

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ESKİÇAĞ TARİHİ PERSPEKTİFİNDEN
PEYGAMBERLER VE ESKİ KAVİMLER
(HZ. ÂDEM'DEN HZ. İBRAHİM'E KADAR)**

Resul ŞAHİN

Doktora Tezi

TARİH ANABİLİM DALI

TEMMEZ, 2022

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TARİH ANA BİLİM DALI

Doktora Tezi

**ESKİÇAĞ TARİHİ PERSPEKTİFİNDEN PEYGAMBERLER
VE ESKİ KAVİMLER
(HZ. ÂDEM'DEN HZ. İBRAHİM'E KADAR)**

**Tez Yazarı
Resul ŞAHİN**

**Danışman
Prof. Dr. Yüksel ARSLANTAŞ**

**TEMMUZ, 2022
ELAZIĞ**

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

Doktora Tezi

Başlığı:	ESKİÇAĞ TARİHİ PERSPEKTİFİNDEN PEYGAMBERLER VE ESKİ KAVİMLER (HZ. ÂDEM'DEN HZ. İBRAHİM'E KADAR)
Yazarı:	Resul ŞAHİN
Tez Öneri Tarihi:	24.10.2019
Savunma Tarihi:	30.06.2022

TEZ ONAYI

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırlanan bu tez aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilmiş ve akademik dinleyicilere açık yapılan savunma sonucunda **OYBİRLİĞİ** ile kabul edilmiştir.

İmza

Danışman:

Başkan:

Üye:

Üye:

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunun/...../20..... tarihli toplantısında
tescillenmiştir.

Prof. Dr. Murat SUNKAR
Enstitü Müdürü

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım “**ESKİÇAĞ TARİHİ PERSPEKTİFİNDEN PEYGAMBERLER VE ESKİ KAVİMLER (HZ. ÂDEM'DEN HZ. İBRAHİM'E KADAR)**” Başlıklı **Doktora Tezi**'min içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

30.06.2022
Resul ŞAHİN

ÖN SÖZ

“İlkçağ Perspektifinden Peygamberler ve Eski Kavimler” konusu incelenirken kâinatın oluşumuna da yer verilmiştir. Çünkü insan dünya üzerinde yaşamakta ve uzaya ilgi duymaktadır. Bu ilgi bazen tapınmaya kadar götürmüştür. Nitekim eski kavimlerden birçoğu gök cisimlerine tapmıştır. Bu nedenle kısa da olsa evrenin oluşumuyla ilgili görüşlere yer vermenin yararlı olacağı düşünülmüştür. Esas çalışmamız ise, Âdem, Şit, İdris, Nuh, Hud, Salih ve İbrahim peygamberler ile kavimleriyle sınırlandırılmıştır. Zira tüm peygamberleri ve kavimlerini ele almak bir tez konusunu çok aşar. Bu çalışmada, peygamberlerin getirdikleri ilahi mesajlara, yaptıkları tebliğ ve davet çalışmalarına değinilmiştir. Hemen her kavimde yönetici kadroların, imtiyaz sahibi kişilerin ve zenginlerin peygamberlere karşı şiddetli tepki gösterdikleri, onları yalancılıkla suçlayarak veya alaya alarak itibarsızlaştırmaya çalıştıkları, halka ve zayıf tabakaya inanmamaları için tehdit ettikleri, bazen de zulüm ve işkencede sınır tanımadıkları görülmüştür. Bu nedenle peygamberlere inananlar hep azınlıkta kalmıştır.

Bu yönüyle de İlkçağ tarihi aynı zamanda peygamberler tarihidir. Çünkü Peygamberimiz Hz. Muhammed (sas) hariç, kutsal metinlerde haber verilen bütün peygamberler İlkçağ döneminde gelmişlerdir. Bu gerçekten hareketle “Peygamberler ve Eski Kavimler” konusunun, İlkçağ tarihi ve tarihçileri için büyük bir önem arzemesi gerekir diye düşünmekteyiz. Ayrıca peygamberlerin birer önder olduğu, getirdikleri ilahi mesajla büyük bir medeniyete öncülük ettikleri ve onları tevhit inancıyla buluşturup güzel ahlak kazandırdıkları da bilinen bir gerçektir. Yani her peygamber aynı zamanda en büyük inkılapçı ve ıslahatçıdır.

Konunun bu önemi yanında zorlukları da çoktur. Çünkü ne kâinatın oluşuna ve ne de ilk insanın varoluşuna şahit olunabilmiş, ne tabiatta tekrarı var ve ne de laboratuvarında deneyini yapmak mümkündür. Bu iki konuda bilgi ve belge bulunmadığı gibi, kutsal metinlerde de ya detaylı bilgi verilmemiş ya da verdiği bilgilerin birçoğu bilimsel gerçeklerle çelişmektedir. Birçok bilim adamı, Tevrat’ın Tekvin bölümündeki birçok bilginin bilimsel verilere ters düştüğünü söylemektedir. Bunun yanında Evrimci görüşü savunanlar da bugüne kadar iddialarını ispat etmiş değillerdir.

Peygamberler ve kavimleri konusunda ise, yaşadıkları zaman dilimi ve yaşadıkları yerlerin tespiti ve gönderildikleri kavimlerin tarihteki karşılıklarının kimler olduğunu belirlemedeki zorluk kendini göstermektedir. Bu konuda, bugün itibarıyla elde yeterli kaynak bulunmamaktadır. Fakat 19. yüzyıldan itibaren gerek yapılan yüzey araştırmalarında ve gerekse arkeolojik kazılarda elde edilen tablet ve kültürel kalıntılar ile kutsal metinlerden istifade edilerek, kesin olmasa bile muhtemelen yaşadıkları zaman dilimi ve yerlerle ilgili bilgilere ulaşılmıştır.

Bu tezde, arkeolojik verilere dayalı yapılan çalışmalar ile sadece kutsal metinlerle yetinen çalışmaların bir noktada buluşturulması amaçlanmıştır. Ayrıca peygamberler ve kavimleri hakkında bilgi verilmesi, pek sevildiği söylenemeyen İlkçağ tarihini, öğrenciler ve halk nezdinde sevimli hale gelmesinde katkısının olacağı da öngörülmektedir. Bu nedenle bu tür çalışmaların devam etmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Tezimiz Giriş ve sekiz ana bölümden oluşmaktadır. Giriş’te tezin konusu, kaynakları ve metodu üzerinde durulmuştur. Birinci Bölüm’de kâinatın oluşumu ve bu konudaki Yaratılış, Evrim ve Büyük Patlama teorilerine yer verilmiştir. İkinci Bölüm’de ise, Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva’nın yaratılışları, Hz. Âdem’in halife tayini, meleklerin itirazı, Hz. Âdem’den önce adamlar var mıydı? Cennet hayatı, İblis’le imtihanları, cennetten çıkarılışları ve yeryüzündeki hayatları anlatılmıştır. Üçüncü Bölüm’de Hz. Şit, Dördüncü Bölüm’de Hz. İdris’in yaşadığı yer ve dönem, yüksek makama ölmeden mi, yoksa öldükten sonra mı yükseltildiği ve insanlık medeniyetine kazandırdıkları, Beşinci Bölüm’de Hz. Nuh’un yaşadığı yer ve dönem, tevhit mücadelesi, Tufan olayı, Tufan’ın genel mi, bölgesel mi olduğu, geminin konduğu dağ, Hz. Nuh ve inananların Tufan sonrası yaşadığı yer, Altıncı Bölüm’de Hz. Hud ve Ad kavmi, yaşadıkları Ahkaf bölgesinin neresi olduğu ve yaşadıkları zaman dilimi, Ad kavminin tevhit inancına karşı çıkıp azınlıkta sınır tanımamaları sebebiyle helak oluşları, Yedinci Bölüm’de Hz. Salih ve Semud kavmi, yaşadıkları dönem ve Hicr’in neresi olduğu, Hz. Salih’in tevhit mücadelesi, mucize devenin kesilmesi ve Semud’un helaki, Sekizinci Bölüm’de Hz. İbrahim’in, babası ve kavmiyle olan tevhit mücadelesi, Babil kralı ile olan mücadelesi, putları kırması, ateşe atılması, Filistin’e hicreti, kurban olayı, Kâbe’nin inşası ve insanları hacca daveti konuları, Kutsal kitaplar, İlkçağ tarih kaynakları ve arkeolojik kazılarda elde edilen bilgi ve belgeler ışığında incelenmeye çalışılmıştır. Sonuçta ise tezin genel bir değerlendirmesi ve ulaşılan sonuçlar tartışılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında, kaynak temininde, yönlendirme ve rehberlikte katkı ve desteklerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Yüksel ARSLANTAŞ'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Resul ŞAHİN

ELAZIĞ 2022

İÇİNDEKİLER

BEYAN	I
ÖN SÖZ	II
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖZET	XI
ABSTRACT	XII
TABLolar LİSTESİ	XIII
HARİTALAR LİSTESİ	XIV
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	XV
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	XVI
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Konu	1
1.2. Konunun Ele Alınışı	2
1.3. Kaynaklar	2
2. KÂİNATIN OLUŞUMU	5
2.1. Evrim Teorisi.....	6
2.1.1. Evrim Teorisine Göre Hayatın Doğuşu	7
2.2. Yaratılış veya Yoktan Yaratma (Creatio Ex-Nihilo) Teorisi.....	9
2.3. Büyük Patlama (Big Bang) Teorisi.....	13
2.4. Eskiçağ Düşünce Havzalarında Kâinatın Oluşumu	15
2.4.1. Sumerlerde Yaratılış	15
2.4.2. Hinduizm'de Yaratılış	16
2.4.3. Türk Efsanelerinde Yaratılış.....	17
2.4.4. Eski Yunan Felsefesinde Yaratılış.....	17
2.5. Kâinat ve Dünyanın Yaşı.....	18
3. BEŞERİYETİN BABASI, İLK İNSAN VE İLK PEYGAMBER HAZRETİ ÂDEM	19
3.1. Eski Din ve İnanışlarda İlk İnsan.....	19
3.2. Hazreti Âdem.....	21
3.2.1. Tevrat'a Göre Hz. Âdem	23
3.2.2. İncillere Göre Hz. Âdem	27
3.2.2.1. Hıristiyanlıkta Asli Suç (İlk Günah Doktrini) ve Vaftiz İnancı	28
3.3. Kur'an'a Göre Hz. Âdem	30
3.3.1. Kur'an-ı Kerim'in Özellikleri.....	31
3.3.2. Kur'an Kıssaları.....	32
3.3.2.1. Kur'an Kıssalarının Tarihi Gerçekliği	33
3.3.3. Hz. Âdem'in Yaratılışı	36

3.3.4. Hz. Âdem'e Ruhun Üflenmesi	39
3.3.5. Nefs-i Vahide (Tek Nefis) ve Hz. Havva'nın Yaratılması	41
3.3.6. Hz. Âdem'in Halife Tayin Edilmesi.....	44
3.3.7. Hz. Âdem'den Önce Adamlar Vardı İddiası ve İnsanların Çoğalması Meselesi	47
3.3.8. İki Âdem İddiası	54
3.3.9. Hz. Âdem'e Tüm İsimlerin Öğretilmesi.....	55
3.3.9. Meleklerin Hz. Âdem'e Secdesi Meselesi.....	57
3.3.10. Hz. Âdem'in Peygamberliği	59
3.3.11. Hz. Âdem'in Cennet Hayatı	60
3.3.12. Yasak Ağaç ve Hubut (Cennetten Düşüş)	62
3.3.13. Hz. Âdem, Eşi ve İblis'in İndiği Yer	67
3.4. Hz. Âdem'in Boyu ve Yaşı.....	70
3.5. Hz. Âdem'in Vefatı ve Defni	71
3.6. Hz. Âdem'in Oğulları Habil ve Kabil Olayı.....	72
3.7. Hz. Âdem Kıssasında Kur'an, Tevrat ve İncillerin Ayrıldıkları Noktalar.....	75
3.8. Hz. Âdem Kıssasından Çıkarılacak Dersler	76
3.9. Evrim Teorisine Göre Hayatın Doğuşu	77
3.9.1. Canlılar Tesadüfen mi Olmuştur	80
3.9.2. Müslüman Filozoflar Arasında Evrimci Yaratılış Teorisi	82
4. ŞİT (AS).....	84
4.1. Şit'in Kimliği (Soyu).....	84
4.2. Kutsal Kitaplarda Hz. Şit.....	84
4.3. Hz. Şit (Şis)'in Fazileti ve Peygamberliği	85
4.4. Hz. Şit'in Vefatı.....	86
5. İDRİS (AS)	87
5.1. İdris Kelimesinin Menşei.....	87
5.2. İdris (as)'ın Kimliği (Soyu)	87
5.3. Kutsal Kitaplara Göre Hz. İdris.....	88
5.3.1. Tevrat'a Göre Hz. İdris.....	88
5.3.2. İncillere Göre Hz. İdris.....	90
5.3.3. Kur'an'a Göre Hz. İdris.....	91
5.4. Hz. İdris'in Peygamberliği	91
5.5. Hz. İdris'in İnsanlık Medeniyetine Kazandırdığı İlkler	93
5.6. Hz. İdris'in Yaşadığı Yer ve Yaşadığı Dönem.....	95
5.7. Hz. İdris'in Ref'i ve Vefatı.....	97
5.8. Hz. İdris, Yazının İcadı ve Sumerler	98
5.9. Hanok (Enok)'un Kitabı	100

6. NUH (AS) VE NUH KAVMİ	102
6.1. Hz. Nuh'un Kimliği (Soyu)	102
6.2. Hz. Nuh'un Yaşadığı Yer, Zaman, Yaşı ve Peygamberlik Süresi	104
6.3. Hz. Nuh'un Gönderildiği Kavim	107
6.4. Mezopotamya Mitolojisinde Tufan Olayı	109
6.4.1. Sumer Mitolojisinde Tufan Olayı	110
6.4.2. Akadlarda Tufan Olayı	111
6.5. Kutsal Kitaplarda Nuh (as) ve Tufan Olayı	112
6.5.1. Tevrat'ta Hz. Nuh ve Tufan Olayı	112
6.5.1.1. Tufan Olayı	113
6.5.1.2. Geminin Yapılması ve Geminin Özellikleri	114
6.5.1.3. Tufan Başlıyor	114
6.5.1.4. Tufan Son Buluyor	115
6.5.1.5. Tufan Sonrası	116
6.5.1.6. Tevrat'taki Çelişkilerle İlgili Bilim Adamlarının Görüşleri	116
6.5.2. İncillerde Hz. Nuh ve Tufan Olayı	117
6.5.3. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nuh, Tevhit Mücadelesi ve Tufan Olayı	118
6.5.3.1. Hz. Nuh, Kavmine Gönderilmiş Bir Peygamberdir	120
6.5.3.2. Kavmin Hz. Nuh'a Cevabı	121
6.5.3.3. Hz. Nuh'un Kavmine Cevabı	125
6.5.3.4. Kavmin Hz. Nuh'u Ölümle Tehdit Etmesi	128
6.5.3.5. Hz. Nuh'un Kavmine Meydan Okuması	130
6.5.3.6. Hz. Nuh'un Tehditlere Aldırmayıp Tebliğe Devam Etmesi	132
6.5.3.7. Hz. Nuh'un Kavmine Karşı Allah'tan Yardım İstemesi	134
6.5.3.8. Hz. Nuh'un Duasının Kabulü ve Gemi Yapma Emri	135
6.5.3.9. Geminin Yapılması ve Kâfirlerin Alay Etmesi	136
6.5.3.10. Tufanın Başlaması	138
6.5.3.11. Gemiye Binenler ve Binmeyenler	141
6.5.3.12. Gemiye Alınan Canlılar	142
6.5.3.13. Hz. Nuh'un Oğluyla Diyalogu	143
6.5.3.14. Hz. Nuh'un Karısının İhaneti	145
6.5.3.15. Tufanda Boğulan Ana ile Çocuğu	146
6.5.3.16. Tufanın Oluş Tarihi ve Süresi	146
6.5.3.17. Tufanın Genel veya Bölgesel Olduğu	150
6.5.3.18. Tufan Olayının Gerçekleştiği Yer Hakkındaki Görüşler	151
6.5.3.19. Geminin Karar Kıldığı Yer	153
6.5.3.20. Tufan Sonrası İskân Edilen Yer	157

6.5.3.21. İnsanlar Hz. Nuh'un Soyundan mı?	158
6.6. Hz. Nuh'un Vefatı ve Vasiyeti	160
6.7. Hz. Nuh Kıssasından Çıkarılacak Dersler	161
6.8. Başarısını Hz. Nuh ve Gemisinden Alan Ünlü Yönetici	163
6.9. Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'ın Hz. Nuh Kıssasını Anlatırken Ayrıldıkları Noktalar.....	163
6.10. Tufan Olayı Konusunda Tevrat'a İtirazlar	164
7. HUD (AS) VE AD KAVMI	166
7.1. Hud (as)'ın Kimliği	166
7.2. Hz. Hud'un Yaşadığı Dönem ve Yaşı	167
7.3. Ad Kavminin Yaşadığı Yer ve Yaşadığı Zaman	168
7.4. Ad Kavminin Dini İnancı	174
7.5. İrem ve Zatu'l-İmad.....	175
7.6. Ad Kavmine Ait Olduğu İddia Edilen Arkeolojik Kalıntılar	178
7.7. Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Hud ve Ad Kavmi	179
7.7.1. Hz. Hud, Ad Kavmine Gönderilen Bir Peygamberdir.....	180
7.7.2. Kavmin İleri Gelenlerinin Hz. Hud'a İtirazları	181
7.7.3. Hz. Hud'un Onların Suçlamalarına Aldırmadan Tebliğe Devam Etmesi	182
7.7.4. Ad Kavmi İleri Gelenlerinin İnatçılığı	183
7.7.5. Hz. Hud'un İşin Ciddiyetini Anlatması.....	184
7.7.6. Ad Kavmi İnkâr ve Azabı İstemede Israrcı.....	186
7.7.7. Hz. Hud'un, Ad'ın Kötülüklerini Söylemesi ve Tebliğe Devam Etmesi	187
7.7.8. Hud (as)'ın Yağmur Nimetini Hatırlatması.....	189
7.7.9. Ad Kavmi Hz. Hud'u Artık Dinlememekte.....	190
7.7.10. Ad Kavmine Azap Verilmesinin Sebepleri	191
7.7.11. Korkunç Azap.....	192
7.7.12. Ad Kavmini Helak Eden Fırtına (Kasırğa).....	193
7.7.12.1. Fırtınanın Özellikleri	193
7.7.12.2. Kasırğanın Süresi	195
7.7.13. Hz. Hud ve İnanların Kurtuluşu	196
7.8. Hz. Hud'un Vefatı ve Defnedildiği Yer	198
7.9. Hz. Hud ve Ad Kıssasının Değerlendirilmesi.....	199
7.10. Suç ve Ceza Uyumu	201
8. SALİH (AS) VE SEMUD KAVMI.....	202
8.1. Salih Peygamberin Soyu, Yaşadığı Yer ve Yaşadığı Dönem.....	202
8.2. Semud Kavmi, Yaşadığı Yer ve Yaşadığı Dönem	203
8.2.1. Semud Kelimesinin Anlamı ve Menşei	203
8.2.2. Semud Kavmi ve Yaşadığı Yer	203

8.2.3. Seyyahların Gözünden Hicr	209
8.2.4. Semud Kavminin Yaşadığı Dönem	213
8.2.5. Semud Kavmiyle İlgili Arkeolojik Kalıntılar	213
8.2.6. Semud'un İcra Ettiği Meslekler.....	214
8.2.7. Semud Kavminin Dini İnanışı	215
8.3. Kur'an'da Hz. Salih ve Semud Kavmi	216
8.3.1. Hz. Salih ve Semud Kavmi	216
8.3.2. Hz. Salih'in Semud Kavmini Tevhit İncasına Daveti	216
8.3.3. Semud Kavmine Nimetlerin Hatırlatılması	218
8.3.4. Semud'un İleri Gelenlerinin Hz. Salih'i Yalanlamaları	219
8.3.5. Hz. Salih'in Yalanlamalarına Aldırmaması.....	220
8.3.6. Salih Peygamberi Vazgeçirmek için Semud Kavminin Yumuşak Davranması	220
8.3.7. Semud Kavminin Peygamber Olarak Melek Beklentisi	222
8.3.8. Semud Kavminin İnananlara Baskısı	223
8.3.9. Hz. Salih'in Mucize Talebi ve Deve Mucizesi	224
8.3.9.1. Mucize Olarak Devenin İstenme Sebebi	225
8.3.9.2. Semud'un Mucize Deveyle İmtihanı.....	225
8.3.9.3. Devenin Ortaya Çıkışı	226
8.3.9.4. Deve Hangi Yönüyle Mucizeydi	227
8.3.9.5. Devenin Dokunulmazlığı.....	228
8.3.9.6. Devenin Kesilme Sebebi	229
8.3.9.7. Deveyi Kim Kesti	230
8.3.9.8. Deveyi Bir Kişi Kesti Ama "Kestiler" Denildi	232
8.3.10. Hz. Salih'e Suikast Tertibi.....	233
8.3.11. Semud Kavminin Helak Oluşu	234
8.3.11.1. Helak Sebebi.....	234
8.3.11.2. Semud'un Helaki	235
8.3.11.3. Semud Kavmi Çiğnenmiş Otlara Döndü	237
8.3.11.4. Semud'a Evleri de, Kazandıkları da Fayda Vermedi	238
8.3.12. Hz. Salih ile İnananların Kurtuluşu ve Hicret Ettikleri Yer	239
8.3.12.1. Hz. Salih ve İnanların Kurtuluşu	239
8.3.12.2. Hz. Salih'in Helak Olan Kavmine Üzülmesi.....	240
8.3.12.3. Hz. Salih ve İnananların Hicret Ettiği Yer	241
8.4. Hz. Salih'in Vefatı ve Defnedildiği Yer.....	242
8.5. Mesnevi'de Hz. Salih, Devesi ve Semud Kavmi.....	243
8.6. Salih Peygamber Kıssasının Değerlendirilmesi.....	243

9. PEYGAMBERLER ATASI İBRAHİM (AS).....	245
9.1. Hz. İbrahim (as)'ın Soyu, Doğduğu Yer ve Yaşadığı Dönem.....	245
9.1.1. İbrahim Kelimesinin Anlamı	245
9.1.2. Hz. İbrahim (as)'ın Soyu	245
9.1.3. Hz. İbrahim (as)'ın Babasının Adı	246
9.1.4. Hz. İbrahim'in Doğum Yeri	248
9.1.5. Hz. İbrahim'in Doğduğu ve Yaşadığı Zaman	250
9.2. Nemrud ve Akıbeti	253
9.3. Hz. İbrahim'in Kavmi.....	255
9.4. Hz. İbrahim Kavminin Dini İnancı.....	256
9.5. Tevrat'ta Göre İbrahim Peygamber	258
9.5.1. Hz. İbrahim'in Doğduğu Yer ve Babasının Adı.....	258
9.5.2. Avram'a Çağrı	258
9.5.3. Avram Mısır'da	259
9.5.4. Avram'la Lut'un Ayrılması	259
9.5.5. Rabbin Avram'la Yaptığı Anlaşma	259
9.5.6. Hacer ile İsmail.....	260
9.5.7. Sünnet: Antlaşmanın Simgesi.....	261
9.5.8. Üç Konuk	261
9.5.9. İbrahim Sodom İçin Yalvarıyor.....	262
9.5.10. İbrahim ile Avimelek.....	262
9.5.11. Hacer'le İsmail'in Uzaklaştırılması.....	263
9.5.12. Avraham'ın Denenmesi	263
9.5.13. Avraham'ın Ölümü.....	264
9.5.14. Talmud'a Göre Hz. İbrahim'in Doğumu ve Nemrud'la Yaşadıkları.....	264
9.6. İncillerde Hz. İbrahim.....	265
9.6.1. Hz. İbrahim'in Hicreti ve Vaadedilen Ülke.....	266
9.6.2. Hz. İbrahim'in Denenmesi: Kurban Olayı	266
9.6.3. Sünnet Antlaşması	267
9.7. Kur'an'da Hz. İbrahim	267
9.7.1. Hz. İbrahim'e Rüştün Verilmesi, Kelimelerle İmtihani ve Melekûtun Gösterilmesi .	268
9.7.2. Hz. İbrahim'in Halil Olması ve İnsanlığa Önder Kılınması.....	269
9.7.3. Hz. İbrahim Yahudi, Hristiyan, Müşrik Değil, Hanifti	271
9.7.4. Dinler Arası Diyalog Bir Proje mi.....	273
9.7.5. Hz. İbrahim'in Tebliğe Babasından Başlaması	274
9.7.6. Hz. İbrahim'in Babasına Olan Duası Kabul Edilmedi	277
9.7.7. Hz. İbrahim'in Kavmini Davet Etmesi.....	278

9.7.8. Hz. İbrahim'in Nemrud'la Mücadelesi.....	282
9.7.9. Hz. İbrahim'in Ölülerini Diriltme Talebi	284
9.7.10. Put Kıran Peygamber: Hz. İbrahim	286
9.7.11. Kavmin Kırılan Putlara Tepkisi.....	289
9.7.12. Hz. İbrahim'in Ateşe Atılması.....	290
9.7.13. Hz. İbrahim'in Harran ve Filistin'e Hicreti	293
9.7.14. Kenan Ülkesi ve Dini İnançları	295
9.7.15. Hz. İbrahim'in Mısır'a Hicreti.....	295
9.7.16. Hz. İbrahim'in Tekrar Filistin'e Dönüşü.....	299
9.7.17. Hz. İbrahim'in Hacer'le Evlenmesi ve Mekke'ye Hicret.....	300
9.7.18. Hz. İbrahim'in Misafirleri	303
9.7.19. Hz. İbrahim'in Rüyası ve Kurban Konusu	307
9.7.20. Mekke ve Kutsallığı	311
9.7.21. Kâbe'nin İnşası.....	312
9.7.21.1. Makam-ı İbrahim.....	314
9.7.21.2. Kâbe'nin Emin Kılınması.....	315
9.7.21.3. Kâbe'nin Temiz Tutulması ve Hacca Davet.....	317
9.7.22. Hz. İbrahim'in Mekke ve Mekke Halkı İçin Duası	318
9.7.23. Hz. İbrahim'e İnen Vahiy ve Onun İlkeleri	320
9.8. Hz. İbrahim'in Vefatı ve Defni.....	321
9.8.1. Hz. İbrahim'in Defnedildiği Yer ve Kabri	322
9.9. Hz. İbrahim Kıssasının Değerlendirilmesi	323
9.16. Hz. İbrahim Kıssasının Kur'an-ı Kerim ile Tevrat'taki Farklılıkları.....	324
SONUÇ	326
KAYNAKLAR.....	330

ÖZET

ESKİÇAĞ TARİHİ PERSPEKTİFİNDEN PEYGAMBERLER VE ESKİ KAVİMLER (Hz. Âdem'den Hz. İbrahim'e Kadar)

Resul ŞAHİN
Doktora Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
TARİH ANA BİLİM DALI
Haziran 2022, Sayfa: XVI + 336

Evren ve ilk insanın varoluşu konusu hakkındaki merak, insanlık tarihiyle başlamış ve halen de devam etmektedir. Peygamberler ve eski kavimler de kâinat ve insanın yaratılışı kadar olmasa da hayli dikkat çekmiş ve önemine binaen çok sayıda peygamber kıssaları yazılmıştır. Bu öneminden dolayı “Peygamberler ve Eski Kavimler” konusu seçilmiştir. Konu çok geniş olduğundan dolayı, Hz. Âdem'den Hz. İbrahim'e kadar olan peygamberler ve kavimleri ele alınmıştır.

Bu çalışmada hem kutsal kitaplardaki bilgilerden, hem tarih kaynaklarından ve hem de arkeolojik kazılarda elde edilen bilgi ve belgelerden istifadeye çalışılmıştır. Böylece, arkeolojik bulgulara dayalı yapılan çalışmalarla, kutsal metinlerdeki bilgilere dayalı çalışmaların bir noktada buluşturulması amaçlanmıştır.

Konuyla ilgili elde yeterli bilgi, belge bulunmamasına rağmen, en azından doğruya yakın veya yaklaşık bilgilere ulaşılabilmiştir. Gerek bu konuda ve gerekse diğer peygamberler ve eski kavimler konularında çalışmaların yapılmasının gerektiği kanaatindeyiz. Aynı zamanda bu tür çalışmaların, İlkçağ tarihinin sevilmesine de katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Kâinat, Peygamber, Kutsal kitap, Âdem, Tevhit, Kavim.

ABSTRACT

Prophets and Ancient Peoples from Ancient History Perspective (From Hazrat Adam to Hazrat Abraham)

Resul ŞAHİN
Ph.D. Thesis

FIRAT UNIVERSITY
Graduate School of Social Sciences
DEPARTMENT OF HISTORY
June 2022, Page: XVI+ 336

The curiosity about the universe and the existence of the first human started with the history of humanity and continues. Although not as much as the creation of the universe and man, the prophets and ancient tribes also attracted a lot of attention and many prophetic stories were written due to their importance. Because of this importance, the subject of “Prophets and Ancient Tribes” was chosen. Because the subject is broad, the prophets and their tribes from Hazrat Adam to Hazrat Abraham are discussed.

In this study, it has been tried to benefit from both the information in the holy books, historical sources and the information and documents obtained from the archaeological excavations. Thus, it is aimed to bring together studies based on archaeological findings and studies based on information in sacred texts.

Although there is not enough information and documents on the subject, at least accurate or approximate information has been reached. We also believe that studies should be carried out both on this subject and on other prophets and ancient tribes. At the same time, We think that such studies will contribute to the love of ancient history.

Key words: Universe, Prophet, Holy book, Adam, Tawhid, Tribe.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Eski peygamberlerin yaşlarının karşılaştırılması (Köksoy, 2003: 47)	106

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Hz. Âdem cennetten indikten sonra muhtemelen yaşadığı ileri sürülen coğrafya (Ebu Halil, 2007: 13).....	69
Harita 2: Hz. İdris'in yaşadığı Babil, sonra Filistin ve Mısır'a hicreti (Ebu Halil, 2007, 18).....	96
Harita 3: Nuh kavminin tufandan önce yaşadığı Güney Iraktaki yeri, şimdiki Kufe'nin civarı ve geminin indiği kabul edilen Cudi Dağı ve Tufan sonrası muhtemelen yaşadığı bölge (Ebu Halil, 2007, 23).....	107
Harita 4: Ad kavminin yaşadığı muhtemel bölge (Ebu Halil, 2007: 30)	172
Harita 5: Semud kavminin yaşadığı ve helak olduğu Hicr bölgesi (Ebu Halil, 2007, 34)	211
Harita 6: Hz. İbrahim'in doğduğu Ur ve yaşadığı Babil kentleri, Hicret ettiği coğrafyalar (Ebu Halil, 2007: 42).....	250

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Berehût vadisinde Hz. Hûd'a nispet edilen türbe – Yemen (TDVİA, 1998: c, 18, 279)	173
Fotoğraf 2: Vâdi'l-Kurâ'da eski ve yeni Ulâ şehrinden bir görünüş	211
Fotoğraf 3: Medainu Salih'teki kayaya oyma tarihî bir kalıntı	212
Fotoğraf 4: Medainu Salih'te Hicaz Demiryolu İstasyonu (Fotoğraflar, 2012: TDVİA, c, 42, 421-422)	212
Fotoğraf 5: Medainu Salih kalıntıları (Ebu Halil, 2007:35)	212

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

(AS/as)	: Aleyhisselam
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: İbn/ bin
Bkz. /bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
°C	: Santigrat
Çev.	: Çeviren
GDK	: Gerçeğe Doğru Kitapları
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hız.	: Hazreti
KURAMER	: Kur'an Araştırmaları Merkezi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
Muh.	: Muhakkik
NEÜİFD	: Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
(Ö. -----)	: Ölüm tarihi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Sad.	: Sadeleştiren
(SAS/sas)	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
Tah.	: Tahkik eden
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
(t.y.)	: Tarih yok
TYEKB	: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Ve saire

1. GİRİŞ

Bu başlık altında tez çalışmasının konusu, önemi, amaçları, problemin çözümüne yönelik öneriler ve karşılaşılan zorluklar belirtilerek bu konuda yapılan çalışmaların genel değerlendirilmesi yapıp yararlanılan kaynaklardan bazıları tanıtılacaktır.

1.1. Konu

“İlkçağ Perspektifinden Peygamberler ve Eski Kavimler” konusu incelenirken ilk önce kâinatın oluşumuna yer verilmiştir. Çünkü hiçbir varlığa verilmeyen ve sadece İnsanoğlunun sahip olduğu akıl ve irade gibi iki nimet, onu, kendisini bildiği günden itibaren daima çevresiyle ilgilenmeye, gördüklerinin mahiyetini anlamaya, olayları çözmeye, gökyüzünü, yıldızları araştırmaya, uzayın derinliklerine dalmaya, yeni yeni alet ve makineler icat etmeye sevk etmiştir.

Bu çalışmada, insanlığın bu çabası ve gayreti, merakı görmezden gelinemezdi. Ayrıca Hz. Âdem’le birlikte ilk insanın varoluşu da incelendi. Gerek evrenin ve gerekse ilk insanın varoluşu konusunda, hem “Yaratılış” ve hem de “Evrım” teorilerine ve bunlara yönelik eleştirilere yer verildi.

Peygamberlere inanmak, üç Semavi Din bağlıları için inanç ilkelerinden biri olduğundan, peygamberler ve eski kavimlere duyacakları ilgiden bahsetmeye gerek olmadığı düşüncesindeyiz. Bu üç din bağlıları dışındaki insanların ise, toplumu ıslah eden ve dönüştüren örnek ve önder şahsiyetler olan peygamberler ve kavimlerine, en azından merak duyacakları kanaatindeyiz.

Konu çok uzun olduğu için bu çalışmada ancak Âdem, Şit, İdris, Nuh, Hud, Salih ve İbrahim peygamberler ile kavimleri, kutsal metinler, arkeolojik kazılar ve İlkçağ tarih kaynakları dikkate alınarak incelenmiş, görüş ve belgelerin sunumundan hemen sonra değerlendirme yapılmıştır. Hem Kitab-ı Mukaddes ve hem de Kur’an-ı Kerim’de geçen peygamberlerin kıssaları, konunun sonunda aralarındaki farklılıklar gösterilmiş, her kıssa sonunda da, çıkarılabilecek dersler ve ibretlerin bir kısmına değinilmiştir.

Ayrıca peygamberlerin getirdiği ilahi mesaja ve verdikleri tevhit mücadelesine kavimlerin direnişleri, yanlışta ısrar edişlerine değinilerek başlarına gelen musibetler belirtilmiştir. Bu nedenle konunun öneminin izaha bile gerek duymayacağı kanaatindeyiz. Çünkü Peygamberimiz Hz. Muhammed (sas) hariç, bilinen bütün peygamberler İlkçağ döneminde gelmişlerdir. Her peygamberin de, en büyük inkılâpçı ve ıslahatçı olduğu da genel kabul gören bir gerçektir.

Çok önemli olan ve hala da insanları meşgul eden konunun, çok büyük zorlukları da vardır. Çünkü insanoğlu ne kâinatın ne de ilk insanın varoluşuna şahit olabilmıştır. Bunun yanında ne tabiatı tekrarı var ve ne de laboratuvarı deneyini yapmak mümkündür. Ayrıca bu konuda bilgi ve belge de bulunmamaktadır. Üstelik kutsal kitaplarda da detaylı bilgi verilmemektedir. “Peygamberler ve Eski Kavimler” konusunda da, bugün itibarıyla kâfi derecede bilgi ve belgeye sahip değiliz. Bu zorluğuna rağmen, kutsal metinlerde geçen bilgiler, İlkçağ tarih kaynakları ile 19. yüzyıldan itibaren yapılan yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazılarda elde edilen bilgi ve belgelerden istifade edilerek muhtemelen yaşadıkları zaman dilimi ve yaşadıkları yerler hakkında, kesin olmasa da doğruya yakın bilgilere ulaşıldığı kanaatindeyiz.

Kutsal metinlerden istifade edilerek peygamberler ve eski kavimler hakkında çok sayıda eser yazılmış olduğu gibi arkeolojik kazılarda elde edilen verilerden hareketle bazı kavimlerle ilgili bazı bilgilere ulaşılmıştır. Fakat bu iki çalışmanın birbirinden yararlanmadığına şahit olmaktadır. Bu nedenle İlkçağ tarihi ile ilgili yazılan eserleri iki gruba ayırmak mümkündür:

Birinci grup: Arkeolojik kazılarda elde edilen tablet ve kültür kalıntıları ile İlkçağ dönemi yazılı eserlerinden istifade edilerek yazılan eserlerdir. Bu eserlerde, ilahi kaynaklı kitaplar pek dikkate alınmamıştır. Belki bu eserlerin çok azı Tevrat’a bakma ihtiyacı hissetmiş ama Kur’an-ı Kerim ve onun yorumu olan tefsirler tamamen görmezden gelinmiştir.

İkinci grup: Peygamberler tarihi yazanlardır ki, bunlar da ilahi kaynaklı kitaplardaki bilgilerle yetinmiş olup arkeolojik kazılar neticesinde elde edilen kültür kalıntılarını dikkate almamışlardır. Gerçi son zamanlarda İslam dünyasında peygamberler tarihi ile ilgili yazılan bazı eserlerde kısmen bu bulgulara yer verilmiştir ama yeterli olduğu söylenemez.

Bu çalışmada, bu iki kaynaktan yararlanmaya çalışılmıştır. Zira İlkçağ, aynı zamanda peygamberler tarihidir. Bu da İlkçağ ile ilgili yazılan eserlerde, peygamberler ve kavimlerine yer verilmesini gerekli kılmaktadır. Aksi takdirde o eserlerin eksik kalacağı bir gerçektir. Çünkü peygamberlerin tevhide çağrısı ve öğretileri toplumları değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Peygamberlerini inatla ve ısrarla yalanlayan, yaptıkları zulüm, haksızlık ve kötülüğe devam eden kavimlerin başına da çeşitli felaketler gelmiştir. İnsanların tarihten ders alabilmeleri için bunlara yer verilmesi, bir tercih değil, bir zorunluluk olduğu düşünülmelidir.

Bu çalışma, bu alanda araştırma yapacaklar için eğer bir kapı aralayabilirse, amacına ulaşmış sayılabilir.

1.2. Konunun Ele Alınışı

Önce kâinatın varoluşu ele alındı. Bu konuda meşhur olan “Yaratılış, Evrim ve Büyük Patlama teorisine” yer verildi. Daha sonra ilk insanın yaratılışına değinildi. Bu konuda da yine Yaratılış ve Evrim teorileri incelenerek değerlendirildi. Hz. Âdem ve eşinin yaratılışı, halife tayin edilişi, peygamberliği, cennet hayatı, cennetten çıkarılması, dünya hayatı ve vefatı konusu incelendi. Diğer peygamberler ise, her peygamber tek başına ve kavmiyle birlikte ele alındı. İlkçağ tarihi kaynakları ve elde edilen arkeolojik bilgilere göre, kavimlerin kimlikleri, yaşadıkları yer veya yerler ve yaşadıkları dönemler tespiti çalışıldı. Bununla beraber kıssanın Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an-ı Kerim’deki nakledilişine ve bu konularda yapılan yorumlara yer verildi. Konuyla ilgili gelen rivayetler tahlil edilip tenkit süzgecinden geçirildi. Yanlış, uydurma olan haber ve rivayetlere, sebebiyle birlikte işaret edildiği gibi, doğru veya doğruya yakın olduğu kanaatine varılan rivayet ve görüşlerin nedeni de izah edildi. Peygamber kıssaları sonunda bir değerlendirme ile kıssanın Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an’daki farklılıkları gösterilmeye çalışıldı.

1.3. Kaynaklar

Bu incelemede yararlanılan ana kaynaklardan en önemli olanlardan bir kısmı, tanıtıcı kısa bir bilgiyle aşağıda sunulmuştur. Diğer kaynaklar ise, “Kaynaklar” bölümünde zikredilmiştir.

1-Kutsal kitaplar: Kitab-ı Mukaddes (Eski Ahit-Yeni Ahit), Kur’an-ı Kerim. Peygamberler ve kavimleri, semavî kaynaklı bu üç kutsal kitapta yer aldığı için onlara başvurduk.

2-Kur’an’da peygamber kıssalarından bahseden ayetlerde geçen bazı kelimelerin anlamının daha iyi anlaşılması için Arapça sözlüklerden yararlanıldı. Bunların başında da Rağıb el-İsfehani’nin “el-Müfredat fî Garibi’l-Kur’an” adlı eseri gelmektedir. Kur’an’da geçen kelimeleri inceleyen kıymetli bir eserdir. Kısacası Kur’an’ın özel lügatidir. Bu yönüyle İslami ilimlerde vazgeçilmez ana sözlüklerin başında gelmektedir. Bunun yanında Arapça lügatları içinde önemli bir şöhrete sahip olan İbn Manzur’un “Lisanu’l-Arab” adlı sözlüğü, yine haklı bir üne sahip olan Zemahşeri’nin “Esasu’l-Belağası” gelir. Ayrıca diğer Arapça lügatlarından da yararlanılmıştır.

3- İslam tarihi kaynaklarından yararlanılmıştır. Bunların başında da Taberi, Makdisi, Mes’udi, İbnu’l-Esir, İbn Haldun ve İbn Kesir gelmektedir. Bunlardan birkaçını kısaca değinmek istiyoruz.

Taberi, Ebu Cafer Muhammed b Cerir’in “Tarih-i Taberi” ile “Milletler ve Hükümdarlar Tarihi” adlı eserleri: Taberi, tefsirde, hadiste, fıkıhta, tarih ve Arap edebiyatı ve filolojisinde öne çıkmış bir âlimdir. Kâinat ve ilk insan yani Hz. Âdem’in yaratılışından miladi 915 yılına, yani vefatından kısa bir müddet önceye kadar olan dönemi yazmış olup İslam tarihi eserlerinin ana kaynağı olmuştur. Kendi dönemine kadar anlatılan tüm haber ve rivayetleri senet zinciriyle birlikte aktarmış olması bakımından önemlidir. Fakat bunlardan, İsrailiyat olarak nitelenen haber ve rivayetler çoktur. Bu gerçekte dikkate alınarak yararlanılmıştır.

İbnu'l-Esir, Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed'in "el-Kâmil fi't-Tarih" adlı eseri: Bu eser de "Taberi Tarihi" gibi başlangıçtan kendi zamanına kadar olan olayları anlatır. İslam tarihi eserleri içinde kronolojik olarak yazılan ilk eser olarak kabul edilmektedir. Fakat bu eserde de İsrailiyat denilen birçok haber ve rivayetler bulunmaktadır.

İbn Kesir, İmaduddin Ebu'l-Fida İsmail'in "el-Bidaye ve'n-Nihaye" adlı eseri: Taberi gibi başlangıçtan itibaren olan olayları anlatır. Fakat çokça kullanılan haber ve rivayetlerden İsrailiyat olanları, yani doğru olmayan rivayet ve haberleri tenkit etmiştir. Bu nedenle haklı bir şöhrete kavuşmuştur.

4- Tefsirlerden de, kıssalarla ilgili ayetlerin yorumu konusunda yararlanılmıştır. Yararlanılırken, öncelik klasiklere verilmiştir ama daha sonra ve günümüzde yazılan tefsirler ihmal edilmemiştir. Klasik tefsirlerden bazılarını kısaca tanımlamak istiyoruz.

Taberi, "Camiu'l-Beyan an Tefsiri Ayi'l-Kur'an" adlı tefsiri: Rivayet tefsirlerin başında gelir ve Kur'an-ı Kerim'i baştan sona kadar tefsir eden ve günümüze kadar ulaşan ilk tefsirlerdendir. Ayetlerin tefsirinde, Hz. Peygamber (sav)'den, sahabelerden, tabiinden gelen rivayetleri sırasıyla senet zinciriyle beraber nakletmiş ve bunlar arasında muhakemeler yürütmüştür. Rivayet tefsiri olmakla beraber, dil izahları, görüşler arasında tercihte bulunması, kendi görüşünü belirtmesi bakımından aynı zamanda dirayet yönü de vardır. Bu tefsir, zamanına kadar olan görüşleri derlediği için bir tefsir ansiklopedisi sayılmaktadır.

Maturidi, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed'in "Te'vilatu Ehli's-Sünne" veya "Te'vilatü'l-Kur'an" (meşhur adıyla Tefsiru Maturidi) adlı tefsiri: İlk tefsirlerden olup dirayet tefsiridir. Bununla beraber rivayetlere de yer vermiştir. En belirgin özelliği ise, Kelam ilmine ait konulardaki görüşleridir. Çünkü kendisi, Ehl-i Sünnet itikat mezheplerinden biri olan Maturidi Mezhebinin kurucusudur.

Zemahşeri, Carullah Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer'in "An Hakā'ı Gavâmiẓi't-Tenzıl ve 'Uyûni'l-Ekâvıl fî Vücûhi't-Te'vîl" (Keşşaf) adlı tefsiri: Zemahşeri iyi bir Arap filoloğudur. Hatta bir gün Mekke'de Ebu Kubey's Dağı'na çıkıp, "babalarınızın, dedelerinizin dilini gelin benden öğrenin" diyecek kadar kendisinde bir kudret gördüğü söylenmiştir. Tefsiri, üzerinde çok sayıda haşiye yazılmış az sayıdaki tefsirlerden biridir. Önemli izah ve değerlendirmeleri olan bir dirayet tefsiridir.

Razi, İmam Muhammed Fahrüddin b. Ziyauddin Ömer'in "Mefatihü'l-Gayb" adlı tefsiri: Dirayet tefsiri olup, tefsir, kelam, fıkıh dallarında öne çıktığı gibi felsefe, edebiyat, matematik, kimya, astronomi, tıp gibi dallarda da zamanında olan bilgilere genişçe yer vermiştir. Parlak bir fikre, büyük bir muhakeme ve tenkit gücüne sahiptir. Bu özelliklerinden ötürü Müslüman âlimler arasında haklı bir üne sahip olmuştur. Tefsirinde, tefsiri ilgilendirmeyen birçok bilgiye de yer vermektedir. Dirayet tefsiri olmasına rağmen rivayetlere de yer vermiş ve İsrailiyat olarak gördüğü haber ve rivayetleri tenkit etmiştir.

İbn Kesir, İmaduddin Ebu'l-Fida İsmail'in Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim adlı tefsiri: Rivayet tefsirlerinin en meşhurlarındandır. Bu da Taberi gibi rivayetleri senet zincirleriyle nakletmiştir. Kendisi aynı zamanda bir muhaddis olması hasebiyle rivayetleri cerh ve ta'dil yönüyle incelemiş, İsrailiyat ve uydurma olanları sebebiyle beraber açıklamıştır. Bu özelliği sebebiyle büyük bir önem arz etmektedir. Bunun yanında tefsirinde, görüş ve mütalaalarına da yer vermesi sebebiyle dirayet yönünü de ihmal etmemiştir.

Bunların yanında Bağavi'nin, İbn Atiyye'nin, Kurtubi'nin, Kadı Beydavi'nin, Ebussuud'un (isimleri Kaynaklar bölümünde verilen) tefsirlerinden bolca yararlanılmıştır.

5-Arkeolojik kazılarda çıkan tabletler ve onların yorumuyla ilgili eserler ve makalelerden yararlanılmıştır ki, bu eserlerin başında da Samuel Noah Kramer'in "Tarih Sumur'de Başlar" adlı eseri gelmektedir. Yazar ilk Sumerologlarındandır.

Binlerce yıl toprak altında kalmış çivi yazılı kil tabletleri okumada en büyük role sahiptir. Bu eserinde Sumer kültüründeki devlet ve politika, eğitim ve edebiyat, felsefe ve ahlak, tarım ve tıp alanlarında hayli bilgi vermektedir. Bu yönüyle din ve edebiyat tarihçileri ile sosyolog ve antropologlar için önemli bir kaynaktır.

2. KÂİNATIN OLUŞUMU

Yapılan birçok araştırma bize, eski düşünce ve inanışlarda evrenin yaratılışı ile ilgili görüşlerin var olduğunu göstermiştir. Birbirinden çok farklı görüşler olsa da ele aldıkları konunun aynı olduğunu söyleyebiliriz. Bu da aynı kaynaktan gelen bilgilerin, zamanla değişikliğe uğradığını, bazen de birbirleinden etkilendiğini görmekteyiz.

Dinlerin ve felsefi düşüncelerin hemen hemen hepsinde de, kâinatın ve çevredeki canlı, cansız varlıkların nasıl oluştuğu, onlardaki harika düzenin kim tarafından ve neden konulduğu hususuyla ilgili görüşlerin olduğu tespit edilmiştir.

İbn Hazm (Ö.1064), kâinatın durumunun şu iki ihtimalden biri olmak zorunda olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla bu konudaki görüşlerin bu iki ihtimalden birinin içinde yer alması kaçınılmazdır:

Kâinat; a) Ezelidir. b) Sonradan yaratılmıştır.

Birinci görüşü savunanlar, İslam Tarihinde “Dehriler” diye bilinen materyalistler ve onların takipçileridir. Onlar: “Biz, bir varlığın ancak bir şeyden veya bir şeyde meydana geldiğini görürüz. Bundan başkasını iddia eden, bugüne kadar görülmemiş bir iddiayı dile getirmiş olur” demektedirler.

İbn Hazm bu görüşe itiraz ederek onlara şöyle sormaktadır: “Bir şeyin hakikati, görme ve müşahade etme yollarının dışında idrak edilebilir mi? Eğer buna evet derlerse, kendi görüşlerini terk etmiş olurlar. Eğer hayır derlerse onlara, ezeli olan herhangi bir varlık gördünüz mü diye sorarız. Eğer hayır derlerse, doğru söylemiş ve görüşlerinden vazgeçmiş olurlar. Zaten hiçbir kimse görmemiştir. Yok, evet gördük derlerse, yalan söylemiş olurlar. Çünkü müşahadesi, görülmesi mümkün olmayan bir hususu iddia etmiş olurlar” (İbn Hazm, 2017: c, 1, 158-159).

İlahi kaynaklı dinler (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet) ise, kâinat dâhil her şeyi yaratanın ve onlara bir nizam verenin Allah olduğuna inanmayı iman esaslarından saymaktadırlar. Bu nedenle bu görüşe inanmayanları tekfir etmektedirler. Fakat günümüz insanı sadece dini açıklamalarla yetinmeyip daha fazlasını istemektedir. Felsefi teoriler de onu tatmin etmemektedir. Bilim ise varlıkları, sadece kendisini ilgilendiren yönüyle incelediği için tüme ait bir bilgi vermez. Bu nedenle günümüz insanı, konu hakkında, bilim, felsefe ve dinin birlikte yapacağı açıklamaların doyurucu olacağını düşünmektedir. Çünkü bilim ve felsefenin sınırı da bellidir. Onların tıkanıdığı noktada din devreye girer. Dinin referansı kutsal kitaplardır. Kutsal metinler ise, bilim ve felsefenin verileriyle daha iyi anlaşılır (H. Aydın, 2004, 5-6).

Dinleri incelediğimizde-gerek İlahi ve gerekse beşerî dinler olsun-, göklerin, yerin, canlı ve cansız varlıkların yaratılışı ve onlarda bulunan bu mükemmel nizam hakkında, farklı görüşlerde olduklarını görmekteyiz.

Çok tanrılı dinler: Yaratılışın bir döngüselden ibaret olduğunu sanmaktadırlar. Yoktan yaratma fikrine inanmazlar. Bu inanışa göre, madde ezeli olup yaratılmamıştır. Tanrılar ancak var olan bu maddeye şekil verirler. Bu ilk madde çoğunlukla su, bazen kozmik bir yumurta veya toprak parçasıdır (Çağrı, 2013: 331).

Eski inanış ve düşüncelerde, Eski Yunan düşüncesinde olduğu gibi tanrı inancı ya hiç yok veya Sumerlerde olduğu gibi tanrılar var ama yaratma gücünden mahrumdurlar. Onlar sadece mevcut maddeye şekil verebiliyorlar. Aslında bu düşünce sahipleri tanrıları, krallarından bir derece daha güçlü bir varlık olarak kabul ederler. Zaten tanrı tasvirlerinin insan şeklinde olması da bu görüşün bir yansımasıdır diyebiliriz.

Tek Tanrılı dinler: Bu dinlerde, kâinatın, Allah tarafından yoktan yaratıldığına inanılmaktadır (Çağrı, 2013: 332) ve bu bir inanç meselesidir. Allah'a inanan her insan, Allah'ın, kâinat dâhil, her şeyi kendi iradesi ve kudretiyle, istediği zaman ve şekilde yarattığını ve onlara bir düzen verdiğini bilir. Bunu kabul etmediği takdirde dinle bir alakasının kalamayacağını da bilir.

Bu kısa açıklamadan sonra biz, Eskiçağ düşüncelerinde evrenin yaratılışına geçmeden önce, günümüzde geçerliliğini koruyan teorilerden bahsetmenin daha uygun olacağını düşünmekteyiz. Bu konuda "Evrim", "Yaratılış" ve "Büyük Patlama (Big Bang)" olmak üzere belli başlı üç teori vardır. Yaratılış ve Evrim teorilerine, deneme imkânı olmadığı için teori değil, model demenin daha uygun olacağını iddia edenler de vardır (Morris, 2000: 20).

2.1. Evrim Teorisi

"Batı dillerinde "evolution" karşılığı olarak kullanılmakta olup İslam literatüründe "Tekâmül Nazariyesi" olarak geçmektedir" (Bayrakdar, 2011: 337). Ancak günümüzde tekâmülden ziyade evrim kelimesi kullanılmaktadır.

Bu teoriye göre yaratma, daha doğrusu var olma, Tanrı'nın değil, tabiatın eseridir. Bu görüş sahipleri, canlılarda da basitten karmaşığa, ilkelden mükemmele doğru bir oluşum ve gelişimin olduğunu (Bayrakdar, 2011: 338), yani bu değişme ve gelişmenin aşama aşama oluştuğunu iddia etmektedirler (Ateş, 1974: 127).

Biyolojik Evrim ise; bütün canlıların tek bir kökten türeyip geliştiğini (Ateş, 1974: 127), türler arasındaki belirgin farklılıkların ise, kuşaklar boyunca görülen değişikliklerin kalıtıma dönüştüğünü savunan teoridir (Anabritannica, 1994: c, 12, 31).

Yaratılış konusunun cevap vermesi gereken soruların başında ilk sebep, ilk madde, yokluk, yoktan yaratma, bir şey yoktan yaratılabilir mi gibi hususlardır.

Grek felsefesinden etkilenen bazı İslam filozoflarının kabullendiği kadim madde veya ilk madde fikri, Yunan filozoflarının kahir ekseriyetinde vardır. Fakat bu filozoflar, bu maddeye farklı adlar vermişlerdir. Mesela Aristo ilk maddeye "hyle" demiştir. Aristo'dan etkilenen İslam filozofları bu kelimeyi "heyula" şeklinde kullanmışlardır. Bu maddeyi duyu organlarımızla kavrayamayız. Onun niteliği yoktur demişlerdir. Zaten Eski Yunan düşüncesinde, yoktan ancak yok çıkar (eh nihilo nihil) inanışıyla, yoktan yaratma (creatio ex-nihilo) fikri kesinlikle kabul görmemiştir (H. Aydın, 2004: 50-51).

Dikkat edilirse Yunan düşüncesi ilk maddenin ne olduğunu açıklayamıyor. Niteliği olmayan, filozoftan filozofa adı da, vasfı da değişen ilk maddeye, "duyu organlarımızın sınırı dışındadır" deyip bilimsel alanın dışına itmişlerdir.

Zaten kozmogoninin (kâinatın doğuş bilimin) temel sorunu da bu ilk maddenin ne olduğudur (H. Aydın, 2004: 87). Kozmoloji (evren bilimi) çerçevesinde çok sayıda görüş ileri sürülmüş ama hiçbirisi teoriden öteye geçememiştir.

Evrimci görüş, ilk maddenin kendi mekânıyla ve tesadüfen geliştiğini iddia etmektedir. Ancak bu fikir, birçok soruyu da beraberinde getirmiştir. Mesela meşhur fizikçi Stephen Hawking şu soruları sormak durumunda kalmıştır: "Peki, evren, ilk şekillenme veya başlangıç durumunu kendisi nasıl seçti? Zamanın başlangıcındaki sınır koşulları nelerdi?"

Bu sorulara cevap olarak da, "tüm bir bilim tarihi, olayların rastgele bir biçimde gerçekleşmediğini, kutsal bir esenden kaynaklansın veya kaynaklanmasın belirli bir düzene dayandığı ve -farkına varılsın veya varılmasın- adım adım oluşmuştur. Bu düzenin sadece yasaları değil, aynı zamanda başlangıç durumunu belirleyen uzayzamanın¹ sınırlarındaki koşulları da kapsaması gerekir" demektedir (Hawking, 2017: 156).

Evrim Teorisi, inorganik varlıktan organik varlığa, ondan biyolojik hayata, ondan da günümüz cins ve türlerine ulaşım sürecini tesadüfün yönettiğini, ancak bu sürecin bunaltıcı bir yavaşlık içinde, son derece yavaş bir şekilde ilerlediğini iddia etmektedir. Hatta tabiat, bugünkü hızına bir milyar yılda ulaşmıştır. Çünkü tesadüfün elinde, bugün sahip olduğumuz ne laboratuvar

¹Uzay ile zamanı "uzay-zaman sürekliliği" adı verilen yapıda birleştiren matematik modeli. Öklitçi yaklaşıma göre evren uzayın üç boyutu ve dördüncü boyutu oluşturan zamandan oluşur. (<https://tr.wikipedia.org>)

ne elektrik, ne kanun vardı. Üstelik organik madde de henüz kozmik durumdaydı demektedir. Şimdi evrimcilere şu soruyu sormamız gerekmez mi? O gün bu imkânlar yoktu ama bugün bu imkânlarla sahipsiniz. Bu tesadüf, zamanımızda neden hızlı bir değişim yapamıyor (H. Aydın, 2004: 92)

Evrimciler ve materyalistlerin karşısında duran fikir sahipleri de az değildir. Biz bunlardan Amerikalı on beş bilim adamının şu bildirisini vermekle yetineceğiz.

"Aşağıda imzaları bulunan bizler, üzümlere beyan ediyoruz ki, son zamanlarda yapılan ilmi münakaşalarda, fen ve dini birbirine muarız (zıt, karşı) gösterme eğilimi vardır. Gerçek din ile fen, her biri beşerin başka ihtiyaçlarını karşılar. Fakat hayat tam bir şekil alırken, fen ve din birbirine muarız olmak şöyle dursun, bilakis birbirine el verirler. Fennin gayesi, hiçbir garaz ve kine tabi olmaksızın olaylar ve tabiat kanunları hakkındaki bilgileri daha ileriye götürmektir. Diğer taraftan dinin daha mühim olan vazifesi ise, vicdan, mefkûre ve emellerini tekâmül ettirmektir. Bu ikisinden her biri, insan ruhunun mühim ve hayati vazifesini temsil eder. Her ikisi de, insanın hayatı, kemale ermesi ve saadeti için elzemdir. Fen, yerkürenin tekâmülü esnasındaki sayısız devirlerde ve daha sonra onu takip eden maddeye hayat üflendiği uzun asırlarda, Cenab-ı Hakk'ın kendini malum ettiğini ve insanların kalbinde bütün manevî varlığı ve ilahi kudretiyle yükseldiğini temsil ettiği vakit, fennin Allah telakkisi, dinin en yüksek mefkûresine uymuştur (Arthur Noyes, Charles Walcott, Hanry Fairfield vd.)" (M. Aydın, 1976: 29-30).

Fennin dine karşı gösterilmesinde en büyük pay evrimci-materyalist bilim adamlarına aittir. Bunları bu pozisyona sürükleyenler de kilise ve kilise babaları olmuştur. Çünkü kutsal kitaplarda bulunan ve akla ve mantığa sığmayan metinleri, üçlü ilah sistemini, bilim adamlarına baskı, zulüm ve aforoz tehdidiyle dayatmaları, birçok bilim adamını canından bezdirmiş ve kiliseye cephe almalarına sebep olmuştur.

İmam Gazzali, kendini bilmeyen ve İslam adına bilimsel bulgu ve verilere karşı çıkan kıt akıllıları uyarırken, "eğer o bilim adamına, senin bu dediklerin dine aykırıdır dersin, o bilim adamı bilgisinden değil, dinden şüphe eder" demiştir (Gazzali, 2015: 7). Keşke Batı'yı da uyaran bir Gazzali olsaydı ve onlar da bu hataya düşmeselerdi. Gazzali'nin de işaret ettiği gibi bu bilim adamları da kendi bilgilerinden değil, kiliseden ve kutsal metinlerden şüphe ettiler. Bunların çoğu din adamlarını suçlamış ama Allah inancından vazgeçmemişlerdir. Evrimci-materyalist bilim adamları ise, Allah ve kutsalın adını duymaya tahammül edemez olmuşlardır. Hayatlarında ne dine, ne de Allah'a yer vermişlerdir. Elbette hiç kimse kilise babalarının ne keyfi yorumlarına ve ne de bilime karşı açtıkları savaşa hak verir. Fakat kilise ve kilise babalarına karşı çıkmakta ne kadar haklılarsa, Allah'a ve dine karşı çıkmakta da o kadar haksızlardır.

2.1.1. Evrim Teorisine Göre Hayatın Doğuşu

Evrin Teorisi, kâinatın oluşumunda olduğu gibi, biyolojik hayatın da kendiliğinden oluştuğunu, yani tesadüfün eseri olduğunu iddia etmektedir. Fakat biz, bu konunun ilgisi sebebiyle "Hz. Âdem" bölümünde ele alınmasının daha uygun olacağını düşünmekteyiz.

Tesadüfen var oluşu savunan bilim adamlarından hiçbiri bu âlemde tesadüfen olmuş bir varlık gösterememiştir. Fakat Allah'ı kabul etmedikleri için bu görüşe sıkı sıkıya sarılmışlardır. Oysa bu evrende tesadüfe yer yoktur. Nitekim A. Cressy Morrison, tesadüfün mümkün olmadığını ve olamayacağını şu basit örnekle açıklamıştır:

"Birden ona kadar numaralanmış aynı ebattaki markaları cebe koyalım ve her çekilen markayı tekrar cebe koymak şartıyla, ilk çekilişte bir numaralı kartın çıkma şansı onda bir, bir ve ikinin peş peşe çekilmesi yüzde bir, birden ona kadar numaraların peş peşe çekilmesi ise on milyarda bir ihtimal dâhilindedir" demektedir (Morris, 2000:17).

Evrendeki her şey harikulade bir tasarıma sahiptir. Mesela dünyamızın güneşe uzaklığı bugünkünden daha fazla olsaydı, yaşamaya imkân tanımayan soğuk bir hava olurdu ve yeryüzünü buzullar kaplardı. Daha yakın olsaydı, yeryüzündeki sular buharlaşıp yine hayat olmazdı. Atmosferdeki oksijen, mevcudundan daha fazla olsaydı, yeryüzünde sürekli yangınlar çıkardı.

Eğer daha az olsaydı, solunum imkânsızlaşır, hayat dururdu. Yine atmosferdeki karbondioksit mevcut miktarından daha fazla olsaydı, sera etkisi oluşacaktı. Aşırı sıcaklık nedeniyle hayat dururdu. Eğer daha az olsaydı fotosentez olmazdı.

Sadece birkaç örneğini sunduğumuz, ancak daha niceleri olan bu kadar ince tasarım ve planlamayı kör tesadüfün kucağına itmeyi ne akıl ve ne de mantık kabul eder. Nitekim Necmettin Erbakan da tesadüfün olmadığını göstermek için suyun özelliğinden şöyle bahseder:

“Dünyada mevcut olan bütün katı, sıvı ve gaz ısınan her cisim genişler ve yoğunluğu azalır. Soğuyan her cisim ise, hacmi daralır ve yoğunluğu artar. Bunun tek istisnası vardır, o da sudur. Bir tek su bu kurala uymaz. 100°C'den +4°C'a kadar soğudukça hacim olarak küçülür. En ağır su +4°C olan sudur. Bundan dolayı nehirlerin, göllerin, denizlerin dibinde +4°C'tan daha soğuk su bulunmaz. +4°C'taki su soğumaya devam ederek +3, +2, +1°C'a kadar ısısı düşmeye devam ederse, hacmi genişlemeye başlar. Böylece birim hacminin ağırlığı azaldığından yukarı tabakalara çıkar. Sıfır dereceye geldiğinde en büyük hacme ulaşır ve su tabakasının en üstüne çıkmış olur. Böylece ırmakların, göllerin, denizlerin donması alttan değil, üstten başlar. Bu sıradan gibi görünen ve dikkat çekmeyen kural, ilahî bir rahmet olarak sularda yaşayan canlıların yaşamalarını ve üremelerini mümkün hale getir.

Acaba su, diğer cisimlerin tamamının uyduğu bir kurala neden uymuyor? Tesadüfen mi? Yoksa suyun; “Benim canım o kurala uymak istemiyor” diyerek kendi kendine verdiği bir kararla mı oluyor? Bunda akıl sahipleri için büyük ibretler, deliller vardır. Bu, ilahi bir mucizedir ve tesadüfen olmasını akıl kabul edemez” (Erbakan, 2014: 20-21).

İnsanoğlu, en eski çağlardan günümüze kadar Tanrı, ruh ve madde ile uğraşmış, üzerinde kafa yormuştur. Bugün de, yarın da, kıyamete kadar da aynı şekilde uğraşacağı benziyor. Zaten uzak kalması da mümkün değildir (İzmirli, 2013, 239). Buna rağmen Materyalistler, sadece maddeyi alıp tanrı ve ruhu inkâr etmişlerdir. Mücerret (soyut) olan şeyleri de maddeyle açıklamaya çalışmışlardır. Onlara göre madde her şeydir. Bu görüş, M.Ö. 5. asırda yaşamış Yunan filozofu Democrit'e dayanır. O, madde âlemi dışında bir varlık tanımamıştır. Sonsuz olan atomların, sonsuz bir silsile (peş peşe bir sıra) halinde, birbirlerini hareket ettirerek her nevi cismin meydana geldiğini iddia etmiştir. Böylece “hiç değişmeyen, ebedi kalan madde olup, tabiatta bir gaye de yoktur” demektedir (Topaloğlu, 2001: 151).

Allah'ı dışlayan Batılı fikir ve bilim adamlarının esin kaynağı bu ve buna benzer filozoflardır. Zaten batı felsefesinin temeli Grek pagan kültürüne dayanmaktadır. Beslendiği kaynak Grek düşüncesidir. Kilisenin zulüm ve baskısından kurtulan Batılı bilim adamlarından bazıları, bu pagan kültüre sıkı sıkıya sarıldılar. Fakat bu da onlara huzur getirmedi. Çünkü yanlış bir yol tuttular ve hala aynı yolda devam etmektedirler. Oysa şu ayet onları ikaz ediyor. " O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendi katından (bir lütuf olmak üzere) size boyun eğdirmiştir. Elbette bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır" (Casiye: 13).

Kaldı ki, materyalist evrimcilerin her şey sandığı maddeyi, modern fizik imha etti ve cevher sanılan maddenin enerjinin yoğun hali olduğunu bize gösterdi. Atomun çekirdeğinde pozitif, negatif ve nötr elektrik mevcuttur. Yani maddenin aslı ve cevheri yoktur. Sayılan özellikleri de, ancak birbirine bağlı olarak kalabilen enerjiden ibarettir. Bu nedenle artık günümüzde materyalizm iflas etmiştir (Topaloğlu, 2001: 154-155).

Tabiattaki "kütle çekim kuvvetini" keşfeden ünlü fizikçi S. İ. Newton, bu maddecilere ve tesadüf fikrini savunanlara şu anlamlı soruları sormaktadır:

" Canlıların bedeni, örneksiz bir sanatla nasıl oluşmuştur?

Çeşitli organlar ve parçalar hangi gaye için böyle yerli yerine konmuştur?

Görme kanunları bilinmeden gören bir gözün, ses kanunları bilinmeden işiten bir kulağın nasıl meydana geldiğini, akıl nasıl alabilir?

Hayvanlardaki bu fitri ilham (içgüdü) nereden gelmiştir" (M. Aydın, 1976: 25)?

Bu anlamlı soruları sorduktan sonra, bu sorulara yine kendisi şu anlamlı cevabı vermiştir:

"Bütün bunlarla beraber, örneksiz ve en güzel şekilde yaratılan şu kâinat, cisimden münezzeh, hayy (daima diri) ve hâkim olan, ilmiyle her şeyi kuşatan ve bilen Allah'ın varlığına delalet etmez mi?" demektedir (M. Aydın, 1976: 25).

Tabii ki Newton soru kipinde bir serzenişte bulunmuştur. Bu sorunun anlamı, "evet öyledir demeniz gerekirken, hala bu hakikate neden kör kalıyorsunuz" demektir.

Newton'un fizik alanındaki otoritesini, yazdığı "Doğa Felsefesinin Matematiksel İlkeleri" kitabı ile fizik alanında çığır açtığını kabul etmeyen bir bilim adamı yoktur. Fakat buna rağmen evrimci-materyalist bilim adamları bu kadar mükemmel bir yaratılışı, bilim adına kör bir tesadüfe havale etmede bir beis görmemişlerdir. Bu nedenle de Evrim Teorisi, bilimsel bir teori olmaktan çıkmış, ideolojik bir felsefeye dönüşmüştür.

Evrincilerin canlı organizmaların tesadüfen oluşu görüşünü, yine Hz. Âdem bölümünde ele almanın uygun olacağı görüşündeyiz

2.2. Yaratılış veya Yoktan Yaratma (Creatio Ex-Nihilo) Teorisi

Yaratılış Modeli; Allah'ın bu kâinatı yoktan yarattığını, var olan her şeyin yaratıcısının Allah olduğunu ve her şeyi kendi iradesi ve kudretiyle, örneksiz yarattığını kabul eden görüştür. Bu görüşü incelemeden önce âlem (evren) tasavvurunun kısaca tarihi seyrine bakmamızda yarar olacağı kanaatindeyiz.

Stephen Hawking, kâinatla ilgili sorularını sormadan önce biraz da mizahi olan şu olayı anlatmıştır: "Bir gün ünlü bir bilgin halka açık olarak bir ders veriyordu. Bu derste dünyanın güneş etrafında nasıl döndüğünü anlatıyordu. Arka sıralarda oturan yaşlı bir kadın adama, "bu dediklerin hepsi saçma, aslında dünya dev bir kaplumbağa sırtında bir düzlükten ibarettir" deyince, bilim adamı da kadını biraz aşağılayarak, "peki o kaplumbağa neyin üstündedir" demiştir. Kadın, "sen çok zekisin genç adam, hep aşağıya kadar kaplumbağa var işte"!

Hawking, "yaşlı kadının bu cevabını saçma bulabiliriz, peki, neye dayanarak doğrusunu bildiğimizi söyleriz" dedikten sonra; "Evren hakkında neyi, nasıl biliyoruz, evren nereden geldi, nereye gidiyor, evrenin bir başlangıcı var mı, zamanın sonu gelecek mi, zamanda geriye gidilebilir mi", gibi soruları sorduktan sonra, fizikte olan ilerleme sayesinde bu soruların bazısına cevap verildiğini belirtmiştir (Hawking, 2017: 11).

Hawking, Yunan filozofu Aristoteles, M.Ö. 340 yılında yazdığı kitapta, dünyanın yuvarlak bir küre şeklinde ve sabit olduğunu, güneş, ay ve yıldızların onun etrafında döndüğünü iddia etmişti. Bu görüşünü gözlemlerine, yani gök cisimlerinin eğer dünyanın değil de güneşin etrafında dönüyor olsalardı, yerlerinin değişmesi gerekirdi diye bir mantık yürütmüştü. Ancak yıl içinde yıldızların konumlarının değiştiğini görememişti. Bu görüşü kilise de kutsal metinlere uygun bulup benimsemişti demektedir (Hawking, 2017: 12-13).

Aslında bunu kabul veya ret kilisenin işi olmasa gerektir. Çünkü bir görüş olarak sunulan bu tür teorilerin yanlış çıkma ihtimali yüksektir. O zaman insanlar hem din ve hem de kutsal kitap hakkında şüpheye düşmezler mi? Oysa bunda dinin bir günahı yok, suç bağnaz kilise babalarındadır. Zaten onlar da bilim adamlarına zulmün her çeşidini reva görmüş ve her daim tekfir ve aforozla tehdit etmişlerdir.

Kopernik (Nicholas Copernicus Ö. 1543) bunun en canlı örneğidir. 1514 yılında kendisi de bir rahip olan ve zamanımızda Kopernik Teorisi olarak anılan "Heliosentrik (Güneş Merkezli)" teorinin sahibi Kopernik, dünyanın güneş etrafında döndüğünü fark etmiş ama kilisenin aforozundan korktuğu için düşüncelerini isimsiz yayınlamak zorunda kalmıştır.

Peki, bu kadar süre, yani Aristo ile Kopernik arası 1200 yıl, Newton'la 1400 yıl gibi asırlarca uzun bir zamanda, Alev Alatlının da dediği gibi Batı'da hiç fizikçi çıkmadı mı? Anlaşılan çıktıysa da kayda geçmedi. Çünkü Batı uygarlığı bambaşka bir kulvara girdi:

Hristiyanlık. Pavlus tarafından benimsenen ve Katolik akidesi olarak belirlenen görüş, Ortaçağ kilisesi evren ve dünyayı “ezeli ve ebedi durağanlık” olarak algılamaktadır (Alatlı,2018: 27). Yani artık neyin doğru, neyin yanlış olduğuna kutsal metinler ve onu yorumlayan kilise babaları karar vermiştir.

Yine Alatlı, “Hristiyanlığın bilimle alıp veremediğine gelince, mesele şu: İncil, Pavlus’un kaleme aldığı “Timoteos’a” mektubunda, evren ve dünyaya dair bilgi edinme çabalarını God (Tanrı) adına kesin olarak yasaklar: “Bilgi dedikleri, God’a karşı son derece saygısız gevezelik ve saçmalıklardan uzak dur. Bilginin peşinden giden bazı insanlar imandan sapmışlardır.” Burada bazı insanlardan murat, Pavlus’un vazettiği evren ve dünya görüşüne katılmayan bir takım Gnostik (batini) Hristiyan toplulukları oluyor. Böylece Hristiyan Avrupa, bin küsur yıl gibi koca bir zamanda Kutsal Kitab’ın “doğruları”yla yetinmek zorunda kaldı” demektedir (Alatlı, 2018:28-29).

Din adına takınılan bir bağnazlık karşısında, ilmi gelişmelerin olması mümkün olmadığı gibi, çıkıp gerçekleri söylemek ise ölümlü istemekle eş değerdi. Nitekim Kopernik’ten yüz yıl sonra Johannes Kepler (Ö.1630) ve Galile (Galileo Galilei Ö. 1642) bu fikri çekinmeden savununca, Aritoteles’in bu görüşü 1609’da son buldu. Yani Hristiyan dünyası kesin bir gerçekmiş gibi bu yanlışla iki bin yıl inanmış oldu.

Alatlı, “Newton (S. İ. Newton) İncili lâfzî ve mantıkî olarak yorumlayan, kendi içtihatları olan dindar bir Hristiyan idi. Baba-oğul-kutsal ruh üçlüsüne inanmamakla beraber İsa-Mesih’e inanıyordu. Vahiy veya nakil yoluyla belirlenen doğruları yedeğine alır ve bilimle ilgili kaynaklara yönelirdi” demektedir (Alatlı, 2018: 32). Onun dindarlığı, 1687’de "Kütle Çekim Kanununu" keşfetmesine engel olmamıştır. Buna göre evrendeki her cisim, tüm diğer cisimlere doğru belirli bir kuvvet tarafından çekilmektedir. Cisimlerin yere düşmesine sebep de bu çekim kuvvetidir. Elmanın Newton’un kafasına düşme olayı bir yakıştırma’dır (Hawking, 2017: 15-16).

S. Hawking, kütle çekim kuvvetinin bilindiği bugün, artık evrenin durağan ve sonsuz olduğunun iddia edilemeyeceğini belirtmektedir. Yine Hawking, Edwin Hubble, 1929 yılında yaptığı bir gözlemlerde kâinatın sürekli genişlediğini, galaksilerin bizden hızla uzaklaştıklarını tespit etti. Çünkü gezegenlerin tayfları (görüntüleri) kırmızıya kayıyordu. Bu da uzaklaştığını gösterir. Maviye kaysaydı yakınlaştığını gösterirdi. Bu da daha önceki bir zamanda bu cisimlerin birbirlerine daha yakın oldukları anlamına geldiğini tespit ettiğini belirttikten sonra, 20. asırdan önceki bilim adamlarının, evrenin genişlemesini fark etmemesine şaşırdığını ve bunun da genel düşünce ikliminin bir yansıması olduğunu kaydetmektedir (Hawking, 2017: 17).

E. Hubble’nin bu tespitinden sonra şu ayetin anlamını "Göğü kendi elimizle biz kurduk ve (biz) elbette genişleticiyiz" (51-Zariyat: 47) daha iyi anlamış olmuyor muyuz? Daha doğrusu, bilimin bu verisi, bu ayetin bir tefsiri, bir yorumu sayılamaz mı? Bilim dünyasının 1929’da keşfettiği bu gerçek, 15 asır önce vahiy olarak Peygamber Efendimiz (sas)’e bildirilmişti ama bunu araştırarak insanlar çıkamamıştır. Maalesef bilim dünyası bu hakikati çok geç anlamış oldu.

S. Hawking, Hubble’nin bu gözlemi, büyük patlama (big bang) dediğimiz bir zamanda evrenin son derece küçük ve son derece yoğun olduğunu göstermektedir. “Genişleyen bir evren, bir Yaratıcının varlığını dışlamaz, ancak onun işini yapabileceği zamana sınır kor” demektedir (Hawking, 2017: 21).

Einstein’in “Göreceli Zaman (İzafiyet) Teorisi”, zamanın mutlak olmayıp göreceli olduğunu, eşit olmayıp yerine göre değiştiğini tespit eden bir teoridir. Mesela aydaki zamanla dünyadaki zaman aynı değildir. İzafiyet Teorisini benimseyen S. Hawking şu açıklamada bulunuyor:

"Dinamik, genişleyen, sonlu bir zaman önce başlamış gibi görünen ve gelecekte de sonlu bir zamanda sona erebilecek bir evren düşüncesinden hareketle Hawking ile Roger Penrose, “Einstein’in Genel Görelilik Teorisinin evrenin bir başlangıcı olduğuna işaret ettiğini gösterdik” demektedir (Hawking, 2017: 51-52).

Göründüğü gibi Hawking, fizik biliminin ulaştığı bu seviyede elde ettiği bilgi ve bulgular neticesinde, evrimci-materyalistler gibi ne lafı büküyor ne de tesadüfe sığınmıyor. Bir bilim adamı tavrıyla gerçeği kabullenip, kâinatın başlangıcı olduğu gibi sonunun da olacağını söyleyerek hem bilime ve hem de insanlığa hizmet etmiştir.

Hawking gibi bir otoritenin bu açıklaması elbette evrimci-materyalistlerin hoşlarına gitmemiştir. Uykuları kaçmıştır. Hatta bu açıklama canlarını sıkıştır. Çünkü evren ezelidir (başlangıcı yoktur) tezlerini yıkmış oluyor. Fakat ne yapalım ki, hakikatlerin, ideolojik körlüğü olanlar üzerinde böyle sarsıcı bir etkisi de vardır. Galile'nin dünya dönüyor demesi de kilise babalarının hoşuna gitmemiştir ama dünya hala dönüyor. Gözünü kapatıp güneşi inkâr eden sadece kendini ve kendisine inanan safları aldatır, başkasını değil.

Özellikle fizikte çağ açtığı kabul edilen Newton'un, kütle çekim kuvvetini keşfetmesi, yani dünyamızdaki mekanik kanunların aynısının evrende de geçerli olduğunu tespit etmesinden sonra, Mekanik Evren Anlayışı rağbet görmüştür. Newton, evrensel düzenin Allah tarafından yaratılıp günümüze kadar korunduğunu, gezegenlerin yörüngelerinin, Allah'ın tasarımının bir delili olduğunu, canlıların bu mükemmel yaratılışının tesadüfün eseri olamayacağını söylemiştir. Böylece mekanik bilim anlayışı ile tasarım delili ve gayeci anlayışı uzlaştırarak bilim tarihine önemli bir not düşmüştür.

Atatürk, Einstein, "Tanrı zar atmaz!" der. Çünkü bilgi yanlış ya da eksik olmadığı sürece, herhangi bir oluşumun bir sonraki safhada nasıl gelişeceği, neye dönüşeceği sıfır hata ile kestirilebilir. Zira evrende belirsizlik, bulanıklık, gizem yoktur" dediğini belirtmektedir (Atatürk, 2018: 29).

Einstein'in bu tespiti, öteden beri Müslüman âlimlerin savunduğu ve evrenin Allah tarafından planlı olarak yaratıldığını ve yine Allah'ın koyduğu yasalara (sünnetullah) göre yönetildiğini tekrar etmekten başka bir şey değildir. Fakat bu bilgi, Batı dünyası için önemliydi ama evrimcilerin bundan hoşlanmadığı da bilinen bir gerçektir.

David Hume ise; "gözlemlediğimiz maddi dünyadan başka bir tarafa bakmaya gerek yok. Çünkü bu dünya, kendi ilkesinin düzenini içinde taşıyor" iddiasında bulunmuştur (Taslaman, 2017b: 62-63).

İşte kendini bilime adayan bilim adamlarıyla, kendini bir ideolojiye adayan evrimciler arasındaki fark da budur. Tam da burada Hume'a sormak gerekir: Peki dünyaya ve dünyada bulunan canlı ve cansız varlıkların içinde var olduğunu kabul ettiğiniz o düzeni kim koydu? Tesadüfen veya kendiliğinden oldu demeniz bu sorunun cevabı olamaz. Kaldı ki, D. Hume, iddiasını ispat edecek bir delile de sahip değildir.

Kendisine akıl ve idrak verilen insanoğlu, engellenemeyen bir merakla kâinatı, çevresindeki varlıkları, gökleri, yeri, kendisini araştırmış ve bazı neticelere ulaşmıştır. Vardığı bu neticelerde isabet ettiği gibi, hata da yapmıştır. Fakat insan araştırma ve keşfetme merakından vazgeçmiyor. Tarih sahnesine çıktığı günden beri bu böyle olmuş ve kıyamete kadar da böyle devam edecektir. İşte insanın merak duyup araştırdığı ilk konulardan biri de kâinatın varoluşu meselesidir. Hala da araştırmalar devam ediyor. Çünkü gelişen bugünkü kozmoloji ve kozmogoni bilimine rağmen, hala tam aydınlanmış değiliz. Elbette konunun kendisinden kaynaklanan sebepleri de vardır. Çünkü ne deney konusu oluyor, ne tabiatla tekrarı var ve ne de ilk yaratılışına şahit olmuşuz. Nitekim şu ayetin bunu en güzel şekilde ifade ettiğini düşünmekteyiz. " Ben onları ne göklerin ve yerin yaratılışına ne de kendilerinin yaratılışına şahit tuttum" (Kehf: 51).

Kâinatı ilk yaratan Allah, onu başlangıç haline çevirecek de yine O'dur. Nitekim şu ayet bu hususu vurgulamaktadır. "Yazılı kâğıt tomarlarının dürülmesi gibi göğü düreceğimiz günü düşün. Başlangıçta ilk yaratmayı nasıl yaptysak, -üzerimize aldığımız bir vaat olarak- onu yine yapacağız. Biz bunu muhakkak yapacağız" (Enbiya: 104).

Durum böyle olunca, kâinatın yaratılışı konusunda ilahi vahye dayanan mukaddes kitapları referans almak gerekir. Çünkü aksi görüşü savunan evrimci-materyalist görüş sahipleri, bir adım bile ileri gidememişlerdir. Savundukları tesadüf problemi çözmemiştir.

Allah'ın kâinatı yoktan yaratma inancı, ilahi dinlerin iman esaslarındandır. Buna inanmayan bir kişiyi ne Yahudilik, ne Hıristiyanlık, ne de İslamiyet kabul eder. Onu dışlarlar.

İlahi kaynaklı dinler, âlemi (evreni), gölge veya hayal değil, Allah tarafından yaratılan bir gerçek olarak görürler. Nitekim Kur'an'daki şu ayet, doğrudan akıl ve mantığa hitap ederek, Allah'tan başka bir ilah olmadığını veciz bir şekilde izah etmektedir. "O'nunla birlikte başka hiçbir ilâh yoktur. Öyle olsaydı, her ilâh kendi yarattığını alır götürür ve mutlaka birbirlerine üstün gelmeye çalışırlardı" (Mü'minun: 91).

Âlemlerin rabbi Allah'tır. Yani yaratan, büyüten, besleyen, geliştiren ve yöneten O'dur. Yağmuru yağdıran, yerden bitkiyi bitiren O'dur (Topaloğlu vd. 2017, 25). O her şeyi belli bir plana ve amaca göre yaratmıştır. O kadirdir, her şeye gücü yetendir. Bir şeyin olmasını dilediği zaman sadece ona "ol" der, o da olur. Yani planlamaya göre ya hemen olur veya olma aşamasına girer ve olur (Bkz. M. Öztürk, 2016b: 83-85). Nitekim ayette; "Bir şey yaratmak istediği zaman O'nun yaptığı "ol" demekten ibarettir. Hemen olur" (Yasin: 82). O her şeyi görür ve işitir. O âlîmdir, her şeyi en ince detayıyla bilir, hiçbir şey onun ilminin dışında değildir. Bu konuda şu ayetlere bir göz atmamızın yeterli olacağı kanaatindeyiz.

"Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi Allah'ın sınırsız ilminde kayıtlıdır" (En'am: 59)

"Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar sağlayacak şeylerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökten yağdırıp kendisiyle ölmüş toprağı dirilttiği yağmurda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve gökle yer arasındaki emre amade bulutları evirip çevirmesinde elbette düşünen bir topluluk için deliller vardır" (Bakara: 164).

"De ki: "Ne dersiniz? Allah, üzerinize geceyi kıyamete kadar sürekli kılsaydı, Allah'tan başka hangi ilâh size bir aydınlık getirir? Hâlâ duymayacak mısınız?" De ki: "Ne dersiniz? Allah, üzerinize gündüzü kıyamete kadar sürekli kılsaydı, Allah'tan başka hangi ilâh size içinde dinleneceğiniz bir gece getirebilir? Hâlâ görmeyecek misiniz" (Kasas: 71-72)?

"O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Rahmân'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlak (ve düzensizlik) görüyor musun? Sonra tekrar tekrar bak; bakışların (aradığı çatlak ve düzensizliği bulamayıp) âciz ve bitkin hâlde sana dönecektir" (Mülk: 3-4).

Eski Yunan düşüncesinde olan ve günümüz kozmolojisinde kozmik denilen ama ilahi kaynaklı dinlerin kabul etmediği kadim veya ilk madde gerçekten var mıdır? Bu Bilimsel yönden hala çözülememiştir. Bu çözülememişi için, kâinatın kadim (ezeli) mi, yoksa hadis (sonradan yaratılmış) mi olduğu konusu da hala tartışılmaktadır. Kaldı ki, ilk madde deyip savundukları atom da 20. asırda parçalandı, proton ve nötron zerrecikler, daha alt zerreciklere, kuarklara bölündü. Bunların ise madde mi, yoksa enerji mi olduğu tartışılmaktadır. Einstein, madde enerjinin çok yoğun halinden başka bir şey değildir deyip $E=mc^2$ (cismi teşkil eden enerji, o cismin kütlesi ile ışık hızının karesinin çarpımına eşittir) formülüyle göstermiştir (H. Aydın, 2004: 60-62).

Bu açıklamalardan da anlıyoruz ki, büyük patlamadan sonra enerji-madde dönüşümü olmuştur. Bu yargıdan anlaşılan, varlığın temeli enerji olmuş oluyor. Bu da Eski Yunan filozoflarından beri devam eden ve bugün en çok evrimci-materyalist felsefeye sahip bilim adamlarınca savunulan her şeyin aslı maddedir tezini çökertmiştir. Fakat ideolojik saplantı, bu bilimsel gerçeği kabul ve itiraflarına engel olmaktadır.

Astronomi ve fizik alanındaki bugünkü gelişmelerin bilinmediği, evrenin genişlediğinden bihaber olduğu dönemlerde, çok sayıda bilim adamı, akıl ve mantık kurallarını işleterek kâinatın yaratıldığını savunmuşlardır. Bu da bize aklın, fitrata uygun çalıştırıldığında ne harika sonuçlar doğuracağını göstermektedir. Örnek olarak Yahudi filozof Sadia, Hristiyan filozof Bonaventure, Müslüman filozof Yakub b. İshak el-Kindi ve İslam kelamcıları gibi birçok bilim adamını sayabiliriz. Bunlar, kâinatın, kâinattaki hareket ve zamanın sonsuz olamayacağını, evrenin başlangıcının da bir sebebi yani yaratıcısı olduğunu söylemişlerdir. Düşüncelerini şu mantıki önermeyle formüle etmişlerdir:

“Her var olmaya başlayan, başlangıcı için bir sebebe muhtaçtır.

Kâinatın bir başlangıcı vardır.

O halde kâinatın var olmaya başlamasının bir sebebi vardır” (Taslaman, 2017a: 88-89).

Görüldüğü gibi bu filozoflar, bu ve benzeri önermelerle birçok gerçeği yakalamışlardır. Bugün hala onların bu akılcı metotları birçok alanda kullanılmaktadır.

Big Bang (Büyük Patlama) teorisini ortaya atan belki de ilk bilim adamı olan George Gamow, “evren acaba ta baştan beri bugünkü halde miydi, bundan sonra da aynı şekilde mi var olacak, yoksa farklı aşamalardan geçerek daimî surette değişikliğe uğramış olduğunu mu kabul edelim” diye soruyor, arkasından da, başka bilim kollarından derlenen birçok bilgiye göre evrenin bir başlangıcı olduğunu ve yavaş yavaş gelişme yoluyla bugünkü duruma geldiğini göstermektedir demektedir (Gamow, 1964: 275). Zaten Kur'an'da da birkaç kez gökler ve yerin altı günde yaratıldığı belirtilmektedir. Şu ayet onlardan biridir: “Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da işleri yerli yerince idare ederek arşa istiva eden Allah'tır” (Yunus: 3).

Tabii ki, buradaki gün bizim bildiğimiz 24 saatin karşılığı değil, vakit karşılığıdır. Yani altı jeolojik zamanda, altı evrede yaratılmıştır. İlerde ilgili bölümde daha detaylı bilgi vereceğiz.

2.3. Büyük Patlama (Big Bang) Teorisi

Büyük Patlama Teorisi; başlangıç sıcaklığında sadece enerjinin var olabileceğini, enerjinin soğuma aşamalarına bağlı olarak tüm atom-altı parçacıkların oluştuğunu, sonra aşamalı gelişmeci bir süreçle gaz bulutlarının ve dönem dönem yıldızların oluştuğunu söylemektedir (Taslaman, 2017a: 71-72). Nitekim İsviçre'nin Cenevre kantindeki CERN bilim merkezinde, atom-altı parçacıkları hızlandırmaya yarayan teknoloji harikası tünelde denendi ve bu teoriyi destekleyen sonuç elde edildiği duyuruldu.

S. Hawking, “Büyük Patlama teorisini ilk defa ileri süren George Gamow ve arkadaşlarının, 1948'de yazdıkları makalede, çok sıcak erken evrelerinin (foton formundaki) ışımasının bugün hala çevremizde olması gerektiği, ancak sıcaklığın sıfırın (-273°C) sadece birkaç derece üzerinde olacağı biçimde müthiş bir öngöründe bulunduklarını söylemektedir. Sonra, Arno Penzias ve Robert Wilson'un 1964'te buldukları işte bu ışınlardı” demektedir (Hawking, 2017: 151).

Bu iki bilim adamı, 1964'te Büyük Patlamadan gelen radyasyonu tespit etmişlerdir. Bunlar Samanyolu'nun dış kısımlarından gelen belirsiz radyo dalgalarını ölçmeye çalışıyorlardı. Fakat bunun yerine gökyüzünün her tarafından gelen bir radyasyon buldular. Bu ışınının bütün yönlerdeki parlaklığı aynı idi ve yaklaşık 3° Kelvin (yaklaşık -270°C) sıcaklığında bir ortamdan geldiği anlaşıyordu. Gamow ve arkadaşlarının olması gerektiğini söyledikleri tam da buydu. Daha sonra Penzias ve Wilson bu buluşlarından dolayı Nobel ödülü kazandılar (www.zamandayolculuk.com/html-1/uzayinyapisi.htm).

S. Hawking, Büyük Patlamada evrenin sıfır boyutta, dolayısıyla sonsuz derecede sıcak olduğunun düşünüldüğünü, ancak evrenin genişlemesi nedeniyle ışınının sıcaklık derecesinin düştüğünü ve patlamadan bir saniye sonra sıcaklığın yaklaşık olarak 10 milyar dereceye düşmüş olması gerektiğini ki, bu da güneşin merkezindeki sıcaklığın bin katı olduğunu belirtmektedir.

Patlamadan 100 saniye sonra sıcaklığın bir milyar dereceye düşmüş olması, yani en sıcak yıldızlardaki sıcaklığa düşmüş olsa gerektir demektir (Hawking, 2017: 149-150).

Bunu belirttikten sonra da bugün gözleme dayalı elimizdeki deliller, başta çok sıcak olan ama genişledikçe soğuyan evren tasavvurunu doğruladığını belirtmektedir (Hawking, 2017, 1564). Ayrıca evrenin genişlemekte olduğunu ortaya çıkarılmasının 20. asrın en büyük entelektüel devriminden biri olduğunu ve bugüne kadar neden kimse bunu akıl etmedi, şaşılacak şey dedikten sonar, evrenin, büyük patlamadan itibaren olduğundan yavaş genişleseydi, kütle çekim bunu durdurur, nihayet büzülme başladığı. Eğer olandan daha hızlı olsaydı, evren oluşmazdı demektir (Hawking, 2017: 58-59).

İşte Hawking'in belirttiği bu son derece ince hesabın, kör bir tesadüfün eseri olduğunu veya atomların kendiliğinden bunları yaptığını söylemek zor olsa gerektir. Bir ideolojiye teslim olmayan her akıl, bu tasarımın yüceler yücesi Allah'a ait olduğunu kabul eder.

Büyük Patlama Teorisini evrimci Carl Sagan kabul ediyor ve şöyle diyor: "10 veya 20 milyar yıl önce büyük patlama olmuştur. Evrenin başlangıcı olan bu büyük patlamanın nedeni kafamızı kurcalayan en büyük gizdir. Ancak olduğu da mantığa uygundur" (Sagan: 1982, 264). Dikkat edilirse evrimci Carl Sagan, kâinatın başlangıcını inkâr etmiyor ama neden olduğunu bir giz olarak görüyor. Zaten evrimcilerin ortak özelliği, fikirlerinde ısrarcı oluşlarıdır.

Rus bilim adamı Aleksander Friedman ve ondan habersiz Georges Lameitre, 1922 yılında evrenin genişlediğinin farkına varmışlardır (Taslaman, 2017a: 39). Kaldı ki, Einstein'ın izafiyet teorisiyle ilgili formülleri de uzayın genişlediğini, bu genişleme en sona vardığında, uzayın da, zamanın da yok olacağını söylemektedir. Büyük Patlama da madde ve zamanın başlangıcının olduğunu göstermektedir (Taslaman, 2017a: 42-43).

Evrenin başlangıcı olduğunu Entropi Kanunu da bildiriyor. Bu kanun, termodinamiğin 2. kuralı olarak da anılır. Bu da 19. yüzyıl sonunda Clausius tarafından bulunmuş ve buna göre evrenin sonu kaçınılmazdır. Buna sebep de ısının tek yönlü, geri çevrilmesi mümkün olmayan akışıdır. Örneğin bir odaya konan sıcak su dolu kap, sıcak su kütleindeki ısı enerjisi odaya yayılır. Tersisi asla olmaz. Bu akış bir denge noktasına ulaşmaya kadar devam eder. Bu denge noktasına "Termodinamik Denge" denir. Bu durumda evren de en yüksek değerine varır. Yani ısı ölümü olur. Demek ki, evrenin de sonu vardır (Taslaman, 2017a: 79). Yüce Allah da "Onlar, kendi nefisleri (nin yaratılış incelikleri) hakkında hiç düşünmediler mi? Hem Allah, göklerle yeri ve ikisi arasındakileri ancak hak ve hikmete uygun olarak ve belirli bir süre için yaratmıştır" (Rum: 8) buyurarak evrenin belirli bir süre için yaratıldığını, yani başlangıç ve sonunun olduğunu, hem de "Göğü kendi elimizle (kudretimizle) biz kurduk ve biz (onu) genişleticiyiz" (Zariyat: 47) diyerek evrenin sürekli genişlediğini 1500 yıl önce biz insanlara duyurmuştur.

Her ne kadar evrenin genişlediğinin farkına varan bilim adamları olmuşsa da, bu konuda en büyük gözlemi 1929'da Amerikalı bilim adamı Edwin Hubble yapmıştır. Teleskopla yıldızları incelerken evrenin genişlediğini, bu da şişirilen bir balonun üzerindeki noktaların birbirinden uzaklaştığı gibi, yıldızların da birbirinden uzaklaştığını "Doppler Etkisi" ile tespit etmiştir. Buna göre yaklaşan ışığın dalga boyutu kısalmış ve ışığı maviye kayar, uzaklaşan ise, dalga boyutu uzar ve kırmızıya kayar. Yıldızların ışığının ise, hep kırmızıya kaydığını görmüştür. Kendisinden sonra daha gelişmiş teleskoplarla yapılan incelemelerde durumun hep aynı olduğu tespit edilmiştir (Hawking, 2017: 50).

Gördüğümüz ışık, elektromanyetik alandaki dalgalardan oluşmaktadır. Işığın dalga boyu, yani dalganın iki tepesi arasındaki uzaklık çok küçük, metrenin 10 milyonda 4 ile 7 arasındaki bir rakam kadardır. İnsanın farklı renkler olarak gördüğü şeyler, aslında ışığın farklı dalga boylarından başka bir şey değildir. En uzun dalga boyları tayfin kırmızı sonunda, en kısa dalga boyları ise tayfin mavi sonunda görünenlerdir. Eğer kaynak bize yaklaşıyorsa, dalga boyları kısa, yok tersi ise dalga boyları daha uzun olur. Yıldızlarda görünen kırmızıya kaymanın anlamı da budur (Hawking, 2017: 58; H. Aydın, 2004: 82). Bu açıklamadan sonra yukarıda mealini verdiğimiz Zariyat: 47. ayetin anlamı daha iyi anlaşılabilir kanaatindeyiz.

Büyük Patlama Teorisi ortaya atıldığında, Marksizim ve Ateizm yükselişteydi. Evreni kadim sayarak Allah'ı inkâr ediyorlardı. Bu teori ise, evrenin başlangıcı, geriye zaman işletilince de sonu olduğunu söylüyordu. Bu nedenle ateist bilim adamları bu teoriye "iğrenç" demişlerdi. Mesela S. Arthur Eddington: "Evrenin başlangıcı fikrini, felsefi açıdan iğrenç buluyorum" dedi. Fred Hoyle ise, evrenin genişlemesini alaylı bir tavırla, "yani big bang mi oldu"? Dedi ve teorinin ismi de Big Bang olarak kaldı (Taslaman, 2017a: 55-56).

Bilim adamları, sürekli genişleyen evreni, şu iki sondan birinin beklediğini söylemektedirler:

- 1- Sürekli genişlediğinden, ısı ölümüyle büyük donma (big chill) süreci yaşanacak.
- 2- Yahut genişleme belli bir seviyeden sonra çekim gücü geriye doğru olacak ve kapanmaya başlayarak büyük çöküş (big crunch) yaşanacak (Taslaman, 2017a: 146).

Biz Müslümanların, bu iki ihtimale inanmak veya mutlak reddetmek gibi bir sorumluluğumuz yoktur. Ancak biz, bu ihtimallerde de belirtildiği gibi kâinatın sonu olduğuna, buna da Kur'an'ın tabiriyle kıyamet günü dendiğine, kıyamet gününün de Rabbimizin belirlediği gibi çok dehşetli olacağına inanmaktayız.

2.4. Eskiçağ Düşünce Havzalarında Kâinatın Oluşumu

Günümüzde de hala geçerli olan bu teorilerin izahından sonra İlkçağ dönemi önemli düşünce havzalarında kâinatın varoluşuyla ilgili görüşlere kısa da olsa yer vermenin uygun olacağı düşüncesindeyiz.

2.4.1. Sumerlerde Yaratılış

Sumerolog Samuel Noah Kramer, Sumerlerin bir felsefe sistemi geliştiremediklerini, onların evrenin oluşumuna ait bilgileri, Sumer edebiyatından, özellikle mitoloji, destan ve ilahilerden bir araya getirebildiklerini söylemektedir (Kramer, 1995: 63).

Kramer böyle söylemekle birlikte, bu konuda Sumerlerin ciddi bir alt yapıya sahip oldukları eserlerinde görülmektedir. Bazılarının da dediği gibi uygarlığa ilişkin ilk meşaleyi yaktığını bildiğimiz Sumerler, yazılı bir uygarlık bırakmakla kalmamışlar, okuma ve yazmayı geliştirmiş ve yaymışlardır (Faruk Yılmaz, 1996: 96-97). Bu bile bir felsefî sisteme işaret etmektedir. Kaldı ki, Sumerlerin evrenle ilgili görüşleri şu şekildedir:

Sumer düşünürlerine göre, başlangıçta en eski bir ulu deniz vardı. Onlar denizi, bir "ilk neden" ve "hareket eden güç" olarak görmüşlerdir. Fakat kendilerine, denizden önce zaman ve mekân içinde ne olabileceğini hiç sormamışlardır. Evren, bu eski denizde yer düzlüğü üzerine kubbeleşmiş, yer ve gök birbirine bitişik olarak bulunmaktaydı. Bu evreni yaratan ve idare edenin kim olduğu sorusuna, Sumer ilahiyatçıları, ispata gerek duymadan, insan gibi ama insanüstü olan ve ölümlülere görünmeyen, çok iyi düzenlenmiş planlara ve yazılmış kanunlara göre evreni yönetip kontrol eden tanrılar âleminin varlığını kabul ederler (Kramer, 1995: 64).

Sumerlerin bu inancı bize, sanki görevli melekleri kastediyorlar gibi bir hatırlatmada bulunuyor. Çünkü ilahi dinlerde, tabiatla bizim göremediğimiz çok sayıda görevli melek vardır ve her meleğin görevi bellidir. Bu melekler Allah'ın belirttiği plan ve koyduğu kanunlar çerçevesinde görevlerini harfiyen yaparlar ve Allah'a asla isyan veya itaatsizlik yapmazlar². İlahi kaynaklı olan bu gerçek, Sümer inanisinde hayli değişikliğe uğramış, gerçekten sapmış, öyle ki melekler, ilahlar âlemine dönüşmüştür.

Yer ve göğün ayrılışını da şöyle izah ederler: An (gök) erkek ve Ki (yer) dişi ilahlar idiler. Onların birleşmesiyle de Enlil (hava tanrısı) doğmuştur. Enlil yeri gökten ayırmıştır. Baba An da göğü alıp götürmüştür. Enlil de annesi olan yeri almış ve böylece evrenin düzenlenmesi sahnesi başlamıştır (Kramer, 1995: 35).

²"Allah'ın kendilerine emrettiğine karşı gelmeyen ve emredildiklerini yapan melekler" (Tahrim: 6)

Eyüp Ay da, Sumer mitolojisindeki yaratılışı şöyle sıralamaktadır:

- a. Sumerler ezeli ve ebedi olan ulu tanrı Nammu'ya inanıyorlardı.
- b. Nammu, bilinmezlikten (kaostan) kâinatı yaratmaya (düzen vermeye) başladı.
- c. İlk önce göğü ve yeri yarattı. Gök ve yer bitişikti. Kaderini belirleyerek onları ayırdı.
- d. Gökte ve yerde olanın hepsini belirlediği kaderde yarattı.
- e. Yarattığı tanrıları, belirlediği kadere göre idare etmeye memur kıldı.
- f. Evrene düzen verdikten sonra tahtına oturdu.
- g. Bir süre sonra tanrılara hizmet etsinler diye insanları yaratmaya karar verdi (Ay, 1996: c, 9, 1-4).

Sumer mitolojisi ilahi dinlerin izlerini taşımaktadır. Ancak İlâhi dinlerdeki kavramlar burada değişikliğe uğramıştır. Yukarda da değindiğimiz gibi, Sumer inancına göre ulu tanrı olan Nammu, “yarattığı tanrıları, belirlediği kadere göre idare etmekle görevlendirmekteydi. Oysa ilahi dinlerde, Allah'ın belirlediği plan çerçevesinde bu işleri idareyle memur kılınanlar meleklerdir. Mitolojide tanrılar yerine melekler veya ruhani varlıklar denseydi, ilahi dinlerdeki melek anlayışını kabul etmiş sayılırlardı. Fakat böyle demeyip büyük tanrının diğer tanrıları yarattı denilmesi, tevhit inancıyla bağdaşmaz.

Yer ve göğün önceleri bitişik olması ve sonra onları ayırması, evrene düzen verdikten sonra tahtına oturması, Kur'an'daki anlatıma yakındır. İlerde değineceğimiz gibi, Kur'an'da da yer ve gök önceleri bitişik olarak belirtilmektedir. Yüce Allah “onları ayırdık” demektedir. Ayetlerde Allah'ın, altı evrede kâinat ve içindekileri yarattıktan sonra “Arşa istiva ettiği”, yani her şeyi yönettiği belirtilmektedir.

Sumer çivi yazılı tabletleri üzerinde otorite olan Kramer, eldeki tabletlerde, Sumerlerin, ay, güneş ve gezegen gibi gök cisimleri ile insan, hayvan ve bitkilerin yaratılmasıyla ilgili doğrudan bir açıklamalarının olmadığını belirtir (Kramer, 1995: 69). Sumerolog Muazzez İlmiye Çığ ise, hava tanrısı Enlil, Bilge tanrısıyla yeri, bitki, ağaç ve sularla donattığını, hayvanları yarattığını ve bunları idare etmek üzere tanrıları yarattığını söyler (Çığ, 1997: 35).

2.4.2. Hinduizm'de Yaratılış

Hinduizm, kâinatın yaratılışını İlâhi kaynaklı olarak görmesine rağmen, bunu bir yoktan yaratılış olarak görmemektedir. Hinduizm inancına göre, mutlak ve tek varlık olan Brahma, çoğalayım, gelişeyim dedi. Böylece kâinatı yarattı ve her varlığın içine girerek gizlendi. Bu da açıkça yaratılışın yoktan değil, Brahma'dan bir sudurla (taşmayla) olduğunu göstermektedir (Hüseyin Aydın, 2004: 24). Ancak bu oluşumun ne zaman ve niçin olduğu belli değildir. Çünkü o, ezelidir. Bu nedenle zaman sürecinin dışında olduğu söylenmektedir (Gündüz, 2016: 287).

Hinduizm'in kutsal kitabı Vedalar'daki Yaratılış İlâhisi'nde ise; "Ne varlık vardı, ne gündüz. Ne ölüm vardı, ne hayat. Hangi şey bunların hepsini kendinde saklıyordu? Acaba sudan bir sonsuzluk mu idi?"

.....

"Bu büyük yaratılışın kaynağı, en yüce görendir, göklerin en üstünde bulunan Tanrı'nın kendisidir" (Şeriatî, 2017: c, 1, 266-268).

M.Ö. 2 binli yıllara kadar varan Hint felsefesinde ise; hem tek tanrıci (teist), hem çok tanrıci (politeist) ve hem de (ateist) görüşler vardır. Bu felsefenin önemli bir kısmı, Tanrı'ya yer vermeyip evrenin ezeli olduğu görüşündedir (Taslaman, 2017a: 136). Görüldüğü gibi Hint inanç ve felsefesinde evren ezelidir. Fakat tanrı bu inanç ve felsefede ya hiç yok veya varsa da müdahale etmeyen biridir.

2.4.3. Türk Efsanelerinde Yaratılış

Yaratılış Destanı'na baktığımızda, Türklerin kâinat tasavvurunda yoktan yaratma söz konusu değildir. Destan şöyle başlamaktadır:

"Dünya bir deniz idi ne gök vardı ne bir yer,
Uçsuz, bucaksız, sonsuz, sular içindeydi her yer!
Tanrı Ülgen uçuyor, yoktu bir yer konacak,
Uçuyor, arıyordu katı bir yer, bir bucak

Denizden çıkan bir taş, fırladı çıktı yüze,
Hemence taşı tuttu, bindi taşın üstüne
Artık Ülgen memnundu, rahat bulmuş idi,
Üzerinde duracak bir yeri olmuş idi (Ögel, 1989: 105-106).

Türklerin evren tasavvurunda görüldüğü gibi kâinatta Tanrı Ülgen, başka bir kaynakta ise Tanrı Karahan (Kahraman, 1971: 64) ile uçsuz bucaksız su var. Yani tanrının elinde su gibi kadim bir madde var. Yaratılış da bu kadim maddeden veya suyun altında var olduğu düşünülen topraktan oluşmaktadır.

2.4.4. Eski Yunan Felsefesinde Yaratılış

Eski Yunan felsefesinin ana akımını ateist görüş oluşturmaktadır. Yunancada yoktan yaratmanın karşılığı olan "ex nihilo" görüşü çok tutarsız bulunmaktadır. Çünkü onlar, yoktan ancak yok çıkar, yani bir şey olmaz deyip, ilk maddenin ezeli olduğunu kabul etmektedirler.

Batı felsefesinin babası sayılan Thales, bu ilk maddenin "su" olduğunu ve su yaratılmadığı gibi yok da olmayacağını, her şeyin ondan geldiğini, sonuçta da ona döneceğini iddia etmektedir (H. Aydın, 2004: 27). Aristoteles'ten öğreniyoruz ki, Thales "suyu "arkhe" yani her şeyin kendisinden oluştuğu ana madde, her şeyin başı, kökü saymaktadır (H. Aydın, 2004: 27). Yunan filozofu Demokritus ise, evrenin oluşumunu atomların mekanik şekildeki hareketiyle açıklar. Aristo ise onu, teleolojik (gayeci) yaklaşımı dışlayıp evreni doğal bir zorunlulukla izah ettiği için tenkit eder. Demokritus'un takipçilerinden Lucretius ve Epikurus ise, hocalarına uyararak evrende bilinçli bir tasarım, bir planın olmadığını ve evren de dâhil tüm canlıların, atomların hareketi sonucunda, nedensellik (sebebi-sonuç) ilişkisi içinde oluştuğunu söylemekte. Bu görüşleriyle ateist-materyalist düşüncenin ilkleri olmuşlardır (Taslaman, 2017b: 23).

Yunan filozofların hepsinin aynı düşüncede olduklarını söylemek mümkün değildir. Nitekim Ahmet Aslan, Yunan felsefe tarihi üzerinde yaptığı çalışmalarla tanınan Jaeger'in şunları söylediğini aktarır: "Tanrı problemi veya tanrısal varlığın gerçek doğasının ne olduğu problemi, Sokrates öncesi felsefenin diğer ana problemlerinden biridir. Özellikle Anaksimandros, Harakleitos, Ksenophanes, Parmenides ve Empelokdes'te tanrı problemi ayrıntılı olarak incelenmektedir". Bir örnek vermek gerekirse Jaeger, Anaksimandros'un "apeiron'unun tanrısal sıfatlarla adlandırdığını tespit etmektedir. Onun hakkında "her şeyi içine aldığı ve yönettiği" söylenmektedir. O halde apeiron, madde gibi her şeyin içinde olan değildir; her şeyi içine alan, yönetendir. O halde o canlı, etkin bir şeydir. Böylece Anaksimandros'ta teolojik düşüncenin kendisini gösterdiğini görülmektedir" demektedir (Aslan, 2006: 27-30).

Bazı filozofların farklı görüşlerine rağmen Eski Yunan düşüncesinde ana görüş, Tanrı'yı dışlamaktır. Evrenin de ezeli, ebedi ve durağan olduğunu, her şeyin atomların etkileşimiyle oluştuğunu, sonunda da aslı olan atomlara döneceğini iddia etmektedir.

2.5. Kâinat ve Dünyanın Yaşı

Her varlık gibi kâinat ve dünyanın da bir yaşının olması gerekir. Çünkü ikisi de yaratılmış ve başlangıçları vardır. Ancak kâinatın tarihiyle ilgili elimizde bir kanıt yoktur. Bilim adamları, evrenin yaşını 13,8 milyar, dünyanınkini ise, 4,5 milyar yıl olduğunu kabul etmişlerdir (Taslaman, 2017b: 241). Dünyanın yaşını tahminde şu iki metot kullanılmaktadır: Biri, yerin sıcaklığının ölçülmesi, diğeri de yerkabuğundaki kayaların içerdiği kurşun miktarının tespit edilmesidir.

Başlangıçta dünyamızın erimiş kayalar ve ateşten bir küre olduğunu, yer kabuğunun zamanla oluştuğunu anlamak zor değildir. Çünkü günümüzde yapılan tespitlere göre, yerin merkezine (içine) doğru her bir kilometrede 30°C sıcaklığın arttığını, 50 km den sonra ise, bu derecenin 1500°C olacağını, bu sıcaklığın da kayaların erime noktasına (1200-1800°C) ulaşmış olacağı belirtilmektedir. Zaten yerkabuğu, toplam kütleinin %1'i kadardır. Geri kalanı ise magmadır. Bu da dünyamızın soğuma sürecine bir ışık tutmaktadır.

Diğer yol ise, kayaların içinde bulunan uranyum ve thorium miktarı olup, bu element atomlarının kendiliğinden radyoaktif bozulmaya uğrayarak kurşun atomları haline gelirler. Böyle bir kayanın yaşını tahmin etmek için radyoaktif bozulma sonucu biriken kurşun miktarını ölçmek yeterlidir. Yapılan incelemelerde hiçbir kayanın 2 milyar yılı aşmadığı görülmüştür. Bu da bize, dünyamızın katı kabuğunun bundan 2 milyar yıl önce erimiş halde bulunan maddelerden oluştuğunu göstermektedir (Gamow, 1964: 252; H. Aydın, 2004: 45).

Dikkat edilirse iki metodun sonucu da 2 milyar yıla varmaktadır. Fakat daha sonraki araştırmalar ise, 1 ile 7 milyar yıl arasında değişik rakamlar vermişlerdir ama çoğunluğa uyup 4,5 milyar yıl gibi bir zaman kabul edilmiştir (H. Aydın, 2004: 46). Aralarındaki fark öyle birkaç bin sene değil, milyon da değil, milyar yıl gibi bir rakamdır. Sanki en yüksek ile en düşük rakamın ortalaması alınmış gibi gözükmektedir.

Bazıları, dünyanın yaşının 4,5 milyar yıl, yani yaşlı olmasının evrimi ve ateizmi desteklediğini savunmuşlardır. Çünkü evrimin çok uzun bir sürede ve çok yavaş seyrettiğini iddia ediyorlar. Fakat bu yanlış bir düşüncedir. Çünkü dünyanın yaşlı olması, evrim teorisini de yaratılış teorisini de, ne destekler, ne de ret eder. Kaldı ki, Yahudilikteki İbrani Takvimi³ (artık yanlışlığı açıkça ortaya çıkmış bir takvim) hariç, ilahi menşeli dinlere inananların kahir ekseriyeti, kutsal metinlerinde dünyanın yaşı ile ilgili bir bilgi olmadığı için 4,5 milyar yıllık yaşın veya bulunacak başka bir rakamın inançlarını etkilemeyeceği inancındadırlar. Hele Müslümanlar açısından ilmi verilerin Kur'an'la çatışması asla söz konusu değildir. İnen ilk vahyi "oku" diye ilmi teşvik eden bir dinin, bilimle çatışması mümkün mü? Eğer bir çatışma varsa, ya Kur'an ayeti yanlış yorumlanmıştır veya bilimin söylediği kanıtlanmamış, sadece bir düşünce ve bir teoriden ibaret olmasıdır. Ayrıca Müslümanların İbrani Takvimi gibi bir takvimi de yoktur. İmam Gazzali'nin de dediği gibi İslam'ın kesin hükümlerine yani açıkça ayet ve Resulullah (sas)'in sahih hadislerine ters düşmeyen ilmi verilere karşı çıkmak, hele bunu İslam adına yaptığını söylemek cinayet olur (Gazzali, 2015: 7). Zaten İslam Âleminde de ilim- din çatışması olmamıştır. Kaldı ki, Müslüman müfessirler ile Yahudi ve Hristiyan teologların çoğu, 6 günü, 24 saatlik gün değil, jeolojik zaman olarak ele almışlardır. Yalnız bazı Yahudi teologları, 6 günü altı emir olarak telakki etmiş ve Allah'ın ayrı ayrı zamanlarda, her emrini bir günde verdiğini söylemişlerdir ki, buna da "Aralıklı Günler Görüşü" denmektedir (Taslaman, 2017b: 243).

Zaten Büyük Patlama teorisi de büyük patlamadan sonra genişleyen evrenin, başlangıçta çok sıcak ve çok yoğun olduğunu ve bu hale gelmek için geçirdiği aşamaların milyarlarca yıl gibi bir süreyi kapsadığını bilimsel verilere dayanarak izah etmektedir (Taslaman, 2017a: 245).

³17. yüzyılda İrlanda Başpiskoposu James Usher'in yaptığı hesaba dayanarak dünya yaşının 6000 yıl kadar önce olduğunu söylemiş ama birçok Yahudi ve Hristiyan teologu bu hesaplamanın yanlış olduğunu söylemiştir. (Taslaman, 2017b: 240)

3. BEŞERİYETİN BABASI, İLK İNSAN VE İLK PEYGAMBER HAZRETİ ÂDEM

İnsanların atası olan Hz. Âdem'in ilahi kaynaklı dinlerde yaratılışı ve Evrimci görüşe göre insanın doğuşu konusuna geçmeden, eski din ve felsefelerde bu konunun nasıl anlaşıldığını görmemiz bakımından önceliği bu düşüncelere vermemizin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Şimdi o görüşlere kısaca bakalım.

3.1. Eski Din ve İnanışlarda İlk İnsan

İnanma duygusu insanın fitratında vardır. Bu duygu insanın olmazsa olmazıdır. Bunu yok saymak mümkün değildir. Bu nedenle insanlar, doğru veya yanlış bir inanca sahip olmuşlar ama asla inançsız olmamışlardır. Kaldı ki, inançsızım diyen bile bir şeye inanmaktadır. Ayrıca her insan bir inanç ortamında doğar ve büyür. Bu inançtan etkilenmemesi düşünülemez. Kişinin yetiştiği dini atmosferi terketmesi de pek kolay değildir.

Albert Einstein şöyle demektedir: “İnsan hayatının veya bir bütün olarak organik hayatın anlamı nedir? Bu soruya verilecek herhangi bir cevap, dini varsaymayı gerektiriyor. Öyleyse bu soruyu sormanın bir anlamı var mı, diye sorabilirsiniz. Buna cevap şu olacaktır: Hem kendi ve hem de türdeşlerinin hayatının anlamsız olduğuna inanan, sadece bahtsız değil, aynı zamanda neredeyse bu hayattan diskalifiye olmuş biridir” (Einstein, 2008: 1).

Mengüsoğlu da dini, doğaüstü varlıkla insan arasındaki bir bağ olduğunu belirtir. Dinler arasındaki farklılığın ise, bu bağı kurmada ortaya çıktığını ve bu bağın camide namaz, kilise, havra ve Budist tapınağında dua olarak görüldüğünü söylemektedir (Mengüsoğlu, 1998: 91).

Mengüsoğlu'nun bu görüşünde, evrimci görüşe sahip olmasının etkisi var mı, bilmiyoruz ama dinlerdeki farklılığı sadece ibadete indirgemesinin eksik ve yanlış olduğu kanaatindeyiz. Çünkü dinler arasındaki esas fark, tapılan varlığa göredir. Kişi Allah'a mı inanıyor, yoksa başka bir şeye mi? Tevhit yani tek Tanrı inancına mı sahip, yoksa çok tanrı inancına mı? Dinî inanışlarda bu husus temeldir, esastır. İbadet ve dua bununla anlam kazanır veya kaybeder. Mesela Hristiyanlıktaki üçlü ilah sistemi tevhit inancıyla asla bağdaşmaz.

Efsanelerde insan, tanrılarla beraber yeryüzünde görülür. Kimine göre topraktan fıskırmış, kimine göre kayın ağaçları kabuğu, meşelerin gövdesi yarılarak ortaya çıkmıştır (Erdem, 2015: 4). Sumer efsanesinde insanın yaratılışı ile ilgili bölümde, Büyük yaratıcı ulu Nammu oğlu bilgelik tanrısı Enlil'e gider ve der:

Ey oğlum, yatağından kalk.....bilgini kullan.

Tanrılara hizmet edecek yaratıklara şekil ver.

Onlar kendilerini iki misli (?) çoğaltsınlar.

Enlil cevap verir:

Ey annem, ismini vereceğin yaratık oldu.

Onun üzerine tanrılarının görüntüsünü koy.

Dipsiz suyun çamurunun özünü karıştır.

İyi ve prens gibi şekilleri çamurla sık.

Kol ve bacakları meydana getir.

Ninmah yanında olacak, sen şekil verirken,

Ey annem, onun ME/ kaderini kararlaştır.

O bir insan (Kramer, 1995: 63-69).

Efsanenin devamında;
O günlerde Enki Enlil'e dedi ki;
Enlil baba, Lahar ve Aşan (1),
Duka'da yaratılanları,
Duka'dan bırakalım insanları.
Enki ve Enlil'in saf sözü üzerine,
Lahar ve Aşan Duka'dan indiler (Kramer, 1995: 93).

Yine Sümer edebi metinlerinden olan "Kazmanın Yaratılışı" efsanesinde insanın yaratılışı şöyle anlatılır:

"Çamurdan insanın başını biçimledi.

Enlil'in önünde insan, ülkesini kapladı" (Karağuz, 2017: 35).

Sumer inanışında büyük tanrı Nammu insanı, Duka'da çamurun özünden (veya kilden) prens şeklinde yarattı. Onun üstüne tanrıların görüntüsünü koydu. Daha sonra Lahar ve Aşan'ı yeryüzüne indirdi (Ay, 1996: 190).

Sadece Sumer efsanelerinde değil, eskiçağ dünyasında insanın çamurdan şekillendirildiği bilgisi yaygındır. Nitekim Gılgamış destanında, "çamurdan yaratılan Enkidu demir gibi sertti" denilerek Gılgamış'ın dostu Enkidu'nun topraktan yaratıldığı belirtilmiştir. İran mitinde de, "(tanrının) kendisinden yaratılan insan çamurdandır" denilmiştir (Karağuz, 2017: 35-36).

Sumer efsanelerinde insan tanrılar şeklinde yaratılmıştır. Ne gariptir ki Tevrat'ta da insanın Tanrı suretinde yaratıldığı belirtilmektedir (Bkz. Tekvin: 1/26). Yine efsanelerde insanın yaratılmasındaki temel amaç, tanrıların rahatça ve engellenmeden tanrısal görevlerini yapabilmeleri, yiyecek ve içecek ile barınacakları bir bina hazırlamaları, yani geçimleri için çalışmak ve emek harcamak olarak belirlenmiştir (Kramer, 1995: 86; 1999: 132).

Sumer inanışında insanın prens şeklinde yaratılmış olması, belki de insanın en mükemmel şekilde yaratılması ve onun halifeliği kastedilmiştir. Ayrıca onun üstüne tanrıların görüntüsünün konulması da belki de ruhundan üfledi ve onun kaderini tayin etti anlamındadır. "Daha sonra yeryüzüne indirildi" demekten kastın da cennetten çıkarılması anlamında olabilir (Ay, 1996: 190).

Tüm bu düşünceler, daha önce de değindiğimiz gibi, ilahi dinlerin izlerini taşımaktadır. Ancak kavramlar hem değişmiş ve hem de belirlenen amacın dışında kullanılmıştır. Tevhit inancı bozulmuş, şirk ve çok tanrıcılığa dönüşmüştür. Yazının bilinmediği veya çok az bilindiği, yazı malzemesinin de yok denecek kadar az olduğu ve tamamen sözlü anlatımın geçerli olduğu bir dönemde, peygamberlerin getirdiği ilahi mesaj, eklemeler ve çıkarmalarla kısa sürede değişikliğe uğramıştır. Tevhit inancından ancak bazı izler kalmış veya onlar da değişikliğe uğramıştır. Zaten Yüce Allah da bu nedenle her kavme, küfür ve şirke düşen insanları uyarmak ve sahil inancı yeniden tesis etmek için peş peşe peygamber gönderdiğini Kur'an'da belirtmektedir.

Yunan efsanesine göre ise, tanrı Zeus, balçıktan bir kadın heykeli yaptırıp ona can vermiştir. Herkesin armağanı anlamında ona "Pandora" demiş ve öç almak için yeryüzüne göndermiştir (Erdem, 2015: 4).

Eski Mısır dinlerinde insan, tanrının cinsel işlevinin sonucu ile bağlantılı görülmesine rağmen, çamur şekline gelmiş topraktan yaratıldığına inanılmaktadır (Erdem, 2015: 4). Eskiçağ metinlerinde Memphis tanrısı Ptah'ın insanı yoktan var ettiği belirtilmektedir (Karağuz, 2017: 36).

Şintoizm'e göre insanın yaratılışı, ilahların birbiriyle mücadelesi sonucu, ilahlardan birinin akan kanından meydana gelmiştir. Bu inanış Eski Mezopotamya dinlerinde de görülmektedir. Buna göre insan, tanrıların mücadelesi sonucu akan kanın toprak ile karışmasından ortaya çıkmıştır (Erdem, 2015: 7).

Hint inanişında Âdem ve Havva figürü, erkek olan Yama ve kadın olan Yami'dir. Eşsiz Zat, Yama ve Yami'yi yaratır. Yama'ya, Yami ile aşk yapmamasını, onunla birlikte olmamasını söyler. Ancak Yami, Yama'yı birlikte yatmaya davet eder. Yama kabul etmez. Fakat Yami bu birlikteliklerinin yasak olan aşk değil, nesli devam ettirmek için olduğunu, bunu yapmadıkları takdirde öleceklerini ve varlıklarının devam etmeyeceğinden dolayı ebedileşemeyeceklerini söyler (Şeriati, 2017: 270). Benzeri görüş Hristiyanlıkta da vardır. Hristiyanlıkta da Cennetteki yasak ağacın cinsellikten kinaye olduğu belirtilmektedir.

Bu durum, Kur'an'da bahsedilen Hz. Âdem ve eşini kandıran İblis'in sözlerine benzerlik arz ediyor. İblis'in sözleri, Hint inanişında kadın olan Yami'ye söylenmiştir. Kanaatimizce bu, hep kadını suçlu gören ve daima ona olumsuz bakan eski inaniş ve düşüncelerden kaynaklanmaktadır. Tekrara düşmemek için bu hususla ilgili ayetleri, Hz. Âdem'in cennetten hubutu (çıkarılması) konusunda ele alacağız.

Eski felsefe ve düşüncelerdeki insanla ilgili bu görüş ve inanişlar, ilahi vahiy kaynaklı bilgilerin, düşünce havzalarında hayli değişikliklere uğramasına rağmen ana tema olarak birbirlerine benzediklerini göstermektedir.

Eski İran inanişında ilk insanın "Gayomart" olduğu söylenir. Ancak bunun Hz. Âdem mi, yoksa oğlu mu olduğu tartışılmıştır. Bazıları bunun Hz. Âdem ve eşi Havva'nın oğlu olduğunu söylemişlerdir. İran inanişında da Tevrat'ta olduğu gibi, kadının erkekten yaratıldığına inanılmaktadır.

Eski Türk efsanelerinde insan, en büyük tanrı olan Kara-Han tarafından yaratılmış olup adının "Kişi" olduğu belirtilmektedir. Ancak zamanla Kişi itaatsizlik yapmıştır. Tanrı Kara-Han da onu kovmuş ve yeryüzünde başka insanlar yaratmıştır (Erdem, 2015: 10-11).

Belli başlı inaniş ve düşüncelerde insanla ilgili verdiğimiz bu kısa bilgilerden sonra, şu sonucu çıkarabiliriz: Her inaniş ve düşüncede bir ilk insan figürü vardır ve bu insanın topraktan, hatta çamurdan yaratıldığı hususu bariz olarak öne çıkmaktadır. Bu da bize, ilk insanın Hz. Âdem olduğu fikrinin, dilden dile ve düşünceden düşünceye dolaşırken değişikliklere uğramış olduğunu göstermektedir. Zira o zamanki ulaşım ve iletişim vasıtalarının yok denecek kadar az, dolayısıyla ulaşımın son derece güç oluşu ve yazı araçlarının kısıtlı olduğu da dikkate alındığında, bu farklılıkların olması gayet doğaldır. Buna rağmen aynı temayı vurguladıkları için bir kaynaktan beslendiklerini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu kısa bilgiden sonra Hz. Âdem konusuna geçebiliriz.

3.2. Hazreti Âdem

Kutsal Kitaplara göre ilk insan ve ilk peygamber olarak belirtilen Hz. Âdem konusuna başlarken ilk önce "Âdem" isminin kökeni ve anlamıyla ilgili görüşlere yer vermemiz gerektiği kanaatindeyiz.

İslami kaynaklarda insanlığın atası olması sebebiyle künyesi "Ebu'l-Beşer", Kur'an'da seçilmiş kullar, yani peygamberler arasında sayılması sebebiyle de "Safiyullah" lakabıyla anılmaktadır. Kur'an'da "Âdem" ismi yirmi beş yerde geçer (Seligsohn, 2001: 134; Bolay, 1989: 358).

Âdem kelimesinin menşei ve iştikakı (türeyişi) konusu tartışmalıdır. Bazı dil bilginleri bunun, toprak rengi olan "udme" veya yer kabuğu anlamına gelen "edimu'l-arz"dan yaratıldığı için "ef'alu" vezninde (kalıbında) Arapça bir kelime olduğunu söylemişlerdir. Yine renginin esmer olması sebebiyle "Âdem" diye isimlendirildiği de söylenmiştir. Arapların esmer bir adama "reculun âdem" (esmer adam) dediklerini (İsfehani, t.y: 14), "e'dem" kelimesinin "ef'alu" vezninden gelmiş olduğunu ve ikinci hemzesinin elife dönüşerek "âdem" şeklini aldığını, çoğulunun da "evadim" olarak geldiğini söylemişlerdir (İbn Manzur, t.y: 47). Nitekim Arap dilbilimcilerinden olan İsmail b. Hammad el-Cevheri, el-Sıhah, el-Cevaliki de el-Muarreb adlı eserlerinin "âdem" maddesinde, bu kelimenin Arapça olduğunu iddia etmişlerdir (Cerrahoğlu, 1973. 93).

Hız. Âdem'in yaratıldığı toprakla ilgili birçok rivayet vardır. Kur'an ve sahih hadislerin desteklemediği bu rivayetlerin doğruluğuna kani değiliz. Fakat bu tür rivayetlere bir örnek olsun diye, İslam tarihçisi İbnu'l-Esir'in naklettiği şu rivayeti aktarmak istiyoruz:

“Allah, Âdem'i yaratmak istediğinde, Cebrail'e, yerden çamur getirmesini emretmiş. Yer Cebrail'e, “senden ve beni noksan kılmandan Allah'a sığınırım” demiş. O da toprak almadan geri dönmüş ve “ya Rabbi, o benden sana sığındı. Ben de çamur getiremedim” demiş. Allah Mikail'i göndermiş. O da aynı şekilde toprak alamadan geri dönmüş. Sonra Allah ölüm meleğini (Azrail'i) göndermiş. O, yeri dinlememiş ve bir yerden değil, çeşitli yerlerden aldığı kırmızı, beyaz ve siyah yapışkan çamurları karıştırıp getirmiş. Böylece insanoğlu çeşitli renklerde olmuştur” (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 26). Bu rivayet İslam'daki melek inancıyla bağdaşmaz. Çünkü melekler Allah'a isyan etmez ve kendilerine emredileni eksiksiz yaparlar (Bkz. Tahrir: 6).

Nitekim İbn Abbas'tan gelen bir rivayette, Allah, Ölüm Meleğini (Azrail'i) gönderdi. O yeryüzünden (edimu'l-arzdan) tatlı ve acısından getirdi. Allah bundan Âdem'i yarattı. Bu nedenle yeryüzü toprağı anlamında Âdem diye isimlendirilmiş olduğu belirtilmiştir. Hız. Ali'den gelen rivayette de, “şüphesiz Âdem yeryüzü toprağından yaratıldı. Onun güzeli, iyisi ve çirkini vardır. Bunun hepsini, zürriyetinde, salih (iyi kişı) veya alçak (kötü kişı) olarak görürsün” denilmiştir. Ebu Musa el-Eşari'den gelen rivayette ise; Resulullah (sas) şöyle buyurmuştur: “Allah, Âdem'i yerin hepsinden (alınan) bir avuç topraktan yarattı. Âdemoğulları da bu toprak üzere kırmızı, siyah, beyaz ve bunlar arası renkte, yumuşak, katı, kötü ve iyi olarak meydana geldiler” (Taberi, 1995: c, 1, 338).

Bazı dilciler ise, kelimenin yabancı olduğunu ve Arapçaya “faal” vezninde sonradan girdiğini savunmuşlardır. Mesela Zamehşeri, Kadı Beydavi, Şeyhülislam Ebussuud Efendi bunlardandır. İmam Şa'bi ise, âdem kelimesinin Süryanicede de toprak anlamına geldiğini, bazıları da bunun adam şeklinde olduğunu söylemişlerdir ki, dilimizde adam telaffuzuyla kullanılmıştır (Yazır, 1971: 315).

Âdem kelimesi, Sümer dilinde “adamu” (babam), Asur-Babil dilinde de adamu (yapılmış, meydana getirilmiş, ortaya konmuş, çocuk, genç) veya Sabii dilinde kul anlamında kullanılan “adam” kelimelerinden geldiği ileri sürülmüştür. Fakat Tevrat'ta, “Yerin toprağından “adamah” (adamı) yarattı” (Tekvin: 2/7) denildiğinden dolayı âdem kelimesinin toprakla ilgili olduğunu ileri sürenler de olmuştur. Adam kelimesinin, İbranicede insan türü için kullanılan müşterek bir isim olduğu da belirtilmiştir (Bolay, 1989: 358). G. Karauğuz ise, “insan adının Asurca karşılığı olarak “Adapa”dır, belki de Âdem. Bu isimle kaleme alınmış bir efsane, Asurbanipal'ın kütüphanesinde vardı ve az da olsa kutsal kitaplarda geçen Âdem'in hikâyesini andırıyordu” demektedir (Karauğuz, 2017: 36-37).

Birçok dilde Âdem kelimesinin aynen veya biraz değişik şekliyle veyahut da aynı anlama gelen başka bir kelime olarak kullanılmış olması bize, insanların, ilk insanın Hız. Âdem olduğuna inandıklarını ve aynı zamanda insanlığın ilk atası olarak kabul ettiklerini göstermektedir. Çünkü birbirinden uzak bu inanç ve düşünce havzalarının, o günkü ulaşım zorluğu, yazı ve yazı malzemelerinin kıt olduğu da dikkate alındığında, bu kadar benzerliğin başka izahı olamaz.

Binlerce yıl önce yaşamış olan ve birbirinden uzak bu inanış ve düşüncelerde insanın bir tanrı tarafından çamurdan yaratıldığı inancının bulunması, Darwinci görüşe de tarihi bir reddiye olduğu kanaatindeyiz. Çünkü bu düşünce havzalarının hiçbirinde, insanın, maymun veya başka bir hayvanın değişimi (mutasyonu) sonucu oluştuğuna dair bir fikir kırıntısı dahi bulunmamaktadır. Kaldı ki, bu düşünce çevrelerinin birbirinden etkilenmesine sebep olacak bugünkü iletişim vasıtalarından hiçbiri yoktu. Ne telefon vardı, ne telgraf. Ne gazete vardı, ne kitap ve ne de internet. Ne de bugünkü ulaşım araçları vardı. Bütün bunlara rağmen bu çevrelerde insanın evrimleşme sonucu olduğuna dair tek bir işaret olmaması, dikkat çekici değil mi ve dolayısıyla Evrim Teorisine tarihi bir cevap sayılmaz mı? Eğer insan, bir hayvanın evrimleşmesi sonucu meydana gelmiş olsaydı, muhakkak bu olay, bu düşünce çevrelerinde, hepsinde olmasa bile en az birkaçında yer bulur ve anlatılırdı. Çünkü tarih bakımından insanın oluşuna bizden en

az beş, altı bin yıl daha yakınlardı. Fakat ne böyle bir bilgi ve ne de buna dair bir efsane, mit vardır.

Evrimeci görüş ile karşı görüşleri, ilerde “Evrime Teorisi ve Tenkidi” başlığı altında ele alacağımız için şimdi kutsal kitaplarda Hz. Âdem konusuna geçmek istiyoruz.

3.2.1. Tevrat’a Göre Hz. Âdem

İnsanın yaratılışı, Yahudilerin kutsal kitabı olan Tanah’ın ilk bölümünü oluşturan Tora’nın, Kur’an’da geçen adıyla Tevrat’ın Tekvin (Yaratılış) bölümünde yer almaktadır. Tekvin Bap: 1/1-25’t; gök ve yer ile içindeki varlıkların, bitki ve hayvanların yaratılışı gün be gün anlatılır. Bunların yaratılışı beş gün içinde tamamlanır. Altıncı gün ise, insanın erkek ve dişi olarak yaratıldığından bahsedilir.

“Tanrı, insanı kendi suretimizde, kendimize benzer yaratalım dedi. Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun”. “Tanrı, insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı”. “Tanrı yarattıklarına baktı ve her şeyin çok iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve altıncı gün oluştu”. “Gök ve yer bütün öğeleriyle tamamlandı. Yedinci güne gelindiğinde Tanrı yapmakta olduğu işi bitirdi. Yaptığı işten o gün dinlendi. Yedinci günü kutsadı” (Tekvin: 1/ 26-27, 31; 2/ 1-3).

Tevrat, kâinatın altı günde yaratıldığını ve her bir günde nelerin yaratıldığını bir bir belirtmiştir. İlk beş günde her şey yaratılıp tamamlandıktan sonra, yani dünya, insanın yaşamasına uygun hale getirildikten sonra, altıncı gün isim belirtilmeden insanın çift olarak yaratıldığı ve her şeye egemen olması istendiği belirtilmiştir. Tekvin Bap: 2’de ise, her şeyin yaratılışını tamamlayan Tanrı’nın, yedinci günü istirahat ettiği söylenmiştir. Fakat Tanrı’nın yorulduğu ve istihate ihtiyaç duyduğu şeklindeki inanış ve düşünce, tevhit inancıyla taban tabana zıttır. Çünkü Tanrı’nın yorulması, O’nun aciz ve zayıf olması demektir. Bu da Tanrı’ya asla yakışmaz. O, ne acizdir ve ne de başka birine veya bir şeye ihtiyaç duyar. Tevrat’ta bu ifadenin yer alması, onun tahrif edildiğini (aslının bozulduğunu) gösterir.

M. Ş. Günaltay, “Tekvin’de, varlıkların, arzın yaratılış tasvirleri, başlangıcı itibariyle Sumerliler, hatta Altaylılar kozmogonisine esaslı bir benzerlik arz etmektedir” dedikten sonra, “Tekvin’de kâinat, yer ve varlıkların 6 günde yaratılış konusu için pek acemice tertip edilmiş kozmogonidir” demektedir (Günaltay, 1987: 3-4).

Kâinatın yaratılışı bölümünde de belirttiğimiz gibi, Tevrat’ın bilimle en fazla çelişen kısmı, Tekvin ölümü ve özellikle de yaratılış konusudur. Önceden buna işaret ettiğimiz için burada tekrar açıklamayacağız. Burada da “Tanrı yarattıklarına baktı ve bunun çok iyi olduğunu gördü” denilmesi, ulûhiyet (ilahlık) anlayışına ters düşmektedir. Çünkü bunun anlamı, Allah yarattıklarının iyi olacağını önceden bilmiyordu. Yarattıktan sonra gördü ve öğrendi demek olur ki, bu da Allah’ın alim (her şeyi bilir) sıfatına ters düşmektedir.

Tüm bunların Tevrat’ta yer alması, Tevrat’ta yapılan tahrifata birer örnektir. Bu da, sadece Müslüman âlimlerin değil, Batılı bilim adamları ile ilahiyatçıların da dediği gibi, Tevrat yazarlarının bulunduğu kültürel çevreden etkilenip yazdıkları fikir ve görüşlerdir ki, biz de aynı kanaati paylaşıyoruz. Çünkü Allah’ın gönderdiği kitabın, yarattığı kâinat kanunlarına ters düşmesi düşünülemez. Yedinci gün, yani cumartesi günün çalışılmaması, istirahat günü olarak kabullenilmesi konusunda ise, Babil esaretinde uzun yıllar kalan İsrailoğulları’nın, Babillilerden etkilendiklerini düşündürmektedir. Çünkü Babil inanışında, cumartesi günü tanrının dinlenme günü olup, hastalık ve kötülük getireceği korkusuyla cumartesi günü çalışılmazdı (Erdem, 2015: 19).

Tekvin 1. Bapta bahsedilen insan, ilk insandır. Dolayısıyla da Âdem’dir. Çünkü Tekvin 2. Bapta; Âdem ismi, onun topraktan, Havva’nın da onun kaburga kemiğinden yaratılması açıkça zikredilmiştir. Şöyle ki: “Rab Tanrı Âdem’i topraktan yarattı ve burnuna yaşam solugunu üfledi. Böylece Âdem yaşayan varlık oldu. Rab Tanrı doğuda, Aden’de bir bahçe dikti. Yarattığı Âdem’i

oraya koydu. Bahçede iyi meyve veren güzel ağaç yetiştirdi. Bahçenin ortasında yaşam ağacı ile iyi ve kötüyü bilme ağacı vardı” (Tekvin: 2/ 7-9).

Tevrat’ta; Hz. Âdem’in dünya toprağından yaratıldığı ve konulduğu cennetin de yeryüzünde, Aden’de bir bahçe olduğu, yani uhrevi cennet olmadığı açıkça belirtilmiştir. Yasak ağaç da hayat ağacı ile iyi ve kötüyü bilme ağacı denilerek iki ağaç olduğu açıkça zikredilmiştir. Âdem’in cennete konulması ve oradaki durumu da şöyle anlatılmaktadır: “Rab Tanrı Aden bahçesine bakmak için Âdem’i oraya koydu. Ona bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin diye buyurdu. Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün” (Tekvin: 2/15-17).

Burada iyiyle kötüyü bilme ağacından yediği an kesinlikle öleceği Rab Tanrı tarafından belirtilmiştir. Fakat Hz. Âdem ve eşi aynı ağaçtan yemelerine rağmen ölmemişlerdir. Ancak cennetten çıkarılıp çalışmayla cezalandırılmışlardır. Bu husus da Tevrat’tın, kendi içinde bile çelişkiler taşıdığını göstermektedir. Oysa Kur’an’da, sadece yasak ağaca yaklaşmamaları ve İblis’in vesveselerinden korunmaları emredilmiştir. Yasak ağaçtan yedikleri takdirde ebedi olacakları veya melekleşecekleri, bir başka görüşe göre de melik yani hükümdar olacakları sözü İblis’e aittir. Nitekim yasak ağaca yaklaşmışlar ama ne ebedi olmuşlar ve ne de melek. Böylece İblis’in yalancı olduğu ve söylediklerinin birer yalan olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Yine Rab Tanrı, Tekvin’de Hz. Âdem ve eşinin iyiyle kötüyü bilme ağacından yemesi nedeniyle; “Âdem iyiyle kötüyü bilmekle bizlerden biri oldu” dedi. “Artık yaşam ağacına uzanıp meyve almasına, yiyip ölümsüz olmasına izin verilmemeli.” Böylece Rab Tanrı, yaratılmış olduğu toprağı işlemek üzere Âdem’i Aden bahçesinden çıkardı” (Tekvin: 3/22-23).

İbn Hazm, “Yahudilerin, yukarda geçen “Âdem, iyiyle ve kötüyü bilmekle bizden biri gibi oldu” ifadesine inanmaları tam bir çelişkidir. Çünkü bu ifade, birden fazla ilahın varlığını zorunlu kılar. Zira bu sözden açıkça bu anlaşılır” demekte ve devamla, “bu uydurulmuş çirkin söz, Yahudi havassını (dinen kendilerini üstün gören sınıfı) şöyle bir inanca götürür: “Âdem’i yaratan İlah, Âdem’den önce kendisini yarattığı bir yaratılışla var olmuştur. Âdem’in yasak ağaçtan yemesi gibi bu ağaçtan yemiş ve böylece ilahlar topluluğundan bir ilah olmuştur.” Bu ahmakça küfürden (inkârdan) Allah’a sığınırız demiştir (İbn Hazm, 2017: 486).

Rab Tanrı, Âdem’in yalnız kalmasını istemediği için yerdeki tüm hayvanları ve gökteki tüm kuşları Âdem’e getirmiş ve onlara adlar vermesini istemiştir. Âdem de onlara ne ad vermişse o adla anılır olmuşlar ama kendisi için uygun bir yardımcı bulamadığı için (bkz. Tekvin: 2/18-20) Havva’nın yaratıldığı belirtilir. Yani Tevrat’a göre Havva’nın cennette yaratıldığı kesindir. Şöyle ki:

“Rab Tanrı Âdem’e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, Rab Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem’den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem’e getirdi. Âdem, işte bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir dedi. Ona kadın⁴ denilecek, çünkü o adamdan alındı” (Tekvin: 2/21-23).

Tevrat’ta, Havva’nın Âdem’in kaburga kemiklerinden yaratıldığı ve ikisinin de çıplak olduğu açıkça beyan edilmektedir. Tevrat’taki bu anlatım, bazı İslam âlimlerinin rivayet ve kitaplarında kendisine yer bulmuştur. Fakat bu rivayet ve görüşler, İslam literatüründe İsrailiyat⁵ olarak adlandırılmış ve aslı olmayan uydurma haber veya bilgi olarak kabul edilmiştir. İlerde Kur’an’da Hz. Âdem konusunu işlerken bu konuyu izah edeceğiz.

Kramer, “Tevrat’ın çözülemeyen cennet hikâyesindeki bir motifin yani bütün yaşayanların annesi Havva’nın Âdem’in kaburga kemiğinden yaratılmasını anlatan meşhur kısmın Sumer şiiri yoluyla anlaşılmasıdır. Niçin kaburga? Niçin Tevrat yazarları, Tevrat’a göre anlamı aşağı yukarı

⁴İbranicede kadın anlamına gelen (İşsa) sözcüğü, adam anlamında olan (İş) sözcüğünden türemiştir. (Kutsal Kitap Eski Ahit, s, 4)

⁵Bu tür rivayetlerin çoğu Yahudi (İsrailoğulları) kaynaklı olduğu için İsrailiyat olarak adlandırılmıştır. İlerde bu konuyla ilgili bilgi verilecektir (yazarın notu).

“hayat veren hanım” olan Havva’nın, Âdem’in vücudunun başka organından değil de kaburgadan yaratılmasını uygun bulmuşlardır? Eğer biz Dilmun şiiri gibi bir Sumer örneğinin Tevrat hikâyesinin temelinde olduğunu kabul edersek, o zaman bunun nedeni açıklanmış olur. Sumer şiirinde Enki’nin hasta organları arasında kaburga da vardır. Kaburğanın Sumercesi “Ti”dir. Enki’nin kaburgasını iyileştirmek için yaratılan tanrıçanın ismi “kaburğanın hanımı” anlamına geldiği gibi, “yaşatan hanım” anlamına da gelir. Sumer edebiyatında “kaburğanın hanımı” olan isim, bir kelime oyunuyla Tevrat’ın cennet efsanesinde Havva olarak “yaşatan hanım” anlamına dönüşmüştür. Çünkü İbranicede kaburga ile yaşatan kelimeleri bir değil, ayrı ayrıdır. Tevrat’taki kaburga efsanesinin Sumer temeline dayandığını ancak 1945 yılında anladım” demektedir (Kramer, 1995:125-127).

Tevrat’ta, “Âdem de karısı da çıplaktılar, henüz utanç nedir bilmiyorlardı” (Tekvin: 2/25) denilmektedir. Sumer mitinde de “insanlık ne ekmek yemeyi biliyor ne de örtünmeyi. Çırılçıplak dolaşıyorlardı” denilmektedir (Karauguz, 2017: 37). Tevrat’taki Hz. Âdem ve eşinin çıplak olduğu fikri, Sümer efsanesinden geçmişi olması kuvvetle muhtemeldir.

Sırası gelmişken burada, birçok çevrede kabul gören bir Yahudi mitinden bahsetmek istiyoruz. Tevrat’ta yer almayan, ancak Yahudilerce kutsal sayılan Talmud’un⁶ birinci bölümünde, Hz. Âdem’in ilk eşinin, çamurdan yaratılan “Lilith” olduğundan bahsedilir. Lilith kelimesinin, Eski Sumer’de fırtına ve rüzgâr anlamına gelen “lil”den geldiği, Babil-Asur kökenli “dişi şeytan veya rüzgâr hayaleti” anlamına gelen “lilitu” kelimesine uygun düştüğü, İbranicede gece anlamına gelen “laila”, (Arapçada bu kelime “leylek” dir) kullanılması sebebiyle geleneksel hikâyelerde, Lilith ile bağdaştırılarak “gece hayaleti” olarak çevrilmektedir (Zingsem, 2007: 15).

Tekvin’de belirtildiği üzere Rab Tanrı, “Âdem’in yalnız kalması iyi değil, ona uygun bir yardımcı yaratacağım” dedi (Tekvin: 2/18). Tevrat’ta adı açıklanmayan bu yardımcı, Talmud’da, Âdem gibi topraktan yaratılan ve ona benzeyen Lilith’tir. Lilith Âdem’in ilk eşidir. Kısa süre sonra birbirleriyle kavga etmeye başlarlar. Kadın erkeğe, ben senin altında yatmak istemiyorum, çünkü bu bana hakarettir. İkimiz de topraktan yaratıldık ve ikimiz de eşitiz demiş. İkisi de birbirini anlamayı reddetmişler. Lilith de Tanrı’nın büyülu adını söyleyerek onu terk edip göklere yükselmiş. Hz. Âdem, Tanrı’ya şikâyet ederek Lilith’in geri getirilmesini ister. Üç melek getirmek için peşinden gider ama Lilith gelmez. Böylece her gün şeytanın yüz çocuğunu öldürmekle cezalandırılır. Onun yerine, Âdem’in kaburga kemiğinden Havva yaratılır. Zaten Havva’nın yaratılışı Tevrat’ta açıkça anlatılır.

Lilith, erkek egemen zihniyete karşı çıkıp mücadele veren ilk kadın olarak bazı kesimlerce, özellikle feminist ve kendilerini özgür kadınlar olarak tanımlayan çevrelerce bir simge olarak kabul edilir. Amerika’daki Yahudi feministler “Lilith” adlı bir dergi çıkarmaktadırlar. Sadece kadın müzisyenlerin katıldığı “Lilith Fair” isimli gezici bir müzisyen festivali düzenlenmiştir. Yine birçok ülkede Lilith adına kâffeler, eğlence yerleri açılmış ve açılmaya devam etmektedir.

Lilith, kanatları olan ateşli, tahrik edici karaktere sahip bir yaratık mı? Kutsal fahişe mi? Bir tanrıça mı? Bir şeytan mı? Yoksa Âdem’in müdahalesinden hoşlanmayan sadece bir kadın mı? O, kimi zaman lanetlenmiş, kimi zaman tanrının yanında oturan bir kadın ve popülerliğini yitirmiyor (Bkz. Zingsem, 2007: 36-39; Coşkun, <http://www2.kenyon.edu/Depts/Religion/Projects/Reln91/Power/lilithhtm#who>).

Yani Lilith, kişilerin bakış açısına göre birbirinden farklı anlam ve karakter kazanıyor. Kısacası Lilith miti hala canlılığını korumaktadır. Aslı olmayan bu mitin bu kadar rağbet görmesinin bir başka sebebi olsa gerektir. Kanaatimizce bunun sebebi, tarihin her döneminde ve her toplumunda, erkek egemenliğine karşı mücadele eden, kendilerini feminist veya özgür kadınlar olarak tanımlayan kadın örgütlerinin verdikleri mücadelede, onu kendilerine bir simge olarak seçmeleri olsa gerektir. Yoksa hakikatle ilgisi olmayan hayali bir efsane neden bu derece rağbet görsün ki?

⁶Yahudiler Talmud’u, Hz. Musa’ya verilen sözlü bir vahiy ve Hz. Musa’nın Tevrat’a yaptığı bir tefsir olarak kabul etmektedirler (Yazarın notu).

Tevrat'ta, cennette bulunan Âdem ile eşi Havva'yı, yasak ağaçtan yemelerini telkin eden, daha doğrusu önce kadını ayartan olarak karşımıza şeytan değil yılan çıkmaktadır. Yine Tekvin bölümünde, yabanıl hayvanların en kurnazının yılan olduğu belirtilmektedir. Yılan kadına, yasak ağaçtan yediklerinde ölmeyeceklerini ve gözlerinin açılacağını, iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaklarını söyler. Nihayet kadın meyveden yer ve yanındaki kocasına da verir. İkisinin de gözü açılır ve çıplak olduklarını fark edip incir yapraklarıyla örtünmeye çalışırlar (Bkz. Tekvin: 3/1-7).

Rab Tanrı günün serinliğinde bahçede yürürken gizlenen Âdem'e, neredesin, diye seslenmiş. O da çıplak olduğu için saklandığını, yasak meyveyi de yanına koyduğu kadının yedirdiğini söylemiş. Rab Tanrı kadına sorunca, o da yılanın kendisini kandırdığını söylemiş. Rab Tanrı da yılanı, hayvanların en lanetlisi olacağını ve karnı üzerinde sürüneceğini, hayatı boyunca toprak yiyeceğini, yılan soyuyla kadın soyunun birbirine düşman olacağını söylemiş. Kadının da çocuk doğururken çok acı çekeceğini, kocasına muhtaç kılınacağını, Âdem'in de, yasağa uymayıp eşinin sözüne uyduğu için toprağın lanetlendiğini, emek çekmeden, alın teri dökmeden kazanamayacağını belirtmiş (Bkz. Tekvin: 3/8-19).

Burada yılan Havva'yı, Havva da eşi Âdem'i kandırdığı ifade edilmektedir. Bu mit nedeniyle de birçok inanışta olduğu gibi, Yahudilikte de tüm kadınlar suçlu kabul edilmiştir. Çünkü hissi davranmış ve ilk günahı o işlemiştir. Âdem'i de günah işlemeye teşvik etmiştir. Kadınların doğum sancısı sebebi olarak da bu suç gösterilmiştir. Yani tüm kadınlar işlemediği bir suçun cezasını çekiyorlar ki, bu da bize Hristiyanlıktaki "ilk suç (asli suç)" inanışını hatırlatıyor. Oysa suç ve ceza bireyseldir. Hiç kimse başka birinin günahını taşımaz.

Kur'an'da ise, vesveseyi veren yılan değil şeytandır. Şeytan, önce Havva'yı değil, ikisini birden kandırmıştır. Sadece kadın suçlu gösterilmeyip ikisi hatalı görülmüş ve yine ikisi birlikte Allah'ın kendilerine öğrettiği şekilde yalvarıp af dilemişler. Allah da onları bağışlamıştır.

Tevrat'a göre Hz. Âdem karısına Havva⁷ adını vermiştir. Çünkü o bütün insanların annesidir. Rab Tanrı, onlara deriden giysiler yapıp giydirmiş, Sonra da Âdem'i, iyiyle kötüyü bilmekle bizim gibi oldu. Artık hayat ağacına uzanıp ondan yemesine izin verilmemeli deyip yaratıldığı toprakları işlemek üzere Aden bahçesinden çıkardı (Bkz. Tekvin: 3/20-24).

Tekvin'deki bu üç bapta anlatılanlardan çıkaracağımız sonuç şudur: Altıncı gün yaratılan insanın Hz. Âdem olduğunu ve topraktan yaratıldığını anlıyoruz. Çünkü Âdem'in, İbranice toprak anlamına gelen "Adamah" kelimesinden geldiği kabul edilmiştir. Her şey teşekkül ettikten sonra en mükemmel varlık olarak insanın, bizzat Allah tarafından yaratılıp ruh üflendiği belirtilmiştir. Fakat yaratılışla ilgili ne bir takvim verilmiş, ne yaratıldığı yer ve ne de Kur'an'daki gibi yaratılış safhaları belirtilmiştir. Ancak Yahudi apokriflerine⁸ dayanarak Kudüs'te yaratıldığını söyleyenler var ama Kudüs'ün Yahudiler için ne anlam ifade ettiğini ve bunun da bir uydurmadan öteye geçmediğini bilmek zor olmasa gerektir. Yani bütün hikâye ve hayalleri Kudüs üzerinedir.

Tevrat'ta cennet kelimesi bu kavramla değil, Aden'de bir bahçe olarak geçer. Babil dilinde "edinu" veya "adenu" bahçe anlamına gelir. "Aden" kelimesi ise, İbranicede tat ve zevk anlamına gelir. Tekvin üzerinde yapılan yorumlara göre, yeryüzünün belli bir yerinde, her türlü nimet ve güzelliklerle donatılmış bir bahçe olarak görülmektedir (Erdem, 2015: 32).

Bilal Toprak, "Göbekli Tepe'nin oldukça erken sayılabilecek bir döneme tarihlenmesi, bu konuda farklı görüşlerin ileri sürülmesine neden olmuştur" dedikten sonra, "bununla ilgili en çarpıcı örneklerden biri Der Spiegel Dergisi'nin Haziran 2006 sayısında yayınlanan ve Göbekli Tepe'nin Aden bahçesi olduğunu iddia eden makalesi olduğunu" söylemektedir. Makalede, "Yahudi-Hristiyan geleneğinde önemli bir alıntı olan Aden Bahçesi, kimi ortak noktalar üzerinden Göbekli Tepe ile ilişkilendirilmiştir. Kutsal metinde Fırat ve Dicle nehirlerinden söz edilmiş, Göbekli Tepe'nin yakınında bulunan Karacadağ'ın eteklerinde buğday ekimine rastlanması, Nuh Tufanı ile ilişkilendirilen Ararat Dağı'nın bölgede bulunması gibi

7"Havva" ve "insan" sözcükleri İbranicede "hayat" anlamına gelen aynı sözcükten türemişlerdir. (Kutsal Kitap Eski Ahit, s, 5)

8Kutsal metin dışındaki hikâyeler demektir (Yazarın notu).

benzerliklerden hareketle Göbekli Tepe'nin Aden Bahçesi olduğu fikrinin işlenmiş olduğunu" belirtir (Toprak,2020: 249).

Yine cennetten (Aden bahçesinden) çıkartıldıktan sonra nereye gönderildiği veya nereye gittiği belirtilmemiş ve dünya hayatı hakkında bilgi de verilmemiştir. Âdem'e, iki taşı birbirine sürterek ateş yakması öğretilmiş. Mikail de tohum getirmiş, ekme, biçme, hasat etme, ögütme ve pişirmeyi öğretmiştir (Erdem, 2015: 48).

Tevrat'ta, Tanrı'nın, insanı kendine benzer ve çift (erkek-dişi) olarak yaratıp kutsadığını, onlara yarattığı günden beri insan adını verdiği belirtilmektedir. Âdem'in, Habil ve Kabil (Kayın)'den başka oğulları ve kızlarının olduğu, 130 yaşında iken kendine benzer Şit adında bir oğlunun doğduğu ve 930 yaşında iken öldüğü belirtilir (Tekvin: 5/1-5). Âdem, Hebron'daki Machpelah mağarasına defnedilmiştir. Sonra Havva da vefat edince yanına defnedilmiştir (Erdem, 2015: 48).

Elbette bu bilgilerin doğruluğu her zaman tartışmaya açıktır. Çünkü bunları destekleyecek ne yazılı bir belge ve ne de bir bulguya sahibiz. Hal böyle olunca, gelen rivayetler veya bilgileri, tarih kaynaklarını da dikkate alarak ve akıl süzgecinden geçirip akla ve mantığa uygun olanı seçebiliriz. Ancak bugünkü bilgilerimize göre, bu rivayet kesin doğrudur veya yanlıştır deme şansına maalesef sahip değiliz.

3.2.2. İncillere Göre Hz. Âdem

Hristiyanların Kutsal Kitab'ı Eski Ahit ve Yeni Ahit olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Eski Ahit, içinde Tevrat'ın da yer aldığı Tanah'ı içermektedir. Hristiyanlar, Yeni Ahit'e, yani İncillere inandıkları gibi, Eski Ahit'e de inanmaktadırlar. Zaten İncillerde olmayan birçok konu, Eski Ahit'te geçer. Dolayısıyla ona da inanmaktadırlar. Bundan hareketle Hristiyanların, İncillerde yer almayan yaratılış konusunda, Tevrat'ın Tekvin (Yaratılış) bölümünde yer alan bilgilere inanıp kabul ettiklerini anlıyoruz. Fakat bu kabul ile beraber yaptıkları yorumlarda Tevrat'la aynı düşüşlerdir.

Kutsal Kitap'taki bilgilere dayanarak yorum yapan Hristiyan bilginleri, Âdem'in ilk insan, ondan önce aynı türden başka bir varlığın olmadığı ve Âdem'in tüm insanların atası olduğunu kabullenmişlerdir (Erdem, 2015: 51). Nitekim Pavlus'tan Timoteos'a yazılan birinci mektupta; "çünkü önce Âdem, sonra Havva yaratıldı. Aldatılan da Âdem değildi, kadın aldatılıp suç işledi" (1. Timotes: 2/13-14). Yine Pavlus'un Korintlilere yazdığı mektupta; "İlk insan Âdem yaşayan can oldu. Son Âdem (İsa Mesih) ise, yaşam veren ruh oldu. Önce ruhsal olan değil, doğal olan geldi. İlk insan yerden, yani topraktandır. İkinci insan göktendir" demiştir (1. Korintliler: 15/45-47)

Yahudilikteki gibi Hristiyanlıkta da kadın suçlu görülmüştür. Bu inancın kaynağı da Tevrat'ın Tekvin bölümüdür. Çünkü Tekvin'de de yılan Havva'yı, onun da eşini kandırdığı açıkça belirtilmiştir. İslam'da ise, yılan figürü yoktur ve kandıran da İblis olup, önce kadını değil, ikisini beraber kandırmıştır.

Böylece İlahi kaynaklı üç dinde de Allah'ın yarattığı ilk insanın Hz. Âdem olduğu ve topraktan yaratıldığı, aynı zamanda bütün beşeriyetin atası ve ilk peygamber olduğu kabul edilip inanılmıştır. Üçünde de bu inanış, iman esaslarındandır. Bunun aksini düşünmek veya buna inanmamak, iman bakımından sorunlu bir hal alır.

Tekvin'de geçen "Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu" (Tekvin: 1/27) bilgisi, Hristiyan teologların çok değişik yorumlarına yol açmıştır. Bu yorumlarda, Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğu, kendisini yaratan Allah'a benzer olabileceği ileri sürülerek tevhit inancından sapmışlardır. Zaten Hristiyanlıkta inancına göre İsa, Allah'ın insan şekline bürünmüş yeryüzündeki hali demektir. Allah, insanlara yakın olmayı İsa şekline girerek gerçekleştirmiştir.

Başta da belirttiğimiz gibi Hristiyanların, Eski Ahit'i Kitab-ı Mukaddes'e almaları, Tekvin bölümünde bahsedilen yaratılışı da kabullendikleri anlamına gelir. Bu nedenle onlara göre de insan en son yaratılan varlıktır. Yani Tekvin'de belirtildiği gibi altıncı gün, tüm yaratılışı tamamlandıktan sonra insanın yaratıldığı kabul edilmektedir. Yahudilerdeki gibi, insanın en son yaratılması, tüm yaratıkların onun egemenliğine verildiğini gösterir. Havva'nın da Âdem'den sonra yaratıldığı belirtilir. Açıkçası gerek İncillerde ve gerekse Pavlus'un mektuplarında Hz. Âdem ve Hz. Havva ile ilgili açıklayıcı bilgi yoktur. Bu sebeple Hristiyanlar yoruma dayalı bilgilere sahiplerdir. Bazen Hz. Âdem gerçek varlık değil, sembol bir isim olmuş ve Hz. İsa karşısında suçlu biri olarak, Hz. Havva da Hz. Meryem karşısında günahkâr ve suçlu biri olarak görülmüş ve buna inanılmıştır. Bu bilgiler, daha çok Hristiyan teologların Kitab-ı Mukaddes'teki metinlerle ilgili yorumlarıdır (Erdem, 2015: 51).

Yahudilerde olduğu gibi, Hristiyanlıkta da Hz. Âdem yetişkin olarak yaratılmıştır. Çünkü Tekvin'de Aden Bahçesi'nden çıkarılan Hz. Âdem'in, yeri sürmek ve emek sarf ederek kazanmayla yükümlü kılındığı belirtilmektedir. Yine Yahudilerde olduğu gibi Hristiyanlıkta da Hz. Âdem'in yaratıldığı yer kesin olarak bilinmemektedir. Ancak kendilerince dünyanın merkezi olarak kabul ettikleri Golgota Tepesi'nde⁹ olduğunu iddia etmişlerdir (Erdem, 2015, 63).

Hristiyanlıkta da Hz. Âdem'in konulduğu cennetin yeri kesin olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte Fırat ve Dicle'nin doğduğu yerin batısında bir yer olduğunu söyleyenler olmuştur. Hâkim görüş ise, cennetin hayali ve mitolojik olduğu, Aden'in, İbranicede bol nimetler anlamına gelen bir kelimeden türediği şeklindedir. Bu da Allah'ın sevgisini insanlara bolca artırması anlamına gelmektedir. Tüm bu ihtilaflara rağmen Hristiyan teologlar, cennetin dünyada olduğu kanaatini taşımaktadırlar. Cennette konuşulan dilin ise, kimine göre İbranice, kimine göre Süryanice, kimine göre Keldanice, kimine göre de Arapçadır. Yani Sami dillerinden biridir (Erdem, 2015: 64-66).

3.2.2.1. Hristiyanlıkta Asli Suç (İlk Günah Doktrini) ve Vaftiz İnancı

Daha önce de belirttiğimiz gibi İncillerde, gerek Hz. Âdem'in yaratılışı ve gerekse cennet hayatıyla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Pavlus'un mektuplarında bazı işaretlere rastlanılmaktadır. Bu nedenle Tekvin'deki bilgiler zımnen kabul edilmiş, ancak o metinlere Yahudilerden farklı yorumlar getirilmiştir.

Bunların en başında da “asli suç veya ilk günah” doktrini gelmektedir. İlahi menşeli dinlerde, yani Yahudilik ve İslam'da olmayan bu kavram, kanaatimizce, Hz. İsa'yı kurtarıcı Mesih, Hristiyanlığı da insanlığın kurtuluşu olarak gördükleri için, Hz. Âdem ve eşinin yasak ağaçtan yemelerini asli suç saymışlar. Bu suçun tüm insanlığa intikal ettiğini iddia ederek buna inanmışlar.

Tekvin'de olduğu gibi, Hristiyanlıkta da Hz. Âdem, cennette iki ağaçla, yani hayat ve iyiyle kötüyü bilme ağacıyla sınanmıştır. Ancak Hristiyanlıkta, kandıran yılan değil, şeytandır. Yani Hristiyanlıkta, Tekvin'de geçen yılan figürüne rastlamıyoruz.

Yuhanna'da, Hz. İsa, kendisini dinlemeyip öldürmek isteyenlerin, İbrahim'in oğulları olmayıp İblis'in çocukları olduğunu belirtirken şöyle dedi: “Siz babanız İblis'tensiniz ve babanızın arzularını yerine getirmek istiyorsunuz. O başlangıçtan beri katildi. Gerçeğe bağlı kalmadı. Çünkü onda gerçek yoktur. Yalan söylemesi doğaldır” (Yuhanna: 8/44).

Yuhanna'da da kandıranın İblis'in kendisi olduğu ve yalan söyleyerek kandırdığı açıkça belirtilmiştir. Böylece kandıran kişi konusunda Tekvin'le ayrı düşmektedirler. Romalılara Mektup'ta bu daha da açıkça belirtilmiştir. “Esenlik veren Tanrı çok geçmeden şeytanı ayaklarınızın altında ezecek” (Romalılar: 16/20).

⁹Yeni Ahit'e göre Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği tepe olup Kudüs'te surların dışındadır. İsmi, üzerindeki kafatası şeklindeki taştan almaktadır. Golgota, İbranicede kafatası anlamına gelmektedir (Yazarın notu).

Kilise babaları ve Hristiyan teologlar da, Hz. Âdem'in yasak ağaçtan yiyip suç işlemesini şu sebeplere bağlamışlardır:

1. Havva: Hz. Âdem'in Havva karşısındaki zafiyeti ona suç işletmiştir.
2. Gurur: İkisinde de olan çok gizli gururu şeytan açığa çıkarmıştır.
3. Allah'a benzeme arzusu: İyiyle kötüyü bilmede Allah'a benzeme arzusu taşıyan nefsin etkisiyle işlemiştir.
4. Cinsi duygular: Birbirlerine karşı duydukları sapık duygu ve hisler yanında cinsi merak da rol oynamıştır.
5. Kader: Bazı teologlar da kaderci anlayışla yaklaşıp bunun kader olduğunu söylemişlerdir (Erdem, 2015: 77-79).

Dikkat edecek olursak birbirinden farklı sebepler ileri sürmüşlerdir. Ancak bunların bir kısmının Tevrat kaynaklı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu kısa açıklamalardan sonra asli günah konusuna geçebiliriz. Bu hususta en geniş bilgi Romalılar bölümünde geçmektedir.

“Günah bir insan aracılığıyla, ölüm de günah aracılığıyla dünyaya girdi. Böylece ölüm bütün insanlara yayıldı. Çünkü hepsi günah işledi”. “Ölüm, Âdem'den Musa'ya dek, gelecek kişinin örneği olan Âdem'in suçuna benzer bir günah işlememiş olanlar üzerinde de egemendi”. “Ne var ki, Tanrı'nın armağanı Âdem'in suçu gibi değildir. Çünkü bir kişinin suçu yüzünden birçokları öldüyse, Tanrı'nın lütfu ve bir tek adamın, yani İsa Mesih'in lütfuyla verilen bağış, birçokları yararına daha da çoğaldı”. “İşte tek bir suçun bütün insanların mahkûmiyetine yol açtığı gibi, bir doğruluk eylemi de bütün insanlara yaşam veren aklamayı sağladı. Çünkü bir adamın söz dinlemesizliği yüzünden nasıl birçoğu günahkâr kılındıysa, bir adamın söz dinlemesiyle birçoğu da doğru kılınacaktır” (Romalılar: 5/12, 14, 15, 18, 19).

Korintliler'de ise, bu husus daha ileri götürülmüş ve “herkes nasıl Âdem'de ölüyorsa, herkes Mesih'te yaşama kavuşacaktır” (Korintliler: 15/22) denilmiştir. Bu da sadece İsa Mesih'i kurtarıcı olarak değil, aynı zamanda Hristiyanlığı da tüm insanlığın tek kurtuluşu olarak görmeleri anlamına gelmektedir. Haçlı seferlerinin temelinde yatan en önemli sebeplerin başında bu inanışın geldiğini düşünmekteyiz. Çünkü onlara göre Katolik olmayan her insan kâfirdir. O insanlar, ya Katolik olup kurtuluşa erecekler veya öldürülecekler, başka şansları yoktur. Kudüs'ü işgal ettiklerinde öldürdükleri Müslüman ve Ortodoksların kanları nehir gibi akmıştır.

Yukarıda da görüldüğü gibi Hristiyanlık inancında, Hz. Âdem'in işlediği suç yüzünden tüm insanlık o suça iştirak etmiş sayılmaktadır. Hatta her insanın, Âdem'in suçuna benzer bir günah işlediği kabul edilmektedir. Yine bir adamın yani İsa Mesih'in ölümüyle de insanlar dirilmişler. Böylece İsa Mesih'le kurtulmuş oldular. Buna rağmen Hristiyanlar, ilk günahı kurtulmak için tek çarenin vaftizden geçtiğine inanırlar. Elbette bu bir çelişkidir.

Hristiyanlıktaki bu inanç kendi içinde tutarsızdır. Çünkü bir kişinin suçunun tüm insanlığa miras yoluyla geçmesi, suçun şahsiliği prensibine ters düşmektedir. İslam, Hristiyanlıktaki bu yanlış inanışı reddederek, hiçbir kişinin bir başkasının suçundan sorumlu olmayacağını açıkça belirtmiştir¹⁰. Kaldı ki, Hz. Âdem ve eşi Havva'nın, Allah'tan öğrendikleri dua ile Allah'a niyazda bulundukları ve Allah'ın da onları affettiği Kur'an'da açıkça beyan edilmiştir¹¹. Yahudilikte de, ilk günahın miras yoluyla tüm insanlara geçtiğine dair bir inanış yoktur. Fakat İslamiyet'ten farklı olarak Yahudilikte de, Hz. Havva'nın suçu sebebiyle verildiği iddia edilen zahmetli doğumun, tüm kadınlara da bir ceza olarak verildiği inancı vardır.

Hristiyanlıktaki ilk suç kavramı genel kabul görmesine rağmen, İncillerde, yer yer bu inanışa ters düşen bilgiler de geçmektedir. Mesela Pavlus'un Romalılara yazdığı mektupta, “Tanrı

10 “Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üslenemez” (İsra: 15)

11 “(Âdem Rabbinden birtakım ilhamlar aldı ve derhal tövbe etti. Çünkü Allah tövbeleri kabul eden ve merhameti bol olandır” (Bakara: 37).

herkese yaptıklarının karşılığını verecektir” (Romalılar: 2/6) diyerek, kendisinin ortaya attığı miras yoluyla geçen ilk suç doktrinine ters düşmektedir.

“Asli günah” doktrini ilk kez Pavlus tarafından ortaya atılmış ve beşinci asırda yaşayan Hristiyan ilahiyatçı St. August tarafından şöyle sistemleştirilmiştir: “Âdem, Allah’ın yeryüzünde yarattığı ilk insandır. Onu, bütün insanlığın atası olarak cennete koymuştur. O da ilk suçu işlemiştir. Bundan sonra suç miras yoluyla bütün insanlığa geçmiştir” (Erdem, 2015: 88).

Bir an Hristiyanların asli günah fikrini olduğu gibi kabullenelim ve bu günahın, Hz. İsa’nın canını feda etmesiyle de bağışlandığını varsayalım. Diyelim ki, biz Hz. İsa’nın ölümüyle bu günahı kurtulduk. Peki, Hz. Âdem ile Hz. İsa arasında geçen o kadar insan ne olacak? Onlar affedilecekler mi veya nasıl af olunacaklar? Hiç günah işlemeseler bile, ilk günah sebebiyle günahkâr olarak ölmüş oluyorlar. İşlemedikleri günahı dolayısıyla ahirette ceza görecekler. Bu, Allah’ın adaletine, insanın akıl ve vicdanına sığar mı? Mademki Hz. İsa ile insanlık ilk suçtan kurtulmuş oldu, o zaman ilk suçun affı için yapılan vaftizin anlamı ne? Olmayan bir suç için neden vaftiz yapılıyor? İşte bu ve benzeri sorular uzar gider.

Vaftiz, Hristiyanlıkta sakramentlerin¹² ilkidir. Yunanca “baptezein” veya baptein”den gelir. Kelime anlamı olarak suya batırma demektir. Terim olarak; başta asli günah olmak üzere tüm günahlardan arınmak için su ile yapılan bir ayin demektir. Kilisede, din adamları tarafından suya batırma, su dökme veya su serpmeye şeklinde yapılır. Her doğan çocuk asli suç nedeniyle günahkâr doğduğu için, vaftiz olmadan ölürse, asli suçtan temizlenmediğinden dolayı günahkâr olarak ölmüş sayılır. Vaftiz, Mesih’le bütünleşme ve kiliseye katılma aracı, kilisenin kapısı, yani Hristiyanlığa giriş beratıdır (Küçük, Tümer ve Küçük, 2018: 352).

Hristiyanlık inancında, İsa Mesih’le ilk günahı kurtulan insanlığın, her nedense yine bu ilk suç sebebiyle günahkâr kaldığına inanılmaktadır. Bu günahı ancak kilisede vaftiz olarak kurtulur. Bu doktrin tam deve misali, düzeltilecek yanı yoktur. Kökten yanlıştır. Çünkü insan işlemediği suçtan dolayı suçlu sayıldığı gibi, işlediği günahı da kilise affetme yetkisine sahip oluyor. Yani Kilise, Allah’ın af yetkisini gasp ediyor. Kanaatimizce başta Pavlus olmak üzere- çünkü bu fikrin babası o-, kilise babaları, insanları kiliseye, kilise otoritesine, kısacası kendilerine bağlamak için, İsa Mesih’le son bulduğu kabul edilen ilk suçun ve sonradan insanların işlediği günahların affını uhdelere almışlardır. Bu haliyle kilise ve kilise babaları, maddi ve manevi güçlerine güç katmışlar. İmparatorlara boyun eğdirmişler. Nitekim tarih bunun örnekleriyle doludur.

Kısacası vaftiz ayini, akıl ve mantığa aykırıdır. Bu asırda hala bu inancın devam etmesinin sebebi, kilisenin ve dolayısıyla din adamlarının elde ettiği otoriteyi bırakmak istememeleri olsa gerektir. Sanırsanız Pavlus da ilk günah doktrinini ortaya atarken bu egemenliği düşünmüştür.

Başta üçlü tanrı anlayışı olmak üzere, bu ve buna benzer akıl ve mantığa sığmayan inanışlar, Batı dünyasında birçok insanı Hristiyanlık ve kiliseden uzaklaştırmış, ateist yapmıştır. Ateist olmayanlar da Allah ve din konusunda ilgisiz kalmışlardır. Hatta ilgisiz kalmakla yetinmeyip tüm dinlere ve kutsallara karşı savaş açmışlardır.

3.3. Kur’an’a Göre Hz. Âdem

Kur’an’da Hz. Âdem’in yaratılışına geçmeden önce, Kur’an-ı Kerim’in, tarih disiplini için neden güvenilir bir kaynak olduğunu açıklamanın ve onun özelliklerinden bahsetmenin yararlı olacağını düşünmekteyiz.

Uzun zaman bilim dünyasına hâkim olan pozitivizme göre, bir şeyin bilim olabilmesi için şu şartları taşıması gerekir:

12 Sakrament: Kutsal şey demek olup kilisenin emanetinde, lütufa ulaşmayı sağlayan bir işaret olarak tanımlanır (yazarın notu).

- a. Gözlenebilir olması,
- b. Dokunulabilir olması,
- c. Denenebilir olması,
- d. Ölçülebilir olması,
- e. Tekrarlanabilir olması.

Kısacası gözle görünen, elle dokunulan ve denenebilir olan şeyler gerçektir. Böylece tüm kutsalları ve aklın ermediği her ne varsa reddedilmiştir (M. Öztürk, 2014: 32-33).

Elbette bu şiddetli reaksiyonun sebebi vardır. O da Ortaçağ Avrupa'sına hâkim olan kilise ve papanın yanılmazlığı, tek gerçeğin kilisenin görüşü olduğu, yani bu görüş, mutlak gerçeğin ve mutlakıyetçi görüşün ta kendisidir (Akdemir, 2000: 38). Bilim adamlarının, Kilisenin bu görüşlerine karşı çıkmaları, elbette alkışlanacak bir durumdur. Fakat bu bilginlerden bir kısmının tüm dinleri ve kutsalları, özellikle de Allah inancını insan hayatından çıkarmaları ise, en az kilise babalarının hurafeleri kadar akıl dışıdır, saçmalaktır. Bilim adına asla savunulamaz. Zaten Allah'ı ret ve inkâr, onlara bir şey de kazandırmamıştır.

Oysa bir bilim adamı hem pozitivist bilimsel metotlardan ve hem de dini kaynaklardan yararlanmasını bilmelidir. Bundan hareketle Kur'an-ı Kerim'in, gerek kutsal kitaplardaki bir kısım bilgileri içermesi ve gerekse geçmiş kavimlerin akıbetlerinden haber vermesi konusu elbette tarihçileri ilgilendirir. Kur'an'ın kısa olarak bahsettiği bu kavimlerin kim oldukları, nerede ve hangi tarihte yaşadıkları, ne yaptılar da Kur'an bize ibret olarak anlatmaktadır. Bunların bıraktıkları kültür kalıntıları var mıdır? Tarihçilerin bu sorulara cevap için konuyla ilgili Kur'an'daki ayetlere bakması elzemdir (Mustafa Öztürk, 2014: 34-35). Bu kısa bilgiden sonra, Kur'an-ı Kerim'in özelliklerine geçebiliriz.

3.3.1. Kur'an-ı Kerim'in Özellikleri

Adnan Adıvar'ın da veciz bir şekilde ifade ettiği gibi, Kur'an'ın nazil olduğu dönemde, Arapların, her çeşit yeni kelime türetmeye uygun ve yüzyıllarca ilim dili olan Arapçadan başka, uygarlık adına verebilecekleri bir şeyleri yoktu. İslam öncesi ve İslam'ın başlangıcında, Araplar arasında bilime ait bir şey bulma ihtimali pek yoktu (Adıvar, 1987: 74). Kaldı ki ne Arabistan'da ve ne de yakın çevresinde, Kur'an'ın bahsettiği veya işaret ettiği gerçeklere dair bir bilgi de yoktu.

Kur'an'da, birçok ilmi gerçek, birçok tabiat kanunu formüle edilmiş, ana prensipler halinde verilmiştir. Seyyid Kutub'un da dediği gibi, bu nedenle hiçbir zaman bilimle çatışmamıştır (Ateş, 1971: 205). Kur'an-ı Kerim'in genel hatlarıyla verdiği bu bilgilerin açıklanmasını da insanların çalışmasına bırakmıştır. Böylece insanın, aklını kullanarak, bilim alanında kat ettiği gelişmelerle tüm varlıklara egemen olması sağlanmıştır. Kur'an, nasıl tarihi gerçekleri, bir tarih bilimi metoduyla anlatmamışsa, akıl ve tecrübeyle elde edilecek bilim ve teknolojiyi öğretmek için de gönderilmemiştir. Kısacası Kur'an ne bir tarih, ne bir coğrafya, ne bir fizik, ne bir kimya, ne bir biyoloji ve ne de bir astronomi kitabıdır (Cerrahoğlu, 1973: 85).

Evet, Kur'an bir bilim ansiklopedisi değildir ama ona, sadece ahlak kitabıdır, onda hiçbir ilmi hakikat yoktur demek de hatalıdır, yanlıştır, gerçekten uzaktır. Tıpkı Kur'an'da her şey mevcuttur, bütün icatlar ondan alınmıştır demenin yanlış olduğu gibi (Ateş, 1971: 204-205).

Onda işaretler vardır. Gerisini insanın akıl ve iradesine, çabasına bırakıyor. Vakıa zaman zaman bir bilimler kitabı gibi düşünülmüş ve ayetlere o yönden yorumlar getirilmiştir. Ancak bilimsel sonuç olarak sunulan bilginin yanlışlığı ortaya çıkınca, Kur'an'ın da yanlış olduğu gibi bir durum ortaya çıkar diye, bu tür yorumlar tenkit edilmiştir. Aslında gerçek bilimin Kur'an'a ters düşmesi mümkün değildir. Çünkü Kur'an Allah kelimidir. Kâinatı, içindekileri ve bunlarla ilgili kanunları yaratan da Allah'tır. Bu nedenle ikisinin çatışması mümkün değildir. Eğer bir

çatışma varsa, ya bilimsel sonuç gerçek olmayıp bir teoridir veya ayet/ayetler yanlış yorumlanmıştır.

Gönderildikleri kavmi uyarmak ve ikna etmek için peygamberlere mucize veya mucizeler verilmiştir. Her ne kadar Kur'an ve hadislerde mucize yerine "ayet, beyyine, sultan, burhan" gibi kelimeler kullanılmışsa da, İslami literatürde mucize kelimesi revaç bulmuştur. Bu mucizeler, gösterildikleri insanların ilgi alanlarıyla ilgili olup, hiçbir kişinin gösteremeyeceği hadiselerdir. Kur'an-ı Kerim'de bazı peygamberlerin mucizelerinden bahsedilmektedir. Ancak bu mucizelerin kevnî (kozmetik) olaylarla ilgili olduğu ve bunun da sadece ona şahit olanlar için geçerli olduğu, şahit olmayanlar için ise, bir rivayet halini aldığı bir gerçektir. Yani peygamberlikleri gibi, mucizeleri de sınırlıdır. Kur'an ise, Peygamber Efendimiz (sas)'ın en büyük mucizesidir. Risaleti gibi, bu mucizesi de tüm çağlara ve tüm insanlığa hitap etmektedir. İnsanların, zamana göre ilgi alanları değiştiği için, bu mucizenin de çok yönlü olması (Şimşek, 2013, 31-32) ve kıyamete kadar devam etmesi gerekir. Nitekim aynen de öyledir. Her topluluğa, her yere ve her çağa mucize olan Kur'an-ı Kerim'in özelliklerini, daha doğrusu icaz (eşsizlik) oluşunu; âlimlerimiz, üslup, muhteva ve insanlara etkisi olmak üzere üç ana başlıkta incelemişlerdir. Bu konularda geniş bilgi edinmek isteyenler Kur'an hakkında yazılan icaz kitaplarına bakabilirler.

Tarihin konusu insan olduğu gibi, Kur'an'ın konusu ve muhatabı da insandır. O, ilk insanın Hz. Âdem olduğunu açıkça belirttiği gibi aynı zamanda ilk peygamber olduğuna da işaret etmektedir. Tarih bilimi de insanla başlar. Böylece Tarih bilimi, Hz. Âdem'le başlar ve insanlığın hayatının son bulacağı kıyametle biter.

Hiz. Âdem'in kıssasına geçmeden önce, Kur'an'da geçen kıssaların gayesi ve konuları hakkında kısa bir bilgi vermemizin, tezin konusunun daha iyi anlaşılması bakımından faydalı olacağı kanaatindeyiz.

3.3.2. Kur'an Kıssaları

Kıssa (çoğulu kasas): Kelimenin kökü "Kassa" fiilidir. Sözlükte, izi takip etmek, iz sürmek, haberlerin birbirini takip etmesi (İsfahani, t.y: 404), saç, yün ve tüy gibi şeyleri kırmak, saç perçeminden kesmek, anlatmak, hikâye etmek (Zemahşeri, 1985: 257) gibi anlamlara gelir.

Terim olarak ise, Kur'an-ı Kerim'de peygamberler ve geçmiş ümmetlerle ilgili anlatılan olaylara denir. Yine Kur'an'da, bu anlamda "nebe" (haber verme), haber, hikmet" gibi kelimeler de kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in ana teması, tevhit inancını yerleştirmek ve insanların iki cihandaki huzur ve saadetini temin etmektir. Âlimlerden gelen değişik görüşlerine göre, Kur'an'ın dörtte biri ile dörtte üçü oranında bir yekûn tutan kıssalar da bu amaca hizmet için anlatılmıştır. Yoksa ne bir olayı hikâye veya destansı bir tarzda aktarmak, ne de o olayı tarih bilimi gibi ele alıp kronolojik sırayla, yer, zaman ve şahıs belirterek anlatmaktır.

Kur'an'da anlatılan kıssaların ana amacının bu olması, onda başka amaçların olmadığı anlamına gelmez. Aksine bu temel amacının yanında birçok amacı daha vardır. Bunlardan bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

Kıssalar, vahiy ve peygamberliği ispat, hak ve batıl mücadelesi, insanın Allah'la ve insanın insanla olan ilişkilerinin nasıl olması gerektiği, ibret ve nasihat, Allah'a isyandan kaçınma, rızasına teşvik gibi ana konuları ifade eder. Bunun yanında, peygamberlerin getirdiği dinlerin temel inanç esasları bakımından aynı olduğu, ilahi kudretin görüldüğü yerler, Peygamberimiz (sas) ve müminleri teselli edip kalplerini tatmin, hayır ve şer, sabır, ceza, şükür, nankörlük gibi daha nice ahlaki hedefleri içine alan bir ifade tarzı olmuştur (Kutub, 1969: 221; Tabbara, t.y: 27; Demir, 2015: 135-137).

İ. Cerrahoğlu da Kur'an okuyanların, onda insanları ikaz eden çok sayıda kıssanın olduğunu görürler. Bu kıssalardan maksat, insanları uyarmak ve evrensel mahiyette ahlaki bir

ders vermektir. Bu bakımdan, kıssalara belli bir olay rengi veren kişi ve yer isimlerini, çeşitli teferruatı vermeyerek, bu gayesini gerçekleştirmeye çalışır demektir (Cerrahoğlu, 1973: 86).

Dr. Philip de bu konuda şöyle demiştir: “Kur’an bu kıssaları vermekle, aklen ibretli misaller sunmuş, mücerret bir hikâye olarak değil. Bilakis okuyucu ve dinleyiciyi yüksek bir gayeye, güzel bir öğüde ulaştırmak için vermiştir. Yüce Allah bu kıssalarla, ezelden beri, doğru olanları, iyi davrananları mükâfatlandığını, kötülerini de kötülüklerinden dolayı cezalandırdığını bize açıkça belirtmiştir” (Tabbara, t.y: 63).

Kısacası Kur’an’ın geliş amacındaki tüm gayeler hedef alınarak anlatılmış ve insana tarihi bir perspektif kazandırılmıştır. Öyle ki, insanlar, ne tür bir davranış sergilediklerinde, nasıl bir akıbetle karşılaşacaklarına dair verilen canlı örneklerden ders çıkarıp hayatlarını ona göre tanzim etsinler. Böylece eskilerin düştüğü hata ve yanlışlara düşmesinler. Ne başkalarına zulmetsinler ve ne de zulme rıza göstereyinler. Müfessir Razi de peygamber kıssalarının hikmeti ile ilgili söylenenleri şöyle sıralamıştır:

- Eğer söz bir konuda uzarsa, insanı sıkabilir. Fakat bir konudan diğer konuya geçerse, insanın gönlü ferahlar, kalbi hoşnut olur, meyli ve rağbeti artar.
- Bu kıssalar Resulullah (sas) ve ashabı için örneklerdir. Peygamberimiz, kendisine yapıldığı gibi diğer peygamberlere de yapıldığını işitince, karşılaştığı durum gönlüne hafif gelir. Bu husus şu söz gibidir: Musibetler paylaşıldıkça azalır¹³.
- Bu kıssalar kâfirler için de bir uyarıdır. Eski kavimler gibi peygamberlere eza ve cefaya devam ederlerse, Allah’ın, peygamberine yardım edip onu kurtaracağını ve kâfirleri de helak edeceğini bilirler. Bu da onların kalplerine korku salabilir, mukavemetlerini kırabilir ve yaptıkları işkenceyi azaltabilir.
- Hz. Peygamber’in ümmi olduğu, daha önce bir bilgi ve bir kitap sahibi olmadığı halde, sonradan bu kıssalardan ne eksik ve ne de fazla, tam ve doğru haber vermesi, nazil olanın vahiy olduğu anlamına gelir (Razi, 1995: c, 6,282-283).

Kur’an’ın bizzat kendisi de kıssaları anlatmadaki gayesini şöyle belirtmektedir:

“Andolsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Kur’an, uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi ayrı ayrı açıklayan ve inanan bir toplum için de bir yol gösterici ve bir rahmettir” (Yusuf: 111).

Kur’an, kıssaları Tevrat’taki gibi tarih, yer ve şahıs isimleri vererek tafsilatlı anlatmamış olduğu gibi kronolojik sırayı da gözetmemiştir. Çoğu zaman verdiği isimler ise, birer semboldür. Çünkü şahıslar, yer, oluş tarihi ve sırası önemli değil, esas olan olayın özüdür. Bu nedenle teferruat (detaylara) girilmemiş ve olayın özünü anlatmakla yetinilmiştir. Çünkü teferruat, kıssanın vermek istediği esas mesajı buharlaştırır.

3.3.2.1. Kur’an Kıssalarının Tarihi Gerçekliği

Kur’an’daki bazı kıssaların tarihi gerçekliği ifade edip etmediği konusu, gerek müsteşrikler (oryantalistler) ve gerekse sayıları çok az da olsa bazı Müslüman bilginler tarafından tartışılmıştır. Sırası gelmişken bu konuya da kısaca değinmemizin faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Yeniçağın başından itibaren, özellikle de Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte Batı’da birçok alanda gelişmeler oldu. Bu gelişmelere paralel olarak Kitab-ı Mukaddes yorumları alanında da bazı çalışmalar oldu. Bu çalışmalar, 18. asırda Kitab-ı Mukaddes kriticizmi ve bunun devamı sayılan Kutsal Kitab’ı mitolojik unsurlardan arındırma düşüncesi doğdu (Demir, 2015: 11). Kutsal Kitab’ın kriticizme tabi tutulmasının elbette haklı gerekçeleri vardır. Her şeyden önce elde, ne Tevrat’ın ve ne de İncillerin orijinal nüshaları vardır. İkisi de peygamberlerinden sonra yazılmıştır. Kutsal Kitap yazarları, kutsal metinlere eklemeler yapmış, yetiştikleri çevrenin kültür

¹³ Türkçemizde kullandığımız “üzüntüler paylaştıkça azalır” sözü gibi (Yazarın notu).

ve mitlerini aktarmışlardır. Bunlara ek olarak, Kilise, yaptığı yorumları kutsal metnin bir parçası olarak kabul etmiş ve tek hakikatin Kilise ve Kilise yorumlarından ibaret olduğunu söylemiştir. Buna karşı olan her düşünceyi reddedip cezalandırmıştır.

Nitekim Kitab-ı Mukaddes'in kritisizmi konusunda önemli bir yere sahip olan Hollandalı Yahudi filozof Spinoza (Ö.1677), eldeki Tevrat metninin, Hz. Musa'nın ölümünden uzun zaman sonra, kimliği bilinmeyen kişilerce ve bilinmeyen ortamlarda yazılmış olduğunu, dolayısıyla İbranice olan asıl nüshanın kayıp olduğunu, sonradan birçok ekleme yapıldığından içinde çelişkilerin olduğunu belirtmektedir. Yine bu alan uzmanlarından olan K. H. Graf da benzer şeyler söylediği gibi, Tevrat'ın bir bölümü olan Tesniye'nin (Yasa'nın Tekrarı) M.Ö. 621 yılında yazıldığını belirtmiştir (Demir, 2015: 28).

Mesela Tevrat'ta: "Musa orada, Moav (veya Moab) ülkesinde öldü. Rab onu, Moav ülkesinde Beytpeor karşısındaki vadide gömdü. Bugün de mezarının nerede olduğunu kimse bilmiyor. Musa öldüğünde 120 yaşındaydı. İsraililer Moav ovalarında Musa için otuz gün yas tuttular. Sonra Musa için ağlama ve yas tutma günleri sona erdi" (Tesniye: 34/5-8). Musa Peygambere indiği kabul edilen Tevrat'ta, onun vefatı, nereye gömüldüğü, otuz gün yas tutulduğu gibi ifadelerinin bulunması, Tevrat'ın, Hz. Musa'nın ölümünden sonra da vahiy olarak inmeye devam ettiği anlaşıyor ki, bu yaman bir çelişkidir. Zira o zaman şu soru kaçınılmaz olur: Hz. Musa vefat ettiğine göre bu ilahi vahiy kime inmiştir? Tevrat'ın bir kısmı Hz. Musa'ya, bir kısmı da başka bir peygambere mi inmiştir? Oysa Yahudilerin, Tevrat'ın Hz. Musa'ya indiğine inandıklarını biliyoruz. O zaman bu bölümün vahiy olmadığı ve sonradan Tevrat yazarları tarafından eklenmiş olduğu ortaya çıkmaktadır.

İncillerin durumu Tevrat'inkinden daha vahimdir. Her şeyden önce Hristiyanlar, Hz. İsa'ya bir kitap indirildiğini kabul etmiyorlar. Ayrıca Hz. İsa da ne bir kitap yazmış ve ne de başkasına yazdırmıştır diyorlar. Onlara göre vahiy, Hz. İsa'nın şahsında gerçekleşmiştir. Ancak havariler Hz. İsa'dan duyduklarını yazmışlar. Zaten kabul gören dört İncil de yazarlarının adıyla anılmaktadır. Fakat bunun dışında yazılmış çok sayıda İncil vardır. Hristiyan dünyası onları apokrif (sahte) İnciller saymıştır. Bütün bunlarla beraber Hz. İsa'nın dili İbranice-Aramcaydı ve bu dil ile konuşurdu. Lakin bu dilde tek bir İncil bile yoktur. Eldeki en eski İncil nüshası ise Yunancadır (Demir, 2015: 33, 36).

İncil'in asıl nüshasının olmaması bize, çeşitli yazarlar tarafından sonradan yazılan İncillere eklemelerin yapıldığının, inkârı mümkün olmayan bir gerçek olduğunu göstermektedir. Kur'an-ı Kerim'in de birçok ayetinde¹⁴, Ehl-i Kitabın (Yahudi ve Hristiyanların) Tevrat ve İncili tahrif ettikleri açıkça belirtilmiştir. İnsan eli karışan bir kitabın, çelişkiler içereceği, akla, bilime aykırılıklar ihtiva edeceği muhakkaktır. Bu nedenle ciddi bir eleştiri süzgecinden geçirilmesi bir zorunluluktur. Zaten Batı'da akılcılığın ve bilimsel bakış açısının zirve yapması, Kitab-ı Mukaddes'in kritisizmini ve mitolojik unsurlardan arındırılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Batı'daki bu çabalar, rasyonalizmin zirve yapması, baş döndürücü ilerleme, geri kalan İslam dünyasını etkilemiş, özellikle 19. asır sonlarıyla 20. asırda Kur'an kıssalarını farklı bir yaklaşımla ele alan ilim adamları olmuştur. Bu yaklaşım, Kur'an kıssalarında anlatılan olayların meydana geldiği ve tarihle mutabık (uygun) olduğu şeklindeki bilinen geleneksel yaklaşımı sorgulamıştır. Bunlar, kıssalarda anlatılan olayların olmamış olabileceğini veya olsa bile Kur'an'da anlatıldığından farklı bir şekilde olduğunu ileri sürmüşlerdir (Demir, 2015: 68). Biz, bu anlayışın iki öncüsünden ve bu anlayışı doktora çalışmasıyla sistemleştiren bir akademisyenden kısaca bahsedeceğiz.

Mısırlı âlim Muhammed Abduh (Ö.1905) ve rasyonel aklı hareket noktası olarak kabul eden Hintli âlim Ahmet Han (Ö.1897) bu görüşün iki öncüsüdür. Mısırlı Muhammed Ahmed Halefullah (Ö.1997) ise, bu alanda yaptığı doktora çalışmasını 1947 yılında tamamlamış ve "el-Fennu'l-Kasasi fi'l-Kur'an" (Kur'an'da Anlatım Sanatı) adıyla yayınlamıştır. Mucizeyle problemleri olan ve bazı kıssalardaki mucizevî unsurları yorumlayan bu üç âlimin ortak noktası, tüm müfessirlerin kabul ettiği gibi, kıssalardaki amacın tarih bilgisi sunmak olmadığı görüşünü

¹⁴ Bkz. Bakara: 75, 79; Al-i İmran: 70-71; Maide: 15

kabul edip bu görüşten hareketle, “kıssalardaki içeriklerin de tamamen doğru olması gerekmez” demeleridir. Ayrıca bu durumun, Kur’an’ın sıhhatine ve yapısına halel getirmeyeceği görüşündedirler (Demir, 2015: 96-98). Halefullah ise, hiçbir müfessirin Kur’an’da usturi (mitolojik) unsurların bulunduğunu söylememesine ve tüm müfessirlerin buna şiddetle karşı çıkmalarına rağmen, Kur’an’da mitolojik unsurların bulunduğunu ve bunun Kur’an tarafından reddedilmediğini, sadece bu mitolojinin Allah’tan gelmeyip, Muhammed’e isnat eden müşriklere bir cevap olduğunu söyleyerek Furkan Suresi’nden şu ayetleri delil getirmiştir.

“(Bu Kur’an, başkalarından) yazıp aldığı öncekilere ait efsanelerdir. Bunlar ona sabah akşam okunmaktadır” dediler. (Ey Muhammed!) De ki: “O kitabı göklerin ve yerin sırrını bilen indirmişti” (Furkan: 5-6).

Ayetin son bölümündeki “De ki: “O kitabı göklerin ve yerin sırrını bilen indirmişti” cevabı, Razi’nin de belirttiği gibi bütün müfessirlerce, müşriklerin, “öncekilere ait efsanedir” sözlerine bir cevap olup Kur’an’da esatir (mitoloji) bulunmadığını belirterek, “onların Kur’an hakkındaki şüphelerini gidermektir” demişlerdir. Halefullah ise, Razi’nin bu görüşünü belirttikten sonra ona karşı çıkarak, bu, Kur’an’da esatir bulunup bulunmadığıyla ilgili bir cevap değil, müşriklerin, “Kur’an Muhammed’e aittir. Vahiy mahsulü olmadığına ve semadan inmediğine” dair iddialarına bir cevaptır demektedir (Halefullah, 2012: 227, 233, 235).

Bu görüş çok problemlidir. Çünkü bunun anlamı, Kur’an’da gerçeği yansıtmayan mitolojik unsurlar var ve Allah, tevhit ve hakikati mitolojilerle, efsanelerle, anlatıyor demektir. Bu bize, Batı’daki, Kitab-ı Mukaddes’i mitolojik unsurlardan arındırma hareketini çağırıyor. Tek farkı, onlar kitaptan çıkartılmasını, bunlar ise akla uygun yorum yapılmasını istiyorlar. Batı’da bunun olması doğaldır, hatta zorunludur ama bizde olması ise doğru değildir. Çünkü Batı’nın elinde, Tevrat ve İncil’in orijinal nüshası yoktur. Oysa bizim elimizde geldiği gibi muhafaza edilen ve orijinal olan Kur’an vardır.

S. Ateş bu konuda şunları söylemektedir: “Kur’an’ın anlattığı kıssalara o gün “bunlar birtakım masallardan başka bir şey değildir” diyenler olmuştu. Bugün de bunların tarihi hakikatlerle ilgisi yoktur, bunlar öğüt vermek maksadıyla söylenmiştir. Yoksa bunların gerçek olup olmadığına bakılmamıştır şeklinde yorumlayanlar vardır. Bu demektir ki, Hz. Peygamber bunları kendisi uydurmuştur. Ne duymuşsa, o duyduklarını kendi üslubu ile ifade etmiştir. Birtakım aydınlarımızın da kafasına takılan bu düşünce, esas itibarıyla, Caetani (Keytani), Goldisher (Goldzier) vb. müsteşriklerin (oryantalistlerin) fikridir. Bu düşünce, vahiy kavramaktan veya garazkâr davranıştan doğuyor. Çünkü vahiy inerken Hz. Peygamberin bütün duyguları muattal (devre dışı) kalıyordu. Kendinden haberi yoktu. Ondan konuşan, doğrudan doğruya Allah’tı. Nitekim ayette, “Ben sadece bana vahyedilene uyarım” (Ahkaf: 9) buyurulmuştur. Zaten Peygamberimizin bu kıssaları bilmesine de imkân yoktu. Zira o dönem tarih kitapları yazılmış ve etrafa yayılmış değildi. Böyle olsa bile Peygamberimiz okuma-yazma bilmiyordu. Bu bilgilerin kaynağı Tevrat’tır demek de doğru değildir. Müsteşrik Buhler’in de söylediği gibi Tevrat ve İncil 10. asırda Arapçaya çevrilmiştir” (Ateş, 1971: 409). Yani Kur’an’ın nüzulünden üç yüzyıl sonra Arapçaya tercüme edilmiştir. Tevrat’tan yararlandı şeklindeki bir görüş, tarihi gerçeklere uymadığı gibi bilimsel de değildir.

B. Dartma da “Kur’an kıssalarının edebi metinler oldukları, insanların öğüt ve ibret almaları için anlatıldıkları doğrudur. Yanlış olan ise, kıssaların uydurulmuş, tarihte fiilen olmamış oldukları şeklindeki görüşlerdir. Oysa bu görüşlerin yanlış olduğunu ve kıssaların fiilen tarihte gerçekleştikleri, arkeolojinin bulgularıyla da ispat edilmiştir. Mesela Tufan olayı, Hud, Salih ve Musa peygamberlerle ilgili buluntular” bu bulgulardan sadece birkaçıdır demektedir (Dartma, 2003: 163). Bu kıssalarla ilgili verileri, kıssaları işlerken ele alacağız.

Kur’an’da kıssaların tekrarını anlamadıkları için karşı çıkan müsteşrikler ve onların etkisinde kalanlar bıktırıcı deyip Kur’an’a dil uzatmışlardır. S. Ateş bu konuda; “Bütün bunlar Arap edebiyatını ve Kur’an’ın gayesini iyi bilmemekten ve kötü niyetten doğmaktadır. Öncelikle tekrar, Arap edebiyatının bir özelliği olup, eğer tekrar yerinde yapılırsa sanattır. İkinci olarak da Kur’an bir dini davet kitabıdır. Kıssayı da bir dini gaye için getirir. Dini bir etki uyandırmak için,

konuya uygun olarak bir kıssanın bir halkasını zikreder. Daha önce anlatılan bir halkayı tekrar ederse, mutlaka onu ayrı bir tatlılık ve canlılık içinde anlatır” demektedir (Ateş, 1971: 417-418). Nitekim Kur’an-ı Kerim, tevhit inancını kabul etmeyen, peygamberleri yalancılıkla suçlayan, kötülük ve zulümlerinden vazgeçmeyen eski kavimlerin helak oluşlarını kıssalarda detaylı anlatmış ve şu ayette de özetlemiştir:

“Bunların her birini kendi günahları yüzünden yakaladık. Onlardan taş yağmuruna tuttuklarımız var. Onlardan o korkunç sesin yakaladığı kimseler var. Onlardan yerin dibine geçirdiklerimiz var. Onlardan suda boğduklarımız var. Allah, onlara zulmediyor değildi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı” (Ankebut: 40).

Tarihçi M. Öztürk, Kur’an kıssalarından, yani eski kavimlerin akıbetlerinden şu sonuçların çıkarılabileceğini belirtir:

- a. İnsanlar hür iradeleriyle kaderlerini belirlerler.
- b. Aynı şekilde milletler de kendi kaderlerini kendileri belirlemektedir.
- c. Kavim veya insanlar kendilerini değiştirmedikleri müddetçe, Allah da onları değiştirmemektedir.
- d. Milletler de fertler gibi, kendi hür iradeleriyle kaderlerine hükmetmekte ve Allah da onlara belli bir süre mühlet vermektedir.
- e. Önceki kavimler; Allah’ı inkâr, gayr-i tabii yaşayış ve zulmettikleri için helak olmuşlardır.
- f. Bu fiilleri hangi kavim, ne zaman yaparsa, akıbetleri öncekilerden farklı olmayacaktır (M. Öztürk, 2014, 41).

Halefullah’ın da, diğerlerinin de Kur’an’ın Allah kelamı olduğuna inançları tamdır. Çok şiddetli tenkit edilmelerine rağmen, hiçbir âlim onları tekfir etmemiştir (dinden çıkmayla suçlamamıştır). Çünkü onlar, Batı’daki rasyonel hareketin tesirinde kalarak kıssalarda, akla ve bilime ters düştüğüne kani oldukları hususları, gerçekliği olmayan edebi anlatım diyerek, akıl ve bilimle bağdaştırdıklarını ve böylece oryantalistlerin Kur’an tenkidini boşa çıkardıklarını düşünmektedirler. Fakat yanlış düşünüyorlar, niyetleri iyi olsa bile. Sadece iyi niyet yetmez, düşüncelerinin ve metotlarının da doğru olması gerekir. Zaten bu yanlışlıkları sebebiyle, bu konuda kitap yayınlayan Halefullah ve eseri, haklı olarak çok şiddetli bir tenkitle karşılaşmıştır

Kur’an’daki kıssalarla ilgili bu açıklamadan sonra konumuz olan Hz. Âdem kıssasına geçebiliriz.

3.3.3. Hz. Âdem’in Yaratılışı

Daha önce “Âdem” kelimesinin menşesine işaret etmiş, İslam âlimlerinin bu konudaki görüşlerine yer verdiğimiz için şimdi Kur’an’da Hz. Âdem’in yaratılışını inceleyeceğiz. Kur’an, Hz. Âdem’in yaratılışından tafsilatlı bahsettiği gibi, neslinin yaratılışını da tafsilatlı anlatmaktadır. Mesela Hz. Âdem’in hilkatini zikrederken, her anlatımda yaratılışının farklı bir safhasından bahseder. Bunlar onun fiziki oluşumunun safhalarıdır, kesinlikle evrimleşmesi değildir. Hz. Âdem’in yaratılışı Kur’an’da yedi merhalede anlatılır. İşte o merhaleler:

1. Toprakten (turab) yarattı, yani ilk maddesi topraktır (Al-i İmran: 59, Kehf: 37, Hacc: 5, Rum: 20, Fatır: 11).
2. Çamurden (tin) yarattı, yani toprak su ile karışıp çamur şekline gelmiştir (En’am: 2, A’raf: 12, İsrâ: 61, Secde: 7, Sad: 71).
3. Yapışkan cıvık çamurden (tinin lazib) yarattı (Saffat: 11).
4. Durumu değişmiş kara balçıkten (hame-i mesnundan) yarattı (Hicr: 26, 33).
5. Çamurden süzülmüş özden (sulaletin min tin) yarattı (Mü’minun: 12).

6. Kuru çamurdan (salsal) yarattı (Hicr: 26).

7. Pişmiş çamur gibi bir balçıktan (salsalin ke'l-fehhar) yarattı (Rahman: 14).

Görüldüğü üzere Hz. Âdem'in yaratılışı yedi merhalede tamamlanmıştır. Topraktan yaratıldığını bildiren ayet, asıl maddeye işaret eder. Gerek yukarda bahsettiğimiz ayetlerde ve gerekse başka ayetlerde, insanın topraktan, “tin” den veyahut da “salsal” dan yaratıldığı bildirilir. Tin, toprağın su katılmış, yani çamur hali, salsal ise tinin, yani çamurun kurutulmuş halidir. Nihayetinde hepsi de topraktır. Yani toprak başka maddeye dönüşmemiş, bir evrim geçirmemiş, yine toprak olarak kalmıştır. Maturidi, “Sülaletin min tin” ifadesindeki “sülale” kelimesinin her şeyin özü demek olduğunu, yani en kaliteli çamurdan yarattık anlamında olduğunu belirtmiştir (Maturidi, 2005: c, 7, 454). Beydavi ise bu ifadeyi, saf olmayandan, bulaşık, karışık olandan çekip çıkardık, çamurdan çıkarılan özden yarattık diye açıklamıştır (Kadı Beydavi, 1418: c, 4, 83).

Modern bilim, insan vücudunun, yerin ihtiva ettiği ana elementleri içerdiğini ispat etmiştir (Ateş, 1971: 236; Tabbara, t.y: 53). Yapılan incelemeler sonunda, insan vücudunda; oksijen, hidrojen, demir, bakır, fosfor, karbon, kükürt, azot, kalsiyum, magnezyum, mangan, iyot, flor, kobalt, silisyum, çinko, alüminyum gibi maddelerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sayılan maddeler de toprağı oluşturan ana unsurlardır (Ateş, 1971: 236; Tabbara, t.y: 53). Nitekim insan öldüğü zaman, kısa sürede cesedi toprağı dönüşür, yani topraktan çok farklı görünen insan vücudu, şaşılacak bir sürede aslına döner ve kemik de dâhil hepsi toprak olur. Aslı toprak olmasaydı bu dönüşüm zor olurdu. Süleyman Ateş de bu gerçeğı, Kur'an'ın ilmi mucizelerinden biri olarak görmektedir (Ateş, 1971: 236).

Hz. Âdem'in yaratılışını anlatan bu ayetler, toprak ve su karışımının değişmiş hallerini belirtmektedir, evrimleşmesini değil. Kaldı ki, Allah, “Bütün canlıları sudan yarattık” (Enbiya: 30) buyurmaktadır. Böylece Hz. Âdem'in yaratıldığı maddenin, toprak ve su karışımı olduğu açıkça zikredilmiştir. Büyük müfessir Razi de bu ayetleri, belirtilen tabirleri ve özellikle de “İnsan (henüz) anılır bir şey değilken üzerinden uzunca bir zaman geçti” (İnsan: 1) ayetini bir nevi evrim anlayışı içinde yorumlamak isteyenlerin olduğunu söylemiş ve bu fikre karşı çıkmıştır. Mealini verdiğimiz İnsan Suresi 1. Ayetini ise şu şekilde yorumlamıştır:

“Burada hiçbir şey olmamış değil, henüz anılan bir şey olmadığı belirtilmiştir. Yani insan namıyla anılan, insan özelliğıyle düşünülen bir insan türü vücut bulmamıştı. Başlangıçta ilk maddeleri olan cevher, madenler, sonra aşama aşama yaratılıp bitkisel ve hayvansal gıdalar, çamurdan süzme (sülaletin min tin), sonra onlardan süzülen ve nutfeye (spermaya) doğru peyderpey bir aşama süreci içinde bir şey olmuş, lakin henüz insan diye anılan şey olmamıştı” (Yazır, 1971: 5493).

Bu ayetlerden, Hz. Âdem'in yaratılışının bedenlen ve ruhen tam bir insan haline gelmesine kadar uzun bir süre geçtiğı anlamı çıkarılabilir. Nitekim İbn Abbas'tan gelen rivayetlerde, Hz. Âdem'in, çamur halinden başlamak üzere her yaratılış merhalesinde kırk yıl kaldığı söylenmiştir. Fakat bu rakamı kesin kırk olarak değil de çokluktan kinaye olarak almak daha isabetli olabilir (Bolay, 1989, 358). Mesela tarihçi Mes'udi ise, Hz. Âdem'in vücudunun seksen yıl şekilsiz kaldığını, şekil verildikten sonra da 120 yıl ruhsuz durduğunu söylemiştir (Bolay, 1989: 358). Bu da bize, bu rakamların kesretten (çokluktan) kinaye olduğunu göstermektedir.

Bundan anladığımız şu ki, bedenlen, nefis ve ruhu kabullenecek duruma gelmesi için uzun bir gelişme devresi geçirmiştir. Yüce Allah hemen değil, uzun bir sürede yaratmayı dilemiştir. Hemen dileseydi, o da olurdu. Bu devrenin ne kadar süreyi kapsadığını bilmemiz mümkün değildir. Bu süreyi sadece Allah bilir. Çünkü ilk insan kendi yaratılışına şahit kılınmamıştır. Ancak bu yaratılış merhalelerinin, hiçbir zaman ilahi irade ve kudretin etkisi olmadan, tabii bir tekâmül şeklinde olduğu asla anlaşılmamalıdır. Çünkü ayetlerin tümünde, Allah'ın irade ve kudretinin tesirine özellikle dikkat çekilmektedir. Ayrıca Âdem, bir başka canlıdan evrimleşme suretiyle değil, topraktan yaratılmış ve tamamıyla bağımsız bir canlı türün ilk atası olarak sunulmuştur (Bolay, 1989: 358). Zaten Kur'an'da, Âdem'den başka topraktan yaratılmış bir

varlıktan da söz edilmemektedir. Diğer canlı ve cansız varlıkların aksine insan, akıl, irade, bilgi, edep, ahlak ve kabiliyet gibi meziyetlerle donatıldığı için yükümlü ve sorumlu tutulmuştur (İsfehâni, 1997: 38; Bolay, 1989: 358).

Görüldüğü gibi Âdem (as)’ın yaratılışında, su ve toprak en önemli unsur olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bugün bilim dünyasının kabul ettiği canlıların sudan oluştuğu gerçeğini, “Bütün canlıları sudan yarattık” (Enbiya: 30) ayeti özlü bir şekilde dile getirmiştir. Çünkü bilim dünyası, hayatın denizlerde başladığını, var olan tüm sıvılar içinde sadece suyun, hayatın ortaya çıkıp gelişmesi için uygun ve gerekli özelliklere sahip olduğunu belirtmektedir. Ayrıca canlı her hücrenin fiziksel temelini oluşturan ve içinde hayat olgusunun belirebileceği yegâne madde olan protoplazma, büyük ölçüde sudan ibarettir (Esed, 1999: 651; Tabbara, t.y: 53-54).

Allah Teâlâ, “O, yaratıp şekillendiren, ahenk veren ve düzene koyandır” (A’la: 2) ayetinde belirttiği gibi, Âdem’i yarattı ve onu tesviye etti. Yaratmanın tesviyeden önce geldiğini bu ayetten anlıyoruz. Yüce Allah, “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık” (Tin: 4) buyurarak hiçbir varlığa vermediği önem ve değeri, sadece insana vermiş olduğunu belirtmektedir¹⁵. Ayrıca şu ayette de Hz. Âdem’in çamurdan, neslinin ise nutfeden (spermadan) yaratıldığı zikredilmektedir.

“O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı. İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı. Sonra onun neslini bir öz sudan, değersiz bir sudan yarattı” (Secde: 7-8).

Hz. Ali’ye atfedilen şu şiir, insanın önemini veciz bir şekilde belirtiyor:

“İlacın sendedir de farkında olmazsın.

Derdin de sendedir fakat görmezsin.

Sanırsın ki, sen sadece küçük bir cisimsin,

Hâlbuki sende dürülmüş en büyük âlem var” (Yazır, 1971: 5936).

Abdullah b. Ömer de Allah’ın, dört şeyi yed-i kudretiyle yarattığını ve bunların da; Arş, Adn cennetleri, kalem ve Hz. Âdem olduğunu belirtir. Burada “yed-i kudretten” maksat, hiçbir sebep araya girmeksizin ilahi kudretle yaratması anlamındadır (Yazır, 1971: 4110).

Ebu Hureyre’den rivayet edilen şu hadis-i şerifte; “Allah (Azze ve Celle), Âdem’i kendi suretinde yarattı” buyrulmuştur. Burada kendi sureti anlamına gelen “suretihi” kelimesindeki “hu” zamirinin mercii (ait olduğu), Allah değil, Hz. Âdem olduğu açıktır. Bunun böyle olduğuna dair Müslüman âlimlerin ittifakı vardır. Bunun anlamı ise, Allah, Hz. Âdem’i, dünyada görüldüğü surette yaşatmış ve o surette de vefat etmiştir. Yani Hz. Âdem’in yaratılış şekliyle, yaşadığı ve vefat ettiği şekli aynıdır, değişmemiştir. O da zürriyeti gibi şekil değiştirmemiştir. Müfessir Kurtubi de cennete giren bahtiyarların da boy, pos, güzellik itibarıyla Hz. Âdem gibi olacağını söylemektedir (Davudoğlu, 1980: c, 9, 280).

Âdem (as)’ın yaratılış zamanının bilinmediğini yukarda belirtmiştik. Kur’an’da da bu hususta bir kayıt yoktur. Ancak bazı sahabe ve âlimlere atfedilen rivayetlerde, onun Cuma günü yaratıldığı belirtilmiştir. Mesela Ebu Hureyre’nin nakline göre Peygamberimiz (sas) şöyle buyurmuştur: “Güneşin üzerine doğduğu en hayırlı gün cumadır. O gün Âdem yaratıldı. O gün cennete girdi, orda iskân edildi. O gün cennetten çıkarıldı. O gün Allah tövbesini kabul etti. O gün kıyamet kopacak ve o günde öyle bir vakit var ki, Müslümanın o saatteki tüm istekleri kabul olunur” (İbnu’l-Esir, 1978: 32-33; Müslim, Cuma Babı: 17-18). Bu anlama yakın olarak Sa’d b. Ubade’den naklen gelen bir hadiste de, “Cuma gününün beş hususiyeti ve meziyeti vardır. Allah o günde Âdem’i yarattı. Onu o gün yere indirdi. Âdem o gün öldü. Cuma gününde öyle bir saat vardır ki, kul o saatte günaha ve akrabalık bağlarını kesmeye sebep olmayan şeylerden ne dilerse, Allah ona dilediğini verir. Kıyamet Cuma günü kopar” buyrulmuştur (Taberi, 1991: c, 1, 145).

¹⁵ Bazı Hanefi Mezhebi fıkıhçıları, bu ayete dayanarak, bir kimse eşine, “eğer sen aydan daha güzel olmamışsan boşsun” dese talak (boşanma) olmaz diye fetva vermişlerdir. Tabii ki insan sadece fiziken değil, manasıyla birlikte “Ahsen-i takvim (en güzel şekilde)” yaratılmıştır. (Yazır, 1971: 5937)

Tevrat'ta Tekvin bölümü birinci bapta, Hz. Âdem'in, kâinat ve içindeki varlıkların yaratılışının tamamlandığı sonuncu günde, yani 6. günde yaratıldığı belirtilmektedir ki, bu ifade çok tenkit edilmiştir. Elimizde de başka bir bilgi veya belgeye olmadığı dolay Hz. Âdem'in yaratılış tarihi bizce meçhuldür.

3.3.4. Hz. Âdem'e Ruhun Üflenmesi

Hz. Âdem'e ruhun üflenmesi konusuna geçmeden önce ruh hakkında kısa da olsa bir bilgi vermenin gerekli olduğu kanaatindeyiz. Kur'an ayetlerinde geçtiği şekliyle ruh, canlıların hayatiyetini sağlayan şey olmanın yanı sıra, Cebrail, vahiy, emir, rahmet gibi anlamlara da gelmekte olup bedenden ayrı ruh diye bir cevherin var olduğu anlaşılmaktadır (Topaloğlu, Yavuz ve Çelebi, 2017: 228).

İslam'ın ilk dönemlerinden beri beden ile ruhu, iki ayrı cevher sayanlar olmuştur. Mesela Farabi, İbn Sina ve İmam Gazzali gibi düşünürler bu görüştedirler. Bunlara karşılık, bu ikisinin ayrı birer cevher olmayıp sadece maddi cevher olduğunu söyleyenler de olmuştur. İşin gerçeği, Kur'an'da da, Eski ve Yeni Ahit'te de "cevher" kavramı geçmez. Bu tamamen Yunan felsefesinden geçen bir kavramdır (Taslaman, 2016: 133). Mutezile kelamcılarının çoğu ruha ayrı bir varlık statüsü verirlerken, azınlık bir gurup ise buna karşı çıkmıştır (Topaloğlu vd. 230).

Hadislerde ise, ruh yerine çoğunlukla "nefs" kullanılmıştır. Ehl-i Sünnet kelamcılarının kahir ekseriyeti ruh ve beden ayrımını kabul ederek, tüm mahlûkat gibi, ruhun da cevher ve arazlardan (varlığı cevhere bağlı unsurlardan) meydana geldiğini söyleyip ruhu "cism-i latif" olarak isimlendirmişlerdir. İslam geleneğindeki anlayışa göre, genelde canlılar, özelde insan, beden ve ruh olmak üzere iki unsurdan oluşmuş olup cevherleri farklıdır. Canlılarda, bunların birleşmesiyle hayat, ayrılmasıyla da ölüm gerçekleşmiş olur.

İslam'da ruh hakkındaki genel kabul gören görüş ise şu şekildedir: Ruh, Allah'ın emir ve yaratmasıyla sonradan var olmuştur. Yaratıldığı için bir başlangıcı vardır. Fakat sonu yoktur, yani ölümsüzdür. Çünkü ruh, diğer varlıklar gibi belirli sebeplere bağlı olarak doğan, gelişen bir varlık değildir. Aksine Allah'ın ilim ve kudretiyle yaratılmış olup O'nun izni ve yardımıyla kalacak bir özelliğe haizdir. Ancak bu ebediliğin mahiyetini anlamak zordur (Yeşilyurt, 2017: 114). Zaten Kur'an da biz insanlara, ruh hakkında az bir bilgi verildiğini bildirmektedir. "Sana ruh hakkında soruyorlar. De ki: "Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir. Size pek az bir ilim verilmiştir" (İsra: 85).

Ayetten de açıkça anlaşıldığı üzere ruhun mahiyeti, ne olduğu, ebediliği ve hayatiyeti hakkında fazla bir bilgi verilmemiştir. Fakat bu durum, ruh hakkında araştırma yapılamayacağı anlamına da gelmez. Çünkü insan merakına gem vurulamaz. Nitekim tamamen ruhla ilgilenen psikoloji diye bir bilim disiplini doğmuştur. İnsanoğlu verilen o az bilgiyi değerlendirmelidir, değerlendiriyor da.

Temel Yeşilyurt'un da belirttiği gibi ruh ölmez. Ölen ve çürüyen bedendir. Çünkü beden birçok hücreden oluşmuş, günü geldiğinde de dağılır ve çürür. Ruhun yapısı ise basittir. Beden gibi hücrelerden oluşmadığı için parçalara ayrılmaz ve çürümez (Yeşilyurt, 2017: 114). "Her canlı ölümü tadacaktır" (Al-i İmran: 185; Ankebut: 57) ayetinde, canlı diye dilimize çevrilen nefis, ruh demektir. Buna göre ölümü tadan ruh, ölen ise bedendir. Ruh bedenden ayrılıyor ve böylece ebedi hayatın başlangıcı başlamış oluyor. Yani ruh, bedensiz de hayatiyetini devam ettirmektedir. Fakat insan, beden ve ruhuyla birlikte ancak insandır.

Gazzali'nin de dediği gibi, ruhun bedenden ayrılması, beden ruhun kontrolünden çıkması demektir. Beden, ruhun kullandığı bir alettir. Gözle görür, kulakla işitir, kalple eşyanın hakikatini anlar. Ruh, müşahhas (somut) bir varlık olmadığı gibi, beden neresinde ve ne şekilde var olduğu tam olarak bilinmemektedir. Bu nedenle, nasıl ki, gülsuyu gülde mevcutsa, ruh da bedende mevcuttur denilmiştir. O duyularla algılanamaz. Fakat insan üzerinde canlılık, idrak, anlama gibi izlerini görmek mümkündür (Yeşilyurt, 2017: 115). Müfessirimiz Elmalılı Hamdi Yazır, ruhun şu üç anlama geldiğini belirtmiştir:

a) Hareket kaynağı: Maddenin tam karşılığı olan kuvvet demektir. Bu anlam, ruhun en geniş anlamı olup mesela elektrik bu anlamda bir ruhtur. Böylece her hareket veren güç bir ruh demektir.

b) Hayat kaynağı: Bu, birinciden daha özeldir. Bu da genel anlamıyla hayattır ki, bitkilerin canlılığı da bu anlama gelir ve tüm bitkilerde ruh vardır denilmektedir. Diğer de meşhur anlamı olup hayvanlardaki hayatı gösterir ve insanlarda son bulur.

d) İdrak kaynağı: Marifet, ilim, akletme, irade ve kelam gibi yüksek derecedeki şuurdur (bilinçtir). Ruhun en mümtaz özelliğidir ki, insanda bulunur. Bu nedenle insanî ruh denir. İşte insana üflenen ruh, bu ruhtur (Yazır, 1971: 3199).

Allah, Hz. Âdem'i mükemmel yaratıp tesviye ettikten sonra, onu yüceltmek için ruh üflledi. O, bu şekliyle insan oldu, eşref-i mahlûk oldu. Allah, insanoğlunu kerim (onurlu) ve varlıkların en şerefli kıldı. Bu da ona verilen ruh, akıl ve irade kabiliyeti sayesinde oldu. Nitekim aşağıda mealini verdiğimiz ayet-i kerimeler, bu bahsettiğimiz hususları veciz bir şekilde açıklamaktadır.

“Hani Rabbin meleklere, “Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin” demişti” (Hicr: 29; Sad: 71-72).

“Sonra onu şekillendirip ona ruhundan üflledi. Sizin için işitme, görme ve idrak duyularını yarattı. Ne kadar az şükrediyorsunuz”! (Secde: 9)

Yazır, birinci ayetle ilgili şu yorumu yapmıştır: “Ayette geçen “min ruhi (ruhumdan)” terkihi (tamlaması), cüz’i izafet değil, yani bir şeyin parçasını gösteren, mesela “kapının kolu” gibi bir isim tamlaması değil, teşrif, yani insanı şerefliendirmek için söylenmiştir. Yani üfürülen şeyin, Allah’ın bir cüz’ü (parçası) olduğu anlamına kesinlikle gelmez. Mesela “ona paramı verdim, suyum içirdim” ifadelerinde olduğu gibi, bu ayette de mülkiyet ve sahiplenme vardır. Dolayısıyla nasıl ki, verilen para ve içirilen su, insanın bir parçası değilse, ruh da Allah’ın zatının bir parçası asla değildir” (Yazır, 1971, 3062). Maturî de bu ifade, “Allah’ın hükmü, Allah’ın yaratıkları” ve benzeri gibi bir ifade olduğunu, çünkü hiçbir şeyin onun benzeri olmadığını söyleyerek, ona hayat kaynağı olan can bahşettim demek olduğunu belirtmiştir (Maturî, 2005: c, 6, 437). Muhammed Esed de, “bu tabirden, kuşkusuz ona hayat, bilinç ve duyarlık, kısacası bir can bahşettiğini dile getiren mecazi bir ifade olduğu anlaşılır” demektedir (Esed, 1999: 518). Yani son derece önemsiz bir madde olan toprak ve su karışımı bir balçıktan, basit bir maddeden, tam ve kâmil bir insan haline gelince, bu istidada (yeteneğe) kavuşunca, Allah ona ruh verip yüceltti (Yazır, 1971: 3062). Ona ruh üflenince, birden o kandan, kemikten, sinirden oluşan ve iradesiyle hareket eden, idrak eden bir insan oldu (Neccar, t.y: 16). Sonra da Yüce Allah meleklere, ona saygı gösterin dedi. Ayette emredilen secdesinin ne anlama geldiğini, ilerde ilgili bölümde izah edeceğiz.

İbn Kesir, “Âdem’e ruh üflenmesi tamamlanınca, yani can verilince, Hz. Âdem hapsirdi. Allah’ın ona ilhamıyla o, “elhamdulillahi Rabbi’l-âlemin” yani hamd, şükür âlemlerin Rabbi Allah’a aittir dedi. Allah da “yerhamukellahu ya Âdem”! Allah sana merhamet etsin ey Âdem”! Dediğini zikreder (Neccar, t.y: 16).

Bu husus hadislerde de geçmekte olup bir kişi hapsirip da “elhamdulillahi Rabbi’l-âlemin” derse, yanındaki kişinin de ona, “yerhamukellahu” demesi, hapsirinin da buna cevaben “yehdîna ve yehdîkumullah” yani Allah, bizi de, sizi de hidayet üzere kaim kılsın der. Bu şekilde davranış, Hz. Peygamber (sas)’ın bir sünneti olup Müslümanların birbirleri üzerindeki hakkıdır. Bu aynı zamanda, insanlar arasında sevgi ve dostluğu tesis etmesi bakımından İslam’ın bir güzelliği ve ayırıcı bir özelliğidir.

3.3.5. Nefs-i Vahide (Tek Nefis) ve Hz. Havva'nın Yaratılması

Nefs-i vahide İslam âlimleri arasında çokça tartışılan bir konu olmuştur. Nefs-i vahideden kasıt nedir? Hz. Havva, Hz. Âdem'den mi, yoksa Hz. Âdem'in yaratıldığı tek nefisten mi yaratılmıştır? Bu sorulara İslam âlimleri farklı cevaplar vermiş ve değişik yorumlarda bulunmuşlardır. Bu verilen cevap ve yorumlara geçmeden önce, “nefs” hakkında kısa da olsa bilgi vermenin gerektiğini düşünmekteyiz.

Nefs kelimesi; can, ruh, canlı, canlı varlık, akıl, şahıs, insanın kendisi, insanlık, hayat özü gibi anlamlara gelmektedir (Esed, 1999: 132). Geniş anlamı olan nefis kelimesine yüklenen anlam sebebiyle, iki ana görüş meydana gelmiştir.

a) Tek nefisten (nefs-i vahideden) maksat insandır. Buradaki insan Hz. Âdem'dir. Ondan da eşi yaratılmıştır. Eşinden maksat ise, Hz. Havva'dır.

b) Tek nefisten maksat, aynı cins, aynı tür, aynı öz demektir. Bu nedenle Hz. Havva da, Hz. Âdem'in yaratıldığı aynı şeyden, aynı özden yaratılmış demektir.

Bu görüşlerin ortaya çıkmasına sebep gösterilen ayetlerden birinin meali şöyledir: “Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip kabileler ve boylar halinde) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının” (Nisa: 1).

Klasik müfessirler, bu ayette ve A'raf Suresi 189. ayet ile Zümer Suresi 6. ayette geçen tek nefisten kastın Hz. Âdem, eşinden muradın da Havva olduğunu kabul etmişlerdir. O ikisinden de çok sayıda erkek ve kadın, yani insanlar yaratıldı. Bu hususta, yani ilk insanın Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva olduğu ve tüm insanların o ikisinden üreyerek çoğaldığı konusunda ittifak ve icma (âlimlerin görüş birliği) olduğu belirtilmektedir (Taberi, 1991: c, 3, 391; Zemahşeri, 1997: c, 1, 491; Razi, 1995: c, 5, 167; Yazır, 1971: 1272-1273). Muhyiddin b. Arabî de, “Âdem, kendisinden bütün bir insan türünün yaratıldığı tek nefistir” diye kaydetmektedir (İbn Arabî, 2018: 24).

Bu ayet aynı zamanda, “ey insanlar, kök olarak, soy olarak aynı atadan meydana gelmiş kardeşlersiniz ve aynı İlah'ın yaratıklarıısınız. Sakın birbirinize zulüm ve haksızlık yapmayınız. Şeytani düşünce ve insanlık suçu olan ırkçılık illetine düşmeyiniz” diyerek tüm insanları uyarmaktadır.

Kur'an'da Âdem ismi birçok yerde geçmesine rağmen, Havva ismi hiç geçmez. Mustafa Ağâh'ın da dediği gibi, bu da Kur'an'ın metodudur. Çünkü “Kur'an, olayın esas kahramanından bahseder. Diğerlerini de işaret yoluyla anar. Küçük büyüğün hükmüne tabidir. Bu da bize, Havva'nın da Hz. Âdem gibi yaratıldığını gösterir. Ayrıca sorumluluk konusunda esas muhatap Hz. Âdem'dir, Havva ise ikinci derecede sorumludur. Bu nedenle Havva'nın zikredilmesine gerek yoktur” (Ağâh, 2009: 239) demektedir. Bu tür anlatım, aynı zamanda Kur'an'ın icazına da bir örnektir. Yani az kelimeyle çok mana ifade etmekte ve anlatmaktadır.

Bazı âlimler ise, bu ayetteki tek nefisten muradın Hz. Âdem olmayıp, ilk canlı, aynı cins ve tür, aynı öz anlamına geldiğini iddia etmişlerdir. Mesela Ebu Müslim el-İsfehâni aynı cinsten yaratıldığını iddia ederek, “Allah sizin için kendi cinsinizden eşler yarattı” (Nahl: 72) ayetini de delil olarak göstermiştir (Razi, 1995: c, 5, 167). Bu görüşü Muhammed Abduh ve Süleyman Ateş de savunmaktadır. Süleyman Ateş, “sizi bir tek canlıdan yaratan ve ondan da eşini var eden, ikisinden de birçok erkek ve kadın yaratan Rabbinizden korkun anlamında olduğunu ve Muhammed Abduh'un da dediği gibi, tek nefisten muradın Hz. Âdem olduğunu söyleyenlerin, Âdem'in insanlığın atası olduğu ön kabullerinden dolayı bu fikre vardıklarını” belirtmektedir (Ateş, 1971: 191).

Müfessir Kadı Beydavi¹⁶, ilk görüşün yani tek nefisten kastın, Hz. Âdem olduğu ve onun kaburga kemiğinden Havva'nın yaratıldığı görüşünün, kadınların kaburga kemiğinden yaratıldığı hadisini de delil göstererek daha kuvvetli olduğunu söylemektedir. “Aksi takdirde Havva'nın yaratılışı Âdem değil de ayrı bir şeyden olsaydı, o zaman tek nefis değil, insanlar iki nefisten

¹⁶Türkçede Beyzavi şeklinde de telaffuz edilmektedir. İkisi de aynı müfessirdir (yazarın notu).

yaratıldı demek olurdu” demektir” (Kadı Beydavi, 1418, c, 2, 58). Fakat Razi, bu fikre karşı çıkıp, “Âdem’i topraktan yaratan Allah, Havva’yı da topraktan yaratmaya kadirdir. Hal böyle olunca kaburgadan yaratmanın ne anlamı var” diyerek anlamlı bir soru sorar (Razi, 1995: c, 5, 167). Yazır da “Havva, Hz. Âdem’den bir parçadır” diyerek (Yazır, 1971: 1272) Beydavi gibi düşünen müfessirlerin görüşüne katılmaktadır. Süleyman Ateş ise, eğer Hz. Havva’nın Hz. Âdem’den yaratıldığı gerçekse, bu yaratılış eşeysiz üremeyle¹⁷ olmalıdır diye bir ihtimali dillendirmektedir (Ateş, 1971: 192).

Hız. Havva’nın Hz. Âdem’den yaratıldığını savunanların görüşüne bakacak olursak; bunlardan bir kısmı, Hz. Havva’nın, Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden yaratılmış olduğunu iddia ederler ki, tamamen Tevrat’tan etkilendikleri anlaşılmaktadır. Çünkü Kur’an’da, kaburga kemiğinden yaratıldığına dair ne bir ifade ve ne de bir işaret vardır. Kadınların kaburga kemiğinden yaratıldığına dair hadis ise yanlış anlaşılmıştır. Çünkü bu hadis farklı bir anlama işaret etmektedir. Onu daha sonra açıklayacağız. Fakat kaburga demeyip, Âdem’den yaratıldığını iddia eden âlimler, bütün insanlar nasıl bilkuvve (kabiliyet ve potansiyel olarak) Âdem’de mevcut idiye, Havva da onun vücudunda mevcut idi. Sonra ondan ayrı bir vücut ve ona eş olarak yaratıldı. İkisinden de yani doğum yoluyla erkekler ve kadınlar yaratıldı demektirler (Ateş, 1989: c, 2, 188).

Tarihçi İbn İshak, Ehl-i Kitap (Yahudi ve Hristiyanlar) bilginlerinden kendisine gelen bir haberde, Abdullah b. Abbas’ın; Allah Âdem’i uyuttu. Onun sol kaburgasından birini aldı. Yerini etle doldurdu. O kaburgadan Havva’yı yarattı. Uyandığında onu yanında gördü. Ona, “etim, kanım ve canım” dedi. Onunla sükûnet buldu. Allah Âdem’i everdi ve cennette iskân etti şeklinde söylediğini nakleder ((İbnu’l-Esir, 1987: c, 1, 31; İbn Kesir, t.y: c, 1, 79).

Müfessir İbn Kesir ise, bir kısım âlimin, Havva’nın da cennetin dışında yaratılmış olduğunu ve Âdem’le beraber cennete konulduğunu söylediklerini, buna delil olarak da “Dedik ki: Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz” (Bakara: 35) ayetini gösterdiklerini belirtmektedir. Kendisi de ayetin sibakından, yani gelişinden, Hz. Havva’nın da cennete girmeden önce yaratıldığı görüşünü paylaştığını anlıyoruz. Çünkü “sen ve eşin cennette iskân edin” denildiğinden dolayı, onun da önceden yaratıldığı anlaşıyor demektir (İbn Kesir, t.y. 79). Yazır da, sen ve eşin dediği için, bu sırada bir de eşinin olduğu ve bu eşten muradın da Hz. Havva olduğu fikrinin cumhurun görüşü olduğunu belirtmiştir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 79; Yazır, 1971: 321).

Ayette geçen “zevc” kelimesi, anlam itibarıyla ferdin zıddı olup, çiftten her biri anlamına gelir. Erkek veya kadın için kullanıldığında, karı ve kocadan her biri demektir. Mesela Bakara Suresi 35, Nisa Suresi 1, A’raf Suresi 19, Ahzab Suresi 37. ayetlerde geçen “zevc” kelimesinin “eş” anlamında, yani erkeğin hanımı anlamında olduğunu delil olarak göstermişlerdir. Kur’an’da “karı” ve “koca” olmak üzere iki anlamda da kullanıldığı, çoğulunun da “ezvac” olduğu bütün Arap filologlarınca da belirtilmiştir. Ayrıca halk arasında kadın eş için kullanılan “zevce” kelimesinin halk şivesi olup fasih Arapça olmadığını da söylemişlerdir (İbn Manzur (İsfehane, t.y: 215-216; Zemahşeri, 1985: c, 2, 410; İbn Manzur, t.y: 1884-1885). İbn Kesir, yukarıda mealî geçen ayetin tefsirinde, zevc kelimesinin karşılığı olarak, halkın kullandığı tabir olan “zevce” kelimesini kullanmıştır (İbn Kesir, t.y: c, 2, 205). Arap diline ve inceliklerine hâkim olan müfessirin, burada “zevc” değil de, halkın kullandığı “zevce” kelimesini kullanması, ya konunun daha iyi anlaşılması için veya halkın yaygın kullanışını dikkate almış olduğunu düşünmek mümkündür.

Yine İbn Abbas ve İbn Mes’ud’dan gelen başka bir rivayette şöyle anlatılır: “Hz. Âdem cennette tek başına yürüyordu. Bir defasında uykudan uyandığında, yanı başında oturan bir kadın gördü. Allah onu kaburga kemiğinden yaratmıştı. Âdem ona, “sen kimsin” diye sorunca, “ben kadını” dedi. Âdem, “niçin yaratıldın” deyince, “yalnızlığımı gidermek için” dedi. Melekler,

¹⁷Eşeyssiz üreme: Yavru, iki canlının cinsel hücrelerinin birleşmesinden değil, bir tek canlının kendi kendine bölünmesinden veya tomurcuklanmasından meydana gelir (yazarın notu).

Âdem'in ilim derecesini görmek için "onun adı ne" diye sordular. Âdem, "Havva" dedi. Melekler, "neden Havva diye isimlendirdin" deyince de "çünkü o diriden yaratıldı" dedi" (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 31; İbn Kesir, t.y: c, 1, 79). Bu rivayetler Taberi Tefsirinde de geçmektedir (Taberi, 1995: c, 3, 297-298). A. Abdulfettah Tabbara, bu rivayetin doğruluğunu kabul mahiyetinde zikrettikten sonra, Kur'an-ı Kerim'de de buna işaret vardır deyip Nisa Suresi 1. ile A'raf Suresi 189. ayetlerini delil olarak göstermektedir (Tabbara, t.y: 40). Süddi de, İbn Abbas ve İbn Mes'ud'dan gelen başka bir rivayette, İblis cennetten kovulunca, yalnız kalan Hz. Âdem'in yalnızlığını gidermek için Havva cennette yaratılmıştır denildiğini belirtmektedir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 79).

Havva'nın, Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığıyla ilgili aktarılan rivayetlerin hepsi Tevrat'ın Tekvin bölümünde geçen rivayetlerle birebir örtüşmektedir. Yani bu bilgiler İslami değil, Tevrat kaynaklıdır. Hüseyin Atay'ın da dediği gibi, zaten İbn Abbas, bu rivayetin Tevrat'ta olduğunu biliyor ve rivayeti de ona isnat ediyor (Altunbaş, 2006:76). Bundan anlaşılan, bu bilgi İbn Abbas'ın görüş ve düşüncesi değildir.

Şimdi de kadınların kaburga kemiğinden yaratıldığını söyleyenlerin delil olarak ileri sürdükleri hadise bakalım:

"Bir de ey müminler size kadınlar hakkında hayırlı olmanızı tavsiye ediyorum. Kadınlar kaburga kemiğinden yaratılmışlardır. Bu kemiğin en eğri kısmı üst tarafıdır. Eğer sen eğri kemiği doğrultmaya kalkarsan, kırarsın. Kendi haline bırakırsan daima eğri kalır (ve öyle kullanırsın). Öyleyse kadınlar hakkında tavsiyemi tutun ve onlara iyi davranın" (Zebidi, 1972: c, 1, 305).

Dikkat edilirse hadiste Hz. Havva'nın adı geçmediği gibi, bir kadın da denilmeyip, kadınlar deniliyor. Ayrıca Hz. Âdem veya bir erkeğin kaburga kemiğinden bahsedilmeyip sadece kaburga kemiği deniliyor. Bu hadiste, Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığına dair yakından veya uzaktan bir işaret yoktur. Böyle düşünmek, olsa olsa, Tevrat'taki bilgiye dayanan peşin bir fikirden öteye geçmez. Oysa hadisi, lafzi anlamında değil, mecazi anlamda yorumlamalıyız. Aksi takdirde kadınların kemikten yaratıldığı manası çıkar ki, hadiste kastedilen kesinlikle bu değildir. Zaten hadise baktığımızda, kastın, birebir kaburga kemiğinden yaratılma değil, bir benzetme olduğu hemen anlaşılır. Hz. Peygamber, kadınların hassas, nazenin ve kırılgan oluşuna, nezaketine, inceliğine işaretle bir teşbihte (benzetmede) bulunmuştur. Kazanlı Musa Carullah Bigiyef (Ö. 1949) ise, hadisin anlamı, onlara zulmetmemek, haklarına riayet etmek, varsa kusurlarını affetmek, bazen cefalarına katlanmak olduğunu söylemiştir (Görmez, 2014: 320). Zaten tüm kadınlardan bahsediyor ve onlara iyi davranmayı tavsiye ediyor. Kaldı ki, Müslim'deki bir hadiste de "gerçekten kadın kaburga kemiği gibidir. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Hali üzere bırakırsan kendisinden, eğrilik bulunduğu halde istifade edersin" başka bir hadiste "onu kırmak boşamaktır" şeklinde ifade edilmiştir (Davudoğlu, 1980: c, 7, 417).

İmam Müslim'in rivayet ettiği bu hadis-i şerifte açıkça belirtildiği gibi, kadının kaburga kemiğinden değil, onun gibi nazik ve kırılgan olduğu yönünde bir benzetme olduğunu, gibi anlamına gelen "Ke" edatından anlıyoruz. Yani kaburgadan yaratılma değil, kaburga gibi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu rivayetten başka, kadınların kaburga kemiğinden yaratıldığı ile ilgili beş rivayet var ve beşi de Ebu Hureyre'den nakledilmiştir. Bu durumda hadisler tek bir kişiden gelmiş oluyor ki, hadis ilminde buna "ahad haber" denir. İslam âlimleri, mütevatir veya meşhur¹⁸ olmayan bu hadisle Kur'an'ın yorumlanamayacağını ve bu hadisle hüküm verilemeyeceğini söylemişlerdir.

Kadınlara ilgili buna benzer başka bir hadis daha var. Sahabeden olan Enes b. Malik, Veda Hacc'ında hanımları taşıyan develeri Enceşe adında biri sürüyordu. Bu kişi develeri hızlı sürüp de üzerindeki hanımlar sarsılınca, Resulullah (sas): "Dikkat et ey Enceşe! Yavaş ol, camları hızlı

¹⁸Mütevatir Hadis: Sahabeden itibaren her devirde yalan üzerinde birleşmeleri aklın tasavvur olunamayan topluluklar tarafından rivayet edilen hadislerdir. Meşhur Hadis: Başlangıçta ahad hadis özelliği taşıırken, daha sonraki nesillerde tevatür derecesine ulaşan hadislerdir. Ahad haber ise, mütevatir veya meşhur hadis derecesine ulaşamayan hadislerdir (yazarın notu).

yürütme” diye buyurduğunu rivayet eder. Hadiste geçen camlar ifadesi, “cam gibi ince kalpli kadınlar” olarak açıklanmıştır (Zebidi, 1972: c, 12,162; Davudoğlu, 1980: 6052). Bu hadisi, kadınlar camdandır, camdan yaratılmıştır diye yorumlayan çıkmamıştır. Kaburga kemiği de bunun gibi bir benzetmedir. Bu hadiste kadınların camdan yaratıldığını veya cam olduğunu kimse söyleyemez ve söylememiştir. Çünkü her akıl sahibi bunun, gerçek anlamda olmayıp mecaz olduğunu ve kadınların vücutça daha nazik olduklarını, düşüp zarar görebileceklerini dikkate alarak sürücüye bir uyarı olduğunu bilir.

Tüm bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere ne Kur’an’da ve ne de hadislerde Hz. Havva’nın, Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden yaratıldığına dair ne bir bilgi ve ne de bir işaret vardır. Bunu savunanların ise, tek nefisten yaratıldığı fikrinden yola çıkarak Tevrat’taki bilgilerden etkilendikleri kanaatindeyiz. Tek nefisten yaratma konusuna tekrar dönecek olursak, bu konuda görüşümüz şu şekildedir: Nisa Suresi 1, A’raf Suresi 189 ile Zümer 6. ayetlerde geçen ve ondan eşini anlamına gelen “minha” ifadesindeki “ha” müennes (dişil) zamiri, Arapça nahiv kaidelerine göre hem tek nefise ve hem de tek nefisten yaratılana gidebilir. Bu ikisinden her birine gitmesi mümkündür. Bu nedenle eşin, yani Havva’nın Hz. Âdem’den yaratıldığını söyleyenlerin de, buna hayır deyip Âdem’in yaratıldığı aynı türden yaratıldı diyenlerin de gramer bakımından yanlışları yoktur. Arapça dil kuralları buna müsaittir. Fakat bizim kanaatimiz ise, Hz. Havva’nın, Hz. Âdem’in yaratıldığı aynı özden, aynı cinsten yaratıldığı şeklindedir. Nitekim şu üç ayetin de bu hususu desteklediğini düşünmekteyiz:

“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır” (Rum: 21).

“Allah, size kendi cinsinizden eşler var etti. Eşlerinizden de oğullar ve torunlar verdi ve sizi temiz şeylerden rızıklandırdı” (Nahl: 72).

“Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir” (Tevbe: 128).

Üç ayette de görüldüğü gibi nefis kelimesinin çoğulu olan ve kendi cinsinizden, son ayette de kendi içinizden anlamına gelen “enfüs” kelimesi, tür, cins anlamında kullanılmaktadır ki, biz de böyle düşünmekteyiz. Ancak Hz. Âdem ile eşi Havva’dan başka insanlar da vardı, bütün beşerin babası Hz. Âdem değildir, diyenlere hiç katılmıyoruz. Çünkü onları destekleyen ilmi bir veri olmadığı gibi bu anlamda yorumlanacak bir ayet de yoktur. İslam âlimlerinin görüşü budur. Biz de bu görüşe katılıyoruz. Bu konuya, “Hz. Âdem’den Önce İnsan Var mıydı” başlığı altında tekrar değineceğiz.

3.3.6. Hz. Âdem’in Halife Tayin Edilmesi

Yüce Allah, meleklerle; “(Ey Peygamber!) Hani Rabbin meleklerle, Ben yeryüzünde bir varlığa (halife) sorumluluk yükleyeceğim” demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birine mi sorumluluk yükleyeceksin? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz” demişler. Allah da “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” (Bakara: 30) demişti.

Bu ayetteki “inni cailun” ifadesinin, Hasan-ı Basri ve Katade gibi bazı âlimler, “inni failun” yani yapacağım anlamında olduğunu, Ebu Ravk gibi bazı âlimler de “inni halikun” yani yaratacağım anlamında olduğunu söylemişlerdir. İbn Abbas, İbn Mes’ud ve Ebu Cafer ise, buradaki “cailun” kelimesinin, halife tayini anlamında olduğunu söylemişlerdir (Taberi, 1995, c, 1, 287). Zaten halife tayini, yaratılıştan sonra gelir. Yani ortada biri olacak ki, onun halife kılındığı belirtilmiş veya tebliğ edilmiş olsun (Yazır, 1971, 300). Said Nursi de “bu ayette beşerin arza hâkim ve halife kılınmış olduğuna işaret edilmiştir” demiştir (Nursi, t.y: 227).

Kur’an’da “ca’l” fiili yaratmak anlamında da kullanılmıştır. Fakat çoğunluğun da kabul ettiği gibi burada halife tayin etme, sorumlu kılma manasına gelir. Ayette bu anlam daha bariz olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim Yüce Allah Davud (as)’a; “Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Heva ve hevese uyma” (Sad: 26).

Yine Cenab-ı Allah insanlara hitaben, “O, sizi yeryüzünde halifeler (oraya hâkim kimseler) yapan, size verdiği nimetler konusunda sizi sınamak için bazınızı bazınıza derece derece üstün kılandır” (En’am: 165).

Bu ayetlerde de görüldüğü gibi “ca’l” fiili, halife tayin etme anlamına gelmektedir. Bu nedenle yukarıdaki ayette geçen “ca’l” kelimesini de “tayin etme, sorumlu kılma” şeklinde anlamamız gerektiğini düşünmekteyiz.

Hilafet: Asıl görevlinin ölmesi, vazife başında bulunmaması, görevinde aciz olması veya sırf vazifelendirilecek şahsı şereflendirmek için bir başkasının görevi devralması anlamına gelir. Allah sizi yeryüzünde halifeler kıldı anlamındaki ayet, şereflendirmeye ait bir örnektir (İsfehani, t.y: 156). Halife, “kaf” harfiyle “kalife” şeklinde de okunmuştur (Razi, 1995: c, 1,182). Bizde kullanılan “kalfa” kelimesi, bunun değişik söylenişidir. Halife, başkasının yerine, işleri yapması için tayin etmek demektir. Halife tayin edilen de, tayin eden kişi yerine işleri yapar (Taberi, 1995: c, 1, 287; Razi, 1995: c,1, 182). İbn Abbas ve İbn Mes’ud’dan gelen rivayette, bu ayette Allah’ın, kendime halife kılıyorum. Yaratıklarım arasında hüküm vermede kendime halef kılıyorum. Yerde iskân eden, orayı imar eden ve siz meleklerden olmayan birini halife tayin ediyorum, anlamında olduğu belirtilmiştir (Taberi, 1995: c, 1, 290). Muhammed Esed de halife denilmesinin sebebini, insanın yeryüzündeki meşru hâkimiyetini göstermek için kullanıldığını ve bu da en uygun olarak yeryüzüne sahip çıkacak biçimde mülkiyetin kendisine emanet olarak verilmesi şeklinde açıklamıştır (Esed, 1999: 12).

Halifeden kastın kim olduğuna gelince, müfessir Razi, bu konuda iki görüşün bulunduğunu söylemiştir (Razi, 1995: c, 1, 181):

a) Çoğunluk, halifeden muradın Âdem olduğu görüşündedirler. Müfessirler Zemahşeri ve Kurtubi, halifeden kastın Hz. Âdem olduğunu ve diğer peygamberler gibi onun da Allah’ın yeryüzündeki halifesi olduğunu söylemişler ve bu görüşlerini de Zeyd b. Ali, İbn Abbas ve İbn Mes’ud’a dayandırmışlardır (Zemahşeri, 1997: c, 1, 153; İbn Kesir, t.y: c, 1, 69).

b) Âdem’in çocuklarıdır diyenler ise, bu ayetin, Hz. Âdem hakkında gelmediğini söylemişlerdir. Delil olarak da meleklerin, Hz. Âdem değil, insan cinsinin bozgunculuk yapıp kan dökeceği sözünü göstermişlerdir. Sanki melekler, daha önceden kendilerine verilen özel bir bilgiyle bunu bildiklerini veya beşerin tabiatından bunları anladıklarını ileri sürmüşlerdir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 69).

Birinci görüş, halife kelimesinin asıl manasına uygun düşmektedir. Çünkü halife sözcüğü tekil olarak gelmiş olup bir kişiyi gösterir. Hz. Âdem’in peygamber olduğu da dikkate alındığında, halifeden kastın o olduğu gayet açıktır. Âdem’in çocukları görüşü ise, sosyal hayata uygun düşer. Çünkü insanoğlunun yeryüzü halifeliği, yani yeryüzü sorumluluğu hep devam etmektedir.

Hz. Âdem’in halife tayini inancı, birçok değişikliğe uğrasa bile, ana fikir olarak eski inanış ve kültürlerle de sirayet etmiştir. Hemen hemen her inanış ve kültürde, kral, hükümdar veya üst yöneticinin, tanrı veya tanrıların yeryüzündeki temsilcisi olduğuna inanılmıştır. Mesela Sumer krallarının özel yazıcıları, krallığın ortaya çıkışını kutsal kaynaklara bağlamışlardır. Buna göre krallık, Tufan’dan binlerce yıl önce gökten inmiştir (Bkz. R. Yıldırım, 2011: 82).

Bizim bunu söylemekteki maksadımız, hayli değişikliğe uğrasa bile bu fikrin, Hz. Âdem’in halife tayin edilmesi düşüncesinden etkilendiğini göstermek içindir. Yoksa krallığın ne zaman ortaya çıktığını tespit gibi bir çabamız yoktur.

Hz. Âdem’e niçin halife denilmiştir? Bu hususta da iki görüş vardır:

a) Cumhurun görüşü: Hz. Âdem yeryüzünde Allah’ın hükümlerini ve emirlerini Allah adına tatbik etmekle görevlendirilmiştir. Bu görevle şereflendirildiği için de halife olarak adlandırılmıştır. İbn Abbas, İbn Mes’ud ve Süddi gibi âlimler, Allah, mükellef (sorumlu kılınan) yaratıkları arasında hüküm vermede, Allah’a halifelik yaptığı için kendisine bu unvanın verildiğini ileri sürmüşlerdir (Razi, 1995: c, 1, 182). Göklerin, yerin, dağların, hiçbir yaratığın

yüklenmek istemediği emaneti insan, yani Hz. Âdem ve zürriyeti üstlendi. Nitekim ayette, “Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir” (Ahzab: 72).

İbn Abbas’dan gelen rivayette, emanetten maksadın Allah’a itaat olduğu belirtilmiştir. Allah, Âdem’in bu emaneti üstlenmesini istediğinde, o da “ey Allah’ım bu emanet nedir, diye sorar. Allah, “iyilik edersen mükâfat, kötülük edersen ceza görürsün” der. Bunun üzerine Hz. Âdem emaneti alıp yüklenir. Hiçbir varlığın kabul etmediği bu emaneti insanın üstlenmesi de onu eşrefü’l-mahlûk (yaratılanların en yücesi) yaptığı söylenmiştir (Sırma, 2014: c, 1, 89).

Eğer insan emanetin gereğini yaparsa, en şerefli yaratık olur, melekleşir, hatta onlardan üstün olur ve melekler ona gıpta eder. Görevinin bilincinde olmayıp cahilliğine teslim olur ve görevini yapmaz da zalim olursa, işte o zaman Kur’an’ın tabiriyle dört ayaklı hayvanlardan daha aşağı ve esfel-i safilin (aşağıların en aşağısı) olur. İşte insan bu iki duruma da kabiliyetli ve müsaittir: Melekleşebileceği gibi, savrulup en aşağılık mahlûk da olabilir. İkisi de insanın elinde ve yetkisindedir. Eli, kolu bağlı olmayıp hür iradesi vardır. İstedliğini seçme hürriyetine sahiptir. Ancak Allah, vahiy ve peygamber göndererek sadece eşref-i mahlûk olmasını ister, sapıklığa düşmesini değil. Zaten vahiy ve peygamberlerin gönderilmesindeki amaç da budur.

Yazır, meali yukarda geçen Bakara Suresi 30. ayetin tefsirinde; bir bakıma cumhurun görüşünü şöyle ifade eder: “Yüce Allah’ın; kendi irademden, kudret ve sıfatımdan ona bazı yetkiler vereceğim. O bana niyabeten (adıma), mahlûkatın üzerinde birtakım tasarruflara sahip olacak, benim adıma hükümlerimi icra edecek. O bu hususta asil olmayacak, kendi şahsı adına asaleten hükümleri icra edecek değil, ancak benim bir vekilim, benim bir kalfam olacak. İradesiyle benim iradelerimi, emirlerimi, benim kanunlarımı tatbik edecek memur bulunacak. Sonra onun arkasından gelenler de ona halef olarak aynı vazifeyi icra edecekler”. Yazır, bu anlamın sahabe ve tabiinden uzun uzadıya nakledilip gelen tefsirlerin özeti olduğunu belirtmektedir (Yazır, 1971: 299-300). Böylece cumhur, hilafetin Hz. Âdem’le sınırlı kalmayıp onu takip edecek zürriyetini de kapsadığını belirtmişlerdir.

b) Azınlık ise; Hz. Âdem daha önce yeryüzünde yaşamış varlıkların yerine geçtiği için ona halife denildiği görüşündedirler. Bu şaz (kıyıda-köşede kalmış) bir görüştür. Genel kabul görmemiştir (Tabbara, t.y:52/dipnot). İbn Abbas’a atfedilen bir rivayette de, yeryüzünün ilk sakinleri cinler idi. Yeri ifsat ettiler ve birbirlerini öldürdüler. Allah, esas ismi “el-Haris” olan ve cennet bekçilerinden biri olan İblis’i, meleklerden oluşan bir orduyla gönderdi. Onlar da yeri ifsat eden tüm cinleri öldürdüler. Böylece Âdem’in kendisinden önce olan bu cinlerin halifesi olduğu söylenmiştir (Taberi, 1995: c, 1, 288, 290; Razi, 1995: c, 1, 181). Bu rivayet sorunludur. Çünkü bu rivayeti doğrulayacak deliller yoktur. Muhtemelen İsrailiyattandır veya İbn Abbas Ehl-i Kitap’tan nakletmiştir.

M. Said Şimşek, Hz. Âdem’e niçin halife denildiğiyle ilgili tüm görüşleri şöyle toplamıştır:

1- Yeryüzünün ilk sakinleri cinler idi. Bozgunluk çıkardılar. Yüce Allah meleklerden bir ordu gönderdi ve onları cezalandırdı. Hz. Âdem ve soyunu onların yerine halife olarak yarattı.

2-Daha önce yeryüzünde melekler vardı. Allah Teâlâ onları göğe çıkardı. Yerlerine Hz. Âdem ve soyunu halife kıldı.

3-Allah insanı yeryüzünde kendisine halef olarak yaratmıştır. İnsan Allah adına Allah’ın emir ve hükümlerini uygulayacaktır. Peygamberler ve onları takip eden salih kişiler Allah’ın halifesidir.

4-Ayetteki halife sözcüğü nesil demektir. Nesil nesil birbirini takip edecek ve nesillerden her birinin diğerine halef olacağı bir tür kastedilmiştir.

5-Halife sözcüğünde hâkimiyet anlamı vardır. Yeryüzünde halife olmak, yeryüzünün hâkimi ve yöneticisi olmak demektir (Şimşek, 2013: 157).

3.3.7. Hz. Âdem'den Önce Adamlar Vardı İddiası ve İnsanların Çoğalması Meselesi

Günümüzde Âdem (as)'dan önce adamlar vardı iddiasında bulunanlar azınlıkta kalsalar bile, ileri sürdükleri delillere bakmada fayda olduğu kanaatindeyiz. Mısırlı düşünür Muhammed Abduh, Bakara Suresi 30. ayetin müteşabih olduğunu, yani zahiri anlamından ayetin kastını anlamak veya olduğu gibi lâfzî anlamında kabul etmek mümkün değildir dedikten sonra, “çünkü Allah'ın başkalarıyla istişare etmesi, melekleri haberdar etmesi, onların itiraz ve çekişmesi muhal, bu ne Allah'a ve ne de meleklerle uygun düşer” demektedir (Rıza, 1999: c, 1, 209).

Bazı bilginler, yeryüzünde konuşan hayvan cinsinden bir sınıf veya daha fazlası vardı. Onlar yok oldu. Allah onların yerine insanları halef kıldı. Melekler, bu yok olanların bozgunculuk, kan dökme ve öldürme işlerine kıyasla böyle söylediklerini iddia etmektedirler. Çünkü halife kendinden öncekinin yerine gelir. Kendinden öncekine tıpatıp uymasa bile ona yakın olması gerektiği hususu, aklın da kabul ettiği bir durumdur demişlerdir. Abduh da “eğer bu görüş doğruysa, Âdem, yeryüzünde akıllı canlı türün ilki değil, ancak o yeni grubun ilkidir. Onlardan ahlak ve seciye yönünden bazı ayrılıkları vardır” demektedir (Rıza, 1999: c, 1, 214). Süleyman Ateş ise, “ayette anlatılan ilk yaratma değil, halife yapılmasıdır. Çünkü melekler, ifsat eden, kan döken insanın halife kılınmasındaki hikmeti anlayamamışlardır. Gaybı bilmeyen melekler bunu nerden bilmişlerdir? Vahiy de böyle olacağından söz etmiyor dedikten sonra, meleklerin bu sonuca gözlemleriyle ulaştığını belirtir. Bu da çok önce yaratılan insanın henüz olgunlaşmadığı için bu kötü fiilleri işlemişti. Ancak eğitimle yüksek ahlak sahibi olma yeteneğine de sahiptir. Allah, insanın bu yönünü bilmeyen meleklerle, Âdem'in öğrenim ile ilerleyeceğini, ilimde çok ileri düzeye ulaşacağını ve insanın bu özelliğiyle de halifelğe layık olduğunu” belirtmektedir (Ateş, 1989: c, 1, 121).

Oysa eğitim ve bilimle ilerleyen insanlık, Ateş'in dediği gibi bozgunculuğu ve kan dökmeyi terk etmemiş, aksine kitlesel katliamlara imza atmıştır. Teknoloji geliştikçe daha fazla öldürmüştür. 1. ve II. Dünya Harbi ve sonrasındaki katliam ve soykırımları hep eğitim görmüşler yapmıştır. O zaman eğitim değil, belki yüksek ahlak sahibi olmak bu katliamları önler diyebiliriz.

Bazıları, Allah, Âdem'den önce de adamlar yaratmıştır. Ancak onlar yeryüzünde bozgunculuk yaptıkları için helak edilmiştir demektedirler (Tabbara, t.y: 34). Bazıları da, Muhyiddin b. Arabî'nin bir rüyaya dayalı olarak Âdem'den önce adamlar vardı dediğini zikretmişlerdir. Peygamber dışındaki kişilerin gördükleri rüyaların doğru veya yanlış olma ihtimali vardır. Bu rüyalar bilimsel gerçek sayılmaz ve ancak göreni bağlar. Kaldı ki İbn Arabî, “Âdem, kendisinden bütün bir insan türünün halk edildiği tek nefistir” demektedir (İbn Arabî, 2018: 24). Yani insan türünün tek atası var, o da Hz. Âdem'dir.

Bir kısım araştırmacılar da Yüce Allah'ın halife tayin edeceğim dediği Homo Sapiens Sapiens'i (üstün düşünme ve bilim üretme yeteneğine sahip insanı) tayin etmiş olmalıdır. Ayrıca meleklerin itiraz ettikleri de Homo Habilis (becerikli insan) ve Homo Erektüs (dik duran insanı) kastetmiş olmalıdır demektedirler (Köksoy, 2011: 40).

Homo Habilis ve Homo Erektüs'e insana benzeyen veya insanımsı deseler de bunların insanlardan çok farklı olduğunu, düşünen ve bilgi üreten, mükemmel olan insanın bunların evrimleşmesinden değil, Allah'ın onu çamur özünden yaratması ve bu yeteneklerle donatmasıyla olmuştur. Evrimleşme ise, evrimcilerin iddia ettiği ama bir türlü ara formları bulamadıkları bir varsayımdan öteye geçmemektedir. Kaldı ki, bilim adamları, fosillerin içerdiği radyoaktif potasyuma göre tarihlendirdikleri insanımsı varlıkları M.Ö. 1,5-2 milyon önceye götürmelerine ve üzerinde çeşitli yorum yapmalarına rağmen, bu fosil örneklerinin temsil ettikleri Paleolitik türler tarihin karanlıkları içinde kaybolmuş, soyları devam edememiştir demektedirler. Uzmanlar bugünkü insan atasının, yani soyunun da Homo Sapiens Sapiens'ten olduğunu söylemektedirler. Fosillerin incelemesinden yaklaşık 40 bin yıldan beri yeryüzünde görüldükleri ve medeniyetin kurucuları, alet yapan, ziraat ve tarımı keşfedenlerin bunlar olduğunu düşünmektedirler. Genetik bilginlerin insanlardaki genetik değişimleriyle ilgili hesaplamaları, Antropologların yaptığı hesapları teyit etmektedir (Sarıkçıoğlu, 2016: 7). Bazı uzmanlar ise Homo Sapiens Sapiens'in

yaratılışını 100 bin, 200 bin veya 500 bin yıl önceye götürmektedirler (Köksoy, 2011: 40). Ancak şu bir gerçek ki, yeryüzü ve atmosfer insanın yaşamına uygun hale geldikten sonra Cenab-ı Allah'ın insanı, yani Hz. Âdem'i yarattığı muhakkaktır. Çünkü mükemmel yarattığı ve halife kılarak sorumlu kıldığı insanın, imkân dışı şartlarla uğraşmasını istediğini düşünmek pek mantıklı olmaz diyoruz. Zaten insanın yaratılışıyla ilgili evrimcilerin görüşlerine ilerde değinilecektir. Şimdi bunlara verilen cevaplara bakalım.

Zemahşeri şöyle demektedir: “Allah'ın meleklerle bildirmesinin anlamı, halife tayininden önce onun hikmetini bilmeleri ve aynı zamanda Allah'ın, danışmaya hiç ihtiyacı olmadığı halde kullarına meşvereti bildirmesi içindir. Meleklerin böyle demesi bir itiraz değil, insanoğluna haset etmeleri de değildir. Çünkü meleklerin, Allah izin vermeden ne konuşmaları ve ne de bir şey yapmaları mümkündür. Ancak bu, hikmeti öğrenme talebidir. Çünkü ibadet ve taat ehli yerine, günah işleyenlerin halife kılınmasının hikmetini anlayamamışlardır” . Yine Zemahşeri, “insan hakkındaki bu bilgiyi onlara ya Allah bildirdi veya Levh-i Mahfuz'dan öğrendiler. Ya tek masumun kendileri olduğunu, meleklerden başkasının bu sıfat üzere olmadığını, kaldı ki, kendileri gibi bir varlığın yaratılmasına da lüzum olmadığını düşünerek, ya da cinlerle kıyaslayarak bunları söylediler” demektedir (Zemahşeri, 1997: c, 1, 153-154). Taberi, meleklerin bu sözüyle ilgili İbn Mesud, İbn Abbas ve birçok insandan gelen şu rivayeti nakleder: “Allah meleklerle yeryüzünde halife tayin edeceğim dedi. Onlar şöyle dedi: Rabbimiz bu halife de ne oluyor? Yüce Allah: Onun zürriyeti olur, yeryüzünü ifsat ederler, hasetleştirecekler ve bazısı bazısını öldürür dedi” (Taberi, 1995: c, 4, 452). Bu rivayet dikkate alındığında meleklerin o sözünün, Allah'ın onları bilgilendirmesi üzerine olduğu anlaşılır.

Maturidi, bazı âlimlerin, melekler asla isyan etmediği için bu sözün meleklerle değil, İblis'e ait olabileceğini söylediklerini, çünkü bir kişinin bir grup adına, bir grubun bir kişi adına konuşması mümkündür. İblis de melekleri de kastederek konuşmuştur demektedir (Maturidi, 2005: c, 1, 413).

Abdussabur Şahin, “Hz. Âdem'den önce insan yoktu ama beşer (yaratık) vardı. Meleklerin bu sözü, öldürme cinayetinin bu yaratıklar arasında yaygın olduğuna işarettir. Âdem'den önce ne peygamber vardı ve ne de din. Sorumluluk Âdem'le başladı” demektedir (Şahin, 2003: 136-137).

Hz. Âdem'den önce varlıkların olduğu kesindir. Bunların melekler ve İblis'in grubu yani cinler olduğunu Tevrat, İnciller ve Kur'an-ı Kerim bildirmektedir. Ancak ondan önce insan türünün bulunduğu dair, Kur'an ve Kitab-ı Mukaddes'te ne bir bilgi ve ne de bir işaret vardır. Aksine ilk insan ve ilk peygamberin Hz. Âdem olduğunu, onun da topraktan yaratıldığını ve tüm insanların da o ve eşi ikilisinden meydana geldiğini belirtmişlerdir. Yine “Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti” (Bakara:31) ayetinin tefsirinde birçok müfessir, Âdem'den önceki varlıkların konuşma yeteneğinden mahrum olduklarını, konuşma yeteneğinin Hz. Âdem ve çocuklarına, yani insan türüne verilmiş olduğunu belirtmiştir (Yazır, 1971: 310; Ateş, 1989: c, 1, 130). Yazır ise, “Âdem'e isimlerin öğretilmesi, aynı zamanda ondan önceki varlıkların insan olmadığının da delili olduğunu” söylemektedir (Yazır, 1971: 310).

Jeolojik kazılarda elde edilen fosillerin incelenmesinde, daha doğrusu Paleontoloji bilim dalı, kafatasının iç yüzünde beynin bıraktığı izlerden hareket ederek, bir fosil türünün zihinsel yetenekleri hakkında bilgi edinmek için yaptığı çalışmalarda, sadece insanların konuşma yeteneğine sahip olduğunu tespit etmiştir (Bkz. Özbek, 2017: 147-151).

Bizim kanaatimiz de bu yöndedir. Madem Kur'an, Âdem'e isimlerin tümünün öğretildiğini, yani insana konuşma kabiliyetinin verildiğini belirtiyor, o zaman ondan önceki varlıkların bu özellikten mahrum olduğunu, konuşma yeteneği olmayan bir varlığın da insan türü olarak düşünülmesinin imkânsız olduğunu anlıyoruz. Çünkü insan, konuşma, meramını ifade etme, anlama, anlatma, eşyayı tanıma, ona isim verme, öğrenme ve öğretme kabiliyetiyle insandır. Bu özellikler, halife kılınmanın, sorumluluğu üstlenmenin gereğidir. Aksi takdirde hilafetin bir anlamı olmazdı. Bunun aksini savunup, Hz. Âdem'den önce insanlar vardı ve tüm insanların babası Hz. Âdem değildir diyenlerin esas dayanağı, bazı ayetlere getirdikleri yorumlardan ziyade, bilim adına ortaya atılan teorilerdir. Bu teorilerde çeşitli çelişkiler

bulunmasına rağmen, birer bilimsel gerçekmiş gibi kabul edip Bakara Suresi 30. ayeti delil göstererek, Kur'an'ın ilmi buluşlarla yan yana yürüdüğünü söylemeleri (Tabbara, t.y: 52) cidden garipsenecek bir durumdur. Şimdi bu bilimsel teorilere mesnet teşkil eden insanlarla ilgili fosillere değineceğiz.

Evrimci görüşü benimseyen bilim adamları, günümüz veri ve belgelerinin ışığında, insan ilk defa Afrika'da ortaya çıkmış ve zamanla Avrupa kıtasına yayılmıştır. Afrika kökenli tek evrim çizgisi teorisini kabul etmeyen bilim adamları ve özellikle Çinli paleoantropologlar ise, Asya insanının bağımsız bir evrim çizgisi üzerinde geliştiğini savunmaktadırlar. Bir kısım araştırmacılar Neandertal insanından evrimleşerek modern insanın oluştuğunu savunurken, bir başka grup araştırmacı ise, Filistin'de Skhul ve Jebel Qafzeh mağaralarında bulunan iskeletler, modern insan özelliklerine daha yakındır. Dolayısıyla insanların yakın atası bunlardır demektelerdir (Bkz. Özbek, 2017: 179, 197). Konuyla ilgili bilim adamları, devam eden araştırmalar neticesinde toplanacak yeni bilgilerin, farklı teorileri birbirine yaklaştıracaklarını iddia etmektedirler (Bkz. R. Yıldırım, 2011: 16,18).

Onlar da kesin bir şey söylemenin mümkün olmadığını, ancak yapılacak yeni araştırmalar neticesinde bir ortak noktada buluşacaklarını ümit etmektedirler. Dikkat edilirse daha hipotez halinde olan görüşlere bir ilmi hakikat deyip sarılırsak, yanlışla düşmüş oluruz. Tıpkı bilim dünyasının, kırk küsur yıl kendisine yutturulan ve bilim literatürüne “bilimsel skandal” olarak geçen Pithdown Adamı hakkında düştüğü hataya biz de düşmüş oluruz. Çünkü bugün elimizdeki bilgi ve bulguya göre söylediklerimiz, yarın elde edeceğimiz yeni bilgi ve bulgulara göre değişmesi mümkündür. Mesela Şanlıurfa ilimize 20 km. mesafede olan Göbekli Tepe kazıları, tarihte kabul edilen birçok ezberi bozmuştur. Kazılar devam ettikçe de bilinen birçok bilgi de değiştireceğe benziyor.

Bugünkü bilgilere göre insanla ilgili fosiller dört ana grupta toplanmıştır:

Australopithecus: Afrika'da bulunan en eski fosiller olup bilim adamlarınca alet yapıp yapmadıkları tartışılmaktadır.

Homo Habilis: Becerikli insan, alet yaptıklarında kuşku yok.

Homo Erectus: Homo Habilis'ten türemiş, ateşi kullanmış ve bilinçli avcılık yapmıştır.

Homo Sapiens (Akıllı İnsan): Günümüz insanının atası kabul edilir. Bu da Neanderthal ve Homo Sapiens Sapiens (insan evriminin son aşaması) olmak üzere iki alt gruba ayrılır. Ancak Recep Yıldırım'ın da dediği gibi, bu gruplar arası bağlantılar ve bu grupların uygar insanla doğrudan doğruya bağlantıları tartışmalı konular olup, değişik hipotezler ileri sürülmektedir (R. Yıldırım, 2011: 16). Yani bilim adamlarının henüz üzerinde fikir birliği yapamadıkları, çoğunlukla da evrimcilerin kendi teorilerine mesnet olarak aldıkları varsayımları, ilmi gerçekler olarak kabul edemeyiz. Nitekim Güngör Karauğuz da, “aynı dönem ve bölgede yaşayan bu türlerin birbirleri arasında cinsel bir ilişki görülmemektedir. Yani bu türlerin birbirleriyle çiftleşip ortak özellikler gösteren türleri ortaya çıkmamıştır. Kısaca demek istediğim, at ile eşek birleştiğinde ikisinin özelliğini gösteren katır meydana gelmektedir. Dolayısıyla bu türlerin çiftleşerek oluşturdukları ara formlarının olmadığı ortadadır. Yani son yıllarda görsel ve yazılı basında sık sık ifade edildiği gibi “Âdem'in babasının olduğu” tezi hem Kur'an ve hem de bilimsel verilerle desteklenmediğini” belirtmektedir (Karauğuz, 2017: 65).

Bizce insandan önceki varlıklara (Homo Habilis, Homo Erectus, Neandertal) insan denmesi doğru değildir. Bunlar insanlardan önce yaşamış ve nesilleri yok olmuş varlıklardır. Onlara insan dışında başka bir isim verilmesi gerekir. Ayrıca insan onlardan her yönüyle farklıdır ve insan bir evrimin sonucu olmayıp topraktan, yani bağımsız yaratılmıştır. Nitekim Abdussabur Şahin de “antropologlar, insandan önce görünen bu yaratıklara hatalı olarak adam veya insan lakabını vermişlerdir. Pekin Adamı, Cava Adamı, Kenya Adamı ve başkalarını söylemişler. Eğer bununla yeryüzünde görünen varlık demeyi kastetmişlerse doğrudur” demektir (Şahin, 2003: 96). Kolombiya Üniversitesi araştırmalar direktörü Prof. Roytar 1956'da Darwin'in görüşünün hiçbir ilmi delile dayanmadığını, mahlûkatın ancak tam ve müstakil (bağımsız) türler olarak

yaratıldığını, bundan hareketle iki ayak üzere yürüyen insanın da dört ayak üzere yürüyen hayvanın da, karnı üzere yürüyen haşerat ve sürüngenin de müstakil yaratılmış olduğunu söylemiştir (Şahin, 2003: 19).

Bu kısa açıklamadan sonra, Hz. Âdem'den önce insan vardı diyenlerin, Kur'an'dan sundukları delillere bakabiliriz. Bu görüş sahiplerinin, Yüce Allah'ın, "Hani, Rabbin meleklerle, "Ben yeryüzünde bir halife tayin edeceğim" demişti. Onlar, "Orada bozgunculuk yapacak, kan dökcek birini mi yaratacaksın" (Bakara: 30) ayetindeki meleklerin itirazını ve halife tayinini kendilerine delil olarak getirirler. Meleklerin bu sözleri, Âdem'den önce yeryüzünde bir veya daha çok insan türünün bozgunculuk yapıp kan döktüklerini ve bu yüzden helak olduklarını bildikleri içindi. Allah'ın, Âdem'i halife olarak görevlendirmesine şaşırmışlardı. Çünkü halef de selefi (yerine geçtiği kimse) gibi davranacak. Onlar ayeti bu şekilde yorumlamışlardır (Tabbara, t.y: 52).

Oysa Allah meleklerle, daha önce geçen İbn Mes'ud, İbn Abbas ve bir grup âlimlerden gelen rivayette de belirtildiği gibi, halife kılacağı insanın özelliklerini bildirmiş ve onlar da bu bilgiye göre böyle söylemiş olabilirler veya kendilerinden başka bir varlığın, Allah'ı daima tespih ve takdis edip hamd edeceğini düşünmedikleri veyahut da Hz. Âdem'in yaratılışından halife tayin edildiği süreye kadar geçen zaman zarfında, insanlardaki özellik ve ihtirası gördükleri için bunu demiş olabilirler. Levh-i Mahfuz'dan öğrenip söylemeleri de mümkündür. Hatta Katade'nin dediği gibi, Allah'ın hiç sevmediği şeyin yeryüzünde bozgunculuk ve kan dökme olduğunu bildikleri için, bilerek değil, zanlarına dayanarak da bunu söylemiş olabilirler (Taberi, 1995: c, 1, 296).

Bu görüş sahipleri, daha önce nefis-i vahide (tek nefis) için örnek verdiğimiz Nisa Suresi 1. ayette belirtilen çoğalmanın, Hz. Âdem'in çocuklarının birbiriyle evlenmeleri şeklinde olmadığını, çünkü bugün kardeşlerin evlenmesi nasıl haramsa, o gün de haramdı. O zaman bu çoğalmanın, Hz. Âdem'in çocukları ile ondan önce bulunan başka adamların çocuklarının evlenmesi şeklinde olduğunu söylemektedirler (Okuyan, 2020). Muhammed Abduh da "Hz. Âdem'in bütün insanlığın atası olduğuna dair kesin bir ayet yok. Araştırmacılar, insanların çeşitli babalardan türediğini ileri sürerler ki, bu Kur'an'a aykırı değildir" demektedir (Ateş, 1989: c, 2, 191).

Dikkat edersek Abduh da ayetlerden değil, ileri sürülen bilimsel teorilere göre ayetleri yorumluyor. Oysa Hz. Peygamber (sas)'ın Veda Hutbesi'nde, "İnsanlar Âdem'in çocuklarıdır, Âdem ise topraktır" (Heyet, 2014: 287) diye buyurması, tüm insanların Hz. Âdem'in çocukları olduğunu gösteren açık bir delildir. Abduh ve Abduh gibi düşünenlerin bu hadisten haberdar olmamaları mümkün değildir. Demek ki, hadisi, bilimsel teorilere ters düştüğü gerekçesi ile zayıf buluyorlar.

Yine bu görüşte olanların sundukları başka bir delil de, "Andolsun, sizi yarattık. Sonra size şekil verdik. Sonra da meleklerle, "Âdem için saygı ile eğilin" dedik" (A'raf: 11) ayetidir. Ayette Âdem'e secde edin emrinden önce "sizi yarattık ve şekil verdik" ifadesi geçtiği için, Âdem'den önce adamlar vardı demektedirler. Bunlara ek olarak Cafer-i Sadık'a atfedilen bir rivayet gösterilmektedir. Bu rivayete göre, Resulullah (sas), Âdem'den önce yüz bin âdem olduğunu söylemiş. Muaviye b. Amr'ın Cafer-i Sadık'a, "Âdem (as) kendi oğlunu kızıyla evlendirmiş midir sorusuna cevaben, eğer bunu yapsaydı, Muhammed (sas) bundan vazgeçmezdi. Zira Âdem'in dini Muhammed'in dininden farklı değildir" demiştir. Fakat bu rivayetin Cafer-i Sadık'a aidiyeti tartışmalıdır. Kaldı ki, Ehl-i Sünnet âlimleri, buna benzer bir rivayetin varlığı vaki değildir. Bu rivayetleri daha çok muhalif Şiiler kullanmıştır demişlerdir (Erdem, 2015: 130; Ağah, 2009: 259).

Evrimsel teoriyle bağdaşmadığı için sahih hadisleri bile görmezden gelenlerin, Cafer-i Sadık'a ait olduğu söylenen bir rivayete sarılmaları, bu kişilerin bu konudaki ciddiyetlerini göstermesi bakımından manidardır. Ayrıca Muaviye b. Amr'ın Cafer-i Sadık'a sorduğu söylenen rivayet çok sıkıntılıdır. Zira Kur'an-ı Kerim'de evlenme yasağı olan kişiler tek tek sayılmıştır (Bkz. Nisa: 22-24). Bu konuda Allah Resülü (sas)'ın farklı bir uygulamada bulunması mümkün

değildir. Çünkü o, ayetin olduğu yerde başka hüküm vermemiştir. Bunu bilen Cafer-i Sadık kalkıp öyle bir söz söyler mi?

Hız. Âdem'in oğlu Kabil, kardeşi Habil'i kız kardeş evliliği yüzünden öldürdüğü söylenmiştir ama Kur'an'da ne bu iki isimden bahsedilir ve ne de kız kardeş evliliğinden. Tevrat'ta Kayın ve Habil diye geçer ama onda da kız kardeş meselesi geçmez. Hem Kur'an'da ve hem de Tevrat'ta şöyle geçer: İki kardeş kurban sunmuş, birininkisi kabul edilmiş, diğerkisi ise kabul edilmemiş. Kurbanı kabul olmayan diğerkisi öldürmüştür Fakat neden kurban sundukları açıklanmamıştır (Bkz. Maide: 27-31; Tevrat-Tekvin: 4. baba). Böylece kız kardeş evliliği sebebiyle ilk katlin (öldürmenin) olduğu görüşün kaynağı İsrailiyattır. Yani uydurulmuş haberdır.

Kanaatimizce Âdem'den önce âdemler vardı fikri doğru değildir. Eğer öyle olsaydı, İblis, üstünlüğünü belirtmek için Hız. Âdem'in topraktan yaratıldığını ileri sürmez, öncekiler gibi bozgunculuk yapıp kan döken birini mi yaratıyorsun şeklinde bir itiraz ileri sürerdi.

Tarihçi Mes'udi ise, Hız. Ali'nin, yerde Âdem'den önce Allah'a ibadet eden varlıkların olduğunu söylediğini nakleder (Erdem, 2015: 130-131). Dikkat edilirse Hız. Ali insan dememekte, varlıklar demektedir. Zaten ayetle de sabittir ki, Âdem'den önce melekler ve İblis vardı. Onlar Allah'a ibadet ediyorlardı. Şimdi bu delilleri inceleyelim.

Bu görüşü savunanlar, öncelikle Hız. Âdem'in halifeliğini, azınlığın görüşü olan başkasının yerine halef olması şeklinde almışlardır. Oysa İslam âlimlerinin kahir ekseriyeti buradaki halifeliği, Allah'ın halifesi anlamında almışlardır. Zaten Hız. Âdem'in peygamber olduğunun delillerden birisi de halife olmasıdır. Çünkü o, Allah'ın mükellef kulları arasında hükmetmede Allah'a halef olmuştur.

Yukarda geçen A'raf Suresi 11. ayetindeki "sizi yarattık, sonra şekil verdik" denilmesi, insanoğlunun atasının yaratılış safhalarına dikkat çekmek içindir. Yani atanız Âdem'i toprak ve su karışımı çeşitli merhalelerden geçirdik, sonra ona insan şeklini verdik. Sonra da duyularını kazanıp Âdem durumuna gelince, "meleklerle secde edin dedik" (Özek vd. 1993: 150) buyrulurken, insanın aslına, kökenine, menşesine dikkat çekilmiş, bu nimete karşı nankörler değil, salih kullar olmamız istenmiştir. Nitekim müfessir Yazır, ilgili ayetin tefsirinde; "bu hitapların bir ferde değil, insan türüne, daha doğrusu insan topluluğuna olduğu ve bu münasebetle Âdem'e secde edin hükmünde tüm beşerin anıldığı açıktır. Âdem, tüm insanlığın babası olması hasebiyle bir temsildir. Onun yaratılışı, tüm beşerin yaratılışını, ona şekil verilmesini, tüm beşere şekil verilmesini, ona secde, tüm beşere secdeyi içerdiği açıkça ortaya çıkar" demektedir (Yazır, 1971: 2129-2130). Böyle değil de ayeti lâfzî anlamında alırsak, o zaman;

"Sizi topraktan yaratması, O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Sonra bir de gördünüz ki siz beşer olmuş (çoğalıp) yayılıyorsunuz" (Rum: 20).

"Şüphesiz biz kendilerini yapışkan bir çamurdan yarattık" (Saffat: 11).

Ayetlerini nasıl açıklayabiliriz? Yani burada kalkıp tüm insanlar birebir topraktan, yapışkan bir çamurdan yaratıldı mı diyeceğiz, yoksa Allah biz insanlara, "aslınız, yani babanız Âdem'i başlangıçta topraktan, yapışkan bir çamurdan yarattım, aslınız, kökeniniz budur, kibirlenmeyin" diye bize bir uyarıda bulunduğu şeklinde mi anlayacağız? Elbette ikincisini. Zira birinciyi söylemek mümkün değildir. Çünkü hem Kur'an ve hem de bilim, insanların nutfeden (spermadan) yaratıldığını belirtmiştir. Nitekim şu ayet bu hususu çok veciz bir şekilde açıklamaktadır: "Sizi topraktan, sonra nutfeden (spermadan), sonra alakadan (aşılınmış yumurtadan) yaratan, sonra sizi bir bebek olarak hayat alanına çıkaran O'dur" (Mü'min: 67). Yine ayette "Şüphesiz (Nuh zamanında) su bastığı vakit sizi gemide taşıyan bizdik" (Hakka: 11) buyrulmaktadır. Ayete bakarak, sular basınca Allah, tüm insanları gemiyle taşıyarak boğulmadan kurtardı şeklinde anlamamız mümkün mü? Burada da Allah bize, tufan olayında, atamız olan Hız. Nuh ve inananları gemide taşıyarak kurtardığını haber veriyor. Çünkü onların kurtulması, bizim kurtulmamız demektir. Onlar olmasaydı, bizler de olmazdık. O zaman A'raf Suresi 11. ayetini de bu şekilde anlamamız gerekir.

Hız. Âdem'in topraktan yaratıldığı ve İblis'in onu ve eşini kandırdığı hususu, İlahi kaynaklı kitaplarda açıkça belirtilmiştir. Kur'an da birçok yerde bunu hiçbir kuşkuyla mahal bırakmayacak şekilde açıklamıştır. Nitekim Mevla'mız: "Ey Âdemoğulları! Avret yerlerini kendilerine açmak için, elbiselerini soyarak ana babanızı cennetten çıkardığı gibi, şeytan sizi de saptırmazın" (A'raf: 27) diye buyurarak insanoğluna, atasının Hız. Âdem ve Havva olduğunu açıkça belirtmiştir. Çünkü İblis'in kandırdığı kişilerin, Hız. Âdem ve eşi Havva olduğunu Kur'an bize açıkça bildirmiştir. Yine Kur'an'ın birçok ayetinde, tüm insanlara "Beni Âdem" yani Âdem'in oğulları diye hitap edilmiştir. Bu ayetler varken kalkıp, Hız. Âdem'in çocuklarıyla başka adamların çocukları evlenerek insanlar çoğaldı demek ayetlere ters düşmez mi? Kanaatimizce bu görüş sahipleri, Hız. Âdem'in çocuklarının birbirleriyle evlenmesini (ensest ilişkii) kabullenemedikleri için, Âdem'den önce âdemler vardı fikrine saplanmışlardır. O zaman bu görüş sahiplerine, Cenab-ı Allah, diğer kavimlerin içinden peygamberleri seçtiği gibi, neden Âdem'i de onlardan seçmeyip topraktan yarattı sorusunu sormamız gerekmez mi? Bunun hikmeti nedir diye sorsak, eminim ki, Allah'ın bilemediğimiz hikmeti gereği veya Allah'ın kudretini görmemiz için diyeceklerdir. O zaman biz de "Allah'ın helal ve haram kılma yetkisini neden anlamak istemiyorsunuz" deriz.

Ayrıca peygamberlerin getirdiği inanç sistemi hepsinde aynıdır ve değişiklik olmamıştır. Fakat şeriatlarında, zamana ve insanların ihtiyaçlarına göre değişiklikler olmuştur. Evlilik de itikadi (inanç esaslarından) değil, şeriatla ilgilidir. Mesela Hız. Yusuf kardeşi Bünyamin'i yanında tutabilmesi, yani Mısır kanunlarına göre kardeşine Mısır vatandaşlığı kazandırması için, Bünyamin'in yüküne kralın su kabını koymuştu. Çünkü Hız. Yakub'un şeriatına göre malı çalınan kişi, hırsız el kor ve hırsız onun malı olurdu (Bkz. Yusuf: 74-76). Hız. Yakub'un şeriatında hırsızla ilgili olan bu hüküm, Hız. Muhammed (sas)'in şeriatında olmayıp hırsızlıkla ilgili başka hükümler vardır. Demek ki, şeriatlar değişebiliyor. Mesela Tevrat'ta iki kız kardeşi nikâhı altında birleştirmek yasak değilken İslam şeriatında haram kılındı. Yine diğer şeriatlarda görülmeyen süt emmeden doğan evlenme yasağı sadece İslam şeriatında vardır (Bu iki hususu için bkz. Nisa: 23).

Bazıları da "Allah, sizi de yerden ot (bitirir) gibi bitirmiştir" (Nuh: 17) ayetini delil alıp, insanların toprağa ekilen tohum gibi çoğaldıklarını savunmuşlardır. Ancak ayetteki ince manayı anlamayıp bu şekilde yorumlamak, zorlama bir yorum olur. Nitekim Taberi, ayetin, sizi yerin toprağından yarattı anlamında olduğunu söylemiştir (Taberi, 1995: c, 23, 637). Zaten müfessir Razi de ayetin şu iki şekilde anlaşılabilirliğini belirtmiştir: Birincisi, Allah, babanız Hız. Âdem'i yerden yaratmak suretiyle türünüzü yerden yarattı, ikincisi ise, sizi tıpkı bitkiler gibi topraktaki unsurlardan yarattı demektir. Zira Allah, insanı nutfeden (spermden), nutfeyi gıdalardan, gıdaları bitkilerden, bitkileri de topraktan yaratıyor (Razi, 1995: c, 30, 654; bkz. Maturidi, 2005: c, 8, 259-260). Yine Razi ve Kurtubi, ayette geçen "nebaten" ifadesi durum bildiren hal olmayıp, yaratma fiilini pekiştiren mastar olduğunu yani sizi bir bitki gibi değil, sizi bir yaratıyla yarattı demek olduğunu söylemişlerdir (Razi, 1995: c. 30, 654; Kurtubi, 1964: c, 18, 305). Zaten Nisa Suresi'nin başındaki ayette, o ikisinden denilerek anne ve babadan çoğaldığı açıkça belirtilmiştir.

Kur'an'da, Hız. Âdem'in çocuklarının nasıl çoğaldığına dair bir bilgi yoktur. Bu konudaki tüm görüşler birer yorumdan ibarettir. Mesela bu ilk çoğalma, İbn Abbas, İbn Mes'ud ve bir grup sahabeden gelen rivayete ve İ. S. Sırma'nın da belirttiği gibi, İslam âlimlerinin çoğunluğunun görüşüne göre mi olmuştur? Yani Hız. Havva, her batında biri kız, diğeri erkek olmak üzere çift doğururdu. Hız. Âdem çocuklarını, ayrı batından olanları birbirleriyle, yani çapraz olarak evlendirdi. Çünkü o zaman bu evlilik yasak değildi. Sonradan yasaklandı denilmiştir (Taberi, 1991: c, 1, 178-179; Sırma, 2014: c, 1, 184). Bu görüş sahiplerine göre demek ki, akide yani temel inanç konularında değil ama hukuk, ibadet ve muamelat (alış-veriş, akit vb.) konularında, gelişen toplum şartlarına göre değişiklikler olmuştur. Zaten Yahudi ve Hristiyanların görüşü de çapraz evlilik şeklindedir. Hayır, bu şekilde asla olmamıştır demek için elde bir kanıt yoktur. Kaldı ki, bu ilk çoğalma, kardeşlerin evliliği şeklinde olmayıp Hız. İsa gibi babasız olduğunu söylemek de mümkündür. Böyle anlamaya engel ne bir ayet ve ne de bir hadis vardır. Süleyman Ateş'in, ihtimal olarak kabul ettiği cinsel olmayan (eşsiz) yolla çoğalma da (Ateş, 1989: c, 2, 192) bu görüşü desteklemektedir. Bu söylenen görüşlerin hepsi Allah'ın kudreti dâhilindedir.

Balçıktan mükemmel bir varlık yaratan Allah, mevcut insandan başka bir insan yaratma kudretine elbette sahiptir.

Biz ise, Hz. İsa'nın yaratıldığı gibi bir yaratmayla Hz. Âdem'in çocuklarının çoğalmış olduğunu düşünmekteyiz. Bununla birlikte, Kur'an ve sünnetin açıklamadığı, elimizde de başka bir bilgi ve belge olmadığı için, çoğalma, yukarda saydığımız görüşlerden biri veya düşünemediğimiz bir başka şekilde de olmuş olabilir. Kesinlikle şu şekilde olmuştur demenin bilimsel olamayacağını düşünmekteyiz. Çünkü her söylenen bir iddiadan öteye geçmemektedir. İslam âlimlerinin söylediği gibi, biz de en doğrusunu Allah bilir diyoruz.

Şöyle bir şey hatıra gelebilir. Allah, Hz. Âdem'in çocuklarının, Hz. Âdem ve eşinden doğum yoluyla meydana geldiklerini bildirmesine rağmen, acaba neden Âdem'in çocuklarının nasıl çoğaldığını belirtmemiştir? Sebebinin bilemeyiz ancak İsmail Cerrahoğlu'nun da dediği gibi, Kur'an, insanın yaratılışını ve Hz. Âdem kıssası ile yaratılışın sırlarını anlatmış, insanın gaye ve hedefini öğretmiştir (Cerrahoğlu, 1973: 95). Kur'an insana faydalı olacak şeyleri anlatmış, bilip veya bilmemesinin insana ne fayda ve ne de zarar verecek konulara girmemiştir. Zaten Kur'an'ın amacı da budur.

Bütün bu açıklamalardan sonra sonuç olarak şunu diyebiliriz ki, yeryüzünde insanoğlunun ilk temsilcisi Hz. Âdem'dir. Ne zaman, hangi tarihte yaratıldığı bilinmemektedir. Cerrahoğlu'nun da dediği gibi, bu konudaki Tevrat'ta yer alan bilgiler ve İsrailî görüşler veya Âdem'den önce adamların olduğu görüşü kesin delillere dayanmamaktadır (Cerrahoğlu, 1973: 95). Bu nedenle bu görüşler birer iddiadan öteye geçmediğini söyleyebiliriz. Bu hususta Ehl-i Sünnetin görüşünü Ömer Nasuhi Bilmen kısaca şöyle özetlemiştir: “Dini metinlerimize göre, Allah Teâlâ yeryüzünde insanlardan ilk önce Hz. Âdem'i toprak ve sudan yaratmış, daha sonra kendisine ruh üflemiştir. Sonra da Hz. Âdem'in hayat arkadaşı olmak üzere Hz. Havva'yı yaratmıştır. Bu şekilde insanlığın ilk ailesi oluşmuştur. Bunların yaratılış tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Bunların yaratılışından itibaren günümüze kadar çok uzun asırlar geçmiştir. İşte insanların ilk babası Hz. Âdem ve ilk anası da Hz. Havva'dır. Delili ise, A'raf Suresi: 189, Fatır Suresi: 54, Secde Suresi: 7 ve Rum Suresi: 20. ayetleridir” (Bilmen, 2015: 189).

Bu konudaki genel kanaatimiz şudur: Hz. Âdem'den önce, bozgunculuk yapan ve kan döken varlıkların, kesin olarak ne var olduğunu ne de olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü bu konuda elde ne bir kanıt ve ne de kutsal bir metin vardır. Özellikle de Kur'an'da buna dair açık bir ayet olmadığı gibi, hadislerde de bir bilgi yoktur. Antropologların bulduğu fosiller ise, teoriden öteye geçmemektedir. İlk insan konusuna gelince, ilk insanın Hz. Âdem, eşinin de Hz. Havva ve insan türünün, tüm beşeriyetin de onlardan çoğaldığına inanıyoruz. Çünkü bu konuda hem kutsal metinlerde, özellikle de Kur'an-ı Kerim'de ve hem de hadislerde çok sayıda delil vardır. Mesela Nisa Suresi 1. ayette “Ey insanlar” diye hitap edilmektedir. Daha sonra tek nefisten Hz. Âdem ve eşi, o ikisinden de çok sayıda kadın ve erkek yaratıldığı belirtilmiştir.

Kur'an üzerinde azıcık bir araştırma yapanlar şunu çok iyi bilir ki, o, “ey insanlar” diye hitap ettiğinde, insanın veya inanmanın tüm insanları, insan türünü kastediyordur. Yine insaf sahibi her şahıs, Kur'an'ın son ilahi mesaj olduğunu ve bir kavme, bir topluma, bir yöreye değil, tüm insanlara gönderildiğini de bilir. Böylece yukarda mealini verdiğimiz A'raf Suresi 27. Ayetinde geçen “şeytan ebeveyninizi (ana-babanızı) kandırdığı gibi sizi de kandırmasın” ifadesinden tüm insanların kastedildiği gayet açıktır. Çünkü ayette “ebeveyninizi” ifadesi kullanılmıştır. Bu da Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya işaretir. Yine ayette, İblis'in onları, avret yerleri açılın diye kandırıp utanç bir duruma düşürdüğüne ve cennetten çıkmalarına sebep olduğuna da hem işaret ve hem de insanların şeytanların tuzağına düşmemesi için bir uyarı vardır. Bu konu Tevrat'ta da geçmektedir. Böylece tüm insanların babası Hz. Âdem, annesi de Hz. Havva'dır. İkisi de aynı özden, yani süzölmüş balçıktan yaratılmış ilk iki insandır.

Bir de insanın değil de meleklerin halife olduğu bir dünyada neler olurdu, daha doğrusu neler olmazdı hususunu bir düşünelim. A. Lutfi Kazancı'nın da belirttiği gibi şu hususlar olmazdı:

- a. Melekler yemeyip içmedikleri için tarım, çiftçilik ve hayvancılık söz konusu olmaz, baraj ve göletler yapılmazdı.
- b. Şehvet duyguları olmadığı için evlilik hayatı olmazdı. Evliliğin gereği olan ihtiyaçlar (ev, eşya vs.) da olmazdı.
- c. Üşüme, sıcaktan bunalma, tehlikeden korunma gibi bir problemle karşılaşmayacakları için ev, barınak, köşk gibi yapılar olmaz, imardan bahsedilemezdi.
- d. Bir yerden başka bir yere gitmeyi kolaylaştıran nakil vasıtalarına ihtiyaçları olmadığı için ulaşım vasıtalarının adı bile anılmaz, yollar, köprüler yapılmazdı.
- e. Haberleşme vasıtalarına ihtiyaç olmadığı için iletişim vasıtaları olmazdı.
- f. İşığa ihtiyaçları olmadığı için elektrik, yazı aletine ihtiyaçları olmadığı için bilgisayar olmazdı.
- g. Ticaret ve sanayiye ihtiyaçları olmadığı için atölye, fabrika, alış-veriş mekânları, pazarlar olmazdı.
- h. Hastalıklardan korunmak için tıbbi araştırmalar olmaz, ilaç sanayinden bahsedilmezdi (Kazancı, 2014: 32).

Bu maddelere birçok madde daha ekleyebiliriz. Demek ki, melekler yeryüzünde halife olsaydı, dünya, bu uzun ömrüne rağmen ilk günkü gibi kalır ve hayat ilk günkü haliyle devam ederdi. Dünya ve içindekilerden istifade edilmediği için, kâinattaki mahkukatın yaratılış amacı kalmamış olurdu. Allah, tüm bunlardan dolayı insanı halife kılmış, melekleri değil. O, hikmet sahibidir.

3.3.8. İki Âdem İddiası

Gerek Tevrat'ta ve gerekse İslamî kaynaklarda tek bir Âdem'den bahsedilir. Ancak Tevrat'a dayanarak yapılan ve yanlışlığı bilimsel olarak ispat edilen İbrani Takvime göre, dünyanın başlangıç tarihinin M.Ö. 3761 yılı olarak gösterilmesi ve Hz. Âdem'in de evrenin yaratılışından beş gün sonra yaratılması, bilim adamlarını başka araştırmalara sevk etmiştir.

Yine Tevrat'ta Hz. Nuh'un, Hz. Âdem'den sonra onuncu nesil olarak gösterilmesi, bu rivayetin İslamî kaynaklarda da tekrarlanması, jeolog ve araştırmacıların tespitlerine göre Nuh tufanının ise M.Ö. 3500 ile 2700'lü tarihler arasında düşünülmesi, bazı bilim adamlarını iki Âdem'in olduğu fikrine götürmüştür. Biri, çamur özünden yaratılan ve tüm beşeriyetin atası olan ilk insan Hz. Âdem, diğeri de çok sonraları gelen peygamber Hz. Âdem'dir demişlerdir.

Mümin Köksoy, "Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlıkta iki Âdemin olduğunu, ancak bunun açıkça ortaya konulmadığını, biri ilk insan ve Hz. Havva'nın eşi olan, cennete konulduğuna ve sonra da çıkartıldığına dair Kur'an ve Kitab-ı Mukaddes'te yer alan Hz. Âdem, diğeri ise, Tevrat ve İncil yorumcularına göre M.Ö. 3761 veya 3100 yılında doğmuş olan peygamber Âdem olduğunu" belirttikten sonra şunları söyler: "Kur'an, peygamber Âdem hakkında fazla bir bilgi vermemektedir. Tevrat ve İncil'de ise, bu iki Âdem birbirine karıştırılmıştır. Peygamber Âdem'in, M.Ö. 3100-3000 yıllarında Sumer ülkesinde yaşamış bir Sumerli olduğunu, krallar listesinde ve kutsal kitaplarda peygamber olarak bilinmesi, onun, Sumerlerin hem siyasi ve hem de dini lideri olduğunu ve Sumerlere gönderilmiş bir peygamber olduğunu göstermektedir" (Köksoy, 2011: 189).

M. Köksoy, M. R. Best'in Tevrat'a göre yaptığı tarihlemede (M.Ö.); Hz. Âdem 3100-3000, Hz. Nuh 2900, Hz. İbrahim 2000, Hz. Musa 1000 olarak belirtmektedir. Peygamber Hz. Âdem'den öncesi hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak hiç şüphe yok ki, bu iki Âdem arasında her kavme ayrı ayrı peygamber gönderilmiştir ama biz bilmiyoruz demektir (Köksoy, 2011: 196-201).

Eğer araştırmacıların Hz. Nuh tufanı tarihlemeleri doğru ve Hz. Âdem'den itibaren Hz. Nuh da onuncu nesil ise, İki Âdem'in varlığı kaçınılmaz olur. Böylece biri Kur'an-ı Kerim'de bahsedilen ve çamurun özünden yaratılan, insanlığın atası Hz. Âdem, diğeri ise, Kur'an'da bahsedilmeyen ve muhtemelen de peygamber olan Hz. Âdem olabilir. Çünkü ilk insan olan Hz. Âdem'in bu kadar yakın tarihte olması mümkün değildir. Aksi halde bundan 12 bin yıl önceye giden Göbekli Tepe ve ondan da daha ileri tarihlere gidecek yerleşim yerlerinin bulunması halinde bu yakın tarihin izahı mümkün olamaz. Ancak İbrani tarihinin yanlış olduğu tespit edilmişken, böyle bir varsayım üzerine bina edilmesi bizi doğru sonuca götürmeyebilir.

3.3.9. Hz. Âdem'e Tüm İsimlerin Öğretilmesi

Ayette, “Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti” (Bakara: 31) buyrulmaktadır. Bütün isimler mi yoksa Allah'ın murat ettiği isimler mi öğretilmiştir? Bu konu tartışılmış ve şu görüşler öne çıkmıştır:

a) Allah her şeyin ismini öğretti. Bunlar, delil olarak da İbn Abbas'ın şu rivayetini göstermektedirler: “Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti. Bu isimler, kişilerin, ismini söylediklerinde anladıkları nesnelerin isimleridir. Mesela hayvan, yer, deniz, dağ, merkep ve benzerleri ile kavimler ve başka eşya adlarıdır”. Mücahid ve Katade'den bu ayetin tefsiriyle ilgili gelen rivayette; “Allah neler yaratmış ise, yaratmış olduğu bütün varlıkları, bütün nesneleri, bu dağ, bu denizdir diye ona öğrettiği belirtilmiştir (Taberi, 1991: c, 1, 123-124; İbn Kesir, t.y: c, 1, 73).

b) Allah Hz. Âdem'e ancak hususi isimleri öğretti. Bunlar, özel olarak meleklerin isimlerinin öğretilmesini iddia etmektedirler.

c) Allah Hz. Âdem'e ancak bazı şeylerin isimlerini öğretti. Bunlar, özel bazı nesnelerin öğretilmesini ileri sürmektedirler. Bu öğretilen özel isimler, Hz. Âdem'in neslinden gelecek olanların isimleriydi demektirler (Taberi, 1991: c, 1, 125-127).

Bazıları da son iki görüşü birleştirerek, öğretilen isimlerin melekler ve zürriyetinin isimleri olduğunu savunmuşlardır. Abdulvahap Neccar'ın bu konudaki görüşü ise şöyledir: “Allah Hz. Âdem'e Adn cennetinde bulunan tüm şeyleri ilham etti, öğretti. Gözünün gördüğü tüm şeylere (hayvan, ziraat ve cüzlerine) isim koymayı öğretti. Çünkü Hz. Âdem bunları bilmeye muhtaçtı. Yediği, içtiği ve zevk duyduğu her şeyi bilmeye muhtaçtı. Melekler ise, yeme, içme ve bunlarla alakalı hiçbir şeye muhtaç değiller”. Yine Neccar, “Allah'ın ayette, “bunların isimlerini bana söyle” emrinden, o eşya ve cisimlerin huzurda olduğu, gözün onları gördüğü anlaşılmaktadır. Fakat bazıları bu isimler hususunda mübalağa yaparak tüm mevcut olan ve daha sonradan olacak şeylerin isminin öğretilmesini sanmışlardır. Oysa Hz. Âdem'e, kendisinin hissettiği ve orada mevcut olan şeylerin isimleri öğretilmiştir” demektir (Neccar, t.y: 20-21).

Yazır ve Süleyman Ateş'in de dediği gibi, bunlar da gösteriyor ki, Hz. Âdem'e az çok bir dil eğitimi, konuşma özelliği verilmiş, yani ilim ve kelam sıfatlarına mazhar kılınmıştır. Bu iki müfessirimiz bu ayetin, Hz. Âdem'den önceki yaratıkların dil yeteneğinden, yani konuşmadan yoksun olduklarına ve eşya hakkında bilgi sahibi olmadıklarına, bilgi, bilinçli işleme özelliği ve sanat kabiliyetinin ancak insanda ortaya çıktığına işaret ettiğini söylemişlerdir (Yazır, 1971: 310; Ateş, 1989: c, 1, 130). Yine Yazır, “aynı zamanda bu ayetin, Hz. Âdem'den önce bulunan mahlûkatın insan olmadığını belirttiğini ve aynı zamanda başlangıçtan beri var olmuş tüm dillerin, Hz. Âdem'in fitraten mazhar olduğu bu isimlerin öğretilmesi özelliğine borçlu olduğunu belirttiğini” söylemiştir. (Yazır, 1971: 310). Muhammed Esed ise, “dil bilimcilerin, isim teriminin “bir maddenin, bir eylemin veya bir niteliğin bilgisini temsil eden ayırt edici ifade olduğunu söylediklerini, felsefe literatüründe ise “kavrama” anlamına geldiğini, bu da, tüm isimlerin bu anlam örgüsü içinde, mantıki tanımlama ve dolaysıyla kavramsal düşünme mekkesini gösterdiği sonucuna varabiliriz. Burada Hz. Âdem'le bütün soyu, tüm insanlık kastedildiğini” belirtmektedir (Esed, 1999: 12).

Allah'ın, hiçbir varlığa vermediği özellikleri Hz. Âdem ve soyuna vermesi, insana verdiği önemi gösterir. Üstelik onların halife kılınması, hiçbir varlığın üstlenmediği emaneti onların yüklenmesi elbette önemlidir. Yeryüzüne yerleşip tabiattan, tüm yaratıklardan yararlanmaları için eşyanın isim ve özelliklerinin öğretilmesi, konuşma kabiliyeti verilmesi, anlama, anlatma, öğrenme, öğretme yetenekleri verilip bilen bir varlık kılınması ve böylece tabiata hâkim olması için insanların tüm bu kabiliyetlerle donatılması gayet doğaldır. Çünkü Allah,

“İnsanı yarattı. Ona beyanı (düşünüp ifade etmeyi) öğretti” (Rahman: 2-3). Yüce Allah, başta Âdem (as) olmak üzere insan türüne beyanı, yani duygu ve düşüncelerini, açık, anlaşılır ve güzel bir şekilde anlatma, anlama yeteneklerini verdi. Bu da ona isimlerin ve konuşmanın öğretilmesiyle oldu. Bu sayede meleklerin bilmediklerini bildi ve onların eremediklerine erdi (Yazır, 1971: 4663).

Bakara Suresi 30. ayette belirtildiği üzere meleklerin, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökcek birini mi sorumlu kılacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tespih ve takdis ediyoruz” demeleri, Taberi'nin de dediği gibi, Allah, Âdem'i yaratmaya başladığında, Rabbimiz nasıl bir mahlûk yaratırsa yaratsın, bizden daha âlimini, bizden daha saygılısını hiçbir vakit yaratmaz diyerek (Taberi, 1991: c, 1, 128) zımnen bu hilafete biz layığız. Çünkü onun sevilmeyen bu özelliğinin yanında, biz seni daima tespih ve takdis ediyoruz anlamına gelmektedir. İbn Arabî de meleklerin itirazı konusunda şöyle bir yorumda bulunur: “Meleklerle başka şeyler perdeliydi ve böyle olunca da kendilerinden üstün bir şey görmezler. (Yani kendi nefislerinde gördükleri kemal, başkalarında bulunan kemali görmelerine engel olur). Çünkü kendilerince onlar, Allah indinde olan bütün yüce makamlar ve yüksek mertebeler için gereken yeterliğe sahip oldukları zannı içindedirler” (İbn Arabî, 2018: 16).

Kanaatimiz, İbn Arabî'nin yorumunun dikkate alınması gerektiği yönündedir. Çünkü melekler sadece kendilerini biliyor ve en üstün vasıflara sahip olduklarını ve Allah'ı hakkıyla tesbih ettiklerini düşünüyorlardı. Zaten eşya isimleri imtihanında kaybedince, bilmediklerini itiraf ettiler.

Birçok müfessir gibi Süleyman Ateş de meleklerin bu itirazları, içlerinde belirtilen niyetin, yani lisan-ı haliyle takındıkları tavrın ve içte geçen sözün bir naklinden ibarettir. Yoksa hâşâ ne Allah meleklerle bir şey sorar, ne de melekler O'na itiraza cür'et edebilir. Zaten meleklerin konuşması, bizim anladığımız manada harf ve sesle değil, onların konuşmaları içlerindeki düşünceden ibaret olduğunu söylemektedir (Ateş, 1989: c, 1, 128). Neccar da “bazıları bu ayete bakarak meleklerin Hz. Âdem'in hilafeti dolayısıyla Allah nezdinde protesto ettiklerini sanır ki, tamamen yanlıştır. Öyleyse bunun anlamı nedir” diye sorarak şöyle cevap vermektedir: “Bu durum meleklerin, Hz. Âdem'e bu görevin verilisinin, tesbih ve takdis etmelerine rağmen kendilerine verilmeyişinin hikmetini öğrenme arzularının içlerine doğmasından ibarettir. Çünkü meleklerin ne ziraat ve çeşitlerine, ne gemiye, ne ağaç dikmeye, ne diğer şeylere, ne üretime, ne de kimyevi terkiplere ihtiyacı vardır. İnsanın yıllarını tüketen bu bilgilere hiç ihtiyaçları yoktur. Bu nedenle melekler halife tayin edilmedi” demektedir (Neccar, t.y: 19-21). İşte Yüce Allah da aynı ayetin sonunda, “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” diyerek, meleklerin bilemedikleri çok şeyin olduğunu haber vermektedir.

Meleklerin bilmediği bu hususların, Hz. Âdem'e öğretilen isimler olduğunu, yani insanın bu öğrenme ve öğretme kabiliyetiyle ilimde, fende, teknikte, sanatta çok ilerleyeceğini, tabiatı hâkimiyeti altına alacağı ile ilgili bilgiler olduğunu söyleyenler vardır (Ateş, 1989: c, 1, 130). Bunun yanında, Katade'den gelen bir rivayette de belirtildiği gibi, bundan kastın, Hz. Âdem soyundan peygamberler geleceğini, onların içinde sıddıklar, şehitler, salihler, zahitler, veliler, iyiler, ilmiyle amil âlimler, huşu ile ibadet eden abitler, Allah'ı sevenler, peygamberlerine tabi olanların olduğunu belirtenler de vardır (Taberi, 1991: c, 1, 128; İbn Kesir, t.y: c, 1, 70). Bunun anlamı, meleklerle, bu insan türünün hepsi fesat çıkaran, kan akıtan, adam öldüren değil, demin belirttiğimiz insanlar da vardır ki, şu an siz bunları bilemezsiniz demektir.

Neccar, “Allah Teâlâ meleklerle, bu yaratıkla ilgili bilmedikleri sırları bildiğini, yine onun halife tayinindeki sırrı da kendisinden başka kimsenin bilmediği bir husus olduğunu onlara haber verdiğini” söylemektedir (Neccar, t.y: 19).

Allah, meleklerin içlerinden geçirdiği bu durumdan dolayı onları imtihana tabi tuttu. Yani itiraz imtihanı getirdi. Onlara eşyayı göstererek; “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin” (Bakara: 31) diyerek onları ispata çağırdı. Onlar melek olduğu için yalan söyleyemezlerdi. Bu nedenle gerçeği itiraf edip şöyle dediler: “Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin” (Bakara: 32) diyerek aciz olduklarını bildirip hakikati teslim ettiler. Daha önce de belirttiğimiz gibi meleklerin bu şeylere ihtiyacı yoktu. Bu nedenle de onların ismini de bilmiyorlardı.

Yüce Allah Hz. Âdem’i de aynı emirle imtihan etti. Şöyle ki:

“Ey Âdem! Onlara bunların isimlerini söyle.” Âdem, meleklerle onların isimlerini bildirince Allah, “size, göklerin ve yerin gaybını şüphesiz ki ben bilirim, yine açığa vurduklarınızı da gizli tuttuklarınızı da ben bilirim demedim mi?” (Bakara: 33) diyerek meleklerin kendilerine verilen bilgi kadar ilim sahibi olduklarını, gaybı, melekler de dâhil hiçbir varlığın bilmediğini belirtmiştir. Zaten melekler de bu hatalı fikirlerinden dolayı mahcup olmuş ve Allah’ın, Âdem’e secde ediniz emrine hemen uymuşlardır.

3.3.9. Meleklerin Hz. Âdem’e Secdesi Meselesi

Melekler eşyanın isimlerini bilmeyip, Hz. Âdem bilince, Allah meleklerle, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu” (Bakara: 34).

Allah’ın bu emri, Hz. Âdem’e ruh üflenmesine şahit olan ve hazırda bulunanlara idi. İblis de oradaydı. Çoğunluğun melekler ve İblis’in de fert olması sebebiyle emir hazır olanların çoğunluğu dikkate alınarak verilmiştir. Böyle olması Arapça dil kaidelerine uygundur. Zaten ayetin devamında İblis’in emre karşı geldiği belirtilerek İblis’in de bu emre muhatap olduğu anlaşıyor. Ancak bazılarının iddia ettiğinin aksine İblis meleklerden değildir. Çünkü hiç kimse, İblis’in kendisi için İğtirdiği delilden daha kuvvetli delil getirmez. A’raf Suresi 12. ayette belirtildiği gibi secde etmemesinin sebebini, Hz. Âdem’in topraktan, kendisinin ise ateşten yaratıldığını, ateşin topraktan üstün olduğunu ileri sürerek açıklamıştır (Neccar, t.y: 23).

Meleklerin buradaki secdesi, ibadet secdesi değil, ihtiram (saygı) secdesidir. Bütün İslam âlimleri bu konuda ittifak etmişlerdir (Razi, 1995: c, 1, 231). Çünkü ibadet secdesi sadece Allah için yapılır. Başkası için secde etmek şirk, yani Allah’a ortak koşmak olur ki, “Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz” (Nisa: 48) buyurarak, şirkin, kesinlikle affetmeyeceği bir günah olduğunu ve şirk koşanların da ebedi cehennemlik olduklarını belirtmiştir. Neccar’ın da dediği gibi bu selamlama, Hz. Âdem’in tam bir beşer olarak tamamlanmasının merasimiydi (Neccar, t.y: 16). Razi de, meleklerin bu secdesiyle ilgili belli başlı şu iki görüşün olduğunu belirtmektedir:

a) Hz. Âdem için bir tazim ve onurlandırmadır. Ona saygı gösterme ve onu selamlama anlamına gelir. Bu, tıpkı Hz. Yakub ve oğullarının Hz. Yusuf’a secdesi gibidir (Zemahşeri, 1997: c, 1, 156). Onların Hz. Yusuf’a secdesi, hükümdar ve büyüklerin selamlanması gibi onu selamlamalarıdır (Rıza, 1990: 214).

b) Secde; sözlükte inkiyad, boyun eğme, baş eğme gibi anlamlara gelir (Razi, 1995: c, 1, 232). Bu da meleklerin Hz. Âdem’e biat etmeleri anlamına gelmektedir (Yazır, 1971: 319).

Bazı âlimler ise, meleklerin Hz. Âdem’e secdesinden kastın, akıl ve irade yeteneği kazanan insana tabiat kuvvetlerinin boyun eğmesi olduğunu iddia etmişlerdir. Çünkü insan akıl gücünü kazanınca, tabiat kuvvetlerini emri altına almış, onlardan yararlanmasını da, zararlarını önlemesini de bilmiştir (Ateş, 1989: c, 1,144). Nitekim Reşid Rıza, “Muhammed Abduh’un, Yüce

Allah, yasalarını yönetmekte olan arz meleklerini, Hz. Âdem ve soyunun emrine verdiğini, çünkü Allah, insan türünü, yasalarından yararlanma istidadında (kabiliyetinde) yarattığını söylediğini” zikretmektedir (Ateş, 1989: c, 1, 323). Ali Şeriatî de meleklerin Hz. Âdem’e secdesini, bütün tabiat ve tabiat ötesi güçlerin insan adında yüce bir varlığa teslimiyeti anlamına geldiğini söylemiştir. Yalnız buradaki insanın, kabiliyet ve yeteneklerini kullanabilen insan olduğunu da belirtmiştir (Şeriatî, 2017: c, 1, 300).

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, meleklerin Hz. Âdem’e secdesi, kesinlikle ibadet secdesi değildir. Bu, bir saygı, biat, boyun eğme, Allah’ın yücelttiği bu varlığa selam verme, belki tabiat ve tabiat ötesi tüm varlıkların insanoğlunun emrine verilmesi, insanın bilim sahasında yaptığı gelişmelerle onları emrinde kullanmasıdır. Belki de bunların hepsidir.

Birçok müfessire göre, Allah’ın secde emri, bütün melekleri kapsamıştır. Çünkü “el-melaîke” kelimesi hem çoğul gelmiş ve hem de başında “el” takısı var. Arap dili kurallarına göre bu takı, istiğrak ifade eder, yani başına geldiği ismin tüm fertlerini kapsar. Ayrıca “küllühüm” denilerek tüm melekleri kapsadığını tekraren pekiştirmiştir. Bazıları da bunların yer melekleri olduğunu söylemişlerdir (Ateş, 1989: c, 1, 126). Allah secde emrine uymayan İblis’e;

“Ey İblis! Ellerimle yarattığıma saygı ile eğilmekten seni ne alıkoymdu? Büyüklük mü tasladın, yoksa üstünlerden mi oldun?” dedi. İblis, “ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın” dedi. Allah, şöyle dedi: “Öyle ise çık oradan (cennetten), çünkü sen kovuldun” (Sad: 75-77; bkz. A’raf: 12-13; Hicr: 32-34) buyurarak İblis’i bulunduğu yüce konumundan ve melekler arasından kovmuş oldu.

İblis, kendince secde etmemesinin gerekçesini şöyle açıklamamıştır: Âdem’in topraktan, kendisinin ise ateşten yaratıldığını, ateşin topraktan hayırlı ve üstün olduğunu, hayırlı maddeden yaratılanın da hayırlı ve üstün olacağını, dolayısıyla üstün olanın kendinden aşağı olana secde etmesinin yakışık almayacağını, böylece bu emrin iyi ve makul olmadığını ileri sürmüştür. Aslında İblis, yaratıldıkları maddeleri doğru söylemiş ama ondan sonra yaptığı kıyasla haktan sapmıştır. Çünkü hem bilgiçlik taslamış ve hem de hiçbir delili olmadan yaratıldığı maddenin, yani ateşin üstünlüğünü ileri sürerek ırkçılık yapmıştır. Yani İblis, Allah’ın emrine ilk karşı gelen olduğu gibi, aynı zamanda ilk ırkçıdır ve ırkçıların piridir. Bunları söyleyen İblis, Hz. Âdem’e olan kıskançlığı yüzünden, bu emri verenin Allah olduğunu umursamayıp emre karşı gelmiştir. Toprak ve ateşin üstünlük meselesinin de ilmi bir izahı yoktur. Bu tamamen İblis’in bir hezeyanıdır.

Yazır, “Allah’ın bu ana kadar İblis’i imtihan etmediğini, onun melekler içinde bulunması ve verilen emirlerin kendi arzusuna uygun olması sebebiyle isyan etmemiş olduğunu, bu durumda onun isyan edip etmeyeceğinin belli olamayacağını” söylemiştir. “Çünkü bu emir İblis’in neye ibadet ettiğini de göstermiştir” dedikten sonra, İblis’in şu üç noktada hata ettiğini söylemiştir:

a) İblis emri takdir edememiş, münakaşa ve itiraz yolunu seçerek, kendisine verilen yetkiyi aşmış, makam gaspı sevdasına düşmüştür.

b) İslam’da kesin bir hüküm olan ve Mecelle’de de bir kaide olarak zikredilen, “mevrid-i nasta kıyas ve içtihad mahal yoktur”. Yani ayet ve hadisin kesin olarak belirlediği bir konuda ne içtihat yapılır ve ne de kıyas yoluna gidilir. İblis, Allah’ın kesin hükmünü çiğnemiştir.

c) İblis üstünlüğü maddede aramış, Hz. Âdem’in yüce kılındığını hesaba bile katmamıştır. Bu nedenle cennetten veya meleklerin arasından çıkarılmıştır (Yazır, 1971: 2132).

İblis, Allah’ın kendisine lütfettiği makamı, sahip olduğu konumunu, nefesine uyarak kötüye kullanmış, ıslahatçı olması gerekirken bozguncu olmuş, Hz. Âdem’e olan kin ve hasedini, Allah’a isyana kadar götürmüştür. Allah ikaz edince de pişmanlık duyup tövbe etmesi gerekirken, insanları kandırmak, yeryüzünde bozgunculuk yapmak için kıyamete kadar mühlet, yani isyan ve küfrünün artması için Allah’tan izin istemiştir. Tarihin her döneminde, şeytanın yolundan giden, onun metodunu izleyen liderler, yöneticiler, sistemler ve adamlar olmuştur. Allah’ın peygamberlerine, onların getirdiği dine karşı çıkıp onların amansız düşmanı olmuşlardır. Bunlar

da aynen şeytan gibi zulüm, haksızlık ve ifsat hareketlerine devam etmişler ve kıyamete kadar da devam edeceklerdir. Burada melek zihniyetiyle İblis zihniyetinin arasındaki fark da açıkça ortaya çıkıyor. Melekler, madem Allah emretmiştir, o halde emri sorgulamayıp hemen yerine getiririz deyip emre uymuşlar. İblis ise, hem kibirlenmiş ve hem de karşı gelmiştir. Uyarılınca da çeşitli bahanelerle isyan ve kibrine devam etmiştir. İşte müminin, Allah'ın emrine melekler gibi sorgusuz, sualsiz uyması gerekir. O, şeytan gibi asilik yapamaz.

3.3.10. Hz. Âdem'in Peygamberliği

Kur'an'da, Hz. Âdem'in nebi veya resul olduğuna dair açık bir ifade yoktur. Ancak ona yüklenen görevler, verilen sorumluluklar, isimlerin tümünün öğretilmesi, yasak ağaca yaklaşmayın hitabıyla ona helal ve haramın bildirilmesi, Allah'ın onunla konuşması ve halife olarak tayin etmesi, onun peygamberliğine işaretler. Çünkü yaratılan her insan, Allah'a inanmak, ona ibadet etmek, Allah'ın emir ve yasaklarına uymak, kısacası O'nun koyduğu kurallar çerçevesinde hayatını sürdürmekle mükelleftir. Bu da vahiy ve o vahyi insanlara sunan peygamberler vasıtasıyla olur. Hz. Âdem, eşi ve çocukları da Allah'a ibadet etmek ve O'nun emirlerine göre yaşamakla yükümlüdürler. Ayrıca Allah, bir topluma peygamber gönderip hükmünü bildirmedikçe, o topluma azap etmeyeceğini bildirmektedir (Bkz. İsrâ: 15). Bu nedenle ilk insanın ilk peygamber olması hem akla ve hem de bu ayete uygun düşmektedir. İlahi kaynaklı üç din de Hz. Âdem'i ilk insan ve ilk peygamber olarak kabul eder ve buna inanır.

Pezdevi, bu konudaki görüşleri şöyle izah eder: “Kıble Ehlinin tamamı¹⁹, Hz. Âdem'in peygamber olduğunda ittifak halindeler. Bir kısım Mutezilenin inancı, onun peygamber olmadığı şeklindedir. Onlara göre Allah âlemi yarattığı zaman henüz insanlar yoktu ki peygamber gönderilsin. Eğer peygamber olduysa, çocuklara sahip olduktan sonra olmuştur. Âdem, çocuklara sahip olmadan önce, Allah'a isyan etmiştir. Bu durum peygamberlik sıfatlarına uymaz. Çünkü onlar büyük günahlardan münezzehtirler (uzaktırlar)” dedikten sonra, “Kıble Ehlinin tamamı ise; “Şüphesiz Allah, Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ailesini (soyunu) ve İmran ailesini (soyunu) birbirinden gelmiş birer nesil olarak seçip âlemlere üstün kıldı. Allah, her şeyi hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir” (Al-i İmran: 33-34) ayetini delil alarak, Allah'ın onu seçmesi onun peygamberliğine delalet eder demişlerdir. Çünkü Allah her peygamberi seçtiğini bildirmiştir dediklerini” belirtmiştir (Pezdevi, 1980: 134-135).

Ayete dikkat edersek, Allah, Hz. Âdem'i, Kur'an'da açıkça peygamber olduğu bildirilen Nuh, İbrahim ve oğulları İsmail, İshak, Yakup ve Yusuf peygamberler ile İmran ailesinden gelen İsa peygamberle birlikte seçtiğini belirtmektedir. Bunlar peygamber, Hz. Âdem değildir demenin haklı bir gerekçesi olamaz. Bilakis bu, Hz. Âdem'in peygamber olarak seçildiğinin en büyük kanıtıdır.

Pezdevi, “Peygamber olması için kimse yoktu sözü de kabul edilemez. Âdem (as) ile birlikte eşi Havva vardı. İkinin de dini hükümlere ihtiyaçları vardı. Bundan dolayı da bir peygamber gerekliydi. O, bunun için de peygamberliğe tayin edilmişti. Çocuklarının da dini hükümlere ihtiyaçları vardı. Âdem (as) onların en iyisi idi. Allah kadınlardan da peygamber göndermemiştir. “İsyandan dolayı peygamberliğe layık değildir” iddiasına karşı cevabımız şudur: “Andolsun, bundan önce biz Âdem'e (cennetteki ağacın meyvesinden yeme, diye) emrettik. O ise bunu unuttu. Biz onda bir kararlılık bulmadık” (Taha: 115) ayeti, onun isyanının nisyan (unutma) olduğunu göstermektedir. Bu, büyük günah değil, ayak sürçmesidir, küçük günahtır. Bu, peygamberliğin sıfatlarına hâlel getirmez. Zira peygamberler zelleden (küçük kusurlardan) masum değillerdir” (Pezdevi, 1980: 135-136).

Zaten yasak ağaca yaklaştıkları için üstleri açıldığından dolayı utanıp üstlerini yapraklarla örtmeye çalışan ve hemen pişmanlık duyan Hz. Âdem ve eşine, Allah Teâla, affedilmeleri için, “Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan

¹⁹Namazda Kâbe'ye dönmenin farz olduğunu kabul eden ve bunu fiilen yapan ve İslam kelamcılarının küfürle itham etmedikleri Müslüman tüm mezhepler (yazarın notu).

edenlerden oluruz” (A’raf: 23) şeklinde dua etmelerini de öğretti. Onlar da bu duayı yaparak bağışlanmalarını dilediler. Allah da bağışladı.

Yine Ebu Zer’den gelen bir rivayette, ben Allah Resulü (sas)’den, Âdem nebi miydi, diye sordum. O da “evet nebi ve resuldü. Allah onunla açıkça konuştu” dedi (İbn Kesir, t.y: c, 1, 78). Bazı kaynaklar, ona yirmi bir sahife verildiğini, Taberi ise, ona 10 sahife verildiğini, Cebrail’in o on sahifeyi ona öğrettiğini, hece ve ebced harflerini tamamen öğrettiğini, onun da öğrenip yazı ile yazdığını ve çocuklarına öğrettiğini söylemektedir (Taberi, t.y: c, 1, 91). Ancak Agâh’ın da dediği gibi gerek verilen sahifeler, gerekse yazdığı yazıyla ilgili ve gerekse Hz. Âdem dönemine ait elimizde maddi bir kayıt veya bir doküman yoktur (Agâh, 2009: 222). Bu nedenle rivayetlerle yetinmek ve akla, mantığa uyanı seçmek durumundayız.

Kur’an’ın, hem Hz. Âdem’in Allah’ın emir ve yasaklarına tabi oluşundan ve Allah ile konuşmasından bahsetmesi, hem de onun, eşi ve çocuklarının Allah’ın şeriatına muhtaç olması - ki, vahiy gelmeden de bunların bilinemeyecek olması-, onun peygamber oluşunda şüphe hiç mahal bırakmadığı kanaatindeyiz. O ilk insan olduğu gibi, aynı zamanda da ilk peygamberdir. Aksini iddia eden azınlık grubun delilleri yetersiz olduğu gibi, insanlığın peygamberlere aklen olan ihtiyacı gerçeğine de ters düşmektedir.

3.3.11. Hz. Âdem’in Cennet Hayatı

Hz. Âdem’in yerde yaratıldığında ittifak vardır. Ancak konduğu cennetin neresi olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Çünkü ayetlerde, o ve eşinin iskân edildiği cennetin “Daru’l-Huld”, yani ebedi cennet olup-olmadığına dair bir açıklama geçmemektedir. İbn Kesir, bu hususa dikkat çekerek, cennetin gökte mi, yerde mi olduğu hususunda âlimlerin ihtilaf ettiklerini, çoğunluğun görüşünün onun gökte olduğunu, Katade ve Mutezilenin ise, cennetin yerde olduğuna inandıklarını bize aktarmaktadır (İbn Kesir, t.y: c, 1, 78). Ayrıca Übey b. Ka’b, İmam Ebu Hanife, İmam Maturidi, Razi ve Ebu Müslim el-İsfehani gibi bazı âlimler de konulan cennetin yeryüzünde bir bahçe olduğu görüşündedirler (M. Öztürk, 2016a: 146). İbn Abbas da bunun ebedilik cenneti değil, ikamet etme anlamındaki adn cenneti olduğunu söylemiştir (Ateş, 1975: 143).

Bu görüşleri belirttikten sonra “cennet” kelimesinin anlam ve açıklamasına geçebiliriz. Rağıb, cennet kelimesinin “Cenne” fiilinden geldiğini ve kelime anlamı olarak, gecenin eşyayı örtüp gizlemesi gibi bir şeyi örtmek olduğunu, cennet kelimesinin ise, ağaçlarının yeri örttüğü her bahçe demek olduğunu belirtmektedir (İsfehani, t.y: 98). Cennet kelimesi genelde bahçe, özelde ise, hesap görüldükten sonra inananların konulduğu ebedi cennet anlamına gelmektedir.

Hz. Âdem ve eşinin konulduğu cennetin yeryüzünde bir bahçe olduğunu söyleyenler, bu görüşlerini şu delillerle beslemektedirler:

a) Hz. Âdem’in yerde yaratıldığında ittifak vardır. Onun gökyüzüne nakledildiğine dair ayetlerde bir açıklama yoktur. Eğer Hz. Âdem, gökteki cennete çıkarılmış olsaydı, bu husus Kur’an’da mutlaka zikredilirdi.

b) Allah gökteki cenneti “Cennetu’l-Huld” yani ebedi cennet olarak vasıflandırmış. Oysa Hz. Âdem ve eşinin iskân edildiği yeri bildiren Bakara Suresi 35. ayette, sadece cennet olarak geçmektedir.

c) Eğer konuldukları cennet, bildiğimiz ebedi cennet olsaydı, onlara yasak konmaması gerekirdi. Cennette yasak yoktur. Orası nimet yeridir, külfet yeri değil. Oysa o ikisi günah işledi.

d) Eğer ebedi cennet olsaydı, Taha Suresi 120. ayette belirtildiği gibi, Şeytan Hz. Âdem’e ebedilik ağacını göstermeye cesaret edemezdi.

e) Cennette kâfirler bulunmaz. İblis, cennetten kovulduğu için, onun tekrar cennete girmesi mümkün değildir.

Cennette İblis bulunamazdı görüşüne, cennetin dışından onlara vesvese verdi. Çünkü İblis'in vesvesesinin cennete girmesine bir engel yok diyerek itiraz edenler vardır. Nitekim bugün telsiz telefonla on binlerce km. uzaklığa sesler duyurulabiliyor. (Neccar, t.y: 24). Hele bugünkü görüntülü telefonu düşünürsek bu olamaz diyemeyiz.

f) Cennet ebedilik yurduudur. Allah, Hicr Suresi 48. ayette belirttiği gibi mükâfat olarak oraya koyduğu kimseyi bir daha oradan çıkarmayacaktır (Bolay, 1989, 360; M. Öztürk, 2016a: 146; Tabbara, t.y: 43-44).

Bu konuda başka delil getirenler de vardır. Mesela Bâtını-İsmaili Mezhebinden olan Hüseyin b. Velid, eğer bu, huld cenneti olarak kabul edilirse, bu yasak ağacın mantığını akılla kavramak mümkün olmaz. Çünkü bu ağaç iyi bir ağaç ise, neden Âdem'e yasaklandı? Yok, eğer kötü idiyse, Allah, kötü ağacın cennette yer almasına niçin izin verdi? Mantıken bakılınca bu ağacın cennette yer almaması gerekliydi demektir (M. Öztürk, 2016a: 154). Fakat biz daha fazla uzatmayıp bu kadarıyla yetineceğiz. Şimdi de “Cennetu'l-Huld” yani ebedi cennettir diyenlerin delillerine bakalım:

a) Hz. Âdem ve eşinin konulduğu ve Taha Suresi 117-119. ayetlerinde özellikleri belirtilen cennet, Adn cennetlerinin özellikleridir, dünya bahçelerinin değil.

b) Adn cennetlerine giren bir daha çıkmaz denirse, bu doğru değildir. Zira melekler cennete girer ve çıkarlar. Ancak oraya mükâfat olarak giren bir daha çıkmaz.

c) Cennete giren bir daha çıkmaz hususu duruma göre değişir. Mukim olarak girmekle misafir olarak girmek aynı değildir. Nitekim Efendimiz (sas) Mirac esnasında cenneti müşahade ettiğine ve cennete girip çıktığına dair hadisler vardır.

d) Kur'an'da, cennet kelimesi “el takısı”yla geldiğinde ebedi cennetin kastedildiği bilinen bir husustur. Dünyada herhangi bir bahçenin belirli el takısıyla kullanılması düşünülemez.

e) Bakara Suresi 36. ve 38. ayetlerde geçen “ihbitu” (ininiz) lafzının, yüksek bir yerden aşağı ininiz anlamı taşıdığından, bu cennetin gökteki cennet olduğunu söylemişlerdir (Pezdevi, 1980: 238; Yazır, 1971: 322). Ancak “ihbitu” ifadesinin başka anlamlarının da olduğunu belirtmemizde yarar vardır. Bu lafız, bir yerden başka bir yere geçmek anlamını da içerir. Bu cennetin dünyada olduğunu söyleyenler, “ihbitu” ifadesinin bu anlamını almış ve görüşlerine delil saymışlardır.

Bunların dışında bazı âlimler de, bu konuda sahih ve sağlam deliller bulunmadığı için, iki iddianın da doğru olabileceğini, bu nedenle tartışmanın bir fayda temin etmeyeceğini söylemişlerdir (Bolay, 1989: 361). Biz de bu âlimlerin görüşüne katılıyoruz. Zira ileri sürülen her delilin tartışılabilir bir yönü vardır. Çünkü Kur'an'da geçen aynı ibareden farklı anlam çıkarmışlardır. Bu konuyu kıyamete kadar da tartışsak değişen bir şey olmaz. Kaldı ki, bu yerin bahçe veya ebedi cennet olması çok da önemli değildir ve durum değişmez. Önemli olan bizim, İblis'in Hz. Âdem ve eşini kandırmasından ders çıkarıp şeytanların tuzağına düşmememizdir. Bu kıssanın amacı da bu değil midir?

Tevrat'ta (Tekvin: 2/10-14) cennetin geniş oluşundan ve Pıson, Gihon, Fırat ve Dicle'nin sularıyla sulandığı belirtildiğinden hareketle, William Smith gibi bazı araştırmacılar, bu bahçenin içinde her türlü hayvanın yaşadığını, insanın fiziksel özelliklerine son derece uygun ortama sahip olduğunu ve İran Körfezi ile Kafkasya'nın güneyine kadar uzanan bir bölge olduğunu söylemişlerdir (M. Öztürk, 2016a: 145). Ancak bu cennetin Filistin'de yahut Fars ile Kirman arasında olduğu, Hz. Âdem'in hubutunun da Hint'e olduğunu söyleyenler olmuştur (Yazır, 1971: 321). Bunun yanında, Yemen'de bulunan Aden şehri olduğunu, Babil'in Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan bir yer olduğunu veya Basra'nın Kırna ilçesi olduğunu iddia edenler de olmuştur. Bunlardan başka Şanlıurfa'ya 10-15 km. uzaklıkta bulunan eski ismi Adene, yeni ismi Gürpınar olan köyün sakinleri de, sürgünden sonra Urfa'ya yakın bir yerde yüz yıl yaşadktan sonra buraya yerleşip çiftçilik yaptığını söylemektedirler. Göbekli Tepe'nin keşfi, sürgünden buraya, buradan da Aden'e gittiğini düşündürmektedir. Kısacası her millet kendi coğrafyasında bulunduğunu iddia

etmiştir. Bu, elbette gerçek olduğundan değil, dikkat çekmek için yapılmıştır (Agâh, 2009: 242-243). Mesela Alman Der Spiegel dergisinin Haziran 2006 sayısında yayınlanan bir makalede, Tevrat'ta bahsedilen Aden bahçesinin Göbekli Tepe olabileceği iddia edilmiştir (Toprak, 2020: 249).

Tevrat'ta Aden Bahçesi “Gan Eden” diye isimlendirilir. Sumer metinlerinde ise, “Edin” şeklinde Fırat ile Dicle arasındaki bir bölgenin adı olarak geçer. Eden, İbranicede bolluk ve bereket anlamına gelip mükemmel bir hayatı, cennet hayatını ifade eder (M. Öztürk, 2016: 147).

Tüm bu açıklamalardan anlaşılan şu ki: Hz. Âdem ve eşinin konulduğu cennetin ebedi cennet mi, yoksa dünyadaki bir bahçe mi olduğu konusunun çözüme kavuşturulması kesinlikle mümkün değildir. Hele yeryüzünde bir bahçe diyenlerin, bunun nerede ve hangi bahçe olduğunda ittifak etmesi hiç mümkün değildir. Çünkü her halk, kendi ülkesinde, kendi kentinde, kendi köyünde olduğunu iddia eder ki, hem onunla bir paye kazanmak ister ve hem de turistik bir amaç güder.

Hz. Âdem ve eşinin, cennette bir ağaç hariç istediklerinden yemelerinin söylenmesi, yani cennette bol nimetlerin bulunması, ebedi olan Cennet'i hatırlatmaktadır. Buna rağmen bizim ağır basan görüşümüz ise, bu cennetin, dünyada bir bahçe olduğu ve bu bahçenin de Hz. Âdem'in torunları olan İdris ve Nuh peygamberlerin yaşadığı kabul edilen ve birçok peygamberin de yaşadığı bilinen Mezopotamya veya civarında olduğu yönündedir.

3.3.12. Yasak Ağaç ve Hubut (Cennetten Düşüş)

Hz. Âdem kıssasında, üzerinde en çok tartışılan ve kesinlikle ne olduğu bilinmeyen konulardan biri de yasaklanan ağaçtır. Yasak ağacın ne olduğu hususunda birbirinden farklı çok nesne söylenmiştir. Tevrat'ta iki yasak ağaçtan bahsedilir. Bunlardan biri “hayat ağacı”, diğeri ise “iyilik ve kötülüğü bilme ağacı” olu, meyvesini yemenin cezası da ölüm olarak belirtilmiştir (Tekvin: 2/15-17).

“Hayat ağacı” terimi başta Eski Şark olmak üzere dünyanın birçok yerinde bilinmekteydi. Mesela Mayalarda, Cermenlerde, Hintlilerin kutsal kitabı Vedalar'da, Eski Mısır'da biliniyordu. Asur ve Babil metinlerinde ise, bunun yerine daha çok “ölümsüzlük bitkisi” terimi geçer. Hayat ağacının ölümsüzlük bahsettiğine ve bunun da ilahlara mahsus olduğuna, bu nedenle çeşitli varlıklarla korunduğu için ona ulaşmanın zor olduğuna inanmaktaydılar (Bolay, 1989: 361). Daha önce de bahsettiğimiz gibi Uzak Doğu kültür ve inanisında, Âdem ve Havva'nın yerini Yama ve Yami alır. Onlarda yasak meyve, ebedilik manasında olan aşktır (Şeriati, 2017: c, 1, 302).

Hayat ağacının veya o anlama yakın bir ağaç veya bitkinin, birçok kültür ve inanişta kendisine yer bulması, insan kökeninin bir (Hz. Âdem) olduğunun ve aynı bilgi veya inanişın zamanla bölgeden bölgeye, inaniştan inanişta, kültürden kültüre az veya çok farklılıklar arz ettiğinin delilidir. Eğer Hz. Âdem'in yaratılma ve cennete konma gerçeği olmasaydı, bu kadar birbirinden farklı bölgede, bir de o günkü ulaşım zorluğu ve yazının yaygın olmayışı da dikkate alındığında, bu düşüncenin mevcudiyetinin bir başka izahı kolay olmasa gerektir.

Hristiyanlıkta ise, cinsel hayattan kinaye olduğu fikri vardır. Hristiyanlıktaki ruhbanliyetin, yani rahip ve rahibelerin evlenmemeleri ve evlenmemenin bir ibadet olduğu inancının buraya dayandığı tahmin edilmektedir (Yazır, 1971: 323). Ayrıca Hristiyanlıkta, ilk günah veya asli suçun da Hz. Âdem'in yasak ağaca yaklaşmasıyla oluştuğuna ve miras yoluyla tüm insanlığa intikal eden bu suçun ancak vaftizle af olacağına inanılır. Eski sembolizm konusunda önemli bilgi ve birikime sahip Madama Balvatsk ise bu yasak ağacın “gizli bilgi” sembolü olduğunu söyler (Ateş, 1975: 143).

Kur'an'da ise, sadece “bu ağaç” denilmektedir. Fakat gerek ayetlerde ve gerekse hadislerde bu ağacın ne olduğu veya hangi cins bir ağaç olduğu belirtilmemiştir. Bu nedenle bu yasak ağaçla ilgili birçok görüş ortaya atılmıştır. Ancak bu görüşlerin İslam dışı, özellikle de İsrailiyat kaynaklı olduğu kesindir.

İbn Kesir, yasak ağacın; asma, buğday, başak, buğday tanesi, zeytin, hurma, incir olduğuna dair rivayetlerin olduğunu belirttikten sonra, Taberi'nin ise, "ayet ve hadislerde belirtilmediği için bu ağacı tayin etmemiz mümkün değildir. Ayrıca bunu bilip veya bilmemenin âlime bir fayda veya zararı da yoktur" dediğini belirtmektedir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 79). Taberi, Ebu el-Aliye'nin, onların meyvesini yediği ağaçtan yiyen herkesin, büyük abdeste çıkacağını, cennette ise abdeste çıkmak yoktur dediğini nakleder (Taberi, 1991: c, 1, 141). Yazır ise, "Âdem ve eşinin, "biz nefsimize zulmettik" sözlerinin, biz haddimizi aştık, hakkımız olmayanı aldık demektir ki, Yüce Allah, Hz. Âdem'e mutlak hürriyet ve mutlak hilafet vermemiş, sınır koymuştur. Cennetteki bu ağaç, Hz. Âdem'in salah ve saadetinin değişmesine sebep olma gibi bir özelliği olduğunu hatıra getirir" demektir (Yazır, 1971: 322).

Süleyman Ateş ise, "Kur'an'da geçen şekliyle "şeceretü'l-huld" yani ebedilik ağacı olan bu ağacın, insanın devamlı yaşayabilmesi için başvurduğu cinsel üremenin sembolüdür". Muhammed İkbâl, Mustafa Mahmud, Abdulvedud gibi son dönem âlim ve düşünürlerinin de bu görüşte olduğunu belirtmektedir (Ateş, 1975: 143). Tabbara da, Reşit Rıza'nın, "Hz. Âdem ve eşi, yasak meyveyi yediklerinde, kendilerinde cinsi arzu harekete geçti ve daha önce gizli olan bu arzuyu meydana çıkardı. Bundan dolayı utandılar ve onu örtme ihtiyacı duydular" dediğini nakletmektedir (Tabbara, t.y: 42).

Yazır ise, bu ağacın, cinsel yaklaşımdan kinaye olduğu fikrine karşı çıkarak, "Kur'an'ın nassı buna müsait görünmüyor. O zaman "bu ağaca" demek manasız olur. "Birbirinize yaklaşmayın" demek hem kâfi ve hem açık olurdu. Bu suretle Hz. Âdem'in ilk izdivacı gayr-i meşru olmak lazım geliyor olurdu. Herhalde bize evla olan bu konuda susmaktır. Biz o ağacı tayin edemeyiz. Ancak şu kadar diyebiliriz ki, ondan yemek, niyabeti (vekil olduğunu) unutmak ve asalet davasına kalkışmak duygularını verir. Bu da insanın asıl fitratından değil, şeytanın vesvesesinden başlar" demektir (Yazır, 1971: 323).

Biz de yasak ağacın cinsel yaklaşımdan kinaye olduğu fikrine katılmıyoruz. Çünkü Allah, Âdem'e, sen ve eşin cennette iskân edin demektir. Hz. Havva'dan, eşi yani hanımı diye bahsedilmektedir. Bu nedenle cinsel hayattan kinayedir sözünün dayanaktan yoksun olduğunu düşünmekteyiz. Şimdi yasak ağacın ne olduğuna dair söylenenleri ismen belirteceğiz.

- 1) İlim, yani hayrı ve şerri bilme ağacı,
- 2) Üzüm asması,
- 3) Ağaç cinsi,
- 4) Buğday,
- 5) Sünbüle (başak),
- 6) Zeytin ağacı,
- 7) Hurma ağacı,
- 8) İncir ağacı,
- 9) Kâfur ağacı,
- 10) Meyvesinden yendiği zaman büyük abdest ihtiyacı hissettiren ağaç,
- 11) Ebedilik ağacı,
- 12) Şarap ağacı,
- 13) Mihnnet ağacı,
- 14) Meyve ağacı,
- 15) Üzüm,
- 16) Şecere-i ilm-i Muhammed yani Muhammed (sas)'in soyağacı bilgisi,

17) Hz. Ali'nin soyağacı bilgisi. Bu son iki görüş Şia mezhebinin yorumudur (Aydemir, 2014: 26).

Dikkat edilirse yasak ağaç, birbirinden çok farklı şekilde düşünülmüş, nerdeyse tabiattaki belli başlı ağaçlar sayılmıştır. Kanaatimizce bunları söyleyenler, yasak ağacın, kendi bölgelerindeki önemli ağaç veya tahıl olduğu varsayımıyla hareket etmişlerdir. Çünkü bu ağacın ne olduğu Kur'an'da belirtilmemiş, Tevrat'ta da iyiyle kötüyü bilme ve hayat ağacı diye sembolik tarifler yapılmıştır.

Tüm bu açıklamalardan anlaşılan şu ki; Allah'ın açıklamadığı ve elimizde de bir bilgi veya bulgu olmadığı için bu ağacı tayin etmek mümkün değildir. Burada Allah, Hz. Âdem ve eşinin suç işlemesine sebep olan bu yasak ağacı neden cennete koymuştur, sorusu akla gelebilir.

Allah, onları sınamak için koymuştur. Çünkü isteseydi o ağacı yasaklamaz, Hz. Âdem ve eşi de, diğer ağaçlardan belki de ona sıra bulamazlardı. Yazır'ın da dediği gibi, bu ağaç yenilmek için değil, sınır koyma ve kulluk için (Yazır, 1971: 323), daha açıkçası imtihan için konulmuştur.

Yüce Allah, Hz. Âdem ve eşini, “Ey Âdem! Sen ve eşin cennette iskân edin. Dilediğiniz yerden yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz” (A'raf: 19) diye kesin bir şekilde uyarıyordu. Ancak İblis, Hz. Âdem'e olan hasedinden dolayı, onların içinde bulunduğu nimet ve güzel elbiselerden soyutlayıp, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için, yalan, hile ve tuzağa başvurup onlara yaklaşp şöyle demiştir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 205):

“Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?” (Taha: 120) diyerek insanın zaaf noktası olan ebedilik ve bitmeyen saltanat yalanıyla ilk hamlesini yapmıştır. “Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedî kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı. (Öyle ise, yasak ağacın meyvesinden yiyin ki melek olasınız yahut cennette ebediyen kalasınız.) Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim” diye de onlara yemin etti” (A'raf: 20-21).

İbn Kesir bu konuda şunları söyler: “İblis'in Allah'a yemin etmesi ve ben size bir nasihatçiyim demesi, ben sizden önce buradaydım, bu yeri ben sizden daha iyi bilirim anlamına gelmektedir. Nitekim Katade de onları yeminle kandırdığını söylemiştir. Bazı âlimler, buna dayanarak Müslümanların zaman zaman Allah'la kandırılabilceğini söylemişlerdir. Hatta Kur'an'ı dinleyen ve liderlerinin Allah hakkında yalan söylediklerini anlayınca hayrete düşen cinler, “hâlbuki biz, gerek insanlar gerekse cinlerin Allah hakkında asla yalan söylemezler, sanmıştık” (Cin: 5) demişlerdir. İbn Abbas ve Yahya b. Ebi Kesir'den gelen rivayette, ayette geçen “melekeyn” iki melek kelimesini, cumhurun aksine “melikeyn” yani iki hükümdar şeklinde okudukları, buna göre İblis onlara, iki melek değil, iki sultan, iki hükümdar olacaksınız dediği nakledilmiştir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 205-206).

Hz. Âdem İblis'e, “defol be mel'un! Sen Rabbime isyan eden, bana saygı secdesi yapmayan, bana düşman olan kötü birisin. Ben senin söylediklerine neden inanayım ki? Sana inanıp Rabbimin emrine karşı mı geleyim, demeliydi ama diyemedi. Çünkü hem kendisi ve hem de eşi, İblis'in kendilerine düşman olduğunu unutup fitnenin tuzağına düştüler ve yasak ağaçtan yediler. Daha önce görmedikleri avret mahalleri kendilerine göründü. Utandılar ve ayıp yerlerini yapraklarla örtmeye başladılar.

Hz. Âdem'in bu yasak ağaçtan yemesi ile ilgili bazı tasavvuf ehlinin çok farklı görüşleri vardır. Buna göre Hz. Âdem cennette iken Levh-i Mahfuz'a bakmış. Dünyaya inerse, soyundan Hz. Muhammed (sas)'in geleceğini öğrenmiş. İşte buna fırsat vermek için yasak meyveden yemiştir. Nitekim Ebu Bekir Kani Efendi'ye ait ve ilahi olarak terennüm edilen şu na't-ı şerif bu rivayete işaret eder:

Gubâr-ı pâyine almam cihânı yâ Resulallah!

Değişmem müyine heft âsumânı yâ Resûlallah!

Duyunca makdem-i teşrîfin Âdem sulb-i pâkinden,

Değişdi habbeye bağ-ı cinânı Ya Resûlallah (Kazancı, 2014: 57)!

Bugünkü sadeleşmiş haliyle;

Ayağın tozuna cihanı verseler, değişmem ya Resulallah!

Saçının bir telini, yedi kat göğе değişmem ya Resulallah!

Senin teşrifinin, tertemiz sulbünden geleceğini duyunca Âdem,

Bir habbeye cennetleri değişti ya Resulallah!

Elbette bu tasavvufi bir yorumdur. Bu yorumu destekleyen bir ayet ve sahih bir hadis yoktur. Onların Hz. Peygamber Efendimiz (sas)’e olan aşk ve muhabbetleri, Efendimizin hayru’l-beşer oluşu, onları böyle bir yoruma sevk etmiştir.

İblis’in cennete, özellikle de bu cennetin huld olduğunu söyleyenlere göre nasıl girdiği hususu da tartışılmıştır. Cennete nasıl girdiği hususunda ayet ve sahih hadislerde bir bilgi yoktur. Bazı kaynaklarda geçen bilgiler ise apokrif Yahudi kaynaklarından alınmıştır. Nitekim bazı apokrif kaynaklarda, şeytanın yılanın içine girerek cennete girdiği ve Havva yalnız kalınca onu kandırıp onun kanalıyla da Âdem’i kandırdığı, o zaman çok güzel ve iyi giyimli bir hayvan olan ve Horasan devesi gibi ayakları üzerinde yürüyen yılanı, Allah’ın, üryan ve karnı üzerinde yürür kılarak cezalandırdığı belirtilmektedir. Bir başka rivayette ise, semadan kovulan şeytan, o sırada kanatları olan ve konuşabilen yılanı, Âdem ve eşini kandırmasını öğretti. O da onları kandırmıştır denilmektedir (İbnu’l-Esir, 1987: c. 1, 31, Bolay, 1989: 362). Ancak Kur’an’da, kandırmanın İblis yani şeytan olduğu açıkça belirtilmiştir. Yılandan bahsedilmemektedir. Yılan figürü Tevrat’ta geçer (Bkz. Tekvin: 3/15). Dolayısıyla yılan figürü Yahudi kaynaklıdır.

Dikkat edecek olursak, İblis onların en hassas noktasından, daha doğrusu zayıf noktasından vurmuştur. O da melek, bir başka görüşe göre melik (sultan) olmaları veya bu cennette ebedi kalmalarıdır. İnsanoğlu, eline geçen bir nimeti, iyi konum veya makamı ve refahı kaybetmek istemez. Daima o hal üzere kalmak ister. Bunun için de çaba harcar. Bu insanın tabiatında vardır. Hz. Âdem ve eşinde de bu zaaf vardı. Ancak ayetlerden, İblis’in sadece bu sözlerle onları kandıramadığını anlıyoruz. Eğer kandırabilseydi, yemine gerek duymazdı. Hz. Âdem şüphelenmişti. O da oluşan şüpheyi gidermek için yemin etti. Günlük hayatımızda da böyle değil midir? Kişi, karşısındaki şüphelenince veya şüpheleneceğini sandığında yemin eder. Yoksa boş yere yemin etmez. Ayrıca Şeytanın, yemin ederek ben sizin iyiliğinizi istiyorum demesi, inanan insanı, Allah’la kandırmanın mümkün olduğunu gösterir. Çünkü o, Allah adına yalan yemin etmeyi çok uzak bir ihtimal olarak görür. Bu, sadece Allah’a inanan insanlara has değil, kim neye inanıyorsa, onunla o kişiyi kandırmak mümkündür ve en kolay kandırma yolu da budur. Çünkü o da bu yemini yapanın yalan söyleyeceğine pek ihtimal vermez.

Bu husus böyle, ancak Şeytanın, melek olursunuz sözüne Hz. Âdem niçin kânsın ki? Zaten melekler ona saygı gösterdi. O, ilim olarak onlardan üstün idi. Hal böyleyken, neden melek olmayı istesin ki? Acaba Hz. Havva mı melek olmak istedi, yoksa meleklerin kıyamete kadar yaşayacaklarını bildikleri için mi melek olmak istediler? Yoksa İbn Abbas’ın okuduğu gibi iki melik (sultan) olmak mı istediler? Bu ve benzeri sorular akla gelebilir. Fakat biz, Hz. Âdem ve eşinin, cennette ebedi kalma arzusuyla bu yasak ağaçtan tattıklarını düşünmekteyiz. “Bu suretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rableri onlara, “Ben size bu ağacı yasaklamadım mı? Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?” diye seslendi” (A’raf: 22).

Hz. Âdem ve eşi bu yasak ağaçtan tadınca, üzerlerindeki elbiselerinden soyundular, avret yerleri de görüldüğü için mahcup olup utandılar. Ayette geçen “sev’et” kelimesi anlam itibarıyla “kötü” demektir. Ancak burada avret mahallinden kinayedir. Bu nedenle de birçok müfessir, ayıp yerlerini örtmek için cennetteki ağaç yapraklarından örtündüler demiştir. Bu ayet, açıkça Hz. Âdem ve eşinin yasak meyveden yiyinceye kadar örtülü olduklarını söyleyerek, Tevrat’ta Âdem Aden bahçesinde çıplaktı görüşünü reddediyor. Abdussabur Şahin, “ayette geçen ve ikisinin üzerlerine anlamına gelen “aleyhima” ifadesinde iki kişiye giden zamirin gösterdiği Hz. Âdem ile

Havva'dır. O ikisi üstlerini, yani vücutlarını örttüler. Eğer zamir, dedikleri gibi avret yerleri anlamında olan "sev'et" kelimesine gitseydi, "aleyha" ifadesi kullanılırdı ama kullanılmamış olduğunu" söylemektedir (Şahin, 2003: 172). Biz de A. Şahin gibi düşünüyoruz. Çünkü Arap dilbilgisi kuralları onu haklı çıkarıyor. Zaten örtükleri vücutlarına avret yerlerinin de dâhil olduğunu söylemeye gerek yok sanırız. Üzerlerindeki elbise neydi veya nasıl bir elbiseydi diye de tartışılmıştır. Bazıları bu elbise tırnak gibi şeffaftı, bazıları da nurdan idi demişlerdir (Aydemir, 2014: 29). Ancak bunları ispat edecek delilleri yoktur. Kur'an'da da sadece giyinik oldukları belirtilmiş, elbisenin ne veya nasıl olduğuna dair bir bilgi verilmemiştir.

Hz. Âdem, Şeytanın bu kandırmasına kadar, hep Allah'ın desteğiyle başarmış ve üstün gelmişti. Allah ona isimleri öğretti, yani ona bilgi verdi. O da bu bilgi sayesinde meleklerin bilemediklerini bildi ve meleklerle üstün geldi. İblis, ona saygı secdesi etmeyince, Allah onu kovdu ve o, "eş-şeytanu'r-racim" yani kovulmuş şeytan oldu. Fakat bu sefer Allah, bu ağaca yaklaşmayın ve Şeytan sizin düşmanınızdır diye uyardı. Hz. Âdem de Şeytanın secde etmeyip kendisine düşman olduğunu bilmesine rağmen, bir anlık gafletle bu suçu işlediler. Çünkü Allah bu sefer Hz. Âdem'i desteklememiş, sadece uyarmıştı. Ahmet Lütfi Kazancı'nın da dediği gibi, bu husus aynı zamanda biz insanlar için de bir örnektir. Kişi, bilgisi ne kadar fazla olursa olsun ve konumu ne olursa olsun, daima Allah'ın desteğine muhtaçtır. İblis ile olan mücadelesinde mağlup olmamak için, daima Allah'ın yardımını istemelidir (Kazancı, 2014: 38). Çünkü Şeytanın hile ve tuzakları çeşitli ve çok olup sürüyle askeri (yardımcısı) vardır. Üstelik dizginlemediğimiz zaman nefsimiz de onun en sadık askeri olur. Nitekim Yüce Allah bizi şöyle uyarmaktadır:

"Ey Âdemoğulları! Avret yerlerini kendilerine açmak için, elbiselerini soyarak ana babanızı cennetten çıkardığı gibi, şeytan sizi de saptırmazın. Çünkü o ve kabilesi, onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz, şeytanları, iman etmeyenlerin dostları kılmışızdır" (A'raf: 27).

Hz. Âdem ve eşi hatalarını anladılar. Fakat İblis gibi hatada ısrar edip bahane üretmek yerine, suçlarını, konulan sınırları aşarak kendilerine zulmettiklerini, yetki gaspına girdiklerini itiraf ettiler. Bu pişmanlıkları yüzünden de Yüce Allah onlara, nasıl dua edeceklerini öğretti ve dualarını kabul edip affetti (Bkz. Bakara: 37).

Mucahid ve birçok müfessir, Hz. Âdem'in aldığı bu kelimelerin şu ayette belirtilenler olduğunu söylemişlerdir: "Âdem ve eşi şöyle yalvardılar: "Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz" (A'raf: 23). İbn Abbas'dan gelen rivayette ise, şu münacat (Âdem'in yalvarışı) cereyan etmiştir:

-Âdem, ya Rab! Beni yed-i kudretinle yaratmadın mı? Denilir ki evet.

-Bana ruhundan üflemedin mi? Denilir ki, evet.

-Ben hapsirirken bana, "Allah sana merhamet etsin" demedin mi? Rahmetin, gazabını geçmedi mi? Denilir ki evet.

Şayet tövbe edersem, beni cennete gönderir misin? Der ki evet (İbn Kesir, t.y: c, 1, 81; Yazır, 1971: 325).

Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Âdem ve eşinin tövbesinin kabul edildiği belirtilerek, Hristiyanlıktaki asli günah inancı reddedilmiştir. Ayrıca birçok ayette günahın ferdi olduğu, hiçbir kimsenin bir başka kişinin günahını üstlenmeyeceği belirtilerek (bkz. İsra: 15) Hristiyanlıktaki "ilk günah" inancı çürülmüştür. Ayrıca İslam'a göre, bir çocuk masum olarak doğar. O ergenlik çağına gelinceye kadar da masumdur. Ancak bu çağdan itibaren sorumluluk ve mükellefiyet başlar (Çaviş, 1974:31).

Müslüman bilginler, Hz. Âdem'in günah ve isyanını tartışmışlardır. Mutezile, bunun isyan değil, küçük günah, yani zelle olduğunu söylerken, Ehl-i Sünnet ise, bunun isyan ve günah olduğunu söylemişlerdir. Fakat bazı âlimler ise, "Andolsun, bundan önce biz Âdem'e (cennetteki ağacın meyvesinden yeme, diye) emrettik. O ise bunu unuttu. Biz onda bir kararlılık bulmadık" (Taha: 115) ayetini dikkate alarak, Hz. Âdem'in günah işleme azmi olmaksızın

dalgınlıkla işlediğini belirtmişlerdir. Hasan Basri ise, vallahi o unuttuğu için asi oldu demiştir. Fakat İslam âlimlerin çoğunun kanaati ise şöyledir: “O, cennette iken peygamber değildi. Çünkü ne ümmet ve ne de cemaat vardı. Tövbe etmiş ve affedilmiş. Yeryüzüne indikten bir müddet sonra kendisine peygamberlik verilmiştir” (Bolay, 1989: 362).

Hız. Âdem ve eşi, Şeytanın aldatmasıyla yasak ağaçtan tadınca, Allah, onlara; “Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan). Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır. Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan (mahşere) çıkarılacaksınız” (A’raf: 24-25).

Süleyman Ateş, Razi’nin, “birbirinize düşmansınız” sözünün muhatabının, Âdem, Havva ve İblis olduğunu, ininiz sözünün ise, üçünü de kapsadığını, düşmansınız sözünün de insanlarla cinler arasındaki düşmanlığın kökleştiğini ve asla kalkmayacağını ifade ettiğini söylemektedir (Ateş, 1989: c, 3, 322). Yine Süleyman Ateş, insanlar çoğalınca fertler arasında rekabet, düşmanlık da başlamıştır. Ayetteki “birbirinize düşmansınız” ifadesinin, insanlar arasındaki rekabete, her şeye sadece kendisinin sahip olma tutkusuna işaret ettiği, ancak bu rekabet makul seviyede kalırsa, bunun insanlığın ilerlemesine sebep olacağını, rekabetin olmadığı yerde ilerleme, gelişme ve kaliteden söz edilmesinin mümkün olmadığını belirtmektedir (Ateş, 1989: c, 3, 324). Kısacası insanlar arasında olan her rekabet makul olduğu, düşmanlık ve kıskanca dönüştürülmediği sürece kınanacak bir durum değildir. Aksine teşvik edilmesi gerekir.

3.3.13. Hız. Âdem, Eşi ve İblis’in İndiği Yer

Hız. Âdem, eşi ve İblis’in nereye indiğine dair de çok çeşitli görüşler vardır. Çünkü ayetlerde ve sahih hadislerde indikleri yer ve ikamet ettikleri mekâna dair bir bilgi verilmemiştir. Şimdi, anlamı konusunda tartışılan “hubut” kelimesini açıklayalım.

Hubut: sözlükte, yukardan inmek, aşağı düşmek anlamına gelir. Mesela hubutu’l-hacer, taşın yukardan aşağıya inişi, düşmesi gibi. Hubut, insan için kullanılınca da hafife alma, küçümseme anlamlarına gelir. Mesela Bakara Suresi 36. ve A’raf Suresi 24. ayetlerde, “birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan)” denilmektedir. Yine A’raf Suresi 13. ayette de secde etmeyen İblis’e, “Şimdi in aşağı oradan. Çünkü senin orada büyüklük taslamak haddine değil! Hemen çık! Çünkü sen aşağılıklardansın” denilmektedir (İsfehâni, t.y: 536). Zemahşeri ise, “hubut” kelimesinin iniş, vadiye inmek gibi, aynı zamanda bir yerden başka bir yere, bir beldeден başka bir beldeye geçiş, naklolma anlamına geldiğini de söylemektedir (Zemahşeri, 1985: c, 2, 533).

İbn Abbas’tan gelen rivayete göre, Hız. Âdem Hint’e, Buz Dağı’na, başka rivayete göre ise Seylan Adası’na, Havva da Cidde’ye indirildi. Hız. Âdem onu arayarak Arabistan’a geldi. Birbirleriyle buluştular. Havva ona yaklaştığı için o yere Müzdelife, buluşup tanıştıkları yere de Arafat denildi. İblis’in ise Meysan’a indiği söylenir. Ama İbn Kesir, Hız. Âdem’in Hint’e indiği görüşünün, Ehl-i Kitapça da kabul edildiğini söylemektedir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 154-155). Yine İbn Kesir, İbn Abbas’dan gelen bir rivayette de “Hız. Âdem’in Mekke ve Taif arasında “Dehna” denilen yere indiği, Hasan Basri’nin ise, Âdem Hint’e, Havva Cidde’ye, İblis ise, Basra’da Destmisan’a indiğini söylediği (İbn Kesir, t.y: c, 1, 80), ancak müfessirlerin indiği yerler ve yılanla ilgili söyledikleri tamamen İsrailiyattandır, doğru değildir. Doğrusunu Allah bilir” demektedir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 206). İbn Abbas, Katade ve Ata b. Ebi Rebah’ın, Hız. Âdem’in Hint’te, Serendib’de Nevd Dağı’na indirildiğini söyledikleri rivayet edilmiştir. Yine İbn Abbas, “Âdem’in ayakları Nevd Dağı’nda yere değdiğinde, başı semada idi ve meleklerin tesbihatını dinlerdi. Bununla ülfet ederdi. Melekler korkuyordu ve nihayet bunu Allah’a şikâyet ettiler. Bunun üzerine boyu kısaltılıp altmış zira kılındı” demektedir (Taberi, 1991: c, 156; İbnü’l-Esir, 1987: c, 1, 34). Tesbihatlarını iştmediği için yabancılık duydu (Taberi, 1991: c, 1, 156). Namaz kılarken ve dua ederken dert yandı. Hız. Âdem’in çok ağlayıp Allah’a yalvardığı, nihayetinde Allah’ın ona, Mekke’ye git diye vahiy gönderdiği, orada Havva ile buluştuğu ve tüm insanların onlardan meydana geldiği, İblis’in dahi zürriyetinin çoğaldığı ve insanoğlunu azdırmakla meşgul olduğu söylenmiştir (C. Paşa, 1966: c, 1, 17).

Allah, Hz. Âdem'e Allah'ın evi yani Kâbe'yi yap diye emretti. O da bir melek yardımıyla yaptı. Ona Arafat'ta hac ibadetini öğretti. Dönüp Kâbe'yi bir hafta tavaf ettiler. Sonra dönüp Nevd Dağı'na gitti ve orada vefat etti diyenler de vardır (İbnu'l-Esir, 1987: 35).

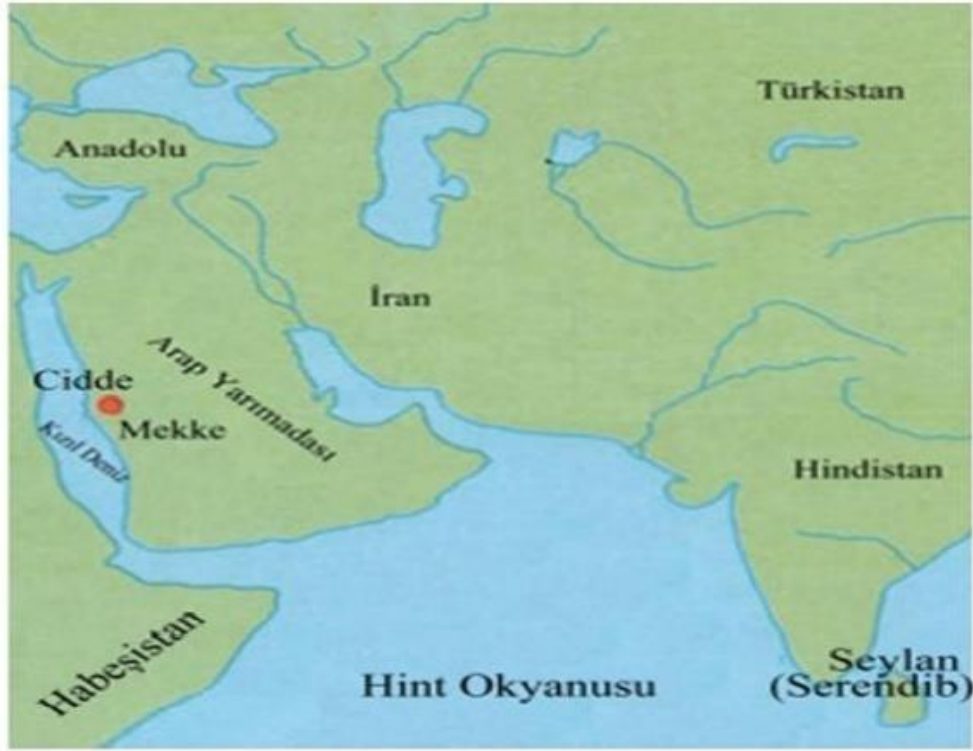
İbn Abbas'dan gelen bir rivayette, Allah, Hz. Âdem'i cennetten yeryüzüne indirince ona, demiri işlemeyi (demirciliği), yeri sürmeyi emretti. O da sürdü, ekti. Sonra hasada kadar suladı. Sonra onu biçti, ufaladı, savurdu. Sonra da öğüttü ve hamur edip pişirip yedi. Böylece cennetteki kolay rızıktan meşakkatli rızka gelmiş oldu (İbn Kesir, t.y. c, 1, 206). Ebu Musa el-Eş'ari'nin, Allah, Hz. Âdem'i yere indirince ona her şeyin sanatını öğrettiğini. Cennet meyvelerinden artırdığını ve bu meyvelerin cennet meyveleri olduğunu ancak değiştirilmiş olduğunu söylediği rivayet edilmiştir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 80). İmam Eş'ari'den gelen bir rivayette de, Yüce Allah, Âdem'i cennetten çıkarırken ona, beraberinde cennet meyvelerinden götürmesini emretti. "Bu yediğiniz meyveler cennet meyvelerindendir. Fakat bunların halleri değişiyor, cennet meyveleri ise hiç değişmez dediği" belirtilmektedir (Taberi, 1991: c, 1, 162).

Hz. Âdem'in cennetten sonra indiği yerle ilgili rivayetlerin çoğu İsrailiyattandır ve İslam âlimlerince doğru kabul edilmemiştir. Zaten Kur'an'da da bunları destekleyen herhangi bir ayet veya işaret bulunmamaktadır. Bu nedenle bu rivayetlere biz de ihtiyatla yaklaşmaktayız. Çünkü Hz. Âdem ve eşini affeden Allah, neden onları, birini Hindistan'a, hem de ova yerine bir dağa, diğerini de Cidde'ye, birbirinden böylesine uzak yerlere gönderip cezalandırsın ki? O günkü ulaşım şartlarını düşünersek, onların buluşması uzun yıllar alır. Eğer buna cezalandırma denilecekse, zaten cennetten çıkarılarak cezalandırıldılar. Kur'an'da, günahları affedildiğine dair kesin bilgi var ama tekrar cezalandırıldıklarına dair bir bilgi yoktur.

Hz. Âdem'in ilk kez Hint'te Nevd Dağı'na inmesini kabul etsek bile, hac ibadeti için gittiği ve Allah'ın emriyle inşa edip tavaf ettiği Kâbe'den²⁰, dolayısıyla Hicaz'dan tekrar ta Hint'e gitmesini kabullenmemiz çok zordur. Çünkü bunu gerektirecek bir sebep göremiyoruz. Hicaz bölgesinde kalması daha makul olsa gerektir. Zaten bazı rivayetlerde, Hz. Âdem'in Mekke ile Taif arası Dehna denilen yere indiğinden bahsedilmektedir. Bütün bunları ve kendisinden sonra çocuklarının ve torunlarının yaşadığı yerleri düşünecek olursak, Hz. Âdem'in, Hicazdan uzak olarak en fazla Mezopotamya'da yaşadığını düşünebiliriz.

Hz. Âdem'in cennetten çıktıktan sonra muhtemel olarak yaşadığı bölgeleri gösteren harita (bkz. Harita: 1).

²⁰Bir rivayete göre de, Hz. Âdem ve eşi cennetten çıkarıldıktan sonra Arafat'ta buluşurlar. Daha sonra batıya, Kâbe'nin bulunduğu yere giderler. Hz. Âdem, bu kavuşmaya şükür için Allah'a ibadet etmek ister ve cennette iken tavaf ettiği nurdan sütünü diler. O sütun orda tecelli eder. Hz. Âdem de tavaf edip ibadet eder. Bu sütun Hz. Şit zamanında kaybolur. Yerinde siyah bir taş kalır. Hz. Şit onun yerine taştan dört köşeli bir bina yapar ve bugün Hacer-i Esved denilen o taşı yapının bir köşesine koyar. Nuh Tufan'ında bu bina uzun süre kumlar altında kalır. Hz. İbrahim ve oğlu İsmail bu binayı temelleri üzerinde tekrar inşa ederler. (Bkz. Özek vd.1993:19). Reşit Rıza ise, Kâbe'yi Hz. İbrahim ve oğlu İsmail'in yaptığı ayetle sabit olduğunu, bunun dışındaki rivayetlerin İsrailiyat olduğunu söyler (Bkz. Karaman vd. 2008: c, 1, 211).

Harita 1: Hz. Âdem cennetten indikten sonra muhtemelen yaşadığı ileri sürülen coğrafya (Ebu Halil, 2007: 13)

Cibril (as)’ın ona, getirdiği buğdayı ekmesini, hasadını, savrulmasını, öğütülmesini, hamurunu, pişirilmesini öğrettiği, taşla demiri toplayıp ondan ateş çıkardığı, ona demircilik ve çiftçilik sanatını öğrettiği ve bunun için bir çift öküz gönderdiği söylenmektedir.

Biz de Hz. Âdem’e, hayatını idame ettirmek için asgari seviyede gerekli olan bu işlerin öğretilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Çünkü Rahman ve Rahim Allah’ın, mükemmel bir varlık olarak yaratıp halife tayin ettiği, peygamber olarak görevlendirdiği, konuşma ve beyanı öğrettiği, meleklerin saygıyla selamladığı Hz. Âdem’e, bunları öğretmeden, “haydi git, ne halin varsa gör”, demeyeceği kanaatindeyiz. Zira böyle bir durum Allah’ın adaletine de sığmaz.

G. Karauğuz da “şüphesiz Âdem’in yeryüzünde hâkim olduğu dönem, yerleşik hayata geçip tarım ve hayvancılığın yapıla geldiği bir evre olmalıydı. Çünkü Allah, Âdem’i İblis’in kandırması sonucunda başına gelecekleri şöyle haber vererek onu uyarmaktadır:

“Ey Âdem!” dedik, “Bil ki bu senin de eşinin de düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, yoksa mutluluğunu yitirirsin! Burada sana acıkmak da çıplak kalmak da yok. Yine burada susuzluk çekmezsın ve sıcaktan bunalmazsın” (Taha: 117-119).

Bu ayetler, Âdem’in dört temel ihtiyacını temin etmek zorunda kalacağını vurguluyor: a) Yemek için ekmek, b) içmek için su, c) giyinmek için giysi, d) barınma için ev. Cennetten çıktıktan sonra Âdem de toprağı işleyip yorulmuş, yani tarım ve hayvancılıkla uğraşmıştır” (Karauğuz, 2017: 72).

İbn Abbas da, “Allah, Âdem’in sırtından kıyamete kadar gelecek nesli çıkarıp huzuruna tohum saçarak gibi serpti ve onlara, rablerinin Allah olduğunu tasdik ettirdi ki, yarın ahirette bu hususta bir itirazları olmasın” demiş ve bu görüşüne şu ayeti delil göstermiştir (İbnu’l-Esir, 1987: c, 1, 37):

“Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti. Onlar da “Evet, şahit olduk (ki Rabbinizsin)” demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, “Biz bundan habersizdik” dememeniz içindir” (A’raf: 172).

Rivayete göre Hz. Havva, iplik eğirmek, bez dokumak, hamur yoğurmak gibi kadınlar tarafından yapılan bütün işleri yaptı (Taberi, 1991: c, 1, 213).

Allah, Hz. Âdem’e yerin mülkiyetini verdiği gibi onu, çocuklarına nebi ve resul olarak gönderdi. Daha önce de geçtiği gibi, ona yirmi bir sahife vahiy indirildiği söylenmiştir. Cibril ona öğretti. O da eliyle yazdı. Allah ona, leş (meyte), kan, domuz etini haram kıldı (İbnu’l-Esir, 1987: c, 1, 42).

Hz. Âdem’le ilgili rivayetler, onun Hint’e veya Mekke’ye yakın bir yere indiği, sonra Mekke’ye geldiği ve burada meleklerin yardımıyla Kâbe’yi inşa edip tavaf ettiği, Müzdelife’de Hz. Havva ile buluştuğu, Arafat’ta birlikte dua ettikleri dikkate alındığında, Hint’ten ziyade Hicaz bölgesinde yaşadığını akla getirir.

Hz. Âdem’in diliyle ilgili de farklı görüşler vardır. Çünkü bu konuda da açık bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle de tahminler yapılmaktadır. Bu da tabiatıyla çok değişik diller olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslami anlayışa göre dili Arapça idi. Yahudi ve Hristiyanlara göre Aramice idi. Başka bir görüşe göre de cennette dili Arapça, yeryüzüne inince de Süryanice konuştu. Hatta 12 yazı çeşidi ve 700 dil bildiği de ileri sürülmüştür (Bolay, 1989: 363).

3.4. Hz. Âdem’in Boyu ve Yaşı

Hz. Âdem’in boyu ve yaşı hep merak konusu olmuştur. İlk insan olan Hz. Âdem’in, günümüz insanından ne kadar uzun olduğu tartışılmıştır. Oysa Hz. Âdem’in bizden uzun olmasını gerektirecek bir sebep yoktur. Bu tamamen insanların, ilk insan olan Hz. Âdem’e fiziken bir olağanüstülük yüklemesinden başka bir şey değildir. Bu husustaki değişik rivayetler, bu merakın sonucu olmuştur. Ancak bu rivayetleri doğru kabul edenler de olmuştur.

Bu konudaki rivayetler hem hadis kitaplarında ve hem de tefsirlerde yer almaktadır. Mesela Buhari ve Müslim’de Hz. Âdem’in boyunun 60 zira olduğu rivayeti vardır (Zebidi, 1972: c, 9, 76; Davudoğlu, 1980: c, 11, 251). Eğer zira bildiğimiz ölçü birimi ise, 60 zira en az 45 metreye tekabül eder. Bu da Hz. Âdem’in boyunun en az 45 metre olduğu anlamına gelir. Boyunun bu kadar olmasını gerektirecek sebep ne? Mesela güçlü, kuvvetli oluşu anlatılsa, bu mantıklıdır. Çünkü meşakkatli bir hayatı devam ettirmesi gerekir ama çok uzun boya niye ihtiyaç duyulsun ki?

İbn Haldun ve Ferid Vecdi gibi birçok âlim ve muhaddisler, bunu gerçekten çok uzak, çok aşırı bulmuşlardır. Bunun ancak cennetteki boyu olabileceğini, eşiyle yere inince, bulunduğu coğrafyanın icabına göre insanın tabii boyuna iade edildiğini kabul etmektedirler. Nitekim bugün her insan aynı boyda değildir. Boyda, ırk, zaman ve zeminin etkisi vardır. Bir İngiliz, bir Norveç, bir Çinlinin boyu farklıdır (Zebidi, 1972: c, 9, 77). Ama bu fark, metrelerle ölçülecek kadar değildir.

Bazı ilim adamları ise, onun cennetteki şekli ile arza indiği şekli aynıdır, bir değişiklik olmamıştır demektedirler. Bir kısım muhaddis ise, Hz. Âdem’in gerek cismi ve gerekse boyu ile ilgili rivayetlerin sahih ve mevsuk (güvenilir) olmadığını söyleyerek, Ka’bu’l-Ahbar ve Vehb b. Münebbih gibi Tevrat’a vakıf olanlara ait haberler olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü söz konusu boy, bilinen ve alışılanın çok ötesindedir (Gördük, 2013: 123).

Yukarda zikrettiğimiz Buhari ve Müslim’in rivayeti Ebu Hureyre’den gelmektedir. Eğer Peygamber Efendimiz (sas)’den gelseydi, bunu çok sayıda sahabenin rivayet etmesi gerekirdi. Bu nedenle bazı muhaddislerin de dediği gibi, biz de Ebu Hureyre’nin, Tevrat kaynaklı bu haberi nakletmiş olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü bugün Kahire Müzesi’nde bulunan ve bundan dört

bin yıl önceye ait firavunların mumyalarına baktığımızda, günümüz insanıyla aynı olduğunu görürüz. Yani insanoğlunun aslı birdir, o da Hz. Âdem'dir ve en güzel şekilde yaratılmıştır. Onun güzel şekli tüm nesline intikal etmiştir. Aşırı uzunluk veya büyüklüğün olması çok uzak bir durumdur. Yunus Emre Gördük 'ün de işaret ettiği gibi, tarihi eserler ve arkeolojik kalıntılar bakımından da, bu doğru görülmemektedir. Deniliyor ki, Hz. Âdem ilk yaratıldığında yaklaşık kırk metre boyunda idi. İnsanoğlu zamanla küçülmüştür. Bu durumda, barınacağı evin ve kapısının yükseklik ve genişliğinin de bu boya göre olması gerekir. Bindiği atın, çift sürdüğü öküzlerin, yararlanacağı diğer hayvanların da buna göre boylu ve büyük olması, ağaçların da uzun olması gerekirdi. Oysa yapılan arkeolojik kazılarda, ne 100 m boyunda bir elma ağacı kalıntısına, ne 30 m boyunda bir öküz fosiline, ne de 10 m boyunda bir tavuk iskeletine rastlanmıştır (Gördük, 2013: 126). Bütün tarihçiler ve tarih okuyan öğrenciler de bilir ki, günümüze kadar ulaşan eski mağaralardaki duvar resimlerinde hem insanların ve hem de hayvanların boyu, günümüz insan ve hayvan boyutlarıyla uyumludur. Kaldı ki, mimari yapıların da öyle çok yüksek olmadığı görülmüştür. Hele bu uzunluktaki insan için bir ev yapmanın zorluğu yanında, küçücük mağara ve barınaklara nasıl sığabildikleri konusu düşünülmeden söylenmiş bir söz olduğu kanaatindeyiz.

Belki yeryüzünün bilinen en eski yapısı Kâbe'dir. Çünkü bunu ilk yapanın Hz. Âdem olduğu belirtilir. Evet, Kâbe birçok kez tahrip olmuştur ama büyük ölçüde temelleri korunmuştur. Bugünkü haliyle Kâbe'nin alanı 145 m², duvar boyutları yaklaşık 10-12 m dir. Yani tam kare değildir. Yüksekliği de 15 m dir. Eğer iddia ettikleri gibi Hz. Âdem uzun olsaydı, o zamana Kâbe'nin kapısının yüksekliğinin 50 metreden, binanın yüksekliğinin de 60 metreden az olmaması gerekirdi ama öyle olmadığını görüyoruz.

Tevrat'ta, Hz. Âdem'in 130 yaşında iken Şit adında bir oğlu olduğu, Şit'ten sonra 800 yıl yaşadığı ve 930 yaşında iken vefat ettiği belirtilmiştir (Tekvin: 5/3-5). Bazı İsraili haberlere göre, Hz. Âdem ile eşi, cennetten çıkarıldıktan 223 gün sonra evlenmişlerdir. Hz. Havva, her batında biri kız, biri erkek olmak üzere 20 batında kırk çocuk doğurmuş. Şit'i ise tek doğurmuştur (Bolay, 1989: 363). Hâlbuki Kur'an'da, Yüce Allah Âdem'e, sen ve eşin cennette iskân edin buyruğundan, cennete girmeden önce evli olduklarını anlıyoruz. Dolayısıyla cennetten sonra evlendikleri görüşüne katılmamaktayız.

Taberi, Tevrat bilginlerinin, Hz. Âdem'in, Hz. Davud'un ömrünü kısa görünce, ömründen 60 yılının ona verilmesini Allah'tan istemiş olduğunu ve böylece 930 yıl yaşadığını söylediklerini, İbn Abbas'ın ise, 40 yılını Hz. Davud'a verdiğini ve kendisinin de 960 yıl yaşamış olduğunu söylediğini aktarmaktadır (Taberi, 1991: c, 1, 213). Dediğimiz gibi bu rivayet ve görüşlerin dayandığı ne bir ayet ve ne de sahih bir hadis vardır. Bunların kahir ekseriyeti Yahudi rivayetlerindendir.

3.5. Hz. Âdem'in Vefatı ve Defni

Hz. Âdem'in vefat ettiği tarih de, defnedildiği yer de kesin olarak bilinmemektedir. Fakat bu konuda çok rivayet vardır ama bunlar da birer iddiadan öteye geçmemektedir. Tarihçi Yakubi'ye göre, altı nisan cuma günü vefat ederek Mekke'deki Ebu Kubeys Dağı eteğinde "Mağaratü'l-Kunuz"a (Hazineler Mağarası'na) defnedilmiştir. Başka bir rivayette de Hz. Âdem'in naaşı, Tufandan sonra Melchizedek tarafından Kudüs'e götürülmüştür. Süryani Midras kitabında ise, Hz. Âdem, 14 Nisan Cuma günü vefat etmiş olup geçici olarak Hazineler Mağarası'na defnedilmiş, Tufan'dan sonra da Melchizedek tarafından Kudüs'e götürülmüş denilerek yukarıdaki iki görüş az bir farkla birleştirilmiştir (Seligsohn, 1978: 1358). Taberi de bazı rivayetlerde defnedildiği mağaranın Ebu Kubeys Dağı'nda olduğunu ve buna tekliyle "Garü'l-Kenz" yani Hazine Mağarası dendiğini nakletmiştir. İbn Abbas'dan gelen rivayette ise, cennetten sonra indiği Buz Dağı'nda vefat ettiği, Hz. Nuh'un, Tufan'dan sonra onu Beytülmağdis'e götürüp oraya defnettiği bilgisi yer almaktadır. İkrime'den gelen bir rivayette ise, Hz. Âdem ile Hz. Nuh arasında on asır olduğu belirtilmiştir (İbn Sa'd, 2015: c, 1, 38).

İbn Abbas'dan gelen başka bir rivayette ise, Hz. Havva'nın da bir yıl sonra vefat ettiği ve aynı mağaraya defnedildiği, Hz. Nuh'un, tufan sırasında onları tabuta koyup gemisine aldığı, tufandan sonra da aynı yerlerine defnetti bilgisi verilmektedir. Hindistan'a defnedildiğine dair bir rivayet var. Ancak çoğunluğun görüşü, ilk defin yerinin Ebu Kubeys Dağı'ndaki mağara olduğu yönündedir. Fakat Tufan'dan sonra Kudüs'e nakledildiği veya aynı mağaraya tekrar gerisin geri defnedildiği şeklinde iki görüş vardır. Yine Taberi'nin naklettiği bir rivayette, Hz. Âdem'in kabrini meleklerin kazdığı, cenaze namazını ise oğlu Şit'in kıldırıldığı belirtilmiştir (Taberi, 1991: c, 1, 212).

Taberi'nin, birbirine aykırı düşen bunca rivayeti, hepsine inanmadığı halde neden kitaplarına aldığı, sadece doğru kabul ettiklerini alsaydı olmaz mıydı diye bir soru akla gelebilir. Taberi de zamanında bu tür konuşmaları duymuş olmalı ki, buna cevap vermek mecburiyetinde kalmıştır. İslam âleminde Arapça olarak ilk defa yazılan ve başlangıçtan M.S. 915 yılı temmuzuna kadar olan olayları kapsayan ve dünya tarihi olma özelliğine sahip "Tarihu'l-Ümem ve'l-Müluk- veya Tarihu'r-Rusul ve'l-Müluk" (Milletler ve Hükümdarlar veya Paygamberler ve Hükümdarlar Tarihi) adlı eserinin başında bu hususu şöyle açıklar:

"Benim bu kitabımı gözden geçirenler bilsinler ki, bu eserime alınıp kaydedilen her bilgi ve haber, pek azı hariç olmak üzere, akli delillere, insanların fikir ve akıllarıyla düşünerek buldukları sebeplere dayanmayıp, ancak senetleriyle ravilerini gösterdiğim haber ve rivayetlere dayanır. Çünkü geçip gidenlere ve sonra gelenlere dair olan haber, olay ve hadiselerden her biri, bunları gözleriyle görmeyen ve o zamanları idrak etmeyenlere, ancak bu halleri gören ve işitenlerin haber vermeleri, o haberleri nakletmeleriyle bilinir, akıl ve fikirle bilinmez. Geçip gidenlerin bazılarına dair naklettiğimiz haberlerin bir kısmını doğru bulmayıp inkâr edenler veya çirkin sayanlar bulunursa, bilsinler ki, bu haberler tarafımızdan uydurulmadan ravilerce bize nakledilmişlerdir. O haberler bize nasıl nakledilmişse, biz de o şekilde alarak kaydediyoruz" demektedir (Taberi, 1991: c, 1, 7-8).

Dikkat edersek Taberi, akıl ve fikir yürütmeye bilinmeyen, eskide olmuş bitmiş olayları, ravilerine dayandırarak naklediyor. Hepsinin sıhhatine kail olduğu için değil. O hayatı boyunca, gerek tahsil ve gerekse başka sebeplerle yaptığı seyahatlerde karşılaştığı tüm rivayetleri, kaybolmasın diye almış ve kitabına kaydetmiştir. Bir konuda ilk olmak daima zordur. Taberi bu zoru başarmıştır. Ondan sonra gelen bazı âlimler, bu rivayetleri bir kritiğe tabi tutmuşlardır. Böylece ilim camiası, Taberi'nin kitaplarından hayli istifade etmiştir.

3.6. Hz. Âdem'in Oğulları Habil ve Kabil Olayı

Hz. Âdem zamanında meydana gelen en önemli olay Kabil'in kardeşi Habil'i öldürülmesidir.

İlim adamları Kabil'in adıyla ilgili çeşitli görüşlere sahiptirler. Kayn, Kâin, Kayın diyenler olmuştur (Taberi, 1991: c, 1, 178; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 38). Dikkat edilirse farklılık tamamen telaffuzdaki farktan ibarettir. Kur'an'da bu iki isim geçmez ama İslamî kaynaklarda Kabil olarak geçer. Cumhura göre, Kabil ve Habil Hz. Âdem'in çocuklarıdır (İbn Kesir, t.y: c, 2, 41).

İbn Abbas ve İbn Mes'ud'dan gelen bir rivayet şöyledir (burada hadiste denilmiyor, yani bu konuyla ilgili bir hadis rivayet edilmiş değildir): Daha önce de belirttiğimiz gibi, sahabeden bir grup insan, Âdem'in çocuklarının, her batında biri erkek, diğeri kız olmak üzere ikiz doğduğunu söylemişlerdir. Âdem'in de, ayrı batından doğanları birbiriyle evlendirdiğini belirtmişlerdir. Öldürme olayı ise; Kabil'in ikizi, Habil'inkinden daha güzel olduğu ve bu nedenle Kabil'in, ikizi olan kız kardeşini, Habil'e vermeyip kendisi onunla evlenmek istemesi sebebiyle olmuştur demişlerdir. Hz. Âdem, Kabil'e, onunla evlenmemesini söylemiş ama Kabil kabul etmemiş. O da her ikisinin kurban sunmasını söylemiş. Kabil ziraatçı olduğu için bir demet başak, Habil de hayvancılıkla uğraştığı için genç ve semiz bir sığır sunmuş. Allah, bir ateş göndermiş. Bu ateş Habil'in kurbanını yemiş, Kabil'inkini bırakmış. Kabil kibirlenmiş ve Habil'i öldüreceğini söylemiş. Hz. Âdem hac görevi için Mekke'ye gitmiş (Taberi, 1991: c, 1, 180; İbnu'l-Esir, 1987:

c, 1, 38; İbn Kesir, t.y: c, 2, 41). Kabil de kardeşini öldürmüştü. Hz. Âdem bunu öğrenince çok üzülmüş.

Muhammed b. Ali b. Hüseyin'den gelen rivayette, iki kardeşin kurban takdim ettikleri, Habil'in kurbanının kabul olduğu, Kabil'in ise reddedildiği, buna kızan Kabil'in, babasına dahi, Habil'in kurbanının kabulü için başına gidip dua ettin diye ithamında bulunduğu ve Habil'i öldürdüğü belirtilmektedir (İbn Kesir, t.y: c, 2, 42) ki, bu rivayette kız ve evlenme meselesi geçmez.

Zaten Kur'an'da da kız ve evlenme meselesinden veya başka bir konudan bahsedilmemektedir. Sadece kurban sundukları ve birinden kabul edilip diğerinden kabul edilmediği, bu nedenle kıskançlık göstererek kardeşini öldürdüğü belirtilmiştir. İşte ilgili ayetler:

“(Ey Muhammed!) Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, “Andolsun seni mutlaka öldüreceğim” demişti. Öteki, “Allah, ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder” demişti. “Andolsun! Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.” “Ben istiyorum ki, sen benim günahımı da kendi günahımı da yüklenip cehennemliklerden olasın. İşte bu zalimlerin cezasıdır.” Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de (nefsine uyarak) onu öldürdü ve böylece ziyan edenlerden oldu. Nihayet Allah, ona kardeşinin ölmüş cesedini nasıl örtüp gizleyeceğini göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. “Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini örtmekten âciz miyim ben?” dedi. Artık pişmanlık duyanlardan olmuştu” (Maide: 27-31).

Diğer raviler ise, bu öldürme hadisesinin sebebi olarak, Allah onlara kurban takdimlerini emretti. Bunlardan birisinin kurbanını kabul etti. Kurbanı kabul edilmeyen, kurbanı kabul edileni öldürdü diye geçmektedir. İbn Ömer'den gelen rivayette ise, hayvancılıkla uğraşanın gönül hoşluğuyla en değerli ve semizini sunduğu, çiftçinin ise, karamuk ve başak döküntülerini istemeyerek sunmuş olduğu belirtilir (Taberi, 1991: c, 1, 185).

Bazı araştırmacılar, Neolitik Çağ kültüründe insanların, mabetlerin orta yerine bir sunak inşa ettikleri yapılan kazılarda görülmüştür. Bu da insanların, tanrılarıyla alaka kurmak istediklerinde, sunakta kurban sundukları ve tanrı ile ilişkilerini kurban vasıtasıyla kurdukları anlaşılmıştır. Kurbanın kabul veya reddi kişi veya toplumun iradesini müspet veya menfî etkilemiştir demişlerdir. Bu da ilk insanın melekût âlemi hakkında bir bilgiye sahip olduğunu göstermektedir (Ay, 1996: 186-187). Bu da Hz. Âdem'in iki oğlunun kurban sunmasının diğer kültürlerle geçtiğini göstermektedir. Çünkü tüm inanışlarda kurban önemli bir ibadettir. Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban etmek istemesi de bunun bir göstergesi olsa gerektir.

Denilmektedir ki, öldürme olayı Mekke'ye beş km. mesafede olan Nur Dağı eteğinde olmuştur. Daha sonra Kabil dağdan inmiş ve kız kardeşini de alıp Aden-Yemen'e kaçmıştır (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 39). Taberi ise, Adnu'l-Cenne'nin doğu tarafına kaçtığını söylemektedir (Taberi, 1991: c, 1, 185). Tabiinden²¹ olan Hasan Basri ise, bu iki kişinin İsrailoğullarından olduğunu, çünkü ilk ölen Hz. Âdem'dir demektedir. Fakat Taberi buna karşı çıkarak, doğrusunun Kur'an'da anlatıldığı gibi Hz. Âdem'in öz oğulları olduğunu, çünkü müttetfakun aleyh²² olan şu hadis;

“Hiçbir âdemoğlu zulmen öldürülmez, ancak onun kanı(nın günahı)ndan ilk önce Âdem (atanın) oğlu (Kabil hesabı)na bir pay ayrılır. Çünkü bu cinayeti adet edenlerin önderi odur” (Zebidi, 1972: c, 9, 83; Müslim, Kaseme Babı: 27 nolu hadis) bu söylediklerimize delildir demektedir (Taberi, 1991: c, 1, 188; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 39-40).

²¹ Müslüman olarak sahabeyi görmüş, onlardan ilim almış ve Müslüman olarak ölmüş kimselerdir. Yani İslam'ın ikinci kuşağıdır (yazarın notu).

²² Hadis âlimlerinden Buhari ile Müslim'in üzerinde ittifak ettiği hadis-i şerif demektir (yazarın notu).

Haksız yere, yani zulmen bir insanı öldürmenin tüm insanları öldürmek, bir insanı yaşatmak da tüm insanları yaşatmak gibi olduğunu Yüce Kitabımız da belirtmektedir: “Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır” (Maide: 32).

İslam’da hiçbir kimse, bir başkasının günahını taşımaz, ondan sorumlu olmaz denildiği halde, yukarda geçen hadiste, her haksız ölümden bir pay neden Kabil’e gidiyor sorusu akla gelebilir.

İslam’da herkes kendi günahından sorumludur. Burada da aynı hüküm geçerlidir. Haksız yere öldüren her şahıs kendi günahını taşır. Günahından zerre kadar bir eksilme olmaz. Ancak katilin günahından bir eksiklik olmadan, bir o kadar günah da Kabil’e yazılır. Çünkü Kabil, haksız yere öldürme gibi kötü bir âdeti başlatmış, kötü bir örnek olmuştur. O, katilin değil, kendi günahını üstleniyor. Bunun tam aksi olarak da bir adam iyi bir adet başlatırsa, o âdeti yapanın aldığı sevap kadar da sevap, o âdeti başlatana yazılır. Bu, “essebebü ke’l-fail” yani bir işe sebep olan, onu yapan gibidir” ilkesine uyar.

Hasan Basri’nin görüşünü biz de doğru bulmuyoruz. Çünkü İsrailoğulları zamanında zaten defin yapılıyordu. Bu dönemde bir kişinin defni bilmemesi düşünülemez. Fakat ayette, karganın gönderildiği ve yeri eşeleyerek mezar kazmasını öğrettiği açıkça belirtilmektedir. Bu da bize, bu hadisenin ilk ölüm olduğunu gösterir. Kaldı ki ayette de Âdem’in iki oğlu olduğu açıkça belirtilmiştir.

Bazıları da öldürme hadisesinin veliaht tayininden kaynaklandığını söylemişlerdir. Çünkü o dönemden başlayıp Nuh (as)’a kadar devam eden böyle bir uygulama vardı. Hz. Âdem, Kabil’in ihtirasını bildiği için Habil’i veliaht tayin etmiş. Kabil bunu kabullenmeyince, kurban meselesini önermiştir. Nitekim Hz. Âdem Habil’in öldürülmesine çok üzölmüş. Şit ve çocuklarını hep Kabil’den korumuştur demişlerdir (Agâh, 2009, 258). Nitekim Hafız b. Asakir, öldürme olayının, Hz. Peygamber (sas)’ın rüyasında kendisine, Habil’in halife kılınması nedeniyle olduğunun söylendiğini aktarır (Neccar, t.y:44).

Tevrat’ta da kurban sunma nedeni açıklanmamıştır (Tekvin: 5/2-5). Fakat bir sebep aranacaksa, Hz. Âdem’in yerine halef tayin etme meselesi olabilir. Çünkü tarihin her döneminde iktidar yüzünden baba oğlu, oğul babayı, kardeş kardeşi öldürmüştür. Burada da akla ilk gelen budur. Nitekim Hz. Âdem’in hacca gittiği söylendiğine göre, yerine de birini vekil tayin etmesi kaçınılmazdır.

Habil ve Kabil benzeri olay gerek Sumer ve gerekse diğer kültürlerde yer almaktadır. Kramer, “Sumer edebi tartışmalarında “Emeş ve Enten kardeşlerin kavgası, Davar ve Tahıl, Yaz ve Kış” arasındaki tartışmalardan bahseder (Bkz. Kramer, 1995: 114-117)”. Karauğuz da “Eskiçağ belgelerinde, özellikle Hititler tarafından kaleme alınmış “Appu ve İki Oğlu” masalı, Âdem’in Antik dönem çocuklarının isimleri noktasında da bize ipuçları sunmaktadır. Masala göre Appu’nun İyi ve Kötü adında iki oğlu olur. Çocuklar büyür ve baba evinden ayrılırlar. Kötü, kardeşi İyi’yi kıskanır. Babanın malını bölüşürler. Malın kötüsü İyi kardeşe düşer. Olayın çözölmesi güneş tanrısının huzuruna arz edilir” (Karauğuz, 2017: 80).

Eskiçağ kültürlerindeki bu tip masal ve olaylar, gerçek Habil ve Kabil olayından etkilendiklerini ama olaya ekleme ve çıkarmalarla şeklini ve amacını değiştirdiklerini, sözlü anlatımın hâkim olduğu bir dönemde bu tür bozulmaların çokça olduğunu göstermektedir.

Allah’tan korktuğu için kardeşini öldürmekten çekinen muttaki, salih bir kişi olan Habil tipine karşı, Kabil tipini görüyoruz. O ne Allah’ın takdirine razı oldu ve ne de babasının sözünü dinledi. Bilakis kurbanı kabul edilmeyince, azdı. Baba hakkı, kardeş hukuku dinlemeyip Habil’i öldürdü. Böylece o, şeytanın taraftarı, askeri oldu. Şeytan karakterli biri oldu. Hakkı bırakıp batılın safında yer aldı. Hz. Âdem ve İblis’le başlayan hak ve batıl mücadelesinde, batıl cephesinde ilk yer alan insan kabil oldu. Çünkü o, tarihin ilk zalimi, ilk zorbası, ilk bozguncu insanı oldu. Bu özelliği taşıyan her insan, Kabil zihniyetindedir, birer Kabil olmuştur diyebiliriz.

3.7. Hz. Âdem Kıssasında Kur'an, Tevrat ve İncillerin Ayrıldıkları Noktalar

Zamanımızdan binlerce asır önce yaşamış Hz. Âdem hakkında, sınırlı da olsa en doğru bilgiyi Kur'an bize vermektedir. Fakat Kur'an, olayı baştan sona anlatmadığı gibi, tarih, yer ve şahıs ismi de vermemektedir. İlgili ayetlerde, bazen olayın bir yönüne, bazen de birden fazla yönüne işaret edip hedef kitleye mesajını vermektedir. Bu konuda, Kur'an'ın dışında doğru bilgi bulmak da mümkün değildir. Çünkü o döneme ait elimizde bilgi, belge veya kültürel kalıntı yoktur.

Tevrat ve İnciller ise, daha önce de belirttiğimiz üzere geldiği gibi muhafaza edilememiştir. Yazarları tarafından eklemeler ve çıkarmalar yapılarak tahrif edilmiştir. Bu kitaplarda anlatılanların çoğu, doğru bilgi olmayıp, bulunduğu kültür çevresinden etkilenen Kutsal Kitap yazarlarının görüş ve düşüncelerinden ibarettir. Bu görüş ve düşünceler bazen akla sığmayan masal ve hikâyeler şeklini almıştır. Peygamberlere yakıştırılan ahlak dışı olaylar ve tevhit inancına aykırı düşünceler de yer almıştır. Peygamberler hakkında öyle uydurma şeyler söylenmiş ve onlara öyle kötü işler isnat edilmiş ki, bırakın bunları bir peygamberin söylemesi veya yapmasını, sıradan bir müminin dahi söylemesi veya yapması mümkün değildir.

Maalesef Müslümanların, Ehl-i Kitap dediğimiz Yahudi ve Hristiyanlarla olan temasları neticesinde, bu masal ve hikâyeler İslamî kaynaklara geçmiştir. İslam'ın ilk dönemlerinde, özellikle hadis-i şeriflerin nakli sebebiyle üzerinde durulan rivayet (senet- ravi zinciri) ilmi, biraz da meşakkatli oluşu sebebiyle zamanla terk edilerek rivayetin kimden geldiği, kimden alındığı pek önemsenmemiştir. Bu nedenle de "İsrailiyat" dediğimiz bu rivayetler, İslam'ın kabul ettiği birer gerçek sanılmıştır. Sonradan gelen İbn Kesir gibi birçok âlim, tefsirlerdeki İsrailiyatı ayıklamaya çalışmıştır. Zamanımızda da bu konuda birçok akademik çalışma yapılmış ve yapılmaktadır.

İncillerde yaratılış konusu olmadığı için, Hz. Âdem'in yaratılışı ve cennet hayatıyla ilgili bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle Tevrat'ın Tekvin bölümünde geçen bilgilere inanılmaktadır. Bununla beraber Hz. Âdem'le ilgili Pavlus'un mektuplarında bazı işaretler ile Hristiyan teologların yorumları bulunmaktadır. Bütün bunları dikkate alarak söyleyecek olursak, Tevrat ve İncillerde anlatılan Hz. Âdem kıssası, bazı noktalarda Kur'an'la örtüşmektedir. Ancak gerek anlatım, gerek bakış açısı ve gerekse verdiği mesaj bakımından farklılık arz etmektedir. Mustafa Agâh'ın da dediği gibi Tevrat'ta Hz. Âdem, bir peygamber olarak değil, sıradan bir insan, bir çiftçi, bir bahçıvan olarak hikâye tarzında anlatılmıştır (Agâh, 2009: 57, 62). İncillerde ise, Hz. Âdem günah işlemiş biridir. Hem öyle bir günah işlemiş ki, artık onun günahı veraset yoluyla tüm insanlığa geçmiştir.

İlahi kaynaklı üç kitapta da Hz. Âdem'in topraktan yaratıldığı, onun ilk insan ve ilk peygamber olduğu, ondan önce insan türü olmayıp türünün ilki olduğu, eşinin de Hz. Havva olduğu ve tüm insanların da bu ikiliden meydana geldiği belirtilmiştir. Fakat Kuran'da eşinin adı yer almaz.

Bununla beraber birbirlerinden ayrıldıkları noktalar da vardır. Kur'an'da geçen; Allah'ın yeryüzünde halife tayini, meleklerin itirazı, isimlerin öğretilmesi, meleklerin secde etmesi gibi hususlar Tevrat ve İncillerde geçmemektedir.

Kur'an'da bir yaksak ağaçtan bahsedilirken, Tevrat ve İncillerde iki yasak ağaç geçmektedir. Kur'an'da, İblis Hz. Âdem ve eşini birlikte kandırmıştır. İncillerde de kandıran kişi İblis olarak geçer. Tevrat'ta ise İblis yok, yılan figürü vardır. Tevrat ve İncillerde kandırılan kadındır, Hz. Âdem değildir. O, eşine uymuştur. Bu nedenle kadın suçlu görüldüğü için, tüm kadınlar doğum sancısı çekmek ve kocasına muhtaç olmakla cezalandırılmıştır. Kur'an'da, şeytan ikisini kandırmıştır ve kadınlara yönelik böyle bir cezalandırma yoktur.

İncillerde, Hz. Âdem'in cennette işlediği suça ilk suç denildiği ve tüm insanlığa miras yoluyla geçtiği, bunun da ancak vaftizle affedileceği inancı varken, Tevrat'ta miras yoluyla geçen bir suçtan bahsedilmemektedir. Kur'an'da ise, Allah'ın, Hz. Âdem ve eşine öğrettiği duayla yalvarmaları üzerine onları affettiği açıkça belirtilerek, ilk suçun tüm insanlığa verasetten geçtiği inancı reddedilmiştir.

Kur'an'da Hz. Âdem ve eşi giyinik haldeler. Yasak ağaçtan tadınca üzerlerindeki elbiseden soyunmuşlardır. Tevrat'ta Hz. Âdem ve eşinin çıplak olduğu, utanç nedir bilmedikleri anlatılır.

Görüldüğü gibi İlahi kaynaklı üç kitapta benzer yönler olduğu gibi ayrıldıkları noktalar da vardır. Kur'an'da ve İslami kaynaklarda geçtiği şekliyle Hz. Âdem'i niteleyecek olursak, İsmail L. Çakan ve N. M. Solmaz'ın nitelemelerine benzer şekilde niteleyebiliriz:

- O, topraktan yaratılan ilk insandı ve ondan önce insan türü yoktu.
- O, hem cennet ve hem de dünya hayatını yaşadı.
- O, İblis'in vesveselerine kanıp ilk hata yapandı.
- O, üstünü ilk örtendi.
- O, ilk tövbe edendi.
- O, ilk babaydı ve ilk aile reisiydi.
- O, Allah'ın ilk halifesi, ilk peygamberi ve ilk tevhit mücadelesi verendi.
- O, ilk evlat acısını tadandı.
- O, meleklerle ilk selamlaştı.
- O, Kâbe'yi ilk yapan ve ilk tavaf edip hac ibadetini yerine getirendi.
- O, toprağı ilk işleyendi (Çakan ve Solmaz, 2008: 41).

3.8. Hz. Âdem Kıssasından Çıkarılacak Dersler

Yüce Allah'ın, hiçbir yaratığa vermediği özellik ve güzelliklerle süslediği insanın atası Hz. Âdem kıssasından bizim için elbette çıkarılacak önemli dersler vardır. Şöyle ki:

- a. Allah Teâlâ, hayretleri ve öğrenme arzuları artsın diye hikmetinin sırlarını en yakın yaratıkları olan meleklerden sakladı.
- b. Allah, basit ve hakir görülen bir şeye, şayet inayet eder ve kıymet verirse, onun kıymeti yücelir. Mesela toprağı kıymet verdi. Ondandır mükemmel bir insan yarattı. Onu, kudretinin esrarına, hikmetine ve geniş ilmine mazhar kıldı. Ona ilim ve marifetle donattı. Melekler bile onu idrakten aciz kaldı.
- c. İnsana ne kadar yücelik ve kerem verilse de onun tabiatında bir zaaf vardır. O, Allah'ın yüceliğine yakışmayacak bir şeyi yapma hususunda bir unutkanlığa maruzdur. Nitekim Hz. Âdem, Allah'ın uyarısını unutup kendi düşmanı İblis'e uyarak yasak ağaçtan yemiştir.
- d. Allah'ın rahmeti, isyan etmiş ve günah işlemişlerin ümitsizliğe düşmesine engeldir. Hz. Âdem ve eşinin unutarak Allah'ın ikazına muhalefetleri affedildi ve Allah Âdem'i, peygamber olarak görevlendirip seçkin kullarından kıldı (Bkz. Neccar, t.y: 41).

Tüm bu kıssadan çıkaracağımız ana tema ise, kul bir günah işlediğinde ona düşen, İblis gibi günahı ısrar değil, aksine asla ümitsizliğe kapılmadan yaptığından pişmanlık duyması, Allah'tan affını istemesi ve o günahı terk edip Allah'a iltica etmesidir (sığınmadır). Nitekim birçok ayette, kulun ümitsizliğe düşmemesi için Allah'ın rahmet ve mağfiretinin (bağışının) sonsuzluğu

vurgulanmaktadır²³. Ancak Allah'ın bu rahmet ve bağışının sonsuz olduğunun belirtilmesi, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin denilmesi, kesinlikle günah işleyin veya günah işlemeye devam edin anlamına gelmez. Bunun anlamı, kulun zaafı vardır. Şeytan ve nefesine kanıp günah işleyebilir ama hemen akabinde pişmanlık duyup o günahı terk ederse, kendisine af kapısının açık olduğunu bilmesidir.

3.9. Evrim Teorisine Göre Hayatın Doğuşu

H. Âdem ve insan türü ile ilgili bu görüşün yanında bir de evrimci görüş vardır. Evrim Teorisi, canlı hayatın oluşunu da evrenin oluşu gibi tesadüfe bağladığından, karşı görüşleri sunabilmemiz için bu teorinin hayatın doğuşuyla ilgili ileri sürdükleri delilleri inceleme gereği duyduk. Evrim Teorisi, biyolojik hayatın da Tanrı'nın değil, tesadüfün eseri olduğunu iddia etmektedir. Şöyleki önceden var olan veya oluşan bir canlı hücre, evrimleşerek farklılaşmış, mutasyonla bir türden başka türler oluşturarak bugünkü varlık türleri meydana getirmiş ve bu oluşumda herhangi bir dış etkinin etkisi olmamıştır. Bu ilk hücrenin çok basit olduğu, kendiliğinden oluş sırrının da buradan kaynaklandığı iddia edilmektedir. Oysa varlık âleminde, bir şeyin küçük olması, onun yapısının da basit olduğu anlamına gelmiyor. Mesela tek hücreli amibin, çok hücreli bir organizma kadar karmaşık olduğu görülmüştür. Keza mikroskobik incelemeler neticesinde bir atomun yapısının, bir galaksinin yapısından daha basit olmadığı da görülmüştür (H. Aydın, 2004: 89-90).

Katıksız bir evrimci olan Carl Sagan bile bu konuda, "canlı hücrede, yıldızlar ve galaksiler âlemindeki gibi karmaşık ve güzel bir düzen hüküm sürer" demekten kendini alamaz. Arkasından da "ince işçiliğe dayanan bir hücre yapısı, dört milyar yıl içinde ulaşılmış bir mekanizmadır" (Sagan, 1982: 50) deyip işi zamana bağlamış ve evrimci görüşünde ısrar etmiştir.

Sagan, aslında tabiatla gördüğü muazzam tasarıma, varlıklar arasındaki iş birliğine hayranlığını gizleyememiştir. Mesela bitkilerin hayatîyetlerini devam ettirmek için ürettikleri karbonhidrattan, biz insanların havadaki oksijen ile alıp yaşayabilmemiz için gerekli enerjiye dönüştürmemizden, bizim çıkardığımız karbondioksiti de bitkilerin alıp tekrar karbonhidrata çevirmelerinden uzunca bahsettikten sonra, hayran kaldığı bu iş birliğine, "ne şanslı bir iş birliği" (Sagan, 1982: 51) demesi, evrimciliğine zıt düşmez mi? Düşer ama değişen bir durum olmuyor. Bu da ideolojik körlüğün bir göstergesi olsa gerektir.

Evrincilerin laboratuvarında canlı üretme işi başarısızlıkla neticelenince, Carl Sagan şöyle demiştir: "Şimdiye dek hiç kimse yer kürenin ilk dönemine ait gaz (hidrojen, su, amonyak, metan vb.) ve sularını birbirine karıştırıp test tüpünde bir şey çıkarabilmiş değildir. En küçük canlı olarak bilinen ve tek bir RNA ipliğinden oluşan viroit bile çıkarılamamıştır. Canlının temel taşı olan bolca nükleit asit üretilmiş ama canlı üretilmemiştir" (Sagan, 1982: 52). Evrime karşı yaptığı bu açıklamadan sonra Sagan'dan, "kâinattaki bu harika düzenin elbette bir kurucusu vardır" gerçeğini söylemesi beklenirdi ama o yine işi tesadüfe bağlamıştır.

Evrinciler, insan, hayvan ve bitki üzerinde yaptıkları ıslah çalışmalarıyla fosilleri kendi görüşlerine delil olarak göstermektedirler. Oysa ortaya sundukları fosil delilleri onlara fazla bir destek vermemiştir. Çünkü dilden düşürmedikleri bir ortak atayı veya ara formlarını bugüne kadar sunamamışlardır (Gish, 2008: 11).

C. Darwin, "tüm yaşayan ve tükenmiş türler arasındaki geçiş halkalarının sayısı akıl almaz düzeyde yüksek olacaktır. Eğer bu kuram doğruysa, dünyada böylesi canlılar mutlaka yaşamış olmalıdır. Böylesine fazla sayıda olmasına rağmen bağlayıcı halkaların fosil kalıntılarını bulamamış olmamızı bir kenara bırakırsak, bütün değişikliklerin doğal seçim sürecinde çok yavaş bir şekilde ortaya çıktığı ve dolayısıyla böylesine kapsamlı bir organik değişimin meydana gelmesi için henüz yeterince zamanın geçmediği ve jeolog olmayanların, geçmiş zaman

²³ Bu ayetlerden sadece biri: "De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir" (Zümer:53).

dilimlerinin bizim kavrayamayacağımız kadar uzun sürdüğünü kabul etmeyebilirler” demektedir (Darwin, 2018: 265-266). Böylece Darwin, fosil çok ama biz bulamadık. Fakat bir gün bulacağız iddiasındadır. Ancak onun bu iddiasının üzerinden 150 seneden fazla bir zaman geçti ama hala bulamadılar. Ayrıca sürecin çok yavaş işlediğini söyleyerek faturayı zamana çıkarması da ilginçtir. Bu iki argüman (kanıt) evrimcilerin sığınağı haline gelmiştir. Hep zamanın bunaltıcı bir ağırlıkta işlediğini ve bizim bugün hala geçiş formların fosilini bulamamamız, onların olmadığı anlamına gelmez diyerek, bilimsellikten uzak, varsayımlara ümit bağlamışlardır. Bu nedenle bilim tarihine geçmiş birçok bilimsel sahtekârlığa imza attılar. Bunlardan ikisini nakletmekle yetineceğiz.

İlki, “1912 yılında Londra Tabiat Müzesi Müdürü Arthur Simit Woodward ile tıp doktoru Charles Davson, İngiltere’de Piltdown yakınında bir çukurda büyük beyin hacmine sahip bir kafatası ile eklem yeri tahrip olmuş bir çene kemiği bulduklarını açıkladılar. Bulunduğu yerle bağlantılı olarak buna "Piltdown Adamı" adı verildi. Yaşını ise beş yüz bin yıl olarak tespit edildiği duyuruldu. Gerçi bu fosilin parçalarının tek bir varlığa ait olmadığını fark eden bilim adamları olmuştu ama evrimciler yıllardan beri hep sözde kalan ara forma, ilk defa bir fosil bulmuş oluyorlardı. Bu nedenle medyayı da arkalarına alarak sesleri gür çıktığı için itiraz edenlerin sesleri pek duyulmadı. Piltdown Adamı, evrim teorisinin en önemli delili sayılarak ders kitaplarına girmişti.

Evrimecilerin bu sevinci 1950’lilere kadar sürdü. 1950’de, fosil kemiklerinin nispi yaşlarını tespit eden bir yöntem bulundu. Bu yöntem, kemiklerin emdikleri (absorbe ettikleri) florid miktarını tespit ediyordu. 1953 yılında yine İngiltere’de K. Oakley, L. Glas Clark ve J.S. Wener, fosil kemiklerin X ışını fotoğraflarını çektiler. Emilen azot ve florin hassas bir şekilde ölçtüler. Çene kemiğinin hiç florid taşımadığı görüldü. Bu da onun, fosil bir kemik olmayıp toprakta da bir yıldan fazla kalmadığını gösterdi. Kafatasında florid vardı ama iddia edildiği gibi beş yüz bin yıllık değil, bir, iki bin yıllık bir yaşa sahipti.

Peki, ne yapılmış? Kemiklerin eski devirlere ait olduğunu göstermek için üzerine potasyum diksomet sürülmüş, dişler de çene kemiğine yerleştirmek için eğelenmiş, uyumsuzluk anlaşılmasın diye eklem yerleri tahrip edilmişti. Ortaya çıkan sonuç şu: On yaşında bir orangutan çene kemiği ile insana ait dişlerle kafatası bir araya getirilerek maymun-insan arası bir varlığa (hominid’e) benzetilmek istenmişti” (H. Aydın, 2004: 100-101; Gish, 2008: 268; Taslaman, 2017b: 164).

Diğeri ise; fosil bilimci Henry Fairfield, 1922 yılında Osborn Nebraska’da bir diş fosili buldu. Uzmanlar bu dişin, insan ve şenpaze arasında ara bir türe, ara nesle ait bir diş olduğunu söylediler. Buna bir isim de vererek "Nebraska Adamı" dediler. Özellikleri ile ilgili hikâyeler üretildi. Bu sevinçleri de fazla sürmedi. 1927 yılında, soyu tükenen bir domuza ait olduğu ortaya çıktı (Gish, 2008: 267; Taslaman, 2017b: 165).

Bazı evrimciler de ara geçiş fosili bulamadıkları için sanki neden türlerin ana karnında embriyon aşamasında bir mutasyonla değişikliğe uğradığını söylemediklerine hayıflanmışlar gibi kurmaca eserler yazmaya başladılar. Mesela bir evrimci olan antropolog Metin Özbek yazdığı eserinde; “İnsansı ana-babadan insan nasıl doğmuştu? Acaba anne karnında embriyon aşamasında iken bebek bir mutasyon geçirerek mi insanlaşmıştı? Bölgede (Etiyopya’da) radyoaktif faaliyetler de o dönem oldukça yaygındı. Belli ki hamilelik döneminde beklenmedik bir şeyler olmuş. Bu mucize bir bebektir. Böylece homo habilis (becerikli insan) dönemi başlamıştı” (Özbek, 2018, 51). Ondan yine embriyon aşamasında bir mutasyonla Homo Erektus (dik yürüyen adam), Erektüs ana babadan neandertal bebek, Neandertal ana babadan da homo sapiens doğmuştur (Bkz. Özbek, 2018: 152-156).

Eseri kurmaca da olsa, evrimi böyle izah ediyor. Mucizeyi kabul etmemelerine rağmen, işlerine yarayacaksa onu da kabul ediyorlar. Yani fosil yerine böyle bir izaha gitseydik daha iyi olurdu. Tesadüf ve mutasyona işi bağlasaydık, nerde fosiller deyip bu kadar üzerimize gelmemiş olurlardı diye düşündüğünü sanmaktayız.

Bilim insanının amacı, hakikati, gerçeği keşfetmek olmalıdır. Şimdi bu evrimci bilim adamların amacının bu olduğu, bilim için bunu yaptıkları söylenebilir mi? Bu tavırları bilimden öte bir şey olsa gerektir. Bunun anlamı şudur: "Söz konusu olan ideolojimiz ise, her yol mubahtır". Fakat böyle sahtekârlıklara başvurmalarının başka sebepleri olmalıdır. Çünkü Darwin'den beri, varlıkların ortak bir atadan türeme iddialarıyla ilgili bir fosil bulamamışlardı. Bu da onların canını çok sıkıyordu. Zaten Yaratılış Modelini savunan bilim adamları da "yaratılışın kanıtı olarak, kambriyen kayalarının ortaya koyduğu karmaşık canlıların büyük bir çeşitlilikle, hiçbir atasal iz olmaksızın aniden ortaya çıkışından daha büyük delil ne olabilir," diyorlardı (Gish, 2008: 59). Ayrıca müzelerde kayıt altına alınmış 250 bin farklı fosil türüne rağmen, iddia ettikleri ara nesille ilgili fosilleri hala bulamamaları sebebiyle bunılıyorlardı (Gish, 2008: 59). Kaldı ki, Duane T. Gish'in de söylediği gibi, fosil kaydı kanıtları, herhangi bir şüphenin ötesinde, evrimin yeryüzünde gerçekleşmediğini kesin olarak ortaya çıkarmıştır. Şayet evrim gerçek olsaydı, kayalar arasında milyarlarca karmaşık omurgasız atası fosili bulunmuş olurdu. Oysa bir tane dahi bulunamadı (Gish, 2008: 70).

Bu nedenle bazı evrimciler, ortak ata iddiasının ispatı için bilim dünyasını aldatmada bir beis görmeyip defalarca bu tür bilim maskeli sahtekârlıklara başvurmuşlardır. Sahtekârlıklarına bilimsel bir kılıf bulmak için, tanınmış, özellikle de evrimci bilim adamlarını, görüşleri lehinde konuşturmuş ve medyanın gücünü de arkalarına alarak dünya kamuoyunu etkilemişlerdir. Hatta okullarda sadece evrimci görüşün öğretilmesini de sağlamışlardı. Evrim Teorisini tenkit eden bilim adamlarını da gerici, çağdışı diyerek itibarsızlaştırmaya çalışmışlardır.

Ülkemizde de okullarda yıllarca Evrim Teorisi, ispatlanmış bir kanun gibi okutuldu. Bu teorinin karşısındaki görüşe asla yer verilmedi. Evrim Teorisi'ne bilimsel olarak karşı çıkanı da, basını da kullanarak, yobaz, mürteci, kafası basmaz diyerek baskı altına aldılar. Hatta 1984-1985 yıllarında Millî Eğitim Bakanlığı yapan M. Vehbi Dinçerler, üniversite hocalarından oluşan bir heyetten, karşı görüşün yazılmasını istedi. Fakat evrimciler, medyanın desteğiyle ortalığı fena karıştırdılar. Öğrencinin iki görüşü de okuyarak, hangi görüşü benimseyeceğine kendisinin karar vermesini bile kabul etmediler. Çünkü onlar, Yaratılış Modelinin tutarlı, kanıtlarının sağlam olduğunu ve bunun da öğrencileri etkileyeceğini biliyorlardı. Bu nedenle karşı çıkmışlardı.

Beri taraftan evrimcilerin görüşlerine karşı olan bilim adamları ise, evrimcilerin Darwin'den beri savunduğu kökenle ilgili herhangi bir kavramın doğruluğunun bilimsel yönden kanıtlanamadığını, hatta kanıtlanmasının mümkün olmadığını söylüyorlar. Çünkü bilimsel yöntemin özü, deneye dayalı gözlem ve tekrarlanabilirliktir. Bir araştırmacı ne kadar zeki olursa olsun, kökenleri ne gözleyebilir ve ne de tekrarlayabilir (Morris, 2000: 17). Bu, su götürmez bir gerçektir. Çünkü Allah bizi bu yaratılışa tanık kılmamıştır. Nitekim şu ayet de bize bu hakikati bildiriyor: " Ben onları ne göklerin ve yerin yaratılışına, ne de kendilerinin yaratılışına şahit tuttum." (Kehf: 51).

Aslında kökenlerle ilgili bir düşünceye sahip olmak önemlidir. Fakat bu gözlemle varacağımız bir husus değil, inanmayla elde edilecek bir durumdur. Zaten inanma konusunda bir anlaşmazlık yoktur. Yalnız gördüğüne inanan pozitivist bir adam bile, kanıtlayamazsa da, bu görüşünün en iyi görüş olduğuna inanmaktadır. Çünkü fosilini göremediği ilk ataya ve gelecek gibi soyut kavramlara da inanmaktadır. Bu nedenle insan, kökenlerin aslıyla ilgili bir inanca sahip olmalıdır. Ancak bu inanın işe yaraması için, saf veya kalıplaşmış, ideolojikleşmiş değil, akla uygun olması gerekir (Morris, 2000: 17-18).

Bu açıklamalardan sonra evrimciler ile yaratılışçıların görüşlerini kısaca özetlersek:

Evrin Modeli; doğal bir olay, kendi kendini yöneten, amaçsız, yönlendirici, evrensel ve devamlıdır.

Yaratılış Modeli ise; tabiatüstü, dıştan yönetilen, bir amaca yönelik, tamamlanmış bir yaratılma olayını içerir. Bütün evrende geçerli ve dönüşümsüzdür (Morris, 2000: 22).

Evrincilerin varoluşla ilgili görüşlerini kısaca böyle özetledikten sonra, onların dört elle sarıldıkları, her şeyin sebebi olarak gösterdikleri tesadüf konusuna geçebiliriz.

3.9.1. Canlılar Tesadüfen mi Olmuştur

Koca bilim tarihinde tesadüfen olmuş bir vakaya rastlanmamıştır. Evrende bunun örneği yoktur. Her araştırmacı canlıların çok ince bir plan dâhilinde yaratıldığını müşahade etmiştir. Mükemmel yaratılan insanın her bir uzvunda bile büyük bir tasarım vardır. Bu tamamen Yüce Allah'ın planlaması ve yaratmasından ibarettir. Çevremizde her neye bakarsak bakalım bu yüce planlamayı görürüz. Şimdi şu birkaç örnekle bu hususu açıklamak isteriz.

Eharles Jugingway adlı bilim adamı şunları söylemektedir: “Bir protein molekülünün oluşması için gerekli madde sağlandıktan sonra, bu oluşumun tesadüfen olabilme ihtimali, 10^{160} yani 10 rakamına eklenecek 160 sıfırla ortaya çıkan rakamın 1'i dâhilindedir. Henüz böyle büyük bir rakam kullanmıyoruz. Bu oluşum için harcanacak zaman ise, 10^{245} yani 10 rakamına eklenecek 245 sıfırla ortaya çıkan rakam kadar bir süre gerekmektedir” (Han, 1973: 175-176).

Kör tesadüfün ne kadar boş ve mesnetsiz olduğunu anlamak için insan vücudunun bir organından değil, sadece organının bir parçasından, parmak ucundan bahsetmenin bile yeterli olacağı kanaatindeyiz. Dış görünüşü itibariyle insanların parmakları birbirine benzemesine ve bu küçücük alana rağmen, hiçbirinin parmak izi bir diğerinkine benzemez. Çünkü parmak izi kişinin özel kimlik kartıdır. Hatta aynı yumurta ikizlerinin bile parmak izi farklıdır. Bu muazzam bir planın eseridir. Çürümüş kemikleri ileri sürerek, öldükten sonra tekrar dirilmenin olamayacağını savunanlara karşı, Kıyame 4. ayette: “Evet, bizim, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter” buyrulurak Yüce Allah'ın, parmak ucundaki bu harika çizgileri ve özelliklerini dahi tekrar yaratacağını, yani her insanı aynı vücut özelliğiyle dirilteceğini, hiçbir kimsenin unutulmayacağını haber vermektedir. Şimdi bu yüce planlamaya karşı kalkıp bu bir tesadüfün eseridir demek, ciddi bir bilim adamının tavrı değil, en hafif tabiriyle ideolojik bir tarafgirliğin eseri olduğunu söyleyebiliriz. Daha ağır bir şey söylemek istemiyoruz. Nitekim daha önce de belirttiğimiz gibi ünlü fizikçi S. İ. Newton, bu maddecilere, bu tesadüfçülere şu anlamlı soruları sormuştur:

"Canlıların bedeni, örneksiz bir sanatla nasıl oluşmuştur?

Çeşitli organlar ve parçalar hangi gaye için böyle yerli yerine konmuştur?

Görme kanunları bilinmeden gören bir gözün, ses kanunları bilinmeden işten bir kulağın nasıl meydana geldiğini, akıl nasıl alabilir?

Hayvanlardaki bu fitri ilham (içgüdü) nereden gelmiştir" (M. Aydın, 1976: 25)?

Bu sorularına şöyle cevap vermektedir: "Bütün bunlarla beraber, örneksiz ve en güzel şekilde yaratılan şu kâinat, cisimden münezzeh, hayy (daima diri) ve hâkim olan, ilmiyle her şeyi kuşatan ve bilen Allah'ın varlığına delalet etmez mi?" (M. Aydın, 1976: 25).

Zaten evrimciler de, özellikle de kendilerine dayanak teşkil ettikleri ve Darwin'in, içine nüfuz edemediği, Michael Behe'nin de haklı olarak "Darwin'in Kara Kutusu (Darwin's Black Box)" dediği hücrenin şifreleri çözüldükçe, Evrim Teorisinin çıkmazlarını görmekte ama yine de evrim fikrinden vazgeçmemektedirler.

Evrimci Carl Sagan, hücre çekirdeğinde bulunan iki nükleik asitten biri olan DNA'nın talimat verdiğini, RNA'nın ise bu talimatı hücrenin geri kalanlarına ilettiğini, bir ağacın veya bir insanın vücudunda bir işlevin nasıl yapıldığına ilişkin tüm bilgi birikimine sahip olanların DNA ve RNA olduğunu belirttikten sonra, “insan DNA'sında yazılı bilgi birikimi toplamı, kalın kalın bin ciltlik kitaplara ancak sığar” demektedir (Sagan, 1982: 52-53). Genetik mühendisleri ise, bu fevkalade bilgiye, şifreleme ve programlama adını vermektedirler.

Bilim adamları, bilimde de bir ölçünün varlığını kabul etmiş ve bu ölçüye de "BİT" demişlerdir. Bir “BİT” ise, bir soruya verilen evet veya hayır cevabıdır. Mesela kapının açık mı, yoksa kapalı mı olduğunu tespit bir bilgi BİT'idir. İnsan DNA molekülünde 5 milyar BİT bilgi yüklüdür. Bu da 1000 ciltlik kitabı doldurur. Böylesine dolu talimatların genlere tesadüfen verilmiş olması aklın kabul edeceği bir şey olamaz (H. Aydın, 2004: 103). Bu bilgi hazinesi

tesadüfen olmadığına göre, bunu yaratan, bu bilgiyi veren bir yüce Yaratıcı, yani Allah olduğu muhakkaktır. İnsanın ulaşma imkânı olmadığı, idrak etmesi mümkün olmayan tüm bilgilerin ve bilinmezlerin anahtarlarının Allah'ın katında olduğu ve O'nun bilgisi dışında hiçbir şeyin hareket etmediği kesindir. Nitekim Kur'an'daki şu ayet bu hususu ne güzel de özetliyor:

"Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi Allah'ın sınırsız ilminde kayıtlıdır" (En'am: 59).

Carl Sagan'ın, DNA ve RNA'nın bu harika özelliğini ortaya koyduktan sonra, "tesadüfen olmuş" görüşünden vazgeçmesi beklenirdi. Çünkü Darwin zamanındaki biyoloji bilimi ve mevcut mikroskoplar, hücrenin bu müthiş özelliğini gösterememişti. Darwin gibi diğer biyologlar da, tüm canlı (insan, hayvan, bitki) hücrelerini, zar, stoplazma ve çekirdekten ibaret olarak görmüşlerdi. Hatta Virchow, "hücrede mutlak bir hafıza var. Ancak gösteremiyoruz" demişti (H. Aydın, 2004: 103). Bugünkü evrimciler bu hafızayı gördüler ama değişen bir şey olmadı. Darwin'den miras olarak aldıkları görüşlere devam etmektedirler.

Mesela Carl Sagan, itiraf yerine, evrimin mutasyon ve ayıklama ile gerçekleştiğini, mutasyonun da, çoğalma sırasında DNA polimeraz enziminin bir hata yapmasıyla olur dedikten sonra, bu yanlışlığın pek ender olduğunu da eklemek zorunda kalmıştır (Sagan, 1982: 57). Böylece evrimin varlığını nadiren vuku bulacak yanlışla dayandırmıştır. Yine Darwinizm'in savunmasında en önemli rolü üstlenen Thomas Huxley da, yaratılışın akla son derece uygun olduğunu, bir zamanlar bu evrenin olmadığını, sonradan, öncesiz bir varlığın (Tanrı'nın) iradesiyle altı günde yaratıldığını anlamakta zorluk çekmediğini söylemektedir (Morris, 2000: 20). İngiliz biyolog Watson ise; evrim teorisinin bu kadar kabul görmesinin, gerçeğe dayanan delillerden değil, teorisinin karşısında tek alternatif olan Yaratılış Modelinin inanılmaz olmasından kaynaklandığını söylemektedir (Morris, 2000: 20).

Dikkat edilirse hem Huxley hem de Watson, Yaratılış Modelini bir delile göre tenkit edemedikleri gibi, ellerinde, kendilerini doğrulayan gerçek bir kanıtın olmadığını da söylemektedirler. Ancak Allah'a inanmadıkları için, Yaratılış Modelini kabullenmelerini beklemek hayal olur. Nitekim Henry M. Morris de mizah yollu olarak; "Neyse ki, tanrı Watson yerine, gücü sınırsız bir yaratıcıya inanmayı tercih eden birçok bilim adamı var" demektedir (Morris, 2000: 20).

Evrimecilerin, tesadüfen olmuş bir varlık gösteremedikleri kesindir. Zaten daha önce de laboratuvarında canlı üretmede başarısız olduklarından da bahsetmiştik. Şimdi ise daha canlı bir örnek vereceğiz. "Sovyet Rusya, materyalist görüşünü ispat için kimya fakültesi dekanı Ewbarien'den küçük bir canlı yaratmasını istemiş. O da ekibiyle bu konuda 20 yıl çalışmış. Fakat 1962 yılında radyoda şu açıklamayı yapmak zorunda kaldı:

"Kimya ilminin yeni bir canlı varlık yaratmaktan aciz olduğunu, bunun mümkün olmadığını gördük, ilmin de ancak tutulan, duyulan ve görülen maddeleri inceler. Oysa hayat (canlılık) soyut olarak kavranabilir". Bunun üzerine bir gazetecinin, "gelecekte kimyasal yöntemlerle hayatı başlatmak mümkün mü", sorusuna, "mümkün ama dünyada değil, başka bir gezegende diye cevap verdi" (Havva, 1979: 59-60).

Bir canlının yaratılmasının mümkün olmadığını söyleyen bir bilim adamından beklenen, bunun yüce bir güce, bir yaratıcıya ait olduğunu ve o güce inandığını ilan etmesiydi, topu başka gezegene atması değildi. Ancak bunu söyleyerek bilimden ne kadar uzaklaştığını göstermiştir. Yani zaman zaman söylediğimiz gibi iddialarının mesnetsiz ve tutarsız olduğunu biliyorlar ama ideolojik nedenlerle vazgeçmiyorlar/vazgeçemiyorlar. Nitekim C. Morrison, "Darwin'den bu zamanımıza kadar bir asır geçmiştir. Bugün ilim çok ilerlemiştir. Artık bugün hiç kimse Haeckel'in, "bana su, kimyevi madde ve yeteri kadar zaman verin, ben size insan yaratayım" tarzında akıl dışı bir söz söylemez "demektedir (Topaloğlu, 2001: 170).

Biyologlar ve genetikçiler, organik unsurlar canlı olmadığını söylüyorlar. O zaman bu gerçek, biyolojik (canlı) varlığın, organik varlıktan tekâmül (evrim) sonucu çıkmadığını gösterir. Bu durumda, organik varlıktan biyolojik varlığa geçişte dıştan bir şeyin eklendiği ortaya çıkar. İşte bu mucizevî durum, yaratıcı Allah'ın işidir (H. Aydın, 2004: 107). Aklını herhangi bir ideolojik görüşün emrine vermeyen, basireti kapanmamış ve vicdanı körelmemiş her kişi bu gerçeği kabul eder ve buna gönülden inanır. Bütün bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, kâinatta tesadüfe yer yoktur. Çünkü kendisine, çevresine, çevresindeki varlıklara bakan her kişi, tabiatıta mükemmel bir planlama ve ince bir tasarımın olduğunu görür, bilir ve anlar.

3.9.2. Müslüman Filozoflar Arasında Evrimci Yaratılış Teorisi

Başlangıçta gerek evrimciler ve gerekse onların düşüncelerinden söz eden Müslüman bilginler, evrim kelimesini ifade için; "tecdid (yenileme), istihale (aşama), el-hikmetü's-sâriye (akıcı hikmet), el-inayetü'r-rabbaniye (ilahi yardım), el-hikmetü'l-ilahiye (ilahi hikmet) kelimelerini kullanmışlardır. Ancak 13. yüzyıldan itibaren tekâmül (kemale erme, olgunlaşma) kelimesi kullanılmıştır (Bayrakdar, 2001: 21).

İslam dünyasında evrimleşme fikri, bazı Müslüman filozoflarca, Darwin (Ö.1882)'den bin yıl önce ele alınmıştır. Cahız (Ö.868) evrimi sistematik ele almış ilk kişidir. Felsefi açıdan da ele alan ilk filozof Miskeveyhtir (Ö.1030). Ancak onların evrim düşüncesi, Darwin'den ve Darwinizm'den çok farklıdır. Çünkü onlar evrimleşmeyi, materyalist-ateist bir bakış açısıyla ele almadılar. Bilakis evrimleşmenin arkasında Allah'ın irade ve planlamasının olduğunu kabul eder ve buna inanırlardı. Darwin ise, evrimleşmeyi, tesadüflere ve mücadeleye (kavgaya) bağladığı için bir kaosa sürüklemiştir. Yine evrimcilerde olan mutasyon fikri, Müslüman evrimcilerde yoktur. Yani türlerin değişkenliği yoktur, bir türden başka bir tür oluşmamıştır. Türlerin sabitliği görüşü vardır (Y. Öztürk, 2001: 167).

Yukarda da izah edildiği gibi Müslüman evrimcilerin hepsinde yaratıcı Allah fikri vardır. Bu nedenle bu görüşe "Evrimci Yaratılış Teorisi" denmesini benimsedim diyen Mehmet Bayrakdar'a biz de katılıyoruz. Çünkü din ve bilim açısından, Müslüman evrimcilerin görüşleri, Darwinizm ve Yeni Darwinizm'e göre daha problemsizdir. Artık evrimcilerce de bilimselliği kalmadığına dair kabul gören Lamarck'ın, kazanılmış karakterlerin kalıtıma geçtiği, Darwin'in kalıtım faktörü iddiaları, Müslüman evrimcilerde hiç olmamıştır. Kaldı ki, Wiessman, deney amaçlı yirmi nesil farenin kuyruğunu kesmiş, yirmi birinci neslin yine kuyruklu doğmuş olduğunu görmüştür (Bayrakdar, 2001: 154).

Wiessman'ın deneyinden, kıyası mümkün olmayan süre ve sayı fazlalığı olan erkek çocukların sünnet uygulaması, evrimcilerin kazanılmış karakterin kalıtıma dönüştüğü fikrini temelden sarsar. Bilindiği üzere Yahudiler, yaklaşık 3500 yıldan, Müslümanlar da 1500 yıldan beri erkek çocuklarını sünnet ederler. Fakat doğan her erkek çocuk sünnetsizdir. Evrimciler, bunun neden kalıtıma dönüşmediğine cevap verebilirler mi?

Müslüman evrimciler, Kâinatı Allah'ın yarattığına inanırlar. Yaratma ve devam ettirmeyi, Allah'ın bir işi olarak kabul ederler. Kâinat ve türleri evrimleşecek bir özellikte planlayıp yaratanın Allah olduğunu, "adetullah" veya "sünnetullah" denilen bu planlamayı, bir nevi evrimleşme süreci olarak kabul etmektedirler (Bayrakdar, 2001: 122). Böylece kâinatın Allah tarafından altı günde, yani altı jeolojik zamanda yaratılışını da aynı mantıkla bir evrimleşme olarak görmektedirler.

Müslüman evrimciler, varlıkları, maden, bitki, hayvan ve insanlar âlemi diye dörde ayırmışlar. Bu türler arasında geçiş olan varlıkları da belirlemişler. Ancak bu geçişlerde, evrimcilerin iddia ettiği gibi bir dönüşüm asla yoktur. Onlara göre Allah'ın yarattığı külli ruhtan, türlerin zincirleme ve dönüşümsüz evrimidir. Bu külli ruh insanda kemale erer (Erzurumlu, 1980: 62; Y. Öztürk, 2001: 167; Bayrakdar, 2001: 125).

Bu açıklamalardan sonra şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, ne Müslüman filozofların “Evrimci Yaratılış Teorisi” mutlak manada bilimseldir, ne de Darwinizm’in “Evrimci Teorisi”. Çünkü ispat edememişlerdir. Bu da evrim teorisinin bizzat kendisinden kaynaklanıyor. Laboratuvar da deney konusu olamadığı gibi, tabiat da gözlemlene imkânı da yoktur. Kur’an’ın da belirttiği gibi olayın şahidi de değiliz (Bkz. Kehf: 51). Zaten Biruni de olayın zorluğuna işaret ederek, bu olaylar olurken biz yoktuk. Olaylardan geriye bazı izler kalmışsa da onlarla kesin sonuca varmak da mümkün değildir, diyerek işin teoride kaldığını açıkça belirtmiştir (Bayrakdar, 2001: 149-15).

Şunu da açıkça belirtmiş olalım ki, İslam âlim ve filozoflarının kahir ekseriyeti (ezici çoğunluğu), “Yaratılış Modeli”ni savunmuş, Müslüman evrimcilerin fikirlerini reddetmişlerdir. Evrimci görüş daima şaz (azınlık) olarak kalmış ve dün rağbet görmediği gibi, bugün de görmemektedir.

4. ŞİT (AS)

Hız. Şit'in kıssasına başlamadan önce "Şit" kelimesinin anlamı ve kimliği hakkında bilgi vermenin yararlı olacağını düşünmekteyiz.

4.1. Şit'in Kimliği (Soyu)

İlahi kaynaklı tüm dinlerde Hız. Şit'in Hız. Âdem'in oğlu olduğu kabul edilir. Tevrat'ta, Hız. Nuha'a kadar olan neslinin soy ağacı şöyle belirtilmektedir:

Şit 105 yaşında iken oğlu Enoş doğdu. Şit Enoş'un doğumundan sonra 807, toplamda 912 yıl yaşadı. Enoş 90 yaşında iken oğlu Kenan doğdu. Onun doğumundan sonra 815, toplamda 905 yıl yaşadı. Kenan 70 yaşında iken oğlu Mahalalel doğdu. Onun doğumundan sonra 840 yıl, toplamda 910 yıl yaşadı. Mahalalel 65 yaşında iken oğlu Yeret doğdu. Onun doğumundan sonra 830 yıl, toplamda 895 yıl yaşadı. Yeret 162 yaşında iken oğlu Hanok (İdris'e Hanok diyorlar) doğdu. Onun doğumundan sonra 800 yıl, toplamda 962 yıl yaşadı. Hanok 65 yaşında iken oğlu Metuşelah doğdu. Onun doğumundan sonra 300 yıl yaşadı ve 365 yaşında iken ortadan kayboldu. Tanrı onu yanına almıştır. Metuşelah 187 yaşında iken oğlu Lemek doğdu. Onun doğumundan sonra 782, toplamda 969 yıl yaşadı. Lemek 182 yaşında iken oğlu Nuh doğdu. Onun doğumundan sonra 595, toplamda 777 yıl yaşadı (Tekvin: 5/6-32).

İsalmî kaynaklarda ise, Hız. Âdem'den Hız. Nuh'a kadar olan soyağacı, ilerde de değineceğimiz gibi şöyle belirtilmiştir: Âdem → Şit (Şis) → Enoş → Kaynan → Mehlail → Yerd → Uhnuh (İdris) → Metuşelah → Lemek → Nuh

Dikkat edilirse, İslami kaynaklarda geçen soy ağacı ile Tevrat'taki aynıdır. Sadece bazı isimlerde farklılık vardır. Bunun da diller arasındaki telaffuz farklılığından kaynaklandığını düşünmekteyiz. İki soy ağacının da aynı olması bize, İslami kaynaklardaki bu şecerenin Tevrat'tan alındığını göstermektedir.

4.2. Kutsal Kitaplarda Hız. Şit

Hız. Şit hakkında Kitab-ı Mukaddes fazla bir bilgi vermemektedir. Kur'an'da ise adı geçmediği gibi bir işaret de bulunmamaktadır. Ancak İslami kaynaklarda onun peygamber olduğuna ve kendisine 50 suhuf²⁴ verildiğine dair rivayet ve görüşler vardır. Şimdi ilahi kaynaklı kitaplarda Hız. Şit'ten nasıl bahsedildiğine bakalım.

Tevrat'ta Şit (as)'dan şöyle bahsedilir:

"Âdem karısıyla yine yattı. Havva bir erkek çocuğu doğurdu. Tanrı Kayın'ın öldürdüğü Habil'in yerine bana başka bir oğul bağışladı diyerek çocuğa Şit adını verdi. Şit'in de bir oğlu oldu, adını Enoş koydu. O zaman insanlar Rabbe yakarmaya başladı" (Tekvin: 4/25-26).

"Âdem 130 yaşındayken, kendi suretinde, kendine benzer bir oğlu oldu. Ona Şit adını verdi. Şit'in doğumundan sonra Âdem 800 yıl daha yaşadı. Başka oğulları, kızları oldu" (Tekvin: 5/3-4).

Dikkat edilirse Tevrat'ta, ne Hız. Şit'in peygamberliğinden ve ne de onun davet ve mücadelesinden bahsedilir. Habil'in katledilmesi üzerine Allah Teâlâ'nın, Hız. Âdem'e bir bağış olarak verdiğini anlıyoruz. Zaten İbranicede Şit, bağışlamak anlamına geliyor (Kutsal Kitap, 6 /dipnot). Yine Tevrat'ta Hız. Âdem'in "Âdem toplam 930 yıl yaşadıktan sonra öldü" (Tekvin: 5/5) denildiğinden dolayı, Hız. Şit'in Hız. Âdem'le 800 yıl beraber yaşadığını anlıyoruz.

İncillerde ise sadece Luka'da soy kütüğü belirtilirken, oğlu, kendisi ve babasının adı şöyle zikredilir: "Enoş oğlu, Şit oğlu, Âdemoğlu, Tanrı oğluydu" (Luka: 3/38) denilmektedir.

²⁴ Suhuf: Kelime anlamı olarak sayfalar demektir. Kur'an'da, bazı peygamberlere verilen küçük kitapçık ve risaleler bu ad ile zikredilmiştir (yazarın notu).

Görüldüğü gibi Luka'da da ne peygamber olduğuna dair bir bilgi ve ne de mücadelesine dair bir işaret vardır.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Şit'in adı geçmez. Onun peygamber olup olmadığına dair açık bir işaret de bulunmamaktadır. Ancak İslami kaynaklarda hem peygamber oluşu ve hem de kendisine elli suhuf verildiği belirtilmektedir.

Âdem (as)'ın tövbesinin kabulünden 120 yıl, Habil'in katlinden beş yıl sonra Havva önceleri her batında biri erkek biri kız olmak üzere ikiz doğururken bu sefer sadece bir erkek çocuğu doğurdu. Cebrail (as) Hz. Âdem'e, "Allah buyurdu ki, bu Habil'in yerinedir, adını Şid koy." Şid İbranicedir. Arapçası "Hibetullah" demektir ki, Allah'ın bağıışı, bahşıışı, hibesi anlamına gelir. Bir rivayete göre, Hz. Âdem, buna, "Allah'ın hibesi anlamında Hibetullah" demiştir. Arapçada Şes, Süryanicede Şas, İbranicede Şis şeklinde telaffuz edilmektedir (Taberi, t.y: c, 1, 91; Köksal, 2017: c, 1, 67). Âdem (as) onun farklı olduğunu bildiği için diğer çocuklarından üstün tuttu. Onu kendisine veliaht, halife ve vasi tayin etti. Allah onu peygamberlikle görevlendirip tüm Âdemoğullarına gönderdi. Bugünkü beşeriyetin Âdem (as)'ın oğlu Şit (Şis)'ten geldiği söylenmektedir. Çünkü diğer çocuklarından olan soyu tükenmiştir (Taberi, t.y: c, 1, 91).

Bu görüşten anlaşılan, Kabil'in soyunun bir müddet sonra kesildiğidir. Fakat bu görüşü destekler nitelikte ne Kur'an-ı Kerim'de ve ne de sahih hadislerde bir bilgi vardır. Ayrıca Hz. İdris (as) kıssasında da değineceğimiz gibi, dağda yaşayan çocuklarının Kabiloğullarıyla karışmamaları için uyarıda bulunması bu görüşü zayıflatmaktadır. Ancak Tufan hadisesiyle Kabiloğullarının helak olduğu kabul edilebilir. Çünkü onlar azmıştı. Hz. Nuh'a iman etmeyenlerin çoğunluğunun da onlardan olması akla ve mantığa ters düşmez. Beşeriyetin ise, Nuh ve oğulları kanalıyla devam ettiğine dair genel kabulü dikkate alırsak, bu görüşü haklı görebiliriz.

Taberi, şöyle bir hadis nakleder: "Ebu Zerr el-Gıfari, bir gün Peygamber Efendimiz (sas)'e yeryüzüne kaç peygamber geldiğini sordu. Peygamberimiz (sas), 124 bin peygamber geldi. 333'üne Cebrail vahiy getirdi, onlarla yüz yüze söyleşti. Onlar mürsel oldular" diye cevap verdi. Ebu Zerr, Allah kaç kitap gönderdi diye sordu. Peygamber Efendimiz (sas), "104 kitap gönderildi. 10 adedi Âdem (as)'a, 50 adedi Şit (Şis) (as)'a, 30 adedi İdris (as)'a, 10 adedi de İbrahim (as)'a gönderildi. Dört kitap ise, Tevrat Hz. Musa'ya, Zebur Hz. Davud'a, İncil Hz. İsa'ya, Kur'an da bana verildi" diye cevap verdi" (Taberi, t.y: c, 1, 112).

4.3. Hz. Şit (Şis)'in Fazileti ve Peygamberliği

Hz. Şit, kardeşleri içinde Âdem (as)'a en çok benzeyeniydi. Hz. Âdem'in en çok onu sevdiğini ve diğerlerinden üstün tuttuğunu yukarıda belirtmiştik. Vefatından on bir gün önce onu kendisine halife tayin etti. Ona vuku bulacak tufan hakkında bilgi verdi. Kabiloğullarının zina, içki gibi sefahate düşkünlükleri sebebiyle onlarla evlenmemelerini ve onlara karışmamalarını tavsiye etti.

Bir rivayete göre Allah Âdem'e 21, Şit'e de 29 olmak üzere toplamda 50 sahife verdi. Onunla amel etmekle mükellef kıldı. Kur'an'da "Şüphesiz bu hükümler ilk sayfalarda, İbrahim ve Mûsâ'nın sayfalarında da vardır" (A'la: 18-19) ayetlerinde belirtilen "ilk sahifeler" ifadesinden kastın, Âdem, Şis ve İdris peygamberlere gönderilen sahifeler olduğu söylenmiştir (Köksal, 2017: c, 1, 68). Hz. Şit, Allah'a ibadet ve taatte bulunur, kavmine de Allah'ın emirlerini yerine getirmelerini söyler ve bu hususta onları daima uyarırdı. Kısacası babasından aldığı hilafet görevini yerine getirmek için gayret sarf ederdi. Bu yaptıklarının, onun aynı zamanda peygamber olduğuna bir işaret olduğunu söyleyebiliriz.

Bir rivayete göre Hz. Âdem, Hz. Şit'i kendisine veliaht tayin ettikten sonra, ölünceye kadar Mekke'de kalmış, hac ve umre ibadetiyle meşgul olmuştur. Kâbe'yi taş ve çamurla ilk defa tamir eden Hz. Şit (as)'dır (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 47; Köksal, 2017: c, 1, 69).

4.4. Hz. Şit'in Vefatı

Hz. Şit vefat edeceği zaman, yerine yani veliaht olarak oğlu Enuş (Enoş)'u bırakmıştır. Ona, Allah'ın emirlerine sarılmasını, kavmine de bunu tavsiye etmesini, Kabiloğullarıyla karışık yaşamamalarını, bu nedenle bulundukları dağdan ovaya, onların yanına gitmemelerini, Hz. Âdem'in tabut içindeki cesedini korumasını söylemiştir.

Hz. Şit vefat ettiğinde 912 yaşındaydı. İdris (as) da o zaman 20 yaşındaydı. Cenaze namazını oğulları ve torunları kıldılar. Rivayete göre o da Ebu Kubeys Dağı'ndaki mağaraya, ebeveyninin yanına defnedilmiştir (Köksal, 2017: c, 1, 69-70).

5. İDRİS (AS)

İdris kelimesinin menşei konusunda değişik görüşler olduğu gibi onula ilgili değişik isimlerin de olduğu ileri sürülmüştür. Bu nedenle önce bu konu hakkında kısa bir bilgi vermemiz gerekmektedir.

5.1. İdris Kelimesinin Menşei

İslamî kaynaklarda adı “Uhnuh (Ahnuh veya Ehnuh)” olarak geçen (İbn Manzur, t.y: 1360; Mes’udi, 1997: c, 1, 48; Zemahşeri, 1997: c, 3, 25; Razi, 1995: c, 7, 550;) Hz. İdris, İbranicede “Hanok”, Batı kaynaklarında ise, “Enock” ve Henock” olarak geçmektedir (Harman, 2000: 478-479). Fakat Allah onu Kur’an-ı Kerim’de “İdris” diye isimlendirmiş ve iki ayette İdris adı geçmektedir (Meryem: 56; Enbiya: 85). Ancak bu kelimenin menşei hakkında farklı görüşler vardır:

Birinci görüş; İdris kelimesinin “DRS” kökünden geldiğini, Allah’ın kitabını çok okuduğu için İdris adıyla tesmiye edildiğini (adlandırıldığını), “İdris” kelimesinin ise, bu fiilin “İf’il” kalıbından gelmiş olduğunu söylemişlerdir (İbn Manzur, t.y: 1360; Razi, 1995: c, 7, 550; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 40; Bursevi, t.y: c, 16, 328; Züheyli, 1991: c, 16, 124). Bu kelimenin menşei konusunda en yaygın görüş de budur.

Buna karşı çıkanlar ise-ki bunların başında Zemahşeri ve Nesefi gibi dilci ve müfessirler gelir-, “DRS” fiilinden geldiği görüşünün doğru olmadığını, çünkü “bu fiilin “if’il” kalıbında gelmiş olsaydı, munsarîf olurdu²⁵ demişlerdir. Fakat “İdris” kelimesinin gayr-ı munsarîf oluşu, onun Arapçaya geçen yabancı bir kelime olduğunu gösteren en büyük delildir. Nasıl ki, “İblis” ismi “İblas”tan, “Yakub” ismi “akeb”den gelmemişse, İdris ismi de “İdras”tan gelmemiştir (Zemahşeri, 1997: c, 3, 25; Kurtubi, 1964: c. 11, 117; Nesefi, 2007: c, 6, 545). Ancak hangi dilden geldiği de bilinmemektedir.

Alyos Sprenger ve Eickman gibi bazı müsteşrikler ise, Arapça olduğunu ileri sürerler. Theodor Nöldeke ise, önceleri Theodoros’tan geldiğini savunmuşken, sonraları bir havari adı olan Andreas’ın, Süryanice yoluyla Arapçaya geçmiş şeklidir demiştir. Richard Hartmann da Andreas’tan geldiğini söylemiş ama bu adın bir havari adı değil, ab-ı hayatı arayan İskender’in yanındaki aşçının adı olduğunu iddia etmiştir. Grimme ise, Güney Arabistan kökenli olabileceği ihtimalini dillendirir. Fakat Güney Arabistan kitabelerinde böyle bir isme rastlanmamıştır. Paul Casanova ise daha değişik bir görüş ileri sürerek, “İdris” kelimesinin aslının “ezra” olduğunu ve Grekçeye “esdras” olarak geçtiğini, oradan da Arapçaya “İdris olarak dönüştüğünü” söylemiştir. Bu kelimenin İbranice ve Süryanicede de aslının olmadığı söylenmektedir. Fakat son dönem Arap filologları “İdris” kelimesinin a’cemi bir kelime olduğunda, yani Arapça olmayıp sonradan Arapçaya girdiğinde hemfikirlerdir (Harman, 2000: 478-479).

Biz de “İdris” isminin gayr-ı munsarîf olması hasebiyle Arapça olmadığı ve başka bir dilden Arapçaya geçmiş yabancı bir kelime olduğu kanaatindeyiz. Bunun dışındaki görüşler zayıftır. Çünkü destekler nitelikte delilleri yoktur. Ancak hangi dilden gelindiğinin bilinmediği de bir gerçektir. Kesin olarak bildiğimiz husus, Cenab-ı Allah’ın, Kur’an’da onu “İdris” olarak isimlendirdiği ve bu ismin iki ayette geçtiği gerçeğidir. Bu nedenle tüm İslami kaynaklarda İdris Peygamber olarak geçer. Tüm Müslümanlar da onu Uhnuh veya Ahnuh değil, İdris olarak bilirler.

5.2. İdris (as)’ın Kimliği (Soyu)

İbranilerin Hanok, Müslüman bilginlerin Uhnuh (veya Ehnuh) olarak bildikleri, Batı dillerinde ise Enoch ve Henoch olarak geçen kişi Hz. İdris’tir (Harman, 2000: 479). Sabiiler onu Hermes sanır. Anlamı Utarit (Merkür) yıldızı demektir (Mes’udi, 1997: c, 1, 48). Bazıları da onun

²⁵Munsarîf: Arapça dilbilgisi kurallarına göre sonuna tenvin kabul etmeyen ve kesra yerine fetha ile mecrur olan isimdir (Maksudoğlu, 2015. 247).

Mısır'da doğduğunu ve Hermes'u'l-Heramise (krallar kralı) olduğunu söylemişlerdir (Tabbara, t.y: 65). Yunancada adının Ermis (Hermuz) olduğu ve Arapçaya Hermes olarak geçtiği (Tabbara, t.y: 65; Harman, 2000: 479), bu nedenle Hz. İdris'in ilk filozof olduğu ve 70 dil bildiği söylenmiştir. Bir rivayete göre felsefe nedir diye sorulmuş, o da “tıba-i tam” diye cevap vermiş. Bunun ne anlama geldiği sorulduğunda ise, “ruhaniyet-i hükema, filozofların ve düşünürlerin manevi dünyasıdır” demiş (Yıldırım ve Çelik, 2010: 70).

Hız. İdris'in yarı efsanevi bir şahsiyet olan Hermes'e benzetilmesi ilginçtir. İslami kaynaklarda Hermes'u'l-Heramise, Babilli Hermes ve Mısırlı Hermes olmak üzere üç farklı Hermes'ten bahsedilir. Hız. İdris ile birinci Hermes hakkında anlatılanlar benzeştiği için bazıları bunun Hız. İdris olduğunu söylemişlerdir. Birinci Hermes'in de gökler hakkında bilgiye sahip olduğu, tıp hakkında insanlara bilgi verdiği, yazının ilk mucidi olduğu, insanlara giyinmeyi öğrettiği, insanların Allah'a ibadet etmeleri için bina inşa ettiği belirtilmiştir (Harman, 2000: 480).

Seyyid Kutub, Hız. İdris hakkında bazı rivayetler vardır ki, biz onları ne kabul ve ne de reddederiz deyip bilgi kabilinden bir rivayeti şöyle aktarır: “Eski Mısır uygarlığı üzerinde araştırma yapanlar, İdris isminin Eski Mısır dininde rastlanan “Oziris” kelimesinin Arapça ifadesi olduğunu ileri sürerler. Oziris, hakkında birçok efsane uydurulmuş bir kişidir. Onların inancına göre Oziris göğe yükselmiş ve orda taht kurmuştur. Öldükten sonra amelleri tartılan insanlardan iyilikleri fazla gelenler tanrı Oziris'e ulaşır. Ayrıca Oziris göğe çıkmadan önce Mısırlılara hayli bilgi öğretmiştir”. Seyyid Kutub, bu rivayeti verdikten sonra, “biz Kur'an'ın verdiği bilgiyle yetinir ve Hız. İdris'in İsrailoğullarından önce gelmiş bir peygamber olduğunu kabul ederiz” (Kutub, 1970: c, 9, 520-521) demektedir. Bu ve benzeri rivayetler bize, yüksek bir makama yüceltilen Hız. İdris'in, farklı dini inanış ve kültürlerdeki değişmiş halini göstermektedir.

İbnu'l-Esir onun soy şeceresi hakkında şu bilgiyi verir: Âdem → Şit → Enoş → Kinan (Kenan) → Mehalail → Yerd (Yarid) → Hanuh (İdris) → Muteveşelah → Lemek → Nuh (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 47)

Görüldüğü üzere Hız. İdris, Âdem (as)'dan itibaren yedinci nesil, Hız. Nuh'un dedesinin babası oluyor. Sa'lebi, Gaznevi ve başkaları ise onun, Hız. Nuh'un dedesi olduğunu söylemişlerdir. Ancak bu görüş kabul görmemiş ve Hız. Nuh'un babasının dedesi olduğu görüşü doğru kabul edilmiştir (Kurtubi, 1964: c, 11, 117).

İdris (as), bazen İlyas (as) ile aynı şahıs sayılmıştır. Nitekim İbn Mes'ud ve İbn Abbas Saffat Suresi 123. ayetin tefsirinde, İlyas ile İdris'in aynı kişi olduğunu söylemişlerdir. İkrime ise, İbn Mes'ud'un, mushafında bu ayetteki İlyas yerine İdris yazdığını nekletmiştir. Cumhur ise, ayrı kişiler, yani ayrı peygamberler oldukları görüşündedirler. İbn İshak ve diğer siyer yazarları ise, İlyas (as)'ın, aralarında putperestlik ve kötülüklerin alabildiğine çoğaldığı İsrailoğullarına gönderildiğini söylemişlerdir (Zebidi, 1972: c, 9, 88).

5.3. Kutsal Kitaplara Göre Hız. İdris

Üç kutsal kitaptan ilk inen Tevrat'tır. Bu nedenle Tevrat'la başlamak kronolojiye de uygun düşecektir. Daha sonra sırasıyla İnciller ile Kur'an'daki anlatımlarına bakılacaktır.

5.3.1. Tevrat'a Göre Hız. İdris

Kur'an'da geçen adıyla Tevrat'ta, Yahudilerin ise Tora dediği kutsal kitaplarında İdris ismi geçmez. Orda geçen ve özellikleri itibarıyla İdris (as)'la örtüşen kişi Hanok'tur. Hanok, İbranicede “ders vermek” anlamına gelir (Harman, 2000: 479). Ancak Hanok'un peygamber olup-olmadığı belirtilmemiştir. Tevrat'ta onun doğumu, babasının adı ve ondan olan çocukları ve torunları şöyle anlatılır: “Kayın karısıyla yattı. Karısı hamile kaldı ve Hanok'u doğurdu. Kayın o sırada bir kent kurmaktaydı. Kente oğlu Hanok'un adını verdi. Hanok'tan İrat oldu. İrat'tan Mehuyael, Mehuyael'den Metuşelah, Metuşelah'tan Lamek oldu” (Tekvin: 4/17-18).

Yaşayışı, ömrü ve kayboluşu ise şöyle hikâye edilir: “Yeret 162 yaşındayken oğlu Hanok doğdu. Hanok’un doğumundan sonra Yeret 800 yıl daha yaşadı. Yeret toplam 962 yıl yaşadıktan sonra öldü. Hanok 65 yaşında iken oğlu Metuşelah doğdu. Metuşelah’ın doğumundan sonra Hanok 300 yıl Tanrı yolunda yürüdü. Hanok toplam 365 yıl yaşadı. Tanrı yolunda yürüdü, sonra ortadan kayboldu; çünkü Tanrı onu yanına almıştı” (Tekvin: 5/18-24).

Onun 300 yıl Allah yolunda yürüdüğü ifadesinden; Allah’ın emrettiği şekilde yaşadığını, Allah’a ibadet ettiğini, emir ve yasaklarına uyduğunu, iyilikleri yapıp kötülüklerden sakındığını anlamış oluyoruz. Sonra kayboluşundan bahsedilmektedir. Sebep olarak da onun Allah’a gerektiği gibi kulluk etmesi olarak gösterilmiştir. Allah da ondan razı olduğu için katına almıştır. Bu anlatılanların Kur’an’da geçen İdris (as) ile benzerlikleri vardır. Meryem Suresi’nde ondan; sıddık (doğru sözlü), peygamber ve Allah Teâlâ’nın onu yüksek bir makama yüceltilmesinden bahsedilirken, Enbiya Suresi’nde ise sabırlılardan olduğu belirtilmektedir (Bkz. Meryem: 56-57; Enbiya: 85-86).

“Allah’ın yolunda yürüdüğü ve Allah’ın onu yüksek bir makama yücelttiği” hususu hem Tevrat’ta ve hem de Kur’an’da geçmektedir. Çünkü Kur’an’da peygamber olduğu belirtilmiştir. Bütün peygamberler, hayatı boyunca Allah’ın dini üzere yaşayarak onlara en güzel örnek olmuşlar ve gönderildiği halkı da bu dine davet etmişlerdir. İşte bu benzerliklerin, Tevrat’taki Hanok’un, Hz. İdris’le aynı kişi olduğunu gösterdiğini düşünmekteyiz.

Yahudi bilginleri kendi aralarında, onun peygamber mi, yoksa kutsal bir kişi mi olduğunu tartışmışlardır. Aggadah’ta²⁶ ölüm acısını duymadan cennete giren dokuz iyi kişiden biri olarak belirtilmiştir. Yahudi kaynaklarındaki bilgilere göre, münzevi bir halde salih bir kişi olarak yaşarken, bir melek kendisine gelerek bu münzevi hayattan çıkmasını, insanların, Allah’ın dini üzerinde yaşamaları için onlara öğretmenlik, yani peygamberlik yapmasını söylemiş. O, 243 yıl peygamberlik görevine devam etmiş. Bu dönemde dünya barış ve huzurla dolmuş. Krallar ve prensler ona itaat etmiş. Bu hizmetlerinin karşılığı olarak Allah onu meleklerin kralı yapmış. Allah ona hikmetin bütün kapılarını açmış ve ona, bütün semavat (gökler) sakinlerinin başı anlamına gelen “Metatron” ismini vermiş. Mistik Yahudiler ise, Merkaba (eski bir Yahudi mistik okulu) literatürüne göre Metatron’un, Hanok’un beşerilikten kurtulup melekleşmiş hali olduğunu, semada bulunduğunu ve insanların amellerini yazdığını söylemektedirler. Kabbalistler de bu görüşü kabul ederler ama semada değil, yerde olduğuna inanırlar. Zohar kitabına göre ise, Hanok, “Hikmetin Sırrı” adlı kitabın sahibidir. Dünyanın sonuna doğru İlyas (Eliya) ile yol açıcı olarak mehdi rolünü üstleneceklerdir. Ancak bu iki ismin aynı şahıs olduğunu söyleyenler de vardır (Harman, 2000: 479).

Dikkat edilirse, birinci paragrafta Hanok’un babasının ismi Kayin olarak geçerken, ikinci paragrafta Yeret olarak geçmektedir ki, bu açık bir çelişkidir ve bu, Tevrat’ın farklı yazarlarının metinlerinin birleştirilmesi sonucu olmuştur. Dolayısıyla Tevrat’ın tahrif edildiğine dair mevcut çok sayıda delillerden biridir. Tevrat’ta, Hz. Âdem’den Hz. Nuh’a kadar olan Hz. Âdem’in soyunun öyküsü şu şekilde anlatılmaktadır:

Âdem 930 yıl yaşadı. O, 130 yaşındayken oğlu Şit doğdu.

Şit 912 yıl yaşadı. O, 105 yaşındayken oğlun Enoş doğdu.

Enoş 905 yıl yaşadı. O, 90 yaşındayken oğlu Kenan doğdu.

Kenan 910 yıl yaşadı. O, 70 yaşındayken oğlu Mahalalel doğdu.

Mahalalel 895 yıl yaşadı. O, 65 yaşındayken oğlu Yeret doğdu.

Yeret 962 yıl yaşadı. O, 162 yaşındayken oğlu Hanok doğdu.

Hanok 365 yıl dünyada kaldı. O, 65 yaşındayken oğlu Metuşelah doğdu.

²⁶ Yahudilerin, Talmud ve Midraş’ın, kıssalar, efsaneler, darb-ı meseller, alıntılar ve folklorik temaları içeren bölümlerine verdikleri addır. (Harman, 2000: 479)

Metuşelah 969 yıl yaşadı. O, 187 yaşındayken oğlu Lemek doğdu.

Lemek 777 yıl yaşadı. O, 182 yaşındayken oğlu Nuh doğdu. Nuh'un doğumundan sonra Lemek 595 yıl yaşadı (Bkz. Tekvin: 5/3-30).

Tekvin'deki bu verilere göre basit bir hesaplamaıyla Hz. Âdem'in, oğullarını ve torunlarını, ta Lemek'e kadar hepsini görmüş olduğu ve Hz. Nuh'un doğumundan 126 yıl önce vefat etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

5.3.2. İncillere Göre Hz. İdris

İncillerde de İdris adı geçmez. Orada da geçen Hanok olup soyağacı hakkında şu bilgi verilmektedir: “Kenan oğlu, Arpakşat oğlu, Sam oğlu, Nuh oğlu, Lemek oğlu, Metuşelah oğlu, Hanok oğlu, Yeret oğlu, Mahalalel oğlu, Kenan oğlu, Enoş oğlu, Şit oğlu, Âdemoğlu, Tanrı Oğluydu” (Luka: 3/36-38).

Bu paragrafta verilen soy ağacıyla Tevrat'taki aynıdır. Dikkat edilirse aradaki fark -ki bizce bu fark çok önemlidir-, Tevrat şecereyi Hz. Âdem'de bitirirken, İncil ise Tanrı oğlu diyerek bitiriyor. Hristiyan inancında Hz. Âdem Tanrı oğludur, İsa da Tanrı oğludur. Bu sakat inanış Tevrat'ta olmadığı gibi, daha önce de belirttiğimiz üzere Kur'an'da da tevhit inancıyla ters düşen bu yanlış inanış şiddetle reddedilmiştir. Kur'an'da peygamberler ismiyle beraber İsa ismi zikredilir. Fakat tek başına İsa ismi zikredilmeyip annesiyle birlikte, ya Meryem oğlu İsa anlamında “İsa b. Meryem” veya Meryem oğlu Mesih anlamında “Mesih b. Meryem” olarak ifade edilmektedir. Böylece Hz. İsa'nın, Tanrı oğlu olmayıp iffetli Meryem'in oğlu, yani insan olduğu vurgulanmıştır. Zaten Kelime-i Şehadette de Peygamber Efendimiz (sas) için, “abduhu ve resuluhu” yani önce “Allah'ın kulu” denildikten sonra “Allah'ın resulü” denilmektedir. Yani ilk önce Peygamberimiz (sas)'ın bir kul olduğu vurgulanarak, Hristiyanlardaki gibi bir sapık inanışın yolu kapatılmış diye düşünmekteyiz.

“Habil'in Tanrı'ya Kayın/Kabil'den daha iyi bir kurban sunması, iman sayesinde oldu. İmanı sayesinde doğru biri olarak Tanrı'nın beğenisini kazandı. Çünkü Tanrı onun sunduğu adakları kabul etti. Nitekim Habil ölmüş olduğu halde, iman sayesinde hâlâ konuşmaktadır. İman sayesinde Hanok ölümü tatmamak üzere yukarı alındı. Kimse onu bulamadı. Çünkü Tanrı onu yukarı almıştı. Yukarı alınmadan önce Tanrı'yı hoşnut eden biri olduğuna tanıklık edildi” (İbraniler: 11/4-5).

Bu paragrafta, Habil ile Hanok yani Hz. İdris'le ilgili ilginç bir benzetme, hatta benzetmeden öte bir bağ kurulmaktadır. Bu bağ da Habil'in imanı sayesinde kurbanının kabul edilişi ve ölmesine rağmen yine imanı sayesinde hala konuştuğu belirtilirken, Hanok'un da imanı sayesinde ölümü tatmadan Allah'ın onu yanına aldığını söylenmektedir. Çünkü O'nun rızasına ermişti. Kimse onu bulamamış çünkü bir daha geri gelmemişti. Yahuda'da Hanok'un peygamberliğinden bahsedilmesi ve bu paragrafta da Habil'in kurbanının kabul edilmesi ile Hanok'un yüksek makama yüceltilmesinin, Allah'a iman etmeleri ve ihlâsla O'na ibadet ederek rızasını kazanmalarının bir ödülü olarak belirtilmesi, Hanok'un peygamberliğinden dahi bahsetmeyen Tevrat'a göre daha gerçekçi ve daha anlamlıdır.

“Âdem'den sonraki altıncı kuşaktan olan Hanok, bu adamlara ilişkin şu peygamberlikte bulundu: “İşte Rab herkesi yargılamak üzere on binlerce kutsalıyla geliyor. Tanrı yoluna aykırı, tanrısızca yapılan bütün işlerden ve tanrısız günahkârların kendisine karşı söylediği bütün ağır sözlerden ötürü Rab, bütün insanlara suçluluklarını gösterecektir” (Yahuda: 1/14-15).

Yahuda'da geçen bu paragrafta açıkça peygamber oluşundan bahsedildiği gibi peygamberlerin asli görevi olan tebliğ, irşat, uyarı vazifelerinden de bahsedilmiştir. Allah yolundan ayrılanların ve Allah'a şirk koşanların şiddetli bir azaba uğrayacakları belirtilmiştir. Ancak burada bütün insanların suçu gösterilmesi hatadır. Bunun yerine bütün suçlular denilmesi gerekirdi. Demek ki, Hristiyanlık inancındaki ilk günah kavramı burada da kendini göstermiştir. Bütün insanların, işlenmesinde hiçbir etki ve katkıları olmayan bir suçtan sorumlu tutulmasının

yanlışığını, akla ve mantığa ters düştüğünü daha önce “Asli Suç” başlığı altında anlatmış olduğumuz için tekrara düşmek istemiyoruz.

Katoliklerce kutsal sayılan Ahd-i Atık’ın Siracide bölümünde (44/16, 49/14), Hanok’un Allah’ın rızasını kazandığı, yeryüzünden alındığı ve ona benzer kimsenin yaratılmadığı belirtilir (Harman, 2000: 479). Kısacası Hristiyan kaynaklarına göre o, ölmemiş ve Allah tarafından göğe çekilmiştir. Bu rivayet İsrailiyat olarak İslami kaynaklara da geçmiştir. Bu rivayeti aynen alıp ilk nakleden de maalesef tarihçi Taberi olmuştur (Sırma, 2014: c, 1, 189). İncillerde, Hanok’un, Hz. Âdem’den itibaren yedinci nesil olduğu (bkz. Yahuda: 1/14-15) ve onun göğe yükseltilmesi imtiyazının Hz. İlyas’a da verildiği belirtilmiştir (Bkz. II. Krallar: 2/3, 5).

5.3.3. Kur’an’a Göre Hz. İdris

Onu İdris ismiyle tesmiye eden Allah Teâlâ’dır. Kur’an’da iki ayette İdris ismi geçmektedir. Onun peygamber oluşu ve özellikleri ise toplam dört ayette belirtilmiştir. İşte o ayetler:

“Kitap’ta İdris’i de an. Şüphesiz o, doğru sözlü bir kimse, bir nebi idi. Onu yüce bir makama yükselttik” (Meryem: 56-57).

“İsmail’i, İdris’i ve Zülkifl’i de hatırla. Bunların hepsi sabredenlerdendi. Onları da rahmetimize kabul ettik. Şüphesiz onlar salih kimselerdendi” (Enbiya: 85-86).

Meryem Suresi’ndeki ayetlerde, onun doğru sözlü ve bir peygamber olduğu ve kendisinin yüce bir makama yükseltildiği belirtilmiştir. Enbiya Suresi’nde ise, sabredenlerden olup Allah’ın rahmetine erdiği ve salih kişilerden olduğu ifade edilmiştir. Bu ayetlerde Hz. İdris’in özelliklerinden bahsedilmiştir. Bu niteliklerine onun peygamberliği başlığı altında değineceğiz. Bundan başka bir bilgi verilmemiştir. Kur’an’da bazı peygamberlerin kıssaları uzunca ve tekraren anlatılırken, bazı peygamberlerden de böyle kısaca bahsedilmektedir. Kanaatimizce, insanlara ibret olacak olan kıssalar anlatılmıştır. Zaten Kur’an’da kıssaların anlatılmasının ana gayesi, muhatap kitlenin ibret almasıdır. Yine de bundan Allah’ın muradının ne olduğunu kesin bilmiyoruz ve İslam âlimlerinin deyimiyle, “Allahu a’lem (doğrusunu Allah bilir)” diyoruz.

Hiz. İdris’ten bu kadar kısca bahsedilmesine rağmen, biz bu verilen ipuçlarından, onun kavmine ilahi mesajı tebliğ ettiğini, öncelikle bu mesajın gereği gibi yaşayarak kavmine en güzel örnek olduğunu anlıyoruz. Bu yolda karşılaştığı eza ve cefaya sabrettiğini, insanları hak yola iletmek için gayret gösterdiğini ve tüm zorluklara göğüs gerip bu yoldaki sıkıntılara tahammül ettiğini de anlıyoruz.

Miraç hadisesini anlatan hadislerde ise, bazı rivayetlerde ikinci kat, çoğu rivayetlerde ise dördüncü kat gökte Allah Resulü’nün İdris Peygamberle karşılaştığı belirtilmiştir (Bkz. Buhari, Salat Babı:1 nolu hadis, Enbiya Babı: 4-5 nolu hadisler; Müslim, İman Babı: 259, 263-264 hadisler).

Gerek Tevrat, gerek İnciller ve gerekse Kur’an’ın ortak anlatımından, Hiz. İdris’in Allah’a bağlı biri olduğu ve Allah ondan razı olduğu için makamını yücelttiği anlaşılmaktadır. Buna ek olarak İnciller ve Kur’an’da peygamber olduğu da ifade edilmiştir.

5.4. Hiz. İdris’in Peygamberliği

Yukarıda da değindiğimiz gibi, Tevrat’ta Hanok olarak zikredilen Hiz. İdris’in peygamberliği hakkında bir bilgi yoktur. Ancak onun 300 yıl Allah yolunda yürümüş olması, en azından salih bir kişi olduğunu göstermektedir. İncillerde ise peygamber oluşundan açıkça bahsedilmekte ve insanlara tebliğde bulunduğu da belirtilmektedir.

Kur'an'da ise, tarihi sıra itibariyle ilk defa peygamber olduğu açıkça belirtilen kişidir (Bkz. Meryem: 56). İslamî kaynaklara göre ise, Hz. Âdem ile Hz. Şit'ten sonra gelen üçüncü peygamberdir. Hz. İdris peygamberlikle görevlendirildiğinde Hz. Âdem 622 yaşındaydı. Kabiloğullarıyla savaşıp onları esir aldığı da Hz. Âdem sağdı (Taberi, 1991: c, 1, 224; Harman, 2000: 480). Söz konusu ayetlerde onun nitelikleri şöyle anlatılır:

- a. Sıddıktır (doğru sözlüdür).
- b. Peygamberdir.
- c. Yüce bir mevkie yükseltilmiştir.
- d. Sabırlıdır.
- e. Allah'ın rahmetine kavuşmuştur.
- f. Salih kişilerdendir (Bkz. Meryem: 56-57; Enbiya: 85-86).

Enbiya Suresi'ndeki 85 ve 86. ayetlerde onun sabredenlerden olduğundan bahsedilmesi de manidardır. Çünkü 83 ve 84. ayetlerde sabrın sembolü Eyyub peygamberden bahsedilmesi, 85. ayette de kurban edilmesine sabır gösteren ve Allah'a olan güvenini asla kaybetmeyen Hz. İsmail ile beraber zikredilmesi, Hz. İdris'in de ilme ve hikmete kavuşmak için ruhunu arındırıp nefis terbiyesi yolunda gösterdiği sabra işaret5 sayılmıştır (Karaman vd. 2008: c, 3, 696). Ancak biz bu ayetin, nefis terbiyesinden ziyade, Hz. İdris'in tevhit mücadelesinde karşılaştığı zorluklara sabrettiğinin en büyük işareti olarak görmekteyiz. Çünkü her peygamber kavmine dinini tebliğ ettiğinde, onları bir olan Allah'a ibadete çağırdığında, en büyük direnişle karşılaşmış, onların sözlü taciz ve hakaret ile fiili işkencelerine maruz kalmıştır. Hatta peygamberlerin canına kastedecek duruma geldikleri için, peygamberler de Allah'ın emri üzere doğup büyüdükları vatanlarından başka bir yere hicret etmek zorunda kalmışlardır.

Kur'an'da, nebi (peygamber) olduğu açıkça belirtilmiş olmasına rağmen, kendisine kaç sahife verildiği, hangi kavme veya kimlere gönderildiği, tevhit mücadelesinde ne gibi zorluklarla karşılaştığı ve hangi olay üzerine yüce bir mevkie yükseltildiği hakkında ne açık bir ifade ve ne de bir işaret vardır. Diğer peygamberlerden farklı ne gibi özellikleri vardı ki, yüksek makamla taltif edilmiştir? Acaba kavmi ona iman etti mi, yoksa onun canına kastedeceklerdi de Allah onu yüce bir makama mı yükseltti? Bunları bilmiyoruz. Bu konuda hadis-i şerif de yoktur (Kazancı, 2014: 87). Ancak aşağıda geçen Ebu Zerr hadisi ve diğer bazı rivayetler ile İslam âlimlerinin görüşüne göre ona 30 sahife indirilmiştir (Mes'udi, 1997: c, 1, 48; Zemahşeri, 1997: c, 3, 26; Razi, 1995: c, 7, 550; Nesefi, 2007: c, 6, 545; Kadı Beydavi, 1418:c,2, 40). Bu sahifelerde semavi sırlar, ruhanilere hükmetmenin yöntemleri, varlıkların özellikleri gibi konulara dair bilgiler de vardır (Harman, 2000: 480).

A'la Suresi 18. ayetinde bahsedilen ilk sahifelerden muradın, Hz. Âdem, Hz. Şit ve Hz. İdris'e indirilen sahifeler olduğu söylenmiştir. Nitekim daha önce Ebu Zerr el- Gıfari'den bu konuyla ilgili gelen hadisten bahsetmiştik (Ayrıca bkz. Taberi, t.y: c, 1, 92).

İslam tarihi, peygamberler tarihi ve tefsir kaynaklarına göre onun, azgınlaşan ve puta tapanlara, Taberi ise, ateşe tapanlara gönderildiğini, çünkü Kabil'in ilk ateşgedeyi (ateş tapınağını) yapan kişi olduğunu söylemektedir (Taberi, t.y: c, 1, 95). Şeytana uyan, aralarında içki ve fuhuş gibi ahlaksızlıkların yaygınlaştığı Kabiloğullarına gönderilmiş olduğu belirtilmiştir. Onları tevhide davet etmiş, yaptıkları kötü işleri terk etmeleri için uyarmıştır. Ancak onlar, ona itaat etmedikleri ve yaptıkları kötülöklere aynen devam ettikleri için onlara karşı Allah yolunda ilk cihat eden ve Kabiloğullarını ilk esir alanın da Hz. İdris olduğu söylenmiştir. Ailesine, yerine veliaht bıraktığı oğlu Metuşelah'a ve kendisine uyanlara, Allah'ın emirlerine uymalarını, şeytanı reddetmelerini, namaz kılmalarını, oruç tutmalarını, zekât vermelerini, salih amel işlemelerini, Kabiloğullarıyla düşüp kalkmamalarını, onlardan uzak durmalarını, onlarla evlenmemelerini emretmiştir. Onlara karışan veya meyledenleri, Allah Teâlâ'nın cezalandıracağını da söylemiştir (Taberi, 1991: c, 1, 228; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 52; Tabbara, t.y: 65; Köksal, 2017: c, 1, 81; Züheyli, 1991: c, 16, 124).

Rivayetlere göre Hz. İdris, aşağıda “İnsanlık Medeniyetine Kazandırdığı İlkler” bölümünde değineceğimiz işlerine rağmen, gece gündüz ibadetle meşgul olmuştur. On yıl gece uyumadığı bile söylenmiştir. Geceleri uzunca namaz kılmış ve inen suhufu okumuştur. O kadar züht ve takva sahibi ve abit bir kişiydi ki, melekler ona âşık olmuş, Ezrail onunla arkadaş olmak için Allah’a yalvarmış ve dost olmuştur (Taberi, t.y: c, 1, 96). Ancak bunlar kesin tarihi gerçekler değildir. Bunları malumat olarak kabul etmemiz gerekir. Çünkü Kur’an’da bunlara dair açık bir hüküm olmadığı gibi, Hz. İdris’in ne tevhit mücadelesi hakkında ve ne de hayatı hakkında bir bilgi verilmiştir. Sahih hadislerde de geçmemektedir.

Hz. İdris’e atfedilen bazı öğüt ve sözler vardır. Onlardan birkaçını örnek kabilinden vermek istiyoruz.

“Hiç kimse, kullarına verdiği nimete denk şekilde Allah’a şükretmeye muvaffak olamaz.”

“Allah’a dua ettiğiniz zaman niyetiniz halis olsun. Oruç ve namazda da böyle yapın.”

“Dünyalıklarına bakıp insanlara haset etmeyin. Zira bunlardan faydalanmaları pek azdır.”

“Yetecek kadarla yetinmeyene, hiçbir şey yetmez.”

“Nefsin hayatı hikmettedir.”

Yüzüğünün başında, “Allah’a iman üzere sabır, zafer getirir” yazı mevcuttur.

Cenaze namazı kıldırıldığı zaman kuşağında şu yazılıydı; “mutlu kişi, nefsini bilen ve Rabbi katında amelleri kendisine şefaathçi olan kimsedir” (Tabbara, t.y: 66; Züheyli, 1991: c, 16, 124-125).

Hz. İdris ile Hz. Nuh arasında bin yıl bir süre olduğuna dair rivayetler de vardır. Bu süre zarfında peygamber gelmediği söylenmiştir (Taberi, 1991: c, 1, 219).

5.5. Hz. İdris’in İnsanlık Medeniyetine Kazandırdığı İlkler

-Kalemle ilk defa yazı yazan İdris (as)’dır (Acluni, t.y: c, 1, 314). Böylece kâtiplerin piri sayılır. Ancak Taberi, Hz. Âdem’den sonra ilk kalem tutup yazı yazan Hz. İdris’tir demiştir (Taberi, t.y: c, 1, 95).

-İlk elbise biçip diken ve diktiği elbiseyi giyen odur. İnsanlara iğne kullanmayı, elbise biçip dikmeyi o öğretti. Ondan önce insanlar hayvan postu ve koyunyününden keçeler yapıp giyerdi. İnsanlar bunları bırakıp kaftan, gömlek ve don giymeye başladılar. Eli çabuktu ve herkese o elbise dikerdi. Böylece terzilerin de piri sayılmıştır.

-İlk ayakkabı diken, meşin ve deriden ilk at eyeri yapan da odur. Bu nedenle ayakkabıcılar, dericiler, sahtiyan ve debbağların da piri olarak görülmüştür.

-Teraziye, ölçü ve tartıyı, metreyi ilk kullanan odur. Böylece ölçü ve tartı işleriyle uğraşan esnafın da piridir.

-Rakamları ilk icat eden, hesap ilmi ve nücum (yıldızlar) ilmi yani astronomiyle ilk uğraşan odur.

-Tıp ilmini ve nebatatın sırlarını ilk keşfeden odur.

-Ziraatı geliştiren odur.

-İlk demiri keşfedip ondan alet ve edevat yapan, rivayetlere göre ok ve yay yapan odur.

-İnsanların ibadet etmesi için ilk mabet yapan da odur.

-Allah yolunda ilk cihat eden ve esir alan odur. Kabiloğullarıyla savaşmış, onları esir almış ve sonra esirleri serbest bırakmıştır.

-Savaşta ilk ata binen odur. Savaşlarda ata binme adedi ondan kalmıştır.

-Birçok öğrenciye ders vermiş ve bu nedenle öğretmenlerin de piri sayılır.

-Onun ilk filozof olduğu ve 70 dil bildiği şeklinde rivayetler de vardır.

-Birçok garip sanatın ilk mucidi odur (Bkz. Taberi, t.y: c, 1, 95; Zemahşeri, 1997: c,3, 26; Nesefi, 2007: c, 6, 544; C. Paşa, t.y: c, 1, 17-18; Bursevi, t.y: c, 16, 328; Köksal, 2017: c, 1, 80-81; Harman, 2000: 480; Karaman vd.2008: c, 3, 607; Sırma, 2014: c, 1, 188).

Yetmiş dil bildiği şeklindeki rivayetin çok abartılı olduğu gayet açıktır. Hz. İdris'in yaşadığı dönemde ne insanlar bugünkü gibi dünyaya yayılmıştı ve ne de bu kadar dil çeşitliliği vardı. Bu tür rivayetleri akıl ve mantık süzgecinden geçirmek gerekir. Aksi takdirde böylesine uçuk rivayetlere takılıp kalırız. Bu abartının, Hz. İdris'e atfedilen özellikleri sebebiyle olduğu da düşünülebilir. Diğer ilklerle ilgili elimizde somut bir delil olmadığı için lehte veya aleyhte fikir beyan etmiyoruz. Bu nedenle abartılı olmayan, akla ve mantığa aykırı düşmeyen rivayetleri yok saymakla da bir yere varılamayacağı kanaatindeyiz. Hesap, yıldızlar ve tıp ilmiyle ilk uğraşan kişi olduğu için, Yunanlı filozoflar ona, "Hermesü'l-Hekim (Hermesü'l-Heramise)" dediklerini "Hz. İdris kimdir" başlığı altında belirtmiştik.

Hz. İdris'in birçok meslekte ilk olması ve birçok meslek erbabınca kendilerinin piri olarak kabul edilmesi sebebiyle, gerek tasavvuf ve tekke şiirinde ve gerekse divan ve halk edebiyatında (özellikle şiirinde) "İdris Nebi" motifi geçmektedir. Meryem Suresi 57'nci ayete dayanarak miraciyelerin çoğunda onun urucu (göğe yükselişi) dillendirilmiş (Harman, 2000: 480), Nasreddin Hoca fıkralarına bile konu edilmiştir.

Bu şiirlere örnek kabilinden şu beyt ve dörtlükler ile bir fıkrayı sunmakla yetineceğiz.

Tefsir-i faziletin İdris

Eyler safi Kudsiyâna tedris

Nâbî

Bugünkü Türkçe anlamı; İdris, senin faziletinin yorumu, kutsal varlıklara (meleklerle) bir derstir, eğitimidir.

İdris terziliği icat etmeden
Geçti endazedden boyumuz bizim
Anka yaratmayız Ka'fa gitmeden
Bin bir çile çeker soyumuz bizim

Divriğili Deli Derviş Feryadi

İdris terziliği icat etmeden
Endazedden geçti boynumuz bizim
Anka yaratılıp Kâf'a gitmeden
Bin Kâf'ı beklerdi toyumuz bizim

Seyrani (Everekli)²⁷

Hoca Ramazan ayı için bir köye gitmiş. Köyde insanlara vaaz ve nasihat edermiş. Ramazan ayının son günlerine doğru Hz. İdris'ten ve Allah Teâlâ'nın onu dördüncü kat semaya yükselttiğinden bahsetmiş. Namaz kılınmış ve camiden dışarı çıkarlarken, yaşlı bir kadın Hoca'nın yolunu kesmiş.

²⁷<http://www.edebiyatvesanatakademisi.com/seyrani-everekli-siirleri/idris-terziligi-icat-etmeden-11780-12458.aspx> (erişim: 21.06.2019)

- Hocam bir sualım var.
- Buyur sor teyzeciğim.
- Sen biraz önce vaazında Hz. İdris'in dördüncü kat gökte olduğunu söyledin.
- Evet, öyle söyledim.
- Peki, Hocam, o değerli peygamber bunca yıldır orada ne yer, ne içer?

Hocanın tepesi atar ve şöyle der:

-Bre kadın, Allah peygamberini oraya aç ve susuz bırakmak için mi götürdü sanırsın? Dördüncü kat gökteki Allah'ın misafirini düşünüyorsun da köyünüzde bir aydır aç bekleyen bu fakiri neden düşünmüyorsun (Kazancı, 2014: 94-95)?

Yahudi, Hıristiyan ve İslam bilginlerince zikredilen bu ilkler, savunduğumuz bir hususu doğrulamaktadır. O da şudur: Allah Teâlâ'nın mükemmel yaratıp akıl ve iradeyle donattığı insana, "git, ne halin varsa gör" demediği kanaatindeyiz. Gönderdiği peygamberler vasıtasıyla onları, asgari düzeyde hayatlarını sürdürmeleri için bilgi ve beceriyle de desteklediğini düşünmekteyiz. Bu da savunduğumuz hususun kuvvetli oluşunu, ayaklarının yere bastığını göstermektedir. Çünkü Allah, ilk insan Hz. Âdem'i ve onun zürriyetini mükemmel olarak en güzel şekilde yaratmıştır. Hiçbir mahlûka vermediği akıl, irade, konuşma, düşündüğünü beyan etme, söylenenleri anlama yetenekleriyle donatmıştır. Kendisine halife olarak tayin etmiştir. Hz. Âdem'e tüm isimleri, yani eşyanın hakikatini öğreterek, meleklerin ona saygı secdesi yapmalarını emretmiştir. İnsanı bu özelliklerle donatan Cenab-ı Hakk'ın, onu bilgi ve beceri yönünden desteklemesinden daha doğal ne olabilir? Kaldı ki, Hz. Âdem ve Havva'nın Allah'a yalvarmaları neticesinde affedildikleri hususu Kur'an-ı Kerim'de açıkça belirtilmesine rağmen, Allah Teâlâ'nın, gidin yeryüzünde ne haliniz varsa görün demesi, onlara geçimlerini sağlayacak bilgi ve beceriden mahrum bırakıp kendi hallerine bırakması, yani affettiği halde onları cezalandırması her şeyden önce Allah'ın adaletine sığmadığı gibi, O'nun sınırsız merhametine de sığmaz. Yüce Allah'ın peygamberlerini, insanların ihtiyaçlarını karşılayacak bilgi ve beceriyle donatmasının, akıl ve mantığa da ters düşmeyeceği kanaatindeyiz.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bazı peygamberlere bazı sanatların öğretildiği açıkça belirtilmiştir. Mesela Allah Teâlâ'nın Hz. Nuh'a, tufandaki koca dalgalara günlerce dayanacak gemi yapmayı –ki bu konuyu Hz. Nuh bahsinde bahsedeceğiz-, Hz. Davud'a da "Bir de Davud'a, sizin için, zırh yapma sanatını öğrettik ki, savaşlarınızda sizi korusun. Şimdi siz şükrediyor musunuz?" (Enbiya: 80) denilerek savaşta korunmaları için zırh yapma sanatını öğretmesi, bu fikrimizin en kesin nakli delillerinden olduğunu düşünmekteyiz.

Bu açıdan Hz. İdris'in insanlık medeniyetine kazandırdıklarına baktığımızda, peygamber olarak gelen her zatın, kendisinden önce bulunan medeniyete katkı sağladığını, insanların maddi ve manevi huzuru için çalıştığını anlamak zor olmasa gerektir. Bu nedenle evrimcilerin, "ilk insanın (ki ona ilkel insan demekteler) hiçbir şey bilmediği ve çok uzun zaman geçtikten sonra beceriler kazandığı" tezlerini kabullenmemiz mümkün değildir. Kaldı ki, durumun böyle olduğuna dair bir kanıt da sunamamışlardır. Tek sundukları, hayallerinde canlandırıp çizdikleri resimlerden ibarettir. Bugün Göbekli Tepe'de yapılan kazılar birçok ezberi bozduğunu artık herkes kabullenmektedir. En iyimser görüşle Neolitik Çağ'ın başlangıcı olarak kabul etsek bile, o koca yapıyı yapmaları ve o dönemde mimaride bu düzeye ulaşmaları elbette düşünülmesi gereken bir konudur. Kaldı ki hayvanlara, hangi otun zararlı ve hangisinin faydalı olduğuna dair içgüdü verip hayatlarını idame ettiren Allah, insanı bilgi ve beceriden mahrum etmesini elbette düşünemeyiz.

5.6. Hz. İdris'in Yaşadığı Yer ve Yaşadığı Dönem

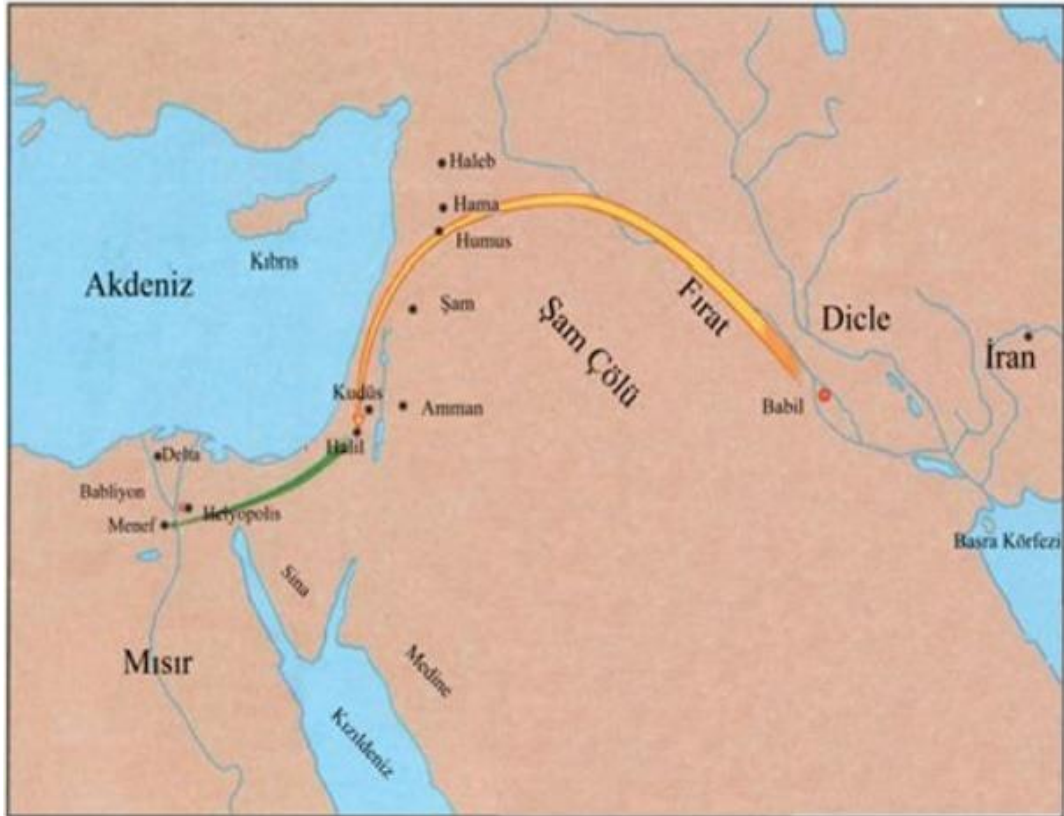
Hz. İdris'in doğduğu yer hakkında da değişik görüşler vardır. Bazıları onun Mısır Menaf'ta doğduğunu ve bu yerin "Hermesü'l-Heramise" olarak adlandırıldığını, Mısır'dan çıkıp dünyayı dolaştığını ve tekrar Mısır'a dönmüş olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da, Babil'de doğup

büyüdüğünü ve küçük yaşta iken ilk ilmini Hz. Şit'ten aldığını iddia etmişlerdir (Züheyli, 1991: c, 16, 124; Tabbara, t.y: 66).

Kanaatimizce o, Babil veya en azından Mezopotamya'da doğup büyümüştür. Çünkü ataları orda olduğu gibi, torununun oğlu Hz. Nuh da Mezopotamya'da kalmıştır. Mısır denilmesi ise, genelde iyi kişilere her medeniyet havzası sahip çıkar. Bu da böyle bir sahiplenmeden kaynaklanmış olabilir.

Hız. İdris'in yaşadığı dönem de bilinmemektedir. Bazıları M.Ö. 4000 yıllarında yaşamış olduğunu söylemişlerdir (Yıldırım ve Çelik, 2010: 70). Dartma ise, yazıyı ilk icat edenin Hz. İdris olduğundan hareketle, Sumerler döneminde ve yazının icat edildiği tarihlerde, yani yazının icadı M.Ö. 3500 yıllarını kabul edersek, Hz. İdris'in de 3500 yıllarında yaşamış olduğunu iddia etmektedir (Dartma, 2009a: 10). Bu konuyu yazının icadı başlığı altında daha detaylı olarak ele alacağız.

Hız. İdris'in yaşadığı dönemle ilgili Tevrat, İncil ve Kur'an'da açıklayıcı bir bilgi olmadığı gibi elimizde bir belge de yoktur. Bu nedenle hangi tarihlerde yaşadığını söylemek mümkün değildir. Tarih belirten görüş ve rivayetler, kesin olmayıp bir tahminden öteye geçmemektedir. Biz de bunlara inandığımız için değil, bir bilgi kabilinden arz ettik. Seyyid Kutub'un da dediği gibi, kesin olan husus, Hz. İdris'in Hz. İbrahim'den önce yaşamış olduğu ve İsrailoğulları peygamberlerinden olmadığıdır. Çünkü Yahudi kaynaklarında peygamber olarak adı geçmez (S. Kutub, 1970: c, 9, 521). Zaten Tevrat'ta Hanok'un yani Hz. İdris'in peygamber olduğuna dair bir ifade de bulunmamaktadır. Sadece iyi bir kişi olarak zikredilmektedir. Şurası kesindir ki, İdris (as), Hz. Şit'ten sonra ve Hz. Nuh'tan önce gelmiş bir peygamberdir. Muhtemelen de yaşadığı ve hicret ettiği yerleri gösteren harita (Harita 2).

Harita 2: Hz. İdris'in yaşadığı Babil, sonra Filistin ve Mısır'a hicreti (Ebu Halil, 2007, 18)

5.7. Hz. İdris'in Ref'i ve Vefatı

Tevrat ve İncillerde Yüce Allah'ın Hz. İdris'i ölmeden yanına aldığı, yani semaya yükseltildiği açıkça belirtilmiştir. Kur'an'da Meryem Suresi 57. ayette onun yüce bir makama yükseltildiği zikredilmiştir ama ölüp-ölmediği belirtilmemiştir. Bu nedenle İslam âlimleri arasında iki ana görüş ortaya çıkmıştır:

Birinci görüşe göre bu yüceltme ve yükseltme, Allah'ın, Peygamber Efendimiz (sas) için, "Senin şanını yüceltmedik mi" (İnşirah: 4) ayetinde belirtildiği gibi, onun makamını, konumunu yüceltmesidir. Onun peygamberlikle şereflendirilmesi, Allah indinde bir yakınlık demektir. Bu, onun şanını yüceltmektir. Onun için bir taltif ve bir onurdur.

İkinci görüşe göre ise, onun yüksek bir makama yükseltilmesidir. Derecede değil, makamda yükseltilmesi demektir. Onun semaya, Mirac hadislerinde de belirtildiği gibi, çoğunluğun görüşüne göre dördüncü kata veya cennete yükseltilmesi demektir. Ancak bu görüş sahipleri onun ölmeden mi, yoksa ruhu kabzedildikten sonra mı semaya veya cennete yükseltildiğinde ihtilaf etmişlerdir (Bkz. Taberi, 1995: c, 8, 72-73; Zemahşeri, 1997: c, 3, 26; Razi, 1995: c, 7, 550; İbnu'l-Esir: 1987, c, 1, 51; Beydavi, 1418: c, 2, 40; İbn Kesir, t.y: c, 3, 126; Zebidi, 1972: c, 9, 89). Vefat etmediğini söyleyenlerin İsrailî rivayetlerden etkilendiklerini düşünmekteyiz. Çünkü hem Tevrat'ta ve hem de İncillerde onun ölümü tatmadığı, yani hayatta olduğu belirtilmektedir.

Yukarıdaki ayette belirtildiği üzere Hz. İdris'in yüksek bir konuma getirilmesinden maksadın, onun insanlık medeniyetine kazandırdığı özelliklerinin kastedilmiş olması da muhtemeldir. Fakat bu ifadeyle, onun manevi âlemde yani göklerde müstesna yerlere yükseltildiği şeklinde de anlamak mümkündür. Çünkü bu hususu destekleyen rivayetlerin olduğunu söyleyenler de vardır (Karaman vd. 2008: c, 3, 607). Talat Koçyiğit'in de dediği gibi ister makam olarak, isterse derece olarak yükseltilmiş olsun fark etmez, hakikat olan şu ki, Hz. İdris'in tevhide bağlılığı ve bu uğurdaki mücadelesi, ibadetlerinin çok oluşu, her iki durumda da onun, Allah katında yüce bir makam elde ettiğine vesile olduğu muhakkaktır (Koçyiğit, 2016: c, 4, 480).

Biz de birinci görüşe katılarak yükseltmenin, derece ve buna ek olarak insanlık medeniyetine kazandırdığı özellikleri itibarıyla olduğu kanaatindeyiz. Çünkü peygamberlik en yüce makamdır. Tüm meleklerden üstün bir makamdır. Allah'ın vahyine muhatap olmak insan için en büyük şereftir. Yeryüzünde Allah'ın en seçkin kulları peygamberlerdir. İnsanlar çalışarak, gayret sarf ederek birçok maddi ve manevi yüksek makam ve konumları elde edebilir. Ancak ne kadar çalışırsa çalışsın, ne kadar ibadet ederse etsin, peygamberliği kazanması mümkün değildir. Çünkü o, Yüce Allah'ın bir lütfu ve bir bağışdır. Ayrıca Hz. İdris'in diri değil, vefat ettiği görüşündeyiz. Çünkü Yüce Allah Peygamberimiz (sas)'e hitaben, "Senden önce de hiçbir insana ölümsüzlük vermedik. Şimdi sen ölürsen, onlar ebedî mi kalacaklar" (Enbiya: 34) buyurarak, ondan önce hiçbir beşerin ölümsüz olmadığı gibi, ondan sonra da hiç kimse ölümsüz olmayacağı açıkça belirtilmiştir. Kaldı ki, yüksek makama yükseltildiğini ifade eden ayette, onun ölmediğine dair bir ifade olmadığı gibi vefat ettiğine dair birçok rivayet vardır. Allah'ın bir kulunun ömrünü istediği kadar uzatması mümkündür. Fakat aynı zamanda "sünnetullah" yani Allah'ın koyduğu kanunlar ve ilahi hükümler vardır. Yüce Allah amaçsız, hikmetsiz bir şey yaratmaz. Bu nedenle bir insanın ömrünün bu kadar uzatılmasının geçerli bir sebebini veya haklı bir gerekçesini göremiyoruz.

Resulullah Efendimiz (sas)'ın Miraç gecesinde, semada Âdem, İdris, İbrahim, Musa ve İsa peygamberlerle karşılaştığına dair rivayetler vardır. Bu rivayetlerin kiminde Hz. İdris'le ikinci, kiminde altıncı ama çoğunluğunda ise dördüncü kat semada karşılaştığı belirtilmiştir (Bkz. Taberi, 1995: c, 8, 73; Zemahşeri, 1997: c, 3, 26; Razi, 1995: c, 7, 550; Kurtubi, 1964: c, 11, 117-118; İbn Kesir, t.y: c, 3,126; Bursevi, t.y: c, 16, 332-333, Bilmen, 1964: 2034). Dikkat edilirse rivayette vefat ettiğinde ihtilaf olmayan peygamberlerden de, yani Hz. Âdem, Hz. İbrahim ve Hz. Musa ile karşılaştığından da bahsedilmektedir. Bu nedenle bu rivayet Hz. İdris'in vefat etmediğine dair delil gösterilemez.

Taberi, Tarihi'nde Hz. İdris 360 yıl, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi'nde ise, oğlu Metuşelah doğduktan sonra 300 yıl yaşadıktan sonra vefat etti demektedir. Vefatından önce, Allah'ın emirlerini yerine getirsin diye, yerine oğlu Metuşelah'ı halife olarak tayin etmiştir. O da tahta oturup yönetmiştir. Ahaliyi İslam'a²⁸ davet etmiştir. Çünkü halk azmıştı. Yıldızlara tapan birçok insan bu çağrıya icabet edip İslam'a döndü. Metuşelah'ın 900 yıl hükümdarlık yaptığı demektedir (Taberi, t.y: c, 1, 96; 1991: c, 1, 228). İbnu'l-Esir de, oğlunun doğumundan sonra yeryüzünde 300 yıl yaşadığını ve sonra ref' edildiğini yani göğe yükseltildiğini, ref'inden önce yerine oğlunu bıraktığını nakleder (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 51). Tarihçi Mes'udi ise, Hz. İdris'in yerdeki ömrünün 300 yıl olduğunu belirttikten sonra, bundan fazla olduğunu söyleyenlerin olduğunu da söylemeden geçemeyiz demektedir (Mes'udi, 1997: c, 1, 96-97).

Hz. İdris'in ref'i ile ilgili birçok rivayet vardır. Bilgi kabilinden iki rivayeti vermekle yetineceğiz:

1-İdris Peygamber 360 yaşında iken Allah'ın emriyle ruhu kabzolunur. Hemen arkasından Allah onu diriltir. Meleku'l-Mevt (Azrail), Hz. İdris'in isteği ve Allah'ın izniyle ona Cehennem'i gösterir. Sonra Cennet'i gezdirir. Hz. İdris cenneti gezdikten sonra oradan çıkmak istemez. Cennet bekçisi Rıdvan, insan ölmeden, kıyamet kopmadan, hesabı görülmeden cennette sakın olamaz demesi üzerine, İdris (as) cevaben; ben öldüm. Fani canım gitti, bana baki can geldi. Cehennem'i de gördüm diye cevap verir. Allah Hz. İdris'in cennette kalmasına müsaade eder. O şimdi cennettedir. Nitekim Meryem Suresi 57. ayette "onu yüksek bir makama yükselttik" ifadesinden de bu anlaşılmaktadır (Bkz. Taberi, t.y: c, 1, 96-97).

2-İbn Kesir'in şu rivayetidir: Taberi'den gelen şu rivayeti garip ve bir o kadar da hayret verici olarak bulur. İbn Abbas bir gün Ka'bu'l-Ahbar'a²⁹, "onu yüksek bir makama yükselttik" ayetindeki kasıt nedir diye sormuş, o da şöyle cevap vermiştir:

"Allah, İdris'e şöyle vahyetti. "Âdemoğlunun yaptığı iyilikler kadar senin iyiliklerini yükseltiyorum. Senin çokça salih amel işlemeni seviyorum". Meleklerden ona dost olan bir melek geldi ve Allah'ın kendisine, "ölüm meleği, amellerin çoğaltasın diye ölümünü geciktiriyor" diye vahyettiğini bildirdi. Melek onu iki kanadının arasına alıp göğe yükseltti. Dördüncü kat göğe inen Ölüm Meleği onları karşıladı ve İdris nerde diye sordu. Melek, işte sırtımda dedi. Ölüm Meleği garip dedi. İdris'in ruhunu dördüncü katta almak üzere görevlendirildim. Fakat İdris yerde, ben onun ruhunu dördüncü katta nasıl alırım diye kendi kendime düşünüyordum. Hemen orada ruhunu aldı. İşte ayetin anlamı budur". İbn kesir bu rivayeti naklettikten sonra, bu, Ka'bu'l-Ahbar'ın İsrailî haberlerindendir. Bu rivayetin bir kısmı da hiç bilinmiyor diyerek tenkit etmektedir (İbn Kesir, t.y: c, 3, 126).

Dikkat edilirse, iki rivayette de Hz. İdris'in ruhunun kabzedildiği açıkça belirtilmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, zaten Enbiya 34. ayette, kimsenin ölümsüz kılınmadığı belirtilmiş, Hz. İdris'le ilgili ayette de vefat etmediğine dair bir işaret bulunmamaktadır. Dolayısıyla o vefat etmiştir.

5.8. Hz. İdris, Yazının İcadı ve Sumerler

Bu başlığı açmamızın sebebi, gerek hadis-i şeriflerde ve gerekse İslam âlimlerinin ortak görüşü, Hz. İdris'in kalemle ilk yazan kişi olması sebebiyledir. Tarihi verilere göre, tespit edildiği kadarıyla yazıyı ilk keşfedip geliştirenlerin Sumerler olduğu ve bunun da M.Ö. 3500-3000 yılları arasına tarihlendiğidir. Bu nedenle bazı araştırmacılar, Hz. İdris'in Sumerlere gelen bir peygamber olduğunu ve yazıyı onun icat ettiğini söylemişlerdir. Bu konuyla ilgili Bahattin Dartman bir makale yayınlamıştır. Onun görüşlerini sunduktan sonra kendi değerlendirmemize yer vereceğiz. Dartman'ın görüşü şöyle:

²⁸ İslam; bütün peygamberlerin getirdiği dinin ortak adıdır. Peygamber Efendimiz (sas)'ın getirdiği dinin de özel adı olmuştur (yazarın notu).

²⁹ Tevrat hakkındaki bilgisiyle meşhur olmuş olup tabilerdendir. Yani ikinci nesildendir. Yani Hz. Peygamber (sas) devrine ulaşamamış bir Müslümandır (yazarın notu).

“Yazının Sumerler tarafından keşfedilip geliştirildiği araştırmacılarca belirtilmiştir. Bu araştırmacılarından bazıları keşfin M.Ö. 3200, bazıları da M.Ö. 3100’lü yıllarda olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kazılarda elde edilen Sümer tabletlerinde Nuh Tufanı’ndan bahsedildiğine göre, yazının icadı Tufandan önce olmuştur. Bazı araştırmacılar Tufan’ın M.Ö. 5000-4000 yılları arasında olduğunu iddia ederken, bazıları da M.Ö. 2700 yıllarında vuku bulduğunu ileri sürmüşlerdir. Aralarında binlerce yıl fark olan bu tarihlerden M.Ö. 2700 yıllarında olduğu daha sağlıklıdır. Sebepleri ise;

- a. Arkeoloji, tahta ve çivinin kullanıldığı Bronz Çağı’nda Hz. Nuh’un yaşadığı EDOM bölgesinin M.Ö. 2700 yıllarında aniden boşaldığı ve yine M.Ö. 2600 yıllarında buraya başka insanların gelip yerleştiğini belirtir.
- b. İngiliz arkeolog S. Leonard Wolley ve ekibinin 1922-1934 yılları arasında tarihi Ur kentinde, şehrin yüksek tepesinin üstünde yaptıkları kazı neticesinde Sumer bekayasına (kalıntılarına) ait ve tufandan önce M.Ö. 3200 yıllarına ait eski Ur harabelerini bulmuşlardır.
- c. Tufan zamanına kadar yazılmış olan belgelerin, Tufan’da zarar görmemesi için gömülerek saklandığı bilinmektedir. Asurbanipal (M.Ö.668-627) Tufan’dan önce yazılmış yazıları okuyup anladığını söylemiştir.

Tüm bu bilgiler, Tufan’ın yazının icadından sonra olduğunu ve bu tarihin de M.Ö. 2700 yıllarını göstermektedir” (Dartman, 2009a: 7-8).

Dartman’nın da işaret ettiği husus olan Tufan’da tabletlerin zarar görmemesi için gömülerek saklandığı görüşü sorunludur. Çünkü o insanlar Hz. Nuh’a ve tufanın olacağına inanmıyorlardı ki, tufandan önce tabletleri saklamış olsunlar. Fakat tabletlerin toprak altından çıkarıldığı da bir gerçektir. O zaman tabletleri, herhangi bir afet veya saldırıya karşı korumak için korunaklı bir yerde, belki bir arşiv veya kütüphanede sakladıkları hatıra gelebilir. Çünkü tufanın olacağına inansalardı, tabletlerden önce kendilerini kurtarmak için Nuh’un gemisine sığınarlardı diye düşünmekteyiz. Çünkü insan kendi canını her şeyden daha çok sever.

1932 yılında Irak’ın Horsabad kenti çevresinde arkeologların bulup ve kendisini WB-444 diye isimlendirdikleri 20,5 cm. kalınlığındaki tablete göre Tufan’dan önce yeryüzünde toplam on hükümdar yöneticilik yapmış ve bunların sonuncusu da Hz. Nuh’tur. Bu hükümdarlar aynı zamanda din adamı özelliği de taşımaktaydı. Bunların yedincisi Enok (Uhnuh, Hanuh)’tur. O da İdris (as)’dır. İslami kaynaklara göre de İdris (as) Hz. Âdem’den itibaren yedinci kuşaktır. Hz. İdris, Nuh (as)’ın babasının dedesidir ve kalemle ilk yazan, yani yazıyı icat edenin de o olduğu belirtilmiştir.

Dartman, yazının icadı olan M.Ö. 3500 ile Tufan tarihi olan M.Ö. 2700 tarihi arasında 800 yıl gibi uzun bir zaman nasıl olabilir diye bir soru akla gelebilir dedikten sonra, o soruya da şöyle cevap verir: “O günkü insan ömrü, günümüz insanına göre daha uzun idi. Mesela Hz. Nuh 950 yıl yaşamıştır. Kaldı ki, Hz. İdris ile Hz. Nuh arasında geçen sekiz asrı basit bir hesap yaparak dörde (Hz. Nuh, onun babası, onun dedesi ve Hz. İdris) böldüğümüzde, her kişiye 200 yıl düştüğünü, bunun da dini ve tarihi bilgilere ve akla aykırı düşmemektedir. Bugün bile iki yüz yıl yaşayan insanlar vardır” (Dartman, 2009a: 9-10). Dartman, ayrıca bilim adamları, genler desteklenmek suretiyle canlıların ömrünün altı kat daha uzayabileceğini ileri sürmektedirler. Yetmiş yıl ömrü olduğu kabul edilen bir insanın ömrü 5-6 kat daha uzatılarak 400 yıl civarına çıkarılabilir savunduklarını söylemektedir (Dartma, 2009a: 10). Yine devamla tüm bu bilgilerden sonra şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, yazıyı icat eden Hz. İdris’tir. O da bir peygamber olduğuna göre bu icat tevkifidir. Yani ilahi kaynaklı, vahye dayalı olabileceği düşünülebilir demektedir (Dartma, 2009a: 8-9).

Yazının bir peygamber tarafından keşfedilmesi, öteden beri dillendirdiğimiz birçok icadın peygamberler tarafından keşfedildiği tezimizi desteklemektedir. Yani merhamet ve lütuf sahibi Yüce Allah'ın, insanoğlunu kendi haline bırakmamış, peygamberleriyle desteklemiştir. Gönderdiği peygamberler vahiy medeniyetini kurmuş ve önceki medeniyetin doğruları üzerine maddi ve manevi katkılar sağlamışlardır. Bu açıklamadan sonra tenkidimize geçebiliriz.

Dartman'ın dediğini bir an doğru kabul edelim ve Hz. İdris'in M.Ö. 3500 yıllarında yaşadığını kabul edelim. Hz. İdris, Hz. Âdem'den itibaren yedinci kuşak olduğuna göre, Dartman'ın basit hesabıyla her kuşak arasında 200 yıl olduğunu düşüsek bile, Hz. Âdem'in yaşamaya başladığı tarih M.Ö. 5600 yıllarını bulur ki, bu tarih, artık yanlışlığı kabul edilen İbrani takviminden 1500 yıl öncesine tekabül ediyor. Oysa karşımızda M.Ö. 10 bin yılları başına ait bir Göbekli Tepe vardır. Bu insanlar Hz. Âdem'den önce hem de birkaç bin yıl önce yaşamış oluyorlar ki, bunun izahı İlahi kaynaklı dinler açısından son derece sıkıntılıdır. Çünkü bu dinlerde ilk insan Hz. Âdem'dir ve tüm beşeriyet ondan meydana gelmiştir inancı, iman esaslarındandır. Bu durum, kayda değer bir delil sunamayan evrimcilere veya Kur'an'dan bir delil sunamayan ve tamamen kendi yorumlarına dayanarak Âdem'den önce âdemler vardı görüşünü ileri sürenleri destekler mahiyettedir. Bu iki görüşün de yanlış olduğunu ve katılmadığımızı Hz. Âdem kıssasında delilleriyle açıkladık. Burada tekrara girmek istemiyoruz. İsteyenler o bölüme bakabilir.

5.9. Hanok (Enok)'un Kitabı

Üç nüshası olan ve Hanok'a atfedilen kitap, apokrif olarak kabul edilmiştir. Etiyopya dilinde yazılan nüshasında, "Hanok iyi insanlarla Tanrı arasında bir aracıdır. Semavi bir yolculuğa çıkar ve bu yolculukta bütün yaratılış sırlarına muttali olur." Sılav dilindeki nüshada ise, "Hanok'un meleğin kanadında yedi feleği ziyareti anlatılır. Yedinci kat semada Tanrı'nın arşa istivasını görür. Mühürlü kitapları da görür. Tanrı meleklerle Anok'a sema ve arzın işleyişini ve diğer konuları öğretmesini, Anok'un da bunları 360 kitaba kaydetmesini emreder" (Harman, 2000: 479). 360 kitaba kaydı elbette abartıdır. Bu rivayet akıl süzgecinden geçemez.

Bu kitap Yahudi mistisizminin temel kaynaklarından biri sayılır. Tanah'ın apokrif kitaplarından biri olarak sayılsa ve Yahudi külliyatında yer alsa da Tanah'ta yer almamıştır. Sonradan kaybolmuştur ama nasıl kaybolduğu bilinmemektedir.

Tanah son şeklini M.S. 90 yıllarında almış, Kitab-ı Mukaddes ise M.S. dördüncü asırdan sonra şekillenmeye başlamıştır. Ancak Enok'un kitabının ne zaman yazıldığı bilinmemektedir. Fakat bu kitapla ilgili yapılan araştırmalar, kitabın bir defada değil, uzun yıllar içerisinde değişime uğradığını ve değişik yazarlarca yazıldığını gösterir. Mesela Gözcülerden söz eden bölüm M.Ö. 300 yıllarıyla, diğer bölümler M.Ö. birinci yüzyıla sınırlanabilir. Yine Enok'un Kitabı'nda, tufanın olacağı, dünyanın tüm kötülüklerden temizleneceği ve tüm insanların öleceği, ancak Nuh ve üç oğlu onunla birlikte kurtarılacağı ve tüm insanların bu üç oğuldan meydana geleceği belirtilir. Buna göre Hz. Nuh'a bu ismi Hz. İdris vermiş oluyor (Bkz. Enok'un Kitabı, 2011: Ön söz). Fakat bu verilen bilgilerde Hz. Nuh'un üç oğlundan bahsedilmesi, bu bölümün yazılış tarihini kesin olarak bilmesek bile, en azından Tufan olayından sonra yazıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu kitabın orijinalinin Aramice olduğu sanılmaktadır (Enok'un Kitabı, 2011: Ön söz).

Graves ve Patai, dini külliyatı korumada mahir olan ruhban sınıfın elinde böyle bir kitabın kaybolmasını, muhtemelen okunmasını uygun görmeyen bir dini görüşün sebep olduğunu söylemişlerdir. Mesela bu kitap, "Düşmüş Melekler" ve kötülüğün kaynakları gibi çok sıra dışı konulardan bahseder. Bu nedenle hem Yahudi din adamları ve hem de kilise babaları tarafından "sapkın" olarak kabul edilmesi de muhtemeldir. Bu sebeplerden ötürü bu kitap bir tarihte kaybolmuş, ancak 1773 yılında bir söylenti üzerine, İskoç araştırmacı ve aynı zamanda kendisi de bir mason olan James Bruce, Habeşistan'a gitmiş ve manastırda saklanan üç nüshasını müşahade etmiştir. Kitap 1821 yılında Richard Laurence tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Şunu da belirtelim ki, Masonlukta Enok'un çok özel bir yeri vardır (Enok'un Kitabı, 2011: Ön söz).

Enok'a atfedilen bu kitabın, sonradan çeşitli tarihlerde ve değişik yazarlarca yazıldığını düşünmek gayet doğaldır ve kanaatimiz de bu yöndedir. Çünkü Tevrat, M.Ö. 1300'lerde gelmesine rağmen bu kadar değişikliğe uğramışsa, hele M.S. 30'lu yıllarda gelen İncil, 325 yılında, yani 300 yıl gibi kısa bir sürede yüzden fazla değişik nüshaya ulaşmışsa, M.Ö. hangi tarihte geldiği dahi tespit edilemeyen Hz. İdris'e, yani Enok'a ait 30 sayfanın değişmediğini düşünmek akla ziyan olur. Ayrıca Tevrat'ta açıklanmayan veya kısa geçilen hususların bu kitapta açıklanması da bu kitabın çok sonradan yazıldığını gösteren başka bir delil olduğunu düşünmekteyiz.

6. NUH (AS) VE NUH KAVMI

İnsanlık tarihinde büyük bir parantez olan Tufan olayı ve Hz. Nuh'un kıssasına geçmeden önce "Nuh" kelimesinin anlamı ve kökeni hakkında bilgi vermenin bir gereklilik arzettiği kanaatindeyiz.

6.1. Hz. Nuh'un Kimliği (Soyu)

"Nuh" kelimesi "NEVH" mastarından (kökünden) olup "ağlayarak bağırdı, yüksek sesle ağladı, ölüye ağıt yaktı" gibi anlamlara gelir. Aynı kökten gelen "TENAVUH" ise, mecazi olarak kadınların ağıt mahallinde toplanıp karşılıklı ağıt yakmaları anlamına gelmektedir. Güvercinin inlemesine de "NEVH" denilir (İsfehâni, t.y: 508; Zemahşeri, 1985: c, 2, 480; İbn Manzur, t.y: 4570). Hadis âlimi Yezid-i Rakkaşi ise, Hz. Nuh'un kendisine, "çok ağlayıp hayıflandığı" için Nuh isminin verildiğini söylemektedir (İbn Kesir, t.y: c, 2, 223).

İbn Manzur, Alusi ve Cevaliki gibi dilciler ise, "Nuh" kelimesinin Arapçalaşmış yabancı bir kelime olduğunu söylemişlerdir (İbn Manzur, t.y: 4571; Yazır, 1971: 5367). Buna rağmen Arap dili grameri bakımından munsarıftır (İbn Manzur, t.y: 4571). Yani gramer yönünden Arapçadaki diğer isimler gibidir. İbranicede "NOAH", Yunancada "NOE" (Harman, 2007: c, 33, 224) veya "Xisoukhros", Sumerlerde "Ziusudra", Akadların Sami dilinde Uta-Napiştım, Gılgamış destanında "Utnapiştı", Eski Türklerde "Nama" şeklinde geçmektedir (Köksoy, 2003: 47). Dilci Kirmani, Süryanicede "sakin" anlamına geldiğini söylemiştir. Hadisçi Hâkim de asıl isminin Abdulgaffar olduğunu belirtip çok ağlamasından dolayı "Nuh" dendiği rivayetinin sahih (doğru) olmasa gerektir demiştir (Yazır, 1971: 5367). İbn Manzur, "Nuh" bilinen peygamberin adıdır dedikten sonra, sözüne delil olarak da İbn Selam'dan gelen ve Peygamber Efendimiz (sas)'ın, Bedir esirleri hakkındaki görüşlerinden dolayı³⁰, Hz. Ebu Bekir'i Hz. İbrahim (as)'a, Hz. Ömer'i de Hz. Nuh (as)'a benzeten hadisi nakleder (İbn Manzur, t.y. 4571).

Tevrat'ta Hz. Nuh, Lamek (Lemek)'in oğlu olarak geçer. Ayrıca Tevrat'ta Lamek'in, doğan oğluna, lanetlenmiş toprak yüzünden çekilen eziyetleri hafifletmek için Nuh adını verdiği belirtilmektedir (Harman, 2007: 224).

İslami kaynaklarda ise Hz. Nuh'un şeceresi (soyağacı) şöyle belirtilir: Hz. Âdem→ Hz. Şit (Şis)→ Enuş (Enoş)→ Kayn (Kaynan veya Kenan) → Mehlail→ Yerd (Yarid)→ Ahnuh (Uhnuh yani Hz. İdris) → Mettuşelah→ Lemek (Lamek)→ Hz. Nuh (Köksal, 2017: c, 87; Harman, 2007: 226)

Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. Musa'dan sonra Kur'an'da kendisinden en fazla bahsedilen peygamberdir ve 28 surede hakkında bilgi verilmekte, 43 ayette adı geçmekte (Abdülbaki, t.y: 722-723) ve adını taşıyan Nuh Suresi, baştan sona kadar onun tevhit mücadelesini anlatmaktadır. Hz. Nuh, ulu'l-a'zm³¹ (ulu peygamberler) denilen beş peygamberden ilkidir (Harman, 2007: 226). Kur'an'da adı geçen ilk resul, İslami kaynaklara göre de Hz. Âdem, Hz. Şit ve Hz. İdris'ten sonra gelen dördüncü peygamberdir. Hadisçi Hâkim'in Müstedrek adlı eserindeki bir rivayetinde, peygamberlerin seyyid ve uluları olarak beş kişi olduğu ve bunların da Nuh, İbrahim, Musa, İsa peygamberler ile Hz. Muhammed (sas) olduğu ve bu beşin en ulusunun da Peygamber Efendimiz olduğu belirtilmiştir (Harman, 2007: 226).

İbn Abbas'tan gelen bir rivayette, Hz. Nuh doğduğunda, babası Lemek'in seksen yaşında olduğu söylenmektedir. İçlerinde İbn Abbas ve Katade'nin de bulunduğu selef âlimlerinden bir grup tarafından ise, Hz. Âdem ile Hz. Nuh arasında 1000 yıl olduğu, bu ikisi ve aralarındakilerin

³⁰ Hz. Ebu Bekir, esirlerin fidye karşılığı salınmalarını, Hz. Ömer de boyunlarının vurulmasını önermişti. İbrahim Peygamber, kavminden iman etmeyenler için, "Allah'ım senin kullarındır" demişti. Hz. Nuh da iman etmeyenlerin helakini istemişti. Hadisteki benzetme bu yönleri itibariyledir (yazarın notu).

³¹ Bu peygamberler: Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa peygamberler ile Peygamberimizdir - hepsinin üzerine salât ve selam olsun- (yazarın notu).

hepsinin Müslümanlar olduğu, Allah'ı inkâr edenlerin ise, Hz. Nuh zamanında yaşayanların olduğu ve onları tevhide davet için gönderilen ilk peygamberin de Hz. Nuh olduğu söylenmiştir (Harman, 2007: 226). Gerek Hz. İdris bölümünde ve gerekse Hz. Nuh'un şeceresinde de belirttiğimiz gibi, Hz. Nuh'tan önce, Kur'an'da da açıkça nebi olarak belirtilen Hz. İdris gönderilmişti. Bu konu hemen hemen tüm İslam âlimlerinin ittifak ettiği bir görüştür. O zaman bu rivayeti nasıl okumalıyız? Yazır'ın da belirttiği gibi, bazı İslam âlimleri Hz. Nuh'un Hz. İdris'ten önce geldiğini iddia ederler (Harman, 2007: 226). Biz de o rivayetin, bu görüşten kaynaklanmış olabileceğini düşünüyoruz.

İbn Kuteybe, Hz. Nuh, Hz. İdris'ten sonra gelen ilk peygamber olup marangozluk mesleğiyle uğraştığını söylemiştir (Harman, 2007: 227). Bilindiği üzere her mesleğin bir piri vardır. Marangozlar da kendilerinin piri olarak Hz. Nuh'u kabul ederler. Beri taraftan Hz. Nuh'un, Tufan dönemi Sumer ve Babil kahramanlarıyla aynı kişi olduğu da iddia edilmiştir. Sumer tufan kahramanına, ölümsüzlüğü elde ettiği için "uzun ömürlü" anlamında "Ziusudra (Zisudra)" denmiş olduğu, Babillilerin ise, tufan kahramanına "hayatı yaşayan" anlamında "Ut-Napiştım" dedikleri ve "Nuh" kelimesinin de benzer bir anlam taşıdığı ileri sürülmüştür. Bunun da Habeş dilinde "Naha" kelimesinden türediği iddiası dikkate alınarak bu kelimenin "uzun zaman" anlamına geldiği ve "ömrü uzun" "manasına kullanıldığı söylenmiştir. Bütün bunların yanında Nuh'un, Hurrilere göre tufan kahramanı "Na-ah-ma-su-le-el" kelimesinin kısaltılmış hali olduğu veya Akkadca "Nah" kelimesinden geldiği de ileri sürülmüştür (Harman, 2007: 224-225).

Gerek Zisudra, gerek Ut-Napiştım ve gerekse Hz. Nuh olduğu söylenen Atra-Hasis'in, Hz. Nuh'la aynı şahsiyetler olup olmadığı hayli tartışmalara sebep olmuştur. Tevrat'ta Hz. Nuh'a kadar geçen on şahsiyetle, Babil versiyonuna ait kral listesindeki isimler arasında benzerlik kurulmuş ve ikisinin sayısının on olması hasebiyle aynı şahıs olduğu belirtilmiştir (Harman, 2007: 225). Robert M. Best ise, Nuh Sumer şehir devletlerinden olan Şuruppak'ın kralıdır. Aynı zamanda büyük bir çiftlik sahibidir. Tarım ve ziraatla uğraşmıştır. Bu şehir hem başkent ve hem de o zamanın ticaret merkezidir. Malların taşınması da "küfe" denilen nehir tekneleriyle yapıldı demektedir (Köksoy, 2003: 49).

Best'in, Şuruppak'ın kralıdır sözüne katılmamız mümkün değildir. Çünkü Hz. Nuh'un davetine hep itirazlar ve karşı koymalar olmuş, alay edilmiş, işkence görmüş ve en sonunda da ölümle tehdit edilmiştir. Bir kralın halkı tarafından böyle muamelelerle karşılaşması mümkün değildir. Tam aksine, halk kralın dinine girer ve onun gittiği yoldan gider. Zaten peygamberlere ve tevhit inancına, kral ve idareciler karşı çıktığı için halk da krallarına uyararak itiraz etmiştir. Firavun Hz. Musa'ya, Mekke site devleti yöneticileri de Peygamberimiz (sas)'e karşı çıkmaları sebebiyle, çevreleri ve halk da dine girmemiş ve peygamberler ile inananlara karşı amansız bir düşmanlık başlatmışlardır. Hz. Nuh'a karşı da böyle hareket ettikleri ve iman edenleri de ötekileştirip baskı kurdukları için inanan az olmuştur. Tarihte bu hep böyle olmuştur. Mesela üç asır sıkı takip, işkence ve ölüme maruz kalan Hristiyanlar, M.S. 312 tarihinde Roma imparatoru 1. Konstantin'in Milano Fermanı'yla inanç özgürlüğüne kavuşmuşlardır. Bundan sonra Hristiyanlar herhangi bir takibat ve cezaya uğramadıkları gibi, Hristiyanlığa girişler hızla artmıştır. Bu tarihe kadar süren kötü gidiş, bir imparatorun Hristiyan oluşuyla değişmiştir. Bu nedenle, "insanlar hükümdarlarının (krallarının) dini üzeredir" denilmiştir. Hal böyle olunca, bu husustaki kanaatimiz, ya Best yanlış bir değerlendirmede bulunuyor veya onun bahsettiği Şuruppak kralı, Hz. Nuh'tan başka bir kişidir.

Kur'an-ı Kerim ise, Hz. Nuh'u, Allah'ın vahyine muhatap olmuş bir peygamber olduğunu belirtir. Kur'an'da adı geçen ilk resuldür. Putperest toplumla giriştiği tevhit mücadelesinden bahsedilen ilk ve yaşı zikredilen tek peygamberdir. Kur'an onu, tevhit mücadelesinde çok sabırlı, inanmış, çok şükreden bir kul, duası kabul edilmiş ve inananlarla birlikte tufan azabından kurtulmuş ve bereketli topraklarda iskân edilmiş bir peygamber olarak niteler. Tarihe Muhammed b. İshak, kavmi tarafından katledilen peygamberler hariç, Hz. Nuh kadar eza ve cefaya uğrayan peygamber olmadığını söylemektedir (İbn Kesir, t.y. c, 2, 223). Biz bu konuyu ileride detaylı olarak ele alacağız.

6.2. Hz. Nuh'un Yaşadığı Yer, Zaman, Yaşı ve Peygamberlik Süresi

Tufan olayının kahramanı Hz. Nuh'un doğduğu, Tufan öncesi ve sonrası yaşadığı yer ile yaşadığı zaman hakkında ne Kur'an'da ve ne de Kitab-ı Mukaddes'te bir bilgi verilmiştir. Günümüze kadar bu konuda ileri sürülen görüşler tamamen bir tahminden öteye geçmemektedir. Çünkü her iddiaya karşı başka iddialar ileri sürülmüştür. Konunun detayını Tufanın kapsama alanı konusunda ele alacağız.

Mesela Hz. Nuh'un Sumer şehri olan Şuruppak'ta doğduğu söylenmiş ama yaşadığı tarih kesin olarak bilinmiyor denilmiştir. Buna rağmen çoğunluğun görüşü, onun M.Ö. 3000-2600 tarihleri arasında yaşadığı yönündedir (Köksoy, 2003: 48). Nitekim G. Karauğuz, "Tufan olayının Kahramanlık Çağı/ I. Er Sülaleri Dönemi (M.Ö.2850-2650) sonlarında, dolayısıyla II. Er Sülaleri Dönemi başlarında olduğu düşüncesi bilim adamlarında hâkimdir" demektedir (Karauğuz, 2017: 108). Yine zayıf bir görüşe göre de Nuh peygamber, Buyurasib (Biyurasb) zamanında bulunmuş ve onun kavmini 950 yıl Allah'a davet etmiştir. Bu kavmin, birbirini takip eden her nesli, küfür, zulüm ve inatçılıkta bir öncekinden daha yaman çıkmış, çok azı hariç İslam'a giren olmamıştır (Taberi, t.y: c, 1, 111; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 52).

Hz. Nuh'un yaşını, hem Kur'an-ı Kerim ve hem de Tevrat 950 sene olarak belirtmektedir. Nitekim şu ayette, "Andolsun, biz, Nuh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik. O da dokuz yüz elli yıl onların arasında kaldı. Neticede onlar zulümlerini sürdürürlerken Tufan kendilerini yakalayiverdi" (Ankebut: 14) buyrulmaktadır. Ancak bu 950 senenin, Hz. Nuh'un toplam yaşı mı, yoksa kavmini tevhide davet süresi mi olduğu konusunda değişik görüşler vardır. Şöyleki:

1- Bu görüş sahipleri -ki, tefsirci Zemahşeri de bunlardandır-, Hz. Nuh'un ömrünün toplam 1050 yıl olduğu ve kavmini 950 sene İslam'a davet ettiği ve Tufandan sonra 60 yıl yaşadığını söylemektedirler (Zemahşeri, 1997: c, 3, 449). Müfessir Kadı Abdülcebbar da ayette geçen 950 yılın, tebliğ süresi olduğunu, Hz. Nuh'un bu süre zarfında onları davet etmiş olduğunu, tüm eza ve cefalarına sabrettiğini, iman etmeyince de onlara beddua ettiğini belirttikten sonra, bir insanın normalin üstünde bir ömür süremeyeceğini ileri sürüp itiraz edenlere de, Allah buna kadirdir diyerek cevap vermiştir (Çelem, 2016: 180).

2-İbn Abbas ve Katade'den gelen görüş olup, Hz. Nuh'un 950 yıl yaşadığını, 40 yaşında iken peygamberlikle görevlendirildiğini ve Tufana kadar onları davet ettiğini, Tufandan sonra 60 yıl yaşadığını söylemişlerdir (İbn Kesir, t.y: c, 3, 407; Yazır, 1971: 3768). Sadece Katade 300 yaşında iken peygamberlikle görevlendirildiğini söylemiştir. İbn Kesir ise, yukarda mealini verdiğimiz ayetin zahirinden, "Hz. Nuh'un kavmi arasında 950 yıl kaldığını ve onları İslam'a davet ettiğini anlıyoruz dedikten sonra, 350 yaşında iken peygamber olduğu, 950 yıl davet ettiği, tufandan sonra 350 yıl daha yaşadığı gibi rivayetlerin garip ve gerçekten uzak olduğunu, doğruya yakın görüşün ise, İbn Abbas'ın görüşü olduğunu, ancak yine de doğrusunu Allah bilir" demektedir (Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 229; İbn Kesir, t.y: c, 3, 407).

3-İslam Tarihçisi İbnu'l-Esir ve İbn Haldun'un da katıldığı bu görüşe göre ise, Hz. Nuh 950 yıl yaşamıştır. 480 yaşında iken kavmine peygamber olarak gönderilmiş. 120 yıl onları dine davet etmiş. Tufan olayında 600 yaşında olup Tufandan sonra 350 yıl daha yaşamıştır (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 52, İbn Haldun, 1998: c, 2, 37).

Hemen hemen bütün müfessirler, Kur'an'da, Nuh Peygamberin 950 yıl gibi uzun bir süreyi kapsayan tevhit mücadelesinden bahsedilmesinin, Peygamberimiz Hz. Muhammed (sas) için bir teselli ve moral olduğunda ittifak etmişlerdir. Yani şu mesaj verilmiştir. Hz. Nuh, kavminin tüm işkence ve engellemelerine aldırmayıp onları sabırla ve asırlarca İslam'a davet etmiştir. Bu uzun süreye rağmen, yine de çok az kişi Müslüman olmuştur. Bu durumu dikkate alarak hem davet süresini fazla görme ve hem de çoğu iman etmiyor diye ümitsizliğe kapılma. Çünkü hidayet Allah'tandır. Allah, isteyen ve hak edene hidayeti nasip eder. Küfürde ısrar edenleri de zorla hidayete erdirecek değildir. Hiç endişelenme! Allah nasıl Hz. Nuh ve inananları kurtardıysa, seni

ve Müslümanları da bu müşriklerin zulmünden kurtaracak demektir (İbn Kesir, t.y. c, 3, 407; Yazır, 1971: 3768; Ateş, 1989: c, 6, 505).

Bazı bilim adamları bir insan ömrünün 950 sene olmasının mümkün olmadığını söylemişlerdir. Bu çok eskilerde de konuşulmuş olacak ki, müfessir Razi bunlara şöyle cevap vermiştir: “Bazı doktorlar insan ömrünün 120 seneden fazla olamayacağını söylüyorlar. Biz de bunu kabul ediyoruz. Çünkü tabii ömrün 120’den fazla olamayacağını söylüyorlar. Ancak biz diyoruz ki, Hz. Nuh’un ömrü tabii bir ömür değil, ilahi bir vergidir” (Razi, 1995: c, 9, 37). Seyyid Kutub ise şöyle demiştir: “Hz. Nuh’un yaşı, günümüz insanına göre çok fazla ve gayri tabii görünür. Ama biz en doğrusunu Kur’an’dan öğrendiğimiz için bunu kabul ederiz. O gün yaşayan insanların sayısı azdı ve ömürleri sınırlı idi. Bu nedenle Allah, yeryüzünü imar ve insan neslinin devamı için, sayısı az olan bu nesillere uzun ömür vermiştir. Ancak beşeriyet çoğalıp yeryüzü de imar edildikten sonra uzun yaşamaya sebep kalmamıştır. Bu husus birçok canlıda da görülmektedir. Sayısı çok olanların ömrü kısa, az olanların ise uzundur. Mesela sinek vb.nin ömrü kısa ama kaplumbağanın uzundur” (Kutub, 1970: c, 11, 340). Bugün bilimin tespitine göre; sayısı çok olan karasinekler 28 gün yaşarken, sayısı çok az olan kaplumbağalar ise, 100-150 yıl yaşamaktadır. Bu durumu diğer canlılarda da görebiliriz.

Tufandan sonraki Sumer kral listesi, I. Kiş sülalesinden 23 kralın adını verir ve krallardan her birinin yüzlerce yıl yaşamış olduklarını, hatta 13. Kralın 1560 yıl yaşamış olduğunu gösterir (Kınal, t.y: 53). Ancak burada, G. Karauğuz’un da söylediği gibi Sumerler sıfır rakamını bilmeyip rakamları da 60 üzeri (n) katsayısı ile belirlemiş 60 tabanlı bir kanuna tabi tuttukları bir sayı sistemini kullandıkları da dikkate alınması gerektiğini düşünmekteyiz (Karauğuz, 2017: 123).

Kitab-ı Mukaddes’te Hz. Âdem’den Hz. Nuh’a kadar 10, Hz. İbrahim’e kadar ise 20 peygamberin geldiği belirtilir. Hz. Nuh’a kadar olan peygamberlerin 800-1000 yıl arası bir ömre sahip oldukları belirtilir. Kur’an’da ise, Hz. Âdem ile Hz. Nuh arasında peygamber olarak Hz. İdris’in adı, Hz. Nuh ile Hz. İbrahim arasında da Hz. Hud ile Hz. Salih’in adı geçer. Ömür olarak da sadece Hz. Nuh’un ömrü belirtilmiş, diğer peygamberlerin ömrü hakkında herhangi bir süre belirtilmemiştir.

Yerbilimci Mümin Köksoy, “tarihin hiçbir döneminde insanların bin yıl veya birkaç yüzyıl yaşadığına dair tarihi ve arkeolojik bir veri bulunmamaktadır. Ayrıca birkaç bin yıl öncesine ait dünyamızın herhangi bir yerinde beşerin uzun yaşamasını sağlayacak günümüzden farklı bir iklim türü veya günümüz besinlerinden farklı bir besin türünün olduğuna dair elimizde bir veri de yoktur. Bu nedenle, bu uzun yaşamayı şu iki yoldan biriyle açıklayabiliriz” demektedir:

- a. Allah’ın takdiri böyle deyip geçmek,
- b. İnsanoğlunun nerede hata yaptığını bulup düzeltmektir.

İkinci yol için düşüncesini şöyle açıklıyor: “Hz. Nuh, Tufan sırasında Sumer ülkesini gemisiyle terk edip güvenli bir bölgeye, muhtemelen de Yukarı Mezopotamya’ya göç etmiştir. Tufana kadar Sumerlerce yaygın olarak kullanılan takvim, gün ve kameri ay idi. Güneş yılı ve mevsimleri bilmiyorlardı. Tabiatıyla Hz. Nuh ve diğer peygamberlerin yaşlarını belirten sayılar, 354 günlük kameri yılı veya 365 günlük güneş yılını ifade etmiyor, ayların sayısını gösteriyordu. Bu duruma göre peygamberler için belirtilen yaşları 12 rakamına bölüp kameri yılı, 12,4 rakamına bölüp güneş yılını bulmamız gerekir. Böylece Hz. Nuh’un yaşı, $950 \text{ ay} : 12 = 77$ yıla eşit oluyor. Bin yıl yaşadığı belirtilen bir peygamber ise; $1000 \text{ ay} : 12 = 81$ yıl, 900 yıl yaşayan ise, $900 \text{ ay} : 12 = 73$ yıla eşit olmuş oluyor”.

Robert M. Best ise, 1999 yılında Tevrat’ta belirtilen yaşların bir hesap hatası olduğunu tespit etmiş ve peygamberlerin yaşlarını ay yılına göre hesaplamıştır. Aynı yöntemlerle hesaplama yapılmasına rağmen bulunan rakamlar birbirine çok yakındır (Bkz. Tablo-1).

Tablo 1: Eski peygamberlerin yaşlarının karşılaştırılması (Köksoy, 2003: 47)

Peygamber Adı	Tevrat'tan (Septuagint baskısına göre) (Ay yılı mı?)	Best 1999' Göre			Aksoy'a Göre	
		Doğumu (M.Ö.)	Ölümü (M.Ö.)	Ömrü	Ay Yılı	Güneş Yılı
Âdem	930	3113,3	3032,0	81,3	78	75
Şit	912	3090,0	3010,7	79,3	76	74
Enoş	905	3069,5	2991,0	78,5	76	73
Kenan	910	3050,5	2971,5	79,0	76	73
Makalalel	895	3033,5	2956,0	77,5	75	72
Yared	962	3017,0	3932,7	84,3	80	78
Enok	365	3000,7	2964,2	36,5	31	30
Metuşelah	969	2984,2	2899,4	84,8	81	78
Lamek	753	2967,5	2904,2	63,3	63	61
Nuh	950	2948,7	2865,7	83,0	79	77

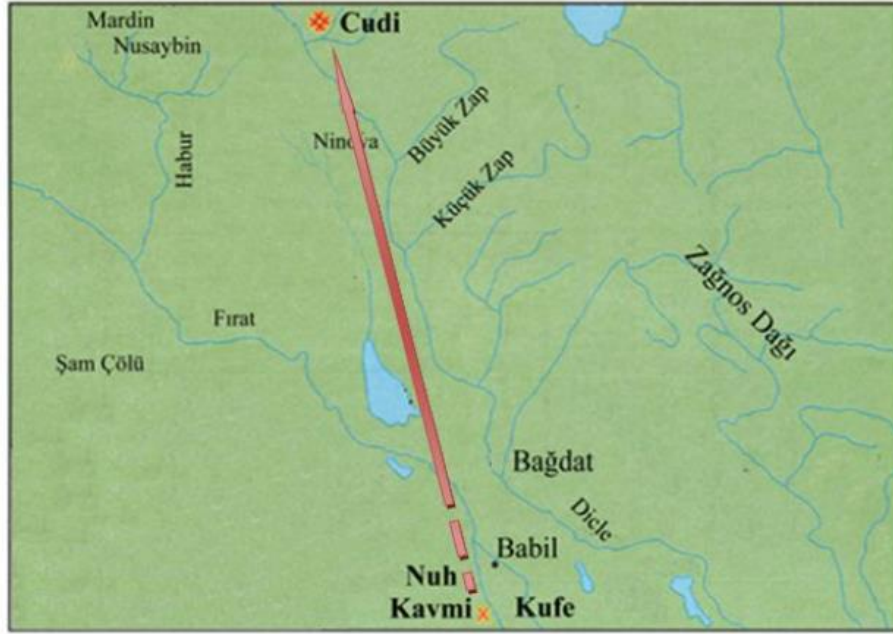
Hiz. Nuh Tufandan sonra Yukarı Mezopotamya'da iskân etmiş ve Hiz. İbrahim'e kadar olan torunları yaşamışlardır. O zaman buraya Babilliler hâkimdi. Onlar da Kameri takvimi kullanıyorlardı. Hiz. Nuh'un torunları eski takvimlerini kullanmak istiyorlardı. Ancak Babilliler buna fırsat vermeyip kendi takvimlerini dayatmışlardır. Hiz. İbrahim'den itibaren ömrün 70-80 yıl olmasında, yani önceki peygamberlere göre yaşın düşmesinde, ay hesabıyla kameri yıl hesabı arasındaki farktan kaynaklanmaktadır" (Köksoy, 2003: 29-31).

Gerek Köksoy ve gerekse Best'in bulduğu rakamlar, günümüz insanınkinden bile az oluyor. Günümüzde bile 100 yıldan fazla yaşayan çok insan vardır. Dünyanın en saygın dergilerinden olan Time dergisinde, "İnanılmaz ama Geçek" denilerek verilen haberde, Çinli Li Ching-Yuen'in 256 yaşında öldüğü belirtilmiştir (www. Hürriyet.com.tr. Ulaşım tarihi: 15.9.2019). Uzun ömürlü bu Çinli, M. Köksoy'un, o dönemde insan ömrünün uzaması için farklı bir iklimin olmadığını ve bugünkü besinlerden farklı besinlerin de bulunmadığını söyleyerek uzun ömre itirazını çürütüyor. Çünkü bu kişi, 70-80 yıl yaşayan Çinlinin yaşadığı iklimde yaşıyor ve onların beslenme kültürüyle besleniyor ama bu kadar yıl yaşıyor. Belki bilim adamları buna istisnai bir durumdur diyorlar. Zaten Hiz. Nuh'un yaşı da istisnaidir. Kaldı ki Kur'an'da, yaşı ifade edilen tek peygamberdir. Bu da Hiz. Nuh'un yaşının istisnai olduğunu göstermez mi? Sadece onun yaşının ifade edilmesi, insanların onun tevhit mücadelesi ve tufan olayından ders çıkarıp ibret almaları için olduğunu düşünmekteyiz. Zira bu kadar uzun süre tebliğ ve uyarılarına rağmen, kavminin ileri gelenleri, zenginleri ve onları takip eden halkın çoğunluğu iman etmemiş, küfür, zulüm ve kötülükte ısrar etmişlerdir. Onların bu azgınlığı sebebiyle, insanlık tarihinde bir benzeri daha bilinmeyen tufanla helak olmuşlardır. Onları bu büyük felaketten ne konumları, ne de mal ve mülkleri kurtarabilmiştir. Buna karşılık, beğenmeyip horladıkları Hiz. Nuh ve inananlar ise kurtulmuşlardır. Demek ki, iman olmadığında, mal, mülk ve cemiyetteki konum insanı azdırıp felakete sürükleyebiliyor. İyi sonuç, iyi düşünen ve iyi işler yapanlara aittir. İnsanların dikkati bu hususlara da çekilmektedir. Kaldı ki bilim adamları, genlerde yapılacak ıslahla insan ömrü, mevcut ömrünün üstüne çıkarılabilir iddiasındalar. Mesela uluslararası bir araştırma grubu, üç ayrı organizma üzerinde çalışmalar yaparak bu organizmaların ortalama ömürlerini uzatan bazı genler bulmayı başardı. Bu genlerin insanlarda da bulunduğu ve muhtemelen insan ömrü üzerinde benzer etkilere sahip olduğu belirtilmektedir (Ocak, 2016, www. Bilimgenc.tubitak.gov.tr). Ayrıca bilim adamları, genler desteklenmek suretiyle canlıların ömrünün altı kat daha uzayabileceğini iddia ettiklerini daha önce belirtmiştik (Dartman, 2009b: 10).

Biz ise, Hiz. Nuh'un yaşının bir istisna olduğunu düşünmekteyiz. Kur'an'da sadece onun yaşının belirtilmesini bunun bir işareti olarak görüyoruz. Belirtilen 950 rakamı hakkında da hiç şüphe duymuyoruz. Buradaki "sene" sözcüğünden kastın, 12 aydan müteşekkil takvim yılı mı olduğu, yoksa başka bir anlama mı geldiğine dair elimizde ne bir bilgi ve ne de bir belge vardır.

Bu rakamın, Babillilerin kullandığı kameri yıl olabileceği gibi, Hz. Nuh'un döneminde kavminin kullandığı takvime göre olması da muhtemeldir. Nitekim eski peygamberlerin yaşlarının karşılaştırılması Tablo 1'de verilmişti.

Hz. Nuh ve kavminin Tufan öncesi muhtemelen yaşadığı Güney Irak'taki yer olan bugünkü Kufe ve civarı ile geminin üzerine indiği Cudi Dağı ve Tufan sonrası iskân ettiği muhtemel yeri gösteren harita (Harita 3).

Harita 3: Nuh kavminin tufandan önce yaşadığı Güney Iraktaki yeri, şimdiki Kufe'nin civarı ve geminin indiği kabul edilen Cudi Dağı ve Tufan sonrası muhtemelen yaşadığı bölge (Ebu Halil, 2007, 23)

6.3. Hz. Nuh'un Gönderildiği Kavim

İslam âlimleri Hz. Nuh'un kendi kavmine gönderildiğinde ittifak etmişlerdir. Zaten Kur'an da bunu açıkça belirtmiştir. "Andolsun, Nuh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik" (A'raf: 59). Ancak kavminin dini ve inançları hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. İbnu'l-Esir bunları üç madde altında toplamaktadır:

- Bu kavim, Allah'ın yasakladığı fuhuş, küfür, içki ve Allah'a isyan olan eğlenceleri işlemekteydi.
- Bu kavim itaat ehli idi. Fakat halk Biyurasb'a uydu ki, o, Sabii mezhebinden olduğunu açıklayan ilk kişiydi.
- Bu kavim putperestti (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 54).

Taberi, "Hz. Nuh'un gönderildiği kavmin, Biyurasb'ın kavmi ve ateşperest olduğuna şiddetle karşı çıkarak, bu kavmin putperest olduğunu ve bunun Kur'an'da, "Sakin ilâhlarınızı bırakmayın. Hele hele Vedd'i, Süvâ'ı, Yeğûs'u, Ye'ûk'u ve Nesr'i hiç bırakmayın" (Nuh: 23) denilerek, bu kavmin putperest ve burada sayılanların da birer put ismi olduğunu açıkça belirtilmiştir" demektedir (Taberi, t.y: c, 1, 112). İslam tarihçileri ve müfessirler de Hz. Nuh'un gönderildiği kavmin putperest olduğu ve yukarıda mealini verdiğimiz ayette adı geçen putlar başta olmak üzere birçok puta taptıklarını söylemişlerdir (İbn Kesir, t.y: c, 4, 426; C. Paşa, 1966: c, 1, 18; Yazır, 1971: 5368; Köksal, 2017: c, 1, 87; Harman, 2007: 226; Tabbara, t.y: 68; Çakan ve Solmaz, 2008: 45).

İbnu'l-Esir, bu üç görüş arasında bir tenakuz (çelişki) olmadığını söyleyerek, hiç şüphesiz onlar, Kur'an'ın söylediği gibi puta tapan Sabiilerden bir gruptu demekte ve Sabii mezhebi hakkında şu açıklamalarda bulunmaktadır: Bunlar, kendilerini Allah'a yaklaştırdıklarını düşündükleri ruhani varlıkları yani melekleri aracı kabul ederlerdi. Bunlar, Allah'ın âlemi yarattığını, kadir, hâkim ve mukaddes olduğunu itiraf ederler. Fakat bu "Yüce Yaratıcı" ya ulaşmakta ve onu tanımakta aciz olduklarını, ancak bu ruhani varlıklar vasıtasıyla ulaşacaklarına inanıyorlardı. Ruhani varlıklara ulaşmak da onların heykelleriyle olur. Heykeller de yedi gezegenin heykelidir. Çünkü bu gezegenlerin, Yaratıcı'nın yanında âlemi idare ettiklerine inanıyorlardı. Onlardan başka bir grup da, gezegenlerin doğup battığını, gece görünüp gündüz kaybolduğunu, bu nedenle heykellerinin göz önüne dikilmesini, bu heykeller vasıtasıyla ruhani varlıklara, ruhani varlıklar vasıtasıyla da âlemin yaratıcısına ulaşacaklarına inanıyorlardı. Bu düşünce ve inanış, putçuluğun esasıdır. Putçuluk Araplara bu düşünceyle geçmiştir. Nitekim Mekke'li müşrikler de "O'nu bırakıp da başka dostlar edinilenler, "Biz onlara sadece, bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz" diyorlar" (Zümer: 3) ayetinde ifade edildiği gibi, kendilerini Allah'a yaklaştıracığı düşüncesiyle putlara tapıyorlardı (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 54-55).

M. Köksoy da "onların Eski Yakındoğu'da yüzlerce tanrıya taptıklarını, her şehrin koruyucusu olarak kabul edilen bir tanrısının olduğunu ve Hz. Nuh'un böyle bir kavme gönderildiğini" söylemektedir (Köksoy, 2003. 48). Bazı görüş sahipleri de Hz. Nuh'a kadar insanlar tevhit inancına sahiptiler. Putperestlik de ilk kez Nuh kavmiyle başlamıştır. Ayette adı geçen ve asla vazgeçmeyen dedikleri put isimleri, Nuh kavminde daha önceden yaşamış salih kişilere aitti. Onların ölümünden sonra saygı duymak için heykelleri yapılmış. Zamanla bu unutulmuş ve kendileri ile Tanrı arasında bir aracı olarak kabul edilip tapılmış demekteler (Taberi, 1995: c, 29, 62; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 552; İbn Kesir, t.y: c, 4, 426; C. Paşa, 1966: c, 1, 18; Harman, 2007: 226). Diğer bir açıdan da bakıldığında, Nuh kavminin bu heykelleri yapabilmesi, o dönemde resim ve heykelticilikte hayli merhale kat ettiklerini göstermektedir.

Şu bir gerçek ki, putlar, salih ve sevilen kişilerin adını taşımaktadır. Bu insanlar sağlıklarında toplum tarafından sevilmiş ve kabul görmüştür. Ölümünden sonra, kendilerine olan saygılarını göstermek için heykelleri yapılmıştır. Aradan geçen uzun zaman nedeniyle bu saygı unutulup onlar şefaatçi (aracı) olarak görülmüş ve onlara tapılmıştır. Bu putlar, görenler tarafından başka ülke ve yerlere de götürüldüğü için yaygınlaşmıştır. Mesela Firavun'un zulmünden kurtulan İsrailoğulları, Hz. Musa Allah'tan vahiy almak üzere Tur Dağı'na gittiğinde, kavmi içinde sözü dinlenen biri olan Samiri, gördüğü putperest kavimden etkilenerek buzağı şeklinde bir heykel yapmış ve "Musa'nın aradığı Rabbiniz budur" deyip kavmin büyük bir kısmının tapmasını sağlamıştır ((Bkz. Taha: 85-88). İşte böyle etkilenmeyle Nuh kavminin putları, aynı isimle müşrik Araplara gelmiş ve onlar da bu putlara tapmışlardır. Bu da bize, insanların görmediklerinden ziyade gördüklerine inandıklarını gösterir. Bu, onlar için çok daha kolaydır. İman ise görmediğine inanmaktır. Çünkü görülenin inkârı zaten mümkün değildir. Suda boğulacağını anlayan Firavun'un imanı bu yüzden kabul edilmemiştir. Gaybe iman akıl ve idraki kullanmakla olur. İnsanlar akıl ve idraki doğru kullanmadıkları için, her peygamberden kısa süre sonra batıl ve küfre dalmışlardır. Akıllı kullanmayan insanların istismarı ve sürü gibi yönetilmesi çok kolaydır. İstiklal Marşı şairimiz M. Akif de bu durumu kınayarak şöyle terennüm etmektedir:

Evet, bütün beşerin hakkıdır beka emeli.

Fakat bu hakkı ne taştan ne leşten istemeli (Ersoy, 1966: 484)!

Yani her insanın ahirette cennetle ödüllendirilmesini istemesi gayet tabiidir. Tabii olmayan ise, bunu Allah'tan isteme yerine, kalkıp puttan, ölüden (yatırdan) istemesidir.

Bu putların heykelleri, Vedd; erkek, Suva; kadın, Yeğus; aslan, Yeuk; at, Nesr ise; kartal şeklinde yapılmıştır. Ebu Ca'fer Muhammed b. Bakır'a atfedilen bir rivayette, Vedd, Nuh kavmi içinde önceleri yaşamış ve sevilen mümin bir kişidir. Ölümüne üzüldüğü ağılaşmışlar. Babil civarındaki kabri başında toplanıp matem tutmuşlar. İblis bunu fırsat bilip bu insanlara onun heykelini yapmıştır. Önce hatırı sayılıp heykeli yapılan bu salih kişilerle aradaki zaman uzadıkça,

onlara olan saygının tapınmaya dönüşmüş olduğu belirtilmektedir (Çakan ve Solmaz, 2008: 53). İnsanlara haddinden fazla sevgi ve saygının, bazı aşırılıklara götürdüğü muhakkaktır. Hele bu sevgi ve saygı öldükten sonra da devam ediyorsa, tapınmaya kadar götürmesi mümkündür. Bugün İslam coğrafyasında insanların, evliya saydıkları yatırlarda kurban kesip onlardan istekte bulunmaları, oradaki ağaçlara bez bağlamaları, duvarlarına gelecekleriyle ilgili yazı yazmaları, bu sapmanın canlı bir örneği olsa gerektir. Hâlbuki Müslüman, kıldığı namazın her rekâtında, “(Allah’ım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz” (Fatiha: 5) diyerek Allah’a olan bağlılığını her an tazelemektedir. Buna rağmen ölüden, taştan, ağaçtan medet umması ne acınacak şeydir!

Taberi ve İbn Kesir ise, bu putlara hangi Arap kabilesinin taptığını şöyle belirtmişlerdir:

Vedd: Dümetüncendel’de olan Kelb kabilesinin,

Suva’: Riyad’da bulunan Huzeyl kabilesinin,

Yeğus: Sebe’de bulunan Beni Gatif Murad kabilesinin,

Yeuk: Yemen’de bulunan Hemedan kabilesinin,

Nesr: Kila’da bulunan Hamir kabilesinin putuydu (Taberi, 1995: c. 29, 62; İbn Kesir, t.y: c. 4, 426). Beydavi ise, aynısını söylemekle birlikte, Suva’ın Hemedan kabilesinin, Yeğus’un da Mezhec kabilesinin taptığı put olduğunu söylemiştir (Kadı Beydavi, 1418: c. 2, 552). Taberi de, Nuh kavminin taptığı bu putları, sonradan Arapların almış olduğunu ve putlarını tahta, hamur, taş veya çamurdan yaptıklarını nakletmektedir (Taberi, 1995: c. 29, 62). Hz. Nuh, böyle putperest, azgın, zalim, küfründe ısrarcı, her türlü iyilik ve hayra kapalı, şerre alabildiğine dalan, laf anlamaz, söz dinlemez vicdansız bir kavme gönderilmişti.

Müfessir Alusi, Hz. Nuh’un, Cezire’deki kavmiyle Cezire yakınlarında bulunanlara gönderildiğini, tüm insanlara gönderilmediğini, tüm insanlara sadece Peygamberimiz Hz. Muhammed (sas)’ın gönderildiğini söylemektedir (Alusi, 1415: c. 8, 80). Yazır, “tüm âlimlerin dediği gibi Hz. Nuh sadece kavmine uyarıcı olarak gönderildi. O zaman ne kadar kavim vardı, yerin nereleri meskûndü, onu da Allah bilir” dedikten sonra, “Nuh (as) kavminin Ceziretu’l-Arab (Arap Yarımadası)’da meşhur olan görüşe göre ise, Irak topraklarında, Kufe’de” olduğunu belirtmektedir (Yazır, 1971: 5368).

6.4. Mezopotamya Mitolojisinde Tufan Olayı

Tufan olayının gerçekleşmediğini iddia edenler vardır. Ancak 1929 yılından beri bölgede yapılan kazılar, tufan olayının bir gerçek olduğunu göstermiştir. Nitekim M. Ş. Günaltay, tufan olayının gerçekliğini şöyle anlatmaktadır: “1929 senesinden beri Sinear’da yapılmakta olan hafriyat, tufan felaketinin hakiki olduğu ve Sumer şehirlerini mahvetmiş bulunduğu hakikatini meydana koyarak, bu meseleye kat’i bir hal şekli vermiştir. Filhakika 1929 tarihinden beri Sinear’da devam eden hafriyat, Kiş ve Ur’da Prehistorik devirlerde böyle bir tufan devrinin vuku bulmuş olduğunu gösteren kum tabakasına rast gelinmiştir. İçinde insan izlerine ait hiçbir şey görülmeyen bu tabaka birdenbire arkeolojik izleri muhtevi (içine alan) zemini ayırmaktadır. Ur’da 3 metre kalınlığı olan bu ham kum tabakası keramiklere göre Ibis devrine yani Ön Sumerler zamanına tekabül etmektedir” (Günaltay, 1987: 210). Ayrıca Mezopotamya’da yaşayan millet ve devletlerin mitolojilerinde tufan olayı ve adı değişik olsa da aynı nitelikleri taşıyan tufan kahramanından bahsedilmesi, tufan olayının gerçek olduğunu gösterir. Çünkü birbirinden farklı kültürlerde tufandan bahsedilmesi bir tesadüf olamaz. Ayrıca bu durum, tufan hadisesinin Mezopotamya’da vuku bulduğunu göstermesi bakımından da önemli olduğu düşüncesindeyiz.

M. Köksoy’un da dediği gibi, bir olayın efsaneleşmesinin (mitolojileşmesinin) hem faydaları ve hem de zararları vardır. Yazının olmadığı veya yaygın olarak kullanılmadığı dönemlerde, olan önemli bir olayın, unutulmayıp yaşayabilmesi için efsaneleşmesi gerekirdi. Böylece dilden dile aktarılabilirdi. Fakat şair ve yazarlar, halkın arasında dolaşan bu olayları, biraz daha süsleyerek, eklemeler-çıkarmalar yaparak kayda almışlardır. Bu efsaneleşmenin

faydalı yönüdür diyebiliriz. Ancak her efsanede mübalağanın olduğu, olağanüstü anlatımlar bulunduğu, büyük ölçüde gerçeklerin gizlendiği veya çarpıtıldığı, anlatımlara gizem katıldığı, ayrıca bunlara ek olarak hikâyecilerin kendi hayalleriyle süslemeleri nedeniyle, o tarihi olay büyük ölçüde gerçeklikten uzaklaşmış oluyor. Bu da efsaneleşmesinin zararlı yönüdür diyebiliriz (Köksoy, 2003: 69-70).

Mevdudi de, “Nuh (as)’ın kıssasına benzer efsane ve rivayetler Yunan, Mısır, Hindistan, Çin gibi eski medeniyetlerin edebiyatında yer almıştır. Ayrıca Birmanya, Malezya, Batı Hint Adaları, Avustralya, Yeni Gine ve Avrupa ile Amerika’nın çeşitli bölgelerinde de Hz. Nuh tufanına benzer hikâyeler yaygın şekilde bilinmektedir” dedikten sonra şöyle bir yorum yapmaktadır: “Demek ki, bu olay, bütün insan soyunun bir tek bölgede yaşadığı bir zamanda meydana gelmiştir. Daha sonra insanların dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmalarıyla onlara çeşitli hatıra, rivayet ve efsaneler halinde ulaşmıştır. Dünyanın hemen hemen bütün kavimleri kendi geçmiş tarihlerine baktıklarında büyük bir tufandan bahsedildiğini görürler. Ancak aradan geçen asırlar bu olayın asıl mahiyetini, yerini, zamanını ve bazı unsurlarını değiştirmiştir” (Mevdudi, 1985:c, 1, 410).

Tufan öncesi insanların tek bir bölgede mi, yoksa ayrı bölgelerde mi yaşadıkları konusunu, ilerde tufan olayının bölgesel mi, yoksa genel mi olduğu bölümünde ele alacağımız için burada detaylara girmek istemiyoruz. Bu açıklamadan sonra Mezopotamya yaşayan milletlerin mitolojilerindeki Tufan olayından kısaca bahsedebiliriz. En eski uygarlığa sahip olması hasebiyle ilk olarak Sumerlerin Tufan mitolojisini ele alacağız.

6.4.1. Sumer Mitolojisinde Tufan Olayı

M. İ. Çığ, “çok eski çağlarda, yoldan çıkan insanların Tanrı tarafından büyük bir tufanla yok edildiği hikâyesinin, yalnız ilk kutsal kitap Tevrat’ta yazılı olduğu biliniyordu. Fakat bunun yanlış olduğu geçen yüzyıl içinde Ninive’de yapılan kazılarda ortaya çıktı” demektedir (Çığ, 1997: 49). Çünkü Mezopotamya’da yapılan araştırmalarda çiviyazılı tablette tufan olayı ve kahramanı olarak kabul edilen Hz. Nuh’tan söz edilmektedir. Bu hususu Kramer şöyle anlatıyor: “Tufan hikâyesinin İbrani yazarlar tarafından yaratılmış olmadığı, British Müzesinden George Smith’in, Babil Gılgamış Destanı’nın on birinci tabletini keşfedip çözümünü yaptıktan sonra anlaşıldı. Babil tufan efsanesi de Sumer asıllıdır. Arno Poebel 1914 yılında University Museum’un Nippur koleksiyonunda bulunan üst kısmı kırılmış altı sütunlu bir tabletin, Sumer Tufan hikâyesinin büyük bir bölümünü kapsayan alt tarafını yayınlamıştı. Bilginlerin yeni bir tufan tableti için göz, kulak olmalarına rağmen ne kazılarda, ne de müzelerde, ne de özel koleksiyonlarda başka parça bulunamadı. Bu yüzden bu parça hala tektir, hiçbir özdeşi yoktur. Poebel tarafından yayınlanan parça bizim yegâne kaynağımız ve yaptığı çevirisi de esas temelimizdir” (Kramer, 1995: 128).

Bulunan bu kırık tablet, araştırmacılarca, tufan kıssasının yazılı olan tarihi ilk belgesi olarak kabul edilmektedir. İçeriği ve anlatılanların doğruluğu elbette tartışılır. Eldeki tek belge olduğunun söylenmesi, anlatılan efsanenin yazıya dökülmüş olduğunu gösteren ilk belge olması hasebiyledir.

Kramer devamla şöyle diyor: “Tabletin yalnız alt üçte biri bulunduğu için, biz tahminen 37 satırlık bir açıklıktan sonra başlayacağımız nedeniyle, efsanenin baş kısmının nasıl olduğunu tespit edemiyoruz. Anlaşılmaya başlanan yerinde, bir tanrı diğer tanrıya, insanları yok olmaktan kurtarmak istediğini, böylece insan da karşılığında tanrılara şehirler, mabetler yapabileceğini anlatıyor. Bunu takip eden üç satırın konuyla bağlantısı güçtür” (Kramer, 1995: 128).

Kramer, “bundan sonra gelen satırların, tanrının faaliyetini, insan, hayvan ve bitkilerin yaratılışına ait olduğunu” belirtmektedir. “Tekrar 37 satırlık bir kırıktan sonra krallığın gökten indirildiğini ve beş şehrin kurulduğunu, bundan tekrar 37 satırlık bir kırıktan sonra gelen kısmın çoğunluğu tanrıların tufan yapmaya ve insanları yok etmeye karar verişlerini kapsamış olmalı” demektedir. “Fakat bazı tanrıların bu karardan hoşlanmadığı da anlaşılmaktadır” dedikten sonra, “Tevrat’ta anlatılan Nuh’un, burada Ziusudra olarak geçtiğini” belirtmektedir. “Bu tabletten,

Ziusudra'nın dindar, tanrı korkusu taşıyan, rüyada veya fal ile daima "vahiy (tanrısal bildirimleri)" alan bir kral olarak tasvir edildiğini, ona tufan olayını bir tanrının haber verdiğini anladığını" söylemektedir (Kramer, 1995:128-129-131).

Buradaki anlatımdan da anlaşıldığı üzere, eski kültür ve efsanelerde, halk Allah'tan gelen vahyi anlamamış, onu, cinlerden alınan haber, fal, hatta sihirle karıştırmışlardır. Bu nedenle eski kavimler, her gelen peygambere mecnun (cinlenmiş, deli), falcı ve sihirbaz demişlerdir.

Kramer, tabletin tufanla ilgili bölümlerini de aktarmış ve orada anlatılanların ise, "o seslenen tanrının Ziusudra'ya, kurtulmaları için büyük bir gemi yapmasını söylediği anlaşıyor" demektedir. Devam eden diğer satırlarda da tufanın bütün şiddetiyle memleketi kapladığını ve yedi gün yedi gece devam ettiğini, sonra da güneş tanrısının, ışıklarıyla meydana çıktığını, Ziusudra'nın da onun önünde yerlere kapandığını, kurbanlar sunduğunu ve bu hususun şu satırlarda şöyle anlatıldığını belirtilmektedir:

"Bütün fırtınalar olanca güçleriyle hep birden hücum ettiler,
Aynı anda tufan kült merkezlerinin üstünü kapladı,
Yedi gün yedi gece boyunca,
Tufan memleketi kapladıktan, dev gemi fırtına ile büyük sulara çarptıktan sonra,
Güneş tanrısı göğe ve yere ışınlar saçarak çıktı ortaya,
Ziusudra dev gemiden bir pencere açtı, Kahraman Utu ışınlarını soktu dev gemiye.
Ziusudra kral,
Kendisini güneş tanrısı önüne attı,
Kral bir öküz kesti, bir koyun kesti" (Kramer. 1995: 131-132).

Kramer, "var olan son satırlarda, Ziusudra'nın tanrılaşması tasvir edilmiş, kendisine tanrı gibi bir hayat ve ebedi nefes verilmiş, ayrıca güneşin doğduğu yer olan Dilmun'a nakledilmiş olduğunu" söylemektedir (Kramer, 1995: 132).

Sumer mitolojisinde Utnapiştım'ın gemisinin Nissir Dağı'nda durduğu belirtilir. Jean Bottero bu dağın Kuzey Irak bölgesinde, Kerkük'ün 80 km. doğusundaki Pir Ömer Gudrun Dağı olduğunu düşünmektedir (Memiş, 2012: 34). Kalde tarihçisi rahip Beroşe, "daha Makedonyalı Büyük İskender zamanında Sumerlerin bu tufan efsanelerini gayet güzel bir şekilde toplamıştır. Topladığı bu menkıbelere göre, insanlar bir zamanlar mabutlara (tanrılara) karşı asi olmuşlar, onlara ibadet etmeyi ve kurban vermeyi unutmuşlar. Tanrılar da yeryüzünde ibadet ve kurbanın kalktığını görerek nimete karşı nankörlük yapan insanları yok etmeye karar vermişlerdir" demektedir (Bkz. Günaltay, 1987: 210-212). M. Ş. Günaltay, "Sumer mitik devirlere ait efsanelerine göre tufandan sonra krallık ikinci defa tekrar gökten inmiştir. Gemiden çıkan insanlar yeni baştan ülkeleri istila etmiş, buralarda yurt kurmuşlardır" demektedir (Günaltay, 1987: 115).

Tablette Hz. Nuh'tan bir kral olarak söz edilmektedir. Biz ise, Hz. Nuh'un bir kral olarak gösterilmesini doğru bulmadığımızı daha önce delilleriyle açıklamıştık. Onun tanrı gibi ebedi oluşu da Kutsal Kitaplarda anlatılan Hz. Nuh'la örtüşmemektedir. Eğer Ziusudra'nın bir kral olduğu kesinse, onun Hz. Nuh'tan başka bir kişi olması da kesindir. Onun tanrılar gibi ebedi olduğu düşüncesi ise, Sumer ve eski kavimlerin batıl inançlarından kaynaklandığı muhakkaktır.

6.4.2. Akadlarda Tufan Olayı

Kuzey Mezopotamya'da bir Asur şehri olan Nineveh'teki kütüphanede bulunan Atrahasis Destanı'nın, Sumer edebiyatından derlenip M.Ö. 1636 tarihinde Akadcaya tercüme edildiği anlaşıyor. Bu destanda Hz. Nuh, Akadca "çok akıllı" anlamına gelen Atrahasis olarak geçer. Gılgamış Destanı'nda ise Utnapiştım olarak geçer ki, Akadlarda meşhur olan da budur. Bu destan M.Ö. 1200 yıllarında yazılmış olup toplam on iki adet şiirden oluşmaktadır. On birinci tablette,

tufan olayından bahsedilmektedir (Köksoy, 2003: 82-83). M. İ. Çığ ise, bu destanın on birinci bölümünde, ölümsüzlüğü arayan Gılgamış'a, tufan olayının, tanrılar tarafından ölümsüzlük bahşedilen Utnapiştim tarafından haber verildiğini anlattığını belirttikten sonra, buna göre kısaca; insanlar öyle çoğalmıştı ki, tanrılar onların gürültü ve şamatasından uyuyamaz olmuşlar. Bunun üzerine dört büyük tanrı bu insanları yok etmeye karar verir. Bilge tanrısı bu karardan hoşlanmaz ve Utnapiştim'e haber verir dedikten sonra, bu hikâyenin Sumerlerden alındığını da belirtmektedir (Çığ, 1997: 49-50). Ayrıca Çığ, Akadların tufan olayını Gılgamış Destanı'na eklemiş olduklarını, Utnapiştim'in aldığı haber üzerine gemi yaptığını, insan ve hayvanları içine aldığını, tufan'ın yedi gün yedi gece sürdüğünü, geminin Nizir (Nezir) Dağı'na oturduğunu ve tanrılarının Utnapiştim'e ölümsüzlük verdiğinin anlatıldığını da belirtir (Çığ, 2000: 72).

Gılgamış Destanında anlatılanlara baktığımızda, Akadların Sumer efsanesinden son derece etkilendiklerini görürüz. Ancak isimleri kendilerine göre uyarlamışlardır. Bazı eklemeler yapmışlardır. Mesela Sumerlerde insanlar, fena, kötü olduğu için, Akadlarda ise, gürültüleriyle tanrıları rahatsız ettikleri için yok edilmişlerdir. Fakat ana temanın değişmediğini, yani tufan kahramanının adı değişse bile, niteliklerinin değişmediğini, tanrılarının insanları yok etme kararı ve bir tanrının haber vermesi, kurtuluş için gemi yapılması, tufanın yedi gün yedi gece sürmesi, geminin dışındakilerin helak olması ve sonunda tufan kahramanının tanrılarının bahşetmesiyle tanrılaştığı gibi hususlarda ana fikrin değişmediğini görüyoruz. Bu da Akadların Sumerlerden etkilendiğini, daha doğrusu, gerçekleşen önemli bir olayın, bir kültürden başka kültüre geçtiğini ama geçerken bazı değişikliklere, eklemelere, çıkarmalara ve isim değişikliklerine maruz kaldığını görüyoruz.

6.5. Kutsal Kitaplarda Nuh (as) ve Tufan Olayı

Hız. Nuh kıssası ve tufan olayı Tevrat, İnciller ve Kur'an'da geçmektedir. Bu nedenle bu üç kutsal kitaba nazil oldukları sıraya göre bakmamız bir gereklilik arz etmektedir.

6.5.1. Tevrat'ta Hız. Nuh ve Tufan Olayı

Tevrat'ta Hız. Nuh'un şeceresiyle ilgili iki farklı liste vardır. Bir listede Hız. Nuh'un, Hız. Âdem'in Kayın (Kabil)'in soyundan, diğer listede ise, Hız. Âdem'in oğlu Şit yoluyla geldiği belirtilmektedir.

Birinci liste: Âdem→Kayın → Hanok→İrat→ Mehuyael→Metuşael→ Lemek→ Nuh (Tekvin: 4/1, 17-19).

İkinci liste: Âdem→ Şit→ Enoş→ Kenan→ Mahalalel→ Yeret→ Hanok→ Metuşelah→ Lemek→ Nuh (Tekvin: 5/4-29).

Tevrat'tın Tekvin bölümünde zikredilen bu iki listeyi uzlaştırmak çok zordur. Nitekim bunun güç olduğunu Kitab-ı Mukaddes kritikçileri de belirtmektedirler. Biri gemi yapan tufan kahramanı, biri de ziraatla uğraşan çiftçi olmak üzere iki ayrı Nuh'tan bahsedildiğini söyleyerek bu çelişkiyi çözmek istiyorlar. Ayrıca Tekvin: 9/20-27'de anlatılan Nuh kıssasının, tufan kıssasından farklı bir kaynaktan geldiği de belirtilmiştir (Harman, 2007: 225). Hız. Nuh'un ömrü de; "Nuh tufandan sonra 350 yıl daha yaşadı. Toplam 950 yıl yaşadıktan sonra öldü" (Tekvin: 9/28-29) diye belirtilmektedir.

Ancak Tevrat'ta, Hız. Nuh'un bir peygamber mi, yoksa sadece iyi bir kişi mi olduğu belirtilmemiştir. Kavmi arasındaki konumunun ne olduğu, bozulan kavmi düzeltmek için bir çabası olup olmadığı, kavminin ona karşı takındığı müspet veya menfi tutumu, Hız. Nuh'un, başlarına gelecek olan tufan hakkında onları uyarıp uyarmadığı konularında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece insanların bozulduğundan ve Tanrı'nın insanları yarattığına pişman olduğundan bahsedilir ama bu kavmin uyarıldığına dair en ufak bir bilgi kııntısı dahi bulunmamaktadır. Bu husus daha detaylı olarak tufan olayının sebeplerinde ele alacağız.

Yahudi ve Hristiyanlara göre önemli yere veya konuma ancak İbrani soyundan gelenler sahip olur. Bu inançlarına rağmen, Hz. Nuh'u "doğru bir insandı. Çağdaşları arasında kusursuz biriydi. Tanrı yolunda yürüdü" (Tekvin: 6/9) diye sunmaları önemlidir. Çünkü Hz. İbrahim'den önceki peygamberleri pek önemsemezler ve onlardan peygamber diye bahsetmezler. Onlar, Hz. Nuh'un, insanlık uygarlığına kazandırdığı icatlarının başında gelen saban, orak, balta gibi aletler ile insanları tövbeye çağırmış olması ve hayvanlara iyi davranmasını, onun yaptığı iyilikler cümlesinden saymaktadırlar (Harman, 2007: 225).

Tevrat'ta, Lemek 182 yaşında iken bir oğlu olduğunu, Lemek'in, Rabbin lanetlediği bu toprak yüzünden eziyet çektiklerini, çektikleri bu eziyeti ve harcadıkları emeği bu doğan çocuk hafifletir diye ona, rahatlık anlamına gelen "Nuh" adını verdiği belirtilmektedir (Tekvin: 5/29).

6.5.1.1. Tufan Olayı

Tevrat'ta tufan olayı uzunca anlatılır ve tüm dünyayı kapsadığı açıkça belirtilir. Tufana sebep olan hususlardan da bahsedilir. Gerekçe olarak da, çoğalmaya başlayan insanların bozulması, kötülüklerin çoğalması, hep kötülük düşünmeleri sebebiyle Rab Tanrı'nın, insanı yarattığına pişman olması ve bu yüzden insanları, hayvanları, sürüngenleri, kuşları yeryüzünden silip atmasına karar vermesi olarak belirtilir (Bkz. Tekvin: 6/1, 5-7).

İnsanların alabildiğine bozulması ve kötülük işlemeleri yüzünden Allah'ın onları cezalandırmasını elbette anlıyoruz. Ancak bu bozulmaya karşı Hz. Nuh tarafından uyarılıp uyarılmadıklarına, uyarılmışlarsa, bu uyarı ve davete ne tür bir tepki verdiklerine dair hiçbir bilgi verilmediğini daha önce belirtmiştik. Hele Allah'ın, insanların işledikleri kötülüklerden dolayı onları yarattığına pişman olması, inanç bakımından son derece problemlidir. Çünkü bunun anlamı, Allah'ın alim (her şeyi bilen) sıfatı inkâr edilerek, O'nun gaybı bilmediği ve dolayısıyla da yarattığının gelecekte ne yapacağını bilmediği, olan biteni görünce de yarattığından pişman olduğu anlamına gelir. Bu şekildeki bir inanış veya düşünce, tevhit inancıyla taban tabana zıt olup Allah'a asla yakıştırılamaz. Bu da Tevrat'ın sonradan değiştirildiğini gösteren en kuvvetli delillerden biri olduğu kanaatindeyiz.

İnsanların bu bozulmalarına karşı, "ama Nuh Rabbin gözünde lütuf buldu" (Tekvin: 6/8)dendikten sonra; "Nuh doğru bir insandı. Çağdaşları arasında kusursuz biriydi. Tanrı yolunda yürüdü" (Tekvin: 6/9) denilerek, Hz. Nuh'un o insanlardan farklı olduğu, kötülük işlemediği, Allah'a ibadet eden bir kul olduğu belirtilmiştir. Yine Tevrat'ta, Tanrı, yeryüzünün bozulduğunu, zorbalıkla dolduğunu ve insanların yoldan çıktığını gördü. Hz. Nuh'a, insanlığa son vereceğini ve onlarla birlikte yeryüzünü de yok edeceğini, bu nedenle kendisine "gofer"³² ağacından bir gemi yapmasını söylediği belirtilmektedir (Bkz. Tekvin: 6/11-14).

Tanrı'nın, Hz. Nuh'a gemi yapmasını söylemesini, onu ve ailesini gelecek tufan azabından kurtaracağını bildirmesini dikkate alarak, Hz. Nuh'un peygamberliğine bir işaret olarak görebiliriz. Ancak Hz. Nuh'un tevhit mücadelesinden hiç bahsedilmemesi, bozulan insanların kendilerini düzeltmeleri için davet edildiklerine dair bir bilgi bulunmaması, uyarılmayan insanların böylesine korkunç bir cezaya tabi tutulması, Allah'ın adaletiyle bağdaşmayacağından, bu hususlarla ilgili Tevrat ayetlerinin kaybolduğunu düşünmekteyiz. Çünkü Tevrat, çeşitli tarihlerde Tevrat yazarları tarafından kaleme alınırken, hem yazarın ve hem de içinde bulundukları kültürün etkisi olmuştur. Uzun Babil esaretinde yazılan nüshalarda Babil kültürünün etkisi görülmektedir. Mesela tufanın umumi oluş fikri, Babillilerden kaynaklandığını söyleyen araştırmacılar vardır. "Tufan umumi mi, yoksa bölgesel mi" bölümünde bu hususu tekrar ele alacağız.

³² Ne çeşit bir ağaç olduğu bilinmiyor. Selvi ağacı olduğu söyleniyor. (Kutsal Kitap, 8/dipnot)

6.5.1.2. Geminin Yapılması ve Geminin Özellikleri

Rab Tanrı Hz. Nuh'a, gofer ağacından gemi yapmasını söyledikten sonra, gemiyi nasıl yapacağını da bildirmiştir. Geminin içini dışını ziftleyip içine kamaralar yapmasını, uzunluğunun 300, genişliğinin 50, yüksekliğinin ise 30 arşın³³ olmasını söylemiştir. Ayrıca bir arşın yüksekliğinde pencere bırakmasını, kapıyı geminin yan tarafına koymasını, üç kat yapmasını, çünkü bu gemiye kendisi, ailesi ve yeryüzünde yaşayan hayvanların her türünde erkek ve dişi olmak üzere birer çift alacağını, kendileri ve hayvanlar için yenebilecek ne varsa alıp depo etmesini bildirmiştir. Hz. Nuh da Allah'ın tüm emirlerini yerine getirmiştir (Bkz. Tekvin: 6/15-16, 18-22).

Tevrat'ta, gemiye alınan hayvanlardan başka tüm canlıların yok olacağını ve hayatta kalmak için gemiye binmek üzere çiftler Hz. Nuh'a geleceklerini belirtilmektedir (Bkz. Tekvin: 6/17, 19-20). Kurtarılacak insanlar olarak da Allah, Hz. Nuh'la bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmaya göre onu, karısını, oğulları ve gelinlerini kurtaracağına söz vermiştir. Böylece gemi yapmasını emretmiş ve o gemiye binip kurtulacaklarını bildirmiştir (Bkz. Tekvin: 6/18). Gemiye, Hz. Nuh ve ailesinden başka insanlar alınmadığını "Rab Nuh'a, bütün ailenle gemiye bin, çünkü bu kuşak içinde yalnız seni doğru buldum" (Tekvin: 7/1) ifadesinden de anlıyoruz. Bu ifadeye göre Hz. Nuh ve ailesi hariç, bütün insanlar helak olmuştur.

Yine "yeryüzünde soyları tükenmesin diye, yanına temiz sayılan hayvanlardan erkek ve dişi olmak üzere yedişer çift, kirli sayılan hayvanlardan birer çift" (Tekvin: 7/2-3) alması söylenerek, Tekvin: 6/ 19 ve 7/ 8-9'da belirtilen "her tür hayvandan erkek ve dişi olmak üzere birer çift" ifadeleriyle ters düşmektedir. Zaten Kitab-ı Mukaddes üzerinde kritik yapan bilginler, Tevrat'ın bilimle en fazla ters düşen bölümünün Tekvin bölümü olduğunu söylemektedirler. İleride bu konuyla ilgili bazı bilim adamlarının görüşlerine kısaca değineceğiz.

Tevrat, tufanın bütün yeryüzünü kapladığını, gemiye alınanların dışındaki tüm canlıların yok olduğunu belirtmektedir. Fakat Tevrat ehli, Tekvinde ebatları verilen gemiye, yeryüzünde yaşayan her tür canlıdan birer çifti ve 200 günü aşkın bir süreyle onlara yetecek yiyeceğin nasıl sığdığını izah edememektedirler. Zaten akıl ve mantık da bunu kabul etmez.

6.5.1.3. Tufan Başlıyor

Tevrat, tufan olduğunda Hz. Nuh'un 600 yaşında olduğunu, kendisi, ailesi ve her tür hayvandan birer çift gemiye aldığını belirttikten sonra, o yılın yani Hz. Nuh'un 600. yılının ikinci ayının on yedinci günü, enginlerin bütün kaynaklarının fışkırdığını, göklerin kapaklarının açıldığını, yeryüzüne kırk gün ve kırk gece yağmur yağdığını zikretmektedir (Bkz. Tekvin: 11-12).

Yine tufanın, kırk gün ve kırk gece sürdüğünü, suların tüm yeryüzünü kapladığını ve en yüksek dağı bile 15 arşın aştığını, insanlar dâhil yeryüzünde soluk alan bütün canlıların helak olduğunu, gemide bulunanların dışındaki her şeyi silip süpürdüğünü ve suların yüz elli gün boyunca yeryüzünü kapladığını ifade eder (Bkz. Tekvin: 7/17, 19-24).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Yahudi ve Hristiyan inancında tufan umumdur. Çünkü Hristiyanlar da Tevrat'ı kabul etmiş ve Kutsal Kitab'ın ilk bölümüne almışlardır. Bu inanca göre, Hz. Nuh, hanımı, oğulları ve gelinlerinden başka tüm insanlar yok olduğu için bugünkü insanların tümü Hz. Nuh'un oğulları soyundan gelmiştir. Buna ilaveten yeryüzündeki bütün canlılar da gemiye alınan çiftlerden oluşmuş demektir. Ancak Yahudi ve Hristiyan inancına mensup ilahiyatçılar ve bilginler, dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunan bu kadar çeşit hayvan çiftinin nasıl ve ne kadar bir sürede gemiye geldiklerini ve o küçük gemiye nasıl sığdıklarını izah etmemişlerdir. Zaten izahı da zordur. Çünkü akıl ve mantıkla bağdaşmamaktadır. Zaten onlar da tufan olayıyla ilgili iki görüş ileri sürmüşlerdir:

³³ Yaklaşık olarak uzunluğu 135, genişliği 22,5, yüksekliği 13,5 metre demektir (Kutsal Kitap, 8/ dipnot)

Birincisi; Sakin Tufan Teorisi (The Tranquil Flood Theory): Bazı yorumcular tufanın bütün dünyayı kapsadığını ve Nuh'un gemisinin bütün hayvanları kurtardığını savunmuşlardır. Aralarında Charles Lyell'in de olduğu bazı yerbilimcileri, yeryüzünde çok ciddi bir etkisi olmayan bir tufanın gerçekleştiğini savunmuşlardır.

İkincisi; Bölgesel Tufan Teorisi (Local Flood Theory): Başka yorumcular ise, Nuh'un döneminde, Âdem'in soyundan olan tüm insanların bir arada yaşadığını ve tufanın sadece bu insanların bulunduğu yeri kapsadığını iddia etmişlerdir. Bu yorumcular, Tevrat metinlerinde geçen "bütün", "her" gibi umum ifade eden kelimelerin, mutlak ifadeler olmadığını, geniş bir kapsam için kullanıldığını ileri sürmektedirler. Bu görüşlerine kanıt olarak da "Bütün ülkelerden insanlar da buğday satın almak için Mısır'a, Yusuf'a geliyorlardı. Çünkü kıtlık bütün dünyayı sarmıştı ve şiddetliydi" (Tekvin: 41/57) ibaresini göstermektedirler. Buradaki "bütün" kelimesinin, "birçok" anlamında olduğunu ileri sürmektedirler. Ayrıca birçok bilim adamı, Avustralya ve başka kıtalarda, oraya özgü olarak yaşayan canlıların, mesela kanguru gibi hayvanların, Ortadoğu'ya gelip gemiye bindiğini söylemek çok anlamsız olur demişlerdir. Kaldı ki, boyutları verilen bu gemiye, bu kadar canlının sığmasının da mümkün olmadığını söylemişlerdir. Buna karşılık olarak, gemiye alınan hayvanların, Hz. Nuh ve beraberindekilerin ihtiyaç duyduğu hayvanlar olduğunu düşünmek daha gerçekçi olur demişlerdir (Taslaman, 2017b: 247-248).

Yukarda da yer yer değindiğimiz üzere, biz de Tevrat'taki bu abartıyı kabul etmemekteyiz. Akla ve mantığa uygun olanın, Hz. Nuh ve beraberindekilerin ihtiyaç duyduğu, öküz, inek, koyun, keçi, deve, eşek, tavuk, horoz gibi evcil hayvanları gemiye almış olmalarıdır. İlerde Kur'an'a göre Hz. Nuh ve tufan hadisesini incelerken, tufanın bölgesel olup olmadığı konusunda bilim adamlarının görüşünü de dikkate alarak daha geniş bir şekilde izaha çalışacağız.

6.5.1.4. Tufan Son Buluyor

Tevrat'ta belirtildiği üzere Rab Tanrı, nihayet Hz. Nuh ve gemidekileri hatırlar. Bir rüzgâr estirir ve sular alçalmaya başlar. Enginlerin kaynakları ve gök kapakları kapanır, yağmurlar durur. Sular 150 gün sonra azalır ve gemi yedinci ayın on yedinci günü Ararat Dağlarına oturur. Sular sürekli azalır ve onuncu ayın birinde dağların tepeleri görülür. Hz. Nuh kırk gün sonra yaptığı pencerenin kapağını açar. Haber almak için kuzgunu gönderir. O gelmeyince güvercini gönderir. Her taraf su olduğu için geri gelir. Bir hafta sonra tekrar gönderir. Güvercin ağzında yeni kopmuş bir zeytin yaprağıyla geri döner. Suların çekildiğini anlar ve yedi gün daha bekler ve tekrar güvercini gönderir. Bu sefer güvercin geri dönmez.

Burada belki dikkatten kaçan bir hususa işaret etmekte yarar görüyoruz. O kadar canlının bulunmasına rağmen, gemide bulunan tek pencere de beş ay boyunca kapalı olduğu ifade edilmektedir. Bunlar kendileri için hayati bir madde olan oksijensiz nasıl yaşadılar veya oksijeni nereden aldılar diye bir sorunun akla gelmemesi mümkün değildir. İşte bu ve buna benzer sorular cevap beklenmektedir. İkinci ayın yirmi yedinci günü toprak tümüyle kuruduğu için, Allah Nuh'a, ailen ve bütün hayvanları gemiden çıkar diye emretti. Hz. Nuh ve beraberindekiler gemiden indiler. "Hz. Nuh Rabbe bir sunak yaptı. Orada bütün temiz sayılan hayvanlarla kuşlardan yakmalık sunular sundu" (Bkz. Tekvin, 8/1-20). Yine Tevrat'ta, kurban sunulmasının Allah'ın hoşuna gittiği ve içinden; "insanlar yüzünden yeryüzünü bir daha lanetlemeyeceğim. Çünkü insan yüreğindeki eğilimler çocukluğundan beri kötüdür. Şimdi yaptığım gibi bütün canlıları bir daha yok etmeyeceğim" (Tekvin: 8/21) dediği belirtilmektedir.

Geminin, Ararat Dağlarının tepesine, muhtemelen de en yüksek dağı olan Ağrı Dağı'nın üzerine oturduğu belirtiliyor. Geminin oturduğu yeri, ilerde ayrı bir başlık altında inceleyeceğiz. Burada şunu belirtelim ki, Tevrat'ta da Allah'ın, Hz. Nuh ve ailesini kurtararak ödüllendirdiği ve bu hayvanları da onların hizmetine verdiği belirtilmiştir (Bkz. Tekvin: 9/2-3). Hal böyle olunca, Ağrı Dağı'ndan her dağcı bile kolay inemezken, Hz. Nuh'un gemisindeki yaşlılar ve kadınlar inebilirler mi? Hele hayvanları, mesela öküz, inek, merkep, at, koyun gibi hayvanları oradan hangi babayiğit indirebilir? Hâşâ Allah, Hz. Nuh ve ailesini cezalandırmak mı istedi ki, gemiyi

Ağrı Dağı'na indirmiş olsun? Bu ve benzeri görüşlerin hatalı olduğunu, ilerde “Geminin Oturduğu Yer” başlığı altında detaylı olarak anlatacağız.

6.5.1.5. Tufan Sonrası

Tevrat'ta belirtildiği üzere, Allah, Hz. Nuh ve oğullarını kutsayıp “verimli olun, çoğalıp yeryüzünü doldurun” demiştir ve bütün canlıları onların yönetimine verdiğini bildirmiştir. Ayrıca Allah'ın onlarla, yeryüzünü ve içindeki canlıları yok eden tufanın bir daha olmayacağına dair anlaşma yaptığını da söylemiştir. Bu anlaşmanın belirtisi olarak da yayını bulutlara yerleştireceğini, yayını bulutlar arasında gördüğü zaman, bütün canlılarla sonsuza dek yaptığı anlaşmayı hatırlayacağını ve bu anlaşmanın işaretinin de bu yay olduğunu belirtmiştir (Bkz. Tekvin: 9/8-17).

Yine Tevrat'ta, gemiden çıkan Hz. Nuh'un oğullarının, Sam, Ham ve Yafet olduğunu, yeryüzüne yayılan bütün insanların onlardan ürediğini belirtilmektedir (Bkz. Tekvin: 9/ 18-19).

Tevrat'taki bu ifade, kendi içinde tutarlıdır ve bir mantığı vardır. Çünkü Tevrat'a göre tufan tüm yeryüzünü kaplamış ve geminin dışında kalan canlı her şey yok olmuştur. Gemide insan olarak da sadece Hz. Nuh, hanımı, oğulları ve gelinleri olduğu, dolayısıyla yeryüzündeki insanların, Hz. Nuh'un üç oğlundan gelmesinden başka bir şans kalmamaktadır. Bu anlamda kendi içinde mantıklı ve tutarlıdır dememiz, bu fikri doğru kabul ettiğimiz anlamına gelmez. Yine Tevrat'ta, tufandan sonra Hz. Nuh'un çiftçi olup ilk bağı diktiği, şarap içip sarhoş olduğu, çadırın içinde sızıp çırılçıplak uzandığı, bunu gören Ham'ın dışarı çıkıp kardeşlerine anlattığı, Sam ve Yafet'in bir giysiyle üstünü örttükleri, sonradan bu durumu anlayan Hz. Nuh'un bu iki oğluna dua, Ham'ın oğlu Kenan'a ise lanet ettiği belirtilmektedir. Hz. Nuh'un tufandan sonra 350 yıl daha yaşadığı ve toplam 950 yıl yaşadıktan sonra vefat ettiği ifade edilmektedir (Bkz. Tekvin: 9/20-29).

Tevrat'ın bu anlatımında da çelişki vardır. Hem de peş peşe gelen cümlelerde. Tekvin 9/22'de, Hz. Nuh'u çıplak görenin Kenan'ın babası Ham olduğu söylenmektedir. Fakat yine Tekvin 9/25'te ise, yani iki cümle sonra Nuh (as)'ın Kenan'a lanet ettiği ve onun, kardeşlerine köleler kölesi olması için beddua ettiği ifade edilmiştir. Peş peşe gelen bu iki cümledeki bilgi farklılığını uzlaştırmak mümkün olabilir mi? Kanaatimizce bu durumu en iyi açıklayanlardan biri de M. Bucaille'dir. Onun tenkitlerine, Tevrat'taki çelişkiler konusuyla ilgili açtığımız başlık altında yer vereceğiz.

6.5.1.6. Tevrat'taki Çelişkilerle İlgili Bilim Adamlarının Görüşleri

Yukarda da ara ara işaret ettiğimiz gibi, Tevrat'ta önce belirtilen bir husus veya bilgi, daha sonra gelen başka bir ifadeyle tezada düşmektedir. Bu konuda yapılan tenkit ve yorumlar çok fazladır. Tevrat ve İncillerdeki bu çelişkiler, Kutsal Kitap kriticizmi gibi bir ekolu oluşturmuştur. Fakat bizim çalışmamız Kitab-ı Mukaddes tenkidi olmadığı için, birkaç bilim adamının görüşüyle yetinmek istiyoruz.

Mesela yorumcu Edmond Jacob, “M.Ö. III. yüzyılda üç adet Tevrat metninin olduğunu ama Hz. İsa'nın yaşadığı döneme yakın bir zamanda ise, tek bir metin tespit edildiğini” belirtmektedir. Devamla, “mevcut Tevrat'taki tufanla ilgili bilgileri de kapsayan birçok bölümün, altıncı asırda yaşayan hahamların yazdığı “Saserdotal” metnine dayandığını” söyledikten sonra, “bazı yorumcuların, Tevrat'taki bilime aykırı hususların esas sorumlusu olarak hahamların bu tip müdahalelerini gösterdiklerini” söylemektedir (Taslaman, 2017b: 250). Robert Cooper ise; “Tevrat'taki ilk beş kitabın Musa tarafından yazılmış olamayacağını söyler. Sebep olarak da o dönemde henüz papirüs kullanılmadığını, yazının ancak taşlar üzerine yazıldığını” belirtmektedir (Çığ, 1997: 26). Ayrıca “Tevrat'taki ölçülere göre yapılan geminin, o kadar yolcu ve hayvanı, onlara aylarca yetecek yiyecek ve içeceği taşımasına imkân olmadığını, gemide sadece bir pencere bulunduğunu ve bunun da kapalı olduğunu” belirtmektedir. “Bu durumda, bu kadar canlının en az 150 gün havasız yaşamasının imkânı var mı? Bilim adamları, bu ve benzeri

çelişkilerden ötürü, verilen bu bilgilerin Tanrı buyruğu değil, uydurma olduğunu söylüyorlar” diye kaydetmektedir (Çığ, 1997: 55/dipnot). Ünlü Yahudi filozofu Spinoza (Ö. 1677) ise, “Yahudilerin Babil esaretinden kurtuluşundan en az bir asır sonra bunların yazılmış olduğunu” belirtmektedir (Çığ, 1997: 26).

Son olarak, Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an’ı karşılıklı olarak inceleyen ve bu konuda bir eser kaleme alan Fransız bilim adamı M. Bucaille’in sadece tufan kıssasındaki görüşlerini aktarmak istiyoruz. M. Bucaille, “Tevrat’ta yer alan Nuh Tufanı kıssası incelendiğinde, Tevrat’ta bir değil, ayrı ayrı zamanlarda yazılmış iki kıssa olduğunu görürüz” dedikten sonra, bu hususu şöyle izah etmektedir:

- a. Yazılış tarihi M.Ö. 1X. asra ait olan Yahvist kıssa
- b. Yazılış tarihi M.Ö. VI. asır olan Saserdotal kıssa

“Bu isimle anılmalarının sebebinin ise, o dönemki hahamların eseri olması sebebiyle olduğunu” belirterek açıklamasına şöyle devam etmektedir: “Bu iki kıssa Tevrat’ta ayrı ayrı sunulmuş değil, birbirine karıştırılarak anlatılmıştır. Bir paragraf bir kaynaktan, diğer paragraf diğer kaynaktan aktarılmış ve bir kıssanın öğeleri, diğer kıssanın öğelerine eklenmiştir. Kudüs Kitab-ı Mukaddes Okulu profesörü R. P. De Vaux tarafından Tekvin tercümesine yapılan yorumlar, paragrafların iki kaynak arasında dağılımını sergilemektedir. Tufan öyküsü bir Yahvist paragrafla başlar ve yine bir Yahvist paragrafla biter ki, toplamı on paragraftır. Saserdotal ise bu paragrafların arasına eklenmiş olup dokuz paragraftır. Bu sadece olayların birbirini takibini gösterir ama arada farklılıklar vardır. R. P. De Vaux, bu çelişkileri, tufanın iki kısmının olması, su afetine yol açan faktörlerin her öyküde farklı bulunması ve her kıssanın tufan için değişik süre vermesi, gemiye yüklenen hayvanların sayısının değişik olmasıdır” demektedir (Bucaille, 1979: 341-342).

Tevrat’la ilgili bu tenkitler Müslüman âlimlerden gelse, belki dini gayret denebilir ama bu husus hem Yahudi ve hem de Hristiyan din adamları ve bilginlerinden gelmektedir. Gerçek de budur. Kitab-ı Mukaddes’in farklı dönemlerde yazıldığını ve bu yazılanlara, yazarın düşüncesi, bulunduğu çevrenin inanç, fikir ve bilgilerinin de yansıdığını kimse inkâr edemez. Yoksa Allah kelimasında bu çelişkilerin olması, ilmin verilerine, akıl ve mantığa ters düşmesi asla mümkün değildir.

6.5.2. İncillerde Hz. Nuh ve Tufan Olayı

Hristiyanların, Kitab-ı Mukaddes’e Eski Ahit’i birinci bölüm olarak almaları sebebiyle Tevrat’ı kabul ettiklerini daha önce de belirtmiştik. Yani Hristiyanlar da, Tevrat’ta anlatılan Hz. Nuh ve tufan olayını olduğu gibi kabul etmektedirler. Bununla beraber Hristiyan ilahiyatçılarının konuyla ilgili yorumlarında farklılıklar da olduğu bir gerçektir. Şimdi İncillerde anlatılan Hz. Nuh ve tufan kıssasına bakalım:

Matta’da, kıyamet günü ve saatinin Allah’tan başka kimsenin bilemeyeceğini, tıpkı Nuh’un zamanında tufanın bilinmediği gibi olduğunu belirttikten sonra ((Bkz. Matta: 24/36-37); “Nuh’un gemiye bindiği güne dek, tufandan önceki günlerde insanlar yiyip içiyor, evlenip evlendiriliyorlardı. Tufan gelinceye, hepsini silip götürünceye dek başlarına geleceklerden habersizlerdi” (Matta: 24/38-39) denilmektedir. Luka’da da Matta’dakine benzer şu ifadeler vardır. “Nuh’un gemiye bindiği güne dek insanlar yiyip içiyor, evlenip evlendiriyorlardı. Sonra tufan gelip hepsini yok etti” (Luka: 17/27).

Matta ve Luka’daki bu ifadelerden, Hristiyanlıkta da tufanın genel olduğunu ve gemideki Hz. Nuh, eşi, oğulları ve gelinlerinden, yani sekiz kişiden başka diğer insanların helak olduğunu anlıyoruz. Gemiye alınan hayvanlar hususu hariç, Tevrat’taki tufanın genel oluşuyla örtüşüyor.

İbranilere Mektup’ta ise, “iman sayesinde Nuh, henüz olmamış olaylarla ilgili olarak Tanrı tarafından uyarılınca, Tanrı korkusuyla ev halkının kurtuluşu için bir gemi yaptı. Bununla dünyayı yargıladı ve imana dayanan doğruluğun mirasçısı oldu” (İbranilere Mektup: 11/7).

Petrus'ta ise; "bir zamanlar Nuh'un günlerinde gemi yapılırken, Tanrı'nın sabırla beklemesine karşın bu ruhlar söz dinlememişlerdi. O gemide birkaç kişi, daha doğrusu sekiz kişi sudan kurtuldu" (I. Petrus: 3/20) denildikten sonra, bu olayın vaftiz inancını simgelediği söylenmektedir (Bkz. I. Petrus: 3/21). Böylece Hz. Nuh ile Hz. İsa arasında bir benzerlik kurulmaktadır. Ayrıca Nuh kavminin söz dinlemedikleri ve inkârcılıklarında ısrar ettikleri de açıkça belirtilmiştir. Bu nedenle helak olan insanların bir peygamber tarafından uyarıldığı belirtilmiş olmaktadır. Bu husus Tevrat'ta geçmemektedir.

II. Petrus'ta; "Tanrı eski dünyayı da esirgemedi. Ama tanrısızların dünyasına tufanı gönderdiğinde, doğruluk yolunu bildiren Nuh'u ve yedi kişiyi daha korudu" (II. Petrus: 2/5) denilerek, Hz. Nuh'un kâfirleri uyaran, yani tebliğde bulunan bir peygamber olduğu belirtilmiştir. Bu bakımdan gerçeğe daha yakındır. Çünkü Tevrat'ta ne Hz. Nuh'un peygamberliğine, ne de kavmini uyardığına dair bir işaret vardır. Ayrıca Nuh ve onunla beraber kurtulan yedi kişinin açıkça isimleri zikredilmese bile, bunların Hz. Nuh'un hanımı, üç oğlu ve üç gelini olduğuna işaret ederek Tevrat'taki sekiz sayısı burada da verilmektedir.

Hristiyanların Hz. Nuh ile Hz. İsa arasında bir paralellik kurmuş olduklarına yukarıda işaret etmiştik. Ö. F. Harman da bu hususa işaret ettikten sonra, "Hz. İsa da Hz. Nuh gibi günahkâr dünyada imanı temsil eder. Onun tufandan canlı çıkması, bütün insanlığı kurtardığı gibi, Hz. İsa da vaftiz suyuyla ölümü yenmiştir. Aynı zamanda insanlığı günahattan kurtaran kilise, insanlığı yok olmaktan kurtaran Nuh'un gemisine, Nuh'un tufan sonrası suların çekilip çekilmediğine dair haberci olarak gönderdiği güvercinin de Kutsal Ruh'a karşı geldiğini ileri sürdüklerini" belirtmektedir (Harman, 2007: 226). Bu benzetmeler tamamen Hristiyan din adamları ve teologların yorumundan ibarettir. Onlar Hz. İsa ve kiliseyi esas alırlar. Kabul ettikleri diğer peygamberleri ise, ona göre değerlendirir ve yorumlarlar. Bu benzetmeyi de bu çerçevede değerlendirmenin daha gerçekçi olacağını düşünmekteyiz.

6.5.3. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nuh, Tevhit Mücadelesi ve Tufan Olayı

Hz. Nuh'un kimliği konusunda da değindiğimiz gibi, Hz. Nuh, Kur'an'da Hz. İbrahim ve Hz. Musa'dan sonra kendisinden en fazla bahsedilen peygamberdir. Yirmi sekiz surede hakkında bilgi verilmekte, kırk üç ayette de adı geçmektedir (Abdülbaki, ty. 722-723). Adını taşıyan Nuh Suresi ise, baştan sona kadar onun tevhit mücadelesini anlatmaktadır. 28 surede kendisinden ve tufan olayından bahsedilmiş ama hep aynı şekilde tekrarlanmamıştır. Kur'an, kıssaları bir tarih disiplini gibi, olayı baştan sona anlatmadığı gibi, geçtiği zaman ve yeri de bildirmemekte, olayın başkahramanı olan peygamberden söz ederken, karşısında olanın adından ya hiç söz etmemekte veya sadece sembol kişinin adını zikretmektedir. Ancak peygambere karşı çıkan kişi veya kişilerin karakterinden, niteliğinden, psikolojisinden muhakkak bahseder. Çünkü kıssaların anlatılmasındaki hikmet, insanların ibret almaları ve ders çıkararak aynı hataya düşmemeleri içindir. Mesela Hz. Nuh, kavmi ve tufan hadisesi hakkında bilgi verilirken, her defasında olayın bir başka yönüne veya yönlerine dikkat çekilmektedir. Mesela Hz. Nuh ve kavminin durumundan bahseden A'raf ve Yunus surelerinde olay, aşağıda mealleri verilen ayetlerde de görüldüğü gibi, detaya girilmeden topluca ve kısa olarak anlatılmıştır. Önce A'raf Suresi'ne bakalım:

"Andolsun ki, Nuh'u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Şüphesiz ben sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyorum". Kavminin ileri gelenleri, "Biz seni açıkça bir sapıklık içinde görüyoruz" dediler. (Nuh onlara) şöyle dedi: "Ey kavmim! Bende herhangi bir sapıklık yok. Aksine ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim." "Ben size Rabbinin vahyettiklerini tebliğ ediyorum ve size nasihat ediyorum. Sizin bilmediğiniz şeyleri de Allah tarafından gelen vahiy ile biliyorum". Sizi uyarması ve sizin de Allah'a karşı gelmekten sakınıp rahmete ulaşmanız için, içinizden bir adam aracılığı ile Rabbinizden size bir zikir (vahiy ve öğüt) gelmesine şaşıntınız mı? Derken kavmi onu yalanladı. Biz de onu ve gemide onunla beraber bulunanları kurtardık. Ayetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk. Çünkü onlar (vicdanları hakka kapalı) kör bir kavim idiler" (A'raf: 59-64).

Hız. Nuh'un, "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur" demesi, onların müesses nizamını temelden sarsmak demektir. Çünkü bütün varlıklarını, kazanımlarını, geleceklerini, sömürülerini bu nizamla yürütüyorlardı. Halkı da putlara taptırarak uysal hale getirmişlerdi. Şimdi bir kişi kalkmış ben peygamberim deyip putlarınız batıl, sadece bir olan Allah'a ibadetle kurtulursunuz diyor. Onlara bu çok ağır gelmiş ve tabir caizse küplere binmişlerdi. Şiddetle karşı koymuşlardı. Bu durum sadece Nuh kavmine has bir durum değil, hemen hemen her kavimde de olmuştur ve olacak gibi de görünmektedir. Mesela "Sokrat, peygamberler gibi tevhit inancına çağırdığı için değil, sadece ilahların yetkisini kısıtlam dediği için hakkında ölüm emri verilmiştir. Eliyle zehir içip hükmü infaz edilmiştir" (Neccar, ty. 89). Yani Nuh kavminden binlerce yıl sonra Yunan'da da bu aynen görülmüştür.

Türkçe mealini verdiğimiz bu ayetlerde de görüldüğü gibi, Hız. Nuh kıssası, genel olarak anlatılmış. Kavmini Allah'a inanmaya davet etmiş. Kavmi de ona karşı çıkararak, onu sapıklıkla itham etmiş, hatta onun peygamber olarak görevlendirilmesini yadırgamışlardır. Hız. Nuh'a tabi olanların kurtulduğundan, inanmayan ve hakikatlere karşı kör olan kavminin ise, suda boğularak helak olduğundan bahsedilmiştir. Yani kıssanın, ana hatlarıyla derli toplu olarak anlatıldığını görüyoruz. Şimdi de Yunus Suresi'ne bakalım:

"Nuh'un haberini onlara oku. Hani o, bir vakit kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim! Eğer benim konumum ve Allah'ın ayetleriyle öğüt vermem size ağır geliyorsa, (biliniz ki) ben sadece Allah'a dayanıp güvenmişim. Artık siz de (bana) ne yapacağınızı ortaklarınızla beraber kararlaştırın ki, işiniz size dert olmasın! Bundan sonra bana hükmünüzü uygulayın; bana mühlet de vermeyin! Eğer yüz çeviriyorsanız, sizden zaten hiçbir ücret istemedim. Benim ücretim, ancak Allah'a aittir. Bana Müslümanlardan olmam emredildi". Onu yine de yalanladılar. Biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık ve onları ötekilerin yerine geçirdik. Ayetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk. Bak, uyarılan (fakat söz anlamayan) ların sonu nasıl oldu!" (Yunus: 71-73).

Bu ayetlerde de yine Nuh kıssası derli toplu olarak anlatılmaktadır. Burada A'raf Suresi'nde anlatılardan biraz daha geniş ve farklı anlatıldığını görüyoruz. Araf'taki anlatımdan farklı olarak, Hız. Nuh'un, inkârlarında direnen ve onu tehdit eden kavmine meydan okuması vardır. Ayrıca Peygamberimiz (sas)'e, Mekkeli müşriklerin, Nuh kavminin düştüğü hataya düşmemesi için onlara bu olayı haber vermesi ve onları uyarması emrediliyor.

Kur'an, önceki peygamberler hakkında bilgi verirken, tarih bakımından çok önemli olsa bile olayların dini çerçevesi dışındaki ayrıntılara girmez. Bu olayların ibret alınacak yönlerini öne çıkarır. Böylece Peygamberimiz Muhammed (sas)'in davetine muhatap olan tüm insanlara, önceki toplulukların hali ve başına gelenleri, göz önünden geçen bir film şeridi gibi sunar ki, onlar da aynı hataya düşüp aynı akıbetle karşılaşmasınlar (Karaman vd. 2008: c, 2, 541-542).

Mekkeli müşrikler de Nuh kavmi gibi puta tapıyorlardı. Hatta aynı adları taşıyan putları vardı. Bu putlara nispetle çocuklarına "Abduvedd, Abdueğus" gibi adlar verdiklerini müfessir ve tarihçilerimiz belirtmektedirler (Karaman vd. 2008: c, 5, 467). Yine Mekkeli müşrikler de Nuh kavmi gibi şirklerinde inatçı ve ısrarcıydı. Söz dinlemez ve Peygamberimiz (sas) ile alay eder, ona yalancı, deli derlerdi. Onlar da peygamberimizin peygamberliğini kabul etmez, Allah bula bula seni mi gönderdi diye alay ederlerdi. Onlar da Peygamberimiz (sas)'den, yanındaki müminleri uzaklaştırmasını, onlarla aynı yerde olamayacaklarını, kendilerine imtiyaz tanınmasını, kendilerine imtiyaz tanımayan dini kabul etmeyeceklerini söylüyorlardı. Onlar da biz babalarımızdan hep böyle gördük. Sen bize bilmediğimiz bir şey getirdin derlerdi. Onlar da kendilerinin soylu, eşraf, ileri gelenler, inananların ise, köle ve fakirlerden, ayak takımından olduğunu söyleyerek hakir görüyorlardı. Cenab-ı Allah, bu benzerlikten dolayı Hız. Peygamber (sas)'e, Mekkeli müşriklere Nuh kavminin başına gelenleri haber ver ki, ondan ders alıp iman etsinler. Çünkü Nuh kavmi de Mekkeli müşrikler gibi peygamberlerini yalanlamış ve inkârlarında ısrar edip putperestliklerine devam etmişlerdi. Yüce Allah da onları suda boğarak helak etmişti (Alusi, 1415: c, 11, 156). Ayrıca Allah Teâlâ'nın Hız. Peygamber (sas)'e, ya Muhammed! Hız. Nuh'u ve inananları kurtardığım gibi, seni ve müminleri de, bu müşriklerin baskı ve

işkencelerinden kurtaracağım anlamına gelmektedir. Nitekim Mekke'nin ileri gelen müşriklerinin hepsi Bedir Savaşı'nda öldürüldü. Müslümanlar da Medine'ye giderek orada İslam devletini kurdular. Sekiz yıl gibi çok kısa bir sürede gelip Mekke'yi fethettiler.

6.5.3.1. Hz. Nuh, Kavmine Gönderilmiş Bir Peygamberdir

Kur'an, Tevrat'taki bilgilerin aksine Hz. Nuh'un bir peygamber olduğunu ve kavmini uyarmak üzere gönderildiğini açıkça belirtmektedir. Ayrıca bir peygamber olarak, kavmini dine davetini, sadece Allah'a ibadet etmelerini, taptıkları putların saçmalık, tuttıkları yolun yanlış olduğunu, zulüm ve fesatta haddi aştıklarına dair tebliğde bulunduğunu, kavminin kendisine karşı takındığı tutum ve davranışları ayrıntılı olarak anlatır. Şöyleki:

“Andolsun, Nuh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik de “ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Şüphesiz ben sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyorum” dedi (A'raf: 59; bkz. Hud: 25-26; Mü'minun: 23).

“Hani kardeşleri Nuh, onlara şöyle demişti: “Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Şüphesiz ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. O hâlde, Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin!” (Şuara: 106-110)

“Şüphesiz biz Nuh'u, kavmine, “kendilerine elem dolu bir azap gelmeden önce kavmini uyar” diye peygamber olarak gönderdik. Nuh, şöyle dedi: “Ey kavmim! Şüphesiz, ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Allah'a ibadet edin. O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vakte kadar ertelesin. Şüphesiz, Allah'ın belirlediği vakit gelince ertelenmez. Keşke bilseydiniz” (Nuh: 1-4).

Allah'ın gerek insanlara ve gerekse toplumlara, milletlere ve devletlere tayin ettiği ecel, yani belirlediği süre değişmez. Fakat Nuh Suresi 4. ayette geçen “sizi belli bir vakte kadar ertelesin” ifadesi, çoğu müfessirler tarafından şöyle izah edilmiştir: Bu ifadeden maksat, ömrün uzayıp kısılması değil, sıhhat içinde, açlık, kıtlık gibi afet ve belalarla cezalandırılmadan, tayin edilen süreye kadar hayırlı, verimli ve bereketli bir hayat sürmektir (Kurtubi, 1964: 18, 299; Karaman vd. 2008: c, 5, 342). Öyleyse bu ayette, Allah'ın tayin ettiği ecelin değişebileceği bildirilmeyip, eğer insanlar iman ederlerse, değişmeyen ecelleri gelinceye kadar huzur ve güven içinde yaşayacakları, aksi takdirde huzursuz ve mutsuz olacakları, nihayetinde de hayatlarının bir felaketle son bulacağı belirtilmektedir (Karaman vd. 2008: c, 5, 342). Her gelen peygamber, ya kavminin tümü veya büyük çoğunluğu tarafından yalanlanmıştır. Yıllarca süren tevhit davetine karşı çıkıp inkârcılıklarında ısrar etmişlerdir. Yapılan azap uyarılarına kulak tıkamışlardır. Allah da onları ya tufan, ya korkunç bir deprem veya yere batırma gibi bir musibetle cezalandırarak birer ibretli hikâyeye çevirmiştir. Nitekim şu ayet bu hususu özetlemektedir:

“Sonra arka arkaya peygamberlerimizi gönderdik. Her ümmete kendi peygamberi geldikçe, onu yalanladılar. Biz de onları birbiri ardından helâk ettik ve onları birer ibretli hikâye yaptık. Artık inanmayan bir kavim, Allah'ın rahmetinden uzak olsun” (Mü'minun: 44)!

Beş ayrı sureden alıntı yaptığımız bu ayetlerde açıkça belirtildiği üzere, Hz. Nuh bir resul olarak kendi kavmine gönderilmiştir. Ayrıca bu ayetlerden, Hz. Nuh'un davetinin şu esaslar üzerine kurulduğunu anlıyoruz:

- a. Allah'a kulluk ve ibadet edin. O'ndan başka ilahınız yoktur.
- b. Allah'a karşı gelmekten sakının.
- c. Ben, başınıza gelecek felakete ve ahirette karşılaşacağınız azaba karşı sizi uyarmak üzere, Allah tarafından gönderilmiş bir uyarıcıyım. Bana itaat edin ki, kurtulasınız.

- d. Eğer uyarılarımı dinlemez, bu tuttuğunuz yanlış yolda devam ederseniz, başınıza gelecek elem dolu büyük azaptan, yani dünyada başınıza gelecek tufandan ve ahirette karşılaşacağınız korkunç cehennem azabından adınıza korkuyorum.

Evvelo emirde Hz. Nuh da tüm peygamberler gibi, “ey kavmim” deyip onlara olan şefkatini göstermiş ve öncelikle onları tevhit inancına, Allah’a kulluk etmeye çağırmıştır. Bu da bize, kavminin Allah’tan başka şeylere tapıldığını göstermektedir. Zaten peygamberler de, yoldan çıkmış, sapıklık ve zulmün karanlığına batmış kavim ve topluluklara uyarıcı olarak gönderilmişlerdir. Tevhit İslam’ın ana esasıdır. Tevhit inancı olmadan yapılan hiçbir ibadet makbul değildir. İslam dinine ancak “la ilahe illallah” yani “Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur” demek olan “Kelime-i Tevhit” ile girilir. Bu kelimeyi kalben tasdik ve dil ile ikrar etmeyen iman etmiş sayılmaz. Yani İslam’ın kapısı Kelime-i Tevhit’tir. Buradaki İslam’dan kastım, tüm peygamberlerin getirdiği dindir. Çünkü İslam tüm İlahi dinlerin genel adıdır. Bizim dinimize ayrıca özel ad olmuştur.

İkinci olarak da kendisinin, uyarmak üzere gönderilen bir peygamber olduğunu açıkça söylemiştir. Bunun anlamı, “ben sizin içinizde o kadar yaşadım. Bugüne kadar ne yalan söylediğime şahit oldunuz ve ne de böyle bir şey dediğime. Kendimden konuşmuyorum. Ancak Allah’ın bana verdiği vahyi size bildiriyorum. Biraz düşünsenize!” Böylece kavmini aklını kullanıp düşünmeye teşvik etmiştir. Çünkü hakikati görüp kabullenmek için aklın kullanılması şarttır.

6.5.3.2. Kavmin Hz. Nuh’a Cevabı

Hz. Nuh’un bu kesin uyarıları karşısında, onların tevhit inancını kabul etmemesi sebebiyle başlarına muhakkak ve muhakkak gelecek felaketten dolayı onlar adına korktuğunu belirtti. Buna rağmen, kavmin yöneticileri, ileri gelenler, zenginler, eşraf ve sözü dinlenenler ona hakaret ettiler. Onların bu tutumunu şu ayetler açıklamaktadır:

“Biz seni açıkça bir sapıklık içinde görüyoruz” dediler” (A’raf: 60).

“Biz, senin ancak bizim gibi bir insan olduğunu görüyoruz. İlk bakışta sana uyanların da ancak en aşağılıklarımızdan ibaret olduğunu görüyoruz. Sizin bize karşı herhangi bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Aksine sizin yalancı kimseler olduğunuzu sanıyoruz” dediler” (Hud: 27).

“Bu ancak sizin gibi bir beşerdir, size üstünlük taslamak istiyor. Eğer Allah dileseydi, bir melek gönderirdi. Biz önceki atalarımızdan böyle bir şey duymadık. Bu, ancak cinnet getirmiş bir adamdır. Öyle ise bir müddet onu gözetleyiniz” (Mü’minun: 24-25).

“Sana hep aşağılık kimseler uymuş iken, biz hiç sana inanır mıyız” (Şuara: 111)?

İnsanları uyarmak için gönderilen peygamberlere karşı çıkan kral, hükümdar ve adamları, kodamanlar, elit ve zengin tabaka, Kur’an’ın deyimiyle müstekbirler (kendilerini üstün görüp gerçekleri kabul etmeyenler) hep şu şöyle davranmışlardır:

1-Peygamberlerin güçlü delil ve hüccetlerine karşı verecekleri cevap olmadığı için, onları alaya almışlar. Bunda başarılı olamayınca kara propagandaya sarılıp onları sapkınlık, yalancı, delilikle suçlayıp itibarsızlaştırmaya çalışmışlar. Bu yönde algı oluşturarak halkın inanmasına engel olmak için çaba sarf etmişler. Ayette geçen “Bu, ancak cinnet getirmiş bir adamdır. Öyle ise bir müddet onu gözetleyiniz” ifadesini müfessirlerin bir kısmı, “onun ölümünü bekleyiniz” anlamında olduğunu söylerken, bir kısmı da, “onun deliliği açığa çıkıncaya kadar bekleyiniz” anlamında olduğunu söylemişlerdir (Kurtubi, 1964: c, 12, 121; Karaman vd. 2008: c, 4, 20). Başka müfessirler ise, “eğer gerçekten peygamber ise, Allah ona yardım eder, biz de ona uyarız. Yok, yalancı ise, Allah onu alçaltır, planını bozar, biz de ondan kurtuluruz” anlamında olduğunu belirtmişlerdir (Karaman vd. 2008: c, 4, 20).

2-Sen de bizim gibi bir insansın. Yer, içer ve uyursun. Ne vücut bakımından bizden üstünsün ve ne de bizden farklı bir meziyetin var. Ne zenginsin ve ne de konum bakımından bizden üstünsün. Kaldı ki, atalarımızdan da ne senin dediklerini duymuş ne de bir insanın peygamber olduğuna dair bir bilgimiz vardır. Biz atalarımızı bu din üzere gördük. Atalarımızın yoluna devam edeceğiz. Esas sen atalarının dinini terk ederek yoldan çıktın. Asi olan biz değil, sensin. Kaldı ki, Allah ille de bir peygamber gönderecek olsa, muhakkak beşer üstü ruhani bir varlığı, bir meleği gönderirdi demişlerdir. Tüm bu bahaneleri ileri sürerek doğrudan peygamberliğe karşı çıkmışlardır.

Aslında Nuh kavmi, daha önce peygamber geldiğini duymadık derken yalan söylemektedir. Çünkü daha önce peygamberler gelmişti. Nitekim şu ayet bunu açıkça belirtmektedir: “Nuh kavmini de peygamberleri yalanladıkları vakit suda boğduk” (Furkan: 37). Nuh kavmi Hz. Nuh’u yalanlamakla önceden gelmiş ve sonra gelecek olan tüm peygamberleri yalanlamış oluyorlardı. Çünkü tüm peygamberler insanları tevhide davet etmişlerdir (Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 163). Yazır ise bu hususu şöyle açıklar:

Birincisi: Nuh ve ondan önceki peygamberleri yalanladılar. Biz babalarımızdan öyle bir şey duymadık sözleri bir yalandan ibarettir. İkincisi: Tevhit inancı her peygamberin tebliği idi. Birini yalanlama, hepsini yalanlama demektir. Üçüncüsü: Onlar peygamberliğin caiz oluşunu, yani bizzat peygamberlik görevini yalanlamışlardı (Yazır, 1971: 3587). Demek oluyor ki, bir peygamberi inkâr, tüm peygamberleri inkâr demektir. Çünkü İslam inancında, tüm peygamberlere inanmak, imanın altı esasından biridir. İmanın bu altı esası “Amentü” duasında sıralanmıştır.

Razi, Nuh kavminin, onun peygamberliğine şu üç sebepten karşı çıktığını zikretmektedir:

a-Sen de bizim gibi bir beşersin. İnsanda olumsuzluklar, düzensizlikler olur. Fakat sen bize hükümler olmak istiyorsun. b-Sana tabi olanlar fakir ve alt tabakadan insanlardır. Eğer haklı olsaydın sana akıllı ve eşraftan olan insanlar inanırdı. c-Ne akıl bakımından, ne maslahatı gözetmede ve ne de tartışmada bize bir üstünlüğünüzü göremiyoruz. Görünüm de bu olunca, derece ve makamca bizden üstün olduğunuzu nerden bilelim (Razi, 1995: c, 6, 336)?

“Sizin bize karşı herhangi bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz” ifadesinden, İbn Kesir, sen ve sana inananların bize bir üstünlüğünüz de yoktur. Yaratılış, mal, zenginlik ve konum bakımından bizden üstün değilsiniz ki, dinine girip biz de üstünlük kazanmış olalım anlamında olduğunu söylemiştir (İbn Kesir, t.y: c, 2, 442).

3-Peygamber olduğunu ve Allah’tan vahiy aldığını iddia ederek yalan söylüyorsun. Sen yalancısın. Kaldı ki, sana uyanlar, içimizdeki basit, sıg, ilkel görüşlü olan ayak takımıdır. Onlar idrak edemiyorlar. İşin evvelini ve sonunu düşünmekten acizler. Zaten düşünebilselerdi, sana iman etmezlerdi. Onlar aynı zamanda sana inanarak dünyalık elde etmek istiyorlar. Onlar esas amaçlarını gizleyen yalancılarıdır. Aksine biz senden ve sana uyanlardan üstünüz. Çünkü biz soyluyuz ve zenginiz. Biz eşrafız, biz elit tabakayız. Ancak zengin, makam ve mevki sahipleri üstündür. Sen de, sana uyanlar da fakirsiniz. Herhalde bu peygamberlik iddiasıyla, ya mal mülk edinip veya başımıza reis olup bize üstünlük kurmak istiyorsun diyerek dünyalıktan başka bir şey düşünmemişlerdir. Oysa hak dinlerin tümünde üstünlük, dünyalık, makam ve mevki değil, takvadır. Nitekim Kur’an, “Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O’na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır” (Hucurat: 13) diyerek tüm insanların yaratılış itibarıyla aynı olduklarını, kabile, boy ve uluslara ayırmanın bir üstünlük vesilesi değil, tanıma ve tanınmak için olduğunu belirtmiştir. Üstünlük, insanın yaratılış gayesini yerine getirmesindedir, başka şeyde değildir.

Kendilerince bayağı gördükleri adamların, dünyalık için inandıklarını söyleyerek niyet okumaları çok manidardır. Çünkü gerek İlahi kaynaklı dinlerde ve gerekse hukukta zahire göre karar verilir, niyet okunmaz. Çünkü onun iç âlemi bizim için gayb âlemidir, bilemeyiz. Gaybı da Allah’tan başka kimse bilemez. Eğer niyet okunarak karar verilseydi, hukuk ve adaletten bahsetmek hayal olur, dünya tamamen bozulurdu.

4-Peygamberleri yalancılık ve delilikle, onlara uyanları da, sığ düşünceli, basit görüşlü, rant peşinde koşan, çıkarıcı, ayak takımı diyerek suçlamaları, tam bir mahalle baskısı oluşturmuştur. Böylece peygambere inanmak isteyenleri psikolojik baskıyla caydırmaya çalışmışlardır.

5-Peygamberlere, “sana uyanlar bizim ayak takımımız, biz sana inanarak onlarla beraber olamayız. Onları çevrenden uzaklaştır ki, biz de sana inanalım” demeleri, hem peygamberi yalnızlaştırma ve hem de inananların kimsesiz, güçsüz kalmalarını sağlayarak tekrar dinlerine geri döndürme çabasıydı.

Nuh kavminin ileri gelenleri gibi, Mekke’nin ileri gelen müşrikleri de Hz. Peygamber’e, “fakir Müslümanları yanından kovarsan gelir seninle otururuz” demişlerdi. Hz. Peygamber de “ben müminleri kovamam” buyurmuştu. Onlar, “bari biz yanına geldiğimizde onlar kalkıp gitsinler, biz çıkınca girsinler. Bunlarla oturmayı gururumuza yediremiyoruz” demişlerdi. Resûlullah da bu kişiler belki bu sayede Müslüman olurlar düşüncesiyle bu teklife meyleder gibi olacakken, şu ayet nazil olmuş ve Hz. Peygamber (sas) uyarılmıştır (Altuntaş ve Şahin, 2011: 154/dipnot):

“Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O’na dua edenleri yanından kovma. Onların hesabından sana bir şey yok, senin hesabından da onlara bir şey yok ki onları kovasın. Eğer kovarsan zalimlerden olursun” (En’am: 52).

Demek ki, zaman, çevre ve toplumlar değişse bile insanların hareket tarzı pek değişmiyor. Mekkeli müşriklerin, helak olan Nuh kavmiyle ne bir yakınlığı ve ne de onlara ait bir bilgileri vardı. Fakat aynı itirazlarda birleştiklerini görmekteyiz. Bu da aralarında binlerce yıl gibi uzun bir zaman bulunmasına rağmen aynı zihniyete sahip olduklarını göstermektedir.

Kâfirlerin, inananları horlamaları ve üstünlüğü dünyalıkta aramaları boş hayaldir. İbn Kesir’in de dediği gibi, hakka tabi olan, fakir olsa bile şerefli, hakkı kabullenmeyip batıla uyan ve şeytanların yolunu izleyenler ise, bayağı, rezil ve kötü kişilerdir, zengin ve eşraf olsalar bile. Hangi memlekete bir uyarıcı, bir peygamber gönderilmişse, oranın şımarık zenginleri, karşı çıkıp inkâr etmişlerdir. Ancak şu da bir gerçek ki, peygamberlere ilk uyanlar, toplumun zayıf kesimleridir. Karşı çıkanlar da eşraf ve ekâbirlerdir (İbn Kesir, t.y: c, 2, 442). Nitekim şu iki ayette de bu husus açıkça belirtilmektedir:

“Biz, hangi memlekete bir uyarıcı göndermişsek oranın şımarık zenginleri, “biz, sizinle gönderileni inkâr ediyoruz” demişlerdir” (Sebe: 34).

“İşte böyle, biz senden önce hiçbir memlekete bir uyarıcı göndermedik ki, oranın şımarık zenginleri, “Şüphe yok ki biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de elbette onların izlerinden gitmekteyiz” demiş olmasınlar” (Zuhruf: 23).

Maalesef her gelen peygambere karşı bu tavır takınıldığı gibi, peygamberlerden sonra, onların yoluna ve dinine davet eden âlim ve mürsitlere karşı da aynı muamele reva görülmüştür. İslam tarihçisi İ. S. Sırma, bu konuyu günümüzde yapılanlarla karşılaştırarak, şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır: “Müslüman ülkelerdeki iktidar sahiplerinin de sömürü düzenlerini devam ettirmek için, Müslümanlara gerek dini ve gerekse insani hayat hakkı tanımamak için, her daim dindar halkı “Siyasal İslam, Radikal İslam, irtica, Yeşil Sermaye” gibi yaftalarla suçlamaktadırlar. Kendi lehlerine çıkardıkları kanunlara göre yargılayıp mahkûm etmektedirler. Diğer taraftan zengin ve ileri gelenler, yanlarında çalışanları adam yerine koymamaktadırlar. Kısacası onların her fikri ve düşüncesi doğru, fakirler ve ezilenlerin ise, yanlış ve o kadar da tehlikelidir (Sırma, 2014: c, 1, 192-193).

Günümüz despot idarecilerin ve şımarık zenginlerin, Nuh kavmi azgınlarından gerek düşünce yapısı ve gerekse yaptıkları bakımından fark ne? Aradaki zaman farkı korkunç ama zihniyet ve yaptıkları aynıdır. İnanmayan kavimlerin peygamberlerine karşı ileri sürdükleri bu bahaneler, özellikle onları alaya almaları, hakir görmeleri, onlar üzerinde mahalle baskısı kurmaları, toplumumuzda da zaman zaman nüks etmektedir. Gazeteciler, akademisyenler, yazar

ve çizerler, kendini elit sayanlar, sosyete ve siyasilerden birçoğu, irtica, gericilik, Ortaçağ zihniyeti, örümcek kafalı gibi hakaret içerikli sözlerle Müslümanları horlayarak toplumdan tecride çalıştıklarına şahit olduk ve oluyoruz. Nitekim bir zamanlar inancının gereği gibi giyinen ve ibadetlerini yapan kişiler, kadın-erkek demeden en tabii hakları olan eğitim, sağlık gibi haklarından mahrum bırakıldılar. Hatta kamudan hizmet alımları bile engellendi. Bugün de bu kişilerin eline fırsat geçse, aynı yanlış uygulamaya yelteneceklerini tahmin etmek çok güç olmasa gerektir. Bu husus bize şunu göstermiştir ki, dönem ve yer değişse de müesses nizamın imtiyazlıları, statükocular, konforları ve çıkarları zedelenmesin diye kendilerince güçsüz gördükleri birey ve zümrelere hep baskı yapmışlardır.

Ayetlerde geçen “mele” kelimesi; bir görüş, bir düşünce veya inanç üzerinde birleşenler anlamına gelmektedir. Ayrıca güzel görünüm ve azametleriyle göz dolduranlar veya isabetli görüşleriyle öne çıkanlar anlamına da gelmektedir (İsfehani, t.y: 473, Alusi, 1415: c, 12, 36). Bu kelime, birinin yardımcıları, taraftarları, avanesi olmak gibi anlamları da kapsamaktadır (İsfehani, t.y: 473). Ebu İshak el-Zeccac ise, “reisler, başkanlar” anlamında olduğunu söylemiştir (Kurtubi, 1964: c, 9, 22). Kur’an’daki kullanım şekli de bu anlamlara yakındır. Kur’an’da, zenginler, soylular, kavmin ileri gelenleri, kral veya hükümdarın çevresi, üst yönetim kademesi, eşraf, ayan, elit tabaka anlamlarına gelmektedir. Bunlar, yaşadıkları dönemin maddi imkânlarından yararlanmış, her türlü imtiyaza sahip, toplum veya sistem tarafından farklı muameleye tabi tutulmuş kimselerdir. Ellerindeki rant ve imtiyaz gitmesin diye, mevcut sistemin ve statükonun hep savunucusu olmuşlardır. Horlayıp sömürdükleri insanların inanmalarına mâni olmak için her yolu mubah görmüşlerdir.

Nuh kavminin yönetim kademesi ve ileri gelenleri (mele’) de bunu yapmıştır. Hud Suresi 27. ayette, Hz. Nuh’un davetine hemen itiraz ettiklerini, ayetin başına gelen ve bir işin peş peşe yapıldığını ifade eden “fa-ı takibiye (takip bildiren fa)” harfinden anlamaktayız (Bkz. Rıza, 1999: c, 12, 48). Yine Hz. Nuh’un kavminde, bir zengin, eşraf, elit tabaka, bir de onların, zayıf ve fakir olduğu için ayak takımı diye hakir gördüğü en az iki sınıfın bulunduğunu anlamaktayız. Demek ki, o kavimde de bir ezen, bir de ezilen sınıf varmış.

Hud 27. ayette geçen “erazil (aşağılıklar)” ve “badiye’r-re’y” (sığ düşünceli, basit, ilkel görüşlü)” kelimeleri de şöyle izah edilmiştir: “Rezl”; Türkçede kullandığımız rezil kelimesi bundan gelmektedir. Kötü, rezil, adi, bayağı olduğu için rağbet edilmeyen, arzulanmayan demektir. Nitekim Nahl Suresi 70. ayette “erzeli’l-ömr” geçer³⁴. Yani hiç kimsenin sevmediği ve istemediği yaşlılıktaki bunaklık, acze düşme dönemi demektir. Rezl kelimesinin çoğulu “Erzel”, onun da çoğulu, yani çoğulun çoğulu da “Erazil” gelir (İsfehani, t.y: 194; Kurtubi, 1964: c, 9, 23).

“Badiye’r-re’y” ise, üzerinde hiç düşünülmemiş, nereye varacağı düşünülmeden alelacele söylenmiş görüş, basit, üzerinde durulmaya değmez görüş sahipleri (İsfehani, t.y: 40), tam değerlendirme yetenekleri olmayan ve bu nedenle de putları bırakıp sana uyanlar (Taberi, 1995: c, 12, 18), hayatın zahirinden başkasını bilmeyen, ne ile nasiplenirlerse onunla şereflenen, mahrum olduklarında da bayağılaşanlar demektir (Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 559). Kurtubi, bu ayette fakirler ve zayıflar anlamına geldiğini söyleyip bu görüşüne delil olarak da şu tarihi olayı göstermektedir:

Peygamberimiz (sas), dönemin devlet başkanlarına, onları ve halkını İslam’a davet için mektuplar göndermiştir. Bu mektuplardan biri de, o dönem Bizans İmparatoru olan Heraklius’a gönderilmiştir. Heraklius mektubu aldığı anda Kudüs’teydi. Peygamberimiz (sas) hakkında bilgi edinmek istedi. Adamları, o sıra ticaret için Kudüs’te bulunan Mekkelilerin reisi Ebu Süfyan ve arkadaşlarını İmparatorun huzuruna çıkardılar.

İmparator, içinizde kim nesep olarak bu peygamberlik iddiasında bulunana en yakındır diye sordu. Ebu Süfyan ben dedi. İmparator, onu kendi önünde, arkadaşlarını da onun arkasında durdurarak, ben bu adama soracağım. Eğer yalan söylerse müdahale edin dedi.

³⁴ “İçinizden kimileri de, bilgili olduktan sonra hiçbir şeyi bilmesin diye ömrünün en düşkün çağına ulaştırılır” (Hac: 5)

Ebu Süfyan, “vallahi arkadaşlarım yalanlarımı ötede beride söylerler diye utanmasaydım onun (Peygamber) hakkında yalan uydururdum” demiştir. İmparator çok sorular sorar. Ebu Süfyan da cevap verir. Fakat biz sadece konumuzla ilgili sorulan ve alınan cevaplara yer vermekle yetineceğiz.

İmparatorun, ona tabi olanlar halkın eşrafı mı, yoksa zayıfları mı sorusuna, Ebu Süfyan, zayıfları dedi. Heraklius da peygamberlere uyanlar zaten onlardır dedi (Kurtubi, 1964: c, 9, 23; bkz. Zebidi, 1972: c, 1, 17, 7 nolu hadis; İbn Kesir, t.y: c, 2, 442; Hamidullah, 1972: c, 1, 241). Yani İmparator da her peygambere ilk başlarda sadece zayıfların inandığını biliyor ve bunu söylüyordu. Konumuzla ilgili bölümünü verdiğimiz bu önemli uzun konuşma Sahih-i Buhari’de geçmektedir (Bkz. Zebidi, 1972: 17 ve devamı).

Her peygamberin kıssasında olduğu gibi, ilk müminlerin çoğu, ilahi mesajın kendilerine bu dünyada daha adil ve eşitlikçi bir toplumsal düzen, ahirette de ebedi saadet vaat ettiği için, cemiyetin alt tabakasına mensup fakirler, yoksullar, köleler ve ezilenler arasından çıkmıştır. Peygamberlerin ıslahatçı ve inkılapçı karakterleri sebebiyle, müesses nizamı, statükoyu elinde tutan, varlıklı, imtiyazlı kişi ve gruplar tarafından beğenilmemiş, nefretle karşılanmıştır (Esed, 1999: 428; Karaman vd. 2008: c, 3, 165). Bu konularını kaybetmemek için, peygamberlere en çok karşı çıkan ve onların amansız düşmanı olan bu mele’, idareci ve kodamanlar olmuştur. Hatta düşmanlıkta kralları bile geride bırakmışlardır. Zaten kralları tahrik edenler de hep onlar olmuştur.

Peygamberler, gönderildikleri kavmin tüm insanlarını, zengini, fakiri, eşrafı, esnafı, kadını, erkeği ayırmadan herkesi dine davet etmekle görevlidirler. Peygamberlere karşı gelen zengin ve elit tabakanın bu gerçeği göremedikleri, peygamberlik gerçeğine kör oldukları için, her dünyalık nimet gibi dinin de sadece kendileri için olmasını istemişlerdir.

6.5.3.3. Hz. Nuh’un Kavmine Cevabı

Hz. Nuh, kavminin bu akıl ve mantık dışı itirazları, peygamber oluşunu inkârları, onu yalancılık ve yolunu şaşırp dalalete düşmekle suçlamaları karşısında pes edecek değildi. Çünkü o bir peygamberdi ve ölünceye kadar tebliğ göreviyle mükellefi. Onların saçma itirazlarına şu cevapları verdi:

“Ey kavmim! Bende herhangi bir sapıklık yok. Aksine ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ediyorum ve size nasihat ediyorum. Sizin bilmediğiniz şeyleri de Allah tarafından gelen vahiy ile biliyorum. Sizi uyarması ve sizin de Allah’a karşı gelmekten sakınıp rahmete ulaşmanız için, içinizden bir adam aracılığı ile Rabbinizden size bir zikir (vahiy ve öğüt) gelmesine şaştınız mı” (A’raf: 61-63)?

“Eğer yüz çeviriyorsanız, sizden zaten hiçbir ücret istemedim. Benim ücretim, ancak Allah’a aittir. Bana Müslümanlardan olmam emredildi” (Yunus: 72).

Peygamberlerin gönderildiği kavimlerin hepsi yoldan çıkmış, dünyevileşmiş ve azmıştır. Bu kavim veya devlet içinde imtiyaz ve zenginliklere sahip kişi ve zümreler de kazandıkları konumlarını kaybetmek istemiyorlardı. Bu nedenle gelen her peygambere, acaba bu başımıza başkan olmak mı istiyor, yoksa bu yolla bizden daha zengin olup bizi konumumuzdan mı etmek istiyor diye itirazları olmuştur. Bu itirazlar Nuh kavminde ne ise ve ne sebepten olmuşsa, diğer peygamberlerin kavimlerinde de, Mekkeli müşriklerde de aynı itirazlar, aynı sebeplerden olmuştur. Bu nedenle de bütün peygamberler, onlardan herhangi bir ücret, mal veya başkanlık talep etmediklerini, “benim ücretim Allah’a aittir” diyerek mallarında ve yerlerinde gözleri olmadığını açıkça bildirmişlerdir. Fakat kavimleri bunu da anlamak istememişlerdir.

Tarihçi İbn İshak bu konuyla ilgili Mekkeli müşriklerin Peygamber Efendimiz (sas)’e yaptığı teklifi nakletmektedir. Çünkü onlar da Resulullah (sas)’in dünyalık için bunları yaptığını sanıyorlardı. Siyasi ve ekonomik kazanımlarını kaybetmemek için ona şu üç teklifte bulunmuşlardı:

1. Eğer bu davayı, mal elde etmek kaygısıyla yapıyorsan, sana mal verelim, en zenginimiz ol.
2. Şayet şeref ve mevki istiyorsan, seni başımıza başkan yapalım. Kral olmak istiyorsan, kral yapalım.
3. Eğer sana bunları bir cin getiriyorsa, seni tedavi etmek için bütün malımızı harcayalım dediler.

Bunun üzerine Resulullah, “ne diyorsunuz bilmiyorum? Ben size getirdiğim şeyi sizden mal almak, mevki ve makam kazanmak, size kral olmak için getirmedi. Allah beni size peygamber gönderdi. Bana bir kitap indirdi. Bana, size korkutucu ve müjdeleyici olmamı emretti... Rabbimin elçilik görevini size tebliğ ettim, nasihat ettim” diyerek onları reddetti (İbn İshak, 2012: 262-263).

“Nuh dedi ki: “Ey Kavmim! Söyleyin bakalım; şayet ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzerinde isem ve O, kendi katından bana bir rahmet vermiş de siz ona karşı kör kalmışsanız, onu istemediğiniz hâlde, biz sizi ona zorlayacak mıyız? Ey kavmim! Buna karşı ben sizden herhangi bir mal da istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah’a aittir. Ben o iman edenleri (teklifinize uyararak) kovacak da değilim. Çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizin bilgisizce davranan bir toplum olduğunuzu görüyorum. Ey kavmim! Eğer ben onları kovarsam, beni Allah’tan kim koruyabilir? Hiç düşünmüyor musunuz? Size ben, “Allah’ın hazineleri yanımdadır”, demiyorum; gaybı da bilmem. Ben bir meleğim de demiyorum. Sizin hor gördüğünüz kimseler için, Allah, onlara asla hiçbir hayır vermez de diyemem. Allah, onların içlerindeki daha iyi bilir. Böyle bir şey söylersem, o zaman ben gerçekten zalimlerden olurum” (Nuh: 28-31).

Dikkat edilirse bu ayetlerde Hz. Nuh onlara, üç kez “ey kavmim” diye seslenmektedir. Bu hitapla onlara şefkat ve merhamet göstermektedir (Karaman vd. 2008: c, 3, 166). Biz de, buna ek olarak, onlara hem şefkat gösterdiğini ve hem de onların akrabalık duygularını harekete geçirerek iman etmelerini sağlamak istediğini düşünmekteyiz.

Hz. Nuh, kavminin yanında bulunan inanaları kovması talebine karşı şöyle dedi: “Onların yaptıklarına dair benim ne bilgim olabilir? Onların hesaplarını görmek ancak Rabbime aittir. Bir anlayabilseniz! Ben inananları kovacak değilim. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım” (Şuara: 112-115).

Ayrı dört surede geçen bu ayetlerde, Hz. Nuh’un kavmine verdiği cevaplarda şu noktalar öne çıkmaktadır:

1-Kavmim ben gaybı bildiğimi söylemedim ki, beni yalanlayasınız. Ben size bir melek olduğumu söylemedim ki, bana sen de bizim gibi bir beşersin diyorsunuz (Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 560). Bende bir delilik ve bir sapkınlık yoktur. Ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Mala ve mülke olan düşkünlüğünüzü biliyorum ama bu tebliğ görevim karşılığı sizden bir mal ve ücret de talep etmiyorum ki, siz benden kaçılıyorsunuz. Ya ben açık bir delil ve hüccet üzereysem, Allah bana peygamberlik görevi vermişse, bu olamaz mı? Bunu bir düşünseniz! Allah’tan bana gelen vahyi, ilahi mesajı size bildiriyor ve ona uymanız için nasihatte bulunuyorum. Sizin bilmediklerinizi, bana gelen vahiyle biliyorum. Yani benim bilgim kendimden değil, gelen vahiydendir. İşte sizin bilmediklerinizi bu şekilde haber veriyorum. Bu ilahi mesaja uymadığınız takdirde başınıza muhakkak bir felaketin geleceğini biliyor ve o nedenle sizi uyarıyorum. Bütün bunlara rağmen eğer istemezseniz, sizi, dini kabul hususunda zorlayamam. Çünkü zorla olan imanın bir kıymeti yoktur. İsteyerek ve gönülden kabul etmek gerekir.

Tüm müfessirler, dine girmede bir zorlamanın olamayacağını belirten ilk ayetin, meali geçen Hud Suresi 28. ayet olduğunda ittifak etmişlerdir. Burada insanların inanç hürriyetinin olduğu açıkça belirtildiği gibi, dini seçme ve benimseme, zorla değil, bir gönül, bir kalp işi olduğu da belirtilmiştir. Çünkü Hakla batıl birbirinden ayrılmış ve her akıllı da bunu görecektir.

durumdadır. Peygamberler ve Allah'tan aldıkları ilahi kitaplar da hak ve batılı, hiç şüphe bırakmayacak şekilde açıklamıştır. Tüm bunlara rağmen yine de bir insanı dine zorlamak olacak şey değildir. Kullanın bu husustaki hırsını en iyi bilen Yüce Allah, bu yetkiyi kimseye vermeyerek kullarına inanç özgürlüğü tanımıştır. Bu konudaki daha açık ayet ise, “Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O hâlde, kim tâğûtu³⁵ tanımayıp Allah’a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir” (Bakara: 256).

İşte bu ayetler, Müslüman orduların fethettiği yerlerdeki insanların inancına dokunmamalarını sağlamıştır. Bin yıldan fazla bir süreden beri Müslümanların hâkimiyeti altında olan coğrafyalarda, Anadolu’da, Ortadoğu’da yaşayan gayr-i müslimlerin bulunması ve ibadethanelerine dokunulmaması, bu ayetlerin en canlı örneğidir. Dört yüz elli yıldan daha fazla bir süre Osmanlı hâkimiyetinde kalan Balkanlar’da, Hristiyanların varlığı ve kiliselerinin muhafaza edilmesi işte bu dinî hürriyet çerçevesinde olmuştur. Dile kolay dört yüz elli yıldan fazla bir süre ve o dönemin tek süper gücü Osmanlı olmasına rağmen, dinlerini ve dillerini muhafaza, sadece ve sadece bu inanç hürriyeti ve hoşgörü sayesinde olmuştur. Bunu insaf ehli Batılı düşünür ve bilim adamları da kabul etmektedirler.

Bu açıklamadan sonra tekrar Hz. Nuh’un uyarılarına devam edelim. Size, sizin içinizden gelen ve sizin gibi konuşan, sizin de konuştuğunu anladığınız, yakinen tanıdığınız birinin peygamber olmasına ve sizi, gittiğiniz yanlış yoldan dönmeniz için uyarıda bulunmasına neden şaşıyorsunuz? Kaldı ki, benim peygamber olduğumu söyleyerek size maddi üstünlük kuracağımı söylüyorsunuz. Ben sizden başkanlık, mal ve ücret istemiyorum ki, tebliğime karşı çıkıyorsunuz. Benim ücretim ancak Allah’a aittir.

2-Ben size, olağanüstü özelliklere sahip ruhani bir varlığım da demiyorum. Böyle bir şey söylemediğime hepiniz şahitsiniz. Ben, Allah’ın hazineleri benim yanımdadır. İstedığime istediğim kadar mal, istemedığime hiç vermem de demiyorum Size zenginlik vaat ediyorum da demiyorum. Zaten görevim de bu değildir. Benim yegâne görevim, sadece Allah’a kul olmak hususunda sizi uyarmaktan ibarettir.

3-Kavmi, Hz. Nuh’u ve ona inananları fakirlikle suçlamışlardı. Kendileri de zengindi. Mala çok düşkün oldukları için, bu dinin kendilerini daha zengin etmeyeceğini düşünüyorlardı. Bu nedenle Hz. Nuh’u suçlamışlardı. Hz. Nuh da, ben kimseyi zengin kılmak için gönderilmedim. Ben tevhit inancını yerleştirmek üzere gönderildim diyerek Allah’ın hazineleri benim yanımda değil dedi.

Her kavmin veya milletin ileri gelenleri, peygamberlerinden zengin olmaları, daha lüks yaşamaları için talepte bulunmuşlardır. Nitekim Mekkeli müşrikler de Peygamber Efendimiz (sas)’e gelerek, “sen Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber isen, Allah’tan iste de bize dünya nimetlerini bol bol versin. Aksi halde sana inanmayız” dediler. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu (Özek vd. 1993: 132):

“De ki: “Ben size, ‘Allah’ın hazineleri benim yanımdadır’ demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size ‘Ben bir meleğim’ de demiyorum. Ben sadece, bana gönderilen vahye uyuyorum” (En’am: 50) Hz. Nuh kavmine, siz, hakkında hiçbir bilgi sahip olmadığınız bu konularda, hiç düşünüp taşınmadan hemen reddedip kesip atmayın. Söylediklerimi iyice düşünün. Ya benim söylediklerim doğruysa? Kaldı ki, bu söylediklerimi biraz düşünseniz, hakikati görürsünüz dedi.

4-Siz, kibriniz ve cehaletiniz nedeniyle, her şeye dünyalık gözüyle bakıyorsunuz. Ölçünüz dünyalık olduğu için basit adamlar, ayak takımı deyip hakir gördüğünüz bu inananları da kovacak değilim. Nihayetinde onlar Rablerine kavuşacaklardır. Onların hesabını görmek de Allah’a aittir. Rableri onları, kalplerindeki imana göre mükâfatlandırır. Yok, eğer sizin dediğiniz gibi kalplerinde nifak varsa ceza görürler (Nisaburi, c, 1995: 12, 25). Çünkü ben ne onların gönlünden

³⁵ Tâğût, sözlük anlamıyla sınırı aşan demektir. Kur’an’da kullanıldığı şekliyle kelime, “şeytan”, “nefis”, “putlar”, “sihirbazlar” gibi çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Kısaca “Tâğût” insanları azdıran, saptıran şeylerin hepsini ifade eder. (Altuntaş, Şahin, 2011: 51)

geçeni, ne niyetlerini ve ne de yaptıklarını bilirim. Taberi'nin de dediği gibi, ben gaybı bilmem. Allah'ın, onları rahmetle karşılamayacağını da söyleyemem. Ben kulların sırlarını bilmem. Bunların hepsi Allah'ın bilgisi dâhilindedir. Sizi sadece bir olan ve ondan başka ilahınız olmayan Allah'a çağırdım (Taberi, 1995: c, 12, 19). Ben onlara, Allah bir hayır da vermeyecek demiyorum. Eğer ben sizin bu cahilce talebinize uyup onları kovarsam, beni Allah'ın azabından kim koruyabilir? Bunu niçin düşünmüyorsunuz? Eğer onları kovarsam ben de sizin gibi zalim olmam mı? Ben bir uyarıcıyım. Ben inananları kovmak için gönderilmiş değilim. Yani Hz. Nuh, onların bu talepteki niyetinin, dine girme vekendisine uyma değil, kendisini yalnızlaştırmak, çevresindeki inanan bir avuç insanı da gücendirip uzaklaştırmak için olduğunu çok iyi biliyordu. Çünkü Allah bana bildiriyor diyerek inananlara sahip çıkmıştır.

Nuh kavminin bu tavrı, genelde inkârcıların kendilerine gelen peygamber ve ona inananlara karşı düşttükleri hatayı göstermektedir. Onlar insanlara, sadece bu dünyadaki zenginlik, bulundukları makam ve cemiyetteki konumları bakımından bakıp değerlendirir ve ona göre önem verirler. Onların insanlar hakkındaki değer yargıları, sahip oldukları dünyalık, makam ve mansıplardır. Buna sahip olan iyi, sahip olmayan da düşük, ayak takımı, basit insandır. Bu nedenle düşüncenin kalitesine, inancın gerçekliğine, yüksek ahlaki değerlere, taşıdıkları üstün meziyet ve özelliklere, adalet duygusuna bakmaz ve bunlara hiç önem vermezler. Ahiret hayatını düşünmezler. Bu yanlış düşünce ve uygulamaları onları felakete sürüklemiş ve yok olmuşlardır. Kur'an-ı Kerim bunların örnekleriyle doludur. Peygamberlerini yalanlayan bu kavimleri Allah helak edip birer ibret hikâyesine çevirmiştir. Yani kavimler de tayin edilen ecelinesi yaşamışlardır. Yaptıklarıyla da sonlarını getirmişlerdir. Mesela şu ayetler bu hususu özetlemektedir:

“Hiçbir ümmet, kendi ecelinin önüne geçemez, onu geciktiremez de. Sonra arka arkaya peygamberlerimizi gönderdik. Her ümmete kendi peygamberi geldikçe, onu yalanladılar. Biz de onları birbiri ardından helâk ettik ve onları birer ibretli hikâye yaptık. Artık inanmayan bir kavim, Allah'ın rahmetinden uzak olsun” (Mü'minun: 43-44)!

Yine Hz. Musa ve kardeşi Harun'a Firavun ve adamlarının itirazları da aynı şekilde devam etmiş ve cezaları da suda boğulmak olmuştur. Nitekim şu ayetler bu hususu çok veciz bir şekilde tasvir etmektedir:

“Sonra Mûsâ ve kardeşi Hârûn'u mucizelerimizle ve apaçık bir delille Firavun ve ileri gelenlerine peygamber olarak gönderdik de (onlar) büyüklük tasladılar ve kendilerini büyük görüp böbürlenlen bir topluluk oldular. Bu yüzden, “kavimleri bize kul köle iken, bizim gibi iki insana mı inanacağız” dediler. Böylece ikisini de yalanladılar, bu yüzden de helâk edilenlerden oldular” (Mü'minun: 45-48).

Muhammed Esed de “Hz. Nuh'un onlara, Kur'an ahlakının, dolayısıyla İslam hukukunun temel esaslarını belirleyen bir hükmüyle cevap vermiş. O da kimsenin inancı hakkında, kişinin kendi ikrarı dışında hiç kimsenin hüküm verememesidir. İnsanın gönlünde sakladığını Allah'tan başka kimse bilemez. Toplum sadece zahire göre hüküm verir. Bu da kişinin ikrarı ve yaptıklarıyla sınırlıdır. Bir kişi mümin olduğunu söylüyor, söz ve davranışlarıyla bu inancına ters düşmüyorsa, toplum onu mümin olarak kabullenmek mecburiyetindedir” demektedir (Esed, 1999: 751-752).

6.5.3.4. Kavmin Hz. Nuh'u Ölümle Tehdit Etmesi

Hz. Nuh'un bu kesin ve ikna edici delilleri karşısında bocalayan kavmi, işi kaba kuvvete, düşmanlığa ve ölüm tehdidine kadar götürdü. Ona meydan okumaya, kendilerini korkuttuğu azabı getirmeye davet ettiler. Çünkü onlar azabın geleceğine inanmadıkları için bu teklifleriyle Hz. Nuh ile alay etmek istiyorlardı. Ayrıca bu davetinden vazgeçmediği takdirde taşlanarak öldürüleceğini söylediler. Bu hususu ayetler şöyle anlatmaktadır:

“Dediler ki: “Ey Nuh! Bizimle tartıştın ve tartışmayı uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı getir” (Hud: 32).

“Dediler ki: “Ey Nuh! (Bu işten) vazgeçmezsen mutlaka taşlananlardan olacaksın” (Şuara: 116)!

“Onlardan önce Nuh’un kavmi de yalanlamıştı. Onlar kulumuzu yalanlayıp “Bu bir delidir” dediler ve o davetten vazgeçmeye zorlandı” (Kamer: 9).

Bu ayetlerde belirtilen alay ve tehditlerden şunları anlıyoruz:

1-Kavim, Hz. Nuh’un akıl ve mantığa uygun, kesin delil ve hüccetleri karşısında, delil serdetmede aciz kalıp söyleyecek sözleri kalmayınca, her zorba yönetici ve şımarık zengin gibi, bu tartışmanın uzun sürdüğünü ileri sürerek tartışmayı bitirmek veya alayın dozunu artırarak moralini bozmak istediler. Çünkü tartışmada hiçbir varlık gösterememeleri sebebiyle içlerinden bazılarının iman etmelerine sebep olabilir korkusuyla onu ölümle tehdit ettiler. Burada şöyle bir soru da hatıra gelebilir. Neden ölümden önce hapisle tehdit etmediler de, doğrudan ölümle tehdit ettiler? Ekrem Sarıkçıoğlu’nun da dediği gibi bu işkence ve tehdidin bir kral veya onun gibi bir otorite tarafından yapıldığına dair bir işaret göremiyoruz. Belki de o dönem o bölgede henüz bir devlet oluşmadığı, Hz. Nuh kavminin de kabile hayatı yaşadığı düşünülebilir (Sarıkçıoğlu, 1996: 197). Çünkü ayetlerde, Hz. Nuh’a karşı çıkanların, kavmin ileri gelenleri olduğundan bahsedilir, kral veya hükümdardan, bir yöneticiden bahsedilmemektedir. Devlet olmayınca, hapishane de olmayacaktır. Ancak tüm ısrarlara rağmen, Hz. Nuh’un davetinden vazgeçmemesi ve halkı etkilemesi sebebiyle, öldürerek bu işi kökten çözmek düşüncesiyle, hapsi düşünmemiş olmaları da mümkündür diyebiliriz.

Tartışma anlamına gelen “cedel” kelimesi Arapçada, düşmanlıkta aşırı gitmek, çok savaştırmak, çok öldürmek anlamlarına gelir. Ancak din hususunda mücadele caizdir. Her peygamber de kavmiyle mücadele etmiştir (Kurtubi, 1964: c, 9, 28). Yani kavmi, Hz. Nuh’un gece gündüz demeden, onları her daim tevhide davetini, husumet ve düşmanlık sayarak (Taberi, 1995: c, 12, 20), “ey Nuh, yıllardan beri bizim başımıza gelecek diye bizi tehdit ettiğin o azabı getir de görelim” deyip korkmadıklarını göstermek istemişlerdir. Dünya ve dünyalıktan başka bir şey düşünmeyen bu kavmin, helakini istemesine ilk etapta şaşılabilir. Fakat onlar, gerçekten belaya uğramayı, ölümü istemiyorlardı. Hz. Nuh’u yalancılıkla suçladıkları için, bu azabın geleceğine ihtimal dahi vermiyorlardı. Haber verdiği o azabı getiremeyip mağlup olacağı için, onunla daha çok alay edip daha çok eğleneciklerini düşünüyorlardı. Böylece ona inanan insanların da bu işten vazgeçeceğini sanıyorlardı.

Nuh kavminin ileri gelenleri, Hz. Nuh’a karşı ileri sürecekleri bir kanıtları olmayınca, her zorbanın, her azgın yöntemin başvurduğu yönteme, yani düşmanı öldürerek ortadan kaldırma tehdidine başvurdular (Çakan ve Solmaz, 2008: 112). Son ayette geçen “izdücür” kelimesi de kişiyi, güttüğü davadan veya savunduğu fikirden vazgeçmesini sağlamak için, “sövmek, hakaret etmek, ölümle tehdit etmek” anlamına gelmektedir (Kurtubi, 1964: c, 17, 131). Tarihin her devrinde böyle olduğu gibi, günümüzde de böyledir. Zaman ve zemin değişse de maalesef zihniyet ve taktik değişmemiştir.

Peygamberi davetten alıkoyma ve ölümle tehdit hiçbir zaman sözde kalmamıştır. Hz. Nuh’un kavmi de bu işi sözde bırakmayıp fiiliyata dökmüştür. Çünkü hiçbir peygamber, vefat edinceye kadar davasından vazgeçmemiştir. Aldığı ilahi mesajı hedef kitleye, her türlü eziyet, işkence ve ölümü göze alarak tebliğ etmiş, iletmiştir. Hz. Nuh da bunu yapmıştır. Onların işkence ve eziyetlerine rağmen davasından vazgeçmemiş. Bu nedenle de işkencenin her türlüşüyle karşılaşmıştır. Yapılan işkence ve tehditler hususunda M. A. Köksal İslam tarihçilerinin şunları söylediklerini aktarmaktadır:

“Kavmi, Hz. Nuh’u tehdit etmelerine rağmen, yine de tevhit mücadelesinden vazgeçmemesi sebebiyle, onu yakalayıp boğazını ta düşüp bayılıncaya kadar sıkışmışlar. Hz. Nuh ayılınca, “ya Rabbi! Kavmimi bağışla, onlar bilmiyorlar” derdi. Fakat kavmi alabildiğine günah bataklığına batıyor ve yaptıkları işkencenin dozunu da artırıyorlardı. O ise, hep gelecek nesilleri

bekledi. Belki onlar anlar da iman ederler diye. Fakat her gelen nesil öncekinden daha kötü oluyor ve daha da azgınlaşıyordu. Hatta sonradan gelenler çocuklarına, “bu deli bizim baba ve dedelerimizle bulundu. Ondan bir şey kabul etmeyin” der ve onu iyice döver, artık ölür deyip alıp kulübesine atarlardı. O kendisine gelince, boy abdesti alıp yanlarına gider ve Allah’a davet ederdi”. Yine Köksal bir nakle göre de şunları aktarır: “Hz. Nuh, kavmi puthanede iken, yanlarına varıp sadece Allah’a ibadete davet ederdi. Bu esnada putlar kaidelerinden yüzüstü düşerlerdi. Kavmi de Hz. Nuh’u yüzüstü düşünceye kadar döverlerdi. Kral Mahvil bunu haber alınca, Hz. Nuh’u çağırır ve dinimize karşı çıkma diye ikaz eder ve ayrıca putları yerinden düşüren bu sihri sana kim öğretti diye sorardı. Hz. Nuh da eğer onlar ilah olsalardı, yerlerinden düşmezlerdi. Ben Allah’ın peygamberiyim. Allah’tan kork ve ona hiçbir şeyi ortak koşma derdi. Kral verecek cevabı olmayınca, onun put bayramına kadar hapsedilmesini emrederdi. Hz. Nuh krala beddua etti. Kral baş ağrısına yakalandı ve aklını yitirdi. Bir hafta sonra da öldü. Yerine oğlu Dermesil geçti. Hz. Nuh’u serbest bıraktı.

Hz. Nuh yine onların Yeğus bayramı için toplandıkları günde yanlarına varıp yine tebliğde bulundu. Yine putlar kaidelerinden yüzüstü yere düştüler. Onlar da Hz. Nuh’u bayılıncaya kadar dövdüler. Kralın yanına götürdüler. Kral, “ben seni bu işten menetmedim mi” deyip çıkıştı. O yine, eğer onlar ilah olsaydı düşmezlerdi. Seni bir olan Allah’a ibadete ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamaya davet ediyorum dedi. Kral tekrar onu hapse attı. Fakat korkunç bir rüya gördü. “O mecnunun biridir, salıverin dedi. Kral halkını, dinlerine sahip çıkmaları konusunda uyardı. Onlar da, her tebliğde bulunduğu Hz. Nuh’u bayılıncaya kadar döverek işkence yaparlardı” (Köksal, 2017: c, 1, 90-92).

Biz bu rivayetin işkence bölümüne katılmakla beraber, daha önce de değindiğimiz gibi, Hz. Nuh’un karşısında bir kral veya kral benzeri bir kişinin olduğunu düşünmüyoruz. Çünkü gerek Kur’an-ı Kerim’de ve gerekse Kitab-ı Mukaddes’te buna dair açık bir ifade olmadığı gibi, bir işaret de bulunmamaktadır. Eğer olsaydı, Kur’an ikinci derece role sahip bu şahıstan veya özelliğinden bahsedirdi. Mesela Hz. Musa’ya direnen Firavun ve onu destekleyen Haman’dan uzunca bahsetmektedir. Burada böyle bir şahıs veya sembolden bahsetmediğine göre kuvvetle muhtemel Hz. Nuh’un karşısında bir kral değil, kavminin ekâbirleri vardı diyebiliriz.

Hz. Nuh bu işin uzadığını, çocukların baba ve dedelerinden daha şerli olduğunu görünce, “Rabbim! Kullarının bana yaptıklarını görüyorsun. Eğer onları yaşatmak muradın ise, onlara hidayet ver. Yok, değilse, haklarında hüküm verinceye kadar bana sabır ver” dedi. Bunun üzerine Yüce Allah ona şöyle vahyetti (İbnu’l-Esir, 1987: c, 1, 55):

“Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başka, artık hiç kimse iman etmeyecek. O hâlde, onların yapmakta oldukları şeylerden dolayı üzülmeye. Gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap. Zulmedenler hakkında bana bir şey söyleme. Çünkü onlar suda boğulacaklardır” (Hud: 36-37).

6.5.3.5. Hz. Nuh’un Kavmine Meydan Okuması

Hz. Nuh, onların işkence ve ölüm tehditlerine aldırmayıp tebliğ görevine devam etti. Çünkü hiçbir peygamber tebliğ görevinden geri duramaz, sonu ölüm olsa bile. Zaten azgın ve inatçı kavmin de anlamadığı veya anlamak istemediği gerçek de budur. Aslında birazcık düşünselerdi anlayabilirlerdi. Çünkü ulvi bir dava olmasa, hiçbir insan, bir kavmin, bir topluluğun veya bir kralın tüm eza ve cefalarına karşı göğüs gerip ısrarla söylediklerine devam etmez, edemez. Nuh kavmi o kadar şımarmıştı ki, bunu bile düşünemedi. Peygamberler tebliğ görevi için, gerektiğinde, ben bu görevden Allah dilemedikçe vazgeçmem. Elinizden geleni ardınıza koymayın diye topluma da, krala da meydan okur. Çünkü haklı olan güçlüdür. Peygamberler çok güçlü bir moral ve motivasyona sahiplerdir.

Şu ayetler, kavminin alelacele istediği azabın Hz. Nuh'un elinde olmadığını, onu getirmeye gücünün yetmediğini, onu ancak Allah'ın vereceğini bildirmektedirler:

“Nuh dedi ki: “Onu size, dilerse ancak Allah getirir ve siz (Allah'ı) aciz bırakamazsınız. Ben size öğüt vermek istesem de eğer Allah sizi azdırmak istemişse, öğüdüm size fayda vermez. O, sizin Rabbinizdir ve O'na döndürüleceksiniz” (Hud: 33-34).

Kavmi, Hz. Nuh'un, “Onu size, dilerse ancak Allah getirir ve siz (Allah'ı) aciz bırakamazsınız” cevabını birazcık düşünebilseydi, onun bir mecnun, bir şarlatan değil, bir peygamber olduğunu hemen anlardı. Çünkü ben yaparım, ben getiririm demedi. Onu ancak Allah dilerse getirir, siz de ona karşı bir şey yapamazsınız dedi. Fakat mevcut statü ve konumlarını kaybetmek istemeyen zengin ve elit tabaka, bu hususu ne düşündü ve ne de halkın düşünmesine fırsat verdi.

Hud: 34. ayette geçen “in kanellahu en yuğviyekum (Allah sizi azdırmak istiyorsa)” ibaresini Hasan-ı Basri, “en yuazzibekum (size azap etmeyi dilerse)” anlamında olduğunu söylemiştir. Hz. Nuh, bu azabı gördüğünüz zaman, artık iman etmeniz de sizi kurtaramaz. Ben sizi o azap gelmeden önce İslam'a davet ediyorum demiştir (Razi, 1995: c, 6, 342).

Ayette, Allah'ın onları saptırması ifadesinin zahiri anlamına bakarak, kullar ne yapsın diye yanlış bir anlamaya kapılan olabilir. Müfessir Kadı Abdulcebbar bu yanlış anlamaya cevap olarak;

“Eğer Allah'ın, onları sevaptan mahrum bırakmak, onlara azap etmek gibi bir muradı olsaydı, Hz. Nuh'u onlara bir uyarıcı, bir peygamber olarak göndermez ve onlara nasihat etmesine fırsat vermezdi. Bu ifade, Hz. Nuh'un onları azarlamak için söylediği bir ifadedir” demektedir (Çelem, 2016: 180). Karaman vd. de bu ayetin yorumunda şunları söylemektedirler: “Bu ifade, hidayet ve dalalet konusunda olduğu gibi, imtihan gereği ve sünnetullahın (adetullahın) bir uygulaması olarak şerre meyledenlere izin ve imkân vermesidir. Azgınlıkta ısrarları sebebiyle bir kavmin helakini murat etmişse, peygamberlerin nasihati onlara fayda vermez. Çünkü Allah hiçbir varlığa vermediği akıl ve iradeyi insana vermiştir” (Karaman vd. 2008: c, 3, 167). Kul tercihinin yapar, Allah da yaratır. Kul tercih edip yaptıklarından dolayı sorumlu olur.

Kavmi, Hz. Nuh'u ölümle tehdit ederek davasından vazgeçeceğini, artık putlarına, müesses nizamlarına karşı çıkmayacağını düşünmüş olmalıdır. Çünkü işin sonunda ölüm vardır. Fakat Hz. Nuh, onlardan korkmadığını, bütün adamları ve bütün hileleriyle kendisine ne yapacaklarsa yapın diyerek onlara meydan okudu. Böylece tevhit davasını anlatmaktan, onu yaymaktan bir an bile geri durmayacağını yüzlerine haykırdı. Bu söylediklerimizi şu ayet veciz bir şekilde özetlemektedir:

“Ey kavmim! Eğer benim konumum ve Allah'ın ayetleriyle öğüt vermem size ağır geliyorsa, (biliniz ki) ben sadece Allah'a dayanıp güvenmişim. Artık siz de (bana) ne yapacağınızı ortaklarınızla beraber kararlaştırın ki, işiniz size dert olmasın! Bundan sonra bana hükmünüzü uygulayın; bana mühlet de vermeyin” (Yunus: 71)!

Ayette geçen “eğer benim konumum ve Allah'ın ayetleriyle öğüt vermem size ağır geliyorsa” ifadesini müfessirler şu şekilde yorumlamışlardır: “Aranızda uzun süre bulunmam” ifadesinden maksat, risaletim (peygamberliğim), tebliğ ve öğütlerim eğer size ağır geliyorsa, anlamındadır. O zaman ortaklarınızla birleşin ve bana fırsat vermeyin. Ben sizden korkmuyorum. Çünkü ben Allah'a dayanıyorum” (Taberi, 1995: c, 11, 98-99). Razi ise, kavme “eğer ağır geliyorsa” ifadesinde şu iki hususun etkili olduğunu söylemiştir:

- a. Hz. Nuh'un aralarında 950 yıl kalması sebebiyle onlara ağır gelmişti.
- b. Hz. Nuh, çeşitli günah işlemleri, puta tapmaları sebebiyle gece, gündüz demeden her daim onları uyarması ve bu tebliğ süresinin çok uzun sürmesi sebebiyle onlara ağır gelmiş ve ondan nefret etmişlerdi (Razi, 1995: c, 6, 283).

Hız. Nuh'un bu meydan okuyuşu da onların aklını başına devşirmedir. Aslında şöyle düşünebilirlerdi: Bu insan tek başına hepimize meydan okuyor. Bu gücünü ne ailesinden ve ne de kendisine inanan bir avuç garibandan alıyor. O zaman bunun arkasındaki güç ne veya arkasında kim/kimler var ki, böylesine meydan okuyor. Fakat azgınlıkları basiretlerini kapatmış, hakikate karşı kör ve sağır olmuşlardı.

6.5.3.6. Hız. Nuh'un Tehditlere Aldırmayıp Tebliğ'e Devam Etmesi

Nuh (as), kavminin alay etmesine, işkence ve eziyetine, hayatına kastetmesine aldırış etmeden onları tevhide davete devam etti. Fakat onlarda herhangi bir değişiklik olmadı ve olmuyordu. O da Allah'a, kavminin yaptıklarını arz ederek şikâyetle bulundu ama onlara beddua etmedi. Çünkü hala imana gireceklerinden ümidi vardı. Allah'tan, artık iman etmeyeceklerine dair bir vahiy de almamıştı. Bu nedenle onları, putları terk edip sadece Allah'a inanmaya ve O'na ibadet etmeye ikna için birçok delil sundu. Nuh Suresi'nin şu ayetleri Hız. Nuh'un bu mücadelesini özetlemektedir:

"Nuh, şöyle dedi: "Ey Rabbim! Gerçekten ben kavmimi gece gündüz (imana) davet ettim."

"Fakat benim davetim ancak onların kaçışını artırdı".

"Kuşkusuz sen onları bağışlayasın diye kendilerini her davet edişimde parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, inanmamakta direndiler ve büyük bir kibir gösterdiler".

"Sonra ben onları açık açık davet ettim".

"Sonra, onlarla hem açıktan açığa, hem de gizli gizli konuştum".

"Dedim ki: 'Rabbinizden bağışlama dileyin; çünkü O, çok bağışlayıcıdır'".

"(Bağışlama dileyin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsın".

"Sizi mallarla, oğullarla desteklesin ve sizin için bahçeler var etsin, sizin için ırmaklar var etsin".

"Size ne oluyor da Allah için bir vakar (saygınlık, büyüklük) ummuyorsunuz"?

"Hâlbuki O, sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır".

"Görmediniz mi, Allah yedi göğü tabaka tabaka nasıl yaratmıştır"?

"Onların içinde nasıl ayı, bir ışık, güneşi de bir kandil yapmıştır"?

"Allah, sizi (babanız Âdem'i) yerden (bitki bitirir gibi) bitirdi (yarattı)".

"Sonra sizi yine oraya döndürecek ve kesinlikle sizi (yeniden) çıkaracaktır".

"Allah, yeryüzünü sizin için bir sergi yapmıştır ki, oradaki geniş yollarda yürüyesiniz".

"Nuh, dedi ki: "Rabbim! Gerçekten onlar bana karşı geldiler, malı ve çocuğu ancak kendi hüsrânını artıran kimselere uydular".

"Bunlar da, çok büyük bir tuzak kurdular".

"Şöyle dediler: "Sakın ilâhlarınızı bırakmayın. Hele hele Vedd'i, Süvâ'ı, Yeğûs'u, Ye'ûk'u ve Nesr'i hiç bırakmayın" (5-23).

Hız. Nuh, kavmini her daim davet ettiğini ama onların buna karşı verdikleri tepki ve takındıkları tutumu Allah'a şikâyet etmektedir. Bir bakıma dert yanmaktadır. Yani bu kadar çabama rağmen onlar hakka tabi olmuyor ve kendilerini saptıran kişilerin ardından koşuyorlar diyerek dert yanıyordu. Yukarıdaki ayetlerden şu sonuçları çıkarmak mümkündür:

1-Hız. Nuh, Rabbim! Ben, kavminin beni yalanlamalarına, bana işkence yapmalarına ve beni ölümle tehditlerine aldırmayıp iman etmeleri için davete devam ettim. Onları, gece-gündüz,

fert veya gurup olarak, yine onlarla açıktan görüşerek veya mahalle baskısından korkarlar diye gizli görüşerek tebliğde bulundum. Onlara ilahi vahyi duyurmak için başvurduğum bu etkili yollar ve yöntemlere karşı, kulak tıkadılar. İlahi mesajı dinlememek için duyu organlarını hakikate kapattılar. Benden gizlendiler. Kısacası bu davet, onların İslam'a karşı nefret ve firarlarını artırmaktan başka bir şey vermedi.

Bu ayetlerde insan psikolojinin sergilendiğini de görmekteyiz. İnsan tabiatı, yeni bir fikri kolay kolay kabul etmez. Kabul etmediği bir fikre, bir inanca, bir düşünceye karşı ileri sürecektir bir argümanı, söyleyecek bir sözü de kalmamışsa, önce onun yalan ve yanlış olduğunu söyleyerek algı operasyonu yapar. Sonra alay ederek itibarsızlaştırmaya çalışır. Bu yöntemlerle başarılı olamayınca da söylenenlere kulak tıkar. Başkalarının dinleyip etkilenmemesi için yaygara koparır. Bunda da başarılı olamazsa, önce boykot, eğer gücü yeterse tamamen engelleme yoluna gider. Mekke'li müşrikler de insanlar Kur'an'ı dinleyip Müslüman olmasınlar diye aynı taktiği uyguladılar. "İnkâr edenler dediler ki: "Bu Kur'an'ı dinlemeyin. Baskın çıkmak için o okunurken yaygara koparın" ayeti belirtmektedir (Fussilet: 26).

2-Tebliğde hem onların aklına, hem gönlüne hitap etmiş ve hem de onların evlat ve mala olan aşırı düşkünlüklerini bildiği için, bol yağmura, bağlara, bahçelere, nehirlerle dikkatlerini çekerek, dünya ve ahiret kazancı için kendisini dinlemelerini ve sadece Allah'a kul olmalarını söylemiştir.

Yukarda meali geçen 11 ve 12. ayetlerde evlat, yağmur ve mahsullerden bahsedilmektedir. Burada şöyle bir soru hatıra gelebilir: Demek çocukları olmamış veya çok az doğum olmuş, kuraklık ve kıtlık olmuş ki, Hz. Nuh onlara, iman edin ki, Allah sizi bağışlasın ve özlemini çektiğiniz bol çocuk, bol yağmur ve bol mahsul versin demiştir. Nitekim Kurtubi, Mukatil'in, kavmi Hz. Nuh'u yalanlayınca, Allah Teâlâ'nın uzun süre yağmur yağdırmadığını ve kadınlarının kırk yıl çocuk doğurmadıklarını, hayvan ve ziraatlarının helak olduğunu, bu nedenle Hz. Nuh'tan yağmur istediklerini, Hz. Nuh'un da istiğfar etmelerini söylediğini belirtmektedir (Kurtubi, 1964: c, 18, 202). Kadı Beydavi de bu görüşü destekler mahiyette bir nakilde bulunur. O da Hz. Nuh'un onlara, "Allah'tan bağışlanma dileyiniz" dediğinde, onlar, biz hak yoldayız deyip küfürlerine devam ettikleri için, Allah onlara kırk yıl damla yağmur yağdırmadı ve bu süre zarfında kadınlarını kısırlaştırdı, çocuk doğurmadılar. Bunun için Hz. Nuh onları istiğfara çağırdı ki, böylece üzerlerinde bulunun bu cezayı Allah kaldırıp kendilerine bol yağmur, bol mahsul ve evlat versin" demiştir (Kadı Beydavi, 1304: c, 2, 552).

3-Nuh (as) onlara, günahlarınız ne kadar büyük ve ne kadar çok olursa olsun, siz Allah'tan af ve mağfiret dileyin ki, Allah sizi affetsin ve size dünyada daha çok nimetler ve ahirette de ebedi mutluluk versin demiş ama yine de dinlememişler.

4-Hz. Nuh, Allah'ın yüce kudrete sahip olduğunu, kendilerini ve bu kâinatı yarattığını, öldükten sonra tekrar O'na döndürüleceklerini, yeri, insanların yaşayabilmeleri için uygun hale getirdiğini, çokça yararlandıkları ay ve güneşi insanların istifadesine sunduğunu, bu nedenle hiçbir şeye gücü yetmeyen putlara değil, sadece Allah'a saygı duyup ibadet etmelerini söylemiş ve bunlara dikkat çekmiş. Çünkü kavmi de putların hiçbir şey yaratamayacağını biliyor ve kabul ediyordu. Ancak bütün bu çaba ve gayretlerime, didinmeme rağmen onlar eşek gibi inatçılık yapıp (Kadı Beydavi, 1304: c, 2, 551) benden kaçtılar. Kendilerini yoldan çıkaran şımarık zorba ve zenginlerin sözüne uyup putlara tapmaya devam ettiler.

Ayı bir ışık ve güneşi bir kandil olarak niteleyen Kur'an'ın bu tespiti, bugün bilimsel olarak da ispatlanmıştır ki, ay ışığı yansıtan, güneş ise merkezinden aldığı ısı ve ışığı bizzat verendir. Kur'an'ın 1500 yıl önce işaret ettiği bu gerçeği, bugün bilim ispatlamaktadır. Tabbara da, bu hususa değinerek, bunun, Kur'an'ın çok sayıda ilmi gerçeklerinden sadece biri olduğuna işaret etmektedir (Tabbara, t.y: 89). Bu da Kur'an'ın bir beşer sözü değil, ilahi kelimeler olduğunun açık göstergesidir.

Kurtubi, Nuh Suresi 6. ayette geçen "firaren (kaçış)" ifadesinden maksadın, imandan uzaklaşmak olduğunu söylerken (Kurtubi, 1964: c, 18, 300), Taberi ise, şöyle bir rivayetin

olduğunu nakletmiştir: “Bir adam, oğlu doğup büyüdüğünde, onun elinden tutup Nuh (as)’ın yanına götürür ve “oğlum bu kimse yalancıdır ve cadıdır. Sakın bunun yanına varmayasın ve dediği söze inanmayasın. Ben ölür, sen kalırsan, sen de benim gibi oğluna vasiyet edesin ki, buna inanmasın ve dediklerini gerçek sanmasın” derdi. Hz. Nuh’un her davetinde başına üşüşürler ve eziyet ederlerdi. Hz. Nuh hep sabrederdi” (Taberi, t.y: c, 1, 112). Kurtubi de, kısmen buna benzer bir rivayeti nakleder: “Adam çocuğunu omzuna alıp Hz. Nuh’un bulunduğu yere giderdi. Çocuk Hz. Nuh’u görünce, bana bir taş verin de bu adama atayım derdi. Taşı alınca da Hz. Nuh’a atar ve onu yaralardı” (Kurtubi, 1964: c, 9, 29).

6.5.3.7. Hz. Nuh’un Kavmine Karşı Allah’tan Yardım İstemesi

Hz. Nuh, gece-gündüz, insanlar az-çok demeden onlara İslam’ı anlattı. Anlatırken de onların hem aklına ve hem de gönlüne hitap etti. Çok sevdikleri evlat ve mal gibi dünya nimetlerinin artması için imana çağırdı ama onlar azdıkça azdılar. Bu nedenle kendisine, inanan az gruptan başkasının iman etmeyeceği bildirildi. O da kavmine beddua etti. Hz. Nuh’un bu uzun mücadelesini araştırıp üzerinde düşünmeyenler, inkârcı kavmine neden beddua ettiğini anlamayabilir. İşte İ. S. Sırma da onlara cevap niteliğinde şöyle demektedir: “Onun büyük sabrı örnek alınması gerekir. Çünkü asırlarca kavmini Allah’ın dinine çağırmış, kavminin ona cevabı ise, inkâr, yalanlama, hakaret, işkence, zulüm ve ölümle tehdit olmuştur. Bütün bunlara rağmen sabırla tebliğ devam etmiştir” (Sırma, 2014: c, 1, 190).

Hz. Nuh, sabırla yeni nesiller beklemiş ama her gelen nesil, bir öncekinden daha inatçı ve daha inkârcı çıkmıştı. Bu uzun tebliğ süresine rağmen, çok az kişi iman etmiş, geri kalan büyük çoğunluk ise, eşeğin aslandan kaçtığı gibi Hz. Nuh’tan kaçmış, onunla daha fazla alay etmek için, “haydi bizi korkuttuğun azabı getir” diye alay etmiştir. Allah da Hz. Nuh’a, “Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başka, artık hiç kimse iman etmeyecek. O hâlde, onların yapmakta oldukları şeylerden dolayı üzülme” (Hud: 36) diye vahyederek onların iman etmeyeceğini bildirdi. O da Allah’tan yardım istedi ve inkârcıların tamamının yok edilmesi için şöyle dua etti:

“Rabbim! Beni yalanlamalarına karşı bana yardım et!” dedi” (Mü’minun: 26).

“Ey Rabbim! Ben yenilgiye uğradım, yardım et” diye dua etti” (Kamer: 10).

“Ey Rabbim! Kavmim beni yalanladı. Artık onlarla benim aramda sen hükmet. Beni ve benimle birlikte olan müminleri kurtar” (Şuara: 117-118).

Hz. Nuh tebliğ görevini hakkıyla yapmıştı. Eğer tebliğ görevinde eksikleri olsaydı, Allah hemen onu uyarırdı. Bu nedenle artık imana gelmedikleri için üzülmemesini istedi. Bazı müfessirler, Hz. Nuh kavminin imana gelmeyeceğini vahiyle öğrenince, Allah’a şöyle yalvardığını söylemişlerdi (Özek vd. 1993: 570); “(Rabbim!) Sen de bu zalimlerin sadece sapıklıklarını artır” (Nuh: 24). İbn Abbas’tan gelen bir rivayette de, Hud: 36. ayet nazil olunca, Hz. Nuh hiçbir kâfirin kalmaması için şöyle dua ettiği belirtilmektedir (Razi, 1995: c, 2, 343): “Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar; sadece ahlâksız ve kâfir kimseler yetiştirirler.” (Nuh: 26-27)!

Müfessirler, hiçbir peygamberin Allah’ın izni olmadan kavmine beddua etmeyeceğini söylemektedirler (Kurtubi, 1964: c, 17, 131). Ayrıca bu kadar uzun süre aralarında kaldığı için Hz. Nuh onların ruh hallerini, psikolojilerini çok iyi biliyordu. Onları tevhide her davetinde nefret ve inkârlarının daha da arttığını görüyordu. Yeni gelen nesil, öncekilerden daha bağınaz çıkıyordu. Artık onlardan ümidi kesildiği için beddua etmesi gayet doğaldı. Müfessirler, Hz. Nuh’un, “kâfirlerden hiç kimse kalmamasın” derken, o günkü kâfirleri kastettiğini, sonradan gelen kâfirlerin bu kapsama girmediğini söylemişlerdir (Çelem, 2016: 181). Zaten Allah Hz. Nuh’un duasını kabul etmiş ve kavminden iman etmeyenlerin hepsini tufanda helak etmiştir.

Ayette geçen “ancak facir ve kâfir doğururlar” ifadesinde ince bir sanat vardır. Bu da, “İ’tıbaru ma yekûn” yani sonradan kazanacağı durumu gözeterek baştan söyleme sanatıdır. Çünkü çocuk, kâfir veya facir (haktan sapan, günaha dalan kimse) olarak doğmaz. Bir hadis-i

şerifte de belirtildiği gibi, her doğan çocuk İslam fitratı üzere doğar. Yani her çocuk İslam'ı kabul edecek istidat ve kabiliyette doğar. Sonradan ana-baba ve çevrenin etkisiyle değişik inanç ve düşüncelere sahip olur³⁶. Onun sorumluluğu ergenlik çağında başlar. Hal böyle olunca Hz. Nuh neden böyle bir bedduada bulunduğu akla gelebilir. Bunun açıklaması şöyledir: Hz. Nuh onları çok uzun süre Allah'ın dinine davet etti. Belki sonra gelen nesiller Müslüman olur ümidiyle hep sabretti ama her gelen nesil, yani doğan her çocuk da ergenlik yaşına gelince küfürde kalmayı tercih ederek bir öncekine rahmet okuttu. Yani daha inatçı ve daha kötü çıktı. Bundan sonra doğacak çocukların da aynı yolu takip edeceğini biliyordu. Artık inananlardan başkalarının inanmayacağını da vahiy yoluyla öğrenince, tüm kâfirlerin helakini istedi. Çünkü onlar kalırsa, diğer insanları da saptırırlar düşüncesiyle böyle bir bedduada bulundu. Kendisi, anne ve babası ve inananlar için ise hayır duada bulundu.

“Beni ve benimle birlikte olan müminleri kurtar” Şuara: 118).

“Rabbim! Beni, ana babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla. Zalimlerin de ancak helâkini arttır” (Nuh: 28).

Yüce Allah, peygamberinin kâfirler için olan bedduasını da kendisi, ailesi ve inananlar için yaptığı duasını da kabul etti. Çünkü inananların mükâfat, kâfirlerin ise azap ve musibet görmesi gerekirdi. Hz. Nuh'un ana ve babasına dua etmesi, onların da mümin olduğunu gösterir. Çünkü kâfirler için dua edilip af dilenmesine Allah müsaade etmiyor. Nitekim Hz. Nuh'un, iman etmeyip boğulan oğluyla ilgili yaptığı dua sebebiyle Allah kendisini uyarmıştır. Ayrıca Hud: 27. ayette de zalimler için bana yalvarma diye uyarmıştır. Nitekim Kurtubi, anne ve babasının Müslüman olması sebebiyle dua ettiğini söyleyenlerin olduğunu, Said b. Cübeyr'in ise, ebeveynden maksadın babası ve dedesi olduğunu, İbn Abbas da, Hz. Nuh ile Hz. Âdem arasının babalar yönünden hepsinin mümin olduğunu ve “evimden” maksadın ise, evi, mescidi, namazgâhı ve dini anlamlarına geldiğini söylemişlerdir (Kurtubi, 1964: c, 18, 313,314).

6.5.3.8. Hz. Nuh'un Duasının Kabulü ve Gemi Yapma Emri

Daha önce de dediğimiz gibi hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmadan kavminin aleyhine duada bulunamaz. Hz. Nuh da bu kadar uzun süren davetine rağmen çok az kişinin Müslüman olması, diğerlerin de inkârcılıklarında ısrar etmeleri sebebiyle inanmayanların helakini, kendisi ve onunla beraber olan müminlerin de kurtuluşunu istedi. Allah da onun duasını kabul etti ve kurtulmaları için gemi yapmasını emretti. Şimdi ilgili ayet meallerini verelim:

“Andolsun, Nuh bize dua edip seslenmişti. Biz ne güzel cevap veriniz” (Saffat: 75)!

“Gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap. Zulmedenler hakkında bana bir şey söyleme. Çünkü onlar suda boğulacaklardır” (Hud: 37; bkz. Mü'minun: 27).

Hz. Nuh gemi yapmasını bilmiyordu. Muhtemelen gemi yapma emrini alınca, nasıl yapacağını düşünmüştür. Taberi de Hz. Nuh'un gemiyi nasıl yapacağını bilmediği için Allah'ın bildirdiği şekilde yapması emredildi demektedir (Taberi, 1995: c, 12, 21). Zaten ayette, gözetimimiz altında ve vahyimize göre yap denilmektedir. Müfessirler ayette geçen gözetimimiz ve vahyimiz ifadelerini şöyle yorumlamışlardır: Razi, “gözetimimizde” ifadesinin, geminin nasıl yapılacağını bilen meleklerin gözetiminde veya Allah'ın gemi yapmaya büyük önem vermesi demektir. Yani düşmanların, onun gemi yapmasına engel olamayacaklarını, gemiyi nasıl yapacağına dair bilgi sahibi olması demek olduğunu ve “vahyimize göre” ibaresinin de geminin istenen türde ve ihtiyacı karşılayacak şekilde yapılmasının bildirilmesi anlamına geldiğini söylemektedir (Razi, 1995: c, 6, 244). Kurtubi de seni muhafazayla görevlendirdiğimiz meleklerin gözetimi altında ve bildirdiğimize göre yap anlamında olduğunu söylemiştir (Kurtubi,1964: c, 9, 30).

³⁶ “Her doğan çocuk muhakkak İslam fitratı üzerine doğar. Sonra anasıyla babası onu Yahudi, yahut Hristiyan, yahut Mecusi yaparlar” (Zebidi, 1972, c, 4, 529).

6.5.3.9. Geminin Yapılması ve Kâfirlerin Alay Etmesi

Hız. Nuh Allah'tan aldığı emir ve bilgi doğrultusunda gemi yapmaya başladı. Elbette karada yapıyordu. Ayrıca Süleyman Ateş'in de belirttiği gibi yaptığı gemiyle tufandan kurtulacağını söylemiş olmalı ki, kavmi de bunu saçma bularak alay etmişlerdir (Ateş, 1989: c, 4, 309). Kavmi Hız. Nuh'a uğrar, peygamberlikten sonra şimdi de marangoz mu oldun (Taberi, 1995: c, 12, 21) veya sudan uzak, karada gemi yapmasından dolayı (Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 561), muhtemelen bu gemiyi yüzdürecek suyu nerden bulacaksın diye de alay etmişlerdir.

Hız. Nuh da siz bu dünyada bizimle alay ediyorsunuz, yarın suda boğulduğunuzda ve ahirette sürekli cehennem ateşiyle azap edildiğinizde, biz de sizinle alay edeceğiz dermiş (Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 561). Nitekim ayetlerde bu husus açıkça belirtilmiştir:

“(Nuh) gemiyi yapıyordu. Kavminden ileri gelenler her ne zaman yanına uğrasalar, onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: “Bizimle alay ediyorsanız, sizin bizimle alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz. Artık, geldiği kimseyi rezil eden azabın kime geleceğini, kimin üzerine sürekli bir azabın ineceğini ileride anlayacaksınız” (Hud: 38-39).

Tevrat'ta yapılan geminin şekli ve boyutuyla ilgili detaylı bilgi verilmiştir. Ancak bilim adamları, bu verilen gemi boyutuna dünyadaki her canlıdan iki çiftin yerleştirilmesi asla mümkün olmadığını söyleyerek, verilen bu yanlış bilgi nedeniyle Tevrat'ın tahrif edildiğini söylediklerini daha önce belirtmiştik. Kur'an ise ne geminin şekli ve ne de geminin boyutları hakkında bir bilgi vermiştir. Sadece geminin, “Biz Nuh'u çivilerle perçinli levhalardan oluşan gemiye bindirdik” (Kamer: 13) denilerek, yapı malzemesinin çivi ve tahta levhalar olduğu belirtilmiştir. Bundan ötesi, Kur'an'ın tüm insanlara verdiği mesaj bakımından önemli olmadığı için detaylarına girmemiştir. Geminin detaylarını düşünüp yorumlamayı uzman ve meraklılarına bırakmıştır. Bu haliyle Kur'an, ilmi yorumlara da geniş fırsat vermiş oluyor.

Ayet geminin yapıldığı maddeyi belirtiyor. Zaten Zemahşeri de “elvah (levhalar)” ve “dusur (çiviler)” ifadelerinin geminin neden yapıldığını göstererek, geminin özelliklerini belirtiyor. Yani bu ifadeler doğrudan gemiyi kastettiğini söylemiştir (Zemahşeri, 1997: c, 4, 435). Kurtubi, “dusur” kelimesinin “disar”ın çoğulu olup çiviler anlamına geldiğini söylemiştir. Ayrıca dilci Leys'in, bu kelimenin liftten örülmüş ip anlamına geldiğini ve bu iple geminin levhalarının birbirine tutuşturulduğunu söylediğini de belirtir ki, Cevheri'nin “Sıhah” adlı lügatinde de böyle belirtilmiştir. İbn Abbas ise, bu kelimenin, geminin göğsüyle suyu yarması anlamına geldiğini belirtmektedir (Kurtubi, 1964: c, 17, 133; bkz. İsfahani, t.y: 169; Zemahşeri, 1985: c, 1, 270; İbn Manzur, t.y:1372). Bu açıklamalardan, “dusur” kelimesinin sadece madeni çivi değil, çivi gibi işlev gören her madde ve yine tahtaları birbirine bitiştirip bağlayan urgan anlamına da geldiğini anlıyoruz.

Kur'an geminin malzemesinden bahsediyor ama Tevrat'takinin aksine ne geminin boyutunu, ne kaç katlı olduğunu ve ne de gemide ne kadar kaldıklarını belirtiyor. Çünkü Kur'an, S. Ateş'in de değdi gibi, lüzumsuz bu detaylara girmez. Ancak tevhide davetin özülüyle ilgilenir. Bu nedenle geminin boyut ve katını vermezken, Hız. Nuh'un inanmayan oğluyla diyalogu gibi hususları ayrıntılı verir. Zira bu teferruat değil (Ateş, 1989: c, 4, 310-311), kıssanın anlatılmasındaki maksatla birebir ilgilidir. İbrahim Kutluay'ın da dediği gibi, Kur'an geminin şekli, boyutu ile ilgili bir işaret dahi vermezken, tefsir ve tarih gibi İslami kaynaklarda, Tevrat'tan etkilenecek geminin, eni, boyu ve katıyla ilgili detaylara girilmiştir (Kutluay, 2013, 297). Bu detaylara geçmeden önce şunu kesin olarak belirtmede yarar var ki, bunların tamamı İsrailiyat denilen rivayetlerdendir. Bunların gerçekliği her zaman tartışılmış ve tartışılacaktır da.

Bu rivayetlere göre, Hız. Nuh gemi yapma emrini alınca, onu nasıl yapacağını sordu. Kendisine sac ağacı fidanı dikmesi emredildi. Bu ağacın abanoz ağacı olduğu da söylenmiştir (Köksal, 2017: c, 1, 36-37). Bu ağaç kırk yılda yetişmektedir. Hız. Nuh azabın kırk yıl sonra geleceğini anladı ve kavmini yine davet etti ama onlar Hız. Nuh'tan daha fazla uzaklaştılar (Taberi, t.y: c, 1, 113). Bazıları da ağaçtan tahta yapması veya ağaçların kuruması için yüz, yapması da yüz sene sürdü derken, bazıları da kırk sene demişlerdir (İbn Kesir, t.y: c, 2, 444). Bu

kadar birbirinden farklı söylenen rakamları uzlaştırmak mümkün mü? Dediğimiz gibi Tevrat'tan esinlenen bu rivayetlerin doğruluğunu savunmak akıl işi midir?

Hız. Nuh ağaçları kesip kuruttu. Ona, geminin başını horoz başı gibi, karnını kuş karnı gibi, kuyruğunu da horoz kuyruğu gibi meyilli yap diye emredildi. Kestiği ağaçları biçti. Demirden çiviler yaptı. Gerekli olan zifti hazırladı. Her şeyi kendisi yaptı. Bu işle üç yıl uğraştı. Kavmi de her ona uğradığında, karada gemi yapıyorsun. Onu nasıl yüzdüreceksin deyip, birbirlerine de, “şu deliye bak. Su üzerinde seyretmek için ev yapıyor. Hani su”, deyip alay ederlerdi (Köksal, 2017: c, 1, 94-95).

İslamî kaynaklarda geminin boyutlarıyla ilgili değişik rivayetler vardır. Tarihçi İbnu'l-Esir; gemi sac ağacından olup uzunluğu 80, genişliği 50, yüksekliği 30 zira' olduğunu söylediğini belirtmektedir. Katade ise, uzunluğu 300, genişliği 50, yüksekliği 30 zira' olduğunu söylemiş. Hasan Basri ise, uzunluğu 1200, genişliği 600 zira' ve üç katlı olduğu söylenmiş ama doğrusunu Allah bilir demiştir (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 56). İbn Kesir de Muhammed b. İshak'ın, Tevrat'tan rivayetle geminin sac ağacından yapıldığını, uzunluğunun 80, genişliğinin 50 zira' olduğunu, içinin ve dışının ziftle kaplandığını söylediğini, İbn Abbas'ın ise, uzunluğu, 1000, genişliği 50 zira' olduğunu söylediğini ama doğrusunu Allah bilir dediğini belirtmiştir (İbn Kesir, t.y: c, 2, 444).

İbn Kesir, tüm görüşlerin, geminin yüksekliğinin 30 zira' ve üç katlı olduğunda, her katının on zira' yükseklikte, alt katta hayvanların, orta katta insanların, üst katta da kuşların olduğunda, kapısının geminin yan tarafında olduğunda, üstünün kapalı ve mutfağının bulunduğu birleştiklerini belirtmektedir (İbn Kesir, t.y: c, 2, 444; bkz. Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 562). Ayrıca her katta küçük birer pencere bırakıldığı, geminin üç kapısının olduğu, üst katında su ve yiyecekler için dolaplar yapıldığı rivayeti de vardır (Köksal, 2017: c, 1, 96).

Razi, Hud: 37. ayetin tefsirinde, geminin yapımının iki veya dört yıl sürmesi ve ebadıyla ilgili rivayetleri zikredip, bunlar faydasız bilgilerdir dedikten sonra, ancak şunu biliyoruz ki, gemi, inanan müminlerin hepsini ve hayvanlardan birer çift alacak büyüklükteydi diye belirtmiştir (Razi, 1995: c, 6, 245). Yazır da, geminin ebadıyla ilgili rivayetleri verdikten sonra, ancak bu gibi tafsilata girmek faydasızdır. Çünkü doğrusunu tayin imkânsızdır. Fakat Kur'an'dan bilinen şu ki, bu gemi inananları, onların ihtiyaçlarını ve her hayvandan birer çift alacak ölçekte bir gemi olduğunu gayet iyi anlıyoruz. Bu geminin yelkenli değil, kazanı olan buharlı bir gemi olduğunu “faretennur” ibaresinden anlıyoruz demektir. Yani kaynayıp fışkıran bir itici güce haiz bir buharlı gemi anlaşıldığını söylemektedir (Yazır, 1971: 2780). Ancak bu ifadenin başka anlamlara geldiğini de ilerde göreceğiz. Yerbilimci Köksoy ise, Hz. Nuh dönemine yakın bir zamanda kullanılan teknelere kıyasla, bu geminin uzunluğu 15, genişliği 5, yüksekliği 3 metre dolaylarında olmalıdır. Çünkü o dönem tekneleri 6-7 metre uzunluğundaydı. Bu gemi de onların iki misli olsun. O dönem yelken bilinmiyor, kürek kullanılıyordu. Fakat Hz. Nuh rüzgâr enerjisinden istifadeyle gemisine yelken takmış olduğunu ileri sürmektedir (Köksoy, 2003: 80).

Köksal'ın bu fikrine katılmamız mümkün değildir. Çünkü hem inanan insanları ve hem de o insanlara yararlı olacağı kesin olan evcil hayvanlardan, yani büyük baş, inek, öküz, manda, deve, binek hayvanı eşek, at gibi, küçükbaş, koyun ve keçi ile kümes hayvanları, horoz tavuktan birer çifti ve bunların ihtiyacı olan yiyecekleri bu küçük tekneye sığdırmak mümkün olmasa gerektir.

Nitekim Köksoy'un alıntılar yaptığı ve kitabında da görüşüne yer verdiği R. Best ise, uzunluğu 60, genişliği 10, yüksekliği 6 metre olduğunu belirtmektedir. Köksoy bu değişik boyut yorumunu. Sumerlerde kullanılan ölçü birimlerinin neye eşit olduğunun bilinmemesinden kaynaklandığına bağlamaktadır (Köksoy, 2003: 81).

AnaBritanica ise geminin tarihçesini kısaca şöyle anlatır: “İnsanlar önceleri birleştirdikleri tomruklardan oluşturdukları salları su üzerinde yüzdürürlerdi. Daha sonra ağaç gövdelerini yontarak ilk kayık yapmışlar. Kısa kürekler kullanmışlar. Çok sonraları yelkenli yapmışlar. Girit'te yapılan kazılarda M.Ö. 5000'lere ait ve Akdeniz'in doğu kesimine açılacak genişlikte

gemilerin yapıldığını göstermiştir. M.Ö. 2800’lerde teknenin çaprazlama ve uzunlamasına dayanıklılığını artırmaya yönelik yeni birleştirme teknikleri (Karavela tipinde) geliştirilmiştir. Roma gemilerinin uzunluğu 30 metreyi aşıyordu” (AnaBritanica, 1994: c, 13, 204).

Bu anlatıma göre, öyle ölçüleri küçük bir geminin olmadığını gayet iyi anlaşıyor. M.Ö. 2800’lerde gemilerin hem boylarının uzatıldığını ve hem de genişletildiğini anlıyoruz. O zaman Hz. Nuh’un gemisi de, inanan insanları, hayvanları ve onların gıda ve içeceklerini alacak büyüklükteydi. Zaten bu gemi, zamanındaki gemilerden hem ebat ve hem de teknik olarak çok üstün olduğu muhakkaktır. Çünkü o, aynı zamanda Hz. Nuh’un bir mucizesiydi. Böyle olmasaydı, tufandaki fırtına ve dağlar gibi koca dalgalardan kurtulabilir miydi?

6.5.3.10. Tufanın Başlaması

Tufan: Arapça bir kelime olup “tavf, tavaf” kökünden gelmektedir. Fiil olarak bir şeyin etrafında yürümek, dönmek anlamına gelir. Tufan ise; insanı çevreleyen her olay ve her musibet demektir. Fakat bu kelime, Nuh kavminin o deryalar dolusu suda boğulmasıyla özdeşleşmiştir (İsfehani, t.y: 311-312). Tufan deyince hemen o olay hatıra gelmektedir. İbn Abbas, Said b. Cübeyr ve Katade tufanın yağmur anlamında olduğunu, Dahhak ise boğulma, bazıları da Hz. Aişe’den gelen bir rivayette de olduğu gibi, ölüm manasına geldiğini söylemişlerdir (Kurtubi, 1964: c, 13, 334). Bu görüşlerden hareketle tufan kelimesinin tüm bu anlamları içerdiğini söylemek daha doğru bir tanım olsa gerektir. Hem “tavaf” kelimesi ve hem de “tufan” kelimesi aynı anlamda dilimizde de kullanılmaktadır. Tufan deyince bizim hatırimıza uzun süre bol yağın yağmur, fırtına ve yağın yağmurdan dolayı her şeyi önüne katıp götüren seller gelir. Kâbe’nin etrafında yedi kez dönülmesine tavaf denilmektedir. Yani insanlar sel gibi Kâbe’nin etrafında dönmektedir.

İnanmayanlar Nuh (as) ve gemi inşasıyla alay ededursunlar, o emredildiği şekilde gemiyi yapıp bitirince, artık tufan başlamış oldu. Gök kapıları açılıp boşalıncasına yağın yağmur suları ile yerden pınarlar halinde fışkıran sular birleştiği zaman, Hz. Nuh, inanalar ile muhtemelen onların hayatını kolaylaştıracak evcil hayvanlardan birer çifti gemiye aldı. Ayetler bu konuyu şöyle belirtmektedir:

“Biz de göğün kapılarını dökülürcesine yağın bir yağmurla açtık. Yeryüzünü pınar pınar fışkırttık. Derken sular takdir edilmiş bir iş için birleşti. Biz Nuh’u çivilerle perçinli levhalardan oluşan gemiye bindirdik” (Kamer: 11-13).

“Neticede onlar zulümlerini sürdürürlerken tufan kendilerini yakalayiverdi” (Ankebut: 14).

Bu ayetlerden tufanın, gökten boşalıncasına yağın yağmur ile yerden pınarlar halinde fışkıran suların birleşmesiyle oluşan çok büyük bir su kütlesi olduğunu anlıyoruz. Bazıları, tufanın, Aşağı Mezopotamya’da vuku bulan bir sel baskını şeklinde olduğunu söylemektedirler. Ancak bu fikre katılmamız mümkün değildir. Çünkü hem Kitab-ı Mukaddes’te ve hem de Kur’an-ı Kerim’de açıkça gökten yağın yağmurla yerden pınarlar gibi fışkıran suyun birleşmesiyle oluşan büyük su kütlesiyle kâfirlerin helakinden bahsedilmektedir. Kaldı ki, selde gemi yüzdürmenin pek kolay olmadığı da bir gerçektir. Tabbara da bu hususu tasvir ederken, hem Kamer Suresi 9-14. ayetlerdeki belagat ve fesahate dikkat çekmiş ve hem de gökten yağmur yağdığını, ama bunun alelaide bir yağmur değil, azgın seller meydana getiren bir yağmur olduğunu söylemiştir. Ayrıca ayette, su kaynayan bir yeryüzü, yerin kaynakları veya gözeleri denilmeyip, “yeri de kaynaklar halinde fışkırttık” denilmiş. Buna ek olarak iki suyun birleşip bir su olduğu belirtilmiştir. Bu anlatımla işin vahametine dikkat çekilmiş olduğunu belirtmektedir (Tabbara, t.y: 87).

Ayette geçen “bimain munhemir (bardaktan boşalıncasına yağın yağmur)” anlamında olduğu, yerden pınar halinde su fışkırması ise bol su anlamlarına geldiği ve “kad kudir (takdir edilmiş)” ibaresinin de yer ve gök sularının eşit olduğu veya kâfirlerin işlerini bitirmek için birleştiği söylenmiştir. İbn Abbas’tan kırk gün yağmur yağdığına dair rivayet vardır. Ayrıca gök

suyunun kar gibi soğuk, yersularının da kaplıca suyu gibi sıcak olduğu da söylenmiştir (Kurtubi, 1964: c, 17, 131-132).

Tufanın; hem göğün kapılarının açılması, yani kesintisiz sağanak yağmurun yağması ve hem de yerden suyun fışkırması, yani tektonik hareketler sonucu yerin yarılması neticesinde suların fışkırması ve bu ikisinin birleşmesi sonucu olduğu da söylenmiştir. Bazıları, gökten yağmur indi, yerden sular fışkırdı. Bugünkü Arap Körfezi civarında deniz coştı. Akdeniz suları da yükseldi. Öyle ki, bu sular birbirine kavuştu. Bütün bölge sular altında kaldı ve buralardan etrafa taşıdı demişlerdir ((Şakir, 1995: 53). Ayrıca Mezopotamya’da bulunan Fırat ve Dicle başta olmak üzere tüm ırmak ve çayların taşıdığı, Hint Okyanusu yüksek basınç merkezinden, Basra alçak basınç merkezine doğru şiddetli hava akımlarının (antisiklon) etkisiyle denizin kabardığı da ileri sürülmüştür (Dartma, 2009b: 164).

Bu son iddiaya katılmamız mümkün değildir. Çünkü bu iddiada bol yağın yağmurdan bahsedilmiyor. Bol yağmur yoksa nehirler nasıl taşıyor ve her tarafı kaplayan kocaman su kütlesi nasıl oluşuyor? Denizin kabarması, yani bir tsunami de tufan olayında bahsedilen vahamette olamayacağı kanaatindeyiz.

Ayetlerde tufanın başlaması ve gemiye binmeleri şöyle anlatılmaktadır: “Nihayet emrimiz gelip, tandır kaynamaya başlayınca (sular coşup taşınca) Nuh’a dedik ki: “Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki ailen ile iman edenleri ona bindir.” Ama onunla beraber sadece pek az kimse iman etmişti. (Nuh), “Binin ona. Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah’ın adıyladır. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi” (Hud: 40-41).

“Bizim emrimiz gelip de tandır kaynamaya başlayınca, (sular coşup taşığında Nuh’a) dedik ki: “Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri aleyhinde daha önce hüküm verilmiş olanlardan başka aileni gemiye al ve zulmeden kimseler hakkında bana hiç yalvarma! Şüphesiz onlar suda boğulacaklardır. Sen ve beraberindeki kimseler, gemiye bindiğiniz zaman: “Bizi zalim kavmin elinden kurtaran Allah’a hamd olsun” de” (Mü’minun: 27-28).

İki ayet de aynı olayı anlatılır ama birebir tekrarlanmaz. İlk ayette, Hz. Nuh’a, gemiye ailen ile inananları al hususu ile inananların çok az olduğu belirtilmişken, ikinci ayette ise, hakkında boğulma emri verilenler hariç aileni gemiye al, zalimler hakkında yalvarma deniliyor. Burada aileden maksat, sadece çocukları olmayıp tüm inananlar kastedilmiştir. Çünkü inananlar da Hz. Nuh’un ehli sayılır. Ayrıca bu ayette olay daha topluca anlatılmaktadır. Yine birinci ayette, geminin Allah’ın koruması altında olduğu belirtilmiş. İkinci ayette ise, kendilerini zalim kavimden kurtardığı için Allah’a hamd ve şükretmeleri istenmiştir. Kısacası bu iki ayet, aynı olayın değişik yönlerine işaret etmektedir.

Yazır da, bu ayetlerde geçen “faretennur” ve “feveran” ibarelerini şöyle açıklamıştır: Tennur: Sözlükte kapalı ocak ve fırın anlamlarına gelir. Bu kelime dilimize tandır olarak geçmiştir. Ezheri ise, kelimenin “tennar” olduğunu ve Arapçaya “tennur” olarak geçip Arapçalaştığını söylemiştir. Feveran ise; Kuvvetle kaynamak ve fışkırmak demektir dedikten sonra, biz, gemiden bahsedilirken, ocak feveran edip yükleme emri verildiğinde, bu geminin harekete hazır olduğunu ve onun bir vapur olduğunu anlamada hiç tereddüt etmeyiz. Fakat vapur görmemiş olanlar, “acaba bu ocak feveranı ne demek” deyip anlamamaları mazur görülür demiştir (Yazır, 1971: 2780-2781). Tabbara da “faretennur”un, geminin kazanı kaynadığı vakit demek olduğunu savunmaktadır (Tabbara, t.y: 80). Böylece o da buharlı bir gemi olduğuna işaret ediyor demektir. Fakat “ve faretennur (tandır kaynamaya başlayınca, sular coşup taşınca)” ibaresini müfessirler farklı yorumlamışlardır. Şöyleki:

Denildi ki, Hz. Nuh’un evi Kufe’de idi. Evinde bir tandır vardı. Bu tandır Hz. Âdem’den kalmıştı. Bu tandır su ile kaynayınca tufanın başladığı anlaşıldı. Tandırda suyun kaynadığını gören eşi gelip Hz. Nuh’a haber vermişti (Taberi, t.y: c 1, 113; Zemahşeri, 1997: c, 3, 186; Razi, 1995: c, 6, 346). Yine denilmiştir ki, “tandırın kaynaması” Allah ile peygamberi arasında bir işaret. Yani tandır kaynayınca, Hz. Nuh ve beraberindekiler ile alınacak hayvanların gemiye

binme zamanının geldiğini bildiren işaretledi (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 56). Razi, bazılarının da Hz. Nuh'un yanında yerden suyun fışkırması anlamına geldiğini söylediklerini, ancak "tennur"u yeryüzü değil de, asli anlamı olan tandır olarak almanın akla ve mantığa aykırı tarafının olmadığını ve tandırdan suyun kaynamasının da tufana işaret olduğunu söylemiştir (Razi, 1995: c, 6, 346-347). Bazıları da bu tandırın Hz. Havva'ya ait olduğunu, ondan Hz. Nuh'a kaldığını söylemişlerdir. Ayrıca diğer rivayetlerde olduğu gibi, tandırın kaynadığını Hz. Nuh'a haber verenin eşi olduğunu belirtmişlerdir (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 56). Kadı Beydavi de, "fevr", suyun tencerede kaynadığı gibi kaynaması anlamına gelir. Tennur ise ekmek tandırı demektir. İlk kaynama orada başladı. Bu tandırın Kufe Mescidi'nin yerinde olduğu, bazıları Cezire'de bulunan Şam yakınlarındaki Aynu'l-Verd'de olduğu, bazıları da "tennur"un tüm yeryüzü olduğunu ve yerden suyun kaynar gibi fışkırması demek olduğunu söylediklerini" belirtmektedir (Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 561). Kurtubi ise, "tennur" hakkındaki görüşleri yedi maddede toplamıştır:

- a. İbn Abbas, İkrime ve Zühri'den gelen rivayete göre yeryüzü demektir. Araplar yeryüzüne tennur da demektedirler.
- b. Ekmek pişirilen tandır demek olup taştan yapılmış ve Hz. Havva'ya aitti. Ondan Hz. Nuh'a ulaştı.
- c. Hasan'dan gelen rivayete göre ise, gemide su toplanan yer, geminin su deposu demektir.
- d. Hz. Ali'den gelen bir rivayete göre fecrin doğuşu, sabahın aydınlığıdır.
- e. Hz. Ali ve Mücahid'den gelen rivayette, bu tandır Kufe Mescidi yerindeydi. Mücahid, Hz. Nuh'un gemiyi Kufe Mescidi yerinde yapmış olduğunu, tandırın da sağ girişte bulunduğunu söylemişlerdir.
- f. Katade'den gelen rivayete göre yerin en yüksek yerleri, tepe ve dağları demektir.
- g. Cezire'de "Aynu'l-Verde" denilen bir çeşmedir. İkrime ve Mukatil ise, burada bulunan Hz. Âdem'in tandırıdır demişlerdir. İbn Abbas da Hz. Âdem'in tandırı Hint'teydi demiştir (Kurtubi, 1964: c, 9, 33-34; bkz. Taberi, 1995: c, 12, 25; Zemahşeri, 1997: c, 3, 186; Razi, 1995: c, 6, 347; İbn Kesir, t.y: c, 2, 445; Yazır, 1971: 2781-2782).
- h. İş kızıştı, şiddetlendi anlamındadır, savaş kızıştı denildiği gibi. (Rıza, 1990: 12, 59; Yazır, 1971: 2782).

Yukarda da belirttiğimiz gibi Yazır, bu geminin buharlı olduğunu söylüyor. Bu görüşüne delil olarak da gemideki su deposu denilmesi görüşünün, hemen hemen gemi kazanını andırdığını söyleyerek şu şekilde devam etmektedir: "Tennur"un bir ocak olması, gemideki bir kazan olmasına mâni değildir. Bu görüş cumhurun bir ocak olduğu görüşüyle çelişmez. Gemiye ait bir tennur olması zahiren anlaşılan bir husustur. Bunun Hz. Nuh'a ait bir gemide olması da ters düşmez. Çünkü bu onun bir mucizesidir. Ancak o dönem böyle bir vapur nasıl yapılabilirdi? Yapılmışsa bu sanat unutulur muydu gibi şüphelerin akla gelebildiğini ama başlangıçta bulunup sonradan kaybolan birçok teknoloji örnekleri tarihte olmuştur. Ayrıca ayette "Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu" (Hud: 42) denildiğinden, dağlar gibi dalgalar arasında yüzüp gidecek geminin, harikulade bir gemi olması, alelade yelkenli bir gemi sanılmasından daha yakın bir görüştür" (Yazır, 1971: 2782). Köksoy, geminin buharlı oluşuna karşı çıkıyor ve geminin tahta ve çivilerden yapılması, su almaması için içi ve dışının ziftlenmesi, üstünün kapalı olması, kapı ve penceresinin bulunması, o gün için büyük bir mühendislik ve teknoloji harikasıydı. Kutsal kitaplar bu harika gemiyi, Allah'ın nezaretinde ve Allah'ın vahyine göre yapıp gerçekleştiğini söylediklerini belirterek, suyun yerden kaynamasını ise, yağın yağmurlar sebebiyle yer altı su tabakası yükselmiş ve vadi tabanlarından, yamaçlardan fışkırmıştır demektir (Köksoy, 2003, 207-209).

Gerek Kitab-ı Mukaddes'te ve gerekse Kur'an-ı Kerim'de tufan olayı anlatılırken, önce yağmurların yağdığı ve sonra yerden suların fışkırdığı şeklinde değil, ikisinin aynı anda başladığını ve iki suyun birleşmesiyle kocaman bir su kütlesi oluştuğu şeklinde belirtilir. Kavmin helaki de bu ikisinin birleşmesiyle olmuştur. Zaten tufan, Allah'ın cezalandırmasıydı. Allah her şeye kadirdir ve dilediğini, dilediği zaman yaratır. Nitekim ayette, “Gemi, inkâr edilen kimseye (Nuh'a) bir mükâfat olarak gözetimimiz altında yüzüyordu” (Kamer: 14) buyrulmaktadır.

Allah, inanmayan, azgınlık ve zulümde sınır tanımayan Nuh kavmini helak ederken, Hz. Nuh ve onun getirdiği ilahi mesajı kabul edenleri ise, her yeri dolduran azgın sulara ve dağ gibi dalgalara rağmen kurtararak mükâfatlandırdığını belirtiyor. Bu da bize, peygamberler ve inananlar, başta büyük eziyet ve sıkıntılar çekseler bile, nihayetinde hem bu dünyada ve hem de ahirette kazançlı çıkanların onlar olduğunu göstermektedir.

6.5.3.11. Gemiye Binenler ve Binmeyenler

Allah, inanmayan azgın kavmi cezalandırırken, inananları da kurtarmıştır. Eski kavimlerde bu hep böyle olmuştur. Tufan olayında da inananların kurtulması sünnetullah gereğidir. Zaten ayetlerde bu durum açıkça belirtilmiş ve gemiye binenlerin Hz. Nuh ve ona inanan ailesi ile diğer müminler olduğu açıkça zikredilmiştir. Şöyleki:

“Nihayet emrimiz gelip, tandır kaynamaya başlayınca (sular coşup taşınca) Nuh'a dedik ki: “Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki ailen ile iman edenleri ona bindir.” Ama onunla beraber sadece pek az kimse iman etmişti. (Nuh), “Binin ona. Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi” (Hud: 40-41; bkz. Mü'minun: 27-28).

Tevrat'ta gemiye binenlerin Hz. Nuh, eşi, üç oğlu ve üç gelini olmak üzere sekiz kişi olduğu açıkça belirtilirken (Bkz. Tekvin: 6/10; 7/7), Kur'an detaylara girmiyor. Yani gemiye binenlerin kimliklerinden, sayısından ve gemiye alınan canlıların neler olduğundan bahsetmiyor. Ancak bazı İslam âlimleri, çoğunlukla Tevrat ve İsraili kaynaklardan gelen rivayetlerin etkisiyle sayı belirtmiş ve hayvanların neler olduğunu söylemişlerdir. Taberi, inananların az olduğunu ve gemiye binen bu müminlerin 40 erkek ve 40 kadın olmak üzere toplam seksen kişi olduğunu söylemiştir (Taberi, t.y: c, 1, 112). İbn Kesir ise, İbn Abbas'tan 80, Ka'bu'l-Ahbar'dan 72 rivayetleri geldiğini, kimi 10 kişi olduğunu, bazılarının ise, Hz. Nuh, üç oğlu ve dört kadın olduğunu söylediklerini belirtmiştir. Ayrıca bitkilerden de çiftler alındığını, gemiye alınan vahşi hayvanların diğer hayvanlara zarar vermemeleri için, Allah'ın vahşi hayvanlara hastalık verip kendi hallerine düşüklerini ve daha nice garip rivayetlere başvuranların olduğunu söylemektedir (İbn Kesir, t.y: c, 2, 445; bkz. Taberi, t.y: c, 1, 114-116; Zemahşeri, 1997: c, 450; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 56; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 229).

Katade, tufan zamanı çocukların olmadığını, çünkü 40 veya 70 yıl kısırlaştırılmış olduklarını söylerken, Hasan ve Ebu'l-Aliye ise, tufan zamanı çocuklar vardı. Ancak Allah onlara azap etmemek için önce çocukları azap etmeden helak etmiş, sonra da diğerlerini azapla yok etmiş demişlerdir (Kurtubi, 1964: c, 18, 312).

Biz böyle bir yoruma gerek olmadığını düşünmekteyiz. Eğer tufan zamanı çocuklar vardıysa, onlar da ana ve babaları ile helak olmuşlardır. Eğer çocuklar daha sorumluluk taşıyacak yaşta değildi denilirse, buna cevabımız şudur: Evet bu doğrudur. Allah ebeveynlerine azap eder ama çocuklara yapmaz. Ancak bu, çocukların ölmeyeceği anlamına gelmez. Nitekim çocuklar da, bebeler de ölüyorlar. Kaldı ki, bir depremde, bir su baskınında veya benzeri bir tabii afette Allah çocukları ayırıyor mu? Hayır. Tabii afetlerde nice bebe ve çocuk ölmüştür. Bu da onun gibi bir durumdur, çocuklara azap değildir. Zaten İslam âlimlerinin büyük kısmı, kâfir çocuklarının da azap görmeyeceğini söyleyerek şu ayeti delil göstermişlerdir: “Biz, bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz” (İsra: 15). Ayette Allah, peygamber göndermediği, ilahi vahyin ulaşmadığı akıl ve baliğ insanlara azap etmezken, daha sorumluluk yaşına gelmemiş çocukların azap görmesi nasıl kabul edilebilir ki, demişlerdir (Ali el-Kari, 1981: 130).

Hız. Nuh'un kavminden ne kadar kâfir varsa, onların hiçbirini gemiye binmedi. Çünkü Allah, azgınlıklarının cezası olarak suda boğulmalarını kararlaştırmıştı. Bu kâfirler arasında Hz. Nuh'un iman etmeyen oğlu Yam ile Hz. Nuh'un iman etmeyen karısı da vardı.

Tarihçi Mes'udi, gemi bittiğinde Hz. Cibril'in³⁷ ona, Hz. Âdem'in tabutuyla geldiğini, gemiye 19 Mart Cuma günü bindiklerini ve gemide beş ay kaldıklarını söylemiştir (Mes'udi, 1997: c, 1, 48).

Bu da İsrailiyattandır. Çünkü Tevrat'ta tufan olayının tüm yeryüzünü kapladığı söylenmektedir. Bu nedenle Hz. Âdem'in na'sının kurtarılması düşünülmüştür denebilir. Fakat Hz. Nuh'un kendilerine dua ettiği ana ve babasının na'sını gemiye taşıdığına dair hiçbir rivayet yoktur. Bu nedenle onların mezarları da suyun altında kaldığı kesin gibidir. Bu da Hz. Âdem'in na'sının gemiye taşındığı rivayetin sorunu olduğunu göstermektedir. Kaldı ki tufan, inanmayan kavmi cezalandırmak içindi. Neden tüm dünyayı kapsasın ki?

6.5.3.12. Gemiye Alınan Canlılar

Tevrat'ta, Hz. Nuh'a yeryüzündeki tüm hayvan türlerinden, temizlerinden yedişer, kirlilerinden ikişer çift alması söylenir (Bkz. Tekvin: 16/19-20; 7/2-3, 14-15). Çünkü Tevrat tufanın umumi olduğunu, bütün dünyayı kapladığını ve suların en yüksek dağdan bile 15 zira' yükseldiğini söylemektedir. Böylece bütün hayvanların kurtarılması için, gemiye birer çiftin alınması gerekir.

Kur'an'da, tufanın umumi olduğuna dair bir işaret yoktur. Ayrıca Kur'an, Allah'ın peygamber göndermediği hiçbir kavmi cezalandırmayacağını belirtmiştir. Bu hususu ilerde gelecek olan "tufan umumi miydi, yoksa bölgesel miydi" konusunda daha geniş olarak ele alınacağından burada detaya girilmeyecektir. Peygamber gönderilen kavim ise, Nuh kavmiydi. Sadece bu nedenle dahi tufan genel değildi diyebiliriz. Ayetlerde ise, gemiye her cins canlıdan erkekli-dişili birer çift alınması emredilmiştir (Bkz. Hud: 40; Mü'minun: 27).

Ayette her cins canlıdan bir çift alınması ibaresinden, Muhammed Esed ve Sarıkçıoğlu'nun da belirttiği üzere, Kitab-ı Mukaddes'teki gibi yeryüzündeki bütün hayvanlardan değil, çünkü bu sürede tüm hayvanları toplamak çok zor olsa gerektir. Bu nedenle, Hz. Nuh'un hâlihazırda elinde bulunan evcil hayvanları aldığını anlamak isabetli olur (Esed, 1999: 432/63-64 nolu dipnot; Sarıkçıoğlu, 1996: 200). Gerçi Taberi, Hz. Nuh'un, "gemiye her cinsten bir çift al" emrini alınca, "ya Rabb! Ben bunları nerede bulurum? Kimi çölde, kimi havadadır deyince, Allah, "onların hepsini yanına getiririm" dediğine dair bir rivayeti nakleder (Taberi, t.y: c, 1, 115). Fakat bunun da bir İsrailiyattan öteye geçmediği kanaatindeyiz. Kaldı ki, bu kadar hayvanı alacak gemi nerede? Çünkü Tevrat'ın verdiği gemi boyutuna bu kadar hayvan sığdırmak mümkün değildir. Eyüp Ay ise, "Ekoloji ilminin yeryüzündeki canlıların dağılımları hakkında tespit ettiği doğrular vardır. Bu da bir bölgede sadece oraya uyum sağlayan ve sadece orada yaşayabilen hayvan türleri mevcut olduğunu, bundan da anlaşılan Mezopotamya'da hayatlarını devam ettirebilen hayvanlardan birer çift al anlamında olduğunu anlıyoruz. Çünkü Hz. Nuh'un sular kaynayıp coştığında o kadar canlıyı almak için ne bekleyecek zamanı ve ne de onları içine alacak ve buna dayanacak gemi tekniğine sahipti" demektedir (Ay, 1996:195).

Biz de Hz. Nuh ve beraberindekilerin ihtiyaç duyduğu ve kendilerine yararlı olacak evcil hayvanları alındığını düşünmekteyiz. Çünkü tufandan sonra Hz. Nuh ve beraberindekiler hayatlarına kaldıkları yerden devam edeceklerdi. Onların elbette öküz, inek, koyun, keçi, deve, at, eşek ve kümes hayvanlarına, belki kedi, köpek gibi hayvanlara ihtiyaçları vardı. Allah, o hayvanları alıp hayatlarına devam etmelerini istemişti.

Biz, Hz. Nuh karşısında neden kral gibi bir otoritenin olmadığını daha önceden belirtmiştik. Ancak bazı İslam tarihi kaynaklarında bir kralın olduğundan ve Nuh (as) ile aralarında bir konuşmanın geçtiğinden bahsedilir. Biz bu konuşmanın doğru olduğuna

³⁷ Cebrail adlı büyük meleğin isimlerinden biri de Cibril'dir (yazarın notu).

inanmamakla beraber, böyle bir rivayetin de olduğunun bilinmesi bakımından sunmak istiyoruz: “Hz. Nuh ve beraberindekiler azıklarını alıp gemiye binince, bunu haber alan kral Dermesil, atlı adamlarıyla birlikte gemiyi yakmak için gelmiş. Gelenlerin arasında Hz. Nuh’un iman etmeyen oğlu Yam (Tevrat’ta Kenan diye geçer) da vardır. Kral Hz. Nuh’a, gemiyi yüzdürecek su nerede? Çabuk inin gemiyi yakacağım demiş. Hz. Nuh ona, Allah’a karşı gelmekten sakın, kibrini artırma, gel Müslüman ol, su tam bulunduğu yere gelecek diye cevap vermiş. Kral Hz. Nuh’la konuşurken, bir adam gelmiş ve bir kadının tandırından su kaynadığı haberini vermiş. Kral ise, tandırdan su fişkıramayacağını söyleyerek, haberi teyit için bir haberci göndermiş. Nuh (as) ona, sana yazıklar olsun. Bu ilahi gazabın işaretidir. Rabbim bana böyle bildirdi. Yerden, senin atının ayaklarının altından su fişkıracak demiş. Kral atını durduğu yerden sürünce, ayaklarının altından su fişkırdığını görmüş. Başka yere sürmüş. Oradan da su fişkırmaya başlamış. Gönderdiği haberci de, tandırdan kaynayan suların çoğaldığını haber vermiş. Bunun üzerine kral ailesini alıp, kendinden önceki kral olan babası Mahvil’in dağda yapıp erzak doldurduğu sığınağa doğru gitmeye başlamış ama dağdan yuvarlanan taşlar onlara müsaade etmemiş. Tabii ki sonunda diğerleri gibi onlar da helak olmuşlar. Kral Mahvil’in bu hazırlığı, herkesin tufanın olacağına inandığını ama zamanını bilmediklerini göstermektedir (Köksal, 2017: c, 1, 98-99).

6.5.3.13. Hz. Nuh’un Oğluyla Diyalogu

Kur’an-ı Kerim’de Hz. Nuh’un iman etmeyen oğlu ile karısının helak olduğu açıkça belirtilir. Gemiye alınanlar ise, Hz. Nuh, aile efradı (ehli) ve inananlar idi. Nitekim şu ayette bu husus açıkça belirtilmiştir: “Bir de kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki ailen ile iman edenleri ona bindir” (Hud: 40)

Hz. Nuh, sular kaynayıp coşunca, yani iş kızışıp sular yükselmeye başlayınca, gemiye binmeyip uzakta duran oğluna seslenmiş. Tevrat’ta. Hz. Nuh’un inanmayan bir oğlunun olduğu ve Hz. Nuh’la karşılıklı konuştuklarına dair bir bilgi yer almaz. Kur’an’da adı geçmemesine rağmen, İslami kaynaklarda bunun adının Yam (veya Kenan) olduğu belirtilir. Ayette; “Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nuh, ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna, “Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcılarla birlikte olma” diye seslendi” (Hud: 42) diye buyrulmaktadır.

Nuh (as) gemiye binmeyip bir köşeye çekilen oğluna, bir baba şefkatiyle “yavrucuğum” diye seslenip gemiye binip kurtulmasını ister. Hz. Nuh tüm kâfirlerin helakini isterken oğlunu neden gemiye çağırıyor diye bir soru hatıra gelebilir. Aşağıda genişçe açıklayacağımız üzere, ya baba şefkatiyle hala zaman geçmemiş gel iman et ve sen de kurtul düşüncesindeydi veya Hud: 40. ayette, “ailen gemiye bindir” ifadesinden dolayı çağırdı veyahut da Yam’ı mümin sanıyordu. Onun münafık olduğunu bilmiyordu.

Hz. Nuh’un oğlu şöyle cevap verdi: “Ben, kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınacağım” dedi. Nuh, “Bugün Allah’ın rahmet ettikleri hariç, O’nun azabından korunacak hiç kimse yoktur” dedi. Derken aralarına dalga giriverdi de oğlu boğulanlardan oldu” (Hud: 43).

İslami kaynaklardaki adını kullanacak olursak Yam, Allah’ın inkârcıları cezalandırmak üzere bu tufanı gönderdiğini anlamamıştır. Çünkü hala dağlara sığınarak kurtulacağına inanıyor. Yani cahil ve basiretsiz biridir. Nihayet bir dalga Yam’ı yutmuş ve o da boğulanlardan olmuştur.

Nuh (as) aynı zamanda bir babadır. Oğlunun boğulmasına ve ebedi cehennemlik olmasına çok üzülmüş ve Hud: 40 ve Mü’minun: 27. ayetlerinde, Hz. Nuh’a verilen “ailen ile iman edenleri ona bindir” emrine sarılarak Cenab-ı Allah’a şöyle yalvarmıştır: “Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin” (Hud: 45).

Nuh (as) Allah’a yalvarırken bu vaadi dile getirip boğulan oğlunun da ailesinden olduğunu, Allah’ın vaadinin de gerçek olduğunu ama oğlunun neden bu vaadin kapsamında olmadığını anlayamamış. Burada Hz. Nuh’u bir baba olarak düşünelim. Babanın evlada şefkatini, ancak

ebeveyn olanlar bilebilir. Bu şefkati anlatmak çok güçtür. Buna rağmen Allah'ı, hükmedenlerin en iyisi olduğunu söylemiştir. Allah ona;

“Ey Nuh! O, asla senin ailenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim” dedi” (Hud: 46).

Cenab-ı Allah, Hz. Nuh'a, boğulan oğlunun kurtarılacak aile fertlerinden olmadığını, dolayısıyla verilen vaat kapsamına girmediğini bildirmiştir. Çünkü kurtarılacak aile fertlerinin müminler olduğunu, onun ise iman etmeyip küfürde kalarak doğru olmayan bir iş yaptığını belirtmiştir. Ayrıca Yüce Allah onu, oğlun hakkında bir bilgi sahibi olmadığını, yani işin iç yüzünü bilmediğin bir konuda benden talepte bulunma. Aksi takdirde bilgisizlerden olursun diye uyarmıştır. Hz. Nuh hatasını anlamış ve affını isteyerek şöyle yalvarmıştır: “Rabbim! Şüphesiz ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan, şüphesiz ziyana uğrayanlardan olurum” dedi” (Hud: 47).

Hz. Nuh'un bu yalvarışı karşılık buldu ve Allah ona şöyle seslendi: “Ey Nuh! Sana ve seninle birlikte bulunanlardan birçok ümmete bizden esenlik ve bereketlerle (gemiden) in” Hud: 48).

Hud: 46. ayette geçen “o, asla senin ailenden değildir” ifadesi hakkında müfessirlerin değişik yorumları vardır. Cumhur (İslam âlimlerin çoğu), “o, senin ailenden (ehlinden) değildir” ifadesinin; “o, senin dininden değildir” anlamında olduğunu söylemişlerdir. Bu da bize, akrabalığın kanla değil, dinle olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, müminle kâfir arasında yakın bir dostluk, sırdaşlık olamaz demişlerdir. Bazıları da Hz. Nuh'un, oğlunu mümin bildiğini, oysa onun münafık olduğunu söylemişlerdir. Bir kısmı da Hz. Nuh'un üvey oğlu olduğunu, yani eşinin oğlu olduğunu söylemişlerdir. Hatta “onun” anlamına gele “hu” zamirinin aslında dişili gösteren “ha” zamirinin kısaltılmış hali olduğunu söylemişlerdir. Çok az bir kısmı da iman etmeyen çocuğun gayrimeşru olduğunu, hanımı, Hz. Nuh'a ihanet ettiğini söylemişlerse de İslam âlimlerinin kahir ekseriyeti, bu görüş sahiplerinin, peygamber eşlerine zina isnat etmeleri sebebiyle Allah'ın gazabını üzerlerine çekeceğini belirterek şiddetle karşı çıkmışlardır. Hâlbuki karısının ihaneti din konusundaydı. İbn Abbas'tan gelen “hiçbir peygamber eşi, peygamberi aldatmamıştır” rivayeti de karısının ihanetinin din konusunda olduğu görüşünü doğrulamaktadır (Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 563-564; bkz. Taberi, 1995: c, 12, 30-31; Kurtubi, 1964: c, 9, 45-46; İbn Kesir, t.y: c, 2, 448).

Biz de ihanetin din konusunda olduğunu, zinhar eşini aldatma olmadığını düşünmekteyiz. Zaten Kur'an, inkâr edenlere, Hz. Nuh'un karısı ile Hz. Lut'un karısını örnek vermiştir (Bkz. Tahrim: 10). Konuyla ilgili detaylı bilgi, bu bölümden sonra gelecek olan “Hz. Nuh'un Karısının İhaneti” başlığı altında verilecektir.

Tüm bu açıklamalardan sonra görüş ve kanaatimiz ise şöyledir: İman etmeyen oğlu, Hz. Nuh'un öz oğlu olduğu için, baba şefkatiyle Allah'a, o da benim ailemdendir. Sen ise ehlimi kurtaracağımı söylemiştin diyerek yalvarıyor. Bilgisinin olmadığı husus ise, ya oğlunun iman etmemesi sebebiyle kurtulan aile fertleri arasında olmadığı veya çok zayıf bir ihtimal onu mümin sanmasıydı. Zaten Allah kendisini uyarınca, hemen affını diledi ve yalvarmaktan vazgeçti. Fakat Hz. Nuh, karısı için Allah'a yalvarmamıştır. Çünkü onun iman etmediğini çok iyi biliyordu. “O, asla senin ehlinden değildir” ifadesinin açıklaması, kendisinden sonra gelen “onun yaptığı iyi olmayan bir iştir” ifadesiyle, kötülük işlediğini, Allah'a değil, putlara taptığını belirterek, iman etmediği için aile fertlerinden biri olmadığı anlamındadır. İman edenler, kan bağı olmasa bile Hz. Nuh'un ehlindendir. İman etmeyen de öz oğlu bile olsa, Nuh (as)'ın ehlinden değildir. Böylece Allah'ın kurtarmayı vaat ettiği aile fertlerinin arasında yer almamaktadır. Demek ki, iman etmedikçe, peygamber oğlu veya karısı olmak bir anlam ifade etmiyor ve onları azaptan kurtaramıyor. Kişi kendi yaptıklarıyla sevap veya ceza görür. Kimse onu kurtaramaz, peygamber bile. Nitekim İbn Abbas, Urve, İkrime, Yakub, Kisai gibi âlimler, “iyi olmayan iş işledi” ifadesinden maksadın, Hz. Nuh'u tekzip edip (yalanlayıp) küfrüne devam ettiği anlamındadır demişlerdir (Kurtubi, 1964: c, 9, 46). Hz. Nuh'un değil, karısının oğlu olduğu gibi zorlama

yorumlara gerek olmadığı kanaatindeyiz. Ayetten doğrudan anlaşılan manayı almanın daha uygun olduğunu düşünmekteyiz.

Hız. Nuh ve oğluyla ilgili bu ayetler bize, esas akrabalık ve dostluğun din bağıyla olduğunu göstermektedir. Buna en güzel örnek ise, Hız. Peygamber (sas)'ın, hiçbir kan bağı olmayan ve Sasani topraklarından gelen Selman-ı Farisi adlı sahabeyi kendi ailesinin fertlerinden sayması (Bkz. Zebidi, 1972: c. 3, 17 ve devamı), öz amcası Ebu Leheb'i ise lanetlemesidir (Bkz. Leheb Suresi). Mekkeli Muhacirlerle Medineli Ensarı kardeş yapması, Bedir Savaşı'nda Muhacirler, müşrik ordusunda bulunan kardeşleri, babaları, oğulları ve akrabalarıyla çarpışırken, onların en büyük desteği Medineli Ensar kardeşlerinden alması bu ilkenin en güzel örneklerindendir. Yine Kur'an, "Müminler ancak kardeşlerdir" (Hucurat: 10) diyerek inananların kardeş olduğunu belirtmiştir. Ayrıca din kardeşliği hususunda çok sayıda hadis-i şerif de vardır.

Hız. Nuh'un oğlu ve karısının yaptıklarını görünce, A. Lütfi Kazancı'nın da dediği gibi, hiç kimsenin bir başkasını, yaptıkları kötü şeyler sebebiyle, "çocuğunu terbiye edemedi, ailesine sahip çıkamadı" gibi ifadelerle kınama ve ayıplama hakkı yoktur. Eğer elinden geliyorsa, o kişiye yardım etmelidir. Ona da gücü yetmiyorsa, ıslahı için dua etmesi gerekir (Kazancı, 2014: 125).

6.5.3.14. Hız. Nuh'un Karısının İhaneti

Devletler, dış müdahalelerden çok içerdeki beşinci kol faaliyetlerinden, algı operasyonlarından, yalan haberlerden etkilendiği gibi, insanlar da, aileler de, içindeki düzensizlikten, birlik ve beraberliğin bozulmasından, aile sırlarının ifşasından çok etkilenir. Bir peygamberin ailesinden birinin ona karşı olması, hele hanımının kâfirlerle iş tutması çok daha yıpratıcı bir ihanet olur. Nitekim Kur'an-ı Kerim, iki yüce peygamberin eşlerini örnek vererek bizi bu ihanete karşı uyarmaktadır.

"Allah, inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lut'un karısını örnek gösterdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kişinin nikâhları altında bulunuyorlardı. Derken onlara hainlik ettiler de kocaları, Allah'ın azabından hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara, "haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!" denildi" (Tahrir: 10).

Müfessirler, ayette geçen "hainlik" ifadesinin, bu iki kadının, kocaları olan peygamberlerin dinini kabul etmeyip kavminin batıl dini üzere olmaları anlamına geldiğini söylemişlerdir. Taberi de, bu iki kadının ihanetinin, iffetsizlik değil, dine girmemeleri olduğunu, Hız. Nuh'un karısının halka, Nuh (as) hakkında, o delidir ve o yalancıdır diyerek, Hız. Lut'un karısının da iman etmeyip, Hız. Lut'un gizlediği misafirleri halka haber vererek ihanet etmiş olduklarını söylemiştir. Nitekim İbn Abbas'tan gelen bir rivayette, o ikisinin ihanetinin, onların başka din üzerinde olmalarıdır. Hız. Nuh'un hanımı, dine girenleri kavmin zorbalarına haber verirdi. Lut (as)'ın hanımı ise, eve gelen misafirleri, çirkin işlerini yapsınlar diye şehir halkına haber verirdi denilmiştir (Taberi, 1995: c. 28, 109; Kurtubi, 1964: c. 18, 202; Yazır, 1971: 5131).

Kurtubi'nin de dediği gibi, bu iki kadının durumu, peygamberlerin bile iman etmeyen eşleri için ne dünyada ve ne de ahirette azaba karşı bir şey yapamayacaklarını gösteriyor. Bu aynı zamanda, "bize Muhammed şefa'at eder, kurtuluruz" diyen müşriklere de bir reddiyedir ve onların söylediklerinin hiçbir kıymetinin olmadığını göstermektedir (Kurtubi, 1964: c. 18, 202; bkz. Kadı Beydavi, 1418: c. 2, 532; Yazır: 1971, 5131). Yazır, Hız. Nuh'un karısının isminin "Vaile", Hız. Lut'un karısının isminin de "Vahile" veya "Valihe" olduğunu söylemektedir (Yazır, 1971: 5131).

Biz de bu iki kadının, kocaları olan peygamberlerin dinine girmeyip kâfir kaldıklarını ve kocaları ile inananlar aleyhine beşinci kol faaliyeti yürüttüklerini, gizli kalması gereken hususları, azgın ve zorbalara söylediklerini, peygamberlere karşı olan batıl cephede yer alarak ihanet ettiklerini düşünmekteyiz.

Yine bu ayetten çıkaracağımız ders, Allah Teâlâ'nın seçtiği ve dört büyük melekten de yüce kıldırdığı peygamberler bile, iman etmeyen hanımları ve çocukları için bir şey yapamadıklarıdır. Ne onları bu dünyadaki felaketten ne de ahirette karşılaşacakları daimî azaptan kurtarabilirler. Çünkü kişi ancak yaptıklarının karşılığını görür. Bir başkası onu asla

kurtaramaz. Bu nedenle onu ne bir şeyh, ne bir kanaat önderi ve ne de bir âlim kurtarabilir. Ancak iman eder, salih (iyi) amel işlerse kurtulur. Nitekim şu iki ayet bu dediklerimizi özetlemektedir: “İnsan için ancak çalıştığı vardır. Şüphesiz onun çalışması ileride görülecektir” (Necm: 39-40).

6.5.3.15. Tufanda Boğulan Ana ile Çocuğu

Tufan olayı insanlık tarihinde büyük bir parantez olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle Tufan hakkında hakikat dışı çok haberler yayılmıştır. Bunlardan biri de bir ana ile çocuğu hikâyesidir. Hz. Aişe’den geldiği söylenen bir hadis-i şerifte Peygamberimiz (sas), “seller sokak ve yollarda çoğalınca, kadın çocuğunu alıp dağın üçte birine kadar çıkar. Oraya su gelince dağın üçte ikisine kadar tırmanır. Oraya da su gelince dağın tepesine çıkar. Buraya da su çıkar. Bu sefer çocuğu tepesine alır. Nihayet su o ikisini de boğar. Eğer Allah Nuh kavminden birini kurtarsaydı, bu kadın ve çocuğunu kurtarırdı” buyurmuştur” (İbn Kesir, t.y: c, 4, 427; Köksal, 2017: c, 1, 100).

Aynı zamanda hadisçi olan müfessir İbn Kesir, bu rivayetin garip³⁸ olduğunu, yani bilinmediğini, hadisçilerin böyle bir rivayeti tanımadığını, bu nedenle bunun hadis olmadığını, Tevrat hakkında bilgi sahibi olan Ka’bu’l-Ahbar veya onun gibi birinden gelen İsrailî bir haber olduğunu söylemiştir (İbn Kesir, t.y: c, 2, 447; c, 2, 427). Tefsirde İsrailiyat konusunda doktora çalışması yapmış Abdullah Aydemir de bu rivayetin ravisi Musa b. Yakup hakkında çok konuşulduğunu, hadisçi Zehebi’nin ona hiç ehemmiyet vermediğini söyleyerek, bunun İsrailiyattan olduğunu belirtmektedir (Aydemir, 1979, 53).

Tufan olayında elbette insanlar kendilerini kurtarmaya çalıştığı gibi, analar da öncelikle çocuklarını kurtarmaya çalışmış olabilirler. Çocuğunu kurtarmaya çalışan böyle bir anne de olabilir. Böyle bir olayın olması garipsenecek bir durum da değildir. Çünkü tarih, çocuğu için canını feda eden nice annelerin örnekleriyle doludur. İşte onlardan biri: Sanırım yıl 1977 idi. İtalya’da, iskeleden hareket ettikten iki dakika sonra yanlış yükleme sebebiyle hemen batan Ro-Ro gemisinden su üstünde kalan yolcuları kurtarma operasyonunu televizyonlardan yayınlanıyordu. Görüntülerde bir kadın, kendisini kurtarmaya çalışan ekibe önce kucağındaki çocuğunu uzattı. Çocuğu kurtardılar ama kadın için geçti. Çünkü araya giren bir dalga kadını yutmuştu.

Annelerin çocukları için yaptığı fedakârlıklar saymakla bitmez. Ancak biz de, Peygamber Efendimiz (sas)’ın böyle buyurmayacağını düşünmekteyiz. Çünkü helak kararı verilen kişilerin kurtulamayacağını en iyi bilenler peygamberlerdir. Ana-baba kâfir, bunu anladık. Peki, bu masum çocukların suçu ne denilirse, daha önce de belirttiğimiz gibi Allah onları cezalandırmıyor. Bir depremde, bir sel baskınında, bir tsunamide, bir trafik kazasında, bir yangında ölen çocuk ve bebeler ne ise, bunlar da odur. Zira kimin cezayı hak ettiğini, kimin etmediğini en iyi bilen Allah’tır. O, adildir ve kullarına çok merhametlidir.

6.5.3.16. Tufanın Oluş Tarihi ve Süresi

İnsanlık tarihinde çok önemli bir olay olması sebebiyle hem mitolojilerde ve hem de kutsal kitaplarda yer bulmuş olmasına rağmen, tufan hadisesinin oluş tarihi bilinmemektedir. Kur’an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes’te de oluş tarihi geçmemektedir. Tevrat’ta yağmurun kırk gün kırk gece yağdığı ve Hz. Nuh ile beraberindekilerin gemide 150 gün kaldıkları belirtilirken, Kur’an-ı Kerim’de bunlar da geçmemektedir. Ancak insanoğlu bu büyük olayın tarihini hep düşünmüş ve birçok tarihlemeye bulunmuştur ama bulunan tarihler o kadar farklı ki, uzlaştırılması mümkün değildir.

³⁸ Sened veya metin yönünden tek kalmış yahut benzeri başka râviler tarafından rivayet edilmemiş hadis demektir (Polat, 1996: c, 13, 375).

Kitab-ı Mukaddes'te tufan hakkında geçen bilgiyi, Tevrat ve İnciller başlığı altında vermiştik. Bu nedenle tekrara girmeden, İslami kaynaklarda geçen süreler hakkında bilgi vermeyi düşünüyoruz. Fakat bu bilgilerin tamamına yakınının Kitab-ı Mukaddes ve İsrailiyat kaynaklı olduğunu söylemek gerekir.

Gerek tefsirlerde ve gerekse tarih kitaplarında olsun, yağmurun yağma süresi, gemiye binilen gün, gemide kalış süresi ve iniş günü, Âdem (as)'dan tufan olayına kadar 2000 yıl veya 3500 yıl geçtiği (Taberi, t.y: c, 1, 119) gibi tarihllemeler, hep Tevrat ve Talmud kaynaklıdır. Zira Kur'an'da bu yönde bir ifade veya bir işaret olmadığı gibi, hadislerde de geçmemektedir. Çünkü Kur'an'ın bu kıssayı anlatmaktaki amacı, insanların bu olaydan ibret alıp ders çıkarmalarıdır. Yoksa bir tarih disiplini gibi olayı, oluş ve bitiş tarihleriyle birlikte baştan sona kadar hikâye etmek değildir. Buna rağmen insan akli, tufan olayını dikkate alarak, yağmurun ve yerden kaynaklar halinde fıskıran suyun kaç gün sürdüğünü, bu biriken koca suyun ne kadar sürede çekilmiş olabileceğini yorumlamaktan geri durmadıkları ve durmayacakları da bir gerçektir. Kur'an, Tevrat'ın aksine bu süreleri vermemekle, bilimsel araştırma ve yorumlara da imkân tanımıştır diyebiliriz.

Yağmurun yağış süresiyle ilgili İbn Abbas'tan gelen ve klasik tefsirlerin hepsinde yer bulan rivayete göre, yağmur kırk gün sürmüş, gemiye 10 Recepte binilmiş ve gemiden 10 Muharrem Aşure günü inilmiştir. Gemide 150 gün kalmışlardır (Taberi, t.y: c, 1, 115; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 58; Kurtubi, 1964: c, 9, 37; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 563; İbn Kesir, t.y: c, 2, 447). Bazı rivayetlerde de gemide altı ay kalmışlardır (Taberi, t.y: c, 1, 117; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 57). Hz. Âdem'den tufan olayına kadar 2000 veya 3500 yıl geçti denilen ve aralarında 1500 yıl fark olan bu tarihler de tufan olayının oluş tarihini belirtmez. Çünkü Hz. Âdem'in yaratılış tarihini bilmiyoruz.

Tefsir ve tarih kaynaklarının ortak görüşü, suyun tepelerden 15 zira' daha yükselmiş olduğudur (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 57; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 562; İbn Kesir, t.y: c, 2, 446). Bazı rivayetlerde ise, bu yüksekliğin 40 karış (Taberi, t.y: c, 1, 115), başka rivayetlerde de, bu yüksekliğin 80 mil olduğu söylenmiştir (İbn Kesir, t.y: c, 2, 446).

Gökten boşalan sular ile yerden pınarlar halinde fıskıran iki su birleşmeye başlayınca, Allah Hz. Nuh ve beraberindekilere; "Binin ona. Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyla" (Hud: 41) Allah, Nuh (as) ve beraberindekilere, binecekleri geminin demir alması da, bu koca "dağlar gibi dalgalar arasında" (Hud: 42) salimen yüzmesi de, nihayetinde demir atması da Allah'a ait olduğunu belirterek, bu nedenle besmele çekip korkmadan binin diye emretmiştir. Ayrıca geminin, o korkunç dalgalara karşı Allah'ın gözetimi ve koruması altında olduğunu şu ayet belirtmiştir: "Gemi, inkâr edilen kimseye (Nuh'a) bir mükâfat olarak gözetimimiz altında yüzüyordu" (Kamer: 14).

İbn Abbas, geminin rüzgârla hareket ettiğini, doğu ve batı arasında gezdiğini, sonra Mekke'ye gidip Kâbe'nin bulunduğu yerin etrafını yedi kez tavaf ettiğini, oradan Şam'a gittiğini, altı ay sonra sular çekilmesiyle Cudi Dağı'na oturduğunu söylemiştir (Taberi, t.y: c, 1, 117). Bu, tufanın umumi oluşuna ait bir rivayettir. Tufanın bölgesel olduğunu düşündüğümüz için bu rivayete katılmıyoruz. Fakat geminin rüzgâr gücüyle hareket etmesini de mantıklı görmekteyiz. Çünkü gemi bir güçle yüzmüştür. Akla ilk gelen de rüzgârdır diyebiliriz.

Kurtubi, Hud: 41. ayetin tefsirinde, gemiye, boğulmaktan kurtuldukları için besmeleyle binmeleri belirtilmiştir. Âlimlerin de insanın her başladığı işe besmeleyle yani Allah'ın adını anarak başlaması gerektiği hükmünü, bu ayetten çıkardıklarını söylemektedir (Kurtubi, 1964: c, 9, 37). İbn Kesir de, bu ayetten, her işin başının besmele olduğu, gemi ve her türlü vasıtaya binildiğinde, besmele ve Allah'ı tesbih etmenin gerekli olduğu hükmü çıkarıldığını söylemektedir (İbn Kesir, t.y: c, 2, 446). Hz. Süleyman'ın, rivayetlere göre adı Belkis olan Sebe' melikesine yazdığı mektubun başında da besmele vardır: "Mektup Süleyman'dandır, Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla (başlamakta)dır" (Neml: 30). Hz. Peygamber (sas)'ın, devlet başkanlarını İslam'a davet ettiği mektuplarının başında da besmele vardır (Bkz. Hamidullah, 1972: c, 1, 240, kitabının başına bu mektupların orijinallerinin fotokopisini koymuştur).

Haram ve günah işler hariç, her ne iş olursa olsun besmeleyle başlanması gerektiğine ve besmelenin faziletine dair çok sayıda hadis vardır. Bu konuda bir hadis mealiyle yetinmek istiyoruz. “Yüce Allah’ı anarak başlanmayan her söz veya iş, bereketsizdir/sonuçsuzdur” (Hadislerle İslam, 2014: 2). Bu nedenle Müslümanın dilinden besmele eksik olmaz ve ondan asla ayrı kalamaz. İslam âlimleri de yazdığı her kitaba besmele ile başlamışlardır.

Cenab-ı Allah, Hz. Nuh ve beraberindekilere, kendilerini bu azaptan kurtaran Allah şükretmelerini, işin sonunda da bereketli bir yere inmeleri için dua etmelerini emretmiştir. Böylece verilen bolca nimete karşı nankörlük yapan kâfir kavmin durumuna düşmemek için uyarmıştır. Bu konuyu şu ayetler veciz bir şekilde ifade etmektedir:

“Sen ve beraberindeki kimseler, gemiye bindiğiniz zaman: “Bizi zalim kavmin elinden kurtaran Allah’a hamdolsun” de. Yine de ki: “Ey Rabbim! Beni bereketli bir yere kondur. Sen, konuk edenlerin en hayırlısı” (Mü’minun: 28-29).

Yukarda da değindiğimiz gibi kutsal kitaplarda tufan tarihi verilmemiştir. Ancak araştırmacılar, birbirinden çok farklı tarihler söylemişlerdir. Bu hususta Tevrat ve Kur’an’daki işaretlerden hareketle bir tarihe ulaşanlar olduğu gibi, arkeolojik kazılar neticesinde bir tarih belirtenler de olmuştur. Bu konuda Ekrem Sarıkçıoğlu’nun bir değerlendirmesini özetleyerek aktarmak istiyoruz:

“Aziz Günel (Ö. 1997) adlı Süryani bir rahip, Hz. İbrahim’in Tufan’dan 292 yıl sonra doğması ve büyük dedesinin vefatına kadar onun yanında 15 yıl kalmasından hareketle, Tufan olayının M.Ö. 2347 yılında vuku bulduğunu ve geminin de Kadro (Cudi) Dağı’na oturduğunu hesaplamıştır. Batılı ilahiyatçılar da tufan olayının M.Ö. 22 veya 21. yüzyılda olabileceğini söylemişler. Bu iki tarih nispeten birbirine yakın olarak görülebilir. Kur’an’da geminin inşasında tahta ve çivi kullanıldığı belirtilmiştir (Bkz. Kamer: 13). Bu da geminin tahta ve madeni çivi yapma teknolojisinin bulunduğu çağda yapıldığını gösterir. Bunların yapılabilmesi için sert madenlerin, en azında bakır ve bronzun keşfedilmesi gerekir. Mısır’da M.Ö. 4. bin yılda ilkel gemi yapımı ve bakır madeni biliniyordu. Yine M.Ö. 3400-3100 yıllarında Akdeniz kıyıları ve Nil Nehri’nde taşımacılık ve ticarete kullanılan gemilerin varlığı da biliniyordu. Normal gemilere ise, 4. bin yılı sonlarıyla 3. bin yılı başlarından itibaren rastlanmaktadır. Bu bilgiler ve arkeoloji ilmine göre, Hz. Nuh’un gemi yapabilmesi, tahta ve çivi kullanabilmesi zamanının M.Ö. 3500 yıllarından önceye geçemeyeceği söylenebilir. Ayrıca gemi yapımında tahta ve çivi kullanılması, o dönem için ayrıcalıklı ve teknolojik bir üstünlük olmalı ki, Kur’an tahta ve çividen bahsetmiş olsun. Hele İrem şehrinin bulunduğu Filistin ise, teknolojiye Mısır ve Mezopotamya’dan çok gerideydi. Arkeoloji bize, tahta ve çivinin Bronz çağında kullanıldığını ve Hz. Nuh’un yaşadığı Edom’un ise, M.Ö. 2700 yıllarında insanlardan aniden boşaldığını, M.Ö. 2600 yıllarında buraya boylu boslu adamların gelip yerleştiğini söylüyor. Bu bilgiler, tufanın M.Ö. 2700’lü yıllarda olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Buraya gelen iri cüsselilerin, Hz. Hud’un Ad kavmi olduğuna ve yaşadığı yıllara ışık tutmaktadır” (Sarıkçıoğlu, 1996: 201-202).

Sarıkçıoğlu bu görüşünü iki ana temel üzerine kurmaktadır: Biri madeni çivi, ikincisi ise tufanın geçtiği alan olarak Filistin yöresinde bulunan Edom’u kabul etmesidir. Ancak Kur’an’da geçen “dusur”, tekili “disar” olan kelimenin, daha önce de belirttiğimiz gibi, çivi, kenet, perçin, geminin tahtalarını birbirine bağlayan urgan gibi anlamlara da gelmektedir. Çivi deyince sadece madeni çivi akla gelmez, ağaç çivi de olabilir. Buna rağmen eğer çividen maksat madeni çivi ise, tufan tarihi olarak Maden Çağı gösterilebilir. Ancak bu tarih, Maden Çağı’nın başı mı, ortaları mı, yoksa sonu mu diye birbirinden çok farklı rakamlar karşımıza çıkar. Yani yine tufan olayını tarihleme tahminden öteye geçmemiş olur. Ayrıca yer olarak Edom değil de çoğu araştırmacı tarafından kabul gören Mezopotamya olduğu düşünülürse, o zaman bu değerlendirme de bir tahminden öteye geçmemiş olur.

Bahattin Dartman ise, tufan olayının vukuu hakkında çok değişik tarihlerin olduğunu vurguladıktan sonra, ancak bazı delillere dayanarak ileri sürülen M.Ö. 5000 ile 4000 yılları arasında olduğu görüşüyle M.Ö. 2700’lü yıllarda meydana geldiği görüşünü ele alıp şöyle diyor:

- a. “Frederik Bender’in, Cudi Dağı’nda bulunan tahta parçalarının yaşını, 6630 olarak tespit etmesi, tufanın M.Ö. 5000 ile 4000 yılları arasında bir tarihte olduğu görüşünü destekler. Fakat bu tahtaların, Hz. Nuh’un gemisine ait olup olmadığı şüphesi ile tahtaların yaşının tespitindeki hata ihtimali nedeniyle bu görüşü teyit ettiğini söylemek zor olsa gerektir.
- b. Tufanın M.Ö. 2700’lü yıllarda olduğunu söyleyenlerin delillerinin daha kuvvetli olduğu görülmektedir. Bu görüşün dayanağı ise;

ba- E. Sarıkçıoğlu’nun ileri sürdüğü görüş olduğunu belirtir ki, daha önce bunu açıklamıştık.

bb- Arkeoloji, Bronz Çağı’nda Hz. Nuh’un yaşadığı Edom bölgesinin M.Ö. 2700’lü yıllarda aniden boşalması ve daha sonra buraya M.Ö. 2600’lü yıllarda başka insanların gelip yerleşmesi, M.Ö. 2700’lü yılları gösteriyor.

bc- İngiliz arkeolog S. L. Wolley ve ekibi 1922-1934 yılları arasında tarihi Ur şehrinde yaptıkları kazılarda, M.Ö. 4. bin yıldan kalma kral mezarlarını ortaya çıkarmışlar. Tufan öncesi kral listesinin yazılı olduğu tabletleri de bulmuşlar. Bu kazı sonuçlarıyla ilgili Wolley şöyle bir açıklama yapmıştır:

“... Son olarak şehir tepesinin daha yüksek kısımları araştırıldığında, birkaç tabaka sonra sırf Sumer kalıntılarını içeren kısımla volkanik camların bulunduğu karışık kısma rastladık. Bu tuğla tabakasının 4,9 metre altında M.Ö. 3200 yıllarına ait olduğu gerçek olarak tespit edilen Tufan’dan evvelki eski Ur harabeleri çıktı”. Eğer Wolley’in verdiği bu bilgiler doğruysa, tufanın M.Ö. 3200 yıllarından sonra ve bunun da 2700’lü yıllarında olduğunu kuvvetlendirdiği anlaşılır.

bd- Tufandan önce tarih ve kutsal bilgilerin yazıldığı malzemeler tufanda zarar görmesin diye Sippar’da toprağa gömüldüğü rivayet edilmektedir. Bu rivayeti doğrular nitelikte, tufandan halkı haberdar etmek üzere gömülü yerde bulunan tabletlerin çıkarıldığına dair yazılı tabletler bulunmuştur. Bu bilgiler de tufanın yazının icadı olan M.Ö. 3200-3000 tarihlerinden sonra olduğu ve bunun da 2700’lü yılları gösterdiği söylenebilir.

be- Tufanın bu tarihte olduğuna dair bir diğer kanıt da, kazılarda çıkan bir tablette, Asurbanipal (M.Ö. 668-627) tufandan önce yazılmış olan yazıları okuyup anladığını söylemiştir.

2700’lü yıllar her ne kadar yakın bir tarih olarak görülse de dini, tarihi, arkeolojik ve coğrafi kayıtlar bu tarihi işaret ediyor. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, zamanla bulunacak daha kuvvetli delil ve belgeler, sonucu elbette değiştirir” (Dartma, 2009b: 151-153).

Füruzan Kınal ise, “Wat Blundell 444” denilen Sumer kral listesine göre, tufandan önce Eridu, Badti, Pira, Larak, Sippar ve Şuruppak şehirleri hegemonya mücadelesi yaşamışlardır. Sonra Şuruppak sülalesinden Ubartutu zamanında tufan olmuştur. Ayrıca Büyük İskender’in haleflerinden Antiochos I Soter zamanında (M.Ö. 320-280) Babil’de yaşayan Kaldeli rahip Berossos da Sumer kral listesinin en geç kopyası olan “Canon Royal”dan faydalanarak Mezopotamya’da tufan öncesi ve sonrası yaşayan sülalelerin listesini verir. Bu kaynaklar karşılaştırıldığında, tufanın 10. Kral olan Şuruppak kralı Ubartutu zamanında vuku bulduğu görülür” demektedir (Kınal, ders notu: 50). Bazıları 10. kral olan bu şahsın adının Utnapiştım olduğu ve Kutsal Kitaplardaki Nuh peygamber olmalıdır diyorlar (Memiş, 2012: 34). Er Sülaleler I Devri (M.Ö. 2850-2650), Er Sülaleler II Devri (M.Ö. 2650-2550) olarak belirtilmiştir (Memiş, 2012: 34).

Bu değerlendirmeler de tufan olayının M.Ö. 2700’lü yıllarda olduğunu göstermektedir. Fakat yine de tekrarlıyoruz ki, bu tarihllemeler yanlış olabilir. Çünkü Şuruppak’ta olan kuvvetli bir sel baskını tufan olarak da değerlendirilmiş olabilir. Ayrıca onuncu kral Utnapiştım’ın Hz. Nuh olduğu görüşüne katılmamız mümkün değildir. Çünkü bir krala halkının karşı çıkması, hele ona işkence yapıp ölümle tehdit etmesi mümkün değildir. Eğer öyle bir durum varsa, o artık kral değil, bir devriktir. Ayrıca halk kralın dini üzeredir. Bu husus daha önce detaylı olarak

açıklanmıştı. Oysa Hz. Nuh hem yalanlanmış, hem horlanmış, hem işkence görmüş ve hem de ölümle tehdit edilmiştir.

6.5.3.17. Tufanın Genel veya Bölgesel Olduğu

Gerek kutsal kitaplarda, gerek mitolojilerde ve gerekse arkeolojik kazılarda çıkan kalıntı ve tabletlerde, insanlık tarihinde tufan gibi büyük bir olayın yaşandığı kesinlik kazanmıştır. İhtilaf edilen nokta ise, Hz. Nuh'un tufandan önce yaşadığı yer, tufanın bölgesel veya genel mi olduğu, gemiye tüm hayvan türünden birer çift mi, yoksa bazıları mı alındığı, geminin oturduğu yer, Hz. Nuh'un tufandan sonra yaşadığı yer, tufan sonrası insanların tümünün Hz. Nuh'un soyundan gelip-gelmediği konularında olmuştur.

Tevrat'ta, tufanın genel olduğu ve tüm dünyayı kapsadığı, en yüksek dağdan daha yükseldiği, gemidekilerin dışında dünyada kalan tüm canlıların yok olduğu, tufandan sonra geminin Ararat Dağlarına oturduğu beyan edilmektedir. Taberi, Hz. Nuh'un Babil ikliminde sakın olduğunu bilindiğini (Taberi, t.y: 119; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 58) ve bunda bir ihtilafın olmadığını söyleyerek, tartışmanın, tufanın sadece o bölgeyi mi, yoksa tüm dünyayı mı kapsadığı noktasında olduğunu söylemiştir (Taberi, t.y: c, 1, 119). B. Dartman, "tufan öncesi dünyadaki tüm canlılardan birer çift gemiye alındığının söylenmesi ne akla ve ne de mantığa sığar" dedikten sonra, "bu akıl dışı haberin, Tevrat'ın orijinal şeklini korumadığını akla getirir" demektedir (Dartman, 2009b: 154). Eyüp Ay da tufanın genel olduğu fikrine karşı çıkarak, "gerek arkeolojik, gerek filolojik araştırmalar sonucunda elde edilen ampirik (görgül, deneysel) bulgular ve gerekse tufanla ilgili ayetler, tufanın genel olduğuna dair en ufak bir ipucu vermemekte, aksine bölgesel olduğunu gösterir" dedikten sonra, "dünyadaki canlıların hepsini tespit etmek bugün bile zordur. Ekoloji bilimine göre, bazı canlıların ancak belirli yerlerde yaşadığı hakikatinin dikkate alınması, bu kadar canlı çifti alacak geminin yapılması imkânının olmadığından, bu tez, uzun süre Babil esaretinde kalan İsrailoğullarının Babil efsanelerinden etkilenmeleri ve Tevrat yazarlarının bu etkiyle yazmış olmalarından kaynaklanmıştır. Müslüman âlimler de bu Yahudi kaynaklardan etkilenmişlerdir" demektedir (Ay, 1996: 195). Engin Eroğlu'nun söylediği de E. Ay'ın bu fikrini destekler mahiyettedir. O da "Akad kralı Sargon döneminde, bugün "Babil Dünya Haritası" olarak bilinen bir dünya haritası çizilmiş, bu haritada, Mezopotamya ve çevresinin dışında kalan diğer bölgeler gösterilmemiş, bu nedenle tufanın tüm dünyayı kapsadığı görüşüyle neyin kast edildiğini şimdi daha iyi anlıyoruz" diyerek, "Amerika kıtasının keşfi tarihini düşündüğümüzde, bunu garipsemememiz gerektiğini" söylemiştir (Eroğlu, 2007: 78-79).

Kur'an-ı Kerim'de tufanın genel olduğuna dair bir işaret yoktur. Tam aksine bazı ayetlerden tufanın bölgesel olduğunu anlamak mümkündür. Buna rağmen ne ayetlerde ve ne de hadislerde tufan olayının gerçekleştiği alanla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat müfessirlerin ve İslam tarihçilerin çoğu, büyük ölçüde Yahudi rivayetlerine dayanarak, Tevrat'taki gibi tufanın genel olduğunu söylemişlerdir. Ancak biz, daha önce de dediğimiz gibi, tufanın bölgesel olduğunu düşünmekteyiz. Neden genel olmadığını da ayetlerle açıklamaya çalışacağız.

Her şeyden önce Kur'an bize, Hz. Nuh'un kavmine gönderildiğini açıkça beyan etmektedir. Yani Kur'an'da tüm insanlara gönderildiğine dair bir bilgi yoktur. Kaldı ki, tüm insanlığa gönderilen tek peygamberin Hz. Muhammed (sas) olduğunda tüm İslam âlimleri ittifak halindedirler. Diğer peygamberler ise kavimlerine, uluslarına gönderilmişlerdir. Zaten müfessir İbn Atiyye, bu fikirden hareketle, tufanın tüm yeryüzünü kaplamadığını, yani bölgesel olduğunu ta 12. asırda söylemiştir (Çelem, 2016: 181). Bu tespitten sonra şu hususa da dikkat kesilmemiz gerekir. Kur'an, helak olanların, yani boğulanların, sadece Hz. Nuh'u yalanlayanların olduğunu zikretmektedir, tüm insanları değil. Nitekim "Nuh kavmini de peygamberleri yalanladıkları vakit suda boğduk. Onları insanlara bir ibret yaptık ve zalimlere elem dolu bir azap hazırladık" ayeti bu hususu açıklığa kavuşturmaktadır. (Furkan: 37; bkz. Yunus: 73; Enbiya: 77; Mü'minun, 27; Şuara, 120; Ankebut, 14; Nuh: 23-25). Ayrıca Allah, peygamber gönderip uyarmadığı hiçbir kavme azap etmeyeceğini açıkça belirtmiştir (Bkz. İsra: 15). Şu ayette de uyarıcıların, yani peygamberlerin şehirlerin merkezine gönderilmedikçe azap edilmeyeceği belirtilmiştir: "Rabbim, kendilerine ayetlerimizi okuyan bir peygamberi memleketlerin merkezine göndermedikçe, o

memleketleri helak edici değildir” (Kasas: 59). Zaten Allah Teâlâ’nın uyarmadığı kimseleri helak etmesi “Adil” ismiyle bağdaşmaz. Aksi takdirde o insanların, şu ayette de belirtildiği gibi bir bahaneleri olurdu.

“Kendi yaptıkları sebebiyle başlarına bir musibet gelip de “Ey Rabbimiz! Bize bir peygamber gönderseydin de ayetlerine uysaydık ve müminlerden olsaydık” diyecek olmasalardı, seni peygamber olarak göndermezdik” (Kasas: 47).

Ayette de belirtildiği üzere Allah, peygamber göndererek böyle bir bahaneyi ortadan kaldırmıştır. Kaldı ki, Tabbara’nın da dediği gibi, tufanın tüm yeryüzünü kaplamasını gerektirecek bir şey olmadığı gibi, o dönem insanların tüm yeryüzüne dağıldıklarına dair bir delil de yoktur (Tabbara: t.y: 84). Öyle ise tufan bölgeseldir ve Hz. Nuh’un uyardığı insanların yaşadığı bölgeyle sınırlıdır. Hal böyle olunca, tüm dünyanın sular altında kaldığını söylemenin mantıklı bir tarafının olduğunu göremiyoruz.

Yazır ise bu hususta şöyle bir yorum yapmaktadır: “Hz. Nuh’un oğluna, bugün kurtuluş yok, sığınacak başka yer yok (Bkz. Hud: 43) ve Allah’a yalvararak yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma (Bkz. Nuh: 26) demesinden hareketle, tufanın umumi olduğu gibi anlaşılmış ve meşhur olan görüş olmuştur (C. Paşa, 1966: c, 1, 19). Taberi de “Yeryüzünü pınar pınar fişkırttık” (Kamer: 12) ayetinde “yeryüzü” denilmesinden hareketle umumi olduğunun söylediğini” belirtmektedir (Taberi, t.y: c, 1, 119). Yazır geçen açıklamasından sonra, umumi oluş fikrine itiraz ederek şöyle devam eder: “Ancak bundan yerin her tarafı değil, insanların meskûn olduğu kısmı demektir. Bu durumda Hz. Nuh sadece kavmine mi, yoksa herkese mi gönderildiği sorusu akla gelir. Herhalde onun gönderildiği insanların bulunduğu, iskân ettikleri alanda tufan umumi olmuştur. Bu kesin, bunun dışındakiler ise bir zandan ibarettir” diye kaydetmektedir (Yazır, 1971: 2784).

Bazı araştırmacılar da Kur’an’da Nuh tufanı anlatılırken, Nuh kavmi merkeze alındığına ve bu dönemde vahye muhatap başka insanların olup olmadığının da bilinmediğine göre, Nuh kavminin yaşadığı bölgede tufan olmuştur. Hz. Nuh döneminde bilinen dünya Mezopotamya’dır ve burası su altında kalmıştır. Ayrıca tüm dünyanın sular altında kaldığını ve tüm canlıların helak olduğunu Kur’an’dan anlamak da mümkün değildir demişlerdir (Arpa ve Dilek, 2014: 111; Dartma, 2009b: 155). Zaten Mü’minun: 27. ayette; “Sular coşup yükselmeye başlayınca her cins canlıdan birer çift” gemiye alması ifadelerinin atıf harfî olan “fa” ile gelmesi, suların kaynamasının hemen akabinde, yani beklemeden hemen hayvanların gemiye alınması anlamında olduğunu gösterir ki, bu da filolojik delildir. Bu filolojik delile rağmen, dünyanın başka yerlerinden hayvanların gelip binmesi için beklendiğini söylemek çok zordur. Çünkü o hayvanların gelmesini beklemenin çok zaman alacağı herkesin malumudur.

Yukarda geçen ayetlerden de kesin olarak anlaşıldığı üzere tufan, sadece Nuh kavminden iman etmeyen ve onu yalanlayanlar için olmuştur. Eğer o dönem dünyanın başka bölgelerinde insanlar varsa, Hz. Nuh’un uyarmadığı bu insanların tufanda boğulması düşünülemez. Hal böyle olunca, sadece Nuh kavmini cezalandırmak için tüm dünyayı suya gark etmenin ne gibi bir anlam ve hikmeti olabilir ki? Bu nedenle tufanın bölgesel olduğu düşüncesine katılıyoruz. Şimdi de tufan olayının gerçekleştiği yer hakkındaki görüş ve düşüncelere geçebiliriz.

6.5.3.18. Tufan Olayının Gerçekleştiği Yer Hakkındaki Görüşler

Yukarda da belirttiğimiz gibi kutsal kitaplarda Hz. Nuh’un nerede yaşadığı ve tufan hadisesinin nerede gerçekleştiğine dair açık bir bilgi yoktur. Tevrat ve Talmud haberlerine göre, Hz. İbrahim tufan sonrası Mezopotamya’nın Ur şehrinde bulunan Hz. Nuh’un çiftliğinde ve onun yanında büyümüştür (Bkz. Tekvin: 11/10-26; Talmud: 31 ve devamı). Yahudiler bu habere dayanarak Hz. Nuh’un tufan öncesi de bu bölgede yaşadığı düşüncesinden hareketle, tufanı Mezopotamya’da aramışlardır. Gılgamış destanının da Mezopotamya kaynaklı oluşu, Ur’da yapılan kazılarda su baskını izine rastlanması, tufan kalıntısı olarak sayılmak istenmiştir. Fakat aynı izlere Kuzey Mezopotamya’da rastlanmaması bu görüşü zayıflatmasına rağmen, yine de

görüşlerinde ısrar etmişlerdir. Müfessirlerimiz de Tevrat ehlinin tefsirlerine müspet bakmışlar. Günümüzde de benzer görüşler tekrarlanmaktadır.

Ekrem Sarıkçıoğlu, daha önce de sebebiyle birlikte belirttiğimiz gibi, Hz. Nuh'u yalanlayan ve ölümle tehdit edenlerin kral gibi bir otorite, bir yönetime dair bir belirtinin olmamasından hareketle, Hz. Nuh'un yaşadığı bölgede bir devlet otoritesinin bulunmadığı sonucuna vararak, onun Mezopotamya ve Mısır dışında bir bölgede yaşadığının, dolaylı da olsa anlaşıldığını ileri sürmektedir. "Kur'an'da isimleri sayılan Vedd, Suva', Yeğus, Yeuk ve Nesr put isimlerinin (bkz. Nuh:23), Orta ve Güney Arabistan'a kadar geniş bir coğrafyaya yalmış olması, Hz. Nuh'un Arabistan yarımadasında yaşadığını hatıra getirebilir. Ancak bunların Mezopotamya ilahlarının yerel isimleri olduğu keşfedilince, bu ihtimalin kalmadığını" söylemektedir (Sarıkçıoğlu, 2016: 50). Ayrıca Kur'an'da Hz. Nuh'un tufan sonrası yaşadığı yerin adı dolaylı olarak geçtiğini söyler. Şöyle ki: "Hatırlayın ki, Allah sizi Nuh kavminden sonra onların yerine getirdi ve sizi yaratılış itibarıyla daha güçlü kıldı. Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz" (A'raf: 69). "Bu ayette açıkça Nuh kavminin topraklarına, onlardan cüsse itibarıyla daha kuvvetli kıldığı Ad kavmi mirasçı olmuştur. Bu, Hz. Nuh'un tufan sonrası yaşadığı yere sonradan Ad kavminin yerleştiğini açıkça belirtiyor. Yine Kur'an, Ad kavminin yaşadığı yer olarak da İrem şehrini zikretmektedir. "Görmedin mi, Rabbin ne yaptı Ad kavmine; direkleri (yüksek binaları) olan, ülkelerde benzeri yaratılmamış İrem şehrine" (Fecr: 6-8).

Sarıkçıoğlu, Tevrat'ta da İrem adının geçtiğini (bkz. Tekvin: 36/43) belirterek şunları söyler: "Böylece İrem Hz. Nuh ve kavminin yaşadığı yer oluyor. Ortaçağ bilgileri İrem'i, sözlü anlatımlara dayanarak Yemen'de Umman denizi sahilindeki tarihi kent kalıntılarında aramışlar. Günümüzde gelişen Tevrat arkeolojik kazılarda ise, İrem'in, Batı Şeria'da Lut gölünün güney batısındaki Edom'un merkezi olduğu iddia edilmiştir. Fakat tufandan sonra Ur şehrine yerleşmiş olmalı. Çünkü Tevrat'ın haberine göre Ur şehri yakınlarında vefat etmiştir. Torunu İbrahim de Ur şehrinde doğmuştur" (Sarıkçıoğlu, 2016: 51).

Bu görüşe göre tufan olayının cereyan ettiği yer Aşağı Mezopotamya değil, Lut gölünün güney batısındaki Edom'dur. Sarıkçıoğlu bu görüşün güçlü olduğunu ve bunu destekleyen arkeolojik delil de bulunduğunu belirtiyor. Şöyle ki: "Bu bölgede yapılan arkeolojik kazılardan elde edilen bilgilere göre, M.Ö. 2700'lü yıllarında Batı Ürdün Şeria Nehri batısının birdenbire insanlardan tamamen boşaldığını, müteakip yüzyılda bölgede ıssızlık hâkim olduğunu söyleyen arkeologlar, bu ıssızlığı açıklamakta zorlanıyorlar. Fakat bölgeye göçlerin olduğu, mezar kalıntılarının bunların iri cüsseli ve görkemli oldukları, bunların muhtemelen Kafkaslardan buraya göç ettiklerini söylüyorlar. Ayrıca kısa bir müddet sonra asimile olup kaybolduklarını da ekliyorlar. Bu da Ad kavminin bir azapla yok olduğunun işaretidir. Tüm bunlar, Nuh ve Ad kavminin yaşadığı yerin İrem merkezli Edom bölgesi olduğu tezini teyit ediyor" (Sarıkçıoğlu, 1996: 99).

Daha önce de değindiğimiz gibi, İngiliz arkeolog Sir L. Woolly, Ur harabelerinde 3 metre kalınlığında kum tabakasıyla karşılaşınca, tufan hadisesinin arkeolojik delillerini bulduğunu dünyaya ilan etti. Fakat bu olayın bir şehirle sınırlı olmayacağını düşünen araştırmacılar diğer şehirlerde de kazılar yapmışlar. Mesela Kiş ve Şuruppak kentlerindeki evlerin içlerinin tertemiz bir kum tabakasıyla dolu olduğu görülmüş. Böylece çiviyazılı tabletler ile kutsal metinlerde bahsedilen tufan olayının maddi kalıntıları ortaya çıkmış. Yazılı ve maddi kalıntılar, bu olayın Şuruppak kentinin 10. kralı Utnapiştim zamanında korkunç bir sel felaketinin olduğunu ve insanların hafızasında yer tuttuğunu bize söylemektedir demişlerdir (Memiş, 2012: 33).

Bizim, Şuruppak'ta bir sel felaketinin olduğuna dair bir itirazımız yok ama sel felaketinin kutsal kitaplarda anlatılan tufandan çok farklı olduğunu düşünüyoruz. Bu nedenle söz konusu selin, tufandan ayrı bir felaket olabileceği ihtimal dâhilindedir. Ancak tufan olayı çok daha fazla şehri kapsadığı kanaatindeyiz. Nitekim E. Memiş tufan olayının geçtiği yerleri şöyle belirtmektedir:

a) Tufan olayının başlama noktası Güney Mezopotamya'daki Şuruppak kentidir.

b) Tufan hadisesi Mezopotamya'nın tamamı ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini de kaplamış görünmektedir. Dolayısıyla bu olay bölgesel gerçek bir felakettir.

c) Bu korkunç felaket başta göçler olmak üzere, ticari ve kültürel münasebetler çerçevesinde tüm Eskiçağ dünyasına yayılmış, daha sonra kutsal kitaplara geçmiştir (Memiş, 2012: 33-34).

B. Dartman, “arkeolog G. Smith de, kazıda bulduğu tableti onarmış ve tufan öncesi bir krala ait olduğunu ve tabletin üstünde yazılı olan “evini dağıtması ve bir gemi yapma emrini alan bu kral, Şuruppaklı Adam’dır” demiştir.” Bu tablet, “kralın şehrinin Fırat’ın kıyısında, Babil ile Basra körfezi arasında ve arkeologların “Fara Höyüğü” dedikleri bir çevrede olduğunu belirttiğini söyledikten sonra, tufanın Mezopotamya’da, hatta Mezopotamya’nın yanı, bugünkü Irak’ın güneyinde olduğunu” söylemiştir. “Ancak Mezopotamya dışında büyük çaplı bir araştırma yapılmadığından, suyun kapladığı alanın sınırları bilinmemektedir. Tahmini hesaplamalara göre 650x160 km. bir alanı kapladığı söylenmiş. Fakat bu büyük su kütleinin daha büyük bir sahayı kapladığını düşünmekteyiz” diye kaydetmektedir (Dartman, 2009b: 153).

Bunların dışında tufanın geçtiği yerle ilgili şu görüşler de vardır:

- a. Kramer’in de bulunduğu bir grup araştırmacıya göre, Basra Körfezi’nin doğu kıyısında bulunan bir ülkedir.
- b. Bahreyn adalarından biridir.
- c. Bahrey adalarıyla birlikte komşu diğer ülkeleri de içine alır.
- d. Sümer ve Akad ülkeleri doğusunda veya kuzeydoğusunda bulunan bir yerdir (Eroğlu, 2007: 48).

Ayrıca tufan olayının geçtiği yer olarak el-Cezire bölgesinde yer alan, bugün Suriye devleti toprakları içinde kalan, Şanlıurfa’nın Ceylanpınar ilçesi karşısında bulunan ve hala aynı isimle zikredilen “Ra’sü’l-Ayn’da gerçekleştiği de söylenmiştir. Çünkü tarihi kaynaklar buranın en eski yerleşim yerlerinden biri olduğunu belirtmektedir. Buradan doğan birçok pınarın olması ve Fırat ile Dicle gibi iki büyük nehrin arasındaki bir coğrafyada yer alması hasebiyle ilk insanlığın yerleştiği yerlerden biri olmuştur (A. Bozkurt, 2018: 646-647). Daha önce de “faretennur (tandırın kaynaması)” bölümünde, suyun kaynakıldığı yerlerden biri de Cezire’de bulunan Aynu’l-Verde’de olduğuna dair rivayetin bulunduğunu belirtmiştik. Bu yerin Ra’sü’l-Ayn ile aynı olduğunu söyleyenler vardır. Bu nedenle Hz. Nuh’un burada gemiye bindiği söylenmiştir. Ancak biz de Abdülbaki Bozkurt gibi, tüm bu açıklamalara rağmen, Kuzey Mezopotamya’da tufan olayı izlerine bugüne kadar rastlanmamış olması, bunun ispatlanmamış bir iddiadan öteye geçmediğini gösterdiğini düşünmekteyiz (A. Bozkurt, 2018: 651, 655).

6.5.3.19. Geminin Karar Kıldığı Yer

Yüce Allah kâfirleri cezalandırıp suda boğmuştu. Artık gemidekilerin inme zamanı gelmişti. Bu nedenle yağmurların kesilmesi, yerde biriken suların çekilmesi gerekiyordu. Ayette bu husus şöyle ifade ediliyor:

“(Nihayet) Ey yer suyunu yut! Ve ey gök (suyunu) tut!” denildi. Su çekildi, iş bitirildi. (Gemi de) Cudi’ye oturdu” (Hud: 44).

Yere, göğe emri ancak Allah verir. Bu ayet bile tek başına Kur’an-ı Kerim’in Allah kelamı olduğunu göstermeye kâfi olduğu kanaatindeyiz. Ayrıca bu ayette muazzam bir belagat ve fesahat vardır. Gök suyunu tutacak, yer de suyunu yutacak ki, hayat normale dönebilsin. Allah’ın bu emriyle yağmurlar kesilir ve yer de suları yutmaya başlar. Nihayet su azalınca da gemi Cudi’ye oturur, Cudi’de karar kılar. Ayetin sonunda, “Zalimler topluluğu, Allah’ın rahmetinden uzak olsun” (Hud: 44) şeklindeki tehdit, bu helak olanların hem zalim ve hem de kâfir olduğunu belirtir ki, anlamı, canı cehenneme demektir. Çünkü Kur’an’da Allah’a şirk koşmanın büyük bir zulüm olduğu belirtilmiştir (Bkz. Lokman: 13).

Allah, sadece Hz. Nuh ve beraberindekilerin kurtulduğunu, Hz. Nuh'u yalanlayan ve iman etmeyenlerin hepsinin helak edildiğini müteaddit ayetlerde belirtiyor ki, biz de bundan ibret alalım. Zaten Allah Teâlâ tüm insanlara, Nuh kıssasından ibret alıp ders çıkarmalarını emretmektedir. Şimdi kurtulan ve kurtulamayanlardan bahseden ayetleri sunalım:

“Derken kavmi onu yalanladı. Biz de onu ve gemide onunla beraber bulunanları kurtardık. Ayetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk. Çünkü onlar (vicdanları hakka kapalı) kör bir kavim idiler” (A'raf: 64).

“(Ey Muhammed!) Nuh'u da hatırla. Hani o daha önce dua etmişti de biz onun duasını kabul ederek, kendisini ve ailesini o büyük sıkıntıdan (tufandan) kurtarmıştık. Ayetlerimizi yalanlayanlara karşı ona yardım etmiştik. Şüphesiz onlar kötü bir toplumdur. Bu yüzden biz de onları topyekûn suda boğduk” (Enbiya: 76-77; Ayrıca bkz. Yunus: 73; Şuara: 119-120; Saffat: 76).

Dikkat edilecek olursa, bu ayetlerin bahsettiği ortak nokta, Allah'a iman edip ilahi mesajı kendilerine hayat tarzı seçenler, ödüllendirilerek bu korkunç tufandan kurtarılmış ve kâfirlerin yerlerine de mirasçı kılınmışlardır. Kâfir ve zalimlere gelince, onların tümü suda boğularak bu dünyadaki cezalarını görmüşler. Ahirette ise, onlara ebedi cehennem ve daha acıklı bir azap vardır.

Nitekim bu husus, “hataları (küfür ve isyanları) yüzünden suda boğuldular ve cehenneme sokuldular da kendileri için Allah'tan başka yardımcıları bulamadılar” (Nuh: 25) denilerek açıkça belirtilmiştir. Hatta Razi, onların, “suda boğuldular ve cehenneme sokuldular” ibaresinde “atıf harfi olan fa” geldiği için, işin aralıksız, peş peşe olduğunu gösterdiğini, boğulmalarından hemen sonra, yani beklemeden kabir azabını çekmeye başladıklarını anlıyoruz dedikten sonra, bu ayetin kabir azabına da bir delil olduğunu söylemekte ve ayetin zahirinden de bu anlaşılır demektedir (Razi, 1995: c, 15, 146).

Bu açıklamalardan sonra geminin indiği, oturduğu yer konusuna geçebiliriz. Tevrat'a göre gemi Ararat Dağlarına oturdu (Bkz. Tekvin: 8/4). Bundan kasıt Ağrı Dağı mı, yoksa Ağrı Dağı'nın da üzerinde bulunduğu sıra dağlardan bir başka dağ mı olduğunu daha sonra açıklayacağız. Kur'an'da ise, sadece bir ayette bahsedilir. Onda da gemi Cudî'ye oturdu denmektedir (Bkz. Hud: 44). Tabbara, ayette geçen “isteva” fiilinin, gemi sağa sola meyletmeden, tam ve sağlam bir şekilde oturdu anlamına geldiğini söylemektedir (Tabbara, t.y: 88). Şimdi “Cudî” kelimesinin ne anlama geldiğini açıklayalım.

Cudî: Denildi ki, Musul ile Cezire (Ceziretü İbn Ömer) arasında bulunan bir dağın adıdır. Bazıları da “Cudî” kelimesi, “Cud” kelimesinin ism-i mensubudur³⁹. Cud ise, ister mal ve isterse ilim olsun, kazanılanları dağıtmak, yani cömertlik demek olduğunu belirtmişlerdir (İsfahani, t.y: 102-103). Diğerleri ise, bu kelimenin anlamından hareketle, “Cudî” kelimesinin özel isim değil de sıfat isim olarak düşünüldüğünde” bereketli, mümbit yer anlamına” gelir demişlerdir. Zaten Hz. Nuh da Allah'a, “Ey Rabbim! Beni bereketli bir yere kondur. Sen, konuk edenlerin en hayırlısısın” (Mü'minun: 29) demişti. Bu anlamda olması, duasına uygun düştüğünü söylemişlerdir (Sarıkcıoğlu, 1996: 203). Bu görüş sahiplerine göre gemi, bir dağa değil, ziraata elverişli ve mümbit bir yere oturmuştur.

Böyle bir değerlendirme mantıklı gelebilir. Ancak geminin Cudî Dağı'na oturmuş olması ve daha sonra Hz. Nuh ve beraberindekilerin de gemiden çıkıp mümbit bir araziye inmiş olmaları mümkün olamaz mı? Sadece duanın kabulünden hareketle bu olamaz denilebilir mi? Sanırız denilemez. Kaldı ki, Cudî Dağı'nın bulunduğu bölge, günümüzde olduğu gibi, eskiden de tarıma elverişli ve çok mümbit bir bölge olduğu, o bölgenin tarihin hiçbir devrinde boş kalmamasından anlaşılmaktadır. Yazır ise, “Cudî” her dağ için söylenen bir cins isim olduğunu söylemektedir (Yazır, 1971: 2784). S. Ateş de “Kur'an'da Cudî Dağı'na oturmasına Medine'deki Yahudilerin, hemen hemen her konuya itiraz etmelerine rağmen, buna hiç itiraz etmemeleri, herhalde o dönem

³⁹ İsimden türeyip de bir yere, aileye, kabileye, işe, din veya mezhebe aidiyeti, nispeti bildiren isim demektir (yazarın notu).

ellerinde bulunan Tevrat nüshasında da Cudî Dağı olarak geçtiğini” söylemektedir. Bu görüşünü de Yakut el-Hamavi’nin, motamot Arapçaya çevrili yapılan bir Tevrat nüshasından söz ettiğine dayandırır. “Yakut’un vefatı 1229 miladi olduğuna göre demek ki, 13. asra kadar geminin, Cudî Dağı’na oturduğunu söyleyen Tevrat nüshası mevcuttu” demektedir (Ateş, 1989: c, 4, 311). İbn Kesir de, bu ümmetin öncülerinin, insanlığa ibret olan o gemiyi Cudî Dağı’nda gördüklerine dair bir rivayet zikretmiştir (İbn Kesir, t.y: c, 2, 446). Başta müfessirlerimiz olmak üzere İslam âlimlerinin, geminin Cudî Dağı’na oturduğunda ittifak ettikleri söylenebilir. (Taberi, t.y: c, 1, 117; Mes’udi 1997: c, 1, 49; Razi, 1995: c, 6, 354; İbnu’l-Esir, 1987: c, 1, 58; Kurtubi, 1964: c, 9, 41; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 563; İbn Kesir, t.y: c, 2, 446; C. Paşa, 1966: c, 1, 18; Rıza, 1990: c, 12, 63; Esed, 1999: 432; Yazır, 1971: 2784; Ateş, 1989: c, 4, 311). Cudî Dağı ise, Şırnak ili, Cizre, Silopi üçgeninde ve Şırnak iline 17 km. mesafede bulunmaktadır.

Hikmet Tanyu Cudî Dağı’nı şöyle anlatır: “Yeri ve konumunu belirttikten sonra, “Şırnak il merkezine 17 km. mesafede, elips biçiminde olup üzerinde 2 bin metreyi aşan dört dağ vardır. Bunların en yüksek 2114 metredir. Bu tepelerden 2017 metre yüksekliğinde olan, “Nuh Peygamber Ziyaret Tepesi” adını taşır. Bazı yerleri sarp ve engebeli olmasına rağmen, çıkıp inmesi çok kolay bir dağdır.” Ayrıca, İslamî kaynaklarda iki Cudî dağının varlığından bahsedildiğini söyler.

- a. Arabistan yarımadasında yer alan ve Tay kabilesinin yerleşme alanında bulunan dağ.
- b. Yukarıda bahsedilen dağ olup bütün müfessirler, İbn Abbas, Ka’b b. Ahbar gibi ilkler de bu dağa oturduğunu söylemişlerdir” (Tanyu, 1993: 79-80).

Tevrat’ta Ararat Dağları olarak geçer. Bunun Ağrı Dağı olduğunun söylenmesi, bir hatadan kaynaklandığını söyleyen H. Tanyu, “RRT” kelimesinin Kitab-ı Mukaddes yazarlarınca yanlış seslendirilmesi sonucu, “Ararat” kelimesi hatalı yorumlanarak, geminin Ağrı Dağı’na indiği söylenmiş. Fakat bu hatalıdır. Zaten 10. yüzyıla kadar Ermeni yazarların da geminin Ağrı Dağı’na indiğine dair bir şey söylememiş olduklarını” belirtir. “Bu nedenle son zamanlarda Yahudi, Hristiyan ve Ermeni araştırmacı ve yazarların, siyasi maksatla geminin Ağrı Dağı’na indiğini iddia etmeleri, her türlü dini ve ilmi esastan mahrumdur” demektedir (Tanyu, 1993: c, 8, 79-80).

Ermenilerin bu siyasi ve ideolojik tavrını sadece H. Tanyu söylemiyor. M. Streck de “10. asra kadar başta Ermeni yazarlar olmak üzere diğer yazarlardan, Ağrı (Ararat) Dağı’nın tufanla alakalı olmadığını tespit etmek mümkündür. Eski Ermeni rivayetlerinde geminin bir dağ üzerine oturduğuna dair hiçbir malumat yoktur. Daha sonra Ermenice yazılan eserlerde Ağrı Dağı’nın geçmesi, Kitab-ı Mukaddes’in tesirindendir. Bu da 11. ve 12. asırlarda Ermeni edebiyatında yer tutmaya başlar. Bundan eski yorumlarda Cudî Dağı, Hristiyan yazarlarca “Gordylene”, Süryanice “Kardu”, Ermenice “Kordukh” denilen dağa Nuh’un gemisi oturduğu kabul edilmiş olduğunu” söylemektedir (Streck, 2001: c, 3, 223-224). Köksoy ise, “geminin Ağrı Dağı’na indiğinin ispatı, Kitab-ı Mukaddes yorumcularının, akıl dışı ve mübalağalı anlatımları nedeniyle düştükleri çelişkili durumdan kurtulmak için bir ümit olmuştur. Ermeniler için ise, dini olduğu kadar politik, etnik ve stratejiktir” demektedir (Köksoy, 2003: 111). Ayrıca İbranilerin Kardu (Kardo) Dağı’nı içine alan Kardue bölgesine Ararat adını verdiklerini de belirtmektedir. (Köksoy, 2003: 95). M. Esed ise, Ararat isminin, “Asurcada Urartu olarak geçtiğini ve bir zamanlar Cudî Dağı’nı da içine alacak şekilde Van Gölü’nün güneyine kadar inen bu bölgenin tamamı için kullanılmış olabilir. Gemi Ararat Dağları üzerine oturdu ifadesi, bununla açıklamasını buluyor” demektedir (Esed, 1999: 432). Ayrıca geminin izi çok eskilerde, özellikle seyyahlarca çok aranmıştır. Fakat 1900’lü yılların başından itibaren hep Ağrı Dağı’nda aranmasının sebebini, M. Köksoy şu üç esasa açıklıyor:

- a. Kitab-ı Mukaddes’te sözü edilen “Ararat” isminin yanlış yorumlanması,
- b. Ermeni milliyetçiliği, onlara göre Ağrı Dağı kutsanmış ve ataları da o dağın çevresinde yaşamışlardır.

- c. Ağrı Dağı yöresinde gemiye benzeyen yeryüzü şekillerinin bulunmasıdır” (Köksoy, 2003: 95).

Nitekim Ararat’ın sıra dağlar olup üzerinde Cudî Dağı’nın da bulunduğu ve Dicle Nehri’ne kadar uzandığını, bu nedenle geminin oturduğu yerin Ağrı Dağı değil, Cudî olabileceğini söyleyenler çoğunluktadır (Arpa ve Dilek, 2014: 113).

Geminin Ağrı Dağı’na indiğinin söylenmesi, kanaatimizce Tevrat’ta, tufanın tüm dünyayı kapsadığı, suların en yüksek dağdan da 15 zira daha yüksek olduğu bilgisine dayanmaktadır. Bunu kabul edenler, bu bölgede en yüksek dağın Ağrı Dağı olması ve bunun yanında bazı politik ve ideolojik sebeplerle bu iddiada bulunmuşlardır. Oysa Ağrı Dağı’na indiğini akıl da kabul etmez. Çünkü çok yüksek, sarp ve senenin büyük çoğunluğu karla kaplı ve soğuktur. Durum böyle olunca, Ağrı Dağı diyenler, gemide olanların dağcı ekibi olduğunu mu sanıyorlar? Dağcılar bile kolay kolay inemezken, yaşlılar, kadınlar ve çocuklar dağdan nasıl indiler? Buyurun ineği, öküzü, koyunu, mandayı, deveyi, eşeği indirin de bakalım! Oysa Allah, Hz. Nuh ve beraberindekileri tufandan kurtararak ödüllendirmişti. Geminin Ağrı Dağı’na oturması onlar için bir ceza olmaz mıydı? Ağrı Dağı’nın sarp oluşu ve insan için önemli olan su, ağaç ve barınaklardan yoksun olması sebebiyle geminin oraya inmesinin mümkün olmadığını söyleyen H. Tanyu, buna karşı, “Cudî Dağı’nın ise, tepesinin geminin inişine uygun bir zemine sahip olması, birçok mağaranın mevcudiyeti, beslenme imkânlarının bulunması, geminin oturduğu yerin de Yeşil Dağ olarak adlandırılması ve dağın bulunduğu bölgenin de mümbit olması, geminin Cudî’ye indiğine yeterince ipucu vermektedir” demektedir (Tanyu, 1993: c, 8, 80). Tanyu devamla şunları söyler: “Gerek Cudî Dağı’nın yapısı ve gerekse bu dağla ilgili tarihi bilgi ve rivayetler, Kur’an’ın geminin üzerine indiği diye belirttiği Cudî’nin bu dağ olduğu yönündeki iddiaları destekler mahiyettedir” (Tanyu, 1993: c, 8, 80).

Tevrat’taki Ararat kelimesinden ilham alarak gemiden iz bulurum deyip Ağrı Dağı’na çıkan her araştırmacı eli boş dönmüştür. Bunların bu halini, haklarında söylenen şu şiir çok güzel resmetmektedir:

Tırmanıp Ağrı’nın başına,

Yorma gel kendini boşuna,

Maksadın keşf ise gemiyi,

Düş CudîDağı’nda peşine (Köksal, 2017: c, 1, 103).

M. A. Köksal, Allah Teâlâ’nın üç dağı şereflendirdiğini, bunların da Hz. Nuh’un gemisinin indiği Cudî, Hz. Musa’nın vahiy aldığı Tur ve Hz. Muhammed (sas)’e ilk vahyin geldiği Nur Dağlarıdır demektedir (Köksal, 2017: c, 1, 102).

Köksoy, “coğrafya bilginlerine göre gemi, Dicle kenarında Büyük ve Küçük Zap Nehirlerinin Dicle’ye kavuştuğu noktalar arsında bir yerde durmuş veya demir atmıştır. Bu yerin, Babil dünya Haritasında Mardin-Cudî dağları ile Batı Zağros Dağları arasında bir bölgeye denk düşer” dedikten sonra, “geminin Cudî Dağı’na inmediğini, bunun müfessirlerin “cudî” kelimesini yanlış yorumlamalarından kaynaklandığını, çünkü Güney Mezopotamya’da bazı küçük tepeler hariç hiçbir dağ suyun altında kalmamıştır. Ayrıca iddia edildiği gibi su bütün dağları kaplamış olsa, sular çekilirken gemi veya yüzen bir cisim, dağın tepesinde değil, arazinin en çukur veya düzlük bir yerinde dururdu. Kaldı ki, Cudî aynı zamanda bir cins isim olarak “yüksek memleket, dağlık yöre” anlamlarına da gelir. Böylece Kur’an’ın ifadesiyle gemi, “dağlık yörede (Yukarı Mezopotamya’da) durdu şeklinde anlamak gerekir. Ararat da yüksek memleket, dağlık yöre anlamındadır” demektedir (Köksoy, 2003: 84-85).

Bu söylenenler ile ilgili tenkidimiz ve konuyla ilgili görüşümüz ise şöyledir:

- a. Mezopotamya mitolojilerinde, geminin bir dağa (Nissir, Lubar, Masis, Nizir veya Nezir gibi coğrafi konumu ve varlığı bilinmeyen) oturduğu mevcuttur (Arpa ve Dilek, 2014: 111). Bu nedenle de Kitab-ı Mukaddes yazar ve yorumcuları, Tevrat’ta (Tekvin: 8/4) geçen “Ararat” kelimesinin bir anlamı da yüksek yer,

mevki olsa bile, Ararat dağları, daha sonraları da Ağrı Dağı olarak yazmış ve yorumlamışlardır. Tabii ki, bu yorumlarında tufanın bütün dünyayı ve en yüksek dağları kapladığının etkisi inkâr edilemez bir gerçektir. Ancak bunların, geminin içinde kadınlar, yaşlılar olduğunu, hele hayvanların da bulunduğunu düşünmediklerinden emin olabiliriz. Aksi takdirde bunları dağdan indirmenin imkânsız gibi bir şey olduğunu düşünürlerdi. Bu konuda herhangi bir görüş serdettiklerine dair bir bilgi de bulunmamaktadır. Ayrıca gemiyi Ağrı Dağı'na oturduğunu iddia etmek, Hz. Nuh ve beraberindekileri cezalandırmak demek olacağını düşünmekteyiz.

- b. Bu dağ figürü, İsrailî kaynaklardan İslam âlimlerine geçmiştir. Çünkü Kur'an, geminin Cudî'ye oturduğunu söylemiş, dağ olduğunu belirtmemiştir. Fakat "Cudî" isminin, belirli, bilinen bir isim olduğunu belirten "el" takısıyla gelmesi ve bu isimde bir dağın olması, ayrıca Tevrat'ta da bir dağdan bahsedilmesi, "yüksek yer, mûmbit arazi" anlamına da gelmiş olsa bile, bu konuda rivayetlerin de olması nedeniyle "Cudî Dağı" denilmiştir.
- c. Biz ise, kesinlikle Cudî Dağı'na oturmamış diyemeyiz. Çünkü elimizde bir delil yoktur. Hele bazı tarihçi ve araştırmacıların dağların insanların hayatını idame etmeye uygun olup olmamasına göre değerlendirmelerine katılmıyoruz. Çünkü gemidekiler aylarca, senelerce kalıp dağda iskân etmiyorlar ki, barınma ve gıdaya ihtiyaçları olsun. Nihayetinde sular çekilince düz araziye inmişlerdir. Kaldı ki gemideki yiyeceklerin bir miktar kalması ve bu yiyeceklerle kısa bir müddet daha hayatlarını sürdürmeleri ihtimal dâhilindedir.
- d. Ayrıca bazı araştırmacıların, sular çekilince geminin de bir dağın üstünde değil, bir çukurda veya bir düzlükte kalması gerekirdi demelerine de katılmıyoruz. Çünkü tufan ve gemi tamamen bir mucizedir. Mucizede tabiat kanunları devre dışı kalır. Aksi takdirde mucize olmaz. Eğer Allah, inananların dağdan, daha çekilmemiş ve her tarafı kaplayan suya bakıp ibret almalarını murat etmişse, niçin dağa oturmuş olmasın ki? Kaldı ki, ayette yere "suyunu yut" emri verilmiştir. Bu da suyun, daha alçak noktalara akmasından ziyade, yere çekilmesi anlamına gelir. Su yer tarafından yutulunca, geminin bir yükseklik üzerinde kalması da mümkündür. Ancak biz, Allah Hz. Nuh ve inananları kurtarıp mükâfatlandırdığından, gemiyi bir dağa değil de, ziraat ve hayvancılığa elverişli bir düz alana indirmesi, akla daha yatkın geldiğini düşünmekteyiz. Kaldı ki, bu durumun, Hz. Nuh'un duasına da uygun düştüğü kanaatindeyiz.

6.5.3.20. Tufan Sonrası İskân Edilen Yer

Tufan bitmiş, boğulmayı hak edenler boğulmuş ve nihayet gemi de bir yerde karar kılmıştır. Artık gemiden çıkma zamanı gelmiştir. Taberi, "Hz. Nuh Cudî Dağı'nda kırk gün kaldı. Suların çekilip çekilmediğini öğrenmek için önce kuzgunu gönderdi. Kuzgun gelmeyince güvercini gönderdi. Güvercin ağzında taze bir zeytin yaprağıyla döndü. Bir hafta sonra tekrar gönderdi. Güvercin geri dönmedi. Nuh (as) yerin kurduğunu anladı ve gemiden indiler" demektedir (Taberi, t.y: c, 1, 119; bkz. İbn Kesir, t.y: c, 2, 447). Gemiden çıktıktan sonra kapısını kilitleyip anahtarını oğlu Sam'a verdiği, dağdan yere indiklerinde 10 Muharrem olduğu ve kurtuldukları için şükür orucu tuttukları rivayet edilmiştir (Köksal, 2017: c, 1, 101). Konuyla ilgili birçok rivayetin kaynağı İsrailiyat olduğu gibi, bu rivayetin de İsrailiyat kaynaklı olduğunda şüphemiz yoktur. Tevrat'ta buna benzer bir anlatım bulunmaktadır. Fakat bu hususta ne Kur'an'da ve ne de hadislerde bir bilgi vardır.

Rivayetlere göre Hz. Nuh ve beraberindekiler Cudî Dağı eteğinde bir köy kurmuşlar. Herkese bir ev yapmışlar. Gemide seksen kişi olduğu için buraya "SEMANİN KARYESİ" (Seksenler Köyü) denilmiştir. Bu köy gittikçe gelişmiş ve ona "Suku's-Semanin" (Seksenler Çarşısı) denilmiştir. Taberi, Mes'udi, İbnu'l-Esir, İbn Kesir gibi tarihçi ve müfessirler kendi

zamanlarına kadar aynı isimle anılan mamur bir şehir olduğunu söylemişlerdir (Taberi, t.y: c, 1, 119; Mes'ud, 1997: c, 1, 49; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 58; İbn Kesir, t.y: c, 2, 448). Bunların en son vefat edenİ İbn Kesir'dir. O da miladi 1373 tarihinde vefat etmiştir. 14. yüzyılda dahi bu isimle bilindiğine göre, daha sonraki yıllarda da aynı isimle devam ettiğini düşünebiliriz.

Hız. Nuh'un Semanin'de ziraatla uğraştığı, bağ diktiğı, yeri tesviye edip tarıma elverişli hale getirdiğı, bir müddet sonra halkın vebaya yakalandığı ve Hız. Nuh ile oğulları dışındakilerin hepsinin öldüğü rivayet edilmiştir (Köksal, 2017: c, 1, 102). Hız. Nuh'un ise tufandan sonra 300 yıl yaşadığı nakledilmektedir ((Taberi, t.y: c, 1, 119). M. Şakir, Nuh (as) ve beraberindekiler, Mezopotamya'nın kuzeyindeki dağlık bölgeye yerleşip orayı yurt edindiklerini söyler ki, bu da Taberi ve diğer tarihçilerin savundukları görüşün bir tekrarıdır diyebiliriz. (Şakir, 1995: c, 1, 53).

Cudî Dağı'nın Şırnak'a yakınlığı sebebiyle, Hız. Nuh'un burada iskân ettiğini de savunanlar olmuştur. İddialarının büyük dayanağını Şırnak kelimesi teşkil ediyor. Şırnak kelimesinin aslının Şera Nuh (Nuh Şehri) olduğunu, zamanla Şehr-i Nuh ve Şırnev, daha sonra da Şırnak haline geldiğini ileri sürerler (Arpa ve Dilek, 2014: 113). Taberi ise, Semanin veya Suku's-Semanin adından önce o köyün Nuh adıyla anıldığını söylemiştir (Taberi, t.y: c, 1, 119). Şırnak isminden hareketle böyle bir kaniya varmak pek isabetli olmasa gerektir. Kaldı ki, klasik kaynaklarımızda buna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bu iddia, acaba Şırnak ilimize dikkat çekmek gayreti midir, diye düşünmeden de edemiyoruz.

Bazı tarihçi ve araştırmacılar da Hız. Nuh'un tufandan sonra yaşadığı yerin Tevrat'ta "Edom" olarak geçen bölge olduğunu söylemektedirler (Sarıkcıoğlu, 1996: 203). Bu görüşün dayanaklarını, tufanın gerçekleştiğı yer konusunda izah etmiştik. Burada tekrara girmek istemiyoruz. Görüldüğü gibi Nuh (as)'ın tufan öncesi yaşadığı yer bilinmediğı gibi, tufan sonrası iskân ettiğı yer de bilinmemektedir. Tüm söylenenler birer iddiadan öteye geçmemektedir. Buna rağmen biz, tarihin her devrinde insanlığa kucak açmış, mümbit arazisiyle birçok medeniyetin gelişmesine şahit olmuş Kuzey Mezopotamya yani Anadolu'nun doğusu, Suriye ve Irak'ın kuzeyinde Fırat veya Dicle'den istifade eden bir yer olması, akla ve mantığa uygun düşer kanaatindeyiz (Bkz. Harita 3).

6.5.3.21. İnsanlar Hız. Nuh'un Soyundan mı?

Bu konudaki görüşler de tufanın umumi olup olmadığına göre şekillenmiştir. Şimdi o görüşlere ve delillerine bakalım:

- Tufan sonrası tüm insanların Hız. Nuh'un zürriyeti, yani üç oğlu olan Sam, Ham ve Yafes'ten meydana geldiklerini ve bu nedenle, Hız. Âdem "Beşeriyetin Babası", Hız. Nuh ise, "Beşeriyetin İkinci Babası" olduğunu söyleyenler.
- Bugünkü insanların Hız. Nuh'un üç oğlu ile gemide bulunan diğer Müslümanların soyundan geldiklerini savunanlar.
- Tufanda tüm insanlar değil, sadece Hız. Nuh'un inkârcı kavmi helak oldu. Bu nedenle tüm insanlığın Hız. Nuh'un soyundan geldiğini söylememiz mümkün değildir diyenler.

Birinci görüş: Bu görüş sahiplerinin başında Kitab-ı Mukaddes bağlıları gelmektedir. Çünkü Tevrat'a göre tufan tüm dünyayı kaplamış, sadece Hız. Nuh ve oğulları kurtulmuştur. Dolayısıyla tüm insanlık da Hız. Nuh'un soyundan gelmiştir. Bu görüşe katılan İslam âlimleri de vardır. Yaygın kanaate göre tufan umumi olmuş ve insanlar da Hız. Nuh'un soyundan gelmiştir. Bu görüşlerinin delili olarak da ayet ile hadisleri göstermişlerdir. Oysa son peygamber olan Peygamberimiz (sav) hariç, hiçbir peygamber tüm insanlığa gönderilmemiştir, buna Hız. Nuh da dâhildir. Sadece bu ilke çerçevesinde düşünülse bile tufan olayının umumi olduğu görüşünün hatalı olduğu anlaşılır. Şimdi onların gösterdiği delillere geçebiliriz.

“Biz yalnız Nuh’un soyunu kalıcı kıldık” (Saffat: 77).

“(Ey) Nuh ile birlikte gemide taşıdığımız kimselerin nesli! Şunu bilin ki Nuh çok şükreden bir kul idi” (İsra: 3).

“İşte bunlar, Âdem’in ve Nuh ile beraber (gemiye) bindirdiklerimizin soyundan, İbrahim’in, Yakub’un (İsrail’in) ve doğru yola iletip seçtiklerimizin soyundan kendilerine nimet verdiğimiz nebilerdir” (Meryem: 58).

Ayrıca Saffat Suresi 77. ayetiyle ilgili zikredilen Peygamber Efendimiz (sas)’ın, Hz. Nuh’un Sam, Ham ve Yafes adında üç oğlunun olduğu, Sam’ın Arapların, Ham’ın Habeşlilerin, Yafes’in de Rumların atası olduğunu haber veren hadisi delil göstermişlerdir (Köksal, 2017: c. 1, 107). İbn Abbas ve Katade’den geldiği söylenen rivayette de insanların Hz. Nuh’un üç oğlundan geldiği belirtilmiştir (Taberi, 1995: c. 15, 15; İbn Kesir, t.y: c. 4, 12; C. Paşa, 1966, 18). Bir başka rivayette ise, Sam Arap, Farsların ve Rumların, Ham Sudan, Kıpti ve Berberilerin, Yafes de Türk, Ye’cüc ve Me’cüclerin atasıdır denilmiştir (Taberi, 1991: c. 1, 265; İbnu’l-Esir, 1987: c. 1, 61; İbn Kesir, t.y: c. 4, 12). Bu görüş sahipleri, gemide Hz. Nuh, ailesi ve birkaç kişiden başka kimsenin olmadığını belirterek, insanlığın Hz. Nuh’un soyundan geldiğini iddia etmişlerdir (Taberi, t.y: c. 1, 119; İbnu’l-Esir, 1987: c. 1, 58). Taberi bu görüşe ek olarak, daha önce de belirttiğimiz gibi Hz. Nuh’la beraber olan seksen kişinin bir hastalıktan öldüğünü ve onların zürriyetinin devam etmediğini, sadece Hz. Nuh’un soyunun devam ettiğini söylemiştir (Taberi, t.y: c. 1, 119). Bu görüşten hareketle Hz. Nuh’un üç oğlu arasında dünyayı bölüştüğü rivayetleri de vardır (Bkz. Taberi, 1991: c. 1, 255; Köksal, 2017: c. 1, 108-109).

Bu rivayetleri aktarmamız, bu görüşlere katıldığımız anlamına gelmez. Sadece bu tür rivayetlerin de kaynaklarda geçtiğini belirtmek içindir. Çünkü Nuh (as), iskân ettikleri yeri üç oğlu arasında bölse anlarınız ama koca dünyayı üç oğluna taksim etmesinin mantığını anlamak mümkün değildir. Belki bu, Hz. Nuh’un soyundan geldiğini iddia ettikleri milletlerin iskân ettikleri yerlere bakılarak sonradan söylenmiş bir söz olarak düşünmenin daha mantıklı olacağı düşüncesindeyiz.

İkinci görüş: Hz. Nuh ile gemiye sadece ailesi binmedi, iman edenlerin de bindiği ayetle sabittir. Nitekim şu ayetler bu hususu açıkça belirtir:

“(Boğulacağına dair) aleyhinde söz geçmiş olanlar dışında aileni ve iman edenleri gemiye yükle! Zaten onunla beraber pek azı iman etmişti” (Hud: 40).

“Biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık ve onları ötekilerin yerine geçirdik. Ayetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk” (Yunus: 73).

Hud: 48. ayette olduğu gibi yukarda meali geçen İsra: 3. ayette de Hz. Nuh’la beraberindekilerden bahsedilmektedir. Bu ifadelerden kastın, onunla beraber kurtulan müminler olduğu anlaşılmaktadır. Yazır da bu ayetlerden hareketle tüm insanların Hz. Nuh’un çocuklarından ürediği görüşünün tarihi bir hakikat olmayıp, tağlib⁴⁰ üslubuyla belirtilmiş bir ifadedir. Yani gemidekilerin tümüne onun zürriyeti denilmiştir. Dolayısıyla insanlar, onun oğulları ile kurtulan müminlerden üremiştir demektir (Yazır, 1971: 2785-2786; 4059). Hz. Nuh’un beraberinde olan müminlerin hepsinin tufandan sonra öldüğü ve onların zürriyetinin devam etmediği söylenmiştir ama ayetlerden bunu anlamak mümkün değildir.

Üçüncü görüş: Bu görüş sahipleri ise, tufanın bölgesel olduğunu, Allah’ın sadece Nuh kavminden inanmayanları helak ettiğini, Hz. Nuh’un tüm insanlığı uyarmak üzere gönderilmediğini, bu özelliğin sadece Peygamberimiz (sas)’e ait olduğunu söylemişlerdir. Kaldı ki, İslam âlimlerinin tümü, insanlığa sadece Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)’in gönderildiğinde ittifak etmişlerdir. Bunun için diğer insanlar, hatta Hz. Nuh’un tebliğinin ulaşmadığı kâfirler de bu tufana yakalanmamış ve yok olmamışlardır. Hz. Nuh’un “Rabbim! Dedi, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma” (Nuh: 26)! Duasının ise, uyardığı kavminin

⁴⁰ Tağlib: Aralarındaki bir ilgiden dolayı bir lafzı diğer lafzı ve anlamını kapsayacak biçimde kullanmak” demektir. (Durmuş, 2010. 372)

kâfirlerini kapsadığını, Hz. Nuh'un davetinin ulaşmadığı bölgedeki insanları içine almadığını, haliyle onların neslinin devam etmiş olduğunu ileri sürmüşlerdir (Yazır, 1971: 4060). B. Dartman, "birçok bilim adamı tufanın genel olmadığını ve bu nedenle de tüm insanların ölmediğini söylemiş olduklarını" belirtir. "Kaldı ki, umumi olduğuna dair ilmi bir kanıt ve veri de bulunmamaktadır. Aksine bölgesel olduğuna dair deliller çoktur. Tüm insanların tufanda yok olduğu ve Hz. Nuh'un soyundan devam ettiği fikri de tartışmalıdır. Çünkü bu konuda ne naklî (vahiy), ne tarihî ve ne de arkeolojik delil vardır. İlim adamların kahir ekseriyeti beşeriyetin tek atasının Hz. Âdem olduğunda hemfikirler. Ayrıca yukarda geçen "Biz sadece Nuh'un soyunu kalıcı kıldık (Saffat: 77)" ayeti bu görüşe engel teşkil etmez. Çünkü bu ayetin öncesi ve sonrası, Allah'ın Hz. Nuh'a olan nimetlerinden bahsettiğini" söylemektedir (Dartman, 2009b: 156). Bu açıklamalardan sonra kendi görüşümüzü belirtirsek:

- a. Tufan tüm dünyayı kapsamamış, bölgesel olmuştur. Bu nedenle tüm insanlığın helak olduğunu düşünmek hem gerçeklere ve hem Allah'ın adaletine ters düşer. Çünkü Allah, peygamber gönderip uyarmadığı hiçbir kavmi cezalandırmaz. Kur'an'da bu anlamda çok sayıda ayet mevcuttur. Helak olan ise, uyarıldığı halde iman etmeyen Nuh kavmidir.
- b. Tufanın genel olduğuna dair ne aklî, ne tarihî ve ne de arkeolojik belge ve bulgu vardır. Aksine bölgesel olduğuna dair hem naklî, hem tarihî ve hem de arkeolojik deliller vardır.
- c. Hz. Nuh ve beraberindekileri Allah, tufandan kurtararak mükâfatlandırmıştır. Sonra verimli topraklara yerleştirmiş ve onları bereketlendirmiştir (Bkz. Hud: 48). Bu gerçektir ama bu gerçekten, dünyadaki tüm insanların helak olduğu ve böylece bugünkü insanların Hz. Nuh ve beraberindekilerin soyundan geldiği anlamı çıkarılamaz düşüncesindeyiz.

6.6. Hz. Nuh'un Vefatı ve Vasiyeti

Hz. Nuh'un tufan öncesi ve tufan sonrası iskân edip yaşadığı yer kesin bilinmediği gibi, tufandan sonra kaç yıl yaşadığı, vefat tarihi, nerede vefat ettiği ve kabrinin nerede olduğu da bilinmemektedir. İbn Abbas'ın, Hz. Nuh'un, 40 yaşında iken peygamber olduğunu, tufandan sonra 60 yıl yaşadığını, toplam ömrünün 950 yıl olduğunu söylediği rivayet edilmiştir. Katade ise, 300 yaşında iken peygamberlikle görevlendirildiğini, 300 yıl davet ettiğini ve tufandan sonra 350 yıl yaşadığını söylemiştir. Bazıları da 350 yaşında iken peygamber olduğunu, 950 yıl kavmini davet ettiğini, tufandan sonra 350 yıl yaşadığını söylemişlerdir. İbn Kesir bu son iki rivayeti "garip bir görüş" olarak niteler ve doğruya yakın olan görüşün İbn Abbas'ın görüşü olduğunu belirterek yine de doğrusunu en iyi bilen Allah'tır demiştir (İbn Kesir, t.y: c, 3, 407). Rivayete göre kavmi helak olan peygamberler beraberindekilerle Mekke'ye gider ve vefat edinceye kadar orada kalırlar. Nitekim Nuh, Hud, Salih ve Şuayb peygamberler Mekke'de vefat etmişlerdir. Zemzem kuyusu ile Haceru'l-Esved arasında defnedilmişlerdir. Bir rivayete göre 70, başka bir rivayete göre de 99 peygamber bu mekânda medfundur (Köksal, 2017: c, 1, 106-107).

İsra Suresi 3. ayette, Hz. Nuh'tan "şükredici bir kul" diye bahsedilir. Bunu açıklayan müfessirler, onun, bir şey yerken veya içerken, bir elbise giyerken veya bir bineğe binerken, her halinde hep "elhamdülillah" dediğini ve bu nedenle ona "şükreden kul" vasfı verildiğini söylemişlerdir (İbn Kesir, t.y: c, 3, 24; Yazır, 1971: 3154; Köksal, 2017: c, 1, 107).

Hz. Nuh ölüm döşeğinde iken kendisine, "Ebu'l-beşer, ey uzun ömürlü! Dünyayı nasıl buldun" diye sormuşlar. O da "onu iki kapılı bir ev gibi gördüm. Bir kapıdan girdim, diğer kapıdan çıktım" demiş (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 58). Yine anlatılır, o, kamıştan bir kulübe edinmişti. Keşke bundan daha sağlam ev yapaydın diyenlere, "ölecek bir insan için bu dahi çok" demiş (Köksal, 2017: c, 1, 106). Hz. Nuh'un vefatı yaklaşınca, yerine oğlu Sam'ı vekil tayin edip diğer oğul ve torunlarını toplayıp şöyle tavsiyelerde bulunduğu nakledilmektedir:

-Allah'a ibadete devam edin demiş. Sam'a da,

- Yavrum, kalbinde zerre kadar şirk olduğu halde kabre girme! Çünkü Allah'ın huzuruna müşrik olarak gelen kimse için bir delil (çıkış yolu) yoktur. Yavrum, kalbinde zerre kadar kibir olduğu halde kabre girme! Çünkü "Kibriya" yüce Allah'ın ridasıdır. Ridası hakkında çekişen kimseye Allah gazap eder (Müslim, Bir Babı, 2620 nolu hadis). Oğulcağızım, kalbinde zerre kadar rahmetten ümit kesmiş olarak kabre girme! Çünkü dalaletle düşenden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez (Köksal, 2017: c, 1, 105-106).

Gerek Hz. Nuh'a dünya hakkında sorulan soruların, gerekse bu sorulara verdiği cevapların ve gerekse çocuklarıyla vekili Sam'a yaptığı tavsiyelerin Hz. Nuh'a ait olduğunu gösteren ne ayet var ve ne de hadis. Ancak bu söylenenlerden hiçbiri, İslam dinine aykırı düşmemektedir. Muhtemelen kavmini de bu şekilde uyarmıştır.

6.7. Hz. Nuh Kıssasından Çıkarılacak Dersler

Kur'an, kıssaları ibret alınsın, ders çıkarılsın diye anlatır. O, olayı bir tarih disiplini gibi ele almaz. Zaten tarih ve yer belirlemek Kur'an'ın gözettiği bir amaç da değildir. Bu konuyu, daha önce "Kur'an'da kıssaların anlatılmasının hikmetleri" bölümünde genişçe izah etmiştik. İsteyenler o bölüme bakabilirler.

1-Kur'an, peygamber kıssalarını anlatırken başrolde peygamber vardır. Karşısında, bazen zorba bir kral ve adamları, bazen de Hz. Nuh'un kavminde olduğu gibi kavmin ekâbirleri (kendini beğenmiş ileri gelenleri) bulunur. Tevhit inancına karşı her dönem böyle yöneticiler ve kişiler bulunabilir gerçeğini gözardı etmemek gerekir.

2-Peygamber kıssalarında, ilk zamanlar peygamberler ve bağlıları büyük sıkıntılar yaşarken, kâfirler zamanın şartlarına göre nimet içinde yaşamışlardır. Fakat sonunda hem bu dünyada ve hem de ahirette kazananlar peygamberler ve inananlar, kaybedenler ise, hep kâfirler olmuştur. Kur'an, farklı zamanlarda, ayrı yerlerde ve farklı kavimlerde olan bu olayları anlatarak, renk, ırk, yer, zaman farkı gözetmeksizin tüm insanlığa, bu kıssalardan ders çıkarmalarını ve aynı hataya düşmemelerini öğütler.

3-Kur'an, peygamberlerin tevhit mücadelesinden bahsettiği ve onların getirdiği dini İslam olarak belirttiği için, M. Nadir Özdemir'in de dediği gibi, İslam tarihi kaynakları da tüm peygamberlerin hayat ve tevhit mücadelesine geniş yer vermiştir. Çünkü Kur'an insanlara rol model olarak peygamberleri sunmuştur. "Yahudiler, tarihi Hz. İbrahim'den, Hristiyanlar ise Hz. İsa'dan başlatırken, İslam bu etnosentrik (bir ırkın diğerlerinden üstün olduğuna inanan) tarih anlayışını reddederek, tarihi Hz. Âdem'den başlatır" (Özdemir, 2016: 558). Çünkü bütün peygamberlere inanmak İman esaslarındandır. Bu nedenle Müslümanların tarihi Hz. Âdem'le başlar. Kıyametle de son bulur.

4-Nuh Peygamberi ve tufan olayını anlatan Kur'an, bu olayın bilinmeyen gayb haberlerinden olduğunu ve bu kıssadan ibret alınıp ders çıkarılmasını emir buyurur. "İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O hâlde sabret. Çünkü (iyi) sonuç, Allah'a karşı gelmekten sakınanların olacaktır" (Hud: 49). Dikkat edildiğinde ayet, gayb haberlerinden olduğunu zikrettikten sonra, hayırlı sonucun muttakilere (inananlara) ait olduğunu belirterek, Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)'i ve inananları teselli etmektedir.

"Bunlar gayb haberlerindendir" ifadesinden maksadın ne olduğunu S. Ateş şöyle yorumluyor:

- a. "Tevrat'ta bu kıssa vardı ama bilen tek tük kişiydi, çoğu bilmezdi.
- b. Kur'an'ın, hurafelerden ayıklayıp öğüt kalıbında anlattığı bu şeklini bilen yoktu. Çünkü kıssada anlatılan ve Nuh kavminin itiraz ve mucize isteği, Mekkeli müşriklerde de birebir görülmüştür" (Ateş, 1989: c, 4, 312).

Ayetten, okuma yazma oranının yok denecek kadar az olduğu Mekke’de, Hz. Nuh ve tufan olayını bileninin olmadığını anlıyoruz. Hele Kur’an’ın ibret alma ve ders çıkarma eksenli anlatımını, sadece Mekkeliler değil, Ehl-i Kitaptan da bilen yoktu.

Şimdi de kıssadan ibret alınmasını öğütleyen ayetlere ve onlardan çıkarmamız gereken derslere bakalım:

“Şüphesiz bu olayda ibretler vardır. Biz gerçekten (kullarımızı) imtihan ederiz” (Mü’minun: 30). Ayet açıkça bu olayda akıl sahipleri için bir ibret olduğunu, kişinin statüsü, etiketi ve mali durumu ne olursa olsun, bir imtihana tabi tutulacağını bildirmektedir.

“Nuh kavmini de Peygamberleri yalanladıkları vakit suda boğduk. Onları insanlara bir ibret yaptık ve zalimlere elem dolu bir azap hazırladık” (Furkan: 37).

Bu ayette de, hakikate kulak tıkayan, peygamberlerin getirdiği ilahi mesaja sırt dönen, alabildiğine azgınlık ve kötülük işleyen toplumların helak edildiğini, insanların bunu düşünüp ibret alarak İslam’a uygun yaşamaları öğütlenmektedir.

“Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Onların çoğu ise iman etmezler” (Şuara: 121). Bu ayette de Nuh kıssasında anlayan için birçok ders olduğunu ama insan psikolojisi, ibret alma yerine nefsi ve şeytanın esiri olmayı tercih ediyor. Buna karşı uyarılıyoruz.

“Fakat biz onu ve gemidekileri kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret yaptık” (Ankebut: 15).

“Andolsun, biz onu (tufan olayını) bir ibret olarak bıraktık. Var mı düşünüp öğüt alan” (Kamer: 15)?

Bu iki ayetten, Nuh kıssasının, tufan olayının tüm insanlığa ibret kılındığı hususu anlaşılabilir. Çünkü o korkunç tufan, şiddetli fırtına ve gökten boşalırcasına yağan yağmurda, sadece bu gemidekilerin kurtulmuş olmasında da ibretler vardır. Nitekim Katade bu ümmetin ilkleri Cudî Dağı’nda geminin enkazını gördüklerini söylemiştir. Eğer o tahta parçaları gerçekten Hz. Nuh’un gemisine aitse, ondan çok sonra yapılan gemilerin çürümesine rağmen, bu kadar zaman sonra yedinci yüzyıl ortalarında hala onun enkazının görülmüş olması da ibretlik bir durumdur (Kurtubi, 1964: c, 17, 133; İbn Kesir, t.y: c, 3, 407; Yazır, 1971: 4642).

5-Hz. Nuh’un kıssasını ana hatlarıyla tekrarlırsak, Hz. Nuh onlara tevhit inancını tebliğ etmiş. Kavmi onu, peygamberlik iddiasıyla mal-mülk edinip kendilerinden üstün olmak istediğini ileri sürüp Hz. Nuh’u hemen yalanlayıp alay etmiştir. Hz. Nuh da ben sizden ne mal, ne de ücret istiyorum. Ben sadece sizin, bir olan Allah’a ibadet etmenizi istiyorum. Aksi takdirde size çok acıklı bir azap gelecektir demiş. Kavmi bu söz üzerine daha da küstahlaşıp, “haydi bizi korkuttuğun şeyi getir” deyip bela istemiş. Çünkü azabın geleceğine inanmıyorlar ve böylece Hz. Nuh’la daha fazla alay edeceklerini düşünüyorlardı. Hz. Nuh’a karşı söyleyecek sözleri kalmayınca da onu ölümle tehdit etmişlerdi. Artık imana gelmeyecekleri kesinleşince, Hz. Nuh onlar aleyhine dua etti. Allah da duasını kabul etti. Yüce Allah, Nuh kavmini, insanlık tarihinde eşi ve benzeri görülmemiş bir tufanla yok ederken, Hz. Nuh ve inananları kurtardı. Yani kurtuluş ve güzel sonuç müminlerin oldu. İşte tüm insanların bu kıssadan ders çıkarıp, Allah ve peygamberlerinin yanında yer almaları istenmiştir.

6-Hz. Nuh “tek kâfir kalmasın” diye dua etmişti. Allah Teâlâ da duasını kabul edip iman etmeyen kavmini helak etmişti. Buna rağmen ona iman edenlerin soyundan gelen nesillerin içinden çok sayıda kâfir çıkmıştır. Bu da bize gösteriyor ki, kâfirlerin yok olmasıyla küfür yok olmuyor veya M. N. Özdemir’in dediği gibi, kötülük, kötü insanların yok olmasıyla ortadan kalkmıyor (Özdemir, 2016: 574). Bu gerçeği unutmamak ve buna göre hareket etmek gerekir. Nitekim Hz. Nuh’un iskân ettiği topraklara mirasçı olan, onun yerinde yaşayan Ad kavmi de Hz. Hud’u dinlememiş ve onlar da helak olmuşlardır.

Mevdudi, “ilahi daveti yalanlayan ve onu batıl görüp öyle muamelede bulunan kimseleri helak ederiz” anlamındaki ayetleri tekrar tekrar okuyanlar, bugün niçin aynı şeyler meydana gelmiyor diye şüphelenip sorabilirler” dedikten sonra konuyu şöyle açıklar: “Tabii ki bunlar

ulusların bir yükselip bir çöktüklerini kabul ederler. Ancak peygamberin iyice tanınip anlaşılmasından sonra bir kavmin, zelzele, tufan, kasırga veya yıldırım gibi bir azapla yok olması farklıdır. Bunların kuşkusunun yok olması için insanın, bir peygamberin içinden doğup çıktığı bir toplumla, peygamberin şahsen bulunmadığı bir toplum arasında fark kavranmalıdır. Peygamber onlara, Allah'ın davetini hem de kendi dilleriyle doğrudan anlatır ve karşı gelmelerine hiçbir mazeret bırakmamak için bizzat kendi şahsında inandırıcı ve mükemmel bir model sunar. Bu nedenle böyle bir toplum, bu gibi açık delillerden sonra ilahi davete karşı gelirse, en şiddetli şekilde cezalandırılmayı hak keder. Daveti doğrudan doğruya peygamberden almayıp, ona dolaylı yollardan ulaşan bir toplumun durumu, tabii ki diğer toplumun durumundan farklıdır" (Mevdudi, 1986: c, 2, 47).

Mevdudi'ye katılmakla beraber, Allah Teâlâ, dilerse yoldan çıkan topluluk veya devletleri cezalandırır, dilerse cezalandırmaz. Bu tamamen Allah'ın hikmeti gereğidir. Bu dünyada böyle bir ceza ile cezalanmasalar bile ahirette kesinlikle ceza göreceklerdir. Bu, Allah Teâlâ'nın vadidir ve Kur'an bize bunu bildirmektedir. Belki Allah onları bu dünyada da bir savaşla, bir iç karışıklıkla cezalandırır. Tarihte nice devletler yok olmuştur. Mesela Birinci Cihan Harbi sonrası birçok imparatorluğun yok olduğu gibi.

7-Hz. Nuh ve tufan olayından herkesin ders çıkarıp ibret alması gerekir. Çünkü bu olay, inatçı, bağınaz, zorba, söz dinlemeyen, kötülöklere alabildiğine dalan, felakete davetiye çıkaran insanlarla iyilerin mücadelesi ve sonunda da kötölerin kaybettiğı, iyilerin kazandığı gerçeğini anlatır.

6.8. Başarısını Hz. Nuh ve Gemisinden Alan Ünlü Yönetici

Ünlü yönetici, başarısını Hz. Nuh ve gemisine borçlu olduğunu, "bilmem gereken her şeyi, Nuh'un gemisinden öğrendim," diyerek belirtir. İşte öğrendikleri:

1. Doğru gemiyi kaçırma.
2. Hepimizin aynı gemide olduğunu unutma.
3. Vakit gelip çatmadan planını yap. Hz. Nuh gemisini inşa ederken yağmur yağmıyordu.
4. Kendine hep iyi bak ve büyük günü bekle. Altmışına merdiven dayadığında bile, gerçekten büyük bir iş yapman için önün açılabilir.
5. Eleştirileri dinle, eleştirenlere kulak asma, yapılması gerekeni yapmaya devam et.
6. Geleceğini zirveler üzerine kur, dalgalar sana ulaşmasın.
7. Ne olur ne olmaz, eşinle yola çık.
8. Hız her zaman kazandırmaz. Yılanlar da gemideydi, panterler de.
9. Üzerinde aşırı baskı hissettiğinde, bir süre boşlukta yüz.
10. Titanik'in profesyoneller, Nuh'un gemisinin ise amatörler tarafından yapıldığını unutma.
11. Fırtınanın gücü ne olursa olsun, eğer Allah'ın safındaysan, seni bekleyen bir gökkuşağı mutlaka vardır (İstikbal Gazetesi, 07 Mayıs 2012).

6.9. Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'ın Hz. Nuh Kıssasını Anlatırken Ayrıldıkları Noktalar

Hem Tevrat ve hem de Kur'an-ı Kerim Hz. Nuh ve tufan olayından bahseder. Fakat gerek Hz. Nuh'a bakış açısı, gerek kıssanın anlatım şekli ve gerekse kıssanın anlatılmasındaki amaçları bakımından aralarında farklar vardır. Şimdi bu farklara bakalım.

Tevrat'ta	Kur'an-ı Kerim'de
a) Hz. Nuh ve tufan olayı hikâye tarzında anlatılmış. Hedef kitleye mesajı yoktur.	a) Kıssa, tarihi bir anlatımla değil, Tevrat'taki hurafe ve abartılardan uzak ve hedef kitleye öğüt amaçlı anlatılmıştır.
b) Hz. Nuh peygamber mi, değil mi, kavmine uyarıcı olarak gönderilip gönderilmediği, Nuh kavminin uyarılıp-uyarılmadığı belli değildir. O iyi bir insan olduğu için, Allah sadece onu ve ailesini kurtarmış, geri kalan tüm insanları da, kötü oldukları için helak etmiştir	b) Hz. Nuh peygamberdir ve kavmini uyarmak üzere gönderilmiştir. Kavmi, Hz. Nuh'un davetine icabet etmeyip küfürde ısrar ettiği için cezalandırılarak helak edilmiştir. Hz. Nuh ve inananlar kurtarılmıştır.
c) Tufan umumdur. Tüm dünyayı, en yüksek dağı bile kaplamıştır. Gemiye dünyadaki her canlı türden birer çift, iyi olanlardan yedişer çift alınmış. Geri kalan tüm canlılar tufanda yok olmuştur.	c) Tufanın umumi olduğuna dair bir işaret yok ama bölgesel olduğuna dair çok işaret vardır. Sadece bölgeseldir denilmemiş. Bu nedenle tufanın kaplamadığı yerlerdeki canlıların helaki düşünülemez.
d) Geminin şekli ve boyutları verilerek detaylara girilmiş.	d) Detaya girilmeyip, sadece çivi ve tahtalardan bahsedilmiş. Buna karşı Hz. Nuh ve iman etmeyen oğlunun diyalogu anlatılmıştır. Çünkü bu detay değil, kıssanın amacına yöneliktir.
e) Gemi Ararat dağlarına oturmuştur.	e) Geminin Cudi'ye oturduğu söylenmiştir. Bunun dağ olup-olmadığı belirtilmemiştir.
f) Tufanın süresi, gemiye binildiği ve inildiği günden, gemide kalış sürelerinden bahsedilmiştir.	f) Bunların hiçbirinden bahsedilmemiştir.
g) Hz. Nuh ve tufan olayının niçin anlatıldığı belli değildir. Rab Tanrı tufanın kötü olduğunu gördüğü için bir daha yapmamaya karar vermiştir.	g) İnsanların, kıssadan ibret alıp ders çıkarması açıkça emredilmiştir ki, Nuh kavminin yaptığı hatalara düşülmesin. Çünkü peygamberlere ve getirdikleri mesaja karşı çıkmamanın sonu korkunç cezadır.

6.10. Tufan Olayı Konusunda Tevrat'a İtirazlar

Tevrat'ın anlattığı hususlardan birçoğunun bilimsel gerçeklere ters düştüğü bir gerçektir. İlgili bölümlerde yer yer bu hususlara değinmiştik ama tufan olayı hakkındaki bilgilerle ilgili yapılan itirazları bir arada sunmayı düşündük. Fakat konunun uzamaması için bu itirazlardan birkaç örnekle yetinmek istiyoruz.

Tevrat tufanın umumi olduğunu söylüyor. Oysa tufanın umumi olmasını gerektirecek bir neden yoktur. Tevrat'a göre tufan, çoğalan ve azgınlaşan kavmi cezalandırmak için olduğu halde, suyun neden tüm dünyayı kapsadığı belirtilmemiştir. Ayrıca tufanın iz ve işaretlerine şu anki bilime göre Mezopotamya'da rastlanmaktadır (Dartman, 2009b: 154). Caner Taslaman da "Kur'an'ın Tevrat'taki gibi tufan olayının detaylarına girmeyerek bilimsel bulgulara uygun bir yorum yapmak için büyük fırsatlar tanımıştır" demektedir (Taslaman, 2017b: 250). M. Bucaille ise, Tevrat'ın bilimle en çok ters düştüğü bölümünün Tekvin olduğunu söylemektedir ki, bunu daha önce belirtmiştik. Tevrat'ın anlattığı tufan olayını, çağdaş bilgilerin ışığında şu iki sebepten dolayı kabul edilemeyeceğini söylemiştir:

a) Eski Ahit, tufanın tüm dünyayı kapladığını söyler.

b) Yahivist kaynaklı paragraflar ise, tufan için bir tarih vermezken, Saserdotal kaynaklı kıssa, tufanı öyle bir devirde gösterir ki, bu tür bir afetin o devirde olmuş olması mümkün değildir” (Bucaille, 1979: 342).

Bucaille devamla şöyle demektedir: “Bu hususta Tevrat’ta verilen tarihi bilgileri karşılaştırıp değerlendirildiğinde, tufan olayı M.Ö. 22. veya 21. yüzyılda vuku bulmuş demektir” (Bucaille, 1979: 343). Zaten daha önce de belirttiğimiz gibi, Süryani rahip Aziz Gülen’in tarihlemesi de tufanın M.Ö. 2347 yılında olduğudur. Bu tarihle Hristiyan teologların kabul ettiği tarih birbirine çok yakındır. Bucaille devamla, “günümüzde düşünülebilir mi ki, M.Ö. 22. veya 21. yüzyılda gemidekiler hariç yeryüzü suyla kaplanmış ve hayatı mahvetmiş olsun. Oysa o dönemde, izleri gelecek kuşaklara taşınan uygarlıklar doğmuştur. Mesela Mısır’da Eski İmparatorluğun sonu, Orta İmparatorluğun başlangıcı arasında yer alan uygarlık dönemidir. O dönem tarihi bilindiği de göz önüne alınırsa, artık tüm uygarlığın o zaman tufanla yok olduğunu savunmak gülünç olur” (Bucaille, 1979, 343) dedikten sonra, Tevrat’ın tahrifinin yani değiştirildiğinin kesin iki delilinin tufan olayı ile Mısır’dan çıkış olduğunu belirtir (Bucaille, 1979: 344).

Bucaille, Kur’an’ın tufanı sadece Nuh kavmine ceza olarak sunması, tufanın zamanı ve süresinden bahsetmemesi, Tevrat’la arasındaki en önemli farktır deyip ayrıca şu tespitte bulunur: “Tevrat’taki beyanların çağdaş ilmi verilerle bağdaştırılamaması, Kur’an kıssasının ise, tarafsız eleştiriye yol açacak her unsurdan masun (korunmuş) oluşu, bu durum, Allah yeryüzüne Tevrat’tan sonra bir kitabı (Kur’an’ı) nazil ederek, Tevrat’ta gerçeğe aykırı düşen haberleri tahsis etmiştir” (Bucaille, 1979: 347).

7. HUD (AS) VE AD KAVMI

7.1. Hud (as)'ın Kimliği

Hız. Hud'un kimliğine, yani soyuna geçmeden önce "Hud" kelimesinin menşei ve anlamı hakkında kısa da olsa bilgi vermenin yararlı olacağını düşünmekteyiz. "Hud" kelimesinin aslı Arapça mı, yoksa başka bir dilden mi Arapçaya geçtiği konusunda ihtilaf edilmiştir. Arapça olduğunu söyleyenler, "Hud" kelimesinin "hâid" isminin çoğulu olduğunu ve kelimenin; yumuşakça yürümek, nazıkçe geri dönmek ve tövbe etmek anlamlarına gelen "h-v-d- (hevd) fiilinden türemiş olduğunu söylerler. "Hâid" kelimesi, tövbe eden anlamına gelen "tâib" ile aynı anlamdadır. Nitekim şu ayette; "Şüphesiz biz sana döndük" (A'raf: 156), yani tövbe etti anlamına gelmektedir (İsfehâni, t.y: 546; Zemahşeri, 1985: c, 2, 554; İbn Manzur, t.y: 4718; Kurtubi, 1964: c, 4, 236, Harman, 1998: 280).

Kelimenin Arapça olmadığını iddia edenler ise, kelimenin Arapçaya başka dilden geçtiğini (Kurtubi, 1964: c, 4, 236) ama üç harfli olduğu için, Arapçaya yabancı dillerden geçen isimler gibi gayr-ı munsarîf⁴¹ olmayıp, Arapça isimlerin geneli gibi munsarîf olduğunu söylerler ki (Kurtubi, 1964: c, 4, 236), munsarîf olduğu konusunda, kelimenin aslının Arapça olduğunu söyleyenlerle aynı düşünmektedirler (İbn Manzur, t.y: 4719).

Bazıları, "Hud"un, Yahudiler için kullanılan bir isim olduğunu ve bu ismin de yukarıda mealini verdiğimiz ayette geçen ve sana döndük anlamına gelen "hudna" ifadesindeki "hevd" fiilinden geldiğini söylemişlerdir. Kur'an'da da "hud" kelimesi ile Yahudiler de ifade edilmiştir. Ancak bu isim önceleri onlar için bir övgü iken, daha sonraları Tevrat'ı ve dolayısıyla dinin esaslarını değiştirdikleri için şeriatları nesh edilmiştir (hükümü kaldırılmıştır). Dolayısıyla övgü gitmiş, sadece içi boş bir isim olarak kalmıştır. Tıpkı "Hristiyan" isminin, Hz. İsa'nın havarilerine;

"Allah'a (giden yolda) benim yardımcılarım kimlerdir" (Saff: 14) ayetindeki "nasr" kökünden "Nasara (Hristiyanlar)" geldiğini söyledikleri gibi. Onlar da şeriatlarını ve kitaplarını tahrif ettiklerinden, Hristiyan kelimesi onlar için sadece bir isim olarak kalmıştır (İsfehâni, t.y: 546).

"Hud" kelimesinin kaynağı hakkındaki ihtilafa rağmen Müslüman âlimler, bir peygamber ismi ismi olduğunda ittifak etmişlerdir (İsfehâni, t.y: 546; İbn Manzur, t.y: 4719). Kur'an-ı Kerim'de, Hud Suresi'nin ellinci ayetinde, "Ad kavmine de kardeşleri Hud'u gönderdik" denildiği için, Hz. Hud'un Ad kavminden olduğu kesindir. Ancak onun şeceresi (soyu) hakkında değişik rivayetler vardır:

- Hud (Abir) b. Abdullah b. Rebah b. El-Hulud (veya Celud) b. Ad b. Avs b. İrem b. Sam b. Nuh olduğudur (Taberi, 1991: c, 1, 235; İbnü'l-Esir, 1987: c, 1, 65; Kurtubi, 1964: c, 4, 236; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 429; İbn Kesir, 1998: c, 1, 113; Zebidi, 1972: c, 9, 90; Yazır, 1971: 2789; Köksal, 2017: c, 1, 117).
- Hud b. Şalih b. Erfahşed b. Sam b. Nuh (Zemahşeri, 1997: c, 2, 110; İbnü'l-Esir, 1987: c, 1, 65; İbn Kesir, 1998: c, 1, 113; Yazır, 1971: 2789) olduğu görüşü olup müfessir Beydavi bu görüşün zayıf olduğunu söylemiştir (Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 429).
- Hud b. Halid b. El-Hulud b. El-Ays b. İmlik b. Ad b. Avs b. İrem b. Sam b. Nuh olduğu söylenmiştir (Dineveri, 2017: 54).

Birinci görüş çoğunluğun görüşüdür. Bu görüşte de görüldüğü gibi Nuh Peygamberle Hud Peygamber arasında yedi ata (baba) vardır. Kur'an'ın Hz. Hud'dan, "onların kardeşi" diye bahsetmesi, onların kabilesinden olduğunu, onlardan, yani içlerinden biri olduğunu belirtmek

⁴¹ Gayr-ı munsarîf: Sonuna tenvin kabul etmeyen ve kesra yerine fetha ile mecrur irabı alan isimdir. (Maksudoğlu, 2015, 230). Tenvin, ismin sonunun nunlanması demektir. "Hûdun, Hûden, Hûdin" gibi. Munsarîf ise; sonuna tenvin ve kesra kabul eden isimdir (Yazarın notu).

içindir. Çünkü Zemahşeri'nin de dediği gibi, içlerinden birinin olması, onu yakından tanımalara, bir yabancındansa, onu daha iyi anlayacakları, onun doğru sözlü ve yüce ahlak sahibi bir zat olduğunu bildikleri içindir. Peygamber de onları yakinen tanıdığı, örf ve adetlerini bildiği için gelen mesajı onlara daha iyi anlatır diye aynı kabileden gönderilmiştir (Zemahşeri, 1997: c, 2, 110). Bazıları da “kardeşleri” sözünün, yani aynı atadan, Ad'dan geldiklerini -ki, Ad da Sam b. Nuh'un çocuklarındandır- veya nihayetinde hepsinin Hz. Âdem'in çocukları olduğu için böyle denildiğini ileri sürmüşlerdir. Ebu Davud'un Sünen adlı hadis külliyyatında ise, “onların arkadaşı” Hud'u gönderdi diye geçer (Kurtubi, 1964: c, 4, 235-236). Bu duruma göre kardeş, arkadaş anlamında olmuş oluyor.

İslami kaynaklarda Hz. Hud'un İrem'in çocukları arasında kendisine en çok benzeyeni ve esmer, gür saçlı, güler yüzlü olduğu rivayet edilmiştir (Harman, 1998: 280). Onun Âdemoğlu içinde Hz. Yusuf'tan sonra simaen (yüz çehresi bakımından) Hz. Âdem'e en çok benzeyen olduğu da rivayet edilmiştir (Zebidi, 1972: c, 9, 90). Yine Ad kavmi içinde ana-baba ve soy itibarıyla en üstünü idi. Ticaretle uğraştığı, güçlü ve kuvvetli olduğu, züht, takva ve ibadet ehli, çok cömert ve şefkatli olduğu ve fakirlere bol sadaka verdiği söylenmiştir (Köksal, 2017: c, 1, 117).

Tevrat'ta, Hud isminden bahsedilmez. Nuh'un oğlu Sam ile ilgili verilen şecerede ise, İslami kaynaklardan farklılık arz eder. Tevrat'ta, Nuh oğlu Sam oğlu Arpakşad oğlu Şelah oğlu Eber şeklinde geçer. Yine Tekvin: 10/21-25'te Nuh oğlu Sam oğlu Aram oğlu Uts (Us) diye bir şecere daha vardır ama şecerenin devamı yoktur (Harman, 1998: 279-280). Bu nedenle Hz. Hud'a gidip gitmediği bilinmemektedir. Bazıları da Hz. Hud'un bir isminin de Abir olduğundan hareketle, onun İbranilerin atası olan ve Tevrat'ta Eber olarak geçen kişiyle aynı şahıs olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak Abir'in oğlu olarak gösterenler de olmuştur (Wensinck, 1964: 577). Görüldüğü gibi bilgi net değil, karışıktır.

Bazı oryantalistler ise, başta Kur'an olmak üzere İslami kaynaklarda hem bir peygamber ismi ve hem de Yahudiler için kullanıldığını dikkate alarak, Kur'an'da geçen Hud'un, Yahudilerin atası Abir (Eber) b. Şaleh (Şelah) b. Arfehşed ile aynı kişi olduğunun kabullenmesinden hareketle, Hz. Hud'un Yahudilerin atası Eber olduğunu veya bu ismin bir şahıs ismi olmayıp, Hirsefeld'in de dediği gibi mecazi bir şahıs olarak adlandırıldığını (Wensinck, 1964, 577) veyahut da Arap ülkesine göç eden bir Yahudi cemaatini ifade ettiğini belirterek, bu Yahudilerin, Ahkaf bölgesindeki putperestleri Yahudileştirdiklerini ileri sürmüşlerdir (Harman, 1998: 280). Ancak müsteşriklerin bu zorlama yorumlarına katılmak mümkün değildir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde Hz. Hud bir peygamber olarak geçer. Yine Ad kavminden biri olduğu ve Ad kavmine peygamber olarak gönderildiği açıkça belirtilmiştir (Bkz. A'raf: 65; Hud: 50, Şuara: 123-124). Tüm bunlar ortada iken böyle zorlama bir çıkarıma gerek var mıdır? Ayrıca tarihi kaynaklarda asla geçmeyen bu bilgi, sadece “hud” kelimesinin Yahudileri de gösterdiğinden hareketle böyle bir neticeye varmak bilimsel kaygının eseri olduğunu düşünmemiz çok zordur. Bu yorum, bilimsellikten ziyade başka kaygıların eseri olsa gerektir. Kaldı ki, İsrailoğullarının “Yahudi” ismiyle anılması, Hz. Yakup'tan çok sonra olduğu da tarihi bir gerçektir.

7.2. Hz. Hud'un Yaşadığı Dönem ve Yaşı

Günümüz itibarıyla Hz. Hud'un yaşadığı dönem kesin olarak bilinmemektedir. Çünkü elimizde ne bir bilgi ve ne de bir bulgu vardır. Bu gerçeğe rağmen Ad kavminin yaşadığı dönemle ilgili bazı tarihlemelerde bulunulmuştur. Bu görüşlere göre, M.Ö. 2800-2280 (Dartman, 2003: 165) veya 2500-2300 tarihleri arasında yaşamışlardır (Agâh, 2009: 366). Görüldüğü gibi bırakın kesin bir tarih belirtmeyi, aralarında birkaç asır fark olması sebebiyle birbirine yaklaştırmak da mümkün değildir. Ayrıca aynı görüş içinde de asırlarca bir zaman dilimi farklılığı görülmektedir.

Bir rivayete göre Hz. Hud'un Babil'de yaşadığı ve insanlar arasında farklı dillerin doğması üzerine Ad, Semud ve diğer bazı kabileler amcaoğulları Abir'le birlikte Arapça konuşmaya başlamışlar. Abir'in çocukları diğer insanlara zulmedip şirke dalınca, Hz. Hud onlara peygamber

olarak gönderilmiştir. Daha sonra çeşitli kavimler Babil'den göç etmiştir. Ad'ın çocukları da Yemen'e gidip yerleşmişlerdir. İlk Arapça konuşanın Hz. Hud olduğu söylenir. Hz. Hud ile Hz. Salih Güney Arabistan'a gönderilen peygamberlerdir (Harman, 1998: 280).

Hz. Hud'un ömrüyle ilgili değişik görüşler vardır. Bazıları 150 yıl yaşadığını (Zebidi, 1972: c, 9, 94; Wensinck, 1964: 577; Harman, 1998: 280) söylerken, bazıları da 460 yıl yaşadığını söylemişlerdir (Zebidi, 1972: c, 9, 94). Yine bazıları onun 50 yıl Ad kavmini İslam'a davet ettiğini ileri sürmüşlerdir (Taberi, 1995: c, 1, 129).

7.3. Ad Kavminin Yaşadığı Yer ve Yaşadığı Zaman

Ad kavminin iskân ettiği yer ve yaşadıkları zamanı belirtmeden önce, kim olduklarına ve “Ad” isminin ne anlama geldiğine, menşeinin ne olduğuna bakmada yarar olacağını düşünmekteyiz.

“Avd” fiilin mastarı “avdet” olup kelime anlamı olarak geri dönmek, avdet etmek, tekrar etmek, ikinci defa başlamak gibi anlamlara gelir. Bu anlamda dilimizde de “avdet etmek, iade etmek gibi bu kelimenin değişik kalıplardan gelen mastarları kullanılmaktadır. Ancak konumuz olan “Ad” bir kavmin, bir topluluğun ismidir. Mustafa Cora'nın da dediği gibi özel bir kabile ismi olarak Kur'an'da 24 yerde geçmektedir (Cora, 2013: 111). Atalarından, kabile reislerinden biri olan Ad'ın ismine nispeten bu adla anılmışlardır (Taberi, t.y: c, 1, 125; Zebidi, 1972: c, 9, 90). Zaten Araplarda kabilelerin, tanınmış reislerinden birinin adıyla anılması adettendi. Eski Arap tarihçilerine göre efsanevi bir hal alan bu kavim, çağdaş tarihçilere göre Amalika kalıntılarından veya Arami bedevilerindendir (Günaltay, 2013: 53).

Ad, zaman bakımından Nuh kavmine en yakın olan kavimdir (Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 429; İbn Kesir, t.y: c, 3, 341) ve aynı zamanda “Arab-ı baide”dendir. Yani helak olan, yok olan Arap kavimlerdendir (Zebidi, 1972: c, 9, 90). Ayrıca bilinen en eski Arap kabilesidir. Kaybolan kabileler hakkında birçok efsane söylendiği gibi bu kavim hakkında da uydurulmuştur. Kur'an'ın bildirdiklerinin dışında söylenenleri, bu tür efsaneler olarak görmek gerekir (Zebidi, 1972: c, 9, 90). Eski Arap tarihçilerinin çoğunda, bu kavimle ilgili ve onları insanüstü bir yaratılıştta tasvir eden nakiller vardır. Bu rivayetlere göre, Ad kavminden her adamın boyu 100 zira' (35-50 m arasında), başı büyük bir kubbe hacminde olup gözleri yırtıcı hayvanları bile dehşete düşürmüştü (Günaltay, 2013: 54/40 dipnot). Başka rivayetlerde ise bir adamın boyunun 400 zira' olduğu ve başka insanlardan 500 kişinin taşıyamadığı bir kayayı onlardan biri taşır ve bu kayayı bir mahallenin üzerine atsa, onların hepsini yok eder (Zemahşeri, 1997: c, 4, 751). Onlar öyle güçlüymiş ki, yere sertçe bassalar ayakları dizlerine kadar gömülürmüş. Yeryüzündeki tüm muhkem binalar onlara nispet edilirmiş (Taberi, t.y: c, 1, 126).

Masal tadında bu rivayetler akla ziyan değil mi? Bu kadar uzun adamları hangi eve sığdırmışlar? Bu evlerin yüksekliği en az 60 metre olması gerekmez mi? Yni bugünkü yirmi kat binayı tek kat olarak düşünün. Bunun genişliği ne olacak? Bu kadar yüksek sütunu nereden bulmuşlar? Bunları kaç metrelik odada ve yatakta yatırmışlar? Kubbe kadar büyük olan başın geçeceği kapının büyüklüğünü bir tasavvur edin! Dizlerine kadar yere gömülen bu insanlar hayatlarını nasıl sürdürmüşler? Bunların hepsi, gerçekle zerre kadar bir ilgisi olmayan ve başından sonuna kadar uydurulmuş masal ve efsanelerden ibarettir. Bunlara benzer daha nice efsaneler vardır.

Mesela Abdussabur Şahin, “Tuhfetü'l-Elbab” adlı eserin yazarı Şeyh Abdullah'ın şöyle söylediğini nakleder: “Başkard beldesine girdim ve orada Ad kavmine ait kabirler gördüm. Onlardan birine ait bulduğum bir diş, dört karış uzunluğunda ve iki karış genişliğindeydi. Onlardan birine ait alt çeneden çıkardığım ön dişin yarısı iki karış, ağırlığı 1100 miskal idi. Onlardan birisinin çenesinin çevresi 17 zira', pazu kemiği 7 zira', her kaburga kemiğinin genişliği üç karış mermer levhası gibiydi”. A. Şahin, Şeyh Abdullah'ın bu mübalağalı anlatımına şöyle itiraz etmektedir: “Oysa Mısır Müzesi'nde bulunan ve yaklaşık beş bin yıl öncesine ait mumyalar bize, o günkü insan hacmiyle bugünkünün aynı olduğunu gösterir. Bu da Şeyh Abdullah'ın hayalinin rol oynadığını, Ad kavmi hakkında söylenen efsanelerin etkisinde kaldığını gösterir. Bu

durumda Şeyh Abdullah'ın gördüğü büyük bir hayvana, dinazor, fil gibi hayvanlara ait bulgulardır ki, Ad kavmine ait olduğunu sanmıştır” (Şahin, 2003: 30-31). Yine bu kavimle ilgili bazı rivayetlerde, Ad kavminde dokuz hükümdarın geldiği ve ilk hükümdar olan Ad'ın 1200 yıl yaşadığı, 1000 kadınla evlendiği ve 4000 çocuğunun olduğu söylenmiştir (Mes'udi, 1997: c, 1, 44). Neyse ki bazıları daha insafli davranarak Ad'ın 300 yıl yaşadığını söylemişlerdir (Günaltay, 2013: 54/40 dipnot). Bu rivayetler nesilden nesile aktarılmış ve her aktarmada daha fazla abartılar yapılmıştır.

Tarihçi İbn Haldun gerek tarih kitapları ve gerekse tefsirler başta olmak üzere, kaynaklarda geçen, akıl ve mantık ölçülerine uymayan bu tür rivayetleri şiddetle tenkit etmiş ve çok haklı olarak şunları söylemiştir:

“Bil ki, tarih ilmi aziz bir yol, faydaları çok ve gayesi şerefli. O, geçmiş milletlerin davranışları, ahlakı, peygamberlerin yaşayışı, devlet başkanlarının yönetim ve siyaseti hakkında bizi bilgilendirir.

Tarihçiler, müfessirler ve rivayet üstatları sadece nakledilene güvenmeleri ve onların doğru veya yanlış olduğunu incelememeleri sebebiyle, toplum kanunları, usul ve benzerleriyle kıyaslamadıkları, hikmet mihengine ve tabiat kanunlarına göre ölçmedikleri, rivayet ettikleri haberleri dikkatlice üzerinde düşünüp incelemedikleri için haktan (doğrudan) sapmışlar. Özellikle hikâye ettikleri mal ve askerlerin sayısında akıl ve mantığa uymayan sözler sarf etmişlerdir. Oysa bunları usul ve toplum kanunlarına, akla göre incelemeleri gerekirdi” (İbn Haldun, 1986: 17) deyip bunlara ait örnekler vermiştir. Biz de onun, İrem şehri hakkında söylenenler ile ilgili görüşüne İrem bölümünde yer vereceğiz.

Ad kavmi, Cahiliye dönemi Arap tarih ve edebiyatında, özellikle de şiirinde güç, zenginlik ve saltanatın bir timsali, bir simgesi olarak geçmektedir (Günaltay, 2013: 53). Ad kavmi hikâyesi Araplar tarafından bilindiği için hakkında çok hurafeler uydurulmuştur. Fakat aynı zamanda, helak oluşları sebebiyle de bir ibret olarak anlatılmışlardır. Kötü şöhretleri yeni atasözlerin üretilmesinde etkili olmuştur. Tarihçilerin belirttiğine göre, Araplar, Ad kavmine nispetle değersiz, atılan her eski şeye “adî” demişlerdir. Tarihçiler de yok olan en eski kavim olarak Ad'ı kabul ettiklerinden, bir şeyin çok eski olduğunu mübalağa için söyledikleri “o Ad kavmine aittir” sözü, atasözü olmuştur. Yani Ad dönemine ait demektir. Araplar eski bir tarihi eser veya üzerinde oyma yazılar olan ve sahibi bilinmeyen kalıntıları gördüklerinde veya sahibi bilinmeyen bir bina gördüklerinde, “o Ad'a aittir” derlerdi (Ali, 2018: c, 1, 274; Mevdudi, 1985: c, 1, 414; Cora, 2013: 112). Hülâsa eski şeyler hakkında sıfat olarak “adî ve “adiye” kullanmışlardır. Arkeolojik kalıntılara “adiyyat”, işlenmemiş çorak araziye de “adiyyu'l-arz” demişlerdir (Mevdudi, 1985: c, 1, 414; Cora, 2013: 112). Türkçemizde de değersiz, bayağı anlamında “adî” kullanılmaktadır ki, kanaatimizce Araplardan gelmektedir. Muhtemelen Yunanlılar “Adramiyon” kavmini “Adramitia” ismiyle anmışlardır. Sprengerise, Batlamyos'un belirttiği “Oaditae” isminin Ad kavmi olduğunu söylemiştir (Cora, 2013: 112). Cevad Ali de Ad kavminin Batlamyus'un belirttiği Oaditae olduğu görüşündedir (Ali, 2018: c, 1, 272).

Ad kavmi, müfessirler tarafından 1. Ad (Ad-ı Ula) ve 2. Ad (Ad-ı Ahire) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Hz. Hud'un gönderildiği kavmin ise, Necm Suresi 50. ayeti⁴² delil göstererek 1. Ad olduğunda ittifak etmişlerdir (Taberi, 1991: c, 1, 284; Mes'udi, 1997: c, 1, 43; Zebidi, 1972: c, 9, 90). Bu açıklamalardan sonra Ad kavminin soy ağacına geçebiliriz.

Birinci Ad: Ad b. Avs b. İrem b. Sam b. Nuh'tur.

İkinci Ad: Semud b. Casir b. İrem b. Sam b. Nuh'tur.

Dikkat edilirse ikinci Ad olarak Semud kavmi gösterilmiştir. Bu iki kavme “Arab-ı aribe (halis Araplar)” denilmiştir (Taberi, 1991: c, 1, 284). Ancak bazı görüşe göre de İkinci Ad, Ad kavminden Hz. Hud'a iman edip kurtulanların neslidir ki, Zemahşeri bunların “Zat-ı İrem” olduğunu söylemiştir (Zebidi, 1972: c, 9, 90). Taberi ise, Fecr Suresi'nde geçen İrem'den

⁴²“Şüphesiz Birinci Ad kavmini helak eden O'dur”.

maksadın Ad kavmidir demiştir (Taberi, t.y: c, 1, 125). Arap tarihçileri ise bunları Ad-ı İrem olarak nakletmişler ve yok olan Arap kabilelerini İrem'in neslinden saydıkları için hepsine İremli dermişlerdir. İbn Haldun, Ad kavminin Halcani ve Lokmani olarak ikiye bölündüğünü, Halcanilerin Hz. Hud'u yalanladıkları, hak yoldan saptıkları için helak olduklarını, Lokmanilerin ise iman ettiğini ve İkinci Ad olduklarını söylemiştir (Günaltay, 2013: 53, 55).

Biz de gerek Ad ve gerekse Semud kavminin İremli olarak anıldıklarını kabul ediyoruz. Çünkü iki kabilenin soy ağacı İrem'de birleşmektedir. Bununla beraber, İkinci Ad kavminin ise, İbn Haldun'un da dediği gibi Hz. Hud'a inananların soyundan gelenler olduğu düşüncesindeyiz.

Bazıları, Tevrat'ın Tekvin: 11/2-4'te anlatılan kavimle, Kur'an'da Fecr Suresi; 6-8. ayetlerde anlatılan Ad kavmiyle aynı olduğunu söylemişlerdir (Kırgız, 2009: 367). Ancak bu anlatımlara baktığımızda pek benzerlik göremediğimizi söyleyebiliriz. Önce Tekvin: 11/2-4'te bakalım. "Doğuya göçerlerken Şinar bölgesinde bir ova bulup oraya yerleştiler. Birbirlerine "gelin tuğla yapıp iyice pişirelim" dediler. Taş yerine tuğla, harç yerine zift kullandılar. Sonra "kendimize bir kent kuralım" dediler. Göklere erişecek bir kule dikip ün salalım. Böylece yeryüzüne dağılmalıyız."

Şimdi de Fecr Suresi: 6-8. ayetlere bakalım: "(Ey Muhammed!) Rabbinin, (Hûd'un kavmi) Âd'a, şehirler içinde benzeri kurulmamış olan, sütunlarla dolu İrem'e ne yaptığını görmedin mi"?

Ayette "benzeri yaratılmamıştan" kastın şehir olduğu kabul edilirse, Tekvin'de geçen kavimle benzerlik olduğu söylenebilir. Ancak İrem bahsinde de geleceği gibi, benzeri yaratılmayan şehir değil, güç, kuvvet bakımından Ad kavmi olduğunu söyleyen müfessirler çoğunluktadır. Bu durumda benzerlik arz etmez. Zaten İbn Haldun'un da dediği gibi -ki, ilerde "İrem" bahsinde daha detaylı değineceğiz- edebiyat, şiir ve hikâyelere konu olan İrem şehri, bugüne kadar kendisinden hep bahsedilmiş ama onu kimse gösterememiştir. Yani İrem bir efsaneden, bir mitten ibarettir.

Kur'an'da Hz. Hud'un Ad kavmini Ahkaf bölgesinde uyardığı belirtilmiştir (Bkz. Ahkaf: 21). "Ahkaf" kelimesi "hikf"ın çoğuludur. Anlam olarak da engebeli, meyilli, kıvrımlı kum yığını veya tepecikleri demektir (İsfehani, t.y: 126; İbn Manzur, t.y: 939). Bugün Yemen sınırları içinde kalan Ahkaf bölgesi çok geniş bir çöldür. Ad kavminin yaşadığı yer kesin olarak bilinmediği için tarihçiler ve müfessirler kastedilen bölgesinin neresi olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir: Bazıları, Umman ve Mehra arasında bir vadi olduğunu söylemişler. Bazıları da Umman ve Yemen'deki Hadramut⁴³ arasındaki kumluğun tümüdür demişler. Bir başka görüş sahipleri ise, Yemen'deki Şihr'de deniz kıyısında bir yer olduğunu ileri sürmüşlerdir (Taberi, 1995: c, 8, 153; Mes'udi, 1997: c, 1, 44; Kurtubi, 1964: c, 4, 236; İbn Kesir, t.y: c, 3, 341; 1998: c, 1, 113; Sabuni, 1981: c, 3, 556).

Taberi, ad kavminin yaşadığı yer olan Ahkaf'ın kesin olarak neresi olduğu hususunda ihtilaf olduğunu, İbn Abbas'a atfedilen bir rivayette, bu bölgenin Suriye'de bir dağ olduğunu söylediğini belirtmiştir (Taberi, 1995: 26, 15). Taberi bütün bu görüşleri söyledikten sonra, doğruya en yakın olan görüş ise, "yüksek kumluk tepeler" olduğunu söyleyen görüştür demiş ve bu görüşüne delil olarak da Arapların kum tepelerine Ahkaf demelerini delil göstermiştir (Taberi, 1995: 26, 16). Hz. Ali'ye isnat edilen bir rivayette, Hz. Hud'un kabrinin Hadramut'ta olduğu (İbn Kesir, t.y: c, 2, 224) ve Ad kavminin yaşadığı yerin, Hadramut'taki "Berehut" vadisi olduğu belirtilmiştir (Kurtubi, 1964: c, 8, 204).

Arap tarihçilerine göre Ad kavmi, Yemen ile Hadramut ve Şihr taraflarında iskân etmiştir (Sancar, 1996: 55). İsimleri kaydedilen en büyük hükümdarları ise, Ad, Şedid ve Şeddad'tır. Ad kavminin kurduğu devlet ise Ad-ı Ula'dır ve Ahkaf bölgesinde hüküm sürmüşlerdir. Bunların en güçlü olduğu dönem Şeddad devri olup Suriye, Irak, Mısır ve Hindistan'ı zapt etmişlerdir. Ancak diğer milletlerin tarihinde buna dair bir iz, bir bilgi bulunmamaktadır (Günaltay, 2013: 54).

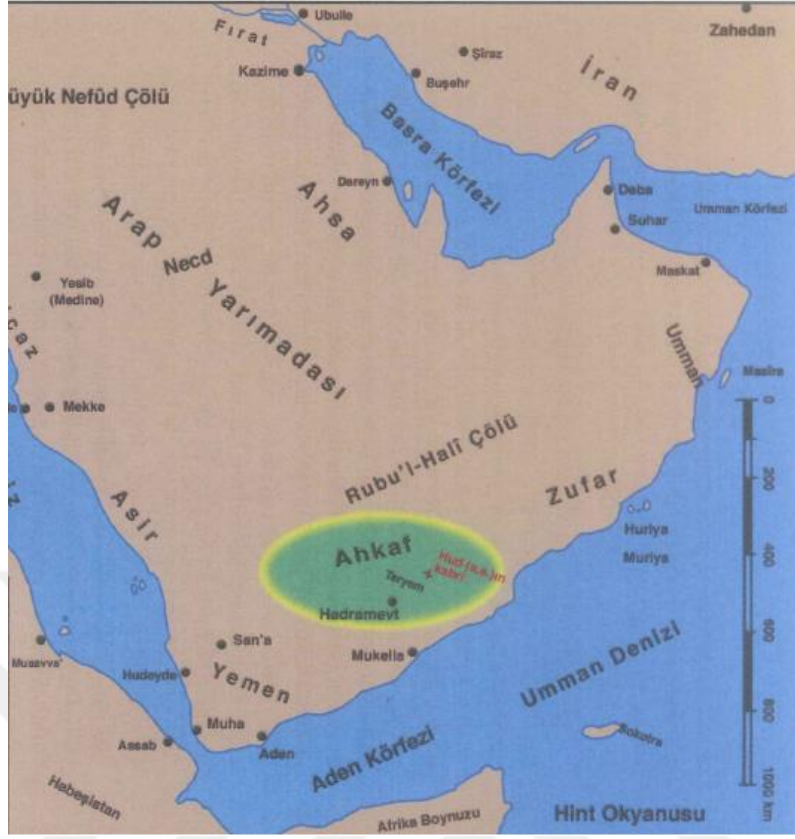
⁴³ Hadramevt şeklinde de telaffuz edilmektedir (yazarın notu).

Diğer tarihçilerin bu bilgiden bahsetmemesi, muhtemelen Arap tarihçilerin rivayetleri tenkit süzgecinden geçirmemeleri sebebiyle böyle aşırı bir bilgiyi birbirinden nakletmiş olmalarıdır. Çünkü Ad kavmi konusunda Arap tarih kitaplarında uydurulmuş nice efsane ve masalımsı bilgiler vardır. Mısır ve Hindistan'ı zapt etselerdi, muhakkak diğer milletlerin tarih kitaplarında kendine yer bulurdu. Başka bir ihtimal ise, Ad kavminden sonra gelen hükümdarlar tarafından büyük devlet kurulmuş ve sadece Yemen değil, Babil, Suriye ve bir ara da Mısır, Filistin, Irak ve hatta Hindistan'da hâkimiyet kurmuşlardır (Cora, 2013:113). Ancak biz de bu devletin bahsedilen Ad kavmiyle bir irtibatını mümkün görmemekteyiz. Nitekim M. Şakir de “Ad kavmi Ahkaf bölgesinde, bugün Hadramut denilen memlekette yerleşmiş ve denize kadar uzanmış bulunuyorlardı. Bu bölgede bulunan el-Mükella kentinin kuzeyine düşen el-Şihr kenti, Ad kavmine ait eserlerin enkazı üzerine kurulmuştur” demektedir (Şakir, 1995: c, 1, 121).

Bazıları, Şedid ve Şeddad'ın Ad'ın torunları olup kardeş olduklarını, önce Şedid'in kral olduğunu, onun ölümünden sonra yerin Şeddad'ın geçtiğini ve ikisinin de haddi aşan birer zorba ve zalim olduğunu, Hz. Hud'un da bu kavme peygamber olarak gönderildiğini söylemişlerdir (Dineveri, 2017: 54).

Ad kavminin, Kuzey Arabistan'da Hasma ve Tay dağlarında Aca civarında Ceşş-i İrem ve Sıyr Dağı yöresinde iskân ettikleri söylenmiştir. Bazı müsteşrikler de buna katılmışlardır (Ali, 2018: c, 1, 272; Mehran, 1988: 247). Tarihçi C. Ali, Hasma'nın kumlarının özelliği bakımından ahkafa (kum tepelerine) daha çok benzediğini, Kur'an'ın da ahkafın yerini belirtmemesi, müfessirlerin Yemen'deki Ahkaf bölgesi demelerine rağmen yerini kesin bir şekilde belirtememiş olmaları ve Vebar kumlarını da Ad'a ait bölge içinde saymaları sebebiyle Hasma bölgesinde olduğunu iddia etmektedir (Ali, 2018: c, 1, 272). Tarihçi Mehran ise, Hz. Hud'un da Filistin, Hicaz'ın kuzeyindeki bölgeye gelen peygamberlerden sayılması ihtimaliyle ki-Ad kavmine gönderildi-o zaman Kuzey Arap Yarımadası'ndadır, Güney Arap Yarımadası'nda değildir demektedir (Mehran, 1988: 249). Fakat bu husus Hicr bölgesinde yaşayan Semud kavmi için düşünülebilir. Nitekim Neccar, Ad kavmi yerlerinin Hadramut'un kuzeyine düştüğünü ve kuzeyinde Rub'ul-Hali, doğusunda Umman Denizi olan yer olduğunu söylemektedir. Yerleri bugün kumlarla kaplı bir çöldür ve bugüne kadar burada Avrupalı araştırmacılar dâhil bir kazı yapılmamıştır. Muhtemelen kumlar altında büyük bir tarih yatıyordur. Hadramutlu bir arkadaşının bir heyetle, Hadramut'un kuzeyinde bir şehirde kazı yaptığını ve mermerden bazı kaplar bulduğunu, üzerlerinin çiviyazısıyla yazılmış olduğunu, sonra da bedevilerin kendilerini sıkıştırması ve mali kaynak sıkıntısı nedeniyle kazılardan vazgeçtiklerini haber verdiğini aktarmaktadır (Neccar, t.y: 81-82).

Bazı kıssalarda ise, Ad kavminin Güney Arabistan dışında yüksek ve dağlık bölgelerde yaşadığı zikredilmişse de, tarihçi Yakut el- Hamevi bunun yanlış olduğunu söylemiştir. Ancak kaynakların tetkikinde Ad kavminin yaşadığı yerin, doğuda Umman Denizi, kuzeyde Ahkaf çölünü de içine alan, batıda Kızıldeniz'i, güneyde Aden Körfezi ile Umman Denizi yani Hint Okyanusu sahilinin çevrelediği alandır denilebilir (Cora, 2013: 113-114). M. Cora, Ortaçağ Arap coğrafyacılarının, Ahkaf bölgesini, Güney Arabistan'da Hadramut ile Umman Denizi arasında uzanan çölün veya terim olarak Arabistan çölünün “el-Rub'u'l-Hali”nin güney ve güney batısının ismi olarak belirttiklerini söyler. Modern Batı coğrafyacıları ise onu, “el-Reml”in tamamı veya batı yarısı olarak belirtmişlerdir. Güney bedevilerince Zofar'dan Aden'e kadar Hadramut vadisi merkezli uzanan mevcut dağlık veya Hadramut'la eşanlamlı olduğunu ileri sürmüşlerdir (Cora, 2013: 114-115). Aşağıdaki harita bunu göstermektedir.

Harita 4: Ad kavminin yaşadığı muhtemel bölge (Ebu Halil, 2007: 30)

M. Cora, gerek haritada da görüldüğü şekliyle ve gerekse Zofar'da yapılan kazılardan hareketle bugün Umman'ın sahiline yakın bir yerinde bulunan Ubar'ın veya bir kısmının Ad yurdu olduğunu söylemek isabetli olsa gerek demektedir M. Cora (Cora, 2013:115). Bazıları da Güney Arabistan'ın bugünkü Yemen coğrafyası olduğunu ve M.Ö. yüzyıllardan itibaren bu bölgede birçok devletin kurulduğunu, 19 ve 20. yüzyılda yapılan arkeolojik kazılarda yapılan tespitlere göre bu bölgede kuzeyden güneybatıya doğru Main, Sebe', Kataban ve Hadramut devletlerinin kurulduğunu belirtmişlerdir (Şehidi, 1992: 25-26).

Mehran, "Ad kavminin yaşadığı zaman ne Kur'an'da belirtilmiş ve ne de yaşadıkları zamanı belirtecek elimizde tarihi bir vesika veya yakın bir tarih verecek bir delil vardır. Buna rağmen M.Ö. 2000'li yıllar olarak sınırlayabiliriz" demektedir. Mehran, yaptığı değerlendirmeler ve Asur kitabelerinde Ad kavminin bir Arap kabilesi olarak geçmesini de dikkate alarak, bu zaman tayininin takriben M.Ö. 1940-1765 gibi bir tarihlemeye bulunulabileceğini söylemektedir (Mehran, 1988: 260).

İngiliz arkeolog J. R. Wellested tarafından 1837 yılında Hısn-ı Gurab yakınında ikinci Ad kavmine ait M.Ö. 1800 yıllarında yazıldığı ileri sürülen, üzerinde Hz. Hud'un adı ve Kur'an'da anlatılan bol nimet ve maddi zenginliklere paralel bilgiler verildiği bir tablette şu ifadeler bulunmaktadır: "Bu kalenin içinde uzun bir zaman son derece rahat ve müreffeh bir hayat yaşadık. Öyle ki, yaşantımız her türlü sıkıntı ve ıstıraptan uzaktı. Kanallarımız her zaman su ile doluydu... Hükümdarlarımız ise her türlü kötü düşünce ve art niyet ve ahlaksızlıktan uzak asil krallardı. Onlar kötü kişi ve bozgunculara çok sert davranırlardı. Bizi Hz. Hud'un kanunlarına göre idare ederlerdi. Bütün önemli kararları bir kitaba yazarlardı. Mucizelere ve ölümden sonraki hayata inanırdık" (Mevdudi, 1985: c, 1, 415-416). Söz konusu kitabenin Hz. Hud'a inanlar tarafından yazıldığı anlaşıyor. Bu kitabeden şunları çıkarmamız mümkündür:

- a. Kitabe Hz. Hud'dan sonra yazılmıştır.

- b. Kitabeyi yazanlar Hz. Hud'a bağılı olanlardır. Yani büyük felaketten Hz. Hud'la birlikte kurtulanların soyundan gelenlerdir.
- c. Bu kitabede Hz. Hud'un dininden, şeriatından bahsedilmekte ve bu ilahi mesaja uydukları için müreffeh bir hayat yaşadıklarını açıkça söylemektedirler. Yani helak olan azgın Ad kavmi gibi davranmamaktadırlar.

Bu kitabe de gösteriyor ki, Birinci Ad kavmi de bu bölgede yaşamıştır. B. Dartman'ın da dediğı gibi, bu arkeolojik bilgi ile Kur'an'da anlatılanlar örtüşmektedir (Dartma, 2003: 165).

Güney Arabistan'ın güneyinde yaşayan halklar arasındaki yaygın kanaate göre Ad kavmi bu bölgede yaşamıştır. Bugün Hadramut'un bir yerinde-ki, Mevdudi tefsirinde bu yerin, bugünkü Mükella şehrinden 125 mil kuzeyde olduğunu belirtir- (Mevdudi, 1986: c, 5, 332; Ahmet Yıldız, 2000: 20) Hz. Hud'a ait olduğuna inanılan bir mezar (makam-ı Hud) vardır. Her yıl 15 Şubat'ta çeşitli yörelerden gelen insanlar burada toplanır ve dua ederler (Bkz. Foto 1).

Fotoğraf 1: Berehût vadisinde Hz. Hûd'a nispet edilen türbe – Yemen (TDVİA, 1998: c, 18, 279)

Mezarın tarihi bir yönü yoktur ama insanların her yıl burada toplanıp dua etmesi, Hadramut'ta bazı harabelerin bulunması ve Güney Arabistan'da böyle yaygın bir inancın bulunması, Ad kavminin burada yaşadığı ihtimalini güçlendirmektedir (Mevdudi, 1985: c, 1, 415). Biz de dayanakları bakımından bu görüşün daha isabetli olduğunu düşünmekteyiz. Fakat Ahkaf bölgesinin bugünkü haline bakan burada görkemli bir medeniyete sahip bir kavmin yaşadığına inanamaz. Oysa Ad yurdunun, bahçe ve yeşili bol olduğu ve ziraatla uğraştıkları, binaları olan bolluk ülkesi olduğu Kur'an'da da belirtilmektedir (Kurtubi, 1964: c, 4, 236). Bu servet ve refah dolayısıyla kibir ve gurura kapılmışlardı (Buhl, 1978: c, 1, 124). Bu da bize Mevdudi ve birçok bilginin de dediğı gibi binlerce yıl önce yemyeşil ve mamur olan bir belde, tabiat ve iklim değişikliği ile bir çöle dönüştüğü kuvvetle muhtemeldir (Mevdudi, 1985: c, 1, 415). Çünkü bugünkü haline bakıldığında, yani upuzun çölde ne yaşamak kolay ve ne de büyük bir medeniyet kurmak. Kaldı ki insanlar tarih boyunca hep su kaynaklarına yakın ve verimli topraklarda iskân etmişlerdir.

Bugünkü haliyle içine girmeye bile cesaret edilmeyen çöle, Mevdudi'nin aktardığına göre 1943 yılında Bavyalı bir subay, bu bölgenin güney kıyısına vardığını söylemiştir. İfadesine göre, "Hadramut'un kuzey yaylasından bakıldığında, esas çölün bin metre aşağıda olduğu görülür. Bu dairelere düşen bir şey kısa sürede batır veya harap olur. Bedeviler bu çöle girmeye

korktuğu için, subay hiçbir bedeviyi beraberinde götüremez. Bu nedenle tek başına çöle dalar. Yine ifadesine göre buradaki kum son derece ince ve toz şeker gibidir. Bu subay beyaz daireden birine su kovasını atmış. Bu kova 5 dakika içinde kumlara gömülmüş ve bağlı olduğu ip de eriyivermiştir” (Mevdudî, 1985: c, 1, 415).

Bütün bunlara rağmen Ad kavminin yaşadığı yerle ilgili daha farklı görüş de vardır. Hz. Nuh kıssasında değindiğimiz bu görüş göre, yapılan arkeolojik kazı sonuçlarına göre M. Ö. 2700 yıllarında Batı Ürdün’ünün Şeria Nehri batısının birdenbire insanlardan tamamen boşaldığı ve müteakip yüzyılda bölgede ıssızlığın hâkim olduğu dikkat çekmiş. Arkeologlar bu ıssızlığı açıklamakta zorlanıyorlar. Ancak bölgeye göçlerin olduğu, bunların mezar kalıntılarından boy-bos bakımından daha iri vücutlu, görkemli oldukları, bunun, muhtemelen Kafkaslardan buraya bir göç olduğunu söylüyorlar. Hatta kısa bir müddet sonra asimile olup kaybolduklarını da ekliyorlar. Bu da Ad kavminin başına gelen azabın bir işaretidir ki, Kur’an’da da Ad kavminin Nuh kavminin yerinde yaşadığı, boylu boslu oldukları belirtiliyor (Bkz. A’raf: 69). Ekrem Sarıkçıoğlu, tüm bu bilgileri bir arada değerlendirince Nuh ve Ad kavminin yaşadığı bölgenin İrem merkezli EDOM bölgesi, Lut Gölü güney batısında olduğu kanaatini kuvvetlendirdiğini ileri sürmektedir (Sarıkçıoğlu, 2016: 52). Ancak biz, Ad kavminin yaşadığı yerin, yukarda da belirtildiği gibi Hadramut ile Umman Denizi arasındaki bir yer olan Ahkaf bölgesi olduğuna yönelik kanıtları daha güçlü gördüğümüz için bu görüşe katılmamaktayız.

7.4. Ad Kavminin Dini İnancı

Zemahşeri, Ad kavminin puta taptığını (politeist olduğunu) ve Sada’, Samud ve el-Heba’ olmak üzere belli başlı üç puta taptıklarını belirtmektedir (Zemahşeri, 1997: c, 2, 112). İbnu’l-Esir de putlara taptıklarını söyleyerek taptıkları üç put ismini Dara, Damur ve el-Heba’ olarak vermiştir (İbnu’l-Esir, 1987: c, 1, 65). R. Rıza da puta taptıklarını söyledikten sonra üçüncü putun adının “el-Hettar” olduğunu söylemiştir (Rıza, 1990: c, 8, 437). Tabbara ise, tarihçilere göre, Ad kavminin Suda, Sıda ve Hiba adlı putlara taptıklarını belirtmektedir (Tabbara, t.y: 99). Put isimlerindeki bu farklılığın telaffuzdan kaynaklandığı düşünmekteyiz. Ekrem Sarıkçıoğlu ise, putperest olan bu kavmin, putlarına işaret olarak yol kavşaklarına ve yüksekçe yerlere (Hermes sütunları veya phallus denen) ağaç veya taş sütunları diktiklerini belirttikten sonra, buna dair işareti ise, Şuara Suresi 128 ve 129. ayetlerde görmekteyiz demektedir (Sarıkçıoğlu, 2016: 52).

Kur’an, Ad kavminin Hz. Nuh ve beraberinde kurtulanların yerine geldiğini belirtmiştir. Yani tevhit inancına sahip insanların devam eden soyu, arada geçen uzun zaman nedeniyle tevhitin sapmış ve putlara tapmaya başlamıştır. Bundan hareketle putçuluk inancının, tevhit inancından sapmayla ortaya çıktığını söylersek, yanlış bir iddiada bulunmuş olmayız. Çünkü bu insanlar putları, kendileriyle Allah arasında bir aracı kabul ederler. Bu nedenle Allah’ı inkâr etmezler. Kendilerinin yüce olan Allah’a ulaşamayacaklarını düşünerek isteklerini aracı putlardan isterler. Bu nedenle onlara müşrik (ortak koşanlar) denilir. Bu nedenle peygamberler puta tapanları, sadece Allah’a ibadete çağırdığında, “Allah da kim” dememişlerdir. Nitekim Mekkeli müşrikler de böyle dememiştir. Onlar, putları terk etmeye itiraz etmişlerdir. Nitekim İslam öncesi Arap dini hakkında araştırmalar yapan müsteşrik Ludolf Krehl, eski Arapların aslında tek Tanrı inancına bağlı olduklarını, ancak daha sonra tevhit inancını terk ettiklerini, yıldızlara, putlara, taşlara ve ağaçlara tapmaya yöneldiklerini, böylece onlarda dini inancın yozlaşmaya başladığını söylemiştir (Ali, 2018: c, 1, 130-131).

İslam âlimlerinin çoğuna göre, tufan olayından sonra put yapıp tapan ilk kavim Ad kavmidir (Şakir, 1995: c, 1, 121; Sırma, 2014: c, 1, 201). İ. S. Sırma, bu hususta yönetici ve ekâbirlerin rolü çok büyüktür deyip şöyle açıklar: “Çünkü onlar kendi çıkarlarını korumak için saf halkı kandırıp put yapmaya ve yaptıklarına tapmaya teşvik ediyorlardı. Bu nedenle tevhit inancına davet eden her peygambere ilk önce bu zümreler karşı çıkmışlardır ki, çıkarlarını koruyabilsinler” (Sırma, 2014: c, 1, 201).

Put isimleri farklı olsa bile bu görüşler Ad kavminin putperest olduğunu açıkça belirtmekte ve bu haliyle de Mekkeli müşriklerle birebir benzerlik arz etmektedir. Ad kavmine yapılmış olan

tüm uyarıların, aynı zamanda Mekkeli müşriklere de bir uyarıdır ve Kur'an'ın ilk muhatabı da Mekkeli müşriklerdir. Çünkü Ad kavmi artık helak olmuş, silinmiş gitmiştir. Artık uyarı onlara değil, başta Mekkeli müşrikler olmak üzere o inançta olan tüm insanlardır. Böylece ayetlerin muhatabı, Mekkeli müşrikler ve kıyamete kadar gelecek olan aynı zihniyetteki insanlar olduğunda asla şüphe yoktur.

7.5. İrem ve Zatu'l-İmad

“İrem” çoğulu “âram” olup, yapılan, inşa edilen alemet, işaret anlamına gelir. “İreme zati'l-imad” ise; dikili, süslü, yüksek direklerden işaretler, yol gösteren sütunlar, dikili taşlar anlamlarına gelmektedir (İsfehani, t.y: 16). Başta müfessirler olmak üzere İslam âlimleri Kur'an'da sadece bir defa ve Fecr Suresi'nde geçen “irem” kelimesinin ne anlama geldiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Müfessir ve İslam tarihçileri bu görüşleri iki şıkta toplamışlardır:

Birinci görüş: Bu görüş sahipleri, Fecr Suresi 7. ayette geçen İrem kelimesini, bir önceki ayette geçen Ad kelimesinin sıfatı olarak görmüş ve bu değerlendirmeye göre bir kabile ismi olduğunu ileri sürmüşlerdir. İrem, Ad kavminin ismini aldığı Ad'ın dedesidir. Böylece Ad kavminin bir diğer isminin de İrem olduğunu söylemişlerdir. M. Ş. Günaltay ise, “Eski Yunan tarihçilerinin Güney Arabistan kabileleri arasında saydığı Adramitai ulusunun İrem dediğimiz kavim olması büyük bir ihtimal olduğunu” söylemektedir (Günaltay, 2013: 54).

İkinci görüş: Bu görüş sahipleri ise, ayette geçen “İrm”in, bir yer ismi olduğunu ve kendisinden sonra gelen “Zatu'l-İmad”ın da sütunlar sahibi şehir veya yer olduğunu, böylece Ad kavminin yaşadığı mekân demek olduğunu iddia etmişlerdir. Bunlar da bir önceki ayette geçen “Ad” kelimesi ile “İrem” kelimesinin izafet terkibi (isim tamlaması) olduğunu iddia etmişlerdir (Taberi, 1995: c, 30, 111; Zemahşeri, 1997: c, 4, 750; Razi, 1995: c, 31, 166; Kurtubi, 1964: c, 10, 45; İbn Manzur, t.y: 66; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 601; Sabuni, 1981: c, 3, 556).

Taberi, “İrem”in yer ismi olduğunu savunanların da bu yer hakkında ihtilaf ettiklerini söyledikten sonra, sayılan veya iddia edilen yerleri şöyle özetlemiştir:

- a. Ebu Cafer, İskenderiye şehridir demiş.
- b. Basralıların bir kısmı ise, Şam olduğunu söylemiş (Taberi, 1995: c, 30, 111; bkz. Razi, 1995: c, 31, 166).
- c. Bazıları da Yemen'de olduğunu ve Şeddad'ın inşa ettiğini ileri sürmüşler.
- d. Diğer bir kısmı da Hicaz bölgesinde olduğunu söylemiştir (İbn Kesir, 1998: c, 1, 113; t.y: c, 4507; Günaltay, 2013: 53/dipnot).

Taberi, Dehhak'ın ise “irem” kelimesinin helak olan, yok olan anlamına geldiğini iddia ederek helak olan Ad demek olduğunu söylediğini naklettikten sonra, “doğru olan görüşü ise, İrem, Ad kavminin iskân ettiği yer veya doğrudan Ad kavminin kendisidir” demiştir (Taberi, 1995: c, 30, 112). Böylece Taberi, iki görüşün de doğru olabileceğini ileri sürmüştür. Ancak biz, Ad kavminin bilinen ilk Arap kabilesi olması ve Araplarda da kabile isimlerinin, reislerinden veya atalarından birinin ismiyle anılmasının genel bir adet olması hususunu-mesela Mekkeliler de Kureyş diye anılırdı ki, Kureyş onların atasının ismidir-, dikkate alarak, İrem isminin Ad kavminin bir diğer adı olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü tarihçilerin verdiği şecerede İrem, Ad'ın dedesi olarak geçmektedir. Bu da kuvvetle muhtemeldir ki, İrem daha büyük bir kabilenin -ki, Semud kavmi de bunun içine girer- adı, Ad ise, onun bir kolu olduğunu akla getirir. Kaldı ki, İslam tarihçilerin çoğu, İrem'i şahıs adı kabul etmiş, İrem b. Sam b. Nuh veya İrem b. Avs b. Sam b. Nuh olarak belirtmiş ve Arap yarımadasındaki kavimlerin çoğu İrem'in soyundandır demişlerdir (Harman, 2000: 443).

İrem kelimesinin çoğulu “aram” olduğunu söylemiştik. Bazıları aram kelimesinin İbranice olduğunu ve yüksek memleket anlamına geldiğini söylemişlerdir. Tevrat'a göre bu kelime Aram veya Suriye diye adlandırılan bölgenin, hem de bu bölgede yaşayan ve Aramilerin atası olan kişinin adıdır. Aram, Akad kralı Naramsi'nin bir kitabesinde, Yukarı Fırat havzasında bir bölgeye

verilmiş yer adı, M. Ö. 2000 yıllarına ait tabletlerde ise, Aşağı Dicle havzasında bir şehir ismi olarak geçmektedir. Kelime, sonraları Mari, Alalah ve Ugarit belgelerinde şahıs, Mısır belgelerinde ise yer ismi olarak geçmektedir (Harman, 2000: 443).

“Zatu’l-imad”ın anlamı üzerinde de ihtilaf edilmiştir. Şöyle ki:

- Bazıları “uzun boylu” anlamına geldiğini ve Arapların uzun boylu bir adama “reculun muammed” dediklerini belirtirler. Yani bu deyim, Ad kavminin, başka insanlara verilmeyen uzun boylu, iri yarı ve böylece de güç ve kuvvet sahibi kişiler olduğuna işaret etmektedir.
- Ad kavmi göçebeydi. İlkbaharda çıkar, otlar kuruyunca dönerlerdi. Bu nedenle çadır kurup kaldırırlardı. Çadırı da ayakta tutan yegâne şey ise direklerdir. Bu durum nedeniyle onların çadır sahibi olduklarına işarettir.
- Yüksek binalar, köşkler yapmışlardı. Direk, sütun sahibi demekle yüksek bina ve köşk sahibi kastedildiğini söylemişlerdir (Taberi, 1995: c, 30, 112; Zemahşeri, 1997: c, 4, 751; Kurtubi, 1964: c, 10, 45-46; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 602; İbn Kesir, t.y: c, 4, 507; Alusi, 1415: c, 30, 123-124; Rıza, 1990: c, 14, 336; Yazır, 1971:5801-5802; Mevdudi, 1986: c, 7, 111-113, Sabuni, 1981: c, 3,556).

Fecr Suresi sekizinci ayette geçen “benzeri yaratılmamıştı” ifadesinin yorumu ise, İrem kelimesine verilen anlama göre yapılmıştır.

- İrem’i bir kabile ismi olarak alanlar, o dönemde Ad kavmi insanları gibi güçlü, kuvvetli ve uzun boylu olanı yoktu. Yani Ad kavmi, zamanının en güçlü ve kuvvetli adamlarıydı. Onların büyüklük taslayarak söyledikleri “Bizden daha kuvvetli kim var” (Fussilet: 15) ayetini de bu görüşlerine delil getirmişlerdir.
- İrem’i bir şehir ismi olarak alanlar ise, bu şehir öyle mamur ve şaşalıydı ki, o zamanda bu şehre denk bir şehir yoktu demişlerdir (Taberi, 1995: c, 30, 112-113; Zemahşeri, 1997: c, 4, 751; Kurtubi, 1964: c, 10, 46; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 602; Rıza, 1990, c, 14, 336; Kırca, 1988: 334)

İrem’i şehir olarak kabul edenlerin, aynı zamanda buna “Zatu’l-İmad” dendiğini veya İrem şehrinin özelliğini belirten bir vasfı (nitelemesi) olduğunu söylemişlerdir. Bu şehrin Yemen’de Ad’ın oğlu Şeddad tarafından kurulduğu nakledilir. Şeddad bir gün cennetin vasıflarını duymuş ve ona benzer İrem şehrini Aden sahrasında yapacağını söylemiş. Şehri 300 senede inşa edip kurmuştur. Şehri, sarayları altın, sütunları zebercet ve yakut, inci, gümüş, misk, amber ve zaferan gibi mücevherlerle süslemiş. Her çeşit ağaç var. Çeşitli nehirler ve bol sular mevcut. Şehir bitince, kendisi de 900 yaşında iken adamlarıyla birlikte oraya gitmek için yola çıkmışlar. Fakat daha şehre varmadan gökten korkunç bir ses gelmiş. Bu sese dayanamamışlar ve helak olmuşlar (Zemahşeri, 1997: c, 4, 751; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 602; İbn Kesir, 1998: c, 1, 118; İbn Haldun, 1986: 19-20; Yazır, 1971: 5802; Wensinck, 1968: 1058-1059; Günaltay, 2013: 53/dipnot).

1001 gece masalları tadında anlatılan, Şark edebiyatında, mamur ve gösterişli binaları, suları, bahçeleri, rengârenk ağaç ve gülleriyle güzellik numunesi diye dillere destan olmuş ve “bağ-ı İrem” deyiimiyle de şiirlerde kendine yer bulmuş (Ateş, 1989: c, 10, 459; Harman, 2000: 443) bu şehri, maalesef gösterebilen olamamıştır. Yani çokça kendisinden bahsedilen bu şehri ne gören olmuş ve ne de gösteren.

“Bağ-ı İrem” deyiimi Divan Edebiyatımızda sıkça kullanılmıştır. Mesela Divan Edebiyatı şairlerimizden Baki bir şiirinde, “Hüsün gülüyle bağ-ı cihan gülşen-i İrem” demiş. Yani güzelliğin gülüyle cihan bağı İrem diye anılan gül bahçesi demektir. Edebiyat ve şiirimizde o kadar yer tutmuş ki, sevgilinin bulunduğu ev, gezindiği bahçe ve yerleri anlatmak, hatta baharı belirtmek için kullanılmıştır. Tasavvuf edebiyatında ise, “insanın gönlü, Allah’ın tecelligâhı (İlahi sırrın görüldüğü yer), Allah’a kavuşma yeri anlamlarında bir remz (simge) olarak kullanılmıştır

(Harman, 2000: 443). İrem hakkında iki âlimin görüşünü naklederek konuya son vermek istiyoruz:

İbn Kesir hem tefsirci, hem hadisçi ve hem de İslam tarihçisi olması hasebiyle rivayetleri tenkit süzgecinden geçirerek, “İrem’in, altından ve gümüşten bir şehir olduğunu, dolaştığını düşünenler büyük hata yapmışlardır ve hiçbir delilleri de yoktur” demiştir (İbn Kesir, 1998: c. 1, 118).

İbn Haldun ise, tefsir ve tarih kitaplarında anlatılan tutarsız rivayetlere değinirken, Fecr Suresi yedinci ayetini yorumlayan Taberi, Zemahşeri, Sa’lebi ve bunların dışında birçok tefsir âliminin, sahabeden biri olan Abdullah b. Kilabe’den rivayet ettikleri olayın daha garip ve evhamlı olduğunu söylemektedir. Daha sonra Şeddad’ın yaptırdığı İrem şehrini ve Şeddad’ın adamlarıyla birlikte helakini anlatan hikâyeyi vererek şu rivayeti nakleder: “Abdullah b. Kilabe devesini kaybeder. Aramak üzere yola çıkar ve İrem şehrine rastlar. Oradan götürebildiği kadar altın ve mücevher götürür. Emevi sultanı Muaviye bunu duyar ve adamı çağırır. Ayrıca Tevrat ve Yahudi rivayetlerini iyi bilen Ka’bu’l-Ahbar’a da haber salar. Ka’b’a, İrem’e girebilecek var mı diye sorar. O da Müslümanlardan kırmızı, sarışın, kısa boylu, kaşı üzerinde ve boynunda beni olan biri devesini ararken oraya gireceğini söyler ve başını çevirdiğinde Abdullah b. Kilabe’yi görür. Vallahi oraya girecek bu adamdır der” (İbn Haldun, 1986: 20).

İbn Haldun’un bu rivayeti garip ve evhamlı görmesi yerinde bir tespit olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü Ka’bu’l-Ahbar’a atfedilen bu rivayet kaynak olarak da yanlıştır. Bütün Müslüman âlimler bilir ki, Ka’bu’l-Ahbar Tevrat bilginidir. Yani o, Tevrat hakkında bilgi sahibi bir Müslümandı. Oysa ne Hz. Hud ve ne de Ad kavmi Tevrat’ta geçer. Böylece bu rivayetin Ka’bu’l-Ahbar’a nispet edilmesi garip değil mi? Bu nedenle bu rivayeti sağlıklı görmüyoruz.

İbn Haldun devamla, “ancak bundan sonra yeryüzünde bu şehir hakkında hiçbir haber duyulmamıştır. Bu şehrin kurulduğu dedikleri Aden sahrası ise Yemen’in ortasındadır ve bu yerde ardı arkası kesilmeyen uygarlıkların devam ettiği bilinmektedir. Ne nakil hususunda üstat olan kişiler ve ne de diğer milletlerden seyyahlar bu şehirden bahsetmiştir. Seyyahlar bu sahrayı tarif ederken ne bu şehirden bahsetmişler ve ne de en ufak bir bilgi vermişlerdir. Eğer şehir eskimiş, yıkılmış denirse, harabe ve kalıntıların yok olması mümkün değildir. Bulunacak kalıntıların da anlatılanlara benzer izler taşıması gerekir. Müfessirleri bu hususta sevk eden husus ise, ayetteki irap meselesidir. Yani “İrem” ve “zatu’l-imad”ı isim tamlaması aldıkları için, direkler sahibi İrem anlamında olduğunu, böylece direklerin de binaları çağrıştırdığını düşünmeleridir. Hâlbuki ki, “imad (direk)” kelimesini çadır direği şeklinde alsalardı, bu yanlışa ve hataya düşmezlerdi” demektedir (İbn Haldun, 1986: 20).

Böylece İbn Haldun, rivayetleri tenkit süzgecinden geçirmenin, akıl ve mantık ölçülerine vurmanın gerektiğini önemle vurgulamıştır. Aksi takdirde çok uçuk rivayetleri doğru sanıp aktaranların nasıl gülünç duruma düştüklerini bu örnekle ortaya koymuştur. Ayrıca daha önce de belirttiğimiz gibi bu şehrin Şam olduğunu söyleyenlerin yanında, şehrin kaybolduğunu, ancak onu riyazat (nefsini terbiye edip dünyevi arzulardan vazgeçenler) ve büyücülerin görebileceğini iddia edecek kadar hezeyanlara kapılanlar da olmuştur.

Biz de İbn Kesir ve İbn Haldun’un görüşlerine katılmaktayız. Çünkü böyle bir şehir olsaydı, az çok kalıntıları muhakkak olurdu. Nitekim Kur’an’da da azap kasırgasının evlerinden başka geriye bir şey bırakmadığı belirtilmektedir (Bkz. Ahkaf: 25). Böyle olmasına rağmen hep konuşulmuştur. Yani gören yok ama konuşan çok olmuştur. Bu da bu şehrin, tamamen bir hayal mahsulü ve uydurulmuş masalımsı bir yer olduğunu gösterir. Yazının olmadığı, varsa bile az ve yazı malzemesinin sınırlı bulunduğu bir dönem ve yerde, sözlü rivayetler yaygınlaşır. Sözlü rivayetlerde hep katkıların olacağı ve anlatana göre renk ve şekil alacağı da muhakkaktır. Bu nedenle Kur’an’ın anlattıkları dışında gerek Ad kavmi hakkında ve gerekse hayal şehir İrem hakkında söylenenler bir masaldır. Ad ve iskân ettiği yerler hakkında gerçeklerin ortaya çıkması ise, yapılacak arkeolojik araştırmalarda elde edilecek bulgu ve belgelerle olabilir. Bunun dışında söylenenlere ihtiyatla yaklaşp akıl süzgecinden geçirmenin ve o dönem yaşamış başka milletlerin kaynaklarındaki bilgilerle karşılaştırmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

7.6. Ad Kavmine Ait Olduğu İddia Edilen Arkeolojik Kalıntılar

Daha önce de belirttiğimiz gibi Ad kavmiyle ilgili anlatılanlar, genelde Arap tarihçilerine ve Arap şiir ve edebiyatına dayanmaktadır. Bununla beraber kısmen de olsa elde edilen kitabeler, belgeler ve diğer kavimlerin, özellikle de komşu kavimlerin tarih, edebiyat ve belgelerine dayanmaktadır. M. Cora bu hususu şöyle anlatır: “Arap yarımadasının büyük bir kısmı çöl olması sebebiyle bugün çok zor olan arkeolojik araştırmalar, imkân dâhilinde yapılmaya kadar, bu yarımada da yaşayanların tarihi hakkında bir şeyler söylemek, zor olmaya devam edecektir.

Batılı araştırmacılar 18. asırdan itibaren hem bilimsel araştırma merakı ve hem de kendilerine fayda sağlamak için Şarkta araştırmalar yapmış ve yapmaya devam etmektedirler. Gerek onlar ve gerekse yerli araştırmacıların yaptığı araştırmalar sonucunda;

1-Ad yurduna mücavir bulunan İrem’le ilgili olduğu ileri sürülen kalıntılar:

Yukarda da belirttiğimiz gibi İrem çoğulu olan Aram İbranicede Şam’ın bir diğer ismidir. Şam Aramilerin en önemli merkeziydi. Ad kavminin kurduğu iddia edilen görkemli ve hayali beldenin Şam’da kurulduğunu iddia etmişler. Hatta söylenenlere göre, Şam’da Hz. Hud’un adını taşıyan ve oraya defnedildiğini belirtilen kalıntılar vardır. Yine bu anlatılanlara göre Hz. Hud’un kabrinin Şam Emevi Camii’nin kible duvarında olduğudur.

M.Ö. 13. asırda Yuşa b. Nun komutasındaki Yahudiler Eriha’ya girdiklerinde orada Ad kavmine ait kalıntılardan bahsetmişlerdir ki bu da manidardır. Bugün Gazze’deki “HUC” beldesi sakinleri, bu ismin o yerde medfun bulunan Hz. Hud isminden geldiğini söylemektedirler. Ayrıca Nasır-ı Hüsrev (Ö. 1088) Sefername adlı eserinde, Hayfa’nın İbel Köyünde Hz. Hud’un kabrinin bulunduğunu, kendisinin de o kabri ziyaret ettiğini ve o yerde bir harnup ağacının bulunduğunu söylemiştir.

Ürdün’ün doğusunda İrbid’de de “en-Nebi Hud” adında bir köy bulunmaktadır. 1932 yılında şarkiyatçı Horsfield tarafından Akabe’nin 25 mil doğusunda Ram Dağı’nda kazılar yapılmış ve cahiliye devrine ait eserler bulunmuştur. Yine H. W. Glidden ve Savingnanc tarafından yapılan kazılarda, orayı, Kur’an’da geçen İrem’le irtibatlandırmışlar. Orada bir su kaynağı da vardır. Yine bu dağda 2. asra ait Nebati tapınağında bulunan kitabede, bu yerin adının Ram (İrem) olarak geçmektedir.

Bütün bunlara rağmen bu kalıntıların Ad kavmine ait olduğunu söylemek çok zordur. Çünkü bunların bir kısmı Ad’ın yaşadığı bölgenin dışında Güneyde de vardır.

2-Ad bölgesi ve civarında bulunan kalıntılar:

Fransa vatandaşı Hlevi adında bir Yahudinin Hadramut ve Ahkaf’a yaptığı seyahatte yazdığı seyahatnamesinde Ad kavminin yerini tarif ettiği söylenir. Bunu destekler mahiyette o bölge halkı, Hadramut’ta bulunan birçok harabeyi Ad kavminin evleri diye kabul eder ve onlara ait olduğunu söyler. Hadramut’un eski başkenti Şabvat’ta yüzlerce kitabe ile birlikte kum yığınların altında antik kent kalıntıları mevcuttur. Hadramut bedevileri büyük taş bloklarından inşa edilen Himyer kale ve anıt harabelerinin de Ad’a ait olduğunu söylerler. Daha önce de belirttiğimiz gibi Mahmut Şakir de Mükella kentinin kuzeyine düşen el-Şihr kenti Ad kavmine ait eserlerin enkazı üzerine kurulmuştur demektedir. Güney Arabistan’da da felaketten kurtulanların soyundan gelen Hz. Hud takipçilerine ait olduğu söylenen bazı kalıntılar vardır” (Cora, 2013:116-118).

Bu söylenenlerden M. Ş. Günaltay’ın da dediği gibi, Araplar Ad kavmini çok güçlü ve kuvvetli kabul ettiği için eski tüm harabeleri onlara ait saymışlardır. Mesela Himyer’deki büyük blok taşlardan yapılan kaleyi onlara mal etmeleri gibi (Günaltay. 2013: 54). Ayrıca Hadramut yakınlarında Berahut kuyusuna yakın bir yerde, Hz. Hud’un kabrinin bulunduğu ve her 15 Şubat’ta çeşitli yerlerden gelip burayı ziyaret edip dua ettiklerini daha önce söylemiştik.

Değişik yöredeki insanların, Hz. Hud’un kabrinin kendi beldelerinde olduğunu iddia etmesi asla garibimize gitmez. Çünkü iyi kişiye, velilere herkes sahip çıkmak ister. Hele bu bir

peygamber ise, durum daha da ehemmiyet kazanır. Onun kendi beldelerine, şehirlerine, yörelerine geldiğini söyleyerek şereflenmek isterler. Bunun bir de inanç turizmi yönü olduğu da hesaba katılırsa, bu tür sahiplenmeler daha iyi anlaşılır.

Bugün ülkemizde bile bir sahabeye veya bir veliye ait birkaç kabir olduğu iddia edilmektedir. Ortadoğu'nun değişik coğrafyalarında bir peygambere ait birden fazla kabirden bahsedilmesini çok iyi anlıyoruz. Mesela basın ve haberlere de yansıyan ve yıllarca insanların ziyaret ettiği, kurbanlar kestiği Batman'ın Çayüstü Köyü'nde bulunan ve Abuzer Gıffari'ye ait olduğu ileri sürülen türbenin, Ilısu Barajı altında kalamaması için taşınması istendi. Ancak yapılan kazıda türbenin boş olduğu ortaya çıktı (www.haber.com. Erişim tarihi: 10.01.2020).

Türbenin boş çıkmasını, bazı saf insanlar başka nedenlere bağlayabilir. Mesela sırrı ortaya çıkmasın diye iddia edilen zatın mekân değiştirdiğini, başka yere gittiğini çok rahatlıkla söylebilirler ve bu söylentiye elbette inanacak çok kişi de olabilir. Hele sözlü anlatımlarda akla ziyan söylentilerin bir gerçek gibi kabul edilme ihtimali çok yüksektir. Bugün iletişimin bu kadar gelişmesine rağmen, bu tür şeyler olabiliyorsa, yazının olmadığı veya olsa bile yazı ve yazı malzemesinin yaygınlık kazanmadığı İlkçağda bu tür görüş ve kanaatlerin olması elbette kaçınılmazdır.

Bu açıklamalardan sonra Kur'an'da Hz. Hud ve Ad kavmi kıssasına, tevhit mücadelesine, onların Hud (as)'a olan itirazlarına ve verdikleri cevaplara, nihayet Ad kavminin bir felaketle yok oluşu konularına geçebiliriz.

7.7. Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Hud ve Ad Kavmi

Kitab-ı Mukaddes'te (Tevrat ve İncillerde) Hz. Hud ve Ad kavminden bahsedilmediğini daha önce söylemiştik. Zira Yahudilikte esas görüş, peygamberliğin Hz. İbrahim'den itibaren başladığını ve onun İbranilerin peygamberi olduğunu söylerler. Zaten Kitab-ı Mukaddes Hz. İbrahim ve onun soyundan gelen peygamberlerden bahsetmektedir.

Hz. Âdem ve Hz. Nuh bölümünde de bahsettiğimiz gibi, Tevrat'ta, bu iki peygamberin peygamberliğinden söz edilmez. Hz. Âdem'i, peygamberlik şöyle dursun, sıradan bir çiftçi, bir ziraatçı olarak anlatır. Hz. Nuh ise, sadece iyi bir kişi olarak zikredilir. Bu iyi kişi bir peygamber mi, değil mi, peygamber ise, hangi kavme gönderilmiş, tevhide davete kavminin cevabı ne olmuş? Bu hususlarda tek bir satır bilgi bile bulmak mümkün değildir. O korkunç tufanla helaklerini de Hz. Nuh'un tebliğ ve uyarılarına karşı gelmelerine, onu yalanlamalarına değil, çoğalan insanların kötülük yapmalarına bağlayarak Rab Tanrı tarafından cezalandırılması şeklinde anlatılır.

Oysa Kur'an'da Hz. Âdem'in, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olduğundan, adının seçilen peygamberler arasında sayılmasından ve ona tüm isimlerin öğretilmesinden, yani ona ilim verilmesinden ve meleklerin ona secde etmesinden (saygı selamından) bahsedilir. Hz. Nuh'un ise, kavmine gönderilen bir peygamber olduğundan, onun tevhit mücadelesinden, kavminin onu yalanlamasından ve getirdiği ilahi mesajı kabul etmemesinden, azgınlık ve inkârcılıkta ısrar etmelerinden ve belayı istemeleri sebebiyle tufanla yok olmasından, bu korkunç musibetten Hz. Nuh ve inananların gemiyle kurtulmalarından bahsedilerek ibret almamız istenir. Zaten Kur'an mesajının geliş amacı da, tüm insanlığın hidayete ulaşması, huzur ve güven içinde yaşaması ve nihayetinde de ahiret yurdundaki mutluluğa, cennete ulaşmasıdır. Bu nedenle işin özünü, yapılan yanlış davranışları, bunların sonuçlarını anlatarak hedef kitlesi olan tüm insanlığa mesaj verir. Zaten Kur'an'ın kıssaları tekrarlamadaki amacı insanlığın kurtuluşunu sağlamaktır. Çünkü zamanın uzamasıyla insan Rabbinin anmayı ve ilahi mesajı unuttur. İnsanlığa ta Hz. Âdem'den beri düşman olan şeytan ve tarafları da insanları çeşitli hilelerle kandırıp haktan saptırarak kötülüğe sevk eder. Bu dediklerimizi şu iki ayet çok veciz bir şekilde özetlemektedir:

“Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı. Onlardan birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir” (Hadid: 16).

“Şeytan onları etkisi altına aldı da kendilerine Allah’ı anmayı unutturdu. İşte onlar Şeytanın yandaşlarıdır. İyi bilin ki şeytanın yandaşları hep kayıptadırlar” (Mücadele: 19).

Hız. Nuh’un getirdiği mesaja inanmayanların hepsi yok oldu. Ad kavmi de Hız. Nuh’la kurtulanların soyundan geldiğine göre, nasıl oldu da bunlar da tevhit inancından sapıp putperst oldular diye bir soru akla gelebilir. Ancak yukarıdaki ayetlerin de işaret ettiği gibi, kötülerin yok olması, kötülüğün de yok olması anlamına gelmiyor. Ad kavminde bunu görüyoruz. Semud kavminde bunu görüyoruz. Lut kavminde ve daha nice kavimlerde hep bu gerçeği görüyoruz. Bunun baş etkenleri de, insana kötülüğü emreden nefsi ve şeytan ile taraftarlarıdır. Çünkü onlar, insanın içinde bulunan kötü düşünce ve arzuları körükler ve nefse kötülüğü sevdendir. Bu nedenle insanın kötülük yapmasını kolaylaştırır. Bu yüzden Müslümanların ilk halifesi Hız. Ebu Bekir; “büyük adam, nefsinin isteklerine uymayan kimsedir” demiş (Karaman vd. 2017: 24). Ancak şunu bilelim ki, İblis’in görevi budur. O, insanın atası Hız. Âdem ve eşi Havva’yı kandırdığı için cennetten kovuldu. Bu nedenle insanın azılı düşmanıdır. Kovulduğu için Allah’tan kıyamet gününe kadar mühlet istedi ki, insanları yalan vaatleriyle kandırsın. Fakat Allah’ın halis kullarına etki edemeyeceğini de itiraf etti. Allah da, halis kullarına etki edemeyeceğini, kendisine uyanlarla birlikte cehennem azabıyla cezalandıracağını buyurdu. Yani şeytan şeytanlığını her daim yapacak. Bize düşen ona ve taraftarlarına uymayıp halis kullar olmaktır. Çünkü o, Allah’ın halis kulları üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir (Bkz. A’raf: 13-18, Hicr: 32-43, İsrâ: 61-65, Sad: 75-83). Bu nedenle İslâm’da nefis terbiyesine çok önem verilmiştir. Şeytanın hile ve tuzaklarına düşmemek için daima uyanık olmak istenmiştir. Tasavvufun tamamen nefis terbiyesi ve Allah’a kavuşmak üzerine bina edildiği de bir gerçektir. Bu açıklamadan sonra Hız. Hud ve kavmi ile olan tevhit mücadelesinin safhalarına geçebiliriz.

7.7.1. Hız. Hud, Ad Kavmine Gönderilen Bir Peygamberdir

Kur’an’da, Hız. Hud dâhil birçok peygamberin tevhit mücadelesini anlatan Hud Suresi başta olmak üzere daha birçok surede, Hız. Hud’un Ahkaf bölgesinde bulunan Ad kavmine bir uyarıcı olarak gönderildiği zikredilmektedir. İşte o ayetlerden bazıları:

“Âd kavmine de kardeşleri Hûd’u peygamber olarak gönderdik. Onlara, “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin için O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Allah’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?” dedi” (A’raf: 65).

“Âd kavmine de kardeşleri Hûd’u gönderdik. Hûd, şöyle dedi: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. O’ndan başka sizin hiçbir ilâhınız yoktur. Siz, sadece iftira ediyorsunuz” (Hud: 50).

“Kardeşleri Hud onlara şöyle demişti: (Allah’a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız” (Şuara: 124)?

“Kendisinden önce ve sonra uyarıcıların da gelip geçtiği Âd kavminin kardeşini (Hûd’u) hatırla. Hani Ahkâf’taki kavmini, “Ancak Allah’a ibadet edin, çünkü ben sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyorum” diye uyarmıştı” (Ahkaf: 21).

Bu ayetlerde Yüce Allah, Ad kavmini uyarmak, düştükleri şirk batağından kurtarmak, yaptıkları zulüm ve kötülüğü terk etmelerini sağlamak için Hız. Hud’u peygamber olarak gönderdiğini açıkça belirtmektedir. Bu belirtilirken verilen mesaj, Hız. Peygamber’in o günkü hedef kitlesi olan Mekkeli müşrikler ile kıyamete kadar gelecek tüm insanlığa olmuştur. Çünkü Ad kavmi bir kasırgayla yok olup tarih sahnesinden silinmişti. Bu uyarıların artık onlara faydası olmaz ama tüm insanlığa çok önemli mesajlar vermektedir. Zaten Kur’an’ın geçmiş kavimlerin kıssalarını biz insanlar öğüt alsın diye anlattığını daha önce belirtmiştik. Buna ek olarak Yazır şunları da eklemektedir: “Daha önceleri bu kıssalar bir masal tarzında ve gerçekler değiştirilmiş bir şekilde anlatıldığı için insanlar da onu bir masal gibi dinliyordu. İşte Kur’an, o kıssaları tahrif ve yanlışlıklardan ayıklayıp insanların ibret alması için en etkili bir öğüt tarzında sunmuştur. Peygamberlerle kavimlerinin mücadelesini canlı bir tablo gibi anlatmış ve nihayetinde iman ile küfrün sonucunu bildirmiştir ki, insanlar bundan ibret alıp geleceklerini şekillendirsınlar” (Yazır, 1971: 2210-2212).

Ayetlerde Hz. Hud'dan Ad kavminin kardeşi diye bahsedilmektedir. Bunun ne anlama geldiğini Hz. Hud'un soyu bölümünde bahsetmiştik. Burada şu kadarını söyleyelim ki, Hz. Hud Ad kavminden biri, onların bir ferdiydi. Arap dilinde, bir kavmin mensubundan bahsederken, “ehûhum” (onların kardeşi) şeklindeki kullanım yaygındır (Razi, 1995: c, 14, 155).

Ad kavmi Hz. Hud'u ta çocukluğundan beri bilir ve tanırdı. Hz. Hud onların örf ve âdetini, ahlakını, dilini, yaşayışlarını bilir, onları anlar ve onlar da Hz. Hud'u anlardı. Şimdi onları uyarmak için görevlendirilmişti. Hz. Hud onlardan biri olduğu için kavmine olan sevgisi, acıması ve şefkatinden dolayı, Hz. Nuh'un kavmine dediği gibi, o da kendi kavmine, “ey kavmim” diye hitap ediyordu. Bu şekilde seslenmekle, belki onların akrabalık duygularını harekete geçirir de onlar da hidayete gelip kendisine uyarlar diye bir ümit taşıyordu. Onlara çok acıdığı için, sizin adınıza büyük bir günün azabının başınıza geleceğinden korkuyorum demişti.

Hz. Hud onlara, tüm peygamberler gibi uyarmak üzere gönderilmiştir. Zira peygamberlerin amacı, gönderildikleri insanları tevhit ve hakikate davet, tevhit inancını yerleştirmek ve sadece Allah'a kulluk etmelerini sağlamak, adaleti, huzur ve güveni tesis etmektir. İnanç bakımından aralarında hiçbir fark yoktur. Hepsi de Allah'tan aynı mesajı almış ve gönderildikleri insanlara aynı mesajı iletmışlerdir.

M. Esed, ayette geçen “nüzur (uyarıcı)” kelimesinden peygamberlerin kastedilmesi yanında, bütün bir tabiat ve insan toplumunun değişen şartlarında açıkça görünen birçok uyarıcı ve işaretler vasıtasıyla insana doğru yolu gösterdiği hakikatini dile getiren ince bir hatırlatmanın olduğunu da eklemektedir (Esed, 1999: 1030/26. Dipnot).

Ad kavminin yaşadığı yer olan Ahkaf bölgesi, kesin olarak yeri ve sınırları belli değildir. Ancak genel görüş olarak Yemen'de Hadramut ile Umman arasında yer alan bugünkü kumluk bölge olduğu şeklindedir. Bu hususu, daha önce “Ad Kavminin Yaşadığı Yer” başlığı altında genişçe anlatmıştık. İsteyenler oraya bakabilir.

7.7.2. Kavmin İleri Gelenlerinin Hz. Hud'a İtirazları

Her toplumda, her millet ve kavimde olduğu gibi, Ad kavminde de yönetici kadro, imtiyazlı zümre, statü sahipleri, zengin ve ileri gelenler, Kur'an'ın tabiriyle mele'ler, daha halkın düşünmesine fırsat vermeden peygambere karşı geldiler. Çünkü halk peygambere inanırsa, ellerindeki maddi ve manevi her ne varsa kaybedeceklerine inanıyorlardı. Her peygambere karşı yapılan hareketin ve takınılan tavırın aynısını yapmışlardır. Nitekim Hz. Nuh'a karşı çıkanlar da kavmin mele'leri yani ileri gelenleriydi. Hz. Hud'a da, ondan sonra gelen peygamberlere karşı gelenler de hep bu sınıflar olmuştur. Şimdi Ad kavmi ileri gelen inkârcılarının verdikleri cevaplara bakalım:

“Kavminin ileri gelenlerinden inkâr edenler dediler ki: “Şüphesiz, biz seni akıl kıtlığı içinde görüyoruz. Biz senin mutlaka yalancılardan biri olduğuna inanıyoruz” (A'raf: 66).

A'raf Suresi altmışıncı ayette, Hz. Nuh'un kavminin ileri gelenlerinden (mele') diye bahsedilirken, bu ayette, Ad kavmi için “kavminin ileri gelenlerinden kâfirler” denilmektedir. Bazı müfessirler bu ifadedden hareketle, Ad kavminin ileri gelenlerinden mesela Mersed b. Sa'd gibi iman edenlerin olduğunu, yani hepsinin Hz. Hud'a karşı çıkmadığını, Hz. Nuh kavminin ileri gelenlerinin tamamının kâfir olduğunun anlaşıldığını söylemişlerdir (Razi, 1995: c, 14, 155; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 429). Yağmur duası için Mekke'ye gönderilen heyetin içinde Mersed b. Sa'd'ın da olduğunu, daha sonra ilgili bölümde anlatacağız.

Ayetten de anlaşıldığı üzere Ad kavmi ileri gelenleri Hz. Hud'u, “akıl zayıflığı, ahmaklık, sapıklık” anlamına gelen “sefiḥ” kelimesiyle nitelendirdiklerini görüyoruz. Bu tür nitelermeler, gerçekler karşısında söyleyecek sözü, getirecek kanıtı olmayanların, karşındakini karalamak ve algı oluşturup itibarsızlaştırmak için başvurdukları tipik bir yöntemdir. Çünkü halkın, peygamberin söylediklerinden etkilenmemesi için böyle bir yola başvurmayı kaçınılmaz görüyorlardı. Kısacası onlar bu sözleriyle, içlerini rahatlatmak için, “ey Hud! Sen kavmin dinini terk edip başka dine girdin. Senin basiretin kapanmış, doğru yoldan sapmışsın” diyerek

kendilerini haklı göstermek istemişlerdir (Taberi, 1995: c, 8, 152; Zemahşeri, 1997: c, 2, 110; Kurtubi, 1964: c, 4, 263; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 429; İbn Kesir, t.y: c, 2, 224).

İnsanoğlunun yenilikleri, doğruları kabullenmesi hep zor olmuştur. Hele bu yeni ve doğru, elde ettiği imtiyaz ve statüsünü değiştiriyorsa, kabullenmesi ölüm kadar zordur. Birbirinden farklı coğrafyalarda ve farklı tarihlerde bulunmalarına rağmen, her kavmin yöneticilerinin ve ileri gelenlerinin peygamberlere karşı çıkışları hep bu sebeple olmuştur. Nuh kavmi ve Ad'dan binlerce yıl sonra gelmesine rağmen, Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber (sas)'e karşı çıkışları da hep aynı nedenden olduğunu görüyoruz.

7.7.3. Hz. Hud'un Onların Suçlamalarına Aldırmadan Tebliğe Devam Etmesi

Hud (as), onların hakaret içeren sözlerine aynı üslupla cevap vermedi. Tabbara'nın da dediği gibi nazık davrandı. Yoksa onların hem beyinsiz ve hem de sapıklık içinde olduğunu biliyordu (Tabbara. T.y: 100). Buna rağmen yine onlarla olan mücadelesinde en güzel yolu takip edip tekrar uyarıyordu. Çünkü peygamberler, kavimlerini, başlarına acıklı bir azap gelmesin diye hikmetle, güzel öğütlerle davet etmek ve en güzel şekilde mücadele etmekle görevlidirler (Bkz. Nahl: 125). Şimdi Hz. Hud'un onlara verdiği güzel cevaplara bakalım:

“Ey kavmim! Bende akıl kıtlığı yok. Aksine ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Rabbimin vahyettiklerini size tebliğ ediyorum. Ben sizin için güvenilir bir nasihatçiyim. Sizi uyarması için içinizden bir adam aracılığıyla Rabbinizden size bir zikir (vahiy ve öğüt) gelmesine şaştınız mı? Hatırlayın ki, Allah sizi Nuh kavminden sonra onların yerine getirdi ve sizi yaratılış itibarıyla daha güçlü kıldı. Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz” (A'raf: 67-69).

Hz. Hud yine onlara şefkat ve merhamet gösterip “ey kavmim” diye hitap ederek, ben akılsız değilim, doğru yoldan da sapmadım. Ben başka bir kavimden de gelmedim. Bugüne kadar aranızdaydım. Buna benzer şeyler söylemediğimi en iyi bilen de sizsiniz. Ben şu an size, âlemlerin Rabbi Yüce Allah'ın bana verdiği vahyi, ilahi mesajı iletiyorum. Kendimden bir şey katmıyorum. Geçmişten beri doğru sözlü ve güvenilir biri olduğumu, en çok da siz biliyorsunuz. Bugün de ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm. Hep sizin iyiliğinizi düşünüyorum. Başınıza gelecek felakete karşı sizi uyarıyorum. Bu benim görevimdir. Buna ek olarak, Allah'ın, çocukluğundan beri yakinen tanıdığınız ve içinizden birinin aracılığıyla size mesajını göndermesine şaştınız mı? Oysa bunda şaşılacak bir şey yok. Ben sizin söylediklerinizi, siz de benim söylediğimi anlıyorsunuz. Kendisini anlamadığınız birinin, bir meleğin gelmesini mi bekliyorsunuz? Kaldı ki Allah, sizi, Hz. Nuh'un inanan kavminden sonra onların yerine yerleştirdi. Onlara mirasçı kıldı. Ayrıca sizi yaratılış, güç ve kuvvet bakımından gerek önceki ve gerekse döneminizde yaşayan insanlardan üstün kıldı. Bütün bu nimetleri düşünerek sadece Allah'a inanın ve sadece ona ibadet, kulluk edin dediğini zımnen de olsa anlamaktayız.

Bazı müfessirler ayetteki “güvenilir nasihatçi” deyimini şöyle açıklamışlardır: Size getirdiğim vahyin tamamı, sadece Allah'a ibadet gibi bir nasihattir. Aynı zamanda bana emanet edilen vahyi de olduğu gibi size bildiriyorum. Bu hususta da güvenilen bir kişi olduğuma da inanmalısınız (Taberi, 1995: c, 8, 152; Zemahşeri, 1997: c, 2, 11). Yine ayette geçen “sizi yaratılış itibarıyla daha güçlü kıldı” ifadesinde geçen “Besta” kelimesi hakkında müfessirlerin çoğu, cismen, uzun boylu ve koca vücutlu olmaları bakımından diğer insanlardan ve daha önce yaşamış Nuh kavminden daha kuvvetli yaratılmış olduklarını söylerken (Taberi, 1995: c, 8, 152; Zemahşeri, 1997: c, 2, 11; Nisaburi, 1995: c, 8, 140; Kurtubi, 1964: c, 4, 236; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 429; İbn Kesir, t.y: c, 2, 224; Rıza, 1990: c, 8, 439), bazıları da bundan kastın, Ad kavminin mal ve uygarlık bakımından geniş ve güçlü kılındığı demek olduğunu belirtmişlerdir (Rıza, 1990: c, 8, 439). Tefsirci Nisaburi ise şöyle demektedir: Cismen bir ziyadeliğiydi. Mesela elini kaldırdığında diğer insanlarınkinden daha uzun olması gibi. (Nisaburi, 1995: c, 8, 140). Bunun dışında söylenen akıl dışı nice rivayetler vardır ki, gerçekle alakası yoktur. Bunların hepsi uydurulmuş rivayetler olduğu söylenmiştir (Kurtubi, 1964: c, 4, 237; Rıza, 1990: c, 8, 439). Zaten Bakara Suresi 247. ayette de komutan Talut (Kitab-ı Mukaddes'e göre Saul) için de

üstünlük anlamına gelen “Besta” kelimesi geçer. Yani “ilim ve bedence ona üstünlük verdi” demektir. Hiçbir tefsirci veya İslam âlimi, Talut’un Ad kavmi gibi metrelerce yüksek boyda olduğunu söylememiştir.

Kitab-ı Mukaddes’te de aşırı bir uzunluk geçmez. 1. Samuel’de bu husus şöyle anlatılır: “Saul halkın arasına geldi. Boyu hepsinden bir baş uzundu” (I. Samuel: 10/23) denilerek onların hepsinden daha uzun olduğu belirtilmiştir.

Hız. Hud, kavminin mala olan düşkünlüğünü bildiği için her peygamber gibi, bu tebliğine karşılık kendilerinden bir ücret, bir mal istemediğini, karşılığını sadece Allah’tan beklediğini söyleyerek onları bu yönde de rahatlatmak istemiştir. Çünkü para vermek insanoğluna her daim zor gelir. Bunu diyerek onları düşünmeye ve hakikati görmeye, getirdiği mesaja uymaya, Allah’a karşı gelmekten sakınmaya davet etmiştir. Nitekim şu ayetlerde bu husus vurgulanmaktadır:

“Ey kavmim! Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak beni yaratana aittir. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız” (Hud: 51, ayrıca bkz. Şuara: 127)?

“Şüphesiz ben, size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. /Öyle ise Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. “Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah’a aittir” (Şuara: 125-127).

Hız. Hud’un bu söylediklerine karşı Ad kavmi ileri gelenlerinin düşünmesi gerekirdi. Çünkü onu iyi tanıyorlardı. Üstelik söyledikleri karşılığında kendilerini bir borç, ağır bir yük altına da sokmuyordu. Yani onlardan bir dünyalık, liderlik veya yöneticilik de istemiyor, sadece Allah’a inanıp kendilerini büyük azaptan kurtarmalarını istiyordu. Tek talebi buydu.

7.7.4. Ad Kavmi İleri Gelenlerinin İnatçılığı

Kavmin ileri gelenleri statünün değişmemesi, ezip sömürdükleri halkın uyanmaması için kendi dini inanışlarına sahip çıkıyormuş gibi bir hava estirip Hız. Hud’a şiddetle karşı koyuyorlardı. Onun, atalarının takip ettiği dinden farklı ve kendilerinin de hiç bilmediği bir dine davetine, putlarını bırakıp bir İlâh’a ibadet çağrısına ısrar ve inatla karşı çıkıyor ve kabul etmeyeceklerini söylüyorlardı. Şu ayetler, onların bu niyetini ortaya koyuyor:

“Onlar, “Sen bize tek Allah’a ibadet edelim, atalarımızın ibadet ede geldiklerini bırakalım diye mi geldin? Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bizi tehdit ettiğin azabı bize getir” dediler” (A’raf: 70).

“Onlar ise, “Sen bizi ilâhlarımızdan alıkoymak için mi geldin? Doğru söyleyenlerden isen bizi tehdit ettiğin şeyi başımıza getir” dediler” (Ahkaf: 22).

Kavmin hemen azabı istemesi aslında onların söyleyeceği, verecekleri haklı cevapları olmadığını en bariz belirtisidir. Aksi takdirde söyleyecek sözü olan hemen bela istemez. Bu sadece Ad kavmine has bir durum da değildir. Bu tavır, helak olan kavimlerin ortak özelliğidir. Mekke’li müşrikler de Hız. Peygamber (sas)’e verecekleri cevapları kalmayınca, bizi kendisiyle tehdit ettiğin belayı haydi getir demişlerdir.

Ad kavminin, ayette geçtiği şekliyle “eci’tena” yani “bize geldin mi” diye soru sormalarını, Zemahşeri şöyle açıklıyor: “Hud, insanlardan uzak uzlettiydi. Tebliğ emrini alınca hemen geldi ve kavmini İslam’a davet etmeye başladı. Çünkü tebliğin tehiri (geciktirmesi) caiz değil, hemen başlanması gerekir veya “insandan peygamber mi olur” diye onunla alay etmek için böyle söylemişlerdir (Zemahşeri, 1997: c, 2, 111).

Ad’ın ileri gelenleri, yalan söylediğine şahit olmadıkları halde Hız. Hud’u yalancılıkla suçlayarak kendilerini yalanlıyorlardı. Hatta bunun çok ötesine giderek tehdit ettiği azabı getirmesini istiyorlardı. Çünkü gerçekten Ad şaşkın bir kavim idi ve güçlerine güvenerek kendilerine bir azabın gelmeyeceğini, gelecek olsa bile onu savabileceklerini düşünerek atalarının dinini terk etmeyeceklerini kesin bir şekilde vurguluyorlardı. Nitekim ayette, “Dediler ki: “Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedin. Biz de senin sözünle ilâhlarımızı bırakacak değiliz.

Biz sana iman edecek de değiliz. Biz sadece şunu söyleriz: “Seni, ilâhlarımızdan biri fena çarpmış” (Hud: 53-54).

Ayetlerde, kavmi Hz. Hud’a, atlarımız için ileri geri konuştuğun, onları diline dolayıp hakaret ettiğin için tanrılarımızın hışmını üzerine çekmiş, çarpılmışsın diyerek alay ediyorlardı. Oysa böyle olmadığını biliyorlardı. İşin garibi hem böyle diyorlar ve hem de mucize istiyorlardı ama mucize konusunda samimi değillerdi. Çünkü inanmak için istemiyorlardı. Niyetleri, mucize getiremez düşüncesiyle Hz. Hud’u zor duruma sokmaktı. Çünkü mucize isteyen hiçbir kavim, mucize geldiğinde inanmış değildir. Bu nedenle Allah mucizeyle uyardığı kavmi, iman etmediği için bekletmemiş ve inanmayanların hepsini yok etmiştir.

7.7.5. Hz. Hud’un İşin Ciddiyetini Anlatması

Ad kavmi işin ciddiyetini anlamıyor, belki de anlamak istemiyordu. Onlar hala güçlerine, varlıklarına, dünyalıklarına, zenginliklerine güveniyorlardı. Bu nedenle Hz. Hud’un anlattıklarını bir oyun ve eğlenceden ibaret sayıyorlardı. Dünya hırsı gözlerini bürümüş, basiretleri kapanmış, artık gerçeği göremez, görseler de kabul etmez olmuşlardı. Bütün bunlara rağmen Hz. Hud onlara işin ciddiyetini şöyle anlatmıştır:

“Artık size Rabbinizden bir azap ve öfke inmiştir. Allah’ın, haklarında hiçbir delil indirmedeği, yalnızca sizin ve babalarınızın uydurduğu birtakım isimler (düzmece tanrılar) hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? Öyleyse (başınıza geleceği) bekleyin! Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!” dedi” (A’raf: 71).

Ayette geçen “rics” ve “gadap” kelimelerine müfessirlerimiz şu anlamları vermişlerdir: Rics; kötülük, “gadap” ise, öfke anlamına gelir. Ancak birçok müfessir bu ayette ikisi de azap anlamına gelir demişlerdir. Büyük müfessir Razi, Hz. Hud, üzerinize azap vaki olmuştur (inmiştir) dediği için burada üç görüşün olduğunu belirtmektedir:

- a. Allah azabın geleceğini haber verdi. Ayette mazi sığası (dili geçmiş zaman) kullanılarak haberin gerçekliği anlatılmak istendi.
- b. Hiç şüphe yok ki bu azabın gelmesi, olmuş gibi kesindir.
- c. Burada, vaki oldu demek, hakkınızda azap iradesi ezelden hâsıl oldu demektir (Razi, 1995: c, 14, 159-160; bkz. Kurtubi, 1964: c, 4, 237).

Bazıları da, mesela Zemahşeri “rics” kelimesini azapla açıklamıştır. Bu ayette cezadan istiare olduğunu söylemiştir (Rıza, 1990: c, 4, 440). Kurtubi ise, “rics” kelimesinin azap anlamında olduğunu söyledikten sonra, bu kelimeyle kalbin üzerindeki pas ve küfrün artması kastedildiğini söyleyenlerin de olduğunu belirtmiştir (Kurtubi, 1964: c, 4, 237). Razi ise, Kurtubi’nin dediği gibi, azap, kalpteki küfrün ve pasın artması anlamında olduğunun söylenebileceğini belirttikten sonra, sözün özü deyip ayetin; “Ad kavminin atalarını taklitte ısrar etmesi ve gelen ayetlere boyun eğmemesi sebebiyle Allah onların küfrünü artırdı. Ayetten anlaşılan budur. Sonra da onlara korkunç azabı ve bu azabın süresini uzattı ki, bu da gadab sözünden anlaşılmaktadır” demiştir (Razi, 199: c, 14, 160).

R. Rıza, “esmaun semmeytumuha” yani sizin ve babalarınızın uydurduğu ifadesini, putları ilah zannettiğiniz, Allah’a yaklaştıracakını düşündüğünüz uydurma şeylerden ibaret olup bunların ilah olduğuna dair bir delil ve hüccetiniz de yoktur anlamında olduğunu” belirtirken (Rıza, 1990, c, 8, 440, bkz. Esed, 1999: 285/53 nolu dipnot). S. Ateş ise şunları söyler: “Bu ibare, eski kavimlerin kendilerini Allah’a yaklaştırmak ve şefaathçi olmak düşüncesiyle taptıkları putları, onları Allah’ın azabından kurtarmadığı, o uydurma tanrıların ortadan kaybolup gittiklerini belirtir. Çünkü onların gerçek bir yanı yoktur. Bir uydurma ve hayalden ibarettir. Hayaller de insanı Allah’ın azabından kurtaramaz. Hakikat karşısında hayal yok olur. İşte Ad kavminin hayalden ibaret olan tanrıları da gerçekler karşısında silinip yok olmuş ve onları kurtaramamıştır. Bu aynı zamanda Mekkeli müşriklere, inkâr ve yalanlamanız sebebiyle bir gün başınıza azap geldiğinde,

taptığınız bu kadar putlarınız da sizi kurtaramayacak yönünde bir uyarıdır” (Ateş, 1989: c, 8, 382). Nitekim Mekke’nin fethine, Kâbe’de bulunan 360 putun engel olamadığını görmüşlerdi.

Hız. Hud kavmine, siz inkâr hususunda ısrar ettiğiniz için, babalarınızın uydurduğu ve kendinizin de kabul ettiği o putlara ilahlık vasfı vermişsiniz. Gerçekte böyle bir şey yoktur. Tamamen uydurma ve hayalden ibarettir. Kaldı ki, onlar ne kendilerine ve ne de size bir fayda veya zarar verebilir. Bu nedenle vaktini Allah’tan başka kimsenin bilmediği bir azabın geleceği muhakkaktır. Siz azabın geleceğine inanmıyorsunuz. Öyle ise siz de bekleyin, ben de bekleyeyim ve sonucu görelim diyor ve onlara şöyle meydan okuyordu:

“Hûd, dedi ki: “İşte ben Allah’ı şahit tutuyorum. Siz de şahit olun ki, ben sizin Allah’ı bırakıp da O’na ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. Haydi, hepiniz toptan bana tuzak kurun, sonra da bana göz açtırmayın. İşte ben, hem benim, hem sizin Rabbiniz olan Allah’a dayandım. Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbiniz dosdoğru bir yol üzerindedir” (Hud: 54-56).

Hız. Hud onların yaptığı kötü işler ile taptıklarından uzak olduğunu belirttikten sonra, siz ve taptığınız ilahlarınız hep birden ne hile ve tuzağınız varsa, beklemeyin, hemen yapın diyordu. Çünkü her şeye hâkim olan ve her şeye hükmeden âlemlerin Rabbiniz güveniyordu. Sadece bu bile onları düşündürmeliydi. Çünkü tek başına bir kişi kavmin hepsine meydan okuyor ve elinizden ne geliyorsa yapın diyordu. Ben bu haklı davamdan asla vazgeçmeyeceğim deyip meydan okuyordu. Allah’a güvenmeyen bir kişinin, tek başına bu kadar zorba insana karşı direnmesi pek mümkün değildir. Nitekim bazı müfessirler, onlar mucize istiyorlar. Oysa en büyük mucize, bir kişinin, bir kılıç darbesi veya bir mızrak, bir okla öldürülebileceğini göze alarak bir kavme hiç korkmadan tebliğde bulunmasıdır. Çünkü onun taraf ve etrafı yoktu. O sadece Allah’a güveniyordu. O’nun iradesi olmadan kimsenin kendisine zarar veremeyeceğini biliyordu demişlerdir (Zemahşeri, 1997: c, 2, 382; Kurtubi, 1964: c, 5, 52; Alusi, 1431 c, 12, 83).

Ayette geçen Allah’ın “her canlıyı perçeminden tutmuş” olması ifadesini müfessirlerimiz şöyle açıklamışlardır: Taberi ve Kurtubi, “perçeminden tutmak” deyiminin Araplarda zillet, boyun eğme ve itaat ettirme anlamlarında kullanıldığını söylemişlerdir (Taberi, 1995: c, 12, 37; Kurtubi, 1964: c, 5, 52). Zemahşeri ise, “bu deyim, her şeyin Allah’ın kudretinde ve mülkünde, kahrının ve saltanatının altında olduğu anlamındadır” demiştir (Zemahşeri, 1997: c, 2, 382) ki, diğer müfessirlerle aynı görüş ve düşüncededir diyebiliriz. İbn Kesir ise; “her şey O’nun kudret ve hükmü altındadır. O hâkim ve adildir. O’nun hükmünde adaletsizlik asla olmaz” demiştir (İbn Kesir, t.y: c, 2, 450). Yazır da” hiçbir canlı yoktur ki, Allah’ın hüküm ve tasarrufu altında olmasın. O dilediği gibi tasarruf eder” demiştir (Yazır, 1971: 2792). M. Esed de” üzerinde Allah’ın kontrol ve gözetimi olmadığı hiçbir canlı yoktur” demektedir (Esed, 1999, 436/80). Kısacası kâinatta ne kadar canlı varsa, hepsi Allah’ın emri ve kontrolü altındadır. O’nun kudret ve iradesi her varlık üzerinde ve mutlak olarak etki eder. Hız. Hud bunu demekle, kendilerinden kesinlikle korkmadığını, Allah’ın izni ve iradesi olmadan kendisine hiçbir kimsenin asla zarar veremeyeceğini ve buna inancının tam olduğunu Ad kavminin müşriklerine bildiriyordu.

“Allah yolunun dosdoğru” oluşundan maksat ise, Taberi, “Allah, iyilik yapanı mükâfatlandırır, kötülük işleyeni de cezalandırır. Hiç kimseye zulmetmez. Sadece onlardan İslam’a girmelerini ve kendisine ibadet etmelerini kabul eder” demektedir (Taberi, 1995: c, 12, 37; bkz. Zemahşeri, 1997: c, 2, 383). Kurtubi ise, “O sadece hak ile hükmeder” dedikten sonra, tedbirinde bir açık, yarattığında bir çatlak (olumsuzluk) bulamazsınız denildiğini” de eklemiştir ((Kurtubi, 1964: c, 5, 53). M. Esed ise, “Allah’ın var olan her şeyi mutlak doğru ve mutlak adil bir düzen içinde hüküm altında tuttuğu, çekip çevirdiği anlamındadır” demektedir (Esed, 1999: 436/81, bkz. Taberi, 1995: c, 12, 37; Zemahşeri, 1997: c, 2, 383). Diğer bazı müfessirler ise, “O’nun hüküm ve tasarrufunun tamamen doğru, adalete uygun, zulüm, hata ve yanlışlıklardan uzak olduğu (Karaman vd. 2008: c, 3, 179), ne mazlunun hakkı kaybolur ve ne de zalim, yaptıklarıyla kurtulur anlamındadır” demişlerdir (Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 566).

Yapılan yorumlara dikkatlice bakılınca bu deyimden maksadın, Allah'ın hüküm ve iradesiyle adilane olarak her şeyi yerli yerince yaratması ve idare etmesi anlamına geldiği açıkça anlaşılmaktadır.

7.7.6. Ad Kavmi İnkâr ve Azabı İstemede Israrcı

Hud (as)'ın kendilerine nazikçe yaptığı tebliğe karşılık, onların haşin ve kaba tutumuna rağmen, onlardan ve putlarından korkmaması ve hepsine meydan okuması sebebiyle acze düşen ve bir şey yapamayan azgınlar, iman etmemekte ısrar ederek kendilerini korkuttuğu azabı çabucak getirmesini istediler. Güçlü, kuvvetli ve varlıklı oldukları için kendilerine herhangi bir zarar verilemeyeceğini sanıyorlardı. Şu ayetler de onların bu düşüncesini açıklamaktadır:

“Onlar ise, “Sen bizi ilâhlarımızdan alıkoymak için mi geldin? Doğru söyleyenlerden isen bizi tehdit ettiğin şeyi başımıza getir” dediler” (Ahkaf: 22).

“Âd kavmi ise yeryüzünde haksız olarak büyüklük taslamış, “Bizden daha güçlü kim var?” demişlerdi. Onlar, kendilerini yaratan Allah'ın onlardan daha güçlü olduğunu görmediler mi? Onlar bizim ayetlerimizi inkâr ediyorlardı” (Fussilet: 15).

Kurtubi, “büyüklük taslamalarının sebebi, iri yarı ve güçlü oluşlarına güvenmeleriydi. Çünkü azapla tehdit edildiklerinde, biz o azabı rahatlıkla savacak güçteyiz” dediklerini belirtmiştir (Kurtubi, 1964: c, 8, 247). Razi ise, büyüklük taslamalarını şu şekilde izah etmiştir: “Bütün güzel özellikler, Yaratıcıya saygı ve yaratılmışlara iyilik olmak üzere iki temel esasa dayanır. Ad kavmi Allah'ın ayetlerini inkâr ederek Allah'a saygıyı, büyüklük taslayarak da yaratılmışlara iyilik yapma ilkelerini ihlal etmişlerdi” demektedir (Karaman vd. 2008: c, 4, 677).

Ayette de açıkça belirtildiği üzere, Ad kavmi gerek iri yarı ve güçlü olmaları, gerekse varlıklı olmaları sebebiyle, dünyada bizden daha güçlü kim var ki, bize azap etsin diyerek büyüklük tasladılar. Böylece güç zehirlenmesine yakalandılar. Oysa kendilerini yaratan Allah'ın onlardan çok daha güçlü ve kudretli olduğunu şımarıklıkları sebebiyle unuttular. Hz. Hud'un, azabı ancak Allah verir söylemesine rağmen dikkate almadılar.

Ad kavminin dini inancı bölümünde de belirttiğimiz gibi bu kavim putperestti (politeistti). İslam literatündeki adıyla müşrikli. Müşrikle ateisti karıştırmamak gerekir. Ateist tanrı inancını kabul etmez. Müşrik ise, Allah'ın varlığını kabul eder. Fakat Allah'a ulaşamadığını düşünerek kendileriyle Allah arasında aracı, şefaatçi olurlar diye putlara tapar. Böylece Allah'a ortak, eş koşmuş olur⁴⁴. Ad kavmi kıtlıkla karşılaşınca, yağmur duası ve kurban takdimi için bir heyet Mekke'ye, Kâbe'ye gönderdiğini daha ilerde anlatacağız. Bu da onların Allah'ı tanıdıklarını gösteren önemli bir delildir. Mekkeli müşrikler de Allah'ı inkâr etmiyorlardı. Hatta Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette, müşriklerin Allah'ı inkâr etmedikleri, kâinatı ve kendilerini Allah'ın yarattığını söyledikleri belirtilmektedir. Şimdi bu ayetlerden sadece iki tanesinin mealini vererek esas konumuza geçmek istiyoruz.

“Andolsun, eğer onlara, “Gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı hizmetinize kim verdi?” diye soracak olsan mutlaka, “Allah” diyeceklerdir. O hâlde nasıl (haktan) döndürülüyorlar” (Ankebut: 61)?

“Andolsun, eğer onlara, “Gökten yağmuru kim indirip de onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltti?” diye soracak olsan, mutlaka, “Allah” diyeceklerdir. De ki: “Hamd Allah'a mahsustur.” Fakat onların çoğu akıllarını kullanmazlar” (Ankebut: 63).

Onlar Allah'ın güç ve kudretini biliyorlardı. Ayet de bu hususa dikkat çekiyor ki, akıllarını başlarına devşirsinler de iman etsinler ve bela istemesinler. Çünkü Allah en acıklı azabı verecek güç ve kudrete sahiptir. Onun azabı çok çetindir ve O'nun verdiği azabı engelleyecek kimse de yoktur. Fakat bu gerçeği ne Ad kavmi müşrikleri ve ne de Mekkeli müşrikler kavrayabildi.

⁴⁴ Bkz. Hz. Nuh Kıssası- “Putların Ortaya Çıkışı” bölümü.

7.7.7. Hz. Hud'un, Ad'ın Kötülüklerini Söylemesi ve Tebliğe Devam Etmesi

Hz. Hud kavmine acıyordu. Başlarına bir felaket gelmesini istemiyordu. Bu nedenle yaptıkları yanlışlıkları söylüyor, kötü işlerden vazgeçmeleri için gayret sarf ediyordu. Çünkü bu tutum ve davranışları büyük bir azaba gel gel diyordu. Bu nedenle getirdiği ilahi mesajdan yüz çevirmemeleri için her fırsatta ve her yerde onları şöyle uyarıyordu:

“Eğer yüz çevirirseniz; bilin ki ben, benimle gönderileni size tebliğ ettim. Rabbim (dilerse) sizden başka bir kavmi sizin yerinize getirir ve siz O'na bir zarar veremezsiniz. Şüphesiz Rabbim, her şeyi koruyup gözetendir” (Hud: 57).

Hz. Hud tebliğ görevini yerine getirdiğini, yine inkârda ısrar ederlerse, Allah'ın, Hz. Nuh kavmini yok ettiği gibi, onları da bir azapla yok edip, nasıl ki onlar Nuh kavmine varis oldularsa, Ad'ın yerine de başka kavimleri getireceğini söyleyerek, azap bulutlarının yaklaştığına dair son uyarılarını yapıyordu.

Ayette geçen “O'na zarar veremezsiniz” ifadesini Taberi şöyle açıklıyor: “Allah sizi helak etmek istediğinde, O'na bir zarar veremezsiniz anlamında olduğunu” dedikten sonra, “bazılarının da bu ifadeden, sizin helak olmanız O'na zarar vermez. O'nun bir şeyi eksilmez. Varlığınız da yokluğunuz da O'nun için eşittir demişlerdir” diye kaydeder (Taberi, 1995: c, 12, 37).

Biz de bu ifadeden, kendisine çok güvenen, bizden daha güçlü kim var deyip büyüklük taslayan Ad kavmine, ne kadar güçlü olursanız olun, Allah'a karşı aciz birer varlıksınız. O'na karşı gücünüz sıfırdır. Allah'a zarar vermek de ne demek, kendinizi bile koruyamazsınız. Ayrıca kendinize bir önem de atfetmeyin. Çünkü varlığınız Allah'a bir katkı olmadığı gibi, yokluğunuz da O'na bir eksiklik teşkil etmez. Şıarmayın, haddinizi bilin anlamında olduğunu söyleyebiliriz.

Onların yaptığı zulüm ve kötülöklere de şöyle dikkat çekiyordu:

“Siz her yüksek yere bir alamet dikerek eğleniyor musunuz? İçlerinde ebedî yaşama ümidiyle sağlam yapılar mı ediniyorsunuz? Tutup yakaladığınız zaman zorbaca yakalarsınız. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Bildiğiniz her şeyi size veren, size hayvanlar, oğullar, bahçeler ve pınarlar veren Allah'a karşı gelmekten sakının. Çünkü ben, sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyorum” (Şuara: 128-135).

Hz. Hud onların aklına hitap ediyor, tuttukları yolun doğru olmadığını söylüyor, ahireti unutup dünyada temelli kalacakları ümidiyle tamamen dünyevileştiklerini, zorbalık yapıp başkalarına zulmettiklerini hatırlatıyor, bu kötü davranışlardan vazgeçmelerini söylüyordu. Zira Çakan ve Solmaz'ın da dedikleri gibi, azgınlardı. Azgın şaşkın olur ve aklını kullanamaz (Çakan ve Solmaz, 2008: 61). Hud (as) kendilerine, bol nimet veren, oğullar, hayvanlar, pınarlar, bahçeler ve daha nice güzel şeyler veren Allah'a iman etmeleri için hatırlatmada bulunuyordu. Çünkü bu nimetler sebebiyle büyüklük taşıyorlardı. Bu nimetlere karşı nankörlük edip kötü işlerine devam ettikleri takdirde, büyük ve acıklı bir azabın kaçınılmaz olduğunu da onlara haber veriyordu. Onlara gelecek bu azaptan dolayı da bir korku ve ürperti içinde olduğunu, zira Allah'ın azabının ne zaman ve nasıl olacağını bilmediği için onlar adına çok korktuğunu söylüyordu.

Taberi, ayette Ad kavmine verilen nimetler sayılırken, hayvanların oğullardan önce zikredilmesinin hikmetini şöyle açıklamıştır: “Hayvanlar mal biriktirmek içindir. Eğer mal yoksa yani kişi fakirse, o zaman çocuk sevinme vesilesi olmaz. Belki de çocuk olmasını hiç istemez” (Taberi, 1995: c, 1, 28). Nitekim açlık sebebiyle çocuklarını öldürenlere tarih şahitlik yapmaktadır. Ülkemizde 1960'lerden itibaren nüfus planlamasına gidilmiştir. Çeşitli ölkelerde sistematik olarak doğum kontrolü uygulanmıştır. Tüm bunların amacı, yetişen nesli açlık tehlikesinden korumaktı. Yani açıkça açlık korkusuydu. Artan nüfusu beslemenin zor olacağı düşüncesi idi. Çok geçmeden bu uygulamaların hatalı olduğu, hatta insan neslini inkıraza götüreceği anlaşıldı. Türkiye direktten döndü. Fakat Avrupa bu işe erken başladığı için toparlanamadı. İşte karşımızda gittikçe yaşanan bir Avrupa! Oysa Allah bu konuda biz insanları uyarmaktadır. Buna ait bir ayetle yetinmek istiyoruz. “Geçim endişesiyle çocuklarınızın canına

kıymayın. Biz onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur” (İsra: 31).

Müfessirlerimiz, Şuara 128 inci ayette geçen “rı” kelimesini; yüksek yer, “ayet” kelimesini; alamet, işaret, “mesani” sözcüğünü de; sağlam ev, köşk, kale veya su deposu anlamına geldiğini söylemişlerdir (Taberi, 1995: c, 19, 59; Zemahşeri, 1997: c, 330-331; Kurtubi, 1964: c, 7,122-123; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 184; İbn Kesir, t.y: c, 3, 341). Yazır ise, “mesani” kelimesinin, sanatın icra edildiği yer, atölye, sanathaneler anlamına da geldiği için o dönemde sanatın ileri seviyede olduğunu” söylemiştir (Yazır, 1971: 3634-3635). Müfessirlerimiz, Ad kavmi bu binaları bir ihtiyaçtan dolayı değil, güç gösterisi, büyüklük taslama, başkalarını aşağılama, oyun ve eğlence için yapıyorlardı demişlerdir (Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 184; İbn Kesir, t.y: c, 3, 341; Alusi, 1415: c, 19, 110; Yazır, 1971: 13634). M. Esed ise, “bu tepelerde cehalet eseri putperestçe anıtlar, tapınaklar mı yükselteceksiniz? Halkınızı tanrılara tapmak için tepelerde inşa ettiğiniz ve her biri bir tanrıya adanan semitik tapınak⁴⁵ (Sami ırkına yani Arap ırkına ait) ve sunaklar mı yapıyorsunuz, anlamında olduğunu” söylemektedir (Esed, 1999: 752/56’).

Müfessirler, “zorbaca yakalamak” ifadesini, saldırdığınızda-kılıçla, kırbaçla fark etmez-zulmün doruk noktasına çıkıyorsunuz şeklinde yorumlamışlardır (Taberi, 1995: c, 19, 59; Zemahşeri, 1997: c, 3, 331; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 184). M. Esed ise, “cebbar (zorba)” terimi insan için kullanıldığında, kendisinden zayıf olanın hukuku konusunda hiçbir ahlaki sınır tanımaksızın ortaya konan haksız, kaba kuvvete dayanan, zorba olan anlamına geldiğini, aynı zamanda ahlaki tutum ve tercihini ifade için de “hakkın düşmanı” anlamında olduğunu” kaydetmektedir (Esed, 1999: 752/58’). Kısacası ne acıma hissiniz var ne de terbiye niyetiniz. Çok katı ve zalimsiniz. Sizde merhamet ve acımanın zerresi yoktur. Zulmü bırakın ve bu hususta Allah’tan korkun. Çünkü zalimlerin cezası çok çetin olur şeklinde bir uyarı olduğunu değerlendiriyoruz.

Bazı müfessirler, Şuara Suresi 128-130. ayetlerinde Ad kavminin üç kötü özelliğinin belirtildiğini söylemişlerdir:

- Yüksek binalar inşa ettiler. Bu binaları bir ihtiyaçtan dolayı değil, büyük taslamak ve övünmek için yapmışlardı ki, bu onların savurgan ve kibirli olduklarını gösterir.
- Görkemli köşk ve kale yapmaları ise, dünyada ebedi kalacaklarına inanarak tamamen dünyevileştiklerine işaretir.
- Zorba idiler ki, bu da onların kendilerini herkesten üstün görmelerine işaretir (Sabuni, 1981: c, 2, 389).

Kurtubi, Ad kavminin zorbalıklarından bahsederken, “onlardaki bu kötü özelliğin bu ümmete de geçtiğini, özellikle Mısır’da hüküm süren Memluklerde insanlar haksız yere kırbaç ve sopadan geçirildiğini söyleyerek üzüntüsünü” dile getirmektedir (Kurtubi, 1964: c, 7, 124). Ya Kurtubi, bugün başta Mısır, Suriye ve Yemen olmak üzere Müslüman ülkelerde yapılan zulüm ve katliamı görseydi, kahrolmaz mıydı? Halkına varil bombası atan, kimyasal silah kullanan, bebe, çocuk demeden halkın üzerine kurşun yağdıran, hatta yanlışlarını söylediği için gazetecileri, âlimleri, fikir adamlarını öldüren, cesetlerine bile tahammül edemeyip kimyasal maddelerle buharlaştıran kral, emir, tiranları görseydi acaba ne derdi?

Hak tanımayan, güç ve varlığına güvenen bir kavimden güzel ahlak, merhamet, şefkat gibi faziletli davranışlar beklemek elbette ham hayal olur. Yukarda da belirttiğimiz üzere kendi güçlerine o kadar inanmışlardı ki, “kim bize güç yetirecek” deyip Allah ve peygamberine meydan okuyorlardı. Zaten bunlar şaşkın ve beyinsizdi. Şımarık zalimler, güç yetirdikleri kimseye zerre kadar acımazlar. Ayetler bunların psikolojilerini çok veciz bir şekilde anlatıyor. Bu zorba ve katı insanların tek anlayacağı dil, onları kılıçtan geçirecek daha güçlü bir kavim veya onları kırıp geçiren bir azaptan başka bir şey olmayacağı kesindir. Onları yok eden de bir kasırğa olmuştur.

⁴⁵ Sami halklarına ait tapınaklar (yazarın notu).

7.7.8. Hud (as)’ın Yağmur Nimetini Hatırlatması

Ad kavmi ziraat ve hayvancılıkla uğraşıyordu. Bu nedenle su çok önemliydi. Suyun varlığı da yağmura bağlıdır. Aslında her bölge için yağmur hayattır, candır. Bu nedenle herkes yağmur ister. Ülkemizde de kuraklık senelerinde yağmur yağması için büyük kalabalıklar halinde yağmur duasına çıkılır. Ad kavminin bulunduğu bölgede ise yağmur, hayatın ta kaynağıdır. Yağmur yağmadan sular olmaz, dolayısıyla ekin ve otlar bitmez. Açlık ve susuzluk sebebiyle insanlar ve hayvanlar telef olur. İşte Hz. Hud da onların hayat damarını teşkil eden yağmura dikkati çekiyor ki, belki akıllarını kullanır da yanlıştan, inkârcılıktan, ilahi mesajı ve Allah’ın peygamberini yalanlamadan vazgeçerler. Yaptıklarına tövbe ve istiğfar edip sadece Allah’a ibadet ederler diye bu önemli hususu onlara şöyle hatırlatıyordu:

“Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra O’na tövbe edin ki, üzerinize bol bol yağmur göndersin ve gücünüze güç katsın. Günahkârlar olarak yüz çevirmeyin” (Hud: 52).

Fakat öylesine şırmamış ve öylesine azmışlardı ki, Hz. Hud’un sözlerine kulak tıkamış ve dinlememişlerdi. Hâlbuki istiğfar ve tövbe yağmurun yağmasına ve bolluğa vesiledir. Hemen hemen bütün tefsir kitaplarında, Ad kavminin azgınlığından dolayı, Yüce Allah’ın onları, üç yıl boyunca kıtlık, kuraklık ve çocuksuzlukla cezalandırdığı yer almaktadır (Taberi, 1995: c, 12, 36; Zemahşeri, 1997: c,2, 381; Kurtubi, 1964: c, 5, 51; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 565). Zaten ayette de tövbe ve istiğfar edin ki, “bol yağmur göndersin” ifadesinden yağmurun yağmadığını, dolayısıyla kıtlık ve kuraklığın olduğunu açıkça anlıyoruz. Aksi takdirde Hz. Hud’un “size bol yağmur göndersin ve gücünüze güç katsın” demesinin bir anlamı olmazdı. Yani Hz. Hud onlara, siz eğer Allah’a iman eder ve eski yaptıklarınızdan tövbe edip bana uyarsanız, Allah size bol yağmur gönderir. Böylece ülkeniz kuraklık ve kıtlıktan, çoraklıktan kurtulur, bayındır olur. Çocuklarınız, hayvanlarınız ve mallarınız çoğalır. Bu nedenle gücünüze güç katılmış olur ama bunun tek şartı inkâr ve isyana son vermeniz gerekir demektedir.

Ayette “Rabbinizden bağışlanma dileyin” ifadesi, “tövbe ediniz” ifadesinden önce gelmesinin sebebini müfessirler, buradaki bağışlanma, “Allah’a iman etmek” anlamında olduğunu söylemişlerdir. Çünkü iman tövbeden önce gelir. Yani önce iman edilecek, sonra da günahlarından dolayı tövbe edilecek ki, bir anlam kazanmış olsun demişlerdir (Taberi, 1995: c, 12, 35; Zemahşeri, 1997: c,2, 380; Alusi, 1415: c, 12, 80; Sabuni, 1981: c, 2, 20).

Yine başta Taberi olmak üzere birçok müfessir ve tarihçi, eskiden kavimler, bir kıtlık, bir savaş, esaret, zulüm gibi durumlarla karşılaşsalar, Mekke’ye gidip kurban keser ve Allah’tan ihtiyaçlarıyla ilgili talepte bulunurlardı. Çünkü putlarının ihtiyaçlarına cevap veremeyeceğini bildiklerini söylemişlerdir (Taberi, 1995: c, 1, 129). Ad kavmi de yağmur yağmayıp kıtlık olunca, o bölgede olan adet üzere, Kâbe’de kurban kesip Allah’a dua etsinler ki, Allah onlara yağmur yağdırsın ve üzerlerindeki kıtlığı kaldırsın diye Kâbe’ye bir heyet göndermiştir. Ayrıca Taberi, İbn İshak’ın, o dönemde Kâbe’nin yerinin bilindiğini, Mekke’de de Amalika kavminin olduğunu, başlarında da Ad kavminin yeğeni olan Muaviye b. Bekr’in bulunduğunu söylediğini aktarmaktadır (Taberi, 1995: c, 1, 153).

Gerek Ad ve gerekse böyle yapan diğer kavimler, putlarının yağmur yağdırma, kıtlığı giderme gibi bir güce sahip olmadıklarını resmen kabul etmiş oluyorlardı. Bu haliyle onlar da putlarının kendilerine fayda veremeyeceğini biliyorlardı. Fakat kurulu düzenleri için putların devam etmesi ve halkın da bu yalana inanması şarttı. Onların direnmeleri, peygambere karşı çıkmalarının esas sebebi de çıkar düzenlerini koruma düşüncesi idi.

Ad kavmi kıtlık sebebiyle 70 kişilik bir heyeti kurban kesmek ve dua etmek üzere Kâbe’ye göndermişti. Bu husus İslam tarihi kaynaklarında ve birçok tefsirde uzunca anlatılmıştır. Biz bunun kısa bir özetini nakletmeyle yetineceğiz. Bu gönderilen heyetin içinde imanını gizleyen ve eşraftan olan Mersed b. Sa’d da vardı. Heyet Mekke’ye, yeğenleri Muaviye b. Bekr’e misafir olmuşlar. Muaviye Harem-i Şerif’in dışında oturuyordu. Heyet, kurulan ziyafetler, cariyelerin şiir, şarkı ve rakslarıyla mest olmuştu. Zevk u sefaya dalan heyet gönderiliş amacını unutmuştu. Muaviye de dayılarına saygısızlık olmasın diye bir şey söylememiş, cariyelerine, onları uyaracak

ve geliş amaçlarını hatırlatacak şiir okumalarını söylemişti. Cariyelerin şiiriyle geliş amaçlarını hatırlamışlar. Mersed b. Sa'd onlara, Allah sizin duanızla yağmur yağdırmaz. Ancak Hud peygambere inanırsanız size yağmur verilir deyince, heyet Mersed'in mümin olduğunu anlamış ve gurubun başkanı Cehle b. el-Hayberi, Muaviye'ye, Mersed'i yanında tutmasını söylemiş. Geri kalanlarla birlikte yağmur duası için Mekke'ye gitmişler. Allah onlara, beyaz, kırmızı ve siyah üç bulut göndermiş. Bir ses onlara, kavminiz için birini seçin demiş. Kavmin lideri suyu bol diye siyah bulutu seçmiş. Aynı ses ona, kavmin için öldürücü bir kül fırtınası seçtin demiş. Allah, içi azap dolu siyah bulutu Ad kavmine göndermiş. Bulut onlara vadiden görününce, müjde yağmur bulutu geldi deyip sevinmişler (Taberi, t.y: c, 1, 130-131;1995: c, 8, 154-155; Zemahşeri, 1997: c, 2, 112; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 65-66; İbn Kesir, t.y: c, 2, 225-226). Kavmin helak oluşunu ise ilgili ayetlerin yorumunda sunacağız.

7.7.9. Ad Kavmi Hz. Hud'u Artık Dinlememekte

Ad kavmi, Hz. Hud'un delilleri karşısında ileri sürecekleri bir kanıt ve aklî bir hüccet kalmayınca, halkın etkilenmemesi için artık üç maymunu oynamaya başlamışlar. Hz. Hud'a ister nasihat et ister etme, fark etmez, artık senin nasihatini dinlemeyeceğiz. Çünkü dediklerini dinlemeye dahi tahammülümüz yoktur. Bizim üzerinde bulunduğumuz bu din atalarımızdan kalmadır. Senin söylediklerin eskilerin masallarından başka bir şey değildir. Kaldı ki, biz azaba uğrayacak da değiliz. Azap sözü senin yakıştırmandır. Artık seni de dediklerini de istemiyoruz anlamında itiraz ediyorlardı. Ayetler bu tavırlarını veciz bir şekilde anlatmaktadır:

“Dediler ki: “Sen ister öğüt ver ister öğüt verenlerden olma, bize göre birdir. Bu, öncekilerin geleneklerinden başka bir şey değildir. Biz azaba uğratılacak da değiliz” (Şuara: 136-138).

Ad kavmi Hz. Hud'u yalanladı ve getirdiği vahye de, eskilerin masallarıdır dedi. Takip ettikleri yolun da atalarının yolu olduğunu söylüyor ve bugüne kadar da başlarına bir şey gelmediği için kendilerine azap gelmeyeceği kanaatini taşıyorlardı. Belki de bu azabı, güç ve kuvvetleriyle defedeceklerine inanıyorlardı. Her zorba kişi, yönetici ve devletin tavrı budur. Bugün dünyayı karıştıran emperyalist devletler de aynısını yapıyorlar. Psikolojileri aynıdır. Güçleri yettiği devletleri karıştırıp işgal ediyorlar. Sahip oldukları ekonomik güce, asker ve silah üstünlüğüne güveniyorlar. Bunlarla Ad kavmi arasındaki fark, zaman farkıdır. Biraz da devletleşmedeki ilerlemedir. Yoksa zihniyet ve anlayış aynıdır.

Şuara Suresi 137. ayette geçen “huluku'l-evvelin” ifadesi, müfessirlerce iki şekilde yorumlanmıştır:

- a. Hz. Hud'a hitaben, bu senin anlattıkların, getirdiğin din ve iddia ettiğin peygamberlik, öncekilerin dini, âdeti, ahlakı, hurafeleri, uydurmaları, masallarıdır. Öldükten sonra dirilme gibi bir şey de yoktur.
- b. Bu bizim yaptığımız, taptığımız putlar, dinimizdir. Bizim uydurduğumuz, yeni yaptığımız bir şey değildir. Atalarımızdan böyle gördük. Bu nedenle de azap göreceğimize inanmıyoruz. Atalarımızdan bize intikal eden durum da şudur: Doğar, yaşar ve ölürüz. Onun ötesi yoktur (Taberi, 1995: c, 19, 61; Zemahşeri, 1997: c, 3, 332; Kurtubi, 1964: c, 7, 125-126; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 185; Esed, 1999: 753/60; Mevdudi, 1986: c, 4, 43; Karaman vd.2008: c, 4, 163; Mustafa Öztürk, 2014: 421).

Dikkat edilirse, hangi görüşü alırsak alalım-ki, ikisi de ayetin yorumuna uygun düşmektedir- Ad kavminin inkârdaki ısrarlarına işaret etmektedir. Mekkeli müşrikler de Hz. Peygamber (sas)'e, sık sık bu senin getirdiğin eskilerin uydurmaları, hurafeleri, masallarıdır derler ve arkasından da biz atalarımızı bu din üzere gördük diyerek hakikatlere hem kulaklarını ve hem de gönüllerini kapatmışlardı. Şu ayetler buna işaret etmektedir:

“Onlara, “Allah’ın indirdiğine (Kur’an’a) ve Peygamber’e gelin” denildiğinde onlar, “Babalarımızı üzerinde bulduğumuz din bize yeter” derler. Peki ya babaları bir şey bilmiyor ve doğru yolu bulamamış olsalar da mı” (Maide: 104)?

“Dediler ki: Biz, babalarımızı bunlara tapar kimseler bulduk” (Enbiya: 53).

“Senden önce de hangi memlekete uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıkları: Babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyarız, derlerdi” (Zuhruf: 23).

Mekkeli müşriklerle, Nuh kavmi ve Ad arasında onlarca asır bulunmasına ve birbirinden çok uzak coğrafyalarda iskân etmelerine rağmen, peygamberlere itirazda, hep atalarının dinine uyduklarını, onların yolu üzerinde olduklarını ve din olarak da kendilerine yettiğini söylemişlerdir. Yani atalarının dininin yanlış olup olmaması ve yeni gelen dinin doğru olması da hiç önemli değildir. Önemli olan varlıklı olanların, yönetici ve eşrafın elde ettikleri imkân ve imtiyazı kaybetmemeleridir. Bunu kaybetmemek için sarılacakları tek bir şey vardı, o da atalarının diniydi. Zaten son ayet de, gönderilen her peygambere, kavminin ileri gelenleri, atalarının dinine bağlılıklarını ileri sürerek karşı çıktıklarını açıkça belirtmektedir.

7.7.10. Ad Kavmine Azap Verilmesinin Sebepleri

Şu ana kadar sunduğumuz ayetlerde Hz. Hud ile Ad kavminin diyalogu, onların tutum ve davranışları, kendi yanlış inançlarında ısrarları anlatılıyordu. Burada sunacağımız ayetlerde ise, Ad kavminin başına gelenlerin sebepleri anlatılarak, yakın muhatap kitle Mekkeli müşrikler ile kıyamete kadar gelecek tüm insanlığa bir uyarıda bulunulmuştur: Şöyle ki:

“İşte Âd kavmi! Rablerinin ayetlerini inkâr ettiler. O’nun peygamberlerine karşı geldiler ve inatçı her zorbanın emrine uydular! Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lânete uğratıldılar. Biliniz ki Âd kavmi, Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Hûd’un kavmi Âd, Allah’ın rahmetinden uzaklaştı” (Hud: 59-60).

Bazı müfessirlerin de dediği gibi bu iki ayette, Ad kavminin helakinin sebep ve sonuçları özlü bir şekilde anlatılmıştır (Karaman vd. 2008: c, 3, 180). Ayette geçen peygamberleri yalanlamaları ise, Hud peygamberi yalanlamış olmaları, aynı zamanda ondan önce ve sonra gelen tüm peygamberleri de yalanlamaları anlamına gelmektedir. Çünkü bütün peygamberler tevhit inancını yerleştirmek ve güzel ahlakı yaşatmak için gelmişlerdir. Bu nedenle birini inkâr, hepsini inkâr anlamına gelir. Ayette de buna işaret edildiği gayet açıktır. Aksi takdirde peygamberler diye çoğul kullanılmazdı. Şu ayetler bize, Ad’ın başına gelenlerde ibret olduğunu söylemektedir:

“Böylece onlar Hûd’u yalanladılar. Biz de bu yüzden onları helâk ettik. Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Onların çoğu ise iman etmiş değillerdir” (Şuara: 139).

“Ad kavmi (Peygamberleri Hud’u) yalanladı da azabım ve tehdidim nasılmış (gördüler)” (Kamer: 18).

Müfessirler Hud 59. ayette geçen “inatçı her zorba” ifadesinin, Allah’a karşı büyüklük taslayan, haktan sapan her kişi anlamına geldiğini söylemişlerdir (Taberi, 1995: c, 12, 38). Ayetler açıkça belirtiyor ki, Ad kavminin helak sebebi; gönderilen uyarıcıyı yalanlamaları, Allah’ı inkâr etmeleri, peygambere uymak yerine küfürde inat ve ısrar eden merhamet yoksunu her zalim ve zorbanın emrine girmeleri ve onların peşinden gitmeleridir. Bu nedenle helak oldular. Onların azabı sadece bu dünya ile sınırlı değil, ahirette daha büyük azap göreceklerdir. Çünkü bu inkârlarından dolayı hem dünyada ve hem de ahirette lanetlenenlerden olmuşlardır.

Ad kavminden bahseden bu ayetlerin uyarıları doğrudan doğruya Mekkeli müşrikleredir. Ey Mekkeli Müşrikler! Ad kavmi Allah’ın azabının nasıl olduğunu gördü ve tattı. Şimdi sıra sizdedir. Ad gibi inatçı ve zorbalık yapıp helak olmak mı, yoksa Hud (as)’a inananlar gibi iman edip kurtulmak mı istersiniz? Tercih sizin. Bütün bu uyarılara rağmen Mekke’nin ileri gelen müşrikleri iman etmedi ve hatta Peygamberimiz (sas)’i öldürmek için harekete geçtiler. Peygamberi yalanlayan Mekkeli müşriklerin ileri gelenlerinin tamamı Bedir Gazvesi’nde öldürüldü. Onların helaki de böyle oldu. Tek istisnası savaşa katılmayan Ebu Leheb idi. (Bkz.

Hamidullah, 1972: c, 1, 161-162). O da “Bedir’de müşriklerin bozguna uğradığını öğrendikten birkaç gün sonra Mekke’de öldü. Oğulları, onun yakalandığı çiçek (adese) hastalığının kendilerine bulaşmasından korktukları için babalarını gömemediler, ancak bir müddet sonra ücretle tuttıkları Sudanlılara defnettirdiler” (Kapar, 1994, 179). Tüm bu tarihi hakikatler, günümüz zalimlerinin sonunun da korkunç olacağını göstermektedir. Çünkü zulüm ilânihaye devam edemez. Mesela SSCB 70 yıl bile dayanamayıp yıkıldı.

7.7.11. Korkunç Azap

Ad kavmi Hz. Hud’a, “Haydi doğru söyleyenlerden isen, bizi tehdit ettiğin şeyi başımıza getir” (Ahkaf: 22) diyerek meydan okuyorlardı. Zira onlar azabın geleceğine inanmıyor ve Hz. Hud’un bunu uydurduğunu düşünüyorlardı. Ayrıca atalarının dini üzerine olduklarını, onlar gibi hareket ettiklerini ve onların başına bir azap gelmediğini, yaşayıp öldüklerini söyleyerek kendilerinin de bir azaba uğramayacaklarına, azap gelmeyince de Hz. Nuh’un yalancı duruma düşeceğine inanıyorlardı.

Hz. Hud, “(Bu konudaki) bilgi ancak Allah katındadır. Ben size, benimle gönderileni tebliğ ediyorum. Fakat ben sizi cahillik eden bir kavim olarak görüyorum” (Ahkaf: 23) deyip azabın kendi elinde olmadığını ama bu inkârcılık ve zorbalığa son vermezlerse, başlarına büyük bir felaketin geleceğinin kesin olduğunu, zamanı ve şeklini de Allah’tan başkasının bilemediğini söyleyerek onları tekrar tekrar uyarıyordu.

Hud (as) böylece, azap getirmenin kendi yetkisinde olmadığı gibi, ne zaman ve nasıl bir azap verileceğini de bilmediğini, onun ilminin Allah katında olduğunu söylüyordu. Düşünselerdi, sadece bu bile, Hz. Hud’un söylediklerinin kendinden olmadığını, Yüce Allah’ın bildirdiklerinden ibaret olduğunu anlarlardı. Fakat onlar küfür ve azgınlıklarına devam ettiler. Hz. Hud ise, tebliğine ara vermiyordu. Belki imana gelirler diye en güzel yol ve üslupla davetine devam ediyordu ama nafiye. Çünkü Ad kavmi hem şımarmış ve hem de şaşırılmıştı. Üstelik güç zehirlenmesine yakalanmıştı. Artık akıl ve vicdan devre dışı idiler. Bu nedenle azabın gelmesi kaçınılmazdı ve azap bir gölge gibi üzerlerindeydi. Nitekim ayette, “O azabı vadilerine doğru yayılan bir bulut olarak gördüklerinde, “Bu, bize yağmur getiren bir buluttur” dediler” (Ahkaf: 24).

Daha önce de naklettiğimiz rivayetlere göre Ad yurduna üç yıl yağmur yağmamış ve kadınları doğurmamıştı. Kıtlik ve kuraklık nedeniyle ekinleri yetişmemiş ve hayvanları telef olmuştu. Putlarının da kendilerine yardım edemeyeceğini bildikleri için, kurban kesmek ve dua etmek üzere bir heyeti Mekke’ye göndermişlerdi. İşte böyle bir atmosferde siyah bir bulutun vadilerine doğru yayıldığını gördüklerinde, “işte bu yağmur bulutu” deyip sevinmişler. Böylece Hz. Hud’un yalan söylediğini, azap değil yağmur bulutunun geldiğini ve bu sıkıntıların son bulacağını düşünmüşlerdi. Hz. Hud ise onlara, “Hayır, o sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. İçinde elem dolu azabın bulunduğu bir rüzgârdır” dedi. O, Rabbimin emriyle her şeyi yerle bir eder” (Ahkaf: 24-25) diyerek azaba ramak kala tekrar uyardı. Yani boşuna sevinmeyin. Sizin benden aceleyle istediğiniz, benim ise, elimde değil, onu Allah verir deyip sizi uyardığım ama kulak tıkadığınız azap işte geliyor ki, içi elem dolu ve çok korkunçtur. O, sizi, çocuklarınızı, mallarınızı, hâsılı güvendiğiniz her şeyi yok edecek azaptır dedi.

Gelen rivayetlere göre, bulutun helak edici olduğunu ilk gören bir kadın olmuş ve bağırarak bayılmış. Baygın yatan kadının başına hemen toplanmışlar. Kadın ayılınca, ona ne gördüğünü sormuşlar. O da bulutun önünde ellerinde alevler olan bir takım acayip yaratıklar gördüm demiş (Taberi, 1995: c, 29, 33; Zemahşeri, 1997: c, 4, 311; İbnu’l-Esir, 1987: c, 1, 66; İbn Kesir, t.y: c, 2, 226).

Kasırga vadiyi geçince, Ad kavminin lideri Helecan, kavme seslenip, haydi bir grup vadinin kenarına gidelim ve üzerimize gelenleri geri gönderelim demiş. Fakat kasırga onları havaya kaldırır sonra baş üstü yere atarak, beyinlerini dağıtıp paramparça etmiş. Yine ad kavminden biri dağa kaçarken, bu rüzgâr beni dize getirmeseydi, ben onu dize getirirdim demiş. Yani beyinsizliği devam etmiş. Nihayetinde o da helak olmuş (İbnu’l-Esir, 1987: c, 1, 66). Bu

kasırğa öyle şiddetli ki, evlere sığınan kadınları duvardan duvara çalıp helak etmiştir (Taberi, t.y: c, 1, 133).

Ad kavminin azap bulutunu yağmur bulutu zannetmesi gibi, Şuayb Peygambere iman etmeyen Eyke halkı da çok sıcak bir günde, gördüğü bulutun altına gidip serinlemek istemiş. Fakat bu bulut serinleten değil, ateş yağdıran bir bulutmuş ve o kavmi sıcak bir azapla yok etmiştir. Kara bulutlarla helak olan kavimler olduğu için, Peygamberimiz (sas) de, kara bulutları görünce ümmetinin başına bir felaket gelebilir diye endişe duyar ve sıkılmış. Bunu da Hz. Aişe'den gelen şu rivayetten öğreniyoruz:

“Nebi (sas) gökyüzünde yağışlı sanılan bir bulut görünce (kâh) ona karşı durur, geri dönerdi. (Kâh evimize) girer çıkardı ve (bu karanlık buluttan ümmete bir afet erişmesinden endişe ederek) çehresinin (rengi) değişirdi. Yağmur yağınca da ondan bu endişe giderdi. Hz. Aişe, bunun sebebini ondan öğrenmek istedim. O bana:

“Ne bileyim? Belki bu kara bulut bir kavmin (Ad) dediği gibi bir azap olur (ki Kur'an'da şöyle hikâye olunmuştur:) Ad kavmi kendilerine vaat olunan azabı -afakı enine kaplayarak vadilerine karşı gelen- bir bulut halinde gördükleri zaman onlar, “bu bize yağmur getiren bir buluttur demişlerdi” (Zebidi, 1972: c, 9, 15-16).

Hz. Peygamber (sas)'in bu endişesinin esas sebebi, ümmetine olan şefkat ve merhametidir. O da her peygamber gibi ümmetinin zarar görmesini istemez. Gaybı da Allah'tan başka bilen olmadığı ve geçmiş bazı kavimlerin de inkâr ve ısrarı sebebiyle yağmur sandıkları kara bulutlarla helak oldukları için endişe duyuyordu. Allah Resulü (sas)'in bu endişesi aynı zamanda bize bir uyarıdır. Kasırğa gibi afetlere karşı önceden tedbir almamızı öneriyor. Sadece Allah'a kul olma ve adil davranmanın yanında, tabii afetlere karşı da önceden tedbir almalıyız. Biz bununla sorumluyuz. Yani tedbir bizden, takdir Allah'tandır.

Sırası gelmişken başımdan geçen bir hadiseyi anlatmadan geçemeyeceğim. Çocuk yaşıyordum. Amcamoğluyla beraber hayvan otlatıyorduk. Hayvanları derede suladık. Derenin debisi 20-25 lt/saniye kadardı. Köylümüz Yusuf amca da ağaçlarını suvarıyordu. Aniden yağmur yağmaya başladı. Yusuf amca bize; “Hayvanlarınızı hemen dereden çıkarın. Yağmur yağıyor. Sel gelir ve hayvanlarınız telef olur” dedi. Amcamoğlu, biraz da alaycı bir tavırla bu yağmurdan sel mi olur dedi. Daha sonra sel gelebilir dedik ve hayvanları dereden çıkardık. Hakikaten 15-20 dakika sonra sel geldi. Çünkü derenin başlangıcı olan dağda şiddetli yağmur yağmıştı. Tabii ki, hayvanlarımızı kurtarmıştık. Fakat orda kalsaydık kurtarabilir miydik, bilmiyorum. Ancak iyi ki orda kalmadık dediğimi çok iyi hatırlıyorum. İşte yaşlı amcanın bize söylediği bir tedbirdi.

7.7.12. Ad Kavmini Helak Eden Fırtına (Kasırğa)

Ad kavmini helak eden fırtınanın özelliğini ve süresini alt başlıklar altında ele almanın önemli olduğunu ve ilk olarak da özelliklerinden başlamanın gerektiğini düşündük. Zaten Kur'an'ın ilgili ayetleri de bu fırtınanın özelliklerini belirtmektedir.

7.7.12.1. Fırtınanın Özellikleri

Ad kavmini kırıp geçiren, kendilerini ve mallarını yakıp un ufak eden, çerçöpe, küle çeviren bu kasırğa nasıl bir rüzgârdı? Ne gibi özelliklere sahipti ki, koca bir kavmi helak edip tarih sahnesinden silip attı?

Her şeyden önce birçok dilci ve müfessirin de belirttiği gibi, Kur'an'da “rih (rüzgâr)” tekil olarak geçtiğinde, içinde hiçbir hayrın olmadığı, tamamen azap eden ve cezalandıran rüzgâr anlamına geldiği, çoğulu olan “riyah” ise, Allah'ın rahmetini müjdeleyen, ağaç ve bitkileri aşıl原因, yağmurun yağmasına sebep olan, bitkiyi yeşerten rüzgâr olduğunu söylemişlerdir (Taberi, 1995: c, 27, 4; Yazır, 1971: 4539/dipnot). Şimdi o rüzgârın özelliklerinden bahseden ayetlere bakalım:

“Biz de onlara dünya hayatında zillet azabını tattırmak için o mutsuz kara günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik. Ahiret azabı elbette daha rezil edicidir. Onlara yardım da edilmez” (Fussilet: 16).

“Ad kavminde de ibretler vardır. Hani onların üzerine köklerini kesen rüzgârı göndermiştik. Üzerine uğradığı hiçbir şeyi bırakmıyor, mutlaka onu kül ediyordu” (Zariyat: 41-42).

“Biz onların üstüne, uğursuzluğu sürekli bir günde gürültülü ve dondurucu bir rüzgâr gönderdik. İnsanları köklerinden sökülmiş hurma kütükleri gibi kaldırıp atıyordu” (Kamer: 19-20).

“Ad kavmine gelince, onlar da uğultulu ve dondurucu şiddetli bir rüzgârla helâk edildi. Allah, onu kesintisiz olarak yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti. Öyle ki (eğer orada olsaydın), o kavmi, içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş hâlde görürdün” (Hakka:6-7).

Bu ayetlerde “rîh” kelimesi, “sarsar, akim, atıye, husum” kelimeleriyle nitelendirildiği için bu kelimelerin anlamlarını bilmek, rüzgârın özelliklerini kavramamıza yardımcı olur diye düşünmekteyiz.

Sarsar: Bu kelimenin anlamı konusunda farklı görüşler belirtilmiş ama sonuç olarak bu görüşlerin aynı anlamı, değişik ifadelerle söylediklerini belirtirsek abartmış olmayız. Bazıları şiddetli, bazıları soğuk, bazıları kavurucu ve şiddetli, bazıları da soğuk ve ses çıkaran, uğultulu rüzgâr anlamına geldiğini söylemişlerdir. Taberi bu görüşleri aktardıktan sonra, “doğruya en yakın görüş ise, rüzgâr şiddetli estiğinde duyulan ses, şiddetinden dolayı uğultu çıkaran rüzgâr olduğunu” belirtmiştir (Taberi, 1995: c, 24, 65-66; Zemahşeri, 1997: c, 4, 199; Kurtubi, 1964: c, 8, 247; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 386; İbn Kesir, t.y: c, 4, 95; Yazır, 1971: 4194)

Akim: Bu kelime lügat itibariyle kısır olan erkek veya kadın anlamına gelir (Kurtubi, 1964: c, 9, 50). Taberi bu kelimeyle ilgili görüşleri şöyle belirtmektedir: “Bazıları, şiddetli esen ve ağaçları aşılamaayan, bulutları taşımayan, içinde rahmet ve aşılama olmayan, helak edici rüzgâr olduğunu belirtmişlerdir (Taberi, 1995: c, 27, 4; bkz. Kurtubi, 1964: c, 9, 50; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 465; Yazır, 1971: 4539). “Bazıları da buna güney rüzgârı demişler. İbn Abbas ise, nekba (felaket) rüzgârı, yani saba ile kuzey rüzgârı arasından esen yeldir demiştir. Delil olarak da “Ben saba rüzgârıyla muzaffer kıldım. Ad da debur (cenup, nekba) rüzgârıyla helak edildi “hadis-i şerifini göstermiştir” (Taberi, 1995: c, 27, 4; Kurtubi, 1964: c, 9, 50; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 465, Zebidi, 1972: c, 9, 95). Bazıları da saba rüzgârının gündeğusu ve poyraz olduğunu söylemişlerdir. Allah Resulu (sas)’ın bununla yardım olunması ise şöyledir: “Ahzab (Hendek) Savaşı’nda, bir gece şiddetli esen gündeğusu rüzgârı Ebu Süfyan’ın ordusunun çadırlarını altını üstüne çevirmiş. Atlar ve develer birbirine çarpmış. Böylece birleşik müşrik ordusunda panik başlamış ve hayvanlarına bindikleri gibi kaçarak canlarını zor kurtarmışlar. Böylece savaşmadan müşrik ordusu hezimete uğramıştır” (Zebidi, 1972: c, 9, 95).

Atıye ise, çok şiddetli esen, soğuk, karşı konulamayan, kendisinden korunması mümkün olmayan, kesintisiz esen ve her şeyi kırıp geçiren rüzgâr demektir (Taberi, 1995: c, 29, 32; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 543; İbn Kesir, t.y: c, 4, 412; Yazır, 1971: 5313).

Husum ise, peş peşe, artarda takip eden, kesintisiz esen, sonlarını getiren rüzgâr demektir (Taberi, 1995: c, 29, 32, İbnü’l-Esir, 1987: c, 1, 67; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 543; İbn Kesir, t.y: c, 4, 412; Yazır, 1971: 5313). Ayrıca bu rüzgârın üzerinden geçtiği her şeyi çör çöpe çevirme anlamında “ramim” kelimesi kullanılmaktadır.

Ramim: Helak olan şey, kurumuş yer bitkisi gibi un ufak olan veya kül gibi ufalanan anlamlarına geldiği belirtilmiştir (Taberi, 1995: c, 27, 4; Kurtubi, 1964: c, 9, 51; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 465).

Ayetlerde de belirtildiği gibi bu rüzgâr; çok soğuk, çok şiddetli ve kesintisiz esen, içinde zerre kadar fayda bulunmayan ve üzerinden geçtiği her şeyi kurumuş ot gibi un ufak eden veya

küle çeviren bir azap kasırgasıdır. İşte bu özelliklere sahip bir azap fırtınasının karşısında insan dâhil hangi varlık durabilir ki? Bu fırtına üzerinden geçtiği, uğradığı her şeyi kırıp geçirmiş, küle çevirmiştir. Bu kasırga, iri cüsseleri ve güçleriyle böbürlenene, zalim, zorba, putperest Ad kavmini, ayette de belirtildiği gibi içi boş hurma kütükleri gibi önce havaya kaldırmış, sonra da yere çarparak beyinlerini parçalamış ve cesetlerini yere sermiştir. Zebidi'nin de dediği gibi, Ad kavminin sonunun nasıl olduğunu, yukarıda mealini verdiğimiz Hakka Suresi 6-8. ayetleri müthiş bir belagatle anlatmaktadır (Zebidi, 1972: c, 9, 94). Ad kavmi iri yarı, cüsseli adamlardı. Fakat iman etmediklerinden içlerinde bir hakikat yoktu. Bu nedenle içi boş kocaman hurma kütüklerine benzetilmeleri ne kadar da manidardır! Tabii ki bu helak, onların bu dünyada gördükleri alçaltıcı, rezil edici azaptır. Ahirette karşılaşacakları azap ise, çok daha çetin ve çok daha alçaltıcı olacaktır.

7.7.12.2. Kasırganın Süresi

Kur'an'da kıssalar anlatılırken, olayın özülüyle ilgilenilir. Oluş tarihi ve yeri, süresi pek verilmez. Çünkü bu ilahi mesajın amacı içinde yer almaz. Fakat bazı kıssalarda ise, kısa da olsa bazı işaretler verilir. Mesela hiçbir peygamberin ömrü belirtilmezken Hz. Nuh'un, kavmi arasında 950 yıl yaşadığı belirtilir. Yine başka hiçbir kavmin sayısı verilmezken, Hz. Yunus'un kavminin yüz bin veya yüz binden fazla olduğu ifade edilir. Yine hiçbir kavmin azap süresi verilmezken, Ad kavmini helak eden kasırganın, sekiz gündüz ve yedi gece mütemadiyen estiği zikredilir.

Diğer kıssalarda verilmeyen bu tür bilgilerin bunlarda zikredilmesinin elbette hikmetleri vardır. Mesela Hz. Nuh'un kavmi arasında kalış süresini vererek, onun tebliğ süresinin çok uzun olmasına rağmen, çok az kişinin iman ettiğine, geri kalan büyük çoğunluğun iman etmediklerine ve bu nedenle helaklerinin de tarihte görülmemiş çok korkunç bir tufanla olduğuna dikkat çekmek içindir diye düşünmekteyiz. Hz. Yunus'un kavminin sayısını vermekle, yaptıklarına pişman olan ve kendilerine gönderilen peygambere uyan insanların sayısı ne kadar çok olursa olsun, Allah'ın onları helakten kurtardığına dikkat çekmek içindir. Ad kavminin, Allah'ın kendilerine verdiği güç, kuvvet ve nimeti, zulüm ve azgınlıkları için kullanmaları, "bizden daha güçlü kim var" diyerek kendilerine azap edecek kimseyi görmediklerini söyleyip büyüklük taslamaları sebebiyle bu kadar uzun bir süreli kasırga ile cezalandırmasının da bir hikmeti olduğu muhakkaktır. Aksi takdirde bir saatlik, hatta yarım saatlik bir kasırga onların işini bitirmeye yeterdi. Fakat sekiz gün ve yedi gece sürmesi, belki de yavaş yavaş ve korkunç acıyı hissederek helak olmaları için süre uzun tutulmuştur. Belki bazıları, bizi korur diye evlerine sığınırken, bir kısmı da kaya diplerine saklanmış veya daha korunaklı yerler arayarak korkuyu iliklerine kadar yaşamışlardır. Çünkü acılar içinde kıvranan insan, ölümü bir kurtuluş görür ama ölüm de eline geçmez. Sanırız Ad kavmi bunu yaşamıştır. Nitekim Taberi, Ad kavmi lideri Helecan'ın kurtulmak için bir dağın kenarına sığınmaya çalışmasından, Hz. Hud'un onu tekrar imana davet etmesinden ve nihayet iman etmeyip helak olmasından bahsetmektedir (Taberi, 1991: c, 1, 299). Lakin bu çaba ve gayretleri onları kurtaramamış ve hepsi de acı çeke çeke yok olup gitmişlerdir. Ayetlerde, fırtınanın estiği bu sekiz gün yedi gece için uğursuz günler denilmektedir.

"Biz de onlara dünya hayatında zillet azabını tattırmak için o mutsuz kara günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik. Ahiret azabı elbette daha rezil edicidir. Onlara yardım da edilmez" (Fussilet: 16).

"Biz onların üstüne, uğursuzluğu sürekli bir günde gürültülü ve dondurucu bir rüzgâr gönderdik" (Kamer: 19).

Ayetlerde geçen "nahs" ve çoğulu olan "nahisat" kelimesiyle ilgili değişik görüşler vardır. Kimi, peş peşe, artarda anlamında olduğunu, kimi, kumlu ve tozlu fırtına anlamına geldiğini, kimi de uğursuzluk, mutsuzluk, şerli anlamına geldiğini söylemiştir. Ancak kuvvetli görüş ise, bu kelimenin uğursuzluk, mutsuzluk, şerli anlamında olduğudur. Çünkü Arap dilinde, bu kelime bu anlamda kullanılmaktadır. Ayette kastedilenin ise, uğursuz günler demek olduğunu belirtmişlerdir (Taberi, 1995: c, 24, 66; bkz. Zemahşeri, 1997: c, 4, 199; Kurtubi, 1964: c, 8, 247; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 386; Yazır, 1971: 4195). Bu günlerin, Şevval ayının son çarşambasından diğer

çarşambaya kadar geçen günler olduğu söylenmiştir (Kurtubi, 1964: c, 8, 248; Beydavi, 1418: c, 2, 386; Yazır, 1971: 4195). Yine Şubat ayının sonunda ve hikâyeler ile ağıtlara konu olan “berdü’l-acuz (kocakarı soğukları)” denilen günlerdir denilmiş (Yazır, 1971: 4195). Yani Allah, azgın Ad kavmini, kış mevsiminde bir haftayı aşkın süren şiddetli ve soğuk (Sarıkçıoğlu, 2016: 52) veya onlardan bir iz kalmayacak şekilde yok eden bir kum fırtınası ile cezalandırmıştır (Esed, 1999: 1031/28). Müfessir Kadı Beydavi, “acuz” denilmesinin sebebi olarak, kışın sonu olması veya Ad kavmini aciz ve çaresiz bıraktığı, onların da kendi helaklerini engelleyemedikleri içiç denildiğini belirtmiştir (Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 543). Arapçada “acuz” aynı zamanda bir şeyin arkası, arka kısmı, son parçası anlamına da gelir. Bu anlam bağlamında kışın sonu demek olur.

Berdü’l-acuz, kış mevsiminin son günlerinde görülen şiddetli soğuklar için kullanılan bir deyim olup, Arapçada soğuk anlamına gelen “berd” ile yaşlı, ihtiyar kadın anlamındaki “acûz” kelimelerinden meydana gelen bir terkip olup “yaşlı kadın soğuğu” demektir. Rûmî takvime göre genellikle 26 Şubat-4 Mart, milâdî takvime göre ise 11-17 Mart arasındaki günlerde görülen bu soğuklar, Türkiye’de halk arasında daha çok “kocakarı soğukları” adıyla anılır. Bir rivayete göre Ad kavmini helâk eden rüzgâr bu günlerde ortaya çıkmıştır (Özcan, 1992: c, 5, 485).

Yazır, “müneccimler, ayette geçen uğursuz günler tabirinden hareketle bazı günlerin mutlu ve bazı günlerin de uğursuz olduğunu çıkarmışlardır ama bu yanlıştır. Böyle bir ayırım ve tasnif bizzat günlerin kendisinden değil, izafidir (görecelidir). Kişiye göre değişir. Acı gören bir kişi için uğursuz olan gün, nimet gören için ise uğurludur” demektedir (Yazır, 1971: 4195). Mesela 8 gün 7 gece kesintisiz esen azap rüzgârı, inanmayan Ad kavmi için uğursuzken, Hz. Hud ve inananlar için ise mutlu günler olmuştur. Çünkü kasırga onların bulunduğu bölgeye uğramamış ve bu günler, azılı düşmanlarından kurtuluş, sevinç ve neşe günleri olmuştur.

Kurtubi, fırtınanın önce üzerlerini kumlarla kapladığını, sonra da kumlardan çıkarıp denize attığını söylemiştir (Kurtubi, 1964: c, 8, 206; bkz. Yazır, 1971: 4355). Bu rüzgâr, uğradığı, üzerinden geçtiği her şeyi çürümüş kemiğe veya biçilmiş sapa, un ufak toprağa, küle çevirirdi. Nitekim şu ayetlerde rüzgârın etkisi şöyle anlatılır:

“Hani onların üzerine köklerini kesen rüzgârı göndermiştik. Üzerine uğradığı hiçbir şeyi bırakmıyor, mutlaka onu kül ediyordu” (Zariyat: 41-42).

“O (rüzgâr) Rabbinin emriyle her şeyi yıkar, mahveder” (Ahkaf: 25)

“O rüzgâr, insanları, sökülmiş hurma kütükleri gibi yere seriyordu” (Kamer: 20).

Böyle bir fırtına, böyle bir kasırga Ad kavmini helak etti ve onlardan da meskenleri hariç bir eser, bir iz kalmadı. Gösteriş budalası, iri yarı adamlar toz olmuştu. Sanki o bölgede böyle bir kavim yaşamamıştı. Nitekim ayette de buna işaret edilerek şöyle buyruluyor: Derken evlerinden başka hiçbir şeyleri görünmez hâle geldiler. İşte biz, suç işleyen toplumu böyle cezalandırırız” (Ahkaf: 25). “Şimdi onlardan arda kalan bir şey görüyor musun” (Hakka: 8)?

Müfessirler, A’raf Suresi 72. ayette, “onların ardını, kökünü kestik” ifadesini, Ad kavminden olup inkâr edenlerden hiç kimsenin kalmaması (Kurtubi, 1964: c, 4, 237), yani inanmayanların yok olması anlamında olduğunu, Hz. Hud’a inanıp ona katılanların ise, onlarla bir ilişkileri kalmadığını, bunun da tıpkı çocukları Müslüman olan Mekkeli müşriklerin sonunun kesilmiş olduğunu, yani küfrün beli kırılmış ve devam edememiş olduğunu belirtmişlerdir (Ateş, 1989: c, 3, 362). Kısacası inkârcı Ad kavminin hepsi helak olmuş ve hiçbir kâfir kalmamıştır. Mekke’nin fethiyle de Mekkeli müşriklerin çocukları Müslüman olmasıyla müşriklerin sonu gelmiştir. Gerçi Mekkeli müşrikler, Ad kavmi gibi bir azapla yok olmamış ama çocuklarının İslam’a girmesiyle onların sonu gelmiş. Artık tek müşrik kalmamıştır.

7.7.13. Hz. Hud ve İnanların Kurtuluşu

Kur’an bize, Hz. Nuh ve inananların gemiyle kurtulduğunu açıkça belirtir. Çünkü tufan çok büyük bir felaketti. Kur’an’a’da, Hz. Nuh ve inananların nasıl kurtulduklarından bahsedilirken, Hz. Hud ve inananların nasıl kurtulduklarından bahsetmez. Kanaatimizce tufan benzeri

görülmemiş bir musibet olduğu için biz insanlara ders ve ibret olsun diye bahsedilmiştir. Nitekim şu ayetlerde sadece Hz. Hud ve inananların kurtuldukları zikredilir, ötesine geçilmez. Çünkü önemli olan kurtuluşlarıdır. Zaten bu azap rüzgârı Ad yurdunu kasıp kavurmuştu. Orayı terk eden Hz. Hud ve inananlar kurtulmuştu.

“Hûd, “Artık size Rabbinizden bir azap ve öfke inmiştir. Allah’ın, haklarında hiçbir delil indirmedeği, yalnızca sizin ve babalarınızın uydurduğu birtakım isimler (düzmece tanrılar) hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? Öyleyse (başınıza geleceği) bekleyin! Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!” dedi. Bunun üzerine biz onu ve beraberindekileri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık” ((A’raf: 71-72).

“Helâk emrimiz gelince, Hûd’u ve beraberindeki iman etmiş olanları, tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Onları ağır bir azaptan kurtardık” (Hud: 58).

Kur’an, nasıl kurtulduklarından bahsetmemesi sebebiyle, kurtuluşuyla ilgili değişik rivayetler gelmiştir: Bunlardan biri, Hz. Hud, Ad kavminin iman etmelerinden ümit kesince, artık azabın geleceğini hissetti. Kendisine inananlarla birlikte bir hazireye (etrafı çevrili, korunaklı bir yere) çekildi (İbn Kesir, 1998: c, 1, 120; Yazır, 1971: 4355). Muhtemelen inananlarla beraber Ad kavminin iskân ettiği yerden uzak bir yere hicret edip bu şiddetli kasırgadan kurtulmuşlardır (Karaman vd. 2008: c, 2, 547). Diğer görüş ise; Hz. Hud kavminin imana geleceğinden ümidini kesince, inananlarla birlikte Mekke’ye gitmiş. Orada bir müddet yaşadıktan sonra vefat etmiş ve oraya defnedilmiş (Tabbara, t.y: 104; Kırca, 1988: 280). Ancak Mekke’ye gittikleri rivayetine karşı çıkılmıştır. Çünkü Hz. Hud’dan çok sonra gelen Hz. İbrahim, eşi Hacer ile oğlu İsmail’i Mekke’nin bulunduğu yere getirdiğinde, orada ne ev vardı, ne de canlı. Bu nedenle bu rivayeti doğru kabullenmek mümkün değildir demişlerdir (Kazancı, 2014: 148). Mekke’ye gittiği rivayetini ihtiyatla karşılıyoruz. Çünkü bizim kanaatimiz, Hud (as) azabın geleceğini hissedince, Yüce Allah’ın emri üzere inanan müminlerle birlikte kasırganın etki alanının dışına çıkmış oldukları yönündedir. Allah vaat ettiği gibi onları kurtarmıştır.

Ad kavminin sayısının 500 bin kişi olduğu (Taberi, t.y: c, 1, 153), Hz. Hud’la iman edenlerin sayısının ise 4 bin kişi olduğu söylenmiştir (Zemahşeri, 1997: c, 2, 383; Kurtubi, 1964: c, 5, 54; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 566; Zebidi, 1972: c, 9, 94). Bazıları da bu sayının 3 bin kişi olduğunu belirtmişlerdir (Kurtubi, 1964: c, 5, 54). Şüphesiz bu sayıları doğrulayacak veya yalanlayacak elimizde ne bir bilgi ve ne de bir belge vardır. Bu nedenle bu rivayetleri aktarmakla yetiniyoruz. Daha ötesine geçemeyiz. Ancak şunu kesin olarak belirtebiliriz ki, Hz. Hud’a inananlar azdı. Ad kavminin kahir ekseriyeti inanmamıştı. Allah da müminlerin tümünü kurtardı. Ayrıca Kur’an bize Hz. Hud’un aile efradının inanıp-inanmadığına dair de bir bilgi vermemiştir. Fakat kanaatimize göre iman etmişlerdi. Eğer iman etmeselerdi, Kur’an onlardan bahsederdi diye düşünmekteyiz. Çünkü Hz. Nuh’un iman etmeyen karısı ve oğlu ile Hz. Lut’un iman etmeyen karısından bahsetmiştir. Hz. Hud’un ailesinden bahsetmemesinden dolayı iman ettiklerini anlamak mümkündür.

Hud Suresi 58. ayette, Hz. Hud ve inananların azaptan kurtulmaları iki defa zikredilmektedir. Bunun anlamının, ilk kurtuluş dünya azabından, ikinci kurtuluş ise ahiretteki azaptandır. Bu nedenle iki defa zikredildiği yorumu yapılmıştır (Zemahşeri, 1997: c, 2, 383; Karaman vd. 2008: c, 3, 180). Yine ayette, “ağır bir azap” anlamına gelen “azabın galiz” ise, müfessirlerin yorumuna göre ahiretteki korkunç azap demektir (Zemahşeri, 1997: c, 2, 383; Kurtubi, 1964: c, 5, 54; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 567).

Tüm bunlar, inananların vaat edildiği gibi korunduklarını, nasıl bir azap gelirse gelsin, o azaptan kurtarıldıklarını göstermiştir. Hz. Nuh ve inananların büyük tufan azabından kurtulduğu gibi, Hz. Hud ve inananlar da 8 gün 7 gece kesintisiz esen kasırganın azabından kurtulmuşlardır. Allah’ın vadi ve peygamberinin sözü el hak doğrudur. Bunu Ad kavmi anladı ama son pişmanlık fayda vermedi. Bu nedenle esas ders çıkarması gereken tüm insanlıktır. Tarihin tekrerrünü istemek akıllı bir adamın işi olamaz.

7.8. Hz. Hud'un Vefatı ve Defnedildiği Yer

Kur'an Hz. Hud'un ne kadar yaşadığını, ne zaman vefat ettiğini ve nereye defnedildiğini belirtmez. Bu nedenle onun yaşı, kavminin helakinden sonra yaşadığı yer ve kabrinin bulunduğu yer hakkında çeşitli rivayetlerin olması gayet doğaldır. Çünkü Yazı ve yazı malzemesinin kıt olduğu tarihlerde, tüm bilgiler sözlü rivayetlere, aktarımlara dayanmaktadır. Bu aktarımlara ekleme ve çıkarmaların olması, anlatanlara göre renk alması kaçınılmazdır. Bu nedenle telifi mümkün olmayan çok farklı rivayetler olmuştur.

Mesela Taberi, Hz. Hud'un, Ad kavmini elli yıl boyunca tevhit inancına davet ettiğini ama onların çoğunun iman etmediğine dair bir rivayet nakleder (Taberi, 1995: c, 1, 129). Bazı rivayetlerde de Hz. Hud'un 150 yıl (Zebidi, 1972: c, 9, 94; Wensinck, 1964: 577; Harman, 1998: 280), başka bir rivayette ise 460 yıl yaşadığı, Hz. Nuh ile arasında 860 yıl gibi uzun bir zaman dilimi olduğu söylenmiştir (Zebidi, 1972: c, 9, 94). Diğer bir rivayette ise, Hz. Hud ile Hz. Salih arasında yüz yıl gibi bir müddetin olduğu belirtilmiştir (Taberi, t.y: c, 1, 160).

Hz. Hud'un vefat ettiği yer hakkında ileri sürülen görüşleri şöyle maddeleyebiliriz:

- a. Tebliğ görevi biten diğer peygamberler gibi o da kavminin helakinden sonra inananlarla birlikte gidip Mekke'ye yerleşmiştir. Kabri de Zemzem kuyusu ile Kâbe arasındadır (Wensinck, 1964: c, 5, 577; Köksal, 2017: c, 1, 122; Tabbara, t.y: 104; Harman, 1998: 280; Karaman vd. 2008: c, 2, 545). Ancak bu rivayetin tutarlı olmadığını daha önce belirtmiştik. Nitekim İbn Aşur bunun sabit olmadığını, çünkü Kur'an'ın zahirinden, Kâbe'nin Hz. İbrahim tarafından inşa edildiğini anladığımızı, Hz. İbrahim ile Hz. Hud arasında da uzun bir zaman dilimi olduğunu Hud: 89. ayetten öğrendiğimizi söyleyerek karşı çıkmıştır (İbn Aşur, 1984: c, 8, 214).
- b. Kabri Şam'dadır (Karaman, vd. 2008: c, 2, 545). "Emeviye Camisi'ndedir. Hatta kible duvarını onun yaptığı iddia edilmiştir. Ancak bu rivayet Emevi propagandası kokuyor. Çünkü Emeviler başkentleri olan Şam şehrine kutsiyet atfedip diğer yerlere üstün kılmak için çabalamışlardır" (Harman, 1998: 280). Bu da o çabalar cümlesindendir diye düşünmekteyiz.
- c. Hz. Hud, kavminin helakinden sonra Yemen'deki Şihr'e hicret etmiş ve burada iki yıl yaşamıştır. Vefat edince de burada bulunan Berahut vadisine defnedilmiştir (Wensinck, 1964: c, 5, 577; Karaman, vd. 2008: c, 2, 545). Zebidi bunun dışındaki rivayetlerin zayıf olduğunu belirtmektedir (Zebidi, 1972: c, 9, 94). Burada Hz. Hud'a atfedilen kabir önemli bir ziyaret yeridir (Bkz. Foto: 1). Özellikle de her yıl Şaban ayının 21 inci günü çeşitli bölgelerden gelenler burada üç gün kalırlar. Araştırmacı R. B. Serjeant, bu kabri, ulaşım imkânlarını ve ziyaret usullerini anlatmıştır (Harman, 1998: 280).
- d. Kabri Filistin'dedir (Karaman, vd. 2008: c, 2, 545). Gazze'deki Huc sakinleri beldelerinin isminin Hud kelimesinden geldiğini, ancak biraz değişikliğe uğradığını ve Hz. Hud'un kendi beldelerinde medfun olduğunu söylemişlerdir (Harman, 1998: 280-281).
- e. Nasır-ı Husrev⁴⁶ ise, Hayfa'nın bir köyünde Hz. Hud'un kabrini ziyaret ettiğini nakledip İrbid'in bir köyünün adının da "en-Nebiyyu Hud" olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Humus'ta da Hz. Hud'a nispet edilen bir makam, bir kabir vardır (Harman, 1998: 281-282).

Hz. Hud'la ilgili birbirinden hayli farklı ve uzak yerlerde kabrinin bulunduğunun iddia edilmesini elbette garipsememek gerekir. Çünkü günümüz itibarıyla kabrinin kesin yeriyle ilgili

⁴⁶ İsmaili Şia mezhebinin daisi (propagandisti) olup "Sefername" eserin sahibi, ölüm tarihi ihtilaflı olup 1073 ile 1100 arası bir tarihtir (Geniş bilgi için bkz. Azamat, 2006, c, 32, 395-397).

bir kanıtı sahip değiliz. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bugün hala İslam coğrafyasında veli bilinen kişilerin bile birkaç yerde kabrinin olduğu iddia edildiği dikkate alındığında, bir peygambere sahip çıkmaları, kendi belde veya şehirlerinde olduğunu söylemeleri ve onunla şeref kazanmak istemeleri gayet normaldir. Ayrıca günümüzde inanç turizminin revaç kazanması, bu hususun gelir olarak yöre halkının cebine yansması, ticarete katkısı düşünüldüğünde, bunların daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz. Doğru olan yer budur, deme imkânımız olmamakla beraber kuvvetle muhtemeldir ki, Hz. Hud'un kabrinin, yaşadığı yer olan Yemen'de bir yerde olması gerekir. Gerek Berahut'ta bir kabrin bulunduğu söylenmesini ve gerekse bu kabrin her yıl değişik yerlerden gelen çok insan tarafından ziyaret edilmesini de dikkate alarak kabrinin Şihr şehri bölgesinde bulunan Berahut'ta olduğu görüşüne biz de katılmaktayız. Çünkü Kâbe veya Mekke'nin o dönemde mamur olduğuna dair elde bir bilgi yoktur. Kâbe'yi, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail ile inşa ettiğini Kur'an bize söylemektedir. Bu inşa da Hz. Hud'dan çok sonradır.

7.9. Hz. Hud ve Ad Kıssasının Değerlendirilmesi

Allah Teâlâ, Ahkaf Suresi 26. ayet ile Fecr Suresi 8. ayette belirttiği gibi hiçbir kavme vermediği güç ve serveti Ad kavmine vermiş, mal ve evlat bakımından zengin kılmıştır. Elbette bunların hepsi bir imtihan içindi. Fakat onlar, bedenlen kuvvetli yaratılmış olmaları, mal ve evlatça çok ve zengin kılınmaları karşılığında Allah'a şükredip adil davranacaklarına, Allah'ı inkâr edip putlara taptılar. Güç ve servetlerini de, gösteriş ve övünç vesilesi yapıp birer zalim ve zorba kesildiler. Bu hususta kendilerini uyarmak üzere gelen, içlerinden biri olan ve aralarında büyümüş olan, yalan söylediğine şahit olmadıkları, ahlak ve üstünlüğünü kabul ettikleri Hz. Hud'u yalanladılar. Davasından vazgeçsin diye tehdit ettiler. En sonunda da seni dinlemeyeceğiz. Bizi durmadan tehdit edip korkuttuğun azabı getirebilersen durma getir diye meydan okudular. Bu da o şımarıkların sonu oldu. Ayet onların bu psikolojisini şöyle anlatmaktadır:

“Andolsun, size vermediğimiz imkân ve iktidarı onlara vermiştik. Kendilerine kulaklar, gözler ve kalpler vermiştik. Fakat kulakları, gözleri ve kalpleri kendilerine bir yarar sağlamadı. Çünkü Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlardı. Alaya aldıkları şey onları kuşattı” (Ahkaf: 26).

Müfessirler, Allah onlara, Rablerinin öğüdünü dinlesinler diye kulak, delilleri görsünler diye göz, kendilerine faydalı ve zararlı olanları ayırt etsinler diye akıl verdi. Fakat ne kulakları, ne gözleri ve ne de akılları onlara yarar sağladı. Onları o kötülükten, o korkunç azaptan kurtaramadı (Taberi, 1995: c, 26, 18; Kurtubi, 1964: c, 8, 208; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 431). Çünkü bu duyularını hayra değil, şerre kullanmışlardı. Ayette de belirtildiği gibi ne onların beş duyuları ve ne de akıl ve idrakleri onları kurtarabilirdi. Çünkü şımarmışlardı. Allah'ın hiç sevmediği tavır olan kibirlenme hastalığına yakalanmışlardı. Güçlerine ve zenginliklerine güvenerek katıksız birer zorba kesilmişlerdi.

Böyle olan insan ve kavimlerin gözü de gönlü de hakikatlere kapalı olur. Doğru yolu değil, eğri yolu seçerler. Hak ve adalete değil, zulüm ve haksızlığa meylederler. Ad kavmi gibi azan birçok kavimde olduğu gibi, günümüz azgın devletlerinde de durum aynıdır. Maalesef günümüzde de birçok Müslüman ülke lideri, yöneticileri de halkına, yanlışları nedeniyle yöneticilerini uyaran âlim ve mütefekkilere zulmediyor, hapse atıyor, hatta hiç acımadan öldürüyor. Cesetlerini bile ailesine vermeyip buharlaştırıyor. Bu diktatör zalim ve zorbaların akıbeti de iyi olmayacaktır. Çünkü zulüm kalıcı olamaz. Bunların geçmiş kavimlerden, özellikle Ad kavminden ders çıkarması gerekir. Fecr Suresi 6-13. ayetleri bize, geçmişten ders almamızı öğütlemektedir. Nitekim konuyla ilgili ayetlerden hareketle Ad kavminin başına gelen felaketin sebeplerini ve onlardan çıkarabileceğimiz ders ve ibretleri şöyle maddeler halinde sayabiliriz:

- a. Ad kavmi ileri gelenleri, güç, kuvvet ve varlıklarına güvenerek kendilerine gelen peygamberi ve getirdiği vahyi, ilahi mesajı hiç ölçüp tartmadan yalanladılar. Zaten büyüklük hastalığına yakalan her kişi, sadece kendi aklını beğenir. Sadece hoşuna giden şeyleri kabul eder. Kendi çıkarı ve konumu için tehlikeli olarak gördüğü hiçbir şeyi kabul etmez. Bu şey isterse yüzde yüz hakikat olsun. Çünkü o artık İblis'in katıksız bir askeri olmuştur. Hakikati kabul etmeyen, Allah'a kul olmayan

ise, batıla sapar. O, ya Allah'ın kullarına kul olur veya kendi eliyle yaptığı putun kulu olur. Ad kavmi de eliyle yaptığı putların kulu oldu. Oysa bunların fayda da, zarar da veremeyeceğini çok iyi biliyorlardı. Zaten tarihi süreç içinde Nuh kavminden sonra puta ilk tapan kavim, Ad kavmidir. Ahiret hayatına inanmadıkları için kötülükte sınır tanımamışlardır.

- b. Kendini beğenen, gösterişe düşkün olan her fert kibirli olur, kendini diğer insanlardan üstün görür. Böylece azgın ve zorba olur. Başkasına, hele zayıf ve fakir kişilere zulmün her çeşidini, işkencenin her türlüünü yapmaktan zerre kadar çekinmez. Geçici dünya çıkarı için başkalarının hak ve hukukunu çiğner. Zayıflar da bu azgın güce ram olurlar. Onun koyduğu kanun ve kurallara tabi olurlar. Korkularından kendilerine zulmeden bu gücün taraftarı ve izleyeni olurlar. İyi ve güzelin değil, kötü ve çirkinin yanında yer alırlar. İşte Ad kavminde olan da buydu.
- c. Sahip oldukları güç ve kuvveti amaçsız ve ölçüsüz kullandılar. Güç zehirlenmesine tutuldular ve saltanatın esiri oldular. Güç ve kuvvetlerini övünme vesilesi yaptılar. Alabildiğine dünyevileştiler. Bizden güçlü kim var diye herkese meydan okudular. Allah'ın kendilerinden çok daha güçlü olduğunu unuttular. Bugün emperyalist devletlerin yaptığı da bu değil mi?
- d. Tüm bu kibir ve azgınlıkları yanında, bir de Hz. Hud'dan başlarına geleceği azabı isteyerek meydan okudular. Bu azabı isteyiş onların kökünü kazdı. Azap kasırgası onları helak etti. Evlerinden başka kendilerinden bir eser kalmadı.

Ad kavmi yaptıklarından dolayı helak oldu. Peki, bugün Ad kavminin yaptıklarından daha fazlasını yapan lider ve devletlere neden bir şey olmuyor diye bir soru hatıra gelebilir. Böyle bir sorunun hatıra gelmesi gayet doğaldır. Ancak unutmayalım ki, Ad kavmini peygamber uarmıştı. Peygamberi yalanlayan kavmin çok yaşaması mümkün değildir. Fakat bugünkü zalim ve zorbalara hakikati anlatanların hiçbiri, bir peygamber gibi anlatamaz ve onun gibi örnek bir kişilik sergileyemez. Bu nedenle bugünkülerin helaki daha geç olabiliyor. Fakat bu dünyada olmasa bile ahirette çetin bir azap göreceği muhakkaktır. Bu nedenle Kur'an Ad kavminin başına gelenlerde bizim için ibretler olduğunu belirtmektedir. Çünkü onlar, hak ve hakikati getiren peygambere değil, zorbaya uyan inkârcılardı. Görülmedik kibir sergilemişlerdi. Zalimlerdi. Çok acıklı bir sonla karşılaşmaları artık mukadderdi. Şu ayetler de buna işaret etmektedir: "Rablerinin ayetlerini inkâr ettiler. O'nun peygamberlerine karşı geldiler ve inatçı her zorbanın emrine uydular! Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lânete uğratıldılar. Biliniz ki Âd kavmi, Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Hûd'un kavmi Âd, Allah'ın rahmetinden uzaklaştı" (Hud: 59-60).

Allah, Ad kavmini dünyada rezil ve rüsva ettiği gibi, ahirette daha rezil edecek bir azap verecektir. Dünyada köklerini kesti. İnkârcı Ad'ın tamamı helak oldu. Onları takip edecek nesilleri kalmadı. Nitekim ayette: "Ayetlerimizi yalanlayan ve iman etmemiş olanların ise kökünü kestik" (A'raf: 72) denilmektedir. Onların köklerinin kesilip yok oluşlarında Kur'an'ın muhatabı olan tüm insanlar için ibretler olduğunu şu ayet belirtmektedir: "Böylece onlar Hûd'u yalanladılar. Biz de bu yüzden onları helâk ettik. Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Onların çoğu ise iman etmiş değillerdir" (Şuara: 139).

Azgınlaşan kavim artık azabın geleceğine de inanmadığı için vadilerine doğru gelen azap bulutunu yağmur bulutu sanarak sevinmişlerdi. Ad kavmine gönderilen bu azap bulutu, o azan, bizden daha güçlü kim var diyen Ad kavmini acze düşürerek onları zelil kıldı. Yani o iri yarı kocaman adamlar, hayvanları, malları, tüm varlıkları yok olmuş, onlardan geriye meskenleri hariç hiçbir şey kalmamış, yok olup silinmişlerdi.

7.10. Suç ve Ceza Uyumlu

Allah, suça karşılık olarak verdiği cezada adildir ve cezalandırmasında da birçok hikmet vardır. Verilen cezalar, o kavmin ruh haline, takındıkları tavra, yapıp ettiklerine de uygundur. Ertuğrul'un da dediği gibi, mesela Ad kavmi, iri yarı kocaman adamlardı. Ancak onlar şirkte direndikleri ve atalarına sıkı sıkıya bağlı kaldıkları için inanç itibariyle çürüklerdi. Çürük oldukları için kökleri de sağlam değildi. Bu nedenle ayetlerde onlar, içi ve kökü çürümüş hurma kütüklerine benzetildiler. Nasıl ki biraz kuvvetli esen bir rüzgâr o kütükleri yere seriyorsa, Ad kavmi de bir fırtınayla havada uçtu ve yerlere çarparak paramparça oldu. Yani güçlü oluşları bu rüzgâr karşısında bir anlam ifade etmedi.

Yine Ertuğrul'un deyişiyle Ad kavmi kendini beğenmiş kibirli ve zorba adamlardı. Aslı itibariyle latif olan bir rüzgâr, bizden daha güçlü kim var diyen o kibir budalası adamlara karşı zorbalayıp, kaldırıp kaldırıp yere çalarak onları rezil etti. Rüzgâr onların, hafif, bayağı, içi boş kütükler olduğunu gösterdi. Yani Allah, haksız yere kibirlenen ve zorbalayan Ad kavmini, haklı yere küçültmüş ve rezil etmiştir. Önerine çıkan ezen bu kavmi, bir fırtına helak etmiş ve yeryüzünden silip süpürmüştür. Çünkü onlar yol kenarlarına alametler, merkezler yaparak insanları oyun ve eğlenceye, yani boş ve lüzumsuz şeylere çağırıyorlardı. Vadilerinden görünen azap bulutu da onların bu tavrına karşılık yağmur bulutu görünümü verip onları azaba çağırdı.

Onlar Hz. Hud'u beyinsizlikle suçladıkları için, rüzgâr onları yükseklerle kaldırıp kaldırıp yere çalarak beyinlerini parçalamış, kafalarında beyin kalmamış, gerçekten beyinsizleşmişlerdir (Geniş bilgi için bkz. Ertuğrul, 2017: 174-178).

Helak olan kavimlere baktığımızda, Allah onları yaptıkları suçlara uygun cezalarla cezalandırmıştır. Allah'ın suç ve cezasında adalet ve hikmet vardır. Ceza suça uygun ve tam karşılığı olup ne fazla ve ne de eksiktir. Hepsini tam olarak verilmiştir. Bundan hareketle, kim veya hangi topluluk, nerede ve ne zaman olursa olsun, Allah'a meydan okursa, Allah onları, er veya geç cezalandırır⁴⁷. Tarih bunun örnekleriyle doludur.

Bugün Allah'ın yüce kudretini unutup, benim nükleer silahım var, teknolojinin zirvesindeyim. Ekonomim muazzam, kimmiş bana hesap soracak veya kimmiş bana karşı koyacak deyip haddi aşan, mazlumlara katleden, ülkeleri iç savaşa sürükleyen, işgal eden ve zulümde sınır tanımayan emperyalist devletleri, 2020 Ocak ayından itibaren, ancak mikroskop yardımıyla görülebilen bir Kovid-19 acze düşürüp perişan etti. Ne silahları işe yaradı, ne de ekonomileri. Çok korunaklı gördükleri saraylarında bile emniyette değiller. Allah, azan bu devlet ve insanları, çok hakir, açık havada on dakika bile yaşamayacak kadar zayıf bir virüsle cezalandırdı. Bu virüs dünyayı esir aldı. Ulaşım ve ticaret durdu. İnsanlar birbirine sarılamaz, tokalaşamaz, konuşamaz, adeta izole oldu. Evleri kendileri için bir hapishaneye döndü. Tüm müstebkirler (büyüklük taslayanlar) virüs karşısında aczini itiraf edip diz çöktü. İşte bu zayıf varlık, Allah'ın kudretini büyüklük taslayan her azgına gösterdi. Zalim ve müstebkirlerin bu musibetten ders alıp adalete döneceklerini ümit ederken, ders çıkarmak şöyle dursun daha azgınlaşıp savaş çıkardılar. Afrika kıtasında ve Müslüman ülkelerde huzursuzluk çıkarıp iç savaşları körüklediler ve hala da körüklemeye devam ediyorlar. Yani Ad kavmi gibi azgınlığa devam ediyorlar. Yeni musibetlere davetiye çıkarıyorlar.

⁴⁷ “Tanrı bile batıramaz” dedikleri Titanik, 14 Nisan 1912’de buzdağına çarpıp batmış ve 1500’den fazla kişi ölmüştü (yazarın notu).

8. SALİH (AS) VE SEMUD KAVMI

8.1. Salih Peygamberin Soy, Yaşadığı Yer ve Yaşadığı Dönem

“SALEHA” fiili kelime anlamı olarak fesadın, bozgunculuğun, bozulmanın zıddıdır. Kur'an-ı Kerim'de bu kelime bazen fesadın, bazen de kötülüğün karşılığı olarak da gelmiştir. Kötü amelin zıddı salih amel olduğu gibi. Yine sulh, yani barış, bir şeyi düzeltme anlamına gelen ıslah da bu fiilden türemiştir (İsfehani, t.y: 284-285; Zemahşeri, 1985: c, 2, 23; İbn Manzur, t.y: 2479). Ayrıca “Salih” kelimesi, Kur'an'da bir peygamber adı olarak dokuz kez geçmekte olup (Neccar, t.y: 90), “saleha” fiilden gelmiş bir isimdir. Türkçemizde de iyi, güzel anlamında ve aynı zamanda bir erkek ismi olarak da kullanılmaktadır. “Salih bir adamdır” denildiğinde, davranış ve ahlaki yönden iyi bir kişi olduğu kastedilmektedir. “Salih” kelimesinin Akadçada “ibadet eden, dua eden anlamlarına geldiğini söyleyenler de vardır ki, (Sarıkçıoğlu, 2016: 53) bu anlamı itibarıyla Arapçada kullanılan anlamlara pek de uzak düşmediği kanaatindeyiz. Çünkü İslam literatüründe “salih kişi” denildiğinde, Allah'a gönülden bağlanan, ibadet ve güzel işler yapan kişi kastedilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de, nasıl ki, Hz. Hud için Ad kavminin kardeşi ifadesi kullanılmışsa, Hz. Salih için de Semud'un kardeşi denilmiştir (Bkz. A'raf: 73). Hz. Hud Kıssasında da bahsettiğimiz gibi, bütün tefsirciler ve İslam tarihçileri tarafından, buradaki kardeşten maksadın, nesep, kabile ve vatan yönünden aynı oldukları, yani aynı kabileye mensup veya Hz. Âdem'e nispetle kardeş oldukları şeklinde belirtilmiştir (Maturidi, 2005:c, 4, 479; İbn Atiyye, 1422:420; Rıza, 1990: c, 8, 46). Maturidi, bu görüşlere ek olarak, şekil ve cevher bakımından aynı olmaları hasebiyle onların kardeşi anlamına da geldiğini belirtmiştir ((Maturidi, 2005:c, 4, 479). Yani Hz. Salih de onlar gibi bir insandı. Onların yaratıldığı gibi yaratılmıştı. Melek veya insanüstü değil, onlardan biriydi. Tek farkı, peygamber oluşuydu.

Soy olarak: Bazıları, Salih b. Ubeyd b. Esif b. Maciş (veya Masih) b. Ubeyd b. Cadir b. Semud'dur demişlerdir (Bağavi, 1420: c, 2, 206; Yazır, 1971: 2796).

Diğerleri ise; Salih b. Ubeyd b. Esif b. Kemaşic b. İrem b. Semud olduğunu söylerler (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 68).

Tefsirci Bağavi ise; Salih b. Ubeyd b. Esif b. Maşih b. Ubeyd b. Hazir b. Semud şeklinde zikreder (Neccar, t.y: 90).

Taberi, “bazı rivayetlere göre Hz. Hud ile Hz. Salih arasında yüzyıl gibi bir zaman dilimi vardır. Bu süre zarfında peygamberler gelmemiştir. Hükümdarlar ise ya putperest, ya ateşperest veya güneşe tapar olmuşlardır” demektedir (Taberi, t.y: c, 1, 160).

Biz bu yüzyıllık zaman dilimine katılmıyoruz. Çünkü Semud kavminin Ad kavminden sonra geldiği, hatta onların bakiyesi, yani azaptan kurtulan müminlerin soyundan geldiği söylenmektedir. Ad kavminin ise, çok korkunç ve sekiz gün yedi gece kesintisiz esen bir kasırgayla helak olduğunu da biliyoruz. Hz. Hud'a inanan insanlar ve onların çocuklarının bu kadar kısa sürede bu korkunç felaketi unutup şirke sapmaları bize pek mantıklı gelmemektedir. Zaten Ad kavminin başına gelen bu felaket, Arap Yarımadasında meşhur bir olay olarak hikâye, şiir ve efsanelere konu olmuştur. Bu korkunun yüzyıl gibi kısa bir sürede tamamen hafızalardan silinmesi mümkün değildir. Kaldı ki, Ad kavminin azabına şahit olan müminler içinde bulunan çocuklarının belki de büyük bir kısmı henüz hayattaydı. Fakat bazıları da, Ad ile Semud kavmi arasında 500 yıllık bir zaman diliminin olduğunu söylemektedirler (Dinaveri, 2017: 57). Biz de aradaki sürenin 500 yıl, ya da daha fazla veya biraz az olmasını, doğruya daha yakın olarak görmekteyiz. Çünkü insanoğlu büyük bir musibeti, üzerinden uzun süre geçmeden kolay kolay unutamaz.

Kur'an bize, Hz. Salih'in, azgınlaşıp yoldan çıkan, Allah'a ibadeti terk edip elleriyle yaptıkları putlara tapan, fakirleri ezen Semud kavmini uyarmak üzere peygamber olarak gönderildiğini açıkça bildirmektedir. Hz. Salih'in yaşadığı yer ve dönemi ayrıca yazmaya gerek

yoktur. Çünkü Semud kavminin yaşadığı yer ve yaşadığı döneme işaret edeceğiz. Hz. Salih de Semud kavmi içinde ve Semud'un son döneminde yaşamıştır. Şimdi Hz. Salih'in gönderildiği Semud kavmi kimdir, nerede ve hangi tarihlerde yaşamışlardır, ona bakalım.

8.2. Semud Kavmi, Yaşadığı Yer ve Yaşadığı Dönem

Semud kavminin yaşadığı yer ve döneme geçmeden önce “Semud” kelimesinin anlamı ve menşeyinden kısa da olsa bahsetmekte yarar olacağı düşüncesindeyiz.

8.2.1. Semud Kelimesinin Anlamı ve Menşei

Semud kelimesinin Arapçaya başka dilden geldiğini söyleyenler olduğu gibi, aslı Arapça olup “semed” fiilinden geldiğini ileri sürenlerin yanında, büyük ataları olan Semud'un adını taşıyan bir kabile olduğunu belirtenler de vardır (İsfehani, t.y: 81). Bu fiil kök anlamı itibariyle az su demektir. Kaynağı artmayan, sürekli artışı olmayan az su, çukur veya kuyudaki az su anlamlarına gelmektedir (İsfehani, t.y: 81; Zemahşeri, 1985: c, 1, 99; İbn Manzur, t.y: 503). Dilbilimci Esmâi, kumların altında biriken ve insanların bulduğu yağmur suyuna da semud denildiğini belirtmektedir (Zemahşeri, 1985: c, 1, 99). Çünkü o bulunan suyun da kaynağı olmadığı için artmıyor. Yani nihayetinde biten az bir su demektir. Şimdi bu görüşleri şöyle sıralayabiliriz:

1-Bazıları, Arap kabilelerinde ataların ismiyle anılmak yaygın bir adettir. Semud kabilesi de büyük atalarının ismini almış ve Semud'un soyağacı da şu şekildedir derler: Semud b. Cabir b. İrem b. Sam b. Nuh veya az bir değişikliklerle Semud b. Abir b. İrem b. Sam b. Nuh şeklinde olduğunu belirtirler (Taberi, 1995: c, 8, 157; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 68; İbn Kesir, t.y: c, 2, 227; Ebussuud, t.y: c, 3, 241, Neccar, t.y: 90). Ad ve Semud kabilelerinin soyunun İrem'de birleşmesi sebebiyle Ad kavmine Ad-ı İrem, Semud kavmine de Semud-ı İrem de denilmiştir (Neccar, t.y: 91).

2-Bazıları da az su anlamına gelen ve yukarda anlamını verdiğimiz “semed”den geldiğini, sularının az olması sebebiyle Semud isminin verildiğini ve beldelerinin de Hicr olduğunu söylemişlerdir (Semerkandi, t.y: c, 1, 528; Bağavi, 1420: c, 1, 206; Ebussuud, t.y: c, 3, 241; Yazır, 1971: 2796).

3-Diğerleri de “Semud”un bir yer ismi, yani beldelerinin adı olduğunu söylemişlerdir (Semerkandi, t.y: c, 1, 528).

Biz birinci görüşe katılmaktayız. Yani büyük dedeleri olan Semud ismini aldıklarını düşünmekteyiz. Çünkü Arap kabileleri arasında, kavmin reisi veya çok önceleri reislik yapmış atalarından birinin adıyla anılmak adettendi. Kaldı ki, eski çağlarda öyle su azlığı veya başka bir sebeple isimlendirme yerine, bulunduğu coğrafi bölgenin ismiyle isimlenmek daha revaçtaydı. Nitekim Semud kavminin iskân ettiği yer olan Hicr ile anıldıklarını ve kendilerine “Hicr halkı” denildiğini Kur'an bize haber vermektedir (Bkz. Hicr: 80). Bütün bunlara rağmen, sularının azlığı sebebiyle bu ismi aldıklarını da kesin bir dille reddetmiyoruz. Çünkü bunu reddedecek bir bilgi veya belgeye sahip değiliz. Bu görüşe katılmamakla beraber, burada zikretmenin, böyle bir görüşün de olduğunu göz ardı etmemek içindir.

8.2.2. Semud Kavmi ve Yaşadığı Yer

Eski Arap tarihinde Ad kavminden sonra en meşhur olan kavim Semud'dur. O da halis Arap olarak kabul edilip Baide-i Arap'tan (helak olan Arap kabilelerinden) sayılır. İslam'dan önceki dönem olan Cahiliye devrinde Arabistan'da bu kavimle ilgili rivayet, hikâye ve destanlar yaygındı. Cahiliye dönemi şiir ve hitabetinde Semud ismine sık sık rastlanılır (Mevdudi, 1985: c, 1, 418). Bu döneme ait iki şairden birer örnek sunmamızın yeterli olacağı kanaatindeyiz.

Ümeyye b. Ebi's-Salt: “Kibirlenerek dini yok eden ve devenin annesini kesen Semud gibi” derken,

Seleme b. El-Hars: “Yırtıcı hayvanlar cenk alanını ziyaret edene dek – Sanki cenk alanı Semud’dan veya İrem’den arta kalmış” demektedir (Ali, 2018: c, 1, 287).

İslam tarihçisi İbn İshak, Ad kavmi inkâr ve azgınlıkları sebebiyle helak olduktan sonra onların yerine Semud kavminin geldiğini, ömürleri uzun olduğu için dağlarda kayaları yontup evler yaptıklarını ve yeri imar ettiklerini söylemektedir (Makdisi, t.y: c, 3, 37). Nitekim Kur’an’da da Semud’un, Ad kavminin halefi olduğu belirtilmektedir (Bkz. A’raf: 74).

Semud kavmi Hz. İbrahim’den önce ve Ad kavminden sonraki bir dönemde yaşamıştır (İbnu’l-Verdi, 1996: c, 1, 13). Hadisçi Zebidi, “Hz. Salih’in Hz. İbrahim’den önce yaşadığında ittifak edilmiştir. Ayrıca Arap tarihçileri, A’raf Suresi 74. ayetten istifadeyle, Semud kavmini, Ad kavminin bakiyesi olarak kabul ettikleri için İkinci Ad adıyla da anmışlardır” demektedir (Zebidi, 1972: c,9, 136; Esed, 1999: 285/56). Arap menşeli olmayan birçok eski kaynakta da Semud isminin ve Semud kavminin yer alması, bu kavmin tarihsel varlığını doğrulamaktadır. Keza Aristo, Ptolemy ve Pliny Semudlulardan, Thamudaei (Semudiye) ve Thamudenes (Semudlular) diye bahsetmişlerdir (Esed, 1999: 285-286/ 56, 73). Avrupalı bazı müsteşrik araştırmacılar ise Semud’un, aslen bir Yahudi kabilesi olduğunu ve Hicr bölgesinde oturduklarını söylerler. Bu doğru değil ve Arap kaynaklarındaki genel görüş ise, Arap oldukları şeklindedir (Neccar, t.y: 91; Kırca, 2009: 500).

İbn Kesir, bazılarının, Ad ile Semud kavimlerinin haberini Ehl-i Kitab’ın bilmediğini, çünkü Tevrat’ta adlarının geçmediğini söylediklerini belirttikten sonra, bunun yanlış olduğunu, çünkü Kur’an’da, Hz. Musa’nın, İsrailoğullarını uyarmak ve yaptıkları kötülüklerden sakındırmak için Nuh, Ad ve Semud kavimlerinin akıbetinden bahsettiğini belirterek bu görüşe karşı çıkar. İlgili ayet şöyledir:

“Musa şöyle dedi: “Siz ve yeryüzünde bulunanların hepsi nankörlük etseniz de gerçek şu ki, Allah her bakımdan sınırsız zengindir, övgüye lâyık olandır. Sizden önceki Nuh, Âd, ve Semud kavimlerinin ve onlardan sonrakilerin –ki onları Allah’tan başkası bilmez- haberi size gelmedi mi? Onlara peygamberleri mucizeler getirdiler de onlar (öfkeden parmaklarını ısırarak için) ellerini ağızlarına götürüp, “Biz sizinle gönderileni inkâr ediyoruz. Bizi çağırdığınız şeyden de derin bir şüphe içindeyiz” dediler” (İbrahim: 8-9).

İbn Kesir bu ayetlerden hareketle Hz. Musa döneminde bu iki kabilenin bilindiğini, hikâyelerinin meşhur olduğunu, ancak Arap oldukları için iyice kaydetmemiş ve korunmasına itina göstermemişlerdir demektedir (İbn Kesir, 1998: c, 1, 132).

Neccar bundan daha ileri giderek, bu görüşün tahkik edilmeye bile değmeyeceğini söylemektedir. Çünkü Kur’an Hz. Musa’nın gelişinden önce onların helak olduğunu bildirmektedir. Hz. Musa da kavmini uyarırken, Nuh, Ad ve Semud kavimlerinin başına gelen felaketlerden bahsederek, kendilerinin de onların başına gelen azaplarla karşılaşmamaları için ikaz etmiştir. Yine Neccar, bazı müsteşriklerin, onların Amelikanın bakiyesi olduğunu ve Batı Fırat havzasından buraya göç ettiklerini söylerken, bazıları da onların, Mısır krallığının 18. Sülale dönemi olan kral Ahmes tarafından kovulan Amelikahlardan olduğunu zannederler. Onlar Mısır’da bulundukları sırada taş yontma sanatını öğrendiklerini, bu işte maharet kazandıklarını, kayaları yontarak evler ve köşkler yaptıklarını söylemişlerdir. Neccar, diğer bir kısmının da Ad kavminin kalıntıları olduğunu söylediklerini belirttikten sonra, akla en yakın görüşün de bu olduğunu söylemektedir. Hadramut halkının ise, onların Ad kavminin imar ettiği yerlerde oturduğunu söylerler ki, bu görüşü A’raf Suresi ayet: 74 de teyit eder demektedir (Neccar, t.y: 91).

Bazı görüşlere göre ise, Semud kavminin aslen Yemenli olduğu, Himyeriler tarafından sürüldükten sonra Hicr’e yerleştikleri, Amalika’nın devamı olduğu veya Arap Yarımadası’nın güneyinden gelip kuzeyine yerleşen bir Arap topluluğu olduğudur denilmiştir (Kırca, 2009: 500; Mehran, 1988: 265-266).

Mehran, bu görüşe karşı çıkarak, “Semud kavmi Hz. İbrahim’den öncedir ve Hz. İbrahim de yaklaşık MÖ. 1940-1765 tarihleri arasında yaşamıştır. Himyerilerin Yemen hâkimiyeti ise,

malum olduğu üzere milada yakın bir tarihtir” demektedir. Yine Mehran, diğer bazılarının ise, Semud’u. Amelika’nın bakiyesi olarak gördüklerini söyler. Bu da çağdaş tarihçilerin Semud’u, Hiksoslardan bir grup olduğunu sanmalarındır ki, 1. Ahmes onları, yaklaşık M.Ö. 1575 tarihinde Mısır’dan sürmüştür. Bazıları Semudluların Hicr’de iskân ettiklerini ve kayaları yontma işini de Mısırlılardan öğrendiklerini söylemişlerdir. Fakat Mehran, bu görüşü kabullenmenin de mümkün olmadığını söylemektedir. “Eğer Hiksoslar Amelikadan ve Semud da Amelika’nın bakiyesi ise, o zaman Filistin’in güneybatısına düşen Şaruhin’deki Hiksosları kuşatan 1. Ahmes, onları göç ettirinceye kadar 3 yıl onlara nasıl göz yumdu? Hele 1. Ahmes, onların bakiyesinin bir devletçik veya küçük bir emirlik olarak kalmasına nasıl müsaade etti? Kaldı ki, yontma sanatını Mısır’dan öğrendikleri görüşüne de katılmıyorum” demektedir.

“Üçüncü bir grup ise; Semudluların aslen güney Araplarından olduğu ve kuzeye göç ettikleri görüşündeler. Buna da katılmıyorum. Çünkü Yemen’den Yarımada’nın kuzeyine göç ancak miladi 6. yüzyılda Me’rip barajının yıkılmasıyla oldu” demektedir (Mehran, 1988: 267-268).

Semud ismi Asur metin ve kitabelerinde de geçer. Asurluların başka milletlerle yaptıkları savaşıardan bahseden II. Sargon’un bir metninde, başka halkların isimleriyle beraber Semud ismi, “Tamudi” ve “Thamudi” olarak zikredilmiştir. Arap Yarımadası’nın birçok kitabe ve eski metinlerinde “Thamudeni, Thamudeni, Thamydenoi, Thamyditai” isimleriyle yer almıştır. Batlamyus ise, Thanuditae ve Thamuden” olarak belirtmektedir (Ali, 2018: c. 1, 289). Mevdudi ise, Asur kitabelerinin yanında, Yunanistan, Roma ve İskender hakkında yazılan tarih ve coğrafya kitaplarında da Semud ismine rastlandığını, Hz. İsa’nın doğumundan kısa bir süre önceye kadar Semud milletinden sağ kalanların olduğunu anlaşıldığını, nitekim bazı Romalı tarihçilerin beyanına göre, bazı Semudluların Roma ordusuna katılarak düşmanları olan Nebatilere karşı savaşmış olduklarını söylemektedir (Mevdudi, 1985: c. 1, 418).

Tüm bu bilgi ve belgelerden sonra Semud kavminin varlığının inkârı mümkün değildir. Ehl-i Kitabın veya müsteşriklerin bu kavmi yok saymalarının tek dayanağı, Tevrat’ta bahsedilmemiş olmasıdır. Başka da ileri sürdükleri bir delil yoktur. Oysa daha önce de belirtildiği gibi Tevrat’ın değiştiği, Tevrat yazarlarının, bulundukları kültür havzasının etkisiyle ya bu bilgiyi iyice kaydetmemişler veya muhafaza edilmemiştir. Tahrifata uğrayan bir kutsal kitabı gerçeklerin tek kaynağı olarak sunmanın, ya dini tutuculuktan veya başka bir amaca hizmetten kaynaklandığını düşünmekteyiz. Kaldı ki klasik tefsir ve İslam tarihi kaynakların hemen hepsinde Semud kavminin yaşadığı bölgenin Hicaz⁴⁸ ile Şam arasında yer alan ve Vadilkura’da bulunan Hicr bölgesi olduğu belirtilmiştir (Taberi, t.y: c. 1, 136; Zemahşeri, 1997: c. 2, 120, Hamevi, 1995: c. 2, 220; Günaltay, 2013: 56). Bugün bilinen Medainu Salih (Salih’in Şehirleri) Hicr toprakları içinde kalır (Günaltay, 2013: 56). Vadilkura ise; günümüzdeki Ula beldesinin güneyine düşmekte olup, Medine’ye 7, Teyma’ya 3, Hicr’e 1 günlük yürüyüş mesafesindedir (Schleifer, 1987: 475; Azizova, 2012: c. 42, 421). Batlamyus’un “Eyga”, Plinius’un “Egra” ismini verdikleri ticaret yeridir (Schleifer, 1987: 475).

Tarihçi, coğrafyacı ve seyyah Yakut el-Hamevi, Hicr’in yerini tarifte daha özele inerek Medine ile Şam arasında bulunan Vadilkura’da olduğunu söylemiştir. Ayrıca Hicr kelimesinin sözlük anlamı olarak, ulaşmasını engellemek, kavuşmasına mâni olmak ve akıl ile harem anlamına geldiğini, bu nedenle önceleri Kâbe’ye dâhil iken, şu an dışarıda kalan, tavafta etrafından dönülen ve üstü açık bir yarım duvarla çevrili bölüme de “Hicr” denildiğini belirtmiştir (Hamevi, 1995: c. 2, 220-221). J. Schleifer ise şöyle demiştir: “Artık bugün şehir mevcut değildir. Halen bedeviler al-Hicr ismini, “Mabrak al-Naka” ile “Bi’r al-Ganam” arasında birkaç mil uzanan mümbit topraklara ve etraflarında sürüleri ile birçok bedevinin oturduğu, çeşitli kaynakları olan geniş ovaya vermektedirler. Hicr’den Mekke’ye iki yol gider. Biri, hala hacca gidenlerin kullandığı Necd yolu, diğeri de eskiden Mekke hacılarının yolu olan Merv yoludur. Hicr’in batısında beş münferit büyük kum kayasından müteşekkil olup Asalis denilen bir dağ vardır. Bu

⁴⁸ Hicaz: Arabistan yarımadasında Kızıldeniz’in doğu sahili boyunca uzanan ve harem bölgesini, mikat yerlerini de içeren coğrafi bölgenin adıdır. (Küçükbaşçı, 1998, 432)

kayaların içinde gayet sanatkârane bir surette oyulmuş birçok ev vardır. Bunlar Kasr al-Bint, Bayt al-Şayh, Bayt al-Ahramat, Mahal al-Meclis'tir. Bunlarda taşta kazılmış birçok kuş ve hayvan resimleri ile hayli kitabeler görülmektedir. Burayı ilk ziyaret eden ve kaya içinde yontulmuş evleri ilk tetkik eden Avrupalı Ch. M. Doughty (Ö. 1877)'dir. Divan hariç hepsinin de medfen odaları (aile mezarları) olduklarını, tabut yuvaları ve insan cesetleri kalıntılarına delaletiyle anlaşılmıştır. Mekke'ye giden hacılar Asalis Dağı üzerinde bir gün kalarak ibadet ederler. Eskiden burada puta tapan ve mağaralarda yaşayan bir mağrur kavim Semudlular otururdu ki, Kur'an'da bunların kendilerine taştan ev yaptıkları söylenir" (Schleifer, 1987: 475).

G. Karauğuz, "Medine'nin 380 km. kuzeyinde bulunan Ula kenti surları içinde bulunan ve kayalara oyulmuş yapıların bulunduğu Medainu Salih bölgesi Semud kavminin yaşam alanları olarak algılanmak istenmektedir. Fakat buradaki mimari yapıların daha çok İ.Ö. 7-4. Yüzyıllara ait olduğu anlaşılmaktadır. Durum böyle olunca bu tarihlendirme, hem Ad ve Semud kavimleri için doğru bir idantifikasyon (tanıma) olmayacaktır. Çünkü bu iki kavmin Hz. İbrahim'den önce yaşadığı noktasında Kur'an ve tüm klasik eserler fikir birliği içindedir. Bölgede yapılacak kapsamlı ve detaylı bir yüzey araştırması bu kavim hakkında tüm problemleri çözecektir şüphesiz" diye kaydetmektedir (Karauğuz, 2017: 129-130).

Biz de Hz. Salih ve kavmi olan Semud'un bu bölgede yaşadığını düşünmekteyiz. Ancak yapılarla ilgili sağlam bir tespitin uzmanlarınca yapılacak çok detaylı bir araştırmaya ihtiyaç duyduğu muhakkaktır. Bu hususta biz de Karauğuz'a katılmaktayız.

Bazıları Semud kavminin yurdu olan Hicr'de 900 ev olduğunu, bazıları da 1500 ev olduğunu söylerken (Semerkandi, t.y: c, 1, 528), Alusi, sadece helak olanların 5000 ev olduğunu söylemektedir (Neccar, t.y: 102). Bu rakama Hz. Salih ve ona inanıp kurtulanları ekleyince, Hicr'de 5000'den daha fazla evin olduğu ortaya çıkar. Ev bazında tahmini bir hesaplama yaparsak, her evde o günkü şartlara göre en az 10 kişi yaşadığını düşünürsek, Semud kavminin elli binden fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Ö. F. Harman, bu bölgeye Hicr denilmesinin sebebini, muhtemelen dağlarla çevrili korunaklı yer olması sebebiyle olduğunu düşünmektedir. "Eski dönemlerde Hegra (Strabon'da Egra, Pliny'de yine Hegra) diye anılan bu yerleşim merkezi, Kur'an'da zikredildiği gibi, klasik tarih ve coğrafya kitaplarında da Hicr diye geçer. Yine bu merkezin bir diğer ismi de Medainu Salih'tir ki, Hz. Salih'le olan ilgisi dolayısıyla bu adla anılmıştır. Zamanla Hicr ismi terk edilmiş ve Medainu Salih ismi kullanılmıştır". Yine Harman, Hicr'in; Medine ile Tebuk yolu üzerinde Teyma'nın yaklaşık 110 km. güneybatısında, içinden Hicaz demiryolunun geçtiği sarp kayalıklarla çevrili vadideki beldenin adıdır diye kaydettikten sonra, bugün bir yerleşim merkezi olan Ula'nın 15 km. kuzeyine düştüğünü belirtmektedir (Harman, 1998: 454; bkz. Dartman, 2003: 166). Dartman ise, Hicr'in yerinin, 27 derece kuzey ile 38 derece güney meridyenlerin arasında olduğunu ve şu an Medine-Tebük demiryolu üzerinde bir istasyon olan Medainu Salih diye anıldığını kaydetmektedir (Dartman, 2003: 166). Günaltay ise, Yunanca tarihlerde de miladi ilk yıllarda Semud kavminin Hicr bölgesinde yaşadığını belirttiklerini ve Yunanlıların, Semudlulara Thamudeni, Hicr bölgesine de Agra dediklerini, Hicr bölgesinde bulunan ve Arapların Feccu'n-Nake (Deve geçidi) dedikleri yere de, Batlamyus'un Badanata adını verdiğini söylemektedir (Günaltay, 2013: 57).

Kur'an-ı Kerim'de Semud kavminin yaşadığı yer kesin olarak belirtilmemiştir. Ancak Hicr Suresi 80. ayette "Hicr halkı" diye bahsedilmesi, bir işaret kabul edilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in Tebuk seferinde Hicr denilen yerin yakınlarına gelince;

"Bu makam kardeşim Salih peygamberin makamıdır" (Taberi, t.y: c, 1, 137)demesi ve Hicr harbelerinden ashabı alıkoyması, Salih peygamberin devesinin su içtiği kuyunun dışındaki kuyulardan alınan suların dökülmesini istemesi, devenin hangi geçitten gelip su içtiğini belirtmesi, Semud kavminin burada yaşadığına işaret kabul edilmiştir. Konumuza ışık tutacağından bu hadisi mealen aktarmak istiyoruz. Olay, Resulullah (sas) hicretin dokuzuncu yılında Tebuk seferine giderken Semud'un yeri ve evlerinin bulunduğu yerden geçmiştir. Ahmed b. Hanbel, İbn Ömer'den bu hususta şöyle bir rivayet nakletmektedir:

“Resulullah (sas), ordusuyla beraber Semud kavmi evlerinin harabeleri yanında, Hicr denilen yerde konakladı. Ordu Semud’un su içtiği kuyulardan su alıp kaplarına doldurdu. Bu suyla hamur yaptılar. Resulullah (sas) haber alınca, suların dökülmesini ve hamurların da develere yedirilmesini emretti. Sonra onlarla Hz. Salih’in mucizesi olan devenin su içtiği kuyunun başına kadar yürüdü. Onları, azaba uğrayan kavmin meskenlerine, yerlerine girmekten menedip şöyle dedi: “Onlara isabet edenin size de isabet etmesinden korktum, oraya girmeyin” (İbn Kesir, t.y: c, 2, 227; Zebidi, 1972: c, 9, 135; c, 10, 420). İbnu’l-Esir, sonra onlara, devenin çıktığı kayayı, içtiği suyu ve devenin yavrusunun çıktığı dağı gösterdiğini rivayet etmektedir (İbnu’l-Esir, 1987: c, 1, 70).

Bazı rivayetlerde ise, Peygamberimiz (sas) ordusuna, devenin bu kuyudan su içmek için geldiği geçidi gösterdi ki, o geçide bugün bile “Feccü’n-Naka (Deve geçidi) denilir. Ayrıca devenin içtiği kuyuyu göstererek, bu kuyunun suyundan içiniz dediği, daha sonra kalıntılar arasında bir gezinti yapmak isteyenleri bir araya toplayarak, “Burası, Allah’ın cezasını başlarına geçirdiği, helak ettiği bir kavmin yeridir. Burası eğlenilecek bir yer değil, ibret alınacak bir yerdir” dediği nakledilmektedir (Mevdudi, 1986: c, 2, 52; Güç, 2009: c, 36, 33).

Peygamberimiz (sas)’ın bu uyarısı, Kur’an’ın, geçmiş kavimlerin başına gelen felaketlerden ders çıkarma, ibret ve öğüt alma amacıyla aynıdır. Zaten geçmiş milletlere ait kalıntılardan ibret almak, onlardan ders çıkarmak için gezilir. Tarih bilimi de bunu öğütlemiyor mu? Onun amacı da geçmişten ders çıkarıp aynı hatalara düşmeyi engellemek değil midir? Öyleyse ders çıkarma amacı gütmeyen bir ziyaretin, zaman tüketmekten başka bir anlam ifade etmeyeceği ortadadır.

Ahmed b. Hanbel, Hz. Peygamber (sas)’ın şöyle dediğini de rivayet etmiştir:

“Azaba uğrayan kavmin yerine ancak ağlayarak girin. Eğer ağlamayacaksanız oraya girmeyin. Onlara isabet edenin bir benzeri size de isabet edebilir” (İbn Kesir, t.y: c, 2, 227).

Dikkat edilirse yine hadiste, olan bitenden ibret alınması ve ders çıkarılması öğütlenmektedir. Çünkü bu felaketlerin sadece o kavimlere has olmadığını, onların yaptıklarını yapanların başına da gelebileceğini, bu dünyada olmasa bile ahirette acıklı bir azabın beklediği vurgulanmaktadır. Son dönem tefsircilerden İbn Aşur ise, hadiste “Hicr-i Semud” olarak geçtiği için Semud’un yerinin Hicr olduğunu ve günümüzde de Medainu Salih diye anıldığını belirtmektedir (İbn Aşur, 1984: c, 8, 216).

Bazı rivayetlerde ise, Hz. Peygamber’in ordusunu harabelere girmesinden menettikten sonra devesini hızla sürüp uzaklaştığı belirtilmektedir. Zemahşeri, Hz. Peygamber’in böyle davranmasının sebebini şöyle açıklamıştır:

- Harabeler yıkılabilir. Ordusunu bu gibi bir tehlikeden kurtarmak içindir.
- Hırsızlar harabelerden yol açıp soygun yapabilirler. Bunu önlemek içindir.
- Düşman harabelere gizlenip orduya saldırabilir. Buna fırsat vermemek içindir.
- Bela ve felaketlerden ordusunu, ashabını korumak için veya Allah’ın gazabından emin olmak içindi. Çünkü Semud kavmi, dağdan yontarak yaptıkları evlerin, çocuklarının ve kazandıklarının kendilerini koruyacağını sanmışlardı ama koruyamamıştı (Zemahşeri, 1997: c, 2, 587).

Kur’an, Semud kavmini ilk gününden itibaren anlatmaz. Sadece Hz. Salih dönemini, onun tevhit mücadelesini, kavmin itirazlarını, nihayetinde inananların kurtuluşunu ve inanmayanların helak olduğu dönemi ve bu döneme ait olayları anlatır. Bundan hareketle M. Esed, “Kur’an’ın anlattığı dönemde Semud kavminin Hicaz’ın kuzey ucunda Suriye sınırına yakın bir yerde iskân ettikleri anlaşılıyor. Onlara atfedilen kaya kitabelerine, Hicr bölgesine dağılmış olarak hala rastlandığı” belirtmektedir (Esed, 1999: 286/73).

Sarıkcıoğlu, “Semud kavminin iskân ettiği bölgeyle ilgili bazı ayetlerde, “bağlar ve pınarlar içinde, ekinlerin ve meyvesi yumuşak, hoş hurma ağaçların içinde, bir de dağlardan ustalıklı yontulmuş evler” (Şuara: 147-149) tasviriyle güzel bir yer olduğu, diğer taraftan, bir devenin içecek suyu tartışma konusu yapacak kadar suyu kıt bir bölge olarak belirtilir” (Bkz. Kamer: 28) diyerek bu hususu şöyle yorumlamaktadır: “Bu da Hz. Salih’in yaşadığı yerin, kısmen çöl veya çöl ile iç içe bir bölge olduğu hissini veriyor. Ayetler küçük bir vaha ve çevresini hatırlatıyor. Bu, Semud kavminin geniş bir alana yayıldığını gösteriyor ki, bazı yerleri bağlık ve bahçelik olduğundan bahsediliyor” demektir (Sarıkcıoğlu, 2016: 53). Sarıkcıoğlu, bu değerlendirmesinin yanında, ayetlerin bu güzel tasvirinin Hicr’e uymadığını, bu nedenle Hicr’in Lut gölünün güney ve güney batısındaki İrem merkezli bölgeler olabileceğini veya Kur’an’da Semud kavminin Ad kavmi topraklarına yerleştikleri, olmasa bile en azında o topraklara yakın bölgelere sahip olmuş olabileceklerini gösterir demektir (Sarıkcıoğlu, 2016: 54). Ancak biz, Sarıkcıoğlu’nun, Semud kavmi yurdunun Hicr’in dışında bir yer olduğu fikrine katılmıyoruz. Evet, Hicr’de, yani Semud’un merkezinde su azdır ama Hicr’in de içinde yer aldığı Vadi’l-Kura’nın, Ula’nın ise mûmbit olduğu gerçeğini göz ardı edemeyiz. Belki ayetler bu bölgedeki bağ ve bahçelerle, Hicr’deki suyu anlatmaktadır. Nitekim Vadi’l-Kura’nın, tarihte olduğu gibi günümüzde de ziraata elverişli olduğu belirtilmektedir (Azizova, 2012: 421).

Müsteşrik Doughty, Semud kavminin iskân ettiği belirtilen Hicr bölgesinin, günümüzde “Haribe” diye anılan bölge olduğunu ileri sürerek, Nebatilerin Hicr’i olan Medainu Salih’in ise, Semudluların yurdu değil, Nebatilerin başkenti olduğunu düşünüyor. Bu şehir ise, Haribe’ye 10 mil uzaklıktadır (Ali, 2018: c, 1, 290). Mevdudi, “bu müsteşrikin, Kur’an-ı Kerim’in ifadelerini yalanlamak için Hicr’deki binaların Semud kavmine değil, Nebatilere ait olduğunu iddia ettiğini” söylemektedir (Mevdudi, 1985: c, 1, 425).

Kur’an’a karşı düşmanca tavırları bakımından müsteşriklerin (oryantalistlerin), en azından bir kısmının sicili kabarık olduğundan, Mevdudi’nin bu sözlerinin dikkate alınmasının gerektiği kanaatindeyiz (Bkz. Kara, 2005: 145-169). Daha açıklayıcı bilgi “Seyyahların Gözünde Hicr” başlığı altında gelecektir.

Semud’un Hicr bölgesinde yaşadığı bu ana görüşe karşın, onların buradan başka bir yerde yaşadıklarını veya daha sonraları buraya geldiklerini iddia eden görüşler de vardır. C. Ali, “Batlamyus coğrafyasında Semud yurdu, Ad kavmi yurdundan uzak olmadığını, Ad yurdu da “Oaditae” ile arasında “Sarakeni” yurdu olduğu, Mısır ve Suriye’yi, Hicaz ile Yemen’i bağlayan ticaret yollarının arasından geçtiği bu dağlık bölgedeki Hicaz’ın yüksek kesimleri olduğu ortaya çıkar” demektir (Ali, 2018: c, 1, 290). Günaltay, Arap tarihçilerin, Kur’an’da Ad ve Semud kavimlerinin sürekli birlikte zikredilmelerinden hareketle, Semud’un önceleri Ad kavminin yeri olan Yemen’de yaşadıklarını, sonradan Hicr bölgesine geldiklerini sanmış olduklarını söyleyerek devamla şöyle demektir: “Mesela Ebu’l-Fida, Himyerilerin bu kavmi Yemen’den sürdüklerini söyler. Fütuhu’s-Şam yazarı Ebu İsmail ise, Semud’un Aden ile Basra arasını doldurduğunu söyler. Bu ifade güneyden kuzeye bir göçle izah edilebilir. Ancak böyle bir göç olmuşsa, çok eski bir tarihte olmalıdır. Çünkü Asur kitabelerinde, Asur hükümdarı II. Sargon MÖ. 715 yılında istila ettiği bölgelerin içinde Hicaz’ı da göstermektedir” (Günaltay, 2013: 56).

Bazıları Hz. Salih’in Filistin’in Petra bölgesinde yaşadığını söylerken, bazıları da Güney Yemen bölgesinde yaşadığını ileri sürmüşlerdir (Sarıkcıoğlu, 2016: 54). Sanırız Filistin Petra bölgesinin söylenmesi, orada çıkan arkeolojik kazılardan dolayıdır. Güney Yemen demesi ise Semud’un Ad kavmine halef olduğunu bildiren ayetlerden hareketledir. Bu konulara Semud’la ilgili arkeolojik kalıntılar bölümünde değineceğiz. Biz de çoğunluğun kabul ettiği görüş olan Hicr bölgesinin, Semud’un yurdu olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü bu görüşün kanıtlarının güçlü olduğunu görüyoruz. Şimdi de seyyahların gözüyle Hicr’in nasıl görüldüğüne bakalım.

8.2.3. Seyyahların Gözünden Hicr

Bu konuda meşhur seyyahlarının gözlemlerine yer verirken, son dönemlerde bu bölgeyi ziyaret edenlerin izlenimlerini de aktaracağız. Çünkü günümüzde de bu yerin nasıl olduğunun bilinmesinde yarar vardır. Fakat bu gezginlerin birkaçının görüşünü sunmakla maksadın hâsıl olacağını düşünmekteyiz. Örnekleri de en eskiden en yakın zamana doğru sergileyeceğiz. Şimdi bunlardan ilki olan ve klasik İslam coğrafyacısı olarak kabul edilen İstahri ile başlamak istiyoruz. İstahri, miladi 952 yılında vefat ettiği dikkate alındığında, bu tarihten önce yani miladi onuncu yılın ilk yarısında, belki ilk çeyreğinde yaptığı gezide Hicr'i şöyle anlatır:

“Vadi'l-Kura'da bulunan Hicr, nüfusu az bir karye⁴⁹ idi. Burası Semud kavminin yurduydı. Hicr Suresi 82. ayet ile Fecr Suresi 9. ayette de belirtildiği gibi, kayaları yontup ev yapmışlardı. Bu yontukları evleri gördüm. Teşkilatı itibariyle bizim evlere benziyordu ve dağlar gibi yüksekti. Bu dağa Esalib (veya Esalis) denirdi. Uzaktan bakanın gözüne bitişik evler gibi görünür. Fakat yaklaşıncı birbirinden ayrı ve her birinin kendi başına olduğu görülür. İsteyen etrafında dönebilir ve etrafı kumluktur. Bu evlere çıkma da hayli meşakkatlidir. Orada Semud kuyusu, yani bir gün onların, bir gün de devenin içtiği kuyu vardır” (İstahri, 2004:24).

Yine Müslümanların uluslararası ilk gazetecisi sayılan İbn Battuta, miladi 1326 tarihinde, yani 14. yüzyıl başlarında Şam'dan Medine'ye yolculuk yaparken, uğradığı yerleri anlatır. Bu anlattığı yerler arasında Hicr-i Semud da vardır. O, Hicr'i şöyle tasvir etmektedir:

“Tebük'ten hareketin beşinci günü kervan Hicr-i Semud'a ulaştı. Semud kavminin meskenleri, kırmızı taştan dağlar içinde oyulmuş olup eşikleri nakışlarla süslüdür. Bunları gören adeta yeni yapılmış zanneder. Bu kavmin çürümüş kemiklerini bahsedilen evlerde görmek mümkündür. Hz. Salih'in devesinin çöktüğü yer de yine oradaki iki dağın arasındadır. Bunların arasında bir mescit kalıntısı var ve halk orada namaz kılar. Hicr ile Ula'nın arası yarım günlük veya daha az bir mesafedir. Ula büyük ve güzel bir beldedir. Orada hurma bahçeleri ve leziz (tatlı) su kaynakları vardır. Hacılar orda dört gün kalıp ihtiyaçlarını temin eder, elbiselerini yıkarlar. Hristiyan tacirler de buraya kadar gelirler” (İbn Battuta, t.y: 94).

Meşhur seyyahımız Evliye Çelebi de miladi 1670 yılında hacca giderken yol üzerinde uğrayıp anlattığı yerler arasında Hicr ve Vadi'l-Kura da vardır ve onları şöyle tasvir etmiştir:

“Semud kavmi, yani Aybar-ı Salih'e vardık ki, burası Kâbe'nin hudududur⁵⁰. Geniş ve nice su kuyuları vardır. Hacılar bu harabelerde kalıp bağ ve bahçelerin meyvelerini yerler. Bu viran olan şehirlere;

- a. Birine Vadiyu'l-Atik derler. Dört tarafında hurma bahçeleri vardır.
- b. İkincisine Vadi Safra denir. Bir önceki şehre yakındır. Bağ, bahçe ve bostanlarla süslü harap bir şehirdir.
- c. Üçüncüsü Vadi'l-Kura'dır. Bu da Semud kavmi yapısıdır.

Bütün evleri taşlara oyulmuş mağaralardır. Etrafında ibret verici kayalar vardır. Böyle kayaları hiçbir diyarda görmedim. Çünkü bu kayaların kimi servi, bazıları ejderha, bazıları aslan veya gemi gibiydi. Altları oyuk hücre hücre, bazısı fil hortumu gibi birbirine uzanmıştır. Zemini ince kumdur. Kumda deniz hayvanı kabukları vardır. Demek ki, daha önceleri buralar deniz imiş. 70-80 arkadaşla bu şehri temaşa ettik. Bu dağları öyle mağara mağara, yar yar edip öyle saraylar yapmışlar ki, kayaları peynir gibi kesmişler. Kayalara kapı ve pencere açmışlar ve oymalar yapmışlar.

⁴⁹ Karye, kelime anlamı olarak insanların toplu olarak yaşadığı yer demektir (Bkz. Rağıb, t.y: 402). Bu nedenle Araplar köy, kasaba ve şehirlere de karye derler. Buradaki karyeyi kasaba veya belde olarak anlamak da mümkündür (yazarın notu).

⁵⁰ Yani Harem bölgesinin başlangıcıdır. Harem bölgesi buradan başlar. Bu nedenle gayrimüslim tüccarların buradan öteye geçmeleri yasaktır. Bugün de Harem bölgesine gayrimüslimlerin girmesi yasaktır (yazarın notu).

Birbirine yollar açmışlar. Köşkler, divanhaneler ve odalar vardır ki, her birine bin-iki bin adam sığar. Bu şehrin kapıları üzerinde birer, ikişer satır İberi ve Süryani yazısı ile tarihler vardır. Bazı kapıların üzerinde korkunç kuş veya dev suretleri yapılmış. Hakir bu mağaralar içine girdim, nice iskeletler, başlar, bazıları çürümüş nice incik kemikleri gördüm” (Evliya Çelebi, 1985: 218-219).

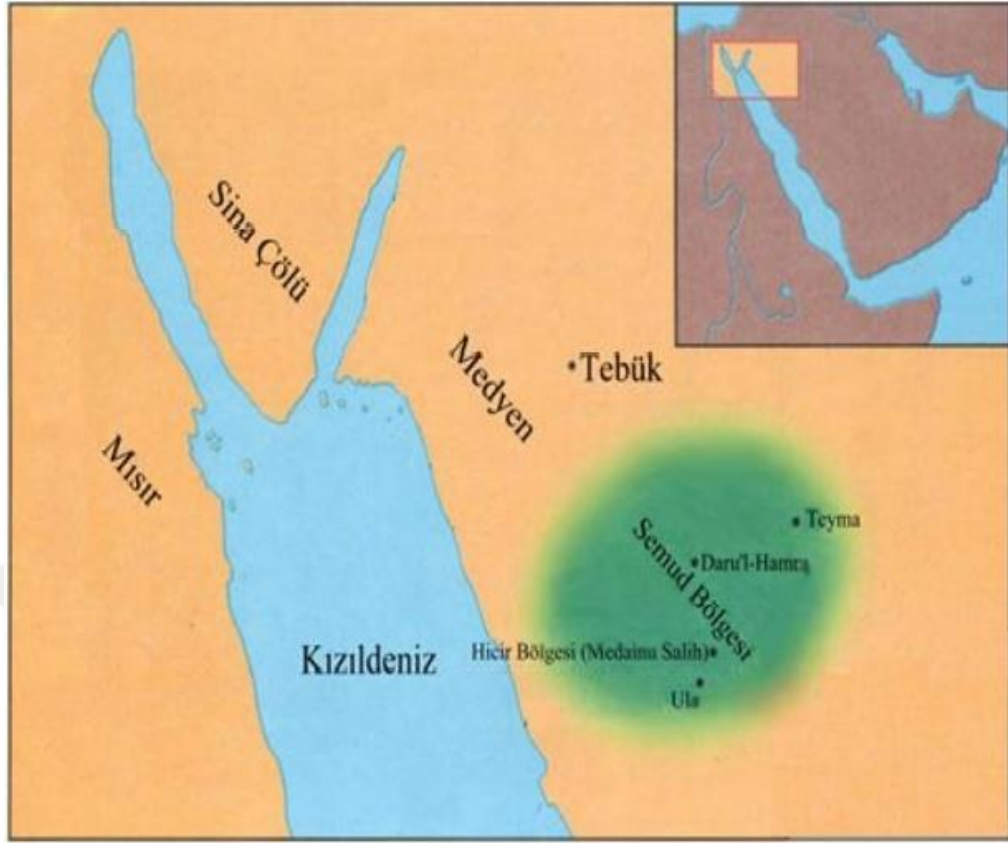
Evliya Çelebi’nin, odalara bin-iki bin kişinin sığıdığı dediği hususa takılmayalım. Çünkü o, bir konunun daha iyi hafızalarda kalması için zaman zaman böyle mübalağalarda bulunur. Anlattığı diğer hususlara dikkat kesilmede fayda olacağını mülahaza etmekteyiz. Çünkü o hususları da güzel tasvir etmiştir. Şimdi de Hicr’in, yani Medine ile Tebük arasındaki Hicaz demiryolu üzerinde bulunan Medainu Salih olarak anılan bu yerin, Semud kavminin merkezi, başkenti olduğunu bildiren ve yirminci yüzyılın ikinci yarısında bu bölgeyi ziyaret eden Mevdudi’den dinleyelim:

“Semud’un eserlerinden bazıları bugüne kadar gelmiştir. Ben bunları Aralık 1959 yılında gördüm. Ülkeleri Medine ile Tebük arasında, Hicaz’da el-Ula’nın (bazıları da buna el-Ala diyor), Hz. Peygamber zamanındaki adıyla Vadilkura’nın birkaç mil kuzeyinde idi. Yerliler bugün bile buraya Hicr ve Medainu Salih diyorlar. Ula hala bol su kaynakları ve bahçeleri bulunan yeşil ve verimli bir vadiyken, Hicr terk edilmiş bir yer görünümündedir. Burada zayıf insanlar, birkaç yeşillik ve içlerinden biri de Hz. Salih’in devesinin su içtiği söylenen kuyu olmak üzere birkaç kuyu vardır. Şimdi kuru olan bu kuyu, Osmanlı Devleti’ne ait ve şu an terk edilmiş askeri karargâh içinde kalmaktadır. Bu yöreye girip de Ula’ya yaklaştığımızda, sanki şiddetli bir depremle baştan aşağı parça parça olmuş görünümü veren tepelerle karşılaştık. Aynı tip tepeleri doğuya, Ula’dan Hayber’e yaklaşık 90 mil ve Ürdün içerisinde kuzeye 30-40 mil kadar giderken de gördük. Demek ki, uzunluğuna 300-400 mil, enine 100 mil uzanan bir alan (300veya 400x100= 30 bin veya 40 bin mil kare) korkunç bir depremle yerle bir olmuş.

Hicr’de gördüğümüz Semud türü anıtlardan birkaçına Akabe Körfezi kıyısında Medyen’de ve Ürdün-Petra’da rastladık. Özellikle de Petra’da Semud ve Nebati eserleri yan yana bir arada olup üslup ve mimari özellikleri, şekilleri birbirinden öylesine farklıdır ki, bunları inceleyen biri, onların ne aynı çağda ne de aynı ulus tarafından yapıldığını hemen fark eder. İngiliz müsteşrik Daughy, Kur’an’ın gerçek olmadığını güya kanıtlamak için Hicr’de bulunan eserlerin Semud tarafından değil, Nebatiler tarafından oyulduğunu iddia etmişti. Oysa kayalardan ev oyma sanatı Semud’la başlamış ve binlerce yıl sonra M.Ö. 2. veya 1. yüzyıllarda Nebatiler tarafından önemli ölçüde geliştirilmiş, Petra’daki mağaralardan yaklaşık 700 yıl sonra Hindistan’daki Ellora mağaralarında doruğa ulaşmıştır” demektedir (Mevdudi, 1985: c, 1, 424-425).

Neccar da Semud kavminin Hicr’de meskûn olduğunu ve Medainu Salih olarak bugüne geldiğini beyan ettikten sonra, bazı arkadaşlarının orayı ziyaret edip kayadan yontulmuş büyük bir salon ve odaları olan kralın evine girdiklerini söylemektedir (Neccar, t.y: 90).

Çeşitli dönemlerde gezginlerin de böyle açıkça belirttiklerinden de anlaşılan, Semud kavminin mekânı, en azından Kur’an’ın bahsettiği dönemde, Hicr ve Vadilkura olduğunu anlıyoruz. Unutmayalım ki, Kur’an’ın nazil olduğu dönemde, bu harabeler daha çok ve daha belirgindi. Bahsedilen yeri gösteren harita (Harita 5) ve ilgili yer ve kalıntılarla ilgili birkaç görsel (Foto 2-5).

Harita 5: Semud kavminin yaşadığı ve helak olduğu Hicir bölgesi (Ebu Halil, 2007, 34)

Fotoğraf 2: Vâdi'l-Kurâ'da eski ve yeni Ulâ şehrinden bir görünüş

Fotoğraf 3: Medainu Salih'teki kayaya oyma tarihî bir kalıntı

Fotoğraf 4: Medainu Salih'te Hicaz Demiryolu İstasyonu (Fotoğraflar, 2012: TDVİA, c, 42, 421-422)

Fotoğraf 5: Medainu Salih kalıntıları (Ebu Halil, 2007:35)

8.2.4. Semud Kavminin Yaşadığı Dönem

Semud kavminin kesin olarak ne zaman yaşadığı bilinmemektedir. Ancak gelen rivayetler ve bulunan arkeolojik kalıntılar ile civar ülkelerin yazılı kaynaklarından hareketle bazı tarihlenmeler yapılmıştır. Tarihçi Dineveri, Ad ile Semud kavmi arasında 500 yıllık bir zaman diliminin olduğunu söyleyenlerin yanında, Semud kavminin Hz. İbrahim zamanında olduğunu söyleyenlerin de olduğunu belirtmektedir (Dineveri, 2017: 57). Mehran ise, bu konudaki görüşleri şöyle belirtir: “Bazı Müslüman tarihçiler Hz. Salih’in, Hz. İbrahim zamanında olduğunu ve Ad kavmiyle arasında 500 yıl gibi bir sürenin bulunduğunu söylerken, bazıları da Ad kavminin Hz. İbrahim’den sonra ve Hz. Musa’dan önce helak olduğunu söyleyerek Hz. Salih’in Hz. İbrahim’den çok sonra olduğu düşüncesindedirler. Bazıları da Semud’un, M.Ö. 1. bin yıldan itibaren 5. asra kadar yaşadıklarını ileri sürerler. Çünkü M.Ö. 8. asra ait Asur kitabelerinde, özellikle hükümdarları II. Sargon’un (M.Ö.722-705) savaşlarını anlatan kitabelerde, Semudluları hükümleri altına aldıklarını açıkça belirtmektedirler”. Mehran burada, Asurlularla savaşan Semudluların aniden ortaya çıkmış olmadıklarını, bilmediğimiz çok yıllar önce atalarının yaşadığı gerçeğini de göz ardı etmemek gerektiğini söylüyor (Mehran, 1988: 280-281).

Semudların tarihi kesinlikle milattan önceki bir döneme gider. Çünkü Semudluların adları, II. Sargon (M.Ö.722-705) döneminde Asurlularla savaşan kavimlerin arasında zikredilir. Bu hükümdarın kaydına göre, Semudlulara galip geldiği ve onları yurtları olan Hicr bölgesinden Samaria’ya kovduğu anlaşılıyor (Ali, 2018: c, 1, 290; Dartma, 2003: 166). Bu da Semud kavminin bu tarihten çok önceki tarihlerden itibaren yaşamaya başladığının apaçık delilidir. Biz de böyle düşünüyoruz. Zaten Kur’an da, daha önce de değindiğimiz gibi, Semud kavminin başlangıcını değil, Hz. Salih dönemini ve helaklerini anlatır. Kavmin tarihinin çok eski olması kaçınılmazdır. Çünkü bir milletin, bir ulusun dünden bugüne bozulması mümkün değildir. Ancak uzun seneler sonra bozulabileceği sosyolojik bir gerçektir. Ayrıca Semudluların Roma ordusunda düşmanları Asurlulara karşı savaştığını daha önce belirtmiştik.

C. Ali, “İslamî Arap kaynaklarında ise, Sakif kabilesinin Semud kavmine nispetinden başka bir bilgi geçmemektedir” dedikten sonra, Haccac’ın bunu reddettiğini belirtir. “Belki de zalim Haccac’a olan kin milleti böyle bir nispete sevk etmiştir” demektedir (Ali, 2018, c, 1, 290-291) ki, İbn Haldun da bu nispetin gerçek olmadığını ve Haccac’ın bunu duyduğunda “yalan söylüyorlar” dediğini belirtmektedir (İbn Haldun, 1988: c, 2, 26). Neccar ise, tarihin kesin olarak bilinmediğini ama kendisinin Semudluların Hz. Musa’dan önce olduğunu kesinlikle söyleyebileceğini belirtmektedir. Fakat Hicr bölgesinde bazı kabirler üzerinde bulunan Aramice yazılı kitabeler ise, miladi tarihe yakın bir tarihe işaret eder. Bu da ancak burada oturanların kabir ve diğer eserlerini ölümsüzleştirmek için Aramice yazdıklarını gösterir demektedir. Neccar’ın Corci Zeydan’dan yaptığı bir alıntı şöyledir: “Tarihi kalıntılardan çıkan sonuç, Medainu Salih (Hicr) M.Ö. Nebatiler zamanına gider. Burayı birden fazla müsteşrik araştırmacı ziyaret etmiştir. Kalıntılar incelenmiştir. Kayaların nakışla işlendiği görülmüş ve bunların içinde en önemlilerinin Kız Kasrı ile Paşa kabri, kale ve burçtur. Bu kitabeler okunmuş ve tamamına yakınının vakfiye vasiyeti tarzında olduğu görülmüştür. Bunlardan birinin taş üzerine kazılarak Nebatice yazıldığını ve tarih olarak da milada yakın olduğu görülmüştür. Yazıda ise “bu kabir Kemkem binti Vaile binti Harem ve Kuleybe onun kızı.... vasiyeti” diye kaydedilmektedir (Neccar, t.y: 91-92).

8.2.5. Semud Kavmiyle İlgili Arkeolojik Kalıntılar

Kur’an-ı Kerim’de Semud kavminin kayaları oyarak muhkem ve ferah evler yaptığı açıkça belirtilmektedir (Bkz. Şuara: 149; Fecr: 9). Günaltay da, “Kur’an’da belirtildiği üzere Hicr’de, günümüzde Medainu Salih denilen bölgede bu şekilde oyulmuş birçok evin olduğunu” söylemektedir. “Buradaki harabelerin üzerinde kayalara kazılmış Nebati yazısıyla yazılmış kitabelerin olduğunu ve tamamının okunduğunu belirtmektedir. Bundan hareketle Hicr dolaylarının milattan kısa bir süre önce Nebatilerin hâkimiyetine geçtiğini anlıyoruz” demektedir (Günaltay, 2013: 57-58). Mevdudi ise, “eski adıyla Hicr–ki hala bazı insanlar buraya Hicr diyor–şimdiki meşhur adıyla Medainu Salih’te, binlerce hektar alanda Semudlulara ait bazı harabeler

bulunmaktadır. Hicaz'ın kuzeyine Rabıg'dan Ukba'ya, Medine ve Hayber'den Teyma ve Tebuk'e kadar uzanan bölge bugün de Semud harabeleriyle doludur. Bunlar arasında kayalara oyularak yapılan koskoca binaların kalıntıları da vardır. Bu sessiz ve hazine şehri bugün görenler, burada yaşayan nüfusun 400-500 binden az olamayacağı kanaatine varır" demektir (Mevdudi, 1985: c, 1, 419). Günaltay ise, Medainu Salih'teki bu harabelerin en önemlilerinden olan Kasru'l-Bint, Paşa Kabri, Kale ve Burç denilen kayaların olduğu, bunların üzerindeki resimlerin/stellerin çoğunun sıradan bir mezar kitabesi olduğunu söylemektedir. Kasru'l-Bint kitabesinin Nebati hükümdarlarından Haris'in tahta oturmasının dokuzuncu senesinde, yani miladi ilk yıllarda yazılmış olduğunu söylemekte ve üzerindeki kitabelerin çözümünün Türkçe çevirisini nakletmektedir (Bkz. Günaltay, 2013: 58).

Daha önce de belirttiğimiz gibi Hicr'i ziyaret edip buradaki eserler hakkında bilgi veren ilk Avrupalı M. Doughty'dir. Harman ise, onun bu gezisini 1876-1877'de yapmış olduğunu söyledikten sonra, "buradaki Osmanlı kalesinde kalmıştır. Bölge üzerinde incelemeler yapmış, önemli kitabelerin kopyasını çıkarmıştır. Daha sonra A. Jaugen ve R. Savignac adlı iki Fransız papaz 1907'de Medain-i Salih'te araştırmalar yapmışlardır. Bunlardan başka 1962 ve 1985'te de bölge üzerinde çalışmalar yapıldığını" belirtmektedir. Harman devamla şöyle anlatmaktadır: "Arapça, Aramice, Semud dilinde, Nebatice, Lihyance, hatta İbranice, Grekce ve Latince birçok kitabenin bulunduğu bölgenin merkezinde, eski ticaret merkezi olan Hicr'in önemli harabeleri yer alır. Çok sayıda çanak çömlek parçası, yapı kalıntıları ve bir kısım ihata duvarının olması, Hicr şehrinin eski dönemdeki önemini göstermektedir. Ölüleri genellikle zemine gömmüşlerdir. Bazen de ölümler ana odanın duvarları içine yapılan nişlere konmuştur. Buradaki mezarların detayı Petra'dakilere benzer. Cepheleri sahte sütunlarla donatılmıştır. Buralara bazen kuş, bazen de urne (yakılan ölünün küllerinin bulunduğu kap) motifler nakşedilmiştir. Vadinin doğu ağzında İslib Dağı⁵¹ denilen kayalarda urne ve kuş tasvirli, yontulmuş sütunlu küçük nişler vardır. İslib Dağı'nın çevrelediği merkeze dar bir boğazdan girilir. Divan veya Meclis-i Sultan denilen bu alan, üçgen şeklinde olup genişliği 10, derinliği 12, yüksekliği 8 metredir. Bu alanda dini ayinler yapılmış olmalıdır. Bir duvarın ayırdığı kanyonun diğer ucunda, yamacın kuzey yüzüne oyulmuş uzun bir kanal vardır ki, bununla şehre su getirildiği tahmin edilmektedir" (Harman, 1998: 455).

C. Ali ise, "Yemen'de Semud kavmine ait oyma yazıların bulunduğunu, bunun da onların belki de Yemen'de ikamet ettiklerini gösterir" demektir. Yemen'i ziyaret eden bir heyet, Hard'da bulunan Vadi Şer'de, Beytuhamid'e uzak olmayan bir mesafedeki Halil Dağı'nın Haceru'l-Mikab'da Semud'a ait kitabeler buldu demektir. Ancak Müsteşrik Huber Gimme'nin, bu metinlerden birçoğunun Semud'a nispetini şüpheli bularak başkalarına ait olduğunu söylediğini" de beyan etmektedir (Ali, 2018: c, 1, 292-293).

Tüm bu kalıntılardan, Eskiçağa ait kitabe ve tarihî kaynaklardan, rivayetlerden, Kur'an ve hadisteki işaretlerden anlaşılan, Semud kavminin, başlangıçta başka bölgelerde yaşasalar bile, Hz. Salih döneminde Hicr denilen bölgede yaşadığı kuvvetle muhtemeldir. Diğer görüşlerin altı doldurulamamıştır. İnsanların ta eski çağlardan bugüne kadar Hicr'i, Semud'un yurdu sayması da dikkate alınması gereken önemli bir kanıttır. Bu nedenle eski adıyla Hicr, günümüzdeki yaygın adıyla Medainu Salih ve bulunduğu bölgenin, helak olmalarından önce Semudluların yurdu olduğu görüşüne biz de katılıyoruz.

8.2.6. Semud'un İcra Ettiği Meslekler

Kur'an'da Semudlular anlatılırken, ovalarda köşkler, dağları, kayaları yontarak sağlam ve ferah evler yaptıklarından bahsedilir (Bkz. A'raf: 74; Şuara: 149; Fecr: 9). Bundan hareketle onların dağları ilk yontan ve ovalarda taştan sağlam köşkler yapan kavim olduğu anlaşıyor. Bu da onların mimaride hayli ileri gittiklerini göstermektedir (Zebidi, 1972: c, 9, 137; Dartman, 2003: 166; Mevdudi, 1985: c, 1, 424). Vadilkura'da 1700 yerleşim birimi kurdukları ileri sürülmektedir. Yazın ovadaki, kışın dağlardaki evlerinde yaşıyor olmaları, onların lüks bir hayat

⁵¹ Bazı kaynaklarda da Esalis veya Esalib Dağı olarak geçer. Bu farklı okunuşların, kelimenin harekesiz ve noktasız oluşundan kaynaklandığını düşünmekteyiz (yazarın notu).

sürdüğünü de göstermektedir (Dartman, 2003: 166; Mevdudi, 1985: c, 1, 424; Esed, 1999: 287/59).

Semud'a ait kitabelerden bu ulusun, çiftçilik ve hayvancılıkla uğraştığı, bedevi olmayıp yerleşik oldukları, yazlık-kışık evleri olduğu, aralarında ticaretle uğraşanların olduğu ve ortak mabetlerinin bulunduğu anlaşılmaktadır (Ali, 2018: c, 1, 295). Mehran, onlardan geriye bu kadar eser kalması onların yerleşik bir kavim olduğunu teyit ettikten sonra, yaptıkları resimleri yorumlayarak uğraştıkları meslekleri şöyle belirtmektedir: “Yeri ekmeyle ilgili oyma çok resim var. Mesela çiftçi resmi (Semudcada “ekkar” Arapçada “fellaḥ”) çizmişler. Yine saban demiri (ayan) resmi çizmişlerdir. Bunlar onların hububat ektiklerine bir işarettir. Dillerinde tohum ekme anlamında “zeree” kelimesi vardır ki, Arapçadaki “bezere” anlamındadır. Onların bağcılık yaptığını, dillerindeki üzüm taciri anlamına gelen “annab” kelimesinden anlaşılmaktadır. Bu da Arapların üzümçülüğü 4. yüzyıldan itibaren öğrendiği görüşünün, gerçeklerden ne kadar uzak olduğunu göstermektedir. Hurma resimleri ise, onların temel gıda maddesinin hurma olduğunu göstermektedir. Şunu da unutmayalım ki, Araplar için hurma bir katıktır ve hurma Arap yarımadasındaki bitkilerin kraliçesidir. Semud'un pamuğu da bildiklerini dillerindeki pamuk yapağı anlamına gelen “bers” ve pamuk eğirme, yani hallaç anlamında “halak” kelimelerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca soğan, buhur, gül de diğerklerdi. Semudlulara ait bu kitabeler, onların belirli bir ölçüde okuma yazma bildiklerini de göstermektedir. Ziraatçılık yanında ticaret ve avcılıkla da uğraşmışlardır. İçerdeki dağlarda 3 gemi resmi bulunmuştur. Bu da gemileri balık avlamak için kullandıklarına işarettir” (Mehran, 1988: 284-286).

8.2.7. Semud Kavminin Dini İnanışı

Semud kavminin gerek arkeolojik kalıntılarından ve gerekse Kur'an'daki anlatımdan, hayat standartlarının yüksek olduğunu anlıyoruz. Gerek mimarisi, gerek ziraatçılığı ve gerekse ticaret yolu üzerinde bir ticaret merkezi olması bunun delilidir. Bütün bunların yanında, inanç ve ahlaken çöktüklerini de Kur'an bize haber vermektedir. İşte lükse sahip ama ahlaken çökmüş Semud kavmini uyarmak için Hz. Salih peygamber olarak gönderilmiştir. Hz. Salih onları, Allah'tan başka ilah olmadığını ve sadece O'na inanıp ibadet etmelerini söyleyerek tevhide davet etmiştir. Mevdudi, “onlar, bir taraftan şehirlerde muazzam bina ve saraylar inşa ve sanat eserleri icra ederken, diğer taraftan ise, halkın içine putperestlik ve şirk kök salmıştı. Adaletsizlik ve zulüm zirve yapmış, iktidar kötü insanların elinde, yüksek sınıf ise, üstünlük kompleksiyle kibir abidesi olmuştu. İşte bunlar Hz. Salih'in davetini reddedenlerdir” demektir (Mevdudi, 1985: c, 1, 420).

Semudluların politeist olduklarını, yani putlara taptıklarını, küfür ehli ve azgın olduklarını bütün İslam âlimleri belirtmektedir (Dinaveri, 2017: 57; Taberi, t.y: c, 1, 136; İbn Haldun, 1998: c, 2, 26; Neccar, t.y: 92). İbn Aşur ise, Semud ile Ad kavminin inanç sistemlerinin birbirine benzediğini söylemektedir. “Çünkü kökleri aynıdır. Önceleri Ad'ın başına gelenden ders almışlardır. Fakat zaman uzayınca, insanlar da bolluk ve lüksle tanışınca, bu dersi unutup putlara tapmışlardır” demektir (İbn Aşur, 1984: c, 8, 216). Sarıkçioğlu da mevcut bilgilere göre bölgede, Arabistan'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi Ay, Güneş ve Venüs üçlüsü putlarına taptıklarını söylemektedir (Sarıkçioğlu, 2016: 54). C. Ali ise, taptıkları putların adlarını veriyor. “Bunların başında Vudd gelir. Çünkü Arapların taptıkları en eski tanrılarıdır. Bunun dışında Şems, Menat, Ced, Kahil, Ba'le, Ba'let, Ba'l, Yehu, Radv ve Rıda'nın Semud'un putlarından olduğunu” belirtmektedir (Ali, 2018: c, 1, 295).

Kur'an'da, Semud kavminin bir olan Allah'a ibadete davet edilmesi, onların da atalarının dini üzerinde olduklarını, onu terk etmeyeceklerini söylemeleri, onların çok tanrılı bir inanç sistemine sahip olduklarını göstermektedir. Zaten kavim veya uluslar haktan ayrılınca birçok ilaha inanmaları kaçınılmaz olmuştur. Semud'da olan da budur.

8.3. Kur'an'da Hz. Salih ve Semud Kavmi

Tevrat ve İncillerde, Hz. Hud ve Ad kavminden bahsedilmediği gibi, Hz. Salih ve Semud kavminden de bahsedilmemektedir. Bu bahsedilmeyişinin muhtemel sebebinin daha önce belirtmiştik. Bu iki peygamberin, kavimleriyle olan tevhit mücadelesini, kavimlerin tutum ve davranışlarını, inatçılıklarını, peygamberlerini yalanlamaları sebebiyle nasıl helak olup tarihten silindiklerini geniş bir şekilde, öğüt ve ibret merkezli anlatan tek kutsal kitap da Kur'an-ı Kerim'dir. Bu kısa açıklamadan sonra Hz. Salih ve Semud kavminin Kur'an'da zikredilişine geçebiliriz.

8.3.1. Hz. Salih ve Semud Kavmi

Daha önce "Semud kavminin inanç sistemi" başlığı altında bu kavmin putperest (çok tanrıcı) olduğunu belirtmiştik. Zaman zaman değindiğimiz gibi puta tapan her kavmin eski inancı, yani bozulmadan önceki dinleri tevhit inancıdır. Bu nedenle Semud kavminin başlangıçtaki inanç sisteminin tevhit inancı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Belki bu duruma, herkesçe bilinen en canlı örnek, Mekke'deki değişimdir. Hz. İbrahim'in Hanif dini gitmiş yerine putperestlik gelmiştir.

Semud kavmi de, Ad kavminin bakiyesi, yani o korkunç kasırga felaketinden kurtulan müminlerin devamı olduğu için, başlangıçta tevhit inancı üzere yaşıyordu. Zamanın uzaması, Ad kavminin başına gelen felaketin unutulması, kötülerin ölmesiyle kötülüğün yok olmaması, İblis ve avenesiyle şeytanlaşmış kötü adamların insanları ayartması, bolluk ve refahın azdirması sebebiyle, önceleri şefaatçi (aracı) olarak düşünülen varlıkların, sonraları putlaştırılıp tapılması sebebiyle bu tevhit inancı bozulmuştu.

İşte haktan ve İslam'dan ayrılan, batıla sapan, zulüm ve kötülükte sınır tanımayan, eliyle yaptığı putlardan medet uman bu kavmi, uyarmak ve hak yola tekrar davet etmek üzere Hz. Salih 'peygamber olarak' gönderildiğini "Semud kavmine de kardeşleri Salih'i peygamber olarak gönderdik" (A'raf: 73; ayrıca bkz. Hud: 61; Neml: 45) ayeti bildirmektedir. Zaten bir kavim yoldan çıkmadığı, batıl ve haksızlığa sapmadığı müddetçe, Allah onlara bir uyarıcı, bir peygamber göndermez. Şu kesin olarak bilinmelidir ki, peygamber gönderilen her kavim haktan sapmış ve tevhit inancından ayrılmıştır.

Bu ayetlerde Allah Teâlâ'nın, yoldan çıkan Semud kavmine, başka bir kavimden veya başka bir yer ve bölgeden değil, içlerinden, kendilerinden biri olan, ana ve babasını, soyunu tanıdıkları, küçüklüğünden beri yaşayışına, ahlakına, dürüst ve doğru sözlü oluşuna şahit oldukları Hz. Salih'i peygamber olarak gönderdiği zikredilmektedir. Onlar Salih (as)'ı çok iyi tanıyorlardı. Hz. Salih de onları yakinen tanıyor, örf ve adetlerini, kültür ve inanç sistemlerini biliyordu. Aynı dili konuşuyorlardı. Onlar Hz. Salih'i anlıyor, Hz. Salih de onları. Yani arada ne bir tercüman var ve ne de bir aracı. Doğrudan birbirlerinin muhatabıydılar.

8.3.2. Hz. Salih'in Semud Kavmini Tevhit İnancına Daveti

Peygamberler, insanları uyarmak üzere ilahi mesajı alır almaz, hemen davete başlarlar. Bu görevi asla tehir edemezler. Artık gönderildiği insan topluluğuna, gece-gündüz, gizli-açık, büyük-küçük, az-çok, zengin-fakir, idareci-halk demeden herkese en güzel şekilde tebliğde bulunurlar. Gönderildiği kavme olan bu tebliğ görevi, Allah'ın azap emri gelinceye veya hicret emri veyahut da ölüm vaki buluncaya kadar, kesintisiz devam eder. İşte Hz. Salih de bunu yaptı ve kavmi olan Semud'u uyarıp tevhit inancına davete başladı. Onlara şöyle seslendi:

"Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka bir ilâh yoktur" (A'raf: 73).

Hz. Salih onları bir olan Allah'a davet etmesinden, O'ndan başka ilah olmadığını söylemesinden, Semud'un birçok ilaha taptığını açıkça anlıyoruz. Bu nedenle önce o taptıkları ilahları terk etmelerini, daha sonra Allah'a inanıp ibadet etmelerini söylemektedir. Nitekim İslam'a girmenin şartı olan Kelime-i Tevhid'in birinci bölümü, tüm ilahları reddetme anlamına

gelen “la ilahe”dir. “İllellah” (tek ilah ancak Allah’tır) ise, daha sonra gelir. Çünkü taptıkları ilahları inkâr etmeden Allah’a kulluk, başka bir deyişle, onlarla beraber Allah’a inanmak şirktir, Allah’a ortak koştur ki, Allah Teâla şirki asla affetmeyeceğini her peygamberi vasıtasıyla bildirmiştir. Nitekim Hz. Salih onları şöyle uyarmıştır:

“Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin O’ndan başka hiçbir ilâhınız yok. O, sizi yeryüzünden (topraktan) yarattı ve sizi oranın imarında görevli (ve buna donanımlı) kıldı. Öyle ise O’ndan bağışlanma dileyin; sonra da O’na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim yakındır ve dualara cevap verendir” (Hud: 61).

Bu ayette Hz. Salih onları, gerçekte alakası olmayan tüm tanrıları terk edip, sadece kendisinden başka ilah olmayan Allah’a kul olmalarını söyledikten sonra, babaları Hz. Âdem’in topraktan, kendilerinin de bir nutfeden (spermadan) yaratıldığını, kendilerine verilen güç, donanım, bilgi, yani akıl sayesinde yeryüzünü imar edip kâşaneler yaptıklarını hatırlatmaktadır. Bunları hatırlatıyor ki, bu nimetleri kendilerine veren Allah’a dönüş yaparlar.

Bütün müfessirler, “sizi yerden yarattı” ifadesinden maksadın, insanların atası olan Hz. Âdem’i topraktan, onları da onun sulbünden yarattığına işaret olduğunu söylemişlerdir (Maturidi, 2005: c, 6, 149; Razi, 1995: c, 18, 367; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 567; İbn Kesir, t.y: c, 2, 450; Ebussuud, t.y: c, 4, 220; Alusi, 1415: c, 12, 88). Razi de birçok müfessir gibi bu görüşe katılmakla beraber, “ayetteki anlama daha yakın olanın ise, insanların meniden (spermadan), spermanın da, insanın topraktan aldığı besinlerden oluştuğunu, böylece insanın topraktan yaratıldığını söyleyerek bu görüşü paylaşan çok sayıda müfessirin olduğunu” belirtmektedir (Razi, 1995: c, 18, 367; bkz. Ebussuud, t.y: c, 4, 220). 20. asır müfessirlerinden İbn Aşur ise, “onların yerden yaratılması” ifadesi, onların toprakla olan ilgilerine işarettir. Çünkü onlar, tarım ve ziraatla uğraşan bir kavim olup yerden çokça istifade ediyorlardı. Bu da varlıklarını devam ettiren nimetleri yer sayesinde elde ettiklerini gösterir” diyerek (İbn Aşur, 1984. c, 12, 108) diğer müfessirlerden farklı bir yorum getirmektedir.

Ayette geçen “sizi oranın imarında görevli kıldı” ifadesini de müfessirler şöyle yorumlamışlardır: “Sizi yerde iskân kıldı. Sizi yeri imar etmeye muktedir kıldı. Eken, biçen, ziraatçılık yapan, bağ ve bahçe yetiştiren, bina yapan, kayaları yontup evler yapan kıldı gibi birçok anlama gelmektedir” (Maturidi, 2005:c, 6, 149; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 567; İbn Kesir, t.y: c, 2, 450; Ebussuud, t.y: c, 4, 221; Alusi, 1415: c, 12, 88; Rıza, 1990: c, 12, 102; İbn Aşur, 1984: c, 12, 108). Bazıları da bu ifadede, “sizi uzun ömürlü kıldık” gibi bir anlamın da çıkarılabileceğini söylemişlerdir. Hatta bazı rivayetlerde onlardan biri çamurdan (kerpiçten) sağlam bir ev yapar, kendisi ölmeden o ev yıkılırdı. Bu nedenle de kayalardan sağlam ve lüks evler yaptıklarını söyleyerek uzun ömürlü olduklarına bu ifadeyi delil göstermişlerdir (Bağavi, 1420: c, 2, 207; Zemahşeri, 1997: c, 2, 120; İbnu’l-Esir:1987, c, 1, 68).

R. Rıza birinci görüşün, yani yeri imar etme görüşünün doğru olduğunu söylemektedir (Rıza, 1990: c, 12, 102). Biz de birinci görüşe katılmaktayız. Çünkü ayette de onların ovalarda ve dağlarda muhkem binalar yaptıklarından bahsedilmektedir. Muhkem yapılan binaların kısa bir sürede yıkılması düşünülemez. Kayaları yontabilecek bir bilgi ve tekniğe sahip olan insanların, ovadaki evlerini de kayalardaki evleri kadar olmasa bile sağlam yapacakları akla gelen ilk durumdur.

Hz. Salih’in, iman edin ki Allah sizi bağışlasın sözü, İbn Aşur’un da dediği gibi sanki Semud kavmi, günahlarının çok büyük olması sebebiyle, bağışlanma isteklerinin kabul olmayacağı düşüncesine kapılmışlar ki, cevaben Allah’ın onlara yakın olduğu ve tövbelerini kabul edeceği bildirilmiştir (İbn Aşur, 1984: c, 12, 109). Müfessirler, ayetteki “Allah yakındır ve dualara cevap verendir” ifadesini açıklarken; Allah’ın ilmi ve işitmesiyle onlara çok yakın olduğunu, lütuf ve keremiyle de muhtaçların duasını kabul ettiğini söylemişlerdir (Razi, 1995: c, 18, 368; İbn Kesir, t.y: c, 2, 450; Ebussuud, t.y: c, 4, 421). Nitekim şu ayette, Allah’ın kullarına yakın olduğu ve dualarına icabet ettiği açıkça belirtilmiştir:

“Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O hâlde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler” (Bakara: 186).

Ayetten açıkça, Allah’ın kullarına, şah damarından daha yakın olduğunu, kulun sesli, sessiz veya gönlünden geçirdiklerini bildiğini, onların duasını kabul ettiğini, ancak bu kabulün olabilmesi için, kulların Allah’ın davetine uyup O’na inanmalarının şart olduğunu anlıyoruz. Yani Allah kulunu mahcup etmez, yeter ki kul görevini yerine getirsin.

8.3.3. Semud Kavmine Nimetlerin Hatırlatılması

Hiz. Salih Allah’ın onlara verdiği nimetleri şöyle hatırlatıyor: “Hatırlayın ki Allah Âd kavminden sonra, sizi onların yerine getirdi ve sizi yeryüzünde yerleştirdi. Yerin ovalarında köşkler kuruyor, dağları oyup evler yapıyorsunuz. Artık Allah’ın nimetlerini anın da yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın” (A’raf: 74).

Hiz. Salih, Semud’un Ad kavmine halef kılındığını hatırlatarak, Ad’ın yaptığı hataya düşüp peygamberlerini yalanlamamalarını, onlar gibi azgınlık yapıp kötülük işlememelerini, zulüm ve şirkten dönmelerini hatırlatmaktadır. Aksi takdirde Ad’ın başına gelenin benzeri bir felaketle kendilerinin de yok olacağına dair ikazda bulunuyor. Ayrıca onların, ovalarda köşkler, dağlarda kayaları, taşları yontup güvenli ve lüks evler yapacak kadar mimari bilgi ve birikime sahip kılındıklarını, bunun dışında bağlar, bahçeler, ziraat gibi daha nice nimetlere sahip olduklarını, yeryüzünde fesat çıkarmamalarını, haksızlık ve zulüm yapmamalarını söyleyerek sadece Allah’a ibadet etmeye davet ediyordu.

Taberi, “kayalardan yontarak yapmış oldukları bu evlerin; bazılarını Allah’ın azabından korunmak için yaptıklarını, bazılarını da, gerek düşman tarafından ve gerekse bir tabii afetle yıkılıp harap olmaması için, diğer bir kısmını da ölümden emin olmak için yaptıklarını söyleyen bilginlerin olduğunu” nakletmektedir (Taberi, 1995: c, 14, 34; bkz. Razi, 1995: c, 19, 157; Kurtubi, 1964: c, 10, 53; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 654; Yazır, 1971: 3072). İbn Abbas, Semud kavminin taşları yontup ev yapmada çok maharetli olduklarını belirttikten sonra, “bu yontarak yaptıkları lüks evleri bir ihtiyaçtan ziyade, gösteriş ve böbürlenme için yaptıklarını” söyler ki, Mücahit ve bir grup tefsirci de bu görüşe katılmışlardır (İbn Kesir, t.y: c, 3, 343).

Kanaatimizce bunlar, bir düşman saldırısı veya tabii bir afete karşı kendilerini daha güvende hissetmek için bu evleri yapmışlardır. Ebedi kalacakları gibi bir düşünceye kapılıp yaptıkları görüşünü uzak görüyoruz. Çünkü içlerinde ölenlere şahit olmuş ve onları evin tabanına veya nişlere defnetmiş oldukları yapılan incelemelerde tespit edilmiştir. Ancak bu sağlam bina inşalarında, bir gösteriş, bir övünme, bir böbürlenmenin de olduğu muhakkaktır. Zaten her uygarlıkta da bir meydan okuma, övünme durumu vardır. Fakat bu korunaklı evleri, onları Allah’ın gazabından kurtaramamıştır. Bundan hareketle, kim veya hangi topluluk, nerede ve ne zaman olursa olsun, Allah’a meydan okursa, Allah onları, er veya geç cezalandırır⁵². Tarih bunun örnekleriyle doludur.

Hiz. Salih onlara verilen diğer nimetleri de hatırlatıyor: “Siz buradaki bahçelerde, pınar başlarında, ekinlerde, meyveleri olgunlaşmış hurmalıklarda güven içinde bırakılacak mısınız? Bir de dağlardan ustalıkla evler yontuyorsunuz. Artık Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Yeryüzünde ıslaha çalışmayıp fesat çıkaran haddi aşmışların emrine itaat etmeyin” (Şuara: 146-152).

Zemahşeri, “ayette, Semud’a verilen bu nimetlerin ve dağdan yontup içinde ebedi kalacaklarını düşündükleri evlerin ilanihaye devam etmeyeceği hatırlatılıyor. Bu nimetler de önce toptan söylenip daha sonra detaya inilmiştir. Mesela hurma da zikredilen bahçe meyvesi olmasına rağmen, onun tekrar zikredilmesi, hurmanın öneminden dolayıdır” demektedir (Zemahşeri, 1997:

⁵² “Tanrı bile batıramaz” dedikleri Titanik, 14 Nisan 1912’de buzdağına çarpıp batmış ve 1500’den fazla kişi ölmüştü (yazarın notu).

c, 3, 327-328). Razi ise, hurmanın ayrıca zikredilmesini, “ya hurmanın diğer meyvelere olan üstünlüğüne işaretir veya bahçeler ile hurmanın dışındaki ağaçların kastedilmiştir” demektedir (Razi, 1995: c, 24, 504). İbn Kesir ise, Hz. Salih onlara, Allah’ın verdiği bu bol nimet sayesinde sıkıntıya düşmediklerini, bahçelere, akan sulara ve bunlarla yetiştirdikleri ekin ve meyvelere dikkat çekerek imana davet ediyor demektedir (İbn Kesir, t.y: c, 3, 343). Neccar da Semud’un bolluk içinde olduğunu, verimli topraklara, çok sayıda hayvan, bahçe ve su kaynaklarına sahip olduklarının bu ayetlerden anlaşıldığını belirtmektedir (Neccar, t.y: 98).

Hz. Salih’in, kavmine yaptığı uyarılarda iki husus öne çıkmaktadır: Bunlardan biri, dağlardan yonttukları ve içinde kendilerini güvende hissettikleri evleri -ki, bunlara çok güveniyorlardı-, diğeri ise, Araplar için bir meyveden öte, katık olan hurma nimetidir. Yani çok güvendiğiniz o korunaklı evleriniz sizi koruyamayacak ve bir meyveden öte katığınız olan hurmalarınız da elinizden gidecektir. Ayrıca “islaha çalışmayıp fesat çıkaran haddi aşmışların emrine itaat etmeyin” ifadesinden de Semud kavminde, ileri gelen, zengin, hak hukuk tanımayan, fakirleri horlayan, zayıfları ezen zorba bir sınıfla ezilen bir sınıfın olduğunu da anlıyoruz ki, Hz. Salih, zalim ve fesat çıkaranlara uyulmaması hususunda uyarıda bulunuyor. Nitekim bazı müfessirler, “reislerinize, ileri gelenlerinize uymayın. Çünkü onlar şirk, küfür ve hakka muhalefete çağırırlar” anlamında yorumlamışlardır (İbn Kesir, t.y: c, 3, 343). Fakat onlar Hz. Salih’in bu hatırlatmalarına aldırmaıp inkârcılıklarına devam ettiler. Zemahşeri’nin de dediği gibi, onlar bolluk ve refah içinde yaşadıkları için bu uyarılara kulak tıkayıp Allah’a isyana ve putlara ibadete devam etmişlerdir (Zemahşeri, 1997: c, 2, 120).

8.3.4. Semud’un İleri Gelenlerinin Hz. Salih’i Yalanlamaları

Tarih boyunca gelmiş hedr kavimde ileri gelenlerin yeniliklere, tevhit inancına karşı çıktığı gibi Semud’un ileri gelenleri de Hz. Salih’le tartışmayı, karşı koymayı, onu hakir görerek yalanlamayı seçtiler. Nitekim ayette, “Andolsun, Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı” (Hicr: 80; Kamer: 23) denilmektedir. Çünkü Hz. Salih onları tevhit inancına davet etmekle, mevcut inanç sistemlerini, daha açık bir ifadeyle haksızlık ve azgınlık üzere bina ettikleri kurulu düzeni değiştirmelerini istemişti. Ayette geçen Hicr halkı Semud kavmini ifade etmektedir. Çünkü Semud kavminin merkezi, başkenti Hicr idi ve Semud kavmi de başkentiyle anılmıştır. Kaldı ki, Eskiçağda bulunduğu yer adıyla anılmak yaygın bir durumdu. Şu ayet de Semud’un kendilerine gelen peygamberi yalanlamalarının sebebini açıklıyor: “Semûd kavmi, azgınlığı sebebiyle yalanladı” (Şems: 11).

Onlar peygamberin söylediklerini dinleyip akıl süzgecinden geçirmemişlerdi. Bu nedenle haklı bir gerekçeyle de yalanlamamışlardı. Yalanlamaları, tamamen azgınlıkları, haddi aşmaları ve haksız çıkarları sebebiyle olmuştur. Yine ilk ayette, Semud kavminin tüm peygamberleri yalanladığı belirtilmiştir. Oysa onlar kendilerine peygamber olarak gönderilen Hz. Salih’i yalanlamışlardı. Buradaki incelik, daha önce de açıkladığımız gibi, bütün peygamberlerin getirdiği ilahi mesajın ana teması tevhit inancı olmasıdır. Bu nedenle bir peygamberi yalanlayan, tüm peygamberleri yalanlamış oluyor. İslam inancında da, peygamberlerin hepsine iman, iman altı temel şartından biridir. Bir peygamberi inkâr, tümünü inkârla eş değerdedir. Yahudilik veya Hristiyanlıkta bazı peygamberlere inanılıp, bazıları inkâr edilmektedir. İslam böyle bir inancı kabul etmez. Böyle birini de Müslüman kabul etmez ve onu inkârcı olarak niteler. Şu ayet dediklerimizi özetlemektedir:

“Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: “Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğlerinden) ayırt etmeyiz” (Bakara: 285). Ayette açıkça belirtildiği gibi, hiçbir Müslüman, iman konusunda peygamberleri birbirinden ayırt edemez.

8.3.5. Hz. Salih'in Yalanlamalarına Aldırmaması

Salih (as) kavminin yalanlamasına aldırmandan onlara, kendisinin emin bir peygamber olduğunu söyleyerek davetine şöyle devam etmiştir: “Hani kardeşleri Salih, onlara şöyle demişti: ‘Allah’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Öyle ise Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin! Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah’a aittir” (Şuara: 142-145).

Hz. Salih de kendisinden önce gelmiş peygamberlerin açıkça ilan etmiş oldukları şu ana düsturu kavmine bildiriyor: Her peygamber, kendisinin gönderilmiş güvenilir bir peygamber olduğunu, kavminden ‘ücret dâhil’ dünyalık bir şey isteyerek sıkıntıya sokmadığını, bu görevi Allah için yaptığını söylemesidir. Bu nedenle Hz. Salih onlara, mallarında, paralarında, iktidar veya başkanlıklarında gözü olmadığını açıkça söyleyerek rahatlamalarını istemiştir. Çünkü iktidarda olanlar, acaba Salih bu davetiyle elimizden iktidarımızı mı almak istiyor diye düşünürken, zenginlerin ise, acaba güçlenip kuvvetlenince mallarımızdan pay mı alacak diye düşünceleri gayet doğaldır. Zira onlar dünyevileşmişler ve tamamen dünya odaklı düşünmekteydiler.

Hz. Salih kendi konumunu ve herhangi bir ücret talep etmediğini belirttikten sonra, onlara, içinde bulundukları bu nimetin sonuna kadar devam etmeyeceğini, eğer bozgunculuğa, putperestliğe, azgınlığa ve azgınların peşinden gitmeye devam ederlerse, ellerindeki bu nimetlerin bir gün yok olacağını bir kez daha hatırlatmıştır (Bkz. Şuara: 146-152). Çünkü onların tek gayesi dünyalıktı. Hz. Salih de onları, en can alıcı noktadan yakalayıp uyarmıştır ki, iman etsinler. Fakat bu uyarılara da kulak tıkayıp inatlarında ısrar etmişlerdir.

8.3.6. Salih Peygamberi Vazgeçirmek için Semud Kavminin Yumuşak Davranması

Semud kavmi, kendilerinden biri olan, içlerinde doğup büyüyen, çocukluğundan beri şahit oldukları, kendisinde doğal liderlik vasfı gördükleri Hz. Salih sayesinde maddi birçok kazanım elde edeceklerini, hatta ülkeler fethedeceklerini ümit ediyorlardı. Gelecek vadeden bu kişinin, kendi inanç sistemlerine bağlı olacak ve ileri gelen kişilerin imtiyazlarına dokunmayacak diye bekliyorlardı. Fakat o, onların bozuk inançlarını reddedip bir olan Allah’a ibadete ve kendisine uymaya davet etmesi, kurdukları hayallerini tamamen yıkmıştı. Salih (as)’ı yakinen tanıyan halkın ona inanacağından korktular. Bu nedenle ona önceleri yumuşak davranarak, hakkındaki düşüncelerini şöyle açığa vurdular:

“Ey Salih! Bundan önce sen, aramızda ümit beslenen bir kimseydin. Şimdi babalarımızın yaptıklarına tapmamızı bize yasaklıyor musun? Şüphesiz, biz senin bizi çağırdığın şeyden derin bir şüphe içindeyiz” (Hud: 162).

Semud kavminin, “ümit beslenen bir kimseydin” ifadesinden, Hz. Salih’i ta küçüklüğünden beri iyice tanıdıkları anlaşılıyor. Üstün zekâ ve dürüstlüğü sebebiyle ilerde ondan çokça istifade edeceklerini, işlerinde danışarak müşküllerini çözeceklerini düşünmüş olmalı. Zira ümit beslediklerini açıkça söylemişlerdir. Ancak bu ümit besleyişlerinin kendi inanç sistemleri içinde kalmak ve mevcut statükoya dokunmamak şartıyla olduğunu yine kendileri belirtmişlerdir. Fakat Hz. Salih, yaptıklarını bırakmalarını, babalarının yolunu terk etmelerini söyleyince, işler değişti. Zaten “Şimdi babalarımızın yaptıklarına tapmamızı bize yasaklıyor musun” diyerek şoke olduklarını belirtiyorlar. Yani bunu senden hiç beklemezdik, ne umduk, ne bulduk diyerek davet ettiği dinden derin şüphe duyduklarını söylemişlerdir. Nitekim Mekke müşrikleri de Resulullah (sas)’ın, putları bırakıp sadece Allah’a inanıp O’na ibadet etme çağrısına karşı şöyle demişlerdi: “İlahları bir tek ilâh mı yaptı? Gerçekten bu çok tuhaf bir şey” (Sad: 5)!

Razi, “Hz. Salih, akıllı, çok zeki, iyi hafızaya sahip olduğu için, kavmi onun dinlerine ve tuttıkları yola yardım edeceğini ümit ediyorlardı. Zaten her kavim de içlerinden çıkan bu nitelikteki bir insana ümit bağlar” demektedir (Razi, 1995: c, 18, 368). Bazı müfessirler de “ümit beslenen bir kimseydin” ibaresini şöyle açıklamışlardır: Taberi, “sen aramızda büyüdün.

Küçükken putlara tapmazdın. Bunu saflığına verir, büyüyünce uslanır derdik ve seni hoş görürdük. Şimdi sen kalkmış bizi ilahlarımıza tapmaktan menediyorsun anlamındadır” demektir (Taberi, t.y: c, 1, 137). Maturidi ise; bu hususta birkaç görüşün olduğunu belirtmektedir: Bazıları, “sen zayıflara acır, hastaları ziyaret eder ve benzeri daha nice güzel şeyler yapardın. Şu an çıkmış ve yaptığın bu güzelliklerin zıddını yapıyorsun” anlamında olduğunu söylemektedirler. Bazıları ise, “bu ifadenin, dinimize döneceğini umuyorduk. Şimdi ilahlarımıza hakaret eder, ayıplarını sayar döker oldun” anlamındadır demektirler. Bir kısmı ise; “sen aklen, din, ilim, rüşt emareleri olan, görüş ve feraset gibi hususlarda ümit bağladığımız biriydin. Şimdi ise bize neler söylüyorsun” anlamında olduğunu söylemektedirler (Maturidi, 2005: c, 6, 149-150; bkz. Razi, 1995: c, 18, 368; Ebussuud, t.y: c, 4, 22). Diğerleri ise, bu görüşleri belirttikten sonra, “biz sende gördüğümüz üstün zekâ ve kavrayış sebebiyle istikbal vadeden biri olarak ümitlenmiştik ki, sen bizi, ilahlarımızı, babalarımızın yolunu bırakıp, bir Allah’a davet etmekle sana olan tüm ümidimizi yitirdik. Artık sende hiçbir hayır yok” anlamındadır demektirler (Zemahşeri, 1997: c, 2, 407; İbn Atiyye, 1422: c, 3, 183; Kurtubi, 1964: c, 9, 59; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 567). M. Esed de “Semud’u hak dine davet edinceye kadar onların, Hz. Salih’e güvenip muhtemelen müstakbel bir lider olarak ona bel bağlamaları, Hz. Salih’in parlak zekâsına, seçkin özelliklerine ve sağlam kişiliğine bir delil olduğunu kaydetmektedir (Esed, 1999: 436/91). Bazıları da Hz. Salih kavmi arasında en güvenilir insanlardan biri olup, en itibarlı bir aileye mensuptu. Hastaları ziyaret eden, zayıf ve yoksulları gözetken, hayır işleriyle uğraşan biri olarak bilinir ve geleceğe dair kendisinden bir beklentileri olduğu anlamındadır demektirler (Güç, 2009: c, 36, 33).

Böylesine ümit beslemelerine rağmen kalkıp Hz. Salih’i yalanlamakla kendileriyle çelişmişlerdir. Nitekim Hz. Salih onların bu tutarsız görüşlerine karşı, yine onlara şöyle seslenip düşünmeye ve iman etmeye davet etmiştir:

“Ey kavmim! Söyleyin bakayım, eğer ben Rabbim tarafından apaçık bir delil üzerinde isem ve bana tarafından bir rahmet (peygamberlik) vermişse, O’na karşı geldiğim takdirde beni Allah’tan kim koruyabilir? Demek ki, zarara uğratmaktan başka bana katkınız olmaz” (Hud: 63)

Ayetten, Semud kavminin Allah’a inandıklarını anlıyoruz. Çünkü Hz. Salih’in “beni Allah’tan kim kurtarır” sözüne, Allah da kim dememişlerdir. Fakat onların Allah inancı eksik ve yanlış. Çünkü putlara tapıyorlardı.

Semud’un ileri gelenleri de her kavimde olduğu gibi, iş istedikleri gibi gitmeyince veya karşılarındaki kişi, istedikleri şekilde davranmayınca hemen karşı atağa geçtiler. Bu türler, eğer ellerinde rakiplerini susturacak bir delilleri de yoksa anında kara propagandaya başlarlar. Semud da bunu yaptı. Mesela “senin savunduğun veya bizi davet ettiğin şu husus yanlış, babalarımızın taptığı putlar şunları yapacak güç ve kudrettedir” diyemediler. Hatta “zaten sen hep yalan söylüyordun, yalancılığınla meşhur birisin, bunu doğru söylediğini nereden bilelim” demediler, diyemediler. Ancak biz, senin bizi çağırdığın şeyden derin bir şüphe duyuyoruz dediler ki, bu ifade, kişinin gerçekler karşısında söyleyeceği bir şeyinin olmadığını gösteren en büyük bir kanıttır. Semud’un, Hz. Salih’in söylediklerinden derin şüphe duyması, Taberi’nin de belirttiği gibi atalarının dininden vazgeçmelerini söylemesi sebebiyledir (Taberi, 1995: c, 12, 38). M. Esed ise, “düzmece tanrılara inanan İslam öncesi Arapların, Hz. Peygamberin onlara, düzmece tanrıları veya yarı tanrıları bırakmalarını istemesi, onlar için son derece sarsıcı bir olay olmuştur. Sanki Semud kavmi, “sizin ondan başka tanrınız yok” şeklindeki tevhidi uyarıdan vazgeçse, onun peygamberliğini kabul edecekler gibi bir imada bulunduklarını söylemektedir (Esed, 1999: 436/92). Nitekim Mekke müşrikler daha da ileri giderek, Peygamber Efendimiz (sas)’e, gel bizim ilahlarımıza tap, biz de senin İlahına tapalım teklifinde bulunmuşlardı. Tabii ki, Allah, onların bu saçma ve sapan tekliflerini şiddetle reddetti (Kafirun Suresi, bkz. Yazır, 1971: 6217).

Bu ve buna benzer teklifler, her kavim tarafından yapılmıştır. Çünkü insan psikolojisi düşünüldüğünde, alışa geldiği dini inanışını, alışkanlığını değiştirmesi o kadar kolay olmamış ve olmuyor da. Hele bu peygamber, inananları eşit değerde görüyor ve adaletsizliğe karşı duruyorsa, bu, egemen ve üstün sınıf için yıkım demektir. Zira sahip oldukları dünyalık ve sosyal imtiyaza

dokunulmasını istemezler. Bu nedenle peygambere, bütün adamları ve sahip oldukları tüm silahlarıyla karşı koyarlar. Hatta peygambere inanan zayıf ve fakir sınıfın tekrar eski dinlerine geri dönmesi için işkence dâhil her türlü yola başvururlar.

8.3.7. Semud Kavminin Peygamber Olarak Melek Beklentisi

İnkârcı kavimler, genelde kendilerine gelen peygamberin kendileri gibi bir insan olduğunu, yediğini, içtiğini, çarşıda, pazarda dolaştığını, kendilerinden üstün bir tarafının olmadığını, hatta fakir olduğunu, yeteri kadar akraba ve adamlara sahip olmadığını söyleyerek kabule yanaşmamışlardır. Oysa onun bir melek olmasını veya yanında bir melek bulunmasını, yine çok zengin olmasını, taraf ve etrafının kalabalık olmasını, ordulara sahip olması gerektiğini söylemişlerdir. Semud kavminin ileri gelenleri de aynı gerekçelerle Hz. Salih'e karşı çıkıp şöyle demişlerdi: “Sen ancak büyülenmişlerdensin. Sen de ancak bizim gibi bir beşersin” (Şuara: 153-154).

Semud kavmi Hz. Salih'e, “sen büyülenmişsin” demekle kast ettikleri şey; “bize bir üstünlüğün yok, sen de üstün gibi görünen hususlar ise, tamamen bir büyüden ibarettir. Bizden üstün olman için melek olman gerekirdi. Hal böyle olunca vahiy nasıl sana gelir, sen nasıl peygamber olursun” diyerek (Zemahşeri, 1997: c. 4, 437; Razi, 1995: c. 24, 505; İbn Kesir, t.y: c. 3, 344) küçümsemeye çalışmışlardı. Çünkü onun da kendileri gibi bir beşer olduğunu, tek farkın ise onun büyülenmiş olduğunu, ne dediğini bilmediğini söyleyerek itibarsızlaştırmaya çalışıyorlardı. Hatta daha da ileri giderek şöyle demişlerdi:

“İçimizden bir insana mı uyacağız? (Asıl) o takdirde biz apaçık bir sapıklık ve delilik içine düşmüş oluruz. Bizim aramızdan vahiy ona mı verildi? Hayır, o yalancının, şımarığın biridir. Onlar yarın bilecekler: Kimmiş yalancı, kimmiş şımarık” (Kamer: 24-26)!

“İçimizden bir insana mı uyacağız” ifadesinden, o da bizim gibi biri olup tek başınadır. Ordusu, taraftarları, atları, hizmetçileri yok. Biz ona nasıl uyarız. Yani güçlü ve zengin de değil, demek istediler (Razi, 1995, c. 29, 306; Yazır, 1971, 4645). Şayet içimizden çıkan bir faniye uyarsak, iktidarı bir adama verirsek, işte o zaman hüsrana uğramış ve kaybedenlerden olmuş oluruz” dediler (İbn Kesir, ty. c. 4, 265; Esed, 1999, 1089). Yazır daha ileri giderek, Semud'un bu sözleriyle sanki içimizden değil de dışarıdan gelen biri olsaydı veya tek bir fert değil de bir topluluk olsaydı, ne ala der gibiydiler. Bağımsızlık ve özgürlüğe layık olmayan uluslar, aralarında kıskançlık gösterip çekişirken, bir yabancıya başlarına gelmesini memnuniyetle karşılayıp esarete razı olduklarını söylemektedir (Yazır, 1971: 4645).

Semud'un bu itirazında, Kısra'nın Araplar için dediği özelliği de görüyoruz. Arapları eleştirdiği iddia edilen ve ona nispet edilen bir yazıda Kısra şöyle demiştir: “Sabırsızlar, savaştıkları zaman önlerindeki gücü yenmek için tüm çabalarını sarf ederler. Karşılarında düzenli bir güç buldukları zaman paramparça, dağınık halde kaçarlar. Yabancıya hükmüne boyun eğer, güçlü olduğu sürece ona saygı duyar, kendileri hakkında onun görüşüne başvururlar. Onun, başlarına getirdiğini kabul ederler. Otoritesini dayatmak isteyen kendilerinden birinin hükmüne boyun eğmezler” demektir (Ali, 2018: c. 1, 235). Ancak bu sözün tüm Araplara uymadığı da bir vakiadır. Belki İslam öncesi dönem, daha doğrusu İlkçağ için doğru olabilir ama İslam'dan sonraki dönemlerde kurulan devletler: Dört Halife dönemi, Emeviler, Abbasiler, Endülüs Emevi Devletleri Kısra'yı doğrulamıyor.

Semud, bir insan değil, bir melek olmalıydı diyerek olmayacak bir şeyi istiyordu. Ayrıca “içimizden birini kabullenmemiz doğru olmaz” diyerek, onun kabilesinin veya ailesinin bu vesileyle kendilerine karşı üstünlük kazanacağını düşünmüşlerdir. Çünkü dışarıdan gelen birini kabullenmemiz durumunda, içimizde bir kabilenin üstünlüğü söz konusu olmayacaktır. Zaten toplumlar, içinden çıkan bir lider veya önemli bir kişiyi kabullenmede hayli zorlanırken, dışarıdan geleni, bir yabancıyı kabullenmede o kadar zorluk göstermemişlerdir.

Kendilerince aranan özellikleri taşımadığını düşündükleri için Hz. Salih'ten bir mucize istediler. Bu mucizeyi iman etmek için değil, “zaten mucizeyi getiremez. Böylece zor durumda

kalıp yalancı durumuna düşmüş olur. İnsanlar da ona inanmaz, inananlar da şüpheye düşüp vazgeçerler” diye düşünmüşlerdi. Yani niyetleri hiç de iyi değildi. Yine Semud’un mucize istemesinden, onların peygamberliği ilk defa duymuş olmadıklarını, aksine peygamberlik hakkında bilgi sahibi olduklarını ve peygamberlerin, peygamberliklerini ispat için mucize getirdiklerinden haberdar olduklarını anlıyoruz. Aksi takdirde “peygamber de nedir” derlerdi ama böyle bir şey söylememişlerdir. Çünkü onların Ad kavminin yerine gelmiş bir kavim olduklarını ve Ad’ın başına gelen felaketi de bildiklerini Kur’an’dan öğreniyoruz. Zaten Salih (as) de Ad’ın başına gelenlerle onları uyarıyor.

8.3.8. Semud Kavminin İnananlara Baskısı

Kavmin ileri gelenleri, eşraf ve zenginleri hem Hz. Salih’i davasından vazgeçirmeye çalışıyorlar ve hem de iman edenlere, Kur’an tabiriyle mustaz’af denilen güçsüz Müslümanlara mahalle baskısı yapıyorlardı. Yani iki koldan hücumla geçmişlerdi. Tarih boyunca her zorba kişi veya yönetim, kurduğu sistemin dışına çıkan veya ona zarar vereceği düşünülen, kişi veya kişilere karşı hep aynı tavrı takınır. Vazgeçirmek için işe tehditle başlar ve mahalle baskısı uygulayarak onları tecrit eder. Bundan netice alamayınca, artık zulmün her çeşidini meşru görür ve katliam yapmada zerre kadar tereddüt göstermez. Hatta zorbaları bırakalım, bazı kişiler veya gruplar bile, karışık gördükleri kişilere veya gruplara baskının her çeşidini yapıyorlar. Yetkili olsalar onlara nefes bile aldırmayacaklar.

İbn Aşur, mustaz’af’tan kastın, ezilen, köleleştirilen insanlar olduğunu, egemen ve büyüklük taslayan sınıfın bunlara hükmettiğini söylemektedir (İbn Aşur, 1984: c, 8, 222). Zaten Hz. Salih’in peygamber olarak gelip halkı İslam’a davet etmesiyle Semud kavmi, inananlar ve inanmayanlar olmak üzere iki gruba ayrılmış ve çekişmeleri de böylece başlamış oldu. Taberi’nin de dediği gibi bu çekişme, Semud kavminin Müslümanları dinlerinden döndürmek için (Taberi, 1995: c, 8, 163) yaptıkları baskı ve eziyetten ibaretti. Fikir tartışması değildi. Nitekim şu ayet de bu duruma işaret ediyor:

“Andolsun biz, “Allah’a kulluk edin” diye (uyarması için) Semud kavmine, kardeşleri Salih’i peygamber olarak göndermiştik. Bir de ne görsün, onlar birbirleriyle çekişen iki grup olmuşlar” (Neml: 45).

Aslında zayıf sınıftan oluşan müminlerin egemen sınıfla birebir mücadele etmesi mümkün değildir. Buradaki çekişme, kuvvetle muhtemeldir ki, müminlere baskı yapıp eski dinlerine dönüşlerini sağlamak ve inananların da bu baskı ve işkencelere karşı koyup dinlerinde sebat göstermiş olmalarıdır. Böyle anlamının doğruya daha yakın olduğunu düşünmekteyiz. Nitekim Müslümanları, Hz. Salih ve getirdiği ilahi mesaj hakkında şüpheye düşürmek için;

“Kavminin büyüklük taslayan ileri gelenleri, küçük görülüp ezilen inanmışlara, “Siz, Salih’in, Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu (sahiden) biliyor musunuz” dediler. Onlar da “Biz şüphesiz onunla gönderilene inananlarız” dediler” (A’raf: 75).

Semud’un ileri gelenleri, en azından biraz şüphelenirler diye beklerken, “şüphesiz biz onunla gönderilenlere inananlarız” cevabı karşısında şaşırıp afalladılar. Hatta M. Esed’in de dediği gibi, onların iman ettik diyerek Hz. Salih’in getirdiği vahyi yeterli görmeleri, başka bir delil veya mucizeye ihtiyaç duymamaları, aynı zamanda büyüklük taslayan inkârcılara da ince bir ders niteliğinde olmuştur (Esed, 1999: 287/60). Yine M. Esed’in de dediği gibi egemen sınıf beklemediği bu cevap karşısında çok şaşırması olmalı ki, itiraz olarak sunacakları bir delilleri de olmadığı için şöyle demekle yetinmişlerdi: “Şüphesiz biz sizin inandığınız şeyi inkâr edenleriz” dediler” (Esed, 1999: 287/60). Hatta daha ileri giderek, başlarına veya herhangi birinin başına bir bela veya musibet gelse, hemen Hz. Salih ve inananları suçlayarak, “siz uğursuzsunuz. Tüm bunlar sizin yüzünüzden başımıza geliyor” diyerek onları baskı altında tutmak veya baskılarına bir gerekçe üretmek istiyorlardı. Konuyla ilgili ayet şöyle:

“Onlar, “Sen ve beraberindekiler yüzünden uğursuzluğa uğradık” dediler. Salih, “Sizin uğursuzluğunuzun sebebi Allah katında (yazılı)dır. Aslında siz imtihan edilmekte olan bir kavimsiniz” dedi” (Neml: 47).

Kurtubi, “Araplar “tair” denilen kuş falına çok inanırlardı ve yolculuğa çıkarken kuşu salar. Eğer kuş sağa uçarsa bunu uğurlu görüp yolculuk yapar, sola uçarsa uğursuz sayar ve yola çıkmazlardı” demektedir (Kurtubi, 1964: c, 13, 214). Zemahşeri de ayette geçen “ittayyerna” ifadesinin asıl anlamının kuşun durumundan olumlu veya olumsuz bir kanıya varmak olduğunu söyler ki, Kurtubi’nin bu konuda söylediklerinin bir benzerini anlatmaktadır. Yani Araplar hayrı ve şerri kuşa göre tayin ederlerdi. Semud kavmi de bunlar gibi başlarına gelen belaların, muhtemelen de azgınlıkları sebebiyle karşılaştıkları kıtlık ve susuzluğun (Razi, 1995: c, 24, 560) onların yüzünden olduğunu söylemişlerdir. Hz. Salih de onlara, “bu sizin uğursuzluğunuzdur. Yaptıklarınızdan dolayı başınıza gelen bu durumlar Allah’ın sizi cezalandırmasıdır” dediğini belirtmektedir (Zemahşeri, 1997: c, 3, 371). Kadı Beydavi ise, onların, “başımıza gelen tüm bu durumlar, sizin dininizi açıklamanızdan dolayıdır. Bu uğursuzluk sizin yüzünüzden olmuştur” dediklerini aktarmaktadır (Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 201). Acaba yaptıklarımızdan da olabilir mi diye hiç düşünmemişler, Hz. Salih ve inananları, dolayısıyla da yeni dini suçlamışlardır. Bu, suçluluk psikolojisi. Hep suçluyu dışarıda aramak şeklinde kendini gösterr.

Onların bu mahalle baskısı da inanalar üzerinde bir etki yapmamıştır. Çünkü iman kalbe bir yerleşti mi, onu hiçbir zorba sökemez ve hiçbir işkence silip atamaz. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Ateş dolu hendeğe atılıp yakılan müminler, yanma pahasına imanlarından dönmemişlerdir (Bkz. Buruc: 6-8). İleri gelenler bunda da başarısız olunca, Hz. Salih’i sıkıştırmak için mucize istemişlerdir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, aslında onlar mucizeyi inanmak için istememişlerdi. Aksine Hz. Salih istedikleri mucizeyi getiremez ve böylece yalancı duruma düşer diye istemişlerdi. Fakat Cenab-ı Hakk’ın peygamberlerini mucizeyle teyit ettiğini unutmuşlardı.

8.3.9. Hz. Salih’in Mucize Talebi ve Deve Mucizesi

Kur’an-ı Kerim’de bazı peygamberler bazı mucizelerle özdeşleşmiştir. Mesela Hz. Nuh gemiyle, Hz. İbrahim ateşle, Hz. Musa asayla, Hz. Yunus balıkla akla geldiği gibi, Hz. Salih de Kur’an’da geçen ifadeyle “Allah’ın devesi” mucizesiyle akla gelir (Bkz. Gürer, 2016: 262). Bu da peygamberlerin davet ettiği dinin gerçek olduğunu, kendilerinin de doğru sözlü olduklarının ispatı niteliğindedir. Mucizeleri inanmayanlar istemiş, Allah da peygamberini tasdik mahiyetinde vermiştir.

Semud kavmi Hz. Salih’i yalanlıyordu. Daha açık bir ifadeyle ona inanmak istemiyordu. Bu nedenle suyu yokuşa sürerek ondan, doğru sözlü ise kendilerine bir mucize getirmesini istiyorlardı. Oysa Allah, onlara gerçeği görüp iman etmeleri için bir süre tanıdı. Zaten şu ayet de süre tanıdığını açıkça belirtiyor: “Hani onlara, “Bir süreye kadar faydalanın bakalım” denmişti” (Zariyat: 43). Onların acele edip mucize istemeleri, helaklerini istemekle eş değerdedir. Semud kavmi kendilerine tanınan bu süreyi tepti. Çünkü Allah’ın, mucize geldikten sonra iman etmeyenleri cezalandıracağı kesindi. Yani onlara tanınan süre bitiyordu. Buna rağmen onlar Hz. Salih’in getirdiği mesajı kâfi görmeyip ondan mucize istediler. Hz. Salih, onların yine küfürlerinde ısrar edeceklerini düşünerek başlarına azap geleceği endişesiyle şöyle dedi:

“Ey kavmim! Niçin iyilikten önce kötülüğün acele gelmesini istiyorsunuz? Merhamet edilmeniz için Allah’tan bağışlanma dileseniz ya” (Neml: 46)!

Ayette geçen kötülük deyimi azap demektir. Yani insanın aceleci davranıp nankörlük yaparak, daha mutlu bir hayat yaşaması varken, bela ve musibetin çarçabuk gelmesini istemesi ne gariptir! Aslında Semud kavmi, azabın gelmesini elbette istemiyordu. Ancak onlar bu sözleriyle, “zaten Salih doğru söylemiyor ve bize bir azap da ulaşamayacak. Çünkü babalarımızın başına böyle bir azap gelmedi. Biz de onların dini ve yolu üzereyiz. Öyleyse bize de gelmez” diye çok rahatlardı ve kendilerince Hz. Salih ile alay ediyorlardı. Ad kavminin başına gelen felaket de çoktan unutulmuştu.

8.3.9.1. Mucize Olarak Devenin İstenme Sebebi

Semud kavmi ileri gelenlerinin, Hz. Salih'ten ilk akla gelen şeyi mucize olarak istediklerini düşünmek kanaatimizce yanlış olur. Kuvvetle muhtemeldir ki, kendi parlamentolarında veya danışma meclislerinde Hz. Salih'ten ne tür bir mucize isteyeceklerini tartışmışlardır. Nihayetinde de dişi bir devenin istenmesine karar vermişlerdir. Burada dişi devenin istenmesinin elbette Semud kavmi için önemi büyüktür. İbn İshak ve diğer siyer müelliflerine göre Semud kavminin dişi deve istemesi, onların en kıymetli malının deve olması sebebiyledir (Zebidi, 1972: c, 9, 138). Aslında deve mucizesini iyi anlamak için Arap kültüründe devenin yeri ve önemini bilmek gerekir. Palabıyık ve Dindi deve konusunda şunları söylemektedirler: “Eti, sütü, derisi, yünü, gübresi vb. faydalarının yanında deve, o dönemlerde Arap Yarımadası'nın en önemli ulaşım vasıtasıydı. Deve, sıcak ve kurak iklimin hüküm sürdüğü çöllerde uzak mesafeler arasındaki taşımacılığa en uygun yapıya sahiptir. Bu nedenle çölde yaşayan bedeviler için hayati bir öneme haizdir. Bu özelliği sebebiyle Araplarca “sefinetu's-sahra” (çöl gemisi) ve “sefinetu'l-ber” (kara gemisi) diye de adlandırılmıştır. Kaldı ki, Mısır, Babil, Asur ve Pers kaynaklarında, Araplar atlı değil, “develi süvariler” olarak geçmektedir. Çöl hayatı yaşayan bedeviler için deve, en büyük servet, en kullanışlı binit, aynı zamanda şeref ve izzetti. Bedevinin en yakın arkadaşı ve dostu, sanki onu besleyip büyüten ebeveyniydi. Ekonomik yeri ve değeri çok büyüktü. Deve aynı zamanda onların edebi zevkiydi. Bunun ispatı, bugün bile deveden vazgeçememeleri ve kendilerini “ehlu'l-beir” develi millet olarak anmaktan hoşlanmalarındır. Arap dilinde deveyle ilgili bin kelime var. Von Hammer ise 5744 kelime saydığını söylemektedir” (Geniş bilgi için bkz. Palabıyık ve Dindi, 2015: 164).

Arap için önemi tartışılmayan devenin, hele dişi devenin istenmesi pek de yadırganacak durum değildir. Çünkü deve, hayatlarındaki en önemli ve en gözde hayvandı. Hz. Salih'in bu mucizeyi getiremeyeceğine inanıyorlardı. Zayıf bir ihtimal de olsa, eğer getirirse de ondan istifade edeceklerini düşünmüş olmalılar. Bu nedenle de mucize olarak devenin getirilmesini istemeye karar vermiş olmalılar diyoruz.

8.3.9.2. Semud'un Mucize Deveyle İmtihanı

Azgınlıklarına devam ederek istedikleri mucizeyi Hz. Salih getiremez diye düşünürken, gözden kaçırdıkları bir şey vardı. O da mucizenin kendileri için bir imtihan olacağını ve mucizeyi gördükten sonra iman etmedikleri takdirde bir azapla karşılaşp helak olacaklarını hiç düşünmemişlerdi ve nitekim kuyu suyunun bir gün onlara, bir gün de deveye ait olduğu bildirilerek imtihanları başlamış oldu. Kur'an'da bu durum şöyle ifade edilmektedir:

“(Salih'e şöyle demiştik:) “Şüphesiz biz, onlara bir imtihan olmak üzere, o dişi deveyi göndereceğiz. Şimdi onları gözetle ve sabret. Onlara, suyun (deve ile) kendileri arasında (nöbetleşe) paylaştırıldığını, bildir. Her su nöbetinde sahibi hazır bulunsun” (Kamer: 27-28).

Yazır, dişi devenin imtihan oluşunu şöyle yorumluyor:

1-Mucize bir imtihandır. Allah mucizeyle peygamberinin doğru sözlü olduğunu belirtmiş oluyor. Bu nedenle mucizeyi gördükten sonra inanmayanları cezalandırmıştır. Peygamberi tasdik ettiği için mucize bir imtihan olmuş oluyor ve bu imtihan neticesinde inananlarla inanmayanların ayrılması keskinleşiyor.

2-Devenin kayadan çıkması bir mucize, aralarında dolaşması, otlaması, suyun taksimi de bir imtihandır. Bu nedenle “onları gözet, nasıl bir sıkıntı ve azaba düşeceklerini göreceksin. Sana yapılan eza ve cefaya sabret ve sabırlı ol. Başlarına azabın acele gelmesini isteme” diye emredilmiştir. Ayrıca suyun aralarında taksim edilmesi bir külfet ve onun sütünden içmeleri bir nimetti” (Yazır, 1971: 4646-4647).

Razi ise, devenin bir imtihan oluşunu şu şekilde belirtmektedir:

- a. Mucize gelince, eğer iman etmezlerse onu azap takip eder.
- b. Bir gün su sırası onundur. Çünkü Allah ayette, onun çıkışı değil, gönderilişi imtihandır demektir. Daha önce su tamamen kendilerine aitken, şimdi ise, bir günü deveye ayırmakla imtihan edildiklerini,
- c. Semud su içmediği gün, devenin sütüyle yetinmekle imtihan edildiklerini” söylemektedir (Razi, 1995: c, 29, 310).

İbn Aşur ise, “Semud kavmi Hz. Salih’ten, bizi korkuttuğun azabı acele getir derlerdi. İşte onların aceleyle istedikleri azaba sebep bu deve olmuştur. Deve onların imtihanıydı” demektir (İbn Aşur, 1984: c, 27, 199). Çünkü o deveye dokunmadıkları, ona zarar vermedikleri, onu kesmedikleri sürece bir azaba uğramadan yaşayacakları belirtilmiştir.

8.3.9.3. Devenin Ortaya Çıkışı

Semud kavmi Hz. Salih’ten mucize isteyerek ona karşı kazanacaklarını sanarak şöyle dediler: “Sen ancak büyülenmişlersensin. Sen de ancak bizim gibi bir beşersin. Eğer doğru söyleyenlerden isen haydi bize bir mucize getir” (Şuara: 153-154). Semud kavminin mucize istemesine karşı Hz. Salih, işte Allah’ın devesi diyor ve ona dokunmamaları, aksi takdirde çok elim bir azabın kendilerini yakalayacağına dair şöyle bir uyarıda da bulunuyor:

“Gerçekten size Rabbinizden (benim peygamber olduğumu gösterecek) açık bir delil geldi. İşte size bir mucize olarak Allah’ın şu devesi. Bırakın onu da Allah’ın mülkünde yesin, içsin. Sakın ona bir kötülük etmeyin. Yoksa sizi elem dolu bir azap yakalar” (A’raf: 73).

R. Rıza, ayette geçen “Rabbinizden açık bir delil geldi” ifadesinde şöyle bir inceliğin oluşuna dikkat çekmektedir. “O da Hz. Salih’in, bu ayet (mucize) “kendi indimden değil, benim çalışmam ve kazanmamla değil, Allah’tan geldiğini” belirtmesidir. Bu da mucizelerin Allah’tan olduğunu peygamberler belirtirken, bazı cahillerin kerameti salih kişilerin elinde olduğunu sanmaları -ki, bunlar peygamberlerden sonra gelir-, hele dünyada tasarrufa sahip olduklarını sanıp kutup demeleri çok gariptir. Oysa peygamberlerde mucize, onları tasdik demektir. Diğer insanlar ise çaba, akıl ve güçleriyle büyük başarılar elde edebilir” demektir (Rıza, 1990: c, 8, 446). Zaten İslam da, bizim ilim ve teknolojiye ilerlememizi istiyor. Bizden istenen bir kişinin uçması değil, yüzlerce kişiyi uçurmaktır. Yani uçak gibi daha gelişmiş vasıtaları icat etmektir. Çünkü Allah’ın akıl ve idrak verdiği tek varlık insandır. İnsandan beklenen de Allah’ın kâinata koyduğu ilmi bulmak ve insanlığın istifadesine sunmaktır.

Önceki ayette çok acıklı bir azabın yakalayacağı belirtilirken, şu ayette ise, azabın yakın olacağı ikazı vardır. “Ey kavmim! İşte size mucize olarak Allah’ın dişi bir devesi. Bırakın onu, Allah’ın arzında yayılıp otlasın. Ona kötülük dokundurmayın, yoksa sizi yakın bir azap yakalar” (Hud: 64).

Yukarıdaki iki ayette de Allah’ın devesi anlamına gelen “Naketullah” denilmesini, bütün tefsirciler buradaki isim tamlamasının bir şereflendirme için olduğunu, yani devenin kıymetini yükseltmek ve ona saygı duymalarını sağlamak amacıyla böyle denildiğini belirtmişlerdir. Örnek olarak da nasıl ki, Kâbe’ye, Allah’ın evi anlamında “Beytullah” denilmiş ve bundan kastın da Kâbe’nin kadir ve kıymetini yüceltmek ise, yine camilere de saygı için nasıl Allah’ın evi denilmişse, buradaki deyim de aynıdır demişlerdir. Kaldı ki, geçen iki ayette yer için de “erdullah” yani Allah’ın arzı (yeri) ifadesinin kullanıldığını belirtmişlerdir (Maturidi, 2005: c, 4, 479; Bağavi, 1420: c, 2, 206; İbn Atiyye, 1422: c, 2, 421; Neccar, t.y: 99). Kurtubi ise, teşrifi izafet (şereflendirme isim tamlaması) olduğunu belirttikten sonra, “mahlûkun (yaratılanın) Halık’ına izafeti olup aynı zamanda tahsis içindir” demektir (Kurtubi, 1964: c, 7, 238). Yani yaratılanı Yaratana ait kılma anlamındadır. R. Rıza da teşrif için olduğunu, ayrıca bu devenin, diğerlerinin yaratılışı dışında bir şekilde yaratıldığını ve özelliklerinin de diğerlerinden farklı

olduğunu belirterek, ayette belirtilen açık delilin mucize olduğunu söylemektedir (Rıza, 1990: c, 8, 447; bkz. Neccar, t.y: 99).

Salih (as) mucize deveye karışmamaları, ona zarar vermemeleri hususunda sık sık uyarılarda bulunmuştur. Çünkü bu deveye zarar verdikleri takdirde helak olacaklarını biliyordu. Kavmine olan şefkat ve merhametinden dolayı onları defalarca uyarmıştır ama uyarı kâr etmemiştir. Hz. Salih kavmini bu hususta tekrar uyarak şöyle diyor:

“İşte bir dişi deve! Onun (belli bir gün) su içme hakkı var, sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır. Sakın ona bir kötülük dokundurmayın. Yoksa büyük bir günün azabı sizi yakalar” (Şuara: 155-156).

Ayetlerde açıkça geçtiği üzere “işte size Allah’ın devesi” denilmektedir. Bu ifadeden, istedikleri nitelikteki devenin karşılarında hazır olduğunu anlıyoruz. Fakat onun nasıl meydana geldiğine dair bir bilgi verilmediği gibi, sahih hadislerde de bu devenin ortaya çıkışına dair bir bilgi yoktur. Mevdudi ve M. Esed, Kur’an’da bu devenin nasıl meydana geldiği ve fiziksel yapısı hakkında bir bilgi olmaması ve sahih hadislerde de bu hususta bir bilgi bulunmaması nedeniyle müfessirlerin devenin ortaya çıkışı hakkındaki rivayetlerine inanma zorunluluğu yoktur. Kabul eden olabildiği gibi, kabul etmeyen de olabilir. Ancak ayetlerde nasıl yaratıldığından bahsedilmemesi, onun kesin bir mucize olduğu gerçeğini değiştirmez demektirler (Mevdudi, 1986: c,2, 52; Esed, 1999: 286/57). Neccar ise, “Semud kavminin talebi üzerine Hz. Salih’in duasıyla kayadan deve ve arkasından yavrusunun çıkması, su sırasında kuyunun tüm suyunu içmesi ve onun sütünden istendiği kadar alınması hususları kesin delillerle sabit olmadığından, bu açıklamalar Kur’an’da olan bilgilere yapılan ziyadelerdir” dermektedir (Neccar, t.y: 98).

Biz de yukarıdaki görüşlere aynen katılıyoruz. Tefsir ve İslam tarihi kaynaklarında devenin oluşumuyla ilgili anlatılanları, elimizde kesin bir bilgi ve belge olmaması sebebiyle ne doğruluyor ve ne de yalanlıyoruz. Bu nedenle gelen bu rivayetleri aktarmayla yetiniyoruz. Bu husustaki rivayetler hemen hemen hepsi de aynı hususları dile getirmektedir ama biz, daha derli toplu olduğu için İslam tarihçisi İbnu’l-Esir’in rivayetini aktarmayı uygun gördük.

“Hz. Salih kavmini imana davete ve azaptan sakınmaya devam edince, onlar da “Salih! Bayramımıza beraber çıkalım. Sen Allah’ına yalvar, biz de tanrılarımıza. Eğer senin duan kabul olursa biz sana uyarız, yok bizim dualarımız kabul olursa sen bize uyarsın dediler. Hz. Salih kabul etti. Onlar putlarına yalvararak Hz. Salih’in duasının kabul olmamasını istediler. Sonra kavmin reisi Cenda’ b. Amr Hz. Salih’e, şu tek parça kayadan 10 aylık dişi deve çıkar seni tasdik edelim dedi. Hz. Salih de bu mucizeyi getirdiğinde iman edeceklerine dair onlardan kesin bir söz aldı. Sonra kayanın yanına gitti, namaz kıldı ve Allah’a dua etti. Onların gözleri önünde kayadan, bir hamilenin iniltisi gibi bir ses geldi ve sonra kaya yarılarak istedikleri gibi bir dişi deve ortaya çıktı. Cenda’ ve kavminden bir grup insan verdikleri söze uyarak iman ettiler. Fakat diğerleri iman etmediler.

Hz. Salih ayette de belirtildiği gibi bu deveye dokunmamalarını, ona eziyet etmemelerini, onun su nöbetine dokunmamalarını, onu kesmemelerini, aksi takdirde helak olacaklarını söyledi” (İbnu’l-Esir, 1987: c, 1, 68; ayrıca bkz. Taberi, 1995: c, 8, 158; Makdisi, t.y: c, 3, 38; Semerkandi, t.y: c, 1, 528; Zemahşeri, 1997: c, 2, 120; Razi, 1995: c, 18, 369; İbnu’l-Verdi, 1996: c, 1, 13; İbn Kesir, t.y: c, 2, 228; Ebussuud, t.y: c, 3, 241).

8.3.9.4. Deve Hangi Yönüyle Mucizeydi

Kur’an-ı Kerim’de devenin Semud kavmi için bir mucize olduğu belirtilmiştir (Bkz. Araf: 73; Hud: 64). Fakat hangi husus veya hususları sebebiyle mucize olduğu belirtilmemiştir. Bu nedenle müfessirler onun mucizevi yönü veya yönleri hakkında değişik görüşler ileri sürmüşlerdir.

Maturidi, “bu devede bulunan özelliklerin diğer develerde bulunmadığı kesin ama bu özelliklerini bilmiyoruz. Mesela iri kemikli, kocaman bir bedene sahip olması mı, yoksa bazılarının dediği gibi onun kayadan çıkması mı, yoksa bir gün suyun ona ait olması mı, halka yetecek kadar süt vermesi

mi, bilmiyoruz. Bildiğimiz tek şey, onda olan özelliklerin diğer develerde olmayışdır” demektedir (Maturidi, 2005: c, 6, 151). Zaten diğer develer gibi olsaydı, mucize olmaz, sıradan bir deve olup çıkardı ki, mucize isteyenlerin üzerinde bir etkisi olmazdı. İbn Kesir de “yaratılış itibarıyla korkunç görünüşlü, parlak tüylüydü. Diğer develerinin yanına gitse, ondan ürküp kaçarlardı. Bir gün su içer, onlara süt verir ve kapları sütle doldururdu” demektedir (İbn Kesir, t.y: c, 2, 228). Razi ise, onun mucize oluşu hakkındaki görüşleri şöyle sıralar:

- a. Allah onu bir kayanın içinde (boşluğunda) yarattı. Sonra kayayı yardı ve çıkardı.
- b. Allah onu erkeği ve anası olmadan, dışı yarattı.
- c. Allah onu bir defada tam ve büyük olarak yarattı. Onun doğum ve büyüme dönemi olmadı.
- d. Suyun bir gününün ona ait olması ve ondan alınan sütün halkın çoğuna yetmesidir”,

dedikten sonra, “tüm bunlar kuvvetli mucizelerdir ama Kur’an’da geçmez. Sadece bu devenin mucize olduğu belirtilmiş ama hangi yönden olduğu belirtilmemiştir” diyerek (Razi, 1995: c, 18, 369) Maturidi ile aynı görüşleri paylaşmıştır. Neccar ise; bu görüşlerden birinin veya hepsinin de mümkün olduğunu reddetmemekle birlikte, kendi görüşünün, Semud kavminin deveye kötülük yapmadıkça, başlarına bir azabın gelmeyeceğine dair bir mucize olduğunu söylemektedir. Bu fikre de hakkında kesin nas (yani ayet ve sahih hadis) olmaması sebebiyle vardığını belirtmektedir (Neccar, t.y: 95).

Biz ise, ayette devenin mucize olduğu belirtilmiş ama hangi yönden olduğu açıklanmadığı için müfessirlerin görüşünü tasdik edecek veya hayır böyle değil demek için elimizde bir ayet, sahih bir hadis veya bir belge olmadığı için bu hususta sükût ediyoruz. Çünkü rivayet edildiği gibi olmuş olabileceği gibi, olmamış da olabilir. Ancak biz, bu devenin, tam ve olgun bir deve olarak yaratılması başta olmak üzere diğer develerde olmayan tüm özellikleriyle birlikte bir mucize olduğu kanaatindeyiz. Aksi takdirde mucizeden beklenen, yani insanları aciz kılan özelliği olmamış olurdu.

8.3.9.5. Devenin Dokunulmazlığı

Daha önce de belirttiğimiz gibi, deve mucizesi Semud kavminin bir imtihanıydı. Ona dokunmadıkları müddetçe başlarına bir azap gelmeyeceği garantisi verilmişti. Fakat her imtihanda olduğu gibi bazı sıkıntıların da olacağı muhakkaktır. Bu nedenle Hz. Salih, kavmini, deveye karşı saygılı olmalarını, aksi takdirde başlarına azap geleceğine dair onları şöyle uyarmıştır:

“İşte size bir mucize olarak Allah’ın şu devesi. Bırakın onu da Allah’ın arzında (mülkünde)otlasın, içsin. Sakın ona bir kötülük etmeyin. Yoksa sizi elem dolu bir azap yakalar” (A’raf: 73; bkz. Hud: 64; Şuara: 155-156, Kamer: 28; Şems: 13).

Hz. Salih onları, devenin serbestçe otlamasına ve kendisine tayin edilen günde su içmesine engel olmamaları için uyarıyordu. Çünkü bu deveyi kendileri istedi, eğer ona kötülük yapar, eza ve cefa çektirir veya öldürürlerse, çok yakın ve şiddetli bir azabın kendilerini kesinlikle yakalayacaklarını biliyordu. Başlarına gelecek bu acı azaptan korktuğu için kavmini her zaman ve her yerde uyarıyordu.

Ayette geçen “te’kul fi erdillah” (Allah’ın arzında otlasın) deyiminden anlaşılan şudur: Deve herhangi bir kişiye değil, Allah’a aittir. Yer ve yerde bitenler de size değil, Allah’a aittir. Bu nedenle onun serbestçe otlamasına karışmayın şeklinde açıklanmıştır (Razi, 1995: c, 14, 306). Burada sanki deve beytülmaldir ve yer de Allah’a ait olduğu için bir bakıma hem deve ve hem de yer bir vakıftır. Sakın vakıf malına dokunmayın. Kaldı ki deveden sadece Hz. Salih değil, tüm kavim yararlanıyordu. Bu faydasına rağmen kimse onun geçiminden de sorumlu değildi. Onların ekin veya bahçelerinde değil, dağda, meralarda otlardı, Nöbetinde de gelir suyunu içerdi. Üstelik

sütünden de faydalanıyorlardı. Hal böyle olunca ona karışmak elbette belayı getirirdi ve de getirdi.

Yine ayette “sakın ona bir kötülük etmeyin” ifadesindeki kötülük kelimesini müfessirlerimiz; Bazıları kötülüğün en abartılı noktası olan kesmek anlamına geldiğini (Kurtubi, 1964: c, 9, 60; Alusi, 1415: c, 12, 92), bazıları da kesme dâhil her türlü eza ve cefayı içeren bir anlam taşıdığını söylemişlerdir (Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 431; Ebussuud, t.y: c, 3, 242).

Tüm bu uyarılarda, Semud kavminin Allah’a saygı gösterip olağanüstü bir şekilde yaratılan bu deveye dokunmamaları istenmiştir. Fakat azgınlıkta sınır tanımayan Semud, bu uyarıların hepsine kulak tıkadı. Sonuçta bu uyarıya uymamanın bedelini, başlarına gelen korkunç bir azapla ödeyip yok oldular.

8.3.9.6. Devenin Kesilme Sebebi

Kur’an’da, Hz. Salih’in dilinden deveye dokunulmaması hususunda birçok uyarılar yapılmış olmasına rağmen, nihayetinde Semud kavmi mucize deveyi kesmiştir. Ancak Kur’an bize niçin, ne sebeple kestiklerini açıklamamaktadır. Bu nedenle müfessirler farklı yorumlarda bulunmuşlardır.

Bazıları, aşağıda mealini verdiğimiz iki ayette geçen ifadeye dayanarak, suyun bir gün deveye, diğer gün ise kendilerine ait olması, yani su sıkıntısı ile hayvanlarının ondan ürküp kaçmasını sebep olarak göstermişlerdir. Semud’un, sütü ne yapalım bizim için su daha önemlidir deyip kesmiş olduklarını ileri sürmüşlerdir (İbn Atiyye, 1422: c, 2, 421).

“Onun (belli bir gün) su içme hakkı var, sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır” (Şuara: 155).

“Onlara, suyun (deve ile) kendileri arasında (nöbetleşe) paylaştırıldığını, bildir. Her su nöbetinde sahibi hazır bulunsun” (Kamer: 28).

Tarihçi Makdisi ise, “Semud kavmi bu mucizeyi kabul etmedi ve etmemekte de direndi. Bu nedenle deveyi kestiler” demektedir (Makdisi, t.y: c, 3, 42). Razi, “Semudlular, düşman gördükleri Hz. Salih’in, gözleri önünde gezen bu mucizesine, bu deliline tahammül edemiyorlardı. Her düşman gibi onun yok olmasını talep ettiklerini” söylemektedir. Bu görüşüne ek olarak, “su ile ilgili sıkıntıları, onun etini ve yağın isteme ihtimali de deveyi kesmeye sevk etmiş olabilir” demektedir (Razi, 1995: c, 18, 369). Bazıları da yukarda sayılan sebeplerin yanında, Semud’un ileri gelenleri, halkı sömüren bu sınıf, gerçekleşen mucizeyi gördüler. Bu mucizesinin gözler önünde gezmesi sebebiyle inananların sayısının artmasından korktular. Çünkü bu durumun, sömürü düzenlerini, kurdukları saltanat ve devletlerini yok eder düşüncesiyle deveyi kesmeyi planladılar demektedirler (Mevdudi, 1985: c, 1, 427; Tabbara, t.y: 108-109).

Biz de devenin kesilmesinde, su sıkıntısı, normal develere göre kocaman olması sebebiyle hayvanlarının ondan ürkmemesinin etkili olduğunu söyleyen görüşü göz ardı etmiyoruz. Fakat bizce de doğruya daha yakın olan görüş, Razi’nin görüşüyle de paralellik arz eden son görüştür. Çünkü Semud’un ileri gelenleri mucizenin gerçekleşeceğine hiç ihtimal vermiyorlardı. Hatta gerçekleşmeyeceğinden eminlerdi. Böylece Hz. Salih’in peygamber değil, bir yalancı olduğunu tespit etmiş olacaktı. Fakat dedikleri olmadı ve mucize gerçekleşti. Mucizenin gerçekleşmesi Hz. Salih’in peygamberliğini tasdikdir. Öyle bir tasdik ki, gözlerinin önünde gerçekleşti ve hala da gözlerinin önünde gezerek ben buradayım diyordu. Bunu inkâr etmeleri de mümkün değildi. Böylece bu mucizenin, büyüklük taslayan sınıfı etkilemese bile, halk tabakasını etkilemesi kaçınılmazdı. İşte onların esas korktuğu da buydu. Buna tahammül edemiyorlardı. Çünkü su sıkıntısı varsa, bu bir şekilde çözülebilirdi. Belki başka bir su kaynağını kanallarla getirebilirlerdi. Nitekim Hicr harabelerinde su kanalı kalıntısına rastlanmıştır. Ayrıca İ. S. Sırma’nın da işaret ettiği gibi, tarihin her döneminde yönetim grubu, aristokrat ve egemen sınıf, toplumun, devletin bütün kurumlarının, makam ve mevkilerin, tüm imtiyazların, hatta dini inançların kendi tasarruflarında olmasını ister. Bunları kendisinden başkasına yakıştırmaz. Bu nedenle de Semud’un ileri gelenleri ve çıkarıcı sınıfı da peygamberliğin kendilerinden birine değil de Hz.

Salih'e verilmesine tahammül edemediler ve hırçınlaştılar (Sırma, 2014: c, 1, 211). Hele devenin gözler önünde dolaşmasını, Hz. Salih'in kendilerine bir meydan okuma olarak gördüler. Buna müsaade etmenin mağlubiyeti kabul anlamına geldiğini düşünerek deveyi hunharca katlettiler ki, böylece hem mağlup olmadıklarını ispat etmiş ve hem de mucizeye bakıp Müslüman olacak halkın önünü kesmiş olsunlar.

8.3.9.7. Deveyi Kim Kesti

Deveyi, birkaç kafadarın aralarında konuşması neticesinde aldıkları bir karar sonucu kestikleri sanılmasın. Çünkü Hz. Salih'in kesin uyarı ve korkutmaları karşılığında birkaç adamın bu işe cesaret etmesi düşünülemez. Yani bu iş ciddiydi ve sonuçta nasıl bir belayla karşılaşacaklarını da bilmiyorlardı. Ayrıca toplanıp işi enine boyunu tartışmadan bir anlık kararla da kesmeleri mümkün değildir. Peki, bu iş nasıl oldu?

Daha önce de belirttiğimiz gibi Semud'un ileri gelenleri deveden fevkalade rahatsızdı. Onun yaşamasına tahammül edemiyorlardı. Bu nedenle ona ne yapacaklarına dair aralarında yaptıkları uzun tartışmalardan sonra deveyi kesmeye karar vermiş olmalı. İşin doğası da böyle olmasını gerektirir. Bu gerçeği tespit ettikten sonra deveyi kim veya kimler kesti konusuna geçebiliriz.

Tefsir ve İslam tarihi kaynaklarında bu hususla ilgili anlatılan birçok rivayet vardır. Ancak birbirlerine çok yakındırlar. Rivayete göre Semud halkı Hz. Salih'e gelerek, "bu deveyi keseceğimizi söylemiştin ama gördüğün gibi kesmedik" demişlerdir. Hz. Salih de bu deveyi kesecek çocuk hala doğmadı demiştir. Onlar da onun eşkâlini ver ki, biz de o çocuk doğunca öldürebilelim ki, o deve kesilmesin ve başımıza da azap gelmesin demişler. Hz. Salih de onlara, o çocuğun kızıl, sarışın, gök gözlü biri olduğunu söylemiştir. Onlar da her hamile kadını takibe almışlar. Doğan oğlan çocuklarını öldürmüşler. İki azizin çocuklarının evliğinden doğan bir erkek çocuğun bu özelliklere uygun olduğunu görmüşler. Onu da öldürmek istemişler. Fakat iki aziz buna mâni olmuş. Bu çocuk büyümüş. Adı da Kudar b. Salif imiş. Kur'an'da geçen dokuz elebaşından, dokuz çeteden biridir ve deveyi esas kesen de budur demişlerdir (Bkz. Taberi, t.y: c, 1, 138; İbn Atiyye, 1422: c, 2, 421; İbnü'l-Esir, 1987: c, 1, 69; İbn Kesir, t.y: c, 2, 228). Ancak bu rivayet kendi içinde çelişkilidir. Rivayete göre Hz. Salih onlara o çocuğun şemailini söylemişti. Buna rağmen onların doğan tüm erkek çocukları öldürmesinin bir anlamı olmaz. İşte rivayetteki esas çelişki de budur. Şimdi deveyi kesen çeteden bahseden ayete bakalım: "Şehirde dokuz kişilik bir çete vardı. Bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar ve ıslaha çalışmıyorlardı" Neml: 48).

Ayette geçen "raht" kelimesi 3'ten veya 7'den 10'a kadar olan sayıyı içerir (Zemahşeri, 1997: c, 3, 372; Kadı Beydavi, 1418: c, 2, 201). Ayette "tis'atu rahtin" (dokuz çete) olarak geçiyorsa da müfessirler bunu 9 kişilik bir çete olarak yorumlamışlardır (Yazır, 1971: 3685). Kurtubi, bozgunculuk yapan bu dokuz kişilik çetenin, Semud'un eşrafının oğulları mı, yoksa bizzat eşrafın kendisi mi olduğu hususunda tefsircilerin ihtilaf ettiklerin söyleyerek o dokuz kişinin adını saymıştır (Kurtubi, 1964: c, 3, 216). İbn Kesir ise, bunların Semud kavminin başkanları olduğunu ve İbn Abbas'a dayandığı bir rivayete göre, deveyi öldürme fikrinin de bu dokuz kişinin istişaresinden çıktığını söylemekte ve bunların isimlerini zikretmektedir. O da deveyi bizzat kesenin Kudar b. Salif olduğunu söylemektedir (İbn kesir, t.y: c, 3, 367).

Bu dokuz başkanın en şerlisi Kudar idi. Hz. Salih'in belirttiği iddia edilen bütün özellikleri taşıdığı söylenmektedir. Nitekim ayette de bu kesme işini yapması için arkadaşları tarafından en azgın olanı çağırdıkları belirtilmektedir.

"Derken, (kavmin en azgını olan) arkadaşlarını çağırdılar. O da işe koyuldu ve deveyi kesti" (Kamer: 29).

Arap filoloğu Ezheri, ayette geçen "akar" kelimesinin asıl anlamının devenin ayağını kesmek olduğunu, sonradan bu kelimenin "nahr" yani deve kesme anlamında kullanıldığını söylemiştir. Çünkü deveyi kesen önce ayağını keser, sonra boğazlar diye de açıklamıştır (Bağavi, 1420: c, 2, 207). Önce ayağını kesmesinin sebebi, büyük olan hayvanlar kaçmasın ve bulunduğu

yerde boğazlansın diyerdir. Yazır, “akar” kelimesinin bir hayvanı ayağından biçerek devirip yıkmaktır” derken (Yazır, 1971: 4648). M. Esed, “bu kelime, önceleri kaçmasın diye hayvanın bacaklarını kırmak, diz eklemlerini kesmek, koparmak anlamında idi ve İslam öncesi Araplarda bu adet çok yaygın olduğu için bu kelime, zamanla hunharca boğazlamanın eş anlamlısı olarak gelmiştir” demektedir (Esed, 1999: 286/61).

Bu açıklamalardan sonra, öteden beri gelen adetlerine uydukları anlaşılabilir, bu deveye olan kinlerinden dolayı, eziyet etmek için bir değil, birkaç bacağını, belki de dördünü kesmiş olma ihtimalini de unutmamak gerekir. Çünkü kesen en azgın, en bedbaht ve merhametsiz, deveye olan kin ise deveden çok büyüktü. Nitekim başka bir ayette, deveyi kesen bu adamın, dokuzlu çetenin, daha doğrusu Semud kavminin en bedbahtı olduğu belirtilmiştir.

“Hani onların en bedbaht olanı (fesat çıkarmak için) ileri atılmıştı” (Şems: 12).

Hz. Peygamber (sas)’ın bir hutbesinde, bu deveyi yere yıkıp öldüren kişinin, bu ayette de belirtildiği gibi, Semud’un ulusu, en güçlü ve kuvvetlisi, kavmi ve kabilesi içinde tarafı çok olan birisi olduğunu zikrettiği rivayet edilmiştir (Zebidi, 1972: c, 11, 218).

Hz. Salih’in onları defalarca uyarmasına ve onlara; “Allah’ın devesini ve onun su içme hakkını koruyun” (Şems: 13) demesine rağmen, onlar azgınlık ve inkârcılıkları sebebiyle deveyi kestiler. Bu husus ayetlerde şöyle belirtiliyor:

“Nihayet deveyi kestiler, Rablerinin emrine karşı geldiler ve “Ey Salih! Sen eğer (dediğin gibi) peygamberlerden isen, haydi bizi tehdit ettiğin azabı getir” dediler” (A’raf: 77).

Semud kavmi, Allah’a karşı gelmede artık sınır tanımaz olup deveyi kesti. Bu yetmezmiş gibi bir de kalkıp haydi doğru sözlü peygamber isen bizi korkuttuğun azabı getir diye Allah ve peygamberine meydan okudular. Fakat Allah ve peygamberine meydan okuyanların kazanma şansının sıfır olduğunu unuttular. Çünkü Nuh kavmi ile Ad kavmi de meydan okumuştular. Sonuç, birisi korkunç bir tufanla, diğeri de çok soğuk ve şiddetli bir kasırgayla helak oldu. Şimdi sıra Semud kavmine gelmişti ama hala şuursuzca azabı getir diye ısrar ediyordu. Oysa deve onların imtihanıydı ve devenin kesilmesiyle azabın geleceği de kesindi. Buna rağmen böyle bir tavır sergilemeleri, bin sene de süre verilse artık iflah ve ıslah olmayacaklarının en bariz deliliydi. Nitekim ayette;

“Derken onu kestiler. Salih, dedi ki: “Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. (Sonra helâk olacaksınız.) İşte bu, yalanlanamayacak bir tehdittir” (Hud: 65).

Ayette artık azabın başlarına gelmesine sadece üç gün kaldığı belirtilmektedir. Semud kavmi bu tehditten çok korktu. Çünkü Hz. Salih’in yalan söylemeyeceğini, deve mucizesiyle bir bakıma test etmişlerdi. Başlarına bela geleceğinden dolayı deveyi kestiklerine pişman olduklarını ayet belirtilmektedir. “Derken onu kestiler, fakat pişman oldular” (Şuara: 157).

Hemen hemen bütün müfessirler, Semud’un bu pişmanlığının gerçek bir tövbe olmadığını, yani tövbekârın pişmanlığı olmadığını, kendilerine tanılan üç gün süreden sonra başlarına gelecek azaptan korktukları için deveyi kestiklerine pişman olduklarını veya tam tövbekâr gibi tövbe etseler bile tövbe zamanının geçmiş olduğunu, çünkü artık azabı gördüklerini söylemişlerdir (Zemahşeri, 1997: c, 3, 329; Razi, 1995: c, 4, 505). Azap görüldükten sonra iman kabul olmaz. Semud’un hali de buydu.

Rivayete göre devenin kesildiğini Hz. Salih’e bildirdiler. Bu işi kendilerinin yapmadığını, yapanların kim olduğunu söylediler. Ancak Hz. Salih kendilerine ayette de belirtildiği gibi üç gün müddet verildiğini, başka bir rivayette de korkup dağa kaçan yavruyu yakaladıkları takdirde azaptan kurtulacaklarını söylemiş ama onlar yavruyu yakalayamamışlar. Bu nedenle Hz. Salih’e azabın işaretinin ne olacağını sordular. Onun da onlara, üç gün içerisinde, birinci gün yüzünüz sararacak, ikinci gün kızaracak ve üçüncü gün siyahlaşacak. Dördüncü gün ise azap sizi yakalayacak dediği rivayet edilmektedir. Yine deveyi Çarşamba günü kestiklerini, azabın da bundan üç gün sonra, yani Pazar sabahı geldiğini de rivayet etmişlerdir (Taberi, 1995: c, 12, 40-

41; Zemahşeri, 1997: c, 2, 121; İbn Atiyye, 1422: c, 2, 422; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 70; İbn Kesir, t.y: c, 2, 229; Ebussuud, t.y: c, 3, 242).

İbn Arabî Semud kavminin yüzlerinde olan değişikliği karşılaştırmalı olarak şöyle açıklar: “Şakilerin yüzlerinin sararması, Allah Teâlâ’nın “o gün kimi yüzler parlaktır” (Abese: 38) ayetiyle işaret ettiği saîdlerin yüzündeki parlaklığa karşılık geldi. Onların yüzünün ilk gün sararması, onlardaki şakilik belirtisinin zuhuru oldu. Sonra kızarmaya karşılık olarak Allah Teâlâ, saîdler için “güleç” sözünü kullandı. Daha sonra şakilerin yüzlerinin kararmasına karşılık olarak Allah Teâlâ saîdler için “sevinçli” olduğunu söyledi. Böylece aldıkları müjde saîdlerin yüzünde sevinç etkisi yaparken, şakilerin yüzünde ise kararma etkisi yaptı” (İbn Arabî, 2018: 112). Razi, “Semud kavmi yüzlerindeki renk değişikliğini görmüş ve artık azabın geleceğine kesin kanaat getirmişlerdi. Bunu gördükleri halde nasıl iman etmediler diye bir soru akla gelirse, artık azap görüldüğü için iş bitmiştir. Artık iman kabul olmaz” demektedir (Razi, 1995: c, 18, 370).

Bilindiği üzere, Firavun askerleriyle birlikte Hz. Musa ve İsrailoğullarını cezalandırmak üzere peşlerine düşmüştü. Onlar yarılan denizden karşıya geçerlerken, Firavun da onları takip etti. Fakat açılan deniz kapanmaya başladı. Firavun boğulmak üzere iken, Musa’nın İlahına iman ettim, ben de Müslümanlardanım dedi ama imanı kabul olmadı. Çünkü artık azap görülmüş ve iman etme dönemi bitmiştir (Bkz. 90-92).

Deveyi kesme kararı ve kesenle ilgili kanaatimiz ise şöyledir: Semud kavmi dokuz kişi, belki de dokuz kabile reisi tarafından yönetiliyordu. Bunlar yeryüzünde bozgunculuk, zulüm ve haksızlık yaptıkları için, Kur’an’da dokuzlu çete olarak anılmıştır. Semud’un yönetimi, geleceği ile ilgili kararların bu kişilerce alındığını anlıyoruz. Muhtemelen deveyle ilgili halkta olan memnuniyetsizliğin çok daha fazlası bunlarda vardı. Bu nedenle deveyle ilgili ne yapacaklarına dair aralarında istişare yaptılar. Bu istişare neticesinde devenin kesilmesine karar verilmiş olmalı ki, deveyi kestiler. Kararı uygulayıp deveyi kesen ise, ayetlerde de işaret edildiği üzere bu gruptan birdir. Bu kişi, onların en zorbası, en zalim ve en gaddarı idi. Bunun adı da rivayetlerde geldiği üzere Salif’in oğlu Kudar olabileceği gibi başka bir isim de olabilir. İsmi bu veya bu olmasının bir önem arz etmediğini düşünüyoruz. Sonuçta deveyi kesmiş ve Semud’un başına gelen felaketin fitilini ateşlemiştir.

8.3.9.8. Deveyi Bir Kişi Kesti Ama “Kestiler” Denildi

Kamer Suresi 29. ayette, çağırılan en bedbaht kişi, kılıcını, artık ne ile kesecekse o aletleri alıp deveyi kestiği belirtilirken, A’raf Suresi 77, Hud Suresi 65, Şuara Suresi 157 ve Şems Suresi 14. ayetlerde ise, “deveyi kestiler” şeklinde çoğul ifadesi kullanılmaktadır. Bu durumu müfessirlerimizin çoğu şöyle açıklamıştır: Yardım edenler olmuştur ama deveyi bir kişi kesmiştir. Ancak bu kişi sadece kendi kararı olarak kesmemiş, liderlerin istişaresinden çıkan kararı uygulamıştır. Liderlerin bu kararına halk da itiraz etmeyip rıza göstermiştir. Hatta yaşlı, kadın, çocuklar bile gidip devenin kesilmesi sahnesini seyretmişlerdir. Devenin taksim edilen etini pişirmiş ve yemişlerdir. Böylece halk da devenin kesilme işine rıza gösterdiği için bu suçun ortağı sayılmışlardır. Nihayetinde bu işlem tüm toplumun onayı alınarak yapılmıştır demektedirler (Taberi, 1995: c, 30, 137; Maturidi, 2005: c, 4, 483; İbn Atiyye, 1422: c, 3, 185; Razi, 1995: c, 31, 179; Kurtubi, 1964: c, 9, 60; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 432; Ebu Hayyan, 1420: 490; Ebussuud, t.y: c, 3, 243). Mevdudi ise, “kestiler diye çoğul gelmesinin sebebinin, bütün kavmin bu azgına arka çıkıp desteklemesi sebebiyledir. Bir birey tarafından işlense bile, bir toplum tarafından tasvip gören veya o toplumun iradesini yansıtan suç toplumun suçudur. Onu işleyen kişi burada sadece bir maşadır. Kur’an da, bir birey tarafından işlenen ve ilgili toplum tarafından kabul gören bu suç bir toplum suçu saymıştır” demektedir (Mevdudi, 1986: c, 2, 55).

Kur’an bu olayla bize, “bana ne, neme lazım, bana değmeyen yılan bin yıl yaşasın” gibi düşüncelerin, toplumda ne tür kötülüklerin yayılmasına ve korkunç sonuçlara yol açacağını göstermektedir. Toplumu ilgilendiren konularda neme lazım demek, o topluma en büyük kötülüktür. Çünkü kötülükler, kötü düşünce ve ahlaksızlıklar bu yolla yayılarak toplumların yıkılışına sebep olabilir. Toplumda tasvip gören veya en azından sükûtle karşılanan bir suç

toplum suçu sayılır ve toplumun her ferdi bundan mesul olur. Bu nedenle İslam'da otokontrol sistemi olan “emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker” (iyiliği emretmek, tavsiye etmek, söylemek, kötülükten alıkoymak) Müslümanların üzerine düşen bir görevdir.

Şimdi Semud halkı bu zorba çeteye karşı ne yapabiliirdi diye bir soru hatıra gelebilir. Buna cevabımız çok nettir. Eğer elleriyle veya dilleriyle bu cinayeti engelleme gücüne sahip değillerse, o zaman kalpleriyle buğz edip bu işi tasvip etmediklerini göstermek üzere Hz. Salih'in yanında yer alarak taraflarını belirtebilirlerdi. Çünkü kurtuluşlarının tek yolu buydu. Fakat onlar zalime destek olarak onun suçuna ortak olmayı tercih ettiler. Böylece onlar da gelecek azabı hak ettiler ve helak oldular.

8.3.10. Hz. Salih'e Suikast Tertibi

Semud kavmi, deveyi kestikten sonra kendilerine tanınan üç günlük süre sebebiyle artık azabın geleceğine kanaat getirdiler. Hatta bir rivayete göre, devenin kesilmesinden sonra, Hz. Salih'in onlara, üç gün içinde yüzlerinde olacak renk değişikliği haberini de aynı şekilde gördükleri için azabın kendilerini yakalayacağını kesin anladılar. Ancak azabın nasıl ve nereden geleceğini bilmiyor ve her an yerden veya gökten bir azabın kendilerini yakalayacağı korkusunu yaşıyorlardı. Unutmayalım ki, azabı beklemek de başlı başına bir azaptır. Nitekim İbnu'l-Esir,” üçüncü günü kendilerini yere attılar. Azabın nereden geleceğini düşünerek göğe ve yere baktılar” demektedir (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 70).

Üç gün olarak tanınan süreyi duyan dokuzlu çete yine devreye girdi. Yüzlerindeki bu alametleri görünce Hz. Salih'e bir suikast planı yaptılar. Bu hususu ayet açıkça belirtmektedir.

“Aralarında Allah adına and içerek şöyle dediler: “Mutlaka onu ve ailesini geceleyin öldüreceğiz, sonra da velisine; ‘Biz onun ailesinin öldürülüşüne şahit olmadık. Biz kesinlikle doğru söyleyenleriz’, diyeceğiz” (Neml: 49).

Bu ayette, “Allah adına yemin ederek” ifadesi geçmektedir. Daha önce belirttiğimiz gibi Semud kavmi Allah'ı biliyor ve önemli işlerinde O'nun adına yemin ediyordu. Ancak tıpkı Mekke müşrikleri gibi aracı gördükleri putlara tapıyorlardı.

Rivayete göre dokuzlu çete aralarında şöyle bir plan yapmıştı. Bir yolculuğa çıkıyorlarmış gibi şehirden ayrılacaklar. Daha sonra gece basıncaya kadar şehre yakın bir mağarada saklanacaklar. Gece olup da herkes uyuduğu bir sırada, Hz. Salih'i evinde veya başka bir rivayete göre mescidinde ibadet ederken ailesiyle birlikte öldürecekler. Sonra da kendilerine, siz mi öldürdünüz diye sorulduğunda, yemin ederek, hayır, biz öldürmedik, gördüğünüz gibi biz yolculuğa çıkmıştık. O öldürüldüğünde burada yoktuk diyecekler. Böylece kimse onlardan şüphelenmeyecekti. Birçok rivayete göre Hz. Salih'in kendine ait bir mescidi vardı. Her gece gider ve orada ibadet ederdi (Zemahşeri, 1997: c, 3, 373). İşte gece bu mescitte ibadet ederken baskın vermeyi düşünmüşlerdi.

Peygamberi öldürmeyi düşünmek, azgınlık ve şımarıklığın zirvesidir. Semud kavmi de bu zirveyi yaşıyordu. Fakat onlar, Allah'ın, hazırladıkları suikast plan ve hilelerini başlarına geçireceğinden habersizlerdi. Bu durumu ayet çok veciz bir şekilde özetliyor.

“Onlar bir tuzak kurdular. Farkında değillerken Allah da bir tuzak kurdu. Bak, onların tuzaklarının sonucu nasıl oldu: Biz onları ve kavimlerini topyekûn helâk ettik” (Neml: 50-51).

Dokuzlu çete kendilerince planlarını en ince detayına kadar hazırlamışlardı. Ancak ayette de belirtildiği gibi bu emellerini gerçekleştirilmeden helak olmuşlardı. Rivayete göre onlar mağarada iken üzerlerine yığılan taşların altında kalıp can vermişlerdi (Taberi, 1995: c, 8, 158; Zemahşeri, 1997: c, 2, 121; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 69; Kurtubi, 1964: c, 13, 216; İbn Kesir, t.y: c, 3, 368; Ebussuud, t.y: c, 3, 242; Yazır, 1971: 4649). Başka bir rivayette ise, suikast için Hz. Salih'in evine gelirken, yolda meleklerin attığı taşlarla-ki, taşları görmüş ama atanları görmemişlerdir-öldükleri belirtilmektedir (Zemahşeri, 1997: c, 3, 373).

Dokuzlu çete, ister bulundukları kayanın yıkıntıları altında can vermiş olsun, isterse Semud kavminin başına gelen korkunç ses ve şiddetli yer sarsıntısıyla helak olmuş olsun fark etmez. Nihayetinde kazdıkları kuyuya düşmüşlerdir. Bu dünyada rezil olmuşlardır. Fakat esas rezillikleri çok daha alçaltıcı azaba uğrayacakları ahirette olacaktır.

Allah peygamberi Hz. Salih ve inananları hem dokuzlu çetenin suikastından ve hem de gelecek azaptan kurtardı. Azaptan kurtulan Hz. Salih ve inananların nereye gittiği konusunu, “Helakten Kurtulan Hz. Salih ve İnananların Yaşadığı Yer” başlığı altında anlatacağız.

8.3.11. Semud Kavminin Helak Oluşu

Semud kavmi, Hz. Salih’i yalanlayıp iman etmemişti. Nihayet Hz. Salih’ten, doğruluğunu gösteren bir mucize istediler. Fakat mucizeyi görmelerine rağmen yine inanmadılar. Hatta mucize deveyi, Hz. Salih’in tüm uyarılarına rağmen hunharca kestiler. Mucize görüp de iman etmeyen kavimlerin sonu acıklı bir ceza olacağı kesindi. Semud kavmi de helaki hak etmişti. Şimdi helak oluşlarının sebeplerine biraz daha detaylı bakalım:

8.3.11.1. Helak Sebebi

Helak sebebini tek cümleyle söylersek, Hz. Salih’i yalanlamaları ve Allah’a şirk koşmalarıydı. Ancak ayetler onların helak sebebini daha detaylı açıklamaktadır. Bu sebepler:

1-Hz. Salih’i ve dolayısıyla tüm peygamberleri yalanlamışlardı.

“Fakat onlar, onu yalanladılar” (Şems: 14).

“Andolsun, Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı” (Hicr: 80).

2-Allah’ı inkâr edip putlara taparak Allah’ın rahmet ve merhametinden mahrum olmuşlardı.

“Biliniz ki Semûd kavmi Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Semûd kavmi Allah’ın rahmetinden uzaklaştı” (Hud: 68).

3-Allah’ın gönderdiği ilahi mesajdan yüz çevirmiş, kendilerine verilen emirlere karşı gelmiş ve son derece azarak başlarına azabın gelmesini hak etmişlerdi.

“Biz, onlara ayetlerimizi vermiştik de onlardan yüz çevirmişlerdi” (Hicr: 81).

“Derken Rablerinin emrinden uzaklaşıp azmışlardı. Bu yüzden bakınıp dururken kendilerini yıldırım çarpıvermişti” (Zariyat: 44).

4-Zulüm ve azgınlıkları sebebiyle korkunç azap onları yakalamıştı.

“Semûd kavmi, azgınlığı sebebiyle yalanladı” (Şems: 11).

“Zulmedenleri o korkunç uğultulu ses yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar” (Hud: 67).

5-Hidayet yerine körlüğü, doğru yol ve istikamet yerine de sapıklığı seçmişlerdi.

“Semûd kavmine gelince, biz onlara doğru yolu göstermiştik. Ama onlar körlüğü hidayete tercih etmişler ve yaptıklarına karşılık, alçaltıcı azap yıldırımını onları çarpmıştı” (Fussilet: 17).

Müfessirler, ayette geçen ve biz onlara doğru yolu gösterdik anlamına gelen “hedeynahum” ifadesini, biz onlara hidayet ve dalaleti gösterdik. Onlar, küfrü imana, günahı itaate tercih ettiler anlamında yorumlamışlardır (Zemahşeri, 1997: c, 4, 194; Kurtubi, 1964, c, 15, 349).

6-Onlar kıyameti, dolayısıyla ahireti de yalanlamışlardı.

“Semûd ve Âd kavimleri, yüreklerini hoplatacak olan büyük felaketi (Kıyameti) yalanladılar” (Hakka: 4).

7-Mucize olarak deveyi kendileri istemişlerdi. Bu mucizeden dolayı Allah’a şükretmeleri ve deveye kötülük yapmamaları gerekirken, onlar deveyi keserek Allah’a ve peygamberine meydan okumuşlardı. İşte bu, helakleri için bardağı taşıran son damla olmuştu.

“Fakat onlar, onu yalanladılar ve deveyi boğazladılar. Bunun üzerine Rableri, suçlarından dolayı onları helâk etti ve kendilerini yerle bir etti” (Şems: 14).

Ayetlerde de açıkça belirtildiği gibi Semud kavminin iyi işi yoktu. Azgınlıkta zirve yapmışlardı. Kendilerine gelen İlahi mesaja sırt çevirmiş ve peygamberi yalanlamışlardı. Zulüm ve haksızlık hâkimdi. Ezen ve ezilen sınıfı vardı. Allah’ı bırakıp elleriyle yaptıkları putlara tapacak kadar akıl ölçüsünü kaçırmışlardı. Peygamberi dinlemedikleri gibi, istekleri üzerine mucize olarak gelen ve imtihanları olduğu açıkça belirtilen deveyi bile hunharca öldürmüşlerdi. Yaptıkları bu kadar kötülükle yetinmeyip, Salih Peygamberi ve ailesini de öldürmek için harekete geçmişlerdi ama ona bir zarar veremediler. Aksine kendileri korkunç bir azapla helak olup yok oldular. İşte helaki hak eden Semud kavminin büyük fotoğrafı buydu.

8.3.11.2. Semud’un Helaki

Semud kavmi söz dinlemez olmuştu. Hz. Salih’in tüm uyarı ve korkutmasına rağmen, onlar mucize deveyi kestiler. Bu sebeple kendilerine, yurtlarında yaşamak üzere tanınan üç günlük süre doldu. Rivayetlere göre onlar çarşamba günü deveyi kesmişlerdi. Verilen üç günlük süre de cumartesi günü dolmuştu. Onları helak eden azap, pazar günü sabahleyin gelip kendilerini yakalamış ve inanmayanların hepsini yok etmişti.

Maturidi, “ayetlerde, Semud’un cezalandırıldığı azapla ilgili, anlam olarak birbirinin yerine kullanılan kelimeler geçmektedir. Bunlar lafız itibariyle ayrılır ama anlam olarak birdirler. Çünkü hepsi de azap anlamına geliyor” demektedir (Maturidi, 2005: c, 4, 484). Nitekim Şuara Suresi 158. ayette, “Böylece onları azap yakaladı” denilmekle, bu kelimelerin ifade ettiği ortak anlamın azap olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Şimdi o kelimelerin geçtiği ayetlere, sonra da bu kelimelerle ilgili müfessirlerin yorumlarına bakalım:

“Derken, onları o kuvvetli sarsıntı yakaladı da yurtlarında yüzüstü hareketsiz çöke kaldılar” (A’raf: 78).

“Zulmedenleri o korkunç uğultulu ses yakaladı da yurtlarında diz üstü çöke kaldılar” (Hud: 67).

“Onları da sabaha çıkarlarken o korkunç uğultulu ses yakalayiverdi” (Hicr: 83).

“Böylece onları azap yakaladı” (Şuara: 158).

“Yaptıklarına karşılık, alçaltıcı azap yıldırımı onları çarpmıştı” (Fussilet: 17).

“Derken Rablerinin emrinden uzaklaşıp azmışlardı. Bu yüzden bakınıp dururken kendilerini yıldırım çarpıvermişti” (Zariyat: 44).

“Şüphesiz biz, onların üzerine tek bir korkunç ses gönderdik de, onlar, ağıldaki hayvanların çiğneyip ufaladıkları kuru çöpler gibi oldular” (Kamer: 31).

“Semûd kavmi korkunç bir sarsıntı ile helâk edildi” (Hakka: 5).

Birinci ayette (A’raf: 78) geçen ve şiddetli sarsıntı anlamına gelen “recfe” kelimesine müfessirler şu anlamları vermişlerdir:

1-Kelimenin esas anlamı korkunç ses demektir. Bu ayette ise, onları helak eden sarsıntının, zelzelenin sesi ve insanı titreten her şeydir (Taberi, 1995: c, 8, 164; Maturidi, 2005: c, 4, 484; Bağavi, 1420: c, 2, 207; Kurtubi, 1964: c, 7, 242; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 432; Ebu Hayyan, 1420: c, 5, 75).

2-Yer sarsıntısı, deprem anlamındadır. Bu, ya rüzgâr ve yıldırım gibi semavi olaylarla olur veya yerden gelen deprem gibi sebeplerle (İbn Aşur, 1984: c, 8, 227).

M. Esed, “kelime, dehşet verici, şiddetli her bir gürültü veya sallantıyı ifade eder. Her zaman olmasa da çoğu zaman deprem için ‘recfetularz’ kullanılır” demektedir (Esed, 1999: 286/62).

Yukarda meallerini verdiğimiz Hud, Hicr ve Kamer surelerindeki ayetlerde geçen ve korkunç ses anlamına gelen “sayha” kelimesiyle ilgili ise müfessirlerin görüşleri şöyledir:

Bazı müfessirler, korkunç ses anlamına geldiğini, böylece gökten gelen ve onların kalplerini parçalayıp yok eden korkunç ses anlamında olduğunu söylemişlerdir (İbn Atiyye, 1422: c, 3, 186; Kurtubi, 1964: c, 9, 61; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 433; C. Paşa, 1966: c, 1, 19; Yazır, 1971: 3072).

Bazı müfessirler ise, bu sesin Cebrail (as)’a ait olduğuna dair rivayetleri nakletmişlerdir (Kurtubi, 1964: c, 9, 61; Ebussuud, t.y: c, 4, 223; Alusi, 1415: c, 12, 92). Bazıları da gökten gelen, yani yıldırım sesi olan şiddetli ses ve yerden gelen her ses onların kalplerini parçaladı. Bu da belki korkunç sestten sonra onu takiben oluşan hava dalgaları anlamında “recfe, yani sarsıntıdır” demişlerdir (Ebussuud, t.y: c, 4, 223). Diğerler ise, Semud’u helak eden korkunç ses patlamış ve onu da korkunç bir zelzele takip etmiş olduğu görüşündedirler (Yazır, 1971: 3072; Mevdudi, 1985: c, 1, 423).

Mealini verdiğimiz Fussilet ve Zariyat surelerinin ayetlerinde geçen yıldırım çarpması anlamına gelen “saika” kelimesini ise;

Kurtubi, bu kelimenin, helak eden, öldüren her azap anlamına geldiğini ve Kur’an’da hep azap anlamında kullanılmış olduğunu belirtir (Kurtubi, 1964: c, 17, 51). Bazıları da bu kelimenin yıldırım anlamında olduğunu belirtip şimşegin nasıl oluştuğundan bahsetmektedirler. Şimşek, pozitif ve negatif iki zıt elektrik arasında meydana gelen elektrik yükünün bir boşalmasıdır. Pozitif yüklü bulutlar yeryüzüne yaklaştığında elektriklelenme olur ve yerdeki negatif elektrikle temas edince de akım meydana gelir. Yeryüzünde herhangi bir şeye dokunduğunda, mesela insan, ağaç vs. yakar, kayaya isabet ederse parçalar, binayı yıkar. Şimşegin yıkma gücü akımın gücüne ve pozitif-negatif elektriğin kuvvetine bağlıdır (Meraği, 1946: c, 8, 202; Tabbara, t.y: 111; Neccar, t.y: 101). Tabbara, “Kur’an’ın yıldırımı, bir defa gök gürültüsü (Hud: 63), bir defa deprem (A’raf: 75), bir defa da tağiye, yani yaygın bir musibet (Hakka: 5) olarak zikretmiştir” demektedir (Tabbara, t.y: 111). Böyle değişik isimlerle zikretmesi şundandır: Yıldırım şiddetli bir ses meydana getirdiği için gök gürültüsü, sarsıntı ile beraber geldiği için zelzele, tesiri birçok mıntıkaya ulaştığı için de tağiye olarak isimlendirilmiştir. Kur’an’ın yıldırımı, onun tesiri, görüntü ve sebeplerini belirtmesi bakımından oldukça ince bir anlatım olmuştur (Tabbara, t.y: 111-112; Neccar, t.y: 101). Meraği ise, “Allah’ın Semud kavmini elektrikle yüklü dopdolu bilinen bir yıldırımla yok etmesi mümkün olduğu gibi, onlar için harikulade olarak yarattığı bir yıldırımla helaki de mümkündür. Hangisi olursa olsun, Allah ve Resulü doğru söyledi ve korkutulan azap onların başına geldi” demektedir (Meraği, 1946: c, 8, 202). Yine Meraği, “sayha”, “saika” ve “recfe” kelimelerinin yıldırımı ifade ettiğini söyleyerek, “onun inmesi kuvvetli korkunç bir sestir ve o korkuyla gönüller titrer” demektedir (Meraği, 1946: c, 8, 201). İbn Aşur, yıldırımla helak olduklarını kabul etmekle beraber muhtemeldir ki, yıldırımı zelzele takip etmiştir diye kaydetmektedir (İbn Aşur, 1984: c, 8, 227). Bazıları da Hicr bölgesinde meydana gelen bir volkanik patlamayla Semud kavminin helak olduğunu iddia etmektedirler.

A’raf Suresi 78. ayette sözü edilen ve müfessirlerin çoğunluğuna göre zelzele anlamına gelen bu depremin, Semud kavminin yerleşim yerlerini bir vakit etkisi altına almış olduğu anlaşılan bir volkanik patlamayla birlikte vuku bulmuş olması da muhtemeldir. Volkanik patlamada da gök gürlemesini andıran bir gürültü vardır. Nitekim böyle bir volkanik patlamaya, kuzey Hicaz’da, özellikle Medainu Salih yöresinde görülen geniş, esmer renkli volkanik arazinin, bugün bile şahitlik etmekte olduğunu ileri sürenler vardır (Esed, 1999: 288/62; Kırca, 2009: 501). Tarihçi C. Ali de volkanik patlama görüşünü kabul edip bu hususta daha geniş bilgi vererek şöyle demektedir:

“Aden ve Babulmende b yakınlarında volkanik taşların bulunduğu bir bölge var. Hicaz bölgesinde, Miladi 1256 yılında Medine yakınında harekete geçen volkandan sonra volkanik bir olay olmamıştır. Korkutucu sesler, ürkütücü çığlıklar, uzak mesafeden görülen yangınlar, yeraltından yukarıya doğru yükselen duman bulutları, volkanik bölgelerde ortaya çıkan ısıltı, örneğin yanan bir meşale gibi görüldüğü söylenen Kavs volkanik bölgesi, şimşeğe benzer bir ısıltının çıktığı söylenen Harratü Lubn ve benzeri şeyler cahiliye insanlarını çok korkutmuştur. Bu korku hikâye ve şiirlerinde, ateşle ilgili inançlarında açıkça görülmektedir. Mesela şair A. Numeyri:

Yay Havuzu volkanı ve yan tarafında Mafil Dağı var.

Onun (dağın) tepesinde de yanan alev gibi şey var.

Başka bir şair ise;

Lubn Havuzu volkanı her iki yanına ışık saçıyor.

Durgunluk haykırırlarla sarsılıyor.

Brau, Semud’un başına volkanların patlaması veya deprem gibi büyük bir felaketin geldiğini söylemektedir. Delil olarak da Kur’an’da geçen recfe (sarsıntı) ve sayha (haykırış) kelimelerin olduğunu ileri sürer. C. Ali, bu da kuvvetle muhtemeldir. Çünkü yurtları volkanik bölgelerden oluşmaktadır” diye kaydetmektedir (Ali, 2018: c, 1, 138-139, 295-296).

Biz de sadece yıldırım veya sadece volkanik bir patlamayla helak olduklarını ihtimal dışı tutmadan, Kur’an’da anlatılana uygun olarak, Semud kavminin, gökten gelen korkunç bir ses, yıldırım ve şiddetli bir depremle helak olduklarını düşünmekteyiz. Bu üç felaket aynı anda olabileceği gibi, peş peşe de olmuş olabilir. Sonuç olarak Semud kavmi, Salih peygambere sıkça “haydi korkuttuğun azabı getir” dedikleri korkunç azap onları yakalamış ve yurtlarında dizüstü çökmüş bir halde helak olup tarih sahnesinden silinmişlerdir. Kendilerini bu alçaltıcı azaptan ne maddi varlıkları koruyabilmiş ve ne de kayalardan yontup içinde güvende yaşayacaklarına inandıkları evleri. Kadın-erkek, büyük-küçük, bebe-çocuk ve sahip oldukları her şey helak olmuştur. Çünkü gördükleri mucizeye rağmen peygamberini yalanlayan her kavmin varacağı sonuç topluca helaktır. Sünnetullahın gereği budur ve Semud da bunu yaşamıştır.

8.3.11.3. Semud Kavmi Çiğnenmiş Otlara Döndü

Korkunç azap gelince, Neml Suresi 51. ayette de belirtildiği üzere Semud kavminden inanmayanların tümü helak oldu. Helak olurken birbirlerine bakıyorlardı ama ne kendilerine yardım edebiliyorlar ne de başkası onlara yardım edebiliyordu. Nitekim bu durumu ayet şöyle açıklamaktadır:

“Bu yüzden bakınıp dururken kendilerini yıldırım çarpıvermişti. Artık ne yerlerinden kalkmaya güçleri yetti ne de başkasından yardım görebildiler” (Zariyat: 44-45).

Yazır, ayette geçen “bakınıp dururken” ifadesinin, “Hz. Salih onlara üç gün mühlet vermiş ve onlar da artık gelecek azabın alametini görüyorlardı. Bu nedenle gelecek azabı gözetlemeye başladıkları anlamında olduğunu, çünkü azabı beklemenin azaptan daha acı olduğunu veya başlarına gelen azap nedeniyle can çekişirken birbirlerinin durumunu bakıp görüyorlardı. Fakat ne kalkmaya mecalleri vardı ne de kendilerine yardım eden biri vardı. İşte bu ifade helak olan bir kavmin aşağılık halini tablolastırıyor” demektedir (Yazır, 1971: 4540).

Semud kavmi dizüstü çökmüş ve hareket etmeden ölmüşlerdi. Sadece ölmekle kalmamışlar. Bu korkunç azap onları öyle bölüp parçalamış ki, ağılda hayvanların ayakları altında ufalan otlara çevirmişti. Nitekim ayette bu halleri şöyle resmedilir:

“Şüphesiz biz, onların üzerine tek bir korkunç ses gönderdik de, onlar, ağıldaki hayvanların çiğneyip ufaladıkları kuru çöpler gibi oldular” (Kamer: 31).

İbn Abbas, “kemikleri un ufak oldu. Diri, taze olan insanlar, sanki samanlıkta ufalan kuru otlara dönmüşlerdi” demektedir (Taberi, 1995, c, 27, 60). Mevdudi, “azap nedeniyle parçalanmış, ezilmiş ve tanınmaz hale gelmiş olan bu cesetler, ahırda hayvanların ayaklarıyla ezdiği kuru otlar gibi ezilmiş ve çiğnenmiş durumdaydı” diye kaydetmektedir (Mevdudi, 1985, c, 1, 424).

Allah, Semud’u günahları sebebiyle üzerlerini toprakla dümdüz etti. Nitekim ayette; “Bunun üzerine Rableri, suçlarından dolayı onları helâk etti ve kendilerini yerle bir etti” (Şems: 14).

Tefsirciler, ayette geçen ve helak etti anlamında tercüme edilen “demdeme” kelimesinin esas anlamının, bir şeyin üstünü tabaka gibi örtmek olduğunu söylemişlerdir (Razi, 1995: c, 31, 179; Ebu Hayyan, 1420: c, 10, 490). Maturidi ise, bu kelimeyle ilgili görüşleri iki maddede toplamaktadır:

- a. Bazıları, Allah, Semud’u, inkâr ve işledikleri günahları sebebiyle kırıp geçirdi, helak etti. Günahları ise, Allah’ın elçisini yalanlama ve deveyi kesmekti demişler.
- b. Diğerleri de azap, küçük büyük demedi, hepsinin üzerini bir tabaka gibi kapattı veya yer üzerlerini kapayıp düzeltti diye belirtmişler (Maturidi, 2005: c, 10, 546; bkz. Semerkandi, t.y: c, 3, 586; Bağavi, 1420: c, 5, 261; İbn Atiyye, 1422: c, 5, 489; Razi, 1995: c, 31, 180; Kurtubi, 1964: c, 20, 79; İbn Kesir, t.y: c, 4, 517).

Ayette geçen yerle bir etme, yerle dümdüz etme anlamına gelen “sevva” kelimesini bazı müfessirler, yerle düz etme anlamında yorumlarken, bazıları da yok etmede büyük-küçük ayrımı yapmadı ve hepsini helak etti. Büyükler, günahları sebebiyle kökleri kazılırken, çocuklar ise, ecelleriyle öldü anlamında olduğunu söylemişlerdir (Maturidi, 2005: c, 10, 547; Semerkandi, t.y: c, 3, 586; Kurtubi, 1964: c, 20, 79; Ebu Hayyan, 1420: c, 10, 490). Kısacası azap onların ne reisini, ne zenginini, ne eşrafını, ne güçlüsünü, ne zayıfını, ne erkeğini, ne kadını, ne yaşlısını, ne gencini, ne çocuğunu, ne büyüğünü bıraktı. Hepsini toprakla dümdüz etti. Sanki orada böyle bir kavim yaşamamıştı. Çünkü içlerinden sağ kalan yoktu.

8.3.11.4. Semud’a Evleri de, Kazandıkları da Fayda Vermedi

İnkârcı ve azgın Semud kavmi korkunç bir azapla yok olmuştu. Kendilerine yarar sağlayacağına inandıkları mal ve servetleri, onlardan bu korkunç sonu, bu elim azabı uzaklaştıramadı. Hele kayalardan maharetle yontukları ve içinde kendilerini güvende hissedip ebedi yaşayacaklarını sandıkları o sağlam evleri ise, onları hiç koruyamamıştı. Yani güvendikleri her şey heba olmuştu. Artık iş işten geçmişti. Onlara ne gök ağlamış ve ne de yer üzülmüştü. İşledikleri suçların bu dünyadaki karşılığını görmüşlerdi. Ahiretteki ise daha korkunç olacaktır. Ayet de onların, kazandıklarına güvenmekle hata ettiklerini belirtilmektedir:

“Kazanmakta oldukları şeyler kendilerine bir fayda vermedi” (Hicr: 84).

İbn Kesir, “ne onların kazançları olan ekinleri ne meyveleri-ki, onları sulamada sıkıntıya düşmeyeler diye deveyi kesmişlerdi-kendilerine yarar sağladı. Tüm bu sahip oldukları mallar, onları Allah’ın azabından kurtaramamıştı” demektedir (İbn Kesir, ty. c, 2, 556).

Semud kavminin evleri bomboş kalmış, sanki orada hiç kimse yaşamamıştı. Tüm insanlığın, onların bu ıssız yurduna bakıp, inkârcılığın, azgınlığın ve peygamberi yalanlamanın cezasının ne denli çetin olduğunu görerek, bundan ibret alıp ders çıkarmaları gerekir. Kur’an’ın kıssaları anlatmadaki amacı da bu değil midir? Ayetler Semud kavminin helakinden sonraki manzarayı şöyle tasvir etmektedir:

“Sanki orada hiç yaşamamışlardı” (Hud: 68).

“İşte zulümleri yüzünden harabeye dönmüş evleri! Şüphesiz bunda bilen bir kavim için bir ibret vardır” (Neml: 52).

“Ve Semûd kavmini helâk etti ve hiç kimseyi bırakmadı” (Necm: 51).

Allah Semud kavmini helak etti ve bu korkunç helakin sonuçlarından dolayı da ne korkar ne pişman olur ve ne de endişe duyar. O daima adaletle hükmeder. Nitekim ayette;

“Allah, bunun sonucundan çekinmez de” (Şems: 15)!

Ayette geçen “o korkmaz” anlamına gelen “velayahafu” ibaresini müfessirlerimiz üç şekilde izah etmişlerdir:

1-Buradaki “o” zamiri Allah’a gider. Her kral, her hükümdar yaptığı işin akıbetinden korkar ama Allah onlara verdiği azabın akıbetinden korkmaz. O yaptığından mesul değildir. Hesap sorar, kendisinden hesap sorulamaz. Bu görüş aynı zamanda İbn Abbas’ın da görüşüdür (Taberi, 1995: c, 30, 137; Maturidi, 2005: c, 10, 547; Semerkandi, t.y: c, 3, 586; Bağavi, 1420: c, 5, 261; Razi, 1995: c, 31, 180; Ebu Hayyan, 1420: c, 10, 490; İbn Kesir, t.y: c, 4, 517). Ebussuud ise, daha ince bir değerlendirmede bulunarak, “krallar yaptığı işlerin akıbetinden daima korkarlar. Fakat Allah korkmaz. O, işlerini daima hak ve adaletle yapar. Hak ve adaletle hareket eden, yaptığı işin akıbetinden korkmaz” diye kaydetmektedir (Ebussuud, t.y: c, 9, 165).

2-Bazıları da zamirin Hz. Salih’e gittiğini söylerler. Gelen bu azaptan korkmadı. Çünkü Allah onu ve inananları azaptan kurtaracağını vaat etmişti. Ayrıca o tebliğ görevini hakkıyla ifa etmiş olduğu için korkmadı demişlerdir (Maturidi, 2005: c, 10, 547; Semerkandi, t.y: c, 3, 586; Bağavi, 1420: c, 5, 261; Razi, 1995: c, 31, 180; Kurtubi, 1964: c, 20, 80; Ebu Hayyan, 1420: c, 10, 490; İbn Kesir, t.y: c, 4, 517).

3-Bir kısmı da bir önceki ayetle bu ayette takdim tehir vardır demektedir. Yani “o” zamiri deveyi kesene gider. Deveyi kesen en bedbaht kişi ve dolayısıyla onu takip eden Semud halkı, işin sonunun nereye varacağını, başlarına ne tür bir felaketin geleceğini bilmedikleri için korkmadıklarını söylemektedir (Taberi, 1995: c, 30, 138; Maturidi, 2005: c, 10, 547; Semerkandi, t.y: c, 3, 586; Bağavi, 1420: c, 5, 261; Razi, 1995: c, 31, 180; Kurtubi, 1964: c, 20, 80; Ebu Hayyan, 1420: c, 10, 490; İbn Kesir, t.y: c, 4, 517).

Her ne kadar böyle üç görüş belirtilmişse de biz birinci görüşe, yani Allah’ın yaptıklarından dolayı hiçbir kimseden korkmadığı anlamında olduğu görüşüne katılmaktayız. Zaten ayetlerin akışına bakıldığında ilk akla gelen de budur. Diğer iki görüşü bu akışa uzak görüyoruz.

8.3.12. Hz. Salih ile İnananların Kurtuluşu ve Hicret Ettikleri Yer

Salih (as) ile Semud kavminden inananların kurtulduğunu Kur’an bize haber vermektedir. Onların kurtuluşlarını zikreden ayetleri, Hz. Salih’in söz dinlemeyip helak olan kavmine üzülmelerini ve kurtulduktan sonra nereye hicret ettiklerini ayrı alt başlıklar altında ele almanın, konunun anlaşılması bakımından daha uygun olacağını değerlendirmekteyiz.

8.3.12.1. Hz. Salih ve İnancının Kurtuluşu

Hz. Salih de, her peygamber gibi tebliğ görevini ifa etmişti. Çünkü o, kavmini mütemadiyen uyardı. Başlarına gelecek felaketten kurtulmaları için sadece Allah’a ibadet etmelerini, yeryüzünde bozgunculuk yapmamalarını, fakir ve güçsüzü ezmelerini, zulümden ve azgınlıktan kaçınmalarını hep söyledi. Gece-gündüz, gizli-açık, az-çok demeden onların bulunduğu her yere gitti. Anlayacakları bir üslupla onların akıl ve gönüllerine hitabetti. Allah’ın kendilerine verdiği nimetleri hatırlattı. Tüm bu çabalarına ek olarak onların istediği mucizeyi de getirdi. Fakat onlar, Salih (as)’ın daha önce kendilerine yaptığı ikazları dinlemedikleri gibi, deveye kötülük yapmama hususundaki uyarısını da dinlemediler. Bakımından sorumlu olmadıkları ve kendileri için bir imtihan olan deveyi kestiler. Devenin kesilmesinin, başlarına gelecek azabı çabuklaştıracağını düşünmediler. Üstelik kalkıp Hz. Salih’e, “eğer peygamber isen bizi korkuttuğun azabı getir” diye Allah ve peygamberine meydan okudular. Peygamber ve ailesine suikast düzenlediler. Yani artık iflah olmaz ve azabı hak eden bir topluluk olmuşlardı. Fakat Allah ve peygamberine karşı koyanların helak olacağından habersizlerdi.

Salih Peygamber, devenin kesilmesi üzerine Allah'ın onlara tanıdığı üç gün süreden sonra, dördüncü günde artık azabın geleceğini biliyordu. Azaptan etkilenmemeleri için inananlarla birlikte kavminden ayrılıp güvenli bir bölgeye çekildi. Nitekim ayetlerde de Allah, onları bu alçaltıcı azaptan kurtardığını açıkça belirtmektedir:

“(Helâk) emrimiz geldiğinde Salih'i ve beraberindeki iman etmiş olanları tarafımızdan bir rahmetle helâkten ve o günün rezilliğinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir” (Hud: 66).

Allah, peygamberine vaat ettiği gibi kendisini ve iman etmiş olanları, rahmetiyle o günün rezil durumundan ve insanları un ufak eden korkunç azabından kurtardı. Yani inananlar da, inkârcı azgınlara da Allah'ın vadinin gerçek olduğunu bizzat gördüler. Gördüler ama bu görme inkârcılara acı ve helakten başka bir şeye yaramadı. Müminler ise, putperest, baskıcı, azgın ve bozguncu kavimden kurtulup daha verimli bir yere göç etmenin hazzını yaşadılar. Nitekim şu ayet de buna işaret etmektedir: “İnananları ve Allah'a karşı gelmekten sakınanları kurtardık” (Fussilet: 18; ayrıca bkz. Neml: 53).

Bu ayete dikkat edilirse, Allah muttaki (kendisine karşı gelmekten sakınanları) kurtardığını belirtmektedir. Çünkü onlar, gönderdiği peygambere iman etmiş, kavmin elebaşı, reis ve ileri gelenlerin baskı ve işkencelerine, mahalle baskılarına direnmiş, imanlarında zerre kadar tereddüt etmemişlerdi. Bu nedenle de Allah onları kurtaracağını vaat etmiş ve kurtararak mükâfatlandırmıştı.

8.3.12.2. Hz. Salih'in Helak Olan Kavmine Üzülmesi

Her peygamber gibi Salih Peygamber de kavmine acıyordu. Bu nedenle gece-gündüz, yaz-kış demeden, büyük-küçük, zengin-fakir, güçlü-güçsüz, kadın-erkek ayrımı yapmadan onları tevhit inancına davet etti. Bu hususta onlara birçok delil sundu ve istedikleri mucizeyi getirdi. Onlardan tek isteği, kendisine uyup sadece Allah'a ibadet etmeleri idi. Aksi takdirde çok acıklı bir azabın kendilerini yakalayacağını hep söyledi. Her daim onlara nasihate bulundu ama ona çok az kişi inandı. Çoğunluğu ise, putları, atalarının dinini terk etmeyip bozgunculuk ve azgınlıklarına devam ettiler. Kayadan ustalıkla yonttukları evlerinde kendilerine hiçbir azabın ilismeyeceğini düşündüler. Böylece kendilerinin isteği üzerine verilen mucize deveyi kestmekten ve etlerini pişirip yemekten çekinmediler. Dokunulmaması gereken deveyi kesmekle Allah ve peygamberine savaş açtılar. Çünkü onlar, Allah'ın her şeye kadir olduğunu unutan gafillerdi. Ad kavminin başına gelen azabı da çoktan unutmuş ve hak yoldan sapmışlardı. Ancak ne kayalardan yonttukları evleri, ne ekinleri ve bahçeleri, ne hayvanları ve ne de mal ve evlatları onları korkunç azaptan koruyabildi. İşte Hz. Salih, helak olan kavmine üzülmeye onlara;

“Andolsun, ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size nasihatte bulundum. Fakat siz nasihat edenleri sevmiyorsunuz” dedi” (A'raf: 79).

Müfessirlerin bazıları, Hz. Salih'in bu seslenişinin, kavminin helakinden önce, onların artık imana gelmesinden ümit kestiğinde söylediğini, yani bu ayetle Semud'un helakini bildiren önceki ayetin takdim-tehir olduğunu, çünkü ölüye konuşmanın caiz olmadığını söylemişlerdir. Bazıları da helakten sonra söylediğini iddia etmişlerdir (Semerkandi, t.y: c, 1, 529; Razi, 1995: c, 14, 309; Kurtubi, 1964: c, 7, 242). Kavmin helakinden sonra bu seslenişte bulundu diyenler de bunu değişik şekilde yorumlanmışlardır. Bu görüşleri Razi şöyle derlemiştir:

- Hz. Salih onlara olan muhabbeti sebebiyle onları uyarmıştı ama dinlemedikleri için üzülmüştü. Bu, birisinin vefat eden arkadaşına üzülmeye, “sana o kadar dedim, sana o kadar nasihat ettim, uyardım ama sen beni hiç dinlemedin ve nihayet bunlar başına geldi” deyip hayıflanması gibidir demekteler. Zemahşeri ölüyle konuşulmaz deyip bu görüşü savunmaktadır (Zemahşeri, 1997: c, 2, 124).
- Hz. Salih'in bu seslenişi, bu uyarısı dirilere yöneliktir. Semud kavminin akıbetine benzer bir azaba düşmemeleri için insanlara bir ikaz olduğunu söylemişlerdir.

- c. Ölüye de seslenileceğini savunmuşlardır. Delil olarak da Peygamberimiz (sas) Bedir Gazvesi'nde öldürülen Mekke'nin lider kadronun cesetlerinin atıldığı kuyunun başına gelerek onlara seslenmesini göstermişlerdir (Bağavi, 1420: c, 2, 207; Razi, 1995: c, 14, 309; Kurtubi, 1964: c, 7, 242; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 433; Neccar, t.y: 102).

Şimdi o hadisi mealen sunmak istiyoruz. Ebu Talha'dan gelen rivayette şöyle anlatılır: “Bedir günü (harp sonunda) Nebi (sas) Kureyş eşrafından 24 kişinin cesedinin bir araya kaldırılmasını emretti de bunlar Bedir kuyularından pis bir kuyuya atıldılar. (.....) Resulullah (sas) maktullerin atıldığı kuyunun bir tarafında durdu ve bu maktullere kendi ve babalarının adlarıyla seslenmeye başladı da:

“Ey filan ibni filan (filan oğlu filan)! Siz Allah’a ve Resulullah’a itaat etmiş olsaydınız, itaatınız sizi sevindirir miydi? (Şüphesiz sevindirirdi). Ey maktuller! Biz, Rabbimizin bize vaat ettiği yardım ve zaferi muhakkak surette gerçek bulduk. Siz de ilahlarınızın vaat ettiği (sandığınız) yardım ve zaferi gerçek buldunuz mu”, buyurdu. Ravi Talha der ki, bunun üzerine Ömer: Ya Resulallah! Kendilerinde hayat eseri bulunmayan şu cesetlere ne söylersin dedi. Bunun üzerine Resulullah (sas):

“Muhammed’in hayatı yed-i kudretinde olan Allah’a yemin ederim ki, benim söylediğim sözleri siz onlardan daha iyi işitir değilsiniz” buyurdu (Zebidi, 1972: c, 10, 152-153.). Başka bir rivayette ise, Hz. Peygamberin, “lakin onlar cevap veremezler” dediği belirtilir (Zebidi, 1972: c, 10, 152-153, 1567 nolu hadis; İbn Kesir, t.y: c, 2, 230).

Buhari bu hadisin sonunda, “Katade’nin; Allah Bedir kuyusundaki cesetlere Hz. Peygamber’in hitabını duyacak kadar hayat verir. Bu suretle azgın Kureyş müşrikleri ayıplanmış, küçültülmüş, azap edilmiş ve kaçırıldıkları fırsatlara hasret ve yaptıkları mezalime nedamet ettirilmiş olur, dediğini” eklemektedir (Zebidi, 1972: c, 10, 158/2). Bundan hareketle onlar da Hz. Salih’in bu seslenişini işitiyorlardı denilmiştir.

Biz, üçüncü görüşe, yani ölülere de seslenilir görüşüne katılıyoruz. Çünkü gerek aktardığımız hadis ve gerekse ruhların ölmemesi sebebiyle, Allah’ın peygamberine böyle bir imkân sağlaması elbette mümkündür. Nihayetinde Hz. Salih sıradan bir insan değil, bir peygamberdir. Ancak biz, Hz. Salih’in helak olan kavmine direk seslenişi, aynı zamanda hem kavminin bu söz dinlemez hali nedeniyle uğradığı azaptan dolayı hayıflandığını ve hem de hayattakilere, sonradan gelecek tüm insanlara bir uyarı olarak da söylediğini düşünmekteyiz. Böylece birinci ve ikinci görüş de bu seslenişin kapsamına girmektedir. Zaten ölüye hitap, aynı zamanda hayattakilere bir uyarı değil midir? Sözün özü, bu üç görüşten hangisini ele alırsak alalım, bu seslenişin esas amacının hayattakilere bir ikaz olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

8.3.12.3. Hz. Salih ve İnananların Hicret Ettiği Yer

Kavminin başına felaket gelen, kavmi azaba uğrayan her peygamber gibi Hz. Salih de inananlarla birlikte, azap gelmeden önce Hicr bölgesini terk etmiştir. Ancak gittiği yer hakkında, ne Kur’an-ı Kerim’de ve ne de sahih hadislerde bir bilgi vardır. Bu konuda gerçeği yansıtan bir delil, bir kanıt da yoktur. Bu nedenle nakledilen rivayetleri belirtecek ve bu rivayetler hakkında günümüz tarihçi ve araştırmacılarının değerlendirmelerine yer vereceğiz.

Rivayete göre Hicr’den ayrılan Hz. Salih ve inananların toplam sayısı 110, helak olanlar ise 1500 ev olduğu söylenmiştir (Zemahşeri, 1997: c, 2, 124). Alusi ise, kurtulanların 120 kişi, ama helak olanların ise 5000 ev olduğunu demiştir (Neccar, t.y: 102). Hz. Salih ve beraberindekilerin göç ettiği yer hakkındaki görüşleri şöyle toparlayabiliriz:

1-Hz. Salih ve beraberindekiler azap gelmeden önce ayrılıp Filistin topraklarına, Ramle’ye gittiler (Zemahşeri, 1997: c, 2, 121; Ebussuud, t.y: c, 3, 242; Yazır, 1971: 4649).

2-Önce Filistin topraklarına gittiler. Orada bir müddet kaldıktan sonra Mekke'ye hicret ettiler. Hz. Salih vefat edinceye kadar orda kaldı (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 71; İbnu'l-Verdi, 1996: c, 1, 13).

3-Hz. Salih de kavmi helak olan her peygamber gibi inananlarla beraber doğrudan Mekke'ye gittiler ve vefat edinceye kadar da orada kaldı (İbn Kesir, t.y: c, 2, 230; 1998: c, 1, 138).

Birçok müfessir, araştırmacı ve tarihçi, Hz. Salih'in Mekke'ye gittiği görüşüne karşı çıkmaktadırlar. Gerekçe olarak da o zaman Mekke'de daha Kâbe yoktu demekteler. İbn Aşur ise, Mekke'ye gidişinin sabit olmadığını ve bu görüşe karşı oluşunu şöyle belirtmektedir: “Mekke'ye gittiği ve Kâbe'nin batısında Hicr bölümünde defnedildiği tespit edilmemiştir. Böyle olduğunu da sanmıyorum. Bunu çok uzak bir ihtimal olarak görüyorum. Çünkü Kâbe'yi, Kur'an'a göre Hz. İbrahim bina etmiştir (İbn Aşur, 1984: c, 8, 227).

4-Sina Yarımadası'ndaki yaygın kanaate göre ise, Hz. Salih hicret ederek Sina'ya gelmiştir. Nitekim Musa Dağı'nın yanında “Nebi Salih” diye bir tepe vardır. Bu bölge halkı, onun burada yaşadığını ileri sürmektedir (Mevdudi, 1985: c, 1, 424).

Neccar ise, ilk üç görüşle beraber, Hz. Salih'in Hadramut'a gittiğini ve orada ikamet ettiğini, çünkü Hadramut ahalisinin kökenleri bu yöredendir veya Ahkaf ehlinde bir kabiledir iddiasında olduklarını ve kabrinin orada olduğuna inandıklarını söylemektedir. Bazılarının da, kavminin felaketinden sonra yurtlarına geri döndüklerini söylediklerini belirtmektedir. Neccar, bunları anlattıktan sonra da “bu görüşlerden bana en doğru görüneni Filistin yöresi olan Ramle'ye gittikleridir. Çünkü orası kendilerine en yakın olan verimli ülkeydi. Araplar, hayvanları için, ot ve su bulunan bölgeyi, diyar isterler” diye kaydetmektedir (Neccar, t.y: 102).

Biz ise, Mekke kesin değildir demiyoruz. Çünkü buna dair bir bilgimiz yoktur. Ancak akla ve mantığa en yakın olan ise Filistin topraklarına gittikleridir. Çünkü Semud kavminin ekseriyeti ziraatçılık ve hayvancılıkla, bir kısmı da ticaretle uğraşırdı. Bu nedenle mümbit bir yer aramaları ve oraya gitmeleri aklın gereğidir. Filistin o dönemde de hem ziraat ve hayvancılığa elverişli, hem de ticaret yolu üzerindeydi. Kaldı ki, Allah'ın azaptan kurtararak mükâfatlandığı Peygamberi ve müminleri, geçimi çok daha kolay olan bir yere göndermesi ilk akla gelen durumdur diye düşünmekteyiz.

8.4. Hz. Salih'in Vefatı ve Defnedildiği Yer

Hz. Salih de Hz. Nuh ve Hz. Hud gibi ne zaman vefat ettiği ve nereye defnedildiği bilinmemektedir. Çünkü kavminin helakinden sonra gittiği yer de ihtilaflıdır. Bu nedenle kim, nereye göç ettiğini söylemişse, kabrinin de orada olduğunu iddia etmiştir. Mesela Mekke'ye gittiğini söyleyenler, onun kabrinin de kendisinden önceki peygamberlerin kabirlerinin de bulunduğu iddia edilen Hicr bölümünde olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu görüşten farklı olarak, kabrinin kendi yörelerinde olduğunu söyleyenlerin bu iddiasının, daha ziyade Hz. Salih ile bir değer kazanmak istemelerinden ileri geldiğini düşünmekteyiz. Kanaatimizce Sina'da olduğu iddiası da bunun bir örneği olsa gerektir. Daha önce de söylediğimiz gibi, iyi kişilere sahip çıkıp kendi yörelerine mal eden insanların, bir peygamberi sahiplenmeleri gayet doğaldır.

Bazıları, Hz. Salih'in 20 yıl peygamberlik yaptığını, kavmini İslam'a davet ettiğini ve 58 yaşında iken vefat ettiğini ileri sürmüşlerdir (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 21; İbnu'l-Verdi, 1996: c, 1, 13). İbn Kuteybe ise, 20 yıl kavmini davet ettiğini, ancak vefat ettiğinde ise 158 yaşında olduğunu, Hz. Salih ile Hz. Hud arasında 100 yıllık gibi bir zaman dilimi olduğunu söylemektedir (Zebidi, 1972: c, 9, 139).

Hz. Salih'in nerede vefat ettiği bilinmediği gibi, ömrüyle ilgili birbirinden 100 yıl farkla iki tarih verilmesi, ömrünün de ihtilaflı olduğunu gösterir. Bizim kanaatimiz, Hz. Salih'in Filistin'e gittiği yönünde olduğu için, kabrinin de orada olacağını, yani yaşadığı beldede defnedildiğini düşünmekteyiz. Ne kadar yaşadığını da bilmiyoruz. Sonuç olarak, İslam âlimlerinin dediği gibi “vallahu a'lem” (en doğrusunu Allah bilir) diyoruz.

8.5. Mesnevi’de Hz. Salih, Devesi ve Semud Kavmi

Kur’an’da geçen peygamber kıssalarını tasavvuf ehli de ele almış ve onlara tasavvufi yorumlar getirmişlerdir. Onlar, bu kıssalardan deruni manalar çıkarmaya çalışmışlardır. Kıssanın mesajını, bu deruni anlamlar üzerinden okumuşlardır. Mevlâna da Hz. Salih, deve ve Semud kavmini tasavvufî bir bakışla anlatmıştır. Bu kıssayı anlatırken, olayda geçen isimleri birer sembol olarak ele almış. Bundan çıkarılması gereken dersleri belirtmiştir. Mesela, “Semud kavmi deveyi alelade bir deve sayarak, su için onu kestiler. Oysa o, alelade bir deve değil, onların imtihanıydı. Su Allah’ın suyudur. Gökten yağar yerin altında birikir. Kuyunun suyu, ırmağın suyu olur. Onların deveyi kesmeleri, onu yaratan Allah’a isyandır. Bunun farkında değiller. Hz. Salih ile yoldaş olmaları için o deveye saygı göstermeleri gerekirdi. Hz. Salih, ten içindeki ruhtur. Sedef misali, bedene zarar vermek mümkün ama inciye yani salih ruha zarar verilemez. Semud kavmi bu saygıyı göstermeyip suikasta yeltendikleri ve deveyi kestikleri için Allah’ın azap melekleri bir şehri helak etti” dedikten sonra, tanınan üç gün sürede yüzlerinde olan değişikliği, diz çöküp helak oluşlarını, Hz. Salih’in onlara seslenişini anlatmıştır. Şimdi Mevlana’nın gözünden Hz. Salih, deveyi ve Semud kavminin helakini görelim:

“His gözünün Salih peygamberi ve devesini hakir görmesi... Ulu Tanrı bir orduyu helak etmek isterse, düşmanları, galip olsalar bile onları hor ve pek az gösterir “ve yukallilukum fi a’yunihim liyakdiyellahu emren kane mef’ula”⁵³

"Sâlih'in devesi görünüşte deveydi, o zalim kavim bilgisizlik yüzünden deveyi kestiler.

Su için deveye düşman olduklarından kendileri, mezara su ve ekmek oldular (helak olup mezarı doyurdular).

Tanrı devesi ırmaktan, buluttan su içmekteydi. Onlar, Hakk'ın suyunu Hak'tan esirgediler.

Sâlih'in devesi, salih kişilerin cisimleri gibidir; onlar kötülerin helâki için tuzaktır.

Neticede "Tanrı devesinden ve içeceğinden çekinin" hükmü, o ümmeti ne dertlere uğrattı, onları nasıl helâk etti" (Şiirin devamı için bkz. Mevlâna, 1990: 201-206, Beyit: 2509-2565)!

Dilaver Gürer, Mevlana’nın bu şiiri üzerinde tahliller yapıp olayı onun gözünden kısaca şöyle özetler: “Mevlana’ya göre, hayat bir alışverişten, bir pazardan, bir ticaretten ibarettir. Bu dünyada kârlı ticaret yapanlar ahiret hayatında mutlu bir hayat sürerler. Burada zararlı ticarete bulunanları ise, ahirette nihayeti olmayan sıkıntılı bir hayat beklemektedir. Şu da var ki, bu âlemde her şey apaçık değildir. Eğer âlemde her şey ayıpsız olsaydı, ticaret yapanların hepsi aptal/müflis olurdu. Çünkü bu takdirde kumaşı tanımak pek kolaylaşırdı. Buna karşılık her şey ayıplı olsaydı bu defa da bilginin bir anlamı kalmazdı. Bundan dolayı bu dünyada ehil de vardır, ehil olmayan da; odun da vardır, öd ağacı da... Her şey "hak" demek ahmaklıktır, fakat her şey batıl diyen de şâkidir/kâfirdir. İşte böylesi bir ticaret âleminde peygamberleri ve onların vârislerini alanlar kâr etmişlerdir. Renge, kokuya yani bu dünyanın alâyişine, süsüne değer verip öylece yaşayanlar ise ziyan etmişlerdir. Geçmiş böylesi kârların ve ziyanların örnekleri ile doludur. Firavun ile Semûd kavminin ticareti asla gıpta ile bakılacak bir ticaret değildir; onlar "peygamberleri satın almayan", "akıl piri”nin başına ayak basan bedbaht ve "cehennem odunu" kimselerdir (Gürer, 2016: 275).

8.6. Salih Peygamber Kıssasının Değerlendirilmesi

Tarih boyunca toplumların çöküş nedenlerine baktığımızda şu hususları görürüz:

- a) Peygamberleri yalanlamaları.
- b) Mucizelere inanmamaları.
- c) Zulmün ve fesadın yaygınlaşması (Bkz. Güneş, 2005: 62-91).

⁵³ “Ve sizi de onların gözüne az gösteriyordu; ta ki Allah, olmasını istediği şeyi gerçekleştirsın” (Enfal: 44).

Semud kavminin içinde bulunduğu lüks hayat onları Allah'tan uzaklaştırmış ve azgın bir toplum haline getirmiştir. Ancak kavmin hepsi lüks hayat yaşamıyor, bir kısmı da yoksulluk ve fakirlikle mücadele ediyordu. Yani bir sömüren, bir de sömürülen sınıf vardı. Çünkü Semud kavminin ileri gelenleri, müminlere-ki onlar zayıf, güçsüz ve fakirlerdi-mahalle baskısı yapıyorlardı. Ezen ve ezilenlerin, zalim ve mazlumların bulunduğu bir toplumun ilânihiye o şekilde devam etmesi mümkün değildir. Semud kavminde de olmadı.

R. Ertuğrul, Semud'un cezalandırılmasını şöyle değerlendirir: "Allah Semud'un yaptıklarına uygun ceza verdi. Onlar mucize olarak istedikleri deveyi görünce iman etmeleri gerekirken, onu dizlerinden kesip çöktürmüş ve bağırtarak öldürdükleri için, onlar da gökten gelen korkunç bir sesle dizüstü çökmüş ve korkunç çılgınlarla helak olmuşlardır. Dizi kesilen ve can veren devenin sarsıldığı gibi, onlarda kuvvetli bir sarsıntıyla, yer sarsıntısıyla yok olmuşlardır. Devenin bacağı kesip yere yıkan kavim, başlarına gelen azapla sanki ağılarda hayvan ayakları altında ezilen ot gibi un ufak olmuşlardır. Onlar deveyi öldürürken nasıl deveye yardım eden olmamıştıysa, Semud da cezalandırılırken onlara yardım eden olmamış, bu kibirli kavim o günün rezil durumundan kurtulamamıştır" (Ertuğrul, 2017: 179-180).

Semud kavmi de helak olan diğer kavimler gibi, Hz. Salih'i yalanladı. Allah'ın gösterdiği hidayet yolunu bırakıp dalalet ve sapıklığı tercih etti. Bunun sonucu olarak da alçaltıcı bir azapla yok oldu (Karaman vd. 2008: c, 4, 698). Oysa aynı Semud kavminden olan çok az insan ise, Hz. Salih'e uyup Allah'ın gösterdiği hidayet yolunu seçtiği için kurtuldular. Demek ki, kişi yaptıklarıyla ya rezil olur veya bahtiyar.

İ. S. Sırma ise, Semud'un helakinden şu dersler çıkarılabileceğini söylemektedir:

- a) Hz. Salih örneğinde gördüğümüz gibi, peygamberlere karşı çıkanlar, çıkar grupları ve zenginlerdir.
- b) İnanmayanlar, mucizeyi görmelerine rağmen yine iman etmemişlerdir.
- c) Bu çıkar grupları, kendilerine zararı olmamasına rağmen Hz. Salih ve inananlara suikast düzenlemişlerdir.
- d) Allah, kendi hükümlerine karşı çıkanlara belli bir mühlet verir. Yine de inkârlarında ısrar edip Müslümanlara zulmederlerse, Semud kavmine verdiği deprem gibi, felaketler verir.
- e) Toplumun çıkar grubu ve egemen sınıfı, inancın bile kendi tekellerinde kalmasını istiyor. Peygamberlik kendilerine değil, zengin olmayan Hz. Salih'e verildiği için karşı çıkıyor. Çünkü onlara göre sıradan insanların hiçbir hakkı olamaz" (Sırma, 2014: c, 1, 213).

Semud kıssasında Hz. Peygamber için bir teselli, Mekkeli müşrikler için bir ikaz vardır. Çünkü semud kavminin Hz. Salih'e düzenlediği suikast gibi onlar da Hz. Peygamber için düşünmüş ve planlamışlardı (Karaman vd. 2008: c, 4, 197). Elbette Allah iki peygamberini de korumuştur. Başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere gerek tarih kaynaklarından ve gerekse çeşitli rivayetlerden öğrendiğimiz kadarıyla Hz. Salih'in kavmi Semud'un başına gelenler, tarihin unutulmaz en acı ve ibretlik olaylarından biridir. Bu nedenle Semud'un helakinden ders çıkarmalıyız. Onlar peygamberi yalanladı ve azgınlıklarına devam etti. Kayadan yontukları evlerde güvenle kalacaklarını, sahip olduğu mal ve mülkün de kendilerine fayda vereceğini sandılar. Bu yetmezmiş gibi mucize talepleri üzerine verilen mucize deveyi de kestiler. Sonra da Hz. Salih'e, haydi korkuttuğun azabı getir diye meydan okuyup suikasta yeltendiler. Fakat Allah ve peygamberine meydan okuyanların kurtulma şanslarının sıfır olduğunu hiç düşünmediler. Nitekim azap da onları yakaladı ve hepsini helak etti. Güvendikleri kaya evleri kendilerine mezar oldu. İşte biz insanlar olarak bundan ders çıkarmalıyız. Aksi takdirde bizim başımıza da birebir Semud'un başına gelen gibi olmasa da bir musibetin gelebileceği, dünyada gelmesi bile ahirette çok korkunç bir azabın olacağını bilmemiz gerekir.

9. PEYGAMBERLER ATASI İBRAHİM (AS)

9.1. Hz. İbrahim (as)'ın Soyu, Doğduğu Yer ve Yaşadığı Dönem

Hz. İbrahim'in soyu, yaşadığı yer ve dönem konusuna geçmeden önce "İbrahim" isminin anlamı ve menşei hakkında bilgi vermek gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü kelimenin anlam ve menşei hakkında değişik görüşler mevcuttur.

9.1.1. İbrahim Kelimesinin Anlamı

Tevrat'ta, başta, yüce baba anlamında "Avram" olarak geçerken (Bkz. Tekvin: 11/26), sonradan birçok milletin ve ulusun babası anlamında "Abraham" ismi verildiği belirtilmektedir (Bkz. Tekvin: 17/4). Bu nedenle gerek İsrailoğulları ve gerekse Araplar kendilerini soy olarak Hz. İbrahim'e isnat etmektedirler. Ancak "Abraham" kelimesinin menşei tam olarak tespit edilememiştir. Ö. F. "Harman, Abram'ın, İbranicedeki "i" harfinin düşürülme özelliğine dayanılarak "Abiram"ın kısaltılmış şekli olabileceğini ileri sürmüştür. Devamla, "Abiram" kelimesine hem Tevrat'ta hem de "abrm", "abirami" kelimelerine M.Ö. 14 ve 13. yüzyıllara ait Ras Şamra metinlerinde rastlanmaktadır. İbranice türemiş hali bulunmayan Abraham kelimesi, muhtemelen Abramın diyalektik bir varyantı veya Arami dilindeki açılımıdır. Kuzey Sami dilinde bir isim olan "Abram", Hz. İbrahim'in güneyde ikamet ettiği dönemde "Abraham"a dönüşmüştür. Arap dilciler ise, bu kelimenin Arapça olmadığını kabul etmekle beraber kaynağını araştırmışlardır. Maverdi ile Ebu'l-Beka kelimenin Süryanice olduğunu ve merhametli baba anlamına gelen "Eb Rahim" olduğunu söylerler. Fakat günümüz araştırmacıları kelimenin İbranice Abraham olduğunu söylediklerini" kaydetmektedir (Harman, 2000: c, 21, 267).

Süryani ve İbrani dillerinin ikisi de Sami dil ailesinden olması hasebiyle, aynı anlama gelen ismin küçük bir değişiklikle kullanılması muhtemeldir diye düşünmekteyiz.

9.1.2. Hz. İbrahim (as)'ın Soyu

Semavi kaynaklı üç din (İslam, Yahudilik ve Hristiyanlık) Hz. İbrahim'in peygamberliğini ve ata, bilinen birçok peygamberin babası olarak kabul eder. Kur'an'a göre ulu'l-azm olan beş peygamberden biridir⁵⁴. Bilhassa İslam ve Yahudilik onun putperestliğe karşı verdiği mücadelede sembol bir isim ve tevhit inancının kurucusu olarak görürler. Bu üç dinin literatüründe, Hz. İbrahim'e diğer peygamberlere göre daha geniş yer verilmiştir. Kur'an'da "İbrahim" ismi 69 yerde geçer (Abdulgani, t.y: 1-2). Kur'an'daki on dördüncü surenin adı İbrahim'dir. Gerek Kur'an'da ve gerekse hadislerde İbrahim ismiyle zikredilir. Bu kısa açıklamadan sonra Hz. İbrahim'in soy şeceresine geçebiliriz.

Tevrat'a göre onun soyu şöyledir:

Avraham→Terah→Nahor→Seruk→Reu→Pelek→Ever→Şelah→Arpakşat→Sam→Nuh olarak belirtilmiştir (Tekvin: 11/10-26).

İslami kaynaklarda ise:

İbrahim→Tarah (Tarih)→Nahur→Saruğ (Suruc)→Erğu (Eru-Ra'v) →Faliğ (Falic)→Abir→Şalih→Erfekşed (Erfekşez)→Sam→Nuh (as) olarak geçer (Taberi, t.y: c, 1, 141; Makdisi, t.y: c, 3, 47; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 72; Neccar, t.y: 106).

İbn Haldun, Tevrat'ta geçen isimlerle İslami kaynaklarda zikredilenler arasındaki farklılığı şöyle açıklamaktadır: "Bunlar Arapça asıllı olmayıp Tevrat'tan menkul (nakledilmiş) isimlerdir. Dilleri İbranice idi. İbranice harflerin mahreçleri (çıkış yerleri) Arapçada değişikliğe uğramıştır. Yani İbranicedeki bir harfin mahreci Arapça iki harfin mahreci arasında yer alır. Araplar bu iki mahreç arasında tereddüt etmiş ve böylece mahreci değiştirmiştir. Kimi heceler de gelen uzatma

⁵⁴ Diğerleri ise; Hz. Nuh, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (sav)'dir (yazarın notu).

harfleri “vav” veya “ya” ile imale olmuştur (uzun okunmuştur). Bu nedenle isimler muhtelif şekilde nakledilmiştir. Ancak özel isimlerin durumu değişmemiştir” (İbn Haldun, 1998: c, 2, 36-37).

Biz de İbn Haldun’un bu dil tahliline katılıyoruz. Özel isimler aynıdır ancak Arapçaya geçerken bazı telaffuz farklılıklarına uğramıştır ki bu da diller arası nakillerde olağan bir durumdur. Fakat dikkat edilirse, iki soy ağacında da Hz. İbrahim’in soyunun Sam’a, dolayısıyla Hz. Nuh (as) varlığında ittifak vardır. Ancak Hz. İbrahim’in babasının esas isminin Tevrat’ta geçtiği gibi Terah mı, yoksa Kur’an’da geçtiği gibi Azer mi olduğu konusunda İslam tarihçileri ve müfessirler ihtilaf etmişlerdir. Şimdi bu konuya bakalım.

9.1.3. Hz. İbrahim (as)’ın Babasının Adı

Tevrat’ta Terah olarak geçer. Kur’an’da ise sadece bir yerde ve Azer olarak geçer (Bkz. En’am: 74). Bu iki isim, Hz. İbrahim’in babasının iki adı mı, yoksa biri asıl adı, diğeri lakabı mıdır diye tartışılmıştır. İslam âlimlerinin ekseriyeti Tevrat’taki bilgiyi doğru kabul edip Kuran’da geçen Azer için tevillere (yorumlara) kalkışmışlardır ki, bu görüşler şöyledir:

Zemahşeri, “Azer, Hz. İbrahim’in babasının adıdır. Tarih kitaplarında geçen Tarah ise Süryanicedir. Ayrıca Azer’in bir put ismi olduğunu ve ona ibadet ettiği için bu putun adıyla şöhret bulmasının mümkün olduğunu veya ayette soru formatı olduğunu ve “babasına, Azer’i ilah mı edindin” anlamında olduğunu” söyledikten sonra, Mücahid’den nakledilen görüşün de bu son görüş olduğunu belirtmektedir ((Zemahşeri, 1997: c, 2, 39; bkz. İbn kesir, t.y: c, 2, 149-150; Neccar, t.y: 109). Ahmed Zeki Paşa ise, “Mücahid’in bu görüşü diğerlerinden üstündür. Kur’an’da Hz. İbrahim’in babasının adı zikredilmemiştir. Azer put ismidir. Eski Mısır ilahları arasında, kuvvetli ve yardım eden ilah anlamına gelen Ezuris adlı bir tanrı olduğunu görüyoruz. Demek ki, eski kavimler birbirlerinden ilah ismi almışlardır” demektedir (Neccar, t.y: 110). Sa’lebi ise; adının “Tarih” olduğunu, Nemrud tarafından puthanesine vezir (bakan) olarak tayin edilince, Tarih adını Azer’e çevirdiğini, Azer isminin ise putlardan birinin adı olduğunu söylemektedir (Zebidi, 1972: c, 9, 107). İbn Haldun da isminin Tarih olduğunu ve taptığı put olan Azer ismiyle anıldığını zikretmektedir (İbn Haldun, 1998: c, 2, 36). M. Esed ise, Kitab-ı Mukaddes’te Terah diyerek geçtiğini, ancak bunun dışında onun, kaynak ve anlam bakımından belirsiz başka adları ve lakaplarının olduğunu belirterek, Talmud hikâyesinde Zârah olarak zikredildiğini belirtmektedir. Ayrıca M.S. 3. yüzyıl sonları ile 4. yüzyıl başlarında yaşamış Hristiyan tarihçi Eusebius Pamphili’nin onun adını Aser (Athar) olarak belirlediğini, İslam öncesi dönemde Zârah veya Aser isminin Arapçalaşmış şeklinin Azer olmasının mümkün olduğunu ileri sürmektedir (Esed, 1999: 241/66).

Neccar, bazı müfessirlerin, Azer’in onların dilinde kötölemek, hakaret için olduğunu ve topal, günahkâr, yaşlı-bunak gibi anlamlara geldiğini iddia ettiklerini söyledikten sonra, Hz. İbrahim’in babasına bu tür hakaret içeren ayıp sözlerle hitap etmesinin çok uzak bir ihtimal olduğunu, çünkü babasıyla olan mücadelesinde, babası onu tehdit ettiğinde (bkz. Meryem: 46) bile o, babasına esenlik diledi (bkz. Meryem. 47) diyerek bu görüşe karşı çıkmaktadır (Neccar, t.y: 106).

Biz Neccar’dan bir adım ileri giderek, bir peygamberin tebliğinde muhatabına hakaret etmesi mümkün değildir deriz. Kaldı ki, onların hakaretine bile şefkat ve merhametle cevap verdiği ayetlerle sabittir. Zira o bir peygamber ve onun görevi, insanları güzel öğüt ve en güzel diyaloglarla tevhit inancıyla kucaklaşmalarını sağlamaktır. Şu da bir gerçek ki, bir insan karşısındakine hakaret ederek hiçbir şey anlatamaz. Kur’an’ın tabiriyle halim ve yufka gönüllü olan, inkârcılara bile beddua etmeyip onları Allah’ın yüce af ve mağfiretine havale eden İbrahim (a.s.), neden böyle bir kaba davranışta bulunsun ki? Bu görüşü kesinlikle reddediyoruz. Çünkü Hz. İbrahim’in fitratı böyle bir kabalığa asla uygun düşmemektedir.

Müfessir Razi ise, yukarda geçen bu görüşleri saydıktan sonra, görüşünü şöyle belirtmektedir: “Ayetin zahirine bakıldığında, Hz. İbrahim’in babasının adı Azer’dir. Bazıları ise Tarah olduğunu söylemektedir. Zeccac’ın, nesep (soy) ilmi bilginlerinin Tarah üzerinde ittifak

ettiklerini, bu nedenle inançsızların bunu vesile ederek Kur'an'a saldırdıklarını ama bunun doğru olmadığını söylediğini" belirttikten sonra âlimlerden gelen iki görüşün olduğunu söylemektedir:

1. Onun adı Azer idi. Nesep ilmi bilginleri bu konuda ittifak etseler bile bu görüş zayıftır. Çünkü bunlar başlangıçta bir veya iki kişinin, mesela Ka'bu'l-Ahbar veya Hammam b. Münebbih gibi Tevrat bilginlerinin söylediğini taklit ederek aynı fikir üzerinde toplanmışlardır. Yani bunlar Ehl-i Kitap haberleridir. Kur'an'ın açık ifadesine karşı bir anlam ifade etmez.
2. İsmi Tarah'tır. Bu görüş de değişik ihtimalleri barındırır:
 - a. Babasının bu iki isimle anılması muhtemeldir. İsmi Azer, lakabı Tarah, lakabı isminin önüne geçmiş ve ismi unutulmuş olabilir. Allah onun ismiyle zikretmiştir. Tersî de olabilir. Allah onu lakabıyla zikretmiştir.
 - b. Azer, onların dilinde günahkâr anlamında bir kınama anlamı taşımaktadır. Sanki Hz. İbrahim onu, haktan ayrılması ve küfrü sebebiyle ayıplıyor. Fakat biz bu görüşü kabul etmediğimizi daha önce belirtmiştik.
 - c. Azer, babasının taptığı putun adıdır. Ona o kadar kulluk yapıp bağlandı ki, onun ismiyle anılır oldu. Allah onu bu isimle zikretti.
 - d. Babası Tarah, Azer ise amcasının adıydı. Bazen "eb" kelimesi amca anlamında da kullanılır. Kaldı ki, Rağıb da "eb" maddesinde bu kelimenin hem baba, amca ve dedeye, hem de bir şeyi icat edene veya bir şeyi ıslah edene, öğretmene de denildiğini örneklerle açıklamaktadır (bkz. İsfehani, t.y: 7). Şia ise, Hz. Peygamberin atalarından hiçbiri kâfir değildi. Bu ise kâfirdir. O halde Azer babasının adı değil, amcasının adıdır demektedir".

Razi devamla, "bizi tüm bu tevellere zorlayan ne? Ayet açıkça Azer ismini belirtmiş. Müşrikler, Yahudiler ve Hıristiyanlar Peygamberimizi yalanlamada amansız olmalarına rağmen, bunu yalanlamamışlardır. Bunu da onların bu konuda susmalarından anlıyoruz. Zira onların susmaları, onu yalanlamadıkları anlamına gelir" demektedir (Razi, 1995: c, 13, 31-32). Mehran da "müfessirlerimiz ve tarihçilerimiz sanki Tevrat doğru bir senetmiş gibi kabul edip Kur'an'da geçen Azer'i, Tevrat'ta geçen isimle olan çelişkiyi gidermek için teville başvurmuşlardır. Oysa isim Kur'an ve hadislerde geçtiği gibidir. Üstelik ilmi veriler bunun yanında durmaktadır. Bu nedenle müfessir ve tarihçilerin tevillerinin bir değeri yoktur" diye kaydetmektedir (Mehran, 1988: 121).

Biz de Razi'nin görüşüne katılıyoruz. Çünkü Tarah diyenlerin tek kaynağı Tevrat'tır. Kaldı ki, Tevrat'ın değişikliğe uğradığı bilinen bir gerçektir. Ayrıca Tevrat yazarlarının kendi bilgileri yanında, bulunduğu kültür havzasının etkisinde kaldığı da inkâr edilemez bir gerçektir. Gerçi bazıları, Kur'an'ın nazil olduğu dönemdeki Yahudi ve müşriklerin susmasını onaylama saymalarına karşı çıkarak, müşriklerin Kur'an'a yönelik tüm itirazlarının kayıt altına alındığını bilmiyoruz diyerek bu hususta kesin bir şey söylemek mümkün değil (M. Öztürk, 2017: 151) demişlerse de bunun bir varsayımdan öteye geçmediğini düşünüyoruz. Kaldı ki, İslam'a saldırmak için fırsat kollayan Medine Yahudilerinin, kendilerince yanlış gördükleri Kur'an'daki bir anlatıma itiraz etmeyip sustuklarını düşünmek hayalden öteye geçmez. Çünkü onlar, Kur'an'da Hz. Süleyman'dan peygamber olarak bahsedildiğinde, "Muhammed sihirbaz Süleyman'ı peygamber zannediyor" demişlerdi (Bkz. Bakara: 102). Keza hahamlardan bazıları Peygamber Efendimiz (sav)'e, sana vahyi kim getiriyor diye sormuşlar. Cebrail cevabını alınca, "o bizim düşmanımızdır. Başkası olsaydı kabul ederdik" demişlerdi (Bkz. Bakara: 97-98). Buna benzer daha nice örnekler vardır. Peygamberimiz (sav)'e ve Kur'an'a saldırmak için hep fırsat kollayan Medine Yahudilerinin Azer konusuna itiraz etmemeleri sizce de manidar değil midir? Buna ek olarak şunu da belirtebiliriz ki, Araplar, özellikle Mekkeli müşrikler Hz. İbrahim'i ataları görüp soylarını ona ulaştırmakla gurur duyuyorlardı. Demek ki, onlar da Hz. İbrahim'in babasının adını Azer olarak biliyorlardı. Kur'an da bu hitap çevresine, bildikleri ismi zikretmiştir diyebiliriz.

9.1.4. Hz. İbrahim'in Doğum Yeri

Hz. İbrahim'in doğum yeri hakkında da ihtilaf edilmiştir. İbn Asakir, "İbn Abbas'tan gelen bir görüşe göre, Hz. İbrahim Şam-Guta'ya bağlı dağlık bir köy olan Berze'de doğmuştur ama bu doğru değildir. Doğru olan ise, Keldanilerin ülkesi Babil'de doğduğu görüşüdür" demektedir (İbn Kesir, 1998: c, 1, 140). Ayrıca Ahvaz'da (Sus'da) doğduğunu söyleyenler olduğu gibi (İbnu'l-Verdi, 1996: c, 1, 14, Harman, 2000:269), Kufe ile Basra arasında Kusa Köyünde doğduğunu söyleyenler de vardır (Köksal, 2017: c, 1, 142; Harman, 2000: 269). Ancak çoğunluğun kabul ettiği yer olarak iki şehir öne çıkmaktadır. Biri Keldanilerin Ur şehri, diğeri de Harran'dır. Şimdi bu iki görüşe ve ileri sürdükleri delillere bakalım:

Ur şehri diyenlere: Keldanilerin yurdu olan ve bugün Nasıriye şehrinin 10 km. kadar güneyinde, Bağdat'ın 300 km. güneydoğusunda ve Fırat nehrine 18 km. uzaklıkta yer alan Ur (Tel el-Mukayyer/Muğir/Muquayyer) şehrinde dünyaya geldi (Dartman, 2003: 168; Tabbara, t.y: 123; Harman, 2000: 267). Ur şehri Tevrat'ın İbranice metninde "Ur Kasdim" olarak geçmektedir. Yunancaya tercüme edilirken Ur olarak geçmiştir (Harman, 2000: 267). C. Gordon, "Hz. İbrahim'in, Hitit toprakları içinde bulunan Keldalı Ur'da doğduğunu" söylemektedir (Çığ, 2000: 84). B. Dartman da, "Ur şehrinin olduğunu belirttikten sonra, 1854'te Kırım Savaşı esnasında British Müzesi adına J. G. Taylor tarafından burada ilk kazıya başlandığı zaman, Rawlinson tarafından bir tümülüste tespit edildiğinin bilindiğini" söylemektedir. Ayrıca Dartman şunları kaydeder: "Ur ve çevresinde yapılan kazılarda iki belge daha ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan birincisinde sadece "Tarah oğlu Abraham" yazılı olan bir tablettir. İkincisinde ise, Ur peygamberinin yakalanması için Acbor oğlu Elnathan'ın aldığı tedbirler yazılıdır. Bu belgeyi doğrulayan bazı Sabii kaynakları da vardır. Bu kaynaklarda, Hz. İbrahim'in, devrin kralı tarafından takibata tabi tulup hapsedildiği kaydedilmiştir" (Dartman, 2003: 168).

Tarihçi Yakut el-Hamevi ise, "ilk önce Keldanilerin ikamet ettiği yer olan Babil'in, Dicle ile Fırat arası olduğunu ve oraya Sevad dendiğini, Kufe ile Hille'nin bu bölge içinde kaldığını" söylemiştir. Ayrıca Tufandan sonra, "Hz. Nuh ve beraberindekilerin gemiden inip ilk buraya yerleştiklerine dair rivayeti" de nakletmektedir (Hamevi, 1995: c, 1, 309). Zebidi de "Hz. İbrahim'in doğum yeri ile ilgili en doğru rivayetin Nemrud'un saltanatının başkenti ve Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı yer olan Babil kentidir" demektedir (Zebidi, 1972: c, 9, 107). İ. S. Sırma da eldeki kaynaklara göre daha genel ifade kullanarak, "Hz. İbrahim'in, bugün Yukarı Suriye, Kuzeybatı Irak ve Güneydoğu Anadolu'nun batı bölgelerini içine alan Babilonya'da doğup yaşadığını" söyledikten sonra, İncil'de "Babel" olarak geçen bu coğrafya, İbranicede Allah'ın kapısı anlamına gelen "Bab lli" şeklinde belirtilir. Mezopotamya'nın da bir bölümünü kapsayan bu bölgenin, tarihinin çok eskiye dayandığını, Med, Sumer, Asur ve Akad gibi medeniyetlere beşiklik yapmış olduğunu ve burada bulunan tarihi eserlerden bir kısmının günümüze kadar ulaştığını" söylemektedir (Sırma, 2014: c, 1, 214).

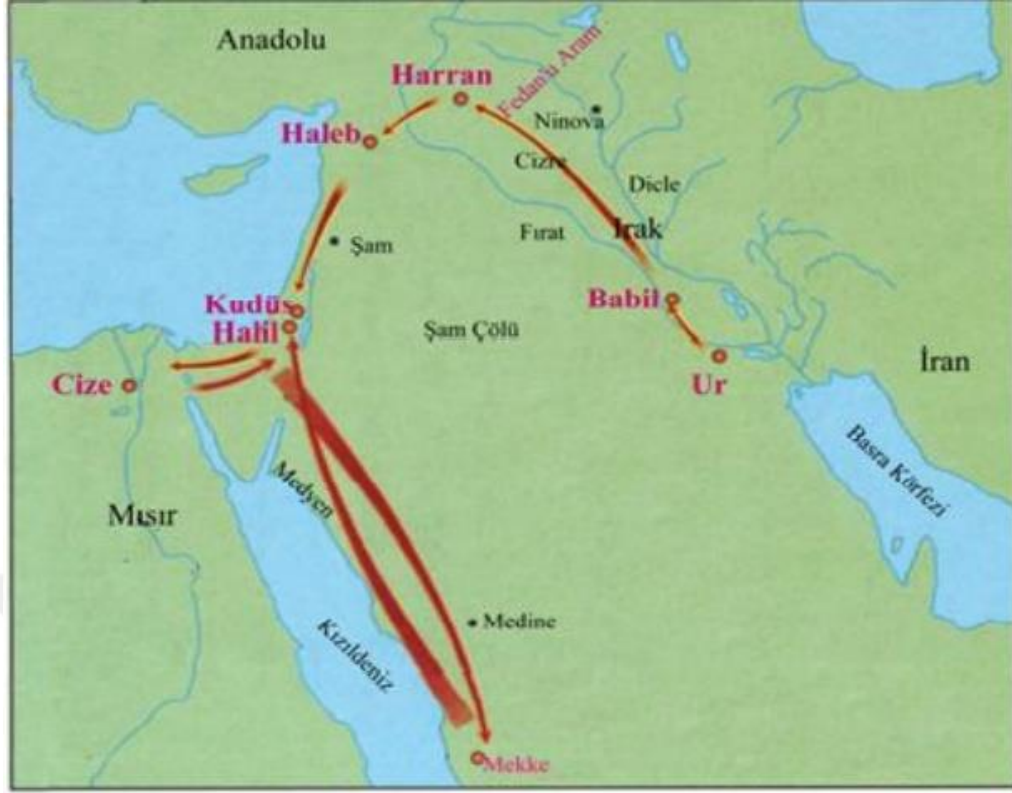
Harran olduğunu söyleyenler: Mehran, "tarihçilerin görüşüne göre, Hz. İbrahim'in doğum yeri olarak gösterilen Evr'in Babil'de değil, aksine Dicle ve Fırat arası Irak'ın yüksek bölgesine düşer. Bunu destekleyen çok delil vardır. Tevrat da dâhil bu delillerin hepsi Evr'in Harran civarında olduğu, M.S. 4. asırdaki bilgilere göre de doğusuna düştüğü şeklindedir. Sincar ile Dicle arasında bir kale olabilir dedikten sonra, biz de Irak'ın güneyinde olan meşhur Evr'in, Hz. İbrahim'in vatani olmadığını, onun vatanının Harran civarında olduğu görüşüne olumlu bakıyoruz" demektedir (Mehran, 198: 122-123). Harman, "Yahvist geleneğin zımnı de olsa İbranilerin asıl vatanının Harran çevresi olduğunu belirttiklerini, Kitab-ı Mukaddes geleneği ise, Hz. İbrahim'in memleketi olarak Kuzey Mezopotamya'yı, yani Güneydoğu Anadolu'ya tekabül eden bölgeyi kabul eder" demektedir (Harman, 2000: 267). Bazıları da Harran'ın, büyük bir şehir olduğunu, bugün Reha ile araları bir günlük, Rakka ile araları iki günlük bir mesafe olduğunu ve Musul-Şam ve Rum yolu üzerinde bulunduğunu söylemektedirler (Köksal, 2017: c, 1, 142). Bir kısmı da Hz. İbrahim'in Harran'da doğduğunu, sonradan babasının onu Babil'e götürdüğünü söylerken, İbn Sa'd ise, babasının Harranlı olduğu ve buradan Hürmüzcird'e göç ettiğini, Hz. İbrahim'in de burada doğduğunu söylemiştir (Harman, 2000: 269).

M. İ. Çığ ise, “Hz. İbrahim’in, babası Terah ve kardeşi Nahor ile yeğini Lut’u alarak Keldalı Ur’dan Harran’a göç ettiğini” belirttikten sonra, “peki, Ur neresiydi” diye bir soru sorar. Bu soruya yine kendisi şöyle cevap verir: “Önceleri bunun Mezopotamya’nın güneyinde, Sumer’in başkenti olan Ur olarak düşünülüyordu. Fakat bugün bunun doğru olmadığını kanıtlayan çeşitli veriler vardır. M.Ö. 1900-1800 yıllarında yaşadığı düşünülen İbrahim ve ailesi, eğer Sumer’in Ur kentinden gelmiş olsalardı, Tevrat’ta Sumer ülkesi ve Sumerlilerden bahsedilirdi. Fakat tek kelime söz edilmemiştir. Tevrat’ın M.Ö: 3. yüzyılda Yunancaya olan çevirisinde bu şehrin adı yok. Birçok araştırmacı bunun sonradan eklendiğini söylemektedir. İbranice olan metinde Ur-Kasdim geçer. Mari’de⁵⁵ bulunan çivi yazılı belgelere göre Ur-Kasdim olarak gösterilen yerin, Güney Mezopotamya’da değil, kuzeyde Harran civarında bir Ur olması gerekir” (Çığ, 2000: 76-77). Çığ bunları aktardıktan sonra, “bugüne kadar böyle bir yerin kanıtlanmadığını ama bununla ilgili çeşitli belgelerin olduğunu” söylemektedir (Çığ, 2000: 77).

Hiz. İbrahim’in doğduğu yerin, Urfa’nın tarih içinde Ur, Urha, Ur-Hai, Ruha, Edessa gibi isimleri alması, Urfa’da Hiz. İbrahim’le ilgili anlatılan efsaneler ve “peygamberler şehri” diye isimlenmesi sebebiyle Urfa olduğunu iddia edenler de olmuştur (Çığ, 2000: 78; Harman, 2000: 269). Çığ bu görüşe karşı çıkarak, “Urfa’da henüz ay kültü ile ilgili müşahhas bir kalıntının bulunmadığını ama Harran’da, Sabiiler yoluyla gelen bir Ay kültünün zamanımıza kadar devam ettiğini, çiviyazılı metinlerde Harran’ın “Harranu” şeklinde geçtiğini, ayrıca Harran Ulu Camii’n altında bir mabet kalıntısının çıktığını, bunun ilginç olduğunu, çünkü cami ve kilisenin yan yana olduğunu, bunun ise putperestlikten İslamiyet’e geçtiğini gösterdiğini ve bu mabedin aya, güneşe ve yıldızlara tapan Sabiilere ait olduğunu söylendiğini” belirtmektedir (Çığ, 2000: 79-80).

Tüm bu görüşler ve açıklamalardan sonra şunu kesin olarak söyleyebiliriz ki, Hiz. İbrahim’in doğduğu yerle ilgili bu ihtilaf bitmeyecektir. Çünkü kutsal kitaplarda doğum yeri belirtilmemiştir. Kur’an-ı Kerim ise, amaç ve üslubu bakımından kıssalarda detaya girmez. Ne peygamberin karşısındaki kral veya şahsın kimliğinden ne kavminin kimler olduğundan, ne zamanından ve ne de yerinden bahseder. Bu konuda elde yeteri kadar kesin arkeolojik kanıtlar da yoktur. Yeni kanıtlar bulunur mu? Şu anlık onu bilmiyoruz. Bulununcaya kadar da bu ihtilafın devam edeceği muhakkaktır. Biz ise, Hiz. İbrahim’in Babilonya’da doğduğunu ve hicret edinceye kadar da o gün Keldanilerin hâkimiyetinde olan Babil’de yaşadığını düşünmekteyiz. Harran ise, Hiz. İbrahim’in Babil’den çıktıktan sonra uğradığı ve bir müddet iskân etmiş olduğu yerdir. Daha sonra da Allah’ın kendisine bereketli topraklar diye işaret ettiği Filistin’e, Beytülmakdis’e hicret ettiğini düşünmekteyiz. Urfa ihtimalinin çok zayıf olduğunu, anlatılan efsanelerin ise, başka kültürlerden etkilenmekten ziyade, Hiz. İbrahim’i sahiplenmek, onunla şeref kazanmaktan kaynaklandığını düşünmekteyiz. Hiz. İbrahim’in doğduğu, yaşadığı ve hicret ettiği muhtemel bölgeleri gösteren harita (Harita 6).

⁵⁵ Mari; Fıratın üst kısmında olup yeni adı Tell Hariri’dir. (Çığ, 2000: 76 nolu dipnot)

Harita 6: Hz. İbrahim'in doğduğu Ur ve yaşadığı Babil kentleri, Hicret ettiği coğrafyalar (Ebu Halil, 2007: 42)

9.1.5. Hz. İbrahim'in Doğduğu ve Yaşadığı Zaman

Hz. İbrahim'in doğduğu yer tam olarak bilinmediği gibi, yaşadığı dönem de tam olarak bilinmemektedir. Bu konuda da çeşitli görüşler vardır. Tevrat'taki bilgiler arasında da bir tutarlık yoktur. Çünkü Tevrat, yazarlarının çeşitli dönemde yazdıklarının bir araya getirilmesiyle oluştuğu için bu farklılıklar meydana gelmiştir. Harman, "Jullius Wellhausen ekolünün, Tevrat'ın edebi tahliline göre Tevrat'taki İbrahim'le ilgili bilgiler Yahvist, Elohist ve Ruhban metinlerine dayanmaktadır. Yahvist metin M.Ö. 950, Elohist metin M.Ö. 8. yüzyıl, Ruhban metin ise M.Ö. 400'lerde yazılmıştır. Hz. İbrahim ile ilgili bilgiler Babil esareti devrine ait rivayetler olduğunu ve esaret sonrası dönemde Ruhban metni yazarının buna bazı ilaveler yaptığını, Doğu krallarıyla ilgili Tekvin: 14. Babdaki bilgilerin ise, çok daha sonra Helenistik dönemde eklendiğini iddia ettiklerini" belirtmektedir (Harman, 2000: 267).

Esaret döneminde Tevrat yazarlarının Babil kültür ve efsanelerinden etkilenmemesi mümkün olmadığı gibi, yazılarının bu kültür ve efsanelerden uzak kalması da mümkün değildir. Onlara ait bilgiler Tevrat'ın metinlerine girmiştir. Kaldı ki, yüzlerce yıl süren bu esarete Tevrat'la ilgili sağlıklı bilgilerin toplanması da çok zordur. Bu nedenle bu dönemde yazılanlara ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini düşünmekteyiz. Nitekim G. Karauğuz da "Hz. İbrahim'in yaşadığı dönemi tarihlemeye elimizde Tevrat'tan başka bir belge yoktur. Ancak Tevrat'ı tarihsel kaynak olarak kullanmak gerçekten zordur, tıpkı Herodotos'un kitabı gibi. Bu nedenle bunda geçen tarihi bilgilerin bilimsel verilerle kıyaslanması gerekir" diye kaydetmektedir (Karauğuz, 2017: 143).

Tevrat'taki soy ağacında verilen yaş durumuna göre, Hz. Nuh ile Hz. İbrahim arasında 950 yıl vardır. Hatta Talmud'da, Hz. İbrahim'in babası Terah, yeni doğan çocukları öldüren Nemrud'dan oğlunu kurtarmak için 11 yıl sakladığı mağaradan çıkarıp Hz. Nuh'un ve oğlu Sam'ın yanına götürdüğü, Hz. İbrahim'in onlara 39 yıl hizmet ettiği ve 50 yaşında iken babasının yanına döndüğü belirtilmektedir (Mevdudi, 1985: c, 1, 433). Neccar ise, "Yahudilerin birinci

asırda duydukları hikâyeleri zamana ve doğruluğuna bakmadan yazmış olduklarını” ileri sürmektedir (Neccar, t.y: 110). Zebidi, “İbn Hişam’ın rivayetine göre, Hz. Nuh’un vefatı ile Hz. İbrahim arasında peygamber olarak Hud ve Salih peygamberler vardır. Hz. İbrahim ile Hz. Hud arası 630, Tufan ile Hz. İbrahim arası ise 1263 senedir” demektedir (Zebidi, 1972: c, 9, 107). Böylece Hz. İbrahim’in Hz. Nuh’un yanına gitmesi tarihen mümkün değildir. Makdisi, “bazı kaynaklarda Hz. Nuh ile Hz. İbrahim arasında 2240, Tufan ile Hz. İbrahim’in doğumu arasında 1970 yıl olduğu kaydedildiğini ama biz ise, aralarında 10 asır olduğunu rivayet ettik” demektedir (Makdisi, t.y: c, 3, 45).

Makdisi ve İbnu’l-Esir, “ilim ehlinin genelinin, onun Kuş oğlu Nemrud zamanında doğduğu görüşünde olduğunu” söylerler (Makdisi, t.y: c, 3, 45; İbnu’l-Esir, 1987: c, 1, 72). İbn Haldun da bu görüşü tasdik mahiyetinde, “selef âlimlerinin çoğunun Hz. İbrahim’in Nemrud b. Kenan b. Kuş b. Sam zamanında doğduğu görüşünde olduklarını” söylemektedir (İbn Haldun, 1998: c, 2, 38). Tabbara, “tarih ilminin tespitine göre, Hz. İbrahim doğduğunda Irak’a Babil uygarlığı hâkimdi” demektedir (Tabbara, t.y: 124). Mevdudi de, “son dönemlerde yapılan araştırmalarda Hz. İbrahim’in doğduğu yer ve o dönemki hayat tarzıyla ilgili bazı bulguların elde edilmiş olduğunu, S. L. Wolley’in Londra’da 1935 yılında yayınladığı “Abraham” adlı kitabında bu bilgilere yer verdiğini” söyleyerek, ondan özetle şunları aktarmaktadır: “Bugün tarihçiler ve araştırmacılar Hz. İbrahim’in doğumunu genellikle M.Ö. 2100 yılları sayarlar. Bu tarihte Ur şehrinin nüfusunun 250 bin ile 500 bin olduğu tahmin ediliyor. Bu şehir önemli bir ticaret ve sanayi merkeziydi” (Mevdudi, 1985: c, 1, 426).

Mehran da yaşadığı dönemle ilgili tarihleri şöyle belirtir: “M. Unger gibi bir kısmı, Hz. İbrahim dönemini M.Ö. 1986-1261 olarak belirtirken, A. Weigal gibi bir kısmı da M.Ö. 21. asrın ortalarında doğduğunu söylemektedir. Fakat W. Stminester “Babil Tarihi Atlası” adlı eserinde M.Ö. 2000 ile 1800 arasında tarihlemektedir. Bu kişi Hz. İbrahim’in doğumunu ise, M.Ö. 1996 olarak belirtir. L. Wooley ise, M.Ö. 1920, 1800 yani Larsa asrı olduğunu, delilinin ise Abiru kelimesi olduğunu kaydeder. Bu kelime bu dönemde (İbranilerin arasında) kullanıldığını söylemektedir. W. Keller, onun M.Ö. 1900 yılları civarında yaşadığını, G Roux ise, onun Kenan iline hicretini M.Ö. 1850’de veya bundan az bir müddet sonra olduğunu söylemektedir. Bu da onun M.Ö. 20. asrın son çeyreğinde doğduğu anlamına gelir. J. Finegan ise, onun Kenan’a gidişini M.Ö. 1900 ile sınırlandırmaktadır” (Mehran, 1988: 124).

Bir grup âlim de Hz. İbrahim ile Babil kralı Hammurabi’yi irtibatlandırmaya çalışmıştır. Bu da Şinar kralı Emrafil ile bağlantısı sebebiyledir ki, Hz. İbrahim onunla savaşıp galip gelmiş ve yeğeni Hz. Lut’u kurtarmıştır. Bazıları da bu kişinin Hammurabi’nin babası Emrabıl olduğunu söylemektedir. Başka bir görüşe göre de Hammurabi’nin kendisidir denilmiştir. E. Memiş ise, “eğer Hammurabi ile Tevrat’taki Amrafel aynı kişi iseler, o zaman Hz. İbrahim Hammurabi zamanında yaşamış olmalıdır. Çünkü Tevrat’ta Hz. İbrahim’in Amrafel zamanında (M.Ö. 18. Yy.) yaşadığı ve hatta bu kralın ırkçı tutumu yüzünden Ur kentinden göç ettiği söylenir. Büyük bir ihtimalle Sumerli olan Hz. İbrahim, Sami Amurruların baskısına dayanamayıp şehri terk etmiş olabilir. Tevrat geleneklerini esas alan bazı eski tarihçiler Amrafel’in (Hammurabi’nin), Hz. İbrahim’i ateşe atan Nemrud olabileceğini ileri sürmüşlerdir dedikten sonra, Hammurabi isminin, bu kralın gerçek adı olup olmadığını bilmiyoruz. Çünkü bu isim hanedanın diğer krallarının ismine benzemiyor. Bu isim yakından incelendiğinde, Hammurabi=Amur-abu: Amurruların atası, Amur-rabi: Amurruların efendisi gibi anlamlar ortaya çıkar. Tevrat’ta ona Amrafel denir ki, bu ismin içinde de Amr (Amurru) kelimesi rahatlıkla görülmektedir” demektedir (Memiş, 2012: 125, 127/ 13 ve 20 nolu dipnot).

G. Karauguz ise, “Tevrat’ta geçen, Hz. İbrahim’in muhtemelen Keldanilerin Ur kentinde doğması, bilahare Harran’a, daha sonra da Tanrı’nın, Kenanlıların, Hittilerin diyarını vaat etmesi, Hz. İbrahim’in oraya hicreti, vefat eden eşi Sare için Het oğullarından Hitti Tsahor oğlu Efron’dan, El-Halil’deki (Hebron) tarlasının sonunda bulunan Makpela mağarasını satın almasını” ipuçları kabul edip özetle şunları kaydetmektedir: “Hz. İbrahim’in Keldanilerin Ur kentinde yaşarken Het oğullarıyla çağdaş bir zamanda ortaya çıktığı anlaşılıyor. Keldani sözcüğü bilindiği üzere Babil sözcüğünün karşılığıdır ve 1. Babil hanedanlığı (M.Ö. 1894-1595) ile tarih

sahnesine çıkmıştır. Fakat bu kelime Tevrat'tan 500 yıl sonra Yeni Babil Devleti döneminde (M.Ö.7. yy.) kullanılmaya başlanmıştır. Babil kralı Hammurabi M.Ö. 1795'te tahta çıkmış ve M.Ö. 1763'te Ur kentini de sınırları içine almıştır. Böylece Sumer kenti Ur, artık Sami ırkından bir sülalenin elindedir. Hammurabi'nin Hititli çağdaşı ise Anitta'dır. Fakat Hitit Devleti, ancak 1. Hattuşili zamanında Kuzey Suriye'yi de sınırları içine almıştır. Hz. İbrahim de eşi Sare'yi defnetmek için el-Halil'de Mekpela mağarasını Hititli Efron'dan satın almıştır. Bütün bunların ışığında, Hz. İbrahim Eski Babil kralı Hammurabi ile Hitit kralı 1. Hattuşili arasındaki bir dönemde yaşamış olmalıdır" (Karağuz, 2017, 144-147). Üçüncü bir grup ise; Hz. İbrahim'in Hammurabi'nin Babil'de yaşadığı dönemde yaşadığını, ancak Hammurabi döneminin, Emrafil'e nispet edilen olaydan 100 veya daha fazla bir zaman sonra olduğudur. Bu ikisi aynı şahıs değildir ve tarihçiler Hammurabi döneminin M.Ö. 1728-1686 tarihleri arası olarak göstermektedirler.

Mehran, "tüm bunlar, Emrafil ile Hammurabi isminin yakınlığı tartışmasının devam edeceğini, çünkü hala Emrafil'in kim olduğunun tespiti zordur" dedikten sonra; "Bütün bu açıklamalar bize, Hz. İbrahim'in M.Ö. 1900 yılları civarında yaşadığını gösterir ki, bu diğerlerine göre doğruya daha yakın olanıdır. Çünkü İsrailoğulları Mısır'dan M.Ö. 13. asır sonlarında, Mısır Firavunu Mirinbitah (M.Ö. 1224-1214) döneminde çıkmışlardır. Mısır'a da Hiksos döneminde, yaklaşık M.Ö. 1650 yıllarında gelmişlerdi. Onların Mısır ikameti Tevrat'ta belirtildiği üzere 430 yıldır. O zaman Hz. İbrahim'in Kenan'a gelişi yaklaşık M.Ö. 1850'dir. Kenan'a hicretinde 75 yaşındaydı. Buna göre yaklaşık olarak M.Ö. 1940 yılında doğmuş ve 175 yaşında vefat ettiğine göre o, M.Ö. 1940-1765 yılları arasında yaşamıştır" diye kaydetmektedir (Bkz. Mehran, 1988: 123-127).

Biz de yapılan bu açıklamalar ışığında Mehran'ın görüşüne katılmaktayız. Bunun doğruya yakın olduğunu düşünmekteyiz. Zaten diğer görüşler de bu civarlardadır. Bu döneme ait aradaki bu kadar farkı da normal karşılamak gerektiğini düşünmekteyiz. Çünkü okuma-yazma ve yazı malzemeleri yaygınlaşmamış, sözlü edebiyat hâkimdir. Bu nedenle ilerde ortaya çıkabilecek bir belge olmadan kesin bir tarih vermek de mümkün görünmüyor. Buna rağmen bulunan bazı belgelerden hareketle bazı tahminlerde bulunanlar da vardır. Mesela Tarihçi Josephus, Berossus'tan naklen, "Tufandan 10 nesil sonra Keldaniler arasında yaşadığı bildirilen büyük salih kişinin İbrahim olduğunu ve onun semayı gözetleyerek Allah'ın varlığını akıl yoluyla bulan ilk kişi olduğunu" söylemektedir (Harman, 2000: 269).

G. Karağuz, çocuğu olmayan Sare'nin Hz. İbrahim'e, cariyesi Hacer'le beraber olması için söylediği, "rica ederim cariyemin yanına gir, belki ondan çocuklarım olur" (Tekvin: 16/1-3) sözünden hareketle bunun, Hz. İbrahim'in yaşadığına dair yazılı belge olduğunu söyler ve gerekçesini de şöyle açıklar: "Sare'nin çocuklarım ifadesini kullanması gerçekten ilginçtir. Şöyle ki; İbrahim'in yaşadığı dönemden yaklaşık 150 yıl önce İsin kralı Lipit-İştar tarafından konulmuş bir şeriat (kanun) vardı ve İbrahim ile karısının bu şeriata göre hareket ettiği anlaşılmaktadır. Lipit-İştar kanununun 26. paragrafındaki "eğer (birinin) ilk karısı ölürse, karısından sonra cariyesini karılığa alırsa ilk karısının çocukları onun varisleridir. Cariyenin efendisine doğurduğu çocuklar (onun kendi) çocuğu gibidir, evde yetiştirileceklerdir" cümlesi bu olayı aydınlatıyor zannederseniz" (Karağuz, 2017: 157).

Bu arada tarihi kaynaklar ve bazı tefsirlerde geçen Hz. İbrahim'in doğumuyla ilgili uydurulmuş bir efsanenin olduğunu belirtmek isteriz. Ona da kısaca dokunmakta fayda mülhaza ediyoruz. İbn İshak'a dayandırılan ve kaynaklarda birbirinden biraz farklılık arz etse de esas itibarıyla olay kısaca şöyledir: Bir gün müneccimler Nemrud'a gelip kitaplarımıza baktık. Bu sene doğacak bir erkek çocuk dinini yalanlayacak, putlarını kıracak, elinden saltanatını alacak ve sen onun elinde helak olacaksın demişler. Buna üzülen Nemrut hemen emir vermiş. Her hamile kadın takip edilsin ve doğan çocuk erkekse öldürülsün, kız ise dokunulmasın demiş. Sıkı takip başlamış. Doğan erkek çocuklar annelerinden alınıp öldürülmüş. Hz. İbrahim'in annesi gece doğurduğu İbrahim'i götürüp bir mağarada saklamış. Gelen görevlilere de çocuğun öldüğünü söylemiş. Görevliler de evde bir bebek göremeyince, inanıp gitmişler. Annesi, gün aşırı mağaraya giderek Hz. İbrahim'i emzirilmiş. Hamileliğini, doğumunu ve mağarada sakladığını kocası Azer'den bile gizlemiş. Hz. İbrahim bir günde, diğer çocukların bir ayda, onun bir ayda ise, diğer

çocukların bir yılda büyüdüğü kadar büyümüş. Böylece 15 ay geçmiş ve o, 15 yaşındaki diğer çocuklar gibi olmuş. Annesi onu geceleyin sakladığı yerden çıkarmış. Hz. İbrahim yıldızlara, aya, sabah doğan güneşe bakmış ve Allah'ı bulmuş (Taberi, t.y: c, 1, 141-143; Makdisi, t.y: c, 3, 47-54; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 72-73). İbnu'l-Esir'in nakline göre müneccimler daha ileri giderek, "senin şu köyünde İbrahim denilen bir çocuk doğacak" deyip adeta tam adres vermişler (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 72).

Makdisi, "anlattığımız hikâyelerin hepsi doğrudur demiyoruz. Kimi doğru, kimi yanlış, kimi muhal, kimi de mecazdır. Müneccimlerin bu bilgileri yalan ve yanıltır. Çünkü gayb ilmi Allah'a ait olup onu kendisine has kılmıştır, kullarına değil" demektedir (Makdisi, t.y: c, 3, 46-47). Abdullah Aydemir ise, "İbn İshak'ın bu rivayetine mevzu (uydurma) olduğu nazarıyla bakılmıştır. Çünkü bunu Yahudi hikâyecilerden almıştır. Aynı hikâye Süddi kanalıyla da gelmiştir. İsmi Muhammed b. Mervan olan bu zat yalancılıkla maruftur (bilinmektedir)" demektedir (Aydemir, 1979: 301). Mehran da, bu rivayetler hakkında şunları belirtmiştir: "Bu rivayetler karışık, garip, üstelik her yönüyle de şüphelidir. Kendi içinde bile çelişkilidir. Kaldı ki, Arap kaynaklarında birçok peygamber için müneccimlerin krallara haber verdiğine dair benzeri hikâyeler, hayret edilecek bir şekilde ısrarla yer almaktadır. Farslıların peygamberi sayılan Zerdüş'tün doğumunda da buna benzer anlatımlar vardır. Bazıları da bunların müneccimlerin değil, İsrailoğullarının uydurmaları olduğunu söylemişlerdir. Burada en açık soru, o tarihçiler, müneccimlerin gaybı bildiğinde neden ısrar ediyorlar? Hatta Hz. İbrahim kıssasında sene ve ay belirtiliyor. Onun bir günde, diğer çocukların bir ayda büyüdüğü kadar büyümesi, Azer'in bile çocuğundan habersiz oluşu kabul edilecek bir şey değildir. Hz. İbrahim'in doğumunda bazı harikaların olmasını inkâr edemeyiz. Fakat bu anlatılanı ve birçok peygamberde hafif değişikliklerle tekrarlanmasını harikulade iş olarak görmüyoruz. İsrailiyat burada ilk rolünü oynadı. Tarihçilerimiz de Tevrat'ın tahrif edildiğini bilmelerine rağmen, ondan aldıklarına eklemeler yapmışlardır. Belki de bazen tahrifi de tahrif etmişlerdir. Onların söyledikleri de bir şekilde kaynaklara geçmiştir" (Mehran, 1988: 119-120).

Aslında bu konuda fazla söze gerek yoktur. İnsanlar kendi hayal dünyalarında masallar uydurmuş ve onları bir şekilde aktarmış, sonra da kitaplara kaydedilmiştir. İnsanlar da bir masal tadında okumuş ve dinlemişlerdir. Oysa bunların gerçekle uzaktan yakından bir alakasının olmadığını çok rahatlıkla anlamaları gerekirdi. İhtiyaç duyacakları tek şey tenkit süzgecinden geçirmektir. Çünkü tenkide tabi tutmaları tarihçiler açısından affi mümkün olmayan bir ayıp ve kusurdur. Bir defa değil müneccimlerin, hiçbir insanın gaybı bilmesi mümkün değildir. Zira gaybın anahtarı Allah katındadır ve gaybı, geleceği Allah'tan başka kimse bilmez. Makdisi'nin de dediği gibi, o ilmi sadece kendisine has kılmıştır. Bu hikâyeyi anlatanlar, kendilerine, neden Hz. İbrahim bir yılda diğer çocukların 15 yılda büyüdüğü kadar büyüdüğünü hiç sormamışlardır. Oysa hiçbir peygamber için ne Kur'an'da ve ne de sahih hadislerde buna benzer bir bilgi vardır. Kaldı ki, en son peygamber Hz. Muhammed (sas)'in çocukluğundan beri hayatı gün be gün bilinmektedir. Onun büyümesinde buna benzer bir durum var mı? Zira peygamberler melek veya doğaüstü bir varlık değil, insandır. Bizden tek farkları Allah'tan vahiy almalarıdır. Evet, mucize vardır. Peygamberlerin dilemesiyle Allah onun elinde yaratır. Ancak mucizelerin sayısı da çok azdır. Onların hayatlarının her anı mucize değildir. Eğer öyle olsaydı, diğer insanlara nasıl örnek olabilirlerdi? Çünkü o artık insanüstü bir varlık olmuş olurdu ki, böyle bir durum mevcut değildir. O zaman Hz. İbrahim ile ilgili anlatılan bu hikâyeye rahatlıkla uydurmada diyebiliriz. Ayrıca bu tür doğum ve saklanma hikâyeleri sadece peygamberler için uydurulmamış, birçok önemli kişiler için de buna benzer efsaneler uydurulmuştur. Görünen o ki, bu efsanelerin, kişi meşhur olduktan ve önem kazandıktan sonra uydurulmuş mitler olduğudur.

9.2. Nemrud ve Akıbeti

İslam tarihi kaynaklarıyla tefsirlerde, Mücahid'e dayandırılan bir görüş benimsenerek, Hz. İbrahim'in zamanında doğup yaşadığı ve kendisiyle tartıştığı kişinin, kral Kuş oğlu Kenan oğlu Nemrud olduğu belirtilmektedir (Taberi, 1991: c, 1, 312; İbn Atiyye, 1422: c, 1, 345; Razi, 1995: c, 7, 20; Kurtubi, 1964: c, 3, 283; İbn Haldun, 1998: c, 2, 38). İbn Haldun da, "Babil kulesini

Nemrud yaptı. Azer ve ailesini puthane ile görevlendirdi” demektedir (İbn Haldun, 1998: c, 2, 38)”. İbn Haldun’un, bu sözünden anlaşılan Nemrud, Babil kralı Hammurabi’dir.

Birçok tefsir ve İslam tarihi kaynaklarında geçen Nemrud isminin nereden alındığı belirtilmemektedir. Ancak bu isim Talmud’da geçer. Muhtemelen Talmud’u bilen Ka’bu’l-Ahbar, Hammam b. Münebbih gibi âlimlerin nakliyle İslamî kaynaklara geçti diye düşünmekteyiz. İbn Kesir, bu kişinin Babil kralı olduğunu söyleyerek, baba ve dede isminin farklı zikredildiği (Abir oğlu Falih oğlu Nemrud) rivayetinin de olduğunu belirtmektedir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 313). Dineveri ise, Farslıların (İranlıların) Nemrud’a Feridun dediklerini söylemektedir (Dineveri, 2017: 57). Taberi, “bizden önce geçip giden ilim sahibi herkesin, Hz. İbrahim’in Nemrud zamanında doğup yaşadığını” söylediklerini, haber nakledenlerin de “Nemrud’un Ejdehak’ın valisi olduğunu” söylediklerini, bazılarının da Hz. İbrahim’in Ejdehak ile Babil topraklarıyla onun çevresinde yaşayan insanlara peygamber olarak gönderildiğini iddia ettiklerini söylemektedirler. “Fakat bizden önceki âlimlerin bir kısmına göre ise, Nemrud’un, bağımsız bir kral olduğunu ve gerçek adının da Tahmasfan oğlu Zurhi olduğunu” ileri sürdüklerini belirtmektedir (Taberi, t.y: c, 1, 311). M. Hamidullah ise, “Hz. İbrahim’in Mezopotamya asıllı olduğunun bilindiği ve onun tevhit inancının Babilonya kralı Nemrud’u hiddetlendirdiğini” belirttikten sonra, “bazı modern bilginlere göre, Nemrud’un büyük kanunlar yapan Hammurabi ile aynı şahıs olduğuna kani olduklarını” söylemektedir (Hamidullah, 1972: c, 1, 392).

Mehran, “bazı İslam tarihçileri Nemrud’un Nebatilerden olup Fars kralı Dahhak’ın valisi olduğunu söylerler. Keşke bunu yazanlar Nebatilerin Irak’ta değil, Arap Yarımadası’nın kuzeybatısında olduğunu bilselerdi. M.Ö. ikinci asırda müstakil bir devlet kurmuşlardı ve başkentleri el-Betra idi. Hz. İbrahim ile Nebatiler arasında çok uzun bir zaman vardır” demektedir (Mehran, 1988: 132). Yine Nemrud’un yeryüzünün ilk kralı olduğu, Katade’ye isnat edilen bir rivayete göre de onun Babil’de kale ve köşk sahibi ilk zorba olduğu söylenmiştir. İbn Atiyye yeryüzünün ilk kralıydı görüşünün aslı olmadığını belirterek bunu reddetmektedir (İbn Atiyye, 1422: 1, 346). Yine bazı tefsirlerle İslam tarihi kaynaklarında, “denildi” şeklinde Mücahid’e dayandırılan bir rivayette, Nemrud’un yeryüzünün tümüne hükmeden dört kraldan biri olduğu, diğer üçünün ise, Buhtunasr, Hz. Davud’un oğlu Süleyman peygamber ve Zülkarneyn olduğu, Nemrud ve Buhtunasr’ın kâfir, Hz. Süleyman ve Zülkarneyn’in ise mümin olduğu belirtilmiştir (Taberi, t.y: c, 1, 312; İbn Atiyye, 1422: c, 1, 345; Kurtubi, 1964: c, 3, 284; İbn Kesir, t.y: c, 1, 313).

Mehran, bu rivayetin garip, karışık ve şüpheli olduğunu belirttikten sonra devamla şöyle demektedir: “Arap kaynaklarının söylediği dünyaya hâkim olan bu dört kişi efsanesi kesinlikle tarihi gerçeklerle bağdaşmaz. Çünkü bu kaynaklar, Babil tarihinin en az bugüne kadar Nemrud ismiyle anılan bir hükümdar tanınmadığını bilmemektedirler. İslam tarihçilerinin bunu nereden bulup getirdiğini de bilmiyorum. İslam tarihçilerinin bu bilgiyi Tevrat’tan aldıkları düşünülebilir. Zira Tevrat’ta, Kuş oğlu Nemrud’dan zorba bir kral olarak bahsedilmektedir. Memleketi ilk başta Şinar topraklarında olan Babil, Erek, Eked ve Kelne’den ibaret idi. Tarihin Nemrud ismiyle bildiği şehir Kral II. Sargon (MÖ:722-705) zamanında Asur İmparatorluğu’nun başkenti idi. Tevrat’ta bu şehrin ismi Kalih olarak geçer. Böylece Tevrat yazarı kralla şehri karıştırmıştır. Bizim tarihçiler de sanki Tevrat’takiler tarihî birer gerçekmiş gibi alıp rivayet etmişlerdir” dedikten sonra devamla; “Nabukadnezzar veya başka bir ifadeyle Buhtunasr’ın (M.Ö. 605-562) hükümlüğü eski haliyle bilinen Suriye ve Irak’ı aşmamıştır. Bu kral Filistin’de Yahudi varlığına son vermiştir. Muhtemelen yine Müslüman tarihçiler Tevrat’taki rivayetlerden etkilenmişlerdir. Ancak tarihçilerimizin bundan nasıl etkilendiklerini anlamıyorum” demektedir. Dünyaya hükmeden diğer iki hükümdar iddiasına karşı ise şu itirazlarda bulunur: “Süleyman Peygambere gelince, Tevrat dâhil tüm tarihî kaynaklar onun hükmünün Filistin’in bilinen sınırlarını aşmadığında ittifak halindedirler. Eğer Zülkarneyn ile Makedonyalı İskender (geniş bilgi için bkz. Cuma Ali Yılmaz, 2021) İskender kastediliyorsa-ki bunda şüphe vardır-, o da dünyayı hükmü altına alamamıştır. Üstelik mümin değil, kâfirdi” demektedir (Mehran, 1988: 117-119).

Biz de dünyaya hâkim olan dört hükümdar görüşünü yanlış buluyoruz. Tarih böyle bir şeye şahit olmamıştır. O zaman bilinen dünya olarak Mezopotamya ve çevresini düşünsük bile, bu da

doğru olmuyor. Çünkü Hz. İbrahim Nemrud denilen zorbanın ülkesinden, Babil'den Harran'a hicret etmiştir. Demek ki, Nemrud'un hükmü Harran'a ulaşamamaktaydı. Yahudilerin Buhtunasr'ı dünyaya hâkim sanmasında, Kudüs'ü zapt etmesi ve Yahudileri esir edip egemenliği altına almasına bağlıyoruz. Yani esaret onların gözünde Buhtunasr'ı çok büyütmiştir. Hz. Süleyman ise, ülkesine çok yakın olan Seba ülkesinden haberi yoktu. Hüdhüd (çavuş kuşu) ona haber vermişti (Bkz. Neml: 16-35). Yani, daha hükmü Yemen'e ulaşmamış Hz. Süleyman, nasıl tüm dünyayı egemenliği altına almış olabilir ki? Bu rivayet ve nakillerin tümü uydurmadır. Sonradan gelenler de akıl ve tenkit süzgecinden geçirilmeden doğru kabul edip birbirlerinden aktarmışlardır. Böylece gerçeklere uymayan bu rivayet ve bilgiler yaygınlaşmıştır.

Şimdi Hz. İbrahim'e karşı çıkan ve ilahlık iddiasında bulunan, onu ateşe atan zalim ve zorba Nemrud'un akıbetine bakalım. İslam tarihi kaynaklarında, Hz. İbrahim Babil'den ayrıldıktan sonra Nemrud büsbütün azmış, had ve hudut tanımayarak "İbrahim'in Rabbine savaş açıyorum" demiş. Nihayetinde gelen sivrisinek ordusu askerlerini perişan etmiş. Nemrud'un burnuna da bu sineklerden biri girmiş. Çıkarılamayan bu sinek beynine nüfuz etmiş. Başına vurulan darbeler üzerine biraz sakinleşmişse de sonunda başına yediği darbelerle helak olmuş diye belirtilmektedir (Taberi, t.y: c, 1, 161-162; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 89; Kurtubi, 1964: c, 3, 284; İbn Kesir, 1998: c, 1, 149). Bazıları da Hz. İbrahim Ur'dan ayrıldıktan sonra başlarına üst üste felaketler geldiğini, önce Aylamiler Ur'u yağmalayıp Nemrud'u ve en büyük putları olan Nammar ile birlikte esir alıp götürmüş olduğunu söylemişlerdir (Mevdudi, 1985: c, 1, 428).

Ayetlerde ismi zikredilmeyip sadece "mülk (saltanat) verdiğimiz" diye bahsedilen, tarihçilerin ekseriyetine göre de Nemrud olduğu söylenen bu kral haddini aşmış, halkına rabbiniz benim demiş, Hz. İbrahim'in getirdiği ilahi mesaja savaş açmış ve onu yok etmek için ateşe atmış bu kişinin akıbetinin ne olduğu Kur'an'da geçmemektedir. Kur'an'da helak edilen Nuh, Hud, Salih, Lut ve Medyen kavimleri arasında Hz. İbrahim'in kavmi de zikredilir (bkz. Tevbe: 70). Bu da hem Nemrud'un ve hem de kavminin helak olmuş olduklarını göstermektedir. Diğer kavimlerin helak şekli de Kur'an'da belirtilir ama Hz. İbrahim'e karşı gelen Nemrud ve halkının nasıl helak oldukları belirtilmemektedir. Onların helakinin de çıkan savaşlarla olması muhtemeldir. Çünkü Mezopotamya'da önceleri kent devletleri vardı. Sonraları bu kent devletlerini, bir devlet çatısı altında toplamak için birçok savaşın yaşandığı yer haline gelmiş olduğu bilinmektedir. Kaldı ki, Eski Babil Devleti, Hitit kralı 1. Murşiliş tarafından M.Ö. 1550 yılında ortadan kaldırılmıştır (Recep Yıldırım, 2011: 76-77). Bu tarihi gerçek, Kuran'ın bir beşer sözü olmadığını gösterir. Ayrıca Nemrud ve zamanında yaşayanların salgın bir hastalıkla da helak olmaları mümkündür.

9.3. Hz. İbrahim'in Kavmi

Mehran, "bazılarının Hz. İbrahim kavminin Aramilerden olduğunu söylediklerini belirterek onun kavminin Arap Yarımadası'nda yetişmiş çeşitli Sami ulusundan bir grup olduğunu söylemektedir. Hz. İbrahim'in soyu Hz. Nuh'a oğlu Sam vasıtasıyla ulaştığı için, Hz. İbrahim'in has Araplardan olduğunu söylemek mümkündür" diye iddiada bulunmaktadır. Hatta "oğlu İsmail'i Mekke'ye yerleştirmesi tesadüfi olmayıp Mekke ehliyle olan yakınlığına işarettir" diye kaydetmektedir (Mehran, 1988: 122).

Mehran'ın, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i Mekke'de iskânını Mekke ehliyle, yani Araplarla olan yakınlığına bağlamasını kabul etmek biraz zordur. Çünkü Hz. İbrahim bir peygamberdi. Nereye hicret edeceğini ve evladını nereye yerleştireceğini kendi kararına göre değil, Allah'tan aldığı vahye göre yapmıştır. Hz. İsmail'i Mekke'de, Hz. İshak'ı Filistin'de bırakması tamamen aldığı vahiy gereğidir. Aksi takdirde o zaman neden Hz. İshak'ı Mekke'ye götürmedi diye sorma hakkımız doğar. Çünkü Hz. İsmail'in annesi Mısırlıydı. Oysa Hz. İshak'ın annesi Hz. İbrahim'in amcası kızıydı. Yani o da Hz. İbrahim gibi Sam b. Nuh'a ulaşıyordu. Yani Mehran'ın iddiasına göre Hz. Sare de has Araptı. Fakat Sare de, oğlu Hz. İshak da Filistin'de, Betülmakdis'te kaldılar.

Recep Yıldırım da, “tarih bize, Babil kentini Samilerin Amurru kolundan gelenlerin kurduğunu söylemektedir. M.Ö. 2000 yıllarında Arap Yarımadası’ndan gelen yeni göçebe kavimler Akdeniz kıyılarına ulaşmışlardır. Batı Samiler olarak bilinen bu kavimler Mezopotamya’ya sızarak Sümer-Akad kültürüyle bütünleşmişlerdir. Uzun süre Sümer ve Akad hâkimiyetinde kalmış, daha sonra Akad ilinde toplanıp buradaki Samilerle birleşmişlerdir. Babil’in krallık durumuna gelmesi ise, M.Ö. 19. yüzyılda olmuştur. Eski Babil Krallığı’nın (M.Ö. 1900-1550) ilk temsilcileri hakkında fazla bir bilgimiz yoktur. Ancak M.Ö. 18. yüzyılda Mezopotamya’nın Babil’in egemenliğinde birleştiğini biliyoruz. Başa geçen krallardan en önemlisi ise Hammurabi’dir (M.Ö. 1790-1750). Eski Babil Krallığı, Hitit kralı I. Murşiliş tarafından M.Ö. 1550’de ortadan kaldırılmıştır” demektedir (Recep Yıldırım, 2011: 76-77). Cessas, “Allah, İbrahim (as)’ı Sabii (yıldızlara tapma) inancına sahip Babillilere gönderdi” demektedir (Cessas, t.y: c, 1, 43) M. Esed de “Kur’an’da geçen bu kavmin helakinin, Babil İmparatorluğu’nun M.Ö. 1100 dolaylarında Asurlular tarafından yıkılmasıyla ilgili olduğu anlaşıyor” demektedir (Esed, 1999: 369/98).

M. Esed’in bahsettiği Babil İmparatorluğu, Hz. İbrahim’in getirdiği ilahi dine karşı çıkan Eski Babil Devleti değil, Orta Babil Devletidir. Bu devlet M.Ö. 1100’lerde Asurlular tarafından yıkılmıştır (Bkz. Recep Yıldırım, 2011: 77). Kanaatimizce helak olduğu bildirilen Hz. İbrahim’in kavmi Eski Babil Devleti olup yukarıda da belirttiğimiz gibi Hitit Devleti tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bizce doğruya yakın olan budur. Bütün bu açıklamalardan sonra kanaatimiz o dur ki; Hz. İbrahim’e karşı direnen kral bir şekilde helak olmuştur. Kavminin helaki ise, daha önceleri olmamışsa, Hititlerin eliyle M.Ö. 1550 yılında olmuştur.

9.4. Hz. İbrahim Kavminin Dini İnancı

Kur’an’da belirtildiğine göre Hz. İbrahim’in kavmi putperestti. Putlara, güneşe, aya ve yıldızlara tapıyordu (Zemahşeri, 1997: c, 2, 40). İbn Kesir buna ek olarak Harran halkının da yıldızlara ve putlara tapıldığını söylemiştir (İbn Kesir, 1998: c, 1, 40). Cessas, “İbrahim (as)’ın gönderildiği Babilliler, Sabii inancına sahipti. Yani yedi gezegene tapıyor ve onları tanrı diye isimlendiriyorlardı. Dünyada olan biten her şeyin onların işlerinden olduğuna inanıyorlardı. Ayrıca yedi gezegen adına yerde heykeller (putlar) yapmış ve onlara tapıyor, yıldızları ve her şeyi yaratan Allah’a ibadet etmiyorlardı. İbrahim (as), onları, cevap veremeyecekleri sağlam delillerle Allah’a davet ediyordu. Onların son cevabı, onu ateşe atmak oldu” demiştir (Cessas, t.y: c, 1, 43-44). E. Sarıkçıoğlu, “Babillilerde Güneş tanrısı Şamaş, Ay tanrısı Sin, yıldızlar tanrıçası İştar semavi üçlülüğü ortaya çıktı. Babil kralı Hammurabi, kanunlarını Şamaş adına yapmıştı. Kendisi Marduk ilahlar panteonların⁵⁶ başına geçtiği için Babil Kulesini de bunun şerefine yapmıştı. Hz. İbrahim bu semavi üçlülüğe karşı çıkıp mantiki gerekçeler sunduğunu Enam:76-78. ayetlerinin onayladığını” söylemektedir (Sarıkçıoğlu, 2016: 19-20). Çakan ve Solmaz, Babillilerin putları ve yıldızları ruhların sembolü saydıklarından dolayı tapıldıklarını ve inanç bakımından Sabii⁵⁷ olduklarını, önceleri ruhlara ve meleklerle ibadetle başladıklarını, sonraları giderek yıldızlara, güneşe, aya tapıldıklarını kaydetmektedirler. En sonunda da onlar namına yapılan putlara tapmışlardır demektedirler (Çakan ve Solmaz, 2008: 77).

Will Durant, “Medeniyetin Temelleri” adlı kitabında; “Babilliler yıldızları, kervan ve gemilerin yollarını tayin eden haritalar çizmek için değil, daha ziyade insanların kaderi ve geleceğine dair haber elde etmek için incelerdi. Bu bakımdan astronom olmaktan ziyade münecimlerdi. Yıldızların hareketlerinden geleceğe dair ilim elde etmek için çaba göstermek onların zevklerinden idi” diye kaydetmektedir (Tabbara, t.y: 132). Kur’an’da geçtiği üzere Hz. İbrahim’in yıldızlara bakıp “ben hastayım” demesi, yıldızlara inandığından değil, onların

⁵⁶ Tanrı ve tanrıça heykellerinin veya tasvirlerinin toplu olarak bir arada bulunduğu yer. (Memiş, 2012: 133/29 nolu dipnot)

⁵⁷ Sabiilik: M.Ö. 2000’li yılların öncesine dayanan bir geçmişe sahip olduğu tahmin edilen bu dinde; bütün varlıkları var eden bir “Yüce Varlık” inancı bulunmaktadır. Bu Yüce Varlık bu dinin temel esasıdır. (Küçük vd. 2018: 135-136)

metodunu izlediğini gösterir. Yine Durant, Krallar tanrılarının bağışlamasına şiddetle ihtiyaç duyarlardı. Bu nedenle onlar için heykeller diker ve eşya takdim ederlerdi. En çok da yiyecek ve içecek sunarlardı demektir. Yine Durant, onların birçok tanrılarının bulunduğunu ve en büyüğünün ise Marduk olduğunu ve yanında daha birçok tanrının yer aldığını söyler (Tabbara, t.y. 133).

Tabbara, W. Durant'ın bu açıklamalarından sonra şöyle bir tespitte bulunmaktadır: "Kur'an bunu söylediğinde, Peygamber Efendimiz (sas) zamanında ve muhitinde bunlar bilinmiyordu. Bunlar Babil'de yapılan kazılarda, çivi yazısıyla yazılı, zamanın Babil inançlarının yazılmış olduğu levhalara muttali olmaları, ibareleri çözüp anlamalarından sonra olmuştur" (Tabbara, t.y: 133).

Biz de Tabbara'nın bu tespitine katılıyoruz. Bu, Kur'an'ın gayb haberleriyle ilgili mucizesidir. Çünkü Hz. Peygamber (sas) Mezopotamya'yı bilmediği gibi, o günkü Mekke Arapları da bilmiyordu. Böylece onların inancının ne olduğunu bilmeleri de mümkün değildi. Hele her kentin veya her devletin koruyucusu olduğuna inandıkları büyük bir tanrının olduğunu ise hiç bilmezlerdi. Fakat Kur'an, Hz. İbrahim'in putanedeki bütün putları kırıp sadece büyük putu bırakmasının, onun mucize oluşunu gösteren çok sayıdaki delillerden biri olduğunu söyleyebiliriz.

R. Yıldırım ise inanç durumunu şöyle açıklar: "Mezopotamya'da birçok devlet kuruldu. Bunlar birbirlerinden gerek bilgi ve gerekse kültür bakımından etkilendiler. Bu etkilene dini inanış ve tapılan tanrılar bakımından da oldu. Böylece Mezopotamya çok yönlü bir tanrılar dünyası oldu ve bu da Mezopotamya'nın karakteristik özelliklerinden biridir. İlahların sayısını tam olarak belirlemek hiçbir zaman mümkün olmamıştır. Ele geçirilen yazılı metinlerde yüzlerce ilah arasından bazılarının "büyük ilahlar" olarak belirlendiğini tespit etmek mümkün olmuştur. Sumerlerden itibaren her kentin bir "baş tanrısı" olmuştur. Mesela Ur'da Nanna baş tanrıdır. Devlet genişledikçe, başkent baş tanrısı devletin tanrısı oluyordu. Babillilerin baş tanrısı Marduk idi. Hammurabi tüm Mezopotamya'yı egemenliğine alınca Marduk krallığın baş ilahı olmuştur" (Recep Yıldırım, 2011: 88-89). A. Kuhrt da, "Mezopotamya'da ilkçağda farklı inanç sistemlerinin ayrıntıda birbirlerinden uzak olsalar bile can alıcı noktalarda birleşmekte. Bunlardan birinin de yerel tanrılarının toplumlarında olan biten her şeyi denetlediği, onların rızası olmadan ne zafer, ne de mağlubiyet yaşanacağını anlamak önemlidir. Bu durumda bir şehir veya devlet yenilgiye uğradığında, yerel tanrı veya tanrılarının çoktan orayı terk ettiği, çünkü tanrının şehre kızmış olduğu düşünülürdü" demektir (Kuhrt, 2010: 176). B. Hrouda, "Mezopotamya dini inancında tanrılar insanlara çok uzak, fazla güçlü ve fazla yüceydi. İnsanlar onları sevmiyor, korkuyorlardı. Dünya üzerinde olan biten her şeyin müsebbibi tanrılardı. İnsanlar özgür karar veremezdi. Tanrıça İştâr'a yöneltilen bir duanın birkaç satırı bu durumu ifade eder" demektir. "Tanrılarının en bilgisi, sen ki tüm insanlara hükmeden, gökle yer arasındaki bağı elinde sıkıca tutan... Yardımın için sana yalvarıyorum, ben ki senin eline doğmuş, huşu içindeki kölenim, ayaklarına kapanıyorum" (Hrouda, 2016: 116). Yine B. Hrouda, "onlar tanrılarının görünüş ve mizaçlarını bilmediği için insanlar gibi tasavvur etmişlerdir. Giysileri, evleri, mücevherleri vardır. Yiyorlar, içiyorlar, kavga ediyorlardı. Evleniyor ve aile kuruyorlardı. Çoluk çocuk sahibi oluyorlardı. İnsanlardan farkları ölümsüzlükleri ve sınırsız güçleriydi" diye kaydetmektedir (Hrouda, 2016: 116). Michael Jursa, "Mezopotamya'da çok tanrıçılık hâkimdi. M.Ö. iki bininci yılın sonunda "eşitleme teolojisi" ile gittikçe bu tanrılarının sayısı azalmıştır. Gerçekte bunlar tanrı adları içeren kişi adlarıdır. Eskiden bile gerçek anlamda sıkça tapılan yirmiden fazla tanrı vardı" demektir (Jursa, 2017: 101-102). B. Hrouda da "Mezopotamya'da başlangıçta bir zamanlar binden fazla olduğu düşünülen tanrı sayısı ikinci bin yılın başında 20 ya da 30'a düştü. Benzerler birleştirildi, bazıları da unutuldu. Tanrılarının bileşimi ve yapısı değişse de çok tanrıçılığın temeli asla sarsılmadı. Dünyanın mutlak hâkimi baş tanrı, imparatorluğun ise kraldı" diye kaydetmektedir (Hrouda, 2016: 117-119).

Babilliler sadece putlara değil, aynı zamanda kralların ilahlığına da inanırlardı. Nitekim Tabbara, İngiltere'deki İsmol Müzesi'nde, tufandan sonra Babil'e hükmeden krallık ailelerinin listesi var. Babil kazılarında bulunup muhafaza edilen bu tabletler, bu kralların, Tanrı'nın yeryüzünü temizleyip fesattan arıttıktan sonra, yeryüzüne hükmetmek için gökten yere indikleri, bunların gök tanrıları oldukları ve halkın kendilerine tapmaları gerektiği yazılı olduğunu söylemektedir. Yine Tabbara, bilinen o ki, Hz. İbrahim Babil krallarından birinin zamanında yaşamıştır. Nemrud'un ben de diriltir ve öldürürüm demesi ilahlık iddiasıydı. Kur'an, çok sonraları kazılardan çıkan bu belgedeki bilgiyi çok önceden haber vermiş ve bunlara gayb haberleri demiştir (Tabbara, t.y: 138). Zaten Mezopotamya'da Sumerlerden başlayan bir inanış, tüm diğer millet ve devletlere geçmiştir. O da kralın Tanrı'nın yeryüzündeki vekili olduğudur. Zamanla bu vekillik tanrı-krala dönüşmüştür. Nemrud'un Hz. İbrahim'e olan şiddetli tepkisinin altında yatan da budur. Yani onun rab oluşuna karşı çıkmasıdır. Oysa Nemrud'a göre bu, asla olmayacak, hatta düşünülmecek bir durumdur.

Mevdudi, "Hz. İbrahim'in getirdiği öğretilerin Babil'e etkisinin kesin olarak bilinmediğini, ancak Hammurabi kanunlarının bu öğretilerden etkilendiği düşünülmektedir. Çünkü bu kanunlarda yer alan pek çok kanun ve usuller Musevi şeriatına benzemekte olduğunun ileri sürüldüğünü" söylemektedir (Mevdudi, 1985: c, 1, 428). Hammurabi kanunlarının, Hz. İbrahim'in getirdiği ilahi mesajdan izler taşıması akla yakın ve mantıklıdır. Çünkü Mezopotamya kültürü, çok kültürlü olup hâkim olan devlet, kendinden önceki kültür ve dini inanışı yok etmemiş, aksine onu kendi inanç ve kültürüyle yoğurmuştur. Bu da Mezopotamya kültürünün bir özelliği olup homojen değil, çok kültürlüdür. Bu özelliği sebebiyle Hz. İbrahim'in getirdiği ilkelerden izler taşımasının garipsenecek bir durum olmadığını düşünmekteyiz.

9.5. Tevrat'ta Göre İbrahim Peygamber

Peygamberler tarihini Hz. İbrahim'den başlatan Tevrat, hayatını detaylı anlatmasına rağmen, onun tevhit mücadelesinden bahsetmemektedir. Bu nedenle Tevrat'ta Hz. İbrahim ile ilgili geçen bilgiler, bap ve ayet numaralarını göstererek özetlemeye çalışılmıştır. Yeri geldiğinde gerekli tenkitler de yapılmıştır.

9.5.1. Hz. İbrahim'in Doğduğu Yer ve Babasının Adı

Tevrat'ta Sam'dan Avram'a kadar verilen soy ağacında babasının adı Terah olarak belirtilmektedir. "Yetmiş yaşından sonra Terah'ın Avram, Nahor ve Haran adlı oğulları oldu" (Tekvin: 11/26). Doğum yerinin ise, Keldanilerin Ur kenti olarak belirtiliyor. Yani Hz. İbrahim'in doğum yeri ve hangi kavim arasında yaşadığı böylece açıklanmış olmaktadır.

"Terah, oğlu Avram'ı, Haran'ın oğlu olan torunu Lut'u ve Avram'ın karısı olan gelini Saray'ı yanına aldı. Kenan ülkesine gitmek üzere Kildanilerin Ur kentinden ayrıldılar. Harran'a gidip oraya yerleştiler. Terah 205 yıl yaşadıktan sonra Harran'da öldü" (Tekvin: 11/31-32). Böylece Ur'dan Kenan ülkesine gitmek üzere ayrıldıktan sonra Kenanlıların ülkesinden önce Harran'a yerleştikleri belirtilmektedir. Yani Tevrat'a göre Harran Hz. İbrahim'in doğum yeri değil, hicret ettiği ilk yerdir.

9.5.2. Avram'a Çağrı

Allah, Hz. İbrahim'e, işaret ettiği Kenan ülkesine gitmek üzere, yanına eşi Saray ve yeğeni Lut'u alarak Harran'dan ayrılmasını emretmiştir. Bundan anlıyoruz ki, Hz. İbrahim kıtlık veya başka bir sebeple değil, Allah'ın emriyle hicret etmiştir. Zaten peygamberler de Allah'ın emri olmadan yerlerinden ayrılmazlar. Çünkü onların görevlerinin en başında ilahi mesajı tebliğ gelmektedir. Bu hicret Tevrat'ta şöyle belirtilmektedir:

"Rab Avram'a, ülkeni, akrabalarını, baba evini bırak, sana göstereceğim ülkeye git" dedi. Seni büyük bir ulus yapacağım, seni kutsayacak, sana ün kazandıracacağım, bereket kaynağı olacaksın" (Tekvin: 12/1-2). "Karısı Saray'ı, yeğeni Lut'u, Harran'da kazandıkları malları,

edindikleri uşakları yanına alıp Kenan ülkesine doğru yola çıktı. Oraya vardılar” (Tekvin: 12/5). “Çadırını batıdaki Beytel ile doğudaki Ay kentinin arasına kurdu. Orada Rabbe bir sunak yapıp Rabbe yakardı. Sonra kona göçe Negev’e doğru ilerledi” (Tekvin: 12/8-9).

Hız. İbrahim soyundan çok sayıda peygamber geldi. İlahi kaynaklı üç din mensupları ona saygı ve sevgi beslemektedir. Hız. İbrahim’in hem Mekke ve hem de Beytülmakdis için bereket kaynağı olduğu da tarihi bir gerçektir.

9.5.3. Avram Mısır’da

Tevrat’a göre Hız. İbrahim Filistin’deki şiddetli kıtlık sebebiyle geçici bir süre için Mısır’a gitmiştir. Karısına, güzel olduğu için Mısırlıların kendisini öldürebileceklerini, bu nedenle kız kardeşi olduğunu söylemesini öğütlemiştir. Firavun’un adamları Saray’ı övmüşler. Firavun da onu sarayına almıştır. Saray yüzünden Firavun ve ev halkının başına çeşitli felaketler gelmiştir. Bu nedenle Avram’ı çağırıp neden karın değil de kız kardeşim diyerek onunla evlenmeme izin verdin deyip kızmıştır. Saray’ı geri vermiştir. Avram’a da birçok mal, köle ve cariye vererek Mısır’dan ayrılmasını emretmiştir (Bkz. Tekvin: 12/10-20).

Maalesef bu hikâye, çok az bir makyajla İslamî kaynaklara geçmiştir. Ancak biz, daha ilerde ele alacağımız bu hikâyeye şimdiden itiraz ediyoruz. Gerçi Tevrat’ta geçmiyor ama Kur’an’da belirtildiği üzere, en az Firavun kadar zorba ve zalim olan Babil kralına ve putçuluk sistemine korkusuzca karşı çıkan ve ateşe atılmaktan çekinmeyen Hız. İbrahim’in, öldürüleceği endişesini duymuş olmasını ve bu nedenle Sare’ye, kız kardeşi olduğunu dedirtmesini imkân dâhilinde görmüyoruz. Ayrıca Hız. İbrahim Kenan iline geldiğinde 75 yaşında olduğunu yine Tevrat haber veriyor. Burada en az birkaç yıl kaldı. Daha sonra Mısır’a gitti. Tahminen Mısır’a gittiğinde yaşı 80’nin üzerindeydi. Karısı Sare ise ondan 10 yaş küçük idi (Tekvin: 17/17). O da en az 70 küsur yaşındaydı. Yüzlerce güzel genç kız ve cariyesi bulunan, zevk u sefa düşkünü Firavun’un, bu yaşta olan kadına, yani yaşlı Sare’ye ilgi duyması işin tabiatına aykırıdır. Gerçeklerle bağdaşmayan bu hikâyeyi, Tevrat yazarlarının düşünmeden aktardıklarını veya bizzat uydurduklarını düşünmekteyiz.

Hız. İbrahim’in kıtlık sebebiyle Mısır’a gittiği hususu da bizce şüphelidir. Çünkü peygamberler kafalarına göre hareket etmeyip, kıtlık olsa bile İlahi bir işaret olmadan gitmedikleri kanaatindeyiz. Kaldı ki, Hız. İbrahim’in Filistin’e olan hicretinden bahseden Kur’an, Mısır’a gittiğine dair en ufak bir işarette dahi bulunmamaktadır. Oysa kıssanın başrolünde Hız. İbrahim vardır. Böyle bir hicretine en azından bir işaret olurdu diye düşünmekteyiz. Bu nedenle Tevrat’ta, kıtlık nedeniyle Mısır’a gitti bilgisini şüpheyle karşılıyoruz.

9.5.4. Avram’la Lut’un Ayrılması

Tevrat’ta Hız. İbrahim ile yeğeni Lut’un, çoğalan hayvanlarına otlak yetmediği için çobanlarının kavgaları sebebiyle ayrıldığı açıkça belirtiliyor (Bkz. Tekvin: 13/8-9). Hız. Lut Sodom’a yerleşti. Hız. İbrahim ise, Hevron’daki Mamre meşeliğine yerleşti (Bkz. Tekvin: 13/10-18).

Biz bu ayrılmanın, çobanların kavgası yüzünden olduğuna katılmıyoruz. Bu tamamen Allah’ın işaretiydi. Hız. Lut peygamber olarak seçilmiş ve Allah onu Sodom ve Gomore kentlerini uyarmak için göndermişti. Yani ayrılış tamamen ilahi bir emirdi ve nitekim Hız. Lut onları yıllarca uyardı. Fakat onlar inanmadıkları için Allah’ın azabı onları yerle bir etti. Zaten Hız. İbrahim’e misafir olarak gelen meleklerin esas geliş sebebi de inanmayan Lut kavmiydi.

9.5.5. Rabbin Avram’la Yaptığı Anlaşma

Allah’ın Hız. İbrahim’le yaptığı anlaşma Tevrat’ta şöyle geçmektedir: “Rab bir görümde Avram’a, korkma Avram diye seslendi. Senin kalkanın benim. Ödülün çok büyük olacak” (Tekvin: 15/1).

Hız. İbrahim'in öldürüleceğinden korkarak Saray'a "kız kardeşimdir" dedirttiğine dair bilginin doğru olmadığını söylemiştik. Tevrat'ta geçen "kalkanın benim" ifadesi, yani Allah'ın Hz. İbrahim'i koruması da bizi doğrulamaktadır. Ayrıca Rabbin İbrahim peygambere görünmesi doğru değildir. Çünkü Hz. Musa da, "Rabbi onunla konuşunca, Rabbim! Bana (kendini) göster, seni göreyim dedi. (Rabbi) sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim" ((A'raf: 143) diye uyarıldığını Kur'an bize haber vermektedir. Unutmayalım ki, Hz. Musa da peygamberdir ve Allah "sen beni asla göremezsin" diyor. Hz. Musa'yı böyle uyaran Allah, Hz. İbrahim'e görünmesini düşünebilir miyiz?

İslam kelimacıları arasında "Rü'yetullah (Allah'ı görme)" olarak bilinen bu konu tartışılmış olup şu iki ana görüş ileri çıkmıştır:

- a) Ehl-i Sünnet'in görüşü: Bu görüş çoğunluğun görüşüdür ve ümmetin kahir ekseriyetini temsil eder. Bu görüşe göre, hiç kimse dünyada Allah'ı göremeyecek ama cennette müminler Allah'ın cemalini seyredeceklerdir.
- b) Mutezilenin görüşü: Azınlıkta kalan görüş olup bu görüşe göre, Allah, dünyada da, cennette de görülemeyecektir.

Biz, Tevrat'ın birçok yerinde "Allah'ın ona görüldüğü" şeklinde geçen bu ifadeyi, belki, "Allah ona vahyetti, ona vahiyle bildirdi" şeklindeki bir ifadenin, Tevrat yazarları tarafından bu şekilde dönüştürülmüştür diye değerlendiriyoruz. Çünkü orijinal Tevrat'ta böyle bir ifadenin yer almasının mümkün olmadığını düşünmekteyiz.

Hız. İbrahim Allah'a, çocuklarının bile olmadığını, mirasının evindeki bir uşağa kalacağını söyleyerek kendisine ne vereceğini sormuş. Allah da ona, mirasın uşağına değil, mirasçının öz çocuğun olacağını, soyunun yıldızlar kadar çoğalacağını, bulunduğu yerin kendisine miras olarak verildiğini, hatta Mısır Irmağı'ndan Fırat'a kadar uzanan bu toprakları soyuna vereceğini söylemiş (Bkz. Tekvin: 15/2-5, 8, 18-21).

Filistin ve Nil ile Fırat arası toprakların vaat edilmiş topraklar olduğu söylemi tamamen İsrailoğullarının ideolojik uydurmasıdır. Bu ideolojik saplantılarını Tevrat'a yazarak nesilden nesile aktarmışlardır. Bugün Filistin'de yapılan zulüm ve katliamın temelinde bu görüş yatmaktadır.

9.5.6. Hacer ile İsmail

Hız. İbrahim'in Sare'den çocuğu olmamıştı. Çünkü Sare kısırdı ve Hz. İbrahim'in çocuksuz kalmasını istemiyordu. Bu nedenle onun, Mısır'da kendisine verilen cariyesi Hacer'le evlenmesini istedi. Hz. İbrahim Hacer'le evlendi. Tevrat'ın anlatımına göre, bu evlenme Hz. İbrahim Kenan ilinde 10 yıl kaldıktan sonra oldu. Hacer hamile kalınca hanımı Sare'yi küçümsemiş. Sare de Hacer'e sert davranmış. Hacer Sare'den kaçıp çölde bir pınarın başına gitmiş. Melek ona, geri dönmesini ve hanımına boyun eğmesini, soyunun sayılamayacak kadar çoğalacağını, doğacak çocuğun adını da İsmail (Tanrı یشׁתׁ, Tanrı'yı یشׁתׁ) koymasını söylemiş (Bkz. Tekvin: 16/1-11). Bundan sonra da Tevrat'ta, müjdelediği İsmail için hakaret içeren cümleler sarf edilmektedir: "Oğlun yaban eşeğine benzer bir adam olacak. O herkese, herkes de ona karşı çıkacak. Kardeşlerinin hepsiyle çekişme içinde olacak" (Tekvin: 16/12).

Tevrat'ta Hz. İsmail için bu hakaret içerikli sözler, Tevrat yazarlarının, sadece İsrailoğullarının Hz. İbrahim soyundan sadece kendilerinin geldiğini, Arapların veya başka bir milletin gelmediği inancının etkisiyle yazdıklarını düşünmekteyiz. Çünkü İsrailoğulları Hz. İbrahim'in soyunun, Hz. İbrahim'den değil, Sare'den, yani onun oğlu Hz. İshak'tan devam ettiğini iddia etmekte. Eğer Hz. İbrahim'den devam ettiğini kabul etseler, Hz. İsmail ve soyunu da kabul etmeleri gerekir. Hz. İsmail'i ve soyunu kabul etmemek için böyle bir yola başvurmuşlardır. Hz. İsmail cariyenin oğlu olması sebebiyle Hz. İbrahim'in mirasçısı olamayacağına inanırlar. Zaten İsrailoğullarında soy anneden devam eder. Fakat aynı

İsrailoğulları, Hz. Yakub'un gerek iki eşi ve gerekse iki cariyesinden olan 12 oğlunu ise kabul etmişlerdir. Elbette bu da Tevrat'taki birçok çelişkiden sadece biridir.

Tevrat'ta, Hacer'in Avram'a bir erkek çocuk doğurduğu, Avram'ın ona İsmail adını koyduğu, İsmail doğduğunda, Hz. İbrahim'in 86 yaşında olduğu belirtilmektedir (Bkz. Tekvin: 16/15-16).

9.5.7. Sünnet: Antlaşmanın Simgesi

Rab bir kez daha İbrahim'e görünür⁵⁸ ve antlaşmanın devam ettiğini, kendisini birçok ulusun babası kılacağı için artık adının Abram değil, Avraham (İbrahim) olacağını ve soyundan uluslar doğacağını, krallar çıkacağını haber vererek (bkz. Tekvin: 1-7); "Bütün Kenan ülkesini sonsuza dek mülkünüz olmak üzere sana ve soyuna vereceğim. Onların Tanrısı olacağım" demiştir (Tekvin: 17/8).

Tevrat'ın bu ayeti baştan sona kadar ırkçılık kokuyor. Hem Filistin toprağını sonsuza kadar kendilerine veriyor, hem de sadece onların Tanrı'sı oluyor. Yani Tanrı'yı da tekellerine alıyorlar. Bu, İsrailoğullarının Tanrı tarafından seçilmiş olduğu ve diğer halkların onlara hizmet etmek için yaratıldığı inancına götürmüştür. Bu düşünce Yahudiliği ırkçı bir din yapmıştır ve bu nedenle de Yahudilik yayılamamıştır.

Allah İbrahim ve soyuyla yaptığı antlaşmanın koşulunu şöyle belirtmektedir: "Aranızdaki erkeklerin hepsi sünnet edilecek. Sünnet olmalısınız. Sünnet aramızdaki antlaşmanın belirtisi olacak" (Tekvin: 17/10-11). Yine Tevrat'ta, evde olan her erkek, isterse köle olsun fark etmez ve sekiz günü dolduran her erkek bebeğin sünnet edileceği, bu âdetin kuşaklar boyu süreceği, bedendeki bu işaretin sonsuza dek devam edeceği bildirilmektedir. Sünnet edilmemiş her erkek ise, antlaşmayı bozduğu için halkın arasından atılacak denmektedir (Bkz. Tekvin: 17/12-14). Hz. İbrahim, sünnet emrini aldığı gün, kendisi, oğlu İsmail dâhil olmak üzere evde bulunan tüm erkek uşaklar aynı gün sünnet oldular. Sünnet olduğunda kendisi 99, İsmail ise 13 yaşındaydı (Bkz. Tekvin: 17/23-27).

Yahudiler ile Müslümanlar, bu sünnet geleneğini bugüne kadar uyguladılar, kıyamete kadar da uygulamaya devam edeceklerdir. Ancak Hristiyanlık, Yahudilikten sonra gelmesine ve Hz. İsa'nın soyunun Hz. İbrahim'e ulaştığı kabul edilmesine (bkz. Matta: 1/16) ve Hz. İbrahim'i de ata olarak belirtmelerine rağmen, sünnet geleneğine neden uymadıkları bir muammadır. Hristiyanların başlangıçtan itibaren 300 yıl gibi uzun bir süre şiddetli işkence ve amansız takibe tabi tutulmaları, gözden uzak mağaralarda, izbe yerlerde küçük gruplar halinde yaşamaları ve bu şartlarda sünnet uygulamasının zorluğu sebebiyle mi unutulmuş, yoksa Roma pagan kültürünün etkisiyle mi terk edilmiş, bilmiyoruz.

Allah İbrahim'e, bundan sonra eşine artık Saray demeyeceğini, onun adının Sara olduğunu, ondan kendisine bir oğul vereceğini, onun ulusların anası olacağını bildirince (Bkz. Tekvin: 17/15-17), Hz. İbrahim Rabbe secde edip şöyle yalvarmış: "Güldü ve içinden, yüz yaşında bir adam çocuk sahibi olabilir mi? Dedi. Doksan yaşındaki Sara doğurabilir mi? Sonra Tanrı'ya, keşke İsmail'i mirasçım kabul etseydin dedi" (Tekvin: 17/17-18). Allah ona, Sara'nın doğuracağı ve adının da İshak olacağı oğlunu mirasçı kıldığını bildiriyor. Ancak İsmail'i de kutsayacağını ve soyunu alabildiğine çoğaltacağını haber veriyor (Bkz. Tekvin: 19-21).

9.5.8. Üç Konuk

Misafir şeklinde gelen melekler olayı Kur'an'da da geçer ama kaç melek olduğu belirtilmez. Tevrat'ta ise üç melek olduğu zikredilmektedir. Hz. İbrahim gelen bu misafirlere kızartılmış dana eti getirip sundu. Onlar da bundan yediler. "Onlar yerken o da yanlarında ağacın altında durdu" (Tekvin: 18/8).

⁵⁸ Bu ifadenin yanlış olduğunu daha önce "Rabbin Avram'la Yaptığı Antlaşma" bölümünde belirtmiştik (yazarın notu).

Tevrat'ta bu gelen misafirlerin hem İshak'ı müjdelemek ve hem de Lut kavminin helakiyle görevli melekler olduğu belirtilmektedir. Meleklerin yeme, içme gibi şeylere ihtiyaç duymadıkları muhakkak olmasına rağmen, önlerine konan yiyecekten yediklerinden bahsedilmesi tamamen bir garabettir ve bunun izah edilecek bir tarafı da yoktur. Bu, olsa olsa Tevrat yazarının bulunduğu kültür çevresindeki melek inancının bir yansımasıdır diyebiliriz.

“Konuklar, karın Sara nerede diye sordular. İbrahim, çadırda diye cevap verdi. Rab, gelecek yıl bu zamanda kesinlikle yanına döneceğim dedi. O zaman karın Sara'nın bir oğlu olacak. Sara Rabbin arkasında, çadırın girişinde durmuş dinliyordu ” (Tekvin: 18/9-10).

Tevrat'ın bu bölümünde karışıklıklar vardır. Önce üç konuktan bahsediliyor. Arkasından Rabbin de orada olduğu, Hz. İbrahim'le konuştuğu, gelecek yıl aynı zamanda geleceği söyleniyor. Sara'nın Rabbin arkasında olduğu belirtiliyor ki, bunun izahı imkânsız. Peygamberler bile Allah'ı göremez gerçeğinden hareketle Hz. İbrahim'in gördüğüne karşı çıkarken, peygamber olmadığı kesin olan Sara'nın Allah'ı görmesi olacak şey değil. Bizce bu, Tevrat'ın tahrif edildiğini gösteren en kuvvetli delillerden biridir. Maalesef Tevrat'ta böyle akıldışı hususlar çoktur.

Sare de ve Hz. İbrahim de yaşlıydı. Rabbin bu oğul müjdesine şaşırmışlardı. Hatta Sare, bu yaştan sonra çocuk sahibi mi olacağım diye gülmüş. Allah onu gülmesinden dolayı uyarılmış. Sare de korkarak gülmedim deyip yalan söylemiş (Bkz. Tekvin: 18/11-15).

9.5.9. İbrahim Sodom İçin Yalvarıyor

Konuklar ayrılırken Hz. İbrahim onları uğurlamak için yanlarında yürümüş. Konukların Sodom tarafına baktığını görmüş. Rab, yapacağı şeyi İbrahim'den gizlemeyip ona söyleyeceğim demiş (Bkz. Tekvin: 18/1-19). “Sonra İbrahim'e, Sodom ve Gomore büyük suçlama altında dedi. Günahları çok ağır. Onun için inip bakacağım. Duyduğum suçlamalar doğru mu, değil mi göreceğim. Bunları yapıp yapmadıklarını anlayacağım” (Tekvin: 18/20-21).

Artık buna pes denilir. Allah'ın bilgisi her şeyi kuşatmışken, Tevrat'ın bu ayetinde Allah'ın Lut kavminin ne yapıp yapmadıklarını bilmemesi ve anlamak için inip bakacağını söylemesinin tek bir izahı vardır. O da bunun, Tevrat'ın orijinalinde olmayıp sonradan uydurulup eklendiği gerçeğidir.

Tevrat'a göre konukların gittiği, Hz. İbrahim'in Allah'ın huzurunda kaldığı ve Lut kavmi için Allah'tan haksızlar yüzünden haklıyı da mı yok edeceksiniz şeklinde başlayan diyalog, eğer Sodom'da elli doğru kişi varsa helak mi edeceksin sorusuna, Allah'ın, hayır dediği ve Hz. İbrahim'in bu sayıyı beşer beşer ta on kişiye kadar indirmesi ve her defasında da Allah'ın onların hatırı için kenti yok etmeyeceğim dediği, bu konuşmadan sonra Rabbin oradan ayrıldığı ve Hz. İbrahim'in de çadırına döndüğü belirtilir (Bkz. Tekvin: 18/22-33) ki, bu diyalog bize son derece şüpheli ve o kadar da garip gelmektedir.

9.5.10. İbrahim ile Avimelek

Hız. İbrahim Mamre'den Negev'e göçerek Kadeş ve Sur kentlerinin arasına yerleşmiş. Sonra geçici bir süre Gerar'da kalmış. Gerar kralı Avimelek'e eşi Sare için bu kız kardeşimdir demiş. Gerar kralı Avimelek Sare'yi getirtmiş. Avimelek Sare'ye dokunmadan gece korkunç bir rüya görmüş. Devamında Firavun'la olan hadiseye benzer bir hikâye anlatılmaktadır. Ancak burada Hz. İbrahim, Sare'nin baba bir, ana ayrı kardeş olduklarını söylediği zikredilir. Avimelek de Hz. İbrahim ve Sare'ye hayli mal-mülk, köle ve cariyeler vermiş ve Hz. İbrahim'e de işte ülkem önünde, istediğin yere yerleş demiş. Hz. İbrahim'in de ona ve ailesine dua ettiğini, onların şifa buldukları ve çocuk sahibi oldukları belirtilir. Çünkü Rab, Sare'den dolayı Avimelek'in evindeki kadınların hamile kalmasını engellemiş olduğu zikredilmektedir (Bkz. Tekvin: 20/1-17).

Tevrat yazarları sanki hoşlarına gitmiş gibi bu asılsız hikâyeyi temcit pilavı gibi ısıtıp ısıtıp sunmuşlar. Sare burada doksan yaşları civarındadır. Bir kralın etrafında gencecik o kadar kız, kadın ve cariyeye varken, 90 yaşına merdiven dayamış bir kadına ilgi duymasını ne akıl ve ne

de mantık kabul eder. Eşyanın tabiatına da aykırıdır. Bu, önu-arkası düşünülmeden uydurulmuş hikâyelerdendir ki, bu hikâyeler Hz. İbrahim'e de büyük bir iftiradır. Zaten Firavun için uydurulan hikâye, Avimelek'e de uyarlanmıştır. Çünkü olay aynı, sadece kral değişmiştir.

9.5.11. Hacer'le İsmail'in Uzaklaştırılması

Hız. İsmail büyüyüp sütten kesilince Hz. İbrahim büyük bir şölen vermiş. Sare İsmail'in kendisiyle alay ettiğini görünce, Hz. İbrahim'e, bu cariyeyle oğlunu kov ki, İsmail, oğlum İshak'ın mirasına ortak olmasın demiş. Hz. İbrahim buna çok üzölmüş. Fakat sabah erkenden kalkmış. Biraz yiyecek ve bir tulum su Hacer'e vermiş. Çocuğunu da kendisine verip göndermiş. Hacer Beer-Şeva çölüne gitmiş. Bir müddet sonra suları tükenmiş. İsmail'i bir çalının altına koymuş. Onun ölümünü görmemek için bir ok atımı uzaktan ona bakıp ağlamış. Melekler kendisine gelmişler ve Tanrı'nın, çocuğun sesini duyduğunu, onu büyük bir ulus yapacağını, kalkıp oğlunu almasını söylemişler. Hacer bir de bakar ki, önünde bir kuyu. Çocuk çölde büyür ve okçu olur. Paran çölünde yaşarken annesi onu Mısırlı bir kadınla evlendirir (Bkz. Tekvin: 21/8-21).

Tevrat'ın bu anlatımında da gariplikler vardır. Hem İsmail'in sütten kesilen bir çocuk olduğunu söylüyor ve hem de bu çocuğun Sare ile alay ettiğini. Bir veya iki yaşındaki bir çocuğun alay etmesi mümkün mü? Kuma olan kadınlarda az veya çok bir kıskançlığın olması kaçınılmaz ama sadece bunun yüzünden Hz. İbrahim'in, eşi Hacer ile bebesi İsmail'i az bir rızıkla tek başına göndermesi pek akla yatmıyor. O, ancak aldığı bir vahiyle gitmesi gereken yere götürmüştür diyebiliriz. Ayrıca Hacer ve oğlunun çölde kaldığı belirtilmesine rağmen, Hz. İbrahim'in bunları ziyaret edip-etmediğine dair en ufak bir bilgi yoktur. Oysa çok yumuşak kalpli olan Hz. İbrahim'in eşi ve küçücük oğluna karşı katı olması asla düşünölemez.

İslami kaynaklara göre ise, Hz. İbrahim, aldığı vahiy gereği Hacer ile oğlu İsmail'i Mekke'ye bizzat götürüyor. Orda Kâbe'yi inşa ediyorlar. Tevrat'ta, bir çöle yalnız başlarına gittiklerini söylemelerinin arkasında, acaba İsrailoğullarının İsmail soyundan gelenleri kabul etmeme fikri olabilir mi, diye düşünmeden de edemiyoruz.

9.5.12. Avraham'ın Denenmesi

Bütün bunlardan sonra Allah İbrahim (as)'ı oğlu İshak'ı kurban etmesi konusunda deniyor. Allah; "İbrahim, diye seslendi. İbrahim buradayım dedi. Tanrı, İshak'ı, sevdiğin biricik oğlunu al. Moriya bölgesine git dedi. Orada sana göstereceğim bir dağda oğlunu yakmalık sunu olarak sun" (Tekvin: 22/1-2). Hz. İbrahim sabah erkenden kalkmış. Eşğine palanı vurup yanına iki uşağıyla oğlu İshak'ı almış. Yola çıkışlarının üçüncü günü gideceği yeri uzaktan görmüş. Uşaklarına orada kalmalarını, kendisinin oğluyla gidip döneceğini söylemiş. Yolda oğlu İshak, baba odun ve ateş var. Kurbanlık kuzu nerde diye sormuş. Hz. İbrahim, onu Allah sağlayacak demiş.

Kanaatimiz, İlahi bir metinde, eşğine palan vurdu gibi çok detaylara girilmeyeceği yönündedir. Hatta bu kadar detay tarih kitaplarında bile olmaz. Bu tür ayrıntılar ancak efsane ve masallarda olur diye düşünmekteyiz.

Hız. İbrahim kendisine belirtilen yere varınca, odunları dizmiş ve oğlu İshak'ı bağlayıp üzerine koymuş. Boğazlamak için bıçağa uzanmış. Fakat Rabbin meleği, "İbrahim, İbrahim!" diye seslenmiş. İbrahim buradayım diye cevap vermiş (Bkz. Tekvin: 22/3-11). Melek: "Çocuğa dokunma dedi. Ona hiçbir şey yapma. Şimdi Tanrı'dan korktuğunu anladım. Biricik oğlunu benden esirgemedin. İbrahim çevresine bakınca, boynuzları sık çalılara takılmış bir koç gördü. Gidip koçu getirdi. Oğlu yerine onu yakmalık sunu olarak sundu. Oraya "Rab sağlar" adını verdi. Rabbin dağında sağlanacaktır sözü bu yüzden bugün de söyleniyor" (Tekvin: 22/12-14). Tevrat'ta kurban edilen oğlun adı, kurban edileceği dağ ve oğlun yerine kurban edilen koç açıkça belirtilmiş. Fakat Kur'an'da bunların hiçbirini belirtilmemiştir.

Sonra Rabbin meleği ikinci kez seslenmiş. Allah'ın, biricik oğlunu esirgemediği için kendisini fazlasıyla kutsayacağını, gökteki yıldızlar, sahildeki kumlar sayısınca çoğaltacağını, soyuna, düşman kentlerini mülk olarak vereceğini söylemiş. Hz. İbrahim uşaklarının yanına dönmüş ve birlikte Beer-Şava'ya gitmişler. Hz. İbrahim burada kalmış (Bkz. Tekvin: 22/15-19).

9.5.13. Avraham'ın Ölümü

Hız. İbrahim'in eşi Sare, 127 yaşında iken, bugün Hevron denilen Kiryat-Arba'da vefat etmiş. Hz. İbrahim eşini, Hititli Sohar oğlu Efron'dan satın aldığı Mamre'ye, Hevron'a yakın Makpela tarlasındaki mağaraya defnetmiş (Bkz. Tekvin: 23/1-20). Hz. İbrahim daha sonra Ketura adlı bir kadınla evlenmiş. Ondan altı oğlu olmuş. Ancak sahip olduğu her şeyi oğlu İshak'a bırakmış. Diğer oğullarını Hz. İshak'tan uzaklaştırmak için doğuya göndermiş.

Hız. İbrahim 175 yaşında iken, kocamış, hayata doymuş olarak son nefesini verip atalarına kavuşmuş. Onu, oğulları İsmail ve İshak, satın almış olduğu Mamre'ye yakın Makpela Mağarası'na eşi Sare'nin yanına defnetmişler (Bkz. Tekvin: 25/1-10).

Hız. İbrahim'in, sahip olduğu her şeyi oğlu İshak'a bırakıp diğer altı oğlunu mahrum etmesi, Hz. İbrahim'e uygun düşmez. Hele bir peygamber olarak böyle bir şey yaptığını düşünmek bile büyük bir günah olur. Hz. İbrahim, yerine vekil, halife olarak İshak'ı bıraktı densesydi, kabul edilebilirdi. Çünkü Allah tarafından Hz. İshak peygamber olarak seçilmiş ve görevlendirilmiştir. Oğullarını doğuya göndermesini, oğlu İshak'tan uzaklaştırma değil, aksine onları da tevhit inancını yaymaları için gönderdiğini düşünüyoruz.

9.5.14. Talmud'a Göre Hz. İbrahim'in Doğumu ve Nemrud'la Yaşadıkları

Tevrat'ta Hz. İbrahim'in doğumuyla ilgili efsanelere konu olan hikâyeye yoktur. Ancak Tevrat'ın bir bakıma şerhi, sözlü anlatımı olan ve Yahudilikte önemli bir kutsal metin sayılan Talmud'da bu hikâyeler geçmektedir. Mevduğı, "Selections From Talmud-Talmud'dan Seçmeler" (by H. Polano, Londra, s.30-42) adlı eserden özetle o hikâyeyi şöyle nakleder:

"Hz. İbrahim doğduğu gün kâhinler fala bakmış, ayrıca gökte bir alamet görmüşler. Bunlara dayanarak Terah'ın evinde doğan çocuğu öldürmesi için Nemrud'a tavsiyede bulunmuşlar. Nemrud o çocuğu öldürmeye yemin etmiş. Terah oğlu İbrahim'in yerine kölelerinden birinin çocuğunu vermiş. Sonra çocukları ve karısıyla bir mağarada saklanmış. Orada on yıl kalmış. On birinci yıl babası, Hz. İbrahim'i Hz. Nuh'a göndermiş. İbrahim 39 yıl Nuh ve oğlu Sam'ın hizmetinde terbiye görmüş. İbrahim bu sıra öz yeğeni Sare ile evlenmiş. Sare ondan kırk iki yaş küçüktü. İncil, Sare'nin yeğeni olduğunu açıklamıyor. Yaş farkını da on yıl olarak belirtiyor (Doğum:11/29, 17/17).

Hız. İbrahim 50 yaşında iken, Hz. Nuh'un yanından babasının evine gelmiş. Eve geldiğinde babasının putlara tapıldığını görmüş. Onun hidayete gelmesi için uğraşmış ama Terah inatçı olup atalarının dinini terk etmemiş. Hz. İbrahim bir gün evdeki putları kırmış. Terah eve gelip bunları görünce deliye dönmüş. Öfkeyle evden çıkıp Nemrud'a gitmiş ve gerçeği anlatmış. O çocuğun bugün elli yaşında olduğunu ve evdeki putları kırdığını anlatınca, Nemrud Hz. İbrahim'i çağırarak sorguya çekmiş. Hz. İbrahim'in ters cevapları üzerine kızmış ve zindana atmış. Sonra kraliyet konseyini toplayarak durumu görüşmüş. Sonunda ateşe atılma kararı çıkmış. Odunlar toplanarak belirlenen gün ve saatte ateş yakılmış ve ateşe atılmış. Onun yanı sıra kardeşi ve kayınpederi Haran da atılmış. Sebebi ise, Terah, Nemrud ona, neden doğduğu gün çocuğu vermedin diye kızınca, kurtulmak için kölenin bebeğini verme fikrinin Haran'a ait olduğunu ve onun teşvikiyle böyle yaptığını söylemiş. Haran da ateşe atılmış ve ateşte yanmış. Hz. İbrahim yanmamış. Nemrud'a haber vermişler. Gelip onu görünce, "ey gökteki Allah'ın kulu ateşten çık ve yanıma gel" demiş. O da gelmiş. Nemrud etkilenmiş ve ona hediyeler verip saygı duymuş. Yine Talmud'a göre Hz. İbrahim bu olaydan sonra Babil veya Irak'ta iki yıl kaldı. Bu arada Nemrud bir kâbus gördü ve bunun tabirini falcılara sordu. Onlar da Hz. İbrahim'in onun saltanatına son vereceğini, bu nedenle öldürmesini söylediler. Nemrud bu iş için birkaç adamını

görevlendirdi. Fakat Nemrud'un Hz. İbrahim'in emrine verdiği El-Ya'zer adlı köle bu suikastı efendisi Hz. İbrahim'e haber verdi. Hz. İbrahim kaçıp Hz. Nuh'a sığındı. Terah oraya gelir ve Hz. İbrahim'le gizlice buluşurdu. Nihayet baba ile oğul ülkeyi terk etmeye karar verdiler. Hz. Nuh ile Sam bu kararı beğendi. Sonunda Terah, oğlu İbrahim, torunu Lut ve torunu ve gelini olan Sare'yi alıp Ur'dan Harran'a göç etti." Mevdudi bunları aktardıktan sonra, "aklı başında bir kişi, Kur'an-ı Kerim'in bundan esinlenerek yazıldığını söyleyebilir mi" diye çok anlamlı bir soru sormaktadır (Mevdudi, 1985: c, 1, 433-434).

Biz Mevdudi'den daha ileri giderek, Kur'an'ın anlattıkları ile Tevrat'ın anlattıkları farklıdır. Hele böyle efsaneler, Kur'an'ın semtine bile uğrayamaz. Kaldı ki, bu hikâyenin neresini düzeltelim? Hz. Nuh ile görüşmesini mi? Putlara tapmaktan vazgeçmeyen ve kendisinin ateşe atılmasına vesile olan babasıyla Babil'i terk edip Harran'a gitmesini mi? Anlaşılan şu ki, Talmud yazar veya yazarları hayallerinde canlandırdıkları unsurları veya yaşadıkları çevrede anlatılanları ekleyerek bu hale getirmişlerdir. Ancak şu gerçeği de belirtmemizde yarar vardır: Tevrat'ta Hz. İbrahim'in mücadelesinden bahsedilmezken, Talmud'da putları kırdığı, Nemrud'la tartışmasında hakikatleri söylediği belirtilmektedir.

9.6. İncillerde Hz. İbrahim

Önce de belirttiğimiz gibi semavi kaynaklı üç dinde de Hz. İbrahim sevilir ve saygı duyulur. Hristiyan kültüründe Hz. İbrahim'in özel bir yeri vardır. Ayrıca Hristiyanların Eski Ahit'i kutsal kitaplarının birinci bölümü sayıp aldıkları da bilinen bir gerçektir. Kilise Hz. İbrahim'i inananların atası olarak kabul eder. Yani Yahudiler Hz. İbrahim'e kan, Hristiyanlar ise inanç bağıyla bağlıdır. Bu nedenle kilise, Hz. İbrahim'in adını 9. yüzyıldan itibaren şehitler kütüğüne (martyrologes) kaydetmiştir. Oğlunu kurban etme hadisesi ise, Papa Domase'ten itibaren ayın kitabına alınmıştır. Mısır-Kıpti kilisesi onu 28 Mart'ta anarken, Süryani kilisesi ateşe atıldığı kabul edilen 20 Ocak'ta ona özel tören düzenlemektedir. Ayrıca Kitab-ı Mukaddes dışında kalan ve apokrif kabul edilen metinlerde de Hz. İbrahim hakkında bilgi verilmektedir (Harman, 2000: 268-269).

Matta İncil'inde, Hz. İsa'nın soy ağacı Hz. İbrahim'le başlatılmıştır. Hz. İbrahim'den gelen soy ağacını, oğlu İshak, torunu Yakub ve Yakub'un oğlu Yahud'a soyundan verilmiştir. Hz. İsa'ya baba isnat edip Hz. Meryem'in kocasının adının da bu soydan gelen Yusuf olduğu belirtilmiştir. Böylece Hristiyanlar Hz. İbrahim'in soyunu Hz. İsa'ya kadar getirmişlerdir. (Bkz. Matta: 1/1-16). Bu soy verildikten sonra özetler mahiyette şöyle denilir: "Buna göre, Hz. İbrahim'den Davud'a kadar toplam 14 kuşak, Davud'dan Babil sürgününe kadar 14 kuşak, Babil sürgününden Mesih'e kadar 14 kuşak vardır" (Matta: 1/17).

Kur'an, Hz. İsa'nın babasının olmadığını, onun iffet timsali Hz. Meryem'den doğduğunu ve bunun da Allah'ın "ol" emrinin bir tecellisi olduğunu, yani bir mucize olduğunu belirtmektedir. Hristiyanlar ise, mucizeyi görmemiş ve Hz. İsa'ya baba isnat etmişlerdir. Kanaatimizce bu görüş de sonradan Kitab-ı Mukaddes yazarlarınca eklenmiştir. Kilise'nin Hz. İsa'ya baba olarak isnat ettikleri Yusuf'u, soy olarak Hz. İbrahim'e götürmelerine rağmen, onunla kan değil, inanç bağıyla bağlı olduklarını iddia etmeleri, Matta'daki bu soy ağacına ters düşmektedir.

Kur'an'a göre Hz. Meryem, İmran'ın kızıdır. İmran ise Hz. İbrahim'in soyundan gelen biri olarak kabul edilir. Yani İslam'a göre, Hz. Muhammed (sas) nasıl Hz. İsmail kanalıyla Hz. İbrahim'in soyundan ise, Hz. İsa (as) da Hz. İshak kanalıyla Hz. İbrahim'in soyundandır.

9.6.1. Hz. İbrahim'in Hicreti ve Vaadedilen Ülke

Hız. İbrahim'in Ur'dan hicreti İncillerde şöyle anlatılır: “Atamız İbrahim daha Mezopotamya'dayken, Harran'a yerleşmeden önce, Yüce Tanrı ona görünüp şöyle dedi: Ülkeni ve akrabalarını bırak, sana göstereceğim ülkeye git. Bunun üzerine İbrahim Keldanilerin ülkesini bırakıp Harran'a yerleşti. Babasının ölümünden sonra da Tanrı onu oradan alıp şimdi sizin yaşadığınız bu ülkeye getirdi” (Elçilerin İşleri: 7/2-4).

İncillerde de açıkça belirtildiği gibi Hz. İbrahim Ur şehrinden ekonomik sebeplerle veya kendi kararına göre olmayıp, Allah'tan gelen bir emirle hicret ettiği anlaşıyor. Ayrıca İncillerde de Tevrat'ta geçtiği gibi Allah'ın Hz. İbrahim'e görünmesinden bahsedilmektedir. Bunun doğru olmadığını “Tevrat'ta Hz. İbrahim” bölümünün “Üç Konuk” başlığı altında söylemiştik. İsteyenler orada açıkladığımız görüşlere bakabilir. Belki de bu, Allah'ın Hz. İbrahim'e vahyi indirmesinin veya vahiy meleği Cebrail'in ona gelmesinin zamanla bozulmuş şekli olabileceğini veya İcil yazarlarının Tevrat yazarlarından etkilendiğini göstermektedir.

Elçilerin İşleri kitabında devamla, bu yerin yani Filistin'in, Hz. İbrahim'in hiç çocuğu olmamasına rağmen, Allah'ın bu ülkeyi ona ve ondan sonra gelecek soyuna mülk olarak verdiği belirtilir. Ayrıca ona, senin soyun yabancı bir ülkede yaşayacak ve 400 yıl köle olarak çalıştırılacak. Ama ben o ulusu cezalandıracağım. Soyun oradan çıkacak ve bu ülkeye gelip bana tapacaklar deniyor (Bkz. Elçilerin İşleri: 7/5-7). Burada geçen ifadelerle Tevrat'ta geçen ifadeler birebir örtüşüyor. Yine burada da bir vaat edilmiş toprak konusu geçer. Bu fikrin Yahudilerden geçtiği muhakkaktır.

İbraniler'de ise, “İmanı sayesinde İbrahim miras alacağı yere gitmesi için çağırılınca, Tanrı'nın sözünü dinledi ve nereye gideceğini bilmeden yola çıktı. İmanı sayesinde bir yabancı olarak vaat edilen ülkeye yerleşti. Aynı vadin ortak mirasçıları olan İshak ve Yakub'la birlikte çadıra yaşadı (İbraniler: 11/8-9). Hz. İbrahim'in bu topraklara imanı sayesinde ulaştığı belirtilir ki, doğru olan da bu olsa gerektir. Yani artık Ur'da tevhit inancını tebliğe fırsat kalmayınca, Allah ona, bu yerde davetine devam etmesi için hicret emrini vermiş olduğu belirtilmiştir.

Hız. İbrahim'e, imanı sayesinde bu ülke nasıl mülk olarak verilmiş ise, yine imanı sayesinde de eşi Sare kısır ve yaşı da geçmesine, kendisinin de bir ölüden farksız olmasına rağmen, Allah'ın vadine güvenip kendisinde güç bulur. Böylece tek bir adamdan gökteki yıldızlar, deniz kıyısındaki kum kadar torun meydana geldiği belirtilir. Bunların hepsinin imanlı olarak öldüklerini, onların göksel olanı arzuladıkları için, Tanrı onların Tanrısı olarak anılmaktan utanmıyor denilmekte (bkz. İbraniler: 11/11-13, 16) ki, bu ifadeler birebir Tevrat'takilerle aynıdır.

Romalılara Mektup'ta bu durumu takviye mahiyetinde bilgiler geçmektedir. Orda da Hz. İbrahim'in geçmiş yaşına, Sare'nin kısır ve yaşlı olmasına rağmen Allah'ın ona, “sen birçok ulusun babası olacaksın, soyun yıldızlar sayısı kadar çok olacak” vadine Hz. İbrahim'in inandığı ve bunun gerçekleşeceğine güvendiği belirtilir (Bkz. Romalılar: 4/18-21).

9.6.2. Hz. İbrahim'in Denenmesi: Kurban Olayı

İlahi kaynaklı üç kutsal kitapta da Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmekle denendiği belirtilmiştir. Tevrat ve İncillerde Hz. İbrahim'in oğlu İshak'ı kurban etmek üzere götürdüğü belirtilirken, Kur'an isminden bahsetmez. İbraniler'de bu husus kısa olarak şöyle belirtilir: “İbrahim sındığı zaman imanla İshak'ı kurban olarak sundu. Vaatleri almış olan İbrahim biricik oğlunu kurban etmek üzereydi. Oysa Tanrı ona, senin soyun İshak'la sürecek demişti. İbrahim Tanrı'nın ölüleri bile dirilteceğini düşündü; nitekim İshak'ı simgesel şekilde ölümden geri aldı” (İbraniler: 11/17-19).

Tevrat'ta İshak'ın yerine bir koç kurban edildiği, Kur'an'da ise, kurban edilecek oğlun yerine büyük bir kurbanın verildiği belirtilirken, İncillerde buna dair bir şey olmadığı gibi, İshak'ı simgesel şekilde ölümden geri aldığı belirtilmektedir. Ayrıca Tevrat'taki gibi İbranilerde de Hz. İshak için biricik oğlu denilmesi yanlıştır. Çünkü Tevrat'ta da belirtildiği üzere Hz. İshak'tan

önce Hz. İsmail vardı. Bu durumda Hz. İshak biricik değil, iki oğlundan biridir. Kaldı ki, hem soyunun İshak'tan devam edileceğinin söylenmesi ve hem de onun kurban olarak istenmesi bir çelişkidir. Biz bunu uzak bir ihtimal olarak görüyoruz.

9.6.3. Sünnet Antlaşması

Tevrat'ta Hz. İbrahim'in Allah'la olan sünnet antlaşmasında da değindiğimiz gibi, Hz. İbrahim'i seven İlahi kaynaklı üç dinden ikisi, Yahudilik ve İslamiyet Hz. İbrahim'in sünnetine uyarak erkek çocuklarını sünnet ederken, Hristiyanların bunu yapmamasının nereden kaynaklandığını sormuştuk. Yine cevap olarak da, uzun süre takip ve işkenceye tabi tutuldukları için gözden uzak ve gizli yerlerde yaşamaları ve sünnet uygulamasının zorluğu sebebiyle unuttukları veya Roma-pagan kültürünün etkisiyle terkettikleri yönünde bir yorum yapmıştık. Fakat İncillerde bunun gerekçesi olarak, Hz. İbrahim'in kutsanmasının imanı sebebiyle ve sünnetsizken olduğu gösterilmiştir.

Kanaatimizce bu, oluşan fiili duruma sonradan uydurulmuş gerekçedir. Çünkü İncillerde de Hz. İbrahim ve Hz. İshak'ın sünnet olduğu açıkça belirtilmiştir. Bu açık delil varken böyle bir bahanenin izahı zor olsa gerektir. Romalılarda bu gerekçe şöyle anlatılmıştır: “Bu mutluluk yalnız sünnetliler için mi, yoksa aynı zamanda sünnetsizler için midir? Diyoruz ki, İbrahim, imanı sayesinde aklanmış sayıldı. Hangi durumda aklanmış sayıldı? Sünnet olduktan sonra mı, sünnetsizken mi? Sünnetliyen değil, sünnetsizken. İbrahim daha sünnetsizken imanla aklanmışının kanıtı olarak sünnet işaretini aldı. Öyle ki, sünnetsiz oldukları halde iman edenlerin hepsinin babası olsun, böylece onlar da aklanmış sayılsın. Böylelikle atamız İbrahim, yalnız sünnet olmakla kalmayan, ama kendisi sünnetsizken sahip olduğu imanın izinde yürüyen sünnetsizlerin de babası oldu” (Romalılar: 4/9-12).

Yukarıdaki ifadelerden de açıkça anlaşıldığı üzere Hristiyanlık inancı, Hz. İbrahim'in kutsanmasının imanı nedeniyle olduğunu ve kutsama işinin sünnet olmadan önce olduğuna dayanarak böyle söylüyorlar. Ayrıca Hz. İbrahim'in birçok ulusun babası olması sebebiyle iman eden sünnetsizlerin atası da olduğunu belirtiyorlar. Ancak Barnaba'da sünnet sebebi olarak, Hz. Âdem asi olunca, Allah tövbesini kabul ederse, kendinden bir uzvu kesmeyi adak etti. Duası kabul edilince, adağıyla ilgili ne yapacağını şaşırdı. Cibril ona sünnet mahallini kesmesini söyledi. Belki de Âdem (as)'ın çocukları bu sünneti terk etti. Ta ki, Hz. İbrahim'e tekrar onu ihya etmesi emri verilinceye kadar (Neccar, t.y: 138).

Barnaba'daki bu bilgiye göre sünnetin olması gerektiğini anlıyoruz. Çünkü Barnaba terk edilen bir sünnetin Hz. İbrahim'le tekrar yaşatıldığını belirterek bu sünnet âdetinin devam ettirilmesi gerektiğine işaret ettiğini görüyoruz. Şunu da açıkça belirtelim ki, İncillerde Hz. İbrahim'den bahsedilirken, imanı, iyilik işlemesi öne çıkarılarak Hz. İbrahim'in peygamberlik yönüne vurgu yapılmıştır. Tevrat'ta bunu göremiyoruz. Orada bir peygamberin değil, bir kralın veya bir kabile başkanının kronolojik bir hayat hikâyesini görüyoruz.

9.7. Kur'an'da Hz. İbrahim

Daha önce de belirttiğimiz gibi İbrahim ismi Kuran'da 69 yerde geçer. Hz. İbrahim'in kıssası değişik surelerde, bazen özet, bazen uzunca, bazen bir surede, kendisinden önce gelen ayetler bağlamında kıssanın bir yönü, diğer bir surede başka bir yönü ele alınmıştır. Müslümanlar her namazın selamdan önceki teşehhüdünde “Allahumme salli ve barik” dualarıyla Hz. Peygamber (sas) ile Hz. İbrahim (as)'a da dua etmektedirler. Bu yönüyle diğer peygamberlerden ayrılır. Bu kısa açıklamadan sonra İbrahim (as) kıssasının, verdiği tevhit mücadelesinin Kur'an'da nasıl anlatıldığına geçebiliriz.

9.7.1. Hz. İbrahim'e Rüşdün Verilmesi, Kelimelerle İmtihanı ve Melekûtun Gösterilmesi

Yüce Allah, İbrahim (as)'ı peygamberlik gibi büyük bir görev, zorlu bir tevhit mücadelesi için seçtiğinden dolayı onu, daha küçüklüğünden itibaren yetiştirmiş, ona ilahi hakikatleri göstermiş ve rüşdünü yani doğruyu yanlıştan ayırma kabiliyetini vermiştir. Nitekim ayetlerde bu husus şöyle belirtilmiştir:

“İşte böylece İbrahim'e göklerdeki ve yerdeki hükümlanlığı ve nizamı gösteriyorduk ki kesin ilme erenlerden olsun” (En'am: 75).

Dilciler, ayette geçen “melekût” kelimesinin sonundaki “ût” ekinin kelimeye mübalağa anlamı kazandırdığını söylemişler. Buna göre kelimenin anlamı “tam olarak malik ve sahip olmak” demektir. Melekût, mülk ile eş anlamlı olarak “Allah'ın hükümlanlığı ve yönetimi” şeklinde açıklanmıştır. Zemahşeri, ayeti, “ona rububiyet ve ulûhiyet (Allah'ın rab ve ilah oluşunu) öğretiyorduk. Onun göğsünü ferahlatıp irşat ediyor ve düşünce yeteneğini güçlendirerek istidlal (delil çıkarma) yöntemine ulaştırıyorduk” diye açıklıyor (Zemahşeri, 1997: c, 2, 40). Karaman vd. ise şöyle yorumlamaktadırlar: “İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu görüp kavrama imkânı verdik. Yani putperestlikleri sebebiyle kavmini ve babasını uyaran Hz. İbrahim'e Allah Teâlâ, göklerde ve yerde tasarrufu altında bulunan şeylerin mahiyetini, hakikatini açık ve net gösterdi. Bunların Allah'tan başka yaratıcısı ve yöneticisi olmadığı konusunda onu malumat sahibi kıldı. Bütün bunları, kuşku götürmez kesinlikte bir imana kavuşsun diye yaptı” (Karaman vd. 2008: c, 2, 430).

Hz. İbrahim'in, kavmi önünde yıldızlara, aya ve güneşe bakıp onların ilah olamayacağını delilleriyle ispat edip yegâne İlah'ın Yüce Allah olduğunu söylemesi de onun bu melekût bilgisine sahip kılınmasından dolayı olduğunu düşünmekteyiz (Bkz. En'am: 76-79). Aydemir, melekût konusunda, “Hz. İbrahim'e göklerin açılıp Arş'ı görmesi, yerlerin açılıp arzın tabakalarını görmesi, günah işler vaziyette gördüğü kullara beddua etmesi, Cenab-ı Allah ile konuştuğuna dair rivayetler vardır. Ancak bunların aslı yoktur ve aynı konuda Peygamberimiz (sas)'e isnat edilen iki rivayet de sahih değildir” demektedir (Aydemir, 1979: 302).

Şimdi diğer ayetlere bakalım: “Andolsun, daha önce de İbrahim'e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğini verdik. Biz zaten onu biliyorduk” (Enbiya: 51).

Ayette geçen “rüşd” kelimesini İsfehani, doğru anlamına gelip eğrinin zıddı olduğunu ve “hidayet” kelimesiyle aynı anlamda kullanıldığını söyleyerek, Bakara Suresi 256. ayette doğruluk yani hidayet anlamında, eğri yolun, dalaletin, sapıklığın zıddı olarak kullanılmış olduğunu da örnek olarak sunmaktadır (İsfehani, t.y: 196). Kurtubi ise, dilci Ferra'nın, peygamberlikten önce ona hidayet verilmiş olmasıdır. Yani bakma ve delil çıkarma hususunda muvaffak kılınmasıdır demiş olduğunu söylemektedir. Ayrıca rüşdün peygamberlik olduğunu söyleyenlerin olduğunu ancak müfessirlerin ekseriyetinin birinci görüşü paylaştığını belirtmiştir (Kurtubi, 1964: c, 11, 296). İbn Kesir ise, Allah'ın ona ta küçükken rüşdünü vermesinin anlamı, ona, kavmine karşı hakkı ve hücceti (delil çıkarma gücü) ilham etmesi manasında olduğunu, nitekim “İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimiz” (En'am: 83) ayeti de buna delildir demiştir. İbn Kesir devamla şunları söylemiştir: “Henüz Hz. İbrahim emme çağında iken babası tarafından mağaraya konulduğu, ondan çıkınca da yıldızlara ve mahlûkata (yaratıklara) bakıp soru sorduğu hikâyesi ile benzeri hikâyeleri müfessirler nakletmişlerdir. Ancak bunların hepsi İsrailoğulları hikâyeleri olup gerçekte bağdaşmayan efsanelerdir. Kaldı ki, bunların doğruluğuna dair Peygamberimiz (sas)'den gelen sahih bir hadis de yoktur. Ayrıca bu tür rivayetleri aktarmada ne bir fayda ve ne de dini yönden istifade edilecek bir durum vardır. Zaten bizim bu tefsirdeki esas amacımız, İsrailiyat olan rivayetleri belirtip gerçekte bir alakalarının olmadığını söylemektir. İbrahim (as) kavmine, “bu taptığınız putlar da ne oluyor” demesi, ona verilen rüşd sebebiyledir” (İbn Kesir, t.y: c, 3, 181).

Biz de İbn Kesir'in tespitlerine tamamen katılıyoruz. Bazı İslam tarihçileri ve bazı müfessirler, her duydukları hikâyeyi, yanlış ve uydurma olduğuna bakmadan rivayet etmeleri uygun değildir. Peygamberleri olağanüstü bir varlık olarak göstermek, peygamberlerin görevine

engel olmak demektir. Bu durumda peygamberler nasıl örnek olabilecek veya insanlar onlara nasıl uyacak? Bu hikâyeyi uyduranlar ve nakledenler acaba işin bu yönünü de düşünmüşler midir? Oysa peygamberler de bizim gibi birer insan, yer, içer, uyur, evlenir, aile sahibi olur, çarşı ve pazarda gezer. Bizden tek farkları, onlara vahiy gelmesi ve onların peygamber olarak seçilip görevlendirilmesidir.

Yüce Allah, Hz. İbrahim'i birtakım kelimelerle, yükümlülüklerle imtihan ettiğini, onun da bu imtihandan başarıyla geçtiğini şöyle zikreder: “Bir zaman Rabbi İbrahim'i birtakım emirlerle sınamış, İbrahim onların hepsini yerine getirmişti” (Bakara: 124).

Ayette geçen ve İbrahim (as)'ın imtihan edildiği kelimelerin ne olduğu konusunda müfessirlerimiz ihtilaf etmişlerdir. Taberi, “bu kelimeler, Allah'ın koyduğu farzlar ve emirler demektir ki, Cenab-ı Hak Hz. İbrahim'i bunlarla amel etmekle yükümlü kıldı ve bunlarla imtihan etti. O da imtihanını başardı” demiştir (Taberi, 1995: c, 2, 7). İbn Abbas'tan gelen bir rivayette, “bu dini yerine getirmede İbrahim'den başka sınanan olmadı. O İslam'la sılandı, onu tamamladı ve Allah da ona “vefakâr” (bkz. Necm: 37) beraatını verdi” diye belirtilmiştir (Taberi, 1995: c, 2, 8; Kurtubi, 1964: c, 2, 97). Razi ise, “Allah, Hz. İbrahim'e bazı sorumluluklar yükledi. O da bunu yerine getirerek peygamberlik ve imamete (önderliğe) erişti” demektedir (Razi, 1995: c, 4, 31). Kurtubi, bu kelimelerin Hz. İbrahim'in mükellef kılındığı vazifeler olduğunu, bazı müfessirlerin ise, emir ve nehiylerle sorumlu kılındı dediklerini belirtir (Kurtubi, 1964: c, 2, 97; bkz. İbn Kesir, t.y: c, 1, 164). Bazıları da bunun, oğlunun kurban meselesi olduğunu, diğer bir kısmı ise, risaleti (peygamberlik görevini) yerine getirmek olduğunu söylemişlerdir. Kurtubi, bunların hepsi birbirine yakın manalar olduğunu belirttikten sonra şunları söylemiştir: “Doğru olan ise, onun taharetle imtihanıdır ki, bunların beşi başta, beşi de bedendedir. Başta olanlar: Bıyıkların kısaltılması, mazmaza (ağzın su ile çalkalanması), istinşak (burnun su ile temizlenmesi), dişlerin temizlenmesi ve saçların ayrılmasıdır (taranmasıdır). Bedende olanlar ise: Tırnakların kesilmesi, kasık tıraşı, koltuk altı tıraşı, erkeklerin sünnet olması ve İstincadır⁵⁹ (Kurtubi, 1964: c, 2, 97-98; bkz. İbn Kesir, t.y: c, 1, 165).

Kurtubi'nin bu saydığı hususlar olduğuna katılmıyoruz. Çünkü Hz. İbrahim'in büyük sorumlulukları yanında bunlar devede kulak mesabesindedir. Belki müfessirlerimizin bahsettiği büyük sorumluluklara bunlar da eklenebilir diye düşünmekteyiz. İbn Kesir ise, İbn Abbas'tan gelen başka bir görüşe göre, bu kelimelerin hac menasiki (görevleri) olduğuna dairdir demiştir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 165). M. Esed ise, “bu konuda birçok spekülasyonlara başvurulmuştur. Ancak Kur'an bu kelimelerin ne olduğunu belirtmediği için, bundan kastedilenin, Hz. İbrahim'in Allah'tan aldığı her buyruğa teslimiyet içinde uymasıdır” demiştir (Esed, 1999: 34).

Biz de Esed'in görüşüne katılıyoruz. Cenab-ı Allah Hz. İbrahim'i emir ve yasaklarıyla imtihan etti. O da teslimiyet göstererek imtihanı başardı ve vefakâr bir dost oldu.

9.7.2. Hz. İbrahim'in Halil Olması ve İnsanlığa Önder Kılınması

Ayette İbrahim (as) için “Halil” ismi zikredilir. “Allah, İbrahim'i dost edindi” (Nisa: 125). Dost anlamına gelen “halil” kelimesini İsfehani, “bazıları, Allah'ın onu böyle isimlendirmesinin sebebi, onun her halinde Allah'a muhtaç olması nedeniyle dendiğini, bazıları da bunun “hulle” (sevgi ve muhabbet) sözcüğünden geldiğini söylediklerini” belirtmiştir (İsfehani, t.y: 153). Türkçemizde de erkekler için “Halil” ismi kullanılmaktadır. Bu da Hz. İbrahim'den dolayı verilmektedir.

Razi bu konuda şunları söylemiştir: “İbrahim (as) dinde yüksek dereceye ulaşınca, Allah onu halil yani dost edindi. Çünkü Allah onu melekûtun sırlarına vakıf kılmişti. O, kavmini defalarca tevhide davet ederek gök cisimlerine ve putlara tapmaktan vazgeçirmek için çok uğraşmıştı. Bu yolda ateşe atılmaktan çekinmemişti. Çok cömertti ve sofrasını misafirlere açmıştı. Allah için oğlunu kurban etmede tereddüt göstermemişti. Allah da onu insanlara önder ve peygamber kıldı. Soyundan gelenlere de mülk (saltanat) ve peygamberlik vereceğini bildirerek

⁵⁹ Büyük ve küçük abdestten sonra su ile temizlenmek demektir (yazarın notu).

onu müjdeledi. Bu özellikleri sebebiyle onu Halil diye isimlendirdi. Çünkü Allah'ın kuluna sevgisi, o kulunun hayırlı ve faydalı şeylere ulaşmasını murat etmesi demektir" (Razi, 1995: c, 11, 230). İbn Kesir ise, "Halil denilmesi, Hz. İbrahim'e uymaya teşvik içindir. Çünkü o uyulması gereken bir imam ve önderdi. O böylece muhabbetin en yüce makamına ulaştı" demiştir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 559). Karaman vd. ise konuyu şöyle yorumlamaktadırlar: "Halil" kelimesinin Arapçada, kişinin daima beraber olduğu, sırlarını paylaştığı, huyu huyuna, suyu suyuna uyan samimi arkadaş demektir. Ayette belirtildiği üzere Allah'ın birini bu manada dost edinmesi düşünülemez. O zaman buradaki dostluk özel bir anlamda kullanılmıştır. Bu da gönlünde Allah'tan başkasına yer vermeyecek kadar ona muhabbet besleyen, Allah tarafından da sevilen, O'nun rızasına mazhar olan, peygamberlik başta olmak üzere üstün özellik ve lütuflarla şereflendirilen kimse Allah'ın dostudur. Allah bize, bizim dilimiz ve idrakimiz, tasavvur ve kapasitemize uygun bir üslupla hitap ettiği için, kendinden bize yönelik ilgiyi de bu kelimeyle ifade buyurmuştur. O'nun zatını bilmediğimiz gibi, bu ilgi ve ilişkinin mahiyetini de bilemeyiz. Ancak şunu söyleyebiliriz ki, Allah'a halil olmanın büyük bir mazhariyet olduğunu, keyfiyeti bilinmez bir yakınlık ifade ettiğini her birimiz irfan derecemize göre idrak eder ve bununla mesut oluruz" (Karaman vd. 2008: c, 2, 150-151).

Hiz. İbrahim'in vefakâr olarak nitelenmesi ve onun halil, önder ve örnek kılınması, onun Allah'a gönülden bağlılığı ve teslimiyeti yanında ilahî mesajı yaymada gösterdiği çaba, dirayet ve cesaretiyle örnek oluşundandır. Zaten şu ayetin baş kısmında bu dediklerimize bariz bir işaret vardır: "Kimin dini, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yaparak kendini Allah'a teslim eden ve hakka yönelen İbrahim'in dinine tabi olan kimsenin dininden daha güzeldir" (Nisa: 125)?

Kur'an Hiz. İbrahim'i bir ümmet olarak da vasıflandırır. "Şüphesiz İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi. Allah'a ortak koşanlardan değildi" (Nahl: 120).

Ayette önder olarak tercüme edilen "ümmet" kelimesini İsfehani şöyle açıklamıştır: "Fertlerini herhangi bir şeyin toplayıp bir araya getirdiği her topluluğa ümmet denir. Bu bir araya getiren şey ister aynı din olsun, ister aynı zaman ve mekân olsun, bir araya gelişleri ister zorunlu, ister tercihen olsun fark etmez. Bu kelimenin çoğulu ise "ümme" olarak gelir. Kur'an'da her canlı da türleri itibarıyla bir ümmet yani topluluk olarak nitelendirilmiştir (Bkz. En'am: 38). İnsanlar da bir tek ümmetti ama hidayet ve sapıklık bakımından ikiye ayrıldı (Bkz. Bakara: 213). Ümmet, aynı zamanda bir grup anlamına da gelir. Mesela içinizden bir grup hayra çağıran olsun gibi (Bkz. Al-i İmran: 104). Ümmet, zaman, an anlamına da gelir (Bkz. Yunus: 45). Yine bir inanç ve din anlamına da gelir. Müşriklerin, kendilerini tevhide davet eden Hiz. Peygamber (sav)'e karşı sık sık "biz babamızı bu ümmet yani din üzerine gördük" (Zuhruf: 22) demeleri gibi (İsfehani, t.y: 23).

Yukarıda mealini verdiğimiz ayette de Hiz. İbrahim'in tek bir ümmet oluşu belirtiliyor. İsfehani, "o, Allah'a ibadette tek başına bir topluluğun yerini tutardı. Bu ifade Arapların, "şu kişi tek başına bir kabiledir" sözü gibidir" demektedir (İsfehani, t.y. 23). Razi, "İbrahim (as)'ın tek başına bir ümmet oluşu, hayrın bütün özelliklerini kendisinde toplaması sebebiyledir, âlemin bir adamda toplanmasıdır" dedikten sonra şu üç görüşe yer vermiştir:

Mücahid'den gelen görüşe göre, insanlar o zaman kâfir iken o tek başına bir mümin idi.

İbrahim (as) kendisine uyulan biriydi.

Tevhit ve Hak din oluşuyla diğerlerinden ayrılan bir ümmetti (Razi, 1995: c, 20, 283-284; bkz. İbn Kesir, t.y: c, 2, 590-591; Yazır, 1971: 3135).

Meali geçen ayette de belirtildiği üzere Allah, Halil'ini, kendisine itaat eden, huşu içinde ibadet eden, şirkten uzak bir önder, bir lider olarak övüyor. Çünkü o tevhit inancına sahip bir Hanifi ve inananların da önderiydi. Bu nedenle biz Müslümanlar "Hiz. İbrahim'in milletindenim" dediğimizde tevhit inancına bağlı olduğumuzu, Müslüman olduğumuzu vurgulamaktayız. Hiz. İbrahim'den sonra gelip tevhit inancına bağlı olan herkes, her dönemde İbrahim'in milleti olarak anılır. Nitekim Kur'an'da birçok ayette "Millete İbrahim" yani "İbrahim'in dini" ifadesi yer almaktadır. Yüce Allah ona uymamızı emrederken, onun dininden ancak kendini bilmezler yüz çevirir diye buyurmuştur (Bkz. Bakara: 130; Al-i İmran; Nisa: 125; En'am: 161; Nahl: 123, 125).

Ayetlerde de açıkça belirtildiği gibi Hz. İbrahim inananların önderidir. Yahudilerin iddiası olan soyundan gelmek yetmiyor. Nitekim ayette; “Rabbi şöyle buyurmuştu: “Ben seni insanlara önder yapacağım.” İbrahim de “Soyumdan da (önderler yap, ya Rabbi!)” demişti. Bunun üzerine Rabbi, “Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz” demişti” (Bakara. 124).

Ayette de belirtildiği üzere Allah Teâlâ’nın Hz. İbrahim’i önder kılması üzerine, o da soyundan da önder yap diye duada bulunmuş. Fakat Allah, “benim verdiğim söz zalimleri kapsamaz” buyurarak Hz. İbrahim’in soyundan peygamberler, salih kişiler geldiği gibi, inkârcı ve zalimlerin de geleceğini haber veriyor. M. Esed’in de dediği gibi bu buyruk, İsrailoğullarının yani Yahudilerin kendilerini Hz. İbrahim’in soyundan gelmeleri sebebiyle “Allah’ın seçilmiş halkı” olduklarına dair iddialarını çürütmektedir (Esed, 1999: 35/101). Bazı müfessirlerimiz de “ahdim zalimleri kapsamaz” buyruğunun, üstünlüğün biyolojik sebeplere, kan bağına değil, dini ve ahlaki liyakate bağlı olduğunu bildirir ve bu ayet, kendilerini Müslümanlardan üstün gören Medine Yahudilerine de özel bir cevaptır demişlerdir (Karaman vd. 2008: c. 1, 207). Nitekim Nisa Suresi 125. ayette, işlerinde doğru olarak Allah’a teslim olan ve Allah’ı bir tanıyan İbrahim’in dinine tabi olan Hz. Muhammed’den dince daha üstün kim olabilir denilmektedir. Yani Hz. İbrahim’e soy değil, inanç bağıyla bağlananlar değer kazanır. Çünkü onun dini İslam’dı. Resulullah’ın getirdiği din de İslam’dır. Hz. Peygamber hem soy ve hem de inanç bağıyla Hz. İbrahim’e bağlıdır.

Hz. İbrahim aynı zamanda inanan her Müslüman için de güzel bir örnektir. Kur’an’da sadece Peygamberimiz (sas) ile İbrahim (as) için “üsve-i hasene” yani güzel örnek ifadesi kullanılmıştır. İlgili ayetler: “İbrahim’de ve onunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine, “Biz sizden ve Allah’ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah’a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir” demişlerdi” (Mümtehine: 4).

Ayette Hz. İbrahim ve beraberindeki inananların örnekliği gayet açıkça belirtilmiştir. Bu da onların sadece Allah’a inanmaları ve ona ibadet edip bağlanmalarıdır. Zaten onlar kavimlerine, müşrik oldukları için onlardan uzak olduklarını, kan bağı ve akrabalık, ne olursa olsun, iman etmedikleri müddetçe kendilerine hasım olduklarını açıkça bildirmişlerdir.

Bu ve ondan önceki üç ayet, Mekke fethi hazırlığını gizli tutan Hz. Peygamberin bu hazırlığını, Mekke’de bulunan ailesine haber vermek için mektup gönderen Hatib b. Beltea adlı sahabiden dolayı nazil olmuştur (Özek vd. 1993: 548). İlk üç ayette Yüce Allah müminleri, Allah’ın ve kendilerinin düşmanı olan müşriklere sevgi göstermemelerini ve gizli muhabbet beslememelerini, çünkü onların İslam’a düşman olduklarını, müminleri ve Peygamberlerini sırf Allah’a iman ettikleri için Mekke’den kovduklarını, fırsat bulduklarında kendilerine kötülük yapacaklarını buyurarak uyarmaktadır. Ayrıca inanmayan akrabanın ve evladın ahirette hiçbir fayda vermeyeceğini hatırlattıktan sonra, Hz. İbrahim ve ona inanan müminlerin, inanmayan akrabalarına karşı takındığı tavrı örnek alıp onlar gibi davranmalarını emretmektedir (Bkz. Mümtehine: 1-3).

“Andolsun, Allah’ın Resulü’nde sizin için; Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah’ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır” (Ahzab: 21)

Bu ayette Resulullah (sas)’ın örnekliğinin; Allah ve ahiret gününe inanan, Allah’a ibadet edip onu sıkça ananlar için en güzel örnek olduğu açık ve net olarak belirtilmiş. İki ayette de Hz. İbrahim (as) ve Resulullah (sas)’ın inananlar için örnekliği belirtilmiş ve Müslümanların onlara uymaları emredilmiştir.

9.7.3. Hz. İbrahim Yahudi, Hristiyan, Müşrik Değil, Hanifti

Yahudiler soy itibariyle, Hristiyanlar ise daha çok inanç yönüyle kendilerini Hz. İbrahim ile irtibatlandırır. Mekkeli müşrikler ise, soylarının Hz. İsmail kanalıyla Hz. İbrahim’e ulaştırırlar. Dolayısıyla Hz. İbrahim’in soyundan olduklarını söylerlerdi. Kâbe’nin bekçiliğini yapıp onu tavaf ettiklerini ileri sürerek bağlantı kurarlardı. Fakat bunlar kendilerini Hz.

İbrahim'in dininden sayacaklarına, Hz. İbrahim'i, kendisinden sonra gelen dinlerinden saymışlardır. Yahudiler onun Yahudi, Hristiyanlar onu Hristiyan, müşrikler de onu müşrik olduğunu iddia etmişlerdir. Çok garip bir iddia. Kiminden yüzlerce yıl, kiminden de iki bin yıldan çok önce gelmiş birini, bu kadar yıl sonra gelen bir dinden olduğunu saymak olacak şey değildir. Zaten şu ayetler de aradaki bu tarihi farklılığa işaret etmektedir:

“Ey Kitap Ehli! İbrahim hakkında niçin tartışıyorsunuz? Oysa Tevrat da İncil de ondan sonra indirilmiştir. Siz hiç düşünmüyor musunuz? İşte siz böyle kimselersiniz! Diyelim ki biraz bilginiz olan şey hakkında tartıştınız. Ya hiç bilginiz olmayan şey hakkında niçin tartışıyorsunuz? Allah bilir, siz bilmezsiniz” (Al-i İmran: 65-66).

“Yoksa siz, “İbrahim de İsmail de İshak da Yakub ile Yakuboğulları da Yahudi, ya da Hristiyan idiler” mi diyorsunuz? De ki: “Sizler mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı” (Bakara: 140)?

Bu ayetlerde de her şeyden önce Ehl-i Kitabın yani Yahudi ve Hristiyanların tarih bakımından hata yaptıklarını, çünkü gerek Tevrat'ın ve gerekse İncil'in Hz. İbrahim'den yüzlerce asır sonra indirildiğini, bu iddialarının tarih yönüyle bile saçma olduğunu belirtiyor. Ayrıca, Yahudi ve Hristiyanların birçok konu hakkında ileri geri konuştukları zikredilmiş. Onların bu özellikler belirtilmiş. Ancak hiçbir bilgiye sahip olmadıkları konularda da tartışacak kadar düşünceden yoksun oldukları da vurgulanarak kınanmışlardır. Yani birazcık düşünselerdi, böyle tarihi bir hata yapmazlardı.

Karaman vd. ise şunları söylerler: “Yahudilik ve Hristiyanlık isimleri çok sonradan ortaya çıkmış ve kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim Yahudi kelimesi, Hz. Yakub'un dördüncü oğlu Yahuda'nın ismine nispetle ortaya çıkmıştır. Fakat başlangıçta bir din adı değil, Yahuda soyuna mensup olanları ifade eden bir boy ismiydi. Ancak Hz. Musa'dan en az 700 yıl sonra İsrail soyuna Yahudi, dini inançlarına da Yahudilik denilmiştir. Bu sebeple, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve diğer peygamberlere ne din ve ne de soy itibarıyla Yahudi demek mümkün değildir. Aksi takdirde yanlış ve tarihi bir hata olur. Keza bu peygamberler Hristiyan da sayılamaz. Çünkü Hz. İsa'dan asırlarca önce gelmişlerdi. Kaldı ki, Hz. İsa'nın dini için de başlangıçta Hristiyan ismi kullanılmamıştır. O dönem Hz. İsa bağlılarına “Nasıralılar” denirdi. Hristiyan kelimesi ise, ilk kez Hz. İsa'dan sonra ona inanan Antakya halkı için ve onlarla sınırlı kullanılmıştır. Bu gerçek karşısında Yahudilik ve Hristiyanlık kelimeleri, Hz. İbrahim ve diğer peygamberler şöyle dursun, Hz. Musa ve Hz. İsa dinlerini bile tam olarak ifade etmez. Bu iki isim de bu iki dinin tahrifinden sonra ortaya çıkmıştır (Karaman vd. 2008: c, 1, 223-224).

Yahudi ve Hristiyanlar, dinlerinin bu tahrifine ve Hz. İbrahim'le ilgili iddialarının saçmalığına rağmen şu ayette de işaret edildiği gibi Müslümanlara, Yahudi veya Hristiyan olun ki kurtulasınız demeleri ise, tamamen bir bağnazlıktır: “(Yahudiler) “Yahudi olun” ve (Hristiyanlar da) “Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız” dediler. De ki: “Hayır, hakka yönelen İbrahim'in dinine uyarız. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi” (Bakara: 135).

Bu ayet, Yahudi ve Hristiyanların hidayet üzere olmadıklarını, sapıklığa düştüklerini açıkça belirterek, onların bu bağnazca teklifini reddettikten sonra, Hz. İbrahim'in müşrik de olmadığını belirtiyor. “Müşrik de değildi” ifadesinde, Yahudi ve Hristiyanların tevhit akidesine şirk bulaştırdıklarına dair bir işaret de vardır. Nitekim Hristiyanların üçlü ilah sistemi, Yahudilerin ulûhiyet anlayışına uymayan düşünceleri ve kimi Yahudilerin de Üzeyr'i Allah'ın oğlu saymaları tevhit inancına ters düşer. Hz. Peygamber ve Müslümanlara da Hz. İbrahim'in dinine uyarız deyin buyruğuyla, İslam ile Hz. İbrahim dininin bir olduğu belirtilmektedir. Allah, onların düşünmeden söyledikleri bu uydurma iddiaya şu şekilde kesin cevap vermektedir:

“İbrahim ne Yahudi idi, ne de Hristiyan. Fakat o, Hanif (Allah'ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir Müslümandı. Allah'a ortak koşanlardan da değildi. Şüphesiz, insanların İbrahim'e en yakın olanı, elbette ona uyanlar, bir de bu peygamber (Muhammed) ve müminlerdir. Allah da müminlerin dostudur” (Al-i İmran: 67-68; ayrıca bkz. Bakara: 131-132).

Bu ayetlerde açık ve kesin olarak belirtiliyor ki, o ne Yahudi, ne Hristiyan, ne de müşrikti. O, sadece Allah'a inanan ve ona ibadet eden tam bir Hanifti. İnsanlar içinde İbrahim (as)'a en yakın olanların ise, ona uyanlar ile Hz. Muhammed (sas) ile onun ümmeti Müslümanlardır. Allah onların dostudur denilerek, bu üç grubun kendilerinden menkul inanç ve düşünceleri reddedilmiştir.

Yine söz konusu ayette Hz. İbrahim'in dininin Hanif olduğu belirtilmiştir. Hanif tevhit inancına sahip din demektir ve Hz. İbrahim'le özdeşleşmiştir. İsfehani, "HNF" fiili anlam olarak; dalaletten (sapıklıktan) istikamete (dosdoğru olana) meyletmek, yönelmek anlamına geldiğini, "Hanif" in ise, istikamete doğru meyletmiş kimse demek olduğunu belirtir. "Hanif" kelimesinin çoğulu "hunefa" gelir demiştir (İsfehani, t.y: 133). Kur'an'da "Hanif" kelimesi 10 yerde tekil, iki yerde çoğul olarak geçer. Bunların dokuzunda Hanifliğin müşrikliğin karşısı olduğu belirtilmekte, bu arada sekiz yerde de Hz. İbrahim'in imanını tanımlamakta, bunların beşinde "din" anlamına gelen "millet" kelimesiyle beraber kullanılmaktadır. Kısacası bu kelime Kur'an-ı Kerim'de, her şeyden önce tevhit anlayışını içerir ve şirk kuşkusu taşıyan her türlü batıl görüşten uzaklaşarak, tevhit inancına yönelen ve ihlâslı bir şekilde Allah'a kulluk eden" anlamına gelir (Karaman vd. 2008: c, 1, 219). İsfehani, Cahiliye döneminde Arapların, hacceden veya sünnet olana, İbrahim (as)'ın dinî üzere olduğunu belirtmek için Hanif dediklerini belirtir (İsfehani, t.y: 133).

Müşriklerin böyle demeleri, onların Hz. İbrahim'in dinini, sünnet ve kendi uygulamaları olan hacdan ibaret olarak gördüklerini anlıyoruz. Yani putları kıran Hz. İbrahim'e, puta tapan müşriklerin, kendilerini onun dinine bağlı olarak görmeleri bir tutarsızlıktır ve böyle bir tutarsızlık da müşriklere has olsa gerektir.

Razi, "Hanif, bütün batıl dinlerden yüz çevirip gerçek olan, hak olan dine yönelmektir. Çünkü batıl çok ama Hak tektir" demektedir (Razi, 1995: c, 11, 229). İbn Kesir ise, "Hanif, şirkten bilerek vazgeçip Hakka yönelmektir. Hiçbir mâni onu bu yoldan engelleyemez ve hiçbir şey onu Hak'tan döndüremez" diye belirtmektedir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 559).

Mehran, Hz. İbrahim'in özelliklerini ayetlerden çıkarım yaparak şöyle özetler: "O, peygamberlerin babasıdır. Resulullah (sas)'ın en yüce atasıdır. İnsanlar içinde en çok ona benzeyeni, Allah dostu ve muttakilerin önderidir. İmanın sembolü ve tüm Müslümanlar için üsve-i hasenedir (güzel örnektir) (Bkz. Mümtetine: 4). Müslümanlara bu ismi ilk o vermiştir (Bkz. Hac: 78). Yine içlerinden Allah bir peygamber göndersin ve onları doğru yola ilet sin diye ilk dua edendir (Bkz. Bakara: 129). Resulullah (sas) de, "ben İbrahim babamın duası ve İsa kardeşimin müjdesiyim" demiştir. Hicaz tarihi, ancak Hz. İbrahim'in tarihinin incelenmesiyle bilinir. Kâbe'nin banisi (Bakara: 127), insanları hacca ilk çağır an (Hac: 27) ve bu güzel yerin emin, huzurlu, hayırlı ve bereketli olması için dua edenlerin ilkiydi (Bakara: 126). Böylece Mekke, son peygamberin geldiği, Kur'an'ın indiği, her gün beş kez Müslümanların kalplerinin ve yüzlerinin döndüğü yer olmuştur (Bakara: 144). Her yıl milyonlarca hacı Hz. İbrahim'in çağrısına uyarak hac farızasını yerine getirmektedir" (Mehran, 1988: 155).

9.7.4. Dinler Arası Diyalog Bir Proje mi

Bilindiği üzere İbrahimî dinler denilerek, dinler arası diyalog adı altında Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'i tek bir din çatısında birleştirmek için bir çaba sarf edildi ve hala uğraşıyorlar. Bu projede bazı Müslüman âlimlerin yer alması acınacak şeydir. Onlara, ey Müslüman diyalogcular! Sizi kabul etmeyen ve "Yahudi olun ki hidayete eresiniz, Hristiyan olun ki hidayete eresiniz" (Bakara: 135) diyen bu iki din sahipleriyle bir din adı altında nasıl birleşeceksiniz? Bir defa sizi, Kitabınızı ve Peygamberinizi tanımayan, gelin dinimize girin ve kurtulun diyenlerle nasıl anlaşacaksınız, demek hakkımız değil midir? Kaldı ki, Yüce Kur'an bu konuda bizi şiddetle uyarmaktadır:

"Sen dinlerine uymadıkça ne Yahudiler ve ne de Hristiyanlar asla senden razı olmazlar. De ki: "Allah'ın yolu asıl doğru yoldur". Sana gelen ilimden sonra, eğer onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, bilmiş ol ki, Allah'tan sana ne bir dost ne bir yardımcı vardır" (Bakara: 120).

Daha bu anlama yakın nice ayetler vardır. Yani biz Müslümanlar, Allah Teâla'nın bu kesin ikazını görmezden mi geleceğiz? Dinimizi terk edip Yahudi veya Hristiyan mı olacağız? Kaldı ki, bu iki din sahipleri de anlaşıyorlar. Yahudiler Hz. İsa'yı kesinlikle kabul etmiyorlar.

Son dönem İslam tarihçilerimizden İ. S. Sırma konu hakkında şunları söylemektedir: “Tarih boyunca zaman zaman İslam'ın diğer dinlerle münasebeti olmuştur. Bazı zamanlarda bu dinler eşit kefelere konulup sanki bu dinler de aslı bozulmamış Hak dinlermiş gibi bir hava estirilmiştir. Ancak kesin olarak şu gerçek bilinmelidir ki, eğer diğer dinler bozulmasaydı, İslam'ın gelmesine lüzum kalmazdı. Elbette değişik dinlere mensuplar bir araya gelip konuşabilirler. Fakat bütün dinleri eşit değerinde, Hak din gibi sunmaya hakları yoktur. Bu toplantılarda zaman zaman Hz. İbrahim'in hem Yahudi hem, Hristiyan ve lütfen de Müslüman olduğu dile getirilmiştir. Oysa Kur'an'a göre gerçek böyle değildir” (Sırma, 2014: c. 1, 227).

Biz de dinler arası diyalogdan tam da istenenin bu olduğunu söylüyoruz. Yani Yahudilik ve Hristiyanlığı da İslam gibi aslı bozulmamış, kitapları tahrif edilmemiş olarak kabul edilmesidir. Ancak bunun doğru olmadığını Yahudi ve Hristiyan bilginlerin kendileri söylüyorlar. Zaten Hz. İbrahim'in onların dediği gibi olmadığını, “Hz. İbrahim ne Yahudi, ne Hristiyan, ne de Müşrik idi” başlığı altında mealini verdiğimiz ayetlere bakınca rahatlıkla görülür. Şimdi bu ayetler varken, bir Müslümanın kalkıp Hz. İbrahim'i nasıl Yahudi ve Hristiyan sayabilir ve bu iki dinin de birer hak din olduğunu nasıl söyleyebilir? Bunu söylemek Kur'an'a ve onun hükümlerine yüz çevirmek anlamına gelmez mi? Ayrıca namazların her rekâtında okuduğumuz Fatiha Suresinin son ayetinde, “Nimetini erdirdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğramışların ve doğrudan sapmışların yoluna değil” (Fatiha: 7) diye dua ediyoruz. Tüm müfessirler, “gazaba uğrayanlardan” kastın Yahudiler, “sapmışlardan” katın da Hristiyanlar olduğunu söylemektedirler (Bkz. Mahalli ve Suyuti, t.y: 1). Bu kısa açıklamada da görüldüğü gibi dinler arası diyalogun bir proje olduğu açıktır. Aksini söylemek, gerçeklere göz yummak olmaz mı?

9.7.5. Hz. İbrahim'in Tebliğ Babasından Başlaması

Hz. İbrahim tebliğ görevine babasıyla başladı. Zira her peygamber önce yakın akrabalarını İslam'a davet etmekle yükümlüdür. Çünkü onu en iyi tanıyanlar, dürüstlük ve erdemine yakinen tanık olanlar yakın akrabasıdır. Yine onun da onları yakinen tanıması ve onlardan destek alacağını düşünerek tebliğ onlarla başlaması gayet tabii ve normal bir durumdur. Nitekim Resulullah (sas) de ilk tebliğne, “(Önce) en yakın akrabayı uyar” (Şuara: 214) buyruğu üzerine önce yakın akrabalarından başlamıştır. Böylece ilk inanan kişi, eşi Hz. Hadice olmuştur. İslam ümmeti kütüğünde bir numara ona, dolayısıyla bir kadına aittir, erkeğe değil. Yine çocuklardan ilk inanan da Hz. Ali olmuştur. Hz. Ali Peygamber Efendimiz (sas)'ın amcası Mekke'nin reisi olan Ebu Talib'in oğludur.

Peygamberimiz (sas) bu ayettin nüzulünden sonra akrabasını bir yemek ziyafetine davet etmiş. Yemekten sonra onlara dini tebliğ etmiş. Ancak kırıncı ve katı tutumu nedeniyle davet edilmediği halde ziyafete gelen amcası Ebu Leheb, kendilerini atalarının dininden döndürmek istediğini, bunun ise tanrılarının gazabına sebep olacağını söyleyerek karşı çıkmıştır. Zaten akrabasından iman etmeyip azılı düşman olan da Ebu Leheb ile karısı olduğu için haklarında “Leheb Suresi” inmiştir (Bkz. Hamidullah, 1972: c. 1, 72-74). Amcası Ebu Talib de İslam'a girmemiş ama yeğeni Resulullah (sas)'e hep hamilik yapmıştır.

Hz. İbrahim'in tebliğ babasından başlaması gerekirdi ve nitekim öyle oldu. Bunda elbette bazı hikmetler vardır:

- a) Babası, oğlu İbrahim'i doğumundan itibaren her yönüyle en iyi bilendi. Onun dürüstlüğünü, yalan söylemediğini, edep ve efendiliğini, zekâ ve cesaretini en iyi bilen babası Azer'di.
- b) Baba oğlu, oğul da babayı iyi tanıdığı için, Hz. İbrahim, babasının kendisini en iyi anlayanlardan biri olacağını düşünmüş olmalıdır.

- c) Peygamber olduğunu söyleyen kendi oğluydu. Bir başkasını kabul belki zor olabilir ama oğlunu kabullenmek zor olmasa gerektir.
- d) Nihayet babadır ve oğluna olan şefkati devreye girer ve dini kabul eder ümidi vardı.

Fakat bunların hiçbirisi etki etmedi ve üstelik Hz. İbrahim'i ölümle tehdit etti. Oysa Uhud Şehidi Hz. Hamza'nın İslam'a girişinde akrabalık faktörünün önemli rol oynadığını siyer kaynakları bize bildirmektedir. Olayın kısaca özeti şöyledir:

“Hamza avcıydı ve vaktini çöllerde, tepelerde avlanmayla geçirirdi. Manevi konular onu hiç ilgilendirmezdi. Bir gün avdan döndüğünde, âdeti üzere eve gitmeden Kâbe'yi tavaf etti. Kölelerinden biri gelip ona, “Ebu Cehil bugün yeğenine çok kötü davrandı” dedi. Hamza hiddetlendi ve doğruca Ebu Cehil'in yanına gitti. Demir yayıyla vurarak onu yaraladı ve ona, “Muhammed'in yakınlarının onu terk ettiğini mi sanıyorsun? İyi dinle, ben de onun dinine girdim. Şayet senin veya herhangi birisinin cesareti varsa karşıma çıksın” dedi (Hamidullah, 1972: c, 1, 79).

Kur'an-ı Kerim Hz. İbrahim'in babasına olan tebliğini şöyle zikreder:

“Hani İbrahim, babası Âzer'e, “Sen putları ilâh mı ediniyorsun? Şüphesiz, ben seni de, kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum” demişti” (En'am: 74).

“Hani babasına şöyle demişti: “Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun” (Meryem: 42)?

Yukarıda meallerini verdiğimiz iki ayette de Hz. İbrahim, işitmeyen, görmeyen ve bir fayda temin etmeyen putlara taptıkları için hem babasını ve hem de kavmini uarmaktadır. Böylece birbirinden farklı ifadeler kullanılsa bile, iki ayet de aynı amacı, yani putlara karşı uyarıyı içermektedir. Bu anlamda aynıdır. Değişik ifadelerin kullanılması ise, ya bir ayet aynı tartışmanın bir bölümüne, diğer ayet de bir başka bölümüne dikkat çekmiştir veyahut da Hz. İbrahim'in babasıyla sadece bir tartışma yapıp defteri kapattığı düşünülemez. Aksine babasıyla defalarca tartıştığı dikkate alınınca, bu diyalogların ayrı zamanlarda olduğunu söylemek de mümkündür. Çünkü peygamberler, peygamberlik görevini üstlendiğinden itibaren son nefesine, ruhunu Refik-i A'la'ya (Yüce Dost'a) teslim edinceye kadar, her zaman, her yerde ve her kese dini tebliğden geri kalamazlar. Bu da onların defalarca tebliğde bulunup tartıştıkları anlamına gelmektedir.

Bu ayetler, İbn Kesir ve birçok müfessirin de dediği gibi aynı zamanda, Mekkeli müşriklere de bir uyarıdır. Çünkü onlar hem kendilerini Hz. İbrahim'in soyundan kabul ediyor ve hem de putlara tapıyorlardı. İşte ayet onlara, Hz. İbrahim'in babasıyla putlar konusunda yaptığı mücadeleyi hatırlatmaktadır (İbn Kesir, t.y: c, 3, 123). Hz. İbrahim babasını uarmaya devam ederken, onun kalbini okşayacak olan “babacığım” sözcüğüyle hitap ediyordu. Babasına, ona gelmeyen bir ilmin, yani vahyin kendisine geldiğini söylüyordu. Onun küfürde kalmasından dolayı kendisine Allah'tan bir azabın dokunacağından korktuğu için de defalarca “babacığım” diyordu. Çünkü onun putları terk edip İslam'la buluşmasını çok istiyordu. Bu sözü kullanarak onun babalık gayretini harekete geçirmek istiyordu. Nitekim ayetlerde;

“Babacığım! Doğrusu, sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Bana uy ki seni doğru yola ileteyim. Babacığım! Şeytana tapma! Çünkü şeytan Rahman'a isyankâr olmuştur. Babacığım! Doğrusu ben, sana, çok esirgeyici Rahman tarafından bir azabın dokunmasından, böylece şeytana bir dost olmandan korkuyorum” (Meryem: 43-45).

Yine İbn Kesir, “Hz. İbrahim babasına, zımnen, beni kendinden küçük, çocuğun olarak görüyorsun ama bil ki, ben Allah'tan bana verilen bir bilgi, bir vahiy üzereyim. Sen de onu bilmiyorsun. Bana uy ki, seni en doğru yola, Sırat-ı Müstakim'e ileteyim, sen de korkunç azaptan kurtulup dilediğine kavuşasın dediğini” belirtmektedir (İbn Kesir, t.y: c, 3, 123). Yani Allah peygamber olarak beni seçip görevlendirdi. Bu nedenle hala beni dünkü çocuğun olarak görme.

Zaten Azer de Hz. İbrahim'in putlar hakkında söylediklerine mantıklı bir cevap veremediği için her zorba gibi tehdit yöntemine başvurmuştur.

Ayette geçen “şeytana tapma” ifadesine bakmamız gerekir. Zira Azer ve kavmi bizzat şeytana tapmıyorlardı. Bu ifadeyi müfessirler, sebep-sonuç bağlamında ele almışlardır. Çünkü onlar şeytana uyudukları için putlara tapmışlardı. Şeytana tapma ifadesinde de şeytan sizden bunu istiyor ve buna razıdır. Siz de şeytanın dediğini yaparsanız, ona uymuş, ona tapmış olursunuz ki, kendinize şeytandan başka bir dost bulamazsınız anlamındadır demişlerdir (İbn Kesir, t.y: c, 3, 123; Mevdudi, 1986: c, 3, 203). Mevdudi, “insanlar, şeytanı, tapınma nesnesi olarak kabul ettikleri bir şey değildir. Ona uyma hali, ona tapma anlamına gelir. Hatta insanların çoğu hem şeytana lanet eder ve hem de aynı zamanda ona uyar” demektedir (Mevdudi, 1986: c, 3, 203). M. Esed de şöyle demektedir: “Ayette dolaylı olarak Allah'tan başka şeylere veya kimselere tanrısal nitelikler yakıştırmadaki akıl dışı davranışın, Allah'a karşı benimsenen tüm akıl dışı ve nankörce tutumun sembolü olan ve kendisini yaratan Allah'a isyan eden şeytana tapmakla aynı anlama geldiği belirtiliyor. Bunun içindir ki, Kur'an, akla, hakikate ve ahlaka aykırı olan her türlü saiki (sebebi) “şeytani” olarak, bu saiklere teslimiyete dair yapılan her fiil ve davranışı da “şeytana kulluk” olarak tanımlar. İnsanın yaptıklarıyla şeytana dost olduğunu ancak ahirette, yani iş işten geçtikten sonra anlayacak ki, bu da en korkunç sonuçtur. Çünkü kendilerine tapılanlar o gün tapanların tapmasını inkâr edecekler” (Esed, 1999: 615/33, 34).

Babası Hz. İbrahim'in putlarla ilgili söylediklerine vereceği cevap olmayınca, her zorba gibi çareyi öz oğlunu tehditte buldu ve “Ey İbrahim! Sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, mutlaka seni taş a tutarım. Uzun bir süre benden uzaklaş!” dedi” (Meryem: 46).

H. İbrahim'in “babacığım” hitabı ne kadar zarif ve nazikse, Azer'in oğluna olan katı tavrı ve tehdit dili de o kadar barbar ve o kadar nobrandır! Hz. İbrahim'in akıl ve hikmet dolu sözlerine cevap veremeyen Azer, onu kendi putlarından yüz çevirmekle suçluyor. Bu tavrı Hz. İbrahim'in dediklerini hiç anlamadığı veya anlamak istemediği anlamına gelir. Zira Hz. İbrahim puta tapma sapıklıktır diyor. Azer'in hala “sen ilâhlarımızdan yüz mü çeviriyorsun demesi her şeyden önce anlayışsızlık değil midir? Eğer bundan vazgeçmezsen seni taşılayıp öldüreceğim, bu nedenle uzun bir süre gözüme görünme demesi de, baba şefkatinden ne derece mahrum biri olduğunu gösterir. Ayrıca Azer, Hz. İbrahim'in söylediği hakikatler karşısında söyleyecek bir sözü olmadığı için, o da her zalim yönetici veya rejim gibi kaba kuvvetle susturmaya çalışıyor. Çünkü Azer Nemrud'un yönetiminde seçkinler arasında yer almış ve put ustası ve putlardan sorumlu olmasından ötürü hem yüksek statü elde etmiş ve hem de para kazanıyordu. O kadar dünyevileşmişti ki, hakikate karşı aklı tutulmuş, gözleri kör, kulakları sağır olmuştu.

H. İbrahim, babasının bu kaba ve tehdit dolu sözlerine aynı karşılığı vermiyor. Çünkü o bir peygamber ve insanların hakikatle buluşması için çalışıyor. Bu nedenle karşındakilerin hakaret ve alaylı sözlerine aynı şekilde cevap veremezdi. O yine nezaketini bozmadan insanların kalplerine nüfuz edecek cevaplar veriyordu.

“İbrahim, şöyle dedi: “Esen kal! Senin için Rabbimden af dileyeceğim. Şüphesiz O, beni nimetleriyle kuşatmıştır. Sizi ve Allah'tan başka taptıklarınızı terk ediyor ve Rabbime ibadet ediyorum. Rabbime ibadet etmekle de mutsuz olmayacağımı umuyorum” (Meryem: 47-48).

Ayrıca Hz. İbrahim'in bir başka duası daha var ki, kişinin ana-babasına yapacağı en güzel duadır. Genellikle her namazın selamından önce okunan duanın Türkçe anlamı şöyledir: “Rabbimiz! Hesabın görüleceği günde, beni, ana-babamı ve inananları bağışla” (İbrahim: 41).

Yukarda mealleri geçen üç ayette, Azer'in bağınaz, hırçın ve kötü tavrına karşı, “esene kal, senin için Rabbimden af dileyeceğim” diyen Hz. İbrahim'in yüceliğini görüyoruz. Bu yüceliği ancak bir peygamber gösterebilir, başkası değil. Kur'an'da da müminlerin özelliği sayılırken, onlardan biri de “kendini bilmez kimseler onlara laf attığında, (incitmeksizin) “selam!” derler (geçerler)” (Furkan: 63) diye belirtilmektedir. Bu da Hz. İbrahim'in babasına esenlik dilemesiyle aynı anlama gelmektedir. Ayrıca Hz. İbrahim'in babası ve kavmine, “ben, ne işiten, ne konuşan

ve ne de fayda veren putlarınızdan ve putçuluk zihniyetinizden uzağım. Ben Rabbime ibadet edeceğim. O, bana çok lütufkârdır. Umarım senin için yaptığım dua boşa gitmez demesi, yani böyle bir düşünce ve tavrı sergilemesi, peygamberlerin nefisleri için değil, sadece Allah rızası, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için çalıştıklarını gösteren yüzlerce delillerden sadece biridir diyebiliriz.

9.7.6. Hz. İbrahim'in Babasına Olan Duası Kabul Edilmedi

Ebussuud, “Hz. İbrahim'in babasına olan duası, dalalette olan babasının hidayete gelmesi içindi. İmana gelir ümidiyle yapmıştı. Çünkü henüz Allah'ın düşmanı olduğunu bilmiyor ve önceden ona verdiği sözden dolayı dua etmişti. Fakat onun küfründe ısrarcı ve Allah düşmanı olduğu vahiyle bildirilince, Hz. İbrahim babası için dua etmekten vazgeçti” demiştir (Ebussuud, t.y: c, 4, 107). Nitekim şu ayetler de bu hususu özetlemektedir:

“İbrahim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir sözden dolayı idi. Onun Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim, çok içli, yumuşak huylu bir kişiydi” (Tevbe: 114).

“Yalnız İbrahim'in, babasına, “Senin için mutlaka bağışlama dileyeceğim. Fakat Allah'tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez” sözü başka” (Mümtehine: 4).

Ayetlerde açıkça Hz. İbrahim'in babası için yaptığı bağışlanma dileği, babasıyla tartışmasına ve babasının onu tehdit etmesine rağmen, putları bırakıp sadece bir Allah'a inanır ümidiyle hakkında istiğfarda bulunacağına dair verdiği sözü tutmasıydı. Bu duası kabul olmadığı gibi, Allah düşmanı yani katıksız azılı bir kâfir olduğu belli olunca da ondan uzaklaştı. Ebussuud, “ondan uzaklaştı” anlamına gelen “teberree minh” ifadesi, ondan büsbütün uzaklaştı anlamında mübalağa olduğunu” söylemiştir (Ebussuud, t.y: c, 4, 108). Hz. İbrahim'in, babasının kâfir olarak öleceğini öğrendikten sonra onun için yaptığı istiğfardan vazgeçmesi ve aşağıda mealini vereceğimiz ayet, Müslüman âlimler arasında, hayatta olan kâfir veya müşrik için dua edilip edilmeyeceği konusunu gündeme getirmiştir.

“Cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra, -yakınları da olsalar- Allah'a ortak koşanlar için af dilemek ne Peygambere yaraşır ne de müminlere” (Tevbe: 113).

Ayette açıkça, cehennem ehli olduğu kesin olarak bilinenler için, akrabalık derecesi ne olursa olsun, dua ve istiğfarda bulunmak ne peygambere ve ne de müminlere uygun düşer, denilerek onların affı için Allah'a duada bulunamazlar yasağıyla bu konu kapatılmıştır. Maturidi, “Allah affetmeyeceği için cehennemlik olarak bilinenlere dua ve af dilemek yasaklanmıştır. Bunlar için af dilemenin caiz olmadığına dair en büyük delil de bu ayettir” demektedir (Maturidi, 2005: c, 5, 491-492). Bu konuda ihtilaf yok ancak hayatta olanlar için dua ise, Yazır, “küfür veya şirk üzere öleceği ayetle belirtilmemiş olup henüz hayatta olan kâfirler hakkında, iman nasip olması umulduğu için istiğfar caiz olabilecektir. Nitekim Hz. İbrahim'in babasına istiğfarı bu cümledendir” diye belirtmektedir (Yazır, 1971: 2628). Müfessirlerin çoğuna göre bu ayetin nüzul sebebi (iniş sebebi), Hz. Peygamber (sas)'in, hayatta iken kendisine kol kanat geren ve müşriklerin ona eza ve cefa etmelerine gücü nispetinde engel olan ve daima onu destekleyen amcası Ebu Talib'dir. O Mekke site devletinin reisiydi. Ayetin inmesine sebep olan konu, yani Hz. Peygamber (sas) ile amcası arasında geçen konuşma şöyle nakledilir:

“Ebu Talib ölüm döşğinde. Yanında müşriklerin ileri gelenlerinden Ebu Cehil ile Abdullah b. Ebi Ümeyye vardı. Hz. Peygamber (sas) yanına girdi ve ona, “Amcacığım! “La ilahe illallah” deki, onunla yarın Allah indinde delil edineyim” dedi. O ikisi,” Ebu Talib! Sen baban Abdulmuttalib'in dininden yüz mü çeviriyorsun” dediler. O da “ben Abdulmuttalib'in dini üzereyim” dedi. Peygamber (sas) de, “yasaklanmadığım müddetçe senin için istiğfarda bulunacağım” dedi” (Maturidi, 2005: c, 5, 492, Razi, 1995: c, 16, 157, İbn Kesir, t.y: c, 2, 393, Yazır, 1971: 2628).

Razi, “bu ayetin bu olay hakkında indiğine dair itirazlar var. Vahidi’nin, Tevbe Suresi’nin son inen sure olduğunu, Ebu Talib’in ise Mekke’de öldüğünü söyleyerek bu görüşü uzak gördüğünü söylediğini” belirttikten sonra şöyle devam etmiştir: “Bu hususu biz de uzak görüyoruz. Çünkü Peygamberimiz (sas)’ın bu ayetin nazil oluşuna kadar Ebu Talib için dua ettiğine dair bir bilgi yoktur. Bununla beraber müminlerin kâfirlerle olan münasebetini bu sure kalın çizgilerle ayırıyor. Bu surenin zahirine göre, Resulullah (sas) bu zamana kadar ebeveynine dua ettiği gibi, muhtemelen müminler de kâfir ana-babaları için dua etmişlerdir. Bunun caiz olduğunu ama bu ayetin nazil olmasıyla da buna son verildiğini anlıyoruz” (Razi, 1995: c, 16, 157).

Biz de Razi’nin görüşüne katılıyoruz. Muhtemelen Müslümanlar, İslam’a girmeden ölen ebeveynleri için dua ediyorlardı. Bunu da garip karşılamamak gerekir. Çünkü ebeveyne şefkat duyulması fitrattan gelir. Kaldı ki, bundan da yasaklanmamışlardı. Bu ayet nazil olunca, artık hiçbir Müslüman kâfir olarak ölen atası için dua etmemiştir.

Ebu Talib’in bu tavrı, kişi kendisi dine girmeyi istemedikçe, peygamber de olsa o kişiyi hidayete erdiremez. Çünkü o hidayeti tercih etmiyor. Allah da onu hidayete zorlamıyor ve onun tercihinin yaratıyor. Ebu Talib’in İslam’ı seçmeyeceği Allah’ın ilmi dâhilindedir. Zaten o da İslam’a girmemiştir. Nitekim ayette:

“(Resulüm!) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; bilakis, Allah dilediğine hidayeti verir ve hidayete girecek olanları en iyi O bilir” (Kasas: 56). Ayette, açıkça insanoğlunun hür iradesinin olduğunu ve bu iradeye göre tercihinin, seçimini yaptığını ve Allah’ın da onun tercihinin göre hidayet veya dalaleti verdiğini anlıyoruz.

9.7.7. Hz. İbrahim’in Kavmini Davet Etmesi

Hız. İbrahim, kavminin hakikati bulması, yanlış yoldan dönmesi için her fırsatı değerlendirip pratik deliller getirerek tartışıyordu. Bir defasında kavmiyle yaptığı tartışmada onlara, taptıklarının boş şeyler olduğunu, gözlerinin önünde tek tek çürüterek Allah’ın varlığını ve birliğini ispat etti. Fakat kavmi yine batıl inançlarından vazgeçmedi. Bu husus ayetlerde şöyle anlatılmaktadır:

“Üzerine gece karanlığı basınca, bir yıldız gördü. “İşte Rabbim!” dedi. Yıldız batınca da, “Ben öyle batanları sevmem” dedi. Ay’ı doğarken görünce de “İşte Rabbim!” dedi. Ay da batınca, “Andolsun ki, Rabbim bana doğru yolu göstermezse, mutlaka ben de sapıklardan olurum” dedi. Güneşi doğarken görünce de “İşte benim Rabbim! Bu daha büyük” dedi. O da batınca (kavmine dönüp), “Ey kavmim! Ben sizin Allah’a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım” dedi” (En’am: 76-78).

“Hz. İbrahim’in kavminin dini inancı” konusunda da belirttiğimiz gibi onlar yıldız, ay ve güneş semavi üçlüsü ile onların yerdeki temsilcileri olarak yapılan putlara tapıyorlardı. Hz. İbrahim de kavmine, sırasıyla önce yıldızın, sonra ayın, sonra da güneşin kaybolduğunu gösterip ben batıp kaybolanları sevmem ve “Ben sizin taptıklarınızdan uzağım” diyerek taptıklarının boş şeyler olduğunu uygulamalı olarak ispat etti.

Zemahşeri, “İbrahim (as), kavmini, dinlerinin hatalı olduğunu ispat için taptıkları yıldızlara, aya ve güneşe bakarak bundan doğru sonuca varmanın mümkün olacağını göstermek istedi. Çünkü doğru bir bakış, onları ilah olarak göremez. Kelamdaki Hudus delilini kullanıp tüm bunların arkasında bir Muhdisin (Yaratıcının), bir yapanın olduğunu göstererek, bunları doğurup batırmanın, yörüngelerinde döndürenin, bunları idare eden bir müdebbirin olduğunu onlara ispat etti. O, “Ben batanları sevmem diyerek” taptıkları yıldız, ay ve güneşi tek tek çürüttü. Kavmine gerçeği gösterdi” demiştir (Zemahşeri, 1997: c, 2, 40). İbn Kesir, İbn İshak’ın, bu bakma işinin Hz. İbrahim’in doğduğu mağaradan çıktıktan sonra olduğunu söylediğini belirttikten sonra, “müfessirlerin, bunun yıldızlara bakma mı, yoksa münazara mı olduğu hususunda ihtilaf ettiklerini” söylemiştir (İbn Kesir, t.y: c, 2, 151). Razi, Hz. İbrahim’in, yıldızlara, aya ve güneşe sırasıyla rabbim demesinin, kavmiyle olan münazarası üzerine olduğunu, çünkü Allah, İbrahim

(as)’a, kendisi için değil, kavmini tevhide davet için ona hüccet (akli delil) vermişti (Bkz. En’am: 83). Yine Razi, “bu bakma işinin, mağarada iken veya mağaradan sonra olduğunu söyleyenler vardır. Ancak bu doğru değildir. Eğer mağarada olsaydı, nasıl “ey kavmim ben sizin tapıklarınızdan beriyim” derdi? Kaldı ki, Hz. İbrahim bu olaydan önce Rabbini biliyordu. Çünkü babasına “putlara mı tapıyorsun?” (En’am: 74) demişti” diye zikretmektedir (Razi, 1995: c, 13, 39-40).

Biz de Razi’nin görüşünün doğru olduğu kanaatindeyiz ve İbn İshak’ın rivayetinin İsrailiyattan olduğunu düşünüyoruz. Çünkü her şeyden önce Hz. İbrahim’in mağarada doğduğuna dair hikâye gerçek değil, Talmud’da geçen bir efsanedir. Buna dair ne Kur’an’da ve ne de sahih hadislerde bir bilgi vardır. Ayrıca “ey kavmim” demesi, onun kavmine hitabını gösterir. Bu akıl yürütmeyle onlara, yıldız, ay ve güneşe tapmanın saçmalığını göstermiş oldu. Kavmi, Hz. İbrahim’in bu ikna edici ve uygulamalı delilleri karşısında yine de itiraz etmiş olmalı ki Hz. İbrahim onlara;

“Ben, hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah’a ortak koşanlardan değilim” (En’am: 79) diyerek onlardan olmadığını ve dinini açıklayarak saffını ve tarafını belirtmiştir. Saffı ve tarafı Allah’ın yanındır.

Kavmi, ona karşı sunacakları bir delilleri olmayınca, onu, putlarımızın gazabına uğrayacaksın diye korkutmaya çalışıyorlardı. Çünkü putların kendilerine zarar vereceğinden çok korkuyorlardı. İnançları sevgiye değil, korkuya dayanıyordu. Putların gazabından korkarak onlara tapıyor, yiyecek, giyecek ve içecek sunuyorlardı. Zaten putperest olan her kavim, kendilerine gelen peygambere karşı sunacakları delilleri olmadığından, onu, putların öfke ve gazabına uğramakla korkutmaya çalışmışlardır. Hz. İbrahim onların tüm bu tehdidine karşı yine ikna edici deliller sunmaya devam etmiştir. Şöyleki:

“Kavmi onunla tartışmaya girişti. Dedi ki: “Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışmaya mı kalkışıyorsunuz? Hem sizin O’na ortak koştuklarınızdan ben korkmam; ancak Rabbimin bir şey dilemiş olması başka. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız? Allah’ın, size, hakkında hiçbir delil indirmedığı şeyleri O’na ortak koştuktan korkmuyorsunuz da ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden ne diye korkayım? Öyle ise iki taraftan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır? Eğer biliyorsanız söyleyin. İman edip de imanlarına zulmü (şirki) bulaştırmayanlar var ya; işte güven onların hakkıdır. Doğru yolu bulmuş olanlar da onlardır” (En’am: 80-82).

Hz. İbrahim, tam da onların kullandığı metodu kullandı. Çünkü onlar da Allah’ın varlığına inanıyorlardı. Hz. İbrahim de işte onların bu inancına vurgu yaparak esas kendilerinin korkması gerektiğini söyledi. Onlara, gerçekle alakası olmayan düzmece ilahlarından beklentilerinin boş olduğunu söyleyerek, inandığı Rabbinin kendisine, onlara ve tüm insanlığa olan nimetini hatırlatıp dine davete devam etmiştir. Ayette bu husus şöyle anlatılmaktadır:

“Ey Muhammed! Onlara İbrahim’in haberini de oku. Hani o, babasına ve kavmine, “Neye tapıyorsunuz?” demişti. Putlara tapıyoruz ve onlara tapmağa devam edeceğiz” demişlerdi. İbrahim, dedi ki: “Onlara yalvardığınızda sizi işitiyorlar mı? Yahut size fayda veya zararları dokunur mu” (Şuara: 69-73)? Bu ayet, Peygamberimiz (sas)’e hitap ederek aslında Mekkeli müşrikleri uyarıyor. Çünkü onlar da duymayan, konuşmayan, görmeyen, fayda veya zarar veremeyen putlara tapıyorlardı.

Hz. İbrahim, “putlara tapmaya devam edeceğiz” ısrarları üzerine, “onlara yalvardığınızda sizi işitiyor veya size fayda veya zararları dokunuyor mu?” Diyerek can alıcı soruyu soruyor. Onların cansız bir eşya olduğunu gözlerinin önüne seriyor ama akıl kiraya verilmişse, göz görmez, kulak işitmez, kalp düşünmez olur. Nitekim onlar, evet konuşuyor, bize faydası var veya tapmazsak zarar verir diyemiyorlar. Tek söyledikleri, “Hayır, ama biz babalarımızı böyle yaparken bulduk” (Şuara: 74) diyerek kör taklide sarılmışlardır. Hz. İbrahim’in sorusuna verdikleri cevap budur. Aslında tüm putperestler aynı cevabı vermektedir. Diğer peygamberlerin kavimleri de, Mekkeli müşrikler de böyle demişlerdi. Bu cevabı vermekle, kendileri de putların

bir varlık gösteremediğini kabul etmişlerdir ama alışageldikleri inançlarını değiştirmek onlara zor gelmiştir. Nitekim şu ayetler bu durumu açıklıyor:

“Hani o, babasına ve kavmine, “Ne bu tapınıp durduğunuz heykeller?” demişti. “Babalarımızı bunlara ibadet ediyor bulduk” dediler. İbrahim, “Andolsun, siz de atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz” dedi. Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen bizimle eğleniyor musun?” dediler. İbrahim, dedi ki: “Hayır! Rabbiniz, göklerin ve yerin Rabbidir. O, bunları yaratandır ve ben de buna şahitlik edenlerdenim” (Enbiya: 52-56).

Daha önce de belirttiğimiz gibi Hz. İbrahim de her peygamber gibi her fırsatta kavmini tevhit inancına davet ediyor ve tanrıları konusunda onlarla tartışıyordu. Bu tartışmalarla ilgili değişik surelerden sunduğumuz ayetler, daha önce de değindiğimiz gibi ya bir tartışmanın değişik safhalarını vurgulamış veya Hz. İbrahim onlarla sadece bir sefer değil, değişik yer ve toplantılarda defalarca tartıştığı için başka bir tartışmasını aktarmıştır.

İbrahim (as), onları, rızık konusunda uyarmıştır. Çünkü her insan gibi onlar da açlık ve susuzluk korkusu taşıyorlardı. Onların çok önem verdiği rızık kaynağının putlar değil, Allah olduğunu onlara hatırlatarak belki böylece hakikati bulurlar diye düşünmüştü. Çünkü hadiste de belirtildiği gibi “insan ihsanın bendesidir”. Normalde rızıklandığı kapıya nankörlük etmez, etmemelidir de. Nitekim şu ayet bu hususu özetlemektedir:

“Allah’ı bırakarak taptıklarınızın size hiçbir rızık vermeye güçleri yetmez. Öyle ise rızık Allah’ın katında arayın. O’na kulluk edin ve O’na şükredin. Siz yalnız O’na döndürüleceksiniz” (Ankebut: 17).

“İbrahim, şöyle dedi: “Sizin ve geçmiş atalarınızın taptığı şeyleri gördünüz mü? Şüphesiz onlar benim düşmanımdır. Ancak âlemlerin Rabbi olan Allah, dostumdur. O, beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir. O, bana yediren ve içirendir. Hastalandığımda da O bana şifa verir. O, benim canımı alacak ve sonra diriltecek olandır. O, hesap, mükâfat ve ceza gününde, hatalarımı bağışlayacağını umduğumdur” (Şuara: 75-82). Yine:

“Siz bir tek Allah’a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirlemiştir” demişlerdi” (Mümtehine: 4).

İşin garibi, Hz. İbrahim’in, Allah beni yaratandır diye başlayıp ayette belirtilenleri birer birer saydığına, kavmi, “hayır, İbrahim! Sen doğru söylemiyorsun. Bunları bize veren putlarımızdır” dememişlerdir. Çünkü onlar da putların buna güçleri yetmeyeceğini biliyorlardı. Buna rağmen yine batıl yollarına devam etmişlerdir. Sizce de bu bağnazlık ve akıl tutulması değil midir? Zaten Hz. İbrahim ve beraberindeki inanalar, artık kavimleriyle aralarında, iman edinceye kadar inanç bakımından nefret ve düşmanlığın olduğunu söylüyorlardı. Yani akrabalık bağına göre değil, inanç bağına göre ayrılıyorlardı. İnanmayanlar ise onları çoktan gözden çıkarmış ve cemiyetten tecrit etmişlerdi.

Razi, “putlar cansız olmasına rağmen Hz. İbrahim onları nasıl düşman ilan ediyor” diye bir soru sorup şöyle cevaplamıştır:

- a) Ayette, tapılan putlar, hesap günü tapanların ibadetlerini tanımayacakları ve onlara düşman kesilecekleri açıkça belirtiliyor (Bkz. Meryem: 82). Ayetin tefsirinde, Allah hesap günü tapılan putları diriltir ve onlara, bunların size tapmasını siz mi söylediniz sorusuna, onlar kendilerinden beri olduklarını söyleyip kâfirlere düşman kesilecekler. Hz. İbrahim de putlara düşman olduğunu söylemekle bunu kastetmiştir.
- b) Kâfirler, putlara ibadet ederek onlardan fayda geleceğini, kendilerinden zararları def edeceğini ümit ettikleri için, onları akıllı birer diri konumuna koymuşlardı. İşte bu haliyle düşman sayıldılar.
- c) Onlar düşmanım demekle, onlara tapanları kastetmiştir. Neden puta tapanlar söylenmemiş denilirse, cevaben, çünkü konuşmada geçen putlardı, puta tapanlar geçmemişti derim (Razi, 1995: c, 24, 510).

Diğer görüşlerin haklılık payının olduğunu düşünmekle birlikte, Razi'nin sunduğu son görüşe katılıyoruz. Biz de Hz. İbrahim'in putları düşman ilan etmesinin, put zihniyetini ve puta tapanları düşman ilan etmesi anlamında olduğu kanaatindeyiz. Aksi takdirde cansız bir nesneyi düşman kabul etmenin bir anlamı olmaz.

Hz. İbrahim, kavminin boş yere putlardan beklenti içine girdiklerini defalarca söyledikten sonra, Allah'ın verdiği nimetleri kendi üzerinde sayarak kavmine, en azında bu nimetleri hatırlayın ve Allah'a ortak koşmayın diye bir kez daha uyarıyordu. Ayrıca onlar taptıkları putlara yiyecek içecek vererek bir anlamda esas putların onlara muhtaç olduğu ortaya koyuyordu. Buna karşılık Hz. İbrahim ise, inandığı Allah'ın kendisini yedirip içirdiğini, şifa verdiğini söyleyerek puta tapma inancının ne kadar saçma olduğunu vurgulamıştır. Bundan sonra da Allah'a yalvararak:

“Ey Rabbim! Bana bir hikmet bahşet ve beni salih kimseler arasına kat. Sonra gelecekler arasında beni doğrulukla anılanlardan kıl. Beni Na'im cennetinin varislerinden eyle. Babamı da bağışla. Çünkü o gerçekten yolunu şaşıranlardandır. (Kulların) diriltilecekleri gün beni utandırma! O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar! Allah'a arınmış bir kalp ile gelen başka” (Şuara: 83-89).

Allah, Hz. İbrahim'in kendisiyle ilgili yaptığı duasını kabul etti ve sonradan gelenler arasında doğrulukla anıldı ve anılmaktadır. İlahi kaynaklı üç din (İslam, Yahudilik ve Hristiyan) mensupları tarafından Hz. İbrahim hem sevilmekte ve hem de bağlılık ve saygı gösterilmektedir.

Hz. İbrahim yine babası ve kavmiyle tartışarak onlara şöyle demişti: “Siz neye tapıyorsunuz? Allah'ı bırakıp da birtakım uydurma ilâhlar mı istiyorsunuz? O hâlde, âlemlerin Rabbi hakkında görüşünüz nedir” (Saffat: 85-87)?

Birçok kez de belirttiğimiz gibi, putperestlik, ilahi bir dinin zamanla bozulmuş bir şeklidir. Putlar, ya salih ve sevilen kişilere saygı için yapılan heykellerin zaman geçtikçe tapınan tanrıya dönüşmüş veya taptıkları gökteki cisimlerin yerdeki temsilleri olarak görülmüştür. Fakat putperestlik inancında işlevsiz ve hiçbir şeye karışmayan da olsa Büyük Tanrı inancı vardır. Bu nedenle peygamberler onları Allah'a davet ettiğinde, onlardan hiçbiri Allah da kimdir dememiştir. Bu durum, Nuh, Ad ve Semud kavimlerinde olduğu gibi, Mekkeli müşriklerde aynıdır. Onlar da Allah da kim dememişlerdir. İşte Hz. İbrahim onların bu Allah inancını harekete geçirmek için can alıcı soruyu sormuş: “Âlemlerin Rabbi hakkındaki düşünceniz ne?”

Taberi, bunun, “ey kavmim, O'ndan başkasına taptığınız halde, Rabbinize ulaştığınızda, “size ne yapacağını sanıyorsunuz veya ne yapacağını düşünmüyorsunuz” anlamında olduğunu söylemiştir (Taberi, 1995: c, 21, 21). Maturidi ise, “Allah'ın size ne yapacağını tahmin ediyorsunuz ki, size verdiği bütün bu nimetleri bile bile gidip başka ilahlar ediniyor ve onlara şükrediyorsunuz. Allah'ın sizi yarattığını, dünyada olan her şeyi emrinize verdiğini bildiğiniz halde Allah'ı bırakıp ilah olarak isimlendirdiğiniz putlara tapıyorsunuz. Bunu yaptıktan sonra, yarın ahirette Allah'ın size acıyıp hayırla karşılık vereceğini mi sanıyorsunuz? Ancak böyle olacağını sanmayın. Çünkü yaptıklarınız karşılığında cezalandırılacaksınız anlamında olduğunu” belirtmiştir (Maturidi, 2005: c, 8, 573). Bazı müfessirler ise, tek ma'bud olan Allah hakkında ne düşünüyorsunuz? Oysa sizi âlemlerin Rabbine ibadetten alıkoyup putlara ibadete sevk eden ne bir vehim, ne de bir zan olabilir veya Rab hakkındaki düşünceniz ne ki, kalkmış putları O'na denk tutuyor, ortak koşuyorsunuz veyahut da ondan başkasına ibadet ediyorsunuz. Bundan dolayı O'nun size ne yapacağı, nasıl cezalandıracağı hakkında fikriniz ne, anlamında olduğunu söylemişlerdir (Zemahşeri, 1997: c, 4, 49; Razi, 1995: c, 26,26; Kurtubi, 1964: c, 15, 92). M. Esed ise, “Hz. İbrahim'in onlara, “bir yaratıcının ve kâinatın bir sahibinin varlığına inanıyor musunuz sorusuna, kavmi evet diye cevap verecek durumdaydı. Çünkü üstün bir varlığa inanmak, dinlerinin temel bir parçasıydı. İtirazın daha sonraki safhası şöyle olacaktı: Öyleyse nasıl olur da kâinatın bir yaratıcısı olduğuna inandığınız halde kendi elinizle yaptığınız putlara tapıyorsunuz anlamında olduğunu” söylemektedir (Esed, 1999: 915/31). Mevdudi de şöyle demiştir: “Her toplum Allah'ı ilahlar ilâhı, rabler Rabbi olarak kabul eder. Ancak bununla beraber Allah'ı tek rab ve tak ma'bud kabul etmediklerini gösterir şekilde Allah'a başka tanrıları denk tutar ve ortak

koşarlar. Onlar her zaman ilahlığı; tabiatüstü ilahlık ve hükümde ilahlık olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Sonuç doğuran her tür sebebi kontrol eden tabiatüstü ilahlığı Allah'a vermişler. Bu sebeple en sıkıntılı anlarında O'ndan yardım isterlerdi. Fakat cahillikleri nedeniyle ruhları, melekleri, cinleri, yıldızları ve daha birçok nesneyi Allah'a ortak ederler. Onlara tapar ve onlar için yapılan tapınaklara kurban sunarlardı. Allah'ın hakkı olan emirlerine uyma ve dünyadaki bütün işler üzerindeki hâkimiyet ve tasarruf hakkını, her çağdaki müşrikler tarafından krallara veya gruplara verilmiş veyahut da Allah ile putlar arasında paylaşılmıştır. Bu sebeple krallar tanrıların soyundan geldiklerini ileri sürmüş, din adamı ve rahipler de onları desteklemiştir" (Mevdudi, 1986: c, 1, 176-177).

Bizim görüşümüz de yukarıdakilerden farklı değildir. M. Esed'in böyle olurdu diye kurguladığı aslında olmuş gibi. Ayetlerin akışından onu çıkarıyoruz. Çünkü Kur'an, olayları kısa ve özlü sunar. Ancak insan bu akıştan arada geçen diyalogu tahmin edebilir. Hz. İbrahim, onların bir üstün varlık, yani büyük bir Tanrı'nın varlığına olan inançlarına dayanarak, bu bilginize rağmen hangi akla hizmet ederek gidip putlara tapıyorsunuz? Peki, siz bu hareketinizden dolayı yarın Hesap Gününde nasıl bir azapla karşılaşacağınızı biliyor musunuz veya Allah bu dünyada size nimet verdiği gibi ahirette de iyilikte bulunacağını mı sanıyorsunuz? Kısacası bu yaptıklarınızdan dolayı ne düşünüyorsunuz demistir.

9.7.8. Hz. İbrahim'in Nemrud'la Mücadelesi

Nemrud ismi, daha önce de belirttiğimiz gibi Kur'an ve hadislerde geçmemektedir. Kur'an'da sadece "mülk (hükümdarlık) verdiğimiz" diye geçer. Yani isim yok, saltanat sahibi bir kral olduğu belirtiliyor. Bu isim Tevrat'ta da geçmez. Sadece Talmud'da geçer. İslami kaynaklarda da genelde Kuş oğlu Nemrud olarak kendine yer bulur. İslami kaynaklara da Talmud'dan geçmiş olduğunu düşünmekteyiz. Fakat gerçekte böyle bir isim var mı, o da şüphelidir. Ancak biz de geleneğe uyarak bu kraldan Nemrud diye söz edeceğiz.

İbrahim (as), babası ve kavmiyle bu kadar mücadele etsin de bundan Nemrud'un haberi olmasın, mümkün mü? Kendisi haberdar olmasa bile, istihbarat elemanları ona bu haberi elbette verirdi. Çünkü ilahlığı ve saltanatı tehlikedeydi. Hem de ilahlarından sorumlu tuttuğu vezirinin oğlu tarafından. Nitekim tarihçi İbnu'l-Verdi, "İbrahim (as) babasını ve kavmini dine davet etti ama onlar kabul etmediler. Bu durumu Nemrud'a ulaştırdılar" demistir (İbnu'l-Verdi, 1996: c, 1, 14). Bu da görüşümüzde haklı olduğumuzu göstermektedir. Bazı müfessirler, Hz. İbrahim ile Nemrud arasında geçen diyalog, putları kırması nedeniyle zindana attığı ve sonradan da zindandan çıkarıp huzuruna aldığı olmuştur derken, bazıları da ateşe atıldıktan sonra olduğunu söylemişlerdir (Zemahşeri, 1997: c, 1, 306; Razi, 1995: c, 7, 20). Ancak biz de İbnu'l-Verdi gibi düşünüyoruz. Çünkü Hz. İbrahim onlara, atalarından beri tapa geldikleri dinin yanlış olduğunu söyleyip sadece bir olan Allah'a davet ediyordu. Bu nedenle Nemrud'un konudan haberdar olması muhakkaktır. Böylece onu çağırıp konuşması gayet doğaldır.

Maturidi, "İbrahim (as) kralı Allah'a davet edince, kralın da Allah hakkında sorular sorması, delil istemesi kaçınılmazdır. Kral Nemrud da bunu istemiştir" demistir (Maturidi, 2005: c, 2, 244). Zaten Kur'an da bu diyalogu şöyle aktarmaktadır:

"Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim, "Benim Rabbim diriltir, öldürür." demiş; oda, "Ben de diriltir, öldürürüm" demişti. (Bunun üzerine) İbrahim, "Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir" deyince, kâfir şaşırıp kaldı. Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez" (bakara: 258).

Bu ayet, Hz. İbrahim ile zorba kral Nemrud arasındaki diyalogu zikretmesine rağmen, ayetin esas muhatabı Mekke müşrikleridir. Çünkü İbn Aşur'un da dediği gibi ayet, öldükten sonra dirilmeden (ba'sten) bahsediyor. Oysa Mekke müşrikler ölüp toprak olacağız derlerdi. Ahireti inkâr eder, yeniden dirilmeye inanmazlardı (İbn Aşur, 1984: c, 3, 31). Taberi "görmedin mi" ifadesinden kastedilen "Ya Muhammed" demek olduğunu (Taberi, 1995: c, 5, 432), İbn Atiyye, bu bir tembih olup kalben bildiği anlamında olduğunu söylemişlerdir (İbn Atiyye, 1422:

c, 1, 345). Zemaşşeri de şöyle demiştir: “Görmegin mi” ifadesi, yani Nemrud’un, kendisine, mülk ve saltanat veren Allah hakkında tartışması şaşılacak şey demektir. Allah’ın verdiği mülk onu şımarttı, kibirlendirdi. Böylece haddini aşır Rabbi hakkında tartışmaya girişti. Oysa Allah’ın ona verdiklerine şükretmesi gerekirdi” (Zemaşşeri, 1997: c, 1, 305; bkz. Rıza, 1990: c, 3, 39). Karaman vd. de, “Allah kulunu yokluk ve fakirlikle denediğı gibi, varlık ve iktidarla da imtihan eder. Dine ve kulluk çağırısına karşı direneler, genellikle servet ve iktidar sahipleri, seçkinler olmuştur. Bunlar zulme kalkışmış, halkını hakir kılmış ve sömürmüşlerdir. Ayrıca onları saptırmışlardır” demektedirler (Karaman vd. 2008:c, 1, 409). İbn Atiyye, “Nemrud rablik ve ilahlık iddiasındaydı. Bu nedenle ülkesinde hükmünün üstüne bir hüküm konulmasını istemezdi. Onun emir ve yasaklarına karşı gelenleri asi sayar ve cezalandırırdı. Hatta bazı tefsir ve tarih kitaplarında, Nemrud halkına bir şey verirken, “rabbiniz kim” diye sorduğı, sen diyenlere yardım ettiğı nakledilmiştir” diye kaydetmektedir (İbn Atiyye, 1422: c, 1, 345).

Ayetten anlaşılan, sanki Nemrud, uğruna putları yalan saydığını, benim rablik ve ilahlığını kabul etmediğini, ben dâhil herkesi davet ettiğini Rabbin kimdir? Bize anlat diye soru sormuş. Hz. İbrahim de ona, “Rabbim diriltir ve öldürür” diye cevap vermiştir. Nemrud da ben de diriltir ve öldürürüm demiş. Buna delil olarak da iki idam mahkûmunu çağırmış, birini affedip hayatını bağışlamış, diğersini ise infaz etmiş, benim diriltmem ve öldürmem budur demiş. Hemen hemen tüm tefsir ve İslam tarihi kaynaklarında olay böyle sunulmaktadır (Taberi, 1995: c, 5, 432; Maturidi, 2005: c, 2, 245; Zemaşşeri, 1997: c, 1, 306; Kurtubi, 1964: c, 3, 285). Razi ise şöyle demektedir: “Tefsirlerde bu olay anlatılır. Bence olay bundan farklıdır. İbrahim (as) diriltme ve öldürme olayını iyice anlatmıştır. Kral ise, çocuğun oluşunu ana-babaya bağlamış, ölümün ise, tabiat kanunlarıyla yani çeşitli sebeplerle gerçekleştiğini kastetmiştir. İbrahim (as) ise, evet bu sebepler var ama onları yöneten Allah’tır. Eğer diriltme ve öldürme salt tabiat kanunlarıyla ise, sen de o sebeplere ulaş ve onların yardımıyla dirilt ve öldür bakalım demiştir” (Razi, 1995: c, 7, 23).

İster müfessirlerin söylediğı şekilde olsun, isterse Razi’nin, fark etmez, sonuç aynı kapıya çıkar. O da Nemrud’un işi mecaza çektiğı, adamları ve halkı önünde mugalata (lâfebeliğı, demagoji) yaparak halkını avutan bir savunma olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü ayetten açıkça anladığımızı göre Nemrud rab ve ilah olduğunu söylüyor. Demek ki, halkı putlarla beraber ona, yani krallarına da tapıyordu. Zaten Hz. İbrahim’in kavminin, yani Babil dini inancında krallar, kral-ilah olarak kabul edildiğini daha önce belirtmiştik. Bu nedenle olsa gerek Hz. İbrahim zor olandan, yani önce diriltmeden bahsediyor. Çünkü insanın buna gücü yetmez. Ancak ölüme sebebiyeti öldürme şeklinde sunabilir. Ayrıca Hz. İbrahim diriltme ve öldürmeyi gerçek anlamını kastederek sormuştur. Nemrud, halkını kandırmak için bunu mecazi olarak aldı. Öldürme ve dirilmeye sebep olmayı, diriltme ve öldürme olarak sundu. Hz. İbrahim onun bu ahmak ve kaçamak cevabını tartışmanın fayda vermeyeceğini anladı. Herhangi bir tarafa çekemeyeceğı, herkesin de çok net anlayacağı kesin bir delil, güneş delilini getirdi. “Şüphesiz Allah güneş doğudan getirir, sen de onu batıdan getir” deyince, zorba kâfir bocaladı, suspus oldu, apışıp kaldı” ((Taberi, 1995: c, 5, 433; Maturidi, 2005: c, 2, 245; Zemaşşeri, 1997: c, 1, 306; İbn Atiyye, 1422: c, 1, 345-346; Kurtubi, 1964: c, 3, 285; İbn Kesir, t.y: c, 1, 313; İbn Aşur, 1984: c, 3, 33). İbn Atiyye’nin de dediğı gibi, “onu doğudan getiren benim” diyemedi. Çünkü deseydi, herkes onun yalanlardı. Zira herkes güneşin hep doğudan doğduğunu biliyordu (İbn Atiyye, 1422: c, 1, 346). Merağı, “Allah’ın nizamı, koyduğı denge değişmez. Bunun en açık örneğı güneşin hareketidir. Bu büyüklüğüne rağmen alışlagelmiş sisteminde bir sapma yoktur. Allah onu doğudan değil de batıdan doğacak şekilde getirmesi arasında Allah için bir fark yoktur ama bu batıdan geliş insan için bir mucize olur” demektedir (Merağı, 1946: c, 3, 28). Kâfir bocaladı, ne diyeceğini bilemedi. Çünkü Hz. İbrahim güneş sistemini değiştirmesini istemişti. Bu soruyu anlamaması da mümkün değildi. Bir başka yere de çekemezdi. Tabiri caizse Nemrud adamlarının gözü önünde şah mat olmuştu.

İslam âlimleri bu ayete dayanarak, Allah’ı ispat, dini savunma ve insanları ikna edip dine davet hususunda tartışmanın caiz olduğunu söylemişlerdir. Zaten İslam ilimleri arasında ayrı bir disiplin olan Kelam ilmi de bu tür tartışmalardan doğmuştur (Karaman vd. 2008: c, 1, 409).

9.7.9. Hz. İbrahim'in Ölülere Diriltme Talebi

Bütün müfessir ve İslam âlimleri, Hz. İbrahim'in Allah'ın ölülere tekrar diriltme hususunda bir şüphesi olmadığını söylemiş ve söylemektedirler (İbn Atiyye, 1422: c, 1, 352). Zaten "ölülere diriltebilir misin" diye sormayıp, "ölülere nasıl dirilttiğini, bu diriltme işinin nasıl olduğunu görmek istiyorum" deyip edeplice bir soru soruyor. Allah'ın "inanmıyor musun" sorusuna, "bilakis inanıyorum ancak görerek kalbim mutmain olmasını istiyorum" diye cevap vermiştir. Bu cevap, Hz. İbrahim'in, Yüce Allah'ın ölülere tekrar diriltme konusunda zere kadar şüphesi olmadığını gösterir.

Müfessirler, Hz. İbrahim'in bu talebi, kalbinin yatışması için bizzat gözüyle görmek olduğunu söylerler. Çünkü haber (duymak), görmek gibi değildir. O bu işin nasıl olduğuna şahit olmak istedi demektedirler (Maturidi, 2005: c, 2, 249; Zemahşeri, 1997: c, 1, 309; İbn Atiyye, 1422: c, 1, 352; Razi, 1995: c, 7, 34; Kurtubi, 1964: c, 3, 297; İbn Kesir, t.y: c, 1, 215). Maturidi, "muhtemelen İbrahim (as) bu sorusuyla hissi delil istedi. Çünkü onun delillerinin tümü akliydı. Diğer peygamberlerin ise hem akli ve hem de hissiydi. O da Hz. Zekeriyya gibi bir işaret, hissi bir mucize istediğini" söylemiştir (Maturidi, 2005: c, 2, 250). Razi, "konu aynı, yani diriltme olmasına rağmen bir önceki ayetteki (Bakara: 259) şahıs (Üzeyir olduğu söylenir), alt üst olmuş kasabaya bakıp, edebi muhafaza etmeden, "Allah bunları nasıl diriltir acaba" demişti. Hz. İbrahim ise, edebini muhafaza ederek önce "Rabbim" dedi. Sonra dua ederek bana göster dedi. Bu nedenle diriltme kuşlar üzerinde denendi. Oysa bir önceki ayette bizzat Üzeyr'in üzerinde denendi" demektedir (Razi, 1995: c, 7, 34). Abduh da, "İbrahim (as)'in sorusu, edep ve Allah'a sena ve ikrar olduğu için ayette adı zikredilmiş ve olayın, yani diriltme olayının içine alınmış. Bundan önceki ayetteki şahsın ise, İbrahim (as) gibi davranmadığı, onda inkâr görüntüsü olduğu için adı zikredilmemiştir. Hz. İbrahim'de ikrar var. Rabbim diyerek Allah'ın kullarına olan yardımını, akıl ve ruh terbiyesini ve dua öncesi senasını içeriyor. Yani Rabbim, ölülere nasıl dirilttiğini ayne'l-yakin, bizzat görmek istiyorum anlamında olduğunu" söylemiştir (Rıza, 1990: c, 3, 45). Yazır ise, "ölülere nasıl diriltirsin sorusunun; bilirim sen ölülere diriltirsin, fakat keyfiyeti (nasıl olduğu) tamamen bilinmediğinden, bunu tayin edemiyorum da düşünüyorum. Bana bunu göstermeni niyaz ediyorum anlamında olduğunu" belirtmektedir (Yazır, 1971: 887-888).

Hz. İbrahim'in bu talebinin, bazı rivayetlerde, gördüğü bir hayvan ölüsünün yırtıcı hayvan ve kuşlar tarafından yenildiğini, her bir parçası bir hayvanın karnına girdiğini, bu hayvanın dirilmesinin nasıl olacağını düşünmesi üzerine olduğu söylenmiştir. Bazıları da "Halil" ismini alınca, bunun nişanesi olarak Allah'ın ölülere nasıl dirilteceğini görmek istemesi üzerine olduğunu belirtmişler. Bazıları da Nemrud'la yaptığı tartışmada, muhtemelen Nemrud, peki, sen Rabbin nasıl dirilttiğini gördün mü diye sormuş. Hz. İbrahim de inanmasına rağmen kalbi mutmain olması için bu diriltme talebinde bulunmuştur" diye kaydetmişlerdir (Taberi, 1995: c, 5, 485-486; İbn Atiyye, 1422: c, 1, 352; Razi, 1995: c, 7, 34; Kurtubi, 1964: c, 3, 300; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 157). Taberi de, "Hz. İbrahim (as) 199 yaşında iken yine Kâbe'yi ziyaretten Şam'a dönerken yolda, Allah ölüyü elbet diriltir ama nasıl diriltir diye bir soru aklına gelmiş ve gönlüne endişe düşmüş. Bunun üzerine talepte bulunmuş" demektedir (Taberi, t.y: c, 1, 202). Kanaatimizce 199 yaşı yanlıştır. Çünkü Tevrat'ta 175 yaşında vefat ettiği belirtilmiştir. Yüce Allah da bu diriltmeyi Hz. İbrahim'in elinde, hem de bir değil dört kuş üzerinde gerçekleştirmeyi murat etmiş ve ona, öyleyse dört tane kuş yakala, onları yanına al. Sonra kesip parçalara ayır ve her dağın başına onlardan bir parça koy. Sonra da onları kendine çağır. Onlar sana koşarak yani süratlice gelirler demiş. Yani Allah Hz. İbrahim'e diriltmeyle ilgili müşahhas bir örnek vermiş ama diriltmenin mahiyetini, özelliklerini göstermemiş. Çünkü insan akli, diriltmenin mahiyetini kavramaya elverişli değildir.

Bu dört kuşun neler olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Bunların horoz, tavus, karga, güvercin olduğu söylendiği gibi, karga yerine ördek olduğu da söylenmiştir. Bazıları da bu kuşların, insanlardaki şehvet düşkünlüğü, süs ve kendini beğenme, nesli artırma ve onunla övünme, helal-haram, temiz-kirli demeden nefesine uyup hepsinden biriktirip yeme gibi arzu ve isteklerinin simgesel karşılığı olduğuna dair anlamlar yüklemişlerdir. Böylece horoz şehveti, tavus süs ve kendini beğenmeyi, güvercin nesli artırmayı, karga ise, temiz-murdar ne bulsa

yemeyi temsil eder diye açıklamışlardır (Taberi, t.y. c, 1, 203-204). İbn Kesir ise, müfessirlerin bu kuş türünü tayindeki ihtilaflarını yerinde görmemiş ve eğer önemli olsaydı, Allah onu açıklardı demiştir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 215). Abduh, “ayette kuşlar denilmesinin sebebi, insanlara yakın olması, kesilmesi ve parçalanmasının kolay olmasından dolayıdır” demiştir (Rıza, 1990: c, 3, 49).

Biz de burada İbn Kesir gibi düşünerek diyoruz ki, kuşların türü önemli değildir. Kaldı ki, kuş cinsi sayanların arasında da bir ittifak yoktur. Bu tür rivayetler İsrailiyattandır. Zaten önemli olsaydı, ayet onların ismini zikrederdi. Önemli olan dört kuşun kesilip parçalanması ve birbirinden uzak dağlara konulması, çağırılınca da kuşların dirilip gelmesidir. Ayetin amacı da budur. Hal böyle iken, kalkıp kuş türünü tayin etmeye çalışmak ve onlara insanlardaki çeşitli arzu ve istekleri yüklemek, Kur’an’ın tabiriyle “recmen bi’l-gayb” yani karanlığa taş atmak demektir. Şüphesiz ki, Allah, Halil’inin diriltme talebini kabul edip mükâfatlandırdı. Bu nedenle ona, zorla elde edebileceği değil, çevresinde olan ve elinin altında bulunan, aynı zamanda kolayca kesip parçalayacağı kuşlar veya kuş türü evcil hayvanlar olduğunu düşünmek doğruya daha yakın olduğu kanaatindeyiz. Aksini düşünerek işi zora sokmanın bir anlamı yoktur.

Müfessirler, ayette geçen “surhunne” ifadesinin, kuşları gözden geçir, onları iyice kontrol edip tanı ki, diriltme olduğunda, acaba bunlar o kuşlar mıydı diye içine bir şüphe düşmesin. Onları parçalara ayır, her parçasını, gördüğün, sesini işittireceğin dağlara koy ki, çağırıldığında da sana uçarak (koşarak, aceleyle) gelsinler anlamında olduğunu söylemektedirler. Kestiği kuşların başlarını elinde tuttuğu rivayeti de vardır (Maturidi, 2005: c, 2, 250; Zemahşeri, 1997: c, 1, 310; İbn Atiyye, 1422: c, 1, 354-355; Razi, 1995: c, 7, 37; Kurtubi, 1964: c, 3, 301; Kadı Beydavi, 1418: c, 1, 157; İbn Kesir, t.y: c, 1, 215; İbn Aşur, 1984: c, 3, 39-40). Dört dağın veya yedi dağın başına konulduğu görüşleriyle (Zemahşeri, 1997: c, 1, 310) ilgili sağlam bir bilgi yoktur. Bunlar birer söylentiden ibarettir. Razi, “surhunne” kelimesinin parçalama anlamında olduğu hususunda müfessirlerin ittifakının olduğunu, sadece buna, müfessir Ebu Müslim İsfehanin’in (Ö. 934 m.) muhalefet ederek bu kelimenin kuşları kendisine alıştırıp evcilleştirmesi anlamında olduğunu, çağırıldığında onların kendisine geldiği gibi, ruhların da cesetlerine kolaylıkla dönebileceği görüşünde olduğunu belirterek, bu görüşe karşı ileri sürülen delilleri uzun uzadıya anlatır. Ancak biz esas konudan uzaklaşmamak için o delillerden şu üçünü zikretmekle yetineceğiz:

- a. Ebu Müslim’den önceki tüm müfessirler kesme ve parçalama anlamında icma (görüş birliği) etmişler, o, âlimlerin bu icmasını inkâr etmiştir.
- b. İbrahim (as), Allah’tan ölüyü diriltmesini istemişti. Ayetin zahiri bu talebin yerine gelmiş olduğunu gösteriyor. Eğer Ebu Müslim’in dediği gibi olsaydı, Hz. İbrahim’in sorusuna icabet edilmemiş demektir.
- c. “Her dağın başına onlardan bir parça koy” ifadesi, kuşların parça parça edildiğini gösterir.

Razi devamla, “Ebu Müslim ayette geçen ve parça anlamına gelen “cüz” kelimesini, o kuşlardan her biri anlamında almıştır. Fakat kelimenin bu anlama gelme ihtimali yoktur. Cüz’ün kesmeye işaret ettiğini düşünmek daha uygundur. Ayetin takdiri, her dağa o kuşların her birinden bir parça koy demek olduğunu” söylemiştir (Razi, 1995: c, 7, 37-38).

Günümüzde bazı ilahiyatçıların bu ayetteki mucizeyi akla yatkın bulmayarak, Ebu Müslim’in tek başına kalan, müfessirlerin cümlesinin de kabul etmediği ve kanaatimizce de yanlış olan bu görüşüne sarılmalarının da bir mantığı yoktur. Bunlar her şeyden önce Allah’ın peygamberleri eliyle mucize yaratacağını kabul etmede sıkıntı çekiyorlar. Kimi mucizenin varlığına inanmıyor. Kimi de kelimeleri esas anlamından uzaklaştırıp değişik manalar yükleyerek rasyonalistlere kabul ettirme derdindedir. Oysa Allah her şeye kadirdir ve eğer murat ederse, koyduğu sünnetullahı (evren kanunlarını) geçici olarak devreden çıkarıp yeni bir şey yaratabilir. Sadece ona “ol” der, o da olur.

Meraği, Abdülaziz Paşa İsmail’in “İslam ve Modern Tıp” adlı eserinde mucizeyle ilgili bölümü, mucizeyi kabul etmeme fikrinde boğulanları uyarır düşüncesiyle anlattığını belirtir. Biz de aynı düşünerek o bölümü olduğu gibi aktarıyoruz: “Mucizelerin hepsi doğrudan Allah’ın

yaratmasıdır. Günlük olarak gördüğümüz canlıların doğması, büyümesi icaz olmakla beraber tabiat kanunlarına uygundur, o kanunlara göre olur. Allah'ın nizamı, koyduğu denge değişmez, güneş sistemi gibi. Mucize bunlara aykırı olur ve mucizeler ancak peygamberlerin eliyle meydana gelir. Mucizenin olması hazırda olanlar için bir şoktur. Mucize vasıtasıyla meydana gelen de çok şiddetlidir. Bu nedenle Allah bu iş için peygamberleri seçmiştir. Sözün özü, mucizenin esası ve azameti onun sonucunda ve garipliğinde değildir. Dehşet olan, dilsizin duyup konuşması, ilk defa radyoyu duyardan daha az olabilir. Fakat mucizenin önemi, mevcut sünnetullahın (tabiat kanunlarının) hilafı bir yolla meydana gelmesidir. Bu nedenle Allah'ın izni olmadan ebediyen tekrarlanamaz ve insanlar onun kurallarını bilemez, oluş şeklini idrak edemez. İcadı mucizeyle karıştırmamak gerekir. İcat, mevcut olan ilahi kanunu keşfetmektir. Bunun için her insanın elinde, şartlar aynı olduğunda aynısı tekrarlanır" (Meraği, 1946: c, 3, 27-28). Karaman vd. de şu açıklamalarda bulunmuşlardır: "Ölüyü diriltme Allah için son derece basit ve kolaydır. Bunun bir peygamberin elinde, onun çağırmasıyla gerçekleşmesi de bir mucizedir. Bu mucizeyi, dil bakımından kelimelere yüklenmesi mümkün olmayan manalara çekmek gereksiz ve yersizdir" (Karaman vd. 2008: c, 1, 413-414).

Biz de Razi ile Karaman vd.nin görüşlerini paylaşıyoruz. Eğer kuşları kesme ve diriltme değil de onları evcilleştirme olsaydı, ayette bütünün parçası anlamında olan ve dilimizde de aynı anlamda kullanılan "cüz'en" kelimesi geçmezdi. Ayrıca Hz. İbrahim, kalbi mutmain olması (yatışması) için Allah'ın ölülere nasıl dirilteceğine dair talepte bulunuyor. Kuşları evcilleştirme bu talebe cevap olmaz. Oysa talebe cevap verildiği ayetin zahiren anlaşılıyor. Eğer iş, kuşları kesme ve ölülere diriltme şeklinde değil de dedikleri gibi olsaydı, cevap ayetteki gibi olmazdı. O zaman Hz. Musa'ya, "sen beni asla göremezsin" (A'raf: 143) dendiği gibi, Hz. İbrahim'e de "sen bizim diriltme işimizi anlayamazsın" denirdi. Fakat Allah Teâlâ böyle demeyip dört kuş al ve onları kes dedi. Buna rağmen bu kişilerin bu zorlama yorumlarını kabullenmemiz mümkün değildir. Rasyonalistlere, akılcılara veya Batı âlemine hoş görünüm diye kelimelerin eğilip bükülerek başka anlamlara çekilmesinin haklı bir gerekçesi olamaz. Çünkü mucize zaten akıl ve mevcut tabiat kanunları dışında olan bir olaydır. Allah'ın sıra dışı yaratmasıdır ki, bu da Allah için "ol" demekten ibarettir.

Faruk Beşer ise olayın bir başka yönüne dikkat çekmektedir. Şöyleki: "Bu olaydan elbette ders çıkarmamız gerekir. Bugün mürsidinin, kanaat önderinin her dediğini mutlak doğru bileceksin, onun yanlış söylediği ihtimalini kalbinden dahi geçirmeyeceksin, yoksa mahvolursun diyenlere karşı işte bu güzel bir örnektir. Eğer bu denilenler doğru olsaydı, Allah Teâlâ Hz. İbrahim'e, şöyle demesi gerekmez miydi? "İbrahim! Ben Allah'ım, sen bir kulsun. Senin bana böyle bir soru sorman (hâşâ) hadsizliktir". Fakat Allah ona böyle demedi. Hem aklına ve hem de hislerine hitap ederek onu ikna etti" (Beşer, 2018).

9.7.10. Put Kıran Peygamber: Hz. İbrahim

İbrahim (as) kavmine, her tartıştıklarında, putların düzmece ilahlar olduğunu, gerçekte bir alakalarının olmadığını, kendi elleriyle yontup yaptıkları bu nesnelerin konuşmaktan aciz, kendilerine ne fayda ve ne de zarar verebileceklerini, onlara ibadeti terk ettiklerinde, kendilerine herhangi bir fenalık yapamayacaklarını defalarca söyledi. Fakat onlar bu gerçeği bir türlü anlamadılar, belki de anlamak istemediler. Gerek batıl inançlarındaki ısrarcı ve inatçı tutumları ve gerekse putların gazabından korkmaları sebebiyle tevhit inancına yanaşmadılar ve Hz. İbrahim'i hep yalanladılar. Bu durumu gören Hz. İbrahim, sözün artık bittiğini, söylediklerini fiiliyata dökme zamanının geldiğini anladı. Bu nedenle putları kırmaya karar verdi ve içinden şöyle dedi:

"Allah'a yemin ederim ki, siz arkanızı dönüp gittikten sonra ben putlarınıza muhakkak bir tuzak kuracağım" (Enbiya: 57).

İslam tarihi ve tefsir kaynaklarında anlatılana göre, kavmin büyük bir bayramı vardı. Bu bayrama kadın, erkek, çocuk, hatta tapınaktaki hizmetçiler bile katılmışlardı. Onlar, Hz. İbrahim bayram yerinde tanrılara yapılan ibadeti görür ve bu dediklerinden vazgeçer ümidiyle beraberlerinde götürmek için zorladılar (Taberi, t.y: c, 1, 145; İbn Atiyye, 1422: c, 4, 478;

Kurtubi, 1964: c, 15, 92). Bazı kaynaklarda ise, bayrama götürme emrinin Nemrud tarafından verildiği söylenir (Kurtubi, 1964: c, 15, 92).

Hız. İbrahim bir plan yapmıştı. Planını, herkesin bayrama gittiği ve putlarının de boş kaldığı güne göre ayarlamıştı. Çünkü putları kırma işini, ancak hiç kimsenin tapınakta olmadığı zamanda yapabilecekti. Bu nedenle bayrama gitmesi, inanç bakımından sakıncalı olması yanında bu planın yatması demekti. Zaten puta tapılan bir bayrama bir peygamber gidemezdi. Nitekim Peygamberimiz (sas) daha küçükken, Mekke’de herkesin heyecanla katıldığı ve senede bir icra edilen put bayramına, her yıl bir mazeret bulup katılmazdı. Bir yıl halaları tarafından bu put bayramına götürölmek istenmiş. Onlara refakat etmiş ama şenliklerin başladığı sırada yüzü bembeyaz kesilmiş ve titrer bir halde halalarının çadırına kapanmış. Gördüğü acayip şahısların kendisini bu put bayramından menettiklerini söylemiş. Hemen eve götürmüşler ve onu bir daha bu tür merasimlere iştirake zorlamamışlar (Hamidullah, 1972: c, 1, 46). Hız. İbrahim de şirk işlenen bir yere gidemezdi. Tasarladığı planını uygulamak için şöyle bir çareye başvurdu:

“Yıldızlara baktı ve “Ben hastayım” dedi. Bunun üzerine arkalarını dönüp ondan uzaklaştılar” (Saffat: 88-90).

“Hız. İbrahim’in Kavminin Dini İnancı” bölümünde de belirttiğimiz gibi bu kavmin yıldızlara bakarak geleceği tayin etme gibi bir inançları vardı. Nitekim bazıları onların astrolojiye meraklarının olduğunu, bu nedenle yapacakları bir işten önce yıldızlara veya bu hususta yazılan kitaplara bakmaları vazgeçemedikleri adetlerdendi demişlerdir (Maturidi, 2005: c, 8, 573; İbn Atiyye, 1422: c, 4, 478; Razi, 1995: c, 26, 26; Kurtubi, 1964: c, 3, 301; İbn Kesir, t.y: c, 3, 182). Hız. İbrahim bu tür şeylere inanmadığı halde, sırf onların metodunu kullanıp hem bayramlarına katılmaktan kurtuldu, hem putları kırma ile ilgili planını gerçekleştirdi ve hem de bu tür bilgilerin doğru olmadığını ispat etti. Yani bir hareketle üç amacını gerçekleştirdi. Tefsirlerde Hız. İbrahim’in “ben hastayım” demesi iki şekilde açıklanmıştır:

- a. Doğrudan yıldızlara bakıp söylemiştir.
- b. Bu konuda yazılan astrolojiyle ilgili kitaba bakarak demiştir.

Ancak cumhurun görüşü onun bu konuda yazılmış kitaba baktığına dairdir (Taberi, 1995: c, 21, 63; Zemahşeri, 1997: c, 4, 49; Razi, 1995: c, 26, 26).

Biz de cumhurun görüşüne katılarak astroloji kitabına baktığını düşünüyoruz. Çünkü ayette “nazara” fiili “fi” edatıyla (harf-i cerriyle) kullanılmıştır. Bu şekilde kullanıldığında, “hakkında düşünmek, derin düşünmek, bilgi edinmek” anlamına gelir. Bu fiil “ila” edatıyla (harf-i cerriyle) kullanıldığında bakmak anlamına gelir. Hız. İbrahim astroloji kitabına bakıp “ben hastayım” deyince, çevresindekiler, o zaman çok korkulan hastalık olan tauna (vebaya) yakalandığını zannedip hemen onu terk etmişler (Taberi, 1995: c, 21, 63; Zemahşeri, 1997: c, 4, 49; İbn Atiyye, 1422: c,4, 478).

Bu ayet aynı zamanda Kur’an’ın Allah kelamı olduğunu gösteren sayısız delillerden biridir. Çünkü ne Peygamber Efendimiz (sas) ve ne de Mekkeliler Babillilerin yıldızlara bakıp gelecek tayin ettiklerini, astrolojiyle ilgilendiklerini biliyordu. Ayet onlar hakkında bilgi vermiştir.

Bazıları, Hız. İbrahim’in, hasta olamadığı halde “ben hastayım” demesi bir yalandı demişlerdir. Ancak âlimlerin kahir ekseriyeti buna karşı çıkmış ve bu deyiimi şöyle açıklamışlardır:

1-Hastayım anlamına gelen “inni saqim” ifadesi, hastalanacağım anlamına gelen “se-esqimu” demektir. Bu şekilde bir kullanıma Arapça dili cevaz verir. Nitekim “Muhakkak sen de öleceksin, onlar da ölecek” (Zümer: 30) ayetinde de bu tür bir kullanım vardır. Ölü anlamına gelen “meyyit” kelimesi tam da bu kalıpta gelmiş ama öleceksin anlamındadır.

2-Bu bayramınız, küfür ve şirkiniz ve bu sebeple toplanmanızdan dolayı ruhen ve kalben rahatsızım. Yani bu işten muzdaribim. Oraya gelmek beni hasta eder veya sizin Allah’tan başka putlara tapmanızdan rahatsızım anlamındadır.

3-Gerçekten hastaydı. Bunu bilemeyiz. Kaldı ki, insanlar birçok zaman ya bedenlen veya ruhen hasta olabilirler. Boynunda ölüm olan herkes hastadır niyetiyle söylemiş de olabilir (Maturidi, 2005: c, 8, 573; Zemahşeri, 1997: c, 4, 49; İbn Atiyye, 1422: c, 4, 478; Razi, 1995: c, 26, 26; Kurtubi, 1964: c, 15, 93; Kadı Beydavi, 1418: c, 5, 13; Ebussuud, t.y: c, 7, 197; Yazır, 1971: 4061).

Maturidi, bu görüşleri belirttikten sonra, “bazıları tarafından Hz. İbrahim, biri “hastayım”, ikincisi “belki büyükleri yapmış”, üçüncüsü Mısır Firavun’una eşi Sare için “kardeşim” dediği ileri sürülerek üç yerde yalan söylemekle itham edilmiştir” dedikten sonra, bu görüşü şiddetle tenkit ederek, “peygamberlere yalan isnat etmek asla caiz değildir. Hz. İbrahim’den de asla yalan sadır olmamıştır” demiştir (Maturidi, 2005: c, 8, 573). Zemahşeri de yukarıda açıklanan görüşlere katıldıktan sonra, Hz. İbrahim’e yalan isnadın caiz olmadığını, harp ve korunmada, eşler arasını bulmada, iki hasmı barıştırmada söylenenlerin yalan olmadığını belirterek, Hz. İbrahim de kavmine bir şey göstermek için böyle deme ihtimali de vardır demiştir (Zemahşeri, 1997: c, 4, 49). Razi, Hz. İbrahim üç yerde yalan söylediğine dair hadisi söyleyenler için de, “bu hadisi kabul etmek gerekmiyor. Çünkü Hz. İbrahim’e yalan isnadı caiz değildir. Eğer adil ravileri yalancılıkla itham etmek nasıl olur denirse; derim ki: Raviye yalan isnadı ile İbrahim (as)’a yalan isnadı karşılaştığında, raviye yalan isnadı evladır (daha iyi, daha yeğdir)” demiştir (Razi, 1995: c, 26, 26). Karaman vd., “Hz. İbrahim aslında inanmadığı halde, onların yıldızlara bakıp haber aldığına inandıkları için, onların metodunu kullanarak hasta olduğuna dair bir hüküm çıkarmıştır. Sonra da hasta olmadığını, onları denediğini, yıldızlardan hüküm çıkarmanın aslı esası olmadığını bu denemeyle ortaya koymuştur. Nitekim aynı yıldızlara bakıp bu işten anladığını söyleyen insanlar da sonunda yanlışlıklarının farkına varmışlardır” demişlerdir (Karaman vd. 2008: c, 4, 543).

Biz ise, Hz. İbrahim, kavmine hakikati göstermek, putların fayda veya zarar veremeyeceğini pratikte göstermek istediğinden, tasarladığı planı uygulayabilmek için Allah ona böyle bir çare, böyle bir çözüm ve yol gösterdiği düşüncesindeyiz. Hasta olması meselesine gelince, Hz. İbrahim, kavminin Allah’tan başka tanrılara ve krallarına tapmalarından, bu tapmanın zirve yapacağı bayram ve oradaki ritüellerden (ayinlerden) son derece ruhen ve kalben rahatsızdı. Oraya girmek isteseydi bile, ya yolda veya Peygamberimiz (sas) gibi bayram yerinde hastalanırdı. Çünkü Allah, peygamberinin böyle bir bayrama katılmasına müsaade etmez. Kaldı ki, Hz. İbrahim putlara savaş açmışken, put bayramına katılması caiz olur mu?

Onlar Hz. İbrahim’den hızlıca uzaklaşınca, Hz. İbrahim tasarladığı planı uygulamak üzere tapınağa girdi. Bundan sonrasını ayetlerden takip edelim:

“Onların putlarının tarafına gizlice gitti ve şöyle dedi: Yemez misiniz? Ne diye konuşmuyorsunuz? Derken üzerlerine yürüyüp onlara güçlü bir darbe indirdi” (Saffat: 91-93).

“Derken (İbrahim) belki kendisine başvururlar diye içlerinden bir büyüğü bırakarak onları (putları) paramparça etti” (Enbiya: 58).

Ayette “yemez misiniz” ifadesinden anlaşılan, Babilliler hazırladıkları yemekleri putlarına sunmuşlar. Zaten inançlarında putlara giysi ve yiyecek sunma âdeti vardır. En çok da yiyecek ve içecek sunarlarmış. Nitekim Taberi şöyle demiştir: “Putperestler bayram için hazırladığı yemeklerden putlara da gönderirlerdi. Yemekler putların önünde bir müddet kaldıktan sonra, tanrılarımızın nazarı değmiş deyip teberrüken evlerinde saklardı” (Taberi, t.y: c, 1, 146). Neccar ise, “putların önüne konan bu yemekler, belki puthane rahip ve hizmetçileri tarafından alınarak, putların bu yemekleri yiyerek onlardan razı olduğu hissini vermek istiyorlardı” demektedir (Neccar, t.y: 121). Bugün yatırlara yiyecek koyan, ondan bereket ve sevap uman nice saf insanımızın olduğunu düşündüğümüzde, putperestlerin, tanrı edindikleri putlara neler sunduklarını tahmin etmek pek zor olmasa gerektir.

Hz. İbrahim planını adım adım uyguladı. Küçük putları kırıp geçirirken, büyük puta karışmadı ve boynuna da çoğunluğun söylediği alet olan baltayı astı (Taberi, t.y: c, 1, 147). Bu ayet de Kur’an’ın gayp haberlerindendir. Çünkü Mezopotamya’da ki küçük tanrıların yanında devletin bir baş tanrısı inancı olduğunu haber veriyor. Oysa Resulullah (sas) de, Mekkeliler de bu

hususus bilmiyorlardı. Hz. İbrahim'in büyük putu kırmamasının sebebi, halkın ona sormasını, onunla konuşmasını istediği içindi. Böylece putların işitmediğini, konuşmadığını ve anlamaktan yoksun olduğunu, kendilerini bile koruyamadığını kalabalık halkın huzurunda tekrar ispatlayabilsin. Şayet büyük putu da kırsaydı, halk doğrudan Hz. İbrahim'i suçlayarak ona hücum ederdi. Putların acizliğiyle ilgili bir konuşma olmaz, dolayısıyla kafalarında putların konuşmaktan aciz olduğuna dair koca bir soru işareti de takılmazdı.

9.7.11. Kavmin Kırılan Putlara Tepkisi

Halk bayram yerinden dönünce, muhtemelen bir kısmı tapınağa uğramıştır veya en azından rahip ve tapınak hizmetçileri uğramışlardır. Putların paramparça yerlere serildiğini görünce, başta Nemrud olmak üzere halka haber vermişlerdir. Bunu tanrılarımıza kim yaptı diye araştırırken, ayette de belirtildiği gibi İbrahim adında bir gencin tanrıları hakkında ileri geri konuştuğunu, onları diline dolayıp hakaret ettiğini hatırladılar. Taberi de, "İbrahim (as)'in "Allah'a yemin ederim ki, siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım" (Enbiya: 57) sözünü, tapınak hizmetçilerinden birinin duyduğunu ama "delidir, ne söylediğini bilmez" diyerek ayrılıp gittiğini, daha sonra bu hadise vuku bulunca da diğerlerine haber verdiğini" söylemiştir (Taberi, t.y: c, 1, 146). Ancak biz, bu rivayetten ziyade, artık herkesin, putları düşman ilan eden Hz. İbrahim'i bildiğini, ondan başkasının da putları kırmak şöyle dursun, korkularından onlara yan bile bakamayacağını biliyordu. Bu nedenle hemen onu çağırdılar. Hz. İbrahim tam da istediği gibi kral ve halkın huzurunda tekrar taptıkları putların kendilerini bile korumadan aciz, konuşmadan ve anlamadan yoksun olduklarını pratikte gösterme fırsatını yakalamıştı. Çünkü halk, eğer putları öfkeliendirirlerse, kendilerine zarar vereceklerine inanıyorlardı. İşte Hz. İbrahim bu saçma inanışlarının yersiz olduğunu, bunun birer evhamdan öteye geçmediğini gösterip onları tekrar tevhit inancına davet etme fırsatını elde etmişti. Aralarında geçen konuşmayı ayetler şöyle anlatmaktadır:

Onlar, "Kim yaptı bunu tanrılarımıza! Muhakkak o zalimlerden biridir" dediler. (İçlerinden bazıları), "İbrahim denilen bir gencin onları diline doladığını duyduk" dediler. O halde, dediler, onu hemen insanların gözü önüne getirin. Belki şahitlik ederler" (Enbiya: 59-61).

Onların İbrahim (a.s.)'ı bir odada sorgulama yerine halkın huzuruna çağırma kararının sebebi, belki onun yaptığını bir bilen veya gören vardır da şahitlik eder düşüncesi idi. Bu durum Hz. İbrahim için altın tepside bir fırsattı. Çünkü toplanan büyük kalabalık karşısında davasını bir kez daha tebliğ ve putların düzmece ilah olduklarını bir kez daha ispat etme fırsatı buluyordu. Zaten planını da bunun üzerine kurmuştu. Onu hemen çağırdılar. Nitekim ayette, "(Putperstler) koşarak İbrahim'e geldiler" (Saffat: 94) denilmektedir. Hz. İbrahim, planının devamını getirmek için gitti. Firavun da Hz. Musa ile sihirbazlarını karşılaştırmak için halkın yoğun olduğu bir bayram gününü seçmişti. Sonunda o kadar insanın gözü önünde mağlup olmuştu. Artık azgın Nemrud ve kavminin mağlup olma zamanı da gelmişti. Kalabalığın huzurunda şöyle bir konuşma olur:

"Sen mi yaptın bunu ilâhlarımıza ey İbrahim" dediler. Dedi ki: "Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorlarsa, onlara sorun bakalım! Bunun üzerine birbirlerine dönüp, "Hiç şüphesiz asıl zalimler sizsiniz siz" dediler" (Enbiya: 62-64).

Hız. İbrahim'e, putları sen mi kırdın diye sorulunca, Hz. İbrahim, belki de büyük putu öfkeliendirdikleri için o yapmıştır. Konuşabiliyorsa, sorun anlatsın deyip taşı gedğine koydu. Bu cevap onlarda şok etkisi yaptı. Kafalarına bir soru oluştu. Yüce Allah, onların içlerinden geçeni yani kendilerini zalim olarak suçladıklarını zikrediyor. Biz bu ifadede onların, Hz. İbrahim'in zeki, asla yalan söylemeyen bir genç olduğunu, söylediği gibi putların ne işittiğini, ne konuştuğunu ve ne de kendilerini koruyabildiğini, tamamen düzmece ilahlar olduğunu, tüm bunlara rağmen onları Allah'a ortak koşarak zalimler olduklarını kabul ettiklerini anlıyoruz. Fakat bu gerçeği itiraf etmeyip tartışmaya kaldıkları yerden devam ettiler. Nitekim ayette;

"Sonra eski inanç ve inatlarına döndüler ve "andolsun, bunların konuşmayacağını sen de bilirsin" dediler" (Enbiya: 65).

Putların konuşmadığını itiraf ederek Hz. İbrahim'e çok önemli bir delil sunmuşlardı. O da bu delili kullanarak onlara şok bir soru yöneltti:

“Yonttuğunuz putlara mı tapıyorsunuz? Oysa Allah sizi de yaptığınız şeyleri de yaratmıştır” (Saffat: 95-96).

Hz. İbrahim burada, yonttuğunuz diyerek elleriyle yaptıklarına tapacak kadar beyinsiz olduklarını vurguluyor ve devamla:

“Öyle ise siz, (hâlâ) Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda, hiçbir zarar veremeyecek şeylere mi tapacaksınız? Yazıklar olsun, size de Allah'ı bırakıp tapmakta olduklarınıza da! Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız” (Enbiya: 66-67)?

İbrahim (as), tabiri caizse, güneş gibi parlayan hakikatleri bir bir önlerine seriyordu. Ne fayda ve ne de zarar verecek nesnelere tapmanın saçmalığını söyleyerek artık bu kadar beyinsizliğe de “yuh olsun” diyordu. Aslında onlardan beklenen, elleriyle yaptıkları putların, kendi varlıklarını bile koruyamayan bu tanrıların hiçbir önemi kalmadığını anlamaları, öyle öfkelenip insanlara zarar verecek düşüncesinin de bir vehimden, bir safsatadan ibaret olduğunu anlayıp onları terk etmeleriydi. Fakat daha sıkı bağlandılar. Sırası gelmişken Tabbara'nın, Will Durant'tan (Medeniyetin Temelleri, c. 5, 133) putlarla ilgili naklettiği şu olayı aktarmamızın, put ve puta tapanların zihniyetini göstermesi bakımından yararlı olacağı düşüncesindeyiz.

“Japon imparatoru Hideyoşi muazzam bir buda heykeli yapar. Heykel tamamlanmak üzereyken, 1596 yılında bir deprem olur ve bu heykel moloz halinde yere yığılır. Japonya'da şu rivayet dolaşır: İmparator Hideyoşi parçalanmış bu puta bir ok atar ve alaylı bir tarzda ona şöyle der: Büyük paralar sarf ederek seni buraya diktim. Fakat sen mabedini korumaktan bile aciz kaldın” (Tabbara, t.y: 129).

9.7.12. Hz. İbrahim'in Ateşe Atılması

Nemrud ve adamları bu mağlubiyeti kolay kolay kabul edemezlerdi. Çünkü Hz. İbrahim en kutsallarına saldırmıştı. Mevcut inanç ve ilahlık sistemlerini temelden sarsmıştı. Üstelik ona karşı söyleyecekleri bir sözleri, savunacakları bir durumları da kalmamıştı. Bu da kralın güç kaybı, rahiplerin arpalığının kesilmesi demektir. Her zorba ve zalim gibi onlar da Hz. İbrahim'in şiddetli bir şekilde cezalandırılmasını istemişlerdi. Belki Nemrud'un, belki de rivayetlerde söylendiği gibi adamlarından birinin teklifi üzere ateşe atılmasına hükmedilmişti. Zira ateşle cezalandırmak, tüm cezaların en çetini ve en korkuncudur. Aynı zamanda ateşle cezalandırmanın korkusu, halkın kalbinde daha fazla yer ediyordu. Bu nedenle “Allah'tan başka hiç kimse ateşle azap edemez” denilmiştir (Zemahşeri, 1997: c. 3, 126). Nemrud da bu cezayla sadece Hz. İbrahim'i değil, onun gibi düşünen ve ilahlığına, saltanatına, kurduğu nizama karşı çıkan veya çıkmayı düşünen her kesi susturmak istemişti. Ayetler, onların bu çaresizliklerini kaba kuvvete çevirdiklerini şöyle anlatır:

“Kavminin (İbrahim'e) cevabı ise; onu öldürün yahut yakın demelerinden ibaret oldu” (Ankebut: 24).

“(Bir kısmı): Eğer iş yapacaksanız, yakın onu da tanrılarınıza yardım edin, dediler” (Enbiya: 68).

“Onun için bir bina yapın ve derhal onu ateşe atın, dediler” (Saffat: 97).

Üç ayette de kavmi, Hz. İbrahim'in öldürülmesini istiyor ama ateşte yakarak öldürülmesi öne çıkıyor. Çünkü böylece kırılıp parçalanmış, kendilerini korumaktan aciz tanrılarına yardım etmiş olacaktı. Tapanın tapılana (ma'buda) yardımı ne tuhaf şey değil mi? Fakat akıl devre dışı olunca bu tür saçmalıklar her zaman olur. Onlar çok öfkelenmişlerdi. Bu nedenle onun sıradan bir ateşte yakma yerine, etrafı çevrilmiş, kaçma ihtimali olmayan bir yapı içinde tutuşturdukları büyük bir yangında yakılmasını kararlaştırmışlardı. Bu kararda Nemrud'un imzası olduğunu söylemeye gerek yoktur. Nemrud, adamları ve rahipler halkı galeyana getirmişlerdir. Muhtemelen halk da “Ölüm! Ölüm! Diye bağırıştır. Çünkü kırılan ve parçalanmış tanrılarıydı. Nitekim bu konuda gelen rivayetlerde, günlerce hayvanlarla odun taşındığını, koca bir yığınak yapıldığını,

yaşlı ve kadınların bile odun taşıdığı rivayet edilmiştir. Fakat develerin, dayak yemeleri pahasına bu yere odun getirmemek için sırtlarındaki yükü attıkları, sadece katırların taşıdığı, bu nedenle de Hz. İbrahim'in develere dua, katırlara da beddua ettiği nakledilmiştir. Yakılan ateş o kadar büyük olmuş ki, değil yanına yaklaşmak, üstünden uçacak bir kuş bile pişermiş. Buna rağmen Hz. İbrahim elleri bağlanarak mancınıkla ateşe atılmış (Taberi, t.y: c, 1, 151-152; İbnu'l-Esir: 1987, c, 1, 76).

Halkın yangın için odun taşıması anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü sürü psikolojisi olduğu için kral ve adamlarının veya rahiplerin halkı istediği tarafa yönlendirmesi gayet kolaydır. Hele işin içinde inandığı tanrılara yardım etmek gibi bir düşünce varsa, bunun daha da kolay olacağı su götürmez bir hakikat olur. Fakat deve ve katırla ilgili söylenenler İsrailiyattandır. Çünkü hayvanlar akıl ve irade yeteneğinden mahrum oldukları için sorumluluk taşımazlar. Bu nedenle yaptıklarından dolayı ne bir sevap ne de bir günah kazanırlar. Katır yük taşımak için yaratılmış. O, Müslümanı taşıdığı gibi kâfiri de taşır. Helal yük taşıdığı gibi haram yükü de taşır. Kâfiri veya haram yükü taşıdığı için o değil, ona taşıtan sorumludur. Eğer rivayet doğru olsaydı, o zaman Allah Resulü (sas)'ın, Bedir ve Uhud'da Peygamber ve Müslümanlara saldıran Kureyşli müşrikleri sırtında taşıyan at ve develere beddua etmesi gerekirdi. Oysa Resulullah (sas)'ın böyle bir bedduası yoktur.

O zalimler böyle büyük bir ateşi uzun çabalar sonucu oluşturdu ama Allah o ateşi işlevsiz kılarak bir daha mağlup etti. Şöyle ki:

“Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol” dedik. Ona böyle bir tuzak kurmak istediler. Fakat biz onları en çok zarar edenler durumuna düşürdük” (Enbiya: 69-70).

“Allah da onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır” (Ankebut: 24).

“Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları en alçak kimseler kıldık” (Saffat: 98).

Allah Teâlâ, kavminin Hz. İbrahim'i yakmak için muhtemelen günlerce taşıdıkları odun ve yaktıkları ateşe, ona karşı “serin ve esenlik ol” emriyle planlarını boşa çıkardı. Böylece kâfirlerin yaptıkları, harcadıkları, uğraş ve emekleri tamamen boşa gitti ama ahirette kat be kat azap görecekleri muhakkaktır.

Bazı rivayetlerde, Hz. İbrahim ateşe atılırken, Cebrail gelip ona, bir ihtiyacın var mı diye sormuş. O da “hayır” demiş. Cebrail de Rabbinden iste demiş. O da “O halimi biliyor, istememe gerek yok” demiş olduğu zikredilir. Bazı rivayetlerde de Hz. İbrahim; “Allah'ım sen gökte teksin, ben de yerde tekim”. Yine “yerde benden başka sana ibadet eden yoktur. Allah bana yeter ve O ne güzel vekildir” demiş. Yine bir hadiste, Hz. İbrahim ateşe atılırken şöyle demiş: “Senden başka ilah yoktur. Tüm noksanlardan münezzehsin. Sen âlemlerin Rabbisin. Hamd sana ait, mülk senindir. Senin eşin ve ortağın yoktur” dediği nakledilmiştir (Razi, 1995: c, 22, 158; Kurtubi, 1964: c, 11, 303; İbn Kesir, t.y: c, 3, 184; ayrıca bkz. Taberi, t.y: c, 1, 152; Zemahşeri, 1997: c, 3, 126). Söz konusu rivayette geçen “yerde benden başka sana ibadet eden yoktur” ifadesi sorunludur. Çünkü Hz. İbrahim ile beraber iman eden yeğeni Hz. Lut'un olduğunu Kur'an bize haber veriyor (Bkz. Ankebut: 26). Kaldı ki, rivayetlerde eşi Sare'nin de iman ettiği bildirilmekte olup Hz. İbrahim, eşi Sare ve yeğeni Hz. Lut ile hicret etmiştir. A. Aydemir de, Hz. İbrahim ateşe atılırken Cebrail (as) ile konuştuğuna dair rivayetin aslı yoktur demektedir (Aydemir, 1979: 304).

İbn Abbas'tan gelen bir rivayette, “eğer Allah ateşe sadece “berden” yani soğuk, serin ol deseydi de “selamen” yani esenlik ol demeseydi, Hz. İbrahim zarar görür, soğuktan ölürdü” demiştir. Ateş sadece onun bağlarını yakmıştır (Zemahşeri, 1997: c, 3, 126; Razi, 1995: c, 22, 158; Kurtubi, 1964: c, 11, 304; İbn Kesir, t.y: c, 3, 184). Müfessirler, Allah, Hz. İbrahim'e karşı ateşten yakma ve ısıtma özelliğini çekip aldı. Geriye ziya ve şulesini bıraktı. Yani ona karşı ateşin tabiatını değiştirdi demişlerdir (Maturidi, 2005: c, 7, 358; Zemahşeri, 1997: c, 3, 126; Razi, 1995: c, 22, 158; Kurtubi, 1964: c, 11, 304; İbn Kesir, t.y: c, 3, 184). Zemahşeri de “Allah, Cehennem

bekçilerine yaptığı gibi, Hz. İbrahim'in cisminden yakmanın eziyetini giderip ona yanmamayı tattırdı denilmesi de caizdir" demiştir (Zemahşeri, 1997: c, 3, 126).

Nemrud, Hz. İbrahim'in yanmadığını, hatta ateşte bir yeşillik içinde biriyle oturduğunu görünce, seslenerek "çıkıp yanıma gelebilir misin" demiş. Hz. İbrahim'in de çıkıp gelmiş. Nemrud, yanındaki kimdi diye sormuş. O da melekti diye cevap vermiş. Nemrud da, ne diyelim ulu Rabbin varmış. Ona kurbanlar keseceğim ama dinine dönmeyeceğim demiş. Hz. İbrahim de, kurbanların kabulü için imanın şarttır demiş. Nemrut Hz. İbrahim'den elini çekmiş olduğuna dair rivayetler olduğu gibi, Hz. İbrahim'in annesinin ateş içinde olan oğlunun yanına gidip ona sarıldığına dair efsanevi rivayetler de vardır (Bkz. Taberi, t.y: c, 1, 153; Razi, 1995: c, 22, 158; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 76).

Mehran, "Nemrud'un Hz. İbrahim'in annesinin onun yanına gitmesine nasıl izin verdiğini, hatta bu kadının annesi değil, Nemrud'un kızı olduğunu, Hz. İbrahim'in o kızı oğlu Medyen ile everdiğini ve daha buna benzer birçok efsaneyi aktaran İslam tarihçileri bunları nasıl izah edecek diye merak ediyorum" demiştir (Mehran, 1988: 130-131). Bizim kanaatimiz de bu hikâye ve efsaneleri aktaran İslam tarihçilerinin, rivayetleri tenkit süzgecinden geçirmeden aktardıkları yönündedir. Çünkü biraz dikkat, bu rivayetlerin İsrailiyattan olduğunu anlamak için kâfi geldiği kanaatindeyiz.

Tarihçi Makdisi, bazılarının, Hz. İbrahim'in ateşe atıldığına dair Kur'an'da açık bir ifade bulunmadığını söyleyerek, onların ateşe atmayı planladıklarını ama daha sonra ihtilafa düştüklerini ileri sürdüklerini söylemiştir. Bazılarının da ateş, onların Hz. İbrahim ile olan mücadeleleri, serinlik ve esenlik ise, onların Hz. İbrahim'e karşı delil getirmedeki acizyetleri olduğunu iddia etmişlerdir ki, bu, mucizeyi inkârdır. Ancak ben bunlara katılmıyorum" demektedir (Makdisi, t.y: c, 3, 55). Nitekim M. Esed onların görüşünü şöyle açıklar: Bazı kimselerin, Hz. İbrahim'in ateşe fiilen atıldığı ve mucizevî bir şekilde ateş içinde kalıp yanmadığına dair bir ayetin olmadığını belirterek Ankabut: 24. ayetteki "Allah onu ateşten kurtardı" ifadesini ise, daha çok onun hiç ateşe atılmadığını gösterdiğini ama onun zulüm ateşine maruz kaldığını, buna karşı gösterdiği sabır neticesinde manevi güce, ruhi kararlılığa ve iç huzura kavuştuğunu iddia ettiklerini söylemektedir (Esed, 1999: 656/64). Mevdudi ise, "Kur'an'daki Enbiya: 68-70. ayetlerde belirtilen bu açık mucizeye rağmen, böyle bir mucizeyi reddedenler var. Çünkü onlara göre Allah bile fizik kurallarını aşamaz. Bunlar, bu mucizelerin çağdaş rasyonalistlere cazip gelmeyeceğini, bu nedenle fizik kurallarına uygun bir şekilde yorumlanması gerektiğine inandıklarını ama onlar Kur'an'a göre Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve O'nun bilimle açıklanamayan olağanüstü şeyler yapabileceğini unutuyorlar. Bu nedenle Kur'an'ı rasyonalizme uydurmaya çalışmayı bırakıp ya kabul veya reddetmeliler" demektedir (Mevdudi, 1986: c, 3, 288).

Biz, Kur'an'da "Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol dedik" ayeti varken, kalkıp kelimeleri eğip bükerek, ateşten maksat karşılaştığı zulüm ve işkencedir demenin hiçbir gerekçesi olamaz. Ateşi, aslı tabiatından bir müddet uzaklaştırmak, ateş dâhil kâinatı ve her şeyi yaratan Allah için zor mudur? Mucizeler de sünnetullah'ın (tabiat kanunlarının) geçici bir süre devre dışı kalması değil midir? Zaten öyle olmasa mucize olmaz. Ateşin tabiatı yakmaktır ama Yüce Allah o anlık ateşten yakma ve ısıtma özelliğini kaldırdı. Ateş sadece bir ışık olarak kaldı. Nesneyi yaratan ve ona özellikler veren Allah, o özellikleri almaya da kadirdir. Ateşe sadece serin ve esenlik ol dedi, ateş de hemen serin ve esenlik oldu. Kaldı ki, bugün bazı maddelerle üretilen giysi ve malzemelerin ateşte yanmadığını biliyoruz. İnsanoğlu aklıyla bunu yapıyor da her şeyi yaratan ve yüce kudret sahibi Allah yapamaz mı? Elbette dilediğini yaratır ve yapar. Allah'ın, peygamberinin eliyle mucize göstermesi garipsenecek bir durum değildir. Bu ateşten kurtulma mucizesi, iman etmelerine sebep olmasa da kafalarına bir soru işareti atmıştır. Yarın ahirette biz duymadık, biz görmedik diyemezler.

Hz. İbrahim ateşten kurtulunca kavmini yine tevhide davet etti. Çünkü onların tüm tuzakları boşa çıkmış ve ateşte yanmaması gibi bir mucizesine şahit olmuşlardı. Nitekim ayette;

“Sırf aranızda dünya hayatına mahsus bir sevgi (ve çıkar) uğruna Allah’ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyamet gününde kiminiz kiminizi inkâr edip tanımayacak; kiminiz kiminize lânet edecektir. Barınağınız cehennem olacaktır. Yardımcılarınız da olmayacaktır” (Ankebut: 25) diye buyrulmaktadır.

Ayetten, Razi’nin de dediği gibi aralarındaki sevginin tamamen dünyaya ait bir sevgi ve saygı idi. Kurdukları sömürü düzeninin devamı için veya atalarından devam eden bir sevgi sebebiyle onların dediğini demiş ve sapık yollarına aynen devam etmişlerdir. Fakat ahirette ise birbirlerini tanımak istemeyecekler ve birbirlerine lanet edeceklerini anlıyoruz (Razi, 1995: c, 25, 25). Ateşten kurtulan Hz. İbrahim de, artık kavmi içinde yapacağı fazla bir şey olmadığını anladı. Yüce Allah da ona başka bir diyara hicret emrini verdi. Bu husus ayetlerde şöyle anlatılır:

“İbrahim, şöyle dedi: “Ben Rabbime (O’nun emrettiği yere) gideceğim. O, bana yol gösterecektir” (Saffat: 99).

“Bunun üzerine Lût, ona (İbrahim’e) iman etti. İbrahim, “Ben, Rabbime (gitmemi emrettiği yere) hicret edeceğim. Şüphesiz O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir” dedi” (Ankebut: 26).

“Onu Lût ile beraber kurtarıp, içinde âlemler için bereketler kıldığımız yere ulaştırdık” (Enbiya: 71).

Böylece Hz. İbrahim, kendisine iman eden yeğeni Lut ile amcası kızı olan eşi Sare’yi alarak önce Harran’a, daha sonra Kenan iline, Filistin’e gitmek üzere Keldanilerin diyarı Babil’den ayrıldı.

9.7.13. Hz. İbrahim’in Harran ve Filistin’e Hicreti

Hz. İbrahim, başta babası olmak üzere kavmini ve kral Nemrud’u her fırsatta dine davet etti. Fakat yönetici ve seçkin tabakanın taşlaşan kalpleri ve donmuş akılları bu gerçekleri hiç mi hiç anlamadı veya kurulu düzenleri, sömürü çarkları yıkılmasın diye anlamak istemediler. Üstelik halkın anlamasına da engel oldular. Hz. İbrahim, kendisine karşı olan düşmanlıklarını ta ateşe atmaya kadar vardırıdıklarını görünce, artık burada tebliğin yapılamayacağını ve burada daha fazla kalmanın zaman kaybı olacağını anladı. Yeni bir yerde ve yeni bir çevrede İslam’ı tebliğin gerektiğini gördü. Allah’ın hicret emri de tam bu esnada geldi.

Daha önce kıssaları geçen Nuh, Hud ve Salih peygamberlerde bir hicret emrini görmüyoruz. Onlara Allah’ın emri, sonuna kadar kavimlerini dine davet etmektir. Nihayetinde “haydi bizi korkuttuğun azabı getir” diye Allah’a ve peygambere meydan okuyunca, Yüce Allah da, peygamberini ve inanları kurtarıp geri kalan inançsızları helak etmişti. Ancak Hz. İbrahim’de böyle olmadığını görüyoruz. Allah ona, ilahi mesaja karşı halkının kör ve sağır olduğu bu yerden, tebliğe teşne bir başka yere, bir başka çevreye hicret emrini verdi. Hz. İbrahim’in kavmi, ayette helak olan kavimler arasında sayılır ama nasıl olduğu belirtilmez. Hz. İbrahim’in kavminin diğer kavimler gibi hepsinin birden helak olmaması, belki de bu kavmin, Hz. İbrahim’e “haydi öteden beri bizi tehdit ettiğin azabı getir” dememeleri sebebiyle olduğu düşünülebilir.

Taberi, “hicret emrini alan her peygamber gibi Hz. İbrahim de amcası kızı olan eşi Sare, yeğeni Lut ve kendisine inananlarla birlikte Babil şehrinde çıkıp bereketli topraklara, Filistin’e gitmek üzere Harran’a gittiler”. O zaman Harran şehrinin mamur olduğunu, kendi zamanında bile mamur bir şehir olduğuna işaret etmiştir. Taberi devamla, “inananlar, vedalaşmak için eşlerine, dostlarına sarılırken, kendilerini terk edip gitmemelerini istemişler ama müminler Hz. İbrahim’le beraber hicret ettiler. Tıpkı Resulullah (sas) ile beraber hicret eden Mekke’li Müslümanların eşlerini ve çocuklarını bırakıp hicret ettikleri gibi olduğunu” söylemektedir (Taberi, t.y: c, 1, 155-156). Ayetlerde, Nuh, Hud ve Salih peygamberlerle beraber inananların kurtulduğu belirtilmiştir. Fakat ayette (bkz. Ankebut: 26) sadece Hz. İbrahim’le beraber Hz. Lut’tan bahsedilmiştir. Bu, Hz. İbrahim’le beraber başkalarının olmadığı anlamına gelmez. Nitekim Tevrat ve tüm rivayetlerde beraberinde eşi Sare’nin de olduğu ve Taberi’nin rivayetine göre de inananların da bulunduğu belirtilmiştir.

Biz de Hz. İbrahim’le beraber inananların da hicret ettiğini düşünmekteyiz. Çünkü ayette de belirtildiği üzere Hz. İbrahim ve inananlar, kavimlerine, “Biz sizden ve Allah’ı bırakıp tapıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah’a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir” demişlerdi” (Mümtehine: 4). Bunu diyenlerin Hz. İbrahim’le gitmeyip Babil’de kaldıklarını düşünmek hata olur kanaatindeyiz. Kaldı ki, Hz. İbrahim ile beraberinde olanlardan kasıt Hz. Lut ve Sare olduğu da anlaşılamaz. Çünkü onlar iki kişidir. Fakat ayette çoğul kipi kullanılmıştır. Arapçada çoğul kipi asgari üç ve daha fazlası için kullanılır. Mehran da, “Tevrat’a dayanarak babasının da beraberinde Harran’a gittiği söylenmiş. Ancak ayette geçmemektedir. Eğer babası onunla beraber hicret etseydi, baba yeğenden önce gelir, onun adı da zikredilirdi” demiştir (Mehran, 1988:133).

Babasının beraberinde gitmediği konusunda Mehran’a olduğu gibi katılıyoruz. Çünkü babası iman etmemiş ve oğlunu putları yalanlamadan vazgeçmediği takdirde taşıyarak öldürme tehdidinde bulunmuştu. Hz. İbrahim ateşe atıldığında da engelleme yolunda bir çabasından da bahsedilmemiştir. Bu inanış ve düşüncedeki bir adamın, Nemrud nezdinde elde ettiği makam ve imtiyazı bırakıp Hz. İbrahim’le hicret etmesi düşünülemez bile.

Bazıları, Hz. İbrahim’in önce Batı Fırat’ın kıyısında bulunan Keldanilerin Evr kentine, daha sonra Harran’a gittiğini söylemişlerdir (Neccar, t.y: 123). Mehran, “bazıları bu hicreti, Evr’de hayat şartlarının kötüleşmesi veya bu kentin Babil hâkimiyetine geçmesi sebebiyle M.Ö. iki binli yılların başında ülkenin güneyinde Amuri ve İlhamilerin veya İsin ve Larsa döneminde olmuştur derler ki, bu dönemde bazı hareketlenmeler olmuştur. Amiriler Suriye’ye, Fırat havzasına gitmişler. Çünkü Sumer ve Akad şehir devletleri arasında siyasi ve kültürel çekişmeler olmuş. Böylece Hz. İbrahim’in Evr’den Harran’a gidişi siyasi ve iktisadi sebeplere bağlanmıştır” dedikten sonra, “göçlerde siyasi ve iktisadi sebeplerin rolü inkâr edilemez ama Hz. İbrahim bir kral değil, o bir peygamberdi. Bu sebeple onun hicretinin ilk sebebi siyasi ve ekonomik değil, dinidir. Peygamberin görevi, bulunduğu yer daveti kabul etmezse, başka bir yere hicret edip tebliğ görevine devam etmektir” demektedir (Mehran, 1988: 127-129). Yine Mehran, Harran’ın Tel Halfa’nın 60 mil batısında Belh Nehri üzerine düştüğünü, Hz. İbrahim’in hicretinin de yaklaşık M.Ö. 1865 tarihinde olduğunu, Harran’ın ise, M.Ö. 19. ve 18. yüzyıllarda ticaret yolları üzerinde parlak ve canlı bir şehir olduğunu belirtmektedir (Mehran, 1988: 133). Yine Mehran, Mehran, “Hz. İbrahim, eşi Sare, yeğeni Lut ve Lut’un eşi ile bereketli topraklar olan Filistin’e hicret ettiler. Kenanlıların yurdu Nablus’un bir şehri olan Şekem’e gittiler” diye kaydetmektedir (Mehran, 1988: 133). Nitekim ayette, “Onu Lût ile beraber kurtarıp, içinde âlemler için bereketler kıldığımız yere ulaştırdık” (Enbiya: 71). Bu ayette sadece Hz. İbrahim ve Hz. Lut’tan bahsedilmesi, ikisinin önemine binaendir. Çünkü ikisi de peygamberdir. Diğerleri onlara tabi olduğu için bahsedilmediğini düşünmekteyiz. Gerek Tevrat’ta ve gerekse tefsir ve İslam tarihi kaynaklarında önce Harran’a gittiği belirtilir ama Kur’an’da geçmez. Yukarıdaki ayette de belirtildiği gibi, herkes için bereketli kılınan topraklar denilmiştir.

Bu yerin nesri olduğuna dair ihtilaf vardır. İbn Kesir, bazılarının, bereketli toprakların Şam diyarı⁶⁰ olduğunu, bazıları ise Şam ve Filistin olduğunu söylediklerini aktarır (İbn Kesir, t.y: c, 3, 185). Karaman vd., bu yerin Filistin, Beytülmakdis, Suriye veya Mekke olduğunu söyleyenlerin olduğunu, ancak Filistin kanaatinin ağır bastığını söyledikten sonra, bir yerin kutlu ve bereketli oluşu, o yöreye çok sayıda peygamberin gelmesi, akarsularının bol, ziraata elverişli olması şeklinde açıklandığını belirterek, Hz. İbrahim ve Lut’un Filistin’e göç ettiğini ve burada inkârcılığa karşı tevhit mücadelesi verdiklerini söylemişlerdir (Karaman vd. 2008: c, 3, 687-688). Çığ, Filistin ticaret yapılan bir yer olduğu için, Hz. İbrahim oraya geldiğinde, orada oldukça kalabalık bir halkın olması gerektiği ve Kenan yurdunun, Filistin ve Suriye’yi kapsayan bölge olduğunu söylemektedir (Çığ, 2000: 87). Bu bilgiden de anladığımız kadarıyla Kenan ili veya Filistin Hz. İbrahim’in tevhit mücadelesi için elverişli bir yerdi. Mehran ise bu konuda şunları

⁶⁰ İslami kaynaklarda geçen Şam diyarı veya bölgesi, bizim Şam diye isimlendirdiğimiz şehri değil, bugünkü Suriye, Ürdün ve Lübnan gibi büyük bir coğrafyayı kapsar. Şam şehri ise Dımaşk olarak ifade edilir (yazarın notu).

söylemektedir: “İbrahim (as), Kenan’da ova yerine dağlarda ağaçların arasında iskân etti. Çünkü orman yabancılar için bir sığınaktır. Ayrıca İbrahim (as), kendisinden hayli fazla olan Kenanlıların kılıç ve mızraklarıyla karşılaşmak istemedi. Böyle bir maceraya girmekten de uzaktı. Önce Şekem’e, Aybal ve Harzim Dağları arasına indi. Burada Kenanlıların sert ve katı davranışları olmalı ki, İl ile Ay dağları arasındaki dağlık bölgeye intikal ettiğini görüyoruz. Çadırlarını burada kurdu ve Rabbi için burada mescit yaptı. Sonra güneye doğru peş peşe göç etti. Burada Allah’ın dilediği kadar kaldı. Sonra açlık sebebiyle Mısır’a göç etti” (Mehran, 1988: 134-135).

9.7.14. Kenan Ülkesi ve Dini İnançları

Hız. İbrahim’in Şam diyarına niçin hicret ettiği ve burada verdiği tevhit mücadelesinin anlaşılması için Kenan ülkesi, kültürü ve dini yaşayışları hakkında kısa bir bilgi vermenin gerektiği düşüncesindeyiz. R. Yıldırım, “Suriye ve Filistin’e yerleşen ve bu yerlerde medeniyet kuran Sami kökenli tüm kavimler için “Kenan” ismi kullanılır. Bu nedenle bölgeye de Kenan ülkesi denilmiştir. Dilleri Batı Sami lehçesi olan Kenanca idi. Halk genellikle çiftçilik yapar, tahıl yetiştirir, zeytinlikler işletir ve incir üretimiyle meşgul olurdu. El sanatları da oldukça gelişmişti. Seramik, tekstil, fildişi işlenmesi gibi sanatlar geliştirmişti. Kenanlıların Mısır’la ticaretleri çoktu. Mısır’ın ham maddesini temin eden yer olmuştu. Kenanlılar yapılan ticaret sayesinde bölgede bir kültür ilercisi rolünü oynamıştı” demektir (Recep Yıldırım, 2011: 117-118). Şimdi böyle bir ticaret ve kültür ilercisi bir ülkenin, hicret için neden seçildiği daha iyi anlaşılıyor.

Çığ, Tevrat’ta Kenan yurdu, Finike, Mısır ve çivi yazılı metinlerde Kena’an, Kınahma gibi şekillerde geçtiğini, yine Tekvin’de (9/18) Kenan’ın Nuh’un torunu olarak gösterildiğini aktardıktan sonra, bu haliyle Tevrat yazarları Kenan halkını kendilerine akraba olarak mı görmek isterler diye bir soru sormaktadır (Çığ, 2000: 87).

Kenanlıların Dini İnançları: Kenanlılar da putperest yani politeistlerdi. Elbette bunların da ilahi mesaja son derece ihtiyaçları vardı. İşte Hız. İbrahim Kenan ülkesine hicret ederek bu insanlara tevhit inancını tebliğle görevlendirilmişti.

Çığ, “Kenan dini hakkında bilgiler, özellikle Ugarit metinlerinin bulunup çözülmesiyle olmuştur. Batı Samileri diye adlandırılan bu halkın çok sayıda tanrısı vardı. Baş tanrıları El, bir boğayla simgelenmiş, El’den sonra ve ona güç olarak çok yakın olan Baal gelir. Baal fırtına ve yağmur tanrısıdır”. Çığ devamla, “Baal’ın üç kızı var: Pidai (ışık), Arsal (yer ve toprak), Tallai (nem ve toprak). Bunlar cahiliye Araplarına tanrının kızları Lat, Menat ve Uzza olarak geçmiş olduğunu, Baal, hayat tanrısı, Mot da ölüm tanrısı olup sürekli savaştıklarını, Baal ölünce Mot’un, Mot ölünce Baal’ın çıktığını, Baal olunca 7 yıl bereket, Mot olunca 7 yıl kıtlık olduğuna inanırlar”. Çığ şunları da ekler: “Kenan inancında bereket kültü çok önemlidir. Bereket tanrıçası, hiçbir kùltte olmadığı kadar çok ve çıplak olarak gösterilmiş. Mabretlerinde, tıpkı Sumer mabetlerinde olduğu gibi tanrıçaya adanmış fahişeler, kadın gibi giyinmiş rahipler görev yapıyorlardı. Çünkü Sumerlerin mabetlerinde de fahişelik yapan rahibeler, eşcinsellik yapan rahipler vardı” demektir (Çığ, 2000: 129-130).

Çığ’ın söylediklerinden anlaşılan, Kenanlılar putperest oldukları gibi aynı zamanda -belki mabetlerle sınırlı idi veya yaygın değildi-aralarında gayrimeşru ilişki ve eşcinsel sapıklık gibi bir yaşayış da varmış. Hız. Lut’un peygamber olarak gönderildiği Sodom halkı arasındaki yaygın sapıklığın (eşcinselliğin) temelini ta Sumerlere, oradan Kenanlılara kadar uzandığı anlaşılıyor.

9.7.15. Hız. İbrahim’in Mısır’a Hicreti

Hız. İbrahim Filistin’de bir müddet kaldı. Ancak bu bölgede bir kıtlık başladı. Kenanlıların Mısır ile ticareti çoktu. Böyle bir durumda Nil’in bereketli topraklarına, Mısır’a giderlerdi. Neccar, bu göçün, Romalıların kendilerine Hiksos dedikleri Amalik kralları zamanında olduğunu söylemiştir (Neccar, t.y: 123). Gerek Kenan ülkesinin Mısır’la olan ticareti ve gerekse böyle kıtlık halinde Mısır’a gitmeleri bilinen bir durumdu. Bu ilişkiler aynı zamanda Kenanlıların az çok

Mısır dilini, Mısırlıların da az çok Kenan dilini, halk olmasa bile tacirlerin bildiğini göstermektedir. Demek ki Hz. İbrahim de Mısır dilini az çok öğrenmişti. Çığ, öyle olmasaydı Mısır'a gider miydi, demektir (Çığ, 2000. 86).

Kur'an'da Hz. İbrahim'in Mısır'a gitmesiyle ilgili ne açık bir ifade ve ne de bir işaret vardır. Ancak Kur'an'ın bundan bahsetmemesinden, kesinlikle Mısır'a gitmediği anlamı çıkarmak doğru olmayabilir. Çünkü Kur'an detaylara girmez. Belki Mısır'a hicretinden bahsedilmemesi, sürenin kısa ve anlatılmaya değer bir mücadele içermemesinden kaynaklanmış olabileceği gibi, Belki de Mısır'a hicreti hiç olmamış da olabilir. Hz. İbrahim Mısır'a eşi Sare, yeğeni Hz. Lut ve inananlarla beraber gittiği ve bunun adının bazı tarihçiler tarafından Saruf b. Saruf, bazılarınca da Sinan b. Ulvan olan firavun devrinde olduğunu söylenmiştir. Bu kralla olan hikâyesinin tek kaynağı Tevrat'tır. İslamî kaynaklara da Tevrat'tan geçmiştir. Mehran ise, "hiç kimsenin, Mısır'ın Hiksos, Müslüman tarihçilerin ise Amalik dediği Sinan b. Ulvan (veya Saruf b. Saruf fark etmez), böyle bir firavunu tanıyıp tanımadıkları sorusunu sormak aklına gelmez". Cevap olarak şöyle der: "Tüm Mısır tarihi bu isimleri bilmez. Müslüman tarihçiler bunu nereden getirir gerçekten enteresan. Hele tek iman edenin Sare olduğunun söylenmesi, tuhafın da tuhafıdır. Kur'an Lut'un iman ettiğini bildiriyor (Bkz. Ankebut: 26; Enbiya: 71). Ayrıca o ikisinden başka inanalar da vardı (Bkz. Mümtahine: 4). Şimdi bu tarihçi ve nakilciler bu ayetlere karşı ne diyebilir" diye de bir soru sormaktadır (Mehran, 1988: 137-138).

İşin garabeti ise, Müslüman tarihçilerin Tevrat'ın tahrif edildiğini bilmelerine rağmen Tevrat'taki hikâyeyi olduğu gibi alıp ona İslami bazı rötuşlar yapmaları, İslami motiflerle süslemelerdir. Mehran'ın da işaret ettiği gibi, mesela kız kardeşim sözü, din kardeşliği, yeryüzünde ikisinden başka Müslüman olmaması, Firavun Sinan b. Ulvan'ın Sare'den nefreti gibi eklemelerdir (Mehran, 1988: 137). İslam tarihi kaynaklarında geçen bu hikâyeyi (Bkz. Taberi, t.y: c, 1, 157-158; Makdisi, t.y: c, 3, 52; İbnü'l-Esir, 1987: c, 1, 77-78; İbn Kesir, 1998: c, 1, 150) Dartman'nın özetiyle aktarmak istiyoruz:

"İbrahim (as), bir kıtlık nedeniyle 12. Sülâle veya Hiksoslar (2214-170354) döneminde Mısır'a gitmiştir: "İbrahim yanında Sare olduğu halde bir cebbarın memleketine gelmişti. O (Sare) insanların en güzeli idi. İbrahim ona: Bu cebbar senin, benim karım olduğunu bilirse, senin için bana galebe çalar. Binaenaleyh sana sorarsa kendinin kız kardeşim olduğunu haber ver. Çünkü sen İslâm'da benim din kardeşimsin. Zira yeryüzünde seninle benden başka Müslüman bilmiyorum, dedi. Cebbarın ülkesine girdiği zaman onun bir adamı Sare'yi gördü. Cebbara vararak: Gerçekten senin ülkene öyle bir kadın geldi ki, o kadının senden başkasının olması uygun olmaz. Cebbar hemen Sare'ye haber göndererek onu getirtti. İbrahim (as) namaza kalktı. Sare cebbarın yanına girince Cebbar elini ona uzatmaktan kendini alamadı. Fakat şiddetli bir şekilde eli tutuldu. Bunun üzerine Cebbar ona: Allah'a dua et de elimi salsın, sana bir zarar vermeyeceğim, dedi. O da bunu yaptı. Fakat (o yine) aynı hareketi tekrarladı. Eli ilk defakinden daha şiddetli olarak tutuldu. Cebbar Sare'ye az öncekinin aynısını söyledi. O da onu tekrarladı. Fakat Cebbar aynı hareketi yine yaptı. Bu defa eli ilk ikisinden daha şiddetli bir şekilde tutuldu. Artık Cebbar, Allah'a dua et, elimi salıversin. Allah şahidim olsun sana bir zarar vermeyeceğim, dedi. O da bunu tekrar yaptı ve Cebbarın eli salındı. (Bu sefer) Cebbar, Sare'yi getiren adamı çağırarak: Sen bana insan değil, ancak bir şeytan getirmişsin! Bunu hemen ülkemden çıkar, Hacer'i de ona ver, dedi" (Dartman, 2003: 168).

Dartman, "bu hikâyenin, Lut Gölü yakınındaki Kumran mağaralarında bulunan ve M.Ö. 50-M.S. 50 yılları arasına tarihlenebilen ceylan derisine yazılmış tarihi bir vesikada aynen şöyle geçmektedir: "Onun yüzüne bakınca, o ne kadar güzel, başındaki saçlar ne ince, gözleri ne kadar güzel, burnu ne hoş! Bütün ısıltılar onun yüzünde, göğsü nasıl güzel! Beyazlığı ne sevimli! Kollarının görünüşü ne biçimli. Elleri ne kadar uygun. Avuçları ne hoş, parmakları uzun ve ince. Bacakları ne güzel! Kalçaları kusursuz. Bütün kızların ve gelinlerin hiçbirisi onun kadar güzel değil. Hepsinin üstünde, o çok akıllı bir kadın. Ve kral, Horkanoş'un ve onun iki arkadaşının bu sözlerini duydu. Üçü de tek adam gibi konuşuyorlardı. Kral onu çok görmek istedi, onu getirmeleri için adamını gönderdi. Onun güzelliğine hayran kaldı ve onu karılığa aldı ve beni

öldürmek istedi. Sare krala, "o benim erkek kardeşimdir" dedi. Ben Abram'ı kurtardı ve beni öldürtmedi.

Bu benim için iyi idi (böyle söylemesi bana uygun geldi) ve ben Abram, Sare'nin benden zorla alındığı gece büyük bir acı ve üzüntü ile ağlarken kardeşimin oğlu Lut da benimle ağladı. Önce büyük bir üzüntü ile gözlerimden yaşlar akarak dua ettim: "Bütün dünyanın Efendisi, Sen ey Yüce Tanrı; bütün kulların, bütün beylerin efendisi ve onları yargılayan Sen kutsal, dinle şimdi! Mısır firavunu Zoan⁶¹ benim karımı elimden aldığı için önünde ağlıyorum. Onu benim için yargıla. Senin güçlü elini onun ve evindekilerin üzerine indir ve bu gece karımla beraber olmasın. İnsanlar, Senin yeryüzü krallarının efendisi olduğunu bilsinler" ve ben ağlıyorum, acı içindeyim. O gece Yüce Tanrı, ona ve evine bulaşıcı bir hastalık getiren bir rüzgâr gönderdi ve rüzgâr çok fena idi. Kralı ve bütün evini yakaladı ve iki yıl kadının yanına yaklaşmadı. İki yıl sonraya kadar bu hastalık daha güçlendi ve daha acıklı hal aldı. O Mısır'ın bütün bilginlerini, sihirbazlarını, doktorlarını çağırdı, fakat hiçbiri iyileştiremedi. Rüzgâr onları da vurdu ve kaçırdı. Sonra Harkanoş, bana geldi ve Kral'ı için dua etmemi, elimi onun üzerine koyarak yaşatmam için bana yalvardı. Lut ona dedi ki: "Abram benim amcamdır, karısı Sare kralla olduğundan kral için dua edemez. Git, krala, karısını kocasına göndermesini söyle, o zaman o dua edecek ve kral da yaşayacak."

Horkanoş, Lut'un söylediklerini duyunca krala giderek: "Kralımın, beyimin başına gelen bütün bu felaket Abram'ın karısı Sare'nin yüzünden, Sare'yi kocası Abram'a geri ver, bütün bu bela başından gidecek ve sen yaşayacaksın!"

Kral bana: "Sare'nin uğuruna bana neler yaptın? Sen bana onun için 'kız kardeşim' dedin. Onun için ben onu karı olarak aldım. Karını al. Mısır ülkesinden çıkıp git ve şimdi benim için dua et. Evimden ve benden bu felaket uzaklaşsın." Ben dua ettim, elimi başına koydum ve onun üzerinden bela ayrıldı, fena rüzgâr gitti ve o yaşadı ve kral bana bunun bozulmayacağına yemin ettirdi. Kral bana ince keten elbiselikleri ve Hacer'i verdi ve beni götürecek insanları da belirledi ve ben Abram, bol sığırlar, gümüş ve altınla zengin oldum ve Mısır'dan ayrıldım. Kardeşimin oğlu Lut da benimle idi. Lut'un da büyük malları vardı ve oradan bir de karı aldı."

Dartman, "böylece, tarihî varlığından bile şüphe edilen İbrahim (as)'ın, hem fizikî olarak varlığı ve hem de tebliğ sürecinde yaşadığı olaylar, tarihî ve arkeolojik bulgu ve belgeler tarafından da ortaya konmuş olmaktadır" demektedir (Dartma, 2003: 169-170).

Dartman'nın, bu belgenin Hz. İbrahim'in varlığına arkeolojik delil olduğu görüşüne katılıyoruz. Ancak bu belge, muhtemelen Tevrat'tan aktarılan bu hikâyenin içerik olarak doğru olduğunu göstermez. Zaten bu hususta yapılan tenkit ve görüşlerimizi daha sonra aktaracağız. Daha önce de dediğimiz gibi Kur'an'da Hz. İbrahim'in Mısır hicreti anlatılmaz. Ancak Ebu Hureyre'ye isnat edilen bir hadiste Hz. İbrahim, Sare ve Mısır Kralı ile ilgili uzun bir anlatım vardır. Burada kız kardeşim meselesinin din kardeşliği olduğu ve bunun da Hz. İbrahim'in diliyle kendisi ve Sare'den başka yeryüzünde iman eden başka bir kişinin olmadığı şeklinde açıklanmıştır (Bkz. Zebidi, 1972: c, 6, 516-517). Oysa bütün rivayetlerde Hz. İbrahim ile Hz. Lut'un da Mısır'a gittiği belirtilir. Zaten ayette, Hz. Lut'un Hz. İbrahim'in dinine ta Babil'de girdiği ve onunla beraber Kenan ülkesine geldiği açıkça belirtilmiştir (Bkz. Ankebut: 26; Enbiya: 71). Hadiste, Kur'an'a ters düşen bir bilgi olmaz. O zaman bu hadiste sorun vardır. Zaten bununla ilgili tenkitler yapılmıştır ki, onlara değineceğiz. Ayrıca yine Ebu Hureyre'ye isnat edilen bir hadiste;

"Peygamber İbrahim (as) üç yalandan başka hiç yalan söylememiştir. (Bunların) ikisi Allah'ın zatına aittir. Biri 'ben gerçekten hastayım', diğeri 'belki bu işi büyükleri olan şu put yapmıştır' demesidir. Bir tanesi de Sare hakkındadır" (Bkz. Taberi, t.y: c, 1, 157; Makdisi, t.y: c, 3, 52; İbn Kesir, 1998: c, 1, 150). Taberi bunu aktardıktan sonra, böyle bir rivayet sorunludur. Çünkü peygamberler büyük ve küçük günahlardan masumdurlar (korunmuşlardır) deyip bunun doğru olmadığını belirtmiştir (Taberi, t.y: c, 1, 157). Kaldı ki biz, daha önce, Hz. İbrahim'in "ben

⁶¹ Zoan kral adı değildir. O, Mısır'da Nil deltasında bir şehrin adıdır. (Çığ, 2000: 89-90).

hastayım” ve “belki o büyüğü yapmıştır” ifadelerinin yalan olmadığını, onlar, Hz. İbrahim’in daveti için planladığı tartışma için bir tedbir, bir çözüm yolu olduğunu açıklamıştık. İbn Kesir ise, bu hadisin merfu değil mevkuf⁶² bir hadis olduğunu söylemiştir. Ayrıca İbn Kesir, Ebu Bekir el-Bezzar’ın, bu hadisin İbn Hişam’ın rivayetinde geçen İbn Sirin’in bu naklinin Ebu Hureyre’ye isnadını bilmiyoruz, gerek o ve gerekse diğerleri olsun bu hadisi mevkuf olarak aktarmışlardır demektedir (İbn Kesir, 1998: c, 1, 150-151). Böylece hadisin senedinde zan var, zan ile itikadî bir konuda, yani doğru sözlü olan peygambere yalan isnadı konusunda delil olamaz. Delil olabilmesi için hem metnin, yani hadisin Peygamberimiz (sas)’e atfedilen söz kısmı ve hem de senet kısmının sahih olması gerekir.

Zebidi, İbn Cevzi’nin, “kız kardeşimdir” meselesini şöyle açıkladığını nakletmiştir: “Bu mesele hep canımı sıkmıştır. Çünkü eşim dese, belki bu zorba vazgeçerdi. Kız kardeşim dediği için haydi benimle evlendir diyebilirdi. Bu beni çok sıktı. Ta ki, bu zorba ve halkının Mecusi olduğunu öğreninceye kadar. Bunlara göre bir kadın evlenince kocası onun kardeşi olur ve kardeş olmaya da başkasından daha ziyade hakkı bulunur. Hz. İbrahim de bu zorbanın şeriatını kullanarak ismetini muhafaza etmek istemiştir. Burada Zerdüş Hz. İbrahim’den sonradır denilirse, her kavmin daha önceki zamanlarda birtakım usulleri vardır. İran şairi Zerdüş de mezhebini böyle kadim esaslar üzerine kurmuştur deniliyor”. Zebidi de bu görüşü benimsediğini söylemektedir (Zebidi, 1972: c, 6, 521).

Biz bu fikre katılmıyoruz. Çünkü bunun zorlama bir yorum olduğunu görüyoruz. Bu olayın tek kaynağı Tevrat’tır. Artık Tevrat’ın tahrif edildiğini söylemeyen yoktur. İlgili hadisin ise şüpheli olduğunu, Kur’an’daki bilgilerle çeliştiğini daha önce söylemiştik. Nitekim Neccar da şunları söylemiştir: “Buhari ve Müslim’de bu konuyla ilgili geçen hadisler merfu ve mevkuf olarak zikredilmiştir. Bunlarda Hz. İbrahim’e yalan isnat ediliyor ki, o peygamberdir. Bu hadislerin isnadı sahih dahi olsa, itikadî bir konuda delil olamaz”. Neccar devamla, “hadis âlimlerinin görüşü, ameli konularda zan ifade eden hadis delil olarak alınır ama akide (inanç) konusunda ise hem senet ve hem de metin olarak kat’i hüküm ifade etmesi şarttır. Kanaatimce bu hadisler Hz. İbrahim hakkında delil olarak alınamaz”. Çünkü deyip birçok delil sunmaktadır. Biz onlardan dört tanesini almakla yetineceğiz. İşte onlar:

- a. Peygamberdi. Sıdk yani doğru sözlü olmak onların vasfıdır (özelliğidir). Eğer Hz. İbrahim’e yalan isnat edilirse, diğer peygamberlere de yalan isnadı caiz olur.
- b. Ayette onun için sıddık nebi (son derece dürüst bir peygamber) ifadesi kullanılır (Bkz. Meryem: 41).
- c. Yine Allah onu peygamber olarak seçtiğini belirtir (Bkz. Nahl: 120-121). Allah yalancıyı peygamber seçmez.
- d. Allah, Hz. Muhammed (sas) için onun milletine uymasını söyler (Bkz. Nahl: 123; En’am: 161).

Neccar, Tevrat’ta anlatılan hikâyenin gerçeklerden çok uzak olduğunu ve her Müminin bu söylenenleri tasdik etmemesi için uyardığını söylediğini, çünkü buna inanmak, Hz. İbrahim’in Sare’nin güzelliğini kötü bir şekilde kullandığı gibi bir vehme götürür. Tabi bu vakit (bu yaşta) Sare güzel idiyse. Ben Hz. İbrahim’i, kendisini öldürmemeleri için kardeş olduklarını söylediği gibi bu kötü kusurdan tenzih ederim. Kaldı ki, Sare Mısır’a geldiğinde 70 veya daha üzeri bir yaşta idi” (Neccar, t.y: 136). Ayrıca Neccar, “İbrahim (as), eşinin kralla evlenmesine veya cariye olarak almasına nasıl izin verir? Erkeklik ve mertlik buna karşı kor. Bu yolda ölüm övünç ve gurur duyulacak bir şeydir. Demek ki, böyle bir şey olmamıştır” demektedir. Devamla, “eğer böyle bir şey olmuşsa, bu, Hz. İbrahim’e Allah’ın Sare’yi muhafaza edeceği ve ona dokunulamayacağı vadi sebebiyle olmuştur. Yani onun elinde Allah’tan aldığı sağlam bir söz vardı. Ancak ben böyle bir ihtimalin olduğundan da şüphe ediyor ve böyle bir şey olmamıştır diyorum” demektedir (Neccar, t.y: 146).

⁶² Merfu Hadis: Senedi, yani ravi zinciri Hz. Peygamber’e ulaşan hadislerdir. Mevkuf Hadis: Senedi Hz. Peygamber’e ulaşmayıp sahabede son bulan hadislerdir (Geniş bilgi için bkz. Koçyiğit, 2009: 160-162).

Mehran ise, Tevrat'ta geçen Mısır hicretini anlattıktan sonra şunları söyler: “Tekvin yazarının peygamber Hz. İbrahim’e, eşi Sare için “kardeşim” gibi bir uydurması ve iftirası canımı çok sıkıyor. Tevrat’ın metnine de bakarsak, Hz. İbrahim Kenan ülkesine geldiğinde 75, Sare’nin ise 65 yaşında olduğunu görürüz (Bkz. Tekvin: 12/14; 17/17). Bunlar bir müddet Kenan’da kaldılar. Buna göre Sare Mısra gittiğinde 65’ten daha büyük olması gerekmez mi? Bu yaştaki bir kadın, erkeği, hele lüks yaşayışta mahir olan Mısır kralını cezbeder mi? Kaldı ki, Tekvin’de (Bkz. Tekvin: 18/9-15) İshak’la müjdelendiğinde kendisinin kısır bir koca karı, kocasının da yaşlı olduğunu söylemiyor mu? Üstelik Kur’an da buna işaret ediyor (Bkz. Hud: 72). Tarih bize firavunların kadınları ehlinden zorla aldıklarını ama zina cezasının en üst ceza olduğunu söylemektedir” (Mehran, 1988: 135-137).

Çığ da bu hikâyenin, Sumer hikâyesi ve efsanesi olan çok güzel, fettan ve akıllı olan aşk ve bereket tanrıçası İnanna, Çoban tanrısı Dumuzi ile evlenmesi hikâyesine, ayrıca Ugaritlerin Kret efsanesi, kahraman kral Kret ve güzel eşi Hurrai, eşinin kaçırılması, kralın büyük bir orduyla gidip Udun’da bulunan karısını alması gibi efsanelere dayandığını ileri sürmüştür. Ayrıca Çığ, “Hz. İbrahim’in eşini kardeşi olarak tanıtmaması, doğru konuşmaması bir cezalandırma sebebi olacakken, ödüllendirilmesi ve yüzyıllar boyunca Tevrat araştırmacılarının bunu çözememesini tümüyle Sumer efsanesine dayandığını, Kur’an’da bu hikâyenin olmadığını” söylemiştir (Çığ, 2000: 91-92).

Çığ’ın, kutsal kitaplardaki kıssaların kaynağının Sumer mitolojileri olduğuna dair kesin bir kanaate sahip olduğunu ve bu konuda bir eser de yazdığını biliyoruz. Yani nerdeyse her şey Sumerlerden doğmuştur diyecek kadar ileri gitmiştir. Ancak bu değerlendirmesinde haklı olabilir. Tevrat yazarları o hikâyelerden esinlenmiş olabilirler. Kaldı ki, Tevrat’ta Mısır Firavunu ile ilgili anlatılan bu hikâyenin aynısı Gerar kralı Avimelek’le de anlatılır (Bkz. Tekvin: 20/1-18). İkisi birden doğru olamayacağına göre, o zaman hangisi doğrudur?

Kanaatimizce ikisinin de aslı yok, uydurulmuş hikâyelerdir ve bu konudaki görüşümüzü daha Tevrat’taki “Avram Mısır’da” bölümünde değinmiştik. Fakat burada da bazı hususlara dokunmamızın gerektiği inancındayız. Bir defa böyle bir olayın yaşanmış olduğuna inanmıyoruz. Çünkü Hz. Sare yetmişli yaşlarda yaşlanmış bir kadındır. Mısır kralının, tarihçilerin de belirttiği gibi 400 tane güzel cariyesi vardı (Taberi, t.y: c, 1, 159). Dört yüz rakamının abartılı olduğu kabul edilse bile, çok sayıda cariyesi olduğu muhakkaktır. Bunların hepsinin de genç yaşta olduklarını söylemeye gerek yok sanırız. Şatafatlı hayat yaşayan kral, gencecik kızları bırakıp yetmişine merdiven dayamış yaşlı bir kadına ilgi duyduğunu söylemek ne akıl ve ne de mantıkla bağdaşır. Hele Hz. İbrahim’in, yanında kendisine iman eden Hz. Lut olduğu halde eşine, “yeryüzünde ikimizden başka iman edenin olduğunu bilmiyorum” dediğinin iddia edilmesi ise, tam bir garabettir. Böyle bir şey neden ve ne amaçla uydurulmuş olduğunu bilmiyoruz ama Hz. İbrahim’e iftira ettikleri gayet açıktır. Müslüman tarihçilerin, Hz. Lut’un iman ettiği ayetle sabit olmasına rağmen bu yalan haberi düşünmeden aktarmaları ise, telifi mümkün olmayan bir çelişki olduğu düşüncesindeyiz. Ayrıca Hz. İbrahim bir peygamberdi. Putperest ve kâfirlere karşı korkmadan bir mücadele veriyordu. Nitekim Nemrud ve kavmine verdiği mücadele sonucu ateşe atılmaktan da korkmamıştı. Allah’ın kendisini koruduğunu biliyordu. Kaldı ki, kendisini ateşten kurtardığına da bizzat şahit oldu. Krallara tevhit inancını tebliğde bulunurken çok sıkıntılı durumlarla karşılaşacağını da biliyordu. Tüm bunlara rağmen Mısır kralının kendisini öldürmesinden korkarak böyle dediğini iddia insaf ölçülerine sığar mı? Bunların hepsi Tevrat yazarlarının uydurma efsaneleridir. Bu yazarların da bulundukları kültür havzasındaki efsanelerden etkilendikleri muhakkaktır. Yani birebir Sumer efsanesi olmasa da başka bir halkın veya halkların efsane veya efsanelerinden etkilendiklerini söyleyebiliriz.

9.7.16. Hz. İbrahim’in Tekrar Filistin’e Dönüşü

Rivayet o ki, Firavun Hz. Sare’ye Hacer adında bir cariyeye, Hz. İbrahim’e birçok mal, sürü vermiş. O da eşi ve Hz. Lut ile Filistin’e Seb’u denilen yere geri dönmüş. Daha sonra Kışt denilen bölgeye yerleşmiş (Bkz. Taberi, t.y: c, 1, 159; İbnu’l-Esir, 1987: c, 1, 79). İbnu’l-Esir buranın

Ramle ve İlya arasında olduğunu söylemiştir (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 79). Makdisi de Hz. İbrahim'in Hebron'da ziraatı artırdığını söylemiştir (Makdisi, t.y: c, 3, 52).

Biz, Mısır'a gidişin geçici olduğunu, esas yerleşeceği yerin, ayette de belirtildiği üzere Filistin toprakları olması sebebiyle Mısır'dan erken döndüğünü düşünmekteyiz. Firavun'un kendisine mal ve hayvan vermesinin sebebinin de muhtemelen Hz. İbrahim'in orda kalmasının kendi saltanatına ve kurulu düzenine zara vereceğini düşündüğünden olacak ki, ödüllendirerek tehlikeyi kendisinden uzaklaştırmış veya bizzat kendisi ve ailesi üzerindeki bir felaketin kalkması hususunda Hz. İbrahim'den gördüğü iyilik ve yardım dolayısıyla ödüllendirmiş olabileceğini düşünmekteyiz. Nitekim Mekke müşrikler de Hz. Peygamber (sas)'i susturmak için başkanlık, en güzel kadın veya çok büyük servet teklif etmişlerdi.

Mısır dönüşü Hz. Lut da beraberindeydi. Onun da çok malı olmuştu. Çobanları niza çıkartıyordu. İkisi de sevgi ve akrabalığın devamı için ayrılmaya karar verdiler (Neccar, t.y: 136). Hz. Lut, Hz. İbrahim'in emriyle, mal varlığıyla beraber, o zaman Lut havzasının merkezi durumunda olan Sodom'a gitti. Halkı kötü, kâfir ve fâcir (yoldan çıkmış) idi (İbn Kesir, 1998: c, 1, 153). Biz bu ayrılmanın iddia edildiği gibi anlaşmayıp kavga çıkaran çobanların yüzünden değil, vahye istinaden olduğuna inanıyoruz. Zaten bilindiği üzere Hz. Lut peygamber olarak Sodom halkına gönderilmişti.

Hz. İbrahim'in Filistin'de davarı ve malı o kadar arttı ki, o civarı kapladı. Öyle ki, o yörede bulunup Hz. İbrahim'in sofrasından yemeyen kalmadı. Hatta 4-5 saatlik yollara adamlar gönderip oradaki halkı da davet ederdi. Onlar da gelip ona misafir olur ve onun sofrasından yerlerdi (Taberi, t.y: c, 1, 160). Zaten halkımızın arasında dolaşan "İbrahim Halil cömertliği", "İbrahim Halil sofrası" ve "sofranıza İbrahim Halil bereketi olsun" sözleri, böyle bir geçmişten kaynaklanmıştır diyebiliriz.

9.7.17. Hz. İbrahim'in Hacer'le Evlenmesi ve Mekke'ye Hicret

Hz. İbrahim'in Filistin'de malı ve davarı çok çoğaldı. Fakat çocuğu yoktu. Sare kısır olup ondan çocuk olmamıştı. Sare de yaşının ilerlemesinden dolayı artık çocuktan ümit kesmişti ama Hz. İbrahim'in bir erkek çocuğa sahip olmaması sebebiyle de üzülmüyordu. Taberi bu hususta şunları söylemektedir: "Sare bu konuyu Hz. İbrahim'le konuşur. Dilersen Hacer'i –ki Tevrat'a göre Mısır kralının ona hediye ettiği cariyesiydi-sana veririm. Belki Allah bir oğlan verir, biz de onunla seviniriz demiş. Hz. İbrahim de sen bilirsin deyince, hemen Hacer'i Hz. İbrahim'e verir. Bu evlilikten bir oğlu olur. Adını İsmail koyar. Fakat Kur'an bu doğumu tafsilatlı anlatmaz" (Taberi, t.y: c, 1, 162).

Rivayetlere göre, çocuk doğduktan sonra Sare kıskandı. Bu işi yaptığına pişman oldu. Hz. İbrahim'le kavgaya başladı. Hacer'in üç uzvuna zarar vereceğine dair yemin etti. Sonra pişman oldu. Çünkü kendisi buna izin vermişti. Ancak yeminini yerine getirmesi gerekirdi. Hz. İbrahim'in teklifi üzerine iki kulağını deldi. Saçını kısalttı ve sünnet eti. Bunun üzerine Allah Hz. İbrahim ve Sare'nin de sünnet olmasını emretti. Bazı tarihçiler, Hz. İbrahim'in, sünnet olduğunda 80, bazıları da 99 yaşında olduğunu ve oğlu İsmail ile yanında bulunan bütün uşaklarını sünnet ettirdiğini, İsmail'in de o gün 13 yaşında olduğunu söylemektedirler. İslam âlimlerin ekserisine göre, Hz. İbrahim ile başlayan sünnet erkekler için vaciptir.

Mehran, "Hz. Sare'nin yemini yerine getirmesi için Hz. İbrahim'in önerdiği teklifleri uygulayarak ilk kulağı delinen ve ilk sünnet olan kadın Hacer'dir denilmiştir. Ancak bu, Hz. İbrahim'in konumuna uymaz. Üstelik tarihi bir cehalettir de. Bunu söyleyenler, keşke bu tarihten yüzlerce yıl önce Mısırlı kadınların kulaklarına halkalar taktıklarını ve sünnet olduklarını, bu köklü âdetin olduğunu bilselerdi" demektedir (Mehran, 1988: 186).

Sare bir gün Hz. İbrahim'e artık bunlarla aynı evde kalmaya tahammülüm kalmadı. Hacer ve oğlunu al götür demiş (Bkz. Taberi, t.y: c, 1, 162-164; Makdisi, t.y: c, 3, 53; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 79; İbn Kesir, 1998: c, 1, 154). Hz. İbrahim eşi Hacer ve o zaman süt emen bir çocuk olan oğlu İsmail'i, biraz gıda ve su alarak evden ayrıldı. Fakat nereye gideceğini bilmiyordu. Biraz

yürüyünce Cebrail geldi ve nereye gideceğini sordu. Sare'nin elinden başımı aldım nereye giderim, bunları nereye götürürüm bilmem dedi. Cebrail Mekke'ye bugün Kâbe'nin bulunduğu yere götür dedi. Hz. İbrahim belirlenen yere vardı (Bkz. Taberi, t.y: c, 1, 162-164; Makdisi, t.y: c, 3, 53; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 80; İbn Kesir, 1998: c, 1, 154). Bu rivayetten anlaşılan, Hz. İsmail sünnet olduğunda 13 yaşında değil, bir bebektir. Sırma, Ezraki'nin, Cebrail'in bu yolculukta Hz. İbrahim'e yol gösterdiğini, Filistin'den Mekke'ye kadar olan yolda, her durdukları yerde, Hz. İbrahim Cibril'e, "burası için mi emredildim" diye sorduğunu, onun da hayır dediğini ve böylece kurak, hiç yeşilliği olmayan Mekke vadisine geldiklerini söylediğini belirtmektedir (Sırma, 2014: c, 1, 223). Mehran, "bu hicaz yolculuğunun sebebi, belki Sare'nin kıskançlığıdır. Çünkü birden fazla eşin olduğu her evde kuma kıskançlığı olağan bir hadisedir. Bu evin zengin veya fakir olması değişmez. Bu kişinin kral, başkan olması da değişmez. Peygamberlerin evlerinde de olmuştur. Bu nedenle Sare'nin kıskançlığı sıra dışı değildir. Ancak bu yolculuk Allah'ın emriyle oldu" demektedir. Fakat Mehran, "Tevrat'ta hikâye edildiği gibi İsmail'in, Sare'nin oğlu İshak'ı emzirirken kendisiyle alay etmesi üzerine, Sare'nin Hz. İbrahim'e o çocuğu ve Hacer'i kov dediği doğru değildir. Oysa kıskançlığın İshak'ın doğumu öncesi olduğu yine Tevrat'ta geçer (Bkz. Tekvin:16/5-15; 21/9-10). Buhari'de de Hacer ve oğlu Mekke'de bırakıldığında İsmail emiyordu deniliyor. Emen bir çocuğun alay etmesi mümkün değildir" diye belirtmektedir (Mehran, 1988: 157). Bundan sonrasını İbn Abbas'tan gelen ve Tecrid-i Sarih'te rivayet edilen şekliyle aktaralım:

"Hz. İbrahim onları, sonradan zemzem kuyusu olan yerin yakınındaki büyük bir ağacın altına bıraktı. Yiyecekleri hurma dolu bir dağarcık ve su dolu bir kırba idi. Hz. İbrahim Filistin'e dönmek için ayrıldı. Hacer arkasından;

-İbrahim! Bizi bu vadiye bırakıp nereye gidiyorsun? Öyle bir vadi ki, ne görüp görüşecek biri var, ne bir hayat eseri. Bu sözlerini tekrarladı ama İbrahim (as) ona dönüp bakmadı. Nihayet Hacer ona;

-(Bunu) Allah mı sana emretti diye sordu. İbrahim (as),

-Evet, Allah emretti diye cevap verdi. Bunun üzerine Hacer;

-Öyleyse Allah bize yeter. O bizi korur dedi. Sonra suları bitince Safa-Merve arası 7 sefer yürüyüp koştu. Peygamber Efendimiz (sas) bunun için bu yürüyüş hacıların yaptığı sa'y oldu demiş. Zemzem suyunu da meleğin çıkardığı belirtilmiştir" (Zebidi, 1972: c, 9, 121-122).

Bazı rivayetlerde ise, o zaman iki yaşında olan İsmail'in ağlayıp ayaklarını yere vurunca Allah'ın inayetiyle ökçesinin değdiği yerden su çıktığı şeklindedir. Oğlunun ağlamasını duyan Hacer'in su bulamadığı için melûl ve mahzun olarak oraya döndüğü, yanına varınca suyun çıktığını gördüğü ve buna sevindiği, suyun aktığını görünce, zayi olmasın diye önünü kum ve toprakla çevirdiği bilgisi geçmektedir. Hz. Peygamber'in de; "Allah İsmail'in annesine merhamet etsin. Eğer zemzemin önünü çevirmeseydi, akan bir pınar olurdu" dediği zikredilir (Bkz. Taberi, t.y: c, 1, 165; Makdisi, t.y: c, 3, 53; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 81; İbn Kesir, 1998: c, 1, 156).

Biz, Sare'nin kıskançlığını kabul etmekle beraber, bu hicretin salt kıskançlık yüzünden olduğunu düşünmüyoruz. Çünkü Hz. İbrahim bir peygamberdi. Onun hicreti ancak Allah'ın emriyle olur. Kur'an onun Mekke'ye hicret sebebini açıklamaz ama yukarda geçen hadiste, Hacer'in İbrahim (as)'a sorusu üzerine, onun da Allah'ın emri demesi, bu yolculuğun Allah'ın emriyle olduğunu ve Kâbe'yi inşa ile emredildiğini görüyoruz. Hz. İsmail'in Mekke bölgesinde verdiği tevhit mücadelesini görüyoruz. Hz. İbrahim ve oğlu İsmail'in, göndermesi için Allah'a birlikte dua ettikleri (Bkz. Bakara: 129) son peygamber Hz. Muhammed (sas)'e zemin hazırladığını anlıyoruz.

Civarda bulunan Cürhüm kabilesi su aramaktaydı. Kuşları gördüler. Birbirlerine ihtimal ki şu kuşlar suya iniyorlar. Gidip bakalım dediler. Göllenen suyu görünce şaşırıldılar. Suyun yanında bir kadın ve çocuğu vardı. Sen kimsin, neden burada yalnızsın, bu su nereden çıktı? Biz bu yörenin adamlarıyız. Defalarca buradan geçtik. Burada hiç su yoktu dediler. Hacer, ben Allah'ın bir kuluym. Bu da benim oğlum. Bu suyu da bana Hak Teâlâ vermiştir dedi. Onlar da eğer bizi komşuluğa kabul eder ve destur verirsen gelip sana komşu oluruz. Sen de yalnız kalmamış

olursun. Hacer de ne olacak bu bir iyiliktir dedi. Başka bir rivayette ise, su üzerinde bir hak iddia etmemek şartıyla dedi. Cürhüm kabilesi hemen gelip oraya yerleşti. Bu suyun Hacer ile İsmail'in hürmetine verildiğini anlamışlardı. Bu nedenle onlara saygı gösterip ikramlarda bulunuyorlardı (Bkz. Taberi, t.y: c, 1, 165; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 80-81; İbn Kesir, 1998: c, 1, 156).

İslam tarihi kaynaklarında bundan sonra birkaç defa daha Hz. İbrahim'in Mekke'ye gelmek için Sare'den izin istediği, onun da ancak varıp görmesi, atından inmemesi, oturmaması ve hemen geri dönmesi şartıyla izin verdiği söylenir. Ayrıca bir gelişinde Hz. Hacer'in de vefat etmiş olduğunu, İsmail'in ise ava gittiğini öğrenmiş ve geliniyle konuşmuş. Bu gelininin cömert olmaması ve iyi davranmaması sebebiyle İsmail'in onu boşamasını istemiş. İkinci gelişinde ise, ikinci gelinin iyi davranması sebebiyle onu yanında tutmasını söylemiş olduğuna dair rivayetler de vardır (Bkz. Taberi, t.y: c, 1, 166-168; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 81; İbn Kesir, 1998: c, 1, 156-157).

İbn Kesir, "İbn Abbas'tan rivayet edilen ve Hz. İbrahim'in İsmail ve annesi Hacer'le çıkması ve diğer hususlar İbn Abbas'ın sözüdür ki, birbirine girdirilmiş garabettir. Sanki İbn Abbas onları İsrailiyattan almıştır. Ayrıca İbrahim (as)'ın Mekke'ye üç kez geldiği, ilk gelişinin Hz. İsmail'in evliliği ve Hz. Hacer'in vefatı sonrası olduğu, son gelişi de Kâbe'nin inşası olduğu rivayet edilmiştir". İbn Kesir devamla, "Hz. İbrahim oğlu İsmail'i bir çocukken bırakmasını ve ta Hz. İsmail evlenene kadar onlara bakmamış olmasını izah için, yer Hz. İbrahim için dürülmüş olduğu söylenmiş. Yine denilmiş ki, Burak'a binip onlara gitmiştir. Fakat bu anlatılanların hepsi İsrailiyattandır" demiştir (İbn Kesir, 1998: c, 1, 156-157). Mehran ise, "Hz. İbrahim'in Hacer ve oğlunu ziyaretini Sare'nin iznine, hatta attan dahi inmemeye şartına bağlayanlar, Hacer'in Hz. İbrahim'in eşi olduğunu unutuyorlar. Nasıl Sare'nin onun üzerinde hakkı varsa, Hacer'in de hakkı vardır. Hele biricik oğlu İsmail'in yanına oturmaması mümkün mü? Bu hakları, eşler arasındaki adaleti en iyi bilen de Hz. İbrahim'dir". Mehran devamla, "bu rivayetçiler Sare'nin, Hacer'in vefatından sonra dahi Hz. İbrahim'in oğlu İsmail yanında misafir kalmasını istemediğini söylemekteler. Fakat Filistin'den Mekke'ye ne kadar sürede varıldığını, bu yolculuktaki yorgunluğu, dinlenmek gerektiğini, Hacer ve oğlunun ısrarını en azında kıramayacağını yine unutuyorlar. Bu rivayetler İsrailiyat kokuyor" demektedir (Mehran, 1988: 191-192).

İbn Kesir ve Mehran'ın görüşlerine katılıyoruz. Biz bu rivayetlerde İsrailiyat kokusu değil, İsrailiyatın kendisini görüyoruz. Çünkü Tevrat'a ve Yahudilere göre Hacer cariye olduğu için onun ve oğlu İsmail'in bir önemi yoktur. Onlara göre önemli olan Sare ve Hz. İshak'tır. Zaten Hz. İbrahim'in soyunu da, Sare'nin oğlu Hz. İshak'tan devam ettiğini söylüyorlar. Hz. İsmail'den gelen nesli kabul etmezler. Ayrıca bu rivayetler, Hz. İbrahim'e ilk inanan ve ona son derce bağlı olan, anne-baba ve tüm akrabasını yurdunda bırakıp Hz. İbrahim'i tercih edip onunla hicret eden Sare gibi vefakâr ve fedakâr bir eşi, nerdeyse, geçimsiz, huysuz, kıskanç, Hz. İbrahim'e her daim problem çıkaran bir kadın olarak gösterilmesi, en azından Sare'ye büyük bir haksızlık ve saygısızlık olduğu kanaatindeyiz.

Sarıkcıoğlu ise, Hz. İbrahim eşi Hacer ve oğlu İsmail'i Mekke'ye götürdüğünde İsmail'in 18-20 yaşlarında olduğunu iddia edip oğluyla Kâbe'yi inşa ettiğini, Bakara Suresi 127. ayetinin de bunu desteklediğini belirtmektedir. "Hz. İsmail'in bebekliği ve Hz. Hacer ile ilgili anlatılan abartılı efsanevi olayların, Filistin'de, Hz. İbrahim'in yakın çevresinde ve Mekke'ye hicretten önce olmalıdır" demektedir (Sarıkcıoğlu; 2016: 55).

Sarıkcıoğlu'nun bu görüşüne katılmıyoruz. O, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'le Kâbe inşasını anlatan ayeti delil alıp ondan önce bir hicretin olmadığını söylüyor. Oysa ayette hicretin geçmemesi, Kâbe inşasından önce oraya hicret olmadığı anlamına gelmez. Nitekim Kur'an'da Mısır hicreti de anlatılmaz. Kaldı ki, Kâbe'nin yapımından önce Hz. İbrahim'in Hacer ve oğlu İsmail'i getirdiğine dair hadisler vardır. Hele hac ve umre görevini ifa edenlerin Safa ve Merve arsında sa'y yapmalarının Hz. Hacer'in küçük oğlu için su araması olayını hatırlatma olduğuna dair hadis ve ümmette oluşan yaygın kanaatleri ne yapacağız?

Mehran ise şöyle demektedir: "İslam tarihçileri Hz. İbrahim'in Hicaz yolculuğunda yalnız kalıyorlar. Bazı Batılı tarihçiler de sanki İslam tarihçileri İbrahim (as)'a olağanüstü bir şey nispet

etmişler gibi bunu garipseyip inkâr ediyorlar. Bunun olması mümkün değil diyorlar. Onların tenkitleri dini ispat ve inkâr üzerinedir. Delillere akıllarını açmaz ve hakikat için çalışmazlar. Onlar Hz. İbrahim'in mamur beldeler arasında dolaştığını ama güneye gitmediğini söylerler. Oysa onu Filistin'e çağıran dini sebep, yine onun Beytullah'ı (Kâbe'yi) yapmak için güneye yönelmesini de istemiştir. İngiliz müsteşrik Sir Willim Muir, "Muhammed'in Hayatı" adlı eserinde bu hicreti kökten reddeder. Arapların diniyle İbrahim'in dini arasında bir ilgi yoktu. Araplar putperestti der". Mehran bu delilin geçersiz olduğunu şöyle açıklar: "Eğer onun dayandığı delil buysa, İsrailîler de puta tapmıştı. Hatta Hz. Musa ile Mısır'dan çıkanlar, çölde Mısır dininden etkilenecek buzağı şeklinde yaptıkları puta tapmışlardı (Bkz. Bakara: 92; ayrıca bkz. Huruç (Mısır'dan Çıkış): 22/7-28). Ayrıca Mekke'de Abdullah b. Cahş, Zeyd b. Amr, Varaka b. Nevfel, Osman b. El-Huveyris gibi Hanif dinine bağlı olanlar vardı. Onlar Mekkelî müşriklere, siz bir şey üzere değilsiniz, babanız İbrahim'in dinine muhalefet ettiniz derlerdi. Abdulmuttalib de Yemen valisi Ebrehe'ye, bu Beytullah ve İbrahim'in evidir demişti" (Mehran, 1988: 138-139, 141-142, 145, 155 özet olarak aktarılmıştır).

Biz de, Batılı araştırmacı ve müsteşriklerin azı hariç, kendilerince Kur'an'ı çürütmek için böyle zorlama yorumlara başvurduklarını ve Kitab-ı Mukaddes'te geçmemiş olayları doğru görmediklerini, yani bilimsel değil, taraflı davrandıklarını müşahade ediyoruz. Oysa bu oryantalistlerden bir kısmı Kur'an'ın insan sözü olmadığını itiraf etmiştir. Buna rağmen ne Kur'an'a, ne de Arapların, özellikle Mekkelîlerin kendilerini Hz. İbrahim ve İsmail'in çocukları saymalarına ve ne de Hz. İsa'dan yüzyıllar önce inşa edilen ve insanların tavaf ettiği artık Yunan tarihçilerince de söylenen Kâbe'ye saygı duymuşlardır. Elbette bu onların problemidir. Onlara bu gerçeği zorla kabul ettirecek de değildir.

9.7.18. Hz. İbrahim'in Misafirleri

İbrahim (as) ateşten kurtulunca, ben Rabbime gidiyorum deyip Allah'tan salih bir evlat istemişti (Bkz. Saffat: 99-100). O zaman eşi sadece Sare olduğu için ondan oğul olmasını beklemişti. Allah ona Filistin'de eşi Hacer'den olma İsmail'i vermişti ki, Tevrat'a göre kendisi 86 yaşındaydı. Böylece Allah onun duasını kabul etmişti. Fakat Taberi'nin nakline göre, Hz. İbrahim, Sare'den bir oğlu olsun ki, Sare'nin gönlünde Hacer'e karşı olan bu kıskançlık çıksın diye daima dua ederdi (Taberi, t.y: c, 1, 168). Allah, onun bu duasını kabul etmişti ama daha zamanı gelmemişti. Nitekim Allah, Hz. İbrahim'in hiç beklemediği bir yaşta kendisine, Sare'den olma bir çocuk verdi. Çünkü Sare hem kısır ve hem de yaşı ilerlemişti. Üstelik kendisi de yaşlıydı. İşte Rabbi onun duasını bereketli kıldı. Kendisine oğlu İshak ve torunu Yakub'u müjdeledi. Bunların neslini de çoğaltıkça çoğaltıp bereketlendirdi.

İshak müjdesini melekler verdi. Bunlar Hz. İbrahim'e insan suretinde birer genç olarak gelmişlerdi (Taberi, t.y: c, 1, 171). Bu meleklerin iki görevi vardı: Biri Hz. İbrahim ve Sare'ye oğul ve torun müjdesi, ikincisi ise, inkârcı, sapık ilişkilerde bulunan Lut kavmi Sodom halkını helak emri idi. Kur'an, meleklerin gelişini, Hz. İbrahim ile konuşmalarını dört ayrı surede, bazısında olayın bir veya birkaç yönünü, bir diğerinde bir başka yönünü açıklıyor. Biz o açıklamaları, aynı olay olması hasebiyle bir araya getirmeye çalıştık. Umarım başarılı olmuşuzdur. Şimdi olayın Kur'an'da ele alınış şekline bakalım.

"Hani onlar, İbrahim'in yanına girmişler ve selam vermişlerdi. O da "Size de selâm olsun." demiş. Bunlar tanınmamış (yabancı) kimseler (diye düşünmüştü). Hissettirmeden ailesinin yanına gidip, (pişirilmiş) semiz bir dana getirdi. Onu önlerine koydu. "Yemez misiniz?" dedi". (Yemediklerini görünce) onlardan İbrahim'in içine bir korku düştü. Onlar, "korkma" dediler ve onu bilgin bir oğul ile müjdelediler" (Zariyat: 25-28).

"Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içinde bir korku duydu. Dediler ki: "Korkma, çünkü biz Lut kavmine gönderildik" (Hud: 70). Çünkü Hz. Lut da halkının azgınlığı sebebiyle Allah'tan şöyle yardım istemişti:

“Siz hâlâ erkeklere yanaşacak, (cinsel ihtiyacı gidermede meşru) yolu kapayacak ve toplantılarınızda edepsizlik yapacak mısınız?” Kavminin cevabı, “Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi Allah’ın azabını getir bize” demeden ibaret oldu. (Lut) “Ey Rabbim! Şu bozguncu kavme karşı bana yardım et” dedi” (Ankebut: 29-30).

Ayette muhakkak dikkatinizi çekmiş olmalıdır. O da Lut kavminin “eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi Allah’ın azabını getir bize” demeleriydi. Bu söz hem Allah’a ve hem de peygambere meydan okumaktı. Bunu söyleyen her kavim helak olmuştur. Nuh, Ad, Semud, Medyen ve Eyke kavimleri gibi. Lut kavmi de bu sözü söylemekle helaklerini imzalamış oldular.

Kur’an’da gelen meleklerin sayısı verilmemiştir. Tevrat’ta ise verilmiş ve bu haliyle Kur’an’dan farklıdır. Ancak Kur’an’da meleklerin çoğul şekliyle gelmesi, melek sayısının en az üç olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Arap dil kaidelerine göre; 3 ve fazlasına çoğul denir. Bu nedenle sayının kaç olduğunu bilmiyoruz. A. Aydemir’in de dediği gibi, hadislerde de buna dair bir bilgi olmadığı için verilen sayılar ve gelenlerin kim olduğu konusundaki rivayetler doğru değildir (Aydemir, 1979: 302) deriz. Neccar’ın da dediği gibi burada misafirlik adabını görüyoruz. Misafirler girdikleri ev halkına selam vermeli, onlara esenlik dilemeliler. Ev sahibi de misafirlerinin selamına mukabele edip onlara esenlik dilemelidir. Ayrıca misafirlere sormadan ikramda bulunulmalıdır. Çünkü genelde insanlar acım deme konusunda utangaç olurlar veya ayıp olmasın diye aç değiliz derler. Onlara bu durumu yaşatmamak için ev sahibi, Hz. İbrahim gibi davranıp ikramını sunmalıdır. Kısa sürede hemen kızartılmış bir dana getirmesi (Bkz. Hud: 69) ise, Hz. İbrahim’in ne kadar misafirperver ve ne kadar cömert olduğunu göstermektedir. Zaten kaynaklarda, Hz. İbrahim’in sofrasından misafir eksik olmazdı bilgisi yer almaktadır (Neccar, t.y: 138).

Hz. İbrahim’in, gelen misafirlerin melek olduğunu bilip bilmediği konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazıları onların melek olduğunu bildiğini ileri sürmüşler. Bazıları da bilmiyordu, sonradan öğrendi demişlerdir. Razi ise kendi görüşünü şöyle açıklamıştır:

- a. Eğer melek olduğunu bilseydi, aceleyle yemek hazırlar mıydı?
- b. Yemek yemediklerini görünce korktu. Şayet melek olduklarını bilseydi, onların yememesini şerre yorumlar mıydı?

Yine Razi, tanıyordu diyenlerin ise, meleklerin “korkma biz Lut kavmine gönderildik” ifadesinden bunu çıkardıklarını, gerekçe olarak da bu sözün, onları tanıyana ama ne amaçla gönderildiğini bilmeyene söylendiğini ileri sürdüklerini söylemiştir (Razi, 1995: c, 18, 373). Taberi,” o dönem birine suikast düzenleyeceklerse, onun yiyeceğinden yemezlerdi. Hz. İbrahim’in endişesi de buydu, ta ki, melek olduklarını anlayıncaya kadar” demektedir (Taberi, t.y: c, 1, 173; bkz. Esed, 1999: 439/101). Mevdudi ise, bu görüşü belirttikten sonra şunları söylemiştir: “Cevaplarından anlaşıldığına göre melek olduklarını anlamıştı. Korkusu ziyaretlerindendi. Çünkü meleklerin insan kılığında gelmesi hayra alamet değildi; bunu biliyordu. Korkmuştu çünkü melekler ailesinden, hemşehrilerinden birinin veyahut da bizzat kendisinin işlediği bir kusurun hesabını sormaya gelmiş olabilirlerdi. Eğer mesele söz konusu müfessirlerin zannettiği gibi olsaydı, meleklerin cevabı şöyle olurdu: “Bizden korkma! Çünkü biz Rabbinden gelen melekleriz”. Ancak korkusunu gidermek için verdikleri cevabın, “herhangi bir korkuya kapılma! Biz (sana değil) Lut kavmine gönderildik” şeklinde olması, Hz. İbrahim’in onların melek olduğunu bildiğini ama insan şeklindeki ziyaretlerinin onu korkuya sevk ettiğini göstermektedir. Zira melekler ya bir kimseyi sert bir şekilde sığaya çekmek yahut da bir suçtan ötürü şiddetle cezalandırmak için geldiklerinde, insan kılığında gelirlerdi” (Mevdudi, 1986: c, 2, 383/77).

Bu konuda biz de Razi’ye katılıyoruz. Hz. İbrahim onların melek olduğunu bilmiyordu. Bu nedenle de hemen kızartılmış danayı ve yiyecekleri getirmişti. Aksi takdirde meleklerin bir şey yiyip içmediklerini en iyi bilen İbrahim (as), yiyecek getirir miydi? Yemek yemediklerini gördüğünde korkmasının sebebi ise, onları kötü niyetli kişiler olarak düşünmesi de olabilir, o an melek olduklarını anlayıp, acaba hangi görev için gelmişler deyip kuşkulanması da. Yani ikisi de

mümkündür deriz. Mevdudi'nin, insan şeklinde gelen meleklerin hayra alamet olmadığı görüşüne katılmıyoruz. Bu belki bazı zamanlar için olabilir ama hepsi için geçerli değildir. Çünkü vahiy meleği Cebrail (as)'ın bazen bir insan şeklinde vahiy getirmiş olduğunu, genelde yakışıklı bir sahabe olan Dihyetü'l-Kelbi suretinde, bazen de başka surette geldiği ve nitekim İslam literatüründe "Cibril Hadisi" olarak meşhur olan, imanı, İslamı, ihsanı ve kıyametin alametlerini" öğreten Cebrail (as), ashabın tanımadığı bir insan şeklinde gelmişti (Bkz. Zebidi, 1972: c, 1, 2; c, 9, 314).

Yukarda mealî geçen ayetlerin birinde, korkmamasını, ona bilgin bir oğul müjdeledikleri belirtilirken, diğerinde ise, korkmamasını ve Lut kavminin helaki için gönderildikleri belirtilmektedir. Bu da iki görev için gelen meleklerin, bir ayette Lut kavminin helakini, diğer ayette de ikinci görev olan bilgin oğul müjdesini açıklıyor.

Hiz. İbrahim meleklerin oğul müjdesine şaşırdı. Çünkü kendisi Tevrat'taki bilgiye göre 99 yaşında ve eşi Sare ise 90 yaşında, üstelik kısır idi. Bu yaşta olanların, hele kısır bir kadının çocuk sahibi olması biyolojik olarak mümkün değildir. Allah'ın sünnetullahı, yani tabiata koyduğu kanunlar bunu diyordu. Bir anlık şaşkınlığın temelinde de bu vardı. Zaten meleklerin uyarısıyla kendisine gelmiş ve Allah'tan ümidi ancak sapıklık içinde olanlar keser diyerek tüm şüphesi yok olmuştur. Ayetler bu durum şöyle anlatılır:

"İbrahim, "Bana yaşlılık gelip çatmış iken beni mi müjdeliyorsunuz? Bana neyi müjdeliyorsunuz?" dedi. Biz sana gerçeği müjdeledik. Sakın ümitsizlerden olma" dediler. Dedi ki: "Rabbimin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser" (Hicr: 54-56)?

Bu şaşırmayı Hiz. İbrahim'e fazla görmemek gerekir. Hiz. Zekeriya da eşinin kısır oluşu sebebiyle çocuk sahibi olmadığından dolayı Yüce Allah'tan yerine geçecek bir veliahd istedi. Cenab-ı Hak ona Yahya'yı müjdelediğinde, Hiz. Zekeriya da eşim kısır, ben ise ihtiyarlığın son sınırına vardığım halde bir çocuk sahibi olacağım diye hayret etmiş ve buna işaret istemişti. Allah da bunun işareti, sağlam olduğun halde üç gün insanlarla konuşamamandır diye buyurmuştur (Bkz. Meryem: 5-11).

Melekler oğul müjdesini Hiz. İbrahim'e verdiklerinde muhtemelen Sare de duymuştur. Ayette Sare'nin, meleklerin Lut kavmine geldik sözünü duyunca gülümsemesi şöyle anlatılır: "O esnada hanımı ayakta idi ve (bu sözleri duyunca) güldü" (Hud: 71). Bazı müfessirler onun bir perdenin arkasında melekleri dinlediğini, bazılarının da onun köşede, korku içinde onları dinlediğini, Lut kavmini cezalandırmak için geldiklerini öğrenince de sevindiğini belirtirler (Razi, 1995: c, 18, 373; Yazır, 1971: 4537; Mevdudi, 1986: c, 2, 383). Taberi, Sare'nin gülüşünü, "İbrahim (as)'ın bu kadar adamı varken üç kişiden korkmasının ne anlamı var diye açıklamaktadır (Taberi, t.y. c, 1, 173). M. Esed ise, "Sare onların kötü niyetli kişiler değil de melek olduklarını öğrenince güldüğünü söyler. Tekvin'de bu sevinme çocuk müjdesi üzerinedir ki, Kur'an'la farklılık arz eder" demektedir (Esed, 1999: 439/103).

Bu sevincinin de kanaatimize göre Sodom ve Gomora halkının hem inkârcı oluşları, hem sapık ilişkileri ve hem de amcası torunu ve aynı zamanda kendisi gibi Hiz. İbrahim'e ilk inanan mümin olan Hiz. Lut'a işkenceleri sebebiyle cezalandırılmalarına sevinmiştir. Bunu ve Hiz. İbrahim'e olan oğul müjdesini duyunca gelmiştir. Melekler de oğul müjdesinin Sare'den olacağını tekrarlamışlardır. Sare de Hiz. İbrahim gibi buna hayret etmiş. Çünkü sünnetullahı göre bunun gerçekleşmesi mümkün değildi. Hiz. İbrahim ve Hiz. Zekeriya gibi peygamberler bile böylesi bir durumda bir anlık da olsa hayret ettiklerine göre, Sare'nin çok geçirmesini çok görmemek gerekir. Bu hayreti ise, sünnetullahı göre böyle bir şeyin olma şansının neredeyse sıfır olması sebebiyle idi. Fakat tabiat kanunlarını koyan da Allah, bir süreliğine o kanunları askıya alıp çocuk veren de Allah olduğunu o an unuttu. Nitekim ayetlerde meleklerle olan bu diyalogu şöyle anlatır:

"Ona da İshak'ı, İshak'ın ardından da (torunu) Yakub'u müjdeledik. Karısı, "Vay başıma gelenler! Ben bir kocakarı ve bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Gerçekten bu, çok şaşılacak bir şey!" dedi" (Hud: 71-72).

“Bunun üzerine karısı bir çığlık kopararak yönelip elini yüzüne vurdu. “Ben kısır bir kocakarıyım (nasıl çocuğum olabilir?)” dedi” (Zariyat: 29).

Sare’nin verilen bu müjdeye şaşırması ve meleklerle diyaloga girmesi, daha önce belirttiğimiz gibi, sadece kendisinin yaşlı ve kısır oluşundan değil, aynı zamanda eşinin de ihtiyarlığı sebebiyle idi. Çünkü bu yaştaki eşlerin çocuk sahibi olduğu vaki değildi. Bazı müfessirler, Sare’nin bu müjdeyi duyunca utandığını ve çığlık kopardığını, yani “ah” diye içini çekerek çığlık atıp kendisinin kısır bir yaşlı kadın olduğunu söylemiştir demişlerdir (Yazır, 1971: 4537). Melekler Sare’ye şöyle cevap verirler:

“Allah’ın emrine mi şaşıyorsun? Allah’ın rahmeti ve bereketi size olsun ey (peygamber ocağının) ev halkı! Şüphesiz O, övülmeye lâyıktır, şanı yücedir.” Dediler” (Hud: 73).

“Onlar dediler ki: “Rabbin böyle buyurdu. Şüphesiz O, hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir” (Zariyat: 30).

Hız. İbrahim, oğul, hatta torun müjdesini alıp da korku ve endişeden eser kalmayınca, meleklerle; “O hâlde asıl işiniz nedir ey elçiler” (Zariyat: 31; ayrıca bkz. Hicr: 57) diye sorar. Melekler; “Korkma, çünkü biz Lut kavmine gönderildik” (Hud: 70). “Biz, bu memleket halkını helâk edeceğiz, çünkü oranın ahalisi zalim kimselerdir” dediler” (Ankebut: 31).

Neccar, Hız. İbrahim, meleklerin Lut kavminin helaki için geldiğini öğrenince, onlara acıdı ve Allah’ın onlara rahmet nazarıyla bakmasını diledi. Kur’an’da tafsilatı anlatılmayan bu husus, Tevrat’ta (Tekvin: 18/22-33) geniş anlatılır demektir (Neccar, t.y: 139). Hız. İbrahim’in Hız. Lut ve kavmi hakkındaki acıma hissi ayette şöyle anlatılır:

“Lut kavmi hakkında bizim (elçilerimiz)le (adeta) tartışmaya başladı. Çünkü İbrahim yumuşak huylu, çok içli ve Allah’a yönelen bir kimseydi”. Melekler ona; “Ey İbrahim bundan vazgeç! Çünkü Rabbinin emri kesin olarak gelmiştir. Şüphesiz onlara geri döndürülemeyecek bir azap gelecektir” dediler” (Hud: 74-76).

Aslında Hız. İbrahim, Hız. Lut’tan dolayı sık sık Lut kavmi hakkında bilgi alıyordu. Bu nedenle onların Hız. Lut’u dinlemeyip inkârcılıklarına ve sapık ilişkilerine devam eden zalim ve suçlu bir kavim olduklarını da biliyordu. Onlar hakkında verilen emrin kesin olduğunu anlayınca, Hız. Lut ve ailesi hakkında çok tasalandı ve meleklerle; “Ama orada Lut var” dedi” (Ankebut: 32). Melekler, onun bu yakarış ve müracaatına, orada kimin olduğunu biliyoruz. Eşi hariç Lut ailesini kurtaracağız diyerek onun endişesini giderdiklerini şu ayetten anlıyoruz:

“Şüphesiz biz suçlu bir millete gönderildik. Lut’un ailesi başka (onlar suçlu değillerdir). Lut’un karısı dışında onların hepsini kurtaracağız. Biz, onun geride kalanlardan olmasını takdir ettik” (Hicr: 58-60; ayrıca bkz. Ankebut: 32). Bunu dedikten sonra nasıl helak edileceklerini şöyle anlatırlar:

“Üzerlerine çamurdan, pişirilmiş ve Rabbinin katında haddi aşanlar için belirlenmiş taşlar yağdırmak için gönderildik. Orada (Lut’un yöresinde) bulunan müminleri çıkardık. Zaten orada bir ev halkından başka Müslüman bulamadık” (Zariyat: 32-36).

Melekler, açıkça bir ev halkından, yani Hız. Lut ailesinden başka iman edenin olmadığını, bu ev halkından iman etmediği için sadece eşinin helak olanlarla beraber kalacağını haber veriyorlar. Zaten iki peygamberin eşi iman etmeyip kâfirlerin safında yer almıştır. Bunlar Hız. Nuh’la Hız. Lut’un karılarıdır (Bkz. Tahrim: 10). İkisi de helak olan kavimleriyle beraber yok olmuşlardır. Peygamber hanımı olmaları onları kurtarmamıştır. Haklarında verilen ilahi ceza yerine gelmiştir.

Melekler bu konuşmalardan sonra Lut'un bulunduğu yere gidip, Hz. Lut ve ona inanan ailesiyle beraber, karısı hariç hepsini kurtardılar. Sodom ve Gomora halkının⁶³ altını üstüne getirerek ve üzerlerine balçıktan pışırılıp istif edilmiş taşlar yağdırarak helak ettiler (Bkz. Hud: 81-82).

9.7.19. Hz. İbrahim'in Rüyası ve Kurban Konusu

Hz. İbrahim'in rüyada kurban eder olarak gördüğü oğlu İsmail mi, yoksa İshak mı olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Ehl-i Kitap Tevrat'a dayanarak bunun Hz. İshak olduğunu söyler. Fakat Kur'an hangi oğlu olduğunu açıklamaz. Bu nedenle İslam âlimleri de Hz. İsmail ile Hz. İshak arasında ihtilaf etmişler ama çoğunluğun görüşü Hz. İsmail olduğu yönündedir. Çünkü Hz. İbrahim ateşten kurtulunca şöyle yalvarmıştı: "Ey Rabbim! Bana salihlerden olacak bir çocuk bağışla. Biz de ona uysal bir oğul müjdeledik" (Saffat: 100-101).

Taberi şöyle demiştir: "Hz. İbrahim Allah'tan oğul istedi. Oğul olmadığı için oğula olan iştiağından dolayı Allah'la ahitleşip, "ya Rab! Eğer bana bir oğul verirsen, onu senin aşkına kurban edeyim" demişti. Allah İsmail'i verdi. O epey büyüyünce İshak doğdu. Fakat İbrahim nezrini (adağını) unuttu. Bir gece rüyasında, "ya İbrahim! Allah'a ettiğin ahde vefa eyle ve nezrini yerine getir" denildi" (Taberi, t.y: c, 1, 178).

Biz Taber'inin bu görüşünü garip görüyoruz. Çünkü Hz. İbrahim Allah'tan kendisine bir oğul vermesini çok istemişti. Hem istemesi ve hem de onu kurban olarak adaması, mantıkla bağdaşmaz. Ayrıca sanki ilk oğul kurban olacak diye peygamberlerden gelen bir adet varmış gibi, Hz. İbrahim de böyle bir adakta bulunuyor. Oysa evlat kurbanı batıl inanışlarda vardır. Kaldı ki Kur'an'da, Hz. İbrahim rüyasında, "biricik oğlunu boğazlarken gördüğü" denildiği için Hz. İshak'ın henüz doğmamış olduğunu, şayet doğsaydı, "biricik oğlunu" ifadesi yerine, "oğullarından birini" denirdi. Ayrıca ayette adağını yerine getirdin değil, "rüyayı gerçekleştirdin" denilmiştir. Zaten Kur'an'da, Hz. İbrahim'e oğlunu kurban et diye bir emir verilmemiştir. Sadece gördüğü rüyadan bahsedilir. Ancak peygamberlerin rüyaları diğer insanlar gibi değil, hakikattir. Çünkü peygamberlerin gördüğü rüyalara "Rüya'yı Sadıka veya Saliha" denir. Bu da vahyin geliş şekillerinden biridir. Maturidi, "peygamberlerin rüyası haktır ve açık bir emir gibidir. Bu nedenle Hz. İsmail babasına, "emrolunduğun şeyi yap" demiştir" diye belirtmektedir (Maturidi, 2005: c, 8, 578). Nitekim Hz. Aişe'den gelen rivayette de Peygamberimiz (sas)'ın gördüğü her rüyanın sabah aydınlığı gibi ortaya çıktığını, yani aynı şekilde vuku bulduğu belirtilmiştir (Bkz. Zebidi, 197: c, 1, 3). Kaldı ki, Hz. İbrahim'e rüyada, oğlunu kurban et diye de emir verilmemiştir. Yine o, rüyada oğlunu kurban etmemiştir. Ancak kurban ederken görmüştür. Yani kurban işlemi olmuş bitmiş değil, devam etmektedir anlamına gelir. Nitekim Mevdudi bu hususta şöyle demektedir: "Saffat: 102'de, biz sana rüyanda oğlunu kurban ettiğini değil, kurban etmek üzere iken göstermiştik" demektir. Saffat: 105'te ise, onu kesmek için hazırlandığında, rüyayı doğruladın denildi. Zaten asıl maksat da buydu. Sonuçta sen sadakatini ispatlayarak imtihanı geçtin anlamındadır" (Mevdudi, 1986: c, 5, 29).

Taberi, "Cebrail neden gelip yüz yüze demedi de rüyasında söyledi? Bunun iki hikmeti var demiş:

- Peygamberlere vahiy rüya-yı sadıka şeklinde de gelir. Hz. İbrahim'in bu hazzı yaşaması istendi.
- Oğlu kurban Allah'ın emri değildi ki, yüz yüze söylesin. İbrahim (as)'ın nezriydi (adağıydı). Allah onu denedi" (Taberi, t.y: c, 1, 179-180).

Şimdi bu konunun geçtiği ayetlere bir bakalım:

"Çocuk kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrahim ona, "yavrum, ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum. Düşün bakalım, ne dersin?" dedi. O da "babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi. Nihayet her ikisi de

⁶³ Bu halkın yeri, bugün Lut Gölü denilen yerde olduğu ve gölün kıyısında bu iki şehir halkına ait kalıntılar ortaya çıktığı belirtilir (Neccar, t.y: 138).

(Allah'ın emrine) boyun eğip, İbrahim de onu (boğazlamak için) yüz üstü yere yatırınca ona şöyle seslendik: “Ey İbrahim! Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları böyle mükâfatlandırırız. Şüphesiz bu apaçık bir imtihandır. Biz, (İbrahim'e) büyük bir kurbanlık vererek onu (İsmail'i) kurtardık. Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık. İbrahim'e selâm olsun. İyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları işte böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o mümin kullarımızdandı” (Saffat: 102-112).

Hiz. İbrahim rüyasını oğluna açıyor ki, kurban zorla değil, oğlunun da gönül rızasıyla olsun. Çünkü son anda öğrenmesi, belki çekinmesine sebep olabilirdi. Hiz. İbrahim'in Allah'a teslimiyeti gibi, Hiz. İsmail de Allah'a teslim oldu ve “babacığım, emredildiğin şeyi yap, beni, Allah'ın izniyle bu konuda sabredenlerden bulacağından da endişe etme! Hiz. İbrahim rüyasını gerçekleştirmek için biricik oğlu İsmail'i yüzükoyun yatırdı. Baba ve oğlun bu teslimiyeti, affı, mağfireti ve rahmeti bol Yüce Allah katında karşılıksız kalmazdı. Zaten ayette de belirtildiği gibi bu açık bir imtihandı. İmtihani hem Hiz. İbrahim ve hem de oğlu İsmail kazanmıştı. Allah, Hiz. İbrahim'e rüyasını gerçekleştirdiğini vahyettiği gibi, büyük bir kurban göndererek Hiz. İsmail'i kurtardı. Ayrıca Hiz. İsmail'i peygamber seçerek bir kez daha mükâfatlandırdı. Böylece Hiz. İbrahim'den başlayan bu kurban ibadeti, Müslümanlar arasında Allah'a teslimiyetin bir şiarı olarak ta kıyamete kadar devam edecektir.

Taberi, “ayette “büyük bir kurbanlık” denilmesinin sebebi, koçun veya kurbanın cüsse itibariyle büyük oluşundan değil, bu ibadetin kıyamete kadar devam etmesi vesilesiyle kurban ibadetinin büyüklüğüne dikkat çekmek için denildiğini” belirtmektedir (Taberi, t.y: c, 1, 187; bkz. Mevdudi, 1986: c, 5, 29).

Hiz. İbrahim, rüyasında niçin oğlunu kurban eder gördü ve Allah niçin oğluna bedel olarak bir kurbanlık gönderdi? Bunun hikmeti neydi? Bu tür sorular hatıra gelebilir. Bunun hikmeti, daha önceleri başlayan ve o dönemde de devam eden çocuk kurban etme gibi vahşi bir geleneği ortadan kaldırıp, eğer gerçekten Allah'a yakarmak ve rızasını kazanmak istiyorlarsa, hayvan kurban etmeleri gerektiğini uygulamalı olarak öğretmek olduğunu düşünmekteyiz. Bunu göstermek için seçilecek en uygun insan, Hiz. İbrahim idi. Çünkü o, tevhit inancının en belirgin simasıydı. O, önder, en güzel örnek ve peygamberlerin babasıydı.

Mehran ise insanların kurbanı konusunda şunları söyler: “Eski Uzakdoğu toplumlarında insanların kurban edilme âdeti vardı. Kralın defni esnasında, adamları, vezirleri de zehir içerek ilahlarına kurban olur ve defnedilirlerdi. Nitekim S. L. Woolley, Sumer Evr'deki kazılarda yapılan incelemede, ölenlerin ne boğularak ve ne de kesilerek öldüklerine dair bir işaret bulunmadığı için zehirle olduğunu ileri sürmüştür. Böylece kralla yerde beraber oldukları gibi, gökte de beraber olacaklarına inanıyorlardı”. Mehran devamla, “Mısır'da buna benzer bir âdetin olduğu biliniyor. Kral ölünce onunla beraber hizmetçileri, adamları ölür. Kralla beraber ölenlerin sayısının 200'ü bulunduğu olmuştur. Kenanlılar ile Finikelilerde ilk erkek çocuk geçerli adet olarak kurban edilirdi” diye kaydetmektedir (Mehran, 1988: 177). M. İ. Çığ da Batı Samilerde, ilk oğlun tanrı Baal'a yakma suretiyle kurban etme adetleri vardı. Finike şehirlerinde dini çılgınlıklar halinde bu törenler yapılmış, hatta bazen memede olan yüzlerce çocuk kurban olarak yakılmıştır” demektedir (Çığ, 2000: 101). Mehran, “bu olay Tevrat'ta anlatılmasına ve insanın kurban edilmesinin yasaklanmasına rağmen İsrailoğullarında bu tür kurbanın bulunduğunu, bunun da Kenanlıları taklitten kaynaklanmış olduğunu” söylemektedir (Mehran, 1988: 179).

Şimdi kurban edilen kim olduğu konusuna geçebiliriz. Daha önce de belirttiğimiz gibi Yahudi ve Hristiyanlar bunun Hiz. İshak olduğunu, Tevrat'ta Tanrı'nın, Hiz. İbrahim'e seslenerek biricik oğlu İshak'ı alıp Moriya bölgesine gitmesini ve ona göstereceği dağda oğlunu yakmalık sunu olarak sunmasını söylediği belirtilir (Bkz. Tekvin: 22). Çünkü Hiz. İsmail'in cariyeden olması sebebiyle ilk oğul sayılamayacağı, ilk oğul ancak Sare'den olan İshak'ın sayılacağı, bu nedenle de İsmail'in yok hükmünde olduğunu söylerler. Çığ, ellerinde bundan başka da delil olmadığını söyleyerek, Hiz. İbrahim 86 yaşında iken oğlu İsmail'in olduğu, 100 yaşında iken de oğlu İshak'ın olduğu, bu durumda Hiz. İsmail 13-14 yaşında olduğu için kurban edilmeye götürülenin İsmail olması akla daha yatkın geliyor diye kaydetmektedir (Çığ, 2000: 102).

İslam âlimlerin çoğu, kurban edilmek istenenin Hz. İsmail olduğunda hem fikirdirler. İbn Kesir, Hz. İbrahim Allah'tan salih bir evlat istemişti. İbrahim (as) 86 yaşında iken Allah ona İsmail'i verdi. Hz. İbrahim'in ilk çocuğunun Hz. İsmail olduğu hususunda, Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar ittifak halindedirler. Böylece kurban edilmesi istenen Hz. İsmail'dir demişlerdir (İbn Kesir, 1998: c, 1, 157). Taberi ise, "Acem âlimleri İshak, Arap âlimleri de İsmail olduğunu söylemişler. Ancak şu hadis İsmail'i göstermektedir: "Ben iki kurbanın oğluyum". Bir başka rivayette ise, bir adam gelip "ey iki kurbanın oğlu" dediği ve Peygamberimiz (sas)'in de buna güldüğü belirtilmiştir. İki kurbandan birinden İsmail'i, diğerinden de babası Abdullah'ı kastetmişti" demektedir (Taberi, t.y: c, 1, 181).

Resulullah (sas)'in babasının kurban meselesi şöyle anlatılmaktadır: "Zemzem kuyusu harap olmuştu. Abdulmuttalib 10 oğluyla kazdı ama suyu bulamadı. Sonra eğer su çıkarsa, bir oğlumu kurban edeyim dedi. Su çıktı. Çocuklar arasında çektiği kura Abdullah'a düştü. Elinden tutup kurban etmek isterken, Kureyş, eğer oğlunu kurban edersen, bu adet devam eder. Nesil azalır diye buna itiraz etti. Sen de İsmail'de olduğu gibi yerine kurban kes dediler. İnsanın kan bedeli onlarda 10 deve olduğu için develerle Abdullah arasında kura çekildi. Kura Abdullah'a çıktı. Böylece develerin sayısı onar onar artırılarak kuraya devam edildi. Nihayet develerin adedi 100'e çıkarıldı. Kura develere çıktı. Yüz deve kurban kesildi" (İbn İshak, 2012: 77-82; Taberi, t.y: c, 1, 181; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 83-84; İbn Kesir, t.y: c, 4, 15).

İbn Abbas'tan gelen bir rivayette, kurbanın Hz. İsmail olduğu, İshak diyen Yahudilerin yalan söylediği belirtilmiştir. Âlimlerin büyük çoğunluğu da bu görüştedir. Ayrıca koçun boynuzlu başının Kâbe'nin mizabında (yağmur oluğu olan duvarda) asılı olduğu ve bunu sahabeden birçok kişinin gördüğü rivayet edilmiştir. Ayrıca sahabeden sonra gelen nesilden olan Şa'bi'nin (Ö.104/722) de, Kâbe duvarında koçun boynuzlarını gördüğünü ve bu boynuzların Kâbe yanına kadar orada asılı kaldığını söylediği nakledilmiştir (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 85-86; İbn Kesir, t.y: c, 4, 15; 1998, c, 1, 158). Muhammed b. Ka'b ve diğerleri ise, Saffat Suresi 112. ayete dayanarak İsmail'dir demişlerdir. Çünkü ayette İshak ve Yakub müjdeleniyor. Emevi halifesi Ömer b. Abdulaziz de bu görüştedir (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 85-86). Neccar da ayette İshak ve ardından Yakub'un müjdelenmesinden hareketle İsmail olduğunu söylüyor ve kurban meselesi İshak'ın doğumundan önce olduğunu, Hz. İbrahim, oğlu İsmail ve annesini kurbandan önce Mekke'de iskân ettiğini, kendi görüşünün bu olduğunu söylemektedir (Neccar, t.y: 149/dipnot). Mehran ise Hz. İshak olduğuna itiraz ederek görüşünü şöyle belirtir: "Ayette, İshak hem nebi olarak müjdelensin ve hem de kurban edilmesi istensin, bu ikisi bir arada olmaz. Ayrıca İshak'ın ardından Yakup müjdeleniyo (Bkz. Saffat: 112). Sonra Müslümanların yerine getirdiği hac ibadeti Filistin'de değil, Mekke ve civarında oluyor. Müslümanlar, Yahudilerin aksine ta hac emrinin başlangıcından kıyamete kadar Mina'da teşrik günlerinde (Kurban Bayramı'nın ilk üç günü) kurban keser, cemarâtı (şeytanları) taşlar, Safa ve Merve arasında sa'y yapar. Bu ibadetler Yahudilerin nezdinde yoktur. Sadece bunlar bile İsmail'i göstermez mi? Kaldı ki, melekler Filistin'de İshak'ı müjdelemiştir. Hz. İbrahim ise ateşten kurtulunca Allah'tan salih evlat istemişti (Bkz. Saffat: 100). Eğer oğlu olsaydı, bana salih evlat ver der miydi? Tüm bunlar İsmail'i gösterir. Osman b. Talha (Kâbe'nin bekçisi idi) ve sahabeden bazıları, koçun iki boynuzunu Kâbe'de gördüklerini, Haccac'ın Kâbe'yi kuşatıp yakmasıyla yok olduğunu söylemişlerdir" (Mehran, 1988: 172-175).

Biz de yukarıdaki açıklamalara katılarak kurban edilmek istenin Hz. İsmail olduğunu söylüyoruz. Çünkü hac ibadeti yapılırken kurbanlar, Mekke'ye yakın olan Mina'da kesilir. Sadece bu bile Hz. İsmail'i işaret eder. Hz. İshak ve oğlu Yakub müjdelendi. Kurban edilmesi emredilen birinin oğlu müjdelenir mi? Bu da Hz. İshak'ın olmadığına dair en büyük delildir. Ayrıca Hz. İshak'ın da küçük yaşta Mekke'ye geldiğine dair bir bilgi olmadığı gibi, Hz. İsmail'in Mekke'ye geldiği de bilinen bir gerçektir. Kaldı ki, Filistin'de, Mekke yakınlarında bulunan Mina'daki gibi topluca kurban ibadetinin icra edildiği bir mekân da bulunmamaktadır. Ayrıca Hz. İsmail'in olduğu aklen de uygundur. O kurban edilmek için götürüldüğünde Hz. İshak henüz doğmamıştı. Zaten ayette de "biricik oğlu" ifadesi geçmektedir. Hz. İbrahim hep oğul sahibi olmak özlemiyle Allah'a yalvarmış ve 86 yaşında oğlu İsmail'e ulaşmıştı. Oğul feda etmek

zordur. Hele tek ve biricik oğlu kurban etmek çok daha zordur. Zaten ayette de apaçık bir imtihan olduğunun söylemesinden de bu anlaşılıyor. İshak olduğunda İsmail de vardı. İki oğuldan birini kurban, tek oğlu kurbandan daha hafif olsa gerek diyoruz.

Mehran, “Yahudilerin bu iddiasının, Hz. İsmail’e bu şerefi vermeyip devamı olduklarını düşündükleri Hz. İshak’a vermekten kaynaklandığını” söylemektedir. Herodot (M.Ö.484-430) Kuzey Arap beldelerini ziyaret ettiğinde, onların Allah’a ve Lat’a taptıklarını yani putperest olduklarını söylemiştir. Mehran devamla Yahudi ve Hristiyanların görüşünü şöyle maddeler:

- a. Yahudilerin Hz. İshak’a, Hz. İbrahim’in biricik oğlu demesi yanlıştır. Çünkü o doğduğunda Hz. İsmail 13-14 yaşındaydı ve Hz. İbrahim’in cenazesinde de bulunduğu Tevrat’ta da belirtilir (Bkz. Tekvin: 35/22-26). Bu nedenle biricik oğlu İshak’tır demeleri eklemelidir.
- b. Hristiyanlar da İbranilere Mektup’ta bunu söylüyorlar. Çünkü onlar da Yahudiler gibi seçkin topluluğun İshak’ın neslinden geleceğini iddia ederler. Onlar, kum gibi nesli olacak diye vaadedilen İshak’ın vefatından sonra, Allah onu tekrar dirilteceğini söylüyorlar. İddia ettikleri gibi ise, Hz. İbrahim’in, oğlunun tekrar diriltileceğini bildiği anlamı çıkar ki, o zaman kurbanın kıymeti kalır mı? Bu bilgi kurbanın kıymetini azaltmaz mı?
- c. Eğer Tevrat’taki bilgiye göre Hz. İbrahim’in 100, Sare’nin 90 yaşında çocuk sahibi olduğunu mucize sayıp bundan hareketle diyorlarsa, Hz. İsmail olduğunda Hz. İbrahim 86 yaşında, Katura ile evlendiğinde ise 137 yaşında olup ve 6 çocuğu olmuştu. Hristiyanlar da ileri yaşına ve eşinin de kısır olmasına rağmen Hz. Zekeriya’nın Yahya ile rızıklandığını biliyorlar.
- d. Yahudiler İshak’ın yasal eşten, İsmail’in ise cariyeden oluşunu ileri sürüyorlar. Fakat Tekvin’de Hz. Yakub’un 12 oğlu olduğu ve her birinin bir soyun başkanı olduğunu söylüyorlar (Bkz. Tekvin: 35/22-26). Hz. Yakub’un hem hür ve hem de cariyelerden olmak üzere dört hanımı vardı. Hiçbir Yahudi ve Hristiyan din adamı burada hür kadınların çocuklarının cariyelerinkinden üstün olduğunu söylemiyor.
- e. Onların İshak’ın İsmail’den üstün oluş fikri bir taassup eseridir. Çünkü peygamberler arasında ayırım yapılamaz. İnancımız budur (Bkz. Bakara: 285). İsmail de İshak da İbrahim (as)’in oğullarıdır. Biz Müslümanlar buna inanıyoruz. Kur’an’da, İsmail (as) da, İshak (as) da (Bkz. Meryem: 54; Saffat: 112) bir peygamber olarak zikredilir” (Mehran, 1988: 162-170).

Yahudilerin Hz. İsmail’i kurban olarak kabul etmemesi, Mehran’ın da işaret ettiği gibi, Araplara olan hasetlerinden olabilir. Çünkü Yahudiler sadece kendilerini Allah’ın seçilmiş halkı olduğunu kabul ederler. Kendilerinin dışındakileri ise, İsrailoğullarının kölesi ve hizmetçisi olarak görürler. Ancak biz olaya daha farklı bakıyoruz. Yahudiler Hz. İsmail’i kabul etmezler. Çünkü onu kabul ettikleri zaman, son peygamber Hz. Muhammed (sas)’i de kabul etmeleri gerekir. Nitekim son peygamberin kendilerinden geleceğini hep söylemişlerdi. M. Hamidullah da, “miladi 6. asrın başlangıcında, Yahudiler ve Hristiyanlar, beşeriyette noksan olan şeyi getirecek büyük bir şahsiyetin, son ilahi bir tebliğcinin gelmesini bekliyorlardı. Medineli Yahudilerin, Arap muhaliflerini ekseriya yakında peygamber geleceğini, kendilerinin onu takip edeceklerini ve onun refakatinde bütün düşmanlarını ezeceklerini söyleyerek tehdit ettiklerini” belirtmektedir (Hamidullah, 1972: c. 1, 394). Fakat bunu bilip söylemelerine rağmen, son Peygamberi kabul etmemişlerdir. Çünkü kendilerinden gelmemiştir.

Kurban olayı İslam tarihi kaynaklarında kısaca şöyle nakledilir: “Hz. İbrahim eşine, oğlun büyüdü. Benimle gönder ki iş işleye demiş. Oğlunu ve keskin bir bıçak alıp gitmişler. Mücahid’in de belirttiği gibi Mina’ya varmışlar. Hz. İbrahim İsmail’e durumu söylemiş. O da emrolunduğun şeyi yap. Bunu evde deseydin annemle vedalaşırdım. Benden anneme selam söylersin demiş. Şeytan önce Hacer’e gitmiş. Onu tahrik etmek istemiş. O, İblis’e kanmamış. İblis Hz. İsmail’e yanaşmış. Onu isyana teşvik etmiş. Ondan da cevap alamayınca bu sefer Hz. İbrahim’i

vazgeçirmeye çalışmış. O da “ey Allah’ın düşmanı! Bana yakışır mı, senin sözünle Allah’ın emrini tutmayayım” demiş. Hz. İbrahim oğlunu yüzükoyun yatırmış. Bıçağı ensesine dayamış ama bıçak kesmemiş. Allah, “ey İbrahim rüyayı gerçekleştirdin” diye nida etmiş. Hz. İbrahim bir bakar ki, Cebrail elinde bir koçla geliyor. Hemen Hz. İbrahim iki sefer “Allahu ekber” demiş. Cebrail de “la ilahe illellahu vallahu ekber” demiş. Hz. İsmail başını kaldırmış ve Cebrail’in elinde koçu görmüş. O da “Allahu ekber ve lillahlilhamd” demiş⁶⁴. Taberi, kurban keserken getirilen tekbirin bu üçünün sözünün toplamı olduğunu söylemekmiştir. Cebrail koçu Hz. İbrahim’e teslim etmiş. Koç Hz. İbrahim’in elinden kaçmış. Bugün hacıların kurban kestiği ve cemaratı taşıdıkları 1. Akabe Cemresi denilen yerde durmuş. Şeytan Hz. İbrahim’e görünmüş. O da şeytana 7 taş atmış. Koç oradan kaçıp hacıların ikinci gün taş attıkları 2. Akabe Cemresi olan yerde durmuş. Şeytan yine Hz. İbrahim’e görünmüş. Yine ona 7 taş atmış. Koç oradan gitmemiş. Hz. İsmail koçu tutup getirmiş. Hz. İbrahim de bugün hacıların kurban kestiği yerde koçu kurban etmiş” (Taberi, t.y: c, 1, 183-186; İbnu’l-Esir, 1987: c, 1, 86-87; İbn Kesir, t.y: c, 4, 15; 1998: c, 1, 158-159).

Kur’an’da, “büyük bir kurban” denilmiş ama kurbanın cinsi belirtilmemiştir. Ancak kurbanın koç olduğunu söyleyen görüşe biz de sıcak bakıyoruz. Zira Kâbe duvarına asılan ve bu kurbanı aittir olduğu ileri sürülen boynuzları, sahabeden gördüğünü söyleyenler olmuştur. Ayrıca kurbanlığın büyükbaş hayvan yerine küçükbaş olması daha uygundur. Çünkü büyükbaş hayvanı kesmek zahmetlidir. Hele Hz. İbrahim ile küçük yaştaki oğlunun büyükbaş hayvan kesmeleri çok daha zahmetlidir. Oysa küçükbaş hayvanı kesmek daha kolaydır. Bu küçükbaş hayvanın da koç olması akla daha yatkındır. Çünkü küçükbaş hayvanlar içinde koçu kurban etmek ayrı bir önem arz eder. Fakat koçun adı, rengi, biçimi, kaç yıl cennette kaldığı ile ilgili rivayetler, A. Aydemir’in de dediği gibi İsrailiyattandır ((Aydemir, 1979: 304)). Hayal mahsulüdür. Bu detaylar lüzumsuzdur.

Ali Şeriatî tarihi bu olayı sosyolojik ve sembolik olarak hacılar için şöyle tablolastırır:

“Ve şimdi Mina’dasın, İbrahim’in, İsmail’ini Mina’ya getirdin.

Senin İsmail’in kimdir veya nedir?

Makamın mı, mevkiin mi, statün mü, mesleğin mi, paran mı, evin mi, bağın mı, otomobilin mi, sevgilin mi, ailen mi, ilmin mi, sanat ve maharetin mi, ruhaniyetin mi, elbisen mi, adın mı, namın mı, şöhretin mi, canın mı, ruhun mu, gençliğin mi, güzelliğin mi?

Ben nereden bileyim? Bunu sen kendin bilirsin. Her ne ve kim ise, onu sen kendin Mina’ya getirmeli ve kurban için seçmelisin. Seni iman yolunda zayıflatan her ne ise, İbrahim’in ve İsmail zaafın seni İblis’in oyuncağı haline getirebilir” (Şeriatî, 2016: 132).

Kanaatimizce kurban kıssasından çıkaracağımız sonuç şudur: Çok sevdiğimiz için Allah rızası önüne geçirerek Allah’a olan bağımızda bizi zaafa düşüren şeyden, yine Allah rızası için vazgeçersek, Allah hem o sevdiğimizi bize geri verir ve hem de bizim için bereketlendirir. Üstelik Hz. İbrahim ve oğlu İsmail (as) gibi bizi rızasına da kavuşturur. Bunu belirttikten sonra, kurban kesme gücü olup da bir hayvanı bile Allah rızası için kesmeyen bir Müslüman, oğlunu Allah için kurban etmekte tereddüt göstermeyen Hz. İbrahim’in bu teslimiyetine karşı acaba ne düşünüyor? Gerçekten merak ediyoruz.

9.7.20. Mekke ve Kutsallığı

Mekke, bugün Suudi Arabistan’ın sınırları içindedir. Merkezinde Kâbe olup kutsal mekânların ilkidir. Mekke ismi hakkında değişik görüşler vardır. M. Ş. Günaltay, “eski Arap tarihçileri Mekke isminin kökeni hakkında çeşitli görüşler ileri sürmüşler. Ancak bu ismin Asurî veya Babilî olma ihtimali çok yüksektir. Babil lehçesine göre Mekke beyt anlamındadır. Beyt de Araplar arasında Kâbe’nin ismi olarak bilinir. Mekke isminin çok eski olması bu anlamı takviye

⁶⁴ Türkçesi: “Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Allah’tan başka ilâh yoktur. Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Hamd (her türlü övgü) Allah’a mahsustur” (karagöz vd. 2019: 199).

eder. Muhtemelen Amelikalar Irak'tan geçip Arabistan Yarımadası'na girdiklerinde, taştan bir bina ile çölün diğer kısımlarından ayrılan bu yegâne yeri beyt anlamında Mekke diye zikretmişlerdir" demektedir (Günaltay, 2013: 236).

Mekke Arap Yarımadası'nın kuzeyinde Batn-ı Mekke, yani Bekke denilen bir vadi üzerinde kurulmuş olup merkezinde Kâbe'nin yer aldığı bu vadinin ortasındaki çukur kısma "Bathau Mekke" denir. Mekke isminin geçtiği bilinen en eski kaynak, Batlamyus'un "Coğrafya" adlı eseridir. Burada Mocoraba şeklinde geçer. Ahd-i Atik'te ise, Hz. İbrahim'in hayatı anlatılırken Bekke diye geçer (Bozkurt ve Küçükaşçı, 2003: c, 28, 555). Meşhur görüşe göre ise, Bekke, Mekke'nin isimlerindendir. İnsanlar kalabalık olduğu için Bekke denilmiş. Yine Mekke, harem sınırlarıyla birlikte tüm bölgeyi içine alan umumi bir isim, Bekke ise sadece Kâbe ve Mescid-i Haram'ın bulunduğu vadinin adıdır denilmiştir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 383; Köksal, 2017: c, 1, 182). Kur'an'da bir defa Mekke (Fetih: 24), bir defa da Bekke (Al-i İmran: 90) olarak geçer.

Mekke'nin, Hz. İbrahim ve ailesinin buraya gelmesinden önceki tarihi hakkında fazla bir bilgi yoktur. Daha önce Mekke ve civarında Amalika ile Cürhümlülere ait bazı insanlardan bahsedilmesi sebebiyle burada yerleşik bir hayatın varlığı söylenmiş. Ancak çoğu rivayetlere göre aslen Yemenli olan Cürhümlüler Zemzem suyunun bulunuşundan sonra buraya yerleşmişlerdir. Hz. İsmail Arapçayı onlardan öğrenmiştir (Bozkurt ve Küçükaşçı, 2003: 556).

Biz de Hz. İbrahim'in, eşi Hacer ile oğlu Hz. İsmail'i buraya iskân ettiğinde, burada insanların, suyun ve yeşilliğin olmadığını söyleriz. Zaten Hz. İbrahim duasında bunu belirtiyor (Bkz. İbrahim: 37). Onları bırakıp gittiğinde, Hacer Hz. İbrahim'e bu ıssız, kurak yerde bizi bırakıp nereye gidiyorsun diye sormuş. O da Allah'ın emri olduğunu söyleyince, Hacer, Allah'a olan büyük teslimiyetiyle, öyleyse Allah bizi zayı etmez, korur demiş. Böylece Allah'ın emri gereği Mekke'nin ilk sakinleri onlardır. Zemzem'i buldular. Cürhümlüler ise, zemzem suyunu görünce Hacer'den buraya yerleşmeleri için izin istediler. O da izin verdi ve Cürhümlüler Mekke'de iskân ettiler. Çok daha eskilerde burada iskân edip sonra bazı tarihî olaylar ve coğrafi sebeplerle buradan ayrılanlar olmuş mudur? Bunu bilmiyoruz. Ancak Hz. İbrahim buraya geldiğinde daha önce buranın bir yerleşim yeri olduğuna dair bir iz yoktu. Su da yoktu. Yalnız Ad kavmi kuraklık yaşayınca, içlerinden bir heyeti Mekke'ye gönderdiği ve o zaman burada Ad kavminin yeğenleri sayılan bir kabilenin bulunduğu dair bir rivayet vardır (Bkz. Hz. Hud ve Ad Kavmi Kıssası ilgili bölüm). Fakat bu rivayet teyide muhtaçtır. Bu rivayeti teyit eden ne bir ayet, ne bir sahih hadis, ne bir belge ve ne de arkeolojik bir kalıntı vardır.

9.7.21. Kâbe'nin İnşası

Mekke şehrinin merkezinde bulunan Kâbe, İslam inancında yeryüzünde inşa edilen ilk mescittir ve bu ayetle sabittir.

"Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe'dir" (Al-i İmran: 96).

Razi, "bu ayet, Yahudilere cevap niteliğindedir. Onlar Hz. Peygamber (sas)'i, kibleyi Mescid-i Aksa'dan Kâbe'ye çevirmesi sebebiyle kınamış ve Beytümakdis, Kâbe'den daha önce yapılmış ve kibleye daha layıktır iddialarına cevap teşkil etmektedir. Allah, Kâbe'nin ilk mabet olduğunu ve kibleye daha layık olduğunu belirtmiştir" demektedir (Razi, 1995: c, 8, 294-295). Kaldı ki Mescid-i Aksa'nın Kâbe'den sonra yapıldığı tarihen de sabittir. Mescid-i Aksa Hz. Musa'dan yaklaşık 450 yıl sonra Hz. Süleyman tarafından yapılmıştır (Bkz. I. Krallar: 6/1). Diğer taraftan Mevdudi de şunları kaydetmektedir: "Arabistan ile ilgili yazılmış tüm tarihî kaynaklarda ittifakla Kâbe'nin Hz. İbrahim tarafından ve Hz. Musa'dan en az 900 yıl önce yapıldığı söylenir. Bu da Kâbe'nin Mescid-i Aksa'dan takriben 1350 yıl önce yapıldığını gösteren ve inkârı mümkün olmayan bir gerçektir (Mevdudi, 1986: c, 1, 244). İbn Kesir, "Kâbe, namazlarda dönülen yerdir, kiblelerdir. Yeryüzünde ibadet maksadıyla tavaf edilen tek mabettir. Nitekim Hz. Ali'ye, Kâbe yeryüzündeki ilke ev midir diye sorulmuş. O da hayır ama o, içinde bereket, Makam-ı İbrahim, oraya girenin emin olması bakımından ilk evdir demiş. Şa'bi'nin de Kâbe'den önce evler vardı ama o, Allah'a ibadet için olan ilk beyttir" demiş olduğunu zikretmektedir (İbn Kesir, t.y: c, 1,

383). Neccar da “Kâbe insanların Allah’a ibadet ettikleri ilk evdir. Çünkü Mısırlılar, Kenanlılar ve diğer milletler Allah için değil, putları ve tanrıları için mabet yapmışlardır” diye belirtmektedir (Neccar, t.y: 154). İbn Kesir, “insanların tümünün ibadet etmeleri, hac ve tavaf ibadetlerini yerine getirmeleri için bina edilen ilk ev Kâbe’dir. Onu yapan Hz. İbrahim ve oğlu İsmail’dir. Kendilerini Hz. İbrahim’den olduğunu iddia eden Yahudi ve Hristiyanlar, ne onun yaptığı Kâbe’yi tavaf etmişler ve ne de çağırdığı hac ibadetini yerine getirmişlerdir” demiştir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 383).

Kelime anlamı olarak Kâbe, dört köşeli ve küp anlamına gelen “Ka’b” kelimesinden gelir. Bu isimle Kur’an’da iki yerde geçer (Bkz. Maide: 95, 97). Bundan başka, Beyt, Beytullah, el-Beytü’l-Atik, el-Beytü’l-Haram, el-Beytü’l-Muharrem, el-Beytü’l-Ma’mur, el-Meş’aru’l-Haram” gibi isimlerle de zikredilir. Ebadi dıştan dışa 10,70x12x15metredir (Ünal, 2001: c, 24, 14-15). Kâbe’nin Hz. İbrahim ve oğlu İsmail tarafından inşa edildiği ayetle sabit olduğu için buna itiraz eden yoktur. Ancak ondan önce Kâbe’nin yapılmış ve zamanla yıkılmış olduğuna dair görüşler vardır. İhtilaf bu konuda olmuştur. Şimdi Kâbe ile ilgili ayetlere bakalım:

“Bir zamanlar İbrahim’e Beytullah’ın yerini hazırlamış” (Hac: 26).

“Hani İbrahim, İsmail ile birlikte evin (Kâbe’nin) temellerini yükseltiyor, “Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin” diyorlardı” (Bakara: 127).

Bu ayette geçen “temellerini yükseltiyordu” ifadesinden, Kâbe’nin daha önce yapıldığını ama zamanla yıkılıp kaybolduğunu, Hz. İbrahim tarafından yeri bulunarak temelleri üstünde yükselttiğini ileri sürenler olmuştur. Nitekim Razi, “ayette geçen bu ifadeden anlaşılan daha önce temellerin olduğudur. Zaten haber ehlinin çoğunluğu, bu ayete dayanarak Kâbe’nin Hz. İbrahim’den önce mevcut ama yıkık olduğunu, Hz. İbrahim’in de bu temeller üzerine yükseltip imar ettiğini söylediklerini” belirtmektedir (Razi, 1995: c, 4, 50-51).

Hiz. İbrahim’den önce olup olmadığı konusunda ihtilaf edilmişken, Hiz. İbrahim’den önce kim tarafından yapıldığı konusu da ihtilafıdır. Çünkü bu hususta Kur’an’da ve sahih hadislerde bir bilgi yoktur. İbn Kesir, “Abdullah b. Amr b. As’tan gelen bir hadiste; “Allah Cibril’i Âdem ve Havva’ya gönderdi ve Kâbe’yi bina etmelerini emretti. Âdem onu inşa etti. Sonra tavafla emredildi ve ona denildi ki, sen ilk insansın ve bu da insanlar için yapılan ilk evdir” rivayetini aktardıktan sonra kritik yaparak bunun zayıf bir rivayet olduğunu söylemiştir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 383). Aydemir de “Hz. İbrahim’den önce Kâbe’nin yapıldığına dair rivayetler doğru değil, İsrailiyattandır” demektedir (Aydemir, 1979: 304). Mehran ise bu görüşleri şöyle özetler: “Bazıları, Kâbe’nin Eski Amalika döneminde inşa edilmiş, sonra eskimiş ve yok olup kaybolmuştur. Hz. İbrahim Hicaz’a gelişinde bunu bulup inşa etmiştir derler. Bu bölge kutsanmış, hatta Eski Mısırlılar Hicaz’ı “Mukaddes Ülke” olarak isimlendirmişlerdir. Bazıları da mealî geçen iki ayeti bu görüşlerine delil göstermişlerdir. Onlar bu bölgenin bilindiğini ve belki de Kâbe’nin eski mabedin enkazı üzerine inşa edilmiş olabileceğini, üzerinden geçen tarihi ve coğrafi hadiseler bu mabedi değişikliğe uğratmış ve ihmal edilmiş olabilir demişlerdir. Bir kısmı da Kâbe’yi ilk yapan Hz. Şit’tir (Şis) demişlerdir ama benim görüşüm; Kâbe’nin inşası Hz. İbrahim ve oğlu İsmail’e gider, başkasına değil. Delillerim de, Bakara: 125-127, Al-i İmran: 96-97 ve Hac: 26-27. ayetlerdir (Mehran, 1988: 183-184).

Bizim görüşümüz ise, ayetlerle sabit olduğu için Kâbe’nin Hz. İbrahim ve oğlu İsmail tarafından inşa edildiği inkârı mümkün olmayan bir gerçektir. Ancak ondan önce Kâbe’nin yapıldığına dair rivayetler ile Bakara: 127. ayetteki “temellerini yükseltiyor” ifadesindeki anlamı da dikkate alarak, “hayır, Hz. İbrahim’den önce Kâbe yoktu” diyemeyiz. En azında olabilir kaydını düşmekteyiz.

Rivayete göre Hz. İbrahim Kâbe’yi yapma emri alınca Mekke’ye geldi. Oğlu İsmail’den yardım istedi. Cebrail’in gösterdiği yerde Hz. İbrahim usta, Hz. İsmail de işçi olarak çalıştı. Duvarlar bir adam boyu yükselince, Hz. İbrahim şu an Makam-ı İbrahim olarak bilinen taşı duvara yanaştırdı ve üzerine çıkıp inşaata devam etti. O taşın üzerinde ayak izi kaldı. Ayrıca

tavafa başlanmasına işaret olarak bir taş istedi. Hz. İsmail'in Ebu Kubeys Dağı'ndan getirdiği taşı köşeye yerleştirdi. Bu taş Hacerü'l-Esved idi. Tavafa bu taşın bulunduğu köşeden başlanır. Kâbe duvarları her yükseldikçe ikisi beraber: "Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur" (Bakara: 127)! Diye dua ederlerdi (Taberi, t.y: c, 1, 187-188; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 82). Yine rivayete göre, Hz. İbrahim'in ve oğlu İsmail ile beraber yaptığı bu bina, Kureyş'in Kâbe'yi yıkıp yeniden yapmasına kadar devam etmiştir. Kureyş tarafından yapılırken Hz. Peygamber (sas) 35 yaşlarındaydı (İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 83). Kureyş kabile reisleri Hacerü'l-Esved'i yerleştirme konusunda anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Çünkü her kabile reisi bu şerefe kendisinin nail olmasını istiyordu. Daha o zaman henüz peygamberlikle müjdelenmeyen Hz. Muhammed (sas)'in hakemliğine başvurmuşlardı. O da bir bez üzerine taşı koymuş ve kabile reisleriyle birlikte kaldırmış, sonra da taşı yerine bizzat kendisi koyarak problemi çözmüştü. Yeni yapılan Kâbe binası Hz. İbrahim'in temelleri üzerine inşa edilmişti (Bkz. Hamidullah: 1972, c, 1, 62).

Bu duruma göre Hz. İbrahim tarafından takriben M.Ö. 17. veya 18. yüzyılda yapılan Kâbe, Miladi 606 yılına kadar devam etmiştir. Ancak biz bu rivayeti biraz abartılı görüyoruz. Çamur ve taşla yapılan bir binanın iki bin yıldan daha fazla bir süre tabiat olaylarına direnmesini uzak görüyoruz. Miladi 606 yılında Kâbe'nin yenilendiği kesin ama ondan önce kaç kez yapıldığını bilmiyoruz.

9.7.21.1. Makam-ı İbrahim

Ayetlerde Kâbe'de Makam-ı İbrahim olduğu belirtilmiş ve orada namaz kılınması emredilmiştir. Ancak buranın neresi olduğu konusunda değişik görüşler vardır. Şimdi ilgili ayetlere ve yorumlarına bakalım:

"Siz de Makam-ı İbrahim'den kendinize bir namaz yeri edinin" (Bakara: 125).

Bu ayette Cenab-ı Hak, başta Hz. Peygamber (sas) olmak üzere, Ümmet-i Muhammed'e, yani tüm Müslümanlara Hz. İbrahim'in makamında namaz kılmalarını emrediyor. Razi, "ayette geçen namazgâh edinin ifadesi, kible edinin anlamındadır. Ayrıca ayette geçen edinin anlamına gelen ittehezû" emir kipi yerine, dili geçmiş zaman (mazi olarak) edindiler anlamında "ittehezû" okuyanlara göre ise, Hz. İbrahim'in çocuklarının, onun makamını namazgâh edinmiş olduklarını haber veriyor" demektedir (Razi, 1995: c, 4, 43). Yazır da Nafi ile İbn Amir kıratındaki bu mazi okuyuştan, Razi'nin de belirttiği gibi kible edindiklerini söyledikten sonra, bu okuyuşun, kiblenin Beytülmakdis'ten önce Kâbe olduğunu, böylece kible tahviline teşvik edildiğini söylemiştir (Yazır, 1971: 493).

"Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır" (Al-i İmran: 97). Razi, Makam-ı İbrahim için olan görüşleri şöyle sıralar:

- a. Hz. İbrahim'in, ya ayağını üstüne koyup Hz. İsmail'in hanımının yani gelininin başını ve ayağını yıkadığı taş veya Kâbe'yi inşa ederken üstüne çıktığı taştır.
- b. Mücahid, Makam-ı İbrahim Harem bölgesinin tümüdür demiş.
- c. Ata, o, Arafat, Müzdelife ve cemerattır (şeytan taşlanan yer) demiş.
- d. İbn Abbas'tan gelen bir rivayette ise, haccın tümü Makam-ı İbrahim'dir demiş.

Razi devamla, "ancak işin araştırmasını yapanlar, birinci görüşün doğru olduğunu, yani üstüne çıktığı taş olduğunu söylemişler. Çünkü sahabeden Cabir (ra), Peygamber Efendimiz (sas)'ın Kâbe'yi tavaf ettikten sonra, Hz. İbrahim'in makamı denilen taşın yanına gelip bu ayeti (Bakara: 125) okuduğunu ve burada iki rekât namaz kıldığını, ayetten kastın bura olduğunu söyledi diye rivayet etmiştir". Razi, "ayrıca örfen de Makam-ı İbrahim deyince bu taşın olduğu yer biliniyor. Mekke'de kime sorarsan sor, sana Makam-ı İbrahim'in bu yer olduğunu gösterir. Bu taş üzerinde, çamurun rutubetinden dolayı Hz. İbrahim'in ayak izi oluşmuştur" demektedir (Razi, 1995: c, 4, 43-44). Kurtubi, Sahih-i Müslim'den aktardığı bir hadiste, "Hz. Peygamber (sas)'in tavaftan sonra burası Makam-ı İbrahim'dir deyip iki rekât namaz kıldıdır. Buhari'den aldığı bir hadiste de, Kâbe'yi inşa ederken üzerine çıktığı taşta ayak izinin oluştuğu söylenmiş. Enes b. Malik'in, Hz.

İbrahim'in Kâbe'yi inşa ederken üstüne çıktığı taş olduğunu ve taşın üzerinde parmak ve topuk izini gördüğünü söylemiş. Ahmes ise, iki ayağının izini gördüğünü söylediğini, ama şu kadar var ki, insanlar elini sürerek izi gidermişlerdir” demektedir (Kurtubi, 1964: c, 2, 112-113). İbn Kesir, bu yerin, Said b. Cübeyr'in de görüşü olan Hz. İbrahim duvarları yükseltince üzerine çıkıp yardım aldığı taştır. Hz. Ömer, insanların tavaftan sonra orada namaz kılmak suretiyle tavaf yapanlara mâni olmamaları için Kâbe duvarına bitişik olan bu taşı doğuya doğru uzaklaştırmıştır demiştir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 384). R. Rıza, Hz. İbrahim'in üzerine çıktığı taş veya Harem'in tümüdür demiştir (Rıza, 1990: c, 1, 379). Yazır, “üstüne çıktığı taşın bulunduğu yerdir. Bugün de o yere Makam-ı İbrahim denilmektedir ve orada tavaf namazı kılınır” demiştir (Yazır, 1971: 493).

Biz de Makam-ı İbrahim'in, bugün Kâbe'nin kuzeydoğu kenarının karşısında, Kâbe duvarına 15 metre uzaklıkta ve cam bir kafes içinde bulunan taşın bulunduğu yerdir. Çünkü bugün Mekke'de kime sorarsanız sorun, size, Makam-ı İbrahim olarak o yeri gösterir. Ayrıca Hz. Peygamber (sas)'den beri tavaf bittikten sonra iki rekât namaz burada kılınmış ve kıyamete kadar da kılınmaya devam edecektir. Ayette belirtilen ve namazgâh edinip buyruğu nedeniyle tavaf namazının kılındığı ve üzerinde Hz. İbrahim'in ayak izi bulunduğu söylenen bu taşın korunması için halifeler ve sultanlar özel tedbirler almıştır. Taşın çevresine kıymetli madenlerden çemberler geçirmişler. Sonraki dönemlerde bu makam için özel oda yapılmış. Hicri 900 yılında bu oda yenilenmiş. Padişah Sultan Abdülaziz aynı yapının kubbesini bir metre daha yükseltmiş. Fakat Suud kralı Suud b. Abdülaziz bu kubbeyi kaldırarak taşı ve üzerindeki ayak izini rahatlıkla görülebilecek bir hale getirmiş. Ancak zamanla hacıların sayısı artınca, Kâbe'nin çevresindeki “metaf” (tavaf alanı) içinde bulunan küçük yapılar tavafa güçleştirdiği için Kral Faysal tarafından bu yapılarla beraber bu oda da kaldırılmıştır. Asıl Makam-ı İbrahim sayılan taş ise, camlı bir kafes içine alınmıştır (Bkz. Karaman vd. 2008: c, 1, 209) ve bugün de aynı haliyle devam etmektedir.

9.7.21.2. Kâbe'nin Emin Kılınması

Özelde Kâbe'nin, genelde de Mekke'nin harem, güvenli kılınması gerekirdi ki, insanlar hac için çekinmeden gelebilsin ve tekrar tekrar oraya dönebilsin. İşte Allah Teâlâ, Hz. İbrahim'in duasını kabul edip Kâbe'nin de içinde bulunduğu Mekke'nin büyük bir kısmını harem, yani emniyetli bölge kıldığını bildirdi. İlgili ayetler şunlardır:

“İbrahim de demişti ki: Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap” (Bakara: 126).

“Hatırla ki İbrahim şöyle demişti: Rabbim! Bu şehri (Mekke'yi) emniyetli kıl” (İbrahim: 35).

“Biz Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık” (Bakara: 125).

“Oraya kim girerse, güven içinde olur” (Al-i İmran: 97).

Hz. İbrahim beldenin güvenli olmasını istiyor. Çünkü mal ve can güvenliği olmadığı bir yerde ne dini ve ne de dünyevi görevler yapılabilir. Ayette geçen “el-Beyt”ten maksadın Kâbe dâhil Beytü'l-Haram olduğunda hiçbir ihtilaf yoktur. Zaten “Beyt” kelimesinin, belirlilik takısı “el” ile gelmesi, onun bilinen bir ev olduğunu gösterir. Her Arab da “el-Beyt” kelimesinden Kâbe'yi, Beytü'l-Haram'ı anlar (Taberi, 1995: c, 2, 25; Zemahşeri, 1997: c, 1, 185; Razi, 1995: c, 4, 41; Kurtubi, 1964: c, 2, 111; Rıza, 1990: c, 1, 378).

Müfessirler, ayette geçen ve toplanma yeri anlamına gelen “mesabe” kelimesinin sığınılan yer anlamına geldiğini söylemişlerdir. Güvenli bir yer kılınması sebebiyle insanların her yıl oraya gelip toplandıklarını ve oradan bıkmadıklarını göstermesi içindir demişlerdir (Taberi, 1995: c, 2, 26; Maturidi, 2005: c, 1, 556; Zemahşeri, 1997: c, 1, 185; Razi, 1995: c, 4, 41; Kurtubi, 1964: c, 2, 111; Rıza, 1990: c, 1, 378). Beyt yani Kâbe hacın bir şiar olduğu için, “mesabe” kelimesinin insanların oraya ibadet için gelip sevap kazanmaları anlamı da vardır. İnsanlar bu ibadet ve sevabı kazanmak için defalarca gelir. Gelmeye gücü yetmeyen de oraya varmak için içinde büyük bir arzu taşır.

Müfessirler, Beytü'l-Haram'ın güvenli yer kılınması sebebiyle, cahiliye döneminde bile iki düşman karşılaşılsaydı, intikam almakla övünen cahiliye Arapları, Kâbe'nin saygınlığı nedeniyle düşmanına karışmaz, baba katiline bile dokunmazlardı diye belirtmişlerdir (Rıza, 1990: c, 1, 378; Mevdudi, 1986: c, 1, 248). Bu nedenle Ebu Hanife ve birçok İslam fıkıhçı ve hukukçusu, Bakara: 125. ayeti delil alarak Harem bölgesine sığınan bir suçluya, burada had cezası uygulanamayacağını söylemişlerdir. Ancak çoğunluğun görüşü ise, Kâbe'de ölüm cezası uygulanmaz, onun dışında uygulanır şeklindedir (Kurtubi, 1964: c, 2, 111). İslam'dan önce Araplar arasında Mekke'nin mukaddes olduğu kabul edilir ve haram aylarda (Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb) savaşmazlardı. Eğer bu aylarda kabileler arasında bir savaş çıkmışsa, o savaşa, yani bu fena harekete, “mukaddesata tecavüz” anlamına gelen “Ficar Harbi” denirdi ki, İslam'dan önce Mekke'de dört defa bu harp olmuştur (İbn İshak, 2012:158; Hamidullah, 1972: c, 1, 48). Razi de, Kâbe'nin “güvenli yer kılınması” ile ilgili şu iki görüşe yer vermektedir:

- a. Bundan murat Harem ehlinin kılık ve kuraklıktan emin kılınmasıdır (Bkz. Kasas: 57; Ankebut: 67). Harem'de ölümden emin kılınma anlamında değildir. Çünkü bu oldu. Hatta şartlara göre meşru da olur. Nitekim ayette: “Onları nerede yakalarsanız öldürün. Sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) siz de onları çıkarın. Zulüm ve baskı, adam öldürmekten daha ağırdır. Yalnız, Mescid-i Haram yanında, onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Sizinle savaşlırlarsa (siz de onlarla savaşın) onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir” (Bakara: 191).
- b. Allah insanlara, burayı savaş ve saldırılardan koruyup güvenli yer kılmalarını, bu yerin saygınlığını çiğnememelerini emrediyor diye yorumlanmıştır. Allah'ın hükmüyle Kâbe mukaddes kılındı. Cahiliye Arapları da buna inanırdı. Nitekim Hz. Peygamber (sas) şöyle buyurmuştur: “Allah Mekke'yi harem kıldı. Benden önce ve benden sonra kimseye helal kılınmadı. Bana gündüzün bir vaktinde helal kılındı. Sonra eski harem haline döndü” (Razi, 1995: c, 4, 42).

Bu helal kılınma izni, Mekke'nin fethinde olmuştur. Ancak Hz. Peygamber kan dökmemiş ve Kâbe'ye sığınan, evine sığınan, kısacası İslam ordusuna karşı direnmeyen hiçbir kimseye dokunmamış, üstelik hepsini affetmiştir (Bkz. Hamidullah, 1972: c, 1, 191). Mevdudi ise, “Allah Kâbe'yi kutsayarak, orada hiçbir şey yetişmezken, orada iskân edenlere Kâbe'yi bir rızık vesilesi kıldı. İslam'dan önce Arabistan'da 2500 yıldan beri süregelen karışıklığa rağmen, Kâbe ve çevresinde barış ve güvenlik hâkim olmuş. Mekke'ye saldırmaya gelen Yemen valisi Ebrehe'nin ordusu helak olmuştur” demektedir (Mevdudi, 1986: c, 1, 247-248). Nitekim şu ayetler bunu belirtiyor:

“Biz onları tarafımızdan bir rızık olarak, her türlü meyve ve mahsullerin kendisinde toplandığı, saygın ve güvenli bir yere yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler” (Kasas: 57).

“Çevrelerindeki insanlar kapılıp götürülürken, bizim, onların yurtlarını saygın ve güvenli bir yer kıldığımızı görmediler mi” (Ankebut: 67)?

Bizim kanaatimiz de Kâbe, dolayısıyla Mekke şehri, Hz. İbrahim'den beri kutsal ve emin belde kılındığı için, orda gerek iskân eden ve gerekse hac için gelen herkes can ve mal güvenliğinden emin olmuştur. Mekke ziraat ve meyvelerden yoksundur. Fakat hac için gelenler, yörelerinde yetişen meyve ve mahsullerden getirdikleri için Mekke rızık çeşitliliği bakımından daha zengin olmuştur. Bugün de Mekke'ye dünyanın her tarafından meyveler, sebzeler, ürünler gelir. Yani bugün de rızıkları boldur. Bu da Allah'ın, Kâbe vesilesiyle onlara olan bir lütfu ve ihsanıdır. Mekke'nin, daha doğrusu Hicaz'ın dışındaki bölgeler, o günkü bilinen adıyla Şam bölgesi (bugün Filistin, Ürdün, Lübnan, Suriye), Mısır, Mezopotamya çok kanlı savaşlara sahne olurken, Irak ve Şam bölgesi Roma ve Sasani İmparatorlukları arasında şiddetli savaşlara sahne olup el değiştirirken, Mekke bir huzur adasıydı. Sadece Ebrehe Kâbe'yi yıkmak için gelmiş, ancak daha Kâbe'ye varmadan, şehrin dışında, eabil kuşlarının üzerlerine attığı taşlarla ordusuyla beraber çiğnenmiş ekine dönmüşlerdir. İslam tarihinde “Fil Vakası” olarak bilinen bu olay Fil Suresi'nde geçmektedir (Bkz. İbn İshak, 2012: 109-112).

9.7.21.3. Kâbe'nin Temiz Tutulması ve Hacca Davet

Allah Teâlâ'nın emriyle Hz. İbrahim ve oğlu İsmail'in ilk mabet olarak yaptıkları Kâbe'nin, inananlar tarafından tavaf edilmesi ve hac yapmaları emredildiği için bu mabedin temiz tutulması, put ve pis şeylerden beri kılınması gerekirdi. Nitekim Allah;

“İbrahim ve İsmail'e şöyle emretmiştik: “Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rükû ve secde edenler için evimi (Kâbe'yi) tertemiz tutun” (Bakara: 125).

“Hani biz İbrahim'e, Kâbe'nin yerini, “Bana hiçbir şeyi ortak koşma; evimi, tavaf edenler, namaz kılanlar, rükû ve secde edenler için temizle” diye belirlemiştik” (Hac: 26).

Yazır, “rükû ile namaz sadece Ümmet-i Muhammed'e has olduğu için Allah, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'e böyle bir ümmetin geleceğini haber vermiştir” diye kaydetmektedir (Yazır, 1971: 494). Maturidi, müfessirler, “evimi temiz tutun” ifadesinden maksadın, Kâbe'nin her türlü pisliklerden, kötü şeylerden, insana eza veren her durumdan, husumetten, çirkin ve yalan sözlerden, putlardan temizle anlamındadır. Bu durumun, tüm diğer cami ve mescitler için de geçerli olduğunu, delil olarak da bu ayetleri göstermişlerdir demektedir (Maturidi, 2005: c, 7, 406). İbn Kesir, Taberi'nin “evimi temiz tutun” ifadesinde, acaba burada daha önceden putlar mı vardı ki, temizle emri verilmiş diye bir soru sorarak bu hususta iki görüş aktardığını belirtmektedir:

- a. Nuh kavminin putlarından veya Hz. İbrahim'den önce müşriklerin taptığı putlardan temizle anlamındadır. Ancak İbn Kesir, “bu görüşün ispata ihtiyacı vardır. Bu hususta Hz. Peygamber'den gelen bir hadis yoktur” demektedir.
- b. Bunun anlamı, Kâbe'yi sadece Allah'a has kıl, onu şirkten, şüpheden temizle demektir (İbn Kesir, t.y: c, 1, 172).

Put veya putlar terimi, sadece düzmece ilahları temsilen yapılmış heykel ve somut nesneleri ifade etmez. Aynı zamanda Allah'tan başka kendisine ilahi güç veya özellikler yakıştırılarak tapınma duygusuyla değer verilen ve şirk araç kılınan her şeyi ifade eder (Esed, 1999: 510/50; Karaman vd. 2008: c, 3, 321).

Biz bu ayette geçen “evimi temiz tutun” emri her ne kadar Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'e verilmiş ise de, tevhit inancına bağlı tüm müminleri kapsadığı da muhakkaktır. Allah'ın onlara emri, aynı zamanda onları takip edenler içindir ki, Kâbe'yi putlardan uzak tutun demektir. Maalesef uzak tutmamışlar. İçi putlarla doldurulmuş. Bu çirkin durum, Resulullah (sas)'ın Mekke fethine kadar sürüp gitmiştir. Mekke'nin fethiyle Kâbe putlardan temizlenmiş ve bugüne kadar da temiz kalmıştır.

Allah, Kâbe'yi temiz tutun uyarısından sonra, Hz. İbrahim'e insanları hacca davet ve Kâbe'yi tavaf etmesi emrini vermiş. Ayetlerde bu husus şöyle geçmektedir:

“İnsanlar arasında haccı ilan et ki gerek yaya olarak gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler. Gelsinler ki, kendilerine ait birtakım menfaatlere şahit olsunlar ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği (kurbanlık) hayvanlar üzerine belli günlerde (onları kurban ederken) Allah'ın adını ansınlar. Artık onlardan siz de yiyin, yoksula fakire de yediniz” (Hac: 27-28).

“Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanımazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır) (Al- İmran: 97).

Hz. İbrahim'e, insanları hacca çağır emri gelince, o, “Allah'ım! İnsanlara sesimi nasıl ulaştırabilirim, sesim gitmez” deyince, Allah, “sen seslen, ulaştırmak bize aittir deyince, o da yerinden ayağa kalkarak, bazılarının göre bir taşın üzerine, bazılarının göre de Safa Tepesi'ne veya Ebu Kubeys Dağı'na çıkararak; “Ey insanlar! Rabbiniz bir Beyt edindi. Onu haccediniz” dedi. Allah bu çağırışı herkese duyurdu. İnanlar “lebbeyk Allahümme lebbeyk” (emrini duyudum

Allah'ım ve sana geliyorum) diye cevap verdiler. (Taberi, t.y: c, 1, 193; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 82; İbn Kesir, 1998: c, 1, 216). Hz. İbrahim'in bu çağrısı Ümmet-i Muhammed'de öyle yankı buldu ki, kıyamet sabahına kadar Müslümanlar sadece yılda bir kez hac için değil, umre ibadeti için de Kâbe'ye akın etmektedirler.

Hız. İbrahim, bu çağrıdan sonra oğlu İsmail ile birlikte hac ibadetini ifa etti. Zebidi, Cebartil gelerek kendisine Harem-i Şerif, Safa ve Merve hududunu göstermiş ve oraya alamet olarak taş dikmesini söylemiş. Yani harem bölgesini belirtmiş. Daha sonra da hac menasikini (ibadetini) göstermiştir. İbrahim (as) da ihram içinde Mina'ya giderken yolda tehlil (Kelime-i Tevhit) ve telbiye getirmiş. Yani; "Lebbeyk, Allahümme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk, lâ şerike lek". Anlamı: Davetine sözüm ve özümle geldim Allah'ım, emrin baş üstüne. Davetine sözüm ve özümle geldim ey ortaksız olan sen! Emrin baş üstüne. Hamd senin, nimet senin, mülk de senin. Yoktur senin ortağın (Algül vd. 2013: 519)⁶⁵. Sonra Arafat'ta vakfe, vakfeden sonar Müzdelife'ye, oradan Mina'ya götürmüş, Mina'da kurban kestirmiş, remy-i cimar (Mina'da şeytan taşlamayı) yaptırmış. Hülâsa hepsini öğretmiş. Bugün hacıların yaptığı gibi icra etmişler. O, Hicaz halkına, Hz. İsmail de kendi ümmetine öğretti. Bilahare Hz. İshak da gelip abisi İsmail ile haccettiği söylenir (Zebidi, 1972: c, 6, 21; bkz. Taberi, t.y: c, 1, 190; Kurtubi, 1964: c, 2, 128).

Taberi, İbrahim (as)'ın, hac ibadetinden sonra Filistin'e, Sare'nin yanına döndüğünü, her hac mevsiminde gelip Kâbe ve İsmail'i ziyaret ettiğini zikretmektedir (Taberi, t.y: c, 1, 193). Razi, "Allah Teâlâ Al-i İmran 95. ayette insanlara, İbrahim'in dinine uymalarını emrediyor. Onun dininin en büyük şiarı hacdır. Yahudiler ve Hristiyanlar ise, İbrahim (as)'ın hac çağrısına uymuyorlar. Öyleyse onlar İbrahim'in dinine uyduk demekle yalan söylüyorlar" demektedir (Razi, 1995: c, 8, 295).

Razi'nin de dediği gibi, kendilerini Hz. İbrahim'in devamı olduğunu iddia eden Yahudiler ve Hristiyanlar, onun hac davetine icabet etmemişlerdir. Kitab-ı Mukaddes'te de bu çağrı yer almamaktadır. Bu çağrıya icabet eden tek ümmet ise Müslümanlardır. Kur'an-ı Kerim'de de bu davet yer almış ve hac, gücü yeten her Müslümana ömründe bir defa ifa etmek üzere farz kılınmıştır. Müslümanların bu çağrıya icabeti kıyamete kadar devam edecektir.

9.7.22. Hz. İbrahim'in Mekke ve Mekke Halkı İçin Duası

Hız. İbrahim, eşi Hacer ve oğlu İsmail'i Mescid-i Haram'da, Kâbe'nin yapılacağı yerin yanında, hiçbir yeşilliğin olmadığı bir yerde iskân etmişti. Onlar için elbette endişeleri vardı. Bu nedenle Allah'a şöyle yalvardı:

"Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut. Rabbim! Çünkü o putlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa, o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, şüphesiz sen çok bağışlayan, çok merhamet edensin. Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler" (İbrahim: 35-37).

Hız. İbrahim, önce Mekke şehrinin güvenli kılması için Allah'a dua emiş. Çünkü bir yerde can ve mal güvenliği olmazsa, bırakın başkalarının oraya gitmesini, orada oturanlar bile orayı terk eder. Ardından kendisi ve neslini putlardan uzak tutmasını, çünkü putçuluk zihniyetinin insanları saptırdığını Babilonya'da da Kenan ülkesinde de, Mısır'da da gördü ve onlarla hep mücadele etti. Neslinin de bu duruma düşmesinden korktuğu için dua etti. Ayrıca Hz. İbrahim inanmayanlar için beddua etmemesi, onun yumuşak huylu olması ve insanlara çok acımasındandır. Belki de kavmine lanet etmek istememesindendir. Yine Hz. İbrahim, Allah'ın emri üzerine çocuklarından

⁶⁵Diyanet İşleri Başkanlığı hac rehberinde Türkçe anlamını "Allah'ım buyur! Buyur, senin hiçbir ortağın yoktur. Buyur, her türlü övgü, nimet, mülk ve hükümler sana mahsustur. Senin ortağın yoktur" şeklinde vermiştir (yazarın notu).

bazısını, yani Hacer ile oğlu İsmail'i, yeşillik bitmeyen, ziraata elverişsiz bir vadiye, Kâbe'nin yanına iskân ettiğini, bunu da namazı dosdoğru kılmaları için yaptığını belirtmiştir. Bu nedenle Razi'nin de dediği gibi, buranın güvenilir kılınması için dua etti. Çünkü burası güvenilir olmazsa, çevreden gelen olmaz ve zaten Hz. İsmail ve zürriyeti için zor olan hayat şartları daha da zorlaşırdı (Razi, 1995: c, 4, 48).

Muhtemelen Filistin diyarındaki ziraat ve tarımı düşününce, buradaki çocuklarına da o tür rızıkların gelmesi için dua etti. Bu da Allah'ın insanlardan bir kısmının gönlünü onlara meylettirmesiyle, yani hacca gelişleriyle, buraya her türlü ürün getirmeleriyle mümkün olacağını biliyordu ve böyle dua etti. Bugün bile Mekke'de ürün yetişmez ama dünyanın her neresinde olursa olsun yetişen her meyve ve mahsul buraya gelir. Bu, Hz. İbrahim'in duası ve Cenab-ı Allah'ın bu duayı kabul buyurmasıyla olmuş ve oluyor. İbn Abbas'tan gelen bir görüşte, "ayette insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir" denilmiş. Eğer "insanların gönüllerini" denilseydi, Fars, Rum, Yahudi, Hristiyan bütün insanlar gelirdi. Ancak insanlardan bir kısmı denmekle, Müslümanlar kastedilmiştir" dediği rivayet edilmiştir. (İbn Kesir, t.y: c, 2, 541).

Yine Hz. İbrahim'in Mekke ve ahalisi hakkındaki bir başka duası ise şöyledir: "Rabbim! Bu şehri güvenli bir şehir kıl. Halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri her türlü ürünle rızıklandır" demişti. Allah da "İnkâr edeni bile az bir süre, (bu geçici kısa hayatta) rızıklandır; sonra onu cehennem azabına girmek zorunda bırakırım. Ne kötü varılacak yerdir orası!" demişti" (Bakara: 126).

Hz. İbrahim inananların rızıklandırılması için Allah'a dua etmişti. Çünkü bu şehir halkından kâfirlerin de olacağını anladı. Ancak Allah, bu dünyada inanmayanları da bir müddet rızıklandıracağını buyurdu, çünkü O, Rahman'dır. Yazır, "Hz. İbrahim rızık, imamete, önderliğe kıyasla müminler için istedi. Cenab-ı Allah bu kıyasın doğru olmadığını, rızıkın mümin ve kâfire şamil bir dünya rahmeti olduğunu ihtar etti. Ancak kâfirin ahiret azabından kurtulmasına imkân yoktur. Demek ki, peygamberlerin de içtihat ve kıyaslarında hata olabiliyor. Ancak Allah onların hatasını derhal düzeltiyor" demektedir (Yazır, 1971: 495). Karaman vd. ise şöyle demektedirler: "İnsanların, iman ve inkârı özgürce seçmeleri ve ona göre bir hayat tarzı sürmeleri kendi iradelerine bağlıdır. Ancak bu seçimlerinin sonucunda hak ettikleri akıbeti kabul etmeme hususunda özgür değil, zorunluluğa tabidir. Şu hâlde kim Allah ve ahiret gününü inkâr ederse, inkârcılığının zorunlu sonucu olarak Allah onu cehenneme sürecektir. Bu, Allah için değil (çünkü O'nun fiilleri hakkında zorunluluktan söz edilemez), fakat kul için kaçınılmaz bir sonuç olacaktır. Çünkü bir insan "ben imanı veya inkârı tercih ediyorum" diyebilir. Küfrü seçmiş biri artık, "ben cehenneme gitmeyi tercih etmiyorum" diyemez. İşte bu husus ayette "ıztırar" (zorunda bırakma) kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu anlatım Kur'an'a hastır. Tarihi bir olayı anlatırken bile, asıl dikkat edilmesi gereken yönünün bu olduğuna işaret ediyor" (Karaman vd. 2008: c, 1, 210).

Hz. İbrahim ve oğlu İsmail dualarına devamla şöyle dediler: "Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tövbemizi kabul et. Çünkü sen, tövbeleri çok kabul edersin, çok merhametli olarsın" (Bakara: 128).

Ayette de belirtildiği gibi dua ederken, "Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl" demişlerdi. Oysa ikisi de Müslümandı. O halde böyle demelerinin anlamı neydi? Bu hususta müfessirlerden birbirini destekleyen yorumlar gelmiştir. Razi, "bundan maksat, başkasına değil, sadece sana boyun eğdir. Hüküm ve kazana niza etmeden razı kıl ve kalplerimizde oluşan niza çeşidini de gider diye yalvarıyorlar. Çünkü nihayetinde onlar da beşerdir. Böylece kadere tam rıza etmeleri için dua ediyorlar" demektedir (Razi, 1995: c, 4, 53). Kurtubi, "yani bizi İslam üzere sabit ve daim kıl. Çünkü Al-i İmran: 19. ayette de belirtildiği gibi, Allah katında yegâne hak din İslam'dır" demiştir (Kurtubi, 1964: c, 2, 126).

Yine duaya devamla; "Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara ayetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları her kötülükten arındırsın. Şüphesiz, sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin" (Bakara: 129).

Hiz. İbrahim'in gelmesi için dua ettiği peygamber Hiz. Muhammed (sas)'dir. Çünkü hem İsmail'in soyundan, yani Mekke'de ikamet ettirdiği ailesinin soyundan gelmiş ve hem de Mekke halkına kitabı, ilahi vahyi ve hikmeti öğretmiştir. Hiz. İbrahim'in bina ettiği Kâbe'yi de putlardan temizleyerek Müslümanların kiblesi olmasına vesile olmuştur. Zaten Peygamberimiz (sas)'den gelen rivayetlerde, "ben İbrahim babamın duası, İsa'nın (başka rivayetlerde, kardeşim İsa'nın) müjdesiyim, buyurmuştur (Taberi, 1995: c, 3, 82; Razi, 1995: c, 4, 58; Kurtubi, 1964: c, 2, 131; İbn Kesir, t.y: c, 1, 184). Kur'an'da, Hiz. İsa'nın, benden sonra gelen peygamberin adı Ahmed (övlümüş) diye müjdeli haber verdiği açıkça ifade edilmektedir (Bkz. Saff:6).

Razi, "Bakara 128. ayette "soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl" duası, Ümmet-i Muhammed'den başkasına uygun düşmez. Yani dini ve şeriatı tamamlayacak peygamberi onlardan, o ümmetten gönder, başkasından değil demek olduğunu, nitekim bazılarının Hiz. İbrahim'in bu duasının Mekke ve havalisindeki zürriyetine yönelik olduğunu, Allah'ın da, gerek Mekke ve gerekse havalisinde Hiz. Muhammed (sas)'den başka peygamber göndermediğini söylediklerini" belirterek görüşünü güçlendirmektedir (Razi, 1995: c, 4, 58). Hiz. İbrahim'in bu duası karşılık bulmuştur. Cenab-ı Allah son peygamberi onun neslinden göndererek Hiz. İbrahim'i mükâfatlandırmıştır. Başta Kâbe olmak üzere tüm Hicaz bölgesinin putperestlikten temizleme şerefini de son Peygambere, Hiz. Muhammed (sas)'e nasip etmiştir.

9.7.23. Hiz. İbrahim'e İnen Vahiy ve Onun İlkleri

Kur'an'da Hiz. İbrahim'e suhuf indirildiği zikredilmiştir (Bkz. A'la: 19). A'la Suresi'nin başından beri anlatılanların bu kitaplarda da yer aldığı açıkça belirtilmiştir. Biz, Hiz. İbrahim'e indirilen kitapta en azından bunların olduğunu biliyoruz (Bkz. A'la: 1-19). Bunun dışında bazı hadislerde de şöyle bahsedilmiştir:

Daha önce de yer verdiğimiz Ebu Zerr Gifari'den gelen hadiste Hiz. İbrahim'10 sahife verildiği ve bu sahifelerde nasihatler, dersler ve öğütler olduğu belirtilmiştir. Mesela: "Ey saltanat verilen, sinanan, aldanan kral! Ben seni, dünyayı birbiri üzerine yığasın diye göndermedim. Fakat mazlumun duasını benden geri çeviresin (mazlumu bana yalvarmak zorunda bırakmayasın) diye gönderdim. Çünkü ben mazlumun duasını kâfir de olsa geri çevirmem" gibi öğüt ve tavsiyeler (Bkz. Taberi, t.y: c, 1, 197-199; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 93-94; İbnu'l-Verdi, 1996: c, 1, 15; Köksal, 2017: c, 1, 223-224).

Allah, Hiz. İbrahim'e Halilim dedi. Ona Kâbe'yi yapma şerefı verdi. Hac ve kurbanı ona öğretti. Bu ibadetlerin önderi kıldı. Bunun dışında dinimizce sünnet olarak belirtilen ve aşağıda sayılan on şeyi yapmayı ona nasip etti. Bu sünnetlerin beşi baş, beşi de bedenle ilgilidir.

Başla ilgili olanlar: 1-Mazmaza (ağza su vermek, ağzı su ile çalkalamak), 2-istinşak (burna su verip dışarı sümkürmek, su ile temizlemek), 3-bıyıkları kısaltmak (kırpma), 4-misvak kullanmak (dişleri fırçalamak), 5-sakal bırakmak

Bedenle ilgili olanlar: 1-Tırnakları kesmek, 2-koltuk altı kılları gidermek, 3- kasık kıllarını gidermek, 4- def'i hacetten (tuvalet ihtiyacını giderdikten) sonra su ile temizlenmek, 5- erkeklerin sünnet olması (Taberi, t.y: c, 1, 195).

Hiz. İbrahim'in bu sünnetleri Hiz. Peygamber (sas) tarafından tekrarlanmış ve biz ümmetine sünnet olarak intikal etmiştir. Müslümanlar bu sünnetlere uymuş ve kıyamete kadar da uymaya devam edecektir.

Tevrat'ta, Hiz. İbrahim'in 99, oğlu İsmail de 13 yaşında iken, evinde bulunan bütün uşaklarla beraber aynı gün sünnet oldular demektedir (Bkz. Tekvin: 17/23-27). Zebidi, Ebu Hureyre'den gelen bir rivayete göre, Hiz. İbrahim'in 80 yaşında iken Filistin'de Kaddum beldesinde sünnet olduğu, metindeki" Kaddum" kelimesi keser anlamına gelen "kadum" şeklinde de okunabileceği belirtilerek, keserle sünnet olması da muhtemeldir denilmiştir diye belirtmektedir (Zebidi, 1972: c, 9, 111). Ancak keser rivayetini uzak görüyoruz. Neden bıçak değil de neden keser? Çünkü o dönemde bıçak kullanıldığı, kurban meselesinde anlatılmaktadır. O zaman hadisteki kelime Kaddum'dur. Yani yer ismi olması akla daha yatkındır deriz. Yahudiler

ve Müslümanlar Hz. İbrahim'in bu sünnetine uymuşlar ve uymaya devam etmektedirler. Hristiyanlar ise uymamışlardır. Bunun sebebini İncillere göre "Sünnet Antlaşması" bölümünde bahsetmiştik. İsteyenler o bölüme bakabilir.

Erkeklerin sünnet olma adedi Hz. İbrahim'den önce yoktu diyemeyiz. Nitekim Hz. İbrahim'den çok önce Mısır'da sünnet olma geleneğinin bulunduğunu ve Mısırlıların buna temizlenme dediğini belirmiştik (Bkz. Sünnet bölümü). Ancak Hz. İbrahim ile başlayan bu adet, onun bağluları tarafından kaçınılmaz bir sünnet olarak uygulanmıştır. Aynı şeyi, diğer sünnetleri için de söylemek mümkündür. Bu sayılan sünnetleri, önceden bir veya birkaçını uygulayan halklar veya milletler olmuş olabilir. Fakat böyle hepsinin uygulandığını gösteren bilgi ve belgeye, en azından bugün itibariyle sahip olmadığımızı biliyoruz.

9.8. Hz. İbrahim'in Vefatı ve Defni

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nuh hariç hiçbir peygamberin yaşı geçmediği gibi, Hz. İbrahim'in de kaç yıl yaşadığı belirtilmez. Yine hiçbir peygamberin defnedildiği yer de belirtilmemiştir. Bu nedenle İslam tarihi kaynaklarıyla bazı tefsirlerde Hz. İbrahim'in ömrüyle ilgili verilen tarihlerin tek kaynağı var, o da Tevrat'tır. Hz. İbrahim, Tevrat'a göre, eşi Sare'nin 127 yaşında iken vefatından sonra Ketura adlı bir kadınla evlenmiş ve ondan da altı çocuğu olmuştur. Sarıkçıoğlu, "Hz. İbrahim, bu eşinden olan oğulları olgun yaşına varınca, onları da Hz. İsmail gibi tevhit inancını yaymaları için çeşitli bölgelere göndermiş. Yanında sadece İshak kalmış. Ayrıca Talat Sakallı'nın (Hadislerde Türkler) belirttiğine göre, Türk Tarihinde, Ketura oğullarından birinin Türkistan'a gönderildiği ve orada Kenturaoğulları olarak şöhret buldukları, üst düzey idareci oldukları rivayet edildiğini" söylemektedir (Sarıkçıoğlu, 2016: 56).

Tevrat'ta Hz. İbrahim 175 yaşında iken vefat ettiği belirtilir. Yine Tevrat'ta İbrahim (as)'ın, daha önce vefat eden eşi Sare'nin defni için Hititli Sohar oğlu Efron'dan satın aldığı Mamre-Hebron'a yakın tarlasındaki Makpela mağarasına, eşinin yanına oğulları Hz. İsmail ve Hz. İshak tarafından defnedildiği belirtilmiştir (Bkz. Tekvin: 23/1-20). Bazı rivayetlerde de 200 yıl yaşadığı söylenmiştir (Taberi, t.y: c, 1, 201; Makdisi, t.y: c, 3, 53). Çığ, "Tevrat'ta Hz. İbrahim eşi Sare'yi defnetmek için Hititli Efron'dan tarla satın aldığından söz edilmesi hayli tartışmalara yol açmıştır. Eğer İbrahim'in yaşadığı çağ İ.Ö. 1900-1800 yıllarına konacaksa, o tarihlerde Hititlerin oraya gitmesi mümkün değildir. Çünkü Hititlerin sınırı kral Şuppiluliuma (İ.Ö. 1350) zamanına kadar Toroslar'ın güneyine geçmemiş. Hitit ordusu Şam'a kadar uzanmasına rağmen Filistin'e girmemiş. Güneydeki Geç Hitit devletleri de Hamat'tan güneye inmemiştir. Hititlerin İsraililerden önce Filistin'e girmeleri garip görülüyor ve bu dağlık yerdeki Hititliler kimler olabilir diye sorulduğunu" belirtmektedir (Çığ, 2000: 102).

Hz. İbrahim'in ömrüyle ilgili Tevrat'ta geçen bu ifadeler yanıltır diyebilecek elimizde ne ayet ne sahih bir hadis ve ne de bir belge vardır. Ancak bu bilgilere şüpheyle bakıyoruz. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de, Hz. İbrahim ve eşi Sare'yi bilgin bir oğul, yani Hz. İshak'la müjdelediklerinde, Sare, ben kısır bir kocakarı, kocam da ihtiyar iken çocukla müjdeliyorsunuz demişti (Bkz. Hud: 72). Yine Hz. İbrahim de bana ihtiyarlık çökmüşken bir çocukla mı müjdeliyorsunuz demişti (Bkz. Hicr: 54). Yine Tevrat'ta da Hz. İbrahim İshak'la müjdelendiğinde 100, Sare ise 90 yaşındaydı denir. Hz. İbrahim, yüz yaşında bir adam çocuk sahibi olabilir mi, doksan yaşındaki Sare doğurabilir mi dediği (Bkz. Tekvin: 17/17). Yine ikisinin kocalmış olduğu, yaşlarının hayli ilerlemiş olduğu, Sare'nin adetten kesildiği ve Sare'nin, bu yaştan sonra çocuk sevinci tadabilir miyim, üstelik efendim de yaşlı dediği zikredilir (Bkz. Tekvin: 18/11-12).

Tevrat'ta Hz. İbrahim ve Sare'nin hayli yaşlı oldukları söylenmesine rağmen, İbrahim (as)'ı 75 yıl daha bu piri fani haliyle yaşatmak, ona ödül müdür, yoksa cezalandırma mı? Kaldı ki, Hz. İbrahim'in yaşadığı dönemde bu kadar uzun ömürlü bir hayat var mıydı? Varlığına dair bir bilgi yoktur. Bu nedenle Tevrat'ın belirttiği yaş rakamını şüpheyle karşılıyoruz.

9.8.1. Hz. İbrahim'in Defnedildiği Yer ve Kabri

Tevrat'ta, İbrahim (as)'ın Hititli Sohar oğlu Efron'dan satın aldığı Mamre-Hebron'a yakın tarlasındaki Makpela mağarasına, eşinin yanına defnedildiği belirtilmiştir. Bu yer olduğuna dair irrifak oluşmuştur. Bundan başka bir yeri ne söyleyen ve ne de gösteren olmuştur. Peygamberimiz Hz. Muhammed (sas)'ın kabri hariç, kabri hakkında ittifak edilen tek peygamber Hz. İbrahim'dir.

Meşhur seyyahlarımız Hz. İbrahim'in kabrini de ziyaret etmiş ve ziyaret ettikleri dönemdeki durumunu da anlatmışlardır. Yeteri bilgi verir düşüncesiyle bunlardan sadece iki seyyahın müşahedesini anlatmayla iktifa etmek istiyoruz. Biri "Sefernam" sahibi Nasır-ı Hüsrev (Ö. 1073), diğeri de Evliya Çelebi (Ö. 1684)'dir.

Nasır-ı Hüsrev şöyle tasvir etmektedir: "Suriye ve Beytülmakdis (Kudüs) halkı burayı "el-Meşhedü'l-Halil" (Halil'in Kabri) diye isimlendirmiş. Beldenin adını söylemezler. Beldenin adı Matlun'dur. Bu beldede kayadan çıkan ve yavaş yavaş fışkıran bir pınar vardır. Kabir bu beldenin güneydoğu yönünde son sınırındadır. Kabir, süslü ve cilalı parlak taşlardan örülmüş dört duvardan oluşmaktadır. Duvarların uzunluğu 80, genişliği 40, yüksekliği 20, kalınlığı 2 zira'dır. Onda bir maksure⁶⁶ ve mihrap vardır. Maksurede güzel mihraplar var ve orada iki kabir bulunur. İkisi de cilalı ve tezyinli (süslenmiş) taşlardan yapılmış, başları kibleye yönelik, yükseklikleri bir adam boyundadır. Sağda Hz. İbrahim'in kabri, diğeri de eşinindir. Aralarındaki mesafe 10 zira'dır. Meşhedin yeri ve duvarları süslü ve kıymetli halılarla kaplıdır. Meşhedin orta alanında bu iki kabirden başka iki kabir daha vardır. Sağdaki Hz. Yakub'un, soldaki ise eşine aittir. Maksurenin üstünde birçok vakfın giderlerini karşıladıkları ve gelen misafirleri ağırladıkları odalar vardır" (Nasır-ı Husrev, 1983, 70-73'ten kısaltılarak aktarılmıştır).

Evliya Çelebi ise şöyle anlatmaktadır: "Kabri Kudüs'te İbrahim Halilullah Camii'nin orta kapısından (Bab-ı İbrahim'den) girince sağda Hz. İbrahim'in mezarı vardır. Caminin altı tamamen mağaralardır. Hz. İbrahim'in makamı dibinde bir delik ve dört ince sütun üzerinde bir kubbecik vardır" (Evliya Çelebi, t.y: 578).

Neccar," Hz. İbrahim'in defnedildiği bu yer, Filistin'in el-Halil kentinde Makam-ı Halil denilen mahaldir. Asıl adı Erbaa beldesidir" demektedir (Neccar, t.y: 158). G. Karauğuz, "Hz. İbrahim'in satın aldığı yere kendisi ve eşi Sare'den başka oğlu Hz. İshak ve onun eşi Refeka, torunu Hz. Yakub ve eşi Lamia, Hz. Yusuf ve eşinin ebedi istirahatgâhı olmuştur" dedikten sonra şunları söyler: "Bugün bu na'salar, el-Halil'deki-belki de İbrahim Peygamberin ilk temellerini yükselttiği- mağaranın ölçüleriyle aynı hacimdeki, yani 56 metre uzunluğunda, 33 metre genişliğinde, 15 metre yüksekliğinde bir tapınağın bulunduğu alanda inşa edilmiş Hz. İbrahim Camii'nin içindeki sandukalar halinde ama asıl kabirler Makpela Mağarası'nda yatmaktadır. Hz. İbrahim Camii'nden önce bir kilise bulunduğu kitabesinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu caminin de Emeviler döneminde yapıldığı anlaşılmaktadır.

25 Şubat 1994 Cuma günü fanatik bir Yahudinin namaz kılan Müslümanlara ateş açması sonucu şehit ve yaralananlar olmuş ve bu provokasyonun sonucunda dokuz ay kapalı kalan caminin Yakub ve eşi ile birlikte Yusuf'un kabrinin olduğu alan sinagoga dönüştürme ile sonuçlanmıştır" (Karauğuz, 2017: 143-144).

İsrail bir terör devletidir. Terörle kuruldu ve ilk yöneticileri de uluslararası aranan teröristlerdi. Terörle de hayatını devam ettiriyor. Ne insana önem veriyor, ne de kutsal tanyor. Önce aşırı dinci bir fanatiği kinle dolduruyor, sonra da Müslümanları katletmek için gönderiyor. Daha sonra da o camiyle ilgili planını uyguluyor. İsrail bu, bunun gibi nice cinayetlere imza attı ve çok daha beterini yapacak tıynettedir. Nitekim defalarca yaptığı saldırılar ve uyguladığı katliam ile Mescid-i Aksa'yı yıkma girişimlerini bilmeyen kalmadı. Çünkü İsrail ne insanlıktan

⁶⁶ Maksure (mahfil): İslam mimarisinin dini yapılarında özel kullanımları olan mekân birimlerine verilen addır (Tanman, 200: c, 27, 331).

anlar, ne de iyilikten. Anladığı tek dil vardır: O da kuvvettir. Müslümanlar güçlenirse, değil böyle vahşetleri işlemek, Filistin’den kaçıp dünyanın diğer ucunda soluğu alırlar.

9.9. Hz. İbrahim Kıssasının Değerlendirilmesi

Peygamberler atası Hz. İbrahim’in kıssasını Kur’an’a göre değerlendirirsek şu hususların öne çıktığını görürüz:

1. Hz. İbrahim de her peygamber gibi kavmini, halkını sadece bir olan Allah’a iman etmeye ve O’na ibadette hiçbir şeyi ortak koşmamaya davet etti. Allah dışında taptıkları gerek put, gerek kral veya kişiler, gerekse başka tapınan şey, her ne olursa olsun, hepsinin düzmece tanrılar olduğunu söyledi. İnsanlara ne zarar ve ne de fayda verebileceklerini, onlar hakkında düşündükleri ise bir vehimden öteye geçmeyeceğini her zaman ve her yerde söyledi. Putları kırarak onların sandığının aksine kimseye zarar veremediklerini gösterdi. Bu nedenle tarihe “Put kıran” olarak geçmiştir.
2. İnsanları ikna yöntemi olarak akli delilleri seçti. Taptıkları gök cisimlerinin batıl olduğunu göstermek için, sırayla yıldıza, aya ve güneşe bakıp bunlar İlah olamaz ve bundan hareketle Allah’ın varlığına gidişi gösterdi. Nemrud’u güneşi batıdan getir diyerek susturdu. İnsanların aklıyla Allah’ı bulabileceğini gösterdi. Yani Zeki Sarıtoprak’ın da dediği gibi Hz. İbrahim tebliğinde, akli, mantıkî, psikolojik ve hikmet eksenli araçları kullanarak onların hem aklına ve hem de hislerine hitap etti (Bkz. Sarıtoprak, 1996: 53).
3. Dine davete, kendisine destek olurlar diye önce babası ve ailesinden başladı. Ancak babası şiddetle ona karşı çıktı ve taşıyarak öldürmekle tehdit etti. Oysa babası Azer’den beklenen oğluna destek olmalı. Fakat olmadı. Demek ki, söz konusu çıkar olunca, kan bağı bile işe yaramıyor.
4. Hz. İbrahim hak dava hususunda hiç kimseden çekinmedi. Ateşe girme pahasına Kral Nemrud’a da İslam’ı tebliğ etti. Bu da bize hak davada kimseden korkmamak için güzel bir örnektir.
5. Küfrü ve şirki kesinleşenler için-ana ve baba da olsa-dua edilemeyeceğini göstererek tüm inananlara örnek oldu.
6. Çocuklarını, şirkten uzak kalıp Allah’a karşı kulluk görevlerini yapsınlar diye ekin, meyve ve yeşilliğin bitmeyeceği bir yere, Mescid-i Haram’a bırakıp onlar için dua etti. Yaptığı dua karşılık buldu ve son peygamber onun soyundan, Hz. İsmail kanadından geldi. Bu da bize önemli olanın tevhit inancı ve Allah’a kulluk olduğunu gösterir.
7. Misafirperverliği ve cömertliğiyle bir semboldür. Misafire selam ve esenlik dileğinden sonra, belki utanır da istemez diye sormadan ikramda bulunarak bize örnek oldu.
8. Sadece rüyada gördüğünü, “bu Allah’ın emridir” deyip, çok istediği ve seksen yaşını aştıktan sonra sahip olduğu biricik oğlu İsmail’i kurban etmekten kaçınmadı. Allah onun bu vefakâr ve fedakâr tavrından dolayı bir kurbanlık vererek hem oğlunu kurtardı ve hem de kendisine oğlu İshak’ı, arkasından torunu Yakub’u bağışladı. Bu da bize, Allah için yapılacak her fedakârlığın karşılığı kat be kat verileceğini gösterir.
9. Hz. İbrahim, Kur’an’ın ifadesiyle bizlere “güzel örnektir”. O, Allah için en sevdiği oğlu İsmail’i kurbandan çekinmedi. Peki, bizim İsmail’imiz kim veya ne? Biz ondan Allah için vazgeçebiliyor muyuz? Eğer vazgeçebilirsek, Allah, Hz. İbrahim’i mükâfatlandırdığı gibi bizi de mükâfatlandırır.

10. Hz. İbrahim insanlara beddua etmedi. İnanlar bendendir dedi. İnanmayanları ise Allah'ın af ve mağfiretine havale etti.
11. Hz. İbrahim inanalar için bir önderdi. O, iddia ettiklerinin aksine ne Yahudi ne Hristiyan ve ne de müşrikti. O, tevhit inancına bağlı bir Hanifti. Bu nedenle dinler arası diyalog adı altında semavi kaynaklı üç dini bir araya getirme çabası tamamen bir projedir. Kabulü mümkün değildir.

9.16. Hz. İbrahim Kıssasının Kur'an-ı Kerim ile Tevrat'taki Farklılıkları

Kıssaların anlatımı hususunda Kur'an-ı Kerim ile Tevrat arasındaki ana fark, Kur'an'ın öğüt ve ibret merkezli anlatımına karşılık, Tevrat'ın bir tarih kitabı gibi, doğduğu ve yaşadığı yeri, karşılaştığı kişileri, yaşı ve defnedildiği yeri, isim vererek anlatması, ancak peygamberlik misyonundan hiç bahsetmemesi veya bir işaretle yetinmesidir. Şimdi Hz. İbrahim Kıssası ile ilgili ayrıldıkları noktalara bakalım:

Tevrat'ta	Kur'an-ı Kerim'de
1- Hz. İbrahim'in Ur şehrinde doğduğu, baba adı Terah, daha sonra ekonomik sebeplerle babası, eşi ve yeğeni Lut'la beraber önce Haran'a, babasının ölümünden sonra Kenan ülkesine gittiği belirtilir.	1-Doğum yeri belirtilmez. Tevhit daveti sebebiyle ateşe atılınca, artık kavmi arasında dini yayamayacağını anlar. Allah'ın hicret emriyle Hz. Lut ve inananlarla beraber bereketli topraklara hicret eder.
2-Tevhide davetten bahsedilmediği için, Hz. İbrahim'in ne babası, ne kavmi, ne de Nemrud'la olan mücadelesinden ve ne de putları kırmasından bahsedilir.	2-Tevhit mücadelesinden, bu bağlamda babası, kavmi ve Nemrud'la mücadelesi ve putları kırması anlatılır.
3-Hz. İbrahim'in ölülerin dirilmesi talebinden bahsedilmez.	3-Bahsedilir.
4-Kenan ülkesinde başlayan kıtlık sebebiyle geçici bir süreliğine Mısır'a gider. Mısır kralı ile Hz. İbrahim ve Sare ve yine kral Avimelek ve Sare hikâyeleri anlatılır..	4-Ne Mısır'a hicretinden bahsedilir ve ne de Sare-kral saçma sapan hikâyelerinden.
5-Mısır dönüşü Hz. Lut'un Hz. İbrahim'den ayrılıp Sodom'a gitmesini, otlakların kıtlığı ve çobanlarının kavgasına bağlanır.	5-Hz. Lut Sodom halkına peygamber olarak gönderildiği için Hz. İbrahim'den ayrılmıştır.
6-Tanrı'nın kâhini olan Şalem kralı Melsidek şarap ve ekmekle Hz. İbrahim'i kutsar. Filistin vaadedilen toprak olur.	6-Tevhit akidesine ters düşen bu saçmalıklar yer almaz. Vaadedilmiş toprak diye bir husus yoktur.
7-Sare'nin Hacer'i kıskanması ve onları bir çöle götürmesi için Hz. İbrahim'e baskısı gibi hususlar ve bulunduğu yaşlar zikredilir.	7-Bunlar zikredilmez, Hz. İsmail ve Hz. İshak'ın ismi geçer.
8-Allah'ın Hz. İbrahim ile sünnet antlaşması, sünnet olayı ve sünnet olduklarındaki yaşları anlatılır.	8-Bahsedilmez.
9-Gelen meleklerin üç kişi olduğu ve yemek yedikleri belirtilir. Aynı zamanda Allah da gelmiş ve	9-Meleklerin sayısı belirtilmez. Melekler getirilen yemeği yemediği için Hz. İbrahim endişelenir. Allah'ın gelmesi, görünmesi, Lut kavmi hakkında

Hız. İbrahim'le konuşmakta, Sare de Allah'ı görmektedir. Allah'ın, Lut kavminin kötölüklerini duyduğunu, yerinde görmek için geldiği söylenir. Hız. İbrahim, Allah ile Lut kavmindeki iman edenlerin sayısı konusunda pazarlık yapar.	duyduklarını yerinde görmesi gibi tevhit inancına aykırı hususlar yer almaz.
10- Kurban edilecek oğul İshak olarak belirtilir ve kurban edileceği dağın ismi zikredilir. İshak'ın yerine kurbanlık olarak bir koçun gönderildiği belirtilir.	10-Ne kurban edilecek oğlun, ne de kurban edilecek yerin ismi verilir. Sadece büyük bir kurbanlık verildiği belirtilir.
11-Hız. İbrahim'in tevhit mücadelesinden, onun peygamberlik misyonundan bahsetmez. Bir kral, bir aşiret reisi, bir boy beyi veya bir çiftlik sahibi gibi anlatılır.	11-Onun tevhit mücadelesinden, peygamberlik misyonundan uzunca bahsedilir.
12-Mekke yolculuğu, Kâbe'nin inşası ve hac ibadetinden bahsedilmez.	12-Tüm bunlar detaylı anlatılır ve Hız. İbrahim'in insanları hacca daveti zikredilir.
13- Hız. İbrahim'in ve Sare'nin vefat yaşları ve defnedildiği yerler açık bir şekilde belirtilir.	13-Bunlardan bahsedilmez.

SONUÇ

“İlkçağ Tarihi Perspektifinden Peygamberler ve Eski Kavimler” adı altında yaptığımız bu çalışmada, kâinat ve ilk insanın oluşumu, Âdem, Şit, İdris, Hud, Salih ve İbrahim peygamberler ile kavimleri ele alındı. Bu çalışmada ulaşılan önemli hususlardan bir kısmını şöyle sıralamak mümkündür:

1-Kâinatın oluşu konusu hep tartışılmış ve tartışılmaktadır. Çünkü Allah, insanı kâinatın yaratılışına şahit tutmadığı gibi, kâinatın yaratılışı tekrarlanmamaktadır. Laboratuvarlarda deneyi de mümkün değildir. Olmuş ve bitmiştir. Buna rağmen bu tartışmada “Yaratılış, Evrim ve Büyük Patlama (Big Bang) olmak üzere üç teorinin olduğu tespit edilmiştir. Evrim Teorisi, evrenin kendiliğinden ve tesadüfen olduğunu ileri sürmüş ama bu görüşünü hala ispat edememiştir. Kendisi de bir evrimci olan S. Hawking’in de dediği gibi koca bilim tarihi tesadüfen olmuş bir şeye şahit olmamıştır.

Yaratılış Teorisi ise evrenin Allah Teâlâ tarafından yaratıldığını söylemektedir. Dayanak olarak Tevrat, İnciller ve Kur’an ile akli deliller gösterilmiştir. Big Bang Teorisi ise, yaratılış modeline yakın durmaktadır. Çünkü bir noktadan başlayan yaratılışın genişlemeye devam ettiğini savunmaktadır ki, Kur’an’da evrenin genişlediğine dair işaretler vardır. Zaten Edwin Hubble, 1929 yılında yaptığı bir gözlemede kâinatın sürekli genişlediğini, galaksilerin bizden hızla uzaklaştıklarını tespit etti. Çünkü gezegenlerin tayfları kırmızıya kayıyordu. Bu da uzaklaştığını gösterir. Maviye kaysaydı yakınlaştığını gösterirdi. Bu da daha önceki bir zamanda bu cisimlerin birbirlerine daha yakın oldukları anlamına geldiğini tespit etti.

Eski kültür ve felsefelerde de kâinatın yaratılışıyla ilgili görüşler vardır. Fakat kiminde tanrı veya tanrılar tarafından yoktan yaratılmış, kiminde ise bir maddeden yaratmışlardır ama o maddenin nasıl yaratıldığından hiç bahsedilmemiştir. Batı felsefesinin temeli olan Yunan felsefesinde, Yunancada yoktan yaratmanın karşılığı olan "ex nihilo" görüşü çok tutarsız bulunmaktadır. Çünkü onlar, yoktan ancak yok çıkar, yani bir şey olmaz deyip, ilk maddenin ezeli olduğunu kabul etmektedirler ama onlar da ilk maddeyi tarif edememişlerdir. Çünkü beş duyunun dışında kalıyor demişlerdir. Evrimcilerin büyük ölçüde Yunan felsefesinden etkilendiği inkârı mümkün olmayan bir gerçektir.

2-Hz. Âdem’in kıssası anlatılırken ilk insanın yaratılışı ele alınmıştır. Yine bu konuda da Yaratılış Teorisi ile Evrim Teorisinin olduğu tespit edilmiştir. Semavi üç büyük din, ilk insanın Hz. Âdem olduğunda ve Allah tarafından, toprak ve su karışımından (çamurun özünden) yaratıldığında ittifak etmişlerdir. Eşi Hz. Havva’nın ise, Tevrat’a göre Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden, İslam’a göre ise Hz. Âdem’in yaratıldığı özden veya bazı yorumlara göre Hz. Âdem’den yaratıldığı, tüm insanlığın ise, Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva’dan meydana geldiğinde yine ittifak içindedirler. Ayrıca bazı düşünce havzalarında da ilk insanın çamurdan yaratıldığı inancın olduğu görülmüştür. Mesela Hint inancında Hz. Âdem ve Hz. Havva yerine eşsiz Zat tarafından yaratılan erkek Yama ve kadın Yami geçmektedir. Tevrat’ta bahsedilen Hz. Âdem ve Hz. Havva olayının bir benzeri Hint inancında da yer aldığı görülmüştür.

Evrimgiler, insanın yaratılışını da evrimleşmeye bağlamışlardır. Hayvandan insana doğru bir evrimleşme olduğunu, kanıt olarak bazı fosilleri iddia etmişlerdir. Ancak bugüne kadar kendilerini doğrulayacak ara formlara ait bir fosil bulamadıkları gibi, devam eden evrimin insanla neden son bulduğunu, bu evrimi kimin veya neyin durdurduğunu veyahut da niçin durduğunu açıklayamamışlardır.

3-Hz. Âdem çamurdan yaratılmış sorumlu ilk insan ve ilk peygamberdir. Allah’ın desteğiyle meleklerle karşı başarılı olmuştur. Allah sadece uyarıp destek vermeyince İblis’le imtihanında kaybettiği için cennetten çıkarılmıştır. Fakat o, İblis gibi hatada ısrar etmemiş ve Allah’tan affını dilemiş, Allah da onu af etmiştir. Ona bilgi vermiş, isimler, dil, konuşma ve beyanı öğretmiş ve yeryüzünde halife tayin etmiştir. Yani yaratılıp kendi haline bırakılmış değil,

bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek bilgi ve beceriyle donatılmıştır. Böylece evrimcilerin ilkel, konuşamayan insan fikri boşta kalmıştır.

4-İnsan neslinin Hz. Âdem ve Havva'dan geldiği genel kabul görmesine rağmen, çoğalmanın, Hz. Âdem'in çocuklarının birbirleriyle evlenmesi yoluyla olamayacağını söyleyip Âdem'den önce Âdemler vardı. Onların çocukları birbirleriyle evlendi iddiasında bulunanlar vardır ama bu iddialarıyla ilgili bir delil sunamamışlardır. Zaten Kur'an'da ilk insanın Hz. Âdem olduğu ve onun da topraktan yaratıldığı açıkça belirtilmiştir. Kaldı ki, bu çoğalmanın eşeysiz üreme veya Hz. İsa'da olduğu gibi babasız bir doğum yoluyla da olabileceği de ileri sürülmüştür.

Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın çocukları olan ve yeryüzünde ilk defa insan kanının döküldüğü Habil ve Kabil olayında, gerek Tevrat'ta ve gerekse Kur'an'da öldürme sebebi olarak, Allah'a sundukları kurbanlardan Kabil'in kurbanının kabul olmaması gösterilmiş ama niçin kurban sundukları açıklanmamıştır. Bu nedenle bazıları bu kavganın nedeninin kız ve evlenme olduğunu söylemişlerdir. Ancak bu görüşe nerden ve nasıl ulaştıklarını açıklayamamışlardır. Başkaları ise, bu öldürme olayının veliaht tayininden doğduğunu söylemişlerdir. Hz. Âdem yerine dürüst ve düzgün yaşayan Habil'i veliaht tayin etmek istemiş. Muhteris Kabil bunu kabul etmemiş. Kim haklı diye kurban sunulmuş. Habil'in kurbanı kabul edilmiştir.

Kız ve evlenme konusu uzak bir ihtimal ama veliaht tayini görüşü akla daha yatkın gelmektedir. Çünkü tarihte taht kavgaları, iç savaşlar eksik olmamıştır. Saltanat için baba oğlu, oğul babayı, kardeş kardeşi katletmiştir. Habil ve Kabil olayının da iktidar yüzünden olması mümkündür.

4-Âdem, şit ve İdris peygamberler konusu işlenirken onların kavimlerinden bahsedilmemiştir. Çünkü insanlık daha o zaman oğalmamıştır veya devlet biçiminde organize olmamışlardır. Belki de peygamberlere karşı bir direnç olmadığından dolayı bahsedilmemiştir. Eğer peygamberlere karşı bir direniş olsaydı, diğer semavi kaynaklı kitaplar yer vermese bile, en azından Kur'an-ı Kerim bundan bahsederdi diye değerlendirilmektedir.

Bazıları ilk insan Âdem ile peygamber Âdem'in ayrı olduğunu ve Sumerlerin peygamberi olduğunu, bazıları da Hz. İdris'in de İslami kaynaklara göre kalemle ilk yazan kişi olması hasebiyle Sumerlerin peygamberi olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak ispat için daha çok delillere ihtiyaç duyduğu muhakkaktır.

5-Tevrat ve İncillerde Hz. Hud ve Ad kavmi ile Hz. Salih ve Semud kavmi kıssalarına yer verilmemiştir. Yahudilerin peygamberliği Hz. İbrahim'den başlattıkları için, İnciller ise, Tevrat'ı takip etmeleri sebebiyle bu iki peygambere yer vermediklerini düşünmekteyiz. Çünkü Tevrat'ta, Âdem, şit, İdris ve Nuh peygamberlerin peygamber olup olmadığı belli değildir. Onlardan sıradan bir insan, ifti, ziraati, en fazla iyi biri diye bahseder. Zaten Yahudilikte peygamberler sıradan insanlardır ve Tevrat'ta peygamberlere yakışmayacak isnatlar ve iftiralar vardır.

6-Başta Ad kavmi olmak üzere eski kavimlerle ilgili bazı İslam tarihi kaynaklarıyla bazı tefsirlerde, akıl ve mantık dışı bolca rivayet ve haberlerin yer aldığı görülmüştür. Bunların kaynağının İsrailiyat olduğu muhakkaktır. Fakat tenkit süzgecinden geçirilmeden İslami kaynaklara geçmesi zcdr. Bu nedenle Batılı tarihçiler tarafından İslam tarihçileri şiddetle tenkit edilmişlerdir. Maalesef bu tenkitlerinde haklılar. Çünkü bu rivayetleri aktaranlar, doğru veya yanlışlığına bakmamış, bir öncekinden nakletmiştir. Oysa İbn Haldun bu yanlışlar ve uydurma haberlerle ilgili bolca örnekler sunmuştur. Demek ki, tarihimizde hem İbn Haldunlar azdır ve hem de İbn Haldun uyarıları görmezden gelinmiştir.

7-Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'da bahsedilen kıssaların gerçek olaylar olduğunu, artık arkeolojik kazılarda elde edilen birçok belge de doğrulamaktadır. Mesela Mezopotamya'da Tufan Olayı'nın izleri, Ad ve Semud kavimleriyle ilgili bulgular, Hz. İbrahim hakkında elde edilen belgeler bunlardan sadece birkaçıdır.

8-Hz. İbrahim'e karşı duran kralın kimliğinden ne Tevrat ve ne de Kur'an bahsetmektedir. Fakat Talmud ve İslam literatüründe Nemrud olarak belirtilen bu kralın, kule inşa ettiği belirtilmektedir. Bu nedenle başta tarihçi İbn Haldun olmak üzere birçok tarihçi ve günümüz araştırmacısı bu kralın Babil Kulesi'ni yapan Eski Babil kralı Hammurabi olduğunu ileri sürmektedirler. Başka delillere de ihtiyaç olduğu söylene bile, bu iddia sahiplerinin elinin güçlü olduğunu söyleyebiliriz.

Kur'an'da Hz. İbrahim'in gönderildiği kavim de, helak olan Nuh kavmi, Ad ve Semud arasında sayılmaktadır. Fakat nasıl helak olduğu belirtilmemiştir. Onların helaki ya bir savaş veya salgın bir hastalıkla olduğunu hatıra getirmektedir. Nitekim Hitit kralı I. Murşili M.Ö. 1595 yılında Hammurabi sülalesini sona erdirmiştir.

9-Bu çalışmada, peygamberlerin yaşadıkları yer ve dönemler, kavimlerin kimliği, peygamberlere karşı çıkan yöneticiler hakkında, kesin olmasa da yaklaşık bilgiler verilmiştir.

10-Kitabı Mukaddes'in 1. Bölümü olan Ahd-i Atik'te olaylar teferruatlı anlatılmış, tarih, şahıslar ve yer isimleri verilmiştir. Bu nedenle verilen bilgilerin tarihî verilerle çeliştiği görülmüştür. Bu da Kitab-ı Mukaddes yazarlarının, kutsal metinleri değişik dönemlerde yazmış oldukları, yazarken de bulundukları kültür havzasındaki düşünce ve efsanelerden etkilendikleri, Kutsal Kitap kritisizmi yapan araştırmacılarca tespit edilmiştir. Çünkü Tevrat'ın bölümlerinin içinde, hatta birbirini takip eden ayetler arasında bile ifade farklılıkları, birbirleriyle çelişen bilgi ve haberler tespit edilmiştir.

Kur'an'da ise, kıssalar tüm insanlara yönelik ibret ve öğüt amaçlı olarak anlatılmaktadır ki, bu durumu Tevrat ve İncillerde görememekteyiz. Kur'an, olayları aktarırken, peygamber hariç tarih ve şahıslardan bahsetmez. Bazı isimler geçmiştir ama onlara bir şahıs ismi değil, bir simge, bir sembol olarak dikkat çekilmiştir. Bu nedenle Kur'an'ın Tarih disipliniyle çelişen tarafı bulunmamaktadır. Ayrıca kronoloji, yer ve şahıs veya şahısların ismini zikredilmeyerek tarihçi ve araştırmacılara geniş bir alan bırakıp araştırma fırsatı sunmuştur.

11-Peygamberler ve kavimlerinin tevhit mücadelesi incelendiğinde, hepsinde de yöneticilerin, kurulu düzen temsilcilerinin, imtiyaz sahiplerinin, aristokratların ve zenginlerin şiddetle karşı çıktıkları görülmektedir. Bunlar, sistemlerinin bozulmaması, çıkarlarının zarar görmemesi için peygamberleri yalancılıkla itham edip alaya alarak itibarsızlaştırmaya çalışmışlardır. İman etmek isteyen fakir ve güçsüzlere baskı kurmuş, hem peygamberleri ve hem de inananları yurtlarından kovma ve ölümle tehdit etmişlerdir. Bu işe girişenler de olmuştur.

12-Kavmin ileri gelenleri, iman etmek için değil, sırf yapamayıp yalancı duruma düşsün diye peygamberlerden mucize istemişlerdir. Gösterilen mucizeye rağmen yine de inanmamışlardır. İstedikleri mucizeye şahit olmalarına rağmen yine de inanmaları, Nuh kavmi, Ad ve Semud gibi onların sonunu getirmiştir. Fakat peygamberle beraber kurtulan inananların nesli, felaketin üzerinden geçen zaman uzayınca tekrar tevhit inancından sapıp şirke girdikleri görülmüştür. Yani bozulma maalesef çabuk olmuştur. Diğer bir deyişle kötülerin yok olmasıyla kötülük yok olmamıştır. Şeytan ve azgın nefis elele ifsat için çalışmışlardır. Yüce Allah tekrar onları uyarmak için yeni peygamberler göndermiştir. Zaten bir kavme uyarıcı yani peygamber gönderilmeden o kavmi cezalandırmayacağı Allah'ın kesin vaadidir. Bu nedenle gerek Kitab-ı Mukaddes'te ve gerekse Kur'an'da adı geçen tüm peygamberlerin İlkçağ'da gelmiş olduklarını görmekteyiz. Bunun tek istisnası son peygamber Hz. Muhammed (sas) olup Ortaçağ'da gönderilmiştir.

13-İlkçağ'da çok peygamber gönderilme nedeninin, o dönem okuma yazma oranının çok düşük, yazı malzemesinin kıt, kavimler arasındaki iletişimin çok zor olması, peygamberlerin vefatından kısa bir süre sonra tekrar tevhit inancını terk etmeleri ve adaletten sapıp zulme dalmaları sebebiyle uyarılmaları için göndermiş olduğunu düşünmekteyiz.

14-Bu çalışmamızda, ilahi kaynaklı kitaplar, tarihî kaynaklar ve arkeolojik verilerden istifade edilmiştir. Bu nedenle gerek öğrencilere ve gerekse halka, ilkçağ tarihinin, bir yönüyle de peygamberler tarihi olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

15-Eskiçağ kaynakları ile kutsal kitap ve metinlerin bir arada kullanıldığı araştırmalar oldukça azdır. Bu nedenle bu çalışma yeni bir yaklaşımı da ifade etmektedir. Bu bakımdan konu ile ilgili bundan sonra yapılacak olan araştırmalara da örneklik teşkil edeceğini tahmin etmekteyiz.

KAYNAKLAR

KUR'AN-I KERİM

KUTSAL KİTAP (AHD-İ ATİK, AHD-İ CEDİT)

ABDULBAKİ, M. F. (t.y.). *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim*. Daru Metabii's-Şa'b.

ACLUNİ, İ. M. (t.y.). *Keşfu'l-Hafa ve Müzilu'l-İlbas amma İšteheramine'l-Ehadisi ala Elsileti'n-Nas*. C, 1-2, Kahire, Daru't-Turas.

ADIVAR, A. A. (1987). *Tarih Boyunca İlim ve Din*. İstanbul, Remzi Kitabevi (4. Baskı).

AKDEMİR, S. (2000). *Kur'an ve Laiklik*. İstanbul, Form Yayınları.

ALATLI, A. (2018). *Ben Böyle Düşünüyorum Demekle Olmuyor*. İstanbul, Everest Yayınları.

ALGÜL, H. Apaydın, H. Y., Bardakoğlu, A., Dönmez, İ. K., Erkal, M., Harman, Ö. F., Kılavuz, A. S. ve Uludağ, S. (2013). *İman ve İbadetler İlmihali*. C, 1, Ankara, TDV Yayınları (21. Baskı).

ALİ el-KARİ, N. A. (1981). *Fıkh-ı Ekber Şerhi* (Çev. Y. V. Yavuz). İstanbul, Çağrı Yayınları.

ALİ, C. (2018). *İslam Öncesi Arap Tarihi* (çev. Dursun Hazer, Fethullah Zengin). C, 1, Ankara, Ankara Okulu Yayınları.

ALTUNTAŞ, H. ve Şahin, M. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara, DİB Yayınları (12. Baskı).

ALTUNTAŞ, Y. (2006). *Kur'an'da İnsanın Yaratılışı ve Evrim Teorisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas

ALUSİ, Ş. M. (1415 h.). *Ruhu'l-Meani fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ves'-Sebu'l-Mesani* (Tah. A. A. Atiyye). Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye. Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 8 zilhicce 1431.

AnaBritanica, (1994). (Cilt 12) 31; (Cilt 13) 204, İstanbul, Hürriyet Yayınları.

APAYDIN, Y. (2014). *İlmihal İslam ve Toplum*. C, 2, Ankara, TDV Yayınları (22. Baskı).

ARPA, A. ve Dilek, A. (2014). Hz. Nuh ve Tufan Bağlamında Kadim Mezopotamya Havzasında İkinci Medeniyet İnşası. *Akademik Sosyal Araştırma Dergisi*, 2(2), 109-117

ASLAN, A. (2006). *İlkçağ Felsefe Tarihi*. C, 1, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ATEŞ, S. (1989). *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul, Milliyet Yayınları.

_____, (1971). *İslam'a İtirazlar Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar*. Ankara, Emel Matbaası (2. Baskı).

_____, (1974). *Kur'an-ı Kerim'de Evrim Teorisi. AÜİFD*, (Cilt 20).

AY, E. (1996). İlahi Mesajın Kadim Medeniyetlerdeki İzdüşümleri "Kur'an'ın Arka Planına Arkeolojik Bir Yaklaşım. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 9 (1-4), 184-196

AYDEMİR, A. (1979). *Tefsirde İsrailiyat*. Ankara, DİB Yayınları.

AYDIN, H. (2004). *İlim Felsefe ve Din Açısından Yaratılış ve Gayelilik*. Ankara, DİB yayınları (6. Baskı).

AYDIN, M. (1976). *Müsbet İlim ve Allah*. İstanbul, Şamil Yayınevi (3. baskı).

AYGÜN, V. (2015), *Eski Mezopotamya Kavimlerinde Yaratılış*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ahi Evren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

AZAMAT, N. (2006). Nasır-ı Husrev. *TDVİA*, (Cilt: 32, 395-397), İstanbul, TDV Yayınları.

AZİM ABADİ, M. (1969). *Avnu'l-Ma'bud Şerhu Süneni Ebi Davud* (Tah. A. M. Osman). C, 12, el-Medinetü'l-Münevvere, el-Mektebetü's-Selefiyye (2. Baskı).

AZİZOVA, E. (2012). Vadilkura. *TDVİA*, (Cilt 42, 421-423), İstanbul, TDV Yayınları.

BAĞAVİ, H. M. (1420 h.). *Mealimu't-Tenzil fi Tafsilil-Kur'an* (Tefsiri'l-Bağavi). (Muh. A. el-Mehdi). C, 1-5, Beyrut, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî. Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 8 zilhicce 1431

BAYRAKDAR, M. (2011). Tekâmül Nazariyesi. *TDVİA*, (Cilt: 40, 337-339), İstanbul, TDV Yayınları.

_____, (2001). *İslam'da Evrimci Yaratılış Teorisi*, Ankara, Kitabiyat yayınları.

BEDİÜZZAMAN, S. N. (t.y.). *İşaratu'l-İ'caz* (Çev. A. Nursi). İstanbul, Sözler Yayınevi

BEŞER, F. (05 Eylül 2018). Hz. İbrahim'in Örneği Hangi Konulardadır? *Yeni Şafak Gazetesi*.

BİLMEN, Ö. N. (1964). *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*. C:1-8, İstanbul, Bilmen Yayınevi

_____, (2015). *Muvazzah İlm-i Kelam* (Sad. S. S. Yavuz ve F. Sancar). İstanbul, Semarkand Yayınları (3. baskı).

BOLAY, S. H. (1989). Âdem. *TDVİA*, (Cilt 1, 358-363), İstanbul, TDV Yayınları.

BOZKURT, A. (2018). Klasik dönem Arap Kaynaklarında Nuh Tufanının Ra'sü'l-Ayn'de Gerçekleştiğine Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (21), 21-53, Şırnak

BOZKURT, N. ve Küçükaşçı, M. S. (2003). Mekke. *TDVİA*, (Cilt 28, 572-575) Ankara, TDV Yayınları.

BUCAİLLE, M. (1979). *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an* (Çev. M. A. Sönmez), Konya, Akın Basımevi.

BUHL, F. (1978). Ad. *İA*, (Cilt 1, 123-1249), İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.

BURSEVİ, İ. H. (t.y.). *Ruhu'l-Beyan Tefsiri*, (Çev. Ö. F. Hilmi). C, 16, İstanbul, Gül Neşriyat.

- CERRAHOĞLU, İ. (1973). Kur'an'da İnsan Yaratılış Sahnesinin Düşündürdükleri. *AÜİFD*, 20 (1) 85-95, Ankara.
- _____, (1976). *Tefsir Usulü*. Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi (2. Baskı).
- CESSAS, A. A. (t.y.). *Ahkamu'l-Kur'an*. Beyrut, Daru'l-Kitabi'l-Arabî
- CORA, M. (2013). Kur'an'da Ad Kavmi. *İnternational Journal of Social Sciense Dergisi*, 109-134
- COŞKUN, K. <http://www2.kenyon.edu/Depts/Religion/Projets/Reln91/Power/lilithhtm#who>
- ÇAĞRICI, M. (2013). Yaratma, *TDVİA*, (Cilt 43, 331-332), İstanbul, TDV Yayınları.
- ÇAKAN, İ. L. ve Solmaz, N. M. (2008). *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*. İstanbul, Yeni Şafak Yayınları.
- ÇAVIŞ, A. (1974). *Anglikan Kilisesine Cevap* (Çev. M. Akif Ersoy, Sad. Süleyman Ateş). Ankara, DİB Yayınları.
- ÇELEM, S. (2016). *Tefsir Külliyyatında Hz. Nuh Kıssasının Gelişimi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÇİĞ, M. İ. (1997). *Kur'an İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni*. İstanbul, Kaynak Yayınları (3. baskı).
- _____, (2000). *İbrahim Peygamber*. İstanbul, Kaynak Yayınları (2. Baskı).
- DARTMAN, B. (2009a). Yazının Keşfi Konusuna Dini Metin ve Arkeolojik Bulgular Çerçevesinde Yeni Bir Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16 (41) 1-15, Erzurum.
- _____, (2009b). Nuh Tufanının Zamanı ve Zemin. 2. *Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, 447-456, İstanbul.
- _____, (Ağustos-Ekim 2003). Arkeolojik Veriler Bağlamında Kur'an Kıssalarının Fiilen Gerçekleşmiş Olduklarına Dair. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (18) 163-176
- DARWIN, C. (2018), *Türlerin Kökeni* (Çev. B. Kılıç), İstanbul, Alfa Bilim (8. Baskı).
- DAVUDOĞLU, A. (1980). *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*. İstanbul, Sönmez Neşriyat.
- DEMİR, Ş. (2015). *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*. İstanbul, Beyan yayınları (2.Baskı).
- DİNEVERİ, E. H. (2017). *el-Ahbaru'l-Tıval* (Çev. Z. Akman- H. S. Aytemür). Ankara, Ankara Okulu Yayınları.
- DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI, (2014). *Hadislerle İslam Serlevha Hadisler*. Ankara, DİB Yayınları.
- DURMUŞ, İ. (2010). Tağlib. *TDVİA*, (Cilt 39, 372-374), İstanbul, TDV Yayınları.
- EBU HALİL, Ş. (2017). *Atlasu'l-Kur'an*, Beyrut, Daru'l-Fikr (18. Baskı).
- _____, (2007). *Kur'an Atlası* (Çev. E. Arpa). Ankara, Fecr Yayınevi.
- EBU HAYYAN, M. Y. (1420 h.). *el-Bahrü'l-Muhit fi't-Tefsir* (Tah. S. M. Cemil). Beyrut, Daru'l-Fikr. Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zilhicce1431 h.
- EBUSSUUD, M. İ. (t.y.). *İrşadu'l-Akli's-Selim ila Mezaya'l-Kitabi'l-Kerim* (Tefsiru Ebissuud). Beyrut, Daru'ihyai't-Turasi'l-Arabî. Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zilhicce1431.
- EİNSTEİN, A. (2008). *Benim Gözümünden Dünya* (Çev. D. Evrenesoğlu). Ankara, Alfa Yayınları.
- ERBAKAN, N. (2014). *Davam*. Ankara, MG V Yayınları (3. Baskı).
- ERDEM, M. (2015). *Hazreti Âdem*. Ankara, TDV Yayınları (8. Baskı).
- EROĞLU, E. (2007). *Kutsal Kitaplardaki Tufan Olayının Tarihi Temelleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ERSOY, M. A. (1996). *Safahat*. İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- ERTUĞRUL, R. (2017). Kur'an'da Helak Olan Kavimlerde suç-Ceza Uyumu-1. *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(5), 165-185
- ERZURUMLU, İ. H. (1980). *Marifetname* (Sad. F. Mercan). İstanbul, Babil yayınları.
- ESED, M. (1999). *Kur'an Mesajı* (Çev. C. Koçtak-A. Ertürk). İstanbul, İşaret Yayınları.
- EVLIYA ÇELEBİ, M. Z. (1985). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Sad. M. Çevik). İstanbul, Üçdal Neşriyat.
- GAMOW, G. (1964). *Bir, İki, Üç Sonsuz* (Çev. C. Agar). İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- GAZZALİ, M. M. (2015). *Tehafütü'l-Felasife*. (Çev. M. Kaya ve H. Sarıoğlu).İstanbul, Klasik Yayınları (7. Baskı).
- GİSH, D. T. (2008). *Evrin: Fosiller Hala Hayır Diyor* (Çev. Heyet). İstanbul, GDK Yayınları.
- GÖRDÜK, Y. E. (2013). Hz. Âdem'in Boyu. *EKEV Akademi Dergisi*, 1 (1), 121-133, Erzurum, Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınevi.
- GÖRMEZ, M. (2014). *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*. Ankara, Otto yayınları (5. Baskı).
- GÜÇ, A. (2009). Salih. *TDVİA*, (Cilt 36, 32-33), İstanbul, TDV Yayınları.
- GÜNALTAY, M. Ş. (2013). *İslam öncesi Arap Tarihi* (Sad. M. M. Söylemez). Ankara, Ankara Okulu Yayınları.
- _____, (1987). *Yakın Şark Elam ve Mezopotamya*. Ankara, TTK Basımevi.
- GÜNDÜZ, Ş. (2016). *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ankara, DİB Yayınları (4. Baskı).

- GÜNEŞ, A. (4 Ağustos 2005). "Kur'an'da Sünnetullah ve Toplamların Çöküş Nedenleri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Yüzüncüyıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (5), 62-91, Van.
- GÜRER, D. (2016). Mesnevi'ye Göre Hz. Salih'in Devesinin ve Semud Kavminin Helakinin Tasavvufi Anlamı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (37) 259-276, Isparta.
- HALEFULLAH, M. A. (2012). *Kur'an'da Anlatım Sanatı*. (Çev. Ş. Karataş). Ankara, Ankara Okulu Yayınları.
- HAMEVİ, Ş. Y. (1995). *Mu'cemu'l-Buldan*. Beyrut, Daru Sadr (2. Baskı). Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zihicce 1931.
- HAMİDULLAH, M. (1972). *İslam Peygamberi* (Çev. M. S. Mutlu). C, 1, İstanbul, İrfan Yayınevi (3. Baskı).
- HAN, V. (1973). *İlmin Işığında İslam* (Çev. M. Süslü ve A. Nuri). İstanbul, Çığır Yayınları.
- HARMAN, Ö. F. (1998). Hicr. *TDVİA*, (Cilt:17, 454-455), İstanbul, TDV Yayınları.
- _____. (1998). Hud. *TDVİA*, (Cilt 18, 279-281), İstanbul, TDV Yayınları.
- _____. (2000). İdris. *TDVİA*, (Cilt 21, 478-480), İstanbul, TDV Yayınları.
- _____. (2000). İbrahim. *TDVİA*, (Cilt 21, 272-273), İstanbul, TDV Yayınları.
- _____. (2000). İrem. *TDVİA*, (Cilt 22, 443), İstanbul, TDV Yayınları.
- _____. (2007). Nuh. *TDVİA*, (Cilt 33, 224-227), İstanbul, TDV Yayınları.
- HAVVA, S. (1979). *İslam'da Allah İnancı* (Çev. R. Nazlı). İstanbul, Hilal yayınları.
- HAWKING, S. (2017). *Zamanın Kısa Tarihi* (Çev. B. Gönülşen). İstanbul, Alfa Bilim (32. Baskı).
- HROUDA, B. (2016). *Mezopotamya* (Rene Pfeilschifter'in katkılarıyla Çev. Z. A. Yılmaz). İstanbul, Alfa Yayınları.
- <http://www.edebiyatvesanatakademisi.com/seyrani-everekli-siirleri/idris-terziligi-icat-etmeden-11780-12458.aspx> (erişim tarihi: 21.06.2019)
- <https://www.haber.com/yerel/batmanda-her-yil-yuzlerce-adak-adanan-turbe-bos-cikti-h168808.html>. (Erişim tarihi: 10.01.2020).
- hürriyet.com.tr*. (02.06.2017). İnanması Güç Ama Gerçek, 256 yıl yaşayan adam.
- İBN ARABİ, M. (2018). *Fusus el-Hikem* (Çev. Ersin Balcı). İstanbul, Kopernik Kitap (3. Baskı).
- İBN AŞUR, M. M. (1984). *el-Tahrir ve't-Tenvir*. (c:1-30), Tunus, el-Daru't-Tunisiyye li'n-Neşr. Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zihicce 1931.
- İBN ATİYYE, A. G. (1422 h.). *el-Muharreru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*. (c: 1-5), Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye. Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zihicce 1931.
- İBN BATTUTA, M. A. (t.y.). *Büyük Dünya Seyahatnamesi (Tuhfetü'n-Nüzzar fi Garibi'l-Emsarve'l-Acaibi'l-Esfar)* (Çev. M. Ş. Paşa, Sad. A. M. G.). İstanbul, Yeni Şafak Gazetesi Yayınları.
- İBN HALDUN, A. (1986). *Mukaddimetü İbn Haldun* (Tah. H. Asi), Beyrut, Daru Mektebeti'l-Hilal.
- _____. (1990). *Mukaddime* (Çev. Z. K. Ugan). İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- _____. (1988). *Divanu'l-Mübtada ve'l-Haber fi Tarih'i'l-Arab ve'l-Ber ve min Asriha min Zevi's-Se'ni'l-Ekber* (Muh. H. Şahade), Beyrut, Daru'l-Fikr (2. Baskı). Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zihicce 1931.
- İBN HAZM, A. A. (2017). *el-Fasl Dinler ve Mezhepler Tarihi*, (Çev: H. İ. Bulut), İstanbul, TYEKB Yayınları.
- İBN İSHAK, M. (2012). *Siyer-i İbn-i İshak* (Muh. M. Hamidullah, Çev. M. Ş. Billik), İstanbul, Düşün Yayıncılık (2. Baskı).
- İBN KESİR, İ. İ. (t.y.). *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*. (c: 1-4), Mısır, Daru'l-Kütüb.
- _____. (1998). *el-Bidaye ve'n-Nihaye*. c, 1, Kahire, Daru'r-Reyyan. Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zihicce 1431.
- İBN MANZUR, C. M. (t.y.). *Lisanu'l-Arab*. Kahire, Daru'l-Maarif.
- İBN SA'D, M. (2015). *Kitabü't-Tabakati'l-Kebir*. C, 1, (Çev. M. K. Yılmaz), İstanbul, Siyer Yayınları (2. Baskı).
- İBNU'L-ESİR, A. M. (1987). *el-Kamil fi't-Tarih*. C. 1, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- İBNU'L-VERDİ, Ö. M. (1996). *Tarihu İbni'l-Verdi*. C, 1 (2 cilt), Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye. Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zihicce 1931.
- İSFEHANİ, H. M. R. (t.y.). *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*. Beyrut, Daru'l-Ma'rife.
- _____. (1997). *Mutluluğun Kazanılması* (Çev. L. Doğan), İstanbul, İslay Yayınları.
- İSTAHRİ, İ. M. (2004). *el-Mesalik ve'l-Memalik*. Kahire, el-Heyetü'l-Amme li-Kusuri's-Sekafe, el-Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zihicce 1431.
- İSTİKBAL Gazetesi*, (07 Mayıs 2012), Ünlü Yöneticinin Nuh'un Gemisinden Öğrendikleri. Eskişehir.
- İZMİRLİ, İ. H. (2013). *Yeni İlm-i Kelam* (Sad. S. Hizmetli). Ankara, Ankara Okulu Yayınları.
- JURSA, M. (2017). *Babilliler* (Çev. F. G. Gerhold). İstanbul, Alfa Yayınları.

- KADI BEYDAVİ, N. A. Ö. (1304 h.). *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*. (Cilt: 1-2), İstanbul, Amire Matbaası
- _____. (1418 h.). *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil* (Tah. M. A. Muhammed). Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, (c:1-5), Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zilhicce 1431.
- KAHRAMAN, A. (1971). *Dinler Tarihi*. İstanbul, İrfan yayınevi (3. Baskı).
- KAPAR, M. A. (1994). Ebu Leheb. *TDVİA* (Cilt: 10, 178-179), İstanbul, TDV Yayınları.
- KARA, S. (2005). Hz. Peygamber'e Karşı Oryantalist bakış ve Bu bakışın Kırılmasında Metodolojik Yaklaşımın Önemi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (123) 145-169, Erzurum.
- KARAGÖZ, İ. Yaşar, Y. Akar, M. Koç, Z. Ve Akbaş, B. (2019). *Dualar*. Ankara, DİB Yayınları (8. Baskı).
- KARAMAN, H. Çağrı M. Dönmez, İ. K ve Gümüş S. (2008). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara, DİB Yayınları.
- KARAMAN, H. Özek, A. Çağrı M. Dönmez, İ. K, Turgut, A. ve Gümüş S. (2017). *Kur'an-ı Kerim Meal*. Ankara, DİB Yayınları
- KARAUĞUZ, G. (2017). *Âdem'in Çocukları Çiviyazılı Kaynaklar, Tevrat, İnciller ve Kur'an'a Göre*. Konya, Çizgi Kitabevi (3. Baskı).
- KAZANCI, A. L. (2014). *Peygamberler Tarihi*. İstanbul, Ensar Yayınları (2. Baskı).
- KINAL, F. Eski Mezopotamya Tarihi. (Ders notu).
- KIRCA, C. (1988). Ad. *TDVİA*, (Cilt 1, 333-334), İstanbul, TDV Yayınları.
- _____. (2009). Semud. *TDVİA*, (Cilt 36, 500-501) İstanbul, TDV Yayınları.
- KIRGIZ (AGAH), M. (2009). *Kutsal Kitaplardaki Tarihi Olaylar ve Edebi Yorumu*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- KOÇYİĞİT, T. (2016). *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*. Ankara, TDV Yayınları.
- _____. (2009). *Hadis Usulü*. Ankara, TDV Yayınları.
- KÖKSAL, M. A. (2017). *Peygamberler Tarihi*. C, 1, Ankara, TDV Yayınları (24. Baskı).
- KÖKSOY, M. (2003). *Yer bilimlerin Katkısıyla Nuh Tufanı ve Sümerlerin Kökeni*. Ankara, Yeni Avrasya Yayınları.
- KRAMER, S. N. (1995). *Tarih Sumer'de Başlar* (Çev. M. İ. Çığ). Ankara, TTK Yayınları.
- _____. (1999). *Sumer Mitolojisi* (Çev. H. Koyukan), İstanbul, Kabaıcı Yayınevi.
- KUHRT, A. (2010). *Eski Çağ'da Yakındoğu* (Çev. D. Şendil). İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KURTUBİ, M. A. (1964). *el-Cami' li 'Ahkami'l-Kur'an* (Tah. A. el-Berdum ve İ. Atfeyiş). (C:1-20), Kahire, Daru'l-Kütübü'l-Mısıriyye (2. Baskı). Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 21 Şaban 1432.
- KUTLUAY, İ. (2013). Hz. Nuh ve Tufanla İlgili Rivayetlerin Hadis Tekniği Açısından Değeri ve Bu Rivayetlere İsrailiyatin Tesiri. *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyumu* (27-29 Eylül 2013) 295-318, Şırnak Üniversitesi, Şırnak.
- KUTUB, S. (1970). *Fizilali'l-Kur'an* (Çev. İ. H. Şengüler vd.), İstanbul, Hikmet Yayınevi.
- _____. (1969). *Kur'an'da Edebi Tasvir* (Çev. Süleyman Ateş). Ankara, Hilal Yayınları.
- KÜÇÜK, A. Tümer, G. ve Küçük, M. A. (2018). *Dinler Tarihi*. Ankara, Berikan Yayınevi (10. Baskı).
- KÜÇÜKAŞI, M. S. (1998). Hicaz. *TDVİA*, (Cilt 17, 432-437), İstanbul, TDV Yayınları.
- MAHALLİ, C. ve Suyuti, C. (t.y.). *Tefsiru Celaleyn*. Beyrut, Daru'l-Ma'rife.
- MAKDİSİ, M. T. (t.y.). *el-Bed'u ve 't-Tarih*. C, 3, Porsaid, Mektebu's-Sekafeti'd-Diniyye. Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zilhicce 1931.
- MAKSUDOĞLU, M. (2015). *Arapça Dilbilgisi*. İstanbul, Akdem Yayınları (2. Baskı).
- MATURİDİ, M. M. (1981). *Kitabu't-Tevhid* (Çev. H. S. Erdoğan). İstanbul, Hicret yayınevi.
- _____. (2005). *Te'vilatu Ehli's-Sünne (Tefsiru Maturidi)* (Tah. M. Baslum). (Cilt: 1-10), Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye. Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 28 Rebiulevvel 1433.
- MEHRAN, M. B. (1988). *Dirasetün Tarihiyyetün mine'l-Kur'ani'l-Kerim*. Beyrut, Daru'n-Nahda el-Arabiyye (2. Baskı).
- MEMİŞ, E. (2012). *Eskiçağda Mezopotamya*. Bursa, Ekin Yayınlar (2. Baskı).
- MENGÜŞOĞLU, T. (1988). *İnsan Felsefesi*. İstanbul, Remzi Kitabevi.
- MERAĞI, A. M. (1946). *Tefsiru'l-Meraği*. Mısır, Matbaatu'l-Halebi. Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zilhicce 1931.
- MESUDİ, A. H. (1997). *Murucu'z-Zehab fi Meadini'l-Cevher*. C, 1, Beyrut, Daru'l-Fikr.
- MEVDUDİ, S. E. (1986). *Tefhimü'l-Kur'an* (Çev. M. H. Kayani, Y. Karaca, N. Şişman, İ. Bosnalı, A. Ünal ve H. Aktaş), İstanbul, İnsan Yayınları.
- _____. (1985). *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı* (Çev. A. Asrar), c, 1, İstanbul, Pınar Yayınları (2. Baskı).

- MEVLANA, C. R. (1990). *Mesnevi* (Çev. Veled İzbudak, gözden geçiren Abdalbaki Gölpınarlı). c, 1, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- MORRİS, H. M. (2000). *Bilimsel yaratılış Modeli* (Çev. A. White), Hristiyan Kitapları Yayınevi.
- NASIR-I HÜSREV, E. M. (1983). *Sefername* (Tah. Y. el-Haşşab). Beyrut, Daru'l-Kitabi'l-Cedid, (3. Baskı). Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zilhicce 1431
- NECCAR, A. (t.y.). *Kasasu'l-Enbiya*. Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye (3. Baskı).
- NESEFİ, A. A. (2007). *Nesefi Tefsiri (Medaruku'l-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil)* (Çev. H. Ünal ve Ş. Şenaslan). İstanbul, Revza Yayınları.
- NİSABURİ, N. (1995). *Garaibu'l-Kur'an ve Reğaibu'l-Furkan*. Beyrut. (Taberi Tefsiri kenarında yazılıdır). Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zilhicce 1431
- OCAK, M. E. (22.01.2016), <http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/uzun-yasam-genleri>,
- OKUYAN, M. (2020). Âdem'in çocuklarının yaratılması. *Video* (Youtube, erişim tarihi: 27 Mart 2020)
- ÖGEL, B. (1989). *Türk Mitolojisi*. Ankara, TTK Yayınları.
- ÖZBEK, M. (2017). *Dünden Bugüne İnsan*. Ankara, imge Kitabevi (2. Baskı).
- _____. (2018). *Sapiens'ten Önce İnsan Vardı*. Ankara, İmge Kitabevi.
- ÖZCAN, A. (1992). Berdu'l-acuz. *TDVİA* (Cilt: 5, 485-486) İstanbul, TDV Yayınları.
- ÖZDEMİR, M. N. (2016). İslam Tarihi Açısından Nuh Tufanına Farklı Bir Yaklaşım. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (53) 557-576
- ÖZEK, A. Karaman, H. Turgut A. Çağrıçı M. Dönmez, İ. K. ve Gümüş, S. (1993). *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*. Ankara, TDV Yayınları.
- ÖZTÜRK, M. (2014). *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve yorum Merkezli Çeviri*. Ankara, Ankara Okulu yayınları.
- _____. (2016a). *Kıssaların Dili*. Ankara, Ankara Okulu Yayınları (7. Baskı).
- _____. (2016b). *Kur'an ve Yaratılış*. İstanbul, KURAMER Yayınları (2. Baskı).
- _____. (2017). *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*. İstanbul, KURAMER Yayınları (2. Baskı).
- ÖZTÜRK, M. (2014). *Tarih Felsefesi*. Ankara, Akçağ Yayınları (3. Baskı).
- ÖZTÜRK, Y. N. (2001). *Cevap Veriyorum*. İstanbul, Yeni Boyut Yayınları.
- PALABIYIK, M., H. ve Dindi, K. (2015). Deve ile İlgili Bir Kültün Mucizeye Dönüştürülmesi: Hz. Salih'in Devesi Örneği. *İslami Araştırmalar Dergisi*, (25) 160-175
- PAŞA, A. C. (1996). *Kıssat-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*. C, 1, İstanbul, Bedir Yayınevi.
- PEYGAMBER Enok'un Kitabı, (2011). (Çev. G. Keskin), İstanbul, Hermes Yayınları.
- PEZDEVİ, E. M. (1980). *Ehl-i Sünnet Akaidi* (Çev. Ş. Gölcük). İstanbul, Kayhan Yayınları.
- POLAT, S. (1996). Garib. *TDVİA* (Cilt 13, 375), İstanbul, TDV Yayınları.
- RAZİ, F. Ö. (1995). *Mefatihü'l-Ğayb*. Beyrut, Daru'l-Fikr, Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zilhicce 1431
- RIZA, M. R. (1990). *Tefsiru'l-Menar*. Mısır, el-Hey'etu'l-Mısıriyyetu'l-Amme li'l-Kutub. Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zilhicce 1431
- SABUNİ, M. A. (1981). *Safvetu't-Tefasir*. Beyrut, Daru'l-Kur'ani'l-Kerim (2. Baskı).
- SAGAN, C. (1982). *Kozmos Evrenin ve Yaşamın Sırları* (Çev. R. Aşçıoğlu), İstanbul, Altın Kitaplar.
- SANCAR, C. (1996). *Kur'an'da Helak Olan Kavimler*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SARIKÇIOĞLU, E (2016). *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. Isparta, Akademik Yayınevi.
- _____. (1996). Kur'an ve Arkeoloji Işığında Hz. Nuh ve Tufan Olayına Yeni Bir Yaklaşım. *Journal of Islamic Research*, 9 (1-2-3-4) 197-203
- SARITOPRAK, Z. (1996). Hz. İbrahim'in (as) Yöntemi ve Kelam açısından Önemi. *Köprü Dergisi*, (53), İstanbul.
- SECLEİFER, J. (1987). Hicr. *İA*. (Cilt 5 /1, 475), İstanbul, MEB Yayınevi.
- SELİGSOHN, M. (1978). Âdem. *İA*. (Cilt 1, 134-135), Eskişehir, MEB Yayınevi.
- SEMERKANDİ, N. M. (t.y.). *Bahru'l-Ulum*. (baskı yeri ve yayınevi yok). Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zilhicce 1431
- SIRMA, İ. S. (2014). *Müslümanların Tarihi*. İstanbul, Beyan yayınları.
- STRECK, M. (2001). Cudi. *İA*. (Cilt 3, 223-224), Eskişehir, MEB Devlet Kitapları.
- ŞAHİN, A. (2003). *Ebi Âdem Kıssatı Hilkatihî Beyne'l-Ustureti ve'l-Hakikati*. Daru'l-İ'tisam (2. Baskı).
- ŞAKİR, M. (1995). Hz. Âdem'den Bugüne İslam Tarihi (Çev. F. Aydın). İstanbul, Kahraman Yayınları.
- ŞEHİDİ, S. C. (1992). *Bir İslam Tarihi Tahlili* (Çev. H. Elmas). Ankara, Endişe Yayın-Dağıtım.
- ŞERİATİ, A. (2017). *Dinler Tarihi*. (Çev. E. Okumuş). Ankara, Fecr Yayınları.
- _____. (2016). *Hac*. (Çev. E. Okumuş). Ankara, Fecr Yayınları (9. Baskı).
- ŞİMŞEK, M. S. (2013). *Kur'an Kıssalarına Giriş*. Konya, Kitap Dünyası.
- TABBARA, A. A. (1977). *İlmin Işığında İslamiyet* (Çev. M. Öz). İstanbul, Kalem Yayınevi.

- _____. (t.y.). *Kur'an'da Peygamberler ve Peygamberimiz* (Çev. A. R. Temel ve Y. Alkın). İstanbul, Gonca Yayınevi.
- TABERİ, C. M. (1995). *Camiu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an*. Beyrut. Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zilhicce 1431
- _____. (t.y.). *Tarih-i Taberi* (Çev. M. F. Gürtunca). C. 1, İstanbul, Sağlam Yayınevi (2. Baskı).
- _____. (1991). *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi* (Çev. Z. K. Ugan ve A. Temir). İstanbul, MEB Yayınları.
- TANMAN, M. B. (2003). Mahfil. *TDVİA* (Cilt 27, 331-333), Ankara, TDV Yayınları.
- TANYU, H. (1993). Cudi Dağı. *TDVİA* (Cilt 8, 79-80). İstanbul, TDV Yayınları.
- TASLAMAN, C. (2017a). *Big Bang ve Tanrı*. İstanbul, İstanbul Yayınevi.
- _____. (2016). *Modern Bilim, Felsefe ve Tanrı*. İstanbul, İstanbul Yayınevi (14. Baskı).
- _____. (2017b). *Evrin Teorisi, Felsefe ve Tanrı*. İstanbul, İstanbul Yayınevi (22. Baskı).
- TAŞPINAR, İ. (2022). Dinlerde Yoktan (Ex-Nihilo) Yaratılış: Yahudilik ve Hristiyanlık Örneği. *Din ve Bilim Açısından Yaratılış*. İstanbul, İFAV Yayınları.
- TOPALOĞLU, B. (2001). *İslam Kelamcılarına ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı*. Ankara, DİB Yayınları (9. baskı).
- TOPALOĞLU, B. Yavuz, Ş. Y. ve Çelebi, İ. (2017), *İslam'da İman Esasları*. Ankara, DİB Yayınları (3. Baskı).
- TOPRAK, B. (2020). *Din Arkeolojisi ve Göbekli Tepe*. İstanbul, Milelnihal Yayınları.
- ÜNAL, S. (2001). Kâbe. *TDVİA* (Cilt 24, 14-21), İstanbul, TDV Yayınları.
- WENSINCK, A. J. (1964). Hud. *İA*. (Cilt 5, 577), İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- _____. (1987). İrem Zati'l-İmad. *İA*. (Cilt 5/2, 1058-1059), İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- www.zamandayolculuk.com/html-1/uzayinyapisi.htm
- YAZIR, E. H. (1971). *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul, Eser Yayınları.
- YEŞİLYURT, T. (2017). *Çağdaş İnanç Problemleri*. Ankara, DİB Yayınları (3. Baskı).
- YILDIRIM, M. ve Çelik, S. (2010). Peygamberlerin Sanatsal Faaliyetleri Üzerine. *NEÜİFD*, 29 (29) 67-94
- YILDIRIM, R. (2011). *Eskiçağ Tarih ve Uygarlıkları*. İzmir, Yıldız Yayıncılık (4. Baskı).
- YILDIZ, A. (2000). *Kur'an-ı Kerim'de Felaketle Karşılaşan Toplulukların Helak Nedenlerinin Dinler Tarihi Açısından Tahlihi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- YILMAZ, C. A. (2021). *Büyük İskender'in Hayatı ve Seferleri*, Ankara, GKY yayınları.
- YILMAZ, F. (1996). *İlkçağ Düşünce Tarihi*. İstanbul, Birleşik Yayıncılık.
- ZEBİDİ, Z. A. (1972). *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi* (Çev. ve Şerh eden 1. Cilt, A. Naim, 2-12. ciltler K. Miras) Ankara, TTK Basımevi (2. Baskı).
- ZEMAHŞERİ, C. M. Ö. (1985). *Esasu'l-Belaga*. Kahire, el-Hey'etü'l-Mısriyyeü'l-Amme li'l-kitab (3. Baskı).
- _____. (1997). *An Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vücuhi't-Te'vil (Keşşaf)*. Beyrut, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabî. Mektebetü's-Şamile yayın tarihi: 08 Zilhicce 1431
- ZİNGSEM, V. (2007). *Lilith Âdem'in İlk Karısı* (Çev. D. D. Yüzer), İzmir, İlya İzmir Yayınevi (2. Baskı).
- ZÜHEYLİ, V. (1991). *et-Tefsiru'l-Münir Fi'l-Akide ve's-Şeriat ve'l-Menhec*. Beyrut, Daru'l-Fikri'l-Muasır.
- NOT: "el-Mektebetü's-Şamile" erişim adresi: <https://İslamhouse.com/apps/63115>